



ธรรมบทอรรถกถา

แปลและตีพิมพ์ขึ้น ภาค ๕
๑๐. กัณฑ์วารวต เล่ม ๑๔

ธรรมบทอรรถกถาแปลและสัมพันธ์

ภาค ๕

๑๐.ทีฆทวารวค เล่ม ๑๔



พระมหาธิติพงคั อุตตมปณโณ
แปลและสัมพันธ์

ชื่อหนังสือ : ธรรมบทอรรถกถาแปลและลัมพณ์ ภาค ๕
๑๐.พันธวารวรรค เล่ม ๑๔

ISBN : 978-616-604-876-6

จัดทำโดย : พระมหาธิติพงษ์ อุดตมปัญญา

แปลและลัมพณ์ : พระมหาธิติพงษ์ อุดตมปัญญา

คอมพิวเตอร์/จัดรูปเล่ม : พระมหาธิติพงษ์ อุดตมปัญญา

ตรวจทาน : พระมหาจรัณ จารุณโณ พระมหาวิเชียร ปภัสโร
พระมหาเสกสิทธิ์ สารสุธี พระมหาอ่อนสา ญาณิสโร
คุณมลฤดี สายสุด คุณวิไล สีสรรพ์
คุณกัญชพร เวชพาณิชย์

ออกแบบปก : คุณปาลิต โขติเสน

วัน/เดือน/ปีพิมพ์ : ๑๒ สิงหาคม ๒๕๖๖

พิมพ์ครั้งที่ ๑ : จำนวน ๓,๐๐๐ เล่ม
จัดพิมพ์เผยแพร่เป็นธรรมทาน ห้ามจำหน่าย
โดย... คุณแอนซี่ เตชะกิตติ จำนวน ๑,๐๐๐ ชุด
และคณะศรัทธาสานุชนทั่วไป จำนวน ๒,๐๐๐ ชุด

สถานที่พิมพ์ : บริษัทรุ่งศิลป์การพิมพ์ (1977) จำกัด
(โรงงาน สาขาพุทธมณฑล สาย 5) 555 หมู่ 12 ตำบลไร่จึง อำเภอสว่างพราน
จังหวัดนครปฐม 73210
(Phutthamonthon sai 5 Factory) 555 Moo 12 Raiking, Sam Phran,
Nakhon Pathom 73210
โทรศัพท์ 0-2118-3555 (17 lines)
Fax. 0-2119-4527

สารบัญ

คำนำ	(ก)
คำปรารภ	(ค)
คำอนุโมทนา	(ฆ)
คำชี้แจง	(๑-๒๗)
๑๐. ทฤษฎีทศคุณนนา	๑
๑. ฉพพคคิยภิกขุขวตตุ	๑
วิเคราะห์ศัพท์กิตก์ สมาส และตัทธิต	๑๓
๒. ฉพพคคิยภิกขุขวตตุ	๑๙
วิเคราะห์ศัพท์กิตก์ สมาส และตัทธิต	๒๗
๓. สมพหุลภุมารกวตตุ	๒๙
วิเคราะห์ศัพท์กิตก์ สมาส และตัทธิต	๓๗
๔. โภณชชานตเถรวตตุ	๔๓
วิเคราะห์ศัพท์กิตก์ สมาส และตัทธิต	๙๓
๕. อุโปสถกมมวตตุ	๑๐๙
วิเคราะห์ศัพท์กิตก์ สมาส และตัทธิต	๑๒๐
๖. อชครเปตวตตุ	๑๒๗
วิเคราะห์ศัพท์กิตก์ สมาส และตัทธิต	๑๕๖
๗. มหาโมคคัลลนตเถรวตตุ	๑๗๑
วิเคราะห์ศัพท์กิตก์ สมาส และตัทธิต	๒๑๙
๘. พหุภณฐิกภิกขุขวตตุ	๒๔๓
วิเคราะห์ศัพท์กิตก์ สมาส และตัทธิต	๒๙๙
๙. สนตติมหามตตวตตุ	๓๐๙
วิเคราะห์ศัพท์กิตก์ สมาส และตัทธิต	๓๔๕
๑๐. ปิไลตีกตเถรวตตุ	๓๖๗
วิเคราะห์ศัพท์กิตก์ สมาส และตัทธิต	๓๙๙
๑๑. สุขสามเณรวตตุ	๓๙๙
วิเคราะห์ศัพท์กิตก์ สมาส และตัทธิต	๔๙๐

คำศัพท์กิริยานำรู้	๕๓๑
บรรณานุกรม	๕๗๘
ประวัติผู้แปลและสัมพันธ	๕๘๐



๑๐. ทณฺฑทวคฺคตณฺณนา

ทณฺฑทวคฺคตณฺณนา (มยา วุจฺจเต) ๕

ทณฺฑทวคฺคตณฺณนา อ.วาจาเป็นเครื่องพรรณนาซึ่งเฝ้าความแห่งวรรค

อันบัณฑิตกำหนดแล้วด้วยอาชญา

(มยา) อันข้าพเจ้า (พระพุทฺธโฆสเส) (วุจฺจเต) จะกล่าว ๕

ทณฺฑทวคฺคตณฺณนา วุตตกัมมะใน วุจฺจเต ๕ อาชญาตบทกัมมวจาก

มยา อนภินทกัตตนาใน วุจฺจเต ๕

๑๐. ทณฺฑทวคฺคตณฺณนา



๑. ฉพฺพคฺคิยภิกฺขุขวตฺตุ [๑๐๓]

ฉพฺพคฺคิยภิกฺขุขวตฺตุ (มยา วุจฺจเต) ๕

ฉพฺพคฺคิยภิกฺขุขวตฺตุ อ.เรื่องแห่งภิกษุผู้มีอยู่ในพวกหก (มยา) อันข้าพเจ้า

(วุจฺจเต) จะกล่าว ๕

ฉพฺพคฺคิยภิกฺขุขวตฺตุ วุตตกัมมะใน วุจฺจเต ๕ อาชญาตบทกัมมวจาก

มยา อนภินทกัตตนาใน วุจฺจเต ๕

๑. เรื่องภิกษุฉัพพัคคีย์



๑. “สพฺเพ ตสนฺตํ อิมํ ฐมฺมเทสนํ สตุถา เขตวเน วิหรนฺโต ฉพฺพคฺคิเย ภิกฺขุ
อารพฺภ กเถสิ ๕

สตุถา เขตวเน วิหรนฺโต ฉพฺพคฺคิเย ภิกฺขุ อารพฺภ “สพฺเพ ตสนฺตํ อิมํ ฐมฺมเทสนํ
กเถสิ ๕

สตุถา อ.พระศาสดา วิหรนฺโต เมื่อประทับ เขตวเน ในพระวิหารชื่อว่าเขตวัน
อารพฺภ ทรงปรารภ ภิกฺขุ ซึ่งภิกษุ ท. ฉพฺพคฺคิเย ผู้มีอยู่ในพวกหก กเถสิ ตรีสแล้ว

อิมิ ฐมฺมเทสนํ ซึ่งพระธรรมเทศานานี้ “สพฺเพ ตสนฺหิตีติ ว่า “สพฺเพ ตสนฺหิตี” ดังนี้ เป็นต้น ๗

พระศาสดาเมื่อประทับที่พระเชตวัน ทรงปรารภภิกษุฉัพพัคคีย์ ตรัสพระธรรมเทศานานี้ว่า “สพฺเพ ตสนฺหิตี” ดังนี้ เป็นต้น

สตถา สุททกัตตาใน กเถสิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “สพฺเพ ตสนฺหิตี” สรุปะไน อิติฯ ศัพทํ อาทยัตถะไน อิมิ ฐมฺมเทสนํ อิมิ วิเสสนะขง ฐมฺมเทสนงฺ อวุตตกัมมะไน กเถสิ เชตวเน วิสยาธาระไน วิหรนฺโตฯ อพฺภันตริกิริยาขง สตถา ฉพฺพคฺคิเย วิเสสนะขง ภิกฺขุฯ อวุตตกัมมะไน อารพฺภฯ สมานกาลกิริยาไน กเถสิ ๗

๒. เอกสฺมี หิ สมเย, สตฺตรสวคฺคิเยหิ เสนาสเน ปฏฺิขคฺคิเต, ฉพฺพคฺคิยา ภิกฺขุ “นิกฺขมถ, มยิ มหุลลกตฺรา, อมฺหากิ เอตํ ปาปุณฺหาตีติ วตฺวา, เตหิ “น มยิ ทสฺสาม, อมฺเหหิ ปจฺมํ ปฏฺิขคฺคิตนฺหิตี วุตฺเต, เต ภิกฺขุ ปหฺริสฺสุ ๗

เอกสฺมี หิ สมเย, สตฺตรสวคฺคิเยหิ (ภิกฺขุหิ) เสนาสเน ปฏฺิขคฺคิเต, ฉพฺพคฺคิยา ภิกฺขุ “(ตฺมฺเห) นิกฺขมถ, มยิ มหุลลกตฺรา (อมฺห), อมฺหากิ เอตํ (เสนาสนํ) ปาปุณฺหาตีติ วตฺวา, เตหิ (สตฺตรสวคฺคิเยหิ ภิกฺขุหิ) “น มยิ ทสฺสาม, (เอตํ เสนาสนํ) อมฺเหหิ ปจฺมํ ปฏฺิขคฺคิตนฺหิตี (วจฺเน) วุตฺเต, เต ภิกฺขุ ปหฺริสฺสุ ๗

หิ ดังจะกล่าวโดยย่อ เอกสฺมี สมเย ในสมัยหนึ่ง, เสนาสเน ครั้นเมื่อเสนาสนะ สตฺตรสวคฺคิเยหิ (ภิกฺขุหิ) อันภิกษุ ท. ผู้มีอยู่ในพวกสิบเจ็ด ปฏฺิขคฺคิเต ปฏิบัติแล้ว, ภิกฺขุ อ.ภิกษุ ท. ฉพฺพคฺคิยา ผู้มีอยู่ในพวกหก วตฺวา กล่าวแล้ว อิติ ว่า “(ตฺมฺเห) อ.ท่าน ท. นิกฺขมถ จงออกไป, มยิ อ.เรา ท. มหุลลกตฺรา เป็นผู้แก่กว่า (อมฺห) ย่อมเป็น, เอตํ (เสนาสนํ) อ.เสนาสนะนั้น ปาปุณฺหาติ ย่อมถึง อมฺหากิ แก่เรา ท.” อิติ ดังนี้, (วจฺเน) ครั้นเมื่อคำ อิติ ว่า “มยิ อ.กระผม ท. น ทสฺสาม จักไม่ให้, (เอตํ เสนาสนํ) อ.เสนาสนะนั้น อมฺเหหิ อันกระผม ท. ปฏฺิขคฺคิตํ ปฏิบัติแล้ว ปจฺมํ ก่อน” อิติ ดังนี้ เตหิ (สตฺตรสวคฺคิเยหิ ภิกฺขุหิ) อันภิกษุ ท. ผู้มีอยู่ในพวกสิบเจ็ด เหล่านั้น วุตฺเต กล่าวแล้ว, ปหฺริสฺสุ ดีแล้ว เต ภิกฺขุ ซึ่งภิกษุ ท. เหล่านั้น ๗

ดังจะกล่าวโดยย่อ ในสมัยหนึ่ง เมื่อเสนาสนะอันพวกภิกษุสัตตสวคคีย์ปฏิบัติแล้ว,

พวกภิกษุฉันท์พาศ์ก็กล่าวว่า “พวกท่าน จงออกไป, พวกเราเป็นผู้แก่กว่า, เสนาสนะนั้น ย่อมถึงแก่พวกเรา”, เมื่อพวกภิกษุสัตตสวัคคีย์กล่าวว่า “พวกกระผมจักไม่ไหว, เสนาสนะนั้น พวกกระผมปฏิบัติแล้วก่อน” ดังนี้ ก็ตีภิกษุเหล่านั้น

หิศัพท สังเขปโซตตะ เอกสมิ วิเสสณะของ สมเยย กาลสัตตมมีใน ปหริสสุ เสนาสนลักษณะใน ปฏิชคฺคิตเตย ลักขณกิริยา สตุตฺตสวัคคิเยหิ วิเสสณะของ ภิกษุหิ ๆ อนภิตกัตตานิ ปฏิชคฺคิตเต, จพฺพคฺคิยา วิเสสณะของ ภิกษุ ๆ สุทฺธกัตตานิ ปหริสสุ ๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “ตุมฺเห สุทฺธกัตตานิ นิภุมมถย อาชยาตบทกัตตฺวาจก, มยฺ สุทฺธกัตตานิ อมฺหฺย อาชยาตบทกัตตฺวาจก มหุลลกตฺรา วิกตีกัตตานิ อมฺห, เอตฺ วิเสสณะของ เสนาสน์ ๆ สุทฺธกัตตานิ ปาปุณฺณตฺย อาชยาตบทกัตตฺวาจก อมฺหากํ สัมปทานใน ปาปุณฺณตฺย” อิตฺติศัพท อากาเรใน วุตฺวา ๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปหริสสุ, เตหิ กิตฺติ สตุตฺตสวัคคิเยหิ กิตฺติ วิเสสณะของ ภิกษุหิ ๆ อนภิตกัตตานิ วุตฺเต “มยฺ สุทฺธกัตตานิ ทสฺสามยฺ อาชยาตบทกัตตฺวาจก นศฺพทฺ ปฏิเสธะใน ทสฺสาม, เอตฺ วิเสสณะของ เสนาสน์ ๆ วุตตกัมมะใน ปฏิชคฺคิตฺย กิตบทกัมมวาทก อมฺเหหิ อนภิตกัตตานิ ปฏิชคฺคิตฺย ปจฺม กิริยาวิเสสณะใน ปฏิชคฺคิตฺย” อิตฺติศัพท สรุปะใน วจเนย ลักขณะใน วุตฺเตย ลักขณกิริยา, เต วิเสสณะของ ภิกษุ ๆ อวุตตกัมมะใน ปหริสสุ ๕

๓. สตุตฺตสวัคคิยา มรณภยตฺตชฺชิตา มหาวีรวํ วิรวีสุ ๕

สตุตฺตสวัคคิยา (ภิกษุ) มรณภยตฺตชฺชิตา มหาวีรวํ วิรวีสุ ๕

(ภิกษุ) อ.ภิกษุ ท. สตุตฺตสวัคคิยา ผู้มีอยู่ในพวกสิบเจ็ด **มรณภยตฺตชฺชิตา** ผู้อันภัยแต่ความตายคุกคามแล้ว **วิรวีสุ** ร้องแล้ว **มหาวีรวํ** ร้องเสียงดัง ๕

พวกภิกษุสัตตสวัคคีย์ ถูกมรณภัยคุกคามแล้ว ก็ร้อง ร้องเสียงดัง

สตุตฺตสวัคคิยา วิเสสณะของ ภิกษุ ๆ สุทฺธกัตตานิ วิรวีสุ ๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก มรณภยตฺตชฺชิตา วิเสสณะของ ภิกษุ มหาวีรวํ กิริยาวิเสสณะใน วิรวีสุ ๕

๔. สตุตฺตา เตสํ สทฺทํ สุตฺวา “กึ อิทฺนฺติ ปุจฺฉิตฺวา, “อิทฺนฺนามาติ อาโรจิต, “น ภิกฺขเว อิตฺโต ปฏฺจาย ภิกฺขุนา นาม เอวํ กตฺตพฺพ, โย กโรติ, อิทฺนฺนาม อาปชฺชตีติ

ปหารทานสิกขาปทํ ปญญาเปตฺวา “ภิกฺขเว ภิกฺขุณา นาม ‘ยถา อหํ; ตเถว
อณฺเณปิ ทณฺทสฺส ตสนฺติ มจฺจุโน ภายนฺตํติ ฌตฺวา ปโร น ปหริตฺพุโป น ฆา
เตตฺพุโปติ วตฺวา อนุสนฺธิ ฆมฺเฏตฺวา ฌมฺมํ เทเสนฺโต อิมํ คาถมาห

“สพฺเพ ตสนฺติ ทณฺทสฺส, สพฺเพ ภายนฺติ มจฺจุโน,
อตฺตานํ อุปมํ กตฺวา น หนฺเหยย น ฆาตเยติ ฯ

สตฺถา เตสํ (ภิกฺขุณฺ) สทฺทํ สุตฺวา “กํ อิทํ (วตฺถุ)” อิติ ปุจฺฉิตฺวา, “อิทํ นาม (วตฺถุ)” อิติ
(อตฺถ) เตหิ ภิกฺขุหิ) อารอฺจเต, “น ภิกฺขเว อิตฺ (กาลโต) ปฏฺจาย ภิกฺขุณา นาม เอวํ (กมฺมํ)
กตฺตพฺพํ, โย (ภิกฺขุ) กโรติ, (โส ภิกฺขุ) อิทํ นาม (อาปตฺตี) อาปชฺชตํติ ปหารทานสิกขาปทํ
ปญญาเปตฺวา “ภิกฺขเว ภิกฺขุณา นาม ‘ยถา อหํ (ทณฺทสฺส ตสํมิ มจฺจุโน ภายามิ); ตเถว
อณฺเณปิ (สตฺตา) ทณฺทสฺส ตสนฺติ มจฺจุโน ภายนฺตํติ ฌตฺวา ปโร (ปุคฺคโล) น ปหริตฺพุโป
น ฆาเตตฺพุโปติ วตฺวา อนุสนฺธิ ฆมฺเฏตฺวา ฌมฺมํ เทเสนฺโต อิมํ คาถํ อ่าห

“สพฺเพ (สตฺตา) ตสนฺติ ทณฺทสฺส, สพฺเพ (สตฺตา) ภายนฺติ มจฺจุโน,
(ปุคฺคโล) อตฺตานํ อุปมํ กตฺวา น หนฺเหยย (ปรํ ปุคฺคลํ) น ฆาตเยติ ฯ

สตฺถา อ.พระศาสดา สุตฺวา ทรงสดับแล้ว สทฺทํ ซึ่งเสียง เตสํ (ภิกฺขุณฺ) ของภิกษุ ท.
เหล่านั้น ปุจฺฉิตฺวา ตรัสถามแล้ว อิติ ว่า “อิทํ (วตฺถุ) อ.เรื่องนี่ ก็ อะไร ?” อิติ ดังนี้,
(อตฺถ) ครั้นเมื่อเนื้อความ อิติ ว่า “อิทํ นาม (วตฺถุ) อ.เรื่อง ชื่อนี้” อิติ ดังนี้ (เตหิ
ภิกฺขุหิ) อันภิกษุ ท. เหล่านั้น อารอฺจเต กราบทูลแล้ว, ปญญาเปตฺวา ทรงบัญญัติ
แล้ว ปหารทานสิกขาปทํ ซึ่งปหารทานสิกขาบท อิติ ว่า “ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท.
เอวํ (กมฺมํ) อ.กรรมอย่างนี้ ภิกฺขุณา นาม ชื่ออันภิกษุ น กตฺตพฺพํ ไม่พึงกระทำ
ปฏฺจาย จำเดิม อิตฺ (กาลโต) แต่กาลนี้, โย (ภิกฺขุ) อ.ภิกษุใด กโรติ ย่อมกระทำ,
(โส ภิกฺขุ) อ.ภิกษุนั้น อาปชฺชติ ย่อมต้อง อิทํ นาม (อาปตฺตี) ซึ่งอาบัติชื่อนี้” อิติ
ดังนี้ วตฺวา ตรัสแล้ว อิติ ว่า “ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. ปโร (ปุคฺคโล) อ.บุคคลอื่น
ภิกฺขุณา นาม ชื่ออันภิกษุ ฌตฺวา รู้แล้ว อิติ ว่า ‘อหํ อ.เรา (ตสํมิ) ย่อมสะดุ้ง
(ทณฺทสฺส) แต่อาชญา (ภายามิ) ย่อมกลัว (มจฺจุโน) แต่ความตาย ยถา ฉนฺโต;
(สตฺตา) อ.สัตว์ ท. อณฺเณปิ แม้เหล่าอื่น ตสนฺติ ย่อมสะดุ้ง ทณฺทสฺส แต่
อาชญา ภายนฺติ ย่อมกลัว มจฺจุโน แต่ความตาย ตเถว ฉนฺนํนํนํเทียว” อิติ ดังนี้
น ปหริตฺพุโป ไม่พึงประหาร น ฆาเตตฺพุโป ไม่พึงให้ฆ่า” อิติ ดังนี้ อนุสนฺธิ

ขมฤตวา ฐมมัม เทเสหุโต เมื่อทรง สืบต่อ ซึ่งอนุสนธิ แสดง ซึ่งธรรม อาท ตรัสแล้ว
อิม คากั ซึ่งพระศาสดานี้ อิติ ว่า

“(สตฺตา) อ.สัตว์ ท. สพุเพ ทังปวง ตสหนฺติ ย่อมสะดุ้ง
ทณฺทสฺส แต่อาชญา, (สตฺตา) อ.สัตว์ ท. สพุเพ ทังปวง
ภายนฺติ ย่อมกลัว มจฺจุโหน แต่ความตาย, (ปฺคุคฺโล) อ.บุคฺค
กตฺวา กระทำแล้ว อตฺตนาหิ ซึ่งตน อุปมํ ให้เป็นเครื่องเทียบ
เทียบ น หเนยฺย ไม่พึงฆ่า น (ปรํ ปฺคุคฺลํ) ฆาตเย ไม่พึง
ยังบุคคลอื่น ให้ฆ่า” อิติ ดังนี้ ฯ

พระศาสดาทรงสดับเสียงของภิกษุเหล่านั้น ตรัสถามว่า “เรื่องนี่อะไร?”, เมื่อพวกภิกษุ
เหล่านั้น กราบทูลว่า “เรื่องชื่อนี้”, ก็ทรงบัญญัติปหารทานสิกขาบทว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย
กรรมอย่างนี้ ชื่ออันภิกษุไม่พึงทำจำเดิมแต่กาลนี้, ภิกษุรูปใดทำ, ภิกษุนั้นย่อม
ต้องอาบัติชื่อนี้” ดังนี้ ตรัสว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลอื่น ธรรมดาว่าอันภิกษุรู้ว่า
‘เราย่อมสะดุ้งแต่อาชญา ย่อมกลัวแต่ความตาย ฉนใด, แม้พวกสัตว์เหล่าอื่น ก็ย่อม
สะดุ้งแต่อาชญา ย่อมกลัวแต่ความตาย ฉนนั้นนั่นแหละ’ ดังนี้ ไม่พึงประหาร ไม่พึงให้
ฆ่า” ดังนี้ เมื่อทรงสืบต่ออนุสนธิแสดงธรรม ตรัสพระศาสดานี้ว่า

“สัตว์ทั้งหลายทั้งปวง ย่อมสะดุ้งแต่อาชญา, สัตว์ทั้งหลายทั้ง
ปวง ย่อมกลัวแต่ความตาย, บุคคลทำตนให้เป็นเครื่องเปรียบ
เทียบ ไม่พึงฆ่า ไม่พึงใช้บุคคลอื่นให้ฆ่า”

สตฺถา สุทฺธกัตฺตาใน อาหฺย อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก เตสํ วิเสสฺนะของ ภิกฺขุณฺญํ สามี-
สัมพันธฺใน สทฺทํ อวฺตตกัมฺมะใน สุตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปุจฺฉิตฺวา “กั กัตี อิทํ
กัตี วิเสสฺนะของ วตฺตฺย ลิงคัตฺถะ” อิติศัพท์ อากาเรใน ปุจฺฉิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยา
ใน วตฺตา, “นามศัพท์ สัณฺญาโชตกะเข้ากับ อิทํ วิเสสฺนะของ วตฺตฺย ลิงคัตฺถะ”
อิติศัพท์ สรุปะใน อตฺเตฯ ลักษณะใน อาโรจิตฺย ลักษณะกิริยา เตหิ วิเสสฺนะของ
ภิกฺขุหิฯ อนภิตกัตฺตาใน อาโรจิตฺย, “ภิกฺขเว อาลปนะ เอว วิเสสฺนะของ กมฺมํฯ
วฺตตกัมฺมะใน กตฺตพฺพํ กิตฺตทกัมฺมาจก นศัพท์ ปฏฺิเสระใน กตฺตพฺพํ อิตฺ วิเสสฺนะ
ของ กาลโตฯ อปาทานใน ปฏฺุจายฯ กิริยาวิเสสฺนะใน กตฺตพฺพํ นามศัพท์ สัณฺญา-
โชตกะเข้ากับ ภิกฺขุณาฯ อนภิตกัตฺตาใน กตฺตพฺพํ, โย วิเสสฺนะของ ภิกฺขุฯ สุทฺธกัตฺตา

ใน กโรติฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก, โส วิเสสณะของ ภิกขุฯ สุทธกัตตาใน อาปชชติฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก นามศัพท์ สัญญาโชตกะเข้ากับ อิทฺติฯ วิเสสณะของ อาปชชติฯ อุตตกัมมะใน อาปชชติ” อิตฺติศัพท์ สรุปะใน ปหารทานสิกขาปทํฯ อุตตกัมมะใน ปณฺญาเปตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน วตฺวา “ภิกขเว อาลปนะ ปโร วิเสสณะของ ปุคฺคโลฯ วุตตกัมมะใน ปหริตฺตพฺโพ และ ฆาเตตฺตพฺโพ ปหริตฺตพฺโพ กิตฺตทกัมมวจาก ฆาเตตฺตพฺโพ กิตฺตทเหตุกัมมวจาก นามศัพท์ สัญญาโชตกะเข้ากับ ภิกขุฯ อนภินิหิตกัตตาใน ปหริตฺตพฺโพ และ ฆาเตตฺตพฺโพ ‘อหํ สุทธกัตตาใน ตสฺสามี และ ภายามิ ตสฺสามี กิตฺติ ภายามิ กิตฺติ อาชยาตบทกัตตุวจาก ยถา อุปมาโชตกะ ทณฺทสฺส จัณฺฐีอปาทานใน ตสฺสามี มจฺจุโน จัณฺฐีอปาทานใน ภายามิ; อปิตฺตศัพท์ อเปกขัตถะเข้ากับ อญฺเญฯ วิเสสณะของ สตฺตวาทฯ สุทธกัตตาใน ตสนฺนติ และ ภายนฺนติ ตสนฺนติ กิตฺติ ภายนฺนติ กิตฺติ อาชยาตบทกัตตุวจาก ตเถว อุปเมยฺยโชตกะ ทณฺทสฺส จัณฺฐีอปาทานใน ตสนฺนติ มจฺจุโน จัณฺฐีอปาทานใน ภายนฺนติ’ อิตฺติศัพท์ อากาเรใน ฌตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปหริตฺตพฺโพ และ ฆาเตตฺตพฺโพ น สองศัพท์ ปฏฺิเสระใน ปหริตฺตพฺโพ และ ฆาเตตฺตพฺโพ” อิตฺติศัพท์ อากาเรใน วตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ฌตฺวาฯ อนฺนสนฺธิ อุตตกัมมะใน ฌตฺวาฯ สมานกาลกิริยาใน เทเสนฺโต ฌมฺมํ อุตตกัมมะใน เทเสนฺโตฯ อัปภันตกิริยาของ สตฺตวาท อิมํ วิเสสณะของ คาทํฯ อุตตกัมมะใน อาห

“สพฺเพ วิเสสณะของ สตฺตวาทฯ สุทธกัตตาใน ตสนฺนติฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก ทณฺทสฺส จัณฺฐีอปาทานใน ตสนฺนติ, สพฺเพ วิเสสณะของ สตฺตวาทฯ สุทธกัตตาใน ภายนฺนติฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก มจฺจุโน จัณฺฐีอปาทานใน ภายนฺนติ, ปุคฺคโล สุทธกัตตาใน หเนยฺย และเหตุกัตตาใน ฆาตเย หเนยฺย อาชยาตบทกัตตุวจาก ฆาตเย อาชยาตบทเหตุกัตตุวจาก อตฺตทานํ อุตตกัมมะใน กตฺวาฯ อุปมํ วิกิตกัมมะใน กตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน หเนยฺย และ ฆาตเย น สองศัพท์ ปฏฺิเสระใน หเนยฺย และ ฆาตเย ปโร วิเสสณะของ ปุคฺคลํฯ การิตกัมมะใน ฆาตเย” อิตฺติศัพท์ สรุปะใน อิมํ คาทํ ฯ

๕. ตตฺถ สพฺเพ ตสนฺนตีติ: สพฺเพปิ สตฺตวาท, อตฺตนิ ทณฺทเต ปตฺนเต, ตสฺส ทณฺทสฺส

ตสนฺติ ฯ

ตตถ (ปเทสุ) “สพฺเพ ตสนฺตีติ: (ปททวยสฺส) “สพฺเพปิ สตุตา, อตฺตนิ ทณฺเต ปตฺนฺเต, ตสฺส ทณฺทสฺส ตสนฺติ” (อิติ อตุโถ) ฯ

(อตุโถ) อ.อรรถ (อิติ) ว่า “สตุตา อ.สัตฺว์ ท. สพฺเพปิ แม่ทั้งปวง, ทณฺเต ครั้นเมื่อ อาชญา ปตฺนฺเต ตกไปอยู่ อตฺตนิ ในตน, ตสนฺติ ย่อมสะดุ้ง ตสฺส ทณฺทสฺส แต่ อาชญา นั้น” (อิติ) ดังนี้ ตตถ (ปเทสุ) “สพฺเพ ตสนฺตีติ (ปททวยสฺส) แห่ง- ในบท ท. เหล่านั้นหนา -หวมดสองแห่งบทว่า “สพฺเพ ตสนฺติ” ดังนี้ ฯ

บรรดาบทเหล่านั้น สองบทว่า “สพฺเพ ตสนฺติ” ความว่า แม่สัตฺว์ทั้งปวง เมื่ออาชญา ตกไปอยู่ในตน ย่อมสะดุ้งแต่อาชญา นั้น

ตตถ วิเสสนะของ ปเทสุ ๆ นิทธารณะใน ปททวยสฺส “สพฺเพ ตสนฺติ” สรุปะใน อิติ ๆ ศัพท์ สรุปะใน ปททวยสฺส ๆ นิทธารณะและสามีสัมพันธ์ใน อตุโถ “อปีศัพท์ อเปกขัตถะ เข้ากับ สพฺเพ ๆ วิเสสนะของ สตุตา ๆ สุกทกัตตาใน ตสนฺติ ๆ อาชญาตกกัตตฺวาจาก, ทณฺเต ลักษณะใน ปตฺนฺเต ๆ ลักษณะกิริยา อตฺตนิ วิสยารณะใน ปตฺนฺเต, ตสฺส วิเสสนะ ของ ทณฺทสฺส ๆ ญฺฐีอปาทานใน ตสนฺติ” อิติศัพท์ สรุปะใน อตุโถ ๆ ลิงคัตถะ ฯ

๖. มจฺจุโนติ: มรณฺสฺสาปิ ภายนฺติเยว ฯ

“มจฺจุโนติ: (ปทสฺส) “มรณฺสฺสาปิ ภายนฺติ เอว” (อิติ อตุโถ) ฯ

(อตุโถ) อ.อรรถ (อิติ) ว่า “ภายนฺติ เอว ย่อมกลัวนั้นเทียว มรณฺสฺสาปิ แม้แต่ความ ตาย” (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “มจฺจุโนติ ว่า “มจฺจุโน” ดังนี้ ฯ

บทว่า “มจฺจุโน” ความว่า ย่อมกลัวแม้แต่ความตายนั้นแหละ

“มจฺจุโน” สรุปะใน อิติ ๆ ศัพท์ สรุปะใน ปทสฺส ๆ สามีสัมพันธ์ใน อตุโถ “อปีศัพท์ อเปกขัตถะ เข้ากับ มรณฺสฺส ๆ ญฺฐีอปาทานใน ภายนฺติ ๆ อาชญาตกกัตตฺวาจากของ สตุตา เอวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ ภายนฺติ” อิติศัพท์ สรุปะใน อตุโถ ๆ ลิงคัตถะ ฯ

๗. อิมิสฺสา จ เทสฺนาย พฺยณฺชนํ นีรวเสสฺสํ, อตุโถ ปน สวเสโส ฯ

อิมิสฺสา จ เทสนาย พุญฺชนํ นีรวเสสฺสํ (โหติ), อตุโถ ปน สวเสสฺสํ (โหติ) ๗

จ ก็ พุญฺชนํ อ.พญฺชนะ อิมิสฺสา เทสนาย แห่งพระเทศนา นีรวเสสฺสํ เป็นคำมีส่วนเหลือลงออกแล้ว (โหติ) ย่อมเป็น, ปน ส่วนว่า อตุโถ อ.เนื้อความ สวเสสฺสํ เป็นเนื้อความเป็นไปกับด้วยส่วนเหลือลง (โหติ) ย่อมเป็น ๗

ก็พญฺชนะแห่งพระเทศนา นี้ไม่มีส่วนเหลือ, ส่วนเนื้อความ ยังมีส่วนเหลือ

จศัพท์ วากยารัมภโชตกะ พุญฺชนํ สุตฺรกัถตาโน โหติ ๗ อาชยาตบทกัถตฺวาจาก อิมิสฺสา วิเสสณะของ เทสนาย ๗ สามีสัมพันธะใน พุญฺชนํ นีรวเสสฺสํ วิกติกัถตาโน โหติ, ปนศัพท์ ปักขันตรโชตกะ อตุโถ สุตฺรกัถตาโน โหติ ๗ อาชยาตบทกัถตฺวาจาก สวเสสฺสํ วิกติกัถตาโน โหติ ๗

๘. ยถา हि रणुणा “सपुपे सनुपिपतनुदुति गेरिया जारापिताय राचमहामतुते जपेतुवा सेसा सनुपिपतनुदि; एवमेव “सपुपे तसनुदीति वुदुतेपि, “हतुघाखाण्यो ओसुसाखाण्यो ओसुगुाखाण्यो खीणसवुति ओमे जतुतारु जपेतुवा ओवसेसा तसनुदीति वेतितपुपा ७

ยถา हि रणुणा “सपुपे (चना) सनुपिपतनुदुति (णापनहेतुक) गेरिया जारापिताय, राचमहामतुते जपेतुवा सेसा (चना) सनुपिपतनुदि; एवमेव “सपुपे (सतुता) तसनुदीति (वजने णकुवता) वुदुतेपि, “हतुघाखाण्यो ओसुसाखाण्यो ओसुगुाखाण्यो खीणसवुति ओमे जतुतारु (सतुतुविसेस) जपेतुवा ओवसेसा (सतुता पणुणुतेन) “तसनुदीति वेतितपुपा ७

हि เหมือนอย่างว่า เกรีย ครั้นเมื่อกลง रणุणा อันพระราชา จาราปิตาย ทรงให้เที่ยวไปแล้ว (णापनहेतुक) มีอันให้รู้- อิติ ว่า “(चना) อ.ชน ท. สपुपे ทั้งปวง สनुปิปตनुตุ จงประชุมกัน” อิติ ดังนี้ -เป็นเหตุ, सेसा (चना) อ.ชน ท. ที่เหลือ จปेतुवा เว้น ราชมหมตเต ซึ่งพระราชาและมหาอำมาตย์ ท. สनुปิปตनुติ ย่อมประชุมกัน ยถา ฉนไค; (วจเน) ครั้นเมื่อพระดำรัส อิติ ว่า “(สतुตา) อ.สัตว์ ท. สपुपे ทั้งปวง ตสनुติ ย่อมสะดุ้ง” อิติ ดังนี้ (णकुवता) อันพระผู้มีพระภาคเจ้า วุदुเตปि แมตรัสแล้ว, (สतुตา) อ.สัตว์ ท. โอวเสसा ตัวเหลือลง จปेतुवा เว้น (สतुต-วิเสส) ซึ่งสัตว์วิเศษ ท. จตुตารุ สี่ โอมเหล่านี้ อิติ คือ “हतุघาखाण्यो อ.ข้างเชือก

อาชาไนย อสุสาชาเนยโย อ.ม้าตัวอาชาไนย อสุสาชาเนยโย อ.โคอุสภะตัวอาชาไนย
 ชีณาสโว อ.พระชีณาสพ” (ปณฺฑิตฺเตน) อันบัณฑิต เวทิตพฺพา พึงทราบ อิติ ว่า
 “ตสนฺติ ย่อมสะดุ้ง” อิติ ดังนี้ เอวเมว ฉนนันนํเทยว ฯ

เหมือนอย่างว่า เมื่อกลองที่พระราชาทรงให้เที่ยวไปมีอันให้รู้ว่า “พวกชนทั้งปวง จง
 ประชุมกัน” ดังนี้เป็นเหตุ พวกชนที่เหลือ เว้นพระราชและมหาอำมาตย์ ย่อมประชุม
 กัน ฉนนโต; เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้ามาตรัสแล้วว่า “พวกสัตว์ทั้งปวง ย่อมสะดุ้ง”, พวก
 สัตว์ที่เหลือ เว้นเหล่าสัตว์วิเศษ ๔ จำพวกเหล่านี้คือ “ช้างเชือกอาชาไนย ม้าตัว
 อาชาไนย โคอุสภะตัวอาชาไนย พระชีณาสพ” บัณฑิตพึงทราบว่า “ย่อมสะดุ้ง” ฉนนันนํ
 นั้นแหละ

หิศัพฺทํ ตปฺปาฎิกรณฺโชตกะ เภริยา ลักขณะใน จาราปีตยาฯ ลักขณกิริยา ยถา อุปมา-
 โชตกะ รมณฺญา อนภินิหิตกัตฺตาใน จาราปีตยา “สพฺเพ วิเสสณะของ ชนาฯ สุทฺธกัตฺตาใน
 สนนฺปิตนฺตุฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก” อิติศัพฺทํ สรุปะใน ฅาปนเหตุกัฯ กิริยาวิเสสณะ
 ใน จาราปีตยา, เสสา วิเสสณะของ ชนาฯ สุทฺธกัตฺตาใน สนนฺปิตนฺติฯ อาชยาตบท
 กัตฺตฺวาจก ราชมหามตฺเต อวุตตกัมมะใน จเปตฺวาฯ วิเสสณะของ ชนา; วจเน ลักขณะ
 ใน วุตฺเตฯ ลักขณกิริยา เอวเมว อุปเมยฺยโชตกะ “สพฺเพ วิเสสณะของ สดฺตาฯ สุทฺธ-
 กัตฺตาใน ตสนฺติฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก” อิติศัพฺทํ สรุปะใน วจเน ภควตา อนภินิหิต-
 กัตฺตาใน วุตฺเต อปีศัพฺทํ อเปกขัตตะเข้ากับ วุตฺเต, อวเสสา วิเสสณะของ สดฺตาฯ
 วุตตกัมมะใน เวทิตพฺพาฯ กิตบทกัมมฺวาจก “หตฺถาชาเนยโย กัตี อสุสาชาเนยโย
 กัตี อสุสาชาเนยโย กัตี ชีณาสโว กัตี ลิงคัตตะ” อิติศัพฺทํ สรุปะใน อิเม จตฺตาโร
 สดฺตฺวิเสเส อิเม กัตี จตฺตาโร กัตี วิเสสณะของ สดฺตฺวิเสเสฯ อวุตตกัมมะใน จเปตฺวาฯ
 วิเสสณะของ สดฺตา ปณฺฑิตฺเตน อนภินิหิตกัตฺตาใน เวทิตพฺพา “ตสนฺติ อาชยาตบท
 กัตฺตฺวาจกของ สดฺตา” อิติศัพฺทํ อาการะใน เวทิตพฺพา ฯ

๙. อิเมสุ หิ ชีณาสโว สกฺกาเยทิกฺกุจฺจา ปหีนฺตฺตา มรณฺกสฺตํ อปฺสฺสนฺโต น ภายติ,
 อิตเร ตโย สกฺกาเยทิกฺกุจฺจา พลวตฺตา อตฺตโน ปฏฺิปกฺขภฺตุํ สดฺตํ อปฺสฺสนฺตา
 น ภายนฺติ ฯ

อิเมสุ (จตุสุ สุตตวิเสเสสุ) หิ ชีณาสโว สกกายทิฏฐิยา (อตตนา) ปหีนตตา มรณกสตุตํ
 อปสฺสนุโต น ภายติ, อิตเร ตโย (สุตตวิเสสา) สกกายทิฏฐิยา พลวตฺตา อตฺตโน ปฏิปทฺขภูตํ
 สตุตํ อปสฺสนตฺตา น ภายนฺติ ฯ

หิ จริงอยู่ อิเมสุ (จตุสุ สุตตวิเสเสสุ) ชีณาสโว อ.- ในสัตว์วิเศษ ท. สี่ เหล่านี้เห็นหา
 -พระชีณาสพ อปสฺสนุโต ไม่เห็นอยู่ มรณกสตุตํ ซึ่งสัตว์ผู้จะตาย น ภายติ ย่อม
 ไม่กลัว สกกายทิฏฐิยา (อตตนา) ปหีนตตา เพราะความที่ แห่งสักกายทิฏฐิ เป็น
 ทิฏฐิอันตนละได้แล้ว, (สุตตวิเสสา) อ.สัตว์วิเศษ ท. ตโย สาม อิตเร เหล่านอกนี้
 อปสฺสนตฺตา ไม่เห็นอยู่ สตุตํ ซึ่งสัตว์ อตฺตโน ปฏิปทฺขภูตํ ผู้เป็นปฏิปักษ์ ต่อตน
 เป็นแล้ว น ภายนฺติ ย่อมไม่กลัว สกกายทิฏฐิยา พลวตฺตา เพราะความที่ แห่ง
 สักกายทิฏฐิ เป็นทิฏฐิอันมีกำลัง ฯ

ความจริง บรรดาสัตว์วิเศษ ๔ จำพวกเหล่านี้ พระชีณาสพ ไม่เห็นสัตว์ผู้จะตาย ย่อม
 ไม่กลัว เพราะความที่สักกายทิฏฐิ เป็นทิฏฐิอันตนละได้แล้ว, สัตว์วิเศษ ๓ จำพวกนอก
 นี้ ไม่เห็นสัตว์ผู้เป็นปฏิปักษ์ต่อตน ย่อมไม่กลัว เพราะความที่สักกายทิฏฐิ เป็นทิฏฐิ
 มีกำลัง

หิตฺทํ ทฬฺหิกรณชฺตทกะ อิเมสุ กิตฺติ จตุสุ กิตฺติ วิเสสนะของ สุตตวิเสเสสุฯ นิทธารณะ
 ใน ชีณาสโวฯ นิทธารณียะและสุทรกัตตนาใน ภายติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก สกกาย-
 ทิฏฐิยา ภาวาทิสัมพันธะใน ปหีนตฺตา อตฺตนา อนภิตกัตตนาใน ปหีน- ปหีนตฺตา เหตุ
 ใน ภายติ มรณกสตุตํ อวุตตกัมมะใน อปสฺสนุโตฯ อัปภันตฺรกริยาของ ชีณาสโว
 นศฺทํ ปฏิเสระใน ภายติ, อิตเร กิตฺติ ตโย กิตฺติ วิเสสนะของ สุตตวิเสเสสุฯ สุทรกัตตนาใน
 ภายนฺติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก สกกายทิฏฐิยา ภาวาทิสัมพันธะใน พลวตฺตาฯ เหตุ
 ใน ภายนฺติ อตฺตโน สัมปทานใน ปฏิปทฺขภูตํฯ วิเสสนะของ สตุตํฯ อวุตตกัมมะใน
 อปสฺสนตฺตาฯ อัปภันตฺรกริยาของ สุตตวิเสสา นศฺทํ ปฏิเสระใน ภายนฺติ ฯ

๑๐. น หเนยฺย น ฆาตเยติ: ยถา อหํ; เอวํ อณฺเฎปิ สตุตฺตาติ น ปรี หเนยฺย
 น หนาเปยฺยาติ อตุโถ ฯ

“น หเนยฺย น ฆาตเยติ: (คาถาปาทสฺส) “(ปุคฺคโล) ‘ยถา อหํ (ทณฺทสฺส ตฺสामी มจฺจุโน
 ภายามิ); เอวํ อณฺเฎปิ สตุตฺตา (ทณฺทสฺส ตฺสนฺติ มจฺจุโน ภายนฺติ)’ อิติ (ณฺตฺวา) น ปรี (สตุตํ)

หนะย น (บุคคล) หนาเปยยาติ อตโถ ๗

อตโถ อ.อรรถ อิติ ว่า “(บุคคล) อ.บุคคล (ฌตฺวา) รู้แล้ว อิติ ว่า ‘อหิ อ.เรา (ตฺสามิ) ย่อมสะดุ้ง (ทณฺทสฺส) แต่อาชญา (ภายามิ) ย่อมกลัว (มจฺจุโน) แต่ความตาย ยถา ฉนฺได, สตฺตา อ.สัตว์ ท. อญฺเฌปี แม่เหล่าอื่น (ตสนฺติ) ย่อมสะดุ้ง (ทณฺทสฺส) แต่อาชญา (ภายนฺติ) ย่อมกลัว (มจฺจุโน) แต่ความตาย เอวฺ ฉนฺนั’ อิติ ดังนี้ น หนะย ไม่ฟังฆ่า น (บุคคล) หนาเปยย ไม่ฟัง ยังบุคคล ให้ฆ่า ปรี (สตัดฺ) ซึ่งสัตว์อื่น” อิติ ดังนี้ (คาถาปาทสฺส) แห่งบาทแห่งพระคาถา “น หนะย น ฆาตเยติ ว่า “น หนะย น ฆาตเย” ดังนี้ ๗

บาทพระคาถาว่า “น หนะย น ฆาตเย” ความว่า บุคคลรู้ว่า “เราย่อมนสะดุ้ง แต่อาชญา ย่อมกลัวแต่ความตาย ฉนฺได, แม่สัตว์เหล่าอื่น ย่อมสะดุ้งแต่อาชญา ย่อมกลัวแต่ความตาย ฉนฺนั” ไม่ฟังฆ่าสัตว์อื่น ไม่ฟังใช้บุคคลให้ฆ่าสัตว์อื่น

“น หนะย น ฆาตเย” สรุปะใน อิติ๑ ศัพท์ สรุปะใน คาถาปาทสฺส๑ สามีสัมพันธ์ใน อตโถ “บุคคล สุทกัตตาใน หนะย และเหตุกัตตาใน หนาเปยย หนะย อาชยาตบ ทกัตตฺวาจก หนาเปยย อาชยาตบเหตุกัตตฺวาจก ‘อหิ สุทกัตตาใน ตฺสามิ และ ภายามิ ตฺสามิ กิติ ภายามิ กิติ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ยถา อุปมาโชตกะ ทณฺทสฺส จัญฺฐือปาทานใน ตฺสามิ มจฺจุโน จัญฺฐือปาทานใน ภายามิ, อปีศัพท์ อเปกชัตถะเข้ากับ อญฺเฌ๑ วิเสสนะของ สตฺตา๑ สุทกัตตาใน ตสนฺติ และ ภายนฺติ ตสนฺติ กิติ ภายนฺติ กิติ อาชยาตบทกัตตฺวาจก เอวฺ อุปเมยยโชตกะ ทณฺทสฺส จัญฺฐือปาทานใน ตสนฺติ มจฺจุโน จัญฺฐือปาทานใน ภายนฺติ’ อิติศัพท์ อากากระใน ฌตฺวา๑ ปุพพกาลกิริยาใน หนะย และ หนาเปยย นศัพท์ ปฏฺิเสระใน หนะย ปรี วิเสสนะของ สตฺต๑ อวุตตกัมมะใน หนะย และ หนาเปยย นศัพท์ ปฏฺิเสระใน หนาเปยย บุคคล การิตกัมมะใน หนาเปยย” อิติศัพท์ อากากระใน อตโถ๑ ลิงคัตถะ ๗

๑๑. เทสนาวसानะ พหู โสตาปตฺติผลาทีนิ ปาปุณฺีสูติ ๗

เทสนาวसानะ พหู (ชนา) โสตาปตฺติผลาทีนิ (อริยผลานิ) ปาปุณฺีสู อิติ ๗

เทสนาวसानะ ในกาลเป็นที่สิ้นสุดลงแห่งพระเทศนา (ชนา) อ.ชน ท. พหู มาก

ปาปุณีสู บรรลุแล้ว (อริยมลานิ) ซึ่งอริยมล ท. โสตาปัตติผลาทีนิ มีโสตาปัตติผลเป็นต้น อิติ ดังนี้แล ฯ

เวลาจบพระเทศนา ชนจำนวนมากบรรลุอริยมลทั้งหลายมีโสตาปัตติผลเป็นต้น ดังนี้แล

เทศนาวิสาขะ กาลสัตตมีใน ปาปุณีสู พหู วิเสสณะของ ชนาฯ สุทธกัตตาใน ปาปุณีสูฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก โสตาปัตติผลาทีนิ วิเสสณะของ อริยมลานิฯ สัมปาปุณียกัมมะใน ปาปุณีสู อิติศัพท์ สมานปะ ฯ

.....

ฉพพคฺคิยภิกขุขวตฺถุ ฯ

ฉพพคฺคิยภิกขุขวตฺถุ (นิฏฺฐิตํ) ฯ

ฉพพคฺคิยภิกขุขวตฺถุ อ.เรื่องแห่งภิกษุผู้มีอยู่ในพวกหก (นิฏฺฐิตํ) จบแล้ว ฯ

ฉพพคฺคิยภิกขุขวตฺถุ สุทธกัตตาใน นิฏฺฐิตํฯ กิตบทกัตตฺวาจก ฯ

จบเรื่องภิกษุฉัพคคีย์



วิเคราะห์ศัพท์กิตก์ สมาส และศัพท์ิต

ทณทวคควณณนา

เป็นฉัฏฐิตป์ปฐิสสมาส โดยมิตติยาตป์ปฐิสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. วณณเถติ เอตายาติ วณณนา. (วณณ วิตถาเร ในการขยายความ + เณปัจจย + ยุ
ปัจจย + อาปัจจย) กัตตรูป, กรณสาธนะ

(ปณทิตโต) อ.บัตถิต วณณเถติ ย่อมพรรณนา เอตาย (วาจาย) ด้วยวาจานั้น อิติ เพราะ
เหตุนี้ (เอสา วาจา) อ.วาจานั้น วณณนา ชื่อว่าวณณนา. (วาจาเป็นเครื่องพรรณนา)

๒. ทณทเทน สลลททิต วคโค ทณทวคโค. (ทณท + สลลททิต + วคค) ตติยาตป์ปฐิส
สมาส

วคโค อ.วรรณ (ปณทิตเตน) สลลททิต อันบัตถิต กำหนดแล้ว ทณทเทน ด้วยอาชญา
ทณทวคโค ชื่อว่าทณทวคค. (วรรณที่บัตถิตกำหนดด้วยอาชญา)

๓. ทณทวคคสส วณณนา ทณทวคควณณนา. (ทณทวคค + วณณนา) ฉัฏฐิตป์ปฐิสสมาส
วณณนา อ.วาจาเป็นเครื่องพรรณนา ทณทวคคสส ซึ่งวรรณอันบัตถิตกำหนดแล้วด้วย
อาชญา ทณทวคควณณนา ชื่อว่าทณทวคควณณนา. (วาจาเป็นเครื่องพรรณนาวรรณที่บัตถิตกำหนดด้วย
อาชญา)

จพพคคิยภิกขุวตถ

เป็นฉัฏฐิตป์ปฐิสสมาส โดยมีวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. จ วคคา จพพคคา. (จ + วคค) อสมาทาทิตุสสมาส

วคคา อ.พวก ท. จ ทก จพพคคา ชื่อว่าจพพคค. (พวกทก)

๒. จพพคเคสุ ภวา จพพคคิยา, ภิกขุ. (จพพคค + อียปัจจย) สัจฉัฏฐิตอเนกัตถิต

(ภิกขุ) อ.ภิกษุ ท. ภวา ผู้มีอยู่ จพพคเคสุ ในพวกทก ท. จพพคคิยา ชื่อว่าจพพคคิย
(ผู้มีอยู่ในพวก ๖), ได้แก่ภิกษุทั้งหลาย.

๓. จพพคคิยา จ เต ภิกขุ จาติ จพพคคิยภิกขุ. (จพพคคิย + ภิกขุ) วิเสสนบุพพท-
กัมมธารยสมาส

จพพคคิยา จ อ.ผู้มีอยู่ในพวกทก ท. ด้วย เต อ.ผู้มีอยู่ในพวกทก ท. เหล่านั้น ภิกขุ
จ เป็นภิกษุด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ จพพคคิยภิกขุ ชื่อว่าจพพคคิยภิกขุ. (ภิกษุผู้มีอยู่ในพวก ๖, ภิกษุ
กลุ่มจัมพาศิษย์)

๔. จพพคตยภิกขุณั วตถุ จพพคตยภิกขุวตถุ. (จพพคตยภิกขุ + วตถุ) จัณฐิตัปปุริสสัมาสั
วตถุ อ.เรื้อง จพพคตยภิกขุณั แห่งภิกษุผู้มีอยู่ในพวกทท ท. จพพคตยภิกขุวตถุ ชื่อว่า
จพพคตยภิกขุวตถุ. (เรื้องภิกษุผู้มีอยู่ในพวก ๖, เรื้องภิกษุจัพพคตย)

สตรสวคตยา, ภิกขุ

เป็นสังสัฎฐาทิอเนกัถตถัทธิต มีวิเคราะหั่ว

๑. สตรส วคตา สตรสวคตา. (สตรส + วคต) อสมาทารทิสสมาส

วคตา อ.พวก ท. สตรส ลีบเจ็ด สตรสวคตา ชื่อว่าสตรสวคต. (พวก ๑๗)

๒. สตรสวคเตสั ภวา สตรสวคตยา, ภิกขุ. (สตรสวคต + อิบัจจัย) สังสัฎฐาทิ-
อเนกัถตถัทธิต

(ภิกขุ) อ.ภิกษุ ท. ภวา ผู้มีอยู่ สตรสวคเตสั ในพวกลือบเจ็ด ท. สตรสวคตยา ชื่อว่า
สตรสวคตย (ผู้มีอยู่ในพวก ๑๗), ได้แก่ภิกษุทั้งหลาย.

มทลลทตรา, มยั

เป็นวิเสสตัทธิต มีวิเคราะหั่ว

สัพเพ อิเม มทลลทา, อิเม อิเมสั มทลลทา วิเสสันาติ มทลลทตรา, มยั. (มทลลท
+ ตรบัจจัย)

อิเม (มยั) อ.เรา ท. เหล่านั สัพเพ ทั้งปวง มทลลทา เป็นคนแก่ (อมท) ย่อมเป็น, อิเม
(มยั) อิเมสั (อมทากั) อ.- แห่งเรา ท. เหล่านัหนา -เรา ท. เหล่านั มทลลทา เป็นคนแก่ วิเสสั
โดยวิเศษ (อมท) ย่อมเป็น อิติ เพราะเหตุฉันั้น มทลลทตรา ชื่อว่ามทลลทตร (ผู้แก่กว่า), ได้แก่เรา
ทั้งหลาย.

มรณภยตชัชิตา, สตรสวคตยา ภิกขุ

เป็นตติยาตปปุริสสัมาสั โดยมีปัญจมีตปปุริสสัมาสัอยู่ภายใน มีวิเคราะหั่วดังนี้

๑. มรณสัมา ภยั มรณภยั. (มรณ + ภย) ปัญจมีตปปุริสสัมาสั

ภยั อ.ภัย มรณสัมา แต่ความตาย มรณภยั ชื่อว่ามรณภย. (ภัยแต่ความตาย, มรณภย)

๒. มรณภเยน ตชัชิตา มรณภยตชัชิตา, สตรสวคตยา ภิกขุ. (มรณภย + ตชัชิต)

ตติยชาติปุริสส์มาส

ภิกษุ อ.ภิกษุ ท. สัตตวรรษคฤดา ผู้มีอยู่ในพวก ๑๗ มรณภยเนน ตชชิตา ผู้อันภัยแต่ความตาย คุกคามแล้ว มรณภยตชชิตา ชื่อว่ามรณภยตชชิต (ผู้ถูกมรณภยคุกคามแล้ว)

มหาวีรโว

เป็นวิเสสบุพพทกัมมธรรยสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 มหนโต จ โส วิรโว จาติ มหาวีรโว. (มหนโต + วิรโว)
 มหนโต จ อ.ตั้งด้วย โส อ.ตั้งนั้น วิรโว จ เป็นเสียงด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ มหาวีรโว
 ชื่อว่ามหาวีรโว. (เสียงตั้ง)

นิรวเสส, พยญชนิ

เป็นปัญจมีทวีปทตลยาธิกรณพหุพีทสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 นิคคโต อวเสส อสฺมาติ นิรวเสส, พยญชนิ. (นิ + อวเสส)
 อวเสส อ.ส่วนเหลือลง นิคคโต ออกไปแล้ว อสฺมา (พยญชนา) จากพยัญชนะนั้น อิติ เพราะเหตุนี้ (ติ พยญชนิ) อ.พยัญชนะนั้น นิรวเสส ชื่อว่านิรวเสส (ปราศจากส่วนเหลือลง), ได้แก่พยัญชนะ.

ราชมหามตต

เป็นอิตรัตโรคทวันทสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 ราช่า จ มหามตโต จ ราชมหามตต. (ราช + มหามตต)
 ราช่า จ อ.พระราชด้วย มหามตโต จ อ.มหาอำมาตย์ด้วย ราชมหามตต ชื่อว่าราช-
 มหามตต. (พระราชและมหาอำมาตย์ทั้งหลาย)

หตถาชาเนยโย

เป็นวิเสสนุตตรบทกัมมธรรยสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 หตถิ จ โส อาชาเนยโย จาติ หตถาชาเนยโย. (หตถิ + อาชาเนยโย)
 หตถิ จ อ.ข้างด้วย โส อ.ข้างนั้น อาชาเนยโย จ เป็นสัตว์อาชาไนยด้วย อิติ เพราะเหตุนี้
 หตถาชาเนยโย ชื่อว่าหตถาชาเนยโย. (ข้างอาชาไนย)

อัสสาชาเนยโย

เป็นวิเสสนุตตรบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อัสโส จ โส อาชาเนยโย จาติ อัสสาชาเนยโย. (อัสส + อาชาเนยย)

อัสโส จ อ.มำด้วย โส อ.มำนั้น อาชาเนยโย จ เป็นลัตว์อาชาไนยด้วย อิติ เพราะเหตุนี้
อัสสาชาเนยโย ชื่อว่าอัสสาชาเนยย. (มำอาชาไนย)

อุสสาชาเนยโย

เป็นวิเสสนุตตรบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อุสโโก จ โส อาชาเนยโย จาติ อุสสาชาเนยโย. (อุสส + อาชาเนยย)

อุสโโก จ อ.โคอุสสะด้วย โส อ.โคอุสสะนั้น อาชาเนยโย จ เป็นลัตว์อาชาไนยด้วย อิติ
เพราะเหตุนี้ อุสสาชาเนยโย ชื่อว่าอุสสาชาเนยย. (โคอุสสะอาชาไนย)

ปทินตต

เป็นภาวตัทธิต มีวิเคราะห์ว่า

ปทินาย ภาวโว ปทินตต. (ปทินา + ตตปัจจย)

ภาวโว อ.ความเป็น (สกุทายทิกุญญา) ปทินาย แห่งสกุทายทิกุญญา อันตน ละได้แล้ว ปทินตต ชื่อ
ว่าปทินตต. (ความที่สกุทายทิกุญญาเป็นภาวะที่ตนละได้แล้ว)

มรณกสตุโต

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

มรณโก จ โส สตุโต จาติ มรณกสตุโต. (มรณก + สตุต)

มรณโก จ อ.ผู้จะตายด้วย โส อ.ผู้จะตายนั้น สตุโต จ เป็นลัตว์ด้วย อิติ เพราะเหตุนี้
มรณกสตุโต ชื่อว่ามรณกสตุต. (ลัตว์ผู้จะตาย)

พลวตต

เป็นภาวตัทธิต มีวิเคราะห์ว่า

๑. พลล์ อัสสา อตถิติ พลวตี, สกุทายทิกุญญา. (พล + วนตปัจจย) อัสลัตถิตัทธิต

พล อ.กำลัง อ.ส่า (สัฏกายทมิฏฐิยา) แห่งสัฏกายทมิฏฐินั้น อตติ มีอยู่ อติ เพราะเหตุ
นั้น (ส่า สัฏกายทมิฏฐิ) อ.สัฏกายทมิฏฐินั้น พลวตี ชื่อว่าพลวตี (อันมีกำลัง), ได้แก่สัฏกายทมิฏฐิ.

๒. พลวติยา ภาโว พลวตต. (พลวตี + ตตปัจจย) ภาวตตติต

ภาโว อ.ความเป็น (สัฏกายทมิฏฐิยา) พลวติยา แห่งสัฏกายทมิฏฐิ อันมีกำลัง พลวตต.
ชื่อว่าพลวตต. (ความที่สัฏกายทมิฏฐิมีกำลัง)

เทศนาวสาน์

เป็นฉัฏฐิตปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

เทศนาย อวสาน์ เทศนาวสาน์. (เทศนา + อวสาน)

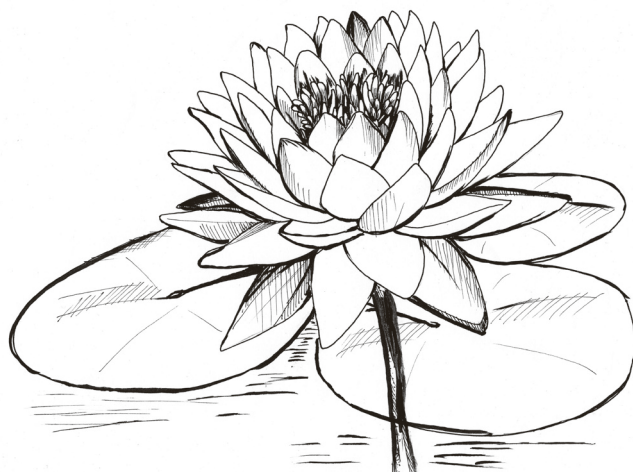
อวสาน์ อ.เป็นที่สิ้นสุดลง เทศนาย แห่งพระเทศนา เทศนาวสาน์ ชื่อว่าเทศนาวสาน์. (เป็นที่
สิ้นสุดลงแห่งพระเทศนา)

โสตาปัตติผลาทินิ, อริยผลานิ

เป็นฉัฏฐิตวิปทตลยาธิกรณพหุพพิทสมาส มีวิเคราะห์ว่า

โสตาปัตติผล อาทิ เยส ตานิ โสตาปัตติผลาทินิ, อริยผลานิ. (โสตาปัตติผล + อาทิ)

โสตาปัตติผล อ.โสตาปัตติผล อาทิ เป็นต้น เยส (อริยผลานิ) แห่งอริยผล ท. เหล่าใด
(อตติ) มีอยู่, ตานิ (อริยผลานิ) อ.อริยผล ท. เหล่านั้น โสตาปัตติผลาทินิ ชื่อว่าโสตาปัตติผลาทิ, ได้แก่
อริยผลทั้งหลาย. (มีโสตาปัตติผลเป็นต้น)



๒. จพพคฺคิยภิกขุวตฺถุ [๑๐๘]

จพพคฺคิยภิกขุวตฺถุ (มยา วุจฺจเต) ๗

จพพคฺคิยภิกขุวตฺถุ อ.เรื่องแห่งภิกษุผู้มีอยู่ในพวกหก (มยา) อันข้าพเจ้า
(วุจฺจเต) จะกล่าว ๗

จพพคฺคิยภิกขุวตฺถุ วุตตกัมมะใน วุจฺจเต ๗ อาชยาตบทกัมมวาทก
มยา อนภิกขิตกตฺตาใน วุจฺจเต ๗

๒. เรื่องภิกษุฉัพพัคคีย์



๑. “สพฺเพ ตสนฺตํ อิมํ ฐมฺมเทสนํ สตฺถา เขตฺวเน วิหรนฺโต จพพคฺคิเย ภิกขุ
อารพฺภ กเถสิ ๗

สตฺถา เขตฺวเน วิหรนฺโต จพพคฺคิเย ภิกขุ อารพฺภ “สพฺเพ ตสนฺตํ อิมํ ฐมฺมเทสนํ
กเถสิ ๗

สตฺถา อ.พระศาสดา วิหรนฺโต เมื่อประทับ เขตฺวเน ในพระวิหารชื่อว่าเขตวัน
อารพฺภ ทรงปรารภ ภิกขุ ซึ่งภิกษุ ท. จพพคฺคิเย ผู้มีอยู่ในพวกหก กเถสิ ตรัสแล้ว
อิมํ ฐมฺมเทสนํ ซึ่งพระธรรมเทศนานี้ “สพฺเพ ตสนฺตํ” ว่า “สพฺเพ ตสนฺตํ” ดังนี้
เป็นต้น ๗

พระศาสดาเมื่อประทับที่พระเขตวัน ทรงปรารภภิกษุฉัพพัคคีย์ ตรัสพระธรรมเทศนา
นี้ว่า “สพฺเพ ตสนฺตํ” ดังนี้เป็นต้น

สตฺถา สุกฺกตฺตาใน กเถสิ ๗ อาชยาตบทกตฺตวาทก “สพฺเพ ตสนฺตํ” สรุปะใน อิติ ๗
คัพฺพํ อาชยตฺถะใน อิมํ ฐมฺมเทสนํ อิมํ วิเสสนะของ ฐมฺมเทสนํ ๗ อวุตตกัมมะใน
กเถสิ เขตฺวเน วิสยาธาระใน วิหรนฺโต ๗ อวัณฺตรกิริยาของ สตฺถา จพพคฺคิเย
วิเสสนะของ ภิกขุ ๗ อวุตตกัมมะใน อารพฺภ ๗ สมานกาลกิริยาใน กเถสิ ๗

๒. เอกสฺมี หิ สมเย เตเนว การณเณ ปุริมสิทฺธาปเท สตฺตรสวคฺคิเย ปหฺริสุ ๗

เอกสุมี หิ สมเย (ฉพพคฺคิยา ภิกฺขุ) เตน เอว การณน ปุริมสิขขาปเท สตุตรสวคฺคิเย (ภิกฺขุ) ปหฺริสฺสุ ๗

หิ ดังจะกล่าวโดยย่อ เอกสุมี สมเย ในสมัยหนึ่ง (ภิกฺขุ) อ.ภิกษุ ท. (ฉพพคฺคิยา) ผู้มีอยู่ในพวกหก ปหฺริสฺสุ ดีแล้ว (ภิกฺขุ) ซึ่งภิกษุ ท. สตุตรสวคฺคิเย ผู้มีอยู่ในพวกสิบเจ็ด ปุริมสิขขาปเท ในสิขขาปทอนมีในก่อน เตน เอว การณน เพราะเหตุที่นั่นนั้นเกี่ยว ๗

ดังจะกล่าวโดยย่อ ในสมัยหนึ่ง พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ ดีพวกภิกษุสตุตรสวคคีย์ ในสิขขาปทอนมีในก่อน เพราะเหตุที่นั่นนั้นแหละ

หิตัพพ์ สังเขปไซตกะ เอกสุมี วิเสสนะของ สมเยยฺย กาลสัตตมีใน ปหฺริสฺสุ ฉพพคฺคิยา วิเสสนะของ ภิกฺขุยฺย สุททกัตตาใน ปหฺริสฺสุยฺย อาชยาตบทกัตตฺวาจก เอวคัพพ์ อวธารณะ เข้ากับ เตนยฺย วิเสสนะของ การณนยฺย เหตุใด ปหฺริสฺสุ ปุริมสิขขาปเท วิสยาธาระใน ปหฺริสฺสุ สตุตรสวคฺคิเย วิเสสนะของ ภิกฺขุยฺย อวุตตกัมมะใน ปหฺริสฺสุ ๗

๓. เตนเอว การณน เตสํ ตลสตุติกํ อุกฺคิรีสุ ๗

(ฉพพคฺคิยา ภิกฺขุ) เตน เอว การณน เตสํ (สตุตรสวคฺคิยานํ ภิกฺขุณํ) ตลสตุติกํ อุกฺคิรีสุ ๗

(ภิกฺขุ) อ.ภิกษุ ท. (ฉพพคฺคิยา) ผู้มีอยู่ในพวกหก อุกฺคิรีสุ เงื่อแล้ว ตลสตุติกํ ซึ่งหอกคือฝ่ามือ (ภิกฺขุณํ) แก่ภิกษุ ท. (สตุตรสวคฺคิยานํ) ผู้มีอยู่ในพวกสิบเจ็ด เตสํ เหล่านี้ เตน เอว การณน เพราะเหตุที่นั่นนั้นเกี่ยว ๗

พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ เงื่อหอกคือฝ่ามือ แก่พวกภิกษุสตุตรสวคคีย์เหล่านี้ เพราะเหตุที่นั่นนั้นแหละ

ฉพพคฺคิยา วิเสสนะของ ภิกฺขุยฺย สุททกัตตาใน อุกฺคิรีสุยฺย อาชยาตบทกัตตฺวาจก เอวคัพพ์ อวธารณะเข้ากับ เตนยฺย วิเสสนะของ การณนยฺย เหตุใด อุกฺคิรีสุ เตสํ กิติ สตุตรสวคฺคิยานํ กิติ วิเสสนะของ ภิกฺขุณํยฺย สัมปทานใน อุกฺคิรีสุ ตลสตุติกํ อวุตตกัมมะใน อุกฺคิรีสุ ๗

๔. อิชาปี สตุถา เตสํ สหํ สุตฺวา “กั อิหฺนติ ปุจฺฉิตฺวา, “อิหฺนนามาติ อาโรจิตฺ, “น ภิกฺขเว อิโต ปฏฺจาย ภิกฺขุณา นาม เอวํ กตฺตพฺพํ, โย กโรติ, อิหฺนนาม อาปชฺชตีติ ตลสฺสตฺติกสิกฺขาปํ ปญฺญาเปตฺวา “ภิกฺขเว ภิกฺขุณา นาม ยถา อหํ; ตเถว อณฺเณปิ ทณฺทสฺส ตสนฺติ; ยถา จ มยฺหํ; ตเถว เนสํ ชีวิตํ ปิยนฺติ ฌตฺวา ปโร น ปหริตฺตพฺโพ น ฆาเตตฺตพฺโพติ วตฺวา อนุสฺสนฺธี ฆณฺเฏตฺวา ฐมฺมํ เทเสฺนโต อิมํ คาถมาห

“สพฺเพ ตสนฺติ ทณฺทสฺส, สพฺเพสํ ชีวิตํ ปิยํ,
อตฺตานํ อุปมํ กตฺวา น หนฺเยย น ฆาตเยติ ๗

อิชาปี (วตฺถุมหิ) สตุถา เตสํ (ภิกฺขุณ) สหํ สุตฺวา “กั อิหํ (วตฺถุ)” อิติ ปุจฺฉิตฺวา, “อิหํ นาม (วตฺถุ)” อิติ (อตฺถ) เตหิ ภิกฺขุหิ) อาโรจิต, “น ภิกฺขเว อิโต (กาลโต) ปฏฺจาย ภิกฺขุณา นาม เอวํ (กมฺม) กตฺตพฺพํ, โย (ภิกฺขุ) กโรติ, (โส ภิกฺขุ) อิหํ นาม (อาปตฺตี) อาปชฺชตีติ ตลสฺสตฺติกสิกฺขาปํ ปญฺญาเปตฺวา “ภิกฺขเว ภิกฺขุณา นาม ‘ยถา อหํ (ทณฺทสฺส ตสฺสามี); ตเถว อณฺเณปิ (สตุตฺตา) ทณฺทสฺส ตสนฺติ, ยถา จ มยฺหํ (ชีวิตํ ปิยํ โหติ); ตเถว เนสํ (สตุตฺตาน) ชีวิตํ ปิยํ (โหติ)” อิติ ฌตฺวา ปโร (ปุคฺคโล) น ปหริตฺตพฺโพ น ฆาเตตฺตพฺโพติ วตฺวา อนุสฺสนฺธี ฆณฺเฏตฺวา ฐมฺมํ เทเสฺนโต อิมํ คาถํ อาม

“สพฺเพ (สตุตฺตา) ตสนฺติ ทณฺทสฺส, สพฺเพสํ (สตุตฺตาน) ชีวิตํ ปิยํ (โหติ),
(ปุคฺคโล) อตฺตานํ อุปมํ กตฺวา น หนฺเยย (ปรํ ปุคฺคล) น ฆาตเยติ ๗

สตุถา อ.พระศาสดา สุตฺวา ทรงสดับแล้ว สหํ ซึ่งเสียง เตสํ (ภิกฺขุณ) ของภิกษุ ท. เหล่านั้น ปุจฺฉิตฺวา ตรัสถามแล้ว อิติ ว่า “อิหํ (วตฺถุ) อ.เรื่องนี่ ก็ อะไร ?” อิติ ดังนี้, (อตฺถ) ครั้นเมื่อเนื้อความ อิติ ว่า “อิหํ นาม (วตฺถุ) อ.เรื่อง ชื่อนี้” อิติ ดังนี้ (เตหิ ภิกฺขุหิ) อันภิกษุ ท. เหล่านั้น อาโรจิต กราบทูลแล้ว, ปญฺญาเปตฺวา ทรง บัญญัติแล้ว ตลสฺสตฺติกสิกฺขาปํ ซึ่งตลสฺสตฺติกสิกฺขาปท อิติ ว่า “ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. เอวํ (กมฺม) อ.กรรมอย่างนี้ ภิกฺขุณา นาม ชื่ออันภิกษุ น กตฺตพฺพํ ไม่พึงกระทำ ปฏฺจาย จำเดิม อิโต (กาลโต) แต่กาลนี้, โย (ภิกฺขุ) อ.ภิกษุใด กโรติ ย่อมกระทำ, (โส ภิกฺขุ) อ.ภิกษุนั้น อาปชฺชติ ย่อมต้อง อิหํ นาม (อาปตฺตี) ซึ่งอาบัติชื่อนี้” อิติ ดังนี้ วตฺวา ตรัสแล้ว อิติ ว่า “ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. ปโร (ปุคฺคโล) อ.บุคคลอื่น ภิกฺขุณา นาม ชื่ออันภิกษุ ฌตฺวา รู้แล้ว อิติ ว่า ‘อหํ อ.เรา (ตสฺสามี) ย่อมสะดุ้ง

(ทณฺหสฺส) แต่อาชญา ยถา จันใด; (สตุตา) อ.สัตว์ ท. อญฺเฎปิ แม่เหล่าอื่น ตสนฺหติ ย่อมสะดุ้ง ทณฺหสฺส แต่อาชญา ตเถว จันนั้นนั้นเทียว, จ อนึ่ง (ชีวิต) อ.ชีวิต (ปิย) เป็นที่รัก มยฺหิ ของเรา (โหติ) ย่อมเป็น ยถา จันใด, ชีวิต อ.ชีวิต ปิย เป็นที่รัก เหนฺ (สตุตฺตานํ) ของสัตว์ ท. เหล่านั้น (โหติ) ย่อมเป็น ตเถว จันนั้นนั้นเทียว” อิติ ดังนี้ น ปหริตฺตพฺโพ ไม่พึงประหาร น ขมาเตตฺตพฺโพ ไม่พึงให้ฆ่า” อิติ ดังนี้ อหฺสนฺหิ ขมฺเฏตฺวา ธมฺมํ เทเสนฺโถ เมื่อทรง สิบต่อ ซึ่งอหฺสนฺหิ แสดง ซึ่งธรรม อาห ตรัสแล้ว อิมํ คากํ ซึ่งพระคาถานี้ อิติ ว่า

“(สตุตา) อ.สัตว์ ท. สพฺเพ ทั้งปวง ตสนฺหติ ย่อมสะดุ้ง ทณฺหสฺส แต่อาชญา, ชีวิต อ.ชีวิต ปิย เป็นที่รัก สพฺเพสฺส (สตุตฺตานํ) ของสัตว์ ท. ทั้งปวง (โหติ) ย่อมเป็น, (บุคฺคโล) อ.บุคคล กตฺวา กระทำแล้ว อตฺตานํ ซึ่งตน อุปมํ ให้เป็น เครื่องเปรียบเทียบ น หนฺเหยย ไม่พึงฆ่า น (ปรํ บุคฺคลํ) ขมาตเย ไม่พึง ยังบุคคลอื่น ให้ฆ่า” อิติ ดังนี้

อิธาปิ (วตฺถุมฺหิ) ในเรื่องแม่นี้ ๕

พระศาสดาทรงสดับเสียงของภิกษุเหล่านั้น ตรัสถามว่า “เรื่องนี้อะไร?”, เมื่อพวกภิกษุเหล่านั้น กราบทูลว่า “เรื่องชื่อนี้”, ก็ทรงบัญญัติตลสฺตติกสิกขาบทว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย กรรมอย่างนี้ ชื่ออันภิกษุไม่พึงทำจำเดิมแต่กาลนี้, ภิกษุรูปใดทำ, ภิกษุรูปนั้น ย่อมต้องอาบัติชื่อนี้” ดังนี้ ตรัสว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลอื่น ธรรมดาว่าอันภิกษุรู้ว่า ‘เราย่อมสะดุ้งแต่อาชญา จันใด, แม่พวกสัตว์เหล่าอื่น ก็ย่อมสะดุ้งแต่อาชญา จันนั้นนั้นแหละ, อนึ่ง ชีวิตเป็นที่รักของเรา จันใด, ชีวิตเป็นที่รักของสัตว์เหล่านั้น จันนั้นนั้นแหละ’ ดังนี้ ไม่พึงประหาร ไม่พึงให้ฆ่า” ดังนี้ เมื่อทรงสิบต่ออหฺสนฺหิแสดงธรรม ตรัสพระคาถานี้ว่า

“สัตว์ทั้งหลายทั้งปวง ย่อมสะดุ้งแต่อาชญา, ชีวิตเป็นที่รักของ สัตว์ทั้งปวง, บุคคลทำตนให้เป็นเครื่องเปรียบเทียบ ไม่พึงฆ่า ไม่พึงใช้บุคคลอื่นให้ฆ่า” ดังนี้

ในเรื่องแม่นี้

สตถา สุทธกัตตานิ อาหะ อายยาตบทกัตตฺวาจก อปีศัพทํ อเปกขัตถะเข้ากับ
 อิทฺทํ วิเสสณะของ วตฺถุมหิฏฺฐํ วิสยาธาระใน อาห เตสํ วิเสสณะของ ภิกฺขุณฺณํ สามี-
 สัมพันธะใน สทฺทํ อวุตตกัมมะใน สุตฺวาจ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปุจฺฉิตฺวา “กั กัดี อิทํ
 กัดี วิเสสณะของ วตฺถุ ลิงคัตถะ” อิติศัพทํ อากาเรใน ปุจฺฉิตฺวาจ ปุพฺพกาลกิริยาใน
 ปญญาเปตฺวา, “นามศัพทํ สัญญาโชตกะเข้ากับ อิทํ วิเสสณะของ วตฺถุ ลิงคัตถะ”
 อิติศัพทํ สรุปะใน อตฺถะ ลักขณะใน อาโรจิตะ ลักขณกิริยา เตหิ วิเสสณะของ
 ภิกฺขุหิฏฺฐํ อนภิตกัตตานิ อาโรจิตะ, “ภิกฺขเว อาลปะนะ เหว วิเสสณะของ กम्मํ
 วุตตกัมมะใน กตฺตพฺพํ กิตฺตบทกัมมวาทก นศัพทํ ปฏฺฐิเสสณะใน กตฺตพฺพํ อิตฺ วิเสสณะ
 ของ กาลโตจ อปาทานใน ปฏฺฐายจ กิริยาวิเสสณะใน กตฺตพฺพํ นามศัพทํ สัญญา-
 โชตกะเข้ากับ ภิกฺขุนาจ อนภิตกัตตานิ กตฺตพฺพํ, โย วิเสสณะของ ภิกฺขุจ สุทธกัตตา
 ใน กโรติจ อายยาตบทกัตตฺวาจก, โส วิเสสณะของ ภิกฺขุจ สุทธกัตตานิ อาปชฺชติจ
 อายยาตบทกัตตฺวาจก นามศัพทํ สัญญาโชตกะเข้ากับ อิทํ วิเสสณะของ อาปชฺชติจ
 อวุตตกัมมะใน อาปชฺชติ” อิติศัพทํ สรุปะใน ตลสฺสตฺติกสิกฺขาปทํ อวุตตกัมมะใน
 ปญญาเปตฺวาจ ปุพฺพกาลกิริยาใน วตฺวา “ภิกฺขเว อาลปะนะ ปโร วิเสสณะของ ปุคฺคโลจ
 วุตตกัมมะใน ปหริตฺตพฺพํ และ ฆาเตตฺตพฺพํ ปหริตฺตพฺพํ กิตฺตบทกัมมวาทก ฆาเตตฺตพฺพํ
 กิตฺตบทเหตุกัมมวาทก นามศัพทํ สัญญาโชตกะเข้ากับ ภิกฺขุนาจ อนภิตกัตตานิ
 ปหริตฺตพฺพํ และ ฆาเตตฺตพฺพํ ‘อหิ สุทธกัตตานิ ตสामीจ อายยาตบทกัตตฺวาจก
 ยถา อุปมาโชตกะ ทณฺหสฺส จัฎฐีอปาทานใน ตสामी; อปีศัพทํ อเปกขัตถะเข้ากับ
 อญฺเฆจ วิเสสณะของ สตฺตาจ สุทธกัตตานิ ตสนฺติจ อายยาตบทกัตตฺวาจก ตเถว
 อุปเมยฺยโชตกะ ทณฺหสฺส จัฎฐีอปาทานใน ตสนฺติ, จศัพทํ สัมปิณฺหนัตถะ ชีวิทํ สุทธ-
 กัตตานิ โหติจ อายยาตบทกัตตฺวาจก ยถา อุปมาโชตกะ มยฺหิ สามีสัมพันธะใน ปิยฺยจ
 วิกิตกัตตานิ โหติ, ชีวิทํ สุทธกัตตานิ โหติจ อายยาตบทกัตตฺวาจก ตเถว อุปเมยฺย-
 โชตกะ เนสํ วิเสสณะของ สตฺตานจ สามีสัมพันธะใน ปิยฺยจ วิกิตกัตตานิ โหติ’
 อิติศัพทํ อากาเรใน ญตฺวาจ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปหริตฺตพฺพํ และ ฆาเตตฺตพฺพํ
 น สองศัพทํ ปฏฺฐิเสสณะใน ปหริตฺตพฺพํ และ ฆาเตตฺตพฺพํ” อิติศัพทํ อากาเรใน วตฺวาจ
 ปุพฺพกาลกิริยาใน ฆญฺเจตฺวา อนุสนฺธิ อวุตตกัมมะใน ฆญฺเจตฺวาจ สมานกาลกิริยาใน
 เทเสนฺโต ฐมฺมํ อวุตตกัมมะใน เทเสนฺโตจ อัมภันตฺรกิริยาของ สตฺตา อิมํ วิเสสณะ
 ของ คารุญจ อวุตตกัมมะใน อาห

“สพเพ วิเสสณะของ สตุตตาทุ สุกทกัตตาทโน ตสนนตติฯ อายยตต-
 บทกัตตตุวาทก ทณทสส นันนุจื่อปาทานโน ตสนนตติ, ชีวติ สุกท-
 กัตตาทโน โหติฯ อายยตตบอทกัตตตุวาทก สพเพส วิเสสณะของ
 สตุตตานนุฯ สามีสัมพันธะโน ปิยงุ วีกตีกัตตาทโน โหติ, ปุคคโล
 สุกทกัตตาทโน หเนยย และเหตุกัตตาทโน ฆาตเย หเนยย
 อายยตตบอทกัตตตุวาทก ฆาตเย อายยตตบอทเหตุกัตตตุวาทก
 อตุตตานนุ อวุตตกัมมะโน กตุวา อุปม วิกตีกัมมะโน กตุวาท
 ปุพพกาลกิริยาโน หเนยย และ ฆาตเย น สองคัพท ปฏิสเสชะ
 โน หเนยย และ ฆาตเย ปรี วิเสสณะของ ปุคคลนุฯ การิตกัม
 มะโน ฆาตเย” อิตติคัพท สรูปะโน อิม คาทถ ๕

๕. ตตุถ สพเพส ชีวติ ปิยนุติ: ชีณาสว จเปตวา เสสสตุตตานนุ ชีวติ ปิยตริ, ชีณาสโว
 ปน ชีวเต วา มรณเ วา อุเปกขโกว โหติ ๕

ตตุถ (ปะเทสุ) “ สพเพส ชีวติ ปิยนุติ: (คากาปาทสส) “ชีณาสว จเปตวา เสสสตุตตานนุ ชีวติ
 ปิยตริ (โหติ), ชีณาสโว ปน ชีวเต วา มรณเ วา อุเปกขโกว โหติ” (อติ อตุโถ) ๕

(อตุโถ) อ.อรรธ (อติ) ว่า “ชีวติ อ.ชีวติ ปิยตริ เป็นที่รักกว่า เสสสตุตตานนุ ของ
 สัตว์ที่เหลือ ท. จเปตวา เว้น ชีณาสว ซึ่งพระชีณาสพ (โหติ) ย่อมเป็น, ปน ส่วน
 ว่า ชีณาสโว อ.พระชีณาสพ อุเปกขโกว เป็นผู้วางเฉยเทียว ชีวเต วา ในชีวิตหรือ
 มรณเ วา หรือว่าในความตาย โหติ ย่อมเป็น” (อติ) ดังนี้ ตตุถ (ปะเทสุ) “สพเพส
 ชีวติ ปิยนุติ (คากาปาทสส) แห่ง- ในบท ท. เหล่านั้นหนา -บาทพระคากาว่า
 “สพเพส ชีวติ ปิย” ดังนี้ ๕

บรรดาบทเหล่านั้น บาทพระคากาว่า “สพเพส ชีวติ ปิย” ความว่า ชีวติเป็นที่รักกว่า
 ของสัตว์ที่เหลือทั้งหลาย เว้นพระชีณาสพ, ส่วนพระชีณาสพ เป็นผู้วางเฉยในชีวิตและ
 ความตายเทียว

ตตุถ วิเสสณะของ ปะเทสุฯ นิทธารณะโน คากาปาทสส “สพเพส ชีวติ ปิย” สรูปะโน
 อิติฯ คัพท สรูปะโน คากาปาทสสฯ นิทธารณียะและสามีสัมพันธะโน อตุโถ “ชีวติ

สุทธกัถตาใน โหติฯ อาชยาตบหกัถตุวจาก ชีณาสว อวุตตกัมมะใน จเปตวาฯ วิเสสนะ
ของ เสสสตุตตานังฯ สามีสัมพันธะใน ปิยตโรฯ วิกติกัถตาใน โหติ, ปนคัพพ ปักขันตร-
โชตกะ ชีณาสโว สุทธกัถตาใน โหติฯ อาชยาตบหกัถตุวจาก ชีวเต กิติ มรณ กิติ
วิสยาธาระใน อูปะกุกโก วา สองคัพพ ปทวิกัถปะตตะเข้ากับ ชีวเต และ มรณ เอวคัพพ
อวธารณะเข้ากับ อูปะกุกโกฯ วิกติกัถตาใน โหติ” อิตติคัพพ สรุปะใน อตุโถฯ ลิงคัถตะ ฯ

๖. เสส ปุริมสทิสเมวาติ

เสส (วจน) ปุริมสทิส เอว (โหติ) อิติ ฯ

**เสส (วจน) อ.คำที่เหลือ ปุริมสทิส เอว เป็นเช่นกับด้วยคำอันมีในก่อนนั้นเกี่ยว
(โหติ) ย่อมเป็น อิติ ดังนี้แล ฯ**

คำที่เหลือ เป็นเช่นกับด้วยคำอันมีในก่อนนั้นแหละ ดังนี้แล

เสส วิเสสนะของ วจนังฯ สุทธกัถตาใน โหติฯ อาชยาตบหกัถตุวจาก เอวคัพพ
อวธารณะเข้ากับ ปุริมสทิสฯ วิกติกัถตาใน โหติ อิตติคัพพ สมาปนะ ฯ

๗. เทสหนาวसानะ พหุ โสตาปัตติผลาทีนิ ปาปุณีสูติ ฯ

เทสหนาวसानะ พหุ (ชนา) โสตาปัตติผลาทีนิ (อริยผลานิ) ปาปุณีสู อิติ ฯ

เทสหนาวसानะ ในกาลเป็นที่สิ้นสุดลงแห่งพระเทศนา **(ชนา) อ.ชน ท. พหุ**
มาก ปาปุณีสู บรรลุแล้ว (อริยผลานิ) ซึ่งอริยผล ท. โสตาปัตติผลาทีนิ มีโสตาปัตติ-
ผลเป็นต้น อิติ ดังนี้แล ฯ

เวลาจบพระเทศนา ชนจำนวนมากบรรลุอริยผลทั้งหลายมีโสตาปัตติผลเป็นต้น ดังนี้
แล

เทสหนาวसानะ กาลสัตตมีใน ปาปุณีสู พหุ วิเสสนะของ ชนาฯ สุทธกัถตาใน
ปาปุณีสูฯ อาชยาตบหกัถตุวจาก โสตาปัตติผลาทีนิ วิเสสนะของ อริยผลานิฯ
สัมปาปุณียกัมมะใน ปาปุณีสู อิตติคัพพ สมาปนะ ฯ

จพพคฺคิยภิกฺขุขวตฺถุ ๗

จพพคฺคิยภิกฺขุขวตฺถุ (นิฏฺฐิตํ) ๗

จพพคฺคิยภิกฺขุขวตฺถุ อ.เรื่องแห่งภิกษุผู้มีอยู่ในพวกหก (นิฏฺฐิตํ) จบแล้ว ๗

จพพคฺคิยภิกฺขุขวตฺถุ สุทธกัถตาใน นิฏฺฐิตํ ๗ กิตบทกัถตฺตฺวาจก ๗

จบเรื่องภิกษุฉัพพัคคีย์



วิเคราะห์ศัพท์กิตติ-สมาส-ศัพท์ิต

ฉัพพัคคีย์ภิกษุขุวัตตุ

เป็นฉัพพัคคีย์ปรีดิ์ปรีดิ์ โดยมิวิเสสนบุพพทกัมมธรรยสมาสอยู่ภายใน มิวิเคราะห์ดังนี้

๑. ฉ วคฺคา ฉพฺพคฺคา. (ฉ + วคฺค) อสมาหทารทิกฺคฺสมาส
วคฺคา อ.พวก ท. ฉ ทก ฉพฺพคฺคา ชื่อว่าฉพฺพคฺค. (พวกทก)
๒. ฉพฺพคฺเคสฺส ภวา ฉพฺพคฺคิยา, ภิกฺขุ. (ฉพฺพคฺค + อธิยปัจจย) สังสฺสฺฐาเทอเนกัตตตฺทิตฺติ
(ภิกฺขุ) อ.ภิกฺขุ ท. ภวา ผู้มีอยู่ ฉพฺพคฺเคสฺส ในพวกทก ท. ฉพฺพคฺคิยา ชื่อว่าฉพฺพคฺคิยา
(ผู้มีอยู่ในพวก ๖), ได้แก่ภิกฺขุทั้งหลาย.
๓. ฉพฺพคฺคิยา จ เต ภิกฺขุ จาติ ฉพฺพคฺคิยาภิกฺขุ. (ฉพฺพคฺคิยา + ภิกฺขุ) วิเสสนบุพพ
ทกัมมธรรยสมาส
ฉพฺพคฺคิยา จ อ.ผู้มีอยู่ในพวกทก ท. ด้วย เต อ.ผู้มีอยู่ในพวกทก ท. เหล่านั้น ภิกฺขุ
จ เป็นภิกฺขุด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ฉพฺพคฺคิยาภิกฺขุ ชื่อว่าฉพฺพคฺคิยาภิกฺขุ. (ภิกฺขุผู้มีอยู่ในพวก ๖, ภิกฺขุ
กลุ่มฉัพพัคคีย์)
๔. ฉพฺพคฺคิยาภิกฺขุณฺ วตฺตุ ฉพฺพคฺคิยาภิกฺขุขุวัตฺตุ. (ฉพฺพคฺคิยาภิกฺขุ + วตฺตุ) ฉัพพัคคีย์ปรีดิ์ปรีดิ์
วตฺตุ อ.เรื่อง ฉพฺพคฺคิยาภิกฺขุณฺ แห่งภิกฺขุผู้มีอยู่ในพวกทก ท. ฉพฺพคฺคิยาภิกฺขุขุวัตฺตุ ชื่อว่า
ฉพฺพคฺคิยาภิกฺขุขุวัตฺตุ. (เรื่องภิกฺขุผู้มีอยู่ในพวก ๖, เรื่องภิกฺขุฉัพพัคคีย์)

ปริมสิทฺทขาปท

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธรรยสมาส มิวิเคราะห์ว่า
ปริมณฺจ ตํ สิทฺทขาปทญฺจาติ ปริมสิทฺทขาปท. (ปริม + สิทฺทขาปท)
ปริมํ จ อ.อันมีในกาลก่อนด้วย ตํ อ.อันมีในกาลก่อนนั้น สิทฺทขาปทํ จ เป็นสิทฺทขาปทด้วย อิติ
เพราะเหตุนี้ ปริมสิทฺทขาปทํ ชื่อว่าปริมสิทฺทขาปท. (สิทฺทขาปทอันมีในก่อน, สิทฺทขาปทก่อน)

ตลสฺสตติกา

เป็นอวธรรณบุพพทกัมมธรรยสมาส มิวิเคราะห์ว่า

ตลเมว สฺตติกา ตลสฺสตติกา. (ตล + สฺตติกา)

ตลํ เอว อ.ฝ่ามือนั้นเที่ยว สฺตติกา เป็นหอก ตลสฺสตติกา ชื่อว่าตลสฺสตติกา. (หอกคือฝ่ามือ)

เสสสตุตา

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มิวีเคราะห์ว่า

เสสสา จ เต สตุตา จาติ เสสสตุตา. (เสส + สตุต)

เสสสา จ อ.ที่เหลือ ท. ด้วย เต อ.ที่เหลือ ท. เหล่านั้น สตุตา จ เป็นสัตว์ด้วย อิติ เพราะ
เหตุนั้น เสสสตุตา ชื่อว่าเสสสตุต. (สัตว์ที่เหลือทั้งหลาย)

ปุริมสทิส, วจน

เป็นตติยาตปุริมสมาส มิวีเคราะห์ว่า

ปุริเมน สทิส ปุริมสทิส, วจน. (ปุริม + สทิส)

(วจน) อ.คำ สทิส อันเข้ากับ ปุริเมน (วจน) ด้วยคำอันมีในก่อน ปุริมสทิส ชื่อว่าปุริมสทิส
(อันเข้ากับคำอันมีในก่อน), ได้แก่คำพูด.

เทสนาวสาน

เป็นัญฐิตปุริมสมาส มิวีเคราะห์ว่า

เทสนาย อวสาน เทสนาวสาน. (เทสนา + อวสาน)

อวสาน อ.เป็นที่สิ้นสุดลง เทสนาย แห่งพระเทศนา เทสนาวสาน ชื่อว่าเทสนาวสาน. (เป็นที่สิ้นสุดลงแห่งพระเทศนา)

โสตาปัตติผลาทิน

เป็นัญฐิตวิปทตุลยาธิกรรมพหุพีทิสมาส มิวีเคราะห์ว่า

โสตาปัตติผล อาทิ เยส ตานิ โสตาปัตติผลาทิน, อริยผลานิ. (โสตาปัตติผล + อาทิ)

โสตาปัตติผล อ.โสตาปัตติผล อาทิ เป็นต้น เยส (อริยผลานิ) แห่งอริยผล ท. เหล่าใด
(อตุติ) มีอยู่, ตานิ (อริยผลานิ) อ.อริยผล ท. เหล่านั้น โสตาปัตติผลาทิน ชื่อว่าโสตาปัตติผลาทิ
(มีโสตาปัตติผลเป็นต้น), ได้แก่อริยผลทั้งหลาย.

๓. สมุพหุลกุมารกวตฤ ๗ (๑๐๙)

สมุพหุลกุมารกวตฤ (มยา วุจเต) ๗

สมุพหุลกุมารกวตฤ อ.เรื่องแห่งกุมารผู้มากพร้อม (มยา) อันข้าพเจ้า
(วุจเต) จะกล่าว ๗

สมุพหุลกุมารกวตฤ วุตตกัมมะใน วุจเต๑ อาชยาตบทกัมมวจาก

มยา อนภิตกัตตาใน วุจเต ๗

๓. เรื่องกุมารผู้มากพร้อม



๑. “สุขกามาณี ภูตานีติ อิมิ ฌมฺมเทสนํ สตุถา เขตวเน วิหรนฺโต สมุพหุเล กุมารเก
อารพฺภ กเถสิ ๗

สตุถา เขตวเน วิหรนฺโต สมุพหุเล กุมารเก อารพฺภ “สุขกามาณี ภูตานีติ อิมิ ฌมฺมเทสนํ
กเถสิ ๗

สตุถา อ.พระศาสดา วิหรนฺโต เมื่อทรงประทับ เขตวเน ในพระวิหารชื่อว่าเขตวัน
อารพฺภ ทรงปรารภ กุมารเก ซึ่งเด็ก ท. สมุพหุเล ผู้มากพร้อม กเถสิ ตรัสแล้ว อิมิ
ฌมฺมเทสนํ ซึ่งพระธรรมเทศนาคือ “สุขกามาณี ภูตานีติ” ว่า “สุขกามาณี ภูตานี” ดังนี้
เป็นต้น ๗

พระศาสดาเมื่อประทับอยู่ที่พระเขตวัน ทรงปรารภเด็กผู้มากพร้อม จึงตรัสพระธรรม-
เทศนาคือว่า “สุขกามาณี ภูตานี” ดังนี้เป็นต้น

สตุถา สุกถกัตตาใน กเถสิ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก “สุขกามาณี ภูตานี” สรุปะไน
อิตฺถ ศัพท์ สรุปะไน อิมิ ฌมฺมเทสนํ อิมิ วิเสสนะของ ฌมฺมเทสนํ๑ อวุตตกัมมะใน
กเถสิ เขตวเน วิสยาธาระใน วิหรนฺโต๑ อัพภันตริกิริยาของ สตุถา สมุพหุเล วิเสสนะ
ของ กุมารเก๑ อวุตตกัมมะใน อารพฺภ๑ สมานกาลกิริยาใน กเถสิ ๗

.....

๒. เอกสมัย หิ ทิวเส สตุถา สวตถึยัม ปิณฑาย ปวิสฺสูโต อนุตฺรามคฺเค สมฺพหุเล
 กุมารเก เอกัม ฆรสปฺปชาตีกัม อหึ ทณฺฑเกน ปหรนฺเต ทิสฺวา “กุมารกา กิ
 กโรถาติ ปุจฺจิตฺวา, “อหึ ฆนฺเต ทณฺฑเกน ปหรามาติ วุตฺเต, “กิ การณาติ ปุณ
 ปุจฺจิตฺวา, “ซัสนนฺเณน ฆนฺเตติ วุตฺเต, “ตุมฺเห ‘อตุตฺโน สุขั กวิสฺสามาติ อิมั
 ปหรนฺตา นิพฺพตฺตนิพฺพตฺตญฺจาเน สุขลาภินฺ น ภวิสฺสถ, อตุตฺโน สุขั ปตฺเถนฺเตน
 หิ ปรี ปหริตฺตุน วฏฺฏตีติ วตฺวา อนุสนฺธี ฆมฺเฏตฺวา ฆมฺมึ เทเสนฺโต อิมา คาถา
 อภาสิ

“สุขกามานิ ภูตานิ
 อตุตฺโน สุขเมसान,
 สุขกามานิ ภูตานิ
 อตุตฺโน สุขเมसान,

โย ทณฺฑเกน วิหีสติ
 เปจฺจ โส น ลภเต สุขั ๗
 โย ทณฺฑเกน น หีสติ
 เปจฺจ โส ลภเต สุขนฺติ ๗

เอกสมัย หิ ทิวเส สตุถา สวตถึยัม ปิณฑาย ปวิสฺสูโต อนุตฺรามคฺเค สมฺพหุเล กุมารเก เอกัม
 ฆรสปฺปชาตีกัม อหึ ทณฺฑเกน ปหรนฺเต ทิสฺวา “(ตุมฺเห) กุมารกา กิ กโรถาติ ปุจฺจิตฺวา,
 “(มย) อหึ ฆนฺเต ทณฺฑเกน ปหรามาติ (วจนฺ เตหิ กุมารเกหิ) วุตฺเต, “กิ การณา (ตุมฺเห อหึ
 ทณฺฑเกน ปหรถ)” อิติ ปุณ ปุจฺจิตฺวา, “(มย) ซัสนนฺเณน ฆนฺเต (อหึ ทณฺฑเกน ปหราม)” อิติ
 (วจนฺ เตหิ กุมารเกหิ) วุตฺเต, “ตุมฺเห ‘(มย) อตุตฺโน สุขั กวิสฺสามาติ (จินฺเตตฺวา) อิมั (อหึ)
 ปหรนฺตา นิพฺพตฺตนิพฺพตฺตญฺจาเน สุขลาภินฺ น ภวิสฺสถ, (ปุกฺคเลน) อตุตฺโน สุขั ปตฺเถนฺเตน
 หิ ปรี (ปุกฺคล) ปหริตฺตุน วฏฺฏตีติ วตฺวา อนุสนฺธี ฆมฺเฏตฺวา ฆมฺมึ เทเสนฺโต อิมา คาถา อภาสิ

“สุขกามานิ ภูตานิ
 อตุตฺโน สุขั เอสาน,
 สุขกามานิ ภูตานิ
 อตุตฺโน สุขั เอสาน,

โย (ปุกฺคโล) ทณฺฑเกน วิหีสติ
 เปจฺจ โส (ปุกฺคโล) น ลภเต สุขั ๗
 โย (ปุกฺคโล) ทณฺฑเกน น หีสติ
 เปจฺจ โส (ปุกฺคโล) ลภเต สุขนฺติ ๗

หิ ดังจะกล่าวโดยย่อ เอกสมัย ทิวเส ในวันหนึ่ง สตุถา อ.พระศาสดา ปวิสฺสูโต เมื่อ
 เสด็จเข้าไป สวตถึยัม ในเมืองสาวัตถี ปิณฑาย เพื่อบิณฑบาต ทิสฺวา ทรงเห็นแล้ว
 กุมารเก ซึ่งเด็ก ท. สมฺพหุเล ผู้มากพร้อม ปหรนฺเต ผู้ที่อยู่ อหึ ซึ่งงู ฆรสปฺป-
 ชาตีกัม ตัวมีชาติแห่งงูเรื้อน เอกัม ตัวหนึ่ง ทณฺฑเกน ด้วยท่อนไม้ อนุตฺรา-
 มคฺเค ในระหว่างแห่งหนทาง ปุจฺจิตฺวา ตรัสถามแล้ว อิติ ว่า “กุมารกา ดูก่อน

เด็ก ท. (ตุ้มเห) อ.เชอ ท. กโรธ ย่อมกระทำ ก็ ซึ่งอะไร” อิติ ดังนี้, (วจน) ครั้นเมื่อคำ อิติ ว่า “ภนุเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ (มย) อ.ข้าพระองค์ ท. ปหราม ย่อมตี อหิ ซึ่งงู ทณฺฑน ด้วยท่อนไม้” อิติ ดังนี้ (เตหิ กุมารเกหิ) อันเด็ก ท. เหล่านั้น วุตเต กราบทูลแล้ว, ปุจฺจิตฺวา ตรัสถามแล้ว ปุณ อิก อิติ ว่า “(ตุ้มเห) อ.เชอ ท. (ปหรท) ย่อมตี (อหิ) ซึ่งงู (ทณฺฑน) ด้วยท่อนไม้ ก็ การณา เพราะเหตุอะไร ?” อิติ ดังนี้, (วจน) ครั้นเมื่อคำ อิติ ว่า “ภนุเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ (มย) อ.ข้าพระองค์ ท. (ปหราม) ย่อมตี (อหิ) ซึ่งงู (ทณฺฑน) ด้วยท่อนไม้ ทำสนทน เพราะความกลัวแต่การกัด” อิติ ดังนี้ (เตหิ กุมารเกหิ) อันเด็ก ท. เหล่านั้น วุตเต กราบทูลแล้ว, วตฺวา ตรัสแล้ว อิติ ว่า “ตุ้มเห อ.เชอ ท. (จินฺเตตฺวา) คิดแล้ว อิติ ว่า ‘(มย) อ.เรา ท. กริสฺสาม จักกระทำ สุข ซึ่งความสุข อตฺตโน เพื่อตน’ อิติ ดังนี้ ปหฺรหฺตา ตืออยู่ อิม อหิ ซึ่งงูนี้ สุขลาภิน เป็นผู้ได้ซึ่งความสุขโดยปกติ นิพฺพตฺตนิพฺพตฺตญฺจาเน ในที่เป็นที่ทั้งบังเกิดแล้วทั้งบังเกิดแล้ว น ภวิสฺสจกไม่เป็น, หิ จริงอยู่ (ปุคฺคเลน) อตฺตโน สุขี ปตฺถนฺเตน ปรี (ปุคฺคล) ปหฺริตุ อ.อัน- อันบุคคล ผู้ปรารถนาอยู่ ซึ่งความสุข เพื่อตน -ตี ซึ่งบุคคลอื่น น วฏฺฏติ ย่อมไม่ควร” อิติ ดังนี้ อนุสนฺธิ ฆฏฺเตวา ฆมฺม เทเสนฺโต เมื่อทรง สิบต่อ ซึ่งอนุสนธิ แสดง ซึ่งธรรม อภาสิ ได้ตรัสแล้ว อิมฯ คาถา ซึ่งพระคาถา ท. เหล่านี้ อิติ ว่า

“โย (ปุคฺคโล) อ.บุคคลใด เอสาโน แสงหาอยู่ สุขี ซึ่งความสุข อตฺตโน เพื่อตน วิหิสฺติ ย่อมเบียดเบียน ภูตานิ ซึ่งสัตว์ ท. สุขกามาหิ ผู้ใคร่ซึ่งความสุข ทณฺฑน ด้วยท่อนไม้, โส (ปุคฺคโล) อ.บุคคลนั้น เปจฺจ ละไปแล้ว น ลกเต ย่อมไม่ได้ สุขี ซึ่งความสุข ฯ

โย (ปุคฺคโล) อ.บุคคลใด เอสาโน แสงหาอยู่ สุขี ซึ่งความสุข อตฺตโน เพื่อตน น หิสฺติ ย่อมไม่เบียดเบียน ภูตานิ ซึ่งสัตว์ ท. สุขกามาหิ ผู้ใคร่ซึ่งความสุข ทณฺฑน ด้วยท่อนไม้, โส (ปุคฺคโล) อ.บุคคลนั้น เปจฺจ ละไปแล้ว ลกเต ย่อมได้ สุขี ซึ่งความสุข” อิติ ดังนี้ ฯ

ดังจะกล่าวโดยย่อ ในวันหนึ่ง พระศาสดาเมื่อเสด็จเข้าไปในเมืองสาวัตถีเพื่อบิณฑบาต

ในระหว่างทาง ทรงเห็นเด็ก ๆ ทั้งหลายจำนวนมาก ผู้กำลังตั้งมีชาติแห่งกูเรือนตัวหนึ่ง ด้วยท่อนไม้ จึงตรัสถามว่า “ดูก่อนเด็ก ๆ ทั้งหลาย พวกเธอยอมทำอะไร ?”, เมื่อพวกเด็ก ๆ เหล่านั้น กราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พวกข้าพระองค์กำลังตั้งด้วยท่อนไม้”, จึงตรัสถามอีกว่า “พวกเธอตั้งด้วยท่อนไม้เพราะเหตุอะไร ?”, เมื่อพวกเด็ก ๆ เหล่านั้น กราบทูลว่า “พวกข้าพระองค์ตั้ง เพราะกลัวกัฏ พระเจ้าข้า”, จึงตรัสว่า “พวกเธอคิดว่า ‘พวกเราจักทำความสุขเพื่อตน’ ดังนี้ พวกตั้งอยู่นี้ จักเป็นผู้ไม่ได้รับความสุขโดยปกติ ในที่เป็นที่ทั้งบังเกิดแล้วทั้งบังเกิดแล้ว, จริงอยู่ การที่บุคคลผู้ปรารถนาความสุขเพื่อตน ดีบุคคลอื่น ย่อมไม่ควร” ดังนี้ เมื่อทรงสืบต่ออนุสนธิแสดงธรรม จึงได้ตรัสพระคาถาเหล่านี้ว่า

“บุคคลใด แสวงหาความสุขเพื่อตนอยู่ ย่อมเบียดเบียนสัตว์
ทั้งหลาย ผู้ใคร่ความสุข ด้วยท่อนไม้, บุคคลนั้น ละไปแล้ว
ย่อมไม่ได้รับความสุข

บุคคลใด แสวงหาความสุขเพื่อตนอยู่ ย่อมไม่เบียดเบียนสัตว์
ทั้งหลาย ผู้ใคร่ความสุข ด้วยท่อนไม้, บุคคลนั้น ละไปแล้ว
ย่อมไม่ได้รับความสุข”

หิตัพพ์สังเขปโชตกะ เอกสมัยวิเสสณะของ ทิวเสฏ กาลสัตตมีใน อภาสี สตุถา สุทธกัตตา ใน อภาสี อาชยาตบทกัตตฺวาจก สวตฺถิย วิสยาธาระใน ปวิสฺนโต ปินฺทาย สัมปทาน ใน ปวิสฺนโต อัมภันตริกิริยาของ สตุถา อนุตรามคฺเค วิสยาธาระใน ทิสฺวา สมฺพหฺลฺล วิเสสณะของ กุมารเกฏ อวุตตกัมมะใน ทิสฺวา เอก กิติ ฆรสปฺปชาติก กิติ วิเสสณะของ อหิ อวุตตกัมมะใน ปหรนฺเต ทนฺตเคน ภาระใน ปหรนฺเต วิเสสณะของ กุมารเก ทิสฺวา ปุพฺพกาลกิริยาใน ปุจฺฉิตฺวา “กุมารกา อาลปนะ ตุมฺเห สุทธกัตตาใน กโรถ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ก็ อวุตตกัมมะใน กโรถ” อิตฺตัพพ์ อากาเรใน ปุจฺฉิตฺวา ปุพฺพกาลกิริยาใน ปุจฺฉิตฺวา, “ภนฺเต อาลปนะ มยฺ สุทธกัตตาใน ปหราม อาชยาตบทกัตตฺวาจก อหิ อวุตตกัมมะใน ปหราม ทนฺตเคน ภาระใน ปหราม” อิตฺตัพพ์ สฺรูปะใน วจนฺถ ลักขณะใน วุตฺเต ลักขณกิริยา เตหิ วิเสสณะของ กุมารเกหิ อนภิตกัตตาใน วุตฺเต, “ตุมฺเห สุทธกัตตาใน ปหรถ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ก็ การณา เหตุใน ปหรถ อหิ อวุตตกัมมะใน ปหรถ ทนฺตเคน ภาระใน ปหรถ” อิตฺตัพพ์ อากาเรใน ปุจฺฉิตฺวา

ปุณ กิริยาวิเสสณะใน ปุจฺฉิตฺวาจฺ ปุพฺพกาลกิริยาใน วตฺวา, “ภนฺเต อาลปนฺนํ มยํ สุทฺธ-
 กัตฺตาใน ปหฺรามจฺ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก ํสนภเยน เหตุโน ปหฺราม อหิ อวฺตตกัมฺมะ
 ใน ปหฺราม ทณฺฑนฺน กรณฺเนใน ปหฺราม” อิตฺติศัพท์ํ สฺรุปะเนใน วจเนจฺ ลักษณะใน
 วุตฺเตจฺ ลักษณะกิริยา เตหิ วิเสสณะของ กุมารเกหิจฺ อนภิตกัตฺตาใน วุตฺเต, “ตุมฺเห
 สุทฺธกัตฺตาใน ภวิสฺสจฺ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก ‘มยํ สุทฺธกัตฺตาใน กริสฺสามจฺ อาชยาต-
 บทกัตฺตฺวาจก อตฺตโน สัมปทานโน กริสฺสาม สุขํ อวฺตตกัมฺมะใน กริสฺสาม’ อิตฺติศัพท์ํ
 อากาเรใน จินฺเตตฺวาจฺ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปหฺรณฺตา อิมํ วิเสสณะของ อหิจฺ อวฺตตกัมฺมะ
 ใน ปหฺรณฺตาจฺ อัมภันตฺรกิริยาของ ตุมฺเห นิพฺพตฺตนิพฺพตฺตภูจฺาเน วิสยาธาระใน
 สุขลาภิโนจฺ วิกิตกัตฺตาใน ภวิสฺสจฺ นศัพท์ํ ปฏฺิเสระใน ภวิสฺสจฺ, หิศัพท์ํ ทฬฺหิกรณฺชตฺก
 ปหฺริตฺตํ ตุมฺตถกัตฺตาใน วฏฺฏจฺ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก ปุคฺคเลน อนภิตกัตฺตาใน
 ปหฺริตฺตํ อตฺตโน สัมปทานโน ปตฺเถนฺเตน สุขํ อวฺตตกัมฺมะใน ปตฺเถนฺเตนจฺ วิเสสณะของ
 ปุคฺคเลน ปรี วิเสสณะของ ปุคฺคลจฺ อวฺตตกัมฺมะใน ปหฺริตฺตํ นศัพท์ํ ปฏฺิเสระใน วฏฺฏจฺ”
 อิตฺติศัพท์ํ อากาเรใน วตฺวาจฺ ปุพฺพกาลกิริยาใน ฆมฺเฏตฺวา อนุสนฺธิ อวฺตตกัมฺมะใน
 ฆมฺเฏตฺวาจฺ สมานกาลกิริยาใน เทเสนฺโต ฆมฺมํ อวฺตตกัมฺมะใน เทเสนฺโตจฺ อัมภันตฺร-
 กิริยาของ สตฺถา อิมํ วิเสสณะของ คาถาจฺ อวฺตตกัมฺมะใน อภาสิ

“โย วิเสสณะของ ปุคฺคโลจฺ สุทฺธกัตฺตาใน วิหีสติจฺ อาชยาตบท
 กัตฺตฺวาจก สุขกามานิ วิเสสณะของ ภูตานิจฺ อวฺตตกัมฺมะใน
 วิหีสติ ทณฺฑนฺน กรณฺเนใน วิหีสติ อตฺตโน สัมปทานโน เอสานโน
 สุขํ อวฺตตกัมฺมะใน เอสานโนจฺ อัมภันตฺรกิริยาของ ปุคฺคโล,
 โส วิเสสณะของ ปุคฺคโลจฺ สุทฺธกัตฺตาใน ลภเตจฺ อาชยาตบท
 กัตฺตฺวาจก เปจฺจ ปุพฺพกาลกิริยาใน ลภเต สุขํ อวฺตตกัมฺมะใน
 ลภเต นศัพท์ํ ปฏฺิเสระใน ลภเต ๕

โย วิเสสณะของ ปุคฺคโลจฺ สุทฺธกัตฺตาใน หีสติจฺ อาชยาตบท
 กัตฺตฺวาจก สุขกามานิ วิเสสณะของ ภูตานิจฺ อวฺตตกัมฺมะใน
 หีสติ ทณฺฑนฺน กรณฺเนใน หีสติ นศัพท์ํ ปฏฺิเสระใน หีสติ
 อตฺตโน สัมปทานโน เอสานโน สุขํ อวฺตตกัมฺมะใน เอสานโนจฺ
 อัมภันตฺรกิริยาของ ปุคฺคโล, โส วิเสสณะของ ปุคฺคโลจฺ สุทฺธ-

กัตตาใน ลภเตจฺจ อายยาตบทกัตตุวากก เปจฺจ ปุพฺพกาลกิริยา
 ใน ลภเต สฺขํ อวฺุตตกัมมะใน ลภเต” อิติศัพทํ สฺรูปะใน อิมา
 คาถา ๗

๓. ตตฺถ โย ทณฺเฑนาติ: โย ปุคฺคโล ทณฺเฑน วา เลหฺนุอาทึหิ วา วิเหเจติ ๗

ตตฺถ (ปเทสฺ) “โย ทณฺเฑนาติ: (ปททวยสฺส) “โย ปุคฺคโล ทณฺเฑน วา เลหฺนุอาทึหิ
 (ปหรณวตฺถุหิ) วา วิเหเจติ” (อติ อตฺโถ) ๗

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อติ) ว่า “โย ปุคฺคโล อ.บุคคลใด วิเหเจติ ย่อมเบียดเบียน ทณฺเฑน
 ด้วยทอนไม้ วา หรือ วา หรือว่า (ปหรณวตฺถุหิ) ด้วยปหรณวัตฺถุ ท. เลหฺนุอาทึหิ
 มีกัอนดินเป็นต้น” อติ ดังนี้ ตตฺถ (ปเทสฺ) “โย ทณฺเฑนาติ (ปททวยสฺส) แห้ง-
 ในบท ท. เหล่านั้นหนา -หมวดสองแห่งบทว่า “โย ทณฺเฑน” ดังนี้ ๗

บรรดาบทเหล่านั้น สองบทว่า “โย ทณฺเฑน” ความว่า บุคคลใด ย่อมเบียดเบียนด้วย
 ทอนไม้หรือว่าด้วยปหรณวัตฺถุทั้งหลายมีกัอนดินเป็นต้น

ตตฺถ วิเสสณะของ ปเทสฺจฺจ นิทธารณะใน ปททวยสฺส “โย ทณฺเฑน” สฺรูปะใน อิติจ
 ศัพทํ สฺรูปะใน ปททวยสฺสจฺจ นิทธารณียะและสามีสัมพันธะใน อตฺโถ “โย วิเสสณะของ
 ปุคฺคโลจฺจ สฺุทกัตตาใน วิเหเจติจฺจ อายยาตบทกัตตุวากก ทณฺเฑน กัตี ปหรณวตฺถุหิ
 กัตี ภาระใน วิเหเจติ เลหฺนุอาทึหิ วิเสสณะของ ปหรณวตฺถุหิ วา สองศัพทํ
 ปทวิกัปปัตถะเข้ากับ ทณฺเฑน และ เลหฺนุอาทึหิ ปหรณวตฺถุหิ” อิติศัพทํ สฺรูปะใน
 อตฺโถจฺจ ลิงคัตถะ ๗

๔. เปจฺจ โส น ลภเต สฺขนฺหติ: โส ปุคฺคโล ปรโลเก มนุสฺสสฺขํ วา ทิพฺพสฺขํ วา
 ปรมตฺถญฺตํ นิพฺพานสฺขํ วา น ลภติ ๗

“เปจฺจ โส น ลภเต สฺขนฺหติ: (คาถาปาทสฺส) “โส ปุคฺคโล ปรโลเก มนุสฺสสฺขํ วา ทิพฺพสฺขํ วา
 ปรมตฺถญฺตํ นิพฺพานสฺขํ วา น ลภติ” (อติ อตฺโถ) ๗

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อติ) ว่า “โส ปุคฺคโล อ.บุคคลนั้น น ลภติ ย่อมไม่ได้ มนุสฺสสฺขํ
 ซึ่งความสุขในมนุษย์ วา หรือ วา หรือว่า ทิพฺพสฺขํ ซึ่งความสุขอันเป็นทิพย์ วา

หรือว่า **นิพพานสุข** ซึ่งความสุขคือพระนิพพาน **ปรมตฤๅถ** อันเป็นประโยชน์อย่างยิ่งเป็นแล้ว **ปรโลเก ในโลกอื่น** (อิตติ) ดังนี้ (**คาถาปาทสฺส**) แห่งบาทแห่งพระคาถา “**เปจฺจ โส น ลภเต สุขนฺติ** ว่า “**เปจฺจ โส น ลภเต สุข**” ดังนี้ ๕

บาทพระคาถาว่า “**เปจฺจ โส น ลภเต สุข**” ความว่า “บุคคลนั้น ย่อมไม่ได้ความสุขในมนุษย์ ความสุขอันเป็นทิพย์ หรือว่านิพพานสุขอันเป็นปรมัตถ์ ในปรโลก

“**เปจฺจ โส น ลภเต สุข**” สรรูปะใน อิติ ๑ ศัพท์ สรรูปะใน คาถาปาทสฺส ๑ สามีสัมพันธะใน อตุโถ “**โส วิเสสณะของ ปุคฺคโล ๑ สุทฺธกัตตาใน ลภติ ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก ปรโลเก วิสยาชาระใน ลภติ มนุสฺสสุขํ กิตฺติ ทิพฺพสุขํ กิตฺติ นิพฺพานสุขํ กิตฺติ อวุตตกัมมะ ใน ลภติ ปรมตฤๅถ วิเสสณะของ นิพฺพานสุขํ ๑ สามศัพท์ ปทวิกับปัดถะเข้ากับ มนุสฺสสุขํ ทิพฺพสุขํ และ ปรมตฤๅถ นิพฺพานสุขํ นศัพท์ ปฏิเสชณะใน ลภติ” อิตติศัพท์ สรรูปะใน อตุโถ ๑ ลิงคัตถะ ๕**

๕. ทุติยคาถาย ๕

ทุติยคาถาย (อตุโถ ปณฺทิตฺเตน เวทิตฺตฺวา) ๕

(อตุโถ) อ.เนื้อความ **ทุติยคาถาย** ในพระคาถาที่สอง (**ปณฺทิตฺเตน**) อันบัณฑิต (**เวทิตฺตฺวา**) ฟังทราบ ๕

บัณฑิตฟังทราบเนื้อความในพระคาถาที่ ๒

อตุโถ วุตตกัมมะใน เวทิตฺตฺวา ๑ กิตบทกัมมวจาก ทุติยคาถาย วิสยาชาระใน อตุโถ ปณฺทิตฺเตน อนภิตกัตตาใน เวทิตฺตฺวา ๕

๖. เปจฺจ โส ลภเตติ: โส ปุคฺคโล ปรโลเก วุตตปฺปการํ ติวริปปิ สุขํ ลภตีติ อตุโถ ๕

“**เปจฺจ โส ลภเตติ:** (ปทาน) “**โส ปุคฺคโล ปรโลเก (มยา) วุตตปฺปการํ ติวริปปิ สุขํ ลภตีติ** อตุโถ ๕

อตุโถ อ.อรรถ **อิตติ** ว่า “**โส ปุคฺคโล** อ.บุคคลนั้น **ลภติ** ย่อมได้ **สุข** ซึ่งความสุข **ติวริปปิ** แม้อันมีอย่างสาม (**มยา**) **วุตตปฺปการ** อันมีประการ อันข้าพเจ้า กล่าวแล้ว

ปรโลเก ในโลกอื่น” อิติ ดังนี้ (ปทาน) แห่งบท ท. “เปจจ โส ลมเตติ ว่า “เปจจ โส ลมเต” ดังนี้ ๕

หลายบทว่า “เปจจ โส ลมเต” ความว่า บุคคลนั้น ย่อมได้ความสุขแม้มี ๓ อย่าง มีประการที่กล่าวแล้วในปรโลก

“เปจจ โส ลมเต” สรุปะใน อิติ๑ ศัพท์ สรุปะใน ปทาน๑ สามีสัมพันธะใน อตโถ “โส วิเสสณะของ ปุคฺคโล๑ สุทธกัตตาใน ลมติ๑ อาชยาดบทกัตตฺวาจก ปรโลเก วิสยาระ ใน ลมติ อปีศัพท์ อเปกขัตตะเข้ากับ ติวริ๑ วุตตปฺปการํ กิติ ติวริ๑ กิติ วิเสสณะของ สุข๑ อวุตตกัมมะใน ลมติ” อิติศัพท์ สรุปะใน อตโถ๑ ลิงคัตตะ ๕

๗. เทสนาวसानะ ปญจสตปิ เต กุมารกา โสตาปัตติผล ปติฏฺฐหีสฺสูติ ๕

เทสนาวसानะ ในกาลเป็นที่สิ้นสุดลงแห่งพระเทศนา เต กุมารกา อ.เด็ก ท. เหล่านั้น ปญจสตปิ แม้ผู้มีร้อยห้าเป็นประมาณ ปติฏฺฐหีสฺสู ตั้งอยู่เฉพาะแล้ว โสตาปัตติผล ในโสตาปัตติผล อิติ ดังนี้แล ๕

เวลาจบพระเทศนา เด็กเหล่านั้นแม้มีประมาณ ๕๐๐ คน ตั้งอยู่ในโสตาปัตติผล ดังนี้ แล

เทสนาวसानะ กาลสัตตมีใน ปติฏฺฐหีสฺสู อปีศัพท์ อเปกขัตตะเข้ากับ ปญจสตปิ กิติ เต กิติ วิเสสณะของ กุมารกา๑ สุทธกัตตาใน ปติฏฺฐหีสฺสู อาชยาดบทกัตตฺวาจก โสตาปัตติผล วิสยาระใน ปติฏฺฐหีสฺสู อิติศัพท์ समाปนะ ๕

สมฺพหุลกุมารกาวตฺถ ๕

สมฺพหุลกุมารกาวตฺถ (นิฏฺฐิตํ) ๕

สมฺพหุลกุมารกาวตฺถ อ.เรื่องแห่งเด็กผู้มากพร้อม (นิฏฺฐิตํ) จบแล้ว ๕

สมฺพหุลกุมารกาวตฺถ สุทธกัตตาใน นิฏฺฐิตํ๑ กิตบทกัตตฺวาจก ๕

จบเรื่องเด็กผู้มากพร้อม

วิเคราะห์ศัพท์กิตติ-สมาส-ต์ทิต

สัมพหุลกุมารกวตตุ

เป็นฉัญฉฐิต์ปฐิสสมาส โดยมิวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มิวิเคราะห์ดังนี้

๑. สัมพหุลา จ เต กุมารกา จาติ สัมพหุลกุมารกา. (สัมพหุล + กุมารก) วิเสสน-
บุพพบทกัมมธารยสมาส

สัมพหุลา จ อ.ผู้มากพร้อม ท. ด้วย เต อ.ผู้มากพร้อม ท. เหล่านั้น กุมารกา จ
เป็นเด็กชายด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ สัมพหุลกุมารกา ชื่อว่าสัมพหุลกุมารก. (เด็กชายผู้มากพร้อม)

๒. สัมพหุลกุมารกานี วตตุ สัมพหุลกุมารกวตตุ. (สัมพหุลกุมารก + วตตุ) ฉัญฉฐิต์ปฐิส-
สมาส

วตตุ อ.เรื่อง สัมพหุลกุมารกานี แห่งเด็กชายผู้มากพร้อม ท. สัมพหุลกุมารกวตตุ ชื่อว่า
สัมพหุลกุมารกวตตุ. (เรื่องเด็กชายผู้มากพร้อม)

อนตรามคค์

เป็นนิบาตบุพพะ อพยยิภาวสมาส มิวิเคราะห์หว่า

มคคคคค อนตรา อนตรามคคค. (อนตรา + มคคค)

อนตรา ในระหว่าง มคคคคค แห่งหนทาง อนตรามคคค ชื่อว่าอนตรามคคค. (ระหว่างทาง)

ฆรสปปชาติโก, อหิ

เป็นทวิพทภินนาธิกรณพหุพีหิสมาส โดยมีสัตตมีตปฐิสสมาสอยู่ภายใน มิวิเคราะห์ดังนี้

๑. ฆเร สปโป ฆรสปโป. (ฆร + สปโป) สัตตมีตปฐิสสมาส

สปโป อ.งู ฆเร ในเรือน ฆรสปโป ชื่อว่าฆรสปโป. (งูเรือน)

๒. ฆรสปปสส ชาติ ยสสาติ ฆรสปปชาติโก, อหิ. (ฆรสปป + ชาติ) ทวิพทภินนาธิกรณ-
พหุพีหิสมาส

ชาติ อ.ชาติ ฆรสปปสส แห่งงูในเรือน ยสสา (อหิสสา) แห่งงูใด (อตติ) มีอยู่ อิติ เพราะ
เหตุนี้ (ส อหิ) อ.งูนั้น ฆรสปปชาติโก ชื่อว่าฆรสปปชาติก (ตัวมีชาติแห่งงูในเรือน), ได้แก่งู.

ทสนภย

เป็นปัญจมีตปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ทสนโต ภย ทสนภย. (ทสน + ภย)

ภย อ.ความกลัว ทสนโต แต่อันกัต ทสนภย ชื่อว่าทสนภย. (ความกลัวแต่อันกัต)

นิพพตตนิพพตตฎจान

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส โดยวิเสสนโนภยบทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. นิพพตตญจ ตํ นิพพตตญจาทิ นิพพตตนิพพตตํ, จานํ. (นิพพตต + นิพพตต)
วิเสสนโนภยบทกัมมธารยสมาส

ตํ (จानํ) อ.ที่นั่น นิพพตตํ จ เป็นที่บังเกิดแล้วด้วย นิพพตตํ จ เป็นที่บังเกิดแล้วด้วย
อิตติ เพราะเหตุนี้ นิพพตตนิพพตตํ ชื่อว่านิพพตตนิพพตต (เป็นที่ทั้งบังเกิดแล้วทั้งบังเกิดแล้ว), ได้แก่ที่.

๒. นิพพตตนิพพตตญจ ตํ จานญจาทิ นิพพตตนิพพตตฎจานํ. (นิพพตตนิพพตต + จาน)
วิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส

นิพพตตนิพพตตํ จ อ.เป็นที่ทั้งบังเกิดแล้วทั้งบังเกิดแล้วด้วย ตํ อ.เป็นที่ทั้งบังเกิดแล้วทั้ง
บังเกิดแล้วนั้น จานํ จ เป็นที่ด้วย อิตติ เพราะเหตุนี้ นิพพตตนิพพตตฎจานํ ชื่อว่านิพพตตนิพพตตฎจาน.
(ที่เป็นที่ทั้งบังเกิดแล้วทั้งบังเกิดแล้ว)

สุขลาภิน, ชนา

เป็นกัตตรูป, ตัสสิลสาธนะ, กิตันตสมาส, ทุตยาดปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สุขํ ลภนติ สีเสนาติ สุขลาภิน, ชนา. (สุขสทหุอุปท + ลภ ลภเ ในกาไรได้ + ฌบัจจย)

(เย ชนา) อ.ชน ท. เหล่าใด ลภนติ ย่อมได้ สุข ซึ่งความสุข สีเสน โดยปกติ อิตติ เพราะ
เหตุนี้ (เต ชนา) อ.ชน ท. เหล่านี้ สุขลาภิน ชื่อว่าสุขลาภิน (ผู้ได้ความสุขโดยปกติ, ผู้มักได้ความ
สุข), ได้แก่ชนทั้งหลาย.

สุขกามานิ, ฎตานิ

เป็นกัตตรูป, กัตตสาธนะ, กิตันตสมาส, ทุตยาดปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สุขํ กาเมนตติ สุขกามานิ, ฎตานิ. (สุขสทหุอุปท + กมุ กนตย ในความใคร่ + ฌบัจจย)

(ยานี ภูตานี) อ.สัตว์ ท. เหล่าใด กาเมนุติ ย่อมใคร่ สุข ซึ่งความสุข อิติ เพราะเหตุนี้
(ตานี ภูตานี) อ.สัตว์ ท. เหล่านั้น สุขกามาณี ชื่อว่าสุขกาม (ผู้ใคร่ความสุข, ผู้ประสงค์ความสุข), ได้แก่
สัตว์ทั้งหลาย.

เลททุอาทีนิ, ปทรณวตฺตุนิ

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสฺมาล มีวิเคราะห์ว่า

เลททุ อาที เยสนุติ เลททุอาทีนิ, ปทรณวตฺตุนิ. (เลททุ + อาที)

เลททุ อ.กอนติน อาที เป็นต้น เยส (ปทรณวตฺตุนิ) แห่งปทรณวตฺตุนิ ท. เหล่าใด (อติ) มี
อยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (ตานี ปทรณวตฺตุนิ) อ.ปทรณวตฺตุนิ ท. เหล่านั้น เลททุอาทีนิ ชื่อว่าเลททุอาที
(มีกอนตินเป็นต้น), ได้แก่ปทรณวตฺตุนิทั้งหลาย.

ปรโลโก

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสฺมาล มีวิเคราะห์ว่า

ปรโร จ โส โลโก จาติ ปรโลโก. (ปร + โลโก)

ปรโร จ อ.อื่นด้วย โส อ.อื่นนั้น โลโก จ เป็นโลกด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ปรโลโก ชื่อว่า
ปรโลโก. (โลกอื่น)

มนุสฺสสุขํ

เป็นสัตตมิตฺตปฺริสฺสมาล มีวิเคราะห์ว่า

มนุสฺส เส สุขํ มนุสฺสสุขํ. (มนุสฺส + สุข)

สุขํ อ.ความสุข มนุสฺส ในมนุษย์ มนุสฺสสุขํ ชื่อว่ามนุสฺสสุข. (ความสุขในมนุษย์)

ทิพฺพสุขํ

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสฺมาล มีวิเคราะห์ว่า

ทิพฺพญจ ตํ สุขญจาติ ทิพฺพสุขํ. (ทิพฺพ + สุข)

ทิพฺพํ จ อ.อันเป็นทิพย์ด้วย ตํ อ.อันเป็นทิพย์นั้น สุขํ จ เป็นความสุขด้วย อิติ เพราะเหตุ
นี้ ทิพฺพสุขํ ชื่อว่าทิพฺพสุข. (ความสุขอันเป็นทิพย์)

ปรมตตภูต, นิพพานสุข

เป็นวิเสสนุตตรบทกัมมธรรยสมาส โดยมีวิเสสนูปพบทกัมมธรรยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ปรโม จ โส อตโต จาติ ปรมตโต. (ปรม + อตต) วิเสสนูปพบทกัมมธรรยสมาส
 ปรโม จ อ.อย่างย้งด้วย โส อ.อย่างย้งนั้น อตโต จ เป็นประโยชน์ด้วย อิติ เพราะ
 เหตุนั้น ปรมตโต ชื่อว่าปรมตต. (ประโยชน์อย่างย้ง)

๒. ปรมตโต จ โส ภูตตจาติ ปรมตตภูต, นิพพานสุข. (ปรมตต + ภูต) วิเสสนุตตรบท
 กัมมธรรยสมาส

ปรมตโต จ อ.เป็นประโยชน์อย่างย้งด้วย โส อ.เป็นประโยชน์อย่างย้งนั้น ภูต จ เป็น
 แล้วด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น ปรมตตภูต ชื่อว่าปรมตตภูต (อันเป็นประโยชน์อย่างย้งเป็นแล้ว), ได้แก่
 นิพพานสุข.

นิพพานสุข

เป็นอวธรรณูปพบทกัมมธรรยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

นิพพานเมว สุข นิพพานสุข. (นิพพาน + สุข)

นิพพาน เอว อ.พระนิพพานนั้นเทียว สุข เป็นความสุข นิพพานสุข ชื่อว่านิพพานสุข. (ความสุข
 คือพระนิพพาน)

ทุตติยคาถา

เป็นวิเสสนูปพบทกัมมธรรยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ทุตติยา จ ส่า คาถา จาติ ทุตติยคาถา. (ทุตติยา + คาถา)

ทุตติยา จ อ.ที่สงด้วย ส่า อ.ที่สงนั้น คาถา จ เป็นพระคาถาดด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น
 ทุตติยคาถา ชื่อว่าทุตติยคาถา. (พระคาถาที่ ๒)

วุตตปปการ, สุข

เป็นวิเสสนูปพบทกัมมธรรยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

วุตโต ปกาโร ยสส่าติ วุตตปปการ, สุข. (วุตต + ปการ)

ปกาโร อ.ประการ วุตโต อันอันข้าพเจ้ากล่าวแล้ว ยสส่า (สุขส่า) แห่งความสุขใด (อตุติ)

มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (ดี สุข) อ.ความสุขนั้น วุตตูปการ ชื่อว่าวุตตูปการ (มีประการที่ข้าพเจ้ากล่าวแล้ว), ได้แก่ความสุข.

ติวิธ, สุข

เป็นฉันทวิทิตตฤทธิยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ติโย วิธา ยสสาติ ติวิธ, สุข. (ติ + วิธ)

วิธา อ.อย่าง ท. ตโย สาม ยสส (สุขส) แห่งความสุขใด (สนธิ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุ
นั้น (ดี สุข) อ.ความสุขนั้น ติวิธ ชื่อว่าติวิธ (มี ๓ อย่าง), ได้แก่ความสุข.

เทสนาวสาน

เป็นฉันทวิทิตตฤทธิยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

เทสนาย อวสาน เทสนาวสาน. (เทสนา + อวสาน)

อวสาน อ.เป็นที่สิ้นสุดลง เทสนาย แห่งพระเทศนา เทสนาวสาน ชื่อว่าเทสนาวสาน. (เป็นที่สิ้นสุดลงแห่งพระเทศนา)

ปณจस्ता, กุมารกา

เป็นฉันทวิทิตตฤทธิยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปณจ สตานิ มตดา เยสนติ ปณจस्ता, กุมารกา. (ปณจ + สต)

สตานิ อ.ร้อย ท. ปณจ ห้า มตดา เป็นประมาณ เยสน (กุมารกา) แห่งเด็กชาย ท. เหล่า
ใด (สนธิ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (เต กุมารกา) อ.เด็กชาย ท. เหล่านั้น ปณจस्ता ชื่อว่าปณจस्ता
(มีประมาณ ๕๐๐ คน), ได้แก่เด็กชายทั้งหลาย.





๔. โภณฑุชธานตุเถรวตฺถ ๗ (๑๑๐)

โภณฑุชธานตุเถรวตฺถ (มยา วุจฺเจเต) ๗

โภณฑุชธานตุเถรวตฺถ อ.เรื่องแห่งพระโภณฑุชธานผู้เถระ (มยา) อันข้าพเจ้า

(วุจฺเจเต) จะกล่าว ๗

โภณฑุชธานตุเถรวตฺถ วุตตกัมมะใน วุจฺเจเตฯ อาชยาตบทกัมมวาทก

มยา อนภิกขิตกัตตาใน วุจฺเจเต ๗

๔. เรื่องพระโภณฑุชธานเถระ



๑. “มาโวจ ผรุสฺส กญฺจีติ อิมํ ฐมฺมเทสนํ สตุถา เขตวเน วิหรนฺโต โภณฑุชธานตุเถรํ อารพฺภ กเถสิ ๗

สตุถา เขตวเน วิหรนฺโต โภณฑุชธานตุเถรํ อารพฺภ “มาโวจ ผรุสฺส กญฺจีติ อิมํ ฐมฺมเทสนํ กเถสิ ๗

สตุถา อ.พระศาสดา วิหรนฺโต เมื่อทรงประทับ เขตวเน ในพระวิหารชื่อว่าเขตวัน อารพฺภ ทรงปรารภ โภณฑุชธานตุเถรํ ซึ่งพระโภณฑุชธานผู้เถระ กเถสิ ตรัสแล้ว อิมํ ฐมฺมเทสนํ ซึ่งพระธรรมเทศนาคือ “มาโวจ ผรุสฺส กญฺจีติ” ว่า “มาโวจ ผรุสฺส กญฺจี” ดังนี้ เป็นต้น ๗

พระศาสดาเมื่อทรงประทับอยู่ที่พระเขตวัน ทรงปรารภพระโภณฑุชธานเถระ ตรัสพระธรรมเทศนาคือว่า “มาโวจ ผรุสฺส กญฺจี” ดังนี้ เป็นต้น

สตุถา สุทกัตตาใน กเถสิฯ อาชยาตบทกัตตวาทก “มาโวจ ผรุสฺส กญฺจี” สรุปะใน อิติฯ ศัพท์ อาชยัตถะใน อิมํ ฐมฺมเทสนํ อิมํ วิเสสนะของ ฐมฺมเทสนํฯ อวุตตกัมมะใน กเถสิ เขตวเน วิสยาธาระใน วิหรนฺโตฯ อัปภันตริกิริยาของ สตุถา โภณฑุชธานตุเถรํ อวุตตกัมมะใน อารพฺภฯ สมานกาลกิริยาใน กเถสิ ๗

.....

๒. ตสฺส กิร ปพฺพชิตทิวสโต ปฏฺจาย เอกํ อิตถึรูปํ เถเรน สหฺริ วิจรติ ฯ
 ตสฺส (เถรสฺส) กิร ปพฺพชิตทิวสโต ปฏฺจาย เอกํ อิตถึรูปํ เถเรน สหฺริ วิจรติ ฯ
 กิร ได้ยินว่า อิตถึรูปํ อ.รูปแห่งหญิง เอกํ รูปหนึ่ง วิจรติ ย่อมเที่ยวไป สหฺริ กับ
 เถเรน ด้วยพระเถระ ปฏฺจาย จำเดิม ปพฺพชิตทิวสโต แต่วันเป็นที่บวชแล้ว ตสฺส
 (เถรสฺส) แห่งพระเถระนั้น ฯ
 ได้ยินว่า รูปหญิงรูปหนึ่ง ย่อมเที่ยวไปกับด้วยพระเถระ จำเดิมแต่วันเป็นที่พระเถระ
 บวชแล้ว
 กิรศัพท์ อนุสสวณัตถะ เอกํ วิเสสณะของ อิตถึรูปํ สหฺริกัตตาใน วิจรติ ฯ อาชยาตบท
 กัตตฺวาจาก ตสฺส วิเสสณะของ เถรสฺส ฯ สามีสัมพันธะใน ปพฺพชิตทิวสโต ฯ อปาทานใน
 ปฏฺจาย ฯ กิริยาวิเสสณะใน วิจรติ เถเรน สหฺริกัตตติยาเข้ากับ สหฺริ ฯ กิริยาสมวาเยใน
 วิจรติ ฯ

๓. ตํ เถโร น ปสฺสติ, มหาชนโน ปน ปสฺสติ ฯ
 ตํ (อิตถึรูปํ) เถโร น ปสฺสติ, มหาชนโน ปน ปสฺสติ ฯ
 เถโร อ.พระเถระ น ปสฺสติ ย่อมไม่เห็น ตํ (อิตถึรูปํ) ซึ่งรูปแห่งหญิงนั้น, ปน ส่วน
 ว่า มหาชนโน อ.มหาชน ปสฺสติ ย่อมเห็น ฯ
 พระเถระย่อมไม่เห็นรูปหญิงนั้น, ส่วนมหาชนย่อมเห็น
 เถโร สหฺริกัตตาใน ปสฺสติ ฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก ตํ วิเสสณะของ อิตถึรูปํ อวุตต-
 กัมมะใน ปสฺสติ นศัพท์ ปฏิเสระใน ปสฺสติ, ปนศัพท์ ปักขันตรโฆตกะ มหาชนโน
 สหฺริกัตตาใน ปสฺสติ ฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก ฯ

๔. อนฺโตคามํ ปิณฑาย จรโตปิสฺส มนุสฺสา เอกํ ภิกฺขุํ ทตฺวา “ภนฺเต อยํ ตุมหากํ โหตุ,
 อยํ ปน ตุมหากํ สหายิกายาติ วตฺวา ทฺติยมฺปิ เทนฺติ ฯ
 อนฺโตคามํ ปิณฑาย จรโตปิ อสฺส (เถรสฺส) มนุสฺสา เอกํ ภิกฺขุํ ทตฺวา “ภนฺเต อยํ (ภาโค)
 ตุมหากํ โหตุ, อยํ (ภาโค) ปน ตุมหากํ สหายิกาย (โหตุ)” อิติ วตฺวา ทฺติยมฺปิ เทนฺติ ฯ

มनुสฺสา อ.มนุษย์ ท. ทตฺวา ถวายแล้ว ภิกฺขุ ซึ่งภิกษา เอกํ ทัพพีหนึ่ง อสฺส (เถรสุส) แก่พระเถระนั้น จรโตปิ แม้ผู้เที่ยวไปอยู่ อนฺโตคามํ สู่ภายในแห่งหมู่บ้าน ปิณฑทาย เพื่อบิณฑบาต วตฺวา กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ อยู่ (ภาโค) อ.ส่วนนี้ โหตุ ของงมี ตุมฺหากํ แก่ท่าน, ปน แต่ว่า อัย (ภาโค) อ.ส่วนนี้ (โหตุ) ของงมี สหายิกาย แก่หญิงสหาย ตุมฺหากํ ของท่าน” อิติ ดังนี้ เทนฺติ ย่อมถวาย ทุตฺยมฺปิ แม้ครั้งที่สอง ฯ

พวกมนุษย์ถวายภิกษาทัพพีหนึ่งแก่พระเถระนั้น แม้ผู้เที่ยวไปสู่ภายในหมู่บ้านเพื่อบิณฑบาต กล่าวว่า “ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ส่วนนี้จงมีแก่ท่าน, แต่ส่วนนี้จงมีแก่หญิงสหายของท่าน” ย่อมถวายแม้ครั้งที่ ๒

มनुสฺสา สุทรกัตฺตานิ เทนฺติฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก อนฺโตคามํ สัมปาปุณฺณีกัมมฺเใน จรโต ปิณฑทาย สัมปทานใน จรโต อปีศัพฺทํ อเปกขัตฺถะเข้ากับ จรโตฯ กัตฺติ อสฺส กัตฺติ วิเสสนะของ เถรสุสฯ สัมปทานใน ทตฺวา เอกํ วิเสสนะของ ภิกฺขุฯ อวุตตกัมมฺเใน ทตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน วตฺวา “ภนฺเต อาลปนะ อัย วิเสสนะของ ภาโคฯ สุทรกัตฺตานิ โหตุฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก ตุมฺหากํ สัมปทานใน โหตุ, ปนศัพฺทํ วิเสสชตฺถะ อัย วิเสสนะของ ภาโคฯ สุทรกัตฺตานิ โหตุฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก ตุมฺหากํ สามีสัมพันธะใน สหายิกายฯ สัมปทานใน โหตุ” อิติศัพฺทํ อากาละใน วตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน เทนฺติ อปีศัพฺทํ อเปกขัตฺถะเข้ากับ ทุตฺยมฺปิ กิริยาวิเสสนะใน เทนฺติ ฯ

๔. “ก็ ตสฺส ปุพฺพกมฺมนฺติ ฯ

“ก็ (กมฺม) ตสฺส (เถรสุส) ปุพฺพกมฺม (โหติ)” อิติ (ปุจฺฉา) ฯ

(ปุจฺฉา) อ.อันถาม อิติ ว่า “ก็ (กมฺม) อ.กรรมอะไร ปุพฺพกมฺม เป็นกรรมในกาลก่อน ตสฺส (เถรสุส) ของพระเถระนั้น (โหติ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ฯ

ถามว่า “กรรมอะไร เป็นบุพพกรรมของพระเถระนั้น”

“ก็ วิเสสนะของ กมฺมฯ สุทรกัตฺตานิ โหติฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก ตสฺส วิเสสนะของ เถรสุสฯ สามีสัมพันธะใน ปุพฺพกมฺมฯ วิกิตกัตฺตานิ โหติ” อิติศัพฺทํ สรุปะใน ปุจฺฉาฯ ลิงคัตฺถะ ฯ

๖. “กสฺสปพุทฺธกาเล กิร เทว สหายกา ภิกฺขุ เอกมาตุกฺขจฺฉิตโต นิกฺขนุตฺตสทิสสา อติวีย สมคฺคา อหฺลฺสุ ฯ (ปิดข้อ ๒๐)

(วิสฺขขฺขณฺ) อ.อันแก (อิตฺติ) ว่า “กิรไต้ยินว่า กสฺสปพุทฺธกาเล ในกาลแห่งพระพุทฺธเจ้าพระนามว่ากสฺสปะ ภิกฺขุ อ.ภิกษุ ท. สหายกา ผู้เป็นสหายกัน เทว สองรูป นิกฺขนุตฺตสทิสสา เป็นผู้เซ่นกับด้วยบุคคลผู้ออกแล้ว เอกมาตุกฺขจฺฉิตโต จากท้องของมารดาเดียวกัน สมคฺคา เป็นผู้พร้อมเพรียงกัน อติวีย เกินเปรียบ อหฺลฺสุ ได้เป็นแล้ว ฯ

แก้วว่า “ไต้ยินว่า ในกาลแห่งพระพุทฺธเจ้าพระนามว่ากสฺสปะ มีภิกษุผู้เป็นสหายกัน ๒ รูป เป็นเซ่นกับด้วยบุคคลผู้ออกจากท้องของมารดาเดียวกัน ไต้เป็นผู้พร้อมเพรียง เกินเปรียบ

“กิริศัพท์ อนุสฺสวณฺตเถ กสฺสปพุทฺธกาเล กาลสํตตมีใน อหฺลฺสุ เทว กิติ สหายกา กิติ วิเสสนะของ ภิกฺขุ ๑ สุทฺธกัตตาใน อหฺลฺสุ ๑ อาชยตบทกัตตฺวาจาก เอกมาตุกฺขจฺฉิตโต อปาทานใน นิกฺขนุตฺตสทิสสา ๑ กิติ สมคฺคา กิติ วิกตีกัตตาใน อหฺลฺสุ อติวีย วิเสสนะของ สมคฺคา ฯ

๗. ทีชฌายุกพุทฺธกาเล จ อนุสฺสวจฺฉริ วา อนุจฺฉมาสฺสิ วา ภิกฺขุ อุโปสฺถตฺถาย สนฺนิปตฺตนฺติ; ตสฺมา เตปิ “อุโปสฺถคฺคํ คมิสฺสามาติ วสนฺนฺจฺฉานา นิกฺขมีสฺสุ ฯ

ทีชฌายุกพุทฺธกาเล จ อนุสฺสวจฺฉริ วา อนุจฺฉมาสฺสิ วา ภิกฺขุ อุโปสฺถตฺถาย สนฺนิปตฺตนฺติ; ตสฺมา เตปิ (ภิกฺขุ “มยฺ”) อุโปสฺถคฺคํ คมิสฺสามาติ (จินฺเตตฺตฺวา) วสนฺนฺจฺฉานา นิกฺขมีสฺสุ ฯ

จ ก็ ทีชฌายุกพุทฺธกาเล ในกาลแห่งพระพุทฺธเจ้าผู้ทรงมีพระชนมายุยืนยาว ภิกฺขุ อ.ภิกษุ ท. สนฺนิปตฺตนฺติ ย่อมประชุมกัน อุโปสฺถตฺถาย เพื่อประโยชน์แก่อุโปสฺถ อนุสฺสวจฺฉริ วา ในทุก ๆ ปีหรือ อนุจฺฉมาสฺสิ วา หรือว่าในทุก ๆ เดือนหก; ตสฺมา เพราะเหตุนั้น เตปิ (ภิกฺขุ) อ.ภิกษุ ท. แม้เหล่านั้น (จินฺเตตฺตฺวา) คิดแล้ว อิตฺติ ว่า “(มยฺ) อ.เรา ท. คมิสฺสาม จักไป อุโปสฺถคฺคํ สุโรงแห่งอุโปสฺถ” อิตฺติ ดั่งนี้ นิกฺขมีสฺสุ ออกไปแล้ว วสนฺนฺจฺฉานา จากที่เป็นที่อยู่ ฯ

ก็ในกาลแห่งพระพุทฺธเจ้าผู้ทรงมีพระชนมายุยืนยาว พวกภิกษุจะประชุมกันเพื่อทำ

อุโบสถ ทุกๆ ปี หรือว่าทุกๆ ๖ เดือน; เพราะฉะนั้น พวกภิกษุแม่เหล่านั้ คิดว่า “พวกเรารู้จักไปสู่อุโบสถ” แล้วก็ออกไปจากที่อยู่

จัตพท์ วากยารัมภโฆตกะ ภิกษุ สุทรกัตตาใน สนฺนิปตฺตุนฺติ อาชยตบทกัตตฺวาจาก ที่มายุกพุทฺธกาเล กาลสัตตมึใน สนฺนิปตฺตุนฺติ อนุสฺวจฺจรึ กัตติ อนุจฺจมาสึ กัตติ กาลสัตตมึ ใน สนฺนิปตฺตุนฺติ วา สองจัตพท์ ปทวิกัปปัตตเถเข้ากักับ อนุสฺวจฺจรึ และ อนุจฺจมาสึ อุโปสถตฺถาย สัมปทานใน สนฺนิปตฺตุนฺติ; ตสฺมา เหตุวัตตเถ อปิจัตพท์ อเปกขัตตเถเข้ากักับ เตจฺจ วิเสสนะของ ภิกษุจฺจ สุทรกัตตาใน นิภฺขมึสฺสุ อาชยตบทกัตตฺวาจาก “มยฺ สุทรกัตตาใน คมึสฺสามจฺจ อาชยตบทกัตตฺวาจาก อุโปสถคฺคํ สัมปาปฺถนึยกัมมะใน คมึสฺสาม” อิติจัตพท์ อาการะใน จินฺเตตฺตวาจฺจ ปุพฺพกาลกิริยาใน นิภฺขมึสฺสุ วสนฺนฺจานา อปาทานใน นิภฺขมึสฺสุ ฯ

๘. เต เอกา ตาวตีสภวเน นิพฺพตฺตเทวตา ทิสฺวา “อึเม ภิกษุ อติวิย สมคฺคา, สกฺกา นุ โข อึเม ภินฺทิตฺตุนฺติ จินฺเตตฺตวา อตฺตโน พาลตาย จินฺติตสมนฺนฺตรเมว อาคนฺตวา, เตสฺสุ เอเกน “อาวฺโส มุหุตฺตํ อากเมหิ, สรึริกฺจเจนมฺหิ อตฺถิโกติ วุตฺเต, [สา เทวตา] เอกํ มนฺุสฺสิตฺถึวณฺณํ มาเปตฺวา เถรสฺส คจฺจนฺตรํ ปวิสิตฺวา นิภฺขมนกาเล เอเกน หตฺถเณ เกสกลาปี เอเกน นิवासนํ สณฺจายมานา ตสฺส ปิฏฺฐจึโต นิภฺขมิ ฯ

เต (เทว ภิกษุ) เอกา ตาวตีสภวเน นิพฺพตฺตเทวตา ทิสฺวา “อึเม ภิกษุ อติวิย สมคฺคา (โหนฺติ), (มยา) สกฺกา นุ โข อึเม (ภิกษุ) ภินฺทิตฺตุนฺติ จินฺเตตฺตวา อตฺตโน พาลตาย (อตฺตนา) จินฺติตสมนฺนฺตรํ เอว อาคนฺตวา, เตสฺสุ (ภิกษุสฺ) เอเกน (ภิกษุณา) “อาวฺโส (ตุว) มุหุตฺตํ อากเมหิ, (อห) สรึริกฺจเจน อมฺหิ อตฺถิโกติ (วจเน) วุตฺเต, [สา เทวตา] เอกํ มนฺุสฺสิตฺถึวณฺณํ มาเปตฺวา เถรสฺส คจฺจนฺตรํ ปวิสิตฺวา นิภฺขมนกาเล เอเกน หตฺถเณ เกสกลาปี (สณฺจายมานา) เอเกน (หตฺถเณ) นิवासนํ สณฺจายมานา ตสฺส (เถรสฺส) ปิฏฺฐจึโต นิภฺขมิ ฯ

นิพฺพตฺตเทวตา อ.เทวตาผู้บังเกิดแล้ว **ตาวตีสภวเน** ในภพชื่อว่าดาวตีส อเอกา ตนหนึ่ **ทิสฺวา** เห็นแล้ว **เต (เทว ภิกษุ)** ซึ่งภิกษุ ท. สอง เหล่านั้ **จินฺเตตฺตวา** คิดแล้ว **อิติ** ว่า “อึเม ภิกษุ อ.ภิกษุ ท. เหล่านั้ **สมคฺคา** เป็นผู้พร้อมเพรียงกัน **อติวิย** เกินเปรียบ **(โหนฺติ)** ย่อมเป็น, **(มยา)** อันเรา **สกฺกา นุ โข** อาจหรือหนอ แล **ภินฺทิตฺ** เพื่ออันทำลาย **อึเม (ภิกษุ)** ซึ่งภิกษุ ท. เหล่านั้” **อิติ** ดั่งนี้ **อาคนฺตวา**

มาแล้ว (อตุตนา) จินติตสมนหฺนตรี เอว ในขณะที่ไม่มีระหว่างแห่งเรื่อง อันตน คิดแล้ว นั้นเทียว อตุตโน พาลตาย เพราะความที่ แห่งตน เป็นคนพาล, (วจน) ครั้นเมื่อคำ อิติ ว่า “อาวุโส ดูก่อนท่านผู้มีอายุ (ตุ) อ.ท่าน อาคเมหิ จงรอกอย มุหุตฺตํ สิ้นกาล ครู่หนึ่ง, (อห) อ.กระผม อตุตโก เป็นผู้มีความต้องการ สรีริกฺจฺเจน ด้วยกิจในสรีระ อมฺหิ ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ เตสุ (ภิกฺขุสุ) เอเกน (ภิกฺขุนา) อัน-ในภิกฺขุ ท. เหล่า นั้นหนา -ภิกฺขุรูปหนึ่ง วุตเต กล่าวแล้ว, มาเปตฺวา เนรมิตแล้ว มนุสฺสิตฺตฺถิวนฺถํ ซึ่งเพศแห่งมนุษย์ผู้หญิง เอกํ คนหนึ่ง เกสกลาปํ ยังกำแห่งผม (สญฺจาปยมานา) ให้ตั้งด้วยดีอยู่ (หตุเกน) ด้วยมือ เอเกน ข้างหนึ่ง นิวาสนํ ยังผ้าเป็นเครื่องนุ่ง สญฺจาปยมานา ให้ตั้งด้วยดีอยู่ หตุเกน ด้วยมือ เอเกน ข้างหนึ่ง นิกฺขมิ ออก ไปแล้ว ปิฎฺจฺจิโต ข้างหลัง ตสฺส (เถรฺสฺส) แห่งพระเถระนั้น คจฺจนฺตรํ ปวิสิตฺวา นิกฺขมณกาเล ในกาลเป็นที่ เข้าไป สู่ว่างแห่งกอไม้ แล้วจึงออกไป เถรฺสฺส แห่ง พระเถระ ๗

เทวดาผู้บังเกิดในภพดาวดึงส์ตนหนึ่ง เห็นภิกฺขุ ๒ รูปเหล่านั้น คิดว่า “ภิกฺขุเหล่านี้ เป็นผู้สามัคคีกันอย่างยิ่ง, เราอาจหรือหนอแลเพื่อจะทำลายภิกฺขุเหล่านี้” มาใน ระหว่างที่เรื่องที่ตนคิดแล้วนั้นแหละ เพราะว่าตนเป็นคนพาล, เมื่อบรรดาภิกฺขุเหล่านั้น ภิกฺขุรูปหนึ่งกล่าวว่า “ดูก่อนท่านผู้มีอายุ ขอท่านจงรอกอยสิ้นกาลครู่หนึ่ง, กระผม มีความต้องการด้วยกิจในสรีระ”, เนรมิตเพศมนุษย์ผู้หญิงคนหนึ่ง ใช้มือข้างหนึ่งทรง กำผมไว้ด้วยดี ใช้มืออีกข้างหนึ่งทรงผ่านุงไว้ด้วยดี ออกไปข้างหลังของพระเถระนั้น ในกาลเป็นที่ เข้าไปสู่ว่างกอไม้แล้วจึงออกไป แห่งพระเถระ

เอกา วิเสสฺสนะของ นิพฺพตฺตเทวดาฯ สุทฺธกัตฺตาใน นิกฺขมิฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก เต กัตฺตี เทว กัตฺตี วิเสสฺสนะของ ภิกฺขุฯ อวุตตกัมฺมะใน ทิสฺวา ตาวตีสฺสวเน วิสยาธาระ ใน นิพฺพตฺต- ทิสฺวา ปุพฺพกาลกิริยาใน จินฺเตตฺวา “อิมะ วิเสสฺสนะของ ภิกฺขุฯ สุทฺธกัตฺตา ใน โหนฺตฺติฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก อติวีย วิเสสฺสนะใน สมคฺคาฯ วิกตฺกัตฺตาใน โหนฺตฺติ, มยา อนภิกฺขิตกัตฺตาใน สกฺกาฯ กิริยาบทภาววาจก นุคฺคัปฺทํ สังกัปฺตตะ โขคฺคัปฺทํ วจนาลังการะ อิมะ วิเสสฺสนะของ ภิกฺขุฯ อวุตตกัมฺมะใน ภินฺทิตฺตํ ตุมฺมตฺถสัมฺปทาน ใน สกฺกาฯ” อิติคฺคัปฺทํ อากาเรใน จินฺเตตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาคณฺตฺวา อตุตโน ภาวาทิสัมพันธะใน พาลตายฯ เหตุใด อาคณฺตฺวา อตุตนา อนภิกฺขิตกัตฺตาใน

จินติต- เอศวัฒน์ อวธารณะเข้ากัษ จินติตสมนนุตรัฏ ทุติยาวิเสยารณะใน อากนุตุวาฏ
 ปุพพกาลกิริยาใน มาเปตุวา, เตสุ วิเสสนะของ ภิกขุสุฏ นิทธารณะใน เอเกน
 ภิกขุณา เอเกน วิเสสนะของ ภิกขุณาฏ นิทธารณียะและอนภิกขิตกัตุตาใน วุตุเต
 “อาวุโส อาลปนะ ตุวั สุทฐกัตุตาใน อากเมหิฏ อาขยاتبทกัตุตุวาจก มุหุตุตุ
 อัจจันตสังโยคะใน อากเมหิ, อหิ สุทฐกัตุตาใน อมุหิฏ อาขยاتبทกัตุตุวาจก
 สรีริกัจเจน ตติยาวิเสสนะใน อตุถิโกฏ วิกตีกัตุตาใน อมุหิ” อิติศัพท สรุปะใน วจเนฏ
 ลักขณะใน วุตุเตฏ ลักขณกิริยา, เอกิ วิเสสนะของ มนุสสุตถิวณณัฏ อวตุตถัมมะใน
 มาเปตุวาฏ ปุพพกาลกิริยาใน สณจายปมาณา เถรสสุ สามีสัมพันธะใน นิขมณ-
 คจณนุตรั สัมปาปุณียกัมมะใน ปวิสิตุวาฏ ปุพพกาลกิริยาใน นิขมณกาเลฏ กาล-
 สัตถมีใน สณจายปมาณา เอเกน วิเสสนะของ หตุเถนัฏกรณะใน สณจายปมาณา
 เกสกลาปี การิตกัมมะใน สณจายปมาณาฏ อัพภันตรกิริยาของ นิพพุตตุเทวตา
 เอเกน วิเสสนะของ หตุเถนัฏ กรณะใน สณจายปมาณา นิวาสนัการิตกัมมะใน
 สณจายปมาณาฏ อัพภันตรกิริยาของ นิพพุตตุเทวตา ตสสุ วิเสสนะของ เถรสสุ
 สามีสัมพันธะใน ปิฎจิติฏ ตติยาวิเสสนะใน นิขุมมิ ๗

๙. โส ตั น ปสฺสตี ๗

โส (เถโร) ตั (อิตถิ) น ปสฺสตี ๗

โส (เถโร) อ.พระเถระนั้น น ปสฺสตี ย่อมไม่เห็น ตั (อิตถิ) ซึ่งหญิงนั้น ๗

พระเถระนั้น ไม่เห็นหญิงนั้น

โส วิเสสนะของ เถโรฏ สุทฐกัตุตาใน ปสฺสตีฏ อาขยاتبทกัตุตุวาจก ตั วิเสสนะของ
 อิตถิฏ อวตุตถัมมะใน ปสฺสตี นศัพท ปฎิเสระใน ปสฺสตี ๗

๑๐. ตั อากมยมาโน ปน ปุโรโต จิตภิกขุ นีวตุตติตุวา โอลอยมาโน ตั ตถา กตุวา
 นิขมณนุตติ ปสฺสตี ๗

ตั (เถร) อากมยมาโน ปน ปุโรโต จิตภิกขุ นีวตุตติตุวา โอลอยมาโน ตั (อิตถิ) ตถา กตุวา
 นิขมณนุตติ ปสฺสตี ๗

ปน ส่วนว่า จิตภิกขุ อ.ภิกษุผู้ยืนแล้ว ปุโรโต ในที่ข้างหน้า อาคมยมาโน ผู้รอคอย อยู่ ต่ (เถร) ซึ่งพระเถระนั้น นิวตติตฺวา กลับแล้ว โอลอกยมาโน แลดูอยู่ ปสฺสึ เห็นแล้ว ต่ (อิตถึ) ซึ่งหญิงนั้น ตถา กตฺวา นิภขมนฺตํ ผู้กระทำแล้ว เหมือนอย่าง นั้น ออกไปอยู่ ๫

ส่วนภิกษุผู้ยืนในที่ข้างหน้ารอคอยพระเถระนั้น กลับแล้ว แลดูอยู่ เห็นหญิงนั้น ผู้ทำ เหมือนอย่างนั้น ออกไปอยู่

ปนศัพท์ ปักขันตรโศตกะ อาคมยมาโน วิเสสณะของ จิตภิกขุๆ สุทธกัตตาโน ปสฺสึๆ อาขยาตบทกัตตฺวาจก ต่ วิเสสณะของ เถรๆ อวุตตกัมมะใน อาคมยมาโน ปุโรโต วิสยาธาระใน จิต- นิวตติตฺวา ปุพพกาลกิริยาใน โอลอกยมาโนๆ อัมภันตรกิริยาของ จิตภิกขุ ต่ วิเสสณะของ อิตถึๆ อวุตตกัมมะใน ปสฺสึ ตถา กิริยาวิเสสณะใน กตฺวาๆ สมานกาลกิริยาใน นิภขมนฺตํๆ วิเสสณะของ อิตถึ ๫

๑๑. สา เตน ทิฏฐภาวํ ฌตฺวา อนฺตรธาณิ ๫

สา (เทวดา) (ตสฺสา กิริยา) เตน (ภิกษุณา) ทิฏฐภาวํ ฌตฺวา อนฺตรธาณิ ๫

สา (เทวดา) อ.เทวดานั้น ฌตฺวา รู้แล้ว (ตสฺสา กิริยา) เตน (ภิกษุณา) ทิฏฐภาวํ ซึ่งความที่ แห่งกิริยานั้น เป็นกิริยา อันภิกษุนั้น เห็นแล้ว อนฺตรธาณิ หายไปแล้ว ๫

เทวดานั้น รู้ว่ากิริยานั้น เป็นกิริยาอันภิกษุนั้นเห็นแล้ว ก็หายไป

สา วิเสสณะของ เทวดาๆ สุทธกัตตาโน อนฺตรธาณิๆ อาขยาตบทกัตตฺวาจก ตสฺสา วิเสสณะของ กิริยาๆ ภาวาทิสัมพันธะใน ทิฏฐภาวํ เตน วิเสสณะของ ภิกษุณาๆ อนภิตกัตตาโน ทิฏฐ- ทิฏฐภาวํ อวุตตกัมมะใน ฌตฺวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน อนฺตรธาณิ ๫

๑๒. อิตโร ตํ ภิกขุํ อตฺตโน สนฺติกํ อาคตกาเล อาห “อาวุโส สึลล์ เต ภินฺนุนฺติ ๫

อิตโร (ภิกษุ) ตํ ภิกขุํ อตฺตโน สนฺติกํ อาคตกาเล อาห “อาวุโส สึลล์ เต ภินฺนุนฺติ ๫

อิตโร (ภิกษุ) อ.ภิกษุณอกนี้ อาห กล่าวแล้ว ตํ ภิกขุํ กะภิกษุนั้น อาคตกาเล

ในกาลเป็นที่มาแล้ว **สนฺตีกิ** ผู้สำนัก **อตุตโน** ของตน **อิตติ** ว่า “**อาวุโส** ดูก่อนท่านผู้มีอายุ **สีล** **อ.ศีล** **เต** ของท่าน **ภินฺหน** แดกแล้ว” **อิตติ** ดังนี้ ฯ

ภิกษุนอกนี้กล่าวว่ากะภิกษุนั้น ในกาลเป็นที่มาสู่สำนักของตนว่า “ดูก่อนท่านผู้มีอายุ **ศีล** ของท่านแดกแล้ว”

อิตโร วิเสสณะของ **ภิกษุ**ๆ **สุทธกัตตา**ใน **อาห**ๆ **อาชยาตบ**ทกัตตฺวาจาก **ต** วิเสสณะของ **ภิกษุ**ๆ **อกถิตกัมมะ**ใน **อาห** **อตุตโน** **สามีสัมพันธะ**ใน **สนฺตีกิ**ๆ **สัมปวาปุณียกัมมะ**ใน **อาคตกา**เลๆ **กาลสัตตมี**ใน **อาห** “**อาวุโส** **อาลปน**ะ **สีล** **สุทธกัตตา**ใน **ภินฺหน**ๆ **กิตบ**ทกัตตฺวาจาก **เต** **สามีสัมพันธะ**ใน **สีล**” **อิตติศัพท์** **อาการ**ะใน **อาห** ฯ

๑๓. “**นตถ** **อาวุโส** **มย**หิ **เอว**รूपนฺติ ฯ

(**โส** **ภิกษุ**) “**นตถิ** **อาวุโส** **มย**หิ **เอว**รूप (**กม**ม) ” **อิตติ** (**อาห**) ฯ

(**โส** **ภิกษุ**) **อ.ภิกษุ**นั้น (**อาห**) กล่าวแล้ว **อิตติ** ว่า “**อาวุโส** ดูก่อนท่านผู้มีอายุ (**กม**ม) **อ.กรรม** **เอว**รूप **อัน**มีอย่างนี้เป็นรูป **มย**หิ ของกรรม **นตถิ** **ย้อม**ไม่มี” **อิตติ** ดังนี้ ฯ

ภิกษุนั้นกล่าวว่า “ดูก่อนท่านผู้มีอายุ **กรรม**เห็นปานนี้ของกรรม **ย้อม**ไม่มี”

โส วิเสสณะของ **ภิกษุ**ๆ **สุทธกัตตา**ใน **อาห**ๆ **อาชยาตบ**ทกัตตฺวาจาก “**อาวุโส** **อาลปน**ะ **เอว**รूप **วิเสส**ณะของ **กม**มๆ **สุทธกัตตา**ใน **นตถิ**ๆ **กิริยา**บทกัตตฺวาจาก **มย**หิ **สามีสัมพันธะ**ใน **กม**ม” **อิตติศัพท์** **อาการ**ะใน **อาห** ฯ

๑๔. “**อิทา**เนว **เต** **มยา** **ปจจ**โต **นิก**ขมมาณา **ตฺร**ณิตฺถิ **อิท**นนาม **กโร**นฺตี **ทิก**ฎจา, **ต**ว ‘**นตถิ** **มย**หิ **เอว**รूपนฺติ **ว**เทสีติ ฯ

(**อิตโร** **ภิกษุ**) “**อิทา**นิ **เอว** **เต** **มยา** **ปจจ**โต **นิก**ขมมาณา **ตฺร**ณิตฺถิ **อิท** นาม (**กม**ม) **กโร**นฺตี **ทิก**ฎจา, **ต**ว ‘**นตถิ** **มย**หิ **เอว**รूप (**กม**ม) ’ **อิตติ** **ว**เทสีติ (**อาห**) ฯ

(**อิตโร** **ภิกษุ**) **อ.ภิกษุ**นอกนี้ (**อาห**) กล่าวแล้ว **อิตติ** ว่า “**อิทา**นิ **เอว** ในกาลนี้เห็น **เทีย**ว **ตฺร**ณิตฺถิ **อ.หญิง**สาว **นิก**ขมมาณา **ผู้**ออกไปอยู่ **ปจจ**โต ในที่ข้างหลัง **เต** ของท่าน **กโร**นฺตี **กระทำ**อยู่ (**กม**ม) ซึ่งกรรม **อิท** **นาม** ชื่อนี้ **มยา** **อัน**กรรม

ทิวา เห็นแล้ว, ตวั อ.ท่าน วเทสิ ย่อมกล่าว อิติ ว่า '(กมฺ) อ.กรรม เอวรูปุ อัน มีอย่างนี้เป็นรูป มยฺหํ ของกรรม นตฺถิ ย่อมไม่มี' อิติ ดังนี้" อิติ ดังนี้ ๕

ภิกษุหนึ่งกล่าวว่า "ในบัดนี้นั้นแหละ หญิงสาวออกไปข้างหลังของท่าน กระทำกรรม ชื่อนี้ กรรมเห็นแล้ว, ท่านย่อมกล่าวว่า 'กรรมอันเห็นปานนี้ของกรรม ย่อมไม่มี'

อิตโร วิเสสนะของ ภิกษุๆ สุททกัตตาใน อาหๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก "นิกฺขมมานา วิเสสนะของ ตรุณิตฺถิๆ วุตตกัมมะใน ทิวาๆ กิตตทกัมมวาทก เอวศัพฺท อวชารณะ เข้ากับ อิทานิๆ กาลสัตตมิใน ทิวา เต สามีสัมพันธะใน ปจฺจโต มยา อนภิตกัตตา ใน ทิวา ปจฺจโต วิชยารณะใน นิกฺขมมานา นามศัพฺท สัญญาโชตกะเข้ากับ อิทๆ วิเสสนะของ กมฺมๆ อวุตตกัมมะใน กโรนฺติๆ อัมภันตรกิริยาของ ตรุณิตฺถิ, ตวั สุททกัตตาใน วเทสิๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก เอวรูปุ วิเสสนะของ กมฺมๆ สุททกัตตาใน นตฺถิๆ กิริยาบทกัตตฺวาจก มยฺหํ สามีสัมพันธะใน กมฺม' อิตศัพฺท อากาเรใน วเทสิ" อิตศัพฺท อากาเรใน อาห ๕

๑๕. โส อสนิยา มตฺถเก อวตฺถโฏ วีย "มา มํ อวฺโส นาเสหิ, นตฺถเอว มยฺหํ เอวรูปุ นตฺติ ๕

โส (ภิกษุ) อสนิยา มตฺถเก อวตฺถโฏ วีย (หุตฺวา "ตวั) มา มํ อวฺโส นาเสหิ, นตฺถิ เอว มยฺหํ เอวรูปุ (กมฺม)" อิติ (อาห) ๕

โส (ภิกษุ) อ.ภิกษุหนึ่ง อสนิยา มตฺถเก อวตฺถโฏ วีย เป็นราวกะว่า อันสายฟ้า ฟาด แล้ว บนกระหม่อม (หุตฺวา) เป็น (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า "อวฺโส ดูก่อนท่าน ผู้มีอายุ (ตวั) อ.ท่าน มา มํ นาเสหิ จงอย่ายังกรรมให้ฉิบหาย, (กมฺม) อ.กรรม เอวรูปุ อันมีอย่างนี้เป็นรูป มยฺหํ ของกรรม นตฺถิ เอว ย่อมไม่มีนั้นเกี่ยว" อิติ ดังนี้ ๕

ภิกษุหนึ่ง เป็นตฺถกุกสายฟ้าฟาดบนกระหม่อม กล่าวว่า "ดูก่อนท่านผู้มีอายุ ขอท่าน จงอย่ายังกรรมให้ฉิบหาย, กรรมอันเห็นปานนี้ของกรรม ไม่มีเลย"

โส วิเสสนะของ ภิกษุๆ สุททกัตตาใน อาหๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อสนิยา อนภิตกัตตาใน อวตฺถโฏ มตฺถเก วิชยารณะใน อวตฺถโฏๆ อุปมาวิทิกัตตาใน หุตฺวา วียศัพฺท อุปมาโชตกะเข้ากับ อสนิยา มตฺถเก อวตฺถโฏ หุตฺวา ปุพพกาลกิริยาใน

อาห “อาวุโส อาลปนนะ ตูว์ เหตุกัตตาใน นาเสหิฯ อาชยาตบตเหตุกัตตฺวาจก มาศัพทฺ
ปฏิสเสระใน นาเสหิ มํ การิตกัมมะใน นาเสหิ, เอวรูปํ วิเสสนะชอง กมฺมํฯ สุทฺธกัตตา
ใน นตฺถิฯ กิริยาบทกัตตฺวาจก เอวศัพทฺ อวชารณะเข้ากับ นตฺถิ มยฺหํ สามีสัมพันธะ
ใน กมฺมํ” อิติศัพทฺ อากาละใน อาห ฯ

๑๖. อิตโร “มยา สามํ อกฺขีหิ ทิฏฺฐจํ, ก็ ตว สทฺทหิสฺสามิติ ทณฺทโก วย ภิชฺชิตฺวา ปกฺกามิ,
อุโปสฺถคฺเคปิ “นาหํ อิมินา สทฺธิ อุโปสฺถํ กริสฺสามิติ นิสฺสิทิ ฯ

อิตโร (ภิกฺขุ) “(ตํ กมฺมํ) มยา สามํ อกฺขีหิ ทิฏฺฐจํ, (อหํ) ก็ ตว สทฺทหิสฺสามิติ (วตฺวา)
ทณฺทโก วย ภิชฺชิตฺวา ปกฺกามิ, อุโปสฺถคฺเคปิ “น อหํ อิมินา (ภิกฺขุณา) สทฺธิ อุโปสฺถํ
กริสฺสามิติ (จินฺตเนน) นิสฺสิทิ ฯ

อิตโร (ภิกฺขุ) อ.ภิกฺษุณอกฺนี้ (วตฺวา) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “(ตํ กมฺมํ) อ.กรรมนั้น มยา
อันกรรม ทิฏฺฐจํ เห็นแล้ว อกฺขีหิ ด้วยนัยน์ตา ท. สามํ ด้วยตนเอง, (อหํ) อ.กรรม
สทฺทหิสฺสามิ จักเชื่อ ตว ต่อท่าน ก็ อย่างไร ?” อิติ ดังนี้ ภิชฺชิตฺวา แดกแล้ว
ทณฺทโก วย ราวกะ อ.ท่อนไม้ ปกฺกามิ หลีกไปแล้ว, นิสฺสิทิ นั่งแล้ว อุโปสฺถคฺเคปิ
แม้ในโรงแห่งอุโบสถ (จินฺตเนน) ด้วยอันคิด อิติ ว่า “อหํ อ.เรา น กริสฺสามิ จักไม่
กระทำ อุโปสฺถํ ซึ่งอุโบสถ สทฺธิ กับ อิมินา (ภิกฺขุณา) ด้วยภิกฺษุณี” อิติ ดังนี้ ฯ

ภิกฺษุณอกฺนี้กล่าวว่า “กรรมนั้น กรรมเห็นด้วยนัยน์ตาด้วยตนเอง, กรรมจักเชื่อต่อ
ท่านได้อย่างไร ?” แดกแล้ว ดุจท่อนไม้ หลีกไปแล้ว นั่งแม้ในโรงอุโบสถ ด้วยความคิด
ว่า “เราจักไม่ทำอุโบสถกับด้วยภิกฺษุณี”

อิตโร วิเสสนะชอง ภิกฺขุฯ สุทฺธกัตตาใน ปกฺกามิ และ นิสฺสิทิ ปกฺกามิ ก็ดี นิสฺสิทิ ก็ดี
อาชยาตบตเหตุกัตตฺวาจก “ตํ วิเสสนะชอง กมฺมํฯ วุตตกัมมะใน ทิฏฺฐจํ กิตบทกัมมวจาก
มยา อนภิตกัตตาใน ทิฏฺฐจํ สามํ ภาระใน ทิฏฺฐจํ อกฺขีหิ ภาระใน ทิฏฺฐจํ, อหํ สุทฺธ-
กัตตาใน สทฺทหิสฺสามิฯ อาชยาตบตเหตุกัตตฺวาจก ก็ศัพทฺ ปุจฉนัตถะ ตว สัมปทาน
ใน สทฺทหิสฺสามิ” อิติศัพทฺ อากาละใน วตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ภิชฺชิตฺวา ทณฺทโก
อุปฺมาลึงคัตถะ วยศัพทฺ อุปฺมาโชตกะเข้ากับ ทณฺทโก ภิชฺชิตฺวา ปุพฺพกาลกิริยาใน
ปกฺกามิ, อปีศัพทฺ อเปกขัตถะเข้ากับ อุโปสฺถคฺเคฯ วิสยชาระใน นิสฺสิทิ “อหํ สุทฺธกัตตา

ใน กริสฺสามิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก นศฺพทฺ ปรุฏิสฺเสธะไน กริสฺสามิ อิมินา วิเสสนะของ ภิกฺขุณาญฺ สหัตถตตติยาเข้ากัฏ สทฺธิฯ กิริยาสมวายะไน กริสฺสามิ อุโปสถํ อวุตตกัมมะ ไน กริสฺสามิ” อิตฺศฺพทฺ สรุปะไน จินฺตเนนญฺ ภาระไน นิสฺสิทฺ ๕

๑๗. อิตโร “มยฺหํ ฆนฺเต สีเล ติลมตฺตปิ กภาพกํ นตฺถิตฺติ ภิกฺขุณฺโณ กเถสิ ๕

อิตโร (ภิกฺขุ) “มยฺหํ ฆนฺเต สีเล ติลมตฺตปิ กภาพกํ นตฺถิตฺติ ภิกฺขุณฺโณ กเถสิ ๕

อิตโร (ภิกฺขุ) อ.ภิกฺษุณอกนฺโณ กเถสิ กล่าวแล้ว ภิกฺขุณฺโณ แก่ภิกฺษุ ท. อิติ ว่า “ฆนฺเต เข้าแต่ท่านผู้เจริญ กภาพกํ อ.ความดำ ติลมตฺตปิ แม้สักว่าเมล็ดงา สีเล ในศีล มยฺหํ ของกระผม นตฺถิ ย่อมไม่มี” อิติ ดังนี้ ๕

ภิกฺษุณอกนฺโณ บอกแก่ภิกฺษุทั้งหลายว่า “เข้าแต่ท่านผู้เจริญ ความดำแม้สักว่าเมล็ดงา ในศีลของกระผม ย่อมไม่มี”

อิตโร วิเสสนะของ ภิกฺขุฯ สุทฺธกัตตานิ กเถสิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “ฆนฺเต อาลปนะ อปิตฺศฺพทฺ อเปกขัตถะเข้ากัฏ ติลมตฺตฯ วิเสสนะของ กภาพกํฯ สุทฺธกัตตานิ นตฺถิฯ กิริยาบทกัตตฺวาจก มยฺหํ สามีสัมพันธะไน สีเลฯ วิสยาราระไน กภาพกํ” อิตฺศฺพทฺ อาการะ ไน กเถสิ ภิกฺขุณฺโณ สัมปทานไน กเถสิ ๕

๑๘. โสปี “มยา สามํ ทิฏฺฐจฺนฺติ อาห ๕

โสปี (ภิกฺขุ) “(ตํ กมฺมํ) มยา สามํ ทิฏฺฐจฺนฺติ อาห ๕

โสปี (ภิกฺขุ) อ.ภิกฺษุเมื่อนั้น อาห กล่าวแล้ว อิติ ว่า “(ตํ กมฺมํ) อ.กรรมนั้น มยา อันกระผม ทิฏฺฐจฺ เห็นแล้ว สามํ ด้วยตนเอง” อิติ ดังนี้ ๕

ภิกฺษุเมื่อนั้น กล่าวว่า “กรรมนั้น กระผมเห็นด้วยตนเอง”

อปิตฺศฺพทฺ อเปกขัตถะเข้ากัฏ โสฯ วิเสสนะของ ภิกฺขุฯ สุทฺธกัตตานิ อาหฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “ตํ วิเสสนะของ กมฺมํฯ วุตตกัมมะไน ทิฏฺฐจฺ กิตบทกัมมวาทก มยา อนภิทกัตตานิ ทิฏฺฐจฺ สามํ ภาระไน ทิฏฺฐจฺ” อิตฺศฺพทฺ อาการะไน อาห ๕

๑๙. เทวดา ตั้ เตน สหุธิ อุโปสถิ กาคู๋ อนิจจนุตติ ทิสวา “ภาริย์ เม กมมึ กตนุติ จินเตตวา “ภนุเต มยหึ อยยสุส สีลเกโท นตถิ, มยา ปน วิมฺสนวเสนตํ กตํ, กโรถ เตน สหุธิ อุโปสถนุติ อาห ๕

เทวดา ตั้ (ภิกขุ) เตน (ภิกขุ) สหุธิ อุโปสถิ กาคู๋ อนิจจนุตติ ทิสวา “ภาริย์ เม กมมึ กตนุติ จินเตตวา “ภนุเต มยหึ อยยสุส สีลเกโท นตถิ, มยา ปน วิมฺสนวเสน เอตํ (กมมึ) กตํ, (ตุมฺเห) กโรถ เตน (อยเยน) สหุธิ อุโปสถนุติ อาห ๕

เทวดา อ.เทวดา ทิสวา เห็นแล้ว ตั้ (ภิกขุ) ซึ่งภิกษุหนึ่ง อนิจจนุตติ ผู้ไม่ปรารถนา อยู่ กาคู๋ เพื่ออันกระทำ อุโปสถิ ซึ่งอุโบสถ สหุธิ กับ เตน (ภิกขุ) ด้วยภิกษุหนึ่ง จินเตตวา คิดแล้ว อิติ ว่า “ภาริย์ กมมึ อ.กรรมอันหนัก เม อันเรา กตํ กระทำแล้ว” อิติ ดังนี้ อาห กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ภนุเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ สีลเกโท อ.ความแตก แห่งศีล อยยสุส ของพระคุณเจ้า มยหึ ของกรรม นตถิ ย่อมไม่มี, ปน แต่วา เอตํ (กมมึ) อ.กรรมนั้น มยา อันกรรม กตํ กระทำแล้ว วิมฺสนวเสน ด้วยสามารถ แห่งการทดลอง, ตุมฺเห อ.ท่าน กโรถ ของจงกระทำ อุโปสถิ ซึ่งอุโบสถ สหุธิ กับ เตน (อยเยน) ด้วยพระคุณเจ้านั้น” อิติ ดังนี้ ๕

เทวดาเห็นภิกษุหนึ่งผู้ไม่ปรารถนาเพื่อจะทำอุโบสถกับด้วยภิกษุหนึ่ง คิดว่า “กรรม หนัก เราทำแล้ว” จึงกล่าวว่า “ข้าแต่ท่านผู้เจริญ การแตกแห่งศีลของพระคุณเจ้าของ กรรม ย่อมไม่มี, แต่วา กรรมนั้น กรรมทำได้ด้วยสามารถแห่งการทดลอง, ขอท่านจง ทำอุโบสถกับด้วยพระคุณเจ้านั้น”

เทวดา สุทธกัตตานิ อาห ๕ อาชยาตบทกัตตวาจก ตั้ วิเสสนะของ ภิกขุ ๕ อวุตต- กัมมะใน ทิสวา เตน วิเสสนะของ ภิกขุ ๕ สหิตตตติยาเข้ากับ สหุธิ ๕ กิริยาสมวาเย ใน กาคู๋ อุโปสถิ อวุตตกัมมะใน กาคู๋ ๕ ตุมฺตถสัมปทานใน อนิจจนุตติ ๕ วิเสสนะของ ภิกขุ ทิสวา ปุพพกาลกิริยาใน จินเตตวา “ภาริย์ วิเสสนะของ กมมึ ๕ วุตตกัมมะใน กตํ ๕ กิตบทกัมมวาจก เม อนภิตกัตตานิ กตํ” อิติศัพท์ อากาเรใน จินเตตวา ๕ ปุพพกาลกิริยาใน อาห “ภนุเต อาลปนะ สีลเกโท สุทธกัตตานิ นตถิ ๕ กิริยาบท กัตตวาจก มยหึ สามีสัมพันธะใน อยยสุส ๕ สามีสัมพันธะใน สีลเกโท, ปน วิเสสชตกะ เอตํ วิเสสนะของ กมมึ ๕ วุตตกัมมะใน กตํ มยา อนภิตกัตตานิ กตํ วิมฺสนวเสน ตติยาวิเสสนะใน กตํ, ตุมฺเห สุทธกัตตานิ กโรถ ๕ อาชยาตบทกัตตวาจก เตน

วิเสสณะของ อยุเณนๆ สหัตถตติยาเข้ากับ สหุทธิๆ กิริยาสมวาเยใน กโรธ อุโปสถ์
อวุตตกัมมะใน กโรธ” อิติศัพท์ อากาละใน อาห ๕

๒๐. โส ตสฺสา อากาเส จตฺวา กถนฺตฺติยา สหุทธิตฺวา อุโปสถ์ อกาลิ, น ปน เถเร
ปฺพุเพ วีย มฺหุจฺจฺโต อโหสิ ๕

โส (ภิกขุ) ตสฺสา (เทวดาย) อากาเส จตฺวา กถนฺตฺติยา สหุทธิตฺวา อุโปสถ์ อกาลิ, (โส ภิกขุ)
น ปน เถเร ปฺพุเพ วีย มฺหุจฺจฺโต อโหสิ” (อิติ วิสฺสชฺชน) ๕ (เริ่มเปิดข้อ ๖)

โส (ภิกขุ) อ.ภิกษุ นั้น สหุทธิตฺวา เชื่อแล้ว ตสฺสา (เทวดาย) ต่อเทวดานั้น
อากาเส จตฺวา กถนฺตฺติยา ผู้ดำรงอยู่แล้ว ในอากาศ กล่าวอยู่ อกาลิ ได้กระทำแล้ว
อุโปสถ์ ซึ่งอุโปสถ, ปน แต่ว่า (โส ภิกขุ) อ.ภิกษุ นั้น มฺหุจฺจฺโต เป็นผู้มิจิตอันอ่อน
โยน เถเร ในพระเถระ ปฺพุเพ วีย ราวกะในกาลก่อน อโหสิ ได้เป็นแล้ว น หามิได้”
(อิติ) ดังนี้ ๕

ภิกษุ นั้น เชื่อต่อเทวดานั้น ผู้ดำรงอยู่ในอากาศกล่าวอยู่ ได้ทำอุโปสถแล้ว, แต่ภิกษุ นั้น
ได้เป็นผู้มิจิตอ่อนโยนในพระเถระ จุจในกาลก่อน หามิได้

โส วิเสสณะของ ภิกขุๆ สหุทธิกัตตาใน อกาลิๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก ตสฺสา วิเสสณะ
ของ เทวดายๆ สัมปทานใน สหุทธิตฺวา อากาเส วิสยาธาระใน จตฺวาๆ ปฺพุพกาลกิริยา
ใน กถนฺตฺติยาๆ วิเสสณะของ เทวดาย สหุทธิตฺวา ปฺพุพกาลกิริยาใน อกาลิ อุโปสถ์
อวุตตกัมมะใน อกาลิ, ปนศัพท์ วิเสสชตตะ โส วิเสสณะของ ภิกขุๆ สหุทธิกัตตาใน
อโหสิๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก นศัพท์ ปฏิเสชนัตตะ เถเร วิสยาธาระใน มฺหุจฺจฺโต
ปฺพุเพ อุปมากาลสัตตมีใน มฺหุจฺจฺโต วียศัพท์ อุปมาชตตะเข้ากับ ปฺพุเพ มฺหุจฺจฺโต
วิกตีกัตตาใน อโหสิ” อิติศัพท์ สรุปะใน วิสฺสชฺชนๆ ลิงคัตตะ ๕

๒๑. เอตฺตํ เทวดาย ปฺพุพกมฺม ๕

เอตฺตํ (กมฺม) เทวดาย ปฺพุพกมฺม (โหติ) ๕

(กมฺม) อ.กรรม เอตฺตํ อันมีประมาณเท่านี้ ปฺพุพกมฺม เป็นกรรมในกาลก่อน
เทวดาย ของเทวดา (โหติ) ย่อมเป็น ๕

กรรมมีประมาณเท่านี้ เป็นบุพพกรรมของเทวดา

เอตตํ วิเสสณะของ กมฺมํ ๑ สุททกัตตาใน โหติ ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก เทวดาย
สามีสัมพันธะใน ปุพฺพกมฺมํ ๑ วิกตีกัตตาใน โหติ ๑

๒๒. อายุหปรियोसानะ ปน เต เถรา ยถาสฺขํ เทวโลกะ นิพฺพตฺตีสฺสุ ๑

ปน ก็ อายุหปรियोसानะ ในกาลเป็นที่สิ้นสุดลงรอบแห่งอายุ เต เถรา อ.พระเถระ ท.
เหล่านั้น นิพฺพตฺตีสฺสุ บังเกิดแล้ว เทวโลกะ ในเทวโลกะ ยถาสฺขํ ตามสบาย ๑

ก็ในกาลเป็นที่สิ้นสุดอายุ พระเถระเหล่านั้น บังเกิดในเทวโลกตามสบาย

ปนศัพทํ วากยารัมภโฆตกะ อายุหปรियोसानะ กาลสัตตมึใน นิพฺพตฺตีสฺสุ เต วิเสสณะ
ของ เถรา ๑ สุททกัตตาใน นิพฺพตฺตีสฺสุ ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ยถาสฺขํ กิริยาวิเสสณะ
ใน นิพฺพตฺตีสฺสุ เทวโลกะ วิสยาธาระใน นิพฺพตฺตีสฺสุ ๑

๒๓. เทวดา อวีจิมฺหิ นิพฺพตฺติตฺวา เอกํ พุทฺธนฺตรํ ตตฺถ ปจิจฺฉวา อิมสฺมึ พุทฺธรูปฺปาเท
สาวตฺถิยํ นิพฺพตฺติตฺวา วุทฺถิมฺนุวย สาสนะ ปพฺพชิตฺวา อุปสมฺบปํ ลภิ ๑

เทวดา อวีจิมฺหิ นิพฺพตฺติตฺวา เอกํ พุทฺธนฺตรํ ตตฺถ (อวีจิมฺหิ) ปจิจฺฉวา อิมสฺมึ พุทฺธรูปฺปาเท
สาวตฺถิยํ นิพฺพตฺติตฺวา วุทฺถิมฺ อนุวย สาสนะ ปพฺพชิตฺวา อุปสมฺบปํ ลภิ ๑

เทวดา อ.เทวดา นิพฺพตฺติตฺวา บังเกิดแล้ว อวีจิมฺหิ ในนรกชื่อว่าอเวจี ปจิจฺฉวา
ใหม่แล้ว ตตฺถ (อวีจิมฺหิ) ในนรกชื่อว่าอเวจินั้น เอกํ พุทฺธนฺตรํ สิ้นพุทฺธนฺตรหนึ่ง
นิพฺพตฺติตฺวา บังเกิดแล้ว สาวตฺถิยํ ในเมืองสาวตฺถิ อิมสฺมึ พุทฺธรูปฺปาเท ในกาล
เป็นที่เกิดขึ้นแห่งพระพุทฺธเจ้าพระองค์นี้ อนุวย อาศัยแล้ว วุทฺถิมฺ ซึ่งความเจริญ
ปพฺพชิตฺวา บวชแล้ว สาสนะ ในพระศาสนา ลภิ ได้แล้ว อุปสมฺบปํ ซึ่งการอุปสมบพ ๑

เทวดาบังเกิดในอเวจีมหานรก ใหม่แล้วในอเวจีมหานรคนั้น สิ้นหนึ่งพุทฺธนฺตร บังเกิด
ในเมืองสาวตฺถิ ในพุทฺธรูปฺปาเทกาลนี้ อาศัยความเจริญ บวชในพระศาสนา ได้การ
อุปสมบพ

เทวดา สุททกัตตาใน ลภิ ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อวีจิมฺหิ วิสยาธาระใน นิพฺพตฺติตฺวา ๑

ปุพพกาลกิริยาใน ปจิตวา เอก วิเสสณะของ พุทฺธนฺตรํ อัจฉินตสังโยคะใน ปจิตวา
ตตถ วิเสสณะของ อวีจิมฺหิ วิสยาธาระใน ปจิตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน นิพฺพตฺติตฺวา
อิมสมิ วิเสสณะของ พุทฺธูปปาเทๆ กาลสัตตมึใน นิพฺพตฺติตฺวา สวตฺถิย วิสยาธาระใน
นิพฺพตฺติตฺวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน อนฺวาย วุฑฺฒิ อวุตตกัมมะใน อนฺวายๆ ปุพพกาล-
กิริยาใน ปพฺพชิตฺวา สาสเน วิสยาธาระใน ปพฺพชิตฺวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน ลภิ
อุปสมปทํ อวุตตกัมมะใน ลภิ ฯ

๒๔. ตสฺส ปพฺพชิตทิวสโต ปฏฺจาย ตํ อิตฺถึรูปํ ตถา ปณฺณายิ ฯ

ตสฺส (เถรฺสฺส) ปพฺพชิตทิวสโต ปฏฺจาย ตํ อิตฺถึรูปํ ตถา เอว ปณฺณายิ ฯ

ตํ อิตฺถึรูปํ อ.รูปแห่งหญิงนั้น ปณฺณายิ ปรากฏแล้ว ตถา เอว เหมือนอย่างนั้นนั้น
เทียว ปฏฺจาย จำเดิม ปพฺพชิตทิวสโต แต่วันเป็นที่บวชแล้ว ตสฺส (เถรฺสฺส) แห่ง
พระเถระนั้น ฯ

รูปหญิงนั้น ปรากฏแล้วเหมือนอย่างนั้นนั้นแหละ จำเดิมแต่วันที่พระเถระนั้นบวชแล้ว

ตํ วิเสสณะของ อิตฺถึรูปํๆ สุกฺทกัตฺตาใน ปณฺณายิๆ อาขยาตบทกัตฺตฺวาจก ตสฺส
วิเสสณะของ เถรฺสฺสๆ สามีสัมพันธะใน ปพฺพชิตทิวสโตๆ อปาทานใน ปฏฺจายๆ กิริยา-
วิเสสณะใน ปณฺณายิ เอวคัพฺท อวฺชารณะเข้ากับ ตถาๆ กิริยาวิเสสณะใน ปณฺณายิ ฯ

๒๕. เตเนวสฺส “โกณฺทธานโนติ นามํ กรีสุ ฯ

เตน เอว (ภิกฺขุ) อสฺส (เถรฺสฺส) “โกณฺทธานโนติ (วจนํ) นามํ กรีสุ ฯ

เตน เอว เพราะเหตุที่นั้นนั้นเทียว (ภิกฺขุ) อ.ภิกษุ ท. กรีสุ กระทำแล้ว (วจนํ) ซึ่งคำ
อิตฺติ ว่า “โกณฺทธานโน อ.ภิกษุชื่อว่าโกณฺทธาน” อิตฺติ ดังนี้ นามํ ให้เป็นชื่อ อสฺส
(เถรฺสฺส) ของพระเถระนั้น ฯ

เพราะเหตุที่นั้นนั้นแหละ พวกภิกษุตั้งคำว่า “โกณฺทธาน” ให้เป็นชื่อของพระเถระนั้น

เอวคัพฺท อวฺชารณะเข้ากับ เตนๆ เหตุวิตถะ ภิกฺขุ สุกฺทกัตฺตาใน กรีสุๆ อาขยาตบท
กัตฺตฺวาจก อสฺส วิเสสณะของ เถรฺสฺสๆ สามีสัมพันธะใน นามํ “โกณฺทธานโน ลิงคัตถะ”

อิตติศัพท์ กระจ่างใน วจนึ่ง อวตตกัมมะใน กรีสุ นาม วิตติกัมมะใน กรีสุ ๕

๒๖. ต่ ตถา วิจรนต์ ทิสวา ภิกขุ อนาถปิณฑทิก อหสิสุ “เสฏฐิ อิมิ ทุสสิลล ตว วิหารา นีหระ, อิมิ ทิ นิสสาย เสสภิกขุณ อยโส อุปปชชตีติ ๕

ต่ (เถร) ตถา วิจรนต์ ทิสวา ภิกขุ อนาถปิณฑทิก อหสิสุ “(ตุ) เสฏฐิ อิมิ ทุสสิลล (ภิกขุ) ตว วิหารา นีหระ, อิมิ (ภิกขุ) ทิ นิสสาย เสสภิกขุณ อยโส อุปปชชตีติ ๕

ภิกขุ อ.ภิกษุ ท. ทิสวา เห็นแล้ว ต่ (เถร) ซึ่งพระเถระนั้น วิจรนต์ ผู้เที่ยวไปอยู่ ตถา เหมือนอย่างนั้น อหสิสุ กล่าวแล้ว อนาถปิณฑทิก กะเศรษฐิชื่อว่าอนาถปิณฑทิกะ อิติ ว่า “เสฏฐิ ดูก่อนเศรษฐิ (ตุ) อ.ท่าน นีหระ จงนำออกไป (ภิกขุ) ซึ่งภิกษุ ทุสสิลล ผู้มีศีลอันโทษประทุษร้ายแล้ว อิมิ นี้ วิหารา จากวิหาร ตว ของท่าน, ทิ เพราะอัย โยโส อ.โทษมิใช่ยศ อุปปชชติ ย่อมเกิดขึ้น เสสภิกขุณ แก่ภิกษุผู้เหลือ ท. นิสสาย เพราะอาศัย อิมิ (ภิกขุ) ซึ่งภิกษุนี้” อิติ ดังนี้ ๕

พวกภิกษุเห็นพระเถระนั้นผู้เที่ยวไปเหมือนอย่างนั้น จึงกล่าวกะอนาถปิณฑทิกเศรษฐิ ว่า “ดูก่อนท่านเศรษฐิ ขอท่านจงนำภิกษุผู้ศีลนี้ออกจากวิหารของท่านเถิด, เพราะ ว่า โทษมิใช่ยศ ย่อมเกิดขึ้นแก่พวกภิกษุที่เหลือ เพราะอาศัยภิกษุนี้”

ภิกขุ สุทธกัตตาใน อหสิสุ ๕ อาชยาตบทกัตตวาจาก ต่ วิเสสณะของ เถร ๕ อวตตกัมมะ ใน ทิสวา ตถา กิริยาวิเสสณะใน วิจรนต์ ๕ วิเสสณะของ เถร ทิสวา ปุพพกาลกิริยา ใน อหสิสุ อนาถปิณฑทิก อภิตตกัมมะใน อหสิสุ “เสฏฐิ อาลปนะ ตว สุทธกัตตาใน นีหระ ๕ อาชยาตบทกัตตวาจาก อิมิ กิติ ทุสสิลล กิติ วิเสสณะของ ภิกขุ ๕ อวตตกัมมะใน นีหระ ตว สามีสัมพันธะใน วิหารา ๕ อปาทานใน นีหระ, อยโส สุทธกัตตาใน อุปปชชติ ๕ อาชยาตบทกัตตวาจาก อิมิ วิเสสณะของ ภิกขุ ๕ อวตตกัมมะใน นิสสาย ๕ เหตุใดใน อุปปชชติ เสสภิกขุณ สัมปทานใน อุปปชชติ” อิตติศัพท์ อาการะใน อหสิสุ ๕

๒๗. “กั ปน ฆนเต สตุถา วิหารเ นตถิติติ ๕

(เสฏฐิ) “กั ปน ฆนเต สตุถา วิหารเ นตถิติติ (อาห) ๕

(เสฏฐิ) อ.เศรษฐิ (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ฆนเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ปน กั

สตถา อ.พระศาสดา นตฺถิ ย่อมไม่มี วิหาเร ในวิหาร ก็ หรือ” อิติ ดังนี้ ฯ

เศรษฐีกล่าวว่า “ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ก็พระศาสดาไม่มีอยู่ในวิหารหรือ ?”

เสฏฺฐิ สฺุททกัตฺตาในอาหฺง อาขยตบทกัตฺตฺวาจก “ภนฺเต อาลปนฺเน ปนศัพฺทวากยารัมภ-
โชตกะ สตถา สฺุททกัตฺตาใน นตฺถิ กิริยาบทกัตฺตฺวาจก ก็ศัพฺท ปุจณนัตฺถะ วิหาเร
วิสยาธาระใน นตฺถิ” อิติศัพฺท อาการะใน อาห ๕

๒๘. “อตฺถิ เสฏฺฐิ จีติ ๕

(ภิกขุ “สตถา) อตฺถิ เสฏฺฐิ จีติ (อาหฺง) ๕

(ภิกขุ) อ.ภิกษุ ท. (อาหฺง) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “เสฏฺฐิ ดูก่อนเศรษฐี (สตถา) อ.พระ-
ศาสดา อตฺถิ มีอยู่” อิติ ดังนี้ ๕

พวกภิกษุกล่าวว่า “ดูก่อนเศรษฐี พระศาสดามีอยู่”

ภิกขุ สฺุททกัตฺตาใน อาหฺง อาขยตบทกัตฺตฺวาจก “เสฏฺฐิ อาลปนฺเน สตถา สฺุททกัตฺตา
ใน อตฺถิ อาขยตบทกัตฺตฺวาจก” อิติศัพฺท อาการะใน อาหฺง ๕

๒๙. “เตนฺหิ ภนฺเต สตถาว ชานิสฺสตีติ ๕

(เสฏฺฐิ) “เตนฺหิ ภนฺเต สตถา เอว ชานิสฺสตีติ (อาห) ๕

(เสฏฺฐิ) อ.เศรษฐี (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ เตนฺหิ ถ้า
อย่างนั้น สตถา เอว อ.พระศาสดานั้นเที่ยว ชานิสฺสตี จักทรงทราบ” อิติ ดังนี้ ๕

เศรษฐีกล่าวว่า “ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ถ้าเช่นนั้น พระศาสดานั้นแหละจักทรงทราบ”

เสฏฺฐิ สฺุททกัตฺตาใน อาหฺง อาขยตบทกัตฺตฺวาจก “ภนฺเต อาลปนฺเน เตนฺหิ อูโยชนนัตฺถะ
เอวศัพฺท อวธารณะเข้ากัป สตถา สฺุททกัตฺตาใน ชานิสฺสตี อาขยตบทกัตฺตฺวาจก”
อิติศัพฺท อาการะใน อาห ๕

๓๐. ภิกษุ คนตุวา วิสาขายปี ตเถว กเถสฺสึ ฯ

ภิกษุ อ.ภิกษุ ท. **คนตุวา** ไปแล้ว กเถสฺสึ บอกแล้ว **วิสาขายปี** แม่แก่นางวิสาขาทถา เอว เหมือนอย่างนั้นนั่นเทียว ฯ

พวกภิกษุไปแล้ว บอกแม่แก่นางวิสาขามืออย่างนั้นนั่นแหละ

ภิกษุ สุทธกัตตาใน กเถสฺสึ ฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก คนตุวา ปุพพกาลกิริยาใน กเถสฺสึ อปีคัพพ อเปกขัตตะเข้ากับ วิสาขาย ฯ สัมปทานใน กเถสฺสึ เอวคัพพ อวธารณะเข้ากับ ตถา ฯ กิริยาวิเสสนะใน กเถสฺสึ ฯ

๓๑. สาปี เตสฺส ตเถว ปฏิวจัน อทาสี ฯ

สาปี (วิสาข) เตสฺส (ภิกษุ) ตถา เอว ปฏิวจัน อทาสี ฯ

สาปี (วิสาข) อ.นางวิสาขามั่น อทาสี ได้ให้แล้ว **ปฏิวจัน** ซึ่งคำตอบ ตถา เอว เหมือนอย่างนั้นนั่นเทียว **เตสฺส (ภิกษุ)** แก่ภิกษุ ท. เหล่านั้น ฯ

นางวิสาขามั่น ได้ให้คำตอบเหมือนอย่างนั้นนั่นแหละ แก่พวกภิกษุเหล่านั้น

อปีคัพพ อเปกขัตตะเข้ากับ สา ฯ วิเสสนะของ วิสาข ฯ สุทธกัตตาใน อทาสี ฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก เตสฺส วิเสสนะของ ภิกษุ ฯ สัมปทานใน อทาสี เอวคัพพ อวธารณะเข้ากับ ตถา ฯ กิริยาวิเสสนะใน อทาสี ปฏิวจัน อวุตตกัมมะใน อทาสี ฯ

๓๒. ภิกษุปี เตหิ อสมปฏิจฉิตวจนา รณโณ อาโรจยีสฺสุ “มหาราช โกณฑธานโน ภิกษุ เอกัง อิตถิ คเหตุวา วิจรุตโต สพฺเพสฺสึ อยสฺสึ ออุปฺปาเทติ, ตํ ตุมหากัง วิชิตา นีหฺรธาติ ฯ

ภิกษุปี เตหิ (ชเนหิ) อสมปฏิจฉิตวจนา รณโณ อาโรจยีสฺสุ “มหาราช โกณฑธานโน ภิกษุ เอกัง อิตถิ คเหตุวา วิจรุตโต สพฺเพสฺสึ (ภิกษุ) อยสฺสึ ออุปฺปาเทติ, (ตุมเห) ตํ (ภิกษุ) ตุมหากัง วิชิตา นีหฺรธาติ ฯ

ภิกษุปี แม่ อ.ภิกษุ ท. **เตหิ (ชเนหิ) อสมปฏิจฉิตวจนา** ผู้มีคำ อันชน ท. เหล่า นั้น ไม่รับพร้อมแล้ว **อาโรจยีสฺสุ** บอกแล้ว **रणโณ** แก่พระราชา **อิตถิ** ว่า “**มหาราช**

ดูก่อนมหาบพิตร ภิกขุ อ.ภิกษุ โภณฑุทธาโน ชื่อว่าโภณฑุทธาณ คเหตุวา พาเอา แล้ว เอกิ อิตถิ ซึ่งหญิงคนหนึ่ง วิจรนโต เทียวไปอยู่ อยสั ยงโทษอันมิใช่ยศ อุปปาเทติ ย่อมให้เกิดขึ้น (ภิกขุณั) แก่ภิกษุ ท. สพฺเพสั ทังปวง, (ตุมุเห) อ.พระองค์ นีหฺรต ของนางออกไป ตั (ภิกขุ) ซึ่งภิกษุ นั้น วิชิตา จากแวนแคว้น ตุมุหากั ของ พระองค์” อิติ ดังนี้ ๕

แม้พวกภิกษุ ถูกพวกชนเหล่านั้นไม่รับคำ จึงบอกแก่พระราชว่า “ดูก่อนมหาบพิตร ภิกษุชื่อว่าโภณฑุทธาณ พาเอาหญิงคนหนึ่งเทียวไปอยู่ ยงโทษมิใช่ยศให้เกิดขึ้นแก่ พวกภิกษุทั้งปวง, ขอพระองค์จงนำภิกษุ นั้นออกไปจากแวนแคว้นของพระองค์”

อปิตัพพั อเปกขัตถะเข้ากับ ภิกขุๆ สุทธกัตตาโน อาโรจยีสุๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก เตหิ วิเสสนะของ ชเนหิๆ อนภิตกัตตาโน อสมปฏิจฉิต- อสมปฏิจฉิตวาจนาๆ วิเสสนะ ของ ภิกขุ รมฺโถ สัมปทานโน อาโรจยีสุ “มหาราช อาลปนะ โภณฑุทธาโน สัญญา- วิเสสนะของ ภิกขุๆ เหตุกัตตาโน อุปปาเทติๆ อาชยาตบทเหตุกัตตุวาจก เอกิ วิเสสนะของ อิตถิๆ อวุตตกัมมะโน คเหตุวาๆ สมานกาลกิริยาโน วิจรนโตๆ อัพพันตร- กิริยาของ ภิกขุ สพฺเพสั วิเสสนะของ ภิกขุณัๆ สัมปทานโน อุปปาเทติ อยสั การิต- กัมมะโน อุปปาเทติ, ตุมุเห สุทธกัตตาโน นีหฺรตๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก ตั วิเสสนะ ของ ภิกขุๆ อวุตตกัมมะโน นีหฺรต ตุมุหากั สามีสัมพันธะโน วิชิตาๆ อปาทานโน นีหฺรต” อิติตัพพั อาการะโน อาโรจยีสุ ๕

๓๓. “กหิ ปน โส ฆนเตติ ๕

(โส ราช) “กหิ (จาเน) ปน โส (ภิกขุ วิหฺรติ) ฆนเตติ (ปฺจฉิ) ๕

(โส ราช) อ.พระราชานั้น (ปฺจฉิ) ตรัสถามแล้ว อิติ ว่า “ฆนเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ปน ก็ โส (ภิกขุ) อ.ภิกษุ นั้น (วิหฺรติ) ย่อมอยู่ กหิ (จาเน) ในที่ไหน ?” อิติ ดังนี้ ๕

พระราชานั้น ตรัสถามว่า “ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ก็ภิกษุ นั้นย่อมอยู่ ณ ที่ไหน ?”

โส วิเสสนะของ ราชๆ สุทธกัตตาโน ปฺจฉิๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก “ฆนเต อาลปนะ ปนตัพพั วากยารัมภโศตกะ โส วิเสสนะของ ภิกขุๆ สุทธกัตตาโน วิหฺรติๆ อาชยาต บทกัตตุวาจก กหิ วิเสสนะของ จาเนๆ วิสยาธาระโน วิหฺรติ” อิติตัพพั อาการะโน

ปุจฉิน ๕

๓๔. “วิหาเร มหาราชาติ ๕

(ภิกขุ “โส ภิกขุ) วิหาเร (วิหฺรติ) มหาราชาติ (อาหํสุ) ๕

(ภิกขุ) อ.ภิกษุ ท. (อาหํสุ) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “มหาราช ดูก่อนมหาบพิตร (โส ภิกขุ) อ.ภิกษุ นั้น (วิหฺรติ) ย่อมอยู่ วิหาเร ในวิหาร” อิติ ดังนี้ ๕

พวกภิกษุกล่าวว่า “ดูก่อนมหาบพิตร ภิกษุ นั้นย่อมอยู่ในวิหาร”

ภิกขุ สุกฺกัตตาใน อาหํสุ ๕ อาชยตบทกัตตฺวาจก “มหาราช อาลปนะ โส วิเสสนะ ของ ภิกขุ ๕ สุกฺกัตตาใน วิหฺรติ ๕ อาชยตบทกัตตฺวาจก วิหาเร วิสยาธาระใน วิหฺรติ” อิติศัพท์ อากาละใน อาหํสุ ๕

๓๕. “กตรสฺมี เสนาสเน วิหฺรตีติ ๕

(ราชา “โส ภิกขุ) กตรสฺมี เสนาสเน วิหฺรตีติ (ปุจฉิน) ๕

(ราชา) อ.พระราชา (ปุจฉิน) ตรัสถามแล้ว อิติ ว่า “(โส ภิกขุ) อ.ภิกษุ นั้น วิหฺรติ ย่อมอยู่ กตรสฺมี เสนาสเน ในเสนาสนะหลังไหน ?” อิติ ดังนี้ ๕

พระราชาตรัสถามว่า “ภิกษุรูปนั้น ย่อมอยู่ในเสนาสนะหลังไหน ?”

ราชา สุกฺกัตตาใน ปุจฉิน ๕ อาชยตบทกัตตฺวาจก “โส วิเสสนะของ ภิกขุ ๕ สุกฺกัตตา ใน วิหฺรติ ๕ อาชยตบทกัตตฺวาจก กตรสฺมี วิเสสนะของ เสนาสเน ๕ วิสยาธาระใน วิหฺรติ” อิติศัพท์ อากาละใน ปุจฉิน ๕

๓๖. “อสุกฺสฺมี นามาติ ๕

(ภิกขุ “โส ภิกขุ) อสุกฺสฺมี นาม (เสนาสนะ วิหฺรติ)” อิติ (อาหํสุ) ๕

(ภิกขุ) อ.ภิกษุ ท. (อาหํสุ) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “(โส ภิกขุ) อ.ภิกษุ นั้น (วิหฺรติ) ย่อมอยู่ (เสนาสนะ) ในเสนาสนะ อสุกฺสฺมี นาม ชื่อโน้น” อิติ ดังนี้ ๕

พวกภิกษุกล่าววว่า “ภิกษุ นั้น ย่อมอยู่ในเสนาสนะชื่อโน้น”

ภิกษุ สุททกัตตาใน อาหํสุ ๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก “โส วิเสสนะของ ภิกษุ ๆ สุททกัตตา ใน วิหฺรติ ๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก นามศัพท์ สัตฺตญาโชตกะเข้ากับ อสุกสมิ ๆ วิเสสนะ ของ เสนาสนะ วิสยาธาระใน วิหฺรติ” อิตฺตศัพท์ อาการะใน อาหํสุ ๆ

๓๗. “เตนหิ คจฺฉณ, อหฺนตํ คณฺหาเปสฺสามิตี ฯ

(ราชา) “เตนหิ (ตุมฺเห) คจฺฉณ, อหฺ (ราชปฺริสฺ) ตํ (ภิกฺขุ) คณฺหาเปสฺสามิตี (อาห) ฯ

(ราชา) อ.พระราช (อาห) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “เตนหิ ถ้าอย่างนั้น (ตุมฺเห) อ.ท่าน ท. คจฺฉณ จงไป, อหฺ อ.ข้าพเจ้า (ราชปฺริสฺ) ยังราชบุรุษ คณฺหาเปสฺสามิ จักให้จับ ตํ (ภิกฺขุ) ซึ่งภิกษุ นั้น” อิติ ดังนี้ ฯ

พระราชตรัสว่า “ถ้าเช่นนั้น นิมนต์ท่านทั้งหลายไปเถิด, ข้าพเจ้าจักให้ราชบุรุษจับ ภิกษุ นั้น”

ราชา สุททกัตตาใน อาห ๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก “เตนหิ อุกฺโขชนัดถะ ตุมฺเห สุททกัตตาใน คจฺฉณ ๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก, อหฺ เหตุกัตตาใน คณฺหาเปสฺสามิ ๆ อาชยาตบทเหตุกัตตุวจาก ราชปฺริสฺ การิตกัมมะใน คณฺหาเปสฺสามิ ตํ วิเสสนะของ ภิกฺขุ ๆ อวุตตกัมมะใน คณฺหาเปสฺสามิ” อิตฺตศัพท์ อาการะใน อาห ฯ

๓๘. โส สายณฺหสมเย วิหฺรํ คนฺตุวา ตํ เสนาสนํ ปฺริเสหิ ปฺริกฺขิปาเปตฺวา เถรสฺส วสนฺนฺจานาภิมฺุโข อคมาสิ ฯ

โส (ราชา) สายณฺหสมเย วิหฺรํ คนฺตุวา ตํ เสนาสนํ ปฺริเสหิ ปฺริกฺขิปาเปตฺวา เถรสฺส วสนฺนฺจานาภิมฺุโข (หฺตุวา) อคมาสิ ฯ

โส (ราชา) อ.พระราชานั้น คนฺตุวา เสด็จไปแล้ว วิหฺรํ สุวิหฺร สายณฺหสมเย ในสมัยเป็นที่สิ้นไปแห่งวัน ปฺริเสหิ ทรงยังบุรุษ ท. ปฺริกฺขิปาเปตฺวา ให้ล้อมแล้ว ตํ เสนาสนํ ซึ่งเสนาสนะนั้น วสนฺนฺจานาภิมฺุโข เป็นผู้มิพระพักตร์ต่อที่เป็นที่อยู่ เถรสฺส ของพระเถระ (หฺตุวา) เป็น อคมาสิ ได้เสด็จไปแล้ว ฯ

พระราชานั้น เสด็จไปสู่วิหารในเวลาเย็น รับสั่งบุรุษทั้งหลายให้ล้อมเสนาสนะนั้น มี พระพักตร์ต่อที่เป็นที่อยู่ของพระเถระ ได้เสด็จไปแล้ว

โส วิเสสนะของ ราชาฯ สุทรกัตตานิ อคมาสิฯ อาชยาตบทกัตตุวาจก สายณฺหสมเย กาลสัตตมิใน คนฺตฺวา วิหาริ สัมปาปุณฺณียกัมมะใน คนฺตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน ปริกฺขิปาเปตฺวา ตํ วิเสสนะของ เสนาสนํฯ อวุตตกัมมะใน ปริกฺขิปาเปตฺวา ปุริเสหิ ตติยาการิตกัมมะใน ปริกฺขิปาเปตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน หุตฺวา เถรสฺส สามีสัมพันธะ ใน วสน- วสนฺภูจฺจนาภิมุโข วิกตีกัตตานิ หุตฺวาฯ สมานกาลกิริยาใน อคมาสิ ฯ

๓๙. เถโร มหาสทฺทํ สุตฺวา วิหารา นิกฺขมิตฺวา ปมุเช อฏฺฐจาสิ ฯ

เถโร อ.พระเถระ สุตฺวา ฟังแล้ว มหาสทฺทํ ซึ่งเสียงอันดัง นิกฺขมิตฺวา ออกไปแล้ว วิหารา จากวิหาร อฏฺฐจาสิ ได้ยินแล้ว ปมุเช ที่หน้ามุข ฯ

พระเถระฟังเสียงดัง ออกไปจากวิหาร ได้ยินอยู่ที่หน้ามุข

เถโร สุทรกัตตานิ อฏฺฐจาสิฯ อาชยาตบทกัตตุวาจก มหาสทฺทํ อวุตตกัมมะใน สุตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน นิกฺขมิตฺวา วิหารา อปาทานิใน นิกฺขมิตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน อฏฺฐจาสิ ปมุเช วิสยาธาระใน อฏฺฐจาสิ ฯ

๔๐. ตํปิสฺส อิตฺถึรูปํ ปิฏฺฐิปลฺเส จิตํ ราชา อทฺทส ฯ

ตํปิ อสฺส (เถรสฺส) อิตฺถึรูปํ ปิฏฺฐิปลฺเส จิตํ ราชา อทฺทส ฯ

ราชา อ.พระราชา อทฺทส ได้ทรงเห็นแล้ว ตํปิ อิตฺถึรูปํ ซึ่งรูปแห่งหญิงแม่มานั้น จิตํ ผู้ยินแล้ว ปิฏฺฐิปลฺเส ที่ข้างแห่งหลัง อสฺส (เถรสฺส) ของพระเถระนั้น ฯ

พระราชารู้ทรงเห็นรูปหญิงแม่มานั้นที่ยืนอยู่ที่ข้างหลังของพระเถระนั้น

ราชา สุทรกัตตานิ อทฺทสฯ อาชยาตบทกัตตุวาจก อปีศัฟฺทํ อเปกขัตตะเข้ากัปปํ ตํ วิเสสนะของ อิตฺถึรูปํ อสฺส วิเสสนะของ เถรสฺสฯ สามีสัมพันธะใน ปิฏฺฐิปลฺเส อิตฺถึรูปํ อวุตตกัมมะใน อทฺทส ปิฏฺฐิปลฺเส วิสยาธาระใน จิตํ วิเสสนะของ อิตฺถึรูปํ ฯ

๔๑. เถโร รมโย อาคมน์ ฅตฺวา วิหาริ อภิรุหิตฺวา นิสฺสิทฺติ ฯ

เถโร อ.พระเถระ ฅตฺวา รู้แล้ว อาคมน์ ซึ่งการเสด็จมา รมโย ของพระราชา
อภิรุหิตฺวา ขึ้นเฉพาะแล้ว วิหาริ สูวิหาร นิสฺสิทฺติ นั่งแล้ว ฯ

พระเถระรู้การเสด็จมาของพระราชา ขึ้นสูวิหาร นั่งแล้ว

เถโร สุททกัตตานิ นิสฺสิทฺติฯ อาชยาดบทกัตตฺวาจก รมโย สามีสัมพันธะใน อาคมน์ฯ
อวุตตกัมมะใน ฅตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน อภิรุหิตฺวา วิหาริ สัมปาปฺถนียกัมมะใน
อภิรุหิตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน นิสฺสิทฺติ ฯ

๔๒. ราชา เถริ น วนฺทฺติ, ตมฺปิ อิตฺถิ นาทุทสฺ ฯ

ราชา เถริ น วนฺทฺติ, ตมฺปิ อิตฺถิ น อทุทสฺ ฯ

ราชา อ.พระราชา น วนฺทฺติ ไม่ทรงไหว้แล้ว เถริ ซึ่งพระเถระ น อทุทสฺ ไม่ได้ทรง
เห็นแล้ว ตมฺปิ อิตฺถิ ซึ่งหญิงแม่นั้น ฯ

พระราชาไม่ทรงไหว้พระเถระ ไม่ได้ทรงเห็นหญิงแม่นั้น

ราชา สุททกัตตานิ วนฺทฺติ และ อทุทสฺ วนฺทฺติ กิถิ อทุทสฺ กิถิ อาชยาดบทกัตตฺวาจก
เถริ อวุตตกัมมะใน วนฺทฺติ นศัพทฺ์ ปฏฺิเสธะใน วนฺทฺติ, อปิตศัพทฺ์ อเปกขัตถะเข้ากับ ตังฯ
วิเสสนะของ อิตฺถิฯ อวุตตกัมมะใน อทุทสฺ นศัพทฺ์ ปฏฺิเสธะใน อทุทสฺ ฯ

๔๓. โส ทฺวารนฺตเรปิ เหมจฺจามณฺเจปิ โอลเณนโต อทิสฺวาว เถริ อาห “ภนฺเต อิมสมฺมิ
จานเ เอกํ อิตฺถิ อทุทสฺ, กหํ สาทิ ฯ

โส (ราชา) ทฺวารนฺตเรปิ เหมจฺจามณฺเจปิ โอลเณนโต อทิสฺวาว เถริ อาห “(อห) ภนฺเต อิมสมฺมิ
จานเ เอกํ อิตฺถิ อทุทสฺ, กหํ (จานเ) ส (อิตฺถิ คตฺวา)” อิติ ฯ

โส (ราชา) อ.พระราชาหนั้น โอลเณนโต ทรงแลดูอยู่ ทฺวารนฺตเรปิ ในระหว่างแห่ง
ประตูบั้ง เหมจฺจามณฺเจปิ ในภายใต้แห่งเตียงบั้ง อทิสฺวาว ไม่ทรงเห็นแล้วเทียว
อาห ตรัสแล้ว เถริ กะพระเถระ อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ (อห) อ.ข้าพเจ้า

อหุทส์ ได้เห็นแล้ว อิตฺถิ ซึ่งหญิง เอกิ คนหนึ่ง อิมสุมิ จาเน ในที่นี้, สา (อิตฺถิ) อหญิงนั้น (คตา) ไปแล้ว กหิ (จาเน) ในที่ไหน ?” อิติ ดังนี้ ฯ

พระราชานั้น ทรงแลดูที่ระหว่างประตูบ้าง ที่ภายใต้เตียงบ้าง ไม่ทรงเห็นแล้วนั้นแหละ ตรัสกะพระเถระว่า “ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้าได้เห็นหญิงคนหนึ่งในที่นี้, หญิงนั้น ไปแล้ว ณ ที่ไหน ?”

โส วิเสสณะของ ราชาฯ สุกุทกัตตาใน อาหฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก อปี สองศัพท์ อเปกขัตตะเข้ากับ ทวารนุตเร และ เหฏฐามญเจ ทวารนุตเร กิติ เหฏฐามญเจ กิติ วิสยาธาระใน โอลิเกนุโตฯ อัพกันตกริยาของ ราชา เอวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ อทิสฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน อาห เถโร อภิตตัมมะใน อาห “ภนฺเต อาลปนะ อหิ สุกุทกัตตาใน อหุทส์ฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก อิมสุมิ วิเสสณะของ จาเนฯ วิสยาธาระ ใน อหุทส์ เอกิ วิเสสณะของ อิตฺถิฯ อวุตตัมมะใน อหุทส์, สา วิเสสณะของ อิตฺถิฯ สุกุทกัตตาใน คตาฯ กิตบทกัตตุวจาก กหิ วิเสสณะของ จาเนฯ วิสยาธาระใน คตา” อิตฺตศัพท์ อาการะใน อาห ฯ

๔๔. “น ปสฺสามิ มหารราชาติ ฯ

(เถโร) “อหิ) น ปสฺสามิ มหารราชาติ (อาห) ฯ

(เถโร) อ.พระเถระ (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “มหาราช ดูก่อนมหาบพิตร (อหิ) อ.อาตมา น ปสฺสามิ ย่อมไม่เห็น” อิติ ดังนี้ ฯ

พระเถระกล่าวว่า “ดูก่อนมหาบพิตร อาตมาย่อมไม่เห็น”

เถโร สุกุทกัตตาใน อาหฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก “มหาราช อาลปนะ อหิ สุกุทกัตตา ใน ปสฺสามิฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก นศัพท์ ปฏฺฐิเสธะใน ปสฺสามิ” อิตฺตศัพท์ อาการะ ใน อาห ฯ

๔๕. “อิทานิ มยา ตุมหากิ ปิฏฺฐิจิปลฺเส จิตา ทิฏฺฐจาทิ วุตเตปิ, “อหิ) น ปสฺสามิ มหารราชาติ ฯ

“อิทานิ มยา ตุมหากัม ปิฏฺฐิปลสฺเส จิตา (อิตฺถิ) ทิฏฺฐจาทิ (วจนเ รณฺญา) วุตฺเตปิ, (เถโร) “อหํ น ปสฺสามิ มหาราชาทิ (อาห) ๕

(วจนเ) ครั้นเมื่อคำ อิติ ว่า “อิทานิ ในกาลนี้ (อิตฺถิ) อ.หญิง จิตา ยืนแล้ว ปิฏฺฐิปลสฺเส ที่ข้างหลัง ตุมหากัม ของท่าน มยา อันข้าพเจ้า ทิฏฺฐจาทิ เห็นแล้ว” อิติ ดังนี้ (रणฺญา) อันพระราชา วุตฺเตปิ แม้ตรัสแล้ว, (เถโร) อ.พระเถระ (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “มหาราช ดูก่อนมหาบพิตร อหํ อ.อาตมา น ปสฺสามิ ย่อมไม่เห็น” อิติ ดังนี้ ๕

แม้เมื่อพระราชาตรัสว่า “บัดนี้ หญิงที่ยืนอยู่ที่ข้างหลังของท่าน ข้าพเจ้าเห็นแล้ว”, พระเถระกล่าวว่า “ดูก่อนมหาบพิตร อาตมาย่อมไม่เห็น”

“อิทานิ กาลสํตตมีใน ทิฏฺฐจาทิ จิตา วิเสสนะของ อิตฺถิ ๕ วุตตกัมมะใน ทิฏฺฐจาทิ กิตตบท กัมมวาทก มยา อนภิตกัตตาทิใน ทิฏฺฐจาทิ ตุมหากัม สามีสัมพันธะใน ปิฏฺฐิปลสฺเส ๕ วิสยาธาระใน จิตา” อิตฺถิศัพท์ สรุปะใน วจนเ ๕ ลักษณะใน วุตฺเต ๕ ลักษณะกิริยา รณฺญา อนภิตกัตตาทิใน วุตฺเต อปิศัพท์ อเปกขัตตะเข้ากับ วุตฺเต, เถโร สรุทกัตตาทิใน อาห ๕ อาชยาดตบทกัตตวาทก “มหาราช อาลปนะ อหํ สรุทกัตตาทิใน ปสฺสามิ ๕ อาชยาดตบท กัตตวาทก นศัพท์ ปฏฺฐิเสฐะใน ปสฺสามิ” อิตฺถิศัพท์ อากาเรใน อาห ๕

๔๖. ราชาน “กินฺนุ โข เอตฺถนฺติ จินฺเตตฺตวา “ภนฺเต อิตฺโต ตาว นิกฺขมถาทิ วตฺวา, เถเร ตโต นิกฺขมิตฺตวา ปมฺุเข จิตฺเต, ปฺุณฺ สาน เถรสฺส ปิฏฺฐิปลสฺเส อฏฺฐจาสิ ๕

ราชาน “กินฺนุ โข เอตฺ (การณฺ)” อิติ จินฺเตตฺตวา “(ตุมฺเห) ภนฺเต อิตฺโต (จานฺโต) ตาว นิกฺขมถาทิ วตฺวา, เถเร ตโต (จานฺโต) นิกฺขมิตฺตวา ปมฺุเข จิตฺเต, ปฺุณฺ สาน (อิตฺถิ) เถรสฺส ปิฏฺฐิปลสฺเส อฏฺฐจาสิ ๕

ราชาน อ.พระราชา จินฺเตตฺตวา ทรงดำริแล้ว อิติ ว่า “เอตฺ (การณฺ) อ.เหตุอัน กินฺนุ โข อะไรหนอแล” อิติ ดังนี้ วตฺวา ตรัสแล้ว อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ (ตุมฺเห) อ.ท่าน นิกฺขมถ ของงออกไป อิตฺโต (จานฺโต) แต่ที่นี้ ตาว ก่อน” อิติ ดังนี้, เถเร ครั้นเมื่อพระเถระ นิกฺขมิตฺตวา ออกไปแล้ว ตโต (จานฺโต) แต่ที่นั่น จิตฺเต ยืนแล้ว ปมฺุเข ที่หน้า मुख, สาน (อิตฺถิ) อ.หญิงนั้น อฏฺฐจาสิ ได้ยืนแล้ว ปิฏฺฐิปลสฺเส

ที่ข้างแห่งหลัง เถรสุส ของพระเถระ ปุณ อีก ๗

พระราชาทรงดำริว่า “เหตุนี้หน่อไรหน่อแล” ตรัสว่า “ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ขอท่านจงออกไปแต่ที่นี้ก่อน”, เมื่อพระเถระออกไปแต่ที่นั้น ยืนอยู่ที่หน้ามุข, หญิงนั้น ได้ยืนอยู่ที่ข้างหลังของพระเถระอีก

ราชา สุทรกัตตนาใน อฏฐาสีๆ อาชยาตบทกัตตวาจก “เอตัม วิเสสณะของ การณัง ลิงคัตถะ กิณฺณุ ปุจฺจนัตถะ โขศัพทํ วจนาลังการะ” อิตศัพทํ อากาเรใน จินฺเตตฺวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน วตฺวา “ภนฺเต อาลปนะ ตุมฺเห สุทรกัตตนาใน นิกฺขมถๆ อาชยาตบทกัตตวาจก อิต วิเสสณะของ จานโตๆ อปาทานใน นิกฺขมถ ตาวศัพทํ กิริยาวิเสสณะใน นิกฺขมถ” อิตศัพทํ อากาเรใน วตฺวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน อฏฐาสี, เถเร ลักษณะใน จิตๆ ลักษณะกิริยา ตโต วิเสสณะของ จานโตๆ อปาทานใน นิกฺขมิตฺวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน จิต ปมุเช วิสยาธาระใน จิต, สา วิเสสณะของ อิตฺถีๆ สุทรกัตตนาใน อฏฐาสีๆ อาชยาตบทกัตตวาจก ปุณศัพทํ กิริยาวิเสสณะใน อฏฐาสี เถรสุส สามีสัมพันธะใน ปิฎฺฐิปลฺเสๆ วิสยาธาระใน อฏฐาสี ๗

๔๗. ราชา ตัม ทิสฺวา ปุณ อฺปริตลํ อภิรุหิ ๗

ราชา ตัม (อิตฺถี) ทิสฺวา ปุณ อฺปริตลํ อภิรุหิ ๗

ราชา อ.พระราชาทิสฺวา ทรงเห็นแล้ว ตัม (อิตฺถี) ซึ่งหญิงนั้น อภิรุหิ เสด็จขึ้นเฉพาะแล้ว อฺปริตลํ สู้พื้นในเบ็องบน ปุณ อีก ๗

พระราชาทรงเห็นหญิงนั้น เสด็จขึ้นสู้พื้นข้างบนอีก

ราชา สุทรกัตตนาใน อภิรุหิๆ อาชยาตบทกัตตวาจก ตัม วิเสสณะของ อิตฺถีๆ อวุตต-กัมมะใน ทิสฺวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน อภิรุหิ ปุณศัพทํ กิริยาวิเสสณะใน อภิรุหิ อฺปริตลํ สัมปาปฺถนียกัมมะใน อภิรุหิ ๗

๔๘. ตสฺส อาคตภาวํ ฅตฺวา เถโร นิสฺสิทิ ๗

ตสฺส (รณฺโณ) อาคตภาวํ ฅตฺวา เถโร นิสฺสิทิ ๗

เถโร อ.พระเถระ ฆตฺวา รู้แล้ว ตสฺส (รณฺโณ) อาคตภาวํ ซึ่งความที่ แห่งพระราชานั้น เป็นผู้เสด็จมาแล้ว นิสฺสิ นังแล้ว ฯ

พระเถระรู้ว่าพระราชนั้นเสด็จมาแล้ว นังแล้ว

เถโร สฺุททกัตฺตานิ นิสฺสิทึฏฺฐา อายยาตบทกัตฺตฺวาจก ตสฺส วิเสสนะของ รณฺโณ ภาวาทิสัมพันธะใน อาคตภาวํ ฏฺฐิตกัมมะใน ฆตฺวา ฏฺฐิตกัมมะใน นิสฺสิทึ ฏ

๔๙. ปุณ ราชานํ ตํ สพฺพภูจฺจาเนสุ โอลิเกนฺโตปิ อทิสฺวา “ภนฺเต กหํ สา อิตฺถิตีติ ปุณปิ เถโร ปุจฺฉิ ฏ

ปุณ ราชานํ (อิตฺถิ) สพฺพภูจฺจาเนสุ โอลิเกนฺโตปิ อทิสฺวา “ภนฺเต กหํ (จฺาเน) สา อิตฺถิ (คตฺตา) อิตฺติ ปุณปิ เถโร ปุจฺฉิ ฏ

ราชานํ อ.พระราชานํ โอลิเกนฺโตปิ แมทฺรงแลดูอยู่ ตํ (อิตฺถิ) ซึ่งหญิงนั้น สพฺพภูจฺจาเนสุ ในที่ทั้งปวง ท. ปุณ อิก อทิสฺวา ไม่ทฺรงเห็นแล้ว ปุจฺฉิ ตรีสตามแล้ว เถโร ซึ่งพระเถระ ปุณปิ แม่อีก อิตฺติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ สา อิตฺถิ อ.หญิงนั้น (คตฺตา) ไปแล้ว กหํ (จฺาเน) ในที่ไหน ?” อิตฺติ ดังนี้ ฏ

พระราชนํแมทฺรงแลดูหญิงนั้น ในที่ทั้งปวงอิก ไม่ทฺรงเห็นแล้ว ตรีสตามพระเถระแม่อีก ว่า “ข้าแต่ท่านผู้เจริญ หญิงนั้น ไปแล้วในที่ไหน ?”

ราชานํ สฺุททกัตฺตานิ ปุจฺฉิฏฺฐา อายยาตบทกัตฺตฺวาจก ปุณศัพฺพทึ กิริยาวิเสสนะใน โอลิเกนฺโต ตํ วิเสสนะของ อิตฺถิฏฺฐา ฏฐิตกัมมะใน โอลิเกนฺโต สพฺพภูจฺจาเนสุ วิสยาธาระใน โอลิเกนฺโต อปิตฺัพทึ อเปกขัตถะเข้ากับ โอลิเกนฺโต ฏ อฏฺกัณฺตรกิริยาของ ราชานํ อทิสฺวา ฏฐิตกัมมะใน ปุจฺฉิ “ภนฺเต อาลปนะ สา วิเสสนะของ อิตฺถิฏฺฐา สฺุททกัตฺตานิ คตฺตา ฏ กิตบทกัตฺตฺวาจก กหํ วิเสสนะของ จฺาเน ฏ วิสยาธาระใน คตฺตา” อิตฺติศัพฺพทึ อากาเรใน ปุจฺฉิ อปิตฺัพทึ อเปกขัตถะเข้ากับ ปุณ ฏ ศัพฺพทึ กิริยาวิเสสนะใน ปุจฺฉิ เถโร ฏฐิตกัมมะใน ปุจฺฉิ ฏ

๕๐. “นํหาํ ปสฺสุสํมิ มหาราชานํติ ฏ

(เถโร) “น อหิ ปัสสามิ มหาราชาติ (อาห) ๕

(เถโร) อ.พระเถระ (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “มหาราชา ดูก่อนมหาบพิตร อหิ อ.อาตมา น ปัสสามิ ย่อมไม่เห็น” อิติ ดังนี้ ๕

พระเถระกล่าวว่า “ดูก่อนมหาบพิตร อาตมาย่อมไม่เห็น”

เถโร สุทธกัตตาใน อาหๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก “มหาราชา อาลปนะ อหิ สุทธกัตตา ใน ปัสสามิๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก นศัพท ปฏิสเสชะใน ปัสสามิ” อิติศัพท อากาละ ใน อาห ๕

๕๑. “กเถถ ภาณเต, มยา อิทาเนว อิตถิ ตุมหากิ ปิฏจิปสเส ทิฏจาทิ ๕

(ราชา “ตุมเห) กเถถ ภาณเต, มยา อิทานิ เอว อิตถิ ตุมหากิ ปิฏจิปสเส ทิฏจาทิ (อาห) ๕

(ราชา) อ.พระราช (อาห) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “ภาณเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ (ตุมเห) อ.ท่าน กเถถ ของงบอก, อิตถิ อ.หญิง มยา อันข้าพเจ้า ทิฏจา เห็นแล้ว ปิฏจิปสเส ที่ข้างหลัง ตุมหากิ ของท่าน อิทานิ เอว ในกาลนั้นนั้นเทียว” อิติ ดังนี้ ๕

พระราชตรัสว่า “ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ขอท่านจงบอก, หญิงที่ข้าพเจ้าเห็นที่ข้างหลังของ ท่านในกาลนั้นนั้นแหละ”

ราชา สุทธกัตตาใน อาหๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก “ภาณเต อาลปนะ ตุมเห สุทธกัตตา ใน กเถถๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก, อิตถิ วุตตกัมมะใน ทิฏจาๆ กิตบทกัมมวาจก มยา อนภิตกัตตาใน ทิฏจา เอวศัพท อวชาณะเข้ากับ อิทานิๆ กาลสัตตมึใน ทิฏจา ตุมหากิ สามีสัมพันธะใน ปิฏจิปสเสๆ วิสยาชาระใน ทิฏจา” อิติศัพท อากาละใน อาห ๕

๕๒. “อาม มหาราชา, มหาชนปี ‘เม ปจจโต อิตถิ วิจرتติ วทติ, อหิ ปน น ปัสสามิติ ๕

(เถโร) “อาม มหาราชา (เอว), มหาชนปี ‘เม ปจจโต อิตถิ วิจرتติ วทติ, อหิ ปน น ปัสสามิติ (อาห) ๕

(เถโร) อ.พระเถระ (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “มหาราช ดูก่อนมหาบพิตร อาม ขอ ถวายพระพร (เอว) อ.อย่างนั้น, มหาชนโนปี แม้อ.มหาชน วทติ ย่อมกล่าว อิติ ว่า ‘อิตถิ อ.หญิง วิจรติ ย่อมเที่ยวไป ปจจโต ในที่ข้างหลัง เม ของอาตมา’ อิติ ดังนี้, ปน ส่วนว่า อห อ.อาตมา น ปสสามิ ย่อมไม่เห็น” อิติ ดังนี้ ฯ

พระเถระกล่าวว่า “ดูก่อนมหาบพิตร ขอถวายพระพร, แม้มหาชน ก็ย่อมกล่าวว่า ‘หญิง ย่อมเที่ยวไปในที่ข้างหลังของอาตมา’, ฝ่ายอาตมา ย่อมไม่เห็น”

เถโร สุทธกัตตาใน อาหจ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “มหาราช อาลปนะ อาม สัมปฏิจนันตถะ เอว สัจจวาจกสิงคัตถะ, อปิตฺพท อเปกขัตถะเข้ากับ มหาชนโนจ สุทธกัตตาใน วทติจ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ‘อิตถิ สุทธกัตตาใน วิจรติจ อาชยาตบท กัตตฺวาจก เม สามีสัมพันธะใน ปจจโตจ วิสยาธาระใน วิจรติ’ อิติตฺพท อาการะใน วทติ, ปนศฺพท ปักขันตรโศตถะ อห สุทธกัตตาใน ปสสามิจ อาชยาตบทกัตตฺวาจก นศฺพท ปฏิเสระใน ปสสามิ” อิติตฺพท อาการะใน อาห ฯ

๕๓. ราชา “ปฏิรูปเกน ภวิตพพุนติ สลลกุเขตฺวา ปุน เถร “ภนฺเต อิตฺ ตาว โอตฺรธาติ วตฺวา, เถเร โอตฺริตฺวา ปมุเข จิตฺ, ปุน ตํ ตสฺส ปิฏฺฐิปสฺเส จิตํ ทิสฺวา อุปริตลํ อภิริหิตฺวา ปุน นาทุทส ฯ

ราชา “(เตน รูปเณ) ปฏิรูปเกน ภวิตพพุนติ สลลกุเขตฺวา ปุน เถร “(ตุมฺเห) ภนฺเต อิตฺ (จานโต) ตาว โอตฺรธาติ วตฺวา, เถเร โอตฺริตฺวา ปมุเข จิตฺ, ปุน ตํ (อิตถิ) ตสฺส (เถรสฺส) ปิฏฺฐิปสฺเส จิตํ ทิสฺวา อุปริตลํ อภิริหิตฺวา ปุน น อทุทส ฯ

ราชา อ.พระราชา สลลกุเขตฺวา ทรงกำหนดแล้ว อิติ ว่า “(เตน รูปเณ) อันรูปนั้น ปฏิรูปเกน เป็นรูปเปรียบ ภวิตพพุนติ ฟังเป็น” อิติ ดังนี้ วตฺวา ตรัสแล้ว เถร กะพระ เถระ ปุน อีก อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ (ตุมฺเห) อ.ท่าน โอตฺรธ ของงข้าม ลง อิตฺ (จานโต) แต่ที่นี้ ตาว ก่อน” อิติ ดังนี้, เถเร ครั้นเมื่อพระเถระ โอตฺริตฺวา ข้ามลงแล้ว จิตฺ ยืนแล้ว ปมุเข ที่หน้า मुख, ทิสฺวา ทรงเห็นแล้ว ตํ (อิตถิ) ซึ่งหญิงนั้น จิตฺ ผู้ยืนแล้ว ปิฏฺฐิปสฺเส ที่ข้างแห่งหลัง ตสฺส (เถรสฺส) แห่งพระเถระนั้น ปุน อีก อภิริหิตฺวา เสด็จขึ้นเฉพาะแล้ว อุปริตลํ สู้พื้นในเบื้องบน น อทุทส ไม่ได้ทรงเห็น

แล้ว ปุณ อีกร ๓

พระราชาทรงกำหนดว่า “รูปนั้น พึงเป็นรูปเปรี้ยบ” จึงตรัสกะพระเถระอีกว่า “ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ขอท่านจงข้ามลงจากที่นี่ก่อนเถิด”, เมื่อพระเถระข้ามลงแล้ว ยืนแล้วที่หน้า मुख, ทรงเห็นหญิงนั้นอีก ผู้ยืนอยู่ที่ข้างหลังของพระเถระนั้น เสด็จขึ้นสู่พื้นชั้นบน ไม่ได้ทรงเห็นแล้วอีก

ราชา สุทรกัตตาใน อหุทสฺส อายยาตบถกัตตวาจาก “เตน วิเสสณะของ รูปเนญ อนภิตกัตตาใน ภวิตพฺพํ กิตบถภาววาจาก ปฏฺฐิรูปเกน วิกตีกัตตาใน ภวิตพฺพํ” อิตฺตํพทฺ อากาเรใน สลลกุเขตฺวาจ ปุพฺพกาลกิริยาใน วตฺวา ปุณศัพทํ กิริยาวิเสสณะใน วตฺวา เถรํ อภิตกัมมะใน วตฺวา “ภนฺเต อาลปนะ ตุมฺเห สุทรกัตตาใน โอตฺรถ อายยาตบถกัตตวาจาก อิตฺโต วิเสสณะของ จานโตจฺ อปาทานใน โอตฺรถ ตาวศัพทํ กิริยาวิเสสณะใน โอตฺรถ” อิตฺตํพทฺ อากาเรใน วตฺวาจฺ ปุพฺพกาลกิริยาใน ทิสฺวา, เถเร ลักษณะใน จิตฺจฺ ลักษณะกิริยา โอตฺริตฺวา ปุพฺพกาลกิริยาใน จิตฺ ปมฺุเข วิสยาธาระใน จิตฺ, ปุณศัพทํ กิริยาวิเสสณะใน ทิสฺวา ตํ วิเสสณะของ อิตฺถึจฺ อวุตตกัมมะใน ทิสฺวา ตสฺส วิเสสณะของ เถรสฺสจฺ สามีสัมพันธะใน ปิฏฺฐิจิปฺสเสจฺ วิสยาธาระใน จิตฺจฺ วิเสสณะของ อิตฺถึ ทิสฺวา ปุพฺพกาลกิริยาใน อภิริหิตฺวา อฺปริตลํ สัมปาปฺถึนยกัมมะใน อภิริหิตฺวาจฺ ปุพฺพกาลกิริยาใน อหุทสฺส ปุณศัพทํ กิริยาวิเสสณะใน อหุทสฺส นศัพทํ ปฏฺฐิเสธะใน อหุทสฺส ๓

๕๕. โส ปุณ เถรํ ปุจฺฉิตฺวา, เตน “น ปสฺสสามีติ วุตฺเต, “ปฏฺฐิรูปกเมเวตฺนฺติ นิฏฺฐํ คณฺตฺวา เถรํ อาห “ภนฺเต เอวรฺุเป สงฺกิลเส ตุมฺหากํ ปิฏฺฐิจิโต วิจฺรณฺเต, อญฺเอย โภจิตุมฺหากํ ภิกฺขุํ น ทสฺสติ, นิพทฺธํ มม เคหํ ปวิสฺถ, อหเมว จตฺตุหิ ปจฺจเยหิ อฺปฏฺฐจฺหิสฺสามีติ เถรํ นิมนฺเตตฺวา ปกฺกามิ ๓

โส (ราชา) ปุณ เถรํ ปุจฺฉิตฺวา, เตน (เถเรน “อหฺ) น ปสฺสสามีติ (วจเน) วุตฺเต, “ปฏฺฐิรูปกํ เอว (โหติ) เอตํ (รูปํ)” อิติ นิฏฺฐํ คณฺตฺวา เถรํ อาห “ภนฺเต เอวรฺุเป สงฺกิลเส ตุมฺหากํ ปิฏฺฐิจิโต วิจฺรณฺเต, อญฺเอย โภจิตุมฺหากํ ภิกฺขุํ น ทสฺสติ, (ตุมฺเห) นิพทฺธํ มม เคหํ ปวิสฺถ, อหฺ เอว จตฺตุหิ ปจฺจเยหิ อฺปฏฺฐจฺหิสฺสามีติ เถรํ นิมนฺเตตฺวา ปกฺกามิ ๓

โส (ราชา) อ.พระราชานั้น ปุจฉิตวา ตรัสถามแล้ว เถร์ ซึ่งพระเถระ ปุณ อิก, (วจน) ครั้นเมื่อคำ อิติ ว่า “(อห) อ.อาตมา น ปสฺสามิ ย่อมไม่เห็น” อิติ ดังนี้ เตน (เถเรน) อันพระเถระนั้น วุตฺเต กล่าวแล้ว, คนฺตวา ทรงถึงแล้ว นิฏฺจํ ซึ่งการตกลง พระทัย อิติ ว่า “เอตํ (รูป) อ.รูปนั้น ปฏฺฐูปกํ เอว เป็นรูปเปรียบนั้นเทียว (โหติ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ อาห ตรัสแล้ว เถร์ กะพระเถระ อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่ท่านผู้ เจริญ สุกฺกิลเสส ครั้นเมื่อความเศร้าหมอง เอวรูป อันมีอย่างนี้เป็นรูป วิจรนฺเต เทียวไปอยู่ ปิฏฺฐิตโต ข้างหลัง ตุมฺหากํ ของท่าน, อญฺโฆ โกจิ อ.ใครๆ อื่น น ทสฺสตี จักไม่ถวาย ภิกฺขุ ซึ่งภิกษา ตุมฺหากํ แก่ท่าน, (ตุมฺเห) อ.ท่าน ปวิสถ ของจง เข้าไป เคหํ สู่พระตำหนัก มม ของข้าพเจ้า นิพฺพุธํ เนื่องนิตย, อหฺ เอว อ.ข้าพเจ้า นั้นเทียว อุปฺภูจฺหิสฺสามิ จักอุปฺภูจฺจาก ปจฺจเยหิ ด้วยปัจจัย ท. จตฺตฺหิ สํ” อิติ ดังนี้ นิมนฺเตตฺวา ทรงนิมนต์แล้ว เถร์ ซึ่งพระเถระ ปกฺกามิ เสด็จหลีกไปแล้ว ๗

พระราชานั้น ตรัสถามพระเถระอีก, เมื่อพระเถระนั้นกล่าวว่า “อาตมา ย่อมไม่เห็น”, ก็ทรงถึงการตกลงพระทัยว่า “รูปนั้น เป็นรูปเปรียบนั้นแหละ” แล้วตรัสกะพระเถระว่า “ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ครั้นเมื่อความเศร้าหมองอันเห็นปานนี้ เทียวไปข้างหลังของท่าน, ใครๆ อื่นจักไม่ถวายภิกษาแก่ท่าน, ขอท่านจงเข้าไปสู่พระตำหนักของข้าพเจ้าเนื่อง นิตย, ข้าพเจ้านั้นแหละจักอุปฺภูจฺจากด้วยปัจจัย ๔” ดังนี้ ทรงนิมนต์พระเถระ แล้วเสด็จ หลีกไป

โส วิเสสนะของ ราชาฯ สุกฺกัตตฺตฺตาโน อาห และ ปกฺกามิ อาห กิตฺติ ปกฺกามิ กิตฺติ อาชยาต- บทกัตตฺตฺตฺวาจก ปุณศฺพท์ กิริยาวิเสสนะโน ปุจฉิตฺวา เถร์ อวุตตกัมมะโน ปุจฉิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาโน คนฺตฺวา, เตน วิเสสนะของ เถเรนฯ อนภิตกัตตฺตฺตาโน วุตฺเต “อหฺ สุกฺกัตตฺตาโน ปสฺสามิฯ อาชยาตบทกัตตฺตฺวาจก นศฺพท์ ปฏฺฐิสฺสธะโน ปสฺสามิ” อิติศฺพท์ สฺรูปะโน วจนฯ ลักขณะโน วุตฺเตฯ ลักขณกิริยา, “เอตํ วิเสสนะของ รูปฯ สุกฺกัตตฺตา โน โหติฯ อาชยาตบทกัตตฺตฺวาจก เอวศฺพท์ อวธารณะเข้ากัษ ปฏฺฐูปกํฯ วิกิตกัตตฺตาโน โหติ” อิติศฺพท์ สฺรูปะโน นิฏฺจํฯ สัมปาปฺถึยกัมมะโน คนฺตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาโน อาห เถร์ อกถิตกัมมะโน อาห “ภนฺเต อาลปนะ เอวรูป วิเสสนะของ สุกฺกิลเสสฯ ลักขณะ โน วิจรนฺเตฯ ลักขณกิริยา ตุมฺหากํ สามีสัมพันธะโน ปิฏฺฐิตโตฯ ตติยาวิเสสนะโน วิจรนฺเต, อญฺโฆ วิเสสนะของ โกจิฯ สุกฺกัตตฺตาโน ทสฺสตีฯ อาชยาตบทกัตตฺตฺวาจก

ตุ้มหากก็ สัมปทานใน ทสฺสติ ภิกขุ อวุตตกัมมะใน ทสฺสติ นคัพฺทํ ปฏิเสธะใน ทสฺสติ, ตุ้มเห สุทฺธกัถตาใน ปวิสถฺย อาชยาดบทกัถตฺวาจก นิพทฺธํ กิริยาวิเสสนะใน ปวิสถ มม สามีสัมพันธะใน เคหฺง สัมปาปฺญเญยกัมมะใน ปวิสถ, เอวคัพฺทํ อวชารณะ เข้ากับ อหฺง สุทฺธกัถตาใน อุปฏฺฐจฺหิสฺสามิฯ อาชยาดบทกัถตฺวาจก จตฺตฺหิ วิเสสนะของ ปจฺจเยหิฯ ภาระใน อุปฏฺฐจฺหิสฺสามิ” อิติคัพฺทํ อาการะใน อาห เถรฺ อวุตตกัมมะใน นิมนฺเตตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปกฺกามิ ฯ

๕๖. ภิกขุ “ปสฺสธาวุโส ปาปรณฺโณ กิริยํ, ‘เอตํ วิหารโต นีหฺรชาติ วุตฺเต, อาคนฺตฺวา จตฺตฺหิ ปจฺจเยหิ นิมนฺเตตฺวา คโตติ อชฺชฌายีสุ ฯ

ภิกขุ “(ตุ้มเห) ปสฺสธ อวฺโส ปาปรณฺโณ กิริยํ, ‘(ตุ้ม) เอตํ (ภิกขุ) วิหารโต นีหฺรชาติ (วจนเ อมฺเหติ) วุตฺเต, (โส ราช) อาคนฺตฺวา จตฺตฺหิ ปจฺจเยหิ นิมนฺเตตฺวา คโตติ อชฺชฌายีสุ ฯ

ภิกขุ อ.ภิกษุ ท. อชฺชฌายีสุ ยกโทษแล้ว อิติ ว่า “อวฺโส ตุก่อนท่านผู้มีอายุ ท. (ตุ้มเห) อ.ท่าน ท. ปสฺสธ จงดู กิริยํ ซึ่งกิริยา ปาปรณฺโณ ของพระราชารู้ชั้ว, (วจน) ครั้นเมื่อคำ อิติ ว่า ‘(ตุ้ม) อ.พระองค์ นีหฺร จงนำออกไป เอตํ (ภิกขุ) ซึ่งภิกษุนั้น วิหารโต จากวิหาร’ อิติ ดังนี้ (อมฺเหติ) อันเรา ท. วุตฺเต กล่าวแล้ว, (โส ราช) อ.พระราชานั้น อาคนฺตฺวา เสด็จมาแล้ว นิมนฺเตตฺวา ทรงนิมนต์แล้ว ปจฺจเยหิ ด้วยปัจจัย ท. จตฺตฺหิ สี่ คโต เสด็จไปแล้ว” อิติ ดังนี้ ฯ

ภิกษุทั้งหลายยกโทษว่า “ตูก่อนท่านผู้มีอายุทั้งหลาย พวกท่านจงดูกิริยาของพระ ราชารู้ชั้ว, เมื่อพวกเราแล้วว่า ‘ขอพระองค์จงนำภิกษุนั้นออกไปจากวิหาร’, พระ ราชานั้นเสด็จมาแล้ว นิมนต์ด้วยปัจจัย ๔ แล้วก็เสด็จไป”

ภิกขุ สุทฺธกัถตาใน อชฺชฌายีสุฯ อาชยาดบทกัถตฺวาจก “อวฺโส อาลปนะ ตุ้มเห สุทฺธ- กัถตาใน ปสฺสธฺย อาชยาดบทกัถตฺวาจก ปาปรณฺโณ สามีสัมพันธะใน กิริยํฯ อวุตต- กัมมะใน ปสฺสธ, ‘ตุ้ม สุทฺธกัถตาใน นีหฺรฯ อาชยาดบทกัถตฺวาจก เอตํ วิเสสนะของ ภิกขุฯ อวุตตกัมมะใน นีหฺร วิหารโต อปาทานใน นีหฺร’ อิติคัพฺทํ สฺรุปะใน วจนเฯ ลักษณะใน วุตฺเตฯ ลักษณะกิริยา อมฺเหติ อนภินิหิตกัถตาใน วุตฺเต, โส วิเสสนะของ ราชฯ สุทฺธกัถตาใน คโตฯ กิตบทกัถตฺวาจก อาคนฺตฺวา ปุพฺพกาลกิริยาใน นิมนฺเตตฺวา

จตุหิ วิเสสณะของ ปจฺจเยหิๆ ภาระเนใน นิมนฺเตตฺวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน คโต” อิติศัพท์
 อากาเรใน อฺขุณฺณายีสฺ ๕

๕๗. ตมปิ เถรํ อหํสุ “อมฺโห ทุสฺสีล อิทานิ ราชา โภณฺโฑ ชาโตติ ๕

(ภิกฺขุ) ตมปิ เถรํ อหํสุ “อมฺโห ทุสฺสีล อิทานิ ราชา โภณฺโฑ ชาโตติ ๕

(ภิกฺขุ) อ.ภิกฺษุ ท. อหํสุ กล่าวแล้ว ตมปิ เถรํ กะพระเถระแม้นั้น อิติ ว่า “ทุสฺสีล
 ณะท่านผู้มีศีลอันโทษประทุษร้ายแล้ว อมฺโห ผู้เจริญ อิทานิ ในกาลนี้ ราชา อ.พระ-
 ราชา โภณฺโฑ ทรงเป็นคนชั่ว ชาโต เกิดแล้ว” อิติ ดังนี้ ๕

ภิกฺษุทั้งหลายกล่าวกะพระเถระแม้นั้นว่า “ณะท่านผู้มีศีลผู้เจริญ บัดนี้ พระราชาทรง
 เป็นผู้ชั่วเกิดแล้ว”

ภิกฺขุ สฺุทธกัตตาใน อหํสุๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อปิศัพท์ อเปกขัตถะเข้ากับ ตํๆ
 วิเสสณะของ เถรํๆ อกถิตกัมมะใน อหํสุ “อมฺโห วิเสสณะของ ทุสฺสีลๆ อาลปนะ
 ราชา สฺุทธกัตตาใน ชาโตๆ กิตบทกัตตฺวาจก โภณฺโฑ วิกตีกัตตาใน ชาโต” อิติศัพท์
 อากาเรใน อหํสุ ๕

๕๘. โสปี ปุพฺเพ ภิกฺขุ กิณฺจิ วตฺตุํ อสฺกโกณฺโโต อิทานิ “ตุมฺเห ทุสฺสีลา, ตุมฺเห โภณฺฑา,
 ตุมฺเห อิตฺถิ คเหตฺวา วิจรถาติ อาห ๕

โสปี (เถโร) ปุพฺเพ ภิกฺขุ กิณฺจิ (วจนฺ) วตฺตุํ อสฺกโกณฺโโต อิทานิ “ตุมฺเห ทุสฺสีลา (อตฺถ),
 ตุมฺเห โภณฺฑา (อตฺถ), ตุมฺเห อิตฺถิ คเหตฺวา วิจรถาติ อาห ๕

โสปี (เถโร) อ.พระเถระแม้นั้น อสฺกโกณฺโโต ไม่อาจอยู่ วตฺตุํ เพื่ออันกล่าว กิณฺจิ
 (วจนฺ) ซึ่งคำอะไรๆ ภิกฺขุ กะภิกฺษุ ท. ปุพฺเพ ในกาลก่อน อาห กล่าวแล้ว อิทานิ
 ในกาลนี้ อิติ ว่า “ตุมฺเห อ.ท่าน ท. ทุสฺสีลา เป็นผู้มีศีลอันโทษประทุษร้ายแล้ว
 (อตฺถ) ย่อมเป็น, ตุมฺเห อ.ท่าน ท. โภณฺฑา เป็นคนชั่ว (อตฺถ) ย่อมเป็น, ตุมฺเห
 อ.ท่าน ท. คเหตฺวา พาเอาแล้ว อิตฺถิ ซึ่งหญิง วิจรถ ย่อมเที่ยวไป” อิติ ดังนี้ ๕

พระเถระแม้นั้น ในกาลก่อน ไม่อาจเพื่อจะกล่าวคำอะไรๆ กะพวกภิกฺษุได้ บัดนี้กล่าว

ว่า “พวกท่านเป็นคนทุศีล, พวกท่านเป็นคนชั่ว, พวกท่านพาหญิงเที่ยวไป”

อปีศัพท อเปกขัตถะเข้ากับ โสๆ วิเสสณะของ เถโรๆ สุทธกัตตาใน อาหๆ อาชยาตบท กัตตุวจาก ปุพเพ กาลสัตตมีใน วตตุ่ ภิกฎ อกถิตกัมมะใน วตตุ่ ภิณจิ วิเสสณะของ วจันๆ อวตตกัมมะใน วตตุ่ๆ ตุมัตถสัมปทานใน อสกุโกนโตๆ อัปภันตรกิริยาของ เถโร อิทานิ กาลสัตตมีใน อาห “ตุมเห สุทธกัตตาใน อตถๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก ทุสสีลา วิกติกัตตาใน อตถ, ตุมเห สุทธกัตตาใน อตถๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก โภณฑา วิกติกัตตาใน อตถ, ตุมเห สุทธกัตตาใน วิจรถๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก อิตถิ อวตตกัมมะ ใน คเหตุวๆ สมานกาลกิริยาใน วิจรถ” อิตีศัพท อาการะใน อาห ๕

๕๙. เต คนตุวา สตุถุ อโรเจสุ “ภนเต โภณฑธาโน อมเหหิ วุตโต ‘ตุมเหปิ ทุสสีลาติ-
อาทีนิ วตุวา อุกโกสตีติ ๕

เต (ภิกฎ) คนตุวา สตุถุ อโรเจสุ “ภนเต โภณฑธาโน อมเหหิ วุตโต ‘ตุมเหปิ ทุสสีลา (อตถ)’ อิติ อาทีนิ (วจนานิ) วตุวา อุกโกสตีติ ๕

เต (ภิกฎ) อ.ภิกฎ ท. เหล่านั้น คนตุวา ไปแล้ว อโรเจสุ กราบทูลแล้ว สตุถุ แก่ พระศาสดา อิติ ว่า “ภนเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ โภณฑธาโน อ.พระโกณฑธาน อมเหหิ วุตโต ผู้อันข้าพระองค์ ท. กล่าวแล้ว วตุวา กล่าวแล้ว (วจนานิ) ซึ่งคำ ท. อิติอาทีนิ มีว่า ‘ตุมเหปิ แม่ อ.ท่าน ท. ทุสสีลา เป็นผู้มศีลอันโทษประทุษร้ายแล้ว (อตถ) ย่อมเป็น’ อิติอาทีนิ ดังนี้เป็นต้น อุกโกสตีติ ย่อมดำ” อิติ ดังนี้ ๕

พวกภิกฎเหล่านั้นไปแล้ว กราบทูลแต่พระศาสดาว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระ-
โกณฑธาน ผู้อันพวกข้าพระองค์กล่าวแล้ว ก็กล่าวคำทั้งหลายเป็นต้นว่า ‘แม้พวกท่าน ก็เป็นคนทุศีล’ ดังนี้ ย่อมดำ”

เต วิเสสณะของ ภิกฎๆ สุทธกัตตาใน อโรเจสุๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก คนตุวา
ปุพเพกาลกิริยาใน อโรเจสุ สตุถุ สัมปทานใน อโรเจสุ “ภนเต อาลปนะ โภณฑธาโน
สุทธกัตตาใน อุกโกสตีๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก อมเหหิ อนภิตกัตตาใน วุตโตๆ
วิเสสณะของ โภณฑธาโน ‘อปีศัพท อเปกขัตถะเข้ากับ ตุมเหๆ สุทธกัตตาใน อตถๆ
อาชยาตบทกัตตุวจาก ทุสสีลา วิกติกัตตาใน อตถ’ อิตีศัพท สรุปะใน อาทีนิ วจนานิ

อาที่นิ วิเสสณะของ วจนานีๆ อวุตตกัมมะใน วตฺวาๆ สมานกาลกิริยาใน อุกโกสตี”
 อิติศัพท์ อากาละใน อาโรเจสุ ๕

๖๐. สตุถา ตํ ปุกโกสาเปตฺวา ปุจฺฉิ “สจฺจํ กิร ตฺวํ ภิกฺขุ เอวํ วเทสิตี ๕

สตุถา (ภิกฺขุ) ตํ (เถร) ปุกโกสาเปตฺวา ปุจฺฉิ “สจฺจํ กิร ตฺวํ ภิกฺขุ เอวํ วเทสิตี ๕

สตุถา อ.พระศาสดา (ภิกฺขุ) ทรงยังภิกษุ ปุกโกสาเปตฺวา ให้เรียกแล้ว ตํ (เถร)
 ซึ่งพระเถระนั้น ปุจฺฉิ ตรัสถามแล้ว อิติ ว่า “ภิกฺขุ ตุก่อนภิกษุ กิร ได้ยินว่า ตฺวํ
 อ.เธอ วเทสิ ย่อมกล่าว เอวํ อย่างนี้ สจฺจํ จริงหรือ ?” อิติ ดังนี้ ๕

พระศาสดารับสั่งให้เรียกพระเถระนั้น แล้วตรัสถามว่า “ตูก่อนภิกษุ ได้ยินว่า เธอย่อม
 กล่าวอย่างนี้ จริงหรือ ?”

สตุถา สุทฺธกตฺตาใน ปุจฺฉิๆ อาขยาตบทกตฺตฺวาจก ภิกฺขุ การิตกัมมะใน
 ปุกโกสาเปตฺวา ตํ วิเสสณะของ เถรๆ อวุตตกัมมะใน ปุกโกสาเปตฺวาๆ ปุพพกาลกิริยา
 ใน ปุจฺฉิ “ภิกฺขุ อาลปนะ กิรศัพท์ อนุสฺสวณัตถะ ตฺวํ สุทฺธกตฺตาใน วเทสิๆ อาขยาต-
 บทกตฺตฺวาจก สจฺจํ กิริยาวิเสสณะใน วเทสิ เอวํ กิริยาวิเสสณะใน วเทสิ” อิติศัพท์
 อากาละใน ปุจฺฉิ ๕

๖๑. “สจฺจํ ฆนฺเตตี ๕

(เถโร “อหํ) สจฺจํ (เอวํ วเทสิ) ฆนฺเตตี (อาห) ๕

(เถโร) อ.พระเถระ (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ฆนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ (อห)
 อ.ข้าพระองค์ (วเทสิ) กล่าวแล้ว (เอวํ) อย่างนี้ สจฺจํ จริง” อิติ ดังนี้ ๕

พระเถระกราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์กล่าวอย่างนี้จริง”

เถโร สุทฺธกตฺตาใน อาหๆ อาขยาตบทกตฺตฺวาจก “ฆนฺเต อาลปนะ อหํ สุทฺธกตฺตาใน
 วเทสิๆ อาขยาตบทกตฺตฺวาจก สจฺจํ กิริยาวิเสสณะใน วเทสิ เอวํ กิริยาวิเสสณะใน
 วเทสิ” อิติศัพท์ อากาละใน อาห ๕

๖๒. “ก็การณาคติ ๕

(สตถา “ตุว์) ก็การณา (เอวํ วเทสิ)” อิติ (ปุจฺฉิ) ๕

(สตถา) อ.พระศาสดา (ปุจฺฉิ) ตรัสถามแล้ว อิติ ว่า “(ตุว์) อ.เธอ (วเทสิ) กล่าวแล้ว (เอวํ) อย่างนี้ ก็การณา เพราะเหตุอะไร ?” อิติ ดังนี้ ๕

พระศาสดาตรัสถามว่า “เธอกล่าวอย่างนี้ เพราะเหตุอะไร ?”

สตถา สุกฺตทตฺตานิ ปุจฺฉิ ๕ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก “ตุว์ สุกฺตทตฺตานิ วเทสิ ๕ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก ก็การณา เหตุโน วเทสิ เอวํ กิริยาวิเสสนะโน วเทสิ” อิติศัพท์ อากาโร ใน ปุจฺฉิ ๕

๖๓. “มยา สหฺริ กถิตการณาคติ ๕

(เถโร “อหํ วจนฺสฺส เตหิ ภิกฺขุหิ) มยา สหฺริ กถิตการณา (เอวํ วเทสิ)” อิติ (อาห) ๕

(เถโร) อ.พระเถระ (อาห) กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “(อหํ) อ.ข้าพระองค์ (วเทสิ) กล่าวแล้ว (เอวํ) อย่างนี้ (วจนฺสฺส เตหิ ภิกฺขุหิ) กถิตการณา เพราะเหตุ แห่งคำ เป็นคำ อันภิกษุ ท. เหล่านั้น กล่าวแล้ว สหฺริ กับ มยา ด้วยข้าพระองค์” อิติ ดังนี้ ๕

พระเถระกราบทูลว่า “ข้าพระองค์กล่าวอย่างนี้ เพราะเหตุที่คำเป็นคำอันภิกษุเหล่านั้น กล่าวกับข้าพระองค์”

เถโร สุกฺตทตฺตานิ อาห ๕ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก “อหํ สุกฺตทตฺตานิ วเทสิ ๕ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก วจนฺสฺส สามีสัมพันธะโน กถิตการณา เตหิ วิเสสนะของ ภิกฺขุหิ ๕ อนภิตกัตฺตานิ กถิต- มยา สหฺตถตติยาเข้ากับ สหฺริ ๕ กิริยาสมวาเยโน กถิต- กถิตการณา เหตุโน วเทสิ เอวํ กิริยาวิเสสนะโน วเทสิ” อิติศัพท์ อากาโร ใน อาห ๕

๖๔. “ตุมุเหปี ภิกฺขเว อิมินา สหฺริ กสฺมา กเถถาคติ ๕

(สตถา) “ตุมุเหปี ภิกฺขเว อิมินา (ภิกฺขุณา) สหฺริ กสฺมา กเถถาคติ (ปุจฺฉิ) ๕

(สตถา) อ.พระศาสดา (ปุจฺฉิ) ตรัสถามแล้ว อิติ ว่า “ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. ตุมุเหปี

แม้ อ.เชอ ท. กเถถ ย่อมกล่าว สหุธิ กับ อิมินา (ภิกขุหา) ด้วยภิกษุนี้ กสุม่า เพราะเหตุอะไร ?” อิติ ดังนี้ ๕

พระศาสดาตรัสถามว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย แม้พวกเธอย่อมกล่าวกับภิกษุรูปนี้ เพราะเหตุอะไร ?”

สตถา สุทรกัตตนาใน ปุจฉิฯ อาชยาตบทกัตตวาจก “ภิกขเว อาลปะนะ อปีคัพพหิ อเปกขัตถะเข้ากับ ตุมเห สุทรกัตตนาใน กเถถฯ อาชยาตบทกัตตวาจก อิมินา วิเสสนะ ของ ภิกขุหาฯ สหัตถตติยาเข้ากับ สหุธิฯ กิริยาสมวาเยใน กเถถ กสุม่า เหตุใดใน กเถถ” อิติคัพพหิ อาการะใน ปุจฉิ ๕

๖๕. “อิมสฺส ปจฉโต อิตถิ วิจฺรณฺตี ทิสฺวา ฆนฺเตติ ๕

(เต ภิกขุ “มยฺ” อิมสฺส (ภิกขุสฺส) ปจฉโต อิตถิ วิจฺรณฺตี ทิสฺวา ฆนฺเต (อิมินา ภิกขุหา สหุธิ กเถม)” อิติ (อาหฺส) ๕

(เต ภิกขุ) อ.ภิกษุ ท. เหล่านั้น (อาหฺส) กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “ฆนฺเต ข้าแต่พระองค์ ผู้เจริญ (มยฺ) อ.ข้าพระองค์ ท. ทิสฺวา เห็นแล้ว อิตถิ ซึ่งหญิง วิจฺรณฺตี ผู้เที่ยวไปอยู่ ปจฉโต ในที่ข้างหลัง อิมสฺส (ภิกขุสฺส) ของภิกษุนี้ (กเถม) ย่อมกล่าว (สหุธิ) กับ (อิมินา ภิกขุหา) ด้วยภิกษุนี้” อิติ ดังนี้ ๕

ภิกษุเหล่านั้น กราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พวกข้าพระองค์เห็นหญิงกำลังเที่ยว ไปในที่ข้างหลังของภิกษุนี้ จึงกล่าวกับด้วยภิกษุนี้”

เต วิเสสนะของ ภิกขุฯ สุทรกัตตนาใน อาหฺสฯ อาชยาตบทกัตตวาจก “ฆนฺเต อาลปะนะ มยฺ สุทรกัตตนาใน กเถมฯ อาชยาตบทกัตตวาจก อิมสฺส วิเสสนะของ ภิกขุสฺสฯ สามิ- สัมพันธะใน ปจฉโตฯ วิสยาธาระใน วิจฺรณฺตีฯ วิเสสนะของ อิตถิฯ อวุตตกัมมะใน ทิสฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน กเถม อิมินา วิเสสนะของ ภิกขุหาฯ สหัตถตติยาเข้ากับ สหุธิฯ กิริยาสมวาเยใน กเถม” อิติคัพพหิ อาการะใน อาหฺส ๕

๖๖. “อิมเ กิร ตยา สหุธิ อิตถิ วิจฺรณฺตี ทิสฺวา วทฺนฺติ, ตฺวํ อทิสฺวาอ อิมเหิ สหุธิ กสุม่า กเถสิ ? นนุ ปุพฺเพ ตว ปาปิ กํ ทิฏฺฐิ นิสฺสาย อิหํ ชาตํ, อิทานิ กสุม่า

ปุณ ปาปิกัม ทิฏฐิจิ คณฺหาสิตี ฯ

(สตฺถา) “อิม (ภิกขุ) กิร ตยา สหฺริ อิตฺถิ วิจฺรณฺตี ทิสฺวา วทฺนฺติ, ตฺวํ อทิสฺวา อิมฺหิ (ภิกขุหิ) สหฺริ กสฺมา กเถสิ ? นนุ ปุพฺเพ ตว ปาปิกัม ทิฏฐิจิ นิสฺสาย อิทํ (ผล) ชาตํ, (ตฺวํ) อิทานิ กสฺมา ปุณ ปาปิกัม ทิฏฐิจิ คณฺหาสิตี (อาห) ฯ”

(สตฺถา) อ.พระศาสดา (อาห) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “กิริ ได้ยินว่า อิม (ภิกขุ) อ.ภิกษุ ท. เหล่านี้ ทิสฺวา เห็นแล้ว อิตฺถิ ซึ่งหญิง วิจฺรณฺตี ผู้เที่ยวไปอยู่ สหฺริ กับ ตยา ด้วยเธอ วทฺนฺติ ย่อมกล่าว, ตฺวํ อ.เธอ อทิสฺวา ไม่เห็นแล้วเที่ยว กเถสิ กล่าวแล้ว สหฺริ กับ อิมฺหิ (ภิกขุหิ) ด้วยภิกษุ ท. เหล่านี้ กสฺมา เพราะเหตุอะไร ?, อิทํ (ผล) อ.ผลนี้ ชาตํ เกิดแล้ว นิสฺสาย เพราะอาศัย ทิฏฐิจิ ซึ่งทิฏฐิ ปาปิกัม อันชั่ว ตว ของ เธอ ปุพฺเพ ในกาลก่อน นนุ มิใช่หรือ ?, (ตฺวํ) อ.เธอ คณฺหาสิ ย่อมถือเอา ทิฏฐิจิ ซึ่ง ทิฏฐิ ปาปิกัม อันชั่ว ปุณ อีก อิทานิ ในกาลนี้ กสฺมา เพราะเหตุอะไร ?” อิติ ดังนี้ ฯ

พระศาสดาตรัสว่า “ได้ยินว่า ภิกษุเหล่านี้เห็นหญิงผู้เที่ยวไปกับด้วยเธอ จึงกล่าว, เธอ ไม่เห็นนั้นแหละ ก็กล่าวกับด้วยภิกษุเหล่านี้ เพราะเหตุอะไร ? ผลนี้ เกิดเพราะอาศัย ทิฏฐิจิอันชั่วของเธอในกาลก่อน มิใช่หรือ ? บัดนี้ เธอย่อมถือเอาทิฏฐิจิอันชั่วอีก เพราะ เหตุอะไร ?”

สตฺถา สุทฺธกัตฺตาใน อาห ฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก “กิริศัพท์ อนุสฺสวณฺตถะ อิม วิเสสณะ ของ ภิกขุ ฯ สุทฺธกัตฺตาใน วทฺนฺติ ฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก ตยา สหฺตถตฺติยาเข้ากับ สหฺริ ฯ กิริยาสมวายใน วิจฺรณฺตี ฯ วิเสสณะของ อิตฺถิ ฯ อวฺตตกัมมะใน ทิสฺวา ฯ ปุพฺพกาล- กิริยาใน วทฺนฺติ, ตฺวํ สุทฺธกัตฺตาใน กเถสิ ฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก เอวศัพท์ อวฺชารณะ เข้ากับ อทิสฺวา ฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน กเถสิ อิมฺหิ วิเสสณะของ ภิกขุหิ ฯ สหฺตถตฺติยาเข้ากับ สหฺริ ฯ กิริยาสมวายใน กเถสิ กสฺมา เหตุใน กเถสิ, อิทํ วิเสสณะของ ผล ฯ สุทฺธ- กัตฺตาใน ชาตํ ฯ กิตบทกัตฺตฺวาจก นนุศัพท์ ปุจฺฉนฺตถะ ปุพฺเพ กาลสัตฺตมิมิ นิสฺสาย ตว สามีสัมพันธะใน ทิฏฐิจิ ปาปิกัม วิเสสณะของ ทิฏฐิจิ ฯ อวฺตตกัมมะใน นิสฺสาย ฯ เหตุ ใน ชาตํ, ตฺวํ สุทฺธกัตฺตาใน คณฺหาสิ ฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก อิทานิ กาลสัตฺตมิมิใน คณฺหาสิ กสฺมา เหตุใน คณฺหาสิ ปุณศัพท์ กิริยาวิเสสณะใน คณฺหาสิ ปาปิกัม วิเสสณะ ของ ทิฏฐิจิ ฯ อวฺตตกัมมะใน คณฺหาสิ” อิติศัพท์ อากาเรใน อาห ฯ

๖๗. ภิกขุ “กิมปน ฆนเต อิมินา ปุพเพ กตุนติ ปุจฺฉิสฺส ๗

ภิกขุ “กั (กมฺม) ปน ฆนเต อิมินา (ภิกขุณา) ปุพเพ กตุนติ ปุจฺฉิสฺส ๗

ภิกขุ อ.ภิกษุ ท. ปุจฺฉิสฺส ทูลถามแล้ว อิติ ว่า “ฆนเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ปน กั กั (กมฺม) อ.กรรมอะไร อิมินา (ภิกขุณา) อันภิกษุนี้ กตฺ กระทำแล้ว ปุพเพ ในกาลก่อน” อิติ ดังนี้ ๗

ภิกษุทั้งหลายทูลถามว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็กรรมอะไร ที่พระภิกษุรูปนี้ทำไว้แล้วในกาลก่อน”

ภิกษุ สุทรกัตตานิ ปุจฺฉิสฺส ๗ อาชยตบทกัตตฺวาจก “ฆนเต อาลปนะ ปนศัพท วากยารัมภชิตกะ ก็ วิเสสนะของ กมฺม ๗ วุตตกัมมะใน กตฺ ๗ กิตบทกัมมวาก อิมินา วิเสสนะของ ภิกขุณา ๗ อนภิตกัตตานิ กตฺ ปุพเพ กาลสัตตมึใน กตฺ” อิติศัพท อาการะ ใน ปุจฺฉิสฺส ๗

๖๘. อถ เนสึ สตุถา ตสฺส ปุพฺพกมฺม กเถตฺวา “ภิกขุ อิทํ ปาปกมฺมํ นิสฺสาย ตฺวํ อิมํ วิปฺปการํ ปตฺโต, อิทานิ เต ปฺน ตถารูปํ ปาปิกํ ทิฏฺฐิจิ คเหตุํ อยฺยตฺตํ, มา ปฺน ภิกขุหิ สหฺริ กิณฺจิก กเถสิ, นิสฺสทฺโท มฺขวภูฏิยํ ฉินฺนํกัสตาลสทิสฺโส โหหิ, เอวํ กโรนฺโต นินฺพพานํ ปตฺโต นาม ภวิสฺสสึติ วตฺวา อนุสนฺหึ ฆมฺเฏตฺวา ฐมฺมํ เทเสนฺโต อีมา คาถา อภาสิ

“มาโวจ ผรุสํ กณฺจิก, วุตฺตา ปฏิวเทยฺย ตํ,
 ทุกฺขา หิ สารมฺภกถา, ปฏิทถุทา มุเสยฺย ตํ,
 สเจ เนเรสิ อตฺตานิ กัโส อูปทโต ยถา,
 เอส ปตฺโตสิ นินฺพพานํ, สารมฺโภ เต น วิชฺชตีติ ๗

อถ เนสึ (ภิกขุณฺ) สตุถา ตสฺส (เถรสฺส) ปุพฺพกมฺม กเถตฺวา “ภิกขุ อิทํ ปาปกมฺมํ นิสฺสาย ตฺวํ อิมํ วิปฺปการํ ปตฺโต (อสิ), อิทานิ เต ปฺน ตถารูปํ ปาปิกํ ทิฏฺฐิจิ คเหตุํ อยฺยตฺตํ, (ตฺวํ) มา ปฺน ภิกขุหิ สหฺริ กิณฺจิก (วณฺ) กเถสิ, (ตฺวํ) นิสฺสทฺโท มฺขวภูฏิยํ (ปุคฺคเลน) ฉินฺนํกัสตาลสทิสฺโส โหหิ, (ตฺวํ) เอวํ กโรนฺโต นินฺพพานํ ปตฺโต นาม ภวิสฺสสึติ วตฺวา อนุสนฺหึ ฆมฺเฏตฺวา ฐมฺมํ เทเสนฺโต อีมา คาถา อภาสิ

“(ต้ว) มา อโวจ ผรุส (วจน) กญจ, (ชนา ตยา) วุตตา ปฏิวเทยฺยํ ตํ,
 ทุกฺขา (โหติ) หิ สารมุกกถา, ปฏิทนฺทา มุเสยฺยํ ตํ,
 สเจ (ต้ว) น เอะเรสิ อตฺตาทํ กัโส (ปุกฺคเลน) อุปฺหโต ยถา,
 เอโส (ต้ว) ปตฺโต อสิ นินฺพพานํ, สารมโก เต น วิชฺชตีติ ฯ

อดีตครั้งนั้น สตุถา อ.พระศาสดา กเถตฺวา ตรัสแล้ว ปุพฺพกมฺมํ ซึ่งกรรมในกาลก่อน ตสฺส (เถรสฺส) ของพระเถระนั้น เหนสิ (ภิกฺขุหฺน) แก่ภิกษุ ท. เหล่านั้น วตฺวา ตรัสแล้ว อิติ ว่า “ภิกษุ ดูก่อนภิกษุ ต้ว อ.เธอ ปตฺโต เป็นผู้ถึงแล้ว อิมํ วิปฺปการํ ซึ่งประการอันแปลกนี้ นิสฺสาย เพราะอาศัย อิํ ปาปกมฺมํ ซึ่งกรรมอันชั่วนี้ (อสิ) ย่อมเป็น, อิทานิ ในกาลนี้ เต ปุณฺ ตถารูปํ ปาปิกํ ทิฏฺฐิ คเหตุํ อ.อัน อันเธอ ถือเอาซึ่งทิฏฐิ อันชั่ว อันมีอย่างนี้เป็นรูป อิก อยฺยตฺตํ ไม่ควรแล้ว, (ต้ว) อ.เธอ มา กเถสิ อย่างกล่าวแล้ว กญจ (วจน) ซึ่งคำอะไรๆ สทฺธิ กับ ภิกฺขุหิ ด้วยภิกษุ ท. ปุณฺ อิก, (ต้ว) อ.เธอ นิสฺสทฺโท เป็นผู้มึเสียงออกแล้ว (ปุกฺคเลน) ฉินฺหนํ กัสมฺมตสฺส ทิโส เป็นเช่นกับด้วยกัสมฺมตสฺสอันบุคคลตัดแล้ว มุขวฏฺฏมฺมํ ที่ขอบแห่งปาก โหหิ จงเป็น, (ต้ว) อ.เธอ กโรหฺนโต เมื่อกระทำ เอะ อย่างนี้ ปตฺโต นาม ชื่อว่าเป็นผู้บรรลุแล้ว นินฺพพานํ ซึ่งพระนินฺพพาน ภวิสฺสสิ จักเป็น” อิติ ดังนี้ อนุสนฺธิ ฆณฺเฑตฺวา ฐมฺมํ เทเสหฺนโต เมื่อทรง สิปฺตอ ซึ่งอนุสนธิ แสดง ซึ่งธรรม อภาสิ ได้ตรัสแล้ว อิมา คาถา ซึ่งพระคาถา ท. เหล่านี้ อิติ ว่า

“(ต้ว) อ.เธอ มา อโวจ อย่าได้กล่าวแล้ว (วจน) ซึ่งคำ ผรุส อันหยาบ กญจ ใดๆ, (ชนา) อ.ชน ท. (ตยา) วุตตา ผู้อันเธอกล่าวแล้ว ปฏิวเทยฺยํ ฟังกล่าวตอบ ตํ ซึ่งเธอ, หิ เพราะว่า สารมุกกถา อ.วาจาเป็นเครื่องกล่าวแข่งดี ทุกฺขา เป็นเหตุนำ มาซึ่งความทุกข์ (โหติ) ย่อมเป็น, ปฏิทนฺทา อ.อาชญาตอบ ท. มุเสยฺยํ ฟังกระทบ ตํ ซึ่งเธอ, สเจ ถ้าว่า (ต้ว) อ.เธอ น อตฺตาทํ เอะเรสิ จะไม่ ยังตน ให้ห้วนไหว กัโส ยถา ราวกะ อ.กัสมฺมต (ปุกฺคเลน) อันบุคคล อุปฺหโต เข้าไปขจัดแล้ว ไชรั, เอโส (ต้ว) อ.เธอนั้น ปตฺโต เป็นผู้บรรลุแล้ว นินฺพพานํ ซึ่งพระนินฺพพาน อสิ ย่อมเป็น, สารมโก อ.การแข่งดี น วิชฺชติ จะไม่มี เต แก่เธอ” อิติ ดังนี้ ฯ

ครั้งนั้น พระศาสดาตรัสบุรพกรรมของพระเถระนั้น แก่ภิกษุเหล่านั้น ตรัสว่า “ดูก่อน ภิกษุ เธอเป็นผู้ถึงประการอันแปลกนี้ เพราะอาศัยกรรมชั่วนี้, บัดนี้ การที่เธอยึดถือ ทิฏฐิอันชั่วอันเห็นปานนั้นอีก ไม่ควรเลย, เธออย่ากล่าวคำอะไรๆ กับด้วยภิกษุทั้งหลายอีก, เธอ จงเป็นผู้ปราศจากเสียง เป็นเช่นกับด้วยกัณฐกาลที่บุคคลตัดแล้วที่ขอบปาก, เธอทำอยู่อย่างนี้ จักชื่อว่าเป็นผู้บรรลุพระนิพพาน” ดังนี้ เมื่อทรงสืบต่ออนุสนธิแสดงธรรม จึงได้ตรัสพระคาถาเหล่านี้ว่า

“เธออย่าได้กล่าวคำหยาบกะใครๆ, พวกชนที่เธอกล่าวแล้ว ฟังกล่าวตอบได้เธอได้, เพราะว่า การกล่าวแข่งดี เป็นเหตุน่าทุกข์มาให้, อาชญาตอบ ฟังกระทบเธอ, ถ้าเธอจะไม่ยังตนให้หวั่นไหว ดุจกัณฐกาลที่บุคคลขจัดแล้วไซ้, เธอนั้น เป็นผู้บรรลุพระนิพพาน, การแข่งดีจะไม่มีแก่เธอ” ดังนี้

อถ กาลสัตตมี สตุถา สุทธกัตตาโน อภาสิญ อาชยาตบทกัตตุวาจก เนสิ วิเสสนะของ ภิกขุณญ สัมปทานโน กเถตวา ตสฺส วิเสสนะของ เถรสฺส สามีสัมพันธะใน ปุพฺพกมมํ อวุตตกัมมะโน กเถตวาญ ปุพฺพกาลกิริยาโน วตฺวา “ภิกขุ อาลปนะ ตฺวํ สุทธกัตตาโน อสิญ อาชยาตบทกัตตุวาจก อิห วิเสสนะของ ปาปกมมํ อวุตตกัมมะโน นิสฺสายญ เหตุโน ปตฺโต อิมํ วิเสสนะของ วิปฺปการํ สัมปาปฺณียกัมมะโน ปตฺโตญ วิกตีกัตตาโน อสิ, อิทานิ กาลสัตตมีโน อยุตฺตํ คเหตุํ ตุมตฺถกัตตาโน อยุตฺตํ กิตฺตบทกัตตุวาจก เต อนภิตกัตตาโน คเหตุํ ปฺน กิริยาวิเสสนะโน คเหตุํ ตถารูปํ กิตฺติ ปาปิกํ กิตฺติ วิเสสนะของ ทิฏฐิญ อวุตตกัมมะโน คเหตุํ, ตฺวํ สุทธกัตตาโน กเถสิญ อาชยาตบทกัตตุวาจก มาศัพฺพํ ปฏฺฐิเสระโน กเถสิ ปฺน กิริยาวิเสสนะโน กเถสิ ภิกขุหิ สหตฺถตติยาเข้ากัปฺ สทฺธิญ กิริยาสมวาเยโน กเถสิ กิณฺจ วิเสสนะของ วจฺนญ อวุตตกัมมะโน กเถสิ, ตฺวํ สุทธกัตตาโน โหหิญ อาชยาตบทกัตตุวาจก นิสฺสทฺโท กิตฺติ ฉินฺนํ กัสตาลสทิสํ กิตฺติ วิกตีกัตตาโน โหหิ มุขวภูมฺมียํ วิสยาธาระโน ฉินฺน- ปุคฺคเลน อนภิตกัตตาโน ฉินฺน- ตฺวํ สุทธกัตตาโน ภวิสฺสสิญ อาชยาตบทกัตตุวาจก เอวํ กิริยาวิเสสนะโน กโรนฺโตญ อัปฺภันตรกิริยาของ ตฺวํ นิพฺพานํ สัมปาปฺณียกัมมะโน ปตฺโต นามศัพฺพํ สัณฺญาไซตกะเข้ากัปฺ ปตฺโตญ วิกตีกัตตาโน ภวิสฺสสิ” อิตฺติศัพฺพํ อาการะโน วตฺวาญ ปุพฺพกาลกิริยาโน ฉมฺเวตฺวา อนุสนฺธิ อวุตตกัมมะโน ฉมฺเวตฺวาญ สมานกาลกิริยาโน เทเสนฺโต ฐมฺมํ อวุตตกัมมะโน เทเสนฺโตญ อัปฺภันตรกิริยาของ สตุถา

อิมมา วิเสสณะของ คาทาๆ อวุตตกัมมะใน อภาสิ

“ตฺวํ สุทธกัตตานิ อโวจๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก มาศัพทํ
 ปฏิเสธะใน อโวจ ผรุสํ วิเสสณะของ วจันๆ อวุตตกัมมะใน อโวจ
 กณฺจิจิ อภิตกัมมะใน อโวจ, ชนา สุทธกัตตานิ ปฏิวเทยฺยๆ
 อาชยาตบทกัตตฺวาจก ตยา อนภิตกัตตานิ วุตตฺวาๆ วิเสสณะ
 ของ ชนา ตํ อวุตตกัมมะใน ปฏิวเทยฺย, หิศัพทํ เหตุไซตกะ
 สารมฺภกถา สุทธกัตตานิ โหติๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ทุกฺขา
 วิกตีกัตตานิ โหติ, ปฏิทณฺหา สุทธกัตตานิ ผุเสยฺยๆ อาชยาต-
 บทกัตตฺวาจก ตํ อวุตตกัมมะใน ผุเสยฺย, สเจศัพทํ ปริกัปปิตถะ
 ตฺวํ เหตุกัตตานิ เอเรสิๆ อาชยาตบทเหตุกัตตฺวาจก นศัพทํ
 ปฏิเสธะใน เอเรสิ อตฺตานํ การิตกัมมะใน เอเรสิ กัโส อูปมา-
 ลิงคัตถะ ปุคฺคเลน อนภิตกัตตานิ อูปหโตๆ วิเสสณะของ
 กัโส ยถา อูปมาไซตกะเข้ากับ กัโส อูปหโต, เอโส วิเสสณะของ
 ตฺวํๆ สุทธกัตตานิ อสิๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ปตฺโต วิกตีก-
 กัตตานิ อสิ นิพฺพานํ สัมปาปุณฺเียกัมมะใน ปตฺโต, สารมฺภ
 สุทธกัตตานิ วิชฺชติๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก เต สัมปทาน
 ใน วิชฺชติ นศัพทํ ปฏิเสธะใน วิชฺชติ” อิติศัพทํ สรุปะใน อิมมา
 คาทา ๗

๖๘. ตตฺถ กณฺจิจิ: กณฺจิจิ เอกปุคฺคลฺมปิ ผรุสํ มา อโวจ ๗

ตตฺถ (ปเทสฺ) “กณฺจิจิ: (ปทสฺส “ตฺวํ) กณฺจิจิ เอกปุคฺคลฺมปิ ผรุสํ (วจัน) มา อโวจ” (อติ
 อตฺโต) ๗

(อตฺโต) อ.อรรถ (อติ) ว่า “(ตฺวํ) อ.เชอ มา อโวจ อย่าได้กล่าวแล้ว ผรุสํ (วจัน)
 ซึ่งคำหยาบ กณฺจิจิ ใดๆ เอกปุคฺคลฺมปิ คือว่าแม้จะบุคคลหนึ่ง” (อติ) ดังนี้ ตตฺถ
 (ปเทสฺ) “กณฺจิจิ (ปทสฺส) แห่ง- ในบท ท. เหล่านั้นหนา -บทว่า “กณฺจิจิ” ดังนี้ ๗

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า “กณฺจิจิ” ความว่า เธออย่าได้กล่าวคำหยาบใดๆ คือว่า
 แม้จะบุคคลหนึ่ง

ตตถ วิเสสนะของ ปเทสุๆ นิทธารณะใน ปทสส “กณจิ” สรุปะใน อิติๆ ศัพท สรุปะใน ปทสสๆ นิทธารณียะและสามีสัมพันธะใน อตุโถ “ตว สุทธกัตตาใน อโวจๆ อาชยาตบทกัตตวจาก อปีศัพท อเปกขัตถะเข้ากับ เอกปุคคัลล กณจิ กิติ เอกปุคคัลล กิติ อกถิตกัมมะใน อโวจ กณจิ วิวริยะใน เอกปุคคัลลๆ วิวระณะ ผรุส วิเสสนะของ วจนังๆ อวุตตกัมมะใน อโวจ มาศัพท ปฏิสะระใน อโวจ” อิติศัพท สรุปะใน อตุโถๆ ลิงคัตถะ ๕

๗๐. วุตตาทิ: ตยา ปเร “ทุสสีลาติ วุตตา ตมปิ ตเถว ปฏิวเทยยุ” ๕

“วุตตาทิ: (ปทสส) “ตยา ปเร (ชนา ‘ตุมุเห) ทุสสีลา (อตุถ) อิติ วุตตา ตมปิ ตถา เหว ปฏิวเทยยุ” (อติ อตุโถ) ๕

(อตุโถ) อ.อรรถ (อติ) ว่า “ปเร (ชนา) อ.ชน ท. เหล่าอื่น ตยา วุตตา ผู้อันเธอ กล่าวแล้ว อติ ว่า ‘(ตุมุเห) อ.ท่าน ท. ทุสสีลา เป็นผู้มึศีลอันโทษประทุษร้ายแล้ว (อตุถ) ย่อมเป็น’ อติ ดังนี้ ปฏิวเทยยุ ฟิงกล่าวตอบ ตมปิ แม้ซึ่งเธอ ตถา เหว เหมือนอย่างนั้นนั่นเทียว” อติ ดังนี้ (ปทสส) แห่งบท “วุตตาทิ ว่า “วุตตา” ดังนี้ ๕

บทว่า “วุตตา” ความว่า พวกชนเหล่าอื่น ที่เธอกล่าวว่า “พวกท่านเป็นคนทุศีล” ดังนี้ ฟิงกล่าวตอบโต้แม้เธอเหมือนอย่างนั้นเหมือนกัน

“วุตตา” สรุปะใน อิติๆ ศัพท สรุปะใน ปทสสๆ สามีสัมพันธะใน อตุโถ “ปเร วิเสสนะของ ชนาๆ สุทธกัตตาใน ปฏิวเทยยุๆ อาชยาตบทกัตตวจาก ตยา อนภิตกัตตาใน วุตตา ‘ตุมุเห สุทธกัตตาใน อตุถๆ อาชยาตบทกัตตวจาก ทุสสีลา วิกติกัตตาใน อตุถ’ อิติศัพท อาการะใน วุตตาๆ วิเสสนะของ ชนา อปีศัพท อเปกขัตถะเข้ากับ ตังๆ อวุตตกัมมะใน ปฏิวเทยยุ เหวศัพท อวธารณะเข้ากับ ตถาๆ กิริยาวิเสสนะใน ปฏิวเทยยุ” อิติศัพท สรุปะใน อตุโถๆ ลิงคัตถะ ๕

๗๑. สารมุกกาทิ: เอสา การณตุตตรยุคคคาหกถา นาม ทุกุชา ๕

“สารมุกกาทิ: (ปทสส) “เอสา การณตุตตรยุคคคาหกถา นาม ทุกุชา (โหติ) อติ อตุโถ) ๕

(อตุโถ) อ.อรรถ (อติ) ว่า “เอสา การณตุตตรยุคคคาหกถา นาม ชื่อ อ.วาจาเป็น เครื่องกล่าวเป็นเครื่องถือเอาซึ่งคู่อันยิ่งกว่าเหตุนั้น ทุกุชา เป็นเหตุนำมาซึ่งความ

ทุกข์ (โหติ) ย่อมเป็น” (อิตติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “สารมุกกถาติ ว่า “สารมุกกถา” ดังนี้ ๕

บทว่า “สารมุกกถา” ความว่า ชื่อว่ากถาเป็นเครื่องถือเอาคู่อันยิ่งกว่าเหตุ นั้น เป็นเหตุนำทุกข์มาให้

“สารมุกกถา” สรุปะไน อิติ ๑ ศัพท์ สรุปะไน ปทสฺส ๑ สามีสัมพันธะใน อตฺโถ “เอสา วิเสสณะของ การณุตตรยุคคคาหกถา นามศัพท์ สัญญาโชตกะเข้ากับ การณุตตรยุคคคาหกถา ๑ สุททกัตตานิ โหติ ๑ อาชยาตบทกัตตวาจก ทุกฺขา วิกตีกัตตานิ โหติ” อิติศัพท์ สรุปะไน อตฺโถ ๑ ลิงคัตถะ ๕

๗๒. **ปฎิทนุททาติ:** กายทณฺฑาทิหิ ปรี ปหฺรณุตฺตสฺส ตาทิสาว ปฎิทนุททา ตว มตฺถเก ปเตยฺยํ ๕

“ปฎิทนุททาติ: (ปทสฺส) “กายทณฺฑาทิหิ (ทณฺฑเทหิ) ปรี (ปุคฺคัล) ปหฺรณุตฺตสฺส ตาทิสาว เอว ปฎิทนุททา ตว มตฺถเก ปเตยฺยํ” (อิตติ อตฺโถ) ๕

(อตฺโถ) อ.อรรธ (อิตติ) ว่า “ปฎิทนุททา อ.อาชญาตบ ท. ตาทิสาว เอว อันเช่นนั้น นั้นเทียว ปเตยฺยํ ฟิงตกลง มตฺถเก บนกระหม่อม ตว ของเธอ ปหฺรณุตฺตสฺส ผู้ที่อยู่ ปรี (ปุคฺคัล) ซึ่งบุคคลอื่น (ทณฺฑเทหิ) ด้วยอาชญา ท. กายทณฺฑาทิหิ มีอาชญาทาง กายเป็นต้น” (อิตติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “ปฎิทนุททาติ ว่า “ปฎิทนุททา” ดังนี้ ๕

บทว่า “ปฎิทนุททา” ความว่า อาชญาตบทั้งหลายอันเช่นนั้นนั้นแหละ ฟิงตกลงบน กระหม่อมของเธอ ผู้ที่บุคคลอื่นอยู่ ด้วยอาชญาทั้งหลายมีอาชญาทางกายเป็นต้น

“ปฎิทนุททา” สรุปะไน อิติ ๑ ศัพท์ สรุปะไน ปทสฺส ๑ สามีสัมพันธะใน อตฺโถ “เอวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ ตาทิสาว ๑ วิเสสณะของ ปฎิทนุททา ๑ สุททกัตตานิ ปเตยฺยํ ๑ อาชยาตบทกัตตวาจก กายทณฺฑาทิหิ วิเสสณะของ ทณฺฑเทหิ ๑ ภาระไน ปหฺรณุตฺตสฺส ปรี วิเสสณะของ ปุคฺคัล ๑ อวุตตกัมมะไน ปหฺรณุตฺตสฺส ๑ วิเสสณะของ ตว ๑ สามีสัมพันธะใน มตฺถเก ๑ วิสยาธาระไน ปเตยฺยํ” อิติศัพท์ สรุปะไน อตฺโถ ๑ ลิงคัตถะ ๕

๗๓. **สเจ เนเรสีติ:** สเจ อตฺตานิ นิจฺจลํ กาทํ สกฺขิสฺสสิ ๕

“สเจ เนเรสีติ: (ปทสฺส) “สเจ (ตุว) อุตตานํ นิจฺจลํ กาทุํ สกฺขิสฺสสฺสี” (อิตฺติ อตุโถ) ๗

(อตุโถ) อ.อรรถ (อิตฺติ) ว่า “สเจ ถ้าว้า (ตุว) อ.เธอ สกฺขิสฺสสฺสี จักอาจ กาทุํ เพื่ออัน
กระทำ อุตตานํ ซึ่งตน นิจฺจลํ ให้เป็นผู้มีความห้วนไหวออกแล้วไซ้” (อิตฺติ) ดังนี้
(ปทสฺส) แห่งบท “สเจ เนเรสีติ ว่า “สเจ เนเรสี” ดังนี้ ๗

บทว่า “สเจ เนเรสี” ความว่า ถ้าว้าเธอจักอาจเพื่อจะทำตนให้เป็นผู้ไม่ห้วนไหวไซ้

“สเจ เนเรสี” สรูปะไน อิตฺติฯ ศัพท์ สรูปะไน ปทสฺสฯ สามีสัมพันธะไน อตุโถ “สเจศัพท์
ปริกัปปัตถะ ตุวํ สุททกัถตาไน สกฺขิสฺสสฺสีฯ อาชยาตบทกัถตุวจาก อุตตานํ อวุตตกัถมมะ
ไน กาทุํ นิจฺจลํ วิกติกัถมมะไน กาทุํฯ ตุมัถตสัมปทานไน สกฺขิสฺสสฺสี” อิตฺติศัพท์ สรูปะไน
อตุโถฯ ลิงคัถตถะ ๗

๗๔. กัโส อุปฺหโต ยถาติ: มุขวภูฏิยํ จินฺหิตฺวา ตลมตฺตํ กตฺวา จปิตกัสมตาลํ วิย ๗

“กัโส อุปฺหโต ยถาติ: (คาถาปาทสฺส “ปุคฺคเลน) มุขวภูฏิยํ จินฺหิตฺวา ตลมตฺตํ กตฺวา
จปิตกัสมตาลํ วิย” (อิตฺติ อตุโถ) ๗

(อตุโถ) อ.อรรถ (อิตฺติ) ว่า “(ปุคฺคเลน) มุขวภูฏิยํ จินฺหิตฺวา ตลมตฺตํ กตฺวา
จปิตกัสมตาลํ วิย ราวกะ อ.กัสมตาล อันบุคฺคล ตัดแล้ว ที่ขอบแห่งปาก กระทำแล้ว
ให้เป็นวัตถุสุกกว่าพื้น วางไว้แล้ว” (อิตฺติ) ดังนี้ (คาถาปาทสฺส) แห่งบาทแห่งพระคาถา
“กัโส อุปฺหโต ยถาติ ว่า “กัโส อุปฺหโต ยถา” ดังนี้ ๗

บาทพระคาถาว่า “กัโส อุปฺหโต ยถา” ความว่า ดูกัสมตาลที่บุคฺคลตัดที่ขอบปาก
ทำให้เป็นวัตถุสุกกว่าพื้น วางไว้แล้ว

“กัโส อุปฺหโต ยถา” สรูปะไน อิตฺติฯ ศัพท์ สรูปะไน คาถาปาทสฺสฯ สามีสัมพันธะไน
อตุโถ “ปุคฺคเลน อนภิตกัถตาไน จปิต- มุขวภูฏิยํ วิสยาธาระไน จินฺหิตฺวาฯ
ปุพฺพกาลกิริยาไน กตฺวา ตลมตฺตํ วิกติกัถมมะไน กตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาไน จปิต-
จปิตกัสมตาลํ อุปฺมาลึงคัถตถะ วิยศัพท์ อุปฺมาโชตกะเข้ากับ มุขวภูฏิยํ จินฺหิตฺวา
ตลมตฺตํ กตฺวา จปิตกัสมตาลํ” อิตฺติศัพท์ สรูปะไน อตุโถฯ ลิงคัถตถะ ๗

๗๕. ตาทิสณฺหิ หตฺตปาเทหิ วา ทณฺฑเทน วา ปหตฺตปี สทฺทํ น กโรติ ฯ

ตาทิสฺ (กัสดาลํ ปุคฺคเลน) หิ หตฺตปาเทหิ วา ทณฺฑเทน วา ปหตฺตปี สทฺทํ น กโรติ ฯ

หิ จริยังอยู่ **ตาทิสฺ (กัสดาลํ)** อ.กัสดาล อันเช่นนั้น **(ปุคฺคเลน) ปหตฺตปี** แม้อันบุคคล
เคาะแล้ว **หตฺตปาเทหิ วา** ด้วยมือและเท้า ท. หรือ **ทณฺฑเทน วา** หรือว่าด้วยท่อนไม้
น กโรติ ย่อมไม่กระทำ **สทฺทํ** ซึ่งเสียง ฯ

ความจริง กัสดาลอันเช่นนั้น ที่บุคคลแม้เคาะแล้ว ด้วยมือและเท้าหรือว่าด้วยท่อนไม้
ย่อมไม่ทำเสียง

หิศัพท์ ทฬหิกรรมชตตะ ตาทิสฺ วิเสสนะของ กัสดาลํ สทฺทกัตตาใน กโรติ ฯ อาชยาต-
บทกัตตฺวาจก ปุคฺคเลน อนภินทกัตตาใน ปหตฺต หตฺตปาเทหิ กิติ ทณฺฑเทน กิติ กรรม
ใน ปหตฺต วา สองศัพท์ ปทวิกัปตตะเข้ากับ หตฺตปาเทหิ และ ทณฺฑเทน อภิศัพท์
อเพกขัตตะเข้ากับ ปหตฺต วิเสสนะของ กัสดาลํ สทฺทํ อวุตตกัมมะใน กโรติ นศัพท์
ปฏิบัติใน กโรติ ฯ

๗๖. **เอส ปตฺโตตีตี:** สเจ เอวรฺอุป ภาวิตฺ สกฺขิสฺสสิ, อิมํ ปฏิปทํ ปฺรยมาโน อิทานิ
อปฺปมตฺโตตี เอโส นิพฺพานมฺปตฺโต นาม ฯ

“**เอส ปตฺโตตีตี:** (ปททวยสฺส) “สเจ (ตฺว) เอวรฺอุป ภาวิตฺ สกฺขิสฺสสิ, อิมํ ปฏิปทํ ปฺรยมาโน
อิทานิ อปฺปมตฺโต อสิ เอโส (ตฺว) นิพฺพานํ ปตฺโต นาม” (อิติ อตฺโถ) ฯ

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อิติ) ว่า “**สเจ** ถ้าว่า (ตฺว) อ.เธอ **สกฺขิสฺสสิ** จักอาจ **เอวรฺอุป**
ภาวิตฺ เพื่ออัน เป็นผู้มืออย่างนี้เป็นรูป เป็นไชร้, **เอโส (ตฺว)** อ.เธอนั้น **อิมํ ปฏิปทํ**
ยังปฏิบัติทานี้ **ปฺรยมาโน** ให้เต็มอยู่ **อปฺปมตฺโต** เป็นผู้ไม่ประมาทแล้ว **อิทานิ** ใน
กาลนี้ **ปตฺโต นาม** ชื่อว่าเป็นผู้บรรลุแล้ว **นิพฺพานํ** ซึ่งพระนิพพาน **อสิ** ย่อมเป็น”
(อิติ) ดังนี้ (ปททวยสฺส) แห่งหมวดสองแห่งบท “**เอส ปตฺโตตีตี** ว่า “**เอส ปตฺโตตีตี**”
ดังนี้ ฯ

สองบทว่า “**เอส ปตฺโตตีตี**” ความว่า ถ้าเธอ จักอาจเพื่อจะเป็นผู้เห็นปานนี้ไชร้, เธอนั้น
ยังปฏิบัติทานี้ให้เต็มอยู่ เป็นผู้ไม่ประมาทในบัดนี้ ชื่อว่าเป็นผู้บรรลุพระนิพพาน

“เอส ปตฺโตสิ” สรุปะไน อิติ๑ ศัพท์ สรุปะไน ปททวยสุส๑ สามีสัมพันธะไน อตุโถ
 “สเจศัพท์ ปริกัปปัตถะ ตุวํ สุททกัตตาไน สกุขิสุสสิ๑ อาขยาดบทกัตตุวากจ เอวรูโป
 วิกติกัตตาไน ภาวิตุ๑ ตุมตถสัมปทานไน สกุขิสุสสิ, เอโส วิเสสณะของ ตุวํ สุททกัตตา
 ไน อสิ๑ อาขยาดบทกัตตุวากจ อิมํ วิเสสณะของ ปฎิปท๑ การิตกัมมะไน ปุรยมาโน๑
 อัมภันทรกิริยาของ ตุวํ อิทานิ กาลสัตตมีไน อปฺปมตฺโต๑ กิติ ปตฺโต กิติ วิกติกัตตา
 ไน อสิ นิพพานํ สัมปาปฺนียกัมมะไน ปตฺโต นามศัพท์ สัญญาไซตทกะเข้ากับ ปตฺโต”
 อิตีศัพท์ สรุปะไน อตุโถ๑ ลิงคัตถะ ๫

๗๗. **สารมฺโภ เต น วิชฺชตีติ:** เอวํ สนฺเต ปน เต “ตุวํ ทุสฺสีโลติ “ตุมฺเห ทุสฺสีลาติ เอวมาทิกโก
 อุตฺตริกรณวาชาลกฺขโณ สารมฺโฆปิ น วิชฺชตี, น ภวิสฺสติเยวาติ อตุโถ ๫

“สารมฺโภ เต น วิชฺชตีติ: (คาถาปาทสุส) “เอวํ (ภาเว) สนฺเต ปน, เต ‘ตุวํ ทุสฺสีโล (อสิ)’
 อิติ ‘ตุมฺเห ทุสฺสีลา (อตถ)’ อิติ เอวํ อาทิกโก อุตฺตริกรณวาชาลกฺขโณ สารมฺโฆปิ น วิชฺชตี
 น ภวิสฺสติ เอว” อิติ อตุโถ ๫

อตุโถ อ.อรรถ อิติ ว่า “ปน ก็ เอวํ (ภาเว) ครั้นเมื่อความเป็นอย่างนั้น สนฺเต มีอยู่,
 สารมฺโฆปิ แม้ อ.การแข่งดี อุตฺตริกรณวาชาลกฺขโณ อันมีวาจาเป็นเครื่องกระทำให้
 ยิ่งเป็นลักษณะ อาทิกโก เป็นต้น เอวํ อย่างนี้ อิติ ว่า ‘ตุวํ อ.ท่าน ทุสฺสีโล เป็นผู้
 มีศีลอันโทษประทุษร้ายแล้ว (อสิ) ย่อมเป็น’ อิติ ดังนี้ อิติ ว่า ‘ตุมฺเห อ.ท่าน ท.
 ทุสฺสีลา เป็นผู้มีศีลอันโทษประทุษร้ายแล้ว (อตถ) ย่อมเป็น’ อิติ ดังนี้ น วิชฺชตี
 ย่อมไม่มี น ภวิสฺสติ เอว คือว่าจักไม่มีนั้นเทียว เต แก่เธอ” อิติ ดังนี้ (คาถา-
 ปาทสุส) แห่งบาทแห่งพระคาถา “สารมฺโภ เต น วิชฺชตีติ ว่า “สารมฺโภ เต น
 วิชฺชตี” ดังนี้ ๫

บาทพระคาถาว่า “สารมฺโภ เต น วิชฺชตี” ความว่า ก็ครั้นเมื่อความเป็นอย่างนั้นมี
 อยู่, แม้การแข่งดีมีวาจาเป็นเครื่องทำให้งยิ่งเป็นลักษณะเป็นต้นอย่างนี้ว่า “ท่านเป็นคน
 ทุสฺสีล” ว่า “พวกท่านเป็นคนทุสฺสีล” ย่อมไม่มี คือว่าจักไม่มีนั้นแหละแก่เธอ

“สารมฺโภ เต น วิชฺชตี” สรุปะไน อิติ๑ ศัพท์ สรุปะไน คาถาปาทสุส๑ สามีสัมพันธะ
 ไน อตุโถ “ปนศัพท์ วากยารัมภไซตทกะ เอวํ วิเสสณะของ ภาเว๑ ลักษณะไน สนฺเต๑

ลักษณะกิริยา, อาทิกโก กิติ อุตฺตริกฺกณฺวาจาลกฺขโณ กิติ วิเสสฺนฺขอฺง สารมฺโภ อปิตฺถํ อเปกขตฺถะเข้ากับสารมฺโภฯ สุทฺธกตฺตาใน วิชฺชติ และ ภวิสฺสติ วิชฺชติ กิติ ภวิสฺสติ กิติ อาชยตบทกตฺตฺวาจก เต สัมปทานใน วิชฺชติ และ ภวิสฺสติ ‘ตุํ สุทฺธกตฺตาใน อสิฯ อาชยตบทกตฺตฺวาจก ทุสฺสีโล วิกตีกตฺตาใน อสิ’ อิตฺถํ สฺรุปะไน เหว ‘ตุมฺเห สุทฺธกตฺตาในอตุถฯ อาชยตบทกตฺตฺวาจก ทุสฺสีลา วิกตีกตฺตาใน อตุถ’ อิตฺถํ สฺรุปะไน เหวฯ นิตฺถสฺนตฺถะ น สองศัพฺทํ ปฏฺฐิเสธะไน วิชฺชติ และ ภวิสฺสติ เหวศัพฺทํ อวธารณฺะเข้ากับ ภวิสฺสติ น วิชฺชติ วิวริยะไน น ภวิสฺสติ เหวฯ วิวธะ” อิตฺถํ สฺรุปะไน อตุถฯ ลิงคตฺถะ ๕

๗๘. เทสฺนาวสาเน พหุ โสตาปตฺติผลาทีนึ ปาปฺถึนึสุ ๕

เทสฺนาวสาเน พหุ (ชนา) โสตาปตฺติผลาทีนึ (อริยผลานึ) ปาปฺถึนึสุ ๕

เทสฺนาวสาเน ในกาลเป็นทีลึนฺสุตฺถลงแห่งพระเทศนา (ชนา) อ.ชน ท. พหุ มาก ปาปฺถึนึสุ บรรลุแล้ว (อริยผลานึ) ซึ่งอริยผล ท. โสตาปตฺติผลาทีนึ มีโสตาปตฺติผลเป็นต้น ๕

เวลาจบพระเทศนา ชนจำนวนมากบรรลุอริยผลทั้งหลายมีโสตาปตฺติผลเป็นต้น

เทสฺนาวสาเน กาลสัตฺถมึใน ปาปฺถึนึสุ พหุ วิเสสฺนฺขอฺง ชนาฯ สุทฺธกตฺตาใน ปาปฺถึนึสุฯ อาชยตบทกตฺตฺวาจก โสตาปตฺติผลาทีนึ วิเสสฺนฺขอฺง อริยผลานึฯ สัมปาปฺถึนึยกมฺมะใน ปาปฺถึนึสุ ๕

๗๙. โกณฺฑธานตฺเถโรปิ สตุถารรา ทินฺเน โอวาเท จตฺวา อรหตฺตํ ปาปฺถึนึ, นจิริสฺเสว อากาเส อุปฺปตฺติตฺวา ปจฺมํ สลากํ คณฺหีติ ๕

โกณฺฑธานตฺเถโรปิ แม้ อ.พระโกณฺฑธานผู้เถระ จตฺวา ดำรงอยู่แล้ว โอวาเท ในพระโอวาท สตุถารรา ทินฺเน อัน อันพระศาสดา ทรงประทานแล้ว ปาปฺถึนึ บรรลุแล้ว อรหตฺตํ ซึ่งความเป็นแห่งพระอรหันต์, อุปฺปตฺติตฺวา เหาะขึ้นไปแล้ว อากาเส ในอากาศ คณฺหิ จับแล้ว สลากํ ซึ่งสลาก ปจฺมํ ที่หนึ่ง นจิริสฺเสว โดยกาลไม่นาน นั้นเทียว อิติ ดั่งนี้แล ๕

แม้พระโกณฑธานเถระ ดำรงอยู่ในพระโอวาทที่พระศาสดาทรงประทานไว้ ก็บรรลु
พระอรหัต, เหาะขึ้นไปในอากาศ จับสลากที่ ๑ โดยกาลไม่นานเลย ดังนี้แล

อปีศัพท อเปกขัตตะเข้ากับ โกณฑธานตเถโรสุ สุกทกัตตานิ ปาปุณิ และ คณฺหิ
ปาปุณิ กิติ คณฺหิ กิติ อาชยตบทกัตตฺวจาก สตุถารา อนภิตกัตตานิ ทินฺเนญ
วิเสสนะของ โอวาเทญ วิสยาธาระไน จตุวาญ ปุพพกาลกิริยาไน ปาปุณิ อรหตุตฺ
สัมปาปุณียกัมมะไน ปาปุณิ, เอวศัพท อวธารณะเข้ากับ นจิริสฺสุญ จันฺฐิตฺติยาวิเสสนะ
ไน คณฺหิ อากาเส วิสยาธาระไน อปุปฺติตฺวาญ ปุพพกาลกิริยาไน คณฺหิ ปจฺม กิริยา-
วิเสสนะไน คณฺหิ สลากํ อวุตตกัมมะไน คณฺหิ อิติศัพท สมานปะนะ ๗

.....
โกณฑธานตเถรวตฺถ ๗

โกณฑธานตเถรวตฺถ (นินฺจิตฺ) ๗

โกณฑธานตเถรวตฺถ อ.เรื่องแห่งพระโกณฑธานผู้เถระ (นินฺจิตฺ) จบแล้ว ๗

โกณฑธานตเถรวตฺถ สุกทกัตตานิ นินฺจิตฺตฺญ กิตบทกัตตฺวจาก ๗

จบเรื่องพระโกณฑธานเถระ



วิเคราะห์ศัพท์กิตติ-สมาส-ศัพท์ิต

โกณฑธานตเถรวตถุ

เป็นฉันทวิธานูปริสสมาส โดยมีวิเศษนุตรบทกัมมธรรยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. โกณฑธานโน จ โส เถโร จาติ โกณฑธานตเถโร. (โกณฑธาน + เถร) วิเศษนุตรบทกัมมธรรยสมาส

โกณฑธานโน จ อ.พระโกณฑธานด้วย โส อ.พระโกณฑธานนั้น เถโร จ เป็นพระเถระด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ โกณฑธานตเถโร ชื่อว่าโกณฑธานตเถร. (พระโกณฑธานผู้เถระ)

๒. โกณฑธานตเถรสส์ วตถุ โกณฑธานตเถรวตถุ. (โกณฑธานตเถร + วตถุ) ฉันทวิธานูปริสสมาส

วตถุ อ.เรื่อง โกณฑธานตเถรสส์ แห่งพระโกณฑธานผู้เถระ โกณฑธานตเถรวตถุ ชื่อว่าโกณฑธานตเถรวตถุ. (เรื่องพระโกณฑธานเถระ)

ปพพชิตทิวโส

เป็นวิเศษนบุพพบทกัมมธรรยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปพพชิตตจ ต ทิวโส จาติ ปพพชิตทิวโส. (ปพพชิต + ทิวโส)

ปพพชิต จ อ.เป็นที่บวชแล้วด้วย ต อ.เป็นที่บวชแล้วนั้น ทิวโส จ เป็นวันด้วย ปพพชิตทิวโส ชื่อว่าปพพชิตทิวโส. (วันเป็นที่บวชแล้ว)

อนโตคามัม

เป็นนิบาตบุพพกะ อัพยยิภาวสมาส มีวิเคราะห์ว่า

คามสส์ อนโต อนโตคามัม. (อนโต + คาม)

อนโต ในภายใน คามสส์ แห่งหมู่บ้าน อนโตคามัม ชื่อว่าอนโตคาม. (ภายในหมู่บ้าน)

อิตติรูป

เป็นฉันทวิธานูปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อิตติยา รูป อิตติรูป. (อิตติ + รูป)

รูป อ.รูป อิตติยา แห่งหญิง อิตติรูป ชื่อว่าอิตติรูป. (รูปหญิง)

ปุพพกมม

เป็นลัตตมัตตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปุพเพ กมม ปุพพกมม. (ปุพเพ + กมม)

กมม อ.กรรม ปุพเพ ในกาลก่อน ปุพพกมม ชื่อว่าปุพพกมม. (กรรมในกาลก่อน, บุรพกรรม)

กสสปพุททกาโล

เป็นฉัญฐิตปุริสสมาส โดยมีวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. กสสโป จ โส พุทโธ จาติ กสสปพุทโธ. (กสสป + พุท) วิเสสนบุพพทกัมมธารย
สมาส

กสสโป จ อ.พระนามว่ากสสปะด้วย โส อ.พระนามว่ากสสปะนั้น พุทโธ จ เป็น
พระพุทเจ้าด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ กสสปพุทโธ ชื่อว่ากสสปพุท. (พระพุทเจ้าพระนามว่ากสสปะ)

๒. กสสปพุททสส กาลิ กสสปพุททกาโล. (กสสปพุท + กาล) ฉัญฐิตปุริสสมาส
กาลิ อ.กาล กสสปพุททสส แห่งพระพุทเจ้าพระนามว่ากสสปะ กสสปพุททกาโล ชื่อว่า
กสสปพุททกาล. (กาลแห่งพระพุทเจ้าพระนามว่ากสสปะ)

เอกมาตุกัจฉิ

เป็นฉัญฐิตปุริสสมาส โดยมีอสมาหารทิสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. เอกา มาตา เอกมาตา. (एका + มาตุ) อสมาหารทิสสมาส

มาตา อ.มารดา เอกา เดียวกัน เอกมาตา ชื่อว่าเอกมาตุ. (มารดาเดียวกัน)

๒. เอกมาตุยา กัจฉิ เอกมาตุกัจฉิ. (เอกมาตุ + กัจฉิ) ฉัญฐิตปุริสสมาส

กัจฉิ อ.ท้อง เอกมาตุยา ของมารดาเดียวกัน เอกมาตุกัจฉิ ชื่อว่าเอกมาตุกัจฉิ. (ท้องของ
มารดาเดียวกัน)

นิกขนตสทิสสา, ภิกขุ

เป็นตติยัตตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

นิกขนเตน ปุตเตน สทิสสา นิกขนตสทิสสา, ภิกขุ. (นิกขนต + สทิส)

(ภิกขุ) อ.ภิกษุ ท. สทิสสา ผู้เข้กับ ปุตเตน ด้วยบุตร นิกขนเตน ผู้ออกแล้ว นิกขนตสทิสสา
ชื่อนานิกขนตสทิส (ผู้เข้กับด้วยบุตรผู้ออกแล้ว), ได้แก่ภิกษุทั้งหลาย.

ที่มายุกพุทธกาโล

เป็นฉัฏฐิปุริสสมาส โดยมีฉัฏฐิทวีปตฺลยาธิกรณพหุพีทิสมาส และวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ทีฆํ อายุ ยสฺสํติ ที่มายุกโก, พุทฺโธ. (ทีฆ + อายุ) ฉัฏฐิทวีปตฺลยาธิกรณพหุพีทิสมาส

อายุ อ.พระชนมายุ ทีฆํ ยิน ยสฺสํ (พุทธสฺส) ของพระพุทธเจ้าพระองค์ใด (อดีต) มีอยู่อดี เพราะเหตุนั้น (โส พุทฺโธ) อ.พระพุทธเจ้าพระองค์นั้น ที่มายุกโก ชื่อว่าที่มายุก (มีพระชนมายุยืน) ได้แก่พระพุทธเจ้า.

๒. ที่มายุกโก จ โส พุทฺโธ จาติ ที่มายุกพุทฺโธ. (ที่มายุก + พุทฺโธ) วิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส

ที่มายุกโก จ อ.ผู้ทรงมีพระชนมายุยืนด้วย โส อ.ผู้ทรงมีพระชนมายุยืนนั้น พุทฺโธ จ เป็นพระพุทธเจ้าด้วย อดี เพราะเหตุนั้น ที่มายุกพุทฺโธ ชื่อว่าที่มายุกพุทฺโธ. (พระพุทธเจ้าผู้ทรงมีพระชนมายุยืน)

๓. ที่มายุกพุทธสฺส กาลิ ที่มายุกพุทธกาลิ. (ที่มายุกพุทฺ + กาล) ฉัฏฐิปุริสสมาส
กาลิ อ.กาล ที่มายุกพุทธสฺส แห่งพระพุทธเจ้าผู้ทรงมีพระชนมายุยืน ที่มายุกพุทธกาลิ ชื่อว่าที่มายุกพุทธกาล. (กาลแห่งพระพุทธเจ้าผู้ทรงมีพระชนมายุยืน)

อนุสัจจรร

เป็นอุปสัคคบุพพะ อภัยยิภาวสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สัจจรร สัจจรร อนุ อนุสัจจรร. (อนุ + สัจจรร)

อนุ ทุกฺก สัจจรร สัจจรร ปิฏฺฏ อนุสัจจรร ชื่อว่าอนุสัจจรร. (ทุกฺก ปี)

อนุจจมาล

เป็นอุปสัคคบุพพะ อภัยยิภาวสมาส โดยมีอสมาหารทิสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. จ มาลา จมาลา. (จ + มาล) อสมาหารทิสมาส

มาลา อ.เดือน ท. จ ทก จมาลา ชื่อว่าจมาล. (๖ เดือน)

๒. จมาลา จมาลา อนุ อนุจจมาล. (อนุ + จมาล) อุปสัคคบุพพะ อภัยยิภาวสมาส
อนุ ทุกฺก จมาลา จมาลา ทกเดือนฏฺฏ อนุจจมาล ชื่อว่าอนุจจมาล. (ทุกฺก ๖ เดือน)

อุโปสถตถาย

เป็นจตุตถัตถิปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อุโปสถสฺส อตถาย อุโปสถตถาย. (อุโปสถ + อตถ)

อตถาย เพื่อประโยชน์ อุโปสถสฺส แก่อุโปสถ อุโปสถตถาย ชื่อว่าอุโปสถตถ. (ประโยชน์แก่
อุโปสถ)

อุโปสถคฺคํ

เป็นฉัฐฐัตถิปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อุโปสถสฺส อคฺคํ อุโปสถคฺคํ. (อุโปสถ + อคฺค)

อคฺคํ อ.โรง อุโปสถสฺส แห่งอุโปสถ อุโปสถคฺคํ ชื่อว่าอุโปสถคฺค. (โรงอุโปสถ)

วสนฏฺจานํ

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

วสนญฺจ ตํ จานญฺจาทิ วสนฏฺจานํ. (วสน + จาน)

วสนํ จ อ.เป็นที่อยู่ด้วย ตํ อ.เป็นที่อยู่นั้น จานํ จ เป็นที่ด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ วสนฏฺจานํ
ชื่อว่าวสนฏฺจาน. (ที่เป็นที่อยู่)

ดาวตีสภวนํ

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ดาวตีสญฺจ ตํ ภวนญฺจาทิ ดาวตีสภวนํ. (ดาวตีส + ภวน)

ดาวตีสํ จ อ.ชื่อว่าดาวตีสด้วย ตํ อ.ชื่อว่าดาวตีสนั้น ภวนํ จ เป็นภพด้วย อิติ เพราะ
เหตุนี้ ดาวตีสภวนํ ชื่อว่าดาวตีสภวน. (ภพชื่อว่าดาวตีส)

นิพฺพตฺตเทวตา

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

นิพฺพตฺตา จ สํ เทวตา จาทิ นิพฺพตฺตเทวตา. (นิพฺพตฺตา + เทวตา)

นิพฺพตฺตา จ อ.ผู้บังเกิดแล้วด้วย สํ อ.ผู้บังเกิดแล้วนั้น เทวตา จ เป็นเทวดาด้วย อิติ
เพราะเหตุนี้ นิพฺพตฺตเทวตา ชื่อว่านิพฺพตฺตเทวตา. (เทวดาผู้บังเกิดแล้ว)

จินติตถ์สมนุตร

เป็นจัญญูตีปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

จินติตถ์ส สมนุตร จินติตถ์สมนุตร. (จินติต + สมนุตร)

สมนุตร อ.ในกาลไม่มีระหว่างคั่น จินติตถ์ส (วตถุส) แห่งเรื่อง อันตน คิดแล้ว จินติตถ์-
สมนุตร ชื่อว่าจินติตถ์สมนุตร. (ในกาลไม่มีระหว่างคั่นแห่งเรื่องที่ดินคิดแล้ว)

สรีริกัจจ

เป็นตติยาตีปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สรีเรน กัจจ สรีริกัจจ. (สรีร + กัจจ)

กัจจ อ.กัจ สรีเรน ด้วยสรีระ สรีริกัจจ ชื่อว่าสรีริกัจจ. (กัจด้วยสรีระ)

มนุสลิตตีวณเณ

เป็นจัญญูตีปปริสสมาส โดยมีวิเสสนุตตรบทกัมมชารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. มนุสโล จ โล อิตถิ จาติ มนุสลิตตี. (มนุส + อิตถิ) วิเสสนุตตรบทกัมมชารยสมาส
มนุสโล จ อ.มนุษย์ด้วย โล อ.มนุษย์นั้น อิตถิ จ เป็นผู้หญิงด้วย อิตถิ เพราะเหตุนี้
มนุสลิตตี ชื่อว่ามนุสลิตตี. (มนุษย์ผู้หญิง)

๒. มนุสลิตติยา วณเณ มนุสลิตตีวณเณ. (มนุสลิตตี + วณเณ) จัญญูตีปปริสสมาส
วณเณ อ.เพศ มนุสลิตติยา แห่งมนุษย์ผู้หญิง มนุสลิตตีวณเณ ชื่อว่ามนุสลิตตีวณเณ.
(เพศแห่งมนุษย์ผู้หญิง)

คจจนตร

เป็นจัญญูตีปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

คจจนส อนตร คจจนตร. (คจจ + อนตร)

อนตร อ.ระหว่าง คจจนส แห่งกอไม้ คจจนตร ชื่อว่าคจจนตร. (ระหว่างกอไม้)

นิกขมนกาโล

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมชารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

นิกขมนญจ ตํ กาลโ จาติ นิกขมนกาลโ. (นิกขมน + กาล)

นิกขมนํ จ อ.เป็นทีออกปด้วย ตํ อ.เป็นทีออกปนั้น กาลโ จ เป็นกาลด้วย อิติ เพราะเหตุ
นั้น นิกขมนกาลโ ชื่อว่านิกขมนกาล. (กาลเป็นทีออกป)

เกสกาลาโป

เป็นฉนฺฐิตปฺปฺริสสฺมาส มีวิเคราะหว่า

เกสํ กาลาโป เกสกาลาโป. (เกส + กาลาป)

กาลาโป อ.ก่า เกสํ แห่งผม ท. เกสกาลาโป ชื่อว่าเกสกาลาป. (ก่าผม)

จิตภิกขุ

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสฺมาส มีวิเคราะหว่า

จิตโ จ โส ภิกขุ จาติ จิตภิกขุ. (จิต + ภิกขุ)

จิตโ จ อ.ผู้ยืนอยู่แล้วด้วย โส อ.ผู้ยืนอยู่แล้วนั้น ภิกขุ จ เป็นภิกษุด้วย อิติ เพราะเหตุ
นั้น จิตภิกขุ ชื่อว่าจิตภิกขุ. (ภิกษุผู้ยืนอยู่แล้ว)

ทิจฺจภาโว

เป็นฉนฺฐิตปฺปฺริสสฺมาส มีวิเคราะหว่า

ทิจฺจสฺส ภาโว ทิจฺจภาโว. (ทิจฺจ + ภาว)

ภาโว อ.ความเป็น (เถเรน) ทิจฺจสฺส (อตฺตโน) แห่งตน ผู้อันพระเถระ เห็นแล้ว ทิจฺจภาโว
ชื่อว่าทิจฺจภาว. (ความที่ตนเป็นผู้อันพระเถระเห็นแล้ว)

อาคตกาลโ

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสฺมาส มีวิเคราะหว่า

อาคตญจ ตํ กาลโ จาติ อาคตกาลโ. (อาคต + กาล)

อาคตํ จ อ.เป็นทีมาแล้วด้วย ตํ อ.เป็นทีมาแล้วนั้น กาลโ จ เป็นกาลด้วย อาคตกาลโ
ชื่อว่าอาคตกาล. (กาลเป็นทีมาแล้ว)

ตรุณิตถิ

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธรรยสมาส มิวีเคราะห์ว่า
 ตรุณิ จ ส่า อิตถิ จาติ ตรุณิตถิ. (ตรุณิ + อิตถิ)
 ตรุณิ จ อ.สาวด้วย ส่า อ.สาวนั้น อิตถิ จ เป็นหญิงด้วย อิตถิ เพราะเหตุนี้ ตรุณิตถิ
 ชื่อว่าตรุณิตถิ. (หญิงสาว)

ติลमतตฺ, กาทกั

เป็นจัญฐิตวิปทูลยาธิกรณพหุพพิทสมาส มิวีเคราะห์ว่า
 ติล มตตา ยสสาติ ติลमतตฺ, กาทกั. (ติล + มตตา)
 ติล อ.เม็ลตงาด้วย มตตา เป็นประมาณ ยสส (กาพกสส) แห่งความดำใจ (อติ)
 มีอยู่ อิตถิ เพราะเหตุนี้ (ตฺ กาทกั) อ.ความดำนั้น ติลमतตฺ ชื่อว่าติลमतต (มีเม็ลตงาเป็นประมาณ,
 มีประมาณเม็ลตงา), ได้แก่ความดำ.

สิลเกโท

เป็นจัญฐิตปุริสสมาส มิวีเคราะห์ว่า
 สิลสฺส เกโท สิลเกโท. (สิล + เกท)
 เกโท อ.ความขาด สิลสฺส แห่งศีล สิลเกโท ชื่อว่าสิลเกท. (ความขาดแห่งศีล)

วิมฺสนวโส

เป็นจัญฐิตปุริสสมาส มิวีเคราะห์ว่า
 วิมฺสนสฺส วโส วิมฺสนวโส. (วิมฺสน + วส)
 วโส อ.ความสามารถ วิมฺสนสฺส แห่งอันทลอง วิมฺสนวโส ชื่อว่าวิมฺสนวส. (ความสามารถแห่ง
 อันทลอง)

มฺหุจิตโต, เถโร

เป็นจัญฐิตวิปทูลยาธิกรณพหุพพิทสมาส มิวีเคราะห์ว่า
 มฺหุ จิตตฺ ยสสาติ มฺหุจิตโต, เถโร. (มฺหุ + จิตต)

จิตต์ อ.จิต มุทุ อันอ่อนน ยสส์ (เถรสส์) แห่งพระเถระโต (อดีต) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้
(โล เถโร) อ.พระเถระนั้น มุทุจิตโต ชื่อว่ามุทุจิตต (ผู้มีจิตอ่อน), ได้แก่พระเถระ.

เอตตกั, ปุพพกมม

เป็นสังสัฎฐาทิอเนกัตถัตถิต มีวิเคราะห์ว่า

เอต ปริมาณิ เอตสส์าติ เอตตกั, ปุพพกมม. (เอต + ตตกัจจย)

เอต ปริมาณิ อ.ประมาณเท่านี้ เอตสส์ (ปุพพกมมสส์) แห่งกรรมในกาลก่อนนั้น (อดีต) มี
อยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ เอตตกั ชื่อว่าเอตตก (มีประมาณเท่านี้), ได้แก่บุรพกรรม.

อายุหปริโยสาน

เป็นัญฐิตูปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อายุสส์ ปริโยสาน อายุหปริโยสาน. (อายุ + ปริโยสาน)

ปริโยสาน อ.กาลเป็นที่สิ้นสุดลงรอบ อายุสส์ แห่งอายุ อายุหปริโยสาน ชื่อว่าอายุหปริโยสาน.
(กาลเป็นที่สิ้นสุดลงรอบแห่งอายุ)

ยถาสุข

เป็นนิบาตบุพพะ อพยยิวาสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ย ย สุข ยถาสุข. (ยถา + สุข)

สุข อ.ความสุข ย ย ไตย ยถาสุข ชื่อว่ายถาสุข. (ตามความสุข)

พทุฐปาโท

เป็นัญฐิตูปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

พทุฐสส์ อุปาโท พทุฐปาโท. (พทุฐ + อุปาโท)

อุปาโท อ.กาลเป็นที่อุบัติขึ้น พทุฐสส์ แห่งพระพทุฐเจ้า พทุฐปาโท ชื่อว่าพทุฐปาโท. (กาล
เป็นที่อุบัติขึ้นแห่งพระพทุฐเจ้า)

เสลสิกขุ

เป็นวิเสสบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

เสลสา จ เต ภิกขุ จาติ เสลสิกขุ. (เสล + ภิกขุ)

เสลสา จ อ.ที่เหลือ ท. ด้วย เต อ.ที่เหลือ ท. เหล่านั้น ภิกขุ จ เป็นภิกษุด้วย อิติ เพราะ
เหตุนี้ เสลสิกขุ ชื่อว่าเสลสิกขุ. (ภิกษุที่เหลือทั้งหลาย)

อสมปฏิจิตตวจนา, ภิกขุ

เป็นตติยาทวีปทตูลยาธิกรณพหุพพิทิสมาส โดยมีนิบาตบุพพบทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มี
วิเคราะห์ดังนี้

๑. น สมปฏิจิตต์ อสมปฏิจิตต์, วจนํ. (น + สมปฏิจิตต์) นิบาตบุพพบทกัมมธารยสมาส
(วจนํ) อ.คำ สมปฏิจิตต์ อันถูกรับพร้อมแล้ว น หามีได้ อสมปฏิจิตต์ ชื่อว่าอสมปฏิจิตต์
(อันไม่ถูกรับพร้อมแล้ว), ได้แก่คำ.

๒. อสมปฏิจิตต์ วจนํ เยหิ เต อสมปฏิจิตตวจนา, ภิกขุ. (อสมปฏิจิตต์ + วจนํ) ตติยา-
ทวีปทตูลยาธิกรณพหุพพิทิสมาส

วจนํ อ.คำ เยหิ (ภิกขุติ) อันภิกษุ ท. เหล่าใด อสมปฏิจิตต์ ไม่รับพร้อมแล้ว เต (ภิกขุ)
อ.ภิกษุ ท. เหล่านั้น อสมปฏิจิตตวจนา ชื่อว่าอสมปฏิจิตตวจน (ผู้มีคำอันไม่รับพร้อมแล้ว, ผู้ไม่รับคำ
แล้ว), ได้แก่ภิกษุทั้งหลาย.

อยโส

เป็นนิบาตบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

น ยโส อยโส. (น + ยส)

ยโส อ.ยศ น หามีได้ อยโส ชื่อว่าอยส. (โทษมิใช่ศ)

สายตฺตสมโย

เป็นวิเสสบุพพบทกัมมธารยสมาส โดยมีอมาติปรตฺตปฺริสฺสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. อหฺสฺส สายํ สายตฺตโท. (สายํ + อท) อมาติปรตฺตปฺริสฺสมาส

สายํ อ.เป็นที่สิ้นไป อหฺสฺส แห่งวัน สายตฺตโท ชื่อว่าสายตฺต. (เป็นที่สิ้นไปแห่งวัน)

๒. สายณโท จ โส สมโย จาติ สายณหสมโย. (สายณท + สมย)
 สายณโท จ อ.เป็นที่ล้นไปแห่งวันด้วย โส อ.เป็นที่ล้นไปแห่งวันนั้น สมโย จ เป็นสมัย
 ด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ สายณหสมโย ชื่อว่าสายณหสมย. (สมัยเป็นที่ล้นไปแห่งวัน, เวลาเย็น)

วสนภูจนากิมุโข, ราชา

เป็นทวีปภินนาธิกรณพหุพีทิสมาส โดยมีวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์
 ดังนี้

๑. วสนญจ ต จานญจาติ วสนภูจน. (วสน + จาน) วิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส
 วสน จ อ.เป็นที่อยู่ด้วย ต อ.เป็นที่อยู่นั้น จาน จ เป็นที่ด้วย อิติ เพราะเหตุนี้
 วสนภูจน ชื่อว่าวสนภูจน. (ที่เป็นที่อยู่)

๒. วสนภูจนสส อภิมุข ยสส โส วสนภูจนากิมุโข, ราชา. (วสนภูจน + อภิมุข)
 ทวีปภินนาธิกรณพหุพีทิสมาส

อภิมุข อ.พระพักตร์เฉพาะ วสนภูจนสส ต่อที่เป็นที่อยู่ ยสส (รณโย) แห่งพระราชชาติ
 (อติ) มีอยู่ โส (ราชา) อ.พระราชานั้น วสนภูจนากิมุโข ชื่อว่าวสนภูจนากิมุข (ผู้มีพระพักตร์ต่อที่
 เป็นที่อยู่), ไต่แก่พระราช.

มหาสทโท

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

มหนโต จ โส สทโท จาติ มหาสทโท. (มหนโต + สทท)

มหนโต จ อ.ตั้งด้วย โส อ.ดังนั้น สทโท จ เป็นเสียงด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ มหาสทโท
 ชื่อว่ามหาสทท. (เสียงตั้ง)

ปิฏจิปสโส

เป็นจัญฐิต์ปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปิฏจียา ปสโส ปิฏจิปสโส. (ปิฏจ + ปสส)

ปสโส อ.ข้าง ปิฏจียา แห่งหลัง ปิฏจิปสโส ชื่อว่าปิฏจิปสส. (ข้างหลัง)

ทวารนุตร

เป็นฉัฏฐิตตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ทวารสฺส อนุตรํ ทวารนุตรํ. (ทวาร + อนุตร)

อนุตรํ อ.ระหว่าง ทวารสฺส แห่งประตุ ทวารนุตรํ ชื่อว่าทวารนุตร. (ระหว่างประตุ)

เทภูจามณฺจ

เป็นนิบาตบุพพะ อพยยัภาวสมาส มีวิเคราะห์ว่า

มณฺจสฺส เทภูจามณฺจํ. (เทภูจ + มณฺจ)

เทภูจ ในภายใต มณฺจสฺส แห่งเตยง เทภูจามณฺจํ ชื่อว่าเทภูจามณฺจ. (ภายใตเตยง)

อุปริตล

เป็นลัตตमितตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อุปริ ตลํ อุปริตลํ. (อุปริ + ตล)

ตลํ อ.พื้น อุปริ ในเบื้องบน อุปริตลํ ชื่อว่าอุปริตล. (พื้นในเบื้องบน)

อาคตภาโว

เป็นฉัฏฐิตตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อาคตสฺส ภาโว อาคตภาโว. (อาคต + ภาว)

ภาโว อ.ความเป็น อาคตสฺส (รณฺโณ) แห่งพระราช ผู้เสด็จมาแล้ว อาคตภาโว ชื่อว่า
อาคตภาว. (ความที่พระราชเสด็จมาแล้ว)

สัพพญานานิ

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สัพพานิ จ ตานิ จานานิ จาติ สัพพญานานิ. (สัพพ + จาน)

สัพพานิ จ อ.ทั้งปวง ท. ด้วย ตานิ อ.ทั้งปวง ท. เหล่านั้น จานานิ จ เป็นที่ด้วย อิติ เพราะ
เหตุนี้ สัพพญานานิ ชื่อว่าสัพพญาน. (ที่ทั้งปวง)

ปาปราชา

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 ปาไป จ โส ราชา จาติ ปาปราชา. (ปาป + ราช)
 ปาไป จ อ.ผู้ชั่วด้วย โส อ.ผู้ชั่วนั้น ราชา จ เป็นพระราชาด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ปาป-
 ราชา ชื่อว่าปาปราช. (พระราชผู้ชั่ว)

ทูลสีลา, ตุมเท

เป็นฉัฏฐวิทิตตลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 ทฏจานิ สีลานิ เยสนติ ทูลสีลา, ตุมเท. (ท + สีล)
 สีลานิ อ.ศีล ท. ทฏจานิ อันโทษประทุษร้ายแล้ว เยส (ตุมหาก) ของท่าน ท. เหล่าใด (สนติ)
 มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (เต ตุมเท) อ.ท่าน ท. เหล่านั้น ทูลสีลา ชื่อว่าทูลสีล (ผู้มีศีลอันโทษ
 ประทุษร้ายแล้ว, ผู้ทูลสีล), ได้แก่ท่านทั้งหลาย.

กิตติการณ

เป็นฉัฏฐัตถ์ปฐิสสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 กิตติสส การณ กิตติการณ. (กิตติ + การณ)
 การณ อ.เหตุ (ภิกขุที) กิตติสส (วจนสส) แห่งคำ อันภิกษุ ท. กล่าวแล้ว กิตติการณ
 ชื่อว่ากิตติการณ. (เหตุแห่งคำที่พวภิกษุกล่าวแล้ว)

ปาปกมม

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 ปาปญจ ต กมมญจาติ ปาปกมม. (ปาป + กมม)
 ปาป จ อ.อันชั่วด้วย ต อ.อันชั่วนั้น กมม จ เป็นกรรมด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ปาปกมม
 ชื่อว่าปาปกมม. (กรรมชั่ว, บาปกรรม)

มุขวณฺณิ

เป็นฉัฏฐัตถ์ปฐิสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

มุขสัล วุฒิ มุขวุฒิ. (มุข + วุฒิ)

วุฒิ อ.ชอบ มุขสัล แห่งปาก มุขวุฒิ ชื่อว่ามุขวุฒิ. (ชอบปาก)

ฉินนกำสตาลสทิส, ตวิ

เป็นตติยัตปฺริสสมาส โดยมีวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ฉินนณจ ตํ กัสตาลญจาติ ฉินนกำสตาล. (ฉินน + กัสตาล) วิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส

ฉินนํ จ อ.อันบุคคลตัดแล้วด้วย ตํ อ.อันบุคคลตัดแล้วนั้น กัสตาลํ จ เป็นกัสตาลด้วยอิติ เพราะเหตุนี้ ฉินนกำสตาล ชื่อว่าฉินนกำสตาล. (กัสตาลที่บุคคลตัดแล้ว)

๒. ฉินนกำสตาเลน สทิส ฉินนกำสตาลสทิส, ตวิ. (ฉินนกำสตาล + สทิส) ตติยัตปฺริสสมาส

(ตวิ) อ.เออ สทิส ผู้เข้กับ ฉินนกำสตาเลน ด้วยกัสตาลอันบุคคลตัดแล้ว ฉินนกำสตาล-สทิส ชื่อว่าฉินนกำสตาลสทิส (ผู้เข้กับด้วยกัสตาลที่บุคคลตัดแล้ว), ได้แก่เออ.

สารมกถา

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สารมโก จ โส กถา จาติ สารมกถา. (สารมก + กถา)

สารมโก จ อ.แข่งดีด้วย โส อ.แข่งดีนั้น กถา จ เป็นวาจาเป็นเครื่องกล่าวด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ สารมกถา ชื่อว่าสารมกถา. (วาจาเป็นเครื่องกล่าวแข่งดี, คำพูดแข่งดี)

เอกบุคคลโล

เป็นอสมาททิกุสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

เอโก บุคคลโล เอกบุคคล. (เอก + บุคคล)

บุคคลโล อ.บุคคล เอโก หนึ่ง เอกบุคคล ชื่อว่าเอกบุคคล. (บุคคลหนึ่ง)

การณตฺตรขุคคทาถา

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส โดยมีปัญจมีตปฺริสสมาส วิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส

และทศิยัตปปริสส์มาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. การณส์มา อุตโตร การณุตโตร, ยุโค. (การณ + อุตตร) ปัญมีตปปริสส์มาส (ยุโค) อ.คฺ อุตโตร อันยํ การณส์มา กวํเหตุ การณุตโตร ชื่อว่าการณุตตร (ยิ่งกว่าเหตุ), ไตํแก้คฺ.

๒. การณุตโตร จ โส ยุโค จาติ การณุตตรยุโค. (การณุตตร + ยุโค) วิเสสนบุพพบทกัมมธารยส์มาส

การณุตโตร จ อ.อันยํกว่าเหตุด้วย โส อ.อันยํกว่าเหตุนั้น ยุโค จ เป็นคู่ด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ การณุตตรยุโค ชื่อว่าการณุตตรยุค. (คู่ที่ยิ่งกว่าเหตุ)

๓. การณุตตรยุคฺ คาทิ การณุตตรยุคคฺคาทิ. (การณุตตรยุค + คาท) ทศิยัตปปริสส์มาส คาทิ อ.เป็นเครื่องถือเอา การณุตตรยุคฺ ซึ่งคู่อันยํกว่าเหตุ การณุตตรยุคคฺคาทิ ชื่อว่าการณุตตรยุคคฺคาท. (เป็นเครื่องถือเอาซึ่งคู่ที่ยิ่งกว่าเหตุ)

๔. การณุตตรยุคคฺคาทิ จ โส กถา จาติ การณุตตรยุคคฺคาทกถา. (การณุตตรยุคคฺคาท + กถา) วิเสสนบุพพบทกัมมธารยส์มาส

การณุตตรยุคคฺคาทิ จ อ.เป็นเครื่องถือเอาซึ่งคู่อันยํกว่าเหตุด้วย โส อ.เป็นเครื่องถือเอาซึ่งคู่อันยํกว่าเหตุนี้ กถา จ เป็นกถาด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ การณุตตรยุคคฺคาทกถา ชื่อว่าการณุตตรยุคคฺคาทกถา. (กถาเป็นเครื่องถือเอาคู่ที่ยิ่งกว่าเหตุ)

กายทณฺหาทโย, ทณฺหา

เป็นฉนฺทวิปทตฺลยาธิกรณพหุพีทิสฺมาส โดยมิตติยัตปปริสส์มาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. กายน ทณฺโท กายทณฺโท. (กาย + ทณฺท) ตติยัตปปริสส์มาส

ทณฺโท อ.อาชฺญา กายน ทางกาย กายทณฺโท ชื่อว่ากายทณฺท. (อาชฺญาทางกาย)

๒. กายทณฺโท อาทิ เยสนฺติ กายทณฺหาทโย, ทณฺหา. (กายทณฺท + อาทิ) ฉนฺทวิปทตฺลยาธิกรณพหุพีทิสฺมาส

กายทณฺโท อ.อาชฺญาทางกาย อาทิ เป็นต้น เยสํ (ทณฺทานิ) แห่งอาชฺญา ท. เหล่าใด (อดีต) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (เต ทณฺหา) อ.อาชฺญา ท. เหล่านั้น กายทณฺหาทโย ชื่อว่ากายทณฺหาทโย (มีอาชฺญาทางกายเป็นต้น), ไตํแก้อาชฺญาทั้งหลาย.

ตลมตต์, กังสตาล

เป็นฉันทลักษณ์ทวิบาทสุลาภิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 ตล มตฺตา ยสฺสาติ ตลมตฺตํ, กังสตาล. (ตล + มตฺตา)
 ตล อ.พิน มตฺตา เป็นประมาณ ยสฺส (กังสตาลสฺส) แห่งกังสตาลใด (อดีต) มีอยู่ อิติ เพราะ
 เหตุนี้ (ต กังสตาล) อ.กังสตาลนั้น ตลมตต์ ชื่อว่าตลมตต์ (มีพินเป็นประมาณ, มีประมาณพิน), ได้แก่
 กังสตาล.

จปีตกังสตาล

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 จปีตญจ ตํ กังสตาลญจติ จปีตกังสตาล. (จปีต + กังสตาล)
 จปีต จ อ.อันถูกวางไว้แล้วด้วย ตํ อ.อันถูกวางไว้แล้วนั้น กังสตาล จ เป็นกังสตาลด้วย อิติ
 เพราะเหตุนี้ จปีตกังสตาล ชื่อว่าจปีตกังสตาล. (กังสตาลที่ถูกวางไว้แล้ว)

หตฺถปาทา

เป็นอิติตรีโยคทวันทสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 หตฺถา จ ปาทา จ หตฺถปาทา. (หตฺถ + ปาทา)
 หตฺถา จ อ.มือ ท. ด้วย ปาทา จ อ.เท้า ท. ด้วย หตฺถปาทา ชื่อว่าหตฺถปาทา. (มือและเท้า
 ทั้งหลาย)

อฺตุตฺตริกรณวจาภกฺขโณ, สํารมฺโม

เป็นฉันทลักษณ์ทวิบาทสุลาภิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 ๑. อฺตุตฺตริ กรณํ อฺตุตฺตริกรณํ, วจา. (อฺตุตฺตริ + กรณ) ทฺติยาตฺตปฺปฺริสสฺมาส
 (วจา) อ.วจา กรณํ เป็นเครื่องกระทำ อฺตุตฺตริ ให้ง ํ อฺตุตฺตริกรณํ ชื่อว่าอฺตุตฺตริกรณ (เป็น
 เครื่องกระทำให้ง), ได้แก่วจา.
 ๒. อฺตุตฺตริกรณญจ ตํ วจา จาติ อฺตุตฺตริกรณวจา. (อฺตุตฺตริกรณ + วจา) วิเสสนบุพพท
 กัมมธารยสมาส
 อฺตุตฺตริกรณ จ อ.เป็นเครื่องกระทำให้งด้วย ตํ อ.เป็นเครื่องกระทำให้งนั้น วจา จ

เป็นวาทด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ อุตฺตริกรณวจา ชื่อว่าอุตฺตริกรณวจา. (วจาเป็นเครื่องกระทำให้ยิ่ง)

๓. อุตฺตริกรณวจา ลกฺขณํ ยสฺสํติ อุตฺตริกรณวจา ลกฺขณํ, สํารมฺโห. (อุตฺตริกรณวจา + ลกฺขณ) ฌฏฐิตฺวิปทฺตฺลยาธิกรณพฺพทิสฺมาส

อุตฺตริกรณวจา อ.วจาเป็นเครื่องกระทำให้ยิ่ง ลกฺขณํ เป็นลักษณะ ยสฺส (สํารมฺโห) แห่งการแข่งดีโต (อุตฺติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (โส สํารมฺโห) อ.การแข่งดีนั้น อุตฺตริกรณวจา ลกฺขณํ ชื่อว่าอุตฺตริกรณวจา ลกฺขณ (มีวจาเป็นเครื่องกระทำให้ยิ่งเป็นลักษณะ), ได้แก่การแข่งดี.

เทสนาวสาน์

เป็นฌฏฐิตฺวิปทฺตฺลยาธิกรณพฺพทิสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

เทสนาย อวสาน์ เทสนาวสาน์. (เทสนา + อวสาน์)

อวสาน์ อ.เป็นที่สิ้นสุดลง เทสนาย แห่งพระเทศนา เทสนาวสาน์ ชื่อว่าเทสนาวสาน์. (เป็นที่สิ้นสุดลงแห่งพระเทศนา)

โสตาปตติผลาทินิ, อริยผลานิ

เป็นฌฏฐิตฺวิปทฺตฺลยาธิกรณพฺพทิสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

โสตาปตติผลํ อาทิ เยสํ ตานิ โสตาปตติผลาทินิ, อริยผลานิ. (โสตาปตติผล + อาทิ)

โสตาปตติผลํ อ.โสตาปตติผล อาทิ เป็นต้น เยสํ (อริยผลานิ) แห่งอริยผล ท. เหล่าใด (อุตฺติ) มีอยู่, ตานิ (อริยผลานิ) อ.อริยผล ท. เหล่านั้น โสตาปตติผลาทินิ ชื่อว่าโสตาปตติผลาทิ (มีโสตาปตติผลเป็นต้น), ได้แก่อริยผลทั้งหลาย.



๕. อุโปสถกมฺมวตฺถุ ฯ (๑๑๑)

อุโปสถกมฺมวตฺถุ (มยา วุจฺจเต) ฯ

อุโปสถกมฺมวตฺถุ อ.เรื่องแห่งอุโปสถกรรม (มยา) อันข้าพเจ้า
(วุจฺจเต) จะกล่าว ฯ

อุโปสถกมฺมวตฺถุ วุตตกัมมะใน วุจฺจเต ฯ อาชยาดบทกัมมวจาก
มยา อนภิกิตกัตตาใน วุจฺจเต ฯ

๕. เรื่องอุโปสถกรรม



๑. “ยถา ทณฺฑเทน โคปาโลติ อิมํ ฐมฺมเทสนํ สตุถา ปุพฺพพาราเม วิหรนฺโต วิสาขาทินํ
อุปาสิกานํ อุโปสถกมฺมํ อารพฺภ กเถสิ ฯ

สตุถา ปุพฺพพาราเม วิหรนฺโต วิสาขาทินํ อุปาสิกานํ อุโปสถกมฺมํ อารพฺภ “ยถา ทณฺฑเทน
โคปาโลติ อิมํ ฐมฺมเทสนํ กเถสิ ฯ

สตุถา อ.พระศาสดา วิหรนฺโต เมื่อทรงประทับ ปุพฺพพาราเม ในบุพพาราม อารพฺภ
ทรงปรารภ อุโปสถกมฺมํ ซึ่งอุโปสถกรรม อุปาสิกานํ ของอุปาสิกา ท. วิสาขาทินํ
มีนางวิสาขาทินํเป็นต้น กเถสิ ตรัสแล้ว อิมํ ฐมฺมเทสนํ ซึ่งพระธรรมเทศนาว่า “ยถา
ทณฺฑเทน โคปาโลติ ว่า “ยถา ทณฺฑเทน โคปาโล” ดังนี้เป็นต้น ฯ

พระศาสดาเมื่อทรงประทับอยู่ที่บุพพาราม ทรงปรารภอุโปสถกรรมของอุปาสิกาทั้ง
หลายมีนางวิสาขาทินํเป็นต้น ตรัสพระธรรมเทศนาว่า “ยถา ทณฺฑเทน โคปาโล” ดังนี้
เป็นต้น

สตุถา สุทฺถกัตตาใน กเถสิ ฯ อาชยาดบทกัตตฺวจาก “ยถา ทณฺฑเทน โคปาโล” สรุปะใน
อิตฺติ ฯ ศัพท์ อาทยัตถะใน อิมํ ฐมฺมเทสนํ อิมํ วิเสสณะของ ฐมฺมเทสนํ ฯ อวุตตกัมมะ
ใน กเถสิ ปุพฺพพาราเม วิสยาธาระใน วิหรนฺโต ฯ อัปภันตริกิริยาของ สตุถา วิสาขาทินํ
วิเสสณะของ อุปาสิกานํ ฯ สามีสัมพันธะใน อุโปสถกมฺมํ ฯ อวุตตกัมมะใน อารพฺภ ฯ
สมานกาลกิริยาใน กเถสิ ฯ

๒. สาวตถิย์ กิเรกสมัย อุโปสถทิวเส ปณจสทมตตทา อิตถิโย อุโปสถิกา หุตวา วิหาร อคมंसุ ๕

กิริ ได้ยินว่า อิตถิโย อ.หญิง ท. ปณจสทมตตทา มีร้อยห้าเป็นประมาณ สาวตถิย์ ในเมืองสาวัตถี อุโปสถิกา เป็นผู้รักษาซึ่งอุโบสถ อุโปสถทิวเส ในวันแห่งอุโบสถ เอกสมัย วันหนึ่ง หุตวา เป็น อคมंसุ ได้ไปแล้ว วิหาร สิววิหาร ๕

ได้ยินว่า หญิงมีประมาณ ๕๐๐ คนในเมืองสาวัตถี เป็นผู้รักษาอุโบสถ ในวันอุโบสถวันหนึ่ง ได้ไปสู่วิหาร

กิริศัพท์ อนุสสวนัตถะ ปณจสทมตตทา วิเสสณะของ อิตถิโยๆ สุททกัตตทาใน อคมंसุ อาชยาดบทกัตตวาจาก สาวตถิย์ วิสยาราระใน อิตถิโย เอกสมัย วิเสสณะของ อุโปสถทิวเสๆ กาลสัตตมีใน อุโปสถิกาๆ วิกติกัตตทาใน หุตวาๆ สมานกาลกิริยาใน อคมंसุ วิหาร สัมปาปญเญกัมมะใน อคมंसุ ๕

๓. วิสาขา ตาสุ มหุลลกิตถิโย อุปสงกมิตวา ปุจจนิ “อมมา กิมตถ์ อุโปสถิกา ชาตตถาติ, ตาหิ “ทิพพสมปตตี ปตเถตวาติ วุตเต, มชฌิมิตถิโย ปุจจนิ, ตาหิ “สพตติวาสา มุจจนตถายาติ วุตเต, ตรณิตถิโย ปุจจนิ, ตาหิ “ปรหมคพเพ ปุตตปฏิลากตถายาติ วุตเต, กุมาริกาโย ปุจจนิ, ตาหิ “ตฺรณภาเวเวว ปตีกุล คมนตถายาติ วุตเต, ตัง สพพมปิ ตาสัง กถัง สุตวา ตา อาทาย สตถุ สนฺติกั คนฺตวา ปฏิปาฏิยา อาโรเจสิ ๕

วิสาขา ตาสุ (อิตถีสุ) มหุลลกิตถิโย อุปสงกมิตวา ปุจจนิ “(ตุมเห) อมมา กิมตถ์ อุโปสถิกา ชาตา อตถาติ, ตาหิ (มหุลลกิตถีหิ “มย) ทิพพสมปตตี ปตเถตวา (อุโปสถิกา ชาตา อมฺห) อิติ (วจน) วุตเต, มชฌิมิตถิโย ปุจจนิ, ตาหิ (มชฌิมิตถีหิ “มย) สพตติวาสา มุจจนตถายา (อุโปสถิกา ชาตา อมฺห) อิติ (วจน) วุตเต, ตรณิตถิโย ปุจจนิ, ตาหิ (ตฺรณิตถีหิ “มย) ปรหมคพเพ ปุตตปฏิลากตถาย (อุโปสถิกา ชาตา อมฺห) อิติ (วจน) วุตเต, กุมาริกาโย ปุจจนิ, ตาหิ (กุมาริกาหิ “มย) ตฺรณภาเว เวว ปตีกุล คมนตถาย (อุโปสถิกา ชาตา อมฺห) อิติ (วจน) วุตเต, ตัง สพพมปิ ตาสัง (อิตถีน) กถัง สุตวา ตา (อิตถิโย) อาทาย สตถุ สนฺติกั คนฺตวา ปฏิปาฏิยา อาโรเจสิ ๕

วิสาขา อ.นางวิสาขา อุปสงกมิตวา เข้าไปหาแล้ว ตาสู (อิตถีสู) มหุลลิกตฤทโย ซึ่ง- ในหญิง ท. เหล่านั้นหนา -หญิงผู้แก่ ท. ปุจฉิ ถามแล้ว อิติ ว่า “อมฺมา เนะ แม่ ท. (ตุมุเห) อ.ท่าน ท. อุโปสธิกา เป็นผู้รักษาซึ่งอุโบสถ ชาตา เป็นผู้เกิดแล้ว อตฺต ย่อมเป็น กิมตฺถิ เพื่อประโยชน์อะไร ?” อิติ ดังนี้, (วจน) ครั้นเมื่อคำ อิติ ว่า “(มย) อ.ดิฉัน ท. ปตฺเตตฺวา ประรณนาแล้ว ทิพฺพสมฺปตฺติ ซึ่งสมบัติอันเป็นทิพย์ (อุโปสธิกา) เป็นผู้รักษาซึ่งอุโบสถ (ชาตา) เป็นผู้เกิดแล้ว (อมฺห) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ตาหิ (มหุลลิกตฤทฺธิ) อันหญิงผู้แก่ ท. เหล่านั้น วุตฺเต กล่าวแล้ว, ปุจฉิ ถามแล้ว มชฺฌิมิตฺถิโย ซึ่งหญิงผู้มีในท่ามกลาง ท., (วจน) ครั้นเมื่อคำ อิติ ว่า “(มย) อ.ดิฉัน ท. (อุโปสธิกา) เป็นผู้รักษาซึ่งอุโบสถ (ชาตา) เป็นผู้เกิดแล้ว (อมฺห) ย่อมเป็น มุจฺจนตฺถาย เพื่อประโยชน์แก่ความหลุดพ้น สปตฺติวสา จากการอยู่ด้วย หญิงผู้เป็นไปกับด้วยสามี” อิติ ดังนี้ ตาหิ (มชฺฌิมิตฺถิโย) อันหญิงผู้มีในท่ามกลาง ท. เหล่านั้น วุตฺเต กล่าวแล้ว, ปุจฉิ ถามแล้ว ตฺรุณิตฺถิโย ซึ่งหญิงสาว ท., (วจน) ครั้นเมื่อคำ อิติ ว่า “(มย) อ.ดิฉัน ท. (อุโปสธิกา) เป็นผู้รักษาซึ่งอุโบสถ (ชาตา) เป็นผู้เกิดแล้ว (อมฺห) ย่อมเป็น ปตฺตฺปฏิลาภตฺถาย เพื่อประโยชน์แก่การได้เฉพาะซึ่ง บุตร ปรมคฺพฺภ ในครรภ์ที่หนึ่ง” อิติ ดังนี้ ตาหิ (ตฺรุณิตฺถิโย) อันหญิงสาว ท. เหล่า นั้น วุตฺเต กล่าวแล้ว, ปุจฉิ ถามแล้ว กุมาริกาโย ซึ่งเด็กหญิง ท., (วจน) ครั้นเมื่อ คำ อิติ ว่า “(มย) อ.ดิฉัน ท. (อุโปสธิกา) เป็นผู้รักษาซึ่งอุโบสถ (ชาตา) เป็นผู้เกิด แล้ว (อมฺห) ย่อมเป็น คมนตฺถาย เพื่อประโยชน์แก่การไป ปตฺติกฺลฺ สู่ตระกูลแห่งสามี ตฺรุณภาเว เหว ในความเป็นแห่งหญิงสาวนั้นเทียว” อิติ ดังนี้ ตาหิ (กุมาริกาโย) อัน เด็กหญิง ท. เหล่านั้น วุตฺเต กล่าวแล้ว, สุตฺวา ฟังแล้ว กถิ ซึ่งวาจาเป็นเครื่องกล่าว ตาสฺ (อิตฺถิโน) ของหญิง ท. เหล่านั้น ตํ นั้น สพฺพมฺปิ แม่ทั้งปวง อาทาย พาเอา แล้ว ตา (อิตฺถิโย) ซึ่งหญิง ท. เหล่านั้น คนฺตฺวา ไปแล้ว สหฺตฺกํ สู่สำนัก สตฺถุ ของ พระศาสดา อาโรเจสิ กราบทูลแล้ว ปฏิปาฏิยา ตามลำดับ ฯ

นางวิสาขาเข้าไปหาในบรรดาหญิงเหล่านั้นหญิงแก่ทั้งหลาย ถามว่า “ແນະແມ່ທັງຫລາຍ ພວກທ່ານກາຍເປັນຜູ້ຮັກສາອຸໂບສົດເພື່ອປະໂຫຍດອັນໃດ ?”, ເມື່ອພວກເຈົ້າແກ່ເຈົ້າເຈົ້າ ກ່າວວ່າ “ພວກດີຈັດປະຣາຣນາທິພຍສມັບຕີ ຈຶ່ງກາຍເປັນຜູ້ຮັກສາອຸໂບສົດກັນ”, ຕາມເຈົ້າ ກ່າວທັງຫລາຍ, ເມື່ອພວກເຈົ້າກ່າວເຈົ້າເຈົ້າເຈົ້າກ່າວວ່າ “ພວກດີຈັດທັງຫລາຍ ກາຍ ເປັນຜູ້ຮັກສາອຸໂບສົດ ເພື່ອຕ້ອງການຈະພັນຈາກເຈົ້າຜູ້ຮ່ວມສາມີ”, ຈຶ່ງຕາມເຈົ້າສາວທັງຫລາຍ,

เมื่อพวกหญิงสาวเหล่านั้นกล่าวว่า “พวกดิฉันกลายเป็นผู้รักษาอุโบสถ เพื่อต้องการ
แก่การได้ลูกชาย ในครรภ์แรก”, แล้วถามเด็กหญิงทั้งหลาย, เมื่อพวกเด็กหญิงเหล่านี้นั้น
กล่าวว่า “พวกดิฉันกลายเป็นผู้รักษาอุโบสถ เพื่อต้องการจะไปสู่ตระกูลสามีใน
ความเป็นสาวนั้นแหละ”, ฟังถ้อยคำนั้นแม่ทั้งหมดของหญิงเหล่านั้น จึงพาเอาหญิง
เหล่านั้นไปสู่สำนักของพระศาสดา กราบทูลแล้วตามลำดับ ๗

วิสาขา สุทรกัตตานิ ปุจฉิ และ อาโรเจสิ ปุจฉิ สืบทกัตี อาโรเจสิ กัตี อาชยาตบท
กัตตุวจาก ตาสู วิเสสนะของ อิตถีสสุ นิทธารณะใน มหุลลิกัตถิโย นิทธารณียะ
และอวุตตกัมมะใน อุปสงกมิตวาจ ปุพพกาลกิริยาใน ปุจฉิ “อมฺมา อาลปนะ ตุมเห
สุทรกัตตานิ อตฺถจ อาชยาตบทกัตตุวจาก กิมตฺถ สัมปทานใน อตฺถ อุโปสถิกา
วิกติกัตตานิ ซาตาจ วิกติกัตตานิ อตฺถ” อิตศัพท อากาเรใน ปุจฉิ, ตาหิ วิเสสนะ
ของ มหุลลิกัตถิโย อนภิตกัตตานิ วุตเต “มยฺ สุทรกัตตานิ อมฺหจ อาชยาตบท
กัตตุวจาก ทิพฺพสมฺปตฺตี อวุตตกัมมะใน ปตฺเตตฺวาจ ปุพพกาลกิริยาใน ซาตา
อุโปสถิกา วิกติกัตตานิ ซาตาจ วิกติกัตตานิ อมฺห” อิตศัพท สฺรุปะใน วจเนจ
ลักษณะใน วุตเตจ ลักษณะกิริยา, มชฺฉิมิตฺถิโย อวุตตกัมมะใน ปุจฉิ ตาหิ วิเสสนะของ
มชฺฉิมิตฺถิโย อนภิตกัตตานิ วุตเต “มยฺ สุทรกัตตานิ อมฺหจ อาชยาตบทกัตตุวจาก
สฺปตฺติวสา อปาทานใน มุจฺจนตฺถายจ สัมปทานใน อมฺห อุโปสถิกา วิกติกัตตานิ
ซาตาจ วิกติกัตตานิ อมฺห” อิตศัพท สฺรุปะใน วจเนจ ลักษณะใน วุตเตจ ลักษณะกิริยา,
ตฺรณิตฺถิโย อวุตตกัมมะใน ปุจฉิ ตาหิ วิเสสนะของ ตฺรณิตฺถิโย อนภิตกัตตานิ
วุตเต “มยฺ สุทรกัตตานิ อมฺหจ อาชยาตบทกัตตุวจาก ปจฺมคพฺเภา วิสยาธาระใน
ปฺตฺตปฏฺฐิลาทฺถายจ สัมปทานใน อมฺห อุโปสถิกา วิกติกัตตานิ ซาตาจ วิกติกัตต
านิ อมฺห” อิตศัพท สฺรุปะใน วจเนจ ลักษณะใน วุตเตจลักษณะกิริยา, กุมาริกาโย อวุตต-
กัมมะใน ปุจฉิ, ตาหิ วิเสสนะของ กุมาริกาโย อนภิตกัตตานิ วุตเต “มยฺ สุทรกัตต
านิ อมฺหจ อาชยาตบทกัตตุวจาก เอวศัพทอวธารณะเข้ากับ ตฺรณภาเวจ วิสยาธาระ
ใน คมนตฺถาย ปตฺติกฺล สัมปาปฺณียกัมมะใน คมนตฺถายจ สัมปทานใน อมฺห อุโปสถิกา
วิกติกัตตานิ ซาตาจ วิกติกัตตานิ อมฺห” อิตศัพท สฺรุปะใน วจเนจ ลักษณะใน วุตเตจ
ลักษณะกิริยา, อปิตฺท อเปกขัตถะเข้ากับ สพฺพ ตํ กัตี สพฺพ กัตี วิเสสนะของ กถิ ตาสํ
วิเสสนะของ อิตถีนจ สามีสัมพันธะใน กถิจ อวุตตกัมมะใน สุตฺวาจ ปุพพกาลกิริยา
ใน อาทาย ตา วิเสสนะของ อิตถิโยจ อวุตตกัมมะใน อาทายจ สมานกาลกิริยาใน

คนตฺวา สตุถุ สามีสัมพันธะใน สนฺตีกั ๑ สัมปาปฺณียกัมมะใน คนตฺวา ๑ ปุพฺพกาลกิริยา
ใน อาโรเจสิ ปฏิปาฏิยา ตติยาวิเสสณะใน อาโรเจสิ ๕

๔. ตํ สุตฺวา สตุถา “วิสaxe อิมสํ สตุตฺวานํ ชาตฺยาทโย นาม ทณฺทหตุถโคปาลกสทิสสา,
ชาติ ชราย สนฺตีกํ เปเสตฺวา, ชรา พฺยาริโน สนฺตีกํ, พฺยาริ มรณฺสฺส สนฺตีกํ, มรณํ
กฺุชาริยา ฉินฺทนฺตา วิย ชีวิทํ ฉินฺทติ; เอวํ สนฺเตปิ วิวญฺญํ ปตฺเถนฺตา นาม นตฺถิ,
วญฺญเมว ปน ปตฺเถนฺตํตี วตฺวา อนุสนฺธิ ฆญฺเฏตฺวา ฆมฺมํ เทเสนฺโต อิมํ
คาถมาห

“ยถา ทณฺทเทน โคปาลโ คาวโ ปาเชติ โคจรั,
เอวํ ชรา จ มจฺจุ จ อายํ ปาเชนฺติ ปาณินฺนฺติ ๕

ตํ (กถ) สุตฺวา สตุถา “วิสaxe อิมสํ สตุตฺวานํ ชาตฺยาทโย นาม (สภาวธมฺมา) ทณฺทหตุถ-
โคปาลกสทิสสา (โหนฺติ), ชาติ ชราย สนฺตีกํ เปเสตฺวา, ชรา พฺยาริโน สนฺตีกํ (เปเสสิ),
พฺยาริ มรณฺสฺส สนฺตีกํ (เปเสสิ), มรณํ กฺุชาริยา (รฺกฺุขํ) ฉินฺทนฺตา (ชนา) วิย ชีวิทํ ฉินฺทติ;
เอวํ (ภาเว) สนฺเตปิ, วิวญฺญํ ปตฺเถนฺตา นาม (ชนา) นตฺถิ, (ชนา) วญฺญํ เอว ปน
ปตฺเถนฺตํตี วตฺวา อนุสนฺธิ ฆญฺเฏตฺวา ฆมฺมํ เทเสนฺโต อิมํ คาถํ อาห

“ยถา ทณฺทเทน โคปาลโ คาวโ ปาเชติ โคจรั,
เอวํ ชรา จ มจฺจุ จ อายํ ปาเชนฺติ ปาณินฺนฺติ ๕

สตุถา อ.พระศาสดา สุตฺวา ทรงสดับแล้ว ตํ (กถ) ซึ่งวาจาเป็นเครื่องกล่าวนั้น
วตฺวา ตรัสแล้ว อิติ ว่า “วิสaxe ดูก่อนนางวิสaxe (สภาวธมฺมา) อ.สภาวธมฺม ท.
ชาติยาทโย นาม ชื่อว่ามีชาติเป็นต้น อิมสํ สตุตฺวานํ ของสัตว์ ท. เหล่านี้ ทณฺท-
หตุถโคปาลกสทิสสา เป็นเช่นกับด้วยบุคคลผู้เลี้ยงซึ่งโคผู้มีทอนไม้ในมือ (โหนฺติ)
ย่อมเป็น, ชาติ อ.ชาติ เปเสตฺวา ส่งไปแล้ว สนฺตีกํ สู้สำนัก ชราย ของชรา, ชรา
อ.ชรา (เปเสสิ) ส่งไปแล้ว สนฺตีกํ สู้สำนัก พฺยาริโน ของพฺยาริ, พฺยาริ อ.พฺยาริ
(เปเสสิ) ส่งไปแล้ว สนฺตีกํ สู้สำนัก มรณฺสฺส ของมรณะ, มรณํ อ.มรณะ ฉินฺทติ
ย่อมตัด ชีวิทํ ซึ่งชีวิท (ชนา) วิย รวากะ อ.ชน ท. ฉินฺทนฺตา ผู้ตัดอยู่ (รฺกฺุขํ) ซึ่ง
ต้นไม้ กฺุชาริยา ด้วยขวาน; เอวํ (ภาเว) ครั้นเมื่อความเป็นอย่างนั้น สนฺเตปิ แม้
มีอยู่, (ชนา) อ.ชน ท. ปตฺเถนฺตา นาม ชื่อว่าปรารถนาอยู่ วิวญฺญํ ซึ่งพระนิพพาน

อันมีวิภูฏะไปปราศแล้ว นตฺถิ ย่อมไม่มี, ปน แต่ว่า (ชนา) อ.ชน ท. ปตฺถนตฺถิ ย่อมปรารถนา วัฏฏํ เอว ซึ่งวิภูฏะนั้นเกี่ยว” อิติ ดังนี้ อนุสนฺธิ ฆฏฺเตวา ฆมฺมํ เทเสนฺโต เมื่อทรง สืบต่อ ซึ่งอนุสนธิ แสดง ซึ่งธรรม อาห ตรัสแล้ว อิมํ คาถํ ซึ่งพระคาถานี้ อิติ ว่า

“โคปาโล อ.บุคคลผู้เลี้ยงซึ่งโค ปาเชติ ย่อมต้อนรับไป คาโว ซึ่งโค ท. โคจรั สู่ที่หากิน ทณฺเทน ด้วยท่อนไม้ ยถา ฉนฺโต, ชรา จ อ.ชราด้วย มจฺจุ จ อ.ความตายด้วย ปาเชนฺติ ย่อมต้อนรับไป आयुํ ซึ่งอายุ ปาณินํ ของสัตว์ ท. เอวํ ฉนฺตํ” อิติ ดังนี้ ๕

พระศาสดาทรงสดับถ้อยคำนั้นแล้ว ตรัสว่า “ดูก่อนนางวิสาขา สภาวธรรมทั้งหลาย ชื่อว่ามีชาติเป็นต้นของพวกสัตว์เหล่านี้ เป็นเช่นกับด้วยนายโคบาลผู้มีท่อนไม้ในมือ, ชาติส่งไปสู่สำนักของชรา, ชราส่งไปสู่สำนักของพยาธิ, พยาธิส่งไปสู่สำนักของมรณะ, มรณะย่อมตัดชีวิต ดุจพวกชนตัดต้นไม้ด้วยขวาน; แม้เมื่อเป็นเช่นนี้ พวกชนชื่อว่าผู้ปรารถนาพระนิพพานอันปราศจากวิภูฏะ ย่อมไม่มี, แต่พวกชนย่อมปรารถนาวิภูฏะเท่านั้น” เมื่อทรงสืบต่ออนุสนธิแสดงธรรม จึงตรัสพระคาถานี้ว่า

“นายโคบาล ย่อมต้อนรับโคทั้งหลายไปสู่ที่หากินด้วยท่อนไม้ ฉนฺโต, ชราและมัจจุย่อมต้อนรับอายุของเหล่าสัตว์ไป ฉนฺตํ”

สตุถา สุตฺถกัตฺตาใน อาห ๑ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก ตํ วิเสสฺนะของ กถํ ๑ อวุตตกัมฺมะใน สุตฺวา ๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน วตฺวา “วิสาเข อาลปนฺนะ นามตฺตฺพทํ สัณฺญาไซตฺถกฺเขเข้ากับ ชาติอาทโย ๑ วิเสสฺนะของ สภาวธมฺมา ๑ สุตฺถกัตฺตาใน โหนฺติ ๑ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก อิเมสํ วิเสสฺนะของ สตุตฺตานํ ๑ สามีสัมพันธฺะใน ชาติอาทโย ทณฺททตฺถโคปาลกสทิสฺสา วิกตักัตฺตาใน โหนฺติ, ชาติ ปกตักัตฺตาใน เปเสตฺวา ๑ กิริยาปรานนฺย ชราย สามีสัมพันธฺะใน สนฺติกํ ๑ สัมปาปฺุณฺยกัมฺมะใน เปเสตฺวา, ชรา สุตฺถกัตฺตาใน เปเสสิ ๑ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก พฺยาธิโน สามีสัมพันธฺะใน สนฺติกํ ๑ สัมปาปฺุณฺยกัมฺมะใน เปเสสิ, พฺยาธิ สุตฺถกัตฺตาใน เปเสสิ ๑ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก มรณฺสฺส สามีสัมพันธฺะใน สนฺติกํ ๑ สัมปาปฺุณฺยกัมฺมะใน เปเสสิ, มรณฺ สุตฺถกัตฺตาใน ฉินฺทฺติ ๑ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก กุชาริยา ๑ กรณฺะใน ฉินฺทฺนฺตา รุกฺขํ อวุตตกัมฺมะใน ฉินฺทฺนฺตา ๑ วิเสสฺนะของ ชนา ๑

อุปมาลึงค์ตตะ วยศัพท อุปมาโชตกะเข้ากับ กุชาริยา รุกข์ ฉินฺทนฺตา ชนา, ชีวิต อุปุตตกัมมะใน ฉินฺทติ; เอว วิเสสนะของ ภาเวจฺ ลักษณะใน สนฺเตจฺ ลักษณะกิริยา อปิตัพท อเปกขัตตะเข้ากับ สนฺเต, นามศัพท์ สัญญาโชตกะเข้ากับ ปตฺเถนฺตาจฺ วิเสสนะของ ชนาจฺ สุทฺธกัตตาใน นตฺติจฺ กิริยาบทกัตตฺวาจก วิวฏฺฏฺ อุปุตตกัมมะใน ปตฺเถนฺตา, ปนศัพท์ วิเสสโชตกะ ชนา สุทฺธกัตตาใน ปตฺเถนฺตฺติจฺ อาชยาตบทกัตตฺวาจก เอวศัพท์ อวชารณะเข้ากับ วฏฺฏฺจฺ อุปุตตกัมมะใน ปตฺเถนฺตฺติ” อิตีศัพท์ อากาเรใน วตฺวาจฺ ปุพฺพกาลกิริยาใน ฆมฺเฏตฺวา อนุสนฺธิ อุปุตตกัมมะใน ฆมฺเฏตฺวาจฺ สมานกาลกิริยา ใน เทเสนฺโต ฆมฺม อุปุตตกัมมะใน เทเสนฺโตจฺ อัปภันตรกิริยาของ สตฺถา อิมฺ วิเสสนะ ของ คาลฺจฺ อุปุตตกัมมะใน อาห

“โคปาลโ สฺทฺธกัตตาใน ปาเชตฺติจฺ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ยถา อุปมาโชตกะ ทณฺฑน ภาระใน ปาเชตฺติ คาวโ อุปุตตกัมมะใน ปาเชตฺติ โคจฺร สัมปาปฺญญิกัมมะใน ปาเชตฺติ, ชรา กิตฺติ มจฺจุ กิตฺติ สุทฺธกัตตาใน ปาเชนฺตฺติจฺ อาชยาตบทกัตตฺวาจก เอว อุปฺเมยย- โชตกะ จ สองศัพท์ ปทสมฺมุจยัตตะเข้ากับ ชรา และ มจฺจุ อายฺ อุปุตตกัมมะใน ปาเชนฺตฺติ ปาณินฺ สามีสัมพันธฺใน आयฺ” อิตีศัพท์ สฺรูปะใน อิมฺ คาลฺ ๕

๕. ตตฺถ ปาเชตฺติ: เจโก โคปาลโก เกทารนฺตรํ ปวิสฺนฺตฺติโย คาวโ ทณฺฑน นฺวาเรตฺวา เตเนว โปเถนฺโต สฺลภตฺติโณทกํ โคจฺร เนติ ปาเชตฺติ ๕

ตตฺถ (ปเทสฺ) “ปาเชตฺติ: (ปทสฺ) “เจโก โคปาลโก เกทารนฺตรํ ปวิสฺนฺตฺติโย คาวโ ทณฺฑน นฺวาเรตฺวา เตเน เอว (ทณฺฑน) โปเถนฺโต สฺลภตฺติโณทกํ โคจฺร เนติ ปาเชตฺติ” (อิตฺติ อตฺถ) ๕

(อตฺถ) อ.อรรถ (อิตฺติ) ว่า “โคปาลโก อ.บุคคลผู้เลี้ยงซึ่งโค เจโก ผู้ฉลาด นฺวาเรตฺวา ห้ามแล้ว คาวโ ซึ่งโค ท. ปวิสฺนฺตฺติโย ตัวเข้าไปอยู่ เกทารนฺตรํ สู่ระหว่างแห่งคันทนา ทณฺฑน ด้วยท่อนไม้ โปเถนฺโต โบยอยู่ เตเน เอว (ทณฺฑน) ด้วยท่อนไม้เหล่านั้น เทียว เนติ ย่อมนำไป ปาเชตฺติ ชื่อว่าย่อมต้อนไป โคจฺร สู่ที่หากิน สฺลภตฺติโณทกํ อันมีหญ้าและน้ำอันบุคคลได้โดยง่าย” อิตฺติ ดังนี้ ตตฺถ (ปเทสฺ) “ปาเชตฺติ (ปทสฺ) แห่ง- ในบท ท. เหล่าเหล่านั้น -บทว่า “ปาเชตฺติ” ดังนี้ ๕

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า “ปาเชติ” ความว่า นายโคบาลผู้ฉลาด ห้ามโคทั้งหลายตัวเข้าไปสู่ระหว่างคันทาด้วยท่อนไม้ โขยด้วยท่อนไม้นั้นนั้นแหละ ย่อมนำไป ชื่อว่าย่อมต้อนไปสู่ที่หากินที่มีหญ้าและน้ำที่ได้โดยง่าย

ตตถ วิเสสนะของ ปเทสุญ นิทธารณะใน ปทสฺส “ปาเชติ” สรุปะใน อิติฯ ศัพท์ สรุปะใน ปทสฺสญ นิทธารณียะและสามีสัมพันธะใน อตุโถ “เฉโก วิเสสนะของ โคบาลโกฯ สุทร-กัตตานิ เนติ และ ปาเชติ เนติ กิติ ปาเชติ กิติ อาชยาตบทกัตตฺวาจก เกทารนฺตรํ สัมปาปฺณียกัมมะใน ปวิสนฺติโยฯ วิเสสนะของ คาโวฯ อุตตกัมมะใน นิวาเรตฺวา ทนฺแทน ภาระใน นิวาเรตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน โปเถนฺโต เอวศัพท์ อวธารณะ เข้ากับ เตนฯ วิเสสนะของ ทนฺแทนฯ ภาระใน โปเถนฺโตฯ อัปฺกันทรกิริยา ของ โคบาลโก สุลภติโณทกํ วิเสสนะของ โคจฺรฯ สัมปาปฺณียกัมมะใน เนติ และ ปาเชติ เนติ สฺญญี ปาเชติ สฺญญา” อิติศัพท์ สรุปะใน อตุโถฯ ลิงคัตถะ ๫

๖. **อายุํ ปาเชนฺตฺติ:** ชีวิตินฺทฺริยํ จินฺทนฺติ เขเปนฺติ ๫

“อายุํ ปาเชนฺตฺติ: (ปททฺวยสฺส) “ชีวิตินฺทฺริยํ จินฺทนฺติ (ชีวิตินฺทฺริยํ) เขเปนฺติ” (อติ อตุโถ) ๫

(อตุโถ) อ.อรรถ (อติ) ว่า “**จินฺทนฺติ** ย่อมตัด **ชีวิตินฺทฺริยํ** ซึ่งอินทรียคือชีวิต (**ชีวิตินฺทฺริยํ**) คือว่ายังอินทรียคือชีวิต **เขเปนฺติ** ย่อมให้สิ้นไป” (อติ) ดังนี้ (ปททฺวยสฺส) แห่งหมวดสองแห่งบท “อายุํ ปาเชนฺตฺติ ว่า “อายุํ ปาเชนฺติ” ดังนี้ ๫

สองบทว่า “อายุํ ปาเชนฺติ” ความว่า ย่อมตัดชีวิตินทรีย คือว่ายังชีวิตินทรียให้สิ้นไป

“อายุํ ปาเชนฺติ” สรุปะใน ปททฺวยสฺสฯ สามีสัมพันธะใน อตุโถ “ชีวิตินฺทฺริยํ อุตตกัมมะ ใน จินฺทนฺติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจกของ ชรา และ มจฺจุ ชีวิตินฺทฺริยํ การิตกัมมะใน เขเปนฺติฯ อาชยาตบทเหตุกัตตฺวาจกของ ชรา และ มจฺจุ ชีวิตินฺทฺริยํ จินฺทนฺติ วิวริยะ ใน ชีวิตินฺทฺริยํ เขเปนฺติฯ วิวริณะ” อิติศัพท์ สรุปะใน อตุโถฯ ลิงคัตถะ ๫

๗. โคบาลโก วีย หิ ชรา จ มจฺจุ จ, โคโคณ วีย ชีวิตินฺทฺริยํ, โคจฺรภูมि วีย มรณํ ๫
ตตถ ชาติ ตาว สตุตฺตานํ ชีวิตินฺทฺริยํ ชราย สนฺติกํ เปเสสิ, ชรา พฺยาธิโน สนฺติกํ, พฺยาธิ มรณสฺส สนฺติกํ ๫ ตเมว มรณํ กุชาริยา เจทํ วีย จินฺทิตฺวา คจฺจตฺติ

อิทเมตถ โอบมมุปฏิบัติปาหน ๕

“โคบาลโก วย หิ ชรา จ มจจุ จ, โคโคโณ วย ชีวิตินุทริย, โคจรภูมิ วย มรณ ๕ ตตถ (สภาวธมเมสุ) ชาติ ตาว สุตตาน ชีวิตินุทริย ชราย สนติกัม เปเสสิ, ชรา (สุตตาน ชีวิตินุทริย) พยาธิโน สนติกัม (เปเสสิ), พยาธิ (สุตตาน ชีวิตินุทริย) มรณสุส สนติกัม (เปเสสิ) ๕ ต อเว มรณ กุชาริยา (รุกข) เหน (ปุคคโล) วย (ชีวิตินุทริย) ฉินทิตวา กจจตีติ อิทเมตถ (คาถาย) โอบมมุปฏิบัติปาหน (ปณทิตน เวทิตพพ) ๕

อิทเมตถ (คาถาย) โอบมมุปฏิบัติปาหน อ.คำเป็นเครื่องยังความเป็นอุปมาให้ถึงเฉพาะในพระคาถานี้ นี้ อิติ ว่า “หิ ก็ ชรา จ อ.ชราด้วย มจจุ จ อ.ความตายด้วย โคบาลโก วย รวากะ อ.บุคคลผู้เลี้ยงซึ่งโค, ชีวิตินุทริย อ.อินทรียคือชีวิต โคโคโณ วย รวากะ อ.ฝูงแห่งโค, มรณ อ.ความตาย โคจรภูมิ วย รวากะ อ.ภาคพื้นเป็นที่หากิน ๕ ตตถ (สภาวธมเมสุ) ชาติ อ.- ในสภาวธม ท. เหล่านั้นหา -ชาติ เปเสสิ ส่งไปแล้ว ชีวิตินุทริย ซึ่งอินทรียคือชีวิต สุตตาน ของสัตว์ ท. สนติกัม สู้สำนัก ชราย ของชรา ตาว ก่อน, ชรา อ.ชรา (เปเสสิ) ส่งไปแล้ว (ชีวิตินุทริย) ซึ่งอินทรียคือชีวิต (สุตตาน) ของสัตว์ ท. สนติกัม สู้สำนัก พยาธิโน ของพยาธิ, พยาธิ อ.พยาธิ (เปเสสิ) ส่งไปแล้ว (ชีวิตินุทริย) ซึ่งอินทรียคือชีวิต (สุตตาน) ของสัตว์ ท. สนติกัม สู้สำนัก มรณสุส ของความตาย ๕ ต อเว มรณ อ.ความตายนั้นนั้นเทียว ฉินทิตวา ตตแล้ว (ชีวิตินุทริย) ซึ่งอินทรียคือชีวิต กจจติ ย่อมไป (ปุคคโล) วย รวากะ อ.บุคคล เหน ผู้ตัดอยู่ (รุกข) ซึ่งต้นไม้ กุชาริยา ด้วยขวาน” อิติ ดังนี้ (ปณทิตน) อันบัณฑิต (เวทิตพพ) ฟังทราบ ๕

บัณฑิตฟังทราบคำเป็นเครื่องทำความอุปมาให้ถึงเฉพาะในพระคาถานี้ว่า “ก็ชราและความตาย ดุจนายโคบาล, ชีวิตินุทริย ดุจฝูงโค, ความตาย ดุจภาคพื้นหากิน, บรรดาสภาวธมเหล่านั้น ชาติส่งชีวิตินุทริยของสัตว์ทั้งหลายไปสู่สำนักของชรา ก่อน, ชราส่งชีวิตินุทริยของสัตว์ทั้งหลายไปสู่สำนักของพยาธิ, พยาธิส่งชีวิตินุทริยของสัตว์ทั้งหลายไปสู่สำนักของความตาย. ความตายนั้นนั้นแหละ ตัดชีวิตินุทริยไป ดุจบุคคลผู้ตัดต้นไม้ด้วยขวาน”

“หิตัพท วากยารัมภชตทกะ โคบาลโก อุปมาลึงคัตถะ วยศัพท อุปมาชตทกะเข้า

กับ โคपालโก ชรา กิติ มจจุ กิติ ลิงคัตถะ จ สองศัพท์ ปทสมุจยัตถะเข้ากับ ชรา และ มจจุ, โคโคณ อุปมาลึงคัตถะ วยศัพท์ อุปมาโชตกะเข้ากับ โคโคณ ชีวิตินุทริย ลึงคัตถะ, โคจรภูมิ อุปมาลึงคัตถะ วยศัพท์ อุปมาโชตกะเข้ากับ โคจรภูมิ มรณ ลึงคัตถะ ๗ ตตถ วิเสสณะของ สภาวธมเมสุญ นิทธารณะในชาติญ นิทธารณียะและ สุทธกัตตาใน เปเสสิญ อาชยาตบทกัตตุวาจก ดาวศัพท์ กิริยาวิเสสณะใน เปเสสิ สุตตานัน สามีสัมพันธะใน ชีวิตินุทริยญ อุตตกัมมะใน เปเสสิ ชราย สามีสัมพันธะใน สนุติกัญ สัมปาปญญีกัมมะใน เปเสสิ, ชรา สุทธกัตตาใน เปเสสิญ อาชยาตบทกัตตุวาจก สุตตานัน สามีสัมพันธะใน ชีวิตินุทริยญ อุตตกัมมะใน เปเสสิ พุยาธิโน สามีสัมพันธะ ใน สนุติกัญ สัมปาปญญีกัมมะใน เปเสสิ, พุยาธิ สุทธกัตตาใน เปเสสิญ อาชยาตบท กัตตุวาจก สุตตานัน สามีสัมพันธะใน ชีวิตินุทริยญ อุตตกัมมะใน เปเสสิ มรณสุส สามีสัมพันธะใน สนุติกัญ สัมปาปญญีกัมมะใน เปเสสิ ๗ เอวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ ตัง วิเสสณะของ มรณญ สุทธกัตตาใน คจจติญ อาชยาตบทกัตตุวาจก กุชาริยา ภาระใน เจหํ รุกขํ อุตตกัมมะใน เจหํ วิเสสณะของ ปุคคโลญ อุปมาลึงคัตถะ วยศัพท์ อุปมา- โชตกะเข้ากับ กุชาริยา รุกขํ เจหํ ปุคคโล ชีวิตินุทริย อุตตกัมมะใน ฉินุทิตวาจ สمانกาลกิริยาใน คจจติ” อิติศัพท์ สรุปะใน อิทํ โอปมมปฏิปาหน อิทํ วิเสสณะของ โอปมมปฏิปาหนญ วุตตกัมมะใน เวทิตพพญ กิตบทกัมมวาจก เอตถ วิเสสณะของ คาถายญ วิสยาธาระใน โอปมมปฏิปาหน ปนุเทเตน อนภิตกัตตาใน เวทิตพพ ๗

๘. เทสनावसानะ พหุ โสตาปตติผลาทีนิ ปาปญญีสูติ ๗

เทสनावसानะ พหุ (ชนา) โสตาปตติผลาทีนิ (อริยผลานิ) ปาปญญีสู อิติ ๗

เทสनावसानะ ในกาลเป็นที่สิ้นสุดลงแห่งพระเทศนา (ชนา) อ.ชน ท. พหุ มาก ปาปญญีสู บรรลุแล้ว (อริยผลานิ) ซึ่งอริยผล ท. โสตาปตติผลาทีนิ มีโสตาปตติ- ผลเป็นต้น อิติ ดังนี้แล ๗

เวลาจบพระเทศนา ชนจำนวนมากบรรลุอริยผลทั้งหลายมีโสตาปตติผลเป็นต้น ดังนี้ แล

เทสनावसानะ กาลสัตตมีใน ปาปญญีสู พหุ วิเสสณะของ ชนาญ สุทธกัตตาใน ปาปญญีสูญ อาชยาตบทกัตตุวาจก โสตาปตติผลาทีนิ วิเสสณะของ อริยผลานิญ

สัมปาปุณียกัมมะใน ปาปุณีสู อิตีศัพทํ สมาปนนะ ฯ

อุโปสถกมฺมวตฺถุ ฯ

อุโปสถกมฺมวตฺถุ (นิกฺขจิตฺ) ฯ

อุโปสถกมฺมวตฺถุ อ.เรื่องแห่งอุโบสถกรรม (นิกฺขจิตฺ) จบแล้ว ฯ

อุโปสถกมฺมวตฺถุ สุททกัตตานิ นิกฺขจิตฺ๑ กิตฺตทกัตตฺวาจก ฯ

จบเรื่องอุโบสถกรรม

วิเคราะห์ศัพท์กิตติ สมาสและศัพท์

อุโปสถกมมวดตุ

เป็นฉฐฐิตุปุริสสมาส โดยมีอวธาณกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. อุโปสถรกษณเมว กมมํ อุโปสถกมมํ. (อุโปสถรกษณ + กมม) มัชฌิมโลปสมาส ลป รกษณศัพท์

อุโปสถรกษณํ เอว อ.การรักษาสังอุโปสถนั้นเทียว กมมํ เป็นกรรม อุโปสถกมมํ ชื่อว่าอุโปสถกมม. (กรรมคือการรักษาสังอุโปสถ, อุโปสถกรรม)

๒. อุโปสถกมมสฺส วตตุ อุโปสถกมมวดตุ. (อุโปสถกมม + วตตุ) ฉฐฐิตุปุริสสมาส วตตุ อ.เรื่อง อุโปสถกมมสฺส แห่งกรรมคือการรักษาสังอุโปสถ อุโปสถกมมวดตุ ชื่อว่าอุโปสถกมมวดตุ. (เรื่องอุโปสถกรรม)

อุโปสถกมมํ

เป็นอวธาณบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อุโปสถรกษณเมว กมมํ อุโปสถกมมํ. (อุโปสถรกษณ + กมม) มัชฌิมโลปสมาส ลป รกษณศัพท์ อุโปสถรกษณํ เอว อ.การรักษาสังอุโปสถนั้นเทียว กมมํ เป็นกรรม อุโปสถกมมํ ชื่อว่าอุโปสถกมม. (กรรมคือการรักษาสังอุโปสถ, อุโปสถกรรม)

อุโปสถทิวโส

เป็นฉฐฐิตุปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อุโปสถสฺส ทิวโส อุโปสถทิวโส. (อุโปสถ + ทิวโส)

ทิวโส อ.วัน อุโปสถสฺส แห่งอุโปสถ อุโปสถทิวโส ชื่อว่าอุโปสถทิวโส. (วันอุโปสถ)

ปญจสตมตฺตา, อิตฺติโย

เป็นฉฐฐิตุปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปญจสตานิ มตฺตา ยาสฺนติ ปญจสตมตฺตา, อิตฺติโย. (ปญจสต + มตฺตา)

ปญจสตานิ อ.ร้อยห้า ท. มตฺตา เป็นประมาณ ยาสฺ (อิตฺติ) แห่งทญฺ ท. เหล่าใด (สนฺติ)

มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (ตา อิตติโย) อ.หญิง ท. เหล่านั้น ปญจสตมตตา ชื่อว่าปญจสตมตตา (มี ๕๐๐ เป็นประมาณ, มีประมาณ ๕๐๐ คน), ได้แก่หญิงทั้งหลาย.

อุโปสถิกา, อิตติโย

เป็นสังสัฎฐาทิอเนกัตถัตถิต มีวิเคราะห์ว่า

อุโปสถิ รกฺขณฺตีติ อุโปสถิกา, อิตติโย. (อุโปสถ + ติภักจจัย)

(ยา อิตติโย) อ.หญิง ท. เหล่าใด รกฺขณฺตีติ ย่อมรักษา อุโปสถิ ซึ่งอุโปสถ อิติ เพราะเหตุนั้น (ตา อิตติโย) อ.หญิง ท. เหล่านั้น อุโปสถิกา ชื่อว่าอุโปสถิกา (ผู้รักษาอุโปสถ), ได้แก่หญิงทั้งหลาย.

มหลลกิตติโย

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

มหลลกา จ ตา อิตติโย จาติ มหลลกิตติโย. (มหลลกา + อิตติ)

มหลลกา จ อ.แก่ ท. ด้วย ตา อ.แก่ ท. เหล่านั้น อิตติโย จ เป็นหญิงด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ มหลลกิตติโย ชื่อว่ามหลลกิตติ. (หญิงแก่ทั้งหลาย)

ทิพพสมฺปตติ

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ทิพฺพา จ ส่า สมฺปตติ จาติ ทิพพสมฺปตติ. (ทิพฺพา + สมฺปตติ)

ทิพฺพา จ อ.อันเป็นทิพย์ด้วย ส่า อ.อันเป็นทิพย์นั้น สมฺปตติ จ เป็นสมบัติด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ทิพพสมฺปตติ ชื่อว่าทิพพสมฺปตติ. (สมบัติทิพย์)

มชฺฌิมิตติโย

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

มชฺฌิมมา จ ตา อิตติโย จาติ มชฺฌิมิตติโย. (มชฺฌิมมา + อิตติ)

มชฺฌิมมา จ อ.ผู้มีในท่ามกลาง ท. ด้วย ตา อ.ผู้มีในท่ามกลาง ท. เหล่านั้น อิตติโย จ เป็นหญิงด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ มชฺฌิมิตติโย ชื่อว่ามชฺฌิมิตติ. (หญิงผู้มีในท่ามกลางทั้งหลาย)

สปรตติวาลี

เป็นตติยัตปปริสส์มาส โดยมีสหบุพพทพทพพิทสิมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. สห ปตินา ยา วตตตีติ สปรตติ, อิตติ. (สห + ปติ) สหบุพพทพทพพิทสิมาส
ยา (อิตติ) อ.หญิงใด วตตติ ย่อมเป็นไป สห กับ ปตินา ด้วยสามี อิติ เพราะเหตุ
นั้น (สา อิตติ) อ.หญิงนั้น สปรตติ ชื่อว่าสปรตติ (ผู้เป็นไปกับด้วยสามี, ร่วมสามี), ได้แก่หญิง.
๒. สปรตติยา วาลี สปรตติวาลี. (สปรตติ + วาลี) ตติยัตปปริสส์มาส
วาลี อ.การอยู่ สปรตติยา (อิตติยา) ด้วยหญิง ผู้เป็นไปกับด้วยสามี สปรตติวาลี ชื่อว่า
สปรตติวาลี. (การอยู่กับหญิงร่วมสามี)

มัจจนตถาย

เป็นจตุตถัตปปริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

- มัจจนลล์ อตถาย มัจจนตถาย. (มัจจน + อตถ)
- อตถาย เพื่อประโยชน์ มัจจนลล์ แก่การหลุดพ้น มัจจนตถาย ชื่อว่ามัจจนตถ. (ประโยชน์แก่การ
หลุดพ้น)

ตรุณิตถิโย

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

- ตรุณิโย จ ตา อิตถิโย จาติ ตรุณิตถิโย. (ตรุณิ + อิตถิ)
- ตรุณิโย จ อ.สาว ท. ด้วย ตา อ.สาว ท. เหล่านั้น อิตถิโย จ เป็นหญิงด้วย อิติ เพราะ
เหตุนี้ ตรุณิตถิโย ชื่อว่าตรุณิตถิ. (หญิงสาวทั้งหลาย)

ปจมคพโม

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

- ปจโม จ โส คพโม จาติ ปจมคพโม. (ปจม + คพม)
- ปจโม จ อ.ที่หนึ่งด้วย โส อ.ที่หนึ่งนั้น คพโม จ เป็นกรรมด้วย อิติ เพราะเหตุนี้
ปจมคพโม ชื่อว่าปจมคพม. (กรรมที่หนึ่ง, กรรมแรก)

ปุตุตปฏิลามตถาย

เป็นจตุตถิตตปุริสสมาส โดยมีทุตียาตปุริสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ปุตุตฺ ปฏิลามโก ปุตุตปฏิลามโก. (ปุตุต + ปฏิลาม) ทุตียาตปุริสสมาส
 ปฏิลามโก อ.การได้เฉพาะ ปุตุตฺ ซึ่งบุตร ปุตุตปฏิลามโก ชื่อว่าปุตุตปฏิลาม. (การได้เฉพาะ
 บุตร)
๒. ปุตุตปฏิลามสฺส อตถาย ปุตุตปฏิลามตถาย. (ปุตุตปฏิลาม + อตถ) จตุตถิตตปุริสสมาส
 อตถาย เพื่อประโยชน์ ปุตุตปฏิลามสฺส แก่การได้เฉพาะซึ่งบุตร ปุตุตปฏิลามตถาย ชื่อว่า
 ปุตุตปฏิลามตถ. (ประโยชน์แก่การได้เฉพาะบุตร)

ตรุณภาโว

เป็นจตุตถิตตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

- ตรุณิยา ภาโว ตรุณภาโว. (ตรุณิ + ภาว)
 ภาโว อ.ความเป็น ตรุณิยา อตตโน แห่งตน เป็นหญิงสาว ตรุณภาโว ชื่อว่าตรุณภาว. (ความ
 เป็นสาว)

ปติกุล

เป็นจตุตถิตตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

- ปติสฺส กุลํ ปติกุล. (ปติ + กุล)
 กุลํ อ.ตระกูล ปติสฺส แห่งสามี ปติกุล ชื่อว่าปติกุล. (ตระกูลสามี)

คมนตถาย

เป็นจตุตถิตตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

- คมนสฺส อตถาย คมนตถาย. (คมน + อตถ)
 อตถาย เพื่อประโยชน์ คมนสฺส แก่การไป คมนตถาย ชื่อว่าคมนตถ. (ประโยชน์แก่การไป)

ชาติอาทโย, ฌมมา

เป็นฉฐัฐวิปทูลยาธิกรณพหุพีหิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ชาติ อาทิ เยสนติ ชาติอาทโย, ฌมมา. (ชาติ + อาทิ)

ชาติ อ.ชาติ อาทิ เป็นต้น เยส (ฌมมาน) แห่งสภาวธรรม ท. เหล่าใด (อติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (เต ฌมมา) อ.สภาวธรรม ท. เหล่านั้น ชาติอาทโย ชื่อว่าชาติอาทิ (มีชาติเป็นต้น), ได้แก่ สภาวธรรมทั้งหลาย.

ทณฺทตฺตโคपालกสฺทิสฺสา, ฌมมา

เป็นตติยาตปฺปรีสสมาส โดยมีวิปทภินนาธิกรณพหุพีหิสมาส ทุตติยาตปฺปรีสสมาส และวิเสสน-
บุพพบทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ทณฺโท ทตฺเต ยสฺสาตี ทณฺทตฺโต, โคपालโก. (ทณฺท + ทตฺโต) วิปทภินนาธิกรณ-
พหุพีหิสมาส

ทณฺโท อ.ทอนไม้ ทตฺเต ในมือ ยสฺส (โคपालกสฺส) ของบุคคลผู้เลี้ยงซึ่งโคใด (อติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (โส โคपालโก) อ.บุคคลผู้เลี้ยงซึ่งโคนั้น ทณฺทตฺโต ชื่อว่าทณฺทตฺโต (ผู้มีทอนไม้ในมือ), ได้แก่นายโคบาล.

๒. คาโว ปาเลตีติ โคपालโก. (โคสทฺทูปปท + ปาล รกฺขณ ในการรักษา + ฌมฺบัจจย)
ทุตติยาตปฺปรีสสมาส, กิตฺตสฺมาส, กัตตฺตฺรูป, กัตตฺตฺสาธนะ

(โย ปุคฺคโล) อ.บุคคลใด ปาเลติ ย่อมรักษา คาโว ซึ่งโค ท. อิติ เพราะเหตุนั้น (โส ปุคฺคโล) อ.บุคคลนั้น โคपालโก ชื่อว่าโคपालก (ผู้รักษาซึ่งโค, ผู้เลี้ยงโค, นายโคบาล)

๓. ทณฺทตฺโต จ โส โคपालโก จาติ ทณฺทตฺตโคपालโก. (ทณฺทตฺโต + โคपालก)
วิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส

ทณฺทตฺโต จ อ.ผู้มีทอนไม้ในมือด้วย โส อ.ผู้มีทอนไม้ในมือนั้น โคपालโก จ เป็นบุคคลผู้เลี้ยงซึ่งโคด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ทณฺทตฺตโคपालโก ชื่อว่าทณฺทตฺตโคपालก. (ผู้เลี้ยงโคผู้มีทอนไม้ในมือ)

๔. ทณฺทตฺตโคपालเกน สฺทิสฺสา ทณฺทตฺตโคपालกสฺทิสฺสา, ฌมมา. (ทณฺทตฺตโคपालก + สฺทิส)
ตติยาตปฺปรีสสมาส

(ฌมมา) อ.สภาวธรรม ท. สฺทิสฺสา อันเช้นกับ ทณฺทตฺตโคपालเกน ด้วยบุคคลผู้เลี้ยงซึ่งโคผู้มีทอนไม้ในมือ ทณฺทตฺตโคपालกสฺทิสฺสา ชื่อว่าทณฺทตฺตโคपालกสฺทิส (ผู้เช้นกับด้วยบุคคลผู้เลี้ยงซึ่งโคผู้มี

ท่อนไม้ในมือ), ได้แก่สภาวะธรรมทั้งหลาย.

เกทารนตรี

เป็นฉันทลักษณ์ที่ประพันธ์มา มีวิเคราะห์ว่า

เกทารสัส อนุตร เกทารนตรี. (เกทาร + อนุตร)

อนุตร อ.ระหว่าง เกทารสัส แห่งคันทนา เกทารนตรี ชื่อว่าเกทารนตรี. (ระหว่างคันทนา)

สุลภติโณทโก, โคจโร

เป็นฉันทลักษณ์ที่ประพันธ์มา โดยมีส่วนทวนทวนอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ตินญจ อุทกญจ ตินญก. (ติน + อุทก) สมหาทวนทวน

ติน จ อ.ทวนด้วย อุทก จ อ.น้ำด้วย ตินญก ชื่อว่าตินญก. (ทวนและน้ำ)

๒. สลภ ตินญก ยสสาติ สลภติโณทโก, โคจโร. (สลภ + ตินญก) ฉันทลักษณ์ที่ประพันธ์มา
กรรมทวนทวน

ตินญก อ.ทวนและน้ำ สลภ อันบุคคลได้โดยง่าย ยส (โคจรส) แห่งที่โคจรได้
(อติ) มีอยู่ อติ เพราะเหตุนั้น (โส โคจโร) อ.ที่โคจรนั้น สลภติโณทโก ชื่อว่าสลภติโณทโก (มีทวน
และน้ำอันบุคคลได้โดยง่าย), ได้แก่ที่โคจร.

ชีวิตนทริย

เป็นฉันทลักษณ์ที่ประพันธ์มา มีวิเคราะห์ว่า

ชีวิตเมว อินทริย ชีวิตนทริย. (ชีวิต + อินทริย)

ชีวิต เอว อ.ชีวิตนั้นเที่ยว อินทริย เป็นอินทริย ชีวิตนทริย ชื่อว่าชีวิตนทริย. (อินทริยคือชีวิต)

โคจรภูมิ

เป็นฉันทลักษณ์ที่ประพันธ์มา มีวิเคราะห์ว่า

โคจโร จ โส ภูมิ จาติ โคจรภูมิ. (โคจร + ภูมิ)

โคจโร จ อ.เป็นที่ทำกินด้วย โส อ.เป็นที่ทำกินนั้น ภูมิ จ เป็นภาคพื้นด้วย อติ เพราะเหตุ
นั้น โคจรภูมิ ชื่อว่าโคจรภูมิ. (ภาคพื้นเป็นที่ทำกิน)

โอบมมปฏิบัติปาหน

เป็นจัญฐิตุปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

๑. อุปมาย ภาโว โอบมม. (อุปมา + ฌยปัจจย) ภาวตัทธิต
ภาโว อ.ความเป็น อุปมาย แห่งอุปมา โอบมม ชื่อว่าโอบมม. (ความเป็นอุปมา)
๒. โอบมมสส ปฏิปาหน โอบมมปฏิบัติปาหน. (โอบมม + ปฏิปาหน) จัญฐิตุปุริสสมาส
โอบมมสส ปฏิปาหน อ.คำเป็นเครื่อง ยังความเป็นแห่งอุปมา ให้ถึงเฉพาะ โอบมม-
ปฏิบัติปาหน ชื่อว่าโอบมมปฏิบัติปาหน. (คำเป็นเครื่องยังความเป็นอุปมาให้ถึงเฉพาะ)

เทสนาวสาน

เป็นจัญฐิตุปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

- เทสนาย อวสาน เทสนาวสาน. (เทสนา + อวสาน)
อวสาน อ.เป็นที่สิ้นสุดลง เทสนาย แห่งพระเทศนา เทสนาวสาน ชื่อว่าเทสนาวสาน. (เป็นที่สิ้นสุดลงแห่งพระเทศนา)

โสตาปัตติผลาทิน

เป็นจัญฐิตวิปทูลยาธิกรณพหุพีทิสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

- โสตาปัตติผล อาทิ เยส ตานิ โสตาปัตติผลาทิน, อริยผลานิ. (โสตาปัตติผล + อาทิ)
โสตาปัตติผล อ.โสตาปัตติผล อาทิ เป็นต้น เยส (อริยผลานิ) แห่งอริยผล ท. เหล่าใด (อตถิ) มีอยู่, ตานิ (อริยผลานิ) อ.อริยผล ท. เหล่านั้น โสตาปัตติผลาทิน ชื่อว่าโสตาปัตติผลาทิ, ได้แก่ อริยผลทั้งหลาย. (มีโสตาปัตติผลเป็นต้น)

๖. อชฺครเปตวตฺถ ๗ (๑๑๒)

อชฺครเปตวตฺถ (มยา วุจฺจเต) ๗

อชฺครเปตวตฺถ อ.เรื่องแห่งอชฺครเปต (มยา) อันข้าพเจ้า
(วุจฺจเต) จะกล่าว ๗

อชฺครเปตวตฺถ วุตตกัมมะใน วุจฺจเต ๗ อาชยตบทกัมมวจาก
มยา อนภิกิตกัตตาใน วุจฺจเต ๗

๖. เรื่องอชฺครเปต



๑. “อถ ปาปานิ กมฺมานีติ อิมํ ฐมฺมเทสนํ สตุถา เวพฺพเน วิหรนฺโต อชฺครเปตํ
อารพฺภ กเถสิ ๗

สตุถา เวพฺพเน วิหรนฺโต อชฺครเปตํ อารพฺภ “อถ ปาปานิ กมฺมานีติ อิมํ ฐมฺมเทสนํ กเถสิ ๗

สตุถา อ.พระศาสดา วิหรนฺโต เมื่อทรงประทับ เวพฺพเน ในพระวิหารชื่อว่าเวพฺพวัน
อารพฺภ ทรงปรารภ อชฺครเปตํ ซึ่งอชฺครเปต กเถสิ ตรัสแล้ว อิมํ ฐมฺมเทสนํ ซึ่ง
พระธรรมเทศนาว่า “อถ ปาปานิ กมฺมานีติ” ว่า “อถ ปาปานิ กมฺมานิ” ดังนี้เป็นต้น ๗

พระศาสดาเมื่อทรงประทับอยู่ในพระเวพฺพวัน ทรงปรารภอชฺครเปต ตรัสพระธรรม
เทศนาว่า “อถ ปาปานิ กมฺมานิ” ดังนี้เป็นต้น

สตุถา สุกฺตกัตตาใน กเถสิ ๗ อาชยตบทกัตตวจาก “อถ ปาปานิ กมฺมานิ” สรุปะใน
อิติ ๗ ศัพท์ อาทยัตถะใน อิมํ ฐมฺมเทสนํ อิมํ วิเสสนะของ ฐมฺมเทสนํ ๗ วุตตกัมมะใน
กเถสิ เวพฺพเน วิสยาธาระใน วิหรนฺโต ๗ อัปภันตริกิริยาของ สตุถา อชฺครเปตํ วุตต-
กัมมะใน อารพฺภ ๗ สมานกาลกิริยาใน กเถสิ ๗

๒. เอกสฺมี หิ สมเย มหาโมคฺคฺคฺลฺลานตฺเถโร ลกฺขณตฺเถเรน สทุธิ คิฉณกฺกุฎปพฺพตา
โอตฺรนฺโต ทิพฺพเน จกฺขุณา ปณฺจวิสติโยชนิกํ อชฺครเปตํ นาม อทุทส ๗

หิ ดังจะกล่าวโดยพิสดาร เอกสฺมี สมเย ในสมัยหนึ่ง มหาโมคฺคฺคฺลฺลานตฺเถโร

อ.พระมหาโมคคัลลานะผู้เถระ โอตระนุโต เมื่อข้ามลง คิชฌณภูฏปพพตา จากภูเข
ชื่อว่าคิชฌณภูฏ สหุธิ กับ ลกขณตเถเรน ด้วยพระลักษณะผู้เถระ อททส ได้เห็นแล้ว
อชครเปต หนาม ชื่อซึ่งอชครเปต ปญจวิสติโยชนิกัม ด้วประกอบแล้วด้วโยชน
ยี่สิบห้า จกขุหา ด้วจักขุ ทิพเพน อันเป็นทิพย์ ๕

ด้วจะกล่าวโดยพิสดาร ในสมัยหนึ่ง พระมหาโมคคัลลานเถระ ขณะข้ามลงจากภูเข
คิชฌณภูฏพร้อมด้วพระลักษณะเถระ ได้เห็นเปตชื่อว่าอชครเปต ประกอบด้ว ๒๕
โยชน ด้วทิพยจักขุ

หิตัพท วิตถารโชตกะ เอกสมิ วิเสสณะของ สมเยย กาลสัตตมีใน อททส
มหาโมคคัลลานตเถโร สุททกัตตานิ อททสย อาชยตบทกัตตวจาก ลกขณตเถเรน
สัทตตติยาเข้ากักับ สหุธิย กิริยาสมวายะใน โอตระนุโต คิชฌณภูฏปพพตา อปาทานใน
โอตระนุโตย อัพกันตรกิริยาของ มหาโมคคัลลานตเถโร ทิพเพน วิเสสณะของ จกขุหา
กณะใน อททส ปญจวิสติโยชนิกัม วิเสสณะของ อชครเปต หนามศัพท สัณญชาโชตกะ
เข้ากักับ อชครเปตย อวุตตกัมมะใน อททส ๕

๓. ตสฺส สีสโต อคฺคิชาลา อฏฺฐหิตฺวา ปริยนฺตํ คจฺจนฺติ, ปริยนฺตโต อฏฺฐหิตฺวา สีสํ
คจฺจนฺติ, อฏฺฐโต อฏฺฐหิตฺวา มชฺฌเณ โอสฺรณฺติ ๕

ตสฺส (เปตสฺส) สีสโต อคฺคิชาลา อฏฺฐหิตฺวา ปริยนฺตํ คจฺจนฺติ, ปริยนฺตโต อฏฺฐหิตฺวา สีสํ
คจฺจนฺติ, อฏฺฐโต (สีสปริยนฺตโต) อฏฺฐหิตฺวา มชฺฌเณ โอสฺรณฺติ ๕

อคฺคิชาลา อ.เปลวแห่งไฟ ท. อฏฺฐหิตฺวา ตั้งขึ้นแล้ว สีสโต จากศึระะ ตสฺส
(เปตสฺส) ของเปตนั้น คจฺจนฺติ ย่อมไป ปริยนฺตํ สู่ที่สุตฺรอบ, อฏฺฐหิตฺวา ตั้งขึ้น
แล้ว ปริยนฺตโต จากที่สุตฺรอบ คจฺจนฺติ ย่อมไป สีสํ สู่ศึระะ, อฏฺฐหิตฺวา ตั้งขึ้นแล้ว
อฏฺฐโต (สีสปริยนฺตโต) จากศึระะและที่สุตฺรอบ ท. ทั้งสอง โอสฺรณฺติ ย่อมประชุม
ลง มชฺฌเณ ในท่ามกลาง ๕

เปลวไฟทั้งหลาย ตั้งขึ้นจากศึระะของเปตนั้น ย่อมไปสู่ที่สุตฺรอบ ตั้งขึ้นจากที่สุตฺรอบ
ย่อมไปสู่ศึระะ ตั้งขึ้นจากศึระะและที่สุตฺรอบทั้งสอง ย่อมประชุมลงในท่ามกลาง

อคฺคิชาลา สุททกัตตานิ คจฺจนฺติ และ โอสฺรณฺติ คจฺจนฺติ สองบทกัดี โอสฺรณฺติ กัดี

อาชชวตบทกัตตุวาจก ตสฺส วิเสสณะของ เปตสฺสจฺจ สามีสัมพันธะใน สีสโตจฺจ อปาทาน ใน อุกฺกหิตฺวาจฺจ ปุพฺพกาลกิริยาใน คจฺจนฺตฺติ ปริยฺนตฺตํ สัมปาปฺปญฺเญกัมมะใน คจฺจนฺตฺติ, ปริยฺนตฺโต อปาทานใน อุกฺกหิตฺวาจฺจ ปุพฺพกาลกิริยาใน คจฺจนฺตฺติ สีสํ สัมปาปฺปญฺเญกัมมะ ใน คจฺจนฺตฺติ, อุกฺยโต วิเสสณะของ สีสปริยฺนตฺโตจฺจ อปาทานใน อุกฺกหิตฺวาจฺจ ปุพฺพกาล- กิริยาใน โอสฺรณฺตฺติ มชฺเฌ วิสยาธาระใน โอสฺรณฺตฺติ ฯ

๔. เถโร ตํ ทิสฺวา สีตํ กตฺวา ลกฺขณตฺถเเรน สีตการณํ ปุณฺโณ “อกาโล อวฺสุโส อิมสฺส ปญฺหสฺส พฺยากรณาย, สตฺถุ สนฺติเก มํ ปุจฺเจยฺยาสีติ วตฺวา ราชคเห ปิณฺฑทฺาย จริตฺวา สตฺถุ สนฺติกํ คตฺทกาเล ลกฺขณตฺถเเรน ปุณฺโณ อาห “ตตฺรหํ อวฺสุโส เอกํ เปตํ อทฺทสํ, ตสฺส เอวฺรุโป นาม อตฺตภาโว, อหนตํ ทิสฺวา ‘น วต เม เอวฺรุโป อตฺตภาโว ทิฏฺฐปฺพุโพติ สีตํ ปาตฺวากาสินฺตฺติ ฯ

เถโร ตํ (เปตํ) ทิสฺวา สีตํ กตฺวา ลกฺขณตฺถเเรน สีตการณํ ปุณฺโณ “(อัย กาล) อกาโล (โหติ) อวฺสุโส อิมสฺส ปญฺหสฺส พฺยากรณาย, (ตฺวํ) สตฺถุ สนฺติเก มํ ปุจฺเจยฺยาสีติ วตฺวา ราชคเห ปิณฺฑทฺาย จริตฺวา สตฺถุ สนฺติกํ คตฺทกาเล ลกฺขณตฺถเเรน ปุณฺโณ อาห “ตตฺร (จาเน) อหํ อวฺสุโส เอกํ เปตํ อทฺทสํ, ตสฺส (เปตสฺส) เอวฺรุโป นาม อตฺตภาโว (อตฺถิ), อหํ ตํ (เปตํ) ทิสฺวา ‘น วต เม เอวฺรุโป อตฺตภาโว ทิฏฺฐปฺพุโพ (โหติ) ‘อิติ (จินฺตเนน) สีตํ ปาตฺวากาสินฺตฺติ ฯ

เถโร อ.พระเถระ ทิสฺวา เห็นแล้ว ตํ (เปตํ) ซึ่งเปรตนั้น กตฺวา กระทำแล้ว สีตํ ซึ่ง การแยม ลกฺขณตฺถเเรน ปุณฺโณ ผู้อันพระลักษณะผู้เถระ ถามแล้ว สีตการณํ ซึ่ง เหตุแห่งการแยม วตฺวา กล่าวแล้ว อิติ ว่า “อวฺสุโส ตุก่อนท่านผู้มีอายุ (อัย กาล) อ.กาลนี้ อกาโล เป็นกาลไม่ควร พฺยากรณาย เพื่ออันพยากรณ์ อิมสฺส ปญฺหสฺส ซึ่งปัญหานี้ (โหติ) ย่อมเป็น, (ตฺวํ) อ.ท่าน ปุจฺเจยฺยาสี พึงถาม มํ ซึ่งกระผม สนฺติเก ในสำนัก สตฺถุ ของพระศาสดา” อิติ ดังนี้ จริตฺวา เทียวไปแล้ว ราชคเห ในเมืองราชคฤห์ ปิณฺฑทฺาย เพื่อบิณฑบาต ลกฺขณตฺถเเรน ปุณฺโณ ผู้อันพระลักษณะ ผู้เถระถามแล้ว คตฺทกาเล ในกาลเป็นที่ไปแล้ว สนฺติกํ สู่สำนัก สตฺถุ ของพระศาสดา อาห กล่าวแล้ว อิติ ว่า “อวฺสุโส ตุก่อนท่านผู้มีอายุ อหํ อ.กระผม อทฺทสํ ได้เห็น แล้ว เอกํ เปตํ ซึ่งเปรตตนหนึ่ง ตตฺร (จาเน) ในที่นั้น, อตฺตภาโว อ.อัตภาพ เอวฺรุโป นาม ชื่ออันมีอย่างนี้เป็นรูป ตสฺส (เปตสฺส) ของเปรตนั้น (อตฺถิ) มีอยู่,

อหัง อ.กระผม ทิสฺวา ครั้นเห็นแล้ว ตัง (เปตัง) ซึ่งเปรตนั้น ปาตวากาสี ได้กระทำให้ปรากฏแล้ว สิตัง ซึ่งการแยม (จินตเนน) ด้วยอันคิด อิติ ว่า ‘อตุตทภาโว อ.อัตตภาพ เอวรูปุ อันมีอย่างนี้เป็นรูป เม ทิฏฐปฺพุโป เป็นอัตตภาพ อันเรา เห็นแล้วในกาลก่อน (โหติ) ย่อมเป็น น วต หามิได้หนอ’ อิติ ดังนี้” อิติ ดังนี้ ฯ

พระเถระเห็นเปรตนั้นแล้ว ทำการแยม ถูกพระลักษณะเถระถามเหตุแห่งการแยม ก็กล่าวว่า “ดูก่อนท่านผู้มีอายุ กาลนี้ เป็นกาลไม่สมควรเพื่อจะพยากรณ์ปัญหานี้, ท่านพึงถามกระผมในสำนักของพระศาสดา” ดังนี้ เทียวไปในเมืองราชคฤห์เพื่อบิณฑบาต ถูกพระลักษณะเถระถามในกาลเป็นที่ไปสู่นักของพระศาสดา จึงกล่าวว่า “ดูก่อนท่านผู้มีอายุ กระผมได้เห็นเปรตตนหนึ่งในที่นั้น, อัตตภาพซึ่งอันเห็นปานนี้ ของเปรตนั้น มีอยู่, กระผมครั้นเห็นเปรตนั้นแล้ว ได้ทำการแยมให้ปรากฏ ด้วยอันคิดว่า ‘อัตตภาพอันเห็นปานนี้ เป็นของอันเราไม่เคยเห็นมาก่อนหนอ’

เถโร สุททกัตตานิ อหาญ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ตัง วิเสสชะของ เปตัง อวุตตกัมมะใน ทิสฺวาญ ปุพพกาลกิริยาใน กตฺวา สิตัง อวุตตกัมมะใน กตฺวาญ ปุพพกาลกิริยาใน ปุฏฺฐโจ ลกฺขณตฺเถเรน อนภิทกัตตานิ ปุฏฺฐโจ สิตการณํ อวุตตกัมมะใน ปุฏฺฐโจ วิเสสชะของ เถโร “อาวุโส อาลปะนะ อัย วิเสสชะของ กาลัง สุททกัตตานิ โหติญ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อกาล วิคิตกัตตานิ โหติ อิมสฺส วิเสสชะของ ปญฺหสฺสญ ฉัญฺฐิวุตตกัมมะใน พยากรณายญ สัมปทานใน อกาล, ตฺวํ สุททกัตตานิ ปุจฺเจยฺยาสิจญ อาชยาตบทกัตตฺวาจก สตุฏฺฐ สามีสัมพันธะใน สนฺติเกญ วิสยาธาระใน ปุจฺเจยฺยาสิมํ อวุตตกัมมะใน ปุจฺเจยฺยาสิม” อิติศัพท์ อากาละใน วตฺวาญ ปุพพกาลกิริยาใน จริตฺวา ราชคเห วิสยาธาระใน จริตฺวา ปิณฺฑาย สัมปทานใน จริตฺวาญ ปุพพกาลกิริยาใน ปุฏฺฐโจ สตุฏฺฐ สามีสัมพันธะใน สนฺติกัญ สัมปาปุณียกัมมะใน คตฺกालะญ กาลสัตตมีใน ปุฏฺฐโจ ลกฺขณตฺเถเรน อนภิทกัตตานิ ปุฏฺฐโจ วิเสสชะของ เถโร “อาวุโส อาลปะนะ อหัง สุททกัตตานิ อทฺทสัญ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ตตฺตร วิเสสชะของ จาเนญ วิสยาธาระใน อทฺทสั เอกัง วิเสสชะของ เปตัง อวุตตกัมมะใน อทฺทสั, นามศัพท์ สัณฺญาโชตกะ เข้ากับ เอวรูปุญ วิเสสชะของ อตุตทภาโวญ สุททกัตตานิ อตุตฺทิจญ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ตสฺส วิเสสชะของ เปตสฺสญ สามีสัมพันธะใน อตุตทภาโว, อหัง สุททกัตตานิ ปาตวากาสีญ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ตัง วิเสสชะของ เปตัง อวุตตกัมมะใน ทิสฺวาญ ลกฺขณตฺเถ

‘เอวรูโป วิเสสณะของ อตตภาโวๆ สุทธกัตตาใน โหติๆ อาชยาตบทกัตตวาจก นคัพท์ ปฏิเสธนัตถะ วตคัพท์ สังเวคัตถะ เม อนภิตกัตตาใน ทิฏฐจ- ทิฏฐจพุโพ วิกตีกัตตา ใน โหติ’ อิตคัพท์ สรุปะเน จินตเนนๆ ภาระเน ปาตวากาสี สิต์ อวุตตกัมมะเน ปาตวากาสี” อิตคัพท์ อาการะเน อาห ๕

๕. สตุถา “จกขุภูตา วต เม ภิกขเว สาวกา วิหรนตีติอาทีนิ วทนโต เถรสส กถั ปติฏฐาเปตวา “มยาเปส ภิกขเว เปโต โพธิมณฑะเยว ทิฏฐโจ, ‘เย จ ปน เม วจัน น สททเหยยุ, เตสนตัง อหิตาย อสสาติ น กเถสี, อิทานิ โมคคัลลานัน สกขี ลภิตวา กเถมีติ วตวา ภิกขุหิ ตสส ปุพพกมมัม ปุฏฐโจ พยาภาสิ: “กสสปพุทธกาเล กิร สุมังคละเสฏฐี นาม สุวณฺณิฏฐกาหิ ภูมิมิย ปตฺถริตวา วิสตีอุสภฏฐาเน ตตฺตเก เนว ฐเนน วิหารัง กาทเรตวา ตาวตเกเนว วิหารมหม์ กาทเรสิ ๕

สตุถา “จกขุภูตา วต (หุตฺวา) เม ภิกขเว สาวกา วิหรนตีติอาทีนิ (วจนานิ) วทนโต เถรสส กถั ปติฏฐาเปตวา “มยาปิ เอโส ภิกขเว เปโต โพธิมณฑะ เอว ทิฏฐโจ, (อห) ‘เย (ชนา) จ ปน เม วจัน น สททเหยยุ, เตส (ชนนาน) ตัง (อสททหน) อหิตาย อสสาติ (จินตเนน) น กเถสี, อิทานิ (อห) โมคคัลลานัน สกขี (กตฺวา) ลภิตวา กเถมีติ วตวา ภิกขุหิ ตสส (เปตสส) ปุพพกมมัม ปุฏฐโจ พยาภาสิ: “กสสปพุทธกาเล กิร สุมังคละเสฏฐี นาม สุวณฺณิฏฐกาหิ ภูมิมิย ปตฺถริตวา วิสตีอุสภฏฐาเน (ปุคฺคัล) ตตฺตเกเน เอว ฐเนน วิหารัง กาทเรตวา (ปุคฺคัล) ตาวตเกเน เอว (ฐเนน) วิหารมหม์ กาทเรสิ ๕ (เปิดข้อ ๒๑)

สตุถา อ.พระศาสดา วทนโต ตรัสอยู่ (วจนานิ) ซึ่งพระดำรัส ท. อิตอาทีนิ มีว่า “ภิกขเว ดูก่อนภิกษุ ท. สาวกา อ.สาวก ท. เม ของเรา จกขุภูตา วต เป็นผู้มิจักขุ เป็นแล้วหนอ (หุตฺวา) เป็น วิหรนติ ย่อมอยู่” อิตอาทีนิ ดังนี้เป็นต้น กถั ยังวาจาเป็น เครื่องกล่าว เถรสสของพระเถระ ปติฏฐาเปตวา ให้ตั้งอยู่เฉพาะแล้ว วตฺวา ตรัสแล้ว อิติ ว่า “ภิกขเว ดูก่อนภิกษุ ท. เอโส เปโต อ.เปรตนัน มยาปิ แม้อันเรา ทิฏฐโจ เห็น แล้ว โพธิมณฑะ เอว ที่ควงแห่งต้นโพธิ์นั้นเทียว, (อห) อ.เรา น กเถสี ไม่กล่าวแล้ว (จินตเนน) ด้วยอันคิด อิติ ว่า ‘จ ปน ก็แล เย (ชนา) อ.ชน ท. เหล่าใด น สททเหยยุ ไม่พึงเชื่อ วจัน ซึ่งคำ เม ของเรา, ตัง (อสททหน) อ.ความไม่เชื่อนั้น เตส (ชนนาน) ของ ชน ท. เหล่านั้น อสส พึงมี อหิตาย เพื่อความฉิบหายมิใช่ประโยชน์แก่อกุล” อิติ ดังนี้,

อิทานิในกาลนี้ (อห) อ.เรา ลภิตวา ได้แล้ว โมคคัลลาน์ ซึ่งพระโมคคัลลานะ (กตวา) กระทำ สกขี ให้เป็นพยาน กถมิ ย่อมกล่าว” อิติ ดังนี้ ภิกขุทึ ปุฏโจ ผู้อันภิกษุ ท. ทูลถามแล้ว ปุพพกมมฺ ซึ่งกรรมในกาลก่อน ตสฺส (เปตสฺส) ของเปรตนั้น พุยาภาสิ ทรงพยากรณ์แล้ว: อิติ ว่า “กิริ ได้ยินว่า กสฺสปปพุทฺธกาเล ในกาลแห่งพระพุทธเจ้า พระนามว่ากัสสปะ สุมงฺคฺลเสฏฺฐิ นาม ชื่อ อ.เศรษฐีชื่อว่าสุมังคละ ปตฺถริตวา ปุลาตแล้ว ภูมียิ ที่ภาคพื้น สุวณฺณิฏฺฐกาหิ ด้วยอิฐอันเป็นวิหารแห่งทอง ท. (ปุคฺคฺล) ยังบุคคล กาเรตฺวา ให้กระทำแล้ว วิหาริ ซึ่งวิหาร ธเนน ด้วยทรัพย์ ตตฺตเกน เหว มีประมาณเท่านั้นนั้นเทียว วิสติอุสฺสภูจฺจาเน ในที่มีอุสภะยีสิบเป็นประมาณ (ปุคฺคฺล) ยังบุคคล กาเรสิ ให้กระทำแล้ว วิหารมฺหิ ซึ่งการฉลองซึ่งวิหาร (ธเนน) ด้วยทรัพย์ ดาวตเกน เหว มีประมาณเท่านั้นนั้นเทียว ฯ

พระศาสดาตรัสพระดำรัสทั้งหลายมีว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สาวกทั้งหลายของเรา เป็นผู้จักขุหฺนอ ย่อมอยู่” ดังนี้ เป็นต้น ยังถ้อยคำของพระเถระให้ตั้งอยู่เฉพาะแล้ว ตรัสว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เปรตนั้น แม้เราเห็นแล้วที่ดวงแห่งต้นโพธิ์นั้นแหละ, เรา ไม่กล่าวด้วยอันคิดว่า ‘ก็แลพวกชนเหล่าใด ไม่พึงเชื่อคำของเรา, ความไม่เชื่อนั้น ของ พวกชนเหล่านั้น พึงมีเพื่อความฉิบหายมิใช่ประโยชน์เกื้อกูล’ ดังนี้, ในกาลนี้ เราได้ พระโมคคัลลานะให้เป็นพยานแล้ว ย่อมกล่าว” ฤภิกษุทั้งหลายทูลถามบุพพกรรม ของเปรตนั้น จึงทรงพยากรณ์ว่า “ได้ยินว่า ในกาลแห่งพระพุทธเจ้าพระนามว่ากัสส ปะ เศรษฐีชื่อว่าสุมังคละ ปุลาตภาคพื้นด้วยอิฐทองคำทั้งหลาย ใช้คนให้สร้างวิหาร ด้วยทรัพย์มีประมาณเท่านั้นนั้นแหละในที่มิ ๒๐ อุสภะเป็นประมาณ ใช้คนให้ทำการ ฉลองวิหารด้วยทรัพย์มีประมาณเท่านั้นนั้นแหละ

สตฺถา สุทฺธกัตฺตาโน พุยาภาสิฯ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก “ภิกฺขเว อาลปนะ สาวกา สุทฺธกัตฺตาโน วิหรนฺติฯ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก จกฺขุญฺจตา วิกตีกัตฺตาโน หุตฺวาฯ สมาน- กาลกิริยาโน วิหรนฺติ วัตตัพพํ อัจฉริยัตถะ เม สามีสัมพันธะโน สาวกา” อิติอาทีนิ วิเสสนะของ วจนานิฯ อวุตตกัมมะโน วทนฺโตฯ อัมภันตริกิริยาของ สตฺถา เถรสฺส สามีสัมพันธะโน กถิฯ การิตกัมมะโน ปตฺติญฺจาเปตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาโน วตฺวา “ภิกฺขเว อาลปนะ เอโส วิเสสนะของ เปโตฯ วุตตกัมมะโน ทิฏฺฐิโจฯ กิตบทกัมมฺวาจก อปีตัพพํ อเปกขัตถะเข้ากับ มยาฯ อนภินิตกัตฺตาโน ทิฏฺฐิโจ เอวตัพพํ อวธารณะเข้ากับ

โพธิมณฑล ๗ วิสยาหาระใน ทิฏฐโจ, อหิ สุธกัตตานิ กเถสิ ๗ อาชยาตบทกัตตวาจก
 ‘จ ปน นิปาตสมุหะ เย วิเสสณะของ ชนา ๗ สุธกัตตานิ สททเหยยฺย ๗ อาชยาตบท
 กัตตวาจก เม สามีสัมพันธะใน วจนฺ ๗ อุตตกัมมะใน สททเหยยฺย นคัพท์ ปฏิเสธะใน
 สททเหยยฺย, ตํ วิเสสณะของ อสททหนฺ ๗ สุธกัตตานิ อสส ๗ อาชยาตบทกัตตวาจก
 เตสํ วิเสสณะของ ชนา ๗ สามีสัมพันธะใน อสททหนฺ อหิตาย สัมปทานใน อสส’
 อิตคัพท์ สรุปะใน จินตเนน ๗ ภาวะใน กเถสิ นคัพท์ ปฏิเสธะใน กเถสิ, อิทานิ กาล-
 สัตตมีใน กเถมิ อหิ สุธกัตตานิ กเถมิ ๗ อาชยาตบทกัตตวาจก โมคคฺลลานํ อุตต-
 กัมมะใน ลภิตวา สกฺขี วิกตีกัมมะใน กตฺวา ๗ กิริยาวิเสสณะใน ลภิตวา ๗ ปุพพกาล-
 กิริยาใน กเถมิ” อิตคัพท์ อากาละใน วตฺวา ๗ ปุพพกาลกิริยาใน ปุฏฺฐโจ ภิกฺขุหิ
 อนภิตกัตตานิ ปุฏฺฐโจ ตสฺส วิเสสณะของ เปตสฺส ๗ สามีสัมพันธะใน ปุพพกมฺม ๗
 อุตตกัมมะใน ปุฏฺฐโจ ๗ วิเสสณะของ สตุถา: “กิริคัพท์ อนุสฺสวณตฺถะ กสฺสปพฺพุทฺทกาเล
 กาลสัตตมีใน กาลเรสิ นามคัพท์ สญฺญาชตฺถะเข้ากับ สุมงฺคฺลเสฏฺฐี ๗ เหตุกัตตานิ
 กาลเรสิ ๗ อาชยาตบทเหตุกัตตวาจก สุวณฺณนิฏฺฐกาหิ ภาวะใน ปตฺถริตฺวา ภูมียํ
 วิสยาหาระใน ปตฺถริตฺวา ๗ ปุพพกาลกิริยาใน กาลเรตฺวา วิสตีอุสภฺภูจฺจาเน วิสยาหาระ
 ใน กาลเรตฺวา ปุคฺคัล การิตกัมมะใน กาลเรตฺวา เอวคัพท์ อวชารณะเข้ากับ ตตฺตเกน ๗
 วิเสสณะของ ฐเนน ๗ ภาวะใน กาลเรตฺวา วิหารํ อุตตกัมมะใน กาลเรตฺวา ๗ ปุพพกาล-
 กิริยาใน กาลเรสิ ปุคฺคัล การิตกัมมะใน กาลเรสิ เอวคัพท์ อวชารณะเข้ากับ ตาวตเกน ๗
 วิเสสณะของ ฐเนน ๗ ภาวะใน กาลเรสิ วิหารมฺหํ อุตตกัมมะใน กาลเรสิ ๗

๖. โส เอกทิวสํ ปาโตว สตุถุ สนฺติกํ คจฺจนฺโต นครทฺวาเร เอกิสฺสา สาလာย กาสาเวณ
 สสีสํ ปารุปีตฺวา กลลมกฺขิตฺเทหิ ปาเทหิ นิปนฺนํ เอกํ โจริํ ทิสฺวา “ออยํ กลลมกฺขิต-
 ปาโท รตฺตี วิจริตฺวา นิปนฺนมนุสฺโส ภวิสฺสตีติ อหา ๗

โส (เสฏฺฐี) เอกทิวสํ ปาโตว สตุถุ สนฺติกํ คจฺจนฺโต นครทฺวาเร เอกิสฺสา สาလာย กาสาเวณ
 สสีสํ (องคฺ) ปารุปีตฺวา กลลมกฺขิตฺเทหิ ปาเทหิ นิปนฺนํ เอกํ โจริํ ทิสฺวา “ออยํ (ปุคฺคฺล)
 กลลมกฺขิตปาโท รตฺตี วิจริตฺวา นิปนฺนมนุสฺโส ภวิสฺสตีติ อหา ๗

โส (เสฏฺฐี) อ.เศรษฺฐีนัน คจฺจนฺโต ไปอยู่ สนฺติกํ สู้สำนัก สตุถุ ของพระศาสดา
 ปาโตว ในเวลาเข้าเที่ยว เอกทิวสํ ในวันหนึ่ง ทิสฺวา เห็นแล้ว โจริํ ซึ่งโจร เอกํ คน

หนึ่ง กาสาเวน สสีล (องค์) ปารุปีตวา กลลมหุขิตเทหิ ปาเทหิ นิปนุหนิ ผู้คลุ้ม
แล้ว ซึ่งอวัยวะ อันเป็นไปกับด้วยศีระชะ ด้วยผ้ากาสาวะ ด้วยทั้งเท้า ท. อันเป็อนแล้ว
ด้วยโคลนตม นอนแล้ว สาลาย ที่ศาลา เอกิสสุสา หลังหนึ่ง นครทวารเ ไกล่ประตู
แห่งพระนคร อาห กล่าวแล้ว อิติ ว่า “อัย (ปุคฺคโล) อ.บุคฺคลนึ กลลมหุขิตปาโท
มีเท้าอันเป็อนแล้วด้วยโคลนตม รตฺตี วิจริตฺวา นิปนุหนมฺหุสฺโส เป็นมฺนุชฺยผู้เที่ยวไป
ในเวลากลางคืนแล้วจึงนอนแล้ว ภวิสฺสติ จักเป็น” อิติ ดังนี้ ๕

เศรษฺฐินัน ไปสู่สำนักของพระศาสดาแต่เช้าตรู่ ในวันหนึ่ง เห็นโจรคนหนึ่งผู้อนคลุ้ม
อวัยวะพร้อมทั้งศีระชะด้วยผ้ากาสาวะ ด้วยทั้งเท้าที่เป็อนโคลนตม ที่ศาลาหลังหนึ่ง
ไกล่ประตูพระนคร จึงกล่าวว่า “บุคฺคลนึ มีเท้าเป็อนโคลนตม จักเป็นมฺนุชฺยผู้เที่ยวไป
ในเวลากลางคืนแล้วจึงนอน”

โส วิเสสนะของ เสฏฺฐิจฺจ สฺุททกัตฺตาใน อาหฺจฺจ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก เอกทิวสฺ ทฺุติยา-
กาลสัตฺตมึใน คจฺจนฺโต เอวศัพฺท อวชารณเข้ากับ ปาโตจฺจ กาลสัตฺตมึใน คจฺจนฺโต สตฺตุ
สามีสัมพันธะใน สนฺติกัจฺจ สัมปาปฺุณียกัมมะใน คจฺจนฺโตจฺจ อัปภันตรกิริยาของ เสฏฺฐิจฺ
นครทวารเ วิสยาชาระใน สาลาย เอกิสฺสุสา วิเสสนะของ สาลายจฺจ วิสยาชาระใน นิปนุหนิ
กาสาเวน ภาระใน ปารุปีตฺวา สสีล วิเสสนะของ องค์จฺจ อวุตตกัมมะใน ปารุปีตฺวาจ
สมานกาลกิริยาใน นิปนุหนิ กลลมหุขิตเทหิ วิเสสนะของ ปาเทหิจฺจ อิตถัมภฺุตะของ โจริ
นิปนุหนิ กัตี เอกิ กัตี วิเสสนะของ โจริจฺจ อวุตตกัมมะใน ทิสฺวาจฺจ ปุพฺพกาลกิริยาใน
อาห “อัย วิเสสนะของ ปุคฺคโลจฺจ สฺุททกัตฺตาใน ภวิสฺสติจฺจ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก
กลลมหุขิตปาโท วิเสสนะของ ปุคฺคโล รตฺตี กาลสัตฺตมึใน วิจริตฺวาจฺจ ปุพฺพกาลกิริยาใน
นิปนุหนิ- นิปนุหนมฺหุสฺโส วิกิตกัตฺตาใน ภวิสฺสติ” อิติศัพฺท อาการะใน อาห ๕

๗. โจโร มฺุขํ วิวริตฺวา เสฏฺฐิจฺ ทิสฺวา “โหตุ, ชานิสฺสุสามี เต กตฺตพฺุพฺุติ อาฆาตํ พนฺุชิตฺวา
สตฺตุทกฺขตฺตุํ เขตฺตุํ ฆาเปสิ, สตฺตุทกฺขตฺตุํ วเช คฺุณฺุณํ ปาเท ฉินฺุทิกิ, สตฺตุทกฺขตฺตุํ เคะหิ
ฆาเปสิ ๕

โจโร มฺุขํ วิวริตฺวา เสฏฺฐิจฺ ทิสฺวา “(เอาต์ การณ) โหตุ, (อห) ชานิสฺสุสามี เต (มยา) กตฺตพฺุพฺุ
(กมฺุม)” อิติ (จินฺเตตฺวา) อาฆาตํ พนฺุชิตฺวา สตฺตุทกฺขตฺตุํ เขตฺตุํ ฆาเปสิ, สตฺตุทกฺขตฺตุํ วเช คฺุณฺุณํ
ปาเท ฉินฺุทิกิ, สตฺตุทกฺขตฺตุํ เคะหิ ฆาเปสิ ๕

โจโร อ.โจโร วิวริตวา เปิดแล้ว มุข ซึ่งหน้า ทิสวา เห็นแล้ว เสฏฐิ ซึ่งเศรษฐี (จินเตตวา) คิดแล้ว อิติ ว่า “(เอตํ การณํ) อ.เหตุ นั้น โหตุ จงยกไว้, (อหํ) อ.เรา ชานิสฺสามิ จักรู้ (กมฺมํ) ซึ่งกรรม (มยา) กตฺตพฺพํ อันอันเราพึงกระทำ เต แก่ท่าน” อิติ ดังนี้ พนฺธิตวา ผูกแล้ว อาฆาตํ ซึ่งความอาฆาต เขตฺตํ ยังนา ฌาเปสิ ให้ไหม้ แล้ว สตฺตกฺขตฺตํ เจ็ดครั้ง, จินฺหิ ตัดแล้ว ปาเท ซึ่งเท้า ท. คุณฺหนํ ของโค ท. วเช ในคอก สตฺตกฺขตฺตํ เจ็ดครั้ง, เคหํ ยังเรือน ฌาเปสิ ให้ไหม้แล้ว สตฺตกฺขตฺตํ เจ็ดครั้ง ๫

โจโรเปิดหน้า เห็นเศรษฐี คิดว่า “เหตุ นั้นจงยกไว้, เราจักรู้กรรมที่เราควรทำแก่ท่าน” ผูกอาฆาตแล้ว เผนา ๗ ครั้ง ตัดเท้าทั้งหลายของโคทั้งหลายในคอก ๗ ครั้ง เผาเรือน ๗ ครั้ง

โจโร เหตุกัตฺตาใน ฌาเปสิ และสุทฺถกัตฺตาใน จินฺหิ ฌาเปสิ สองบท อาฆาตบทเหตุกัตฺตวาจก จินฺหิ อาฆาตบทกัตฺตวาจก มุขํ อวฺตตกัมฺมะใน วิวริตวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ทิสวา เสฏฐิ อวฺตตกัมฺมะใน ทิสวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน จินเตตวา “เอตํ วิเสสณะของ การณํฯ สุทฺถกัตฺตาใน โหตุฯ อาฆาตบทกัตฺตวาจก, อหํ สุทฺถกัตฺตาใน ชานิสฺสามิฯ อาฆาตบทกัตฺตวาจก เต สัมปทานใน กตฺตพฺพํ มยา อนภินฺทกัตฺตาใน กตฺตพฺพํฯ วิเสสณะของ กมฺมํฯ อวฺตตกัมฺมะใน ชานิสฺสามิ” อิติศัพท์ อากาเรใน จินเตตวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน พนฺธิตวา อาฆาตํ อวฺตตกัมฺมะใน พนฺธิตวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ฌาเปสิ สตฺตกฺขตฺตํ กิริยาวิเสสณะใน ฌาเปสิ เขตฺตํ การิตกัมฺมะใน ฌาเปสิ, สตฺตกฺขตฺตํ กิริยาวิเสสณะใน จินฺหิ วเช วิสยาธาระใน คุณฺหนํฯ สามีสัมพันธะใน ปาเทฯ อวฺตตกัมฺมะใน จินฺหิ, สตฺตกฺขตฺตํ กิริยาวิเสสณะใน ฌาเปสิ เคหํ การิตกัมฺมะใน ฌาเปสิ ๫

๘. โส เอตฺตเกนาปิ โกปํ นิพฺพาเปตฺตํ อสฺสโกนฺโต ตสฺส จุพฺพฏฺฐาเกน สทฺธิ มิตฺตสนฺถวํ กตฺวา “กิเเต เสฏฺฐิโน ปิยนฺติ ปุจฺฉิตฺวา “คณฺธกฺฎฺฐิโต อณฺณํ ตสฺส ปิยตรํ นตฺถิติ สุตฺวา “โหตุ, คณฺธกฺฎฺฐิ ฌาเปตฺวา โกปํ นิพฺพาเปสฺสามีติ, สตฺถริ ปิณฺฑทาย ปวิฏฺฐเจ, ปานียปริโกชนียฆเฏ ภินฺทิตฺวา คณฺธกฺฎฺฐิยํ อคฺคิ อทาสิ ๫

โส (โจโร) เอตฺตเกนาปิ (การณณ) โกปํ นิพฺพาเปตฺตํ อสฺสโกนฺโต ตสฺส (เสฏฺฐิจิสฺส) จุพฺพฏฺฐาเกน สทฺธิ มิตฺตสนฺถวํ กตฺวา “กั (วตฺถุ) เต เสฏฺฐิโน ปิย (โหติ)” อิติ ปุจฺฉิตฺวา “คณฺธกฺฎฺฐิโต อณฺณํ (วตฺถุ) ตสฺส (เสฏฺฐิจิสฺส) ปิยตรํ นตฺถิติ สุตฺวา “(เอตํ การณํ) โหตุ, (อหํ) คณฺธกฺฎฺฐิ ฌาเปตฺวา

โกปี่ นิพพาเปสสามิติ (จินเตตวา), สตุถริ ปิณฑาย ปวิฏฺเฐ, ปานียปริโภชนียมญฺเฐ ภินฺทิตวา
คณฺธกุฎฺถิยํ อคฺคิ อทาสิ ฯ

โส (โจโร) อ.โจรนั้น อสกุโกนฺโต ไม่อาจอยู่ โกปี่ นิพพาเปตฺตุ เพื่ออัน ยังความโกรธ
ให้ดับ เอตฺตเกนาปิ (การเณน) เพราะเหตุ แม้อันมีประมาณเท่านี้ กตฺวา กระทำ
แล้ว มิตฺตสนฺถวํ ซึ่งความเชยชิดแห่งมิตร สทฺธิ กับ จุพฺพฎฺฐาเกน ด้วยจุพฺพฎฺฐาจาก
ตสฺส (เสฏฺฐิสิสฺส) ของเศรษฐีนั้น ปุจฺฉิตฺวา ทามแล้ว อิติ ว่า “กั (วตฺถุ) อ.วัตถุอะไร
ปิยํ เป็นที่รัก เสฏฺฐิโน แห่งเศรษฐี เต ของท่าน (โหติ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ สุตฺวา
ฟังแล้ว อิติ ว่า “อณฺณํ (วตฺถุ) อ.วัตถุอื่น คณฺธกุฎฺถิโต จากพระคันธกุฎฺถิ ปิยตฺริ เป็น
ที่รักกว่า ตสฺส (เสฏฺฐิสิสฺส) ของเศรษฐีนั้น นตฺถิ ย่อมไม่มี” อิติ ดังนี้ (จินเตตวา)
คิดแล้ว อิติ ว่า “(เอตํ การณํ) อ.เหตุอัน โหตุ จงยกไว้, (อหํ) อ.เรา คณฺธกุฎฺถิ ยัง
พระคันธกุฎฺถิ ฌาเปตฺวา ให้ไหม้แล้ว โกปี่ ยังความโกรธ นิพพาเปสสามิติ จักให้ดับ”
อิติ ดังนี้, สตุถริ ครั้นเมื่อพระศาสดา ปวิฏฺเฐ เข้าไปแล้ว ปิณฑาย เพื่อบิณฑบาต,
ภินฺทิตวา ทำลายแล้ว ปานียปริโภชนียมญฺเฐ ซึ่งหม้อแห่งน้ำอันบุคคลพึงดื่มและหม้อ
แห่งน้ำอันบุคคลพึงใช้สอย ท. อทาสิ ได้ให้แล้ว อคฺคิ ซึ่งไฟ คณฺธกุฎฺถิยํ ที่พระ
คันธกุฎฺถิ ฯ

โจรนั้นไม่อาจเพื่อจะยังความโกรธให้ดับ เพราะเหตุแม้อันมีประมาณเท่านี้ ทำความคั่น
เคยจุมิตรกับจุพฺพฎฺฐาจากของเศรษฐีนั้น ทามว่า “วัตถุอะไร เป็นที่รักของเศรษฐีของ
ท่าน” ฟังว่า “วัตถุอื่นจากพระคันธกุฎฺถิ เป็นที่รักกว่าของเศรษฐีนั้น ย่อมไม่มี” จึงคิด
ว่า “เหตุอันจงยกไว้, เราเผาพระคันธกุฎฺถิ จักยังความโกรธให้ดับ” ดังนี้แล้ว, เมื่อพระ
ศาสดาเสด็จเข้าไปเพื่อบิณฑบาต, ก็ทำลายหม้อน้ำดื่มและหม้อน้ำใช้ ได้จุดไฟที่พระ
คันธกุฎฺถิ

โส วิเสสนะของโจโรสุทฺธกัตตาโนอทาสิอาชยาตบทกัตตฺวาจาก อปิตฺททอเปกขัตถะ
เข้ากับ เอตฺตเกนญฺ วิเสสนะของ การเณนญฺ เหตุโน อสกุโกนฺโต โกปี่ การิตกัมมะใน
นิพพาเปตฺตุ ๑ ตุมัตตสัมปทานโน อสกุโกนฺโต ๑ อัปภันตริกิริยาของ โจโร ตสฺส วิเสสนะ
ของ เสฏฺฐิสิสฺส ๑ สามีสัมพันธะใน จุพฺพฎฺฐาเกนญฺ สหัตถตติยาเข้ากับ สทฺธิ ๑ กิริยา-
สมวาเยน กตฺวา มิตฺตสนฺถวํ อวุตตกัมมะใน กตฺวา ๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปุจฺฉิตฺวา “กั
วิเสสนะของ วตฺถุ ๑ สุทฺธกัตตาโน โหติ ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก เต สามีสัมพันธะใน

เสฏฐิโน๑ สามีสัมพันธะใน ปิย๑ วิกตีกัตตาใน โหติ” อิติศัพท์ อากาละใน ปุจจิตวา๑
 ปุพพกาลกิริยาใน สุตวา “อณ๑ วิเสสณะของ วต๑ สุททกัตตาใน นต๑ กิริยาบท
 กัตตวาจก คนธกุฎิโต อปาทานใน อณ๑ ตส๑ วิเสสณะของ เสฏฐิส๑ สามีสัมพันธะ
 ใน ปิยต๑ วิกตีกัตตาใน นต๑” อิติศัพท์ อากาละใน สุตวา๑ ปุพพกาลกิริยาใน
 จิน๑เตตวา “เอต๑ วิเสสณะของ การณ๑ สุททกัตตาใน โหต๑ อาชยาตบทกัตตวาจก,
 อห๑ เหตุกัตตาใน นิพพาเปส๑สามิ๑ อาชยาตบทเหตุกัตตวาจก คนธกุฎิ การิตกัมมะใน
 ฌาเปตวา๑ ปุพพกาลกิริยาใน นิพพาเปส๑สามิ โภป๑ การิตกัมมะใน นิพพาเปส๑สามิ”
 อิติศัพท์ อากาละใน จิน๑เตตวา๑ ปุพพกาลกิริยาใน ภิ๑นุทิตวา, ส๑ต๑ติ๑ ลักขณะใน
 ปวิ๑ญ๑เจ๑ ลักขณกิริยา ปิ๑ณ๑ทาย๑ สัมป๑ทานใน ปวิ๑ญ๑เจ๑, ปา๑นีย๑ปริ๑โภ๑ชน๑น๑ย๑ม๑ญ๑ อ๑ุต๑ต-
 กัมมะใน ภิ๑นุทิตวา๑ ปุพพกาลกิริยาใน อ๑า๑สิ๑ คนธกุฎิย๑ วิส๑ยา๑ชา๑ระใน อ๑า๑สิ๑ อ๑ค๑คิ๑
 อ๑ุต๑ตกัมมะใน อ๑า๑สิ๑ ๕

๙. เสฏฐิ “คนธกุฎิ กิร ฌายต๑ตี๑ สุต๑วา อ๑าค๑จ๑ณ๑โต ฌา๑ม๑กา๑เล อ๑าค๑น๑ต๑วา คนธกุฎิ ฌา๑ม๑
 โอล๑เก๑น๑โต ว๑าล๑ค๑ค๑ม๑ต๑ต๑ม๑ปิ โท๑ม๑น๑ส๑ส๑ อ๑ก๑ต๑วา ว๑าม๑พา๑หุ๑ ส๑ม๑มิ๑ญ๑ช๑ิต๑วา ท๑ก๑ชิ๑เณ๑น
 ห๑ต๑เถ๑น ม๑หา๑อ๑ป๑โป๑จ๑ิก๑ อ๑ป๑โป๑เจ๑สิ๑ ๕

เสฏฐิ “คนธกุฎิ กิร ฌายต๑ตี๑ สุต๑วา อ๑าค๑จ๑ณ๑โต (คนธกุฎิยา อ๑ค๑คิ๑นา) ฌา๑ม๑กา๑เล อ๑าค๑น๑ต๑วา
 คนธกุฎิ (อ๑ค๑คิ๑นา) ฌา๑ม๑ โอล๑เก๑น๑โต ว๑าล๑ค๑ค๑ม๑ต๑ต๑ม๑ปิ โท๑ม๑น๑ส๑ส๑ อ๑ก๑ต๑วา ว๑าม๑พา๑หุ๑ ส๑ม๑มิ๑ญ๑ช๑ิต๑วา
 ท๑ก๑ชิ๑เณ๑น ห๑ต๑เถ๑น ม๑หา๑อ๑ป๑โป๑จ๑ิก๑ อ๑ป๑โป๑เจ๑สิ๑ ๕

เสฏฐิ อ.เศ๑ร๑ฐ๑ี สุต๑วา ฟัง๑แล้ว อ๑ิติ๑ ว๑า “กิร ได้๑ยิ๑น๑ว๑า คนธกุฎิ อ.พระ๑ค๑น๑ธ๑กุฎิ
 ฌา๑ย๑ติ๑ ย๑อม๑ไ๑หม๑” อ๑ิติ๑ ด๑ัง๑น๑ี อ๑าค๑จ๑ณ๑โต มา๑อยู่ อ๑าค๑น๑ต๑วา มา๑แล้ว (คนธ๑กุฎิ๑ยา
 อ๑ค๑คิ๑นา) ฌา๑ม๑กา๑เล ใน๑กาล๑ แห๑งพระ๑ค๑น๑ธ๑กุฎิ๑ อัน๑ไฟ๑ ไ๑หม๑แล้ว โอล๑เก๑น๑โต แล๑ดู๑อยู่
 คนธ๑กุฎิ๑ ซึ่งพระ๑ค๑น๑ธ๑กุฎิ๑ (อ๑ค๑คิ๑นา) ฌา๑ม๑ อัน๑อัน๑ไฟ๑ไ๑หม๑แล้ว อ๑ก๑ต๑วา ไ๑ม่๑กระ๑ทำ๑แล้ว
 โท๑ม๑น๑ส๑ส๑ ซึ่งโท๑ม๑น๑ส๑ ว๑าล๑ค๑ค๑ม๑ต๑ต๑ม๑ปิ แม๑สิ๑ก๑ว๑า๑ป๑ลา๑ย๑แห๑ง๑ชน๑ท๑ร๑าย๑ ส๑ม๑มิ๑ญ๑ช๑ิต๑วา
 กุ๑แล้ว ว๑าม๑พา๑หุ๑ ซึ่งแ๑น๑ข๑าง๑ซ๑าย๑ อ๑ป๑โป๑เจ๑สิ๑ ปร๑บ๑แล้ว ม๑หา๑อ๑ป๑โป๑จ๑ิก๑ ปร๑บ๑เส๑ียง๑ด๑ัง
 ห๑ต๑เถ๑น ด้วย๑มือ๑ ท๑ก๑ชิ๑เณ๑น ข๑าง๑ข๑วา๑ ๕

เศ๑ร๑ฐ๑ีฟัง๑ว๑า “ได้๑ยิ๑น๑ว๑า พระ๑ค๑น๑ธ๑กุฎิ๑ย๑อม๑ไ๑หม๑” จึง๑มา มา๑ถึง๑ใน๑กาล๑ที่๑พระ๑ค๑น๑ธ๑กุฎิ๑ถูก๑ไฟ๑
 ไ๑หม๑แล้ว แล๑ดู๑พระ๑ค๑น๑ธ๑กุฎิ๑ที่๑ถูก๑ไฟ๑ไ๑หม๑แล้ว ไ๑ม่๑ทำ๑คว๑าม๑โท๑ม๑น๑ส๑แม๑สิ๑ก๑ว๑า๑ป๑ลา๑ย๑ชน๑ท๑ร๑าย๑

ตยา อนภิตกัถตตาดาน กตยา เอตตกั วิเสสณะของ ธนัฏ อวุตตกัมมะใน วิสสุชเชตฺวาฏ
 ปุพพกาลกิริยาใน กตยาฏ วิเสสณะของ คนธกุฎิยาฏ สามีสัมพันธะใน ฌามกาเล
 อคฺคินา อนภิตกัถตตาดาน ฌาม- ฌามกาเล กาลสัตตมิมิใน อปโปเจสิ” อิติศัพท อาการะ
 ใน ปุจฺฉิสฺส ๗

๑๑. โส อาห “เอตตกั เม กมฺม กตฺวา ตาตา อคฺคินาถินิ อสาธารณ พุทฺธสาสน
 ธนั นินทิตฺตุ ลทฺธ, ‘ปุณฺปิ เอตตกั วิสสุชเชตฺวา สตฺถุ คนธกุฎิ กาทฺตุ ลภิสฺสามิติ
 ตฺถุจฺจมานโส อปโปเจสินฺติ ๗

โส (เสฏฺฐิ) อาห “เอตตกั เม กมฺม กตฺวา ตาตา อคฺคินาถินิ (อนฺตรายาน) อสาธารณ
 พุทฺธสาสน ธนั นินทิตฺตุ ลทฺธ, (อหิ ‘อหิ) ปุณฺปิ เอตตกั (ธนั) วิสสุชเชตฺวา สตฺถุ คนธกุฎิ
 กาทฺตุ ลภิสฺสามิติ (จินฺตเนน) ตฺถุจฺจมานโส (หุตฺวา) อปโปเจสินฺติ ๗

โส (เสฏฺฐิ) อ.เศรษฺฐินัน อาห กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ตาตา ตูก่อนพ่อ ท. ธนั อ.ทริพฺย
 เม อันกระผม กตฺวา กระทำแล้ว กมฺม ซึ่งการงาน เอตตกั อันมีประมาณเท่านี้
 ลทฺธ ได้แล้ว นินทิตฺตุ เพ้ออันฝังไว้ พุทฺธสาสน ในพระพุทฺธศาสนา อสาธารณ อัน
 ไม่ทั่วไป (อนฺตรายาน) แก้อันตราย ท. อคฺคินาถินิ มีไฟเป็นต้น, (อหิ) อ.กระผม
 ตฺถุจฺจมานโส เป็นผู้มีใจอันยินดีแล้ว (หุตฺวา) เป็น อปโปเจสิ ปรบแล้ว (จินฺตเนน)
 ด้วยอันคิด อิติ ว่า ‘(อหิ) อ.เรา ลภิสฺสามิ จักได้ เอตตกั (ธนั) วิสสุชเชตฺวา
 สตฺถุ คนธกุฎิ กาทฺตุ เพ้ออัน สละ ซึ่งทริพฺย อันมีประมาณเท่านี้ แล้วจึงกระทำ
 ซึ่งพระคณฺธกุฎิ เพ้อพระศาสดา ปุณฺปิ แม้อีก’ อิติ ดังนี้” อิติ ดังนี้ ๗

เศรษฺฐินันกล่าวว่า “ตูก่อนพ่อทั้งหลาย ทริพฺยที่เราทำการงานมีประมาณเท่านี้ได้เพื่อ
 จะฝังไว้ในพระพุทฺธศาสนาอันไม่ทั่วไปแก้อันตรายทั้งหลายมีไฟเป็นต้น, เรามีใจยินดี
 แล้วด้วยอันคิดว่า ‘เราจักได้เพื่อจะสละทริพฺยมีประมาณเท่านี้ แล้วจึงสร้างพระคณฺธกุฎิ
 เพ้อพระศาสดาแม้อีก’ ดังนี้ จึงปรบมือ”

โส วิเสสณะของ เสฏฺฐิฏ สฺสทกัถตตาดาน อาห ๗ อาชยาตบทกัถตฺวาจก “ตาตา อาลปน
 ธนั วุตตกัมมะใน ลทฺธ ๗ กิตบทกัมมวจาก เอตตกั วิเสสณะของ กมฺม เม อนภิตกัถตตาดาน
 ใน ลทฺธ กมฺม อวุตตกัมมะใน กตฺวาฏ ปุพพกาลกิริยาใน ลทฺธ อคฺคินาถินิ วิเสส
 ของ อนฺตรายาน ๗ สัมปทานใน อสาธารณ ๗ วิเสสณะของ พุทฺธสาสน ๗ วิสยาธาระ

ใน นิทหิตุ่จ ตุมัตถสัมปทานใน ลหุธิ, อหิ สุกทกัตตาใน อปโปเจสิจ อายยาตบท กัตตุวจาก ‘อหิ สุกทกัตตาใน ลหิสสามิจ อายยาตบทกัตตุวจาก อปีคัพท อเปกขัตถะ เข้ากับ ปุนจ คัพท กิริยาวิเสสณะใน วิสสชเชตวา เอตตกั วิเสสณะของ ชนจ อวุตต- กัมมะใน วิสสชเชตวาจ ปุพพกาลกิริยาใน ลหิสสามิ สตุถุ สัมปทานใน กาทุ คนธกุกิ อวุตตกัมมะใน กาทุจ ตุมัตถสัมปทานใน ลหิสสามิ’ อิตีคัพท สรุปะเน จินตเนนจ ภาระเน ตุฏจมานโสจ วิกตีกัตตาใน หุตวาจ สมานกาลกิริยาใน อปโปเจสิ” อิตีคัพท อาการะใน อาห ๫

๑๒. โส ปุน ตตตกั ชน วิสสชเชตวา คนธกุกิ กาเรตวา วิสติสหสสภิกขุปริวารสส สตุถุโน ทาน อทาสี ๫

โส (เสฎฐิ) ปุน ตตตกั ชน วิสสชเชตวา (ปุคคัล) คนธกุกิ กาเรตวา วิสติสหสสภิกขุปริวารสส สตุถุโน ทาน อทาสี ๫

โส (เสฎฐิ) อ.เศรษฐีนั้น วิสสชเชตวา สละแล้ว ชน ซึ่งทรัพย์ ตตตกั อันมีประมาณ เท่านั้น ปุน อีก (ปุคคัล) ยังบุคคล กาเรตวา ให้กระทำแล้ว คนธกุกิ ซึ่งพระคันธกุกิ อทาสี ได้ถวายแล้ว ทาน ซึ่งทาน สตุถุโน แก่พระศาสดา วิสติสหสสภิกขุปริวารสส ผู้มีภิกษุมิพันธิเป็นประมาณเป็นบริวาร ๫

เศรษฐีนั้น สละทรัพย์มีประมาณเท่านั้นอีก ยังบุคคลให้สร้างพระคันธกุกิ ได้ถวายทาน แต่พระศาสดาผู้มีภิกษุ ๒๐,๐๐๐ รูปเป็นบริวาร

โส วิเสสณะของ เสฎฐิจ สุกทกัตตาใน อทาสีจ อายยาตบทกัตตุวจาก ปุนคัพท กิริยา วิเสสณะใน วิสสชเชตวา ตตตกั วิเสสณะของ ชนจ อวุตตกัมมะใน วิสสชเชตวาจ ปุพพกาลกิริยาใน กาเรตวา ปุคคัล การิตกัมมะใน กาเรตวา คนธกุกิ อวุตตกัมมะใน กาเรตวาจ ปุพพกาลกิริยาใน อทาสี วิสติสหสสภิกขุปริวารสสจ วิเสสณะของ สตุถุโนจ สัมปทานใน อทาสี ทาน อวุตตกัมมะใน อทาสี ๫

๑๓. ตั ทิสวา โจโร จินเตสิ “อหิ อิมิ อมาเรตวา มงุกาทุ น สกขิสสามิ, โหตุ, มาเรสสามิ นนุติ นีวาสนนุเตร จุริกั พนุติวา สตุตทาหิ วิหาเร วิจรรนโตปี โอภาสั น ลภี ๫

ต๋ (กิริย) ทิสวา โจโร จินฺตลสิ “อหํ อิมํ (เสฏฺฐิ) อมาเรตฺวา มงฺกุกาตุํ น สกฺขิสฺสามิ, (เอตํ การณํ) โหตุ, (อหํ) มาเรสฺสามิ นํ (เสฏฺฐิ)” อิติ นิวาสนนฺตเร จุริกํ พนฺธิตฺวา สตฺตาทํ วิหารเ วิจฺรนฺโตปิ โโอกาสํ น ลภิ ฯ

โจโร อ.โจร ทิสฺวา เห็นแล้ว ต๋ (กิริย) ซึ่งกิริยานั้น จินฺตลสิ คิดแล้ว อิติ ว่า “อหํ อ.เรา อิมํ (เสฏฺฐิ) อมาเรตฺวา ไม่ยังเศรษฐีนี้ให้ตายแล้ว น สกฺขิสฺสามิ จักไม่อาจ มงฺกุกาตุํ เพื่ออันกระทำให้เป็นผู้แก้เขิน, (เอตํ การณํ) อ.เหตุนี้ โหตุ จงยกไว้, (อหํ) อ.เรา นํ (เสฏฺฐิ) ยังเศรษฐีนี้ มาเรสฺสามิ จักให้ตาย” อิติ ดังนี้ พนฺธิตฺวา เห็นแล้ว จุริกํ ซึ่งกฤษ นีวาสนนฺตเร ในระหว่างแห่งผ้าเป็นเครื่องนุ่ง วิจฺรนฺโตปิ แม้เที่ยวไปอยู่ วิหารเ ในวิหาร สตฺตาทํ ตลอดวันเจ็ด น ลภิ ไม่ได้แล้ว โโอกาสํ ซึ่ง โโอกาส ฯ

โจรเห็นกิริยานั้น คิดว่า “เราไม่ยังเศรษฐีนี้ให้ตายแล้ว จักไม่อาจเพื่อจะเป็นผู้แก้เขิน ได้, เหตุนี้ จงยกไว้, เรายังเศรษฐีนี้จักให้ตาย” เห็นกฤษไว้ในระหว่างผ้านุ่ง แม้ เที่ยวไปในวิหารตลอดสัปดาห์ ก็ไม่ได้โอกาส

โจโร สุทฺธกัตฺตานิ จินฺตลสิ และ ลภิ จินฺตลสิ กัตฺติ ลภิ กัตฺติ อาชฺยาตบทกัตฺตฺวาจก ตํ วิเสสนะของ กิริยํ อวฺตตกัมมะไน ทิสฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาไน จินฺตลสิ “อหํ สุทฺธกัตฺตานิ ใน สกฺขิสฺสามิฯ อาชฺยาตบทกัตฺตฺวาจก อิมํ วิเสสนะของ เสฏฺฐิฯ การิตกัมมะไน อมาเรตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาไน สกฺขิสฺสามิ มงฺกุกาตุํ ตุมฺตถสัมฺปทานไน สกฺขิสฺสามิ นคัพฺทํ ปฏิเสธะไน สกฺขิสฺสามิ, เอตํ วิเสสนะของ การณํฯ สุทฺธกัตฺตานิ โหตุฯ อาชฺยาตบทกัตฺตฺวาจก, อหํ เหตุกัตฺตานิ มาเรสฺสามิฯ อาชฺยาตบทเหตุกัตฺตฺวาจก นํ วิเสสนะของ เสฏฺฐิฯ การิตกัมมะไน มาเรสฺสามิ” อิติคัพฺทํ อากาเรไน จินฺตลสิ นิวาสนนฺตเร วิสยาธาระไน พนฺธิตฺวา จุริกํ อวฺตตกัมมะไน พนฺธิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาไน วิจฺรนฺโต สตฺตาทํ อัจจันตสังโยคะไน วิจฺรนฺโต วิหารเ วิสยาธาระไน วิจฺรนฺโต อปีคัพฺทํ อเปกขัตถะ เข้ากับ วิจฺรนฺโตฯ อพัภันตรกิริยาของ โจโร โโอกาสํ อวฺตตกัมมะไน ลภิ นคัพฺทํ ปฏิเสธะไน ลภิ ฯ

๑๔. มหาเสฏฺฐิปี สตฺต ทิวสานิ พุทฺธปมฺขสฺส ภิกฺขุสงฺฆสฺส ทานํ ทตฺวา สตฺถารํ วนฺทิตฺวา อาห “ภนฺเต มม เอเกน ปุริเสน สตฺตกฺขตฺตุํ เขตฺตํ ฌาปีตํ, สตฺตกฺขตฺตุํ

วเช คุณัน ปาทา ฉินฺหา, สตุตฺทขตุตฺ ฺเคหฺ ฌาปีตฺ, อิทานิ คนฺธกุฎีปี เตเนว
ฌาปีตา ภวิสฺสติ; อหฺ อิมสฺมี ทาเน ปจฺมํ ปตฺตี ตสฺส ทมฺมีติ ๕

มหาเสฏฺฐีปี สตุตฺ ทิวสานิ พุทฺธปฺปมุขสฺส ภิกฺขุสงฺฆสฺส ทานํ ทตฺวา สตุถาริ วฺนทิตฺวา อาห
“ภนฺเต มม เอเกน ปฺริเสน สตุตฺทขตุตฺ ฺเขตฺตํ ฌาปีตํ, (เอเกน ปฺริเสน) สตุตฺทขตุตฺ วเช คุณัน
ปาทา ฉินฺหา, (เอเกน ปฺริเสน) สตุตฺทขตุตฺ ฺเคหฺ ฌาปีตํ, อิทานิ คนฺธกุฎีปี เตเนว (ปฺริเสน)
ฌาปีตา ภวิสฺสติ; อหฺ อิมสฺมี ทาเน ปจฺมํ ปตฺตี ตสฺส (ปฺริสฺส) ทมฺมีติ ๕

มหาเสฏฺฐีปี แมํ อ.มหาเศรฺษฐี ทตฺวา ถวายแล้ว ทานํ ซึ่งทาน ภิกฺขุสงฺฆสฺส
แกหฺมฺแห่งภิกฺษุ พุทฺธปฺปมุขสฺส มีพระพุทฺธเจ้าเป็นประมุข ทิวสานิ สิ้นวัน ท. สตุต
เจิต วฺนทิตฺวา ถวายบังคมแล้ว สตุถาริ ซึ่งพระศาสดา อาห กราบทูลแล้ว อิติ ว่า
“ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ฺเขตฺตํ อ.นา มม ของข้าพระองค์ ปฺริเสน อันบุรฺษ
เอเกน คนหนึ่ง ฌาปีตํ ให้ใหม่แล้ว สตุตฺทขตุตฺ เจิตครั้ง, ปาทา อ.เท้า ท.
คุณัน ของโค ท. วเช ในคอก (เอเกน ปฺริเสน) อันบุรฺษคนหนึ่ง ฉินฺหา ตัดแล้ว
สตุตฺทขตุตฺ เจิตครั้ง, ฺเคหฺ อ.เรือน (เอเกน ปฺริเสน) อันบุรฺษคนหนึ่ง ฌาปีตํ ให้
ใหม่แล้ว สตุตฺทขตุตฺ เจิตครั้ง, อิทานิ ในกาลนี้ คนฺธกุฎีปี แมํ อ.พระคันธกุฎี เตเนว
เอว (ปฺริเสน) ฌาปีตา เป็นกุฎี อันบุรฺษนั้นนั้นเทียว ให้ใหม่แล้ว ภวิสฺสติ จักเป็น;
อหฺ อ.ข้าพระองค์ ทมฺมิ ย่อมให้ ปตฺตี ซึ่งส่วนบุญ ปจฺมํ ที่หนึ่ง อิมสฺมี ทาเน
ในทานนี้ ตสฺส (ปฺริสฺส) แก่บุรฺษนั้น” อิติ ดังนี้ ๕

แม่มหาเศรฺษฐีถวายทานแก่ภิกฺษุสงฺฆมีพระพุทฺธเจ้าเป็นประมุข สิ้น ๗ วัน ถวายบังคม
พระศาสดา กราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ นายของข้าพระองค์ ถูกบุรฺษคนหนึ่งเผา
๗ ครั้ง, เท้าทั้งหลายของโคทั้งหลายในคอก ถูกบุรฺษคนหนึ่งตัดแล้ว ๗ ครั้ง, เรือนถูก
บุรฺษคนหนึ่งเผา ๗ ครั้ง, ในกาลนี้ แมํพระคันธกุฎี จักเป็นสถานที่อันบุรฺษคนนั้นนั้น
แหละเผาแล้ว, ข้าพระองค์ย่อมให้ส่วนบุญที่หนึ่งในทานนี้แก่บุรฺษนั้น”

อปีตฺพ์ทํ อเปกขัตถะเข้ากับ มหาเสฏฺฐีจฺ สุทฺธกัตตาใน อาหจฺ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก
สตุต วิเสสนะของ ทิวสานิจฺ อัจจันตสังโยคะใน ทตฺวา พุทฺธปฺปมุขสฺส วิเสสนะของ
ภิกฺขุสงฺฆสฺสจฺ สัมปทานใน ทตฺวา ทานํ อวุตตกัมมะใน ทตฺวาจฺ ปุพฺพกาลกิริยาใน
วฺนทิตฺวา สตุถาริ อวุตตกัมมะใน วฺนทิตฺวาจฺ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาห “ภนฺเต
อาลปนะ ฺเขตฺตํ วุตตกัมมะใน ฌาปีตฺจฺ กิตฺตบเหตุกัมมฺวาจาก มม สามีสัมพันธะใน

เขตต์ เอเกน วิเสสณะของ ปุริเสนง อนุภิตกัตตาใน ฉาปีต สุตตกขตตุ กิริยา-
 วิเสสณะใน ฉาปีต, ปาหา วุตตกัมมะใน ฉินฺหาญ กิตบทกัมมวจาก เอเกน วิเสสณะ
 ของ ปุริเสนง อนุภิตกัตตาใน ฉินฺหา สุตตกขตตุ กิริยาวิเสสณะใน ฉินฺหา วเช
 วิสยาธาระใน คุนฺหนง สามีสัมพันธะใน ปาหา, เกห วุตตกัมมะใน ฉาปีตญ กิตบท
 เหตุกัมมวจาก เอเกน วิเสสณะของ ปุริเสนง อนุภิตกัตตาใน ฉาปีต สุตตกขตตุ
 กิริยาวิเสสณะใน ฉาปีต, อิทานิ กาลสัตตมีใน ภวิสสติ อปีศัพท อเปกขัตถะเข้ากับ
 คนฺธกฺฎีญ สุทธกัตตาใน ภวิสสติญ อาชยาตบทกัตตวจาก เอวศัพท อวธารณะเข้ากับ
 เตนญ วิเสสณะของ ปุริเสนง อนุภิตกัตตาใน ฉาปีตญ วิกตีกัตตาใน ภวิสสติ; อห
 สุทธกัตตาใน ทมฺมิญ อาชยาตบทกัตตวจาก อิมสฺมี วิเสสณะของ ทาเนญ วิสยาธาระ
 ใน ปตฺตี ปจฺม วิเสสณะของ ปตฺตีญ อวุตตกัมมะใน ทมฺมิ ตสฺส วิเสสณะของ ปุริสสฺสญ
 สัมปทานใน ทมฺมิ” อิติศัพท อากาธะใน อาห ๕

๑๕. ตํ สุตฺวา โจโร “ภาริยํ วต เม กมฺมํ กตํ, เอวํ อปฺราธการเก มยิ อิมสฺส โภปมตฺตมฺปิ
 นตฺถิ, อิมสฺมี ทาเน มยฺหเมว ปจฺมํ ปตฺตี เทติ; อหํ อิมสฺมี ทุพฺภามิ, เอวรूपิ เม
 ปุริสํ อกฺขมาเปนฺตสฺส เทวทณฺโหปิ มตฺถเก ปเตยฺยาติ คนฺตฺวา เสฏฺฐิสฺส ปาทมฺมุเล
 นิปฺชชิตฺวา “ขมาหิ เม สามีติ วตฺวา, “กึ อิทนฺติ วุตฺเต, “สามิ เอตํ เอตฺตกํ กมฺมํ
 มยา กตํ, ตสฺส เม ขมาหีติ อาห ๕

ตํ (วจนฺ) สุตฺวา โจโร “ภาริยํ วต เม กมฺมํ กตํ, เอวํ อปฺราธการเก มยิ อิมสฺส (เสฏฺฐิสฺส)
 โภปมตฺตมฺปิ (การณฺ) นตฺถิ, (เสฏฺฐิ) อิมสฺมี ทาเน มยฺห เอว ปจฺมํ ปตฺตี เทติ; อหํ อิมสฺมี
 (เสฏฺฐิมฺหิ) ทุพฺภามิ, เอวรूपิ เม ปุริสํ อกฺขมาเปนฺตสฺส เทวทณฺโหปิ มตฺถเก ปเตยฺยาติ
 (ฉินฺเตตฺวา) คนฺตฺวา เสฏฺฐิสฺส ปาทมฺมุเล นิปฺชชิตฺวา “(ตฺว) ขมาหิ เม สามีติ วตฺวา, “กึ อิทํ
 (การณฺ)” อิติ (วจนฺ เสฏฺฐินา) วุตฺเต, “สามิ เอตํ เอตฺตกํ กมฺมํ มยา กตํ, (ตฺว) ตสฺส เม
 ขมาหีติ อาห ๕

โจโร อ.โจร สุตฺวา ฟังแล้ว ตํ (วจนฺ) ซึ่งคำนั้น (ฉินฺเตตฺวา) คิดแล้ว อิติ ว่า “กมฺมํ
 อ.กรรม ภาริยํ วต อันหนักหนอ เม อันเรา กตํ กระทำแล้ว, (การณฺ) อ.เหตุ
 โภปมตฺตมฺปิ แม้มีความโกรธเป็นประมาณ นตฺถิ ย่อมไม่มี อิมสฺส (เสฏฺฐิสฺส)
 แก่เศรษฺฐินี้ มยิ ในเรา อปฺราธการเก ผู้กระทำซึ่งความผิด เอวํ อย่างนี้, (เสฏฺฐิ)

อ.เศรษฐี เทติ ย่อมให้ ปตฺตี ซึ่งส่วนบุญ ปจฺม ที่หนึ่ง มยฺหิ เอว แก่เรานั้นเทียว อิมสฺมึ ทาเน ในทานนี้, อหิ อ.เรา ทุพฺภามิ ย่อมประทุษร้าย อิมสฺมึ (เสฏฺฐิมฺหิ) ในเศรษฐีนี้, เทวทณฺโทปิ แม้อ.เทวทัศน์ ปเตยฺย ฟิงตกไป มตฺถเก บนกระหม่อม เม ของเรา เอวรूपิ ปุริสํ อภฺขมาเปนฺตสฺส ผู้ไม่ ยังบุรุษ ผู้มีอย่างนี้เป็นรูป ให้ อดโทษอยู่” อิติ ดังนี้ คนฺตฺวา ไปแล้ว นิปชฺชิตฺวา หมอบแล้ว ปาทมฺมุเล ที่ใกล้แห่ง เท้า เสฏฺฐิสฺส ของเศรษฐี วตฺวา กล่าวแล้ว อิติ ว่า “สามิ ข้าแต่นาย (ตฺว) อ.ท่าน ขมาหิ ของอดโทษ เม แก่กระผม” อิติ ดังนี้, (วจน) ครั้นเมื่อคำ อิติ ว่า “อิทฺ (การณ) อ.เหตุนี้ ก็ อะไร ?” อิติ ดังนี้ (เสฏฺฐินา) อันเศรษฐี วุตฺเต กล่าวแล้ว, อาท กล่าวแล้ว อิติ ว่า “สามิ ข้าแต่นาย เอตฺตํ กมฺมํ อ.กรรมอันมีประมาณเท่านี้ เอตฺ นี้ มยา อันกระผม กตฺ กระทำแล้ว, (ตฺว) อ.ท่าน ขมาหิ ของอดโทษ ตสฺส เม แก่กระผมนั้น” อิติ ดังนี้ ฯ

โจรฟังคำนั้นแล้ว ก็คิดว่า “กรรมหนักหนอ เราทำแล้ว, เหตุแม้สักว่าความโกรธ ย่อม ไม่มีแก่เศรษฐีนี้ ในเราผู้ทำความผิดอย่างนี้, เศรษฐีย่อมให้ส่วนบุญที่หนึ่งแก่เรานั้น แหละ ในทานนี้, เราย่อมประทุษร้ายในเศรษฐีนี้, แม้เทวทัศน์ฟิงตกลงบนกระหม่อม ของเราผู้ไม่ยังบุรุษผู้เห็นปานนี้ให้อดโทษอยู่” ไปแล้ว หมอบแล้ว ณ ที่ใกล้เท้าของ เศรษฐี กล่าวว่า “ข้าแต่ นาย ขอท่านจงอดโทษแก่กระผมด้วยเถิด”, เมื่อเศรษฐีกล่าวว่า “เหตุนี้ อะไร?”, ก็กล่าวว่า “ข้าแต่ นาย กรรมมีประมาณเท่านี้นี้ กระผมทำแล้ว, ขอท่าน จงอดโทษแก่กระผมนั้นเถิด”

โจโร สุทฺธกตฺตาใน อาท ๆ อาชยาตบทกตฺตฺวาจก ตํ วิเสสเนของ วจน ๆ อวุตตกัมมะใน สุตฺวา ๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน จินฺเตตฺตฺวา “ภาริยํ วิเสสเนของ กมฺมํ ๆ วุตตกัมมะใน กตฺ ๆ กิตบทกัมมวจาก วตฺตฺพทํ สังเวคตฺถะ เม อนภิทกตฺตาใน กตฺ, อปีศฺพทํ อเปกขตฺถะ เข้ากับ โภปมตฺตฺ ๆ วิเสสเนของ การณ ๆ สุทฺธกตฺตาใน นตฺถิ ๆ กิริยาบทกตฺตฺวาจก เอว วิเสสเนของ อปฺราศการเก ๆ วิเสสเนของ มยฺหิ ๆ วิสยาธาระใน นตฺถิ อิมสฺส วิเสสเนของ เสฏฺฐิสฺส ๆ สัมปทานใน นตฺถิ, เสฏฺฐิ สุทฺธกตฺตาใน เทติ ๆ อาชยาตบทกตฺตฺวาจก อิมสฺมึ วิเสสเนของ ทาเน ๆ วิสยาธาระใน เทติ เอวศฺพทํ อวธารณะเข้ากับ มยฺหิ ๆ สัมปทาน ใน เทติ ปจฺม กิริยาวิเสสเนใน เทติ ปตฺตี อวุตตกัมมะใน เทติ; อหิ สุทฺธกตฺตาใน ทุพฺภามิ ๆ อาชยาตบทกตฺตฺวาจก อิมสฺมึ วิเสสเนของ เสฏฺฐิมฺหิ ๆ วิสยาธาระใน

ทพุกามิ, อปิตัพท อเปกขัตถะเข้ากับ เทวทณฺโฑ๑ สุททกัตตาใน ปเตยฺย๑ อาขยาต-
 บทกัตตฺวาจก เอรูปฺ วิเสสณะของ ปุริส๑ การิตกัมมะใน อกฺขมาเปนฺตสฺส เม สามิ-
 สัมพันธะใน มตฺถเก อกฺขมาเปนฺตสฺส วิเสสณะของ เม มตฺถเก วิสยาธาระใน ปเตยฺย”
 อิติตัพท อาการะใน จินฺเตตฺวา๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน คนฺตฺวา๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน
 นิปฺชชิตฺวา เสฏฺฐจิสฺส สามิสัมพันธะใน ปาทมฺมฺเล๑ วิสยาธาระใน นิปฺชชิตฺวา๑ ปุพฺพกาล-
 กิริยาใน วตฺวา “สามิ อาลปนะ ตฺวํ สุททกัตตาใน ขมาหิ๑ อาขยาตบทกัตตฺวาจก
 เม สัมปทานใน ขมาหิ” อิติตัพท อาการะใน วตฺวา๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาห, “กั กัถิ
 อิทํ กัถิ วิเสสณะของ การณ๑ ลิงคัตถะ” อิติตัพท สฺรุปะใน วจเน๑ ลักขณะใน วุตฺเต๑
 ลักขณกิริยา เสฏฺฐจินา อนภิตกัตตาใน วุตฺเต, “สามิ อาลปนะ เอตํ กัถิ เอตฺตํ กัถิ
 วิเสสณะของ กมฺม๑ วุตตกัมมะใน กต๑ กิตฺบทกัมมวาทก มยา อนภิตกัตตาใน กตํ,
 ตฺวํ สุททกัตตาใน ขมาหิ๑ อาขยาตบทกัตตฺวาจก ตสฺส วิเสสณะของ เม๑ สัมปทานใน
 ขมาหิ” อิติตัพท อาการะใน อาห ๕

๑๖. อถ นํ เสฏฺฐจึ “ตยา เม อิทญฺจิทญจ เอตฺตํ กตฺนฺติ สพฺพํ ปุจฺฉิตฺวา, “อาม มยา
 กตฺนฺติ วุตฺเต, “ตฺวํ มยา น ทิฏฺฐปฺพุโพ, กสฺมา เม กุชฺฉิตฺวา เอมกาสิติ ปุจฺฉิ ๕

อถ นํ (โจร) เสฏฺฐจึ “ตยา เม อิทํ จ อิทํ จ เอตฺตํ (กมฺม) กตฺนฺติ สพฺพํ (วตฺถุ) ปุจฺฉิตฺวา,
 “อาม (ตํ กมฺม) มยา กตฺนฺติ (วจเน เตน โจเรน) วุตฺเต, “ตฺวํ มยา น ทิฏฺฐปฺพุโพ (อสิ, ตฺวํ)
 กสฺมา เม กุชฺฉิตฺวา เอวํ อกาสิติ ปุจฺฉิ ๕

อถ ครั้งนั้น เสฏฺฐจึ อ.เศรษฐี ปุจฺฉิตฺวา ทามแล้ว สพฺพํ (วตฺถุ) ซึ่งเรื่องทั้งปวง นํ
 (โจร) กะโจรนั้น อิติ ว่า “เอตฺตํ (กมฺม) อ.กรรม อันมีประมาณเท่านี้ อิทํ จ นี้ด้วย
 อิทํ จ นี้ด้วย ตยา อันท่าน กตํ กระทำแล้ว เม แก่กระผมหรือ?” อิติ ดังนี้, (วจเน)
 ครั้นเมื่อคำ อิติ ว่า “อาม ครับ (ตํ กมฺม) อ.กรรมนั้น มยา อันกระผม กตํ กระทำ
 แล้ว” อิติ ดังนี้ (เตน โจเรน) อันโจรนั้น วุตฺเต กล่าวแล้ว, ปุจฺฉิ ทามแล้ว อิติ ว่า
 “ตฺวํ อ.ท่าน มยา ทิฏฺฐปฺพุโพ เป็นผู้ อันกระผม เห็นแล้วในกาลก่อน (อสิ) ย่อมเป็น
 น หามิได้, (ตฺวํ) อ.ท่าน กุชฺฉิตฺวา โกรธแล้ว เม ต่อกระผม อกาสิ ได้กระทำแล้ว
 เอวํ อย่างนี้ กสฺมา เพราะเหตุอะไร?” อิติ ดังนี้ ๕

ครั้งนั้น เศรษฐีทามเรื่องทั้งปวงกะโจรนั้นว่า “กรรมมีประมาณเท่านี้ นี้ด้วย นี้ด้วย ท่าน

ทำแก่กระผมหรือ?”, เมื่อโจรนั้นกล่าวว่า “ครับ กรรมนั้น กระผมทำ”, จึงถามว่า “ท่านเป็นผู้ที่กระผมไม่เคยเห็นแล้ว, ท่านโกรธต่อกระผม ได้ทำอย่างนี้เพราะเหตุอะไร?”

อถ กาลสัตตมี เสฏฐิ สุธกัตตาใน ปุจฉิฯ อาชยาตบทกัตตุวาจก น วิเสสนะของ โจรฺจ อภิตกัมมะใน ปุจฉิตฺวา “อิทํ สองบท กิตฺติ เอตตํ กิตฺติ วิเสสนะของ กมฺมํจ วุตตกัมมะ ใน กตฺจ กิตตบทกัมมวาจก ตยา อนภิตกัตตาใน กตฺ เม สัมปทานใน กตฺ จ สองศัพทํ ปทสมุจจยัตถะเข้ากับ อิทํ และ อิทํ” อิตฺตัพทํ อาการะใน ปุจฉิตฺวา สพฺพํ วิเสสนะของ วตฺตุจฺจ อวุตตกัมมะใน ปุจฉิตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน ปุจฉิ, “อาม สัมปฏิจฉนัตถะ ตํ วิเสสนะของ กมฺมํจ วุตตกัมมะใน กตฺจ กิตตบทกัมมวาจก มยา อนภิตกัตตาใน กตฺ” อิตฺตัพทํ สรุปะใน วจเนจฺจ ลักษณะใน วุตเตจฺจ ลักษณะกิริยา เตน วิเสสนะของ โจเรนจฺจ อนภิตกัตตาใน วุตเต, “ตฺวํ สุธกัตตาใน อสิจฺจ อาชยาตบทกัตตุวาจก มยา อนภิตกัตตาใน ทิฏฺฐ- นศัพทํ ปฏฺฐิเสชนัตถะ ทิฏฺฐปุพฺโพ วิกตีกัตตาใน อสิ, ตฺวํ สุธกัตตา ใน อกาลิจฺจ อาชยาตบทกัตตุวาจก กสมฺมา เหตุโน อกาลิ เม สัมปทานใน กุชฺฉิตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน อกาลิ เอวํ กิริยาวิเสสนะใน อกาลิ” อิตฺตัพทํ อาการะใน ปุจฉิ ฯ

๑๗. โส เอกทิวสํ นครา นิกฺขนฺเตน เตน วุตฺตํ วจฺนํ สาเรตฺวา “อิมินา เม การณฺน โโกโป อูปปาทิโตติ อาห ฯ

โส (โจโร เสฏฐิ) เอกทิวสํ นครา นิกฺขนฺเตน เตน (เสฏฐินา) วุตฺตํ วจฺนํ สาเรตฺวา “อิมินา เม การณฺน โโกโป อูปปาทิโตติ อาห ฯ

โส (โจโร) อ.โจรฺนํ (เสฏฐิ) ยังเศรษฺฐิ สาเรตฺวา ให้ระลึกแล้ว วจฺนํ ซึ่งคำ เอกทิวสํ นครา นิกฺขนฺเตน เตน (เสฏฐินา) วุตฺตํ อันอันเศรษฺฐินํ ผู้ออกไปแล้ว จาก พระนคร ในวันหนึ่ง กล่าวแล้ว อาห กล่าวแล้ว อิติ ว่า “โกโป อ.ความโกรธ เม อัน กระผม อูปปาทิโต ให้เกิดขึ้นแล้ว อิมินา การณฺน เพราะเหตุนี้” อิติ ดังนี้ ฯ

โจรฺนํ ยังเศรษฺฐิให้ระลึกถึงคำพูดในวันหนึ่ง ที่เศรษฺฐินํผู้ออกไปแล้วจากพระนคร ในวันหนึ่ง กล่าวแล้วว่า “ความโกรธอันกระผมให้เกิดขึ้นแล้ว เพราะเหตุนี้”

โส วิเสสนะของ โจโรจฺจ สุธกัตตาใน อาหจฺจ อาชยาตบทกัตตุวาจก เสฏฐิ การิตกัมมะ

ใน สาเรตวา เอกทิวส์ ทุดิยากาลสัตตมีใน วุตตัม นครา อปาทานใน นิภขนุเตนญ กิติเตน กิติ วิเสสณะของ เสฏฐินาญ อนภิตกัตตทานใน วุตตัม วิเสสณะของ วจันญ อวุตตกัมมะใน สาเรตวาญ ปุพพกาลกิริยาใน อาห “โกโป วุตตกัมมะใน อุปปาทิโตญ กิตบพเหตุกัมมวจาก อิมินา วิเสสณะของ การณนญ เหตุใน อุปปาทิโต เม อนภิตกัตตทานใน อุปปาทิโต” อิติศัพท์ อาการะใน อาห ฯ

๑๘. เสฏฐี อตตนา วุตตภาวํ สริตวา “อาม ตาต มยา วุตตัม, ตัม เม ขมาหิติ โจริ ขมาเปตวา “อุมเจหิ ตาต, ขมาหิ เต คจฉาติ อาห ฯ

เสฏฐี อตตนา (วจนสฺส) วุตตภาวํ สริตวา “อาม ตาต มยา (ตัม วจัน) วุตตัม, (ตุว) ตัม (วจัน) เม ขมาหิติ (วตวา) โจริ ขมาเปตวา “(ตุว) อุมเจหิ ตาต, (อห) ขมาหิ เต, (ตุว) คจฉาติ อาห ฯ

เสฏฐี อ.เศรษฐี สริตวา ระลึกได้แล้ว อตตนา (วจนสฺส) วุตตภาวํ ซึ่งความที่แห่งคำ เป็นคำ อันตน กล่าวแล้ว (วตวา) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ตาต ตูก่อนพ่อ อาม ครับ (ตัม วจัน) อ.คำนั้น มยา อันกระผม วุตตัม กล่าวแล้ว, (ตุว) อ.ท่าน ขมาหิ จงอดโทษ ตัม (วจัน) ซึ่งคำนั้น เม แก่กระผม” อิติ ดังนี้ โจริ ยังโจร ขมาเปตวา ให้อดโทษแล้ว อาห กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ตาต ตูก่อนพ่อ (ตุว) อ.ท่าน อุมเจหิ จงลุกขึ้นเถิด, (อห) อ.กระผม ขมาหิ ย่อมอดโทษ เต แก่ท่าน, (ตุว) อ.ท่าน คจฉ จงไปเถิด” อิติ ดังนี้ ฯ

เศรษฐีระลึกถึงความที่คำเป็นคำอันตนพูดได้ จึงกล่าวว่า “ตูก่อนพ่อ ครับ คำนั้น ผมกล่าว, ขอท่านจงอดโทษคำนั้นแก่ผมเถิด” ยังโจรให้อดโทษ กล่าววว่า “ตูก่อนพ่อ ขอท่านจงลุกขึ้นเถิด, ผมย่อมอดโทษแก่ท่าน, เชิญท่านไปเถิด”

เสฏฐี สุธกัตตทานใน อาหญ อาชยาตบทกัตตวจาก อตตนา อนภิตกัตตทานใน วุตตวจนสฺส ภาวาหิสัมพันธะใน วุตตภาวํญ อวุตตกัมมะใน สริตวาญ ปุพพกาลกิริยาใน วตวา “ตาต อาลปนนะ อาม สัมปฏิจฉนัตถะ ตัม วิเสสณะของ วจันญ วุตตกัมมะใน วุตตัมญ กิตบพทกัมมวจาก มยา อนภิตกัตตทานใน วุตตัม, ตุว สุธกัตตทานใน ขมาหิญ อาชยาตบทกัตตวจาก ตัม วิเสสณะของ วจันญ อวุตตกัมมะใน ขมาหิ เม สัมปทานใน ขมาหิ” อิติศัพท์ อาการะใน วตวาญ ปุพพกาลกิริยาใน ขมาเปตวา โจริ การิตกัมมะใน

ขมาเปตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาห “ตาด อาลปนะ ตฺวํ สุทฺธกัตฺตาใน อุกฺกุเจหิจฺจ
 อาขยาดบทกัตฺตฺวาจก, อหํ สุทฺธกัตฺตาใน ขมามีฯ อาขยาดบทกัตฺตฺวาจก เต สัมปทาน
 ใน ขมามี, ตฺวํ สุทฺธกัตฺตาใน คจฺจนฺฯ อาขยาดบทกัตฺตฺวาจก” อิติศัพฺพ อากาเรใน อาห ฯ

๑๙. “สเจ เม สามิ ขมสิ, สปุตฺตทาร์ มํ ตว เคเห ทาสํ กโรหิติ ฯ

(โจโร) “สเจ เม (ตฺวํ) สามิ ขมสิ, (ตฺวํ) สปุตฺตทาร์ มํ ตว เคเห ทาสํ กโรหิติ (อาห) ฯ

(โจโร) อ.โจร (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “สามิ ข้าแต่ นาย สเจ ถ้าวว่า (ตฺวํ) อ.ท่าน
 ขมสิ ย่อมอดโทษ เม แก่กรรมไซร์, (ตฺวํ) อ.ท่าน กโรหิ จงกระทำ มํ ซึ่งกรรม
 สปุตฺตทาร์ ผู้เป็นไปกับด้วยบุตรและภรรยา ทาส ให้เป็นทาส เคเห ในเรือน ตว
 ของท่าน” อิติ ดังนี้ ฯ

โจรกล่าวว่า “ข้าแต่ นาย ถ้าวท่านยอมอดโทษแก่กรรมไซร์, ขอท่านทำกรรมพร้อม
 กับบุตรและภรรยาให้เป็นทาสในเรือนของท่านเถิด”

โจโร สุทฺธกัตฺตาใน อาหฯ อาขยาดบทกัตฺตฺวาจก “สามิ อาลปนะ สเจศัพฺพ ปริกัปปัตถะ
 ตฺวํ สุทฺธกัตฺตาใน ขมสิฯ อาขยาดบทกัตฺตฺวาจก เม สัมปทานใน ขมสิ, ตฺวํ สุทฺธกัตฺตา
 ใน กโรหิจฺจ อาขยาดบทกัตฺตฺวาจก สปุตฺตทาร์ วิเสสนะของ มํฯ อวุตตกัมมะใน กโรหิ
 ตว สามิสัมพัทธะใน เคเหฯ วิสยาธาระใน กโรหิ ทาสํ วิกติกัมมะใน กโรหิ” อิติศัพฺพ
 อากาเรใน อาห ฯ

๒๐. “ตาด ตฺวํ, มยา เอตฺตเก กถิตะ, เอวรูปิ เจทนมกาสิ, เคเห วสนฺเตน ปน สหุธิ
 น สกุกา กิณฺจิกิ กเถตุํ, น เม ตยา เคเห วสนฺเตน กิจฺจํ อตฺถิ, ขมามี เต,
 คจฺจนฺ ตาตาติ ฯ

(เสฏฺฐิ) “ตาด ตฺวํ, มยา เอตฺตเก (วจน) กถิตะ, เอวรูปิ เจทนํ อกาสิ, (มยา) เคเห วสน
 เตน (ตยา) ปน สหุธิ น สกุกา กิณฺจิกิ (วจน) กเถตุํ, น เม ตยา เคเห วสนฺเตน กิจฺจํ อตฺถิ,
 (อห) ขมามี เต, (ตฺว) คจฺจนฺ ตาตาติ (อาห) ฯ

(เสฏฺฐิ) อ.เศรษฐี (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ตาด ดูก่อนพ่อ ตฺวํ อ.ท่าน, (วจน)
 ครั้งเมื่อคำ เอตฺตเก อันมีประมาณเท่านั้น มยา อันเรา กถิตะ กล่าวแล้ว, อกาสิ ได้

กระทำแล้ว เจทน์ ซึ่งการตัด เอรูบี่ อันมีอย่างนี้เป็นรูป, ปน ก็ (มยา) อันเรา
น สกุกา ไม่อาจ กเถตุ้ เพื่ออันกล่าว กิจจิจิ (วจน์) ซึ่งคำอะไรๆ สหุธิ กับ (ตยา)
ด้วยท่าน วสนุเตน ผู้อยู่อยู่ เคเห ในเรือน, กิจจัจ อ.กิจ ตยา ด้วยท่าน วสนุเตน
ผู้อยู่อยู่ เคเห ในเรือน น อตติ ย่อมไม่มี เม แก่เรา, (อห้) อ.เรา ขมามี ย่อม
อดโทษ เต แก่ท่าน, ตาต ดูก่อนพ่อ (ตุ่ว) อ.ท่าน คจจ จงไป” อิติ ดังนี้ ฯ

เศรษฐีกล่าวว่า “ดูก่อนพ่อ ท่าน, เมื่อคำมีประมาณเท่านี้ เรากล่าวแล้ว, ได้ทำการตัด
อันเห็นปานนี้, ก็เราไม่อาจเพื่อจะพูดอะไรๆ กับด้วยท่านผู้อยู่อยู่ในเรือนได้, กิจด้วย
ท่านผู้อยู่อยู่ในเรือน ย่อมไม่มีแก่เรา, เรายอมอดโทษแก่ท่าน, ดูก่อนพ่อ เชิญท่านไป
เถิด”

เสฐี สหุทกัตตาใน อาหๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก “ตาต อาลปนะ ตุ่ว สหุทกัตตาใน
อกาสีๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก, เอตตุตเก วิเสสนะของ วจเนๆ ลักขณะใน กถิตเตๆ
ลักขณกิริยา มยา อนภิตกัตตาใน กถิตเต, เอรูบี่ วิเสสนะของ เจทน์ๆ อวุตตกัมมะ
ใน อกาสี, ปนศัพท วากยารัมภโชตกะ มยา อนภิตกัตตาใน สกุกาๆ กิริยาบท
ภาววจาก เคเห วิสยาธาระใน วสนุเตนๆ วิเสสนะของ ตยาๆ สหัตถตติยาเข้ากับ
สหุธิๆ กิริยาสมวายะใน กเถตุ้ นศัพท ปฏิสเระใน สกุกา กิจจิจิ วิเสสนะของ วจน์ๆ
อวุตตกัมมะใน กเถตุ้ๆ ตุมัตถสัมปทานใน สกุกา, กิจจัจ สหุทกัตตาใน อตติๆ อาชยาต-
บทกัตตุวจาก นศัพท ปฏิสเระใน อตติ เม สัมปทานใน อตติ ตยา ตติยาวิเสสนะใน
กิจจัจ เคเห วิสยาธาระใน วสนุเตนๆ วิเสสนะของ ตยา, อห้ สหุทกัตตาใน ขมามีๆ
อาชยาตบทกัตตุวจาก เต สัมปทานใน ขมามี, ตาต อาลปนะ ตุ่ว สหุทกัตตาใน คจจๆ
อาชยาตบทกัตตุวจาก” อิติศัพท อาการะใน อาห ฯ

๒๑. โจโร ต่ กมมံ กตุวา อายุปริโยसानะ อวีจิมหิ นิพพตุโต ที่ฆรตตํ ตตถ ปจิตฺวา
วิปากาวเสเสน อิทานิ คิซมกฺกุฏปพฺพเต อชครเปโต หุตฺวา ปจฺจตีติ ฯ

โจโร ต่ กมมံ กตุวา อายุปริโยसानะ อวีจิมหิ นิพพตุโต ที่ฆรตตํ ตตถ (อวีจิมหิ) ปจิตฺวา
วิปากาวเสเสน อิทานิ คิซมกฺกุฏปพฺพเต อชครเปโต หุตฺวา ปจฺจตีติ (พฺยากาสี) ฯ (เปิดข้อ ๕)

โจโร อ.โจร กตุวา ครั้นกระทำแล้ว ต่ กมมံ ซึ่งกรรมนั้น นิพพตุโต บังเกิดแล้ว

อวีจิมฺหิ ในนรกชื่อว่าอเวจี อายุปริโยसानะ ในกาลเป็นที่สิ้นสุดลงรอบแห่งอายุ
 ปจิตฺวาใหม่แล้ว ตตฺถ (อวีจิมฺหิ) ในนรกชื่อว่าอเวจินั้น ที่ฆรตฺตํ สิ้นราตรีอันยาวนาน
 อชฺครเปโต เป็นอชฺครเปรต คิซฺมณฺณุปฺพุเต ที่ภูเขาคิซฺมณฺณู อิทานิ ในกาล
 นี้ หุตฺวา เป็น ปจฺจติ ย่อมใหม่ วิปากาวเสเสน เพราะวิปากอันเหลือลง” อิติ ดังนี้ ฯ

โจรทำกรรมนั้น ในกาลสิ้นสุดอายุ บังเกิดในนรกอเวจี ใหม่ในนรกอเวจินั้น สิ้นกาล
 นาน บัดนี้ เป็นอชฺครเปรตบนภูเขาคิซฺมณฺณู ย่อมใหม่ เพราะวิปากที่เหลือลง

โจโร สุทฺรทตฺตานิ ปจฺจติฯ อาชฺยตบทกตฺตฺวาจก ตํ วิเสสนะของ กมฺมํฯ อวฺตตกัมมะ
 ใน กตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน นิพฺพุโต อายุปริโยसानะ กาลสํตตมฺิใน นิพฺพุโต
 อวีจิมฺหิ วิสยาธาระใน นิพฺพุโตฯ วิเสสนะของ โจโร ที่ฆรตฺตํ อัจฉินตสังโยคะใน
 ปจิตฺวา ตตฺถ วิเสสนะของ อวีจิมฺหิฯ วิสยาธาระใน ปจิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน หุตฺวา
 วิปากาวเสเสน เหตุใด ปจฺจติ อิทานิ กาลสํตตมฺิใน หุตฺวา คิซฺมณฺณุปฺพุเต วิสยาธาระ
 ใน อชฺครเปโตฯ วิกตีกตฺตานิ หุตฺวาฯ สมานกาลกิริยาใน ปจฺจติ” อิติศัพท์ อากาธะใน
 พุยาภาสิ ฯ

๒๒. เหวํ สตุถา ตสฺส ปุพฺพกมฺมํ กเถตฺวา “ภิกฺขเว พาลา นาม ปาปานิ กมฺมานิ กโรนฺตานิ
 น พุชฺฌนฺติ, ปจฺฉา ปน อตฺตนา กตกมฺเมหิ ทฺยหนฺตา อตฺตนา อตฺตโน
 ทาวคฺคิสฺสทิสสา โหนฺตฺติ วตฺวา อนฺนสฺนฺธิ ฆญฺเฏตฺวา ฆมฺมํ เทเสนฺโต อิมํ คาถมาห

“อถ ปาปานิ กมฺมานิ กรํ พาลो น พุชฺฌติ;
 เสหิ กมฺเมหิ ทฺมฺเมโร อคฺคิทฺทฺโฆว ตปฺปตีติ ฯ

เอวํ สตุถา ตสฺส (เปตฺสฺส) ปุพฺพกมฺมํ กเถตฺวา “ภิกฺขเว พาลา นาม ปาปานิ กมฺมานิ
 กโรนฺตานิ น พุชฺฌนฺติ, (เต พาลา) ปจฺฉา ปน อตฺตนา กตกมฺเมหิ ทฺยหนฺตา อตฺตนา อตฺตโน
 ทาวคฺคิสฺสทิสสา โหนฺตฺติ วตฺวา อนฺนสฺนฺธิ ฆญฺเฏตฺวา ฆมฺมํ เทเสนฺโต อิมํ คาถํ อาห

“อถ ปาปานิ กมฺมานิ กรํ พาลो น พุชฺฌติ;
 เสหิ กมฺเมหิ ทฺมฺเมโร (ปฺคฺคโล) อคฺคิทฺทฺโฆว (ปฺคฺคโล) อิว ตปฺปตีติ ฯ

สตุถา อ.พระศาสดา กเถตฺวา ครั้นตรัสแล้ว ปุพฺพกมฺมํ ซึ่งกรรมในกาลก่อน ตสฺส
 (เปตฺสฺส) ของเปรตนั้น เอวํ อย่างนี้ วตฺวา ตรัสแล้ว อิติ ว่า “ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท.

พาลา นาม ชื่อ อ.คนพาล ท. กโรหิตา กระทำอยู่ กมุมาณี ซึ่งกรรม ท. ปาปานิ อันชั่ว น พุชฌนติ ย่อมไม่รู้, ปน แต่ว่า (เต พาลา) อ.คนพาล ท. เหล่านั้น ทยหุนตา ไหม้อยู่ อุตตนา กตกมุเมหิ เพราะกรรม อันตน กระทำแล้ว ท. ทาวคฺคิสทิสสา เป็นเช่นกับด้วยไฟอันใหม่ซึ่งป่า โหนติ ย่อมมี อุตตโน แก่ตน อุตตนาหา ด้วยตนเทียว ปจฺจนา ในกาลภายหลัง” อิติ ดังนี้ อหุสนฺธิ ขมฺเฏตฺวา ธมฺมํ เทเสหฺนฺโต เมื่อทรง สืบต่อ ซึ่งอหุสนธิ แสดง ซึ่งธรรม อาห ตรัสแล้ว อิมํ คาถํ ซึ่งพระคาถานี้ อิติ ว่า

“อถ เออภี พาลโ อ.คนพาล กริ กระทำอยู่ กมุมาณี ซึ่งกรรม ท. ปาปานิ อันชั่ว น พุชฌนติ ย่อมไม่รู้; (ปุคฺคโ) อ.บุคคล ทมุเมโร ผู้มีปัญญาอันโทษประทุษร้ายแล้ว ตปฺปติ ย่อม เตือดร้อน กมุเมหิ เพราะกรรม ท. เสหิ อันเป็นของตน (ปุคฺคโ) อิว เพียงดัง อ.บุคคล อคฺคิทฺทฺโธ ผู้อันไฟไหม้ แล้ว” อิติ ดังนี้ ฯ

พระศาสดาครั้นตรัสบุพพกรรมของเปรตนั้นอย่างนี้แล้ว ตรัสว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ชื่อว่าคนพาลทั้งหลาย ทำบาปกรรมทั้งหลาย ย่อมไม่รู้, แต่คนพาลเหล่านั้น ไหม เพราะกรรมที่ตนทำไว้แล้วทั้งหลาย เป็นเช่นกับไฟป่า ย่อมมีแก่ตนด้วยตนนั้นแหละ ในภายหลัง” เมื่อทรงสืบต่ออหุสนธิแสดงธรรม จึงตรัสพระคาถานี้ว่า

“เออภี คนพาลเมื่อทำบาปกรรมทั้งหลาย ย่อมไม่รู้, บุคคลผู้มี ปัญญาทรม ย่อมเตือดร้อน เพราะกรรมทั้งหลายอันเป็นของตน ดุจบุคคลที่ถูกไฟไหม้”

สตฺถา สุทฺธกัถฺตานิ อาหฯ อาชยตบทกัถฺตฺวาจก เหวํ กิริยาวิเสสเนใน กเถตฺวา ตสฺส วิเสสเนของ เปตสฺสฯ สามิสัมพันธเนใน ปุพฺพกมฺมฺฯ อวุตตกัมมะเน กเถตฺวาฯ ลักขณัตถะ “ภิกฺขเว อาลปนะ นามศัพท์ สัญญาโชตกะเข้ากับ พาลาฯ สุทฺธกัถฺตานิ พุชฌนฺติฯ อาชยตบทกัถฺตฺวาจก ปาปานิ วิเสสเนของ กมุมาณีฯ อวุตตกัมมะเน กโรหิตาฯ อัพันฺตรกิริยาของ พาลา นศัพท์ ปฏิเสระเน พุชฌนฺติ, ปนศัพท์ วิเสส-โชตกะ เต วิเสสเนของ พาลาฯ สุทฺธกัถฺตานิ โหนติฯ อาชยตบทกัถฺตฺวาจก ปจฺจนา กาลสัตตมฺิเน โหนติ อุตตนา อนภิทกัถฺตฺวาเน กต- กตกมุเมหิ เหตุเน ทยหุนตาฯ

อัฏฐันตริกิริยาของ พาลา เอวคัพพ อวธารณะเข้ากัฏ อตุตนาฏ ภาระใน โหนติ อตุตโน สัมปทานใน โหนติ ทาวคคิสทิสสา วิกตีกัตตาใน โหนติ” อิติคัพพ อาการะใน วตุวาฏ ปุพพกาลกิริยาใน ฆฎฏตวา อนุสนธิ อวุตตกัมมะใน ฆฎฏตวาฏ สمانกาลกิริยาใน เทเสนโต ฐมม อวุตตกัมมะใน เทเสนโตฏ อัฏฐันตริกิริยาของ สตุถา อิม วิเสสณะของ คาคฏ อวุตตกัมมะใน อาห

“อถ อปรนัย พาลอ สุตทกัตตาใน พุชฌติฏ อาชยาตบท กัตตุวาจก ปาปานิ วิเสสณะของ กมฺมานิฏ อวุตตกัมมะใน กรฏ อัฏฐันตริกิริยาของ พาลอ นคัพพ ปฏฺฐิเสสณะใน พุชฌติ, ทุมเมโธ วิเสสณะของ ปุคฺคโลฏ สุตทกัตตาใน ตปฺปติฏ อาชยาตบทกัตตุวาจก เสท วิเสสณะของ กมฺเมหิฏ เหตุใต ตปฺปติ อคฺคิททุโธ วิเสสณะของ ปุคฺคโลฏ อุปฺมาลึงคัตถะ อิวคัพพ อุปฺมาโชตทกะเข้ากัฏ อคฺคิททุโธ ปุคฺคโล” อิติคัพพ สรุปะไน อิม คาคฏ ๕

๒๓. ตตุถ อถ ปาปานีติ: น เกวลํ พาลอ โกรทเสน ปาปานิ กรอติ, กรอโนโตปิ น พุชฌตีติ อตุโถ ๕

ตตุถ (ปะเทสุ) “อถ ปาปานีติ: (ปะททวยสุส) “น เกวลํ พาลอ โกรทเสน ปาปานิ กรอติ, (โส พาลอ) กรอโนโตปิ น พุชฌตีติ อตุโถ ๕

อตุโถ อ.อรรถ อิติ ว่า “พาลอ อ.คนพาล กรอติ ย่อมกระทำ ปาปานิ ซึ่งบาป ท. โกรทเสน ด้วยสามารถแห่งความโกรท เกวลํ อย่างเดียว น หามิได้, (โส พาลอ) อ.คนพาลนั้น กรอโนโตปิ แม้กระทำอยู่ น พุชฌติ ย่อมไม่รู้” อิติ ดังนี ตตุถ (ปะเทสุ) “อถ ปาปานีติ (ปะททวยสุส) แห่ง- ในบท ท. เหล่านั้นหนา -หมวดสองแห่งบทว่า “อถ ปาปานิ” ดังนี ๕

บรธาบทเหล่านั้น สองบทว่า “อถ ปาปานิ” ความว่า คนพาลย่อมทำบาปทั้งหลาย ด้วยสามารถแห่งความโกรทอย่างเดียวหามิได้, คนพาลนั้น แม้ทำอยู่ ย่อมไม่รู้

ตตุถ วิเสสณะของ ปะเทสุฏ นิทธารณะใน ปะททวยสุส “อถ ปาปานิ” สรุปะไน อิติฏ คัพพฏ สรุปะไน ปะททวยสุส ๕ นิทธารณียะและสามีสัมพันธะใน อตุโถ “พาลอ สุตท-

กัตตาดำใน กโรตติๆ อาชยาตบทกัตตวจาก นศัพท์ ปฏิสเสธนัตถะ เกวลั กิริยาวิเสสนะใน กโรตติ โภทวเสณ ตติยาวิเสสนะใน กโรตติ ปาปานิ อวุตตกัมมะใน กโรตติ, โส วิเสสนะ ของ พาลอๆ สุทธกัตตาดำใน พุชฌตติๆ อาชยาตบทกัตตวจาก อปีศัพท์ อเปกขัตถะเข้า กับ กโรนุโตๆ อัพภันตรกิริยาของ พาลอ นศัพท์ ปฏิสเสธนะในพุชฌตติ” อิติศัพท์ สรุปะใน อตุโถๆ ลิงคัตถะ ๕

๒๔. ปาป กโรนุโต จ “ปาป กโรมีติ อพุชฌนโก นาม นตฺถิ, “อิมสฺส กมฺมสฺส เอรูโป นาม วิปาโกติ อชานนตฺตาย “น พุชฌตฺติ วุตฺตํ ๕

(พาลอ) ปาป กโรนุโต จ “(อห) ปาป กโรมีติ อพุชฌนโก นาม นตฺถิ, “อิมสฺส กมฺมสฺส (วิปาโก) เอรูโป นาม วิปาโก (โหติ)” อิติ อชานนตฺตาย “น พุชฌตฺติ (วจน กวตฺตา) วุตฺตํ ๕

จ ก็ (พาลอ) อ.คนพาล กโรนุโต เมื่อกระทำ ปาป ซึ่งบาป อพุชฌนโก นาม ชื่อว่า เป็นผู้ไม่รู้ อิติ ว่า “(อห) อ.เรา กโรมี ย่อมกระทำ ปาป ซึ่งบาป” อิติ ดังนี้ นตฺถิ ย่อมไม่มี, (วจน) อ.คำ อิติ ว่า “น พุชฌตติ ย่อมไม่รู้” อิติ ดังนี้ (กควตฺตา) อันพระผู้มีพระภาคเจ้า วุตฺตํ ตรัสแล้ว อชานนตฺตาย เพราะความเป็นคืออันไม่รู้ อิติ ว่า “วิปาโก อ.วิบาก อิมสฺส กมฺมสฺส แห่งกรรมนี้ วิปาโก เป็นวิบาก เอรูโป นาม ชื่ออันมีอย่างนี้เป็นรูป (โหติ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ๕

ก็คนพาลเมื่อทำบาป ชื่อว่าเป็นผู้ไม่รู้ ว่า “เราทำบาป” ดังนี้ ย่อมไม่มี, คำว่า “ย่อมไม่รู้” พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ เพราะความเป็นคืออันไม่รู้ ว่า “วิบากแห่งกรรมนี้ เป็นวิบาก ชื่ออันเห็นปานนี้”

จศัพท์ วากยารัมภโชตกะ พาลอ สุทธกัตตาดำใน นตฺถิๆ กิริยาบทกัตตวจาก ปาป อวุตตกัมมะใน กโรนุโตๆ อัพภันตรกิริยาของ พาลอ “อห สุทธกัตตาดำใน กโรมีๆ อาชยาตบทกัตตวจาก ปาป อวุตตกัมมะใน กโรมี” อิติศัพท์ สรุปะใน อพุชฌนโกๆ วิกติกัตตาดำใน นตฺถิ นามศัพท์ สัญญาโชตกะเข้ากับ อพุชฌนโก, “วิปาโก สุทธกัตตาดำใน โหติๆ อาชยาตบทกัตตวจาก อิมสฺส วิเสสนะของ กมฺมสฺสๆ สามีสัมพันธะใน วิปาโก นามศัพท์ สัญญาโชตกะเข้ากับ เอรูโปๆ วิเสสนะของ วิปาโกๆ วิกติกัตตาดำใน โหติ” อิติศัพท์ สรุปะใน อชานนตฺตายๆ เหตุไฉน วุตฺตํ “นศัพท์ ปฏิสเสธนะใน พุชฌตติๆ อาชยาตบทกัตตวจากของ พาลอ” อิติศัพท์ สรุปะใน วจนๆ วุตตกัมมะใน วุตฺตํๆ กิตบทกัมม-

วจาก ภควตา อนภิตกัตตานิ วุตติ ๕

๒๕. **เสหิติ:** เตหิ อตฺตโน สนฺตเกหิ กมฺเมหิ ๕

“เสหิติ: (ปทสฺส) “เตหิ อตฺตโน สนฺตเกหิ กมฺเมหิ” (อิตติ อตฺโถ) ๕

(อตฺโถ) อ.อรรธ (อิตติ) ว่า “กมฺเมหิ เพราะกรรม ท. สนฺตเกหิ อันเป็นของมีอยู่
อตฺตโน ของตน เตหิ เหล่านั้น” (อิตติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “เสหิติ” ว่า “เสหิ” ดังนี้ ๕
บทว่า “เสหิ” ความว่า เพราะกรรมทั้งหลายที่เป็นของมีอยู่ของตน เหล่านั้น

“เสหิ” สรุปะใน อิติ ๑ ศัพท์ สรุปะใน ปทสฺส ๑ สามีสัมพันธะใน อตฺโถ “เตหิ กิตติ
สนฺตเกหิ กิตติ วิเสสณะของ กมฺเมหิ อตฺตโน สามีสัมพันธะใน สนฺตเกหิ กมฺเมหิ เหตุ
ตปฺปติ” อิตติศัพท์ สรุปะใน อตฺโถ ๑ ลิงคัตถะ ๕

๒๖. **ทุมฺเมโรติ:** ทุปรปญฺโณ ปุคฺคโล นิริเย นิพฺพตฺติตฺวา อคฺคิทฺทุโฆว ตปฺปตีติ อตฺโถ ๕

“ทุมฺเมโรติ: (ปทสฺส) “ทุปรปญฺโณ ปุคฺคโล นิริเย นิพฺพตฺติตฺวา อคฺคิทฺทุโฆว (ปุคฺคโล) อิว
ตปฺปตีติ อตฺโถ ๕

อตฺโถ อ.อรรธ อิติ ว่า “ปุคฺคโล อ.บุคคล ทุปรปญฺโณ ผู้มีปัญญาอันโทษประทุษร้าย
แล้ว นิพฺพตฺติตฺวา บังเกิดแล้ว นิริเย ในนรก ตปฺปติ ย่อมเดือดร้อน (ปุคฺคโล)
อิว เพียงดัง อ.บุคคล อคฺคิทฺทุโฆว ผู้อันไฟไหม้แล้ว” อิติ ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท
“ทุมฺเมโรติ” ว่า “ทุมฺเมโร” ดังนี้ ๕

บทว่า “ทุมฺเมโร” ความว่า บุคคลผู้มีปัญญาทรมาม บังเกิดในนรก ย่อมเดือดร้อน
ดุจบุคคลผู้ถูกไฟไหม้

“ทุมฺเมโร” สรุปะใน อิติ ๑ ศัพท์ สรุปะใน ปทสฺส ๑ สามีสัมพันธะใน อตฺโถ “ทุปรปญฺโณ
วิเสสณะของ ปุคฺคโล ๑ สุทรกัตตานิ ตปฺปติ ๑ อาชยาตบทกัตตวจาก นิริเย วิสยาชาระ
ใน นิพฺพตฺติตฺวา ๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน ตปฺปติ อคฺคิทฺทุโฆว วิเสสณะของ ปุคฺคโล ๑
อุปมาลึงคัตถะ อิวศัพท์ อุปมาโชตกะเข้ากับ อคฺคิทฺทุโฆว ปุคฺคโล” อิตติศัพท์ สรุปะใน
อตฺโถ ๑ ลิงคัตถะ ๕

๒๗. เทสหนาวसानะ พหุ โสตาปัตติผลาทีนิ ปาปุณีสฺสูติ ฯ

เทสหนาวसानะ พหุ (ชนา) โสตาปัตติผลาทีนิ (อริยผลานิ) ปาปุณีสฺสู อิติ ฯ

เทสหนาวसानะ ในกาลเป็นที่สิ้นสุดลงแห่งพระเทศนา (ชนา) อ.ชน ท. พหุ มาก
ปาปุณีสฺสู บรรลุแล้ว (อริยผลานิ) ซึ่งอริยผล ท. โสตาปัตติผลาทีนิ มีโสตาปัตติ-
ผลเป็นต้น อิติ ดังนี้แล ฯ

เวลาจบพระเทศนา ชนจำนวนมากบรรลุอริยผลทั้งหลายมีโสตาปัตติผลเป็นต้น ดังนี้
แล

เทสหนาวसानะ กาลสัตตมมีใน ปาปุณีสฺสู พหุ วิเสสนะของ ชนาฯ สุทธกัตตาใน
ปาปุณีสฺสูฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก โสตาปัตติผลาทีนิ วิเสสนะของ อริยผลานิฯ
สัมปาปุณียกัมมะใน ปาปุณีสฺสู อิติศัพท์ สมานปะ ฯ

.....
อชฺครเปตวตฺถุ ฯ

อชฺครเปตวตฺถุ (นิฎฺฐิตํ) ฯ

อชฺครเปตวตฺถุ อ.เรื่องแห่งอชฺครเปต (นิฎฺฐิตํ) จบแล้ว ฯ

อชฺครเปตวตฺถุ สุทธกัตตาใน นิฎฺฐิตํฯ กิตฺตบทกัตตฺวาจก ฯ

จบเรื่องอชฺครเปต

วิเคราะห์ศัพท์กิตกั สมาสและตัทธิต

อชครเปตวตตุ

เป็นฉฐฐิตปฐฐิตมาส โดยฉฐฐิตทวิพทตลยาธิกรณพทพิทสมาส และวิเสสนบุพพทกัมมชารย สมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. อชครสส อตตภาโว วีย อตตภาโว ยสสาติ อชครตตภาโว, เปโต. (อชคร + อตตภาว) ฉฐฐิตทวิพทตลยาธิกรณพทพิทสมาส

อตตภาโว อ.อตตภาพ อตตภาโว วีย รวากะ อ.อตตภาพ อชครสส แห่งงุเหลืออม ยสสา (เปตสส) แห่งเปตโต (อตติ) มีอยู่ อติ เพราะเหตุฉนั้น (โส เปโต) อ.เปตฉนั้น อชครตตภาโว ชื่อว่า อชครตตภาว. (มีอตตภาพเพียงตงอตตภาพแห่งงุเหลืออม), ใต้แก่เปตต.

๒. อชครตตภาโว จ โส เปโต จาติ อชครเปโต. (อชครตตภาว + เปต) วิเสสนบุพพท กัมมชารยสมาส, มชฌโลปสมาส ลบ อตตภาวคัพท

อชครตตภาโว จ อ.มีอตตภาพเพียงตงอตตภาพแห่งงุเหลืออมตวย โส อ.มีอตตภาพเพียงตง อตตภาพแห่งงุเหลืออมฉนั้น เปโต จ เป็นเปตตตวย อติ เพราะเหตุฉนั้น อชครเปโต ชื่อว่าอชครเปต. (เปตต มีอตตภาพตจอตตภาพของงุเหลืออม)

๓. อชครเปตสส วตตุ อชครเปตวตตุ. (อชครเปต + วตตุ) ฉฐฐิตปฐฐิตมาส

วตตุ อ.เรื่อง อชครเปตสส แห่งเปตตมีอตตภาพเพียงตงอตตภาพแห่งงุเหลืออม อชครเปต- วตตุ ชื่อว่าอชครเปตวตตุ. (เรื่องเปตตมีอตตภาพตจอตตภาพงุเหลืออม, เรื่องอชครเปต)

มหาโมคคัลลนตเถโร

วิเสสนตตบทกัมมชารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

มหาโมคคัลลนโน จ โส เถโร จาติ มหาโมคคัลลนตเถโร. (มหาโมคคัลลน + เถโร)

มหาโมคคัลลนโน จ อ.พระมหาโมคคัลลนฉด้วย โส อ.พระมหาโมคคัลลนฉนั้น เถโร จ เป็นพระเถระตวย อติ เพราะเหตุฉนั้น มหาโมคคัลลนตเถโร ชื่อว่ามหาโมคคัลลนตเถโร. (พระมหา- โมคคัลลนฉผู้เถระ, พระมหาโมคคัลลนเถระ)

ลกขณตเถโร

วิเสสนุตตบถกัมมธารยสมาส มิวีเคราะหว่า

ลกขณโต จ โส เถโร จาติ ลกขณตเถโร. (ลกขณ + เถโร)

ลกขณโต จ อ.พระลักขณะด้วย โส อ.พระลักขณะนั้น เถโร จ เป็นพระเถระด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ลกขณตเถโร ชื่อว่าลกขณตเถโร. (พระลักขณะผู้เถระ, พระลักขณะเถระ)

คิษณภูมุปพโต

วิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มิวีเคราะหว่า

คิษณภูมู จ โส ปพโต จาติ คิษณภูมุปพโต. (คิษณภูมู + ปพโต)

คิษณภูมู จ อ.ชื่อว่าคิษณภูมูด้วย โส อ.ชื่อว่าคิษณภูมูนั้น ปพโต จ เป็นภูเขาดด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ คิษณภูมุปพโต ชื่อว่าคิษณภูมุปพโต. (ภูเขาคิษณภูมู)

ปญจวิสติโยชนิกอ, อชครเปโต

เป็นสังสังฐาทีอเนกัตถัตถิต มิวีเคราะหว่า

๑. ปญจวิสติ โยชนานิ ปญจวิสติโยชนานิ. (ปญจวิสติ + โยชน) อสมาทารทิกุสมาส

โยชนานิ อ.โยชน ท. ปญจวิสติ ยี่สิบห้า ปญจวิสติโยชนานิ ชื่อว่าปญจวิสติโยชน. (๒๕ โยชน)

๒. ปญจวิสติโยชนนที นิยุดโต ปญจวิสติโยชนิกอ, อชครเปโต. (ปญจวิสติโยชน + ฦกปัจจย)

สังสังฐาทีอเนกัตถัตถิต

(อชครเปโต) อ.อชครเปต นิยุดโต ตัวประกอบแล้ว ปญจวิสติโยชนนที ด้วยโยชนยี่สิบห้า

ท. ปญจวิสติโยชนิกอ ชื่อว่าปญจวิสติโยชนิก (ประกอบด้วย ๒๕ โยชน), ได้แก่อชครเปต.

อคคิชาลา

เป็นฉฐฐิตปปริสสมาส มิวีเคราะหว่า

อคคิสล ชาลา อคคิชาลา. (อคคิ + ชาลา)

ชาลา อ.เปลว อคคิสล แห่งไฟ อคคิชาลา ชื่อว่าอคคิชาลา. (เปลวไฟ)

ลิตการณ

เป็นฉนฺฐิตฺตปฺปฺริสฺสมาส มีวิเคราะหว่า

ลิตสฺส การณ ลิตการณ. (ลิต + การณ)

การณ อ.เหตุ ลิตสฺส แห่งการแย้ม ลิตการณ ชื่อว่าลิตการณ. (เหตุแห่งการแย้ม)

คตกาโล

วิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะหว่า

คตญจ ตํ กาโล จาติ คตกาโล. (คต + กาล)

คต จ อ.เป็นที่ไปแล้วด้วย ตํ อ.เป็นที่ไปแล้วนั้น กาโล จ เป็นกาลด้วย อิติ เพราะเหตุนี้
คตกาโล ชื่อว่าคตกาล. (กาลเป็นที่ไปแล้ว)

ทิจฺจบุพฺโพ, อตตภาโว

เป็นอยุตตตถสมาส มีวิเคราะหว่า

ทิจฺจํ บุพฺพนฺติ ทิจฺจบุพฺโพ, อตตภาโว. (ทิจฺจ + บุพฺพ)

(อตตภาโว) อ.อถภาพ (มยา) อันกระดม ทิจฺจํ เห็นแล้ว บุพฺพํ ในกาลก่อน อิติ เพราะเหตุ
นี้ ทิจฺจบุพฺโพ ชื่อว่าทิจฺจบุพฺพ (เคยเห็นแล้ว), ได้แก่อถภาพ.

โพธิมณฺโฑ

เป็นฉนฺฐิตฺตปฺปฺริสฺสมาส มีวิเคราะหว่า

โพธิสฺส มณฺโฑ โพธิมณฺโฑ. (โพธิ + มณฺฑ)

มณฺโฑ อ.ดวง โพธิสฺส แห่งต้นโพธิ์ โพธิมณฺโฑ ชื่อว่าโพธิมณฺฑ. (ดวงต้นโพธิ์)

กสฺสปพฺพุทฺธกาโล

เป็นฉนฺฐิตฺตปฺปฺริสฺสมาส โดยวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหดังนี้

๑. กสฺสโป จ โส พุทฺโธ จาติ กสฺสปพฺพุทฺธ. (กสฺสป + พุทฺธ) วิเสสนบุพพทกัมมธารย
สมาส

กสฺสโป จ อ.พระนามว่ากสฺสปะด้วย โส อ.พระนามว่ากสฺสปะนั้น พุทฺโธ จ เป็น

พระพุทธรูปเจ้าด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ กัสสปพุทโธ ชื่อว่ากัสสปพุท. (พระพุทธรูปเจ้าพระนามว่ากัสสปะ)

๒. กัสสปพุทธรูป กาลิ กัสสปพุทธรูปกาลิ. (กัสสปพุท + กาล) จัณฐิต์ปปริสสมาส
กาลิ อ.กาล กัสสปพุทธรูป แห่งพระพุทธรูปเจ้าพระนามว่ากัสสปะ กัสสปพุทธรูปกาลิ ชื่อว่า
กัสสปพุทธรูปกาล. (กาลแห่งพระพุทธรูปเจ้าพระนามว่ากัสสปะ)

สุมงคลเสฏฐิ

วิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สุมงคลโล จ โส เสฏฐิ จาติ สุมงคลเสฏฐิ. (สุมงคล + เสฏฐิ)

สุมงคลโล จ อ.ชื่อว่าสุมงคลด้วย โส อ.ชื่อว่าสุมงคลนั้น เสฏฐิ จ เป็นเศรษฐีด้วย อิติ
เพราะเหตุนี้ สุมงคลเสฏฐิ ชื่อว่าสุมงคลเสฏฐิ. (เศรษฐีชื่อว่าสุมงคล)

สวณฺณิกกา

เป็นจันฐิต์ปปริสสมาส, มัชฌิมโลปะ ลป วิการศัพท์ มีวิเคราะห์ว่า

สวณฺณิสส วิกาโร อิกฺกา สวณฺณิกกา. (สวณฺณ + วิการ + อิกฺกา)

อิกฺกา อ.อิฐ ท. วิกาโร อันเป็นวิการ สวณฺณิสส แห่งทอง สวณฺณิกกา ชื่อว่าสวณฺณิกกา.
(อิฐอันเป็นวิการแห่งทอง, อิฐทองคำ)

วิสติอุสภจฺจานํ

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส โดยมีจันฐิต์ทวิปตฺตยาธิกรณพหุพีทิสมาสอยู่ภายใน มี
วิเคราะห์ดังนี้

๑. วิสติ อุสภฯ ยสฺสาติ วิสติอุสภํ, จานํ. (วิสติ + อุสภ) จันฐิต์ทวิปตฺตยาธิกรณ-
พหุพีทิสมาส

อุสภฯ อ.อุสภะ ท. วิสติ ยี่สิบ ยสฺส (จานิสส) แห่งที่ใด (สนฺติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุ
นั้น (ตํ จานํ) อ.ที่นั่น วิสติอุสภํ ชื่อว่าวิสติอุสภ (มี ๒๐ อุสภะ), ได้แก่ที่.

๒. วิสติอุสภจฺจ ตํ จานญฺจาทิ วิสติอุสภจฺจานํ. (วิสติอุสภ + จาน) วิเสสนบุพพทกัมม-
ธารยสมาส

วิสติอุสภํ จ อ.มียี่สิบอุสภะด้วย ตํ อ.มียี่สิบอุสภะนั้น จานํ จ เป็นที่ด้วย อิติ เพราะ
เหตุนี้ วิสติอุสภจฺจานํ ชื่อว่าวิสติอุสภจฺจาน. (ที่มี ๒๐ อุสภะ)

ตตตกั, ฌนั

เป็นสังสัฎฐาทิอเนกัตถัตถิต มิวิเคราะห์ว่า

ตํ ปริมาณํ ยสัสาติ ตตตกั, ฌนั. (ต + ตตตกัปัจจย)

ปริมาณํ อ.ประมาณํ ตํ เท่านั้น ยสั (ฌนัสั) แห่งทริปิไต (อติ) มีอยู่ อติ เพราะเหตุ
นั้น (ตํ ฌนั) อ.ทริปิไตนั้น ตตตกั ชื่อว่าตตตก (มีประมาณเท่านั้น), ไต่แก้ทริปิไต.

นศรทวารั

เป็นนัฎฐิตัปุริสัสมาสั มิวิเคราะห์ว่า

นศรสั ทวารั นศรทวารั. (นศร + ทวาร)

ทวารั อ.ประตู นศรสั แห่งเมือง นศรทวารั ชื่อว่านศรทวาร. (ประตูเมือง)

กลลมกขิตา, ปาทา

เป็นตติยัตปุริสัสมาสั มิวิเคราะห์ว่า

กลเลน มกขิตา กลลมกขิตา, ปาทา. (กลล + มกขิต)

(ปาทา) อ.เท้า ท. มกขิตา อันเป็อนแล้ว กลเลน ด้วยเป็อกตม กลลมกขิตา ชื่อว่ากลลมกขิต
(เป็อนด้วยเป็อกตม, เป็อนด้วยโคลนตม), ไต่แก้เท้าทั้งหลาย.

กลลมกขิตปาโท, มนุสัไส

เป็นนัฎฐิตัทวิปทูลยัทธิกรณพหุพีทิสัสมาสั โดยมีตติยัตปุริสัสมาสัอยู่ภายใน มิวิเคราะห์ดังนี้

๑. กลเลน มกขิตโต กลลมกขิตโต, ปาโท. (กลล + มกขิต) ตติยัตปุริสัสมาสั

(ปาโท) อ.เท้า มกขิตโต อันเป็อนแล้ว กลเลน ด้วยตม กลลมกขิตโต ชื่อว่ากลลมกขิต
(เป็อนตม), ไต่แก้เท้า.

๒. กลลมกขิตโต ปาโท ยสัสาติ กลลมกขิตปาโท, มนุสัไส. (กลลมกขิต + ปาท) ทวิปท-
ตูลยัทธิกรณพหุพีทิสัสมาสั

ปาโท อ.เท้า กลลมกขิตโต อันเป็อนแล้วด้วยตม ยสั (มนุสัสั) แห่งมนุษย์ไต (อติ)
มีอยู่ อติ เพราะเหตุนั้น (ไส มนุสัไส) อ.มนุษย์นั้น กลลมกขิตปาโท ชื่อว่ากลลมกขิตปาโท (มีเท้าที่
เป็อนตม), ไต่แก้มนุษย์.

นิพนนมนุสโล

วิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

นิพนโน จ โส มนุสโล จาติ นิพนนมนุสโล. (นิพนน + มนุสโล)

นิพนโน จ อ.ผู้นอนแล้วด้วย โส อ.ผู้นอนแล้วนั้น มนุสโล จ เป็นมนุษย์ด้วย อิติ เพราะเหตุ
นั้น นิพนนมนุสโล ชื่อว่านิพนนมนุสโล. (มนุษย์ผู้นอนแล้ว)

สตัดกขตตุ

เป็นอภัยยัตถิต มีวิเคราะห์ว่า

สตัดสุ วาเรสุ สตัดกขตตุ. (สตัด + กขตตุปัจจัย)

วาเรสุ ในวาระ ท. สตัดสุ เจต สตัดกขตตุ ชื่อว่าสตัดกขตตุ. (๗ ครั้ง)

มิตตสนุถโว

เป็นวิเสสนูปมบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

มิตตํ อิว สนุถโว มิตตสนุถโว. (มิตต + สนุถว)

สนุถโว อ.ความเชยชิด มิตตํ อิว เพียงตั้งมิตร มิตตสนุถโว ชื่อว่ามิตตสนุถว. (ความเชยชิด
ตั้งมิตร)

ปิยตรํ, วตตุ

เป็นวิเสสตัถิต มีวิเคราะห์ว่า

อิทมิเมลล วิเสเสน ปิยนติ ปิยตรํ, วตตุ. (ปิย + ตรปัจจัย)

อิท (วตตุ) อิเมลล (วตตุณ) อ.- แห่งวตตุ ท. เหล่านี้หนา -วตตุนี้ ปิย เป็นที่รัก วิเสเสน
โดยพิเศษ (โหติ) ย่อมเป็น อิติ เพราะเหตุนี้ (ตั้ง วตตุ) อ.วตตุนี้ ปิยตรํ ชื่อว่าปิยตร (เป็นที่รัก
กว่า), ได้แก่วตตุ.

ปานียปริโภขนียญา

เป็นจัญญูตีปปริสสมาส โดยมีอติตรโยคทวันทสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ปานียญจ ปริโภขนียญา ปานียปริโภขนียญา. (ปานีย + ปริโภขนีย) อติตรโยคทวันทสมาส

ปานีย จ อ.น้ำอันบุคคลพึงดื่มด้วย ปรีโกขนิย จ อ.น้ำอันบุคคลพึงบริโภคด้วย ปานีย-
ปรีโกขนิยานิ ชื่อว่าปานียปรีโกขนิย. (น้ำอันบุคคลพึงดื่มและน้ำอันบุคคลพึงบริโภคทั้งหลาย)

๒. ปานียปรีโกขนิยานิ ฆฎา ปานียปรีโกขนิยฆฎา. (ปานียปรีโกขนิย + ฆฎ) ัญฐิตูปุริส
สมาส

ฆฎา อ.หม้อ ท. ปานียปรีโกขนิยานิ แห่งน้ำอันบุคคลพึงดื่มและน้ำอันบุคคลพึงบริโภค ท.
ปานียปรีโกขนิยฆฎา ชื่อว่าปานียปรีโกขนิยฆฎา. (หม้อน้ำดื่มและหม้อน้ำบริโภค)

ฌามกาล

วิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ฌาโม จ โส กาลิ จาติ ฌามกาล. (ฌาม + กาล)

ฌาโม จ อ.เป็นที่อันไฟไหม้แล้วด้วย โส อ.เป็นที่อันไฟไหม้แล้วนั้น กาลิ จ เป็นกาลด้วย
อิตติ เพราะเหตุนี้ ฌามกาล ชื่อว่าฌามกาล. (กาลเป็นที่อันไฟไหม้แล้ว)

วาลคฺคมตฺตํ, โทมนสฺสํ

เป็นัญฐิตูปุริสทูลยถิกรณพทุพีทิสมาส โดยมีัญฐิตูปุริสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. วาลสฺสํ อคฺโค วาลคฺโค. (วาล + อคฺค) ัญฐิตูปุริสสมาส

อคฺโค อ.ปลาย วาลสฺสํ แห่งชนทราย วาลคฺโค ชื่อว่าวาลคฺค. (ปลายชนทราย)

๒. วาลคฺโค มตฺตา ยสฺสาติ วาลคฺคมตฺตํ, โทมนสฺสํ. (วาลคฺค + มตฺตา) ัญฐิตูปุริส-
ทูลยถิกรณพทุพีทิสมาส

วาลคฺโค อ.ปลายแห่งชนทราย มตฺตา เป็นประมาณ ยสฺสํ (โทมนสฺสสฺส) แห่งความ
โทมนสฺสํได (อตฺติ) มีอยู่ อิตติ เพราะเหตุนี้ (ตํ โทมนสฺสํ) อ.ความโทมนสฺสํนั้น วาลคฺคมตฺตํ ชื่อว่า
วาลคฺคมตฺต (มีปลายชนทรายเป็นประมาณ, ลักว่าปลายชนทราย), ได้แก่ความโทมนสฺส.

วามพาหุ

วิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

วาโม จ โส พาหุ จาติ วามพาหุ. (วาม + พาหุ)

วาโม จ อ.ซ้ายด้วย โส อ.ซ้ายนั้น พาหุ จ เป็นแขนด้วย อิตติ เพราะเหตุนี้ วามพาหุ
ชื่อว่าวามพาหุ. (แขนซ้าย)

มหาอโปโจกกา

วิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

มทนต์ จ ส่า อโปโจกกา จาติ มหาอโปโจกกา. (มทนต์ + อโปโจกกา)

มทนต์ จ อ.ใหญ่ด้วย ส่า อ.ใหญ่นั้น อโปโจกกา จ เป็นปรบมือด้วย อิติ เพราะเหตุ
มหาอโปโจกกา ชื่อว่ามหาอโปโจกกา. (ปรบใหญ่, ปรบมือเสียงดัง)

อคคิตอาทีนิ, ฆยานิ

เป็นฉัฎฐีทวีปทตลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อคคิต อาที เยสนติ อคคิตอาทีนิ, ฆยานิ. (อคคิต + อาที)

อคคิต อ.ไฟ อาที เป็นต้น เยสน (ฆยานิ) แห่งภย ท. เหล่าใด (อคคิต) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุ
นั้น (ตานิ ฆยานิ) อ.ภย ท. เหล่านั้น อคคิตอาทีนิ ชื่อว่าอคคิตอาที (มีไฟเป็นต้น), ได้แก่ภยทั้งหลาย.

ตุฏฐมานโส, เสฎฐิ

เป็นฉัฎฐีทวีปทตลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ตุฏฐิ มานโส ยสสาติ ตุฏฐมานโส, เสฎฐิ. (ตุฏฐิ + มานโส)

มานโส อ.ใจ ตุฏฐิ อันยินดีแล้ว ยสส (เสฎฐิโน) แห่งเศรษฐีใด (อคคิต) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุ
นั้น (โส เสฎฐิ) อ.เศรษฐีนั้น ตุฏฐมานโส ชื่อว่าตุฏฐมานโส (ผู้มีใจยินดีแล้ว), ได้แก่เศรษฐี.

วิสตีสทสสภิกขุปริวารโ, สตถา

เป็นฉัฎฐีทวีปทตลยาธิกรณพหุพีทิสมาส โดยมีอสมาทารทิสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. วิสตีสทสสานิ ภิกขุ วิสตีสทสสภิกขุ. (วิสตีสทสส + ภิกขุ) อสมาทารทิสมาส

ภิกขุ อ.ภิกษุ ท. วิสตีสทสสานิ สองหมื่น วิสตีสทสสภิกขุ ชื่อว่าวิสตีสทสสภิกขุ. (ภิกษุ
๒๐,๐๐๐ รูป)

๒. วิสตีสทสสภิกขุ ปริวารโ ยสสาติ วิสตีสทสสภิกขุปริวารโ, สตถา. (วิสตีสทสสภิกขุ +
ปริวาร) ฉัฎฐีทวีปทตลยาธิกรณพหุพีทิสมาส

วิสตีสทสสภิกขุ อ.ภิกษุสองหมื่นรูป ท. ปริวารโ เป็นประมาณ ยสส (สตถุโน) แห่งพระ
ศาสดาใด (อคคิต) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (โส สตถา) อ.พระศาสดานั้น วิสตีสทสสภิกขุปริวารโ ชื่อ

ว่าวีรสติสหัสสิกขุปรินวาร (มีภิกษุ ๒๐,๐๐๐ รูปเป็นปรินวาร), ได้แก่พระศาสดา.

นิवासนนตรี

เป็นภิกษุสี่ตปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

นิवासนสี่ต นนตรี นิवासนนตรี. (นิवासน + นนตรี)

อนนตรี อระหว่าง นิवासนสี่ต แห่งผ้าเป็นเครื่องนุ่ง นิवासนนตรี ชื่อว่านิवासนนตรี. (ระหว่างผ้า
นุ่ง)

สตัดาห

เป็นสมาทานทิสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สตัด อทา สตัดาห. (สตัด + อท)

อท อ.วัน ท. สตัด เจต สตัดาห ชื่อว่าสตัดาห. (๗ วัน, หนึ่งสตัดาห)

พุทอปมุข, ภิกษุสงฆ

เป็นภิกษุสี่ทวิพทตลยาธิกรณพทพิทิสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

พุทโอ ปมุข ยสสาติ พุทอปมุข, ภิกษุสงฆ. (พุท + ปมุข)

พุทโอ อ.พระพุทเจ้า ปมุข เป็นประมุข ยส (ภิกษุสงฆ) แห่งหมู่แห่งภิกษุใด (อติ) มี
อยู่ อติ เพราะเหตุนี้ (โส ภิกษุสงฆ) อ.หมู่แห่งภิกษุหนึ่ง พุทอปมุข ชื่อว่าพุทอปมุข (มีพระพุทเจ้า
เป็นประมุข), ได้แก่ภิกษุสงฆ.

ภิกษุสงฆ

เป็นภิกษุสี่ตปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ภิกษุหนึ่ง สงฆ ภิกษุสงฆ. (ภิกษุ + สงฆ)

สงฆ อ.หมู่ ภิกษุหนึ่ง แห่งภิกษุ ท. ภิกษุสงฆ ชื่อว่าภิกษุสงฆ. (หมู่ภิกษุ, ภิกษุสงฆ)

อปราธการโก, อห

เป็นทติยาตปปริสสมาส, กัตตสมาส, กัตตรูป, กัตตสาธนะ มีวิเคราะห์ว่า

อปราชัง กรโธตีติ อปราธการโก, อหฺ. (อปราชสททุปปท + กร กรณ ในการกระทำ + ญุปัจจัจย)

(โย อหฺ) อ.กระผมใด กรโธติ ย่อมกระทำ อปราธ ซึ่งความผิด อิติ เพราะเหตุนั้น (โส อหฺ) อ.กระผมนั้น อปราธการโก ชื่อว่าอปราชการก (ผู้ทำความผิด), ได้แก่กระผม.

โกปมตตฺ, การณฺ

เป็นฉัฏฐีทวีปทตฺลยาธิกรณพทฺพิทิสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

โกโป มตฺตา ยสฺสํติ โกปมตตฺ, การณฺ. (โกป + มตฺตา)

โกโป อ.ความโกรธ มตฺตา เป็นประมาณ ยสฺส (การณฺสฺ) แห่งเหตุใด (อติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (ตฺ การณฺ) อ.เหตุนี้ โกปมตตฺ ชื่อว่าโกปมตต (มีความโกรธเป็นประมาณ, ลักว่าความโกรธ), ได้แก่เหตุ.

ปาทมูลํ

เป็นฉัฏฐีตฺปฺริสฺสํมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปาทสฺสํ มูลํ ปาทมูลํ. (ปาท + มูล)

มูลํ อ.ใกล้ ปาทสฺสํ แห่งเท้า ปาทมูลํ ชื่อว่าปาทมูล. (ใกล้เท้า)

เอกทิวโส

เป็นอสฺมาหารทิสฺสํมาส มีวิเคราะห์ว่า

เอโก จ โส ทิวโส จาติ เอกทิวโส. (เอก + ทิวส)

เอโก จ อ.หนึ่งด้วย โส อ.หนึ่งนั้น ทิวโส จ เป็นวันด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ เอกทิวโส ชื่อว่าเอกทิวส. (วันหนึ่ง)

วุดตภาโว

เป็นฉัฏฐีตฺปฺริสฺสํมาส มีวิเคราะห์ว่า

วุดตสฺสํ ภาโว วุดตภาโว. (วุดต + ภาว)

ภาโว อ.ความเป็น (มยา) วุดตสฺสํ (วจนฺสฺ) แห่งคำ อันอันเรากล่าวแล้ว วุดตภาโว ชื่อว่า วุดตภาว. (ความที่คำเป็นคำอันเรากล่าวแล้ว)

สปุตุตทาโร, อห

เป็นสัทบุพพทพหุพพีทิสมาส โดยมีสมาทรวันทสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ปุตุโต จ ทาโร จ ปุตุตทาโร. (ปุตุต + ทาร) สมาทรวันทสมาส

ปุตุโต จ อ.บุตรด้วย ทาโร จ อ.ภรรยาด้วย ปุตุตทาโร ชื่อว่าปุตุตทาร. (บุตรและภรรยา)

๒. ปุตุตทาเรน สท โย วตตตีติ สปุตุตทาโร, อห. (สท + ปุตุตทาร) สหบุพพทพหุพพีทิสมาส

โย (อห) อ.กระผมไต่ วตตตีติ ย่อมเป็นไป สท กับ ปุตุตทาเรน ด้วยบุตรและภรรยา อิติ เพราะเหตุนั้น (โส อห) อ.กระผมนั้น สปุตุตทาโร ชื่อว่าสปุตุตทาร (ผู้เป็นไปกับด้วยบุตรและภรรยา, พร้อมกับบุตรและภรรยา), ได้แก่กระผม.

อายุปริโยสาน

เป็นฉัญฐิตูปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อายุสส ปริโยสาน อายุปริโยสาน. (อายุ + ปริโยสาน)

ปริโยสาน อ.กาลเป็นที่สิ้นสุดลงรอบ อายุสส แห่งอายุ อายุปริโยสาน ชื่อว่าอายุปริโยสาน. (กาลเป็นที่สิ้นสุดลงแห่งอายุ)

วิปากาวเสโส

วิเสสนุตตรบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

วิปากโ จ โส อวเสโส จาติ วิปากาวเสโส. (วิปาก + อวเสส)

วิปากโ จ อ.วิปากด้วย โส อ.วิปากนั้น อวเสโส จ เป็นส่วนเหลือลงด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ วิปากาวเสโส ชื่อว่าวิปากาวเสส. (วิปากอันเหลือลง, วิปากที่เหลือ)

กตกมฺมานิ

วิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

กตานิ จ ตานิ กมฺมานิ จาติ กตกมฺมานิ. (กต + กมฺม)

กตานิ จ อ.อันถูกกระทำแล้ว ท. ด้วย ตานิ อ.อันถูกกระทำแล้ว ท. เหล่านั้น กมฺมานิ จ

เป็นกรรมด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ กตกมมานิ ชื่อว่ากตกมม. (กรรมที่ถูกทำแล้ว)

ทาวคตีสทิส่า, พาลา

เป็นตติยัตปปริสส์มาส โดยมีตติยัตปปริสส์มาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ทาว ทาทโก อคฺติ ทาวคฺติ. (ทาว + ทาทก + อคฺติ) ตติยัตปปริสส์มาส, มัชฌิมโลปะลป ทาทกคัพพ

อคฺติ อ.ไฟ ทาทโก อันใหม่ ทาว ซึ่งป่า ทาวคฺติ ชื่อว่าทาวคฺติ. (ไฟไหม้ป่า)

๒. ทาวคฺตินา สทิส่า ทาวคฺติสทิส่า, พาลา. (ทาวคฺติ + สทิส) ตติยัตปปริสส์มาส (พาลา) อ.คนพาล ท. สทิส่า ผู้เซ่งกับ ทาวคฺตินา ด้วยไฟอันใหม่ซึ่งป่า ทาวคฺติสทิส่า ชื่อว่าทาวคฺติสทิส (ผู้เซ่งกับด้วยไฟไหม้ป่า), ได้แก่คนพาลทั้งหลาย.

ทุมเมธ, ปุคฺคโล

เป็นฉัฏฐีทวีปทตฺลยาธิกรณพทฺพิทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ทุมฺจา เมธา ยสฺส่าติ ทุมเมธ, ปุคฺคโล. (ท + เมธา)

เมธา อ.ปัญญา ทุมฺจา อันโทษประทุษร้ายแล้ว ยสฺส (ปุคฺคลล) ของบุคคลใด (อตฺติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (โล ปุคฺคโล) อ.บุคคลนั้น ทุมเมธ ชื่อว่าทุมเมธ (ผู้มีปัญญาทรม), ได้แก่บุคคล.

อคฺติททโธ, ปุคฺคโล

เป็นตติยัตปปริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

อคฺตินา ททโธ อคฺติททโธ, ปุคฺคโล. (อคฺติ + ททโธ)

(ปุคฺคโล) อ.บุคคล อคฺตินา ททโธ ผู้อันไฟ ไหม้แล้ว อคฺติททโธ ชื่อว่าอคฺติททโธ (ผู้ถูกไฟไหม้แล้ว), ได้แก่บุคคล.

โกธวโล

เป็นฉัฏฐีตปปริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

โกธลฺล วโล โกธวโล. (โกธ + วล)

วโล อ.อำนาจ โกธลฺล แห่งความโกรธ โกธวโล ชื่อว่าโกธวโล. (อำนาจแห่งความโกรธ)

อพฺพชฺฌนโก, ปุคฺคโล

เป็นนินิบัติบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะหว่า
น พุชฺฌมติ อพฺพชฺฌนโก, ปุคฺคโล. (น + พุช อวโพธเน ในการรู้ + ยปัจจัย + ยปัจจัย +
กปัจจัย)

(โย ปุคฺคโล) อ.บุคคลใด น พุชฺฌมติ ย่อมไม่รู้ อิติ เพราะเหตุนั้น (โส ปุคฺคโล) อ.บุคคล
นั้น อพฺพชฺฌนโก ชื่อว่าอพฺพชฺฌนโก (ผู้ไม่รู้), ได้แก่บุคคล.

อชานนตา

เป็นภาวตถิต มีวิเคราะหว่า

๑. น ชานนํ อชานนํ. (น + ชานน) นินิบัติบุพพทกัมมธารยสมาส
ชานนํ อ.อันรู้ น ทาไมได้ อชานนํ ชื่อว่าอชานน. (อันไม่รู้, ความไม่รู้)
๒. อชานนสฺส ภาโว อชานนตา. (อชานน + ตาปัจจัย) ภาวตถิต
ภาโว อ.ความเป็น อชานนสฺส แห่งอันไม่รู้ อชานนตา ชื่อว่าอชานนตา. (ความเป็นคือ
อันไม่รู้)

ทฺพฺปญฺโถ, ปุคฺคโล

เป็นฉัฎฐีทวีปทฺลยาธิกรณพหุพีหิสมาส มีวิเคราะหว่า
ทฺฏฺจา ปญฺญา ยสฺสาติ ทฺพฺปญฺโถ, ปุคฺคโล. (ทฺ + ปญฺญา)
ปญฺญา อ.ปัญญา ทฺฏฺจา อันโทษประทุษร้ายแล้ว ยสฺส (บุคคลสฺส) ของบุคคลใด (อตุถิ) มี
อยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (โส ปุคฺคโล) อ.บุคคลนั้น ทฺพฺปญฺโถ ชื่อว่าทฺพฺปญฺโถ (ผู้มีปัญญาทรม), ได้แก่
บุคคล.

เทสนาวसानํ

เป็นฉัฎฐีตปฺปรัสสมาส มีวิเคราะหว่า
เทสนาย อวसानํ เทสนาวसानํ. (เทสนา + อวसान)
อวसानํ อ.เป็นที่สิ้นสุดลง เทสนาย แห่งพระเทศนา เทสนาวसानํ ชื่อว่าเทสนาวसान. (เป็นที่สิ้นสุดลงแห่งพระเทศนา)

โศตปตติผลาทินี

เป็นนัจฺฐฐิทวีปทตฺลยาธิกรณพหุพีทิสฺมาส มีวิเคราะหฺว่า
โศตปตติผล อาทิ เยสํ ตานิ โศตปตติผลาทินี, อริยผลานิ. (โศตปตติผล + อาทิ)
โศตปตติผล อ.โศตปตติผล อาทิ เป็นต้น เยสํ (อริยผลานิ) แห่งอริยผล ท. เหล่าใด
(อตฺถิ) มีอยู่, ตานิ (อริยผลานิ) อ.อริยผล ท. เหล่านั้น โศตปตติผลาทินี ชื่อว่าโศตปตติผลาทิ (มี
โศตปตติผลเป็นต้น), ได้แก่อริยผลทั้งหลาย.



๗. มหาโมคคัลลานตเถรวตถุ ๗ (๑๑๓)

มหาโมคคัลลานตเถรวตถุ (มยา วุจเจเต) ๗

มหาโมคคัลลานตเถรวตถุ อ.เรื่องแห่งพระมหาโมคคัลลานะผู้เถระ (มยา) อันข้าพเจ้า
(วุจเจเต) จะกล่าว ๗

มหาโมคคัลลานตเถรวตถุ วุตตกัมมะใน วุจเจเต ๗ อาชยาตบทกัมมมาจาก
มยา อนภิกขิตกัตตาใน วุจเจเต ๗

๗. เรื่องพระมหาโมคคัลลานเถระ



๑. “โย ทณฺฑเทน อทณฺฑเทสุติ อิมํ ฌมฺมเทสนํ สตุถา เวพฺพเน วิหรนฺโต
มหาโมคคัลลานตเถรํ อารพฺภ กเถสิ ๗

สตุถา เวพฺพเน วิหรนฺโต มหาโมคคัลลานตเถรํ อารพฺภ “โย ทณฺฑเทน อทณฺฑเทสุติ อิมํ
ฌมฺมเทสนํ กเถสิ ๗

สตุถา อ.พระศาสดา วิหรนฺโต เมื่อทรงประทับ เวพฺพเน ในพระวิหารชื่อว่าเวพฺพวัน
อารพฺภ ทรงปรารภ มหาโมคคัลลานตเถรํ ซึ่งพระมหาโมคคัลลานะผู้เถระ กเถสิ
ตรัสแล้ว อิมํ ฌมฺมเทสนํ ซึ่งพระธรรมเทศนาคือ “โย ทณฺฑเทน อทณฺฑเทสุติ ว่า “โย
ทณฺฑเทน อทณฺฑเทสุ” ดังนี้ เป็นต้น ๗

พระศาสดาเมื่อทรงประทับอยู่ในพระเวพฺพวัน ทรงปรารภพระมหาโมคคัลลานเถระ
ตรัสพระธรรมเทศนาคือว่า “โย ทณฺฑเทน อทณฺฑเทสุ” ดังนี้ เป็นต้น

สตุถา สุกทกัตตาใน กเถสิ ๗ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก “โย ทณฺฑเทน อทณฺฑเทสุ” สรุปะใน
อิติ ๗ ศัพท์ อาทยัตถะใน อิมํ ฌมฺมเทสนํ อิมํ วิเสสนะของ ฌมฺมเทสนํ ๗ อวุตตกัมมะใน
กเถสิ เวพฺพเน วิสยาธาระใน วิหรนฺโต ๗ อัปภันตริกิริยาของ สตุถา มหาโมคคัลลานต-
เถรํ อวุตตกัมมะใน อารพฺภ ๗ สมานกาลกิริยาใน กเถสิ ๗

.....
.....

๒. เอกสมึ หิ สมเย ติตฺถิยา สนนฺปิตฺติวา จินฺเตสุ “ชานาถาวุโส, เกน การณน สมณฺสฺส โคตมฺสฺส ลามสฺสกาโร มหา หุตฺวา นิพฺพตฺโตติ ฯ

เอกสมึ หิ สมเย ติตฺถิยา สนนฺปิตฺติวา จินฺเตสุ (ตุมุเห) ชานาถ อวฺุโส, เกน การณน สมณฺสฺส โคตมฺสฺส ลามสฺสกาโร มหา หุตฺวา นิพฺพตฺโตติ ฯ

หิ ดังจะกล่าวโดยพิสดาร **เอกสมึ สมเย** ในสมัยหนึ่ง **ติตฺถิยา** อ.เตียรถีย์ ท. **สนนฺปิตฺติวา** ประชุมกันแล้ว **จินฺเตสุ** คิดแล้ว **อิตฺติ** ว่า “**อวฺุโส** ดูก่อนท่านผู้มีอายุ ท. (ตุมุเห) อ.ท่าน ท. **ชานาถ** ย่อมรู้หรือ, **ลามสฺสกาโร** อ.ลามและสักการะ **สมณฺสฺส** ของพระสมณะ **โคตมฺสฺส** ผู้โคตม **มหา** เป็นของใหญ่ **หุตฺวา** เป็น **นิพฺพตฺโต** บังเกิดแล้ว **เกน การณน** เพราะเหตุอะไร ?” **อิตฺติ** ดังนี้ ฯ

ดังจะกล่าวโดยพิสดาร ในสมัยหนึ่ง พวกเตียรถีย์ประชุมกัน คิดว่า “ดูก่อนท่านผู้มีอายุทั้งหลาย พวกท่านย่อมรู้หรือ, ลามและสักการะของพระสมณะผู้โคตม เป็นของใหญ่ บังเกิดแล้ว เพราะเหตุอะไร ?”

หิตฺัพท วิตถารโชตกะ เอกสมึ วิเสสนะของ สมเยฯ กาลสัตตมีใน จินฺเตสุ ติตฺถิยา สุทฺธกัตฺตาใน จินฺเตสุฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก สนนฺปิตฺติวา ปุพฺพกาลกิริยาใน จินฺเตสุ “อวฺุโส อาลปนะ ตุมุเห สุทฺธกัตฺตาใน ชานาถฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก, ลามสฺสกาโร สุทฺธกัตฺตาใน นิพฺพตฺโตฯ กิตฺตบทกัตฺตฺวาจก เกน วิเสสนะของ การณนฯ เหตุใน นิพฺพตฺโต สมณฺสฺส สามีสัมพันธะใน ลามสฺสกาโร โคตมฺสฺส วิเสสนะของ สมณฺสฺส มหา วิกิตฺกัตฺตาใน หุตฺวาฯ สมานกาลกิริยาใน นิพฺพตฺโต” อิตฺัพท อากาเรใน จินฺเตสุ ฯ

๓. “มยํ น ชานาม, ตุมุเห ปน ชานาถาติ ฯ

(เอกจฺเจ ติตฺถิยา) “มยํ น ชานาม, ตุมุเห ปน ชานาถาติ (อาหํสุ) ฯ

(เอกจฺเจ ติตฺถิยา) อ.เตียรถีย์ ท. บางพวก (อาหํสุ) กล่าวแล้ว **อิตฺติ** ว่า “**มยํ** อ.เรา ท. **น ชานาม** ย่อมไม่รู้, **ปน** ส่วนว่า **ตุมุเห** อ.ท่าน ท. **ชานาถ** ย่อมรู้หรือ ?” **อิตฺติ** ดังนี้ ฯ

เตียรถีย์บางพวกกล่าวว่า “พวกเราย่อมไม่รู้, ส่วนพวกท่านย่อมรู้หรือ ?”

เอกจฺเจ วิเสสชะของ ติตฺถิยาฯ สุทฺธกัตฺตานิ อาหํสุฯ อาชยาตบทกัตฺตวาจก “มยฺ
 สุทฺธกัตฺตานิ ชานามฯ อาชยาตบทกัตฺตวาจก นคฺคํ ปฏฺิเสระไน ชานาม, ปนคฺคํ
 ปักขันตรโศตกะ ตุมฺเห สุทฺธกัตฺตานิ ชานาถฯ อาชยาตบทกัตฺตวาจก” อิตคฺคํ
 อากาเรไน อาหํสุ ๕

๔. “อาม ชานาม, มหาโมคคฺลลนนาม เอกํ นิสฺสาย อุปฺปนโน, โส หิ เทวโลกํ
 คนฺตวา เทวตาหิ กตกมฺมํ ปุจฺจิตฺวา อาคนฺตวา มนุสฺसानํ กเถสิ “อิทํ นาม กตฺวา
 เอวรูปํ สมฺปตฺตี ฌณฺตีติ, นิริยฺปิ คนฺตวา นิริเย นินฺพตฺตานมฺปิ กมฺมํ ปุจฺจิตฺวา
 อาคนฺตวา มนุสฺसानํ กเถสิ “อิทํ นาม กตฺวา เอวรูปํ ทุกฺขํ อนุภวณฺตีติ; มนุสฺสา
 ตสฺส กถํ สุตฺวา มหนฺตํ ลากสฺกการํ อภิหรณฺติ; สเจ ตํ มาเรตุํ สกฺขิสฺสาม, โส
 ลากสฺกกาโร อมฺหากํ นินฺพตฺติสฺสตีติ ๕

(เอกจฺเจ ติตฺถิยา) “อาม (มยฺ) ชานาม, (ลากสฺกกาโร) มหาโมคคฺลลน นาม เอกํ (เถรํ)
 นิสฺสาย อุปฺปนโน, โส (เถโร) หิ เทวโลกํ คนฺตวา เทวตาหิ กตกมฺมํ ปุจฺจิตฺวา อาคนฺตวา
 มนุสฺसानํ กเถสิ “(เทวตา) อิทํ นาม (กมฺมํ) กตฺวา เอวรูปํ สมฺปตฺตี ฌณฺตีติ, นิริยฺปิ คนฺตวา
 นิริเย นินฺพตฺตานมฺปิ (ชานานํ) กมฺมํ ปุจฺจิตฺวา อาคนฺตวา มนุสฺसानํ กเถสิ “(นิริเย นินฺพตฺตา
 ชนา) อิทํ นาม (กมฺมํ) กตฺวา เอวรูปํ ทุกฺขํ อนุภวณฺตีติ; มนุสฺสา ตสฺส (เถรสฺส) กถํ สุตฺวา
 มหนฺตํ ลากสฺกการํ อภิหรณฺติ; สเจ (มยฺ) ตํ (เถรํ) มาเรตุํ สกฺขิสฺสาม, โส ลากสฺกกาโร
 อมฺหากํ นินฺพตฺติสฺสตีติ (อาหํสุ) ๕

(เอกจฺเจ ติตฺถิยา) อ.เตียรถียํ ท. บางพวก (อาหํสุ) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “อาม คว้า
 (มยฺ) อ.กระผม ท. ชานาม ย่อมรู้, (ลากสฺกกาโร) อ.ลากและสักการะ อุปฺปนโน
 เกิดขึ้นแล้ว นิสฺสาย เพราะอาศัย (เถรํ) ซึ่งพระเถระ เอกํ รูปหนึ่ง มหาโมคคฺลลน
 นาม ชื่อว่ามหาโมคคฺลลนนะ, หิ เพราะว่า โส (เถโร) อ.พระเถระนั้น คนฺตวา ไป
 แล้ว เทวโลกํ สู่เทวโลก ปุจฺจิตฺวา ถามแล้ว เทวตาหิ กตกมฺมํ ซึ่งกรรม อันเทวตา
 ท. กระทำแล้ว อาคนฺตวา มาแล้ว กเถสิ บอกแล้ว มนุสฺसानํ แก่มนุษย์ ท. อิติ ว่า
 ‘(เทวตา) อ.เทวตา ท. กตฺวา กระทำแล้ว (กมฺมํ) ซึ่งกรรม อิทํ นาม ชื่อนี้ ฌณฺตีติ ย่อม
 ได้ สมฺปตฺตี ซึ่งสมบัติ เอวรูปํ อันมีอย่างนี้เป็นรูป’ อิติ ดังนี้, คนฺตวา ไปแล้ว นิริยฺปิ
 แม้สุนฺทรก ปุจฺจิตฺวา ถามแล้ว กมฺมํ ซึ่งกรรม (ชานานํ) ของชน ท. นินฺพตฺตานมฺปิ

แม้ผู้บังเกิดแล้ว นีรเย ในนรก อาคนุตวา มาแล้ว กเถสิ บอกแล้ว มนุสฺसानํ แก่ มนุสฺยํ ท. อิติ ว่า '(ชนา) อ.ชน ท. (นิพฺพตฺตา) ผู้บังเกิดแล้ว (นียเร) ในนรก กตฺวา กระทำแล้ว (กมฺม) ซึ่งกรรม อิํ นาม ชื่อนี้ อนุภวฺนฺติ ย่อมเสวย ทุกฺข์ ซึ่งความ ทุกฺข์ เหวรูป อันมีอย่างนี้เป็นรูป' อิติ ดังนี้; มนุสฺสา อ.มนุสฺยํ ท. สุตฺวา ฟังแล้ว กถิ ซึ่งวาจาเป็นเครื่องกล่าว ตสฺส (เถรสฺส) ของพระเถระนั้น อภิทรนฺติ ย่อมนำไป เฉพาะ ลากสฺกการิ ซึ่งลากและสักการะ มหนฺตํ อันใหญ่; สเจ ถ้าว่า (มยิ) อ.เรา ท. สกฺขิสฺสาม จักอาจ ตํ (เถริ) มาเรตุ เพื่ออัน ยังพระเถระนั้น ให้ตายไซร์, โส ลากสฺกการิ อ.ลากและสักการะนั้น นิพฺพตฺติสฺสฺติ จักบังเกิด อมฺหากํ แก่เรา ท." อิติ ดังนี้ ฯ

พวกเดียรฉีย์บางพวก กล่าวว่า "ครับ พวกกระผมย่อมรู้, ลากและสักการะ เกิดขึ้น แล้ว เพราะอาศัยพระเถระรูปหนึ่งชื่อว่ามหาโมคคัลลานะ, เพราะวา พระเถระนั้น ไป สู่เทวโลก ถากรรมที่พวกเทวดาทำแล้ว มาแล้ว บอกแก่พวกมนุสฺยว่า 'พวกเทวดา ทำกรรมชื่อนี้จะได้สมบัติอันเห็นปานนี้', ไปแม่สู่ นรก ถากรรมของพวกชนแม่ผู้ บังเกิดแล้วในนรก มาแล้ว บอกแก่พวกมนุสฺยว่า 'พวกชนผู้บังเกิดในนรก ทำกรรม ชื่อนี้ ย่อมเสวยความทุกข์อันเห็นปานนี้', พวกมนุสฺยฟังถ้อยคำของพระเถระนั้น นำ ไปเฉพาะซึ่งลากและสักการะอันใหญ่; ถ้าพวกเราจักอาจเพื่อจะยังพระเถระนั้นให้ตาย ไไซร์, ลากและสักการะนั้น จักบังเกิดแก่พวกเรา"

เอกจเจ วิเสสนะของ ตติถิยาจ สฺททกตฺตาใน อาหํสุจ อาชยาตบทกตฺตฺวาจก "อาม สัมปฏิจฉนฺตถะ มยิ สฺททกตฺตาใน ชานามจ อาชยาตบทกตฺตฺวาจก, ลากสฺกการิ สฺททกตฺตาใน อุปฺปนฺโนจ กิตบทกตฺตฺวาจก นามศัพฺทํ สันญญาโชตกะเข้ากับ มหาโมคคฺลลนํจ กิติ เอกํ กิติ วิเสสนะของ เถริจ อวฺตตกัมมะใน นิสฺสายจ เหตุใน อุปฺปนฺโน, หิศฺพํ เหตุโชตกะ โส วิเสสนะของ เถโรจ สฺททกตฺตาใน กเถสิจ สองบท อาชยาตบทกตฺตฺวาจก เทวโลกํ สัมปาปฺณียกัมมะใน คนฺตฺวาจ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปุจฺฉิตฺวา เทวตาหิ อนภิหิตกตฺตาใน กต- กตกมฺม อวฺตตกัมมะใน ปุจฺฉิตฺวาจ ปุพฺพ- กาลกิริยาใน อาคนุตฺวาจ ปุพฺพกาลกิริยาใน กเถสิ มนุสฺसानํ สัมปทานใน กเถสิ 'เทวตา สฺททกตฺตาใน ลภนฺติจ อาชยาตบทกตฺตฺวาจก นามศัพฺทํ สันญญาโชตกะเข้ากับ อิํจ วิเสสนะของ กมฺมจ อวฺตตกัมมะใน กตฺวาจ ปุพฺพกาลกิริยาใน ลภนฺติ เหวรูป

วิเสสณะของ สมปตฺตี ๆ อวุตตกัมมะใน ฌานนฺตี’ อิตฺตํพทฺ อากาเรใน กเถสิ, อปิตฺตํพทฺ อเปกขัตถะเข้ากับ นิริยํ ๆ สัมปาปุณฺนียกัมมะใน คนฺตฺวา ๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปุจฺจิตฺวา นิริเย วิสยาธาระใน นิพฺพตฺตานํ อปิตฺตํพทฺ อเปกขัตถะเข้ากับ นิพฺพตฺตานํ ๆ วิเสสณะของ ชนานํ ๆ สามีสัมพันธะใน กมฺมํ ๆ อวุตตกัมมะใน ปุจฺจิตฺวา ๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาคนฺตฺวา ๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน กเถสิ มนุสฺसानํ สัมปทานใน กเถสิ ‘นิพฺพตฺตา วิเสสณะของ ชนาก ๆ สุทฺธกัตตาใน อนุภวณฺตฺย อาชยาตบทกัตตฺวาจก นิริเย วิสยาธาระใน นิพฺพตฺตา นามคํพทฺ สันญญาโชตกะเข้ากับ อิทํ ๆ วิเสสณะของ กมฺมํ ๆ อวุตตกัมมะใน กตฺวา ๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน อนุภวณฺตฺย เอวรूपํ วิเสสณะของ ทุกฺขํ ๆ อวุตตกัมมะใน อนุภวณฺตฺย’ อิตฺตํพทฺ อากาเรใน กเถสิ; มนุสฺสา สุทฺธกัตตาใน อภิหรณฺตฺย อาชยาตบทกัตตฺวาจก ตสฺส วิเสสณะของ เถรสฺส ๆ สามีสัมพันธะใน กถํ ๆ อวุตตกัมมะใน สุตฺวา ๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน อภิหรณฺตฺย มหนฺตํ วิเสสณะของ ลากสฺสกการํ ๆ อวุตตกัมมะใน อภิหรณฺตฺย; สเจคํพทฺ ปริกัปปิตถะ มยฺ สุทฺธกัตตาใน สกฺขิสฺสามํ ๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ตํ วิเสสณะของ เถรํ ๆ การิตกัมมะใน มาเรตฺตํ ๆ ตุมฺตถสัมปทานใน สกฺขิสฺสาม, โส วิเสสณะของ ลากสฺสกการโร ๆ สุทฺธกัตตาใน นิพฺพตฺติสฺสตี ๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อมหากํ สัมปทานใน นิพฺพตฺติสฺสตี” อิตฺตํพทฺ อากาเรใน อาหํสฺส ฯ

๕. เต “อตุเถโส อุปาโยติ สพฺเพ เอกจฺจนฺทา หุตฺวา “ยงฺกิญฺจ กตฺวา ตํ มาราเปสฺสามาติ อตฺตโน อุปฺภูจาเก สมากเปตฺวา สหสฺสํ ลภิตฺวา ปุริสฆาตกกมฺมํ กตฺวา จรณฺเต โจเร ปกฺโกสาเปตฺวา “มหาโมคฺคฺลลานตฺเถโร นาม กภาพสิลาญํ วสตี, ตตฺถ คนฺตฺวา ตํ มาเรธาติ กหาปเณ อหํสฺส ฯ

เต (ตฺตฺถิยา) “อตุเถ โส อุปาโยติ (สมปฺภูจฺจิตฺวา) สพฺเพ เอกจฺจนฺทา หุตฺวา “(มยฺ) ยงฺกิญฺจ (กมฺมํ) กตฺวา ตํ (เถรํ) มาราเปสฺสามาติ (มนฺเตตฺวา) อตฺตโน อุปฺภูจาเก สมากเปตฺวา สหสฺสํ ลภิตฺวา (ปุคฺคฺล) ปุริสฆาตกกมฺมํ กตฺวา จรณฺเต โจเร ปกฺโกสาเปตฺวา “มหาโมคฺคฺลลานตฺเถโร นาม กภาพสิลาญํ วสตี, (ตุมฺเห) ตตฺถ (จาเน) คนฺตฺวา ตํ (เถรํ) มาเรธาติ (วตฺวา) กหาปเณ อหํสฺส ฯ

เต (ตฺตฺถิยา) อ.เตียรถียํ ท. เหล่านั้น (สมปฺภูจฺจิตฺวา) รับพร้อมแล้ว อิติ ว่า “เอโส อุปาโย อ.อุบายนั้น อตุเถ มีอยู่” อิติ ดังนี้ สพฺเพ ทั้งปวง เอกจฺจนฺทา เป็นผู้ที่มีฉันทะ

เป็นอันเดียวกัน หุตวา เป็น (มเหตุตวา) ปรีกษากันแล้ว อิติ ว่า “(มย) อ.เรา ท. กตวา กระทำแล้ว (กมุ) ซึ่งกรรม ยงุกิจิ อย่างใดอย่างหนึ่ง ต (เถร) ยังพระเถระ นั้น มาราเปสุสาม จักให้ตาย” อิติ ดังนี้ สมาทเปตวา ชักชวนแล้ว อุปุจจาเก ซึ่งอุปัฏฐาก ท. อตตโน ของตน ลภิตวา ได้แล้ว สหสฺส ซึ่งพันแห่งทรัพย์ (ปุคฺคฺล) ยังบุคคล ปกุโกสาเปตวา ให้เรียกแล้ว โจเร ซึ่งโจร ท. ปุริสฆาตกมุ กตวา จรฺนเต ผู้กระทำ ซึ่งกรรมแห่งบุคคลผู้ฆ่าซึ่งบุรุษ แล้วจึงเที่ยวไปอยู่ (วตวา) กล่าว แล้ว อิติ ว่า “มหาโมคฺคฺลฺลานตฺเถโร นาม ชื่อ อ.พระมหาโมคคัลลานะผู้เถระ วสติ ย่อมอยู่ กาศสิลา ยี่ที่กาศสิลา, (ตุมฺเห) อ.ท่าน ท. คนตวา ไปแล้ว ตตฺถ (จาเน) ในที่นั้น ต (เถร) ยังพระเถระนั้น มาเรถ จงให้ตาย” อิติ ดังนี้ อทฺสฺ ใต้ให้แล้ว กหาปณฺเ ซึ่งกหาปณะ ท. ๕

พวกเดียรฉีย์เหล่านั้น รับพร้อมแล้วว่า “อุบายนั้นมีอยู่” ทั้งปวงเป็นผู้มีฉันทะเป็นอัน เดียวกัน ปรีกษากันว่า “พวกเราทำกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง จักยังพระเถระนั้นให้ตาย” จึงชักชวนอุปัฏฐากทั้งหลายของตน ได้ทรัพย์หนึ่งพัน ใช้บุคคลให้เรียกพวกโจรผู้เที่ยว ทำกรรมแห่งบุคคลผู้ฆ่าบุรุษ กล่าวว่า “ชื่อพระมหาโมคคัลลานเถระย่อมอยู่ที่กาศสิลา, พวกท่านไปในที่นั้นแล้ว จงฆ่าพระเถระนั้นให้ตาย” ใต้ให้กหาปณะทั้งหลาย

เต วิเสสฺนะของ ติตฺติยา ๆ สฺุทฺธกัตฺตาใน อทฺสฺ อายยาตบทกัตฺตวาจก “เอโส วิเสสฺนะ ของ อุปาโย ๆ สฺุทฺธกัตฺตาใน อตฺติ ๆ อายยาตบทกัตฺตวาจก” อิติศัพท อากาเรใน สมฺปฺปฺจิจิตฺวา ๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน หุตวา สพฺเพ วิเสสฺนะของ ติตฺติยา เอกจฺจนฺหา วิกิตกัตฺตาใน หุตวา ๆ สมานกาลกิริยาใน มเหตุตวา “มยฺ เหตุกัตฺตาใน มาราเปสุสาม ๆ อายยาตบทเหตุกัตฺตวาจก ยงุกิจิ วิเสสฺนะของ กมุ ๆ อวฺุตตกัมฺมะใน กตวา ๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน มาราเปสุสาม ต วิเสสฺนะของ เถร ๆ การิตกัมฺมะใน มาราเปสุสาม” อิติศัพท อากาเรใน มเหตุตวา ๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน สมาทเปตวา อตตโน สามีสัมพันธ ะ ใน อุปุจจาเก ๆ อวฺุตตกัมฺมะใน สมาทเปตวา ๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน ลภิตวา สหสฺส อวฺุตตกัมฺมะใน ลภิตวา ๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปกุโกสาเปตวา ปุคฺคฺล การิตกัมฺมะใน ปกุโกสาเปตวา ปุริสฆาตกมุ อวฺุตตกัมฺมะใน กตวา ๆ สมานกาลกิริยาใน จรฺนเต ๆ วิเสสฺนะของ โจเร ๆ อวฺุตตกัมฺมะใน ปกุโกสาเปตวา ๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน วตวา “นาม- ศัพท สัณฺญาไซตกะเข้ากับ มหาโมคฺคฺลฺลานตฺเถโร ๆ สฺุทฺธกัตฺตาใน วสติ ๆ อายยาตบท

กัตตุวจาก ภาพสลาย วิสยาธาระใน วสติ, ตุมเห เหตุกัตตาใน มาเรถฯ อาชยาตบท
เหตุกัตตุวจาก ตตถ วิเสสณะของ จาเนฯ วิสยาธาระใน คนตุวฯ ปุพพกาลกิริยา
ใน มาเรถ ต วิเสสณะของ เถร์ฯ การิตกัมมะใน มาเรถ” อิติศัพท์ อาการะใน วตุวฯ
ปุพพกาลกิริยาใน อหังสุ กหาปณ อวุตตกัมมะใน อหังสุ ฯ

๖. โจรา ชนโลเภณ สมปฏิจฉิตวา “เถร์ มาเรสุสามาติ คนตุวา ตสฺส วสนญฺจานํ
ปริวารេสุ ฯ

โจรา ชนโลเภณ สมปฏิจฉิตวา “(มย) เถร์ มาเรสุสามาติ (จินตเนน) คนตุวา ตสฺส (เถรสฺส)
วสนญฺจานํ ปริวารេสุ ฯ

โจรา อ.โจร ท. สมปฏิจฉิตวา รับพร้อมแล้ว **ชนโลเภณ** เพราะความโลภในทรัพย์
คนตุวา ไปแล้ว (จินตเนน) ด้วยอันคิด อิติ ว่า “(มย) อ.เรา ท. เถร์ ยังพระเถระ
มาเรสุสาม จักให้ตาย” อิติ ดังนี้ ปริวารេสุ ล้อมแล้ว **วสนญฺจานํ** ซึ่งเป็นที่อยู่
ตสฺส (เถรสฺส) ของพระเถระนั้น ฯ

พวกโจรรับคำเพราะความโลภในทรัพย์ ไปด้วยอันคิดว่า “พวกเราจักยังพระเถระให้
ตาย” ล้อมซึ่งเป็นที่อยู่ของพระเถระนั้น

โจราสุททกัตตาใน ปริวารេสุฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก ชนโลเภณ เหตุใน สมปฏิจฉิตวาฯ
ปุพพกาลกิริยาใน คนตุวา “มย เหตุกัตตาใน มาเรสุสามฯ อาชยาตบทเหตุกัตตุวจาก
เถร์ การิตกัมมะใน มาเรสุสาม” อิติศัพท์ สรุปะเน จินตเนนฯ ภาระเนใน คนตุวฯ
ปุพพกาลกิริยาใน ปริวารេสุ ตสฺส วิเสสณะของ เถรสฺสฯ สามีสัมพันธะใน วสนญฺจานํฯ
อวุตตกัมมะใน ปริวารេสุ ฯ

๗. เถโร เตหิ ปริกฺขิตตภาวํ ฌตฺวา กุญฺจิกจฉิทฺเทน นิกฺขमितฺวา ปกฺกามิ ฯ

เถโร เตหิ (โจเรหิ อตฺตโน) ปริกฺขิตตภาวํ ฌตฺวา กุญฺจิกจฉิทฺเทน นิกฺขमितฺวา ปกฺกามิ ฯ

เถโร อ.พระเถระ ฌตฺวา รู้แล้ว เตหิ (โจเรหิ อตฺตโน) ปริกฺขิตตภาวํ ซึ่งความที่
แห่งตน เป็นผู้ อันโจร ท. เหล่านั้น ล้อมแล้ว นิกฺขमितฺวา ออกไปแล้ว กุญฺจิกจฉิทฺเทน
โดยช่องแห่งกุญแจ ปกฺกามิ หลีกไปแล้ว ฯ

พระเถระรู้ความที่ตนเป็นผู้อันพวกโจรเหล่านั้นล่อมแล้ว ออกไปแล้วทางช่องกุญแจ
หลีกไปแล้ว

เถโร สุทรกัตตานิ ปุกคามิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก เตหิ วิเสสนะของ โจเรหิฯ
อนภิตกัตตานิ ปริกฺขิตฺต อุตฺตโน ภาวาทิสัมพันธะใน ปริกฺขิตฺตภาวึฯ อวุตตกัมมะ
ใน ฌตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน นิภฺขมิตฺวา กุณฺจิกจฺฉิทฺเทน ตติยาวิเสสนะใน
นิภฺขมิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปุกคามิ ฯ

๘. เต ตํทิวสํ เถโร อทิสฺวา ปุเนกทิวสํ คนฺตฺวา ปริกฺขิปีสฺสุ ฯ

เต (โจรา) ตํทิวสํ เถโร อทิสฺวา ปุเนกทิวสํ คนฺตฺวา ปริกฺขิปีสฺสุ ฯ

เต (โจรา) อ.โจร ท. เหล่านั้น อทิสฺวา ไม่เห็นแล้ว เถโร ซึ่งพระเถระ ตํทิวสํ ในวัน
นั้น คนฺตฺวา ไปแล้ว ปุเนกทิวสํ ในวันรุ่งขึ้น ปริกฺขิปีสฺสุ ล่อมแล้ว ฯ

พวกโจรเหล่านั้น ไม่พบพระเถระในวันนั้น ไปแล้วในวันรุ่งขึ้น ล่อมแล้ว

เต วิเสสนะของ โจราฯ สุทรกัตตานิ ปริกฺขิปีสฺสุฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ตํทิวสํ
ทฺตฺยีกาลสัตตมึใน อทิสฺวา เถโร อวุตตกัมมะใน อทิสฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน คนฺตฺวา
ปุเนกทิวสํ ทฺตฺยีกาลสัตตมึใน คนฺตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปริกฺขิปีสฺสุ ฯ

๙. เถโร ฌตฺวา กณฺณิกามณฺทลํ ภินฺทิตฺวา อากาสํ ปกฺขนฺหิ ฯ

เถโร อ.พระเถระ ฌตฺวา รู้แล้ว ภินฺทิตฺวา ทำลายแล้ว กณฺณิกามณฺทลํ ซึ่งมณฺทล
แห่งช่อฟ้า ปกฺขนฺหิ เหาะไปแล้ว อากาสํ สู่อากาศ ฯ

พระเถระรู้แล้ว ทำลายมณฺทลช่อฟ้า เหาะไปสู่อากาศ

เถโร สุทรกัตตานิ ปกฺขนฺหิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ฌตฺวา ปุพฺพกาลกิริยาใน
ภินฺทิตฺวา กณฺณิกามณฺทลํ อวุตตกัมมะใน ภินฺทิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปกฺขนฺหิ
อากาสํ สัมปาปฺตฺนียกัมมะใน ปกฺขนฺหิ ฯ

๑๐. เอวี่ เต ปจฺจมาเสปี มชฺฌิมมาเสปี เถโร คเหตฺตํ นาสกฺขีสุ ๕

เอวี่ เต (โจรา) ปจฺจมาเสปี มชฺฌิมมาเสปี เถโร คเหตฺตํ น อสฺกฺขีสุ ๕

เต (โจรา) อ.โจร ท. เหล่านั้น น อสฺกฺขีสุ ไม่ได้ आजแล้ว คเหตฺตํ เพื่ออันจับ เถโร ซึ่งพระเถระ ปจฺจมาเสปี แม่ในเดือนที่หนึ่ง มชฺฌิมมาเสปี แม่ในเดือนอันมีในท่ามกลาง เอวี่ ด้วยประการฉะนี้ ๕

พวกโจรเหล่านั้น ไม่อาจเพื่อจะจับพระเถระ แม่ในเดือนที่ ๑ แม่ในเดือนอันมีในท่ามกลาง ด้วยประการฉะนี้

เต วิเสสนะของ โจราๆ สุกฺกัตตาใน อสฺกฺขีสุๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก เอวี่ ปการัตถะ อปี สองศัพท์ อเปกขัตถะเข้ากับ ปจฺจมาเส และ มชฺฌิมมาเส ปจฺจมาเส กิติ มชฺฌิมมาเส กิติ กาลสัตตมีใน คเหตฺตํ เถโร อวุตตกัมมะใน คเหตฺตํ ตุมัตถสัมปทานใน อสฺกฺขีสุ นศัพท์ ปฏิเสระใน อสฺกฺขีสุ ๕

๑๑. ปจฺจิมมาเส ปน สมฺปตฺเต, เถโร อตฺตนา กตกมฺมสุส อากฺขุณฺณภาวํ ฌตฺวาน อปคจฺฉิ ๕

ปน แต่ว่า ปจฺจิมมาเส ครั้นเมื่อเดือนอันมีในภายหลัง สมฺปตฺเต ถึงพร้อมแล้ว, เถโร อ.พระเถระ ฌตฺวา รู้แล้ว อากฺขุณฺณภาวํ ซึ่งความเป็นคืออันคร่ำมา อตฺตนา กตกมฺมสุส แห่งกรรม อันตน กระทำแล้ว น อปคจฺฉิ ไม่ไปปราศแล้ว ๕

แต่ว่า ครั้นเมื่อเดือนสุดท้ายถึงพร้อมแล้ว, พระเถระรู้ความเป็นคืออันคร่ำมาแห่งกรรมที่ตนได้ทำไว้แล้ว ไม่ไปปราศแล้ว

ปนศัพท์ วิเสสโชตกะ ปจฺจิมมาเส ลักษณะใน สมฺปตฺเตๆ ลักษณะกิริยา, เถโร สุกฺกัตตา ใน อปคจฺฉิๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อตฺตนา อนภิตกัตตาใน กต- กตกมฺมสุส สามีสัมพันธะใน อากฺขุณฺณภาวํๆ อวุตตกัมมะใน ฌตฺวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน อปคจฺฉิ นศัพท์ ปฏิเสระใน อปคจฺฉิ ๕

๑๒. โจรา คนตุวา เถร์ คเหตวา ตณฺหุลกณฺมตฺตานิสฺส อฏฺฐิณี กโรนฺตา ภินฺทิสฺส ฯ

โจรา คนตุวา เถร์ คเหตวา ตณฺหุลกณฺมตฺตานี อสฺส (เถรสฺส) อฏฺฐิณี กโรนฺตา ภินฺทิสฺส ฯ

โจรา อ.โจร ท. คนตุวา ไปแล้ว คเหตวา จับแล้ว เถร์ ซึ่งพระเถระ ภินฺทิสฺส ทำลายแล้ว อฏฺฐิณี ซึ่งกระดุก ท. อสฺส (เถรสฺส) ของพระเถระนั้น กโรนฺตา กระทำอยู่ ตณฺหุลกณฺมตฺตานี ให้เป็นสัทว่าปลายแห่งข้าวสาร ฯ

พวกโจรไปแล้ว จับพระเถระ ทำลายกระดุกทั้งหลายของพระเถระนั้น ทำให้เป็นสัทว่าปลายข้าวสาร

โจรา สุทฺธกัตฺตานิ ภินฺทิสฺส อายยาตบทกัตฺตวาจก คนตุวา ปุพฺพกาลกิริยาใน คเหตวา เถร์ อวฺตตกัมฺมะใน คเหตวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน กโรนฺตา ตณฺหุลกณฺมตฺตานี วิกตีกัมฺมะใน กโรนฺตา อสฺส วิเสสณะของ เถรสฺสฯ สามีสัมพันธะใน อฏฺฐิณีฯ อวฺตตกัมฺมะใน กโรนฺตาฯ อัปฺภันฺตรกิริยาของ โจรา ฯ

๑๓. อถ นฺ “มโตติ สญฺญาเย เอกสฺมี คุมฺพปิฏฺฐเจ ชิปีตฺวา ปกฺกมฺอิสฺส ฯ

อถ นฺ (เถโร โจรา “เถโร) มโตติ สญฺญาเย เอกสฺมี คุมฺพปิฏฺฐเจ ชิปีตฺวา ปกฺกมฺอิสฺส ฯ

อถ ครั้งนั้น (โจรา) อ.โจร ท. ชิปีตฺวา โยนไปแล้ว นฺ (เถโร) ซึ่งพระเถระนั้น คุมฺพปิฏฺฐเจ ที่หลังแห่งกอไม้ เอกสฺมี กอหนึ่ง สญฺญาเย ด้วยความสำคัญ อิติ ว่า “(เถโร) อ.พระเถระ มโต ตายแล้ว” อิติ ดังนี้ ปกฺกมฺอิสฺส หลีกไปแล้ว ฯ

ครั้งนั้น พวกโจรโยนพระเถระนั้นทิ้งที่หลังกอไม้กอหนึ่ง ด้วยความสำคัญว่า “พระเถระตายแล้ว” หลีกไปแล้ว

อถ กาลสัตฺตมฺมี โจรา สุทฺธกัตฺตานิ ปกฺกมฺอิสฺส อายยาตบทกัตฺตวาจก นฺ วิเสสณะของ เถร์ฯ อวฺตตกัมฺมะใน ชิปีตฺวา “เถโร สุทฺธกัตฺตานิ มโตฯ กิตบทกัตฺตวาจก” อิติศัพท์ สรุปะใน สญฺญาเยฯ ภาระใน ชิปีตฺวา เอกสฺมี วิเสสณะของ คุมฺพปิฏฺฐเจฯ วิสยาธาระใน ชิปีตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปกฺกมฺอิสฺส ฯ

๑๔. เถโร “สตถุถาริ ปสฺสิตฺตวาว ปรีนินฺพพายิสฺสามีติ อตฺตภาวํ ฆานเวจฺจนน เวเจตฺตวา
ถิริ กตฺตวา อากาเสน สตฺถุ สนฺติกั กนฺตฺตวา สตฺถุถาริ วนฺหิตฺตวา “ภนฺเต
ปรีนินฺพพายิสฺสามีติ อาห ๕

เถโร “(อห) สตฺถุถาริ ปสฺสิตฺตวาว ปรีนินฺพพายิสฺสามีติ (จินฺเตตฺตวา) อตฺตภาวํ ฆานเวจฺจนน
เวเจตฺตวา ถิริ กตฺตวา อากาเสน สตฺถุ สนฺติกั กนฺตฺตวา สตฺถุถาริ วนฺหิตฺตวา “(อห) ภนฺเต
ปรีนินฺพพายิสฺสามีติ อาห ๕

เถโร อ.พระเถระ (จินฺเตตฺตวา) คิดแล้ว อิติ ว่า “(อห) อ.เรา ปสฺสิตฺตวาว เฝ้มาแล้วเทียว
สตฺถุถาริ ซึ่งพระศาสดา ปรีนินฺพพายิสฺสามิ จักปรีนินฺพพาน” อิติ ดังนี้ เวเจตฺตวา
ประสาธน์แล้ว อตฺตภาวํ ซึ่งอตฺตภาพ ฆานเวจฺจนน ด้วยเครื่องประสาธน์คือฆาน
กตฺตวา กระทำแล้ว ถิริ ให้เป็นอตฺตภาพอันมั่นคง กนฺตฺตวา ไปแล้ว สนฺติกั สู้สำนัก
สตฺถุ ของพระศาสดา อากาเสน ทางอากาศ วนฺหิตฺตวา ถวายบังคมแล้ว สตฺถุถาริ
ซึ่งพระศาสดา อาห กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ (อห)
อ.ข้าพระองค์ ปรีนินฺพพายิสฺสามิ จักปรีนินฺพพาน” อิติ ดังนี้ ๕

พระเถระคิดว่า “เราเฝ้พระศาสดานั้นแหละ จักปรีนินฺพพาน” จึงประสาธน์อตฺตภาพด้วย
เครื่องประสาธน์คือฆาน ทำให้มั่นคง ไปสู่นักของพระศาสดาทางอากาศ ถวายบังคม
พระศาสดา กราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์จักปรีนินฺพพาน”

เถโร สุทฺธกัตฺตวาใน อาห ๕ อาชยาตบทกัตฺตวาจก “อห สุทฺธกัตฺตวาใน ปรีนินฺพพายิสฺสามิ ๕
อาชยาตบทกัตฺตวาจก สตฺถุถาริ อวุตฺตกัมฺมะใน ปสฺสิตฺตวา เอวคัพฺพ อวธารณเเข้า
กักับ ปสฺสิตฺตวา ๕ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปรีนินฺพพายิสฺสามิ” อิติคัพฺพ อากาธะใน จินฺเตตฺตวา ๕
ปุพฺพกาลกิริยาใน เวเจตฺตวา อตฺตภาวํ อวุตฺตกัมฺมะใน เวเจตฺตวา ฆานเวจฺจนน ทรณะ
ใน เวเจตฺตวา ๕ ปุพฺพกาลกิริยาใน กตฺตวา ถิริ วิกติกัมฺมะใน กตฺตวา ๕ ปุพฺพกาลกิริยา
ใน กนฺตฺตวา อากาเสน ตติยาวิเสสนะใน กนฺตฺตวา สตฺถุ สามีสัมพันธะใน สนฺติกั ๕
สัมปาปฺปณียกัมฺมะใน กนฺตฺตวา ๕ ปุพฺพกาลกิริยาใน วนฺหิตฺตวา สตฺถุถาริ อวุตฺตกัมฺมะใน
วนฺหิตฺตวา ๕ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาห “ภนฺเต อาลปนะ อห สุทฺธกัตฺตวาใน ปรีนินฺพพายิสฺสามิ ๕
อาชยาตบทกัตฺตวาจก” อิติคัพฺพ อากาธะใน อาห ๕

.....

๑๕. “ปรินิพพายิสฺสสิ โมคฺคฺลฺลานาติ ฯ

(สตฺถา “ตฺวํ) ปรินิพพายิสฺสสิ โมคฺคฺลฺลานาติ (ปฺจฺฉิ) ฯ

(สตฺถา) อ.พระศาสดา (ปฺจฺฉิ) ตรัสถามแล้ว อิติ ว่า “โมคฺคฺลฺลานํ ตูก่อนโมคคัลลานะ (ตฺวํ) อ.เธอ ปรินิพพายิสฺสสิ จักปรินิพพานหรือ ?” อิติ ดังนี้ ฯ

พระศาสดาตรัสถามว่า “ตูก่อนโมคคัลลานะ เธอจักปรินิพพานหรือ ?”

สตฺถา สฺสฺสทกัตฺตาใน ปฺจฺฉิ ฯ อาชยตบทกัตฺตฺวจาก “โมคฺคฺลฺลานํ อาลปนํ ตฺวํ สฺสฺสทกัตฺตา ใน ปรินิพพายิสฺสสิ ฯ อาชยตบทกัตฺตฺวจาก” อิติศัพท์ อากาเรใน ปฺจฺฉิ ฯ

๑๖. “อาม ฆนฺเตติ ฯ

(เถโร) “อาม ฆนฺเต (เอวํ)” อิติ (อาห) ฯ

(เถโร) อ.พระเถระ (อาห) กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “ฆนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อาม พระเจ้าข้า (เอวํ) อ.อย่างนั้น” อิติ ดังนี้ ฯ

พระเถระกราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อย่างนั้น พระเจ้าข้า”

เถโร สฺสฺสทกัตฺตาใน อาห ฯ อาชยตบทกัตฺตฺวจาก “ฆนฺเต อาลปนํ อาม สัมปฏฺิฉนํ ตถะ เอวํ สัจจวจากลึงคัตถะ” อิติศัพท์ อากาเรใน อาห ฯ

๑๗. “กตฺถ คนฺตฺวาติ ฯ

(สตฺถา “ตฺวํ) กตฺถ (จาเน) คนฺตฺวา (ปรินิพพายิสฺสสิ)” อิติ (ปฺจฺฉิ) ฯ

(สตฺถา) อ.พระศาสดา (ปฺจฺฉิ) ตรัสถามแล้ว อิติ ว่า “(ตฺวํ) อ.เธอ คนฺตฺวา ไปแล้ว กตฺถ (จาเน) ในที่ไหน (ปรินิพพายิสฺสสิ) จักปรินิพพาน” อิติ ดังนี้ ฯ

พระศาสดาตรัสถามว่า “เธอไปในที่ไหน จักปรินิพพาน”

สตฺถา สฺสฺสทกัตฺตาใน ปฺจฺฉิ ฯ อาชยตบทกัตฺตฺวจาก “ตฺวํ สฺสฺสทกัตฺตาใน ปรินิพพายิสฺสสิ ฯ อาชยตบทกัตฺตฺวจาก กตฺถ วิเสสนะของ จาเน ฯ วิสยาธาระใน คนฺตฺวา ฯ ปุพฺพกาล-

กิริยาใน ปรินิพพายิสฺสสิ” อิตฺตํพทฺ อากาเรใน ปุจฺฉิ ฯ

๑๘. “กาฬสิลาปเทสํ ฆนฺเตติ ฯ

(เถโร “อหํ) กาฬสิลาปเทสํ (คนฺตฺวา ปรินิพพายิสฺสามิ) ฆนฺเตติ (อาห) ฯ

(เถโร) อ.พระเถระ (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ฆนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ (อหํ) อ.ข้าพระองค์(คนฺตฺวา)ไปแล้ว กาฬสิลาปเทสํสู่กาฬสิลาประเทศ(ปรินิพพายิสฺสามิ) จักปรินิพพาน” อิติ ดังนี้ ฯ

พระเถระกล่าวว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ไปสู่กาฬสิลาประเทศ จักปรินิพพาน”

เถโร สุทฺธกัตฺตาใน อาหฯ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก “ฆนฺเต อาลปนฺนะ อหํ สุทฺธกัตฺตาใน ปรินิพพายิสฺสามิฯ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก กาฬสิลาปเทสํ สัมปาปฺตฺนียกัมมฺเใน คนฺตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปรินิพพายิสฺสามิ” อิตฺตํพทฺ อากาเรใน อาห ฯ

๑๙. “เตนฺหิ โมคฺคฺลฺลฺลฺลฺน มยฺหํ ฆมฺมํ กเถตฺตฺวา ยาหิ, ตาทิสฺสฺส หิ เม สวากฺสฺส อิทานิ ทสฺสนํ นตฺถิตฺติ ฯ

(สตฺถา) “เตนฺหิ โมคฺคฺลฺลฺลฺน (ตฺวํ) มยฺหํ ฆมฺมํ กเถตฺตฺวา ยาหิ, ตาทิสฺสฺส หิ เม สวากฺสฺส อิทานิ ทสฺสนํ นตฺถิตฺติ (อาห) ฯ

(สตฺถา) อ.พระศาสดา (อาห) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “โมคฺคฺลฺลฺลฺน ดูก่อนโมคคัลลานะ เตนฺหิ ถ้าอย่างนั้น (ตฺวํ) อ.เธอ กเถตฺตฺวา กล่าวแล้ว ฆมฺมํ ซึ่งกรรม มยฺหํ แก่เรา ยาหิ จงไป, หิ เพราะว่า ทสฺสนํ อ.การเห็น สวากฺสฺส ซึ่งสาวก ตาทิสฺสฺส ผู้เช่นกับเธอ เม ของเรา นตฺถิ ย่อมไม่มี อิทานิ ในกาลนี้” อิติ ดังนี้ ฯ

พระศาสดาตรัสว่า “ดูก่อนโมคคัลลานะ ถ้าเช่นนั้น เธอกล่าวกรรมแก่เรา จงไป, เพราะว่า การเห็นสาวกผู้เช่นกับเธอของเรา ย่อมไม่มีในกาลนี้”

สตฺถา สุทฺธกัตฺตาใน อาหฯ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก “โมคฺคฺลฺลฺลฺน อาลปนฺนะ เตนฺหิ อุกฺโขชนฺตฺถะ ตฺวํ สุทฺธกัตฺตาใน ยาหิฯ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก มยฺหํ สัมปทานิ

กเถตวา ฌมมํ อวุตตกัมมะเน กเถตวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน ยาหิ, หิตัพพํ เหตุไซตตะทสฺสนํ สุททกัตตาใน นตฺถิฯ กิริยาบทกัตตฺวาจก ตาทิสฺสฺส วิเสสณะของ สาวกสฺส เม สามีสัมพันธะใน ทสฺสนํ สาวกสฺส ฌมฺมํ อวุตตกัมมะเน ทสฺสนํ อิทานิ กาลสัตตมิมิใน นตฺถิ” อิติศัพพํ อากาละใน อาห ๕

๒๐. โส “เอวํ กริสฺสสามิ ฆนฺเตติ สตุถารํ วนฺทิตฺวา อากาเส อุปฺปติตฺวา ปรีนินฺพพานทิวเส สาริปฺุตตตฺเถโร วีย นานปฺปการา อิทฺธิโย กตฺวา ฌมฺมํ กเถตฺวา สตุถารํ วนฺทิตฺวา กภาพสิลาเย อฏฺฐวี คนฺตฺวา ปรีนินฺพพายิ ๕

โส (เถโร “อหํ) เอวํ กริสฺสสามิ ฆนฺเตติ (วตฺวา) สตุถารํ วนฺทิตฺวา อากาเส อุปฺปติตฺวา ปรีนินฺพพานทิวเส สาริปฺุตตตฺเถโร วีย นานปฺปการา อิทฺธิโย กตฺวา ฌมฺมํ กเถตฺวา สตุถารํ วนฺทิตฺวา กภาพสิลาเย อฏฺฐวี คนฺตฺวา ปรีนินฺพพายิ ๕

โส (เถโร) อ.พระเถระนั้น (วตฺวา) กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “ฆนฺเต ข้าแต่พระองค์ ผู้เจริญ (อหํ) อ.ข้าพระองค์ กริสฺสสามิ จักกระทำ เอวํ อย่างนี้” อิติ ดังนี้ วนฺทิตฺวา ถวายบังคมแล้ว สตุถารํ ซึ่งพระศาสดา อุปฺปติตฺวา เหาะขึ้นไปแล้ว อากาเส ใน อากาศ กตฺวา กระทำแล้ว อิทฺธิโย ซึ่งฤทธิ ท. นานปฺปการา อันมีประการต่างๆ ปรีนินฺพพานทิวเส ในวันเป็นที่ปรีนินฺพพาน สาริปฺุตตตฺเถโร วีย ราวกะ อ.พระสารีบุตร ผู้เถระ กเถตฺวา กล่าวแล้ว ฌมฺมํ ซึ่งธรรม วนฺทิตฺวา ถวายบังคมแล้ว สตุถารํ ซึ่งพระศาสดา คนฺตฺวา ไปแล้ว อฏฺฐวี สุตง กภาพสิลาเย ที่กภาพสิลา ปรีนินฺพพายิ ปรีนินฺพพานแล้ว ๕

พระเถระนั้นกราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์จักทำอย่างนี้” ถวายบังคมพระศาสดา เหาะขึ้นไปในอากาศ ทำฤทธิทั้งหลายมีประการต่างๆ ในวันเป็นที่ปรีนินฺพพาน ดุจพระสารีบุตรเถระ กล่าวธรรม ถวายบังคมพระศาสดาแล้ว ก็ไปสู่ตงที่ กภาพสิลา ปรีนินฺพพานแล้ว

โส วิเสสณะของ เถโรฯ สุททกัตตาใน ปรีนินฺพพายิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “ฆนฺเต อาลปนะ อหํ สุททกัตตาใน กริสฺสสามิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก เอวํ กิริยาวิเสสณะใน กริสฺสสามิ” อิติศัพพํ อากาละใน วตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน วนฺทิตฺวา สตุถารํ อวุตตกัมมะ

ใน วนทิตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน อุปปตติวา อากาเส วิสยาธาระใน อุปปตติวาๆ
 ปุพพกาลกิริยาใน กตวา ปรีนิพพานทิวเส กาลสัตตมีใน กตวา สาริปุตตตเถโร
 อุปมาลึงคัตตะ วิยศัพท์ อุปมาโชตกะเข้ากับ สาริปุตตตเถโร นานปรุการา วิเสสนะ
 ของ อิทธิโยๆ อวุตตกัมมะใน กตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน กเถตวา รมม อวุตตกัมมะใน
 กเถตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน วนทิตวา สตุถาร อวุตตกัมมะใน วนทิตวาๆ ปุพพกาล-
 กิริยาใน คนุตวา กภาพลียา วิสยาธาระใน คนุตวา อฎฐวี สัมปาปุตถียกัมมะใน
 คนุตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน ปรีนิพพายี ฯ

๒๑. “เถร กิร โจรา มาเรสุตติ อัยปี กถา สกลชมพูทีป ปตฺถริ ฯ

อัยปี กถา อ.วาจาเป็นเครื่องกล่าวแม่นี่ อิติ ว่า “กิร ได้ยินว่า โจรา อ.โจร ท. เถร
 ยังพระเถระ มาเรสุให้ตายแล้ว” อิติ ดังนี้ ปตฺถริ แผ่ไปแล้ว สกลชมพูทีป สุ่มพหู-
 ทวีปทั้งสิ้น ฯ

แม้ถ้อยคำนี้ว่า “ได้ยินว่า พวกโจรฆ่าพระเถระให้ตายแล้ว” แผ่ไปสู่สมพหูทวีปทั้งสิ้น

อปีศัพท์ อเปกขัตตะเข้ากับ อัยๆ วิเสสนะของ กถาๆ สุกทกัตตาใน ปตฺถริๆ
 อาขยาตบทกัตตฺวาจาก “กิรศัพท์ อนุสสนนัตตะ โจรา เหตุกัตตาใน มาเรสุๆ อาขยาต-
 บทเหตุกัตตฺวาจาก เถร การิตกัมมะใน มาเรสุ” อิติศัพท์ สรุปะใน กถา สกลชมพูทีป
 สัมปาปุตถียกัมมะใน ปตฺถริ ฯ

๒๒. ราชา อชาตสตุตฺตฺ โจเร ปรีเยสนตฺถาย จารปฺริเส ปโยเชสิ ฯ

ราชา อ.พระราชา อชาตสตุตฺตฺ พระนามว่าอชาตศัตรู ปโยเชสิ ทรงส่งไปแล้ว
 จารปฺริเส ซึ่งบุรุษผู้สอดแนม ท. ปรีเยสนตฺถาย เพื่อประโยชน์แก่การแสวงหา โจเร
 ซึ่งโจร ท. ฯ

พระราชาพระนามว่าอชาตศัตรู ทรงส่งพวกบุรุษผู้สอดแนมไป เพื่อประโยชน์แก่การ
 แสวงหาพวกโจร

ราชา สุกทกัตตาใน ปโยเชสิๆ อาขยาตบทกัตตฺวาจาก อชาตสตุตฺตฺ สัญญาวิเสสนะของ
 ราชา โจเร อวุตตกัมมะใน ปรีเยสนตฺถายๆ สัมปทานใน ปโยเชสิ จารปฺริเส อวุตต-

กัมมะใน ปโยเชสิ ฯ

๒๓. เตสุปิ โจเรสุ สุราปาเน สุรั ปิวนุเตสุ เอโก เอกสุส ปิฎฺฐิจิ ปหริตฺวา ปาเตสิ ฯ

เตสุปิ โจเรสุ สุราปาเน สุรั ปิวนุเตสุ เอโก (โจโร) เอกสุส (โจรสฺส) ปิฎฺฐิจิ ปหริตฺวา (ตํ โจโร)
ปาเตสิ ฯ

เตสุปิ โจเรสุ สุราปาเน สุรั ปิวนุเตสุ เอโก (โจโร) อ.- ในโจร ท. แม่เหล่านั้
ผู้ดื่มอยู่ ซึ่งสุรา ในที่เป็นที่ดื่มซึ่งสุราหนา -โจรคนหนึ่ง ปหริตฺวา ตีแล้ว ปิฎฺฐิจิ ซึ่งหลัง
เอกสุส โจรสฺส ของโจรคนหนึ่ง (ตํ โจโร) ยังโจรนั้น ปาเตสิ ให้ล้มลงแล้ว ฯ

บรรดาโจรแม่เหล่านั้ผู้ดื่มสุราที่โรงดื่มสุรา โจรคนหนึ่งตีหลังของโจรคนหนึ่ง ยังโจร
คนนั้นให้ล้มลงแล้ว

อปีศัพทํ อเปกขัตถะเข้ากับ เตสุฯ วิเสสนะของ โจเรสุฯ นิทธารณะใน เอโก โจโร
สุราปาเน วิสยาธาระใน สุรัฯ อวุตตกัมมะใน ปิวนุเตสุฯ วิเสสนะของ โจเรสุ เอโก
วิเสสนะของ โจโรฯ นิทธารณียะและเหตุกัตตาใน ปาเตสิฯ อาขยาตบทเหตุกัตตฺวาจาก
เอกสุส วิเสสนะของ โจรสฺสฯ สามีสัมพันธะใน ปิฎฺฐิจิฯ อวุตตกัมมะใน ปหริตฺวาฯ
สมานกาลกิริยาใน ปาเตสิ ฯ

๒๔. โส ตํ สนฺตฺชเชตฺวา “อมฺโห ทฺพฺพินีต ตฺวํ กสฺมา เม ปิฎฺฐิจิ โปเถสิติ อาห ฯ

โส (โจโร) ตํ (โจโร) สนฺตฺชเชตฺวา “อมฺโห ทฺพฺพินีต ตฺวํ กสฺมา เม ปิฎฺฐิจิ โปเถสิติ อาห ฯ

โส (โจโร) อ.โจรนั้น สนฺตฺชเชตฺวา คุณคามแล้ว ตํ (โจโร) ซึ่งโจรนั้น อาห กล่าว
แล้ว อิติ ว่า “ทฺพฺพินีต แนะโจรผู้อันบุคคลนำไปวิเศษได้โดยยาก อมฺโห ผู้เจริญ ตฺวํ
อ.ท่าน โปเถสิ ทบแล้ว ปิฎฺฐิจิ ซึ่งหลัง เม ของเรา กสฺมา เพราะเหตุอะไร ?” อิติ
ดังนี้ ฯ

โจรนั้นคุณคามโจรนั้น กล่าวว่ “แนะโจรผู้ที่แนะนำได้ยากผู้เจริญ ท่านทบหลังของเรา
เพราะเหตุอะไร ?”

โส วิเสสนะของ โจโรฯ สุกทกัตตาใน อาหฯ อาขยาตบทกัตตฺวาจาก ตํ วิเสสนะของ

โจร ๆ อูตตกัมมะใน สนฺตชฺเชตฺวา ๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาห “อมฺโภ วิเสสฺนะของ
ทุพฺพินฺตีตฺย อาลปฺนะ ตฺวํ สุทฺธกัตฺตาใน โปเถสิ ฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก กสฺมา เหตุโน
โปเถสิ เม สามีสัมพันธฺะใน ปิฏฺฐิจฺจ อูตตกัมมะใน โปเถสิ” อิติศัพฺท อากาเรใน อาห ฯ

๒๕. “กิมฺปน หเร ทุฏฺฐโจร ตยา มหาโมคฺคฺลฺลาโน ปจฺมํ ปหโตติ ฯ

(โส โจโร) “กึ ปน หเร ทุฏฺฐโจร ตยา มหาโมคฺคฺลฺลาโน ปจฺมํ ปหโตติ (อาห) ฯ

(โส โจโร) อ.โจรฺนั (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “**ทุฏฺฐโจร** แนะโจรฺผู้อันโทษประทุษร้าย
แล้ว **หเร** เฮี้ย **ปน** กึ **มหาโมคฺคฺลฺลาโน** อ.พระมหาโมคคัลลานะ **ตยา** อันท่าน
ปหโต ดีแล้ว **ปจฺมํ** คนแรก **กึ** หรือ ?” อิติ ดังนี้ ฯ

โจรนั้นกล่าวว่า “**แนะโจร**ผู้ชั่วช้าเฮี้ย ก็พระมหาโมคคัลลานะ ถูกท่านดีแล้วเป็นคนแรก
หรือ ?”

โส วิเสสฺนะของ โจโร ๆ สุทฺธกัตฺตาใน อาห ๆ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก “**ปนศัพฺท** วากยา-
รัมภโชตกะ **หเร** วิเสสฺนะของ **ทุฏฺฐโจร** ๆ อาลปฺนะ **มหาโมคฺคฺลฺลาโน** วุตตกัมมะใน
ปหโต ๆ กิตบทกัมมวาก กิศัพฺท ปุจฺฉนฺตถะ ตยา อนภิหิตกัตฺตาใน ปหโต ปจฺมํ
กิริยาวิเสสฺนะใน ปหโต” อิติศัพฺท อากาเรใน อาห ฯ

๒๖. “กิมฺปน มยา ปหตภาวํ ตฺวํ น ชานาสีติ ฯ

(อิตโร โจโร) “กึ ปน มยา (มหาโมคฺคฺลฺลานสฺส) ปหตภาวํ ตฺวํ น ชานาสีติ (อาห) ฯ

(อิตโร โจโร) อ.โจรฺนอกนี้ (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “**ปน** กึ **ตฺวํ** อ.ท่าน **น**
ชานาสี ย่อมไม่รู้ **มยา** (**มหาโมคฺคฺลฺลานสฺส** **ปหตภาวํ** ซึ่งความที่ แห่งพระมหา-
โมคคัลลานะ เป็นผู้ อันเรา ดีแล้ว **กึ** หรือ ?” อิติ ดังนี้ ฯ

โจรนอกนี้ กล่าวว่า “**กั**ท่านย่อมไม่รู้ความที่พระมหาโมคคัลลานะเป็นผู้อันเราดีแล้ว
หรือ ?”

อิตโร วิเสสฺนะของ โจโร ๆ สุทฺธกัตฺตาใน อาห ๆ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก “**ปนศัพฺท**
วากยารัมภโชตกะ **ตฺวํ** สุทฺธกัตฺตาในชานาสี ๆ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก กิศัพฺท ปุจฺฉนฺตถะ

มยา อนภิตกัตตานิ ปหโต- มหาโมคคัลลานสุส ภาวาทิสัมพันธะไน ปหโตภาวัญ
 อวุตตกัมมะไน ชานาสี นคัพท ปฏิสะระไน ชานาสี” อิตคัพท อาการะไน อาห ๫

๒๗. อิติ เนส “มยา ปหโต มยา ปหโตติ วทนทานัน สุตวา เต จารปฺริสา เต สพฺเพ โจเร
 คเหตุวา รมฺโย อาโรเจสุ ๫

อิติ เนส (โจรานัน “มหาโมคคัลลาโน) มยา ปหโต, (มหาโมคคัลลาโน) มยา ปหโตติ วทนทานัน
 (วจน) สุตวา เต จารปฺริสา เต สพฺเพ โจเร คเหตุวา รมฺโย อาโรเจสุ ๫

เต จารปฺริสา อ.บุรุษุสออดแนม ท. เหล่านัน สุตวา ฟังแล้ว (วจน) ซึ่งคำ เนส
 (โจรานัน) ของโจร ท. เหล่านัน วทนทานัน ผู้กล่าวอยู่ อิติ ว่า “(มหาโมคคัลลาโน)
 อ.พระมหาโมคคัลลานะ มยา อันเรา ปหโต ดีแล้ว, (มหาโมคคัลลาโน) อ.พระมหา-
 โมคคัลลานะ มยา อันเรา ปหโต ดีแล้ว” อิติ ดังนี้ คเหตุวา จับแล้ว เต โจเร
 ซึ่งโจร ท. เหล่านัน สพฺเพ ทั้งปวง อาโรเจสุ กราบทูลแล้ว รมฺโย แก่พระราชา อิติ
 ด้วยประการฉะนี้ ๫

พวกบุรุษุสออดแนมเหล่านั้น ฟังคำของพวกโจรเหล่านั้นผู้กล่าวอยู่ว่า “พระมหา-
 โมคคัลลานะ ถูกเราดีแล้ว, พระมหาโมคคัลลานะ ถูกเราดีแล้ว” จึงจับพวกโจรเหล่านั้น
 ทั้งปวง แล้วกราบทูลแด่พระราชา ด้วยประการฉะนี้

เต วิเสสณะของ จารปฺริสา ๓ สุตกัตตานิ อาโรเจสุ ๓ อาชยตบทกัตตวาจก อิตคัพท
 ปการัตถะ เนส วิเสสณะของ โจรานัน ๓ สามีสัมพันธะไน วจน “มหาโมคคัลลาโน วุตต-
 กัมมะไน ปหโต ๓ กิตบทกัมมวาจก มยา อนภิตกัตตานิ ปหโต, มหาโมคคัลลาโน
 วุตตกัมมะไน ปหโต ๓ กิตบทกัมมวาจก มยา อนภิตกัตตานิ ปหโต” อิตคัพท อาการะ
 ไน วทนทานัน วิเสสณะของ โจรานัน ๓ วจน อวุตตกัมมะไน สุตวา ๓ ปุพพกาลกิริยาไน
 คเหตุวา เต กิติ สพฺเพ กิติ วิเสสณะของ โจเร ๓ อวุตตกัมมะไน คเหตุวา ๓ ปุพพกาล-
 กิริยาไน อาโรเจสุ รมฺโย สัมปทานไน อาโรเจสุ ๫

๒๘. ราชา โจเร ปกุโกสาเปตวา ปุจฺฉิ “ตุมฺเหหิ เถโร มาริตฺติ ๫

ราชา (ราชปฺริส) โจเร ปกุโกสาเปตวา ปุจฺฉิ “ตุมฺเหหิ เถโร มาริตฺติ ๫

ราชา อ.พระราชชา (ราชปรีดิ์) ทรงยังราชบุรุษ ปกุกโกสาเปตวา ให้ร้องเรียกแล้ว โจเร ซึ่งโจร ท. ปุจฉิ ตรัสถามแล้ว อิติ ว่า “เถโร อ.พระเถระ ตุมเหหิ อันท่าน ท. มาริโต ให้ตายแล้วหรือ ?” อิติ ดังนี้ ฯ

พระราชชารับสั่งราชบุรุษให้เรียกพวกโจรมา ตรัสถามว่า “พระเถระ ถูกพวกท่านฆ่าให้ตายหรือ ?”

ราชา สุทธกัตตานิ ปุจฉิ ฯ อาชยาตบทกัตตวาจก ราชปรีดิ์ การิตกัมมะใน ปกุกโกสาเปตวา โจเร อวุตตกัมมะใน ปกุกโกสาเปตวา ฯ ปุพพกาลกิริยาใน ปุจฉิ “เถโร วุตตกัมมะใน มาริโต ฯ กิตบทเหตุกัมมวาจก ตุมเหหิ อนภิตกัตตานิ มาริโต” อิติศัพท์ อากาละใน ปุจฉิ ฯ

๒๙. “อาม เทวาติ ฯ

(เต โจรา) “อาม เทว (เอว)” อิติ (อาหंस) ฯ

(เต โจรา) อ.โจร ท. เหล่านั้น (อาหंस) กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “เทว ข้าแต่พระองค์ ผู้สมมุติเทพ อาม พระเจ้าข้า (เอว) อ.อย่างนั้น” อิติ ดังนี้ ฯ

พวกโจรเหล่านั้น กราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้สมมุติเทพ อย่างนั้นพระเจ้าข้า”

เต วิเสสนะของ โจรา ฯ สุทธกัตตานิ อาหंस ฯ อาชยาตบทกัตตวาจก “เทว อาลปะนะ อาม สัมปฏิจฉนัตถะ เอว สัจจวาจกสิงคัตถะ” อิติศัพท์ อากาละใน อาหंस ฯ

๓๐. “เกน ตุมเห อุโยชิตาติ ฯ

(ราชา) “เกน ตุมเห อุโยชิตา (อตถ)” อิติ (ปุจฉิ) ฯ

(ราชา) อ.พระราชชา (ปุจฉิ) ตรัสถามแล้ว อิติ ว่า “ตุมเห อ.ท่าน ท. เกน อุโยชิตา เป็นผู้อันใคร ส่งไปแล้ว (อตถ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ฯ

พระราชชาตรัสถามว่า “พวกท่าน เป็นผู้อันใครส่งไปแล้ว”

ราชา สุทธกัตตานิ ปุจฉิ ฯ อาชยาตบทกัตตวาจก “ตุมเห สุทธกัตตานิ อตถ ฯ อาชยาต-

บทกัตตฺวาจาก เกน อนภิตกัตตทาใน อฺยโยชิตาฯ วิกตีกัตตทาใน อตฺถ” อิตฺตฺพท อากาละ
ใน ปุจฺฉิ ฯ

๓๑. “นคฺคสมณเกหิ เทวาติ ฯ

(เต โจรา) “นคฺคสมณเกหิ (มยฺ อฺยโยชิตา อมฺห) เทวาติ (อาหฺสฺ) ฯ

(เต โจรา) อ.โจร ท. เหล่านั้น (อาหฺสฺ) กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “เทว ข้าแต่พระองค์
ผู้สมมุติเทพ (มยฺ) อ.ข้าพระองค์ ท. นคฺคสมณเกหิ อฺยโยชิตา เป็นผู้อันสมณะ
เปลือย ท. ส่งไปแล้ว (อมฺห) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ฯ

พวกโจรเหล่านั้น กราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้สมมุติเทพ พวกข้าพระองค์เป็นผู้อัน
สมณะเปลือยทั้งหลายส่งไปแล้ว”

เต วิเสสนะของ โจราฯ สฺุทกัตตทาใน อาหฺสฺฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก “เทว อาลปนะ
มยฺ สฺุทกัตตทาใน อมฺหฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก นคฺคสมณเกหิ อนภิตกัตตทาใน
อฺยโยชิตาฯ วิกตีกัตตทาใน อมฺห” อิตฺตฺพท อากาละใน อาหฺสฺ ฯ

๓๒. ราชฯ ปญฺจสเต นคฺคสมณเก คาหาเปตฺวา ปญฺจสเตหิ โจเรหิ สทฺธิ ราชญฺคเณ
นาภิปฺปมาเณสฺ อวาาญฺเณสฺ นิภฺขนาเปตฺวา ปลาเลหิ ปฏฺิจฺฉาทาเปตฺวา อคฺคิ
ทาเปสิ, อถ เนสฺ ฌามภาวํ ฌตฺวา อยนฺจเลหิ กสาเปตฺวา สพฺเพ ขณฺุทาทณฺุทํ
การาเปสิ, จตฺตฺสฺ โจเรสฺ สฺุลาโรปนํ การาเปสิ ฯ

ราชฯ (ราชปฺริสฺ) ปญฺจสเต นคฺคสมณเก คาหาเปตฺวา (ราชปฺริสฺ) ปญฺจสเตหิ โจเรหิ สทฺธิ
ราชญฺคเณ นาภิปฺปมาเณสฺ อวาาญฺเณสฺ นิภฺขนาเปตฺวา (ราชปฺริสฺ) ปลาเลหิ ปฏฺิจฺฉาทาเปตฺวา
(ราชปฺริสฺ) อคฺคิ ทาเปสิ, อถ (ราชฯ) เนสฺ (ชานํ อคฺคินา) ฌามภาวํ ฌตฺวา (ราชปฺริสฺ)
อยนฺจเลหิ กสาเปตฺวา (ราชปฺริสฺ) สพฺเพ (ชเน) ขณฺุทาทณฺุทํ การาเปสิ, (ราชปฺริสฺ) จตฺตฺสฺ
โจเรสฺ สฺุลาโรปนํ การาเปสิ ฯ

ราชฯ อ.พระราชฯ (ราชปฺริสฺ) ทรงยังราชบุรุษ คาหาเปตฺวา ให้จับแล้ว นคฺคสมณเก
ซึ่งสมณะเปลือย ท. ปญฺจสเต ผู้มีรอยห้ำเป็นประมาณ (ราชปฺริสฺ) ทรงยังราชบุรุษ
นิภฺขนาเปตฺวา ให้ฝังแล้ว อวาาญฺเณสฺ ในหลุม ท. นาภิปฺปมาเณสฺ อันมีสะดือเป็น-

ประมาณ ราชวงศ์เถนที่เนนแห่งพระราชสา สทุธิ กับ โจเรหิ ด้วยโจรท. ปญจสเดหิ ผู้มี ร้อยห้าเป็นประมาณ (ราชปุริส) ทรงยังราชบุรุษ ปฏิจฉาทาเปตวา ให้ปกคลุมแล้ว ปลาเลหิ ด้วยฟางท. (ราชปุริส) ทรงยังราชบุรุษ ทาเปสิ ให้ให้แล้ว อคคิ ซึ่งไฟ, อถ ครั้งนั้น (ราชา) อ.พระราชสา ฌตวา ทรงทราบแล้ว เนสิ (ชานาห์ อคคินา) ฌามภาว ซึ่งความที่ แห่งชนท. เหล่านั้น เป็นผู้ อันไฟ ใหม่แล้ว (ราชปุริส) ทรงยังราชบุรุษ กสาเปตวา ให้ไถแล้ว อยนงคเลหิ ด้วยไถอันเป็นวิการแห่งเหล็กท. (ราชปุริส) ทรงยังราชบุรุษ การาเปสิ ให้กระทำแล้ว (ชเน) ซึ่งชนท. สพุเพ ทั้งปวง ขนุททาขณท ให้เป็นชั้นใหญ่ขึ้นน้อย, (ราชปุริส) ทรงยังราชบุรุษ การาเปสิ ให้กระทำแล้ว สูลาโรปน ซึ่งการยกขึ้นสู่หลาว โจเรสุ ในโจรท. จตุสุ สี ๗

พระราชสา รับสั่งราชบุรุษให้จับสมณะเปลือยประมาณ ๕๐๐ ท่าน รับสั่งราชบุรุษให้ฝังใน หลุมทั้งหลายมีประมาณสะดือที่ท้องสนามหลวงพร้อมทั้งโจร ๕๐๐ คน รับสั่งราชบุรุษ ให้ปกคลุมด้วยฟางทั้งหลาย รับสั่งให้จุดไฟ, ครั้งนั้น พระราชสา ทรงทราบว่าพวกชน เหล่านั้นถูกไฟไหม้แล้ว รับสั่งราชบุรุษให้ไถด้วยไถเหล็กทั้งหลาย รับสั่งราชบุรุษให้ ทำชนทั้งหลายทั้งปวงให้เป็นชั้นใหญ่ขึ้นน้อย, รับสั่งราชบุรุษให้ทำการยกขึ้นสู่หลาว ในโจร ๔ คน

ราชา เหตุกัตตาใน ทาเปสิ๑ อาชยาตบทเหตุกัตตวาจก ราชปุริส การิตกัมมะใน คาหาเปตวา ปญจสเด วิเสสนะของ นคคสมณเก๑ อวุตตกัมมะใน คาหาเปตวา๑ ปุพพกาลกิริยาใน นิขนาเปตวา ราชปุริส การิตกัมมะใน นิขนาเปตวา ปญจสเดหิ วิเสสนะของ โจเรหิ๑ สหัตถตติยาเข้ากับ สทุธิ๑ กิริยาสมวาเยใน นิขนาเปตวา ราชวงศ์เถน วิสยาธาระใน นิขนาเปตวา นาภิปฺปมาเนสุ วิเสสนะของ อาวาญฺเฐสุ๑ วิสยาธาระใน นิขนาเปตวา๑ ปุพพกาลกิริยาใน ปฏิจฉาทาเปตวา ราชปุริส การิตกัมมะใน ปฏิจฉาทาเปตวา ปลาเลหิ ภาระใน ปฏิจฉาทาเปตวา๑ ปุพพกาลกิริยาใน ทาเปสิ ราชปุริส การิตกัมมะใน ทาเปสิ อคคิ อวุตตกัมมะใน ทาเปสิ, อถ กาลสัตตมี ราชา เหตุกัตตาใน การาเปสิ๑ สองบท อาชยาตบทเหตุกัตตวาจก เนสิ วิเสสนะของ ชานาห์๑ ภาวาหิสมพันธะใน ฌามภาว อคคินา อนภิตกัตตาใน ฌาม- ฌามภาว อวุตตกัมมะใน ฌตวา๑ ปุพพกาลกิริยาใน กสาเปตวา ราชปุริส การิตกัมมะใน กสาเปตวา อยนงคเลหิ ภาระใน กสาเปตวา๑ ปุพพกาลกิริยาใน การาเปสิ ราชปุริส

การิตกัมมะใน การาเปสิ สพุเพ วิเสสณะของ ชเนญ อวุตตกัมมะใน การาเปสิ
 ขณฺหาขณฺหํ วิกิตกัมมะใน การาเปสิ, ราชปริสํ การิตกัมมะใน การาเปสิ จตุสสุ
 วิเสสณะของ โจเรสุญ วิสยาธาระใน การาเปสิ สูลาโรปนํ อวุตตกัมมะใน การาเปสิ ฯ

๓๓. ภิกขุ ฐมมสภายํ กถํ สมุจฺจาเปสฺสุ “อโห มหาโมคคฺคฺลลนตเถโร อตฺตโน อนนฺรูปํ
 มรณํ ปตฺโตติ ฯ

ภิกขุ อ.ภิกษุ ท. กถํ ยังวจาเป็นเครื่องกล่าว อิติ ว่า “อโห โอ มหาโมคคฺคฺลลนต-
 เถโร อ.พระมหาโมคคัลลนนะผู้เถระ ปตฺโต ถึงแล้ว มรณํ ซึ่งความตาย อนนฺรูปํ อัน
 ไม่สมควร อตฺตโน แก่ตน” อิติ ดังนี้ สมุจฺจาเปสฺสุ ให้ตั้งขึ้นพร้อมแล้ว ฐมมสภายํ
 ในโรงเป็นที่กล่าวกับเป็นที่แสดงซึ่งธรรม ฯ

ภิกษุทั้งหลายยังถ้อยคำให้ตั้งขึ้นในธรรมสภาว่า “โอ พระมหาโมคคัลลนเถระ ถึง
 ความตายที่ไม่สมควรแก่ตน”

ภิกษุ เหตุกัตตาใน สมุจฺจาเปสฺสุญ อาชยาตบทเหตุกัตตฺวจาก ฐมมสภายํ วิสยาธาระใน
 สมุจฺจาเปสฺสุ กถํ การิตกัมมะใน สมุจฺจาเปสฺสุ “อโห สังเวคัตตะ มหาโมคคฺคฺลลนตเถโร
 สุตฺถกัตตาใน ปตฺโตญ กิตบทกัตตฺวจาก อตฺตโน สัมปทานใน อนนฺรูปญ วิเสสณะของ
 มรณญ สัมปาปฺญณียกัมมะใน ปตฺโต” อิติศัพท์ สรุปะใน กถํ ฯ

๓๔. สตุถา อาคนฺตฺวา “กาย นฺตุถ ภิกฺขเว เอตฺรหิ กถาย สนฺนินฺสนฺนาติ ปุจฺจิตฺวา, “อิมาย
 นามาทิ วุตฺเต, “ภิกฺขเว โมคคฺคฺลลนเนน อิมสฺเสว อตฺตภาวสฺส อนนฺรูปํ มรณํ ปตฺตํ,
 ปุพฺเพ ปน เตน กตฺสฺส กมฺมสฺส อนนฺรูปเมว มรณํ ปตฺตนฺติ วตฺวา “กิมฺปนฺนสฺส
 ภาเนเต ปุพฺพกมฺมนฺติ ปุญฺโจ วิตฺถาเรตฺวา กเถสิ:
 “อตีเต กิร พาราณสีวาสี เอโก กุลปฺตฺโต สยเมว โภจฺจฺจนฺปจนาทีนํ กโรนฺโต
 มาตาปีตโร ปฏฺิซคฺคิ ฯ

สตุถา อาคนฺตฺวา “(ตุเม) กาย นฺ อตฺถ ภิกฺขเว เอตฺรหิ กถาย สนฺนินฺสนฺนาติ ปุจฺจิตฺวา, “(มย
 เอตฺรหิ) อิมาย นาม (กถาย สนฺนินฺสนฺนา อมฺห)” อิติ (วจเน เตหิ ภิกฺขุหิ) วุตฺเต, “ภิกฺขเว
 โมคคฺคฺลลนเนน อิมสฺส เอว อตฺตภาวสฺส อนนฺรูปํ มรณํ ปตฺตํ, (โมคคฺคฺลลนเนน) ปุพฺเพ ปน
 เตน (โมคคฺคฺลลนเนน) กตฺสฺส กมฺมสฺส อนนฺรูปํ เอว มรณํ ปตฺตนฺติ วตฺวา (เตหิ ภิกฺขุหิ) “กั

(กมม) ปน อสฺส (มหาโมคคัลลานเถระ) ภาเต ปุพฺพกมฺม (โหด) อิติ ปุฏฺโฐ วิตุถาเรตฺวา กเถสิ:

“อดีต กิร พาราณสีวาสิ เอโก กุลปฺตุโต สยฺ เอว โภฏฺฐนปจนาทีน (กิจจานิ) กโรนฺโต มาตาปิตโร ปฏฺิซคฺคิ ๕ (เปิด อิติ ข้อ ๔๐)

สตฺถา อ.พระศาสดา **อาคนฺตุวา** เสด็จมาแล้ว **ปุจฺฉิตฺวา** ตรัสถามแล้ว **อิติ** ว่า “**ภิกฺขเว** ดูก่อนภิกษุ ท. **(ตุมฺเห)** อ.เธอ ท. **สนฺหิสินฺหา** เป็นผู้หนึ่งประชุมกันแล้ว **กถาย** ด้วย วาจาเป็นเครื่องกล่าว **กาย** หู อะไรหนอ **อตฺถ** ย่อมมี **เอตฺรหิ** ในกาลนี้” **อิติ** ดังนี้, **(วจฺเห)** ครั้นเมื่อคำ **อิติ** ว่า “**(มยฺ)** อ.ข้าพระองค์ ท. **(สนฺหิสินฺหา)** เป็นผู้หนึ่งประชุมกัน แล้ว **(กถาย)** ด้วยวาจาเป็นเครื่องกล่าว **อิมาย** นาม ชื่อนี้ **(อมฺห)** ย่อมมี **(เอตฺรหิ)** ในกาลนี้” **อิติ** ดังนี้ **(เตหิ ภิกฺขุหิ)** อันภิกษุ ท. เหล่านั้น **วุตฺเต** กราบทูลแล้ว, **วตฺวา** ตรัสแล้ว **อิติ** ว่า “**ภิกฺขเว** ดูก่อนภิกษุ ท. **มรณํ** อ.ความตาย **อนนฺรูปํ** อันไม่สมควร **อิมสฺส** เอว **อตฺตภาวสฺส** แก่อัตภาพนี้ นั่นเทียว **โมคฺคฺลฺลาเนห** อันโมคคัลลานะ **ปตฺตํ** ถึงแล้ว, **ปน** แต่ว่า **มรณํ** อ.ความตาย **อนนฺรูปํ** เอว **อันสมคฺวรณํ** นั้นเทียว **กมฺมสฺส** แก่กรรม **เตน (โมคฺคฺลฺลาเนห)** **กตฺสฺส** อันอันโมคคัลลานะ นั้นกระทำแล้ว **ปุพฺเพ** ในกาลก่อน **(โมคฺคฺลฺลาเนห)** **อันอันโมคคัลลานะ** **ปตฺตํ** ถึงแล้ว” **อิติ** ดังนี้ **(เตหิ ภิกฺขุหิ)** **ปุฏฺโฐ** ผู้อันภิกษุ ท. เหล่านั้น **ทูลถาม** แล้ว **อิติ** ว่า “**ภาเต** ข้าแต่พระองค์ ผู้เจริญ **ปน** ก็ **กิ (กมฺม)** อ.กรรมอะไร **ปุพฺพกมฺม** เป็นกรรมในกาลก่อน **อสฺส (มหาโมคฺคฺลฺลานเถระสฺส)** ของพระมหาโมคคัลลานะผู้เถระนั้น **(โหด)** ย่อมเป็น” **อิติ** ดังนี้ **วิตุถาเรตฺวา** **กเถสิ** ตรัสให้พิสดารแล้ว **อิติ** ว่า

“**กิร** ได้ยินว่า **อดีต** ในกาลอันเป็นไปล่วงแล้ว **กุลปฺตุโต** อ.กุลบุตร **เอโก** คนหนึ่ง **พาราณสีวาสิ** ผู้อยู่ในเมืองพาราณสีโดยปกติ **กโรนฺโต** กระทำอยู่ **โภฏฺฐนปจนาทีน (กิจจานิ)** ซึ่งกิจ ท. มีการซ่อมและการหุงเป็นต้น **สยฺ เอว** ด้วยตนเองนั้นเทียว **ปฏฺิซคฺคิ** ปฏิบัติแล้ว **มาตาปิตโร** ซึ่งมารดาและบิดา ท. ๕

พระศาสดาเสด็จมาแล้ว **ตรัสถาม**ว่า “**ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย** เธอทั้งหลายนี้ประชุมกันด้วยเรื่องอะไรหนอ **ย่อมมีในกาลนี้**”, เมื่อพวกภิกษุเหล่านั้นกราบทูลว่า “**พวกข้าพระองค์นี้ประชุมกันด้วยเรื่องชื่อนี้** **ย่อมมีในกาลนี้**”, จึงตรัสว่า “**ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย** **ความตายอันไม่สมควรแก่อัตภาพนี้เท่านั้น** **อันโมคคัลลานะถึงแล้ว**, **แต่**ว่า

ความตายอันสมควรนั้นแหละ แก่กรรมที่โมคคัลลานั้นนั้นทำแล้วในกาลก่อน อัน
 โมคคัลลานั้นถึงแล้ว” ผู้อันภิกษุเหล่านั้นทูลถามว่า “ก็กรรมอะไร เป็นบุพพกรรมของ
 พระมหาโมคคัลลานั้น พระเจ้าข้า” จึงตรัสให้พิสดารแล้วว่า
 “ได้ยินว่า ในอดีต กุลบุตรคนหนึ่งชาวเมืองพาราณสี ทำกิจทั้งหลายมีการช่อมและหุง
 เป็นต้น ด้วยตนเองทั้งนั้น ปฏิบัติมารดาและบิดา

สตถา สุทธกัตตาใน กเถสิฯ อาชยาตบทกัตตุวาจก อาคนตุวา ปุพพกาลกิริยาใน
 ปุจฺจิตฺวา “ภิกฺขเว อาลปนะ ตุมฺเห สุทธกัตตาใน อตฺถฯ อาชยาตบทกัตตุวาจก กาย
 วิเสสนะของ กถาย นุคฺคํ ปุจฺจันตถะ เอตฺรหิ กาลสํตตมฺิใน อตฺถ กถาย ภาระใน
 สฺนุหิสนฺนาฯ วิกตีกัตตาใน อตฺถ” อิตฺคฺคํ อากาเรใน ปุจฺจิตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน
 วตฺวา, “มยฺ สุทธกัตตาใน อมฺหฯ อาชยาตบทกัตตุวาจก เอตฺรหิ กาลสํตตมฺิใน อมฺห
 นามคฺคํ สํญญาไซตกะเข้ากัป อิมายฯ วิเสสนะของ กถายฯ ภาระใน สฺนุหิสนฺนาฯ
 วิกตีกัตตาใน อมฺห” อิตฺคฺคํ สฺรปะใน วจเนฯ ลักขณะใน วุตฺเตฯ ลักขณกิริยา เตหิ
 วิเสสนะของ ภิกฺขุหิ อนภิทกัตตาใน วุตฺเต, “ภิกฺขเว อาลปนะ อนนฺรูปํ วิเสสนะของ
 มรณํฯ วุตตกัมมะใน ปตฺตํฯ กิตบทกัมมวาจก โมคคฺลลาเนน อนภิทกัตตาใน ปตฺตํ
 เอวคฺคํ อวธารณะเข้ากัป อิมสฺสฯ วิเสสนะของ อตฺตภาวสฺสฯ สัมปทานใน อนนฺรูปํ,
 ปนคฺคํ วิเสสไซตกะ เอวคฺคํ อวธารณะเข้ากัป อนนฺรูปํฯ วิเสสนะของ มรณํฯ วุตต-
 กัมมะใน ปตฺตํฯ กิตบทกัมมวาจก โมคคฺลลาเนน อนภิทกัตตาใน ปตฺตํ ปุพฺเพ กาล-
 สํตตมฺิใน กตสฺส เตน วิเสสนะของ โมคคฺลลาเนนฯ อนภิทกัตตาใน กตสฺสฯ วิเสสนะ
 ของ กมฺมสฺสฯ สัมปทานใน อนนฺรูปํ” อิตฺคฺคํ อากาเรใน วตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน
 ปุจฺจโจ เตหิ วิเสสนะของ ภิกฺขุหิฯ อนภิทกัตตาใน ปุจฺจโจ “ภนฺเต อาลปนะ ปนคฺคํ
 วากยารัมภไซตกะ ก็ วิเสสนะของ กมฺมํฯ สุทธกัตตาใน โหติฯ อาชยาตบทกัตตุวาจก
 อสฺส วิเสสนะของ มหาโมคคฺลลานตฺเถรสฺสฯ สามีสัมพันธะใน ปุพฺพกมฺมํฯ วิกตีกัตตา
 ใน โหติ” อิตฺคฺคํ อากาเรใน ปุจฺจโจฯ วิเสสนะของ สตฺถา วิตุถาเรตฺวา สฺमानกาลกิริยา
 ใน กเถสิ:

“กิตคฺคํ อนนฺรสฺวณตฺถะ อตีเต กาลสํตตมฺิใน ปฏิชคฺคิ พาราณสีวาสิ กิติ เอโก กิติ วิเสสนะ
 ของ กุลปุตฺโตฯ สุทธกัตตาใน ปฏิชคฺคิฯ อาชยาตบทกัตตุวาจก เอวคฺคํ อวธารณะ
 เข้ากัป สยํฯ ภาระใน กโรนฺโต โภจฺจณฺนปจนาทินิ วิเสสนะของ กิจจานิฯ อวุตตกัมมะ
 ใน กโรนฺโตฯ อัปภันตฺรกิริยาของ กุลปุตฺโต มาตาปิตโร อวุตตกัมมะใน ปฏิชคฺคิ ฯ

๓๕. อถสฺส มาตาปิตโร นํ “ตาด ตฺวํ เอกโกว เคเห จ อรณฺเณ จ กมฺมํ กโรนฺโต กิลมฺสิ, เอกํ เต กุมาริกํ อาเนสฺสามาติ วตฺวา “อมฺมตาด น มยฺหํ เอวฺรฺปาย อตุโถ, อหํ ยาว ตุมฺเห ชีวถ, ตาว โว สหตฺถาว อุปฺภุจฺหิสฺสามิตี เตน ปฏิกฺขิตฺตา ปฺนปฺปฺนํ ยาจิตฺวา กุมาริกํ อานยีสฺ ๕

อถ อสฺส (กุลปฺตฺตสฺส) มาตาปิตโร นํ (กุลปฺตฺตํ) “ตาด ตฺวํ เอกโกว เคเห จ อรณฺเณ จ กมฺมํ กโรนฺโต กิลมฺสิ, (มยฺ) เอกํ เต กุมาริกํ อาเนสฺสามาติ วตฺวา “อมฺมตาด น มยฺหํ เอวฺรฺปาย (กุมาริกาย) อตุโถ (อตุถิ), อหํ, ยาว ตุมฺเห ชีวถ, ตาว โว สหตฺถาว อุปฺภุจฺหิสฺสามิตี เตน (กุลปฺตฺเตน) ปฏิกฺขิตฺตา ปฺนปฺปฺนํ ยาจิตฺวา กุมาริกํ อานยีสฺ ๕

อถ ครั้งนั้น มาตาปิตโร อ.มารดาและบิดา ท. **อสฺส (กุลปฺตฺตสฺส)** ของกุลบุตรนั้น วตฺวา กล่าวแล้ว นํ (กุลปฺตฺตํ) กะกุลบุตรนั้น อิติ ว่า “ตาด ตูก่อนพ่อ ตฺวํ อ.เธอ เอกโกว ผู้ผู้เดียวเที่ยว กโรนฺโต กระทำอยู่ กมฺมํ ซึ่งการงาน เคเห จ ในเรือนด้วย อรณฺเณ จ ในป่าด้วย กิลมฺสิ ย่อมลำบาก, (มยฺ) อ.เรา ท. อาเนสฺสาม จักนำมา กุมาริกํ ซึ่งนางกุมาริกา เอกํ คนหนึ่ง เต แก่เธอ” อิติ ดังนี้ เตน (กุลปฺตฺเตน) ปฏิกฺขิตฺตา ผู้อันกุลบุตรนั้น ห้ามแล้ว อิติ ว่า “อมฺมตาด ข้าแต่แม่และพ่อ อตุโถ อ.ความต้องการ (กุมาริกาย) ด้วยนางกุมาริกา เอวฺรฺปาย ผู้มีอย่างนี้เป็นรูป น (อตุถิ) ย่อมไม่มี มยฺหํ แก่กระผม, อหํ อ.กระผม อุปฺภุจฺหิสฺสามิ จักบำรุง โว ซึ่งท่าน ท. สหตฺถาว ด้วยมือของตนเที่ยว, ตุมฺเห อ.ท่าน ท. ชีวถ ย่อมเป็นอยู่ ยาว เพียงใด, ตาว เพียงนั้น” อิติ ดังนี้ ยาจิตฺวา อ้อนวอนแล้ว ปฺนปฺปฺนํ บ่อยๆ อานยีสฺ นำมาแล้ว กุมาริกํ ซึ่งนางกุมาริกา ๕

ครั้งนั้น มารดาและบิดาของกุลบุตรนั้น กล่าวกะกุลบุตรนั้นว่า “ตูก่อนพ่อ เธอผู้ผู้เดียว เท่านั้น ทำการงานในเรือนและในป่า ย่อมลำบาก, พวกเราจักนำนางกุมาริกาคนหนึ่ง มาแก่เธอ” ดังนี้ ถูกกุลบุตรนั้นห้ามแล้วว่า “ข้าแต่แม่และพ่อ ความต้องการด้วยนาง กุมาริกาผู้เห็นปานนี้ ย่อมไม่มีแก่กระผม, กระผมจักบำรุงท่านทั้งหลายด้วยมือของ ตนที่เดียวตราบเท่าท่านทั้งหลายยังมีชีวิตอยู่” อ้อนวอนแล้วบ่อยๆ นำนางกุมาริกา มาแล้ว

อถ กาลสํตฺตมึ มาตาปิตโร สุทฺธกัตฺตาใน อานยีสฺๆ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก อสฺส วิเสสฺนะของ กุลปฺตฺตสฺสๆ สามิสัมพันธะใน มาตาปิตโร นํ วิเสสฺนะของ กุลปฺตฺตํๆ

อกถิตกัมมะใน วตฺวา “ตาท อาลปนะ ตฺวํ สุทฺธกัตฺตานิ กิลมสิฯ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก
 เอวคัप्พํ อวชารณะเข้ากัปฺ เอกโกฯ วิเสสณะของ ตฺวํ เคเห กัถิ อรณฺเณ กัถิ วิสยาชาระ
 ใน กโรนฺโต จ สองคัप्พํ ปทสมุจจยัถะเข้ากัปฺ เคเห และ อรณฺเณ กมฺมํ อวุตตกัมมะ
 ใน กโรนฺโตฯ อัปฺภันตฺรกีริยาของ ตฺวํ, มยํ สุทฺธกัตฺตานิ อาเนสฺสามฯ อาชยตบท
 กัตฺตฺวาจก เอกํ วิเสสณะของ กุมาริกัฯ อวุตตกัมมะใน อาเนสฺสาม เต สัมปทานใน
 อาเนสฺสาม” อิติคัप्พํ อาการะใน วตฺวาฯ ปุพฺพกาลกีริยาใน ปฏิภุชิตฺตา “อมฺมตาท
 อาลปนะ อตฺโถ สุทฺธกัตฺตานิ อตฺถิฯ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก นคัप्พํ ปฏิเสชระใน อตฺถิ
 มยฺหํ สัมปทานใน อตฺถิ เอวรฺูปาย วิเสสณะของ กุมาริกายฯ ตติยาวิเสสณะใน อตฺโถ,
 อหํ สุทฺธกัตฺตานิ อฺุปฺภุจฺหิสฺสามิฯ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก, ตุมฺเห สุทฺธกัตฺตานิ ชีวถฯ
 อาชยตบทกัตฺตฺวาจก ยาวคัप्พํ ปริจเฉทนต์ถะ, ตาวคัप्พํ ปริจเฉทนต์ถะ โว อวุตต-
 กัมมะใน อฺุปฺภุจฺหิสฺสามิ เอวคัप्พํ อวชารณะเข้ากัปฺ สหตฺถาฯ กระณะใน อฺุปฺภุจฺหิสฺสามิ”
 อิติคัप्พํ อาการะใน ปฏิภุชิตฺตา เตน วิเสสณะของ กุลปฺตฺเตนฯ อนภิหิตกัตฺตานิ
 ปฏิภุชิตฺตาฯ วิเสสณะของ มาตาปิตโร ปุณฺปุณฺํ กีริยาวิเสสณะใน ยาจิตฺวาฯ ปุพฺพกาล-
 กีริยาใน อานยีสฺสุ กุมาริกั อวุตตกัมมะใน อานยีสฺสุ ฯ

๓๖. สฺวา กติปาเหเนว เต อฺุปฺภุจฺหิตฺวา ปจฺจนา เตสํ ทสฺสนมฺปิ อนิจฺจนฺตึ “น สกฺกา
 ตว มาตาปิตฺตฺหิ สทฺธิ เอภฺภุจฺจาเน วสิตฺตฺนฺติ อฺุชฺฌายิตฺวา, ตสฺมี อตฺตโน กถํ
 อคฺคณฺหนฺเต, ตสฺส พหิคตฺกालะ มกจิวกขณฺฑานิ จ ยาคุเฝณฺณจ คเหตุวา
 ตตฺถ ตตฺถ อากิริตฺวา เตนาคนฺตฺวา “กิมิหนฺติ ปฺุภฺจฺจา “อิเมสํ อนฺธมฺหลฺลกาณํ เอตํ
 กมฺมํ, สพฺพํ เคหํ กิลิฏฺจํ กโรนฺตา วิจฺรณฺติ, น สกฺกา เอเตหิ สทฺธิ เอภฺภุจฺจาเน
 วสิตฺตฺนฺติ อาห ฯ

สฺวา (กุมาริกา) กติปาเหเนว เอว เต (มาตาปิตโร) อฺุปฺภุจฺหิตฺวา ปจฺจนา เตสํ (มาตาปิตฺตฺนํ)
 ทสฺสนมฺปิ อนิจฺจนฺตึ “(มยา) น สกฺกา ตว มาตาปิตฺตฺหิ สทฺธิ เอภฺภุจฺจาเน วสิตฺตฺนฺติ อฺุชฺฌายิตฺวา,
 ตสฺมี (สามิเก) อตฺตโน กถํ อคฺคณฺหนฺเต, ตสฺส (สามิกสฺส) พหิคตฺกालะ มกจิวกขณฺฑานิ จ
 ยาคุเฝณฺณํ จ คเหตุวา ตตฺถ ตตฺถ (จาเน) อากิริตฺวา เตน (สามิเกน) อาคนฺตฺวา “กึ อิทํ
 (การณฺ)” อิติ ปฺุภฺจฺจา “อิเมสํ อนฺธมฺหลฺลกาณํ เอตํ (กมฺมํ) กมฺมํ (โหติ), (เต อนฺธมฺหลฺลกา)
 สพฺพํ เคหํ กิลิฏฺจํ กโรนฺตา วิจฺรณฺติ, (มยา) น สกฺกา เอเตหิ (อนฺธมฺหลฺลเกหิ) สทฺธิ
 เอภฺภุจฺจาเน วสิตฺตฺนฺติ อาห ฯ

สา (กุมาริกา) อ.นางกุมาริกานั้น อุปฐกหิตวา บำรุงแล้ว เต (มาตาปิตโร) ซึ่งมารดาและบิดา ท. เหล่านั้น กติปาเหเน เอว โดยวันเล็กน้อยนั้นเที่ยว อนิจจนุติ ไม่ปรารถนาอยู่ ทสฺสนมุปี แม้ซึ่งการเห็น เตสฺ (มาตาปิตุณ) ซึ่งมารดาและบิดา ท. เหล่านั้น ปจฺจมา ในกาลภายหลัง อฺขุขฺมายิตฺวา ยกโทษแล้ว อิติ ว่า “(มยา) อันดิฉัน น สกฺกา ไม่อาจ วสิตฺุ เพื่ออันอยู่ เอกฺกฺจาเน ในที่เดียวกัน สทฺธิ กับ มาตา-ปิตุหิ ด้วยมารดาและบิดา ท. ตว ของท่าน” อิติ ดังนี้, ตสฺมิ (สามิกเก) ครั้นเมื่อสามีนั้น อคฺคณฺหนเต ไม่ถือเอาอยู่ กถิ ซึ่งวาจาเป็นเครื่องกล่าว อตฺตโน ของตน, คเหตุวา ถือเอาแล้ว มกฺจิวากขณฺทานิ จ ซึ่งท่อนแห่งปานและปอ ท. ด้วย ยาคุ-เพณฺ จ ซึ่งฟองแห่งข้าวต้มด้วย อากิริตฺวา เรี่ยรายแล้ว ตตฺถ ตตฺถ (จาเน) ในที่นั้นๆ พหิตฺตกาเล ในกาลเป็นที่ไปแล้วในภายนอก ตสฺส (สามิกสฺส) แห่งสามีนั้น เตน (สามิกเณ) อาคนฺตฺวา “กิ อิทฺิ (การณฺ)” อิติ ปุญฺจา ผู้อันสามีนั้น มาแล้ว ถามแล้ว ว่า “อ.เหตุนี้ อะไร” ดังนี้ อาห กล่าวแล้ว อิติ ว่า “เอตฺติ (กมุมนฺ) อ.กรรมนั้น กมุมนฺ เป็นกรรม อิเมสฺ อนุสมฺหุลลกาณฺ ของคนแก่ผู้บอด ท. เหล่านี้ (โหติ) ย่อมเป็น, (เต) อนุสมฺหุลลกา) อ.คนแก่ผู้บอด ท. เหล่านี้ กโรหนฺตา วิจฺรณฺติ ย่อมเที่ยวกระทำอยู่ เคหฺ ซึ่งเรือน สพฺพํ ทั้งปวง กิลิฏฺฐํ ให้เป็นที่อันเศร้าหมองแล้ว, (มยา) อันดิฉัน น สกฺกา ไม่อาจ วสิตฺุ เพื่ออันอยู่ เอกฺกฺจาเน ในที่แห่งเดียวกัน สทฺธิ กับ เอเตหิ (อนุสมฺหุลลเกหิ) ด้วยคนแก่ผู้บอด ท. เหล่านี้” อิติ ดังนี้ ฯ

นางกุมาริกานั้นบำรุงมารดาและบิดาเหล่านั้น โดยวันเล็กน้อยเท่านั้น ในภายหลัง ไม่ปรารถนาแม้จะเห็นมารดาและบิดาเหล่านั้น ยกโทษว่า “ดิฉันไม่อาจเพื่อจะอยู่ในที่แห่งเดียวกันกับด้วยมารดาและบิดาของท่านได้”, เมื่อสามีไม่ถือเอาถ้อยคำของตน, ถือเอาท่อนปานและปอ และฟองข้าวต้ม เรี่ยรายลงในที่นั้นๆ ในกาลเป็นที่ไปในภายนอกแห่งสามีนั้น ผู้อันสามีนั้นมาแล้วถามแล้วว่า “เหตุนี้อะไร ?” ก็กล่าวว่า “กรรมนั้น เป็นกรรมของคนแก่ผู้บอดทั้งหลายเหล่านี้, คนแก่ผู้บอดเหล่านั้น ย่อมเที่ยวทำเรือนทั้งปวงให้เศร้าหมองแล้ว, ดิฉันไม่อาจเพื่อจะอยู่ในที่แห่งเดียวกันกับด้วยคนแก่ผู้บอดทั้งหลายเหล่านี้ได้”

สา วิเสสนะของ กุมาริกาฯ สุทฺธกตฺตาใน อาหฯ อาชยาตบทกตฺตฺวาจก เอวตฺัพทฺ อวธารณะเข้ากับ กติปาเหเนฯ ตติยาวิเสสนะใน อุปฐกหิตฺวา เต วิเสสนะของ

มาตาศีตโรจ อุตตกัมมะใน อุกฤษฏิตวาจ ปุพพกาลกิริยาใน อนิจฺจนฺตี ปจฺจกา
 กาลสัตตมีใน อนิจฺจนฺตี เตส วิเสสนะของ มาตาศีตโรจ ญฺญูจฺจ อุตตกัมมะใน ทสฺสนํ
 อปิตฺทํ อเปกขัตถะเข้ากับ ทสฺสนํ อุตตกัมมะใน อนิจฺจนฺตี อัมภันตริกิริยาของ
 กุมาริกา “มยา อนภิตกัตตานิ สกฺกาจ กิริยาบทภาววาจก นคัพฺทํ ปฏฺวิเสระใน สกฺกา
 ตว สามีสัมพันธะใน มาตาศีตโรจ สหัตถตติยาเข้ากับ สหุจฺจ กิริยาสมวายะใน วสิตุํ
 เอกกฺกจาเน วิสยาธาระใน วสิตุํ ตุมัตถสัมปทานใน สกฺกา” อิตฺตคัพฺทํ อากาเรใน
 อุกฤษฏิตวาจ ปุพพกาลกิริยาใน คเหตุวา, ตสฺมี วิเสสนะของ สามิเกจ ลักษณะ
 ใน อคฺคณฺหนฺเตจ ลักษณะกิริยา อุตฺตโน สามีสัมพันธะใน กถํ อุตตกัมมะใน
 อคฺคณฺหนฺเต, ตสฺส วิเสสนะของ สามิกสฺสจ สามีสัมพันธะใน พหิคตกาเลจ กาลสัตตมี
 ใน คเหตุวา มกจิวากขณฺทานิ กิตฺติ ยาคุเณณ กิตฺติ อุตตกัมมะใน คเหตุวา จ สองคัพฺทํ
 ปทสมุจจยัตถะเข้ากับ มกจิวากขณฺทานิ และ ยาคุเณณ คเหตุวา ปุพพกาลกิริยาใน
 อากิริตฺวา ตตฺถ สองบท วิเสสนะของ จาเนจ วิสยาธาระใน อากิริตฺวาจ ปุพพกาลกิริยา
 ใน ปุฏฺจจา เตน วิเสสนะของ สามิเกนจ อนภิตกัตตานิ ปุฏฺจจา อากนฺตฺวา ปุพพกาล-
 กิริยาใน ปุฏฺจจา “กึ กิตฺติ อิทํ กิตฺติ วิเสสนะของ การณํจ ลิงคัตถะ” อิตฺตคัพฺทํ อากาเรใน
 ปุฏฺจจาจ วิเสสนะของ กุมาริกา “เอตํ วิเสสนะของ กมมํจ สฺสทกัตตานิ โหติจ อาขยาต-
 บทกัตตฺวาจก อิมสํ วิเสสนะของ อนฺธมหลลกาณํจ สามีสัมพันธะใน กมมํจ วิกิต-
 กัตตานิ โหติ, เต วิเสสนะของ อนฺธมหลลกาจ สฺสทกัตตานิ วิจฺรณฺติจ อาขยาตบท
 กัตตฺวาจก สพฺพํ วิเสสนะของ เคหํจ อุตตกัมมะใน กโรนฺตา กิลิฏฺจํ วิกิตกัมมะใน
 กโรนฺตาจ อัมภันตริกิริยาของ อนฺธมหลลกา, มยา อนภิตกัตตานิ สกฺกาจ กิริยา-
 บทภาววาจก นคัพฺทํ ปฏฺวิเสระใน สกฺกา เอเตหิ วิเสสนะของ อนฺธมหลลเกหิจ
 สหัตถตติยาเข้ากับ สหุจฺจ กิริยาสมวายะใน วสิตุํ เอกกฺกจาเน วิสยาธาระใน วสิตุํ
 ตุมัตถสัมปทานใน สกฺกา” อิตฺตคัพฺทํ อากาเรใน อาห ๕

.....
 ๓๗. เหวํ ตาย ปุณฺปปุณฺ กถยมานาย, เหวรุโปปิ ปุริตปารมี สตฺโต มาตาศีตโรจ สหุจฺจ
 กิขุชฺช ๕

.....
 เหวํ ตาย (กุมาริกาย) ปุณฺปปุณฺ กถยมานาย, เหวรุโปปิ ปุริตปารมี สตฺโต มาตาศีตโรจ สหุจฺจ
 กิขุชฺช ๕

ตาย (กุมาริกาย) ครั้นเมื่อนางกุมาริกานั้น กถยมาหาย กล่าวอยู่ ปุณปุณฺ์ บ่อยๆ เหว่ อย่างนี้, สตุโต อ.สัตว์ ปูริตปารมี ผู้มีบารมีอันให้เต็มแล้ว เหวรุโปปี แม้อันมี อย่างนี้เป็นรูป ภิขุชิตี แดกแล้ว สหุธิ กับ มาตาปีตฺุหิ ด้วยมารดาและบิดา ท. ๫

ครั้นเมื่อนางกุมาริกานั้นกล่าวอยู่บ่อยๆ อย่างนี้, สัตว์ผู้มีบารมีอันเต็มแม่เห็นปานนี้ แดกแล้วกับด้วยมารดาและบิดา

ตาย วิเสสนะของ กุมาริกายๆ ลักษณะใน กถยมาหายๆ ลักษณะกิริยา เหว่ กิริยา- วิเสสนะใน กถยมาหาย ปุณปุณฺ์ กิริยาวิเสสนะใน กถยมาหาย, อปีตัพท์ อเปกชัตถะ เข้ากับ เหวรุโปปี กิติ ปูริตปารมี กิติ วิเสสนะของ สตุโตๆ สหุทกัตตาใน ภิขุชิตีๆ อาชยาตบทกัตตฺุวาจก มาตาปีตฺุหิ สหัตถตติยาเข้ากับ สหุธิๆ กิริยาสมวายะใน ภิขุชิตี ๫

๓๘. โส “โหตุ, ขานิสฺสามิ เตสํ กตฺตพฺพฺหุติ เต โภเชตฺวา “อมฺมตาท อสุกฺกุจฺจาเน นาม ตุมฺหากํ ฆาตกา อาคมนํ ปจฺจาสีสนฺหิ, มยํ ตตฺถ คมิสฺสามาติ เต ยานกํ อาโรเปตฺวา อาทาย คจฺจนฺโต อฏฺฐิมชฺฉมํ ปตฺตกาเล “ตาท รสฺมียो คณฺหาถ, โคณา ปโตทสณฺณาย คมิสฺสนฺหิ, อิมสฺมี จาเน โจรา วสนฺหิ, อหํ โอตฺรามิติ ปิตฺุ หตฺเถ รสฺมียो ทตฺวา โอตฺริตฺวา คจฺจนฺโต สหุทํ ปรีวตฺเตตฺวา โจรานํ อฏฺฐิจิตฺสทฺหมกาสิ ๫

โส (กุลปฺตุโต “เอตํ การณํ) โหตุ, (อหํ) ขานิสฺสามิ เตสํ (มาตาปีตฺุนํ มยา) กตฺตพฺพฺ (กมฺม) อิติ (วตฺวา) เต (มาตาปีตฺุโร) โภเชตฺวา “อมฺมตาท อสุกฺกุจฺจาเน นาม ตุมฺหากํ ฆาตกา อาคมนํ ปจฺจาสีสนฺหิ, มยํ ตตฺถ (จาเน) คมิสฺสามาติ (วตฺวา) เต (มาตาปีตฺุโร) ยานกํ อาโรเปตฺวา อาทาย คจฺจนฺโต อฏฺฐิมชฺฉมํ ปตฺตกาเล “(ตุมฺเห) ตาท รสฺมียो คณฺหาถ, โคณา ปโตทสณฺณาย คมิสฺสนฺหิ, อิมสฺมี จาเน โจรา วสนฺหิ, อหํ โอตฺรามิติ (วตฺวา) ปิตฺุ หตฺเถ รสฺมียो ทตฺวา โอตฺริตฺวา คจฺจนฺโต สหุทํ ปรีวตฺเตตฺวา โจรานํ อฏฺฐิจิตฺสทฺหมกาสิ ๫

โส (กุลปฺตุโต) อ.กุลปฺตุตรนํ (วตฺวา) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “(เอตํ การณํ) อ.เหตุนํ โหตุ จมฺ, (อหํ) อ.เรา ขานิสฺสามิ จักฺภู (กมฺม) ซึ่งกรรม (มยา) กตฺตพฺพฺ อันอันเรา ฟิงฺกระทำ เตสํ (มาตาปีตฺุนํ) แก่มารดาและบิดา ท. เหล่านํ” อิติ ดั่งนี้ เต (มาตา- ปิตฺุโร) ยังมารดาและบิดา ท. เหล่านํ โภเชตฺวา ให้บริโภคแล้ว (วตฺวา) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “อมฺมตาท ข้าแต่แม่และพ่อ ฆาตกา อ.ญาติ ท. ตุมฺหากํ ของท่าน ท.

อสุกฏจาเน นาม ชื่อในที่โน้น ปจจาสิสนุติ ย่อมหวังเฉพาะ อาคมน์ ซึ่งการมา, มย อ.เรา ท. คมิสุสาม จักไป ตตถ (จาเน) ในที่นั่น” อิติ ดังนี้ อาโรเปตวา ยกขึ้นแล้ว เต (มาตาปิตโร) ซึ่งมารดาและบิดา ท. เหล่านั้น ยานกั สู้ยานน้อย อาทาย พาเอาแล้ว คจจนุโต ไปอยู่ (วตวา) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ตาด ข้าแต่พ่อ (ตุมุเห) อ.ท่าน คณุหาถ จงถือเอา รสมิโย ซึ่งเชือก ท., โคณา อ.โค ท. คมิสุสนุติ จักไป ปโตทสญญาถ ด้วยสัญญาแห่งปฏัก, โจรา อ.โจร ท. วสนุติ ย่อมอยู่ อิมสมิ จาเน ในที่นี้, อหิ อ.กระผม โอตรามิ จะข้ามลง” อิติ ดังนี้ ปตตกาเล ในกาล เป็นที่ถึงแล้ว อฎวิมชฎิ ซึ่งท่ามกลางแห่งดง ทตวา ให้แล้ว รสมิโย ซึ่งเชือก ท. หตุเถ ในมือ ปิตุ ของบิดา โอตริตวา ข้ามลงแล้ว คจจนุโต ไปอยู่ สททิ ยังเสียง ปริวตเตตวา ให้เป็นไปรอบแล้ว อกาสิ ได้กระทำแล้ว อฎจิตสททิ ซึ่งเสียงเป็นที่ตั้ง ขึ้นแล้ว โจราน์ แห่งโจร ท. ๕

กุลบุตรนั้น กล่าวว่า “เหตุนั้นจงยกไว้, เราจักรู้กรรมที่เราควรทำแก่มารดาและบิดา เหล่านี้” ยังมารดาและบิดาเหล่านี้ให้บริโภคนแล้ว กล่าวว่า “ข้าแต่แม่และพ่อ พวก ญาติของท่านทั้งหลายในที่ชื่อโน้น ย่อมหวังเฉพาะการมา, พวกเราจักไปในที่นั้น” ยก มารดาและบิดาเหล่านี้ขึ้นสู่ยานน้อย พาเอาแล้ว ไปอยู่ กล่าวว่า “ข้าแต่พ่อ ท่านจง ถือเอาเชือกทั้งหลาย, โคทั้งหลายจักไปด้วยสัญญาแห่งปฏัก, พวกโจรย่อมอยู่ในที่ นี้, กระผมจะข้ามลง” ดังนี้ ในกาลเป็นที่ถึงท่ามกลางดง ให้เชือกทั้งหลายในมือของ บิดา ลงแล้วก็ไป ยังเสียงให้เป็นไปรอบแล้ว ได้ทำเสียงตั้งขึ้นแห่งพวกโจร

โส วิเสสณะของ กุลบุตรโตๆ สุธกัตตาใน อกาสิๆ อาชยาตบทกัตตวาจก “เอต วิเสสณะของ การณๆ สุธกัตตาใน โหตุๆ อาชยาตบทกัตตวาจก, อหิ สุธกัตตาใน ชานิสูสามิๆ อาชยาตบทกัตตวาจก เตสิ วิเสสณะของ มาตาปิตุนๆ สัมปทาน ใน กตตพพิ มยา อนภิตกัตตาใน กตตพพิๆ วิเสสณะของ กมมิง อวุตตกัมมะใน ชานิสูสามิ” อิติศัพท์ อากาเรใน วตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน โภเชตวา เต วิเสสณะของ มาตาปิตโรๆ การิตกัมมะใน โภเชตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน วตวา “อมมตาด อาลปะนะ ฌาตกา สุธกัตตาใน ปจจาสิสนุติๆ อาชยาตบทกัตตวาจก นามศัพท์ สัญญาโชตกะ เข้ากับ อสุกฏจาเนๆ วิสยาธาระใน ฌาตกา ตุมุหากั สามีสัมพันธะใน ฌาตกา อาคมน์ อวุตตกัมมะใน ปจจาสิสนุติ, มย สุธกัตตาใน คมิสุสามๆ อาชยาตบท

กัตตุวจาก ตตถ วิเสสณะของ จาเนญ วิสยาธาระใน คมิสสาม” อิติศัพท์ อากาเรใน วตุวาท ปุพพกาลกิริยาใน อาโรเปตวา เต วิเสสณะของ มาตาปิตโร อวุตตกัมมะใน อาโรเปตวา ยานกั สัมปาปญญีกัมมะใน อาโรเปตวา ปุพพกาลกิริยาใน อาทายถ สمانกาลกิริยาใน คจจนโตถ อัมภันตริกิริยาของ กุลปุตโต อฏฐิมชฎ สัมปาปญญีกัมมะใน ปตต- ปตตกาเล กาลสัตตมีใน วตุวา “ตาท อาลปนะ ตุมเห สุทธกัตตาใน คณหาถ อาชยาตบทกัตตุวจาก รสมิโย อวุตตกัมมะใน คณหาถ, โคณา สุทธกัตตาใน คมิสสนุติ อาชยาตบทกัตตุวจาก ปโตทสญญาเย ภาระใน คมิสสนุติ, โจรา สุทธกัตตาใน วสนุติ อาชยาตบทกัตตุวจาก อิมสมิ วิเสสณะของ จาเนญ วิสยาธาระ ใน วสนุติ, อหิ สุทธกัตตาใน โอตรามิ อาชยาตบทกัตตุวจาก” อิติศัพท์ อากาเรใน วตุวาท ปุพพกาลกิริยาใน ทตุวา ปิตุ สามีสัมพันธะใน หตุเถถ วิสยาธาระใน ทตุวา รสมิโย อวุตตกัมมะใน ทตุวาท ปุพพกาลกิริยาใน โอตริตุวาท ปุพพกาลกิริยาใน คจจนโตถ อัมภันตริกิริยาของ กุลปุตโต สหุท การิตกัมมะใน ปริวตุเตตตุวาท สمانกาลกิริยาใน อกาสิ โจรานัง สามีสัมพันธะใน อฏฐิจิตสททำ อวุตตกัมมะใน อกาสิ ฯ

๓๙. มาตาปิตโร ตัง สหุท สุตวา “โจรา อฏฐิจิตาติ สญญาเย “ตาท มย มหาลลกา, ตวั อตตทานเมว รกฺขาหิตี อหิสฺสุ ฯ

มาตาปิตโร ตัง สหุท สุตวา “โจรา อฏฐิจิตาติ สญญาเย “ตาท มย มหาลลกา (อมฺห), ตวั อตตทานัง เอว รกฺขาหิตี อหิสฺสุ ฯ

มาตาปิตโร อ.มารดาและบิดา ท. สุตวา ฟังแล้ว ตัง สหุท ซึ่งเสียงนั้น อหิสฺสุ กล่าว แล้ว อิติ ว่า “ตาท ดูก่อนพ่อ มย อ.เรา ท. มหาลลกา เป็นคนแก่ (อมฺห) ย่อมเป็น, ตวั อ.เธอ รกฺขาหิ จงรักษา อตตทานัง เอว ซึ่งตนนั้นเที่ยว” อิติ ดังนี้ สญญาเย ด้วยความสำคัญ อิติ ว่า “โจรา อ.โจร ท. อฏฐิจิตา ตั้งขึ้นแล้ว” อิติ ดังนี้ ฯ

มาตาปิตโร สหุทกัตตาใน อหิสฺสุ อาชยาตบทกัตตุวจาก ตัง วิเสสณะของ สหุททำ อวุตตกัมมะใน สุตวาท ปุพพกาลกิริยาใน อหิสฺสุ “โจรา สหุทกัตตาใน อฏฐิจิตา กิตบทกัตตุวจาก” อิติศัพท์ สรุปะใน สญญาเย ภาระใน อหิสฺสุ “ตาท อาลปนะ มย สหุทกัตตาใน อมฺห อาชยาตบทกัตตุวจาก มหาลลกา วิกติกัตตาใน อมฺห, ตวั สหุทกัตตาใน รกฺขาหิ อาชยาตบทกัตตุวจาก เอวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ อตตทานัง อวุตตกัมมะใน

รขุขาคี” อิติศัพท์ อาการะใน อาหंसุ ฯ

๔๐. โส มาตาศิตโร ตถา วิรวนเตปี โจรสทุท กโรนโต โกฎฏเฏตวา มาเรตวา อฏวิย
ชิปีตวา ปจจาคมิ ฯ

โส (กุลปุตโต) มาตาศิตโร ตถา วิรวนเตปี โจรสทุท กโรนโต โกฎฏเฏตวา (เต มาตาศิตโร)
มาเรตวา อฏวิย ชิปีตวา ปจจาคมิ ฯ (เปิด อิติ ข้อ ๓๔ “อติเต กิร...)

โส (กุลปุตโต) อ.กุลบุตรนั้น กโรนโต กระทำอยู่ โจรสทุท ซึ่งเสียงแห่งโจร
โกฎฏเฏตวา ทบแล้ว มาตาศิตโร ซึ่งมารดาและบิดา ท. วิรวนเตปี แม้ผู้ร้องอยู่
ตถา เหมือนอย่างนั้น (เต มาตาศิตโร) ยังมารดาและบิดา ท. เหล่านั้น มาเรตวา
ให้ตายแล้ว ชิปีตวา ชัดไปแล้ว อฏวิย ในดง ปจจาคมิ กลับมาแล้ว ฯ

กุลบุตรนั้นทำเสียงโจร ทบมารดาและบิดาแม้ผู้ร้องอยู่เหมือนอย่างนั้น ยังมารดาและ
บิดาให้ตายแล้ว ชัดไปในดง กลับมาแล้ว

โส วิเสสนะของ กุลปุตโตๆ สททกัตตาใน ปจจาคมิๆ อาชยตบทกัตตวาจก มาตาศิตโร
อวุตตกัมมะใน โกฎฏเฏตวา ตถา กิริยาวิเสสนะใน วิรวนเต อปีศัพท์ อเปกชัตตะเข้ากับ
วิรวนเตๆ วิเสสนะของ มาตาศิตโร โจรสทุท อวุตตกัมมะใน กโรนโตๆ อัพกันตรกิริยา
ของ กุลปุตโต โกฎฏเฏตวาๆ สมานกาลกิริยาใน มาเรตวา เต วิเสสนะของ มาตาศิตโรๆ
การิตกัมมะใน มาเรตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน ชิปีตวา อฏวิย วิสยาคาระใน ชิปีตวาๆ
ปุพพกาลกิริยาใน ปจจาคมิ ฯ

๔๑. สตุถา อิมิ ตสส ปุพพกมมึ กเถตวา “ภิกขเว โมคคละลาโน เอตตกั กมมึ กตวา
อเนกานิ วสสสตสทสสานิ นีรเย ปจิตวา วิปากาวเสเสน อตตทาวสเต เอเวเมว
โกฎฏเฏตวา สญจณฺเณโต มรณํ ปตฺโต, เอวํ โมคคละลาเนน อตตโน กมฺมานุรูปเมว
มรณํ ลทฺฐํ, ปญฺจหิ โจรสเตหิ สทฺฐิ ปญฺจ ติตฺถียสทานิ มม ปุตฺตสฺส อปฺปทฺฏจสฺส
ปทฺฐสฺสิตวา อนฺรูปเมว มรณํ ลภีสุ; อปฺปทฺฏจสฺส หิ ปทฺฐสนฺโต ทสฺหิ การเณหิ
อนนพฺยสนํ ปาปฺพณฺาติเยวาทิ วตฺวา อนฺุสนฺธิ ฆฏฺเฏตวา ฐมฺมํ เทเสนฺโต อีมา คาคา
อภาสิ

“โย ทณฺฑเทณ อทณฺฑเทสุ	อปฺปทญฺเฐสุ ทุสฺสติ,
ทสนฺนหมณฺณตริ จานํ	ชิปฺปเมว นิคฺจจติ:
เวทํ ฆรฺุสํ ชานี	สรีรสุส ว เกทํ
ครุํ วาปิ อาพารํ	จิตฺตกุเขปํ ปาปุณฺเ,
ราชโต วา อุปฺสคฺคํ	อพฺภกฺขานํ ทารุณํ
ปริกฺขยํ ฌาตีนํ	โกคานํ ปภงฺคณํ,
อถวาสุส อคารานิ	อคฺคิ ทหติ ปาวโก
กายสุส เกทา ทุปฺปณฺโณ	นิริยํ โส อุปฺปชฺชตีติ ฯ

สตถา อิมํ ตสฺส (เถรสุส) ปุพฺพกมฺมํ กเถตุวา “ภิกฺขเว โมคฺคัลลาโน เอตฺตํ กมฺมํ กตฺวา
 อเนกานิ วสฺสตตสฺสทฺธานิ นิริเย ปจิตฺวา (ปุคฺคเลน) วิปากาวเสเสน อตฺตภาวสเท เอวํ เอว
 โภกฺกฺเขตฺวา สณฺจจฺจณฺโติ มรณํ ปตฺโต, เอวํ โมคฺคัลลาเนน อตฺตโน กมฺมานุรูปํ เอว มรณํ
 ลทฺธํ, ปญฺจหิ จอรสเทหิ สทฺธี ปญฺจ ติตฺถียสฺถานิ มม ปุตฺตสฺส อปฺปทญฺจสุส ปทฺสฺสิตฺวา อนฺรุปี
 เอว มรณํ ลภีสุ; (ปุคฺคโล) อปฺปทญฺจสุส (ปุคฺคลสุส) หิ ปทฺสฺสนฺโต ทสฺหิ การเณหิ
 อนนฺยพฺยสนํ ปาปุณฺาติ เอว” อิติ วตฺวา อนฺสนฺธี ฆมฺเฏตุวา ฐมฺมํ เทเสนฺโต อีมา คาถา อภาสิ

“โย (ปุคฺคโล) ทณฺฑเทณ อทณฺฑเทสุ	อปฺปทญฺเฐสุ (ปุคฺคเลสุ) ทุสฺสติ,
(โส ปุคฺคโล) ทสนฺน (จานานํ) อณฺณตริ จานํ	ชิปฺปํ เอว นิคฺจจติ:
เวทํ ฆรฺุสํ (วา) ชานี (วา)	สรีรสุส วา เกทํ
ครุํ วาปิ อาพารํ	จิตฺตกุเขปํ วา ปาปุณฺเ,
ราชโต วา อุปฺสคฺคํ	อพฺภกฺขานํ วา ทารุณํ
ปริกฺขยํ วา ฌาตีนํ	โกคานํ วา ปภงฺคณํ,
อถวา อสุส (ปุคฺคลสุส) อคารานิ	อคฺคิ ทหติ ปาวโก
กายสุส เกทา ทุปฺปณฺโณ	นิริยํ โส (ปุคฺคโล) อุปฺปชฺชตีติ ฯ

สตถา อ.พระศาสดา กเถตุวา ครั้นตรัสแล้ว ปุพฺพกมฺมํ ซึ่งกรรมในกาลก่อน ตสฺส
 (เถรสุส) ของพระเถระนั้น อิมํ นี้ วตฺวา ตรัสแล้ว อิติ ว่า “ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท.
 โมคฺคัลลาโน อ.พระโมคคัลลานะ กตฺวา กระทำแล้ว กมฺมํ ซึ่งกรรม เอตฺตํ อันมี
 ประมาณเท่านี้ ปจิตฺวา ไหม้แล้ว นิริเย ในนรก วสฺสตตสฺสทฺธานิ สิ้นแสนแห่งปี ท.
 อเนกานิ มิใช่หนึ่ง (ปุคฺคเลน) อตฺตภาวสเท เอวํ เอว โภกฺกฺเขตฺวา สณฺจจฺจณฺโติ

ผู้อันบุคคล ทบแล้ว ให้เป็นจุนด้วยดีแล้ว อย่างนั้นนึ่งเทียว ในร้อยแห่งอัทภาพ ปตุโต
ถึงแล้ว มรณ ซึ่งความตาย วิปากาวเสเสน เพราะวิปากอันเหลือลง, มรณ อ.ความ
ตาย กมฺมาหุรูปี เอว อันสมควรแก่กรรม อุตตโน ของตนนั้นเทียว โมคฺคฺลฺลาเน
อันพระโมคคัลลานะ ลหุํ ได้แล้ว เอว อย่างนี้, ติตฺถิยสตาหิ อ.ร้อยแห่งเดียรฉิย ท.
ปญฺจ ห้า สหฺริ กับ โจรสเทหิ ด้วยร้อยแห่งโจร ท. ปญฺจหิ ห้า ปทฺสุสฺติวา ประทุษร้าย
แล้ว ปุตฺตสฺส ตอบุตร มม ของเรา อปฺปทฺฏฺจฺสฺส ผู้ไม่ประทุษร้ายแล้ว ลภิสฺส ได้แล้ว
มรณ ซึ่งความตาย อหุรูปี เอว อันสมควรนั้นเทียว, หิ ด้วยว่า (ปุคฺคฺโล) อ.บุคคล
ปทฺสุสฺสโต ประทุษร้ายอยู่ (ปุคฺคฺลฺสฺส) ตอบุคคล อปฺปทฺฏฺจฺสฺส ผู้ไม่ประทุษร้าย
แล้ว ปาปฺภูนาติ เอว ย่อมถึงนั้นเทียว อนฺยพฺยสฺนํ ซึ่งความฉิบหายมิใช่ความเจริญ
การณฺหิ ด้วยเหตุ ท. ทสฺหิ สิบ” อิติ ดังนี้ อหุสฺนฺหิ ฆฏฺฏวา ฐมฺมํ เทเสนฺโต
เมื่อทรง สิบต่อ ซึ่งอนุสฺนฺหิ แสดง ซึ่งธรรม อภาสิ ได้ตรัสแล้ว อีมา คาถา ซึ่งพระ
คาถา ท. เหล่านี้ อิติ ว่า

“โย (ปุคฺคฺโล) อ.บุคคลใด ทฺสุสฺติ ย่อมประทุษร้าย (ปุคฺคฺเลสุ)
ในบุคคล ท. อทฺณฺเทสุ ผู้ไม่มีอาชญา อปฺปทฺฏฺเจสุ ผู้ไม่
ประทุษร้ายแล้ว ทณฺเทน ด้วยอาชญา, (โส ปุคฺคฺโล) อ.บุคคล
นั้น นิคฺจฺจติ ย่อมเข้าถึง ทสฺนฺ (จานานํ) อญฺญตรํ (จานํ)
ซึ่ง- แห่งเหตุ ท. สิบหนา -เหตุอย่างใดอย่างหนึ่ง ขิปฺปี เอว
พลันนั้นเทียว ปาปฺภูเน คือพึงถึง เวทํ ซึ่งเวทนา ผรุสฺ อัน
กล้าแข็ง (วา) หรือ (วา) หรือว่า ซาหิ ซึ่งความเสื่อม เกทํ
ซึ่งการแตก สรฺริสฺส แห่งสรฺริระ วา หรือ วา หรือว่า
อาพาธมฺปิ แม้ซึ่งอาพาธ ครุกํ อันหนัก จิตฺตฺกฺเขปํ ซึ่งความ
ฟุ้งซ่านแห่งจิต วา หรือ วา หรือว่า อฺปฺสคฺคํ ซึ่งความขัดข้อง
ราชโต จากพระราชา อพฺภกฺขานํ ซึ่งการกล่าวตู่ ทารุณํ
อันโหดร้าย วา หรือ วา หรือว่า ปริกฺขยํ ซึ่งความสิ้นไปรอบ
ญาติน์ แห่งญาติ ท. วา หรือว่า ปภฺงคฺคฺณํ ซึ่งความย่อยยับไป
โภคานํ แห่งโภคะ ท., อถวา อีกอย่างหนึ่ง อคฺคิ อ.ไฟ
ปาวโก ผู้ชำระ ทหฺติ ย่อมไหม้ อคารานิ ซึ่งเรือน ท. อสฺส
(ปุคฺคฺลฺสฺส) ของบุคคลนั้น, โส (ปุคฺคฺโล) อ.บุคคลนั้น

ทูปัญญโธ ผู้มีปัญญาอันโทษประทุษร้ายแล้ว อุปปชชติ ย่อม
เข้าถึง นිරยํ ซึ่งนรก เกทา เพราะการแตก กายสุส แห่ง
กาย” อิติ ดังนี้ ฯ

พระศาสดาครั้นตรัสบุพพกรรมของพระเถระนั้นนี้ ตรัสว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย พระ-
โมคคัลลานะทำกรรมมีประมาณเท่านี้ ใหม่ในนรกสิ้นหลายแสนปี ถูกทุบอย่างนี้นั้น
แหละแหลกเป็นจุณ ถึงความตายในร้อยอัฐภาพ เพราะวิบากที่เหลือ, ความตายที่
สมควรแก่กรรมของตนนั้นแหละ พระโมคคัลลานะได้แล้วอย่างนี้, เดียรถีย์ ๕๐๐ คน
พร้อมกับพวกโจร ๕๐๐ คน ประทุษร้ายต่อบุตรของเราผู้ไม่ประทุษร้ายแล้ว ได้ความ
ตายอันสมควรที่เดียว; ด้วยว่า บุคคลเมื่อประทุษร้ายต่อบุคคลผู้ไม่ประทุษร้ายแล้ว
ย่อมถึงนั้นแหละซึ่งความฉิบหายมิใช่ความเจริญ ด้วยเหตุ ๑๐ ประการ” ดังนี้ เมื่อทรง
สืบท่ออนุสนธิแสดงธรรม ได้ตรัสพระคาถาเหล่านี้ว่า

“บุคคลใด ย่อมประทุษร้ายในบุคคลทั้งหลาย ผู้ไม่มีอาชญา
ด้วยอาชญา ผู้ไม่ประทุษร้ายแล้ว, บุคคลนั้น ย่อมถึงเหตุอย่าง
ใดอย่างหนึ่ง บรรดาเหตุ ๑๐ ประการ พลันนั้นแหละ คือพึงถึง
เวทนากล้า หรือว่าความเสื่อม หรือว่าความแตกแห่งสรีระ แม้
ซึ่งอาพาธอย่างหนัก หรือว่าความฟุ้งซ่านแห่งจิต ความขัดข้อง
จากพระราชา หรือว่าการกล่าวต่ออย่างโหดร้าย ความสิ้นไป
รอบแห่งญาติทั้งหลาย หรือว่าความย่อยยับแห่งโภคะทั้งหลาย
อีกอย่างหนึ่ง ไฟผู้ชำระย่อมไหม้เรือนทั้งหลายของบุคคลนั้น,
บุคคลนั้นผู้มีปัญญาทราวม ย่อมเข้าถึงนรก เพราะการแตกแห่ง
กาย”

สตถา สุทธกัตตาใน อภาสิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อิมํ วิเสสนะของ ปุพฺพกมฺมํ
ตสฺส วิเสสนะของ เถรสฺสฯ สามิสัมพันธะใน ปุพฺพกมฺมํฯ อวุตตกัมมะใน กเถตฺวาฯ
ลักษณะตถะ “ภิกฺขเว อาลปนะ โมคฺคัลลानุ สุทธกัตตาใน ปตฺโตฯ กิตบทกัตตฺ-
วากจก เอตฺตํ วิเสสนะของ กมฺมํฯ อวุตตกัมมะใน กตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปจิตฺวา
อนะกานิ วิเสสนะของ วสฺสตสฺสทสฺสานิฯ อัจจันตสังโยคะใน ใน ปจิตฺวา นีรเย
วิสยาธาระใน ปจิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน โกฎฺเฏตฺวา ปุคฺคเลน อนภิตกัตตาใน

สญจณฺเณโต วิปากาวเสเสน เหตุโน ปตฺโต อตฺตภาวสเท วิสยาธาระโน ปตฺโต เอวคัพพทํ
 อวธารณะเข้ากับ เหว่ ๆ กิริยาวิเสสณะโน โกฎฺเฏตฺวา ๆ สมานกาลกิริยาโน สญจณฺเณ
 โต ๆ วิเสสณะของ โมคคฺลลาโน มรณํ สัมปาปฺณียกัมมะโน ปตฺโต, เอวคัพพทํ อวธารณะ
 เข้ากับ กมฺมานุรูปฺปี วิเสสณะของ มรณํ ๆ วุตตกัมมะโน ลหุทฺธี กิตตบทกัมมวาทก เหว่
 กิริยาวิเสสณะโน ลหุทฺธี โมคคฺลลาเนน อนภิตกัตตทาโน ลหุทฺธี อตฺตโน สามีสัมพันธะ
 โน กมฺมานุรูปฺปี, ปญจ วิเสสณะของ ติตฺถียสตานี ๆ สุทฺธกัตตทาโน ลภิสฺสุ ๆ อาชยาตบท
 กัตตฺวาจาก ปญจหิ วิเสสณะของ โจรสเตหิ ๆ สหัตถตตติยาเข้ากับ สทฺธี ๆ ทัพพสมวายะ
 โน ติตฺถียสตานี มมสามีสัมพันธะโน ปุตฺตสฺส ๆ สัมปทานโน ปทฺทฺสฺสิตฺวา อปฺปทฺทฺจฺจสฺส
 วิเสสณะของ ปุตฺตสฺส ปทฺทฺสฺสิตฺวา ปุพฺพกาลกิริยาโน ลภิสฺสุ เอวคัพพทํ อวธารณะเข้ากับ
 อนุรูปฺปี วิเสสณะของ มรณํ ๆ อวุตตกัมมะโน ลภิสฺสุ; หิตฺัพพทํ ผลโชตคกะ ปุคฺคโล สุทฺธ-
 กัตตทาโน ปาปฺณาติ ๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก อปฺปทฺทฺจฺจสฺส วิเสสณะของ ปุคฺคลสฺส ๆ
 สัมปทานโน ปทฺทฺสฺสนฺโต ๆ อัมภันตริกิริยาของ ปุคฺคโล ทสฺหิ วิเสสณะของ การณฺหิ ๆ
 กรณะโน ปาปฺณาติ อนนฺยพฺยสนํ สัมปาปฺณียกัมมะโน ปาปฺณาติ เอวคัพพทํ อวธารณะ
 เข้ากับ ปาปฺณาติ” อิตฺติคัพพทํ อากาเรโน วตฺวา ๆ ปุพฺพกาลกิริยาโน อฏฺเฏตฺวา อนฺนฺสนฺธิ
 อวุตตกัมมะโน อฏฺเฏตฺวา ๆ สมานกาลกิริยาโน เทเสนฺโต ฐมฺมํ อวุตตกัมมะโน
 เทเสนฺโต ๆ อัมภันตริกิริยาของ สตฺถา อีมา วิเสสณะของ คาถา ๆ อวุตตกัมมะโน
 อภาสิ

“โย วิเสสณะของ ปุคฺคโล ๆ สุทฺธกัตตทาโน ทฺทฺสฺสิตฺย อาชยาตบท
 กัตตฺวาจาก ทณฺเฑน กรณะโน ทฺทฺสฺสิตฺย อทณฺเฑสฺสุ กิตฺติ
 อปฺปทฺทฺเจสฺสุ กิตฺติ วิเสสณะของ ปุคฺคเลสฺสุ ๆ วิสยาธาระโน ทฺทฺสฺสิตฺย,
 โส วิเสสณะของ ปุคฺคโล ๆ สุทฺธกัตตทาโน นิคฺจฺจติ ๆ อาชยาตบท
 กัตตฺวาจาก ทสนฺนํ วิเสสณะของ จานานํ ๆ นิตฺถารณะโน
 อณฺณตฺรํ จานํ อณฺณตฺรํ วิเสสณะของ จานํ ๆ นิตฺถารณฺนิยะและ
 สัมปาปฺณียกัมมะโน นิคฺจฺจติ เอวคัพพทํ อวธารณะเข้ากับ
 ขิปฺปํ กิริยาวิเสสณะโน นิคฺจฺจติ: เวทนํ กิตฺติ ชานี กิตฺติ เกทนํ
 กิตฺติ อาพาธํ กิตฺติ จิตฺตฺกฺเขปํ กิตฺติ อฺปฺสคฺคํ กิตฺติ อพฺภกฺขานํ กิตฺติ
 ปริกฺขยํ กิตฺติ ปภฺงฺคณฺนํ กิตฺติ สัมปาปฺณียกัมมะโน ปาปฺเณ ผรฺสฺ
 วิเสสณะของ เวทนํ สรฺริสฺส สามีสัมพันธะโน เกทนํ ครุกํ

วิเสสณะของ อาพาธ อปีศัพท อเปกขัตถะเข้ากับ อาพาธ ราชโต อปาทานโน อุปสัคค ทารุณ วิเสสณะของ อพุกกขาน ฌาตีन्ह สามีสัมพันธะใน ปริกขย โภคาน สามีสัมพันธะใน ปภงคุณ วา แก้วศัพท ปทวิกัปปัตถะเข้ากับ เวทน ผรุส, ซานี, สรีรสส เกทน, ครุก อพาธมปิ, จิตตกุเขป ปาปุณ, ราชโต อุปสัคค, อพุกกขาน ทารุณ, ปริกขย ฌาตีन्ह และ โภคาน ปภงคุณ ปาปุณ วิเสสลาภีของ นิคจจติ อถวา อปรนัย ปาวโก วิเสสณะของ อคคิจ สุธกัตตาใน ทหติ อชาติบทกัตตวาจก อสส วิเสสณะของ ปุคคลสสๆ สามีสัมพันธะใน อคารานิจ อวุตตกัมมะใน ทหติ, ทุปปญโย กิติ โส กิติ วิเสสณะของ ปุคคโลๆ สุธกัตตาใน อุปชชติ อชาติบทกัตตวาจก กายสส สามีสัมพันธะใน เกทาจ เหตุ ใน อุปชชติ นริย สัมปาปุณียกัมมะใน อุปชชติ” อิตีศัพท สรูปะใน อิมา คาถา ๕

๔๒. ตตถ อทณฺฑเทสุติ: กายทณฺฑาทิวิริหิตेषु ชีณาสเวสุ ๕

ตตถ (ปเทศ) “อทณฺฑเทสุติ: (ปทสส) “กายทณฺฑาทิวิริหิตेषุ ชีณาสเวสุ” (อติ อตุโถ) ๕

(อตุโถ) อ.อรรถ (อติ) ว่า “ชีณาสเวสุ ในพระชีณาสพ ท. กายทณฺฑาทิวิริหิตेषุ ผู้เว้นแล้วจากอาชญาที่มีอาชญาอันเกิดแล้วแต่กายเป็นต้น” (อติ) ดังนี้ ตตถ (ปเทศ) “อทณฺฑเทสุติ (ปทสส) แห่ง- ในบท ท. เหล่านั้นหนา -บทว่า “อทณฺฑเทสุ” ดังนี้ ๕

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า “อทณฺฑเทสุ” ความว่า ในพระชีณาสพทั้งหลาย ผู้เว้นจากอาชญาที่มีอาชญาทางกายเป็นต้น

ตตถ วิเสสณะของ ปเทศๆ นิทธารณะใน ปทสส “อทณฺฑเทสุ” สรูปะใน อติๆ ศัพท สรูปะใน ปทสสๆ นิทธารณียะและสามีสัมพันธะใน อตุโถ “กายทณฺฑาทิวิริหิตेषุ วิเสสณะของ ชีณาสเวสุๆ วิสยาธาระใน ปทสสติ” อิตีศัพท สรูปะใน อตุโถๆ ลิงคัตถะ ๕

๔๓. **อปปทฎเจสุติ:** ปเรสุ วา อตตนิ วา นิรปราเชสุ ๕

“อปปทฎเจสุติ: (ปทสฺส) “ปเรสุ (ชเนสุ) วา อตตนิ วา นิรปราเชสุ” (อติ อตฺโถ) ๕

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อติ) ว่า “นิรปราเชสุ ผู้มีความผิดออกแล้ว (ชเนสุ) ในชน ท. ปเรสุ เหล่าอื่น วา หรือ วา หรือว่า อตตนิ ในตน” (อติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “อปปทฎเจสุติ ว่า “อปปทฎเจสุ” ดังนี้ ๕

บทว่า “อปปทฎเจสุ” ความว่า ผู้ไม่มีความผิด ในพวกชนเหล่าอื่นหรือว่าในตน

“อปปทฎเจสุ” สรุปะไน อติ๑ ศัพท์ สรุปะไน ปทสฺส๑ สามีสัมพันธะไน อตฺโถ “ปเรสุ วิเสสณะของ ชเนสุ๑ กิติ อตตนิ กิติ วิสยาธาระไน นิรปราเชสุ วา สองศัพท์ ปทวิกัปปัตตะเข้ากับ ปเรสุ ชเนสุ และ อตตนิ นิรปราเชสุ วิเสสณะของ ปุคฺคเลสุ” อติศัพท์ สรุปะไน อตฺโถ๑ ลิงคัตตะ ๕

๔๔. **ทสนุณหมญฺจตริ จานฺหุติ:** ทสฺสุ ทุกฺขการณฺเสสุ อญฺจตริ การณฺ ๕

“ทสนุณหมญฺจตริ จานฺหุติ: (คาถาปาทสฺส) “ทสฺสุ ทุกฺขการณฺเสสุ อญฺจตริ การณฺ” (อติ อตฺโถ) ๕

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อติ) ว่า “ทสฺสุ ทุกฺขการณฺเสสุ อญฺจตริ การณฺ ซึ่ง- ในเหตุแห่ง ความทุกฺข์ ท. สิบหนา -เหตุ อย่างใดอย่างหนึ่ง” (อติ) ดังนี้ (คาถาปาทสฺส) แห่งบาท แห่งพระคาถา “ทสนุณหมญฺจตริ จานฺหุติ ว่า “ทสนุณหมญฺจตริ จานฺ” ดังนี้ ๕

บาทพระคาถาว่า “ทสนุณหมญฺจตริ จานฺ” ความว่า บรรดาเหตุแห่งความทุกฺข์ ๑๐ ประการ เหตุอย่างใดอย่างหนึ่ง

“ทสนุณหมญฺจตริ จานฺ” สรุปะไน อติ๑ ศัพท์ สรุปะไน คาถาปาทสฺส๑ สามีสัมพันธะ ไน อตฺโถ “ทสฺสุ วิเสสณะของ ทุกฺขการณฺเสสุ๑ นิทธารณะไน อญฺจตริ จานฺ อญฺจตริ วิเสสณะของ จานฺ๑ นิทธารณึยะและสัมปาปฺญึยกัมมะไน นิคจฺจติ” อติศัพท์ สรุปะไน อตฺโถ๑ ลิงคัตตะ ๕

๔๕. **เวทนนฺฺติ:** สีสโรคาทีเกาท์ ผรุสฺส เวทนนฺฺ ๕

“เวทนนฺฺติ: (ปทสฺส) “สีสโรคาทีเกาท์ ผรุสฺส เวทนนฺฺ” (อิตติ อตฺโถ) ๕

(อตฺโถ) อ.อรรธ (อิตติ) ว่า “เวทนนฺฺ ซึ่งเวทนา ผรุสฺส อันเผ็ดร้อน สีสโรคาทีเกาท์ อันต่างด้วยโรคมโรคที่ศีระษะเป็นต้น” (อิตติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “เวทนนฺฺติ ว่า “เวทนนฺฺ” ดังนี้ ๕

บทว่า “เวทนนฺฺ” ได้แก่เวทนาเผ็ดร้อนอันต่างด้วยโรคมโรคปวดศีระษะเป็นต้น

“เวทนนฺฺ” สรุปะใน อิตติฯ ศัพท์ สรุปะใน ปทสฺสฯ สามีสัมพันธะใน อตฺโถ “สีสโรคาทีเกาท์ กิติ ผรุสฺส กิติ วิเสสนะของ เวทนนฺฺฯ สัมปาปญฺเญยักมมะใน ปาปุณเณ” อิตติศัพท์ สรุปะใน อตฺโถฯ ลิงคัตถะ ๕

๔๖. **ชานินฺฺติ:** กิจฉาธิคตสฺส ธนสฺส ชานินฺฺ ๕

“ชานินฺฺติ: (ปทสฺส “ปุคฺคเลน) กิจฉาธิคตสฺส ธนสฺส ชานินฺฺ” (อิตติ อตฺโถ) ๕

(อตฺโถ) อ.อรรธ (อิตติ) ว่า “ชานินฺฺ ซึ่งความเลื่อม ธนสฺส แห่งทรัพย์ (ปุคฺคเลน) กิจฉาธิคตสฺส อันบุคคลถึงทับแล้วโดยยาก” (อิตติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “ชานินฺฺติ ว่า “ชานินฺฺ” ดังนี้ ๕

บทว่า “ชานินฺฺ” ความว่า ความเลื่อมแห่งทรัพย์ที่บุคคลได้โดยยาก

“ชานินฺฺ” สรุปะใน อิตติฯ ศัพท์ สรุปะใน ปทสฺสฯ สามีสัมพันธะใน อตฺโถ “ปุคฺคเลน อนภิหิต-กัตตาใน กิจฉาธิคตสฺสฯ วิเสสนะของ ธนสฺสฯ สามีสัมพันธะใน ชานินฺฺฯ สัมปาปญฺเญยักมมะใน ปาปุณเณ” อิตติศัพท์ สรุปะใน อตฺโถฯ ลิงคัตถะ ๕

๔๗. **เกาฑนฺฺติ:** หตฺถจฺเจทาทีกั สรีระเกาฑนฺฺ ๕

“เกาฑนฺฺติ: (ปทสฺส) “หตฺถจฺเจทาทีกั สรีระเกาฑนฺฺ” (อิตติ อตฺโถ) ๕

(อตฺโถ) อ.อรรธ (อิตติ) ว่า “สรีระเกาฑนฺฺ ซึ่งการแตกแห่งสรีระ หตฺถจฺเจทาทีกั อันมีการตัดซึ่งมือเป็นต้น” (อิตติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “เกาฑนฺฺติ ว่า “เกาฑนฺฺ” ดังนี้ ๕

บทว่า “**เภทน์**” ความว่า การแตกของสรีระมีการตัดมือเป็นต้น

“เภทน์” สรุปะไน อิติ ๑ ศัพท์ สรุปะไน ปทสสุ ๑ สามีสัมพันธะไน อตุโถ “เหตุจเจทาที่ก วิเสสณะของ สรียเภทน์ ๑ สัมปาปุณียกัมมะไน ปาปุณเ” อิติศัพท์ สรุปะไน อตุโถ ๑ ลิงคัตถะ ๑

๔๘. **ครุกนุติ:** ปกขหตเอกจกขุปีจสปปิกุณิภาวุกุญจโรคาทีเภท ๑ ครุกาพาร ๑ วา ๑

“**ครุกนุติ:** (ปทสสุ) “ปกขหตเอกจกขุปีจสปปิกุณิภาวุกุญจโรคาทีเภท ๑ ครุกาพาร ๑ วา” (อติ อตุโถ) ๑

(อตุโถ) อ.อรรถ (อติ) ว่า “วา หรือว่า **ครุกาพาร** ซึ่งอาพารอันหนัก **ปกขหตเอก- จกขุปีจสปปิกุณิภาวุกุญจโรคาทีเภท** อันต่างด้วยอาพารมีความเป็นผู้มีกายข้างหนึ่ง อันโรคขจัดแล้ว ความเป็นผู้มีจักขุข้างเดียว ความเป็นผู้เสือกคลานไปด้วยตั้ง ความ เป็นนงอย และโรคเรื้อนเป็นต้น” (อติ) ดังนี้ (ปทสสุ) แห่งบท “**ครุกนุติ** ว่า “**ครุก**” ดังนี้ ๑

บทว่า “**ครุก**” ความว่า อาพารหนักอันต่างด้วยอาพารมีอัมพาต มีจักขุข้างเดียว ความเป็นผู้เสือกคลานไปด้วยตั้ง ความ เป็นนงอย และโรคเรื้อนเป็นต้น

“**ครุก**” สรุปะไน อิติ ๑ ศัพท์ สรุปะไน ปทสสุ ๑ สามีสัมพันธะไน อตุโถ “ปกขหตเอกจกขุ- ปีจสปปิกุณิภาวุกุญจโรคาทีเภท วิเสสณะของ ครุกาพาร ๑ สัมปาปุณียกัมมะไน ปาปุณเ วาศัพท์ ปทวิกปัตถะเข้ากับ ปกขหตเอกจกขุปีจสปปิกุณิภาวุกุญจโรคาทีเภท ครุกาพาร” อิติศัพท์ สรุปะไน อตุโถ ๑ ลิงคัตถะ ๑

๔๙. **จิตตกุเขปนุติ:** อุมมาท ๑

“**จิตตกุเขปนุติ:** (ปทสสุ) “อุมมาท” (อติ อตุโถ) ๑

(อตุโถ) อ.อรรถ (อติ) ว่า “**อุมมาท** ซึ่งความเป็นบ้า” (อติ) ดังนี้ (ปทสสุ) แห่งบท “**จิตตกุเขปนุติ** ว่า “**จิตตกุเขป**” ดังนี้ ๑

บทว่า “**จิตตกุเขป**” ความว่า ความเป็นบ้า

“จิตตกุเขป” สรุปะใน อิติฯ ศัพท์ สรุปะใน ปทสฺสฯ สามีสัมพันธะใน อตุโถ “อุมมาทํ
สัมปาปุณียกัมมะใน ปาปุณเณ” อิติศัพท์ สรุปะใน อตุโถฯ ลิงคัตถะ ฯ

๕๐. **อุปสคฺคนฺติ:** ยสฺวิโลปเสนาปติภูจฺจนาทิจฺฉินฺทนาทิกํ ราชโต อุปสคฺคํ วา ฯ

“อุปสคฺคนฺติ: (ปทสฺส) “ยสฺวิโลปเสนาปติภูจฺจนาทิจฺฉินฺทนาทิกํ ราชโต อุปสคฺคํ วา” (อิตติ
อตุโถ) ฯ

(อตุโถ) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า “วา หรือว่า **อุปสคฺคํ** ซึ่งความขัดข้อง ราชโต แต่พระ
ราชา ยสฺวิโลปเสนาปติภูจฺจนาทิจฺฉินฺทนาทิกํ มีการถอดซึ่งยศและการแย่งชิงซึ่ง
ตำแหน่งมีตำแหน่งแห่งเสนาบดีเป็นต้น” (อิตติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “อุปสคฺคนฺติ
ว่า “อุปสคฺคํ” ดังนี้ ฯ

บทว่า “**อุปสคฺคํ**” ความว่า หรือว่าความขัดข้องแต่พระราชามีการถอดยศ การแย่งชิง
ตำแหน่งมีตำแหน่งเสนาบดีเป็นต้น

“อุปสคฺคํ” สรุปะใน อิติฯ ศัพท์ สรุปะใน ปทสฺสฯ สามีสัมพันธะใน อตุโถ “ยสฺวิโลป-
เสนาปติภูจฺจนาทิจฺฉินฺทนาทิกํ วิเสสนะของ อุปสคฺคํ ราชโต อปาทานใน อุปสคฺคํฯ
สัมปาปุณียกัมมะใน ปาปุณเณ วาศัพท์ ปทวิกัปิตถะเข้ากับ ยสฺวิโลปเสนาปติภูจฺจ
นาทิจฺฉินฺทนาทิกํ ราชโต อุปสคฺคํ” อิติศัพท์ สรุปะใน อตุโถฯ ลิงคัตถะ ฯ

๕๑. **อพฺภกฺขานนฺติ:** อทิจฺฉอสฺสุตฺตอจฺฉินฺทิตฺตปฺพุพฺพํ ‘อิทํ สนฺธิจฺเจทาทิกมฺมํ อิทํ วา
ราชปฺรราชกมฺมํ ตยา กตฺนฺติ เอวฺรुปี ทารุณํ อพฺภกฺขานํ วา ฯ

“อพฺภกฺขานนฺติ: (ปทสฺส) “(อตุตฺตนา) อทิจฺฉอสฺสุตฺตอจฺฉินฺทิตฺตปฺพุพฺพํ ‘อิทํ สนฺธิจฺเจทาทิกมฺมํ อิทํ วา
ราชปฺรราชกมฺมํ ตยา กตฺนฺติ เอวฺรุปี ทารุณํ อพฺภกฺขานํ วา” (อิตติ อตุโถ) ฯ

(อตุโถ) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า “**อพฺภกฺขานํ** ซึ่งการกล่าวต่อ ทารุณํ อันโหดร้าย (อตุตฺตนา)
อทิจฺฉอสฺสุตฺตอจฺฉินฺทิตฺตปฺพุพฺพํ อันอันตนไม่เห็นแล้ว ไม่ฟังแล้ว และไม่คิดแล้วในกาลก่อน
เอวฺรุปี อันมีอย่างนี้เป็นรูป อิตติ ว่า ‘อิทํ สนฺธิจฺเจทาทิกมฺมํ อ.กรรมมีการตัดซึ่งที่ต่อ
เป็นต้นนี้ วา หรือว่า อิทํ ราชปฺรราชกมฺมํ อ.กรรมคือความผิดต่อพระราชานี้ ตยา
อันท่าน กตํ กระทำแล้ว’ อิตติ ดังนี้” (อิตติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “อพฺภกฺขานนฺติ

ว่า “อพุกุขาน” ดังนี้ ๕

บทว่า “อพุกุขาน” ความว่า การกล่าวตู่ที่โหดร้ายที่ตนไม่เคยเห็น ไม่เคยได้ยิน ไม่เคยคิด อันเห็นปานนี้ว่า “กรรมมีการตัดที่ต่อเป็นต้นนี้หรือว่ากรรมคือความผิดต่อพระ-ราชา ท่านทำแล้ว”

“อพุกุขาน” สรุปะไน อิติ๑ ศัพท์ สรุปะไน ปทสฺส๑ สามีสัมพันธะไน อตุโถ “อตุตนา อนภิตกัตตนา อทิฏฺฐอสฺสุตอจินฺตติ- อทิฏฺฐอสฺสุตอจินฺตติปฺพุพฺพิ วิเสสนะของ อพุกุขาน ‘อิหํ สองบท วิเสสนะของ สนฺธิจฺเจทาติกมฺมํ และ ราชปฺราธกมฺมํ สนฺธิจฺเจทาติกมฺมํ กิติ ราชปฺราธกมฺมํ กิติ วุตตกัมมะไน กตฺ๑ กิตบทกัมมวจาก วาศฺพทฺ ปทวิกปฺปัตตะเข้ากัปป อิหํ สนฺธิจฺเจทาติกมฺมํ และ อิหํ ราชปฺราธกมฺมํ ตยา อนภิตกัตตนา กตฺ’ อิติศัพท์ สรุปะไน อพุกุขาน เอรูปรุ กิติ ทารุณ กิติ วิเสสนะของ อพุกุขาน๑ สัมปาปฺณียกัมมะไน ปาปฺณเณ” อิติศัพท์ สรุปะไน อตุโถ๑ ลิงคัตตะ ๕

๕๒. **ปริกขยํ ว ฅาตีन्हติ:** อตุตโน อวสฺสโย ภวิทฺตุ สมตฺถานํ ฅาตีन्हํ ปริกขยํ วา ๕

“ปริกขยํ ว ฅาตีन्हติ: (คาถาปาทสฺส) “อตุตโน อวสฺสโย ภวิทฺตุ สมตฺถานํ ฅาตีन्हํ ปริกขยํ วา” (อติ อตุโถ) ๕

(อตุโถ) อ.อรรถ (อติ) ว่า “วา หรือว่า ปริกขยํ ซึ่งความสิ้นไปรอบ ฅาตีन्हํ แห่งฅาติ ท. สมตฺถานํ ผู้สามารถ อตุตโน อวสฺสโย ภวิทฺตุ เพื่ออัน เป็นที่พึง ของตน เป็น” (อติ) ดังนี้ (คาถาปาทสฺส) แห่งบาทแห่งพระคาถา “ปริกขยํ ว ฅาตีन्हติ ว่า “ปริกขยํ ว ฅาตีन्हํ” ดังนี้ ๕

บาทพระคาถาว่า “ปริกขยํ ว ฅาตีन्हํ” ความว่า หรือว่าความสิ้นไปแห่งฅาติทั้งหลาย ผู้สามารถเพื่อจะเป็นที่พึงของตน

“ปริกขยํ ว ฅาตีन्हํ” สรุปะไน อิติ๑ ศัพท์ สรุปะไน คาถาปาทสฺส๑ สามีสัมพันธะไน อตุโถ “อตุตโน สามีสัมพันธะไน อวสฺสโย๑ วิกตีกัตตนา ภวิทฺตุ๑ ตุมตตสัมปทาน ไน สมตฺถาน๑ วิเสสนะของ ฅาตีन्ह๑ สามีสัมพันธะไน ปริกขย๑ สัมปาปฺณียกัมมะไน ปาปฺณเณ วาศฺพทฺ ปทวิกปฺปัตตะเข้ากัปป อตุตโน อวสฺสโย ภวิทฺตุ สมตฺถานํ ฅาตีन्हํ ปริกขยํ” อิติศัพท์ สรุปะไน อตุโถ๑ ลิงคัตตะ ๕

๕๓. ปภงกคุณเหตุ: ปภงกุภวา ภูติภวา วา ฯ

“ปภงกคุณเหตุ: (ปทสฺส) “ปภงกุภวา ภูติภวา วา” (อติ อตฺโถ) ฯ

(อติ) อ.อรรถ (อติ) ว่า “วา หรือว่า ปภงกุภวา ซึ่งความเป็นของย่อยยับ ภูติภวา คือว่าซึ่งความเป็นของเปื่อยเน่า” (อติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “ปภงกคุณเหตุ ว่า “ปภงกคุณ” ดังนี้ ฯ

บทว่า “ปภงกคุณ” ความว่า หรือว่าความเป็นของย่อยยับ คือว่าความเป็นของเปื่อยเน่า

“ปภงกคุณ” สรุปะใน อติฯ ศัพท์ สรุปะใน ปทสฺสฯ สามีสัมพันธะใน อตฺโถ “ปภงกุภวา กิติ ภูติภวา กิติ สัมปวาปฺนุณิยกัมมะใน ปาปฺนุเน วาศัพท์ ปทวิกปฺปัตถะเข้ากับ ปภงกุภวา ภูติภวา ปภงกุภวา วิวริยะใน ภูติภวาฯ วิวริณะ” อติศัพท์ สรุปะใน อตฺโถฯ ลิงคัตถะ ฯ

๕๔. ยญฺหิสฺส เคะเห ฐณฺณิ, ตํ ภูติภวา อปาชฺชติ, สุวณฺณิ องฺการภาวํ, มุตฺตา กปฺปาสฏฺฐิจิภาวํ, กหาปณา กปาลชณฺฐาทิภาวํ, ทฺวิปทจตุปฺปทา กาณาภิภาวนฺติ อตฺโถ ฯ

“ยํ หิ อสฺส (ปุคฺคฺลสฺส) เคะเห ฐณฺณิ (อตฺถิ), ตํ (ฐณฺณิ) ภูติภวา อปาชฺชติ, (ยํ อสฺส ปุคฺคฺลสฺส เคะเห) สุวณฺณิ (อตฺถิ), (ตํ สุวณฺณิ) องฺการภาวํ (อปาชฺชติ, ยา อสฺส ปุคฺคฺลสฺส เคะเห) มุตฺตา (อตฺถิ, สา มุตฺตา) กปฺปาสฏฺฐิจิภาวํ (อปาชฺชติ, เย อสฺส ปุคฺคฺลสฺส เคะเห) กหาปณา (สนฺติ, เต กหาปณา) กปาลชณฺฐาทิภาวํ (อปาชฺชติ, เย อสฺส ปุคฺคฺลสฺส เคะเห) ทฺวิปทจตุปฺปทา (สฺตฺตา สนฺติ, เต ทฺวิปทจตุปฺปทา สฺตฺตา) กาณาภิภาวนฺติ” อติ อตฺโถ (ปณฺธุเตน เวทิตฺโพ) ฯ

อตฺโถ อ.อธิบาย อติ ว่า “หิ ก็ ฐณฺณิ อ.ข้าวเปลือก เคะเห ในเรือน อสฺส (ปุคฺคฺลสฺส) ของบุคคลนั้น ยํ ใจ (อตฺถิ) มีอยู่, ตํ (ฐณฺณิ) อ.ข้าวเปลือกนั้น อปาชฺชติ ย่อมถึง ภูติภวา ซึ่งความเป็นของเปื่อยเน่า, สุวณฺณิ อ.ทอง (คะเห) ในเรือน (อสฺส ปุคฺคฺลสฺส) ของบุคคลนั้น (ยํ) ใจ (อตฺถิ) มีอยู่, (ตํ สุวณฺณิ) อ.ทองนั้น (อปาชฺชติ) ย่อมถึง องฺการภาวํ ซึ่งความเป็นแห่งถ่านเพลิง, มุตฺตา อ.แก้วมุกดา (คะเห) ในเรือน (อสฺส ปุคฺคฺลสฺส) ของบุคคลนั้น (ยา) ใจ (อตฺถิ) มีอยู่, (สา มุตฺตา) อ.แก้วมุกดา

นั้น (อาปชฺชติ) ย่อมถึง กปฺปาสฏฺฐิจิภาวํ ซึ่งความเป็นแห่งเมล็ดฝ้าย, กหาปณา อ.กหาปณะ ท. (เคเห) ในเรือน (อสุส ปุคฺคฺลสุส) ของบุคคลนั้น (เย) เหล่าใด (สนฺติ) มีอยู่, (เต กหาปณา) อ.กหาปณะ ท. เหล่านั้น (อาปชฺชฺชติ) ย่อมถึง กปาลขณฺฑาทิ- ภาวํ ซึ่งความเป็นแห่งวัตถุมีขึ้นแห่งกระเบื้องเป็นต้น, (สตฺตา) อ.สัตว์ ท. ทุวิปท- จตุปฺปทา มีเท้าสองและเท้าสี่ (เคเห) ในเรือน (อสุส ปุคฺคฺลสุส) ของบุคคลนั้น (เย) เหล่าใด (สนฺติ) มีอยู่, (สตฺตา) อ.สัตว์ ท. ทุวิปทจตุปฺปทา มีเท้าสองและเท้าสี่ (เต) เหล่านั้น (อาปชฺชฺชติ) ย่อมถึง กาณาทิภาวํ ซึ่งความเป็นแห่งสัตว์มีตาบอดเป็นต้น” อิติ ดังนี้ (ปณฺฑิตฺเตน) อันบัณฑิต (เวทิตฺตฺโพ) ฟังทราบ ฯ

บัณฑิตฟังทราบคำอธิบายว่า “ก็ข้าวเปลือกในเรือนของบุคคลนั้นใด มีอยู่, ข้าวเปลือก นั้น ย่อมถึงความเป็นของเปียยเนา, ทองในเรือนของบุคคลนั้นใด มีอยู่, ทองนั้น ย่อม ถึงความเป็นถ่านเพลิง, แก้วมุกดาในเรือนของบุคคลนั้นใด มีอยู่, แก้วมุกดานั้น ย่อม ถึงความเป็นเมล็ดฝ้าย, กหาปณะทั้งหลายในเรือนของบุคคลนั้นใด มีอยู่, กหาปณะ ทั้งหลายเหล่านั้น ย่อมถึงความเป็นชั้นกระเบื้องเป็นต้น, สัตว์ทั้งหลายสองเท้าสี่เท้าใน เรือนของบุคคลนั้นใด มีอยู่, สัตว์ทั้งหลายสองเท้าสี่เท้าเหล่านั้น ย่อมถึงความเป็นสัตว์ ตาบอดเป็นต้น”

“หิคฺัพทํ วากยารัมภโชตกะ ยํ วิเสสนะของ ธณฺณํ สุทฺธกัตตาใน อตฺถิฯ อาขยาดบท กัตตุวาก อสุส วิเสสนะของ ปุคฺคฺลสุสฯ สามีสัมพันธะใน เคเหฯ วิสยาคาระใน ธณฺณ, ตํ วิเสสนะของ ธณฺณํ สุทฺธกัตตาใน อาปชฺชติฯ อาขยาดบทกัตตุวาก ปุติภาวํ สัมปาปฺุณียกัมมะใน อาปชฺชติ, ยํ วิเสสนะของ สุวณฺณํ สุทฺธกัตตาใน อตฺถิฯ อาขยาด- บทกัตตุวาก อสุส วิเสสนะของ ปุคฺคฺลสุสฯ สามีสัมพันธะใน เคเหฯ วิสยาคาระใน สุวณฺณ, ตํ วิเสสนะของ สุวณฺณํ สุทฺธกัตตาใน อาปชฺชติฯ อาขยาดบทกัตตุวาก องฺการภาวํ สัมปาปฺุณียกัมมะใน อาปชฺชติ, ยา วิเสสนะของ มุตฺตาฯ สุทฺธกัตตาใน อตฺถิฯ อาขยาดบทกัตตุวาก อสุส วิเสสนะของ ปุคฺคฺลสุสฯ สามีสัมพันธะใน เคเหฯ วิสยาคาระใน มุตฺตา, सा วิเสสนะของ มุตฺตาฯ สุทฺธกัตตาใน อาปชฺชติฯ อาขยาดบท กัตตุวาก กปฺปาสฏฺฐิจิภาวํ สัมปาปฺุณียกัมมะใน อาปชฺชติ, เย วิเสสนะของ กหาปณาฯ สุทฺธกัตตาใน สนฺติฯ อาขยาดบทกัตตุวาก อสุส วิเสสนะของ ปุคฺคฺลสุสฯ สามี- สัมพันธะใน เคเหฯ วิสยาคาระใน กหาปณา, เต วิเสสนะของ กหาปณาฯ สุทฺธกัตตา

ใน อาปชฺชนฺติฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก กปาลชณฺทาทิกาวํ สัมปาปุณฺเญกัมมะใน อาปชฺชนฺติ, เย กัถิ ทฺวิปทจตุปฺปทา กัถิ วิเสสณะของ สดฺตฺตาฯ สฺุททกัตฺตฺตาใน สนฺติฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก อสฺส วิเสสณะของ ปุคฺคฺลสฺสฯ สามีสัมพันธะใน เคเหฯ วิสยาธาระใน สดฺตฺตา, เต กัถิ ทฺวิปทจตุปฺปทา กัถิ วิเสสณะของ สดฺตฺตาฯ สฺุททกัตฺตฺตาใน อาปชฺชนฺติฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก กานาทิกาวํ สัมปาปุณฺเญกัมมะใน อาปชฺชนฺติ” อิติศัพทํ สฺรุปะใน อตุโถฯ วุตตกัมมะใน เวทิตพฺโพฯ กิตบทกัมมวาทก ปณฺหิตเณ อนภิตกัตฺตฺตาใน เวทิตพฺโพ ฯ

๕๕. **อคฺคิ ทฺทตีติ:** เอกสํวจฺจเร ทฺวิตฺติกฺขตฺตุํ อณฺณสฺมี ทาหเก อวิชฺชมาเนปิ อสนิอคฺคิ วา ปติตฺวา ทฺทตี, อตฺตโน ฌมฺมตฺยา อฏฺฐจฺโตะ ปาวโก วา ทฺทตีเยว ฯ

“**อคฺคิ ทฺทตีติ:** (ปททฺวยสฺส) “เอกสํวจฺจเร ทฺวิตฺติกฺขตฺตุํ อณฺณสฺมี ทาหเก อวิชฺชมาเนปิ อสนิอคฺคิ วา ปติตฺวา ทฺทตี, อตฺตโน ฌมฺมตฺยา อฏฺฐจฺโตะ ปาวโก วา ทฺทตี เอว” (อติ อตุโถ) ฯ

(อตุโถ) อ.อรรถ (อติ) ว่า “ทาหเก ครั้นเมื่อไฟผู้ใหม่ อณฺณสฺมี อื่น อวิชฺชมาเนปิ แม้ไม่มีอยู่ อสนิอคฺคิ อ.ไฟคือสายฟ้า ปติตฺวา ตกแล้ว ทฺทตี ย่อมใหม่ วา หรือ วา หรือว่า ปาวโก อ.ไฟผู้ชำระ อฏฺฐจฺโตะ อันตั้งขึ้นแล้ว ฌมฺมตฺยา ตามธรรมดา อตฺตโน ของตน ทฺทตี เอว ย่อมใหม่นั้นเกี่ยว ทฺวิตฺติกฺขตฺตุํ สองหรือสามครั้ง เอกสํวจฺจเร ในปีหนึ่ง” (อติ) ดังนี้ (ปททฺวยสฺส) แห่งหมวดสองแห่งบท “อคฺคิ ทฺทตีติ ว่า “อคฺคิ ทฺทตี” ดังนี้ ฯ

สองบทว่า “อคฺคิ ทฺทตี” ความว่า ครั้นเมื่อไฟผู้ใหม่อื่นแม้ไม่มีอยู่ ไฟคือสายฟ้า ตกไปแล้ว ย่อมใหม่ ๒-๓ ครั้งในหนึ่งปีหรือว่า ไฟผู้ชำระอันตั้งขึ้นตามธรรมดาของตน ย่อมใหม่นั้นแหละ

“อคฺคิ ทฺทตี” สฺรุปะใน อิติฯ ศัพทํ สฺรุปะใน ปททฺวยสฺสฯ สามีสัมพันธะใน อตุโถ “อณฺณสฺมี วิเสสณะของ ทาหเกฯ ลักขณะใน อวิชฺชมาเนฯ ลักขณกิริยา อปีศัพทํ อเปกษิตตะเข้ากับ อวิชฺชมาเน อสนิอคฺคิ สฺุททกัตฺตฺตาใน ทฺทตีฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก เอกสํวจฺจเร กาลสัตตมีใน ทฺทตี ทฺวิตฺติกฺขตฺตุํ กิริยาวิเสสณะใน ทฺทตี ปติตฺวา ปุพฺพ-กาลกิริยาใน ทฺทตี, อฏฺฐจฺโตะ วิเสสณะของ ปาวโกฯ สฺุททกัตฺตฺตาใน ทฺทตีฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก อตฺตโน สามีสัมพันธะใน ฌมฺมตฺยาฯ ตติยาวิเสสณะใน ทฺทตี เอวศัพทํ

อวชารณะเข้ากับ ทหติ วา สองศัพท์ วากยวิภังค์ปะตตะเข้ากับ เอกสัจจเร ทวิตติกขตตุ
อณฺณสฺมี ทาทเก อวิชฺชมานเปิ อสนิอคฺคิ ปตฺติตฺวา ทหติ และ อตฺตโน ฐมฺมตฺยา
อุฏฺฐิตฺ ปาวโก ทหติเยว” อิติศัพท์ สฺรูปะไน อตฺโตจฺย ลิงคฺตตะ ๗

๕๖. **นิริยฺหฺนฺติ:** ทิฏฺฐเจว ฐมฺเม อิมํสฺ ทสนฺนํ จานานํ อณฺณตฺริ ปตฺวาปิ เอกํเสน สมฺปฺราเย
ปตฺตพฺพํ ทสฺเสตฺตุ “นิริยํ โส อุปฺปชฺชตฺติ วุตฺตํ ๗

“นิริยฺหฺนฺติ: (ปทสฺส) “ทิฏฺฐเจว ฐมฺเม อิมํสฺ ทสนฺนํ จานานํ อณฺณตฺริ (จํา) ปตฺวาปิ (ปคฺคเลน)
เอกํเสน สมฺปฺราเย ปตฺตพฺพํ (นิริยํ) ทสฺเสตฺตุ (ภควตฺตา) “นิริยํ โส อุปฺปชฺชตฺติ (วจฺน) วุตฺตํ”
(อิตฺติ อตฺโต) ๗

(อตฺโต) อ.อรรถ (อิตฺติ) ว่า “(วจฺน) อ.พระดำรัส ‘นิริยํ โส อุปฺปชฺชตฺติ ว่า ‘นิริยํ โส
อุปฺปชฺชตฺติ’ ดั่งนี้ (ภควตฺตา) อันพระผู้มีพระภาคเจ้า วุตฺตํ ตรัสแล้ว ทสฺเสตฺตุ เพื่ออัน
ทรงแสดง (นิริยํ) ซึ่งนรก ทิฏฺฐเจว ฐมฺเม อิมํสฺ ทสนฺนํ จานานํ อณฺณตฺริ (จํา)
ปตฺวาปิ (ปคฺคเลน) เอกํเสน สมฺปฺราเย ปตฺตพฺพํ อันอันบุคคล แม้ถึงแล้ว ซึ่ง- แห่ง
เหตุ ท. สิบ เหล่านี้หนา -เหตุอย่างใดอย่างหนึ่ง ในธรรม อันสัตว์เห็นแล้วเทียว ฟังถึง
ในสัสมปรายภพ โดยส่วนเดียว” (อิตฺติ) ดั่งนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “นิริยฺหฺนฺติ ว่า “นิริยํ”
ดั่งนี้ ๗

บทว่า “นิริยํ” ความว่า พระดำรัสว่า “นิริยํ โส อุปฺปชฺชตฺติ” ดั่งนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้า
ตรัสไว้เพื่อจะทรงแสดงนรกที่บุคคลแม้ถึงบรรดาเหตุ ๑๐ เหล่านี้ในทิวฐธรรมนั้นและ
เหตุอย่างใดอย่างหนึ่งแล้ว ฟังถึงในสัสมปรายภพโดยส่วนเดียว

“นิริยํ” สฺรูปะไน อิตฺติจฺย ศัพท์ สฺรูปะไน ปทสฺสจฺย สามีสัมพันธะไน อตฺโต “วจฺนํ วุตฺตกัมมะ
ไน วุตฺตจฺย กิตฺตบทกัมมวาทจก เอวศัพท์ อวชารณะเข้ากับ ทิฏฺฐเจว วิเสสณะของ ฐมฺเมจ
วิสยาชาระไน ปตฺวา อิมํสฺ กิตฺติ ทสนฺนํ กิตฺติ วิเสสณะของ จานานจฺย นิทชารณะไน
อณฺณตฺริ จานํ อณฺณตฺริ วิเสสณะของ จานจฺย นิทชารณียะและสัสมปาปฺญณียกัมมะไน
ปตฺวา อปิตฺศัพท์ อเปกชตฺตะเข้ากับ ปตฺวาจฺย ปุพฺพกาลกิริยาไน ปตฺตพฺพํ ปคฺคเลน
อนภิตกตฺตตฺตาไน ปตฺตพฺพํ เอกํเสน ตติยาวิเสสณะไน ปตฺตพฺพํ สมฺปฺราเย วิสยาชาระ
ไน ปตฺตพฺพจฺย วิเสสณะของ นิริยจฺย อวุตฺตกัมมะไน ทสฺเสตฺตจฺย ตุมตฺถสัสมปทานไน วุตฺตํ

ภควดา อนภิตกัตตทานิ วุตตํ ‘นิริยํ โส อุปปชชติ’ สรุปะเน อิติฯ ศัพทํ สรุปะเน
วจนํ” อิติศัพทํ สรุปะเน อตโถฯ ลิงคัตถะ ฯ

๕๗. เทสनावसानะ พหุ โสตาปัตติผลาทินี ปาปุณีสูติ ฯ

เทสनावसानะ พหุ (ชนา) โสตาปัตติผลาทินี (อริยผลานิ) ปาปุณีสู อิติ ฯ

เทสनावसानะ ในกาลเป็นที่สิ้นสุดลงแห่งพระเทศนา (ชนา) อ.ชน ท. พหุ มาก
ปาปุณีสู บรรลุแล้ว (อริยผลานิ) ซึ่งอริยผล ท. โสตาปัตติผลาทินี มีโสตาปัตติ-
ผลเป็นต้น อิติ ดังนี้แล ฯ

เวลาจบพระเทศนา ชนจำนวนมากบรรลุอริยผลทั้งหลายมีโสตาปัตติผลเป็นต้น ดังนี้
แล

เทสनावसानะ กาลสัตตมีใน ปาปุณีสู พหุ วิเสสนะของ ชนาฯ สุทธกัตตทานิ
ปาปุณีสูฯ อาชยاتبทกัตตฺวาจาก โสตาปัตติผลาทินี วิเสสนะของ อริยผลานิฯ
สัมปาปุณียกัมมะเน ปาปุณีสู อิติศัพทํ สમાปนะ ฯ

มหาโมคคัลลานตเถรวตฺถุ ฯ

มหาโมคคัลลานตเถรวตฺถุ (นิฎฺฐิตํ) ฯ

มหาโมคคัลลานตเถรวตฺถุ อ.เรื่องแห่งพระมหาโมคคัลลานะผู้เถระ (นิฎฺฐิตํ) จบแล้ว ฯ

มหาโมคคัลลานตเถรวตฺถุ สุทธกัตตทานิ นิฎฺฐิตํฯ กิตฺตบทกัตตฺวาจาก ฯ

จบเรื่องพระมหาโมคคัลลานเถระ



วิเคราะห์ศัพท์กิตก์ สมาสและตัทธิต

มหาโมคคัลลานตเถรวตถุ

เป็นนัญฐิตุปุริสสมาส โดยมีวิเสสนุตตบถกัมมชารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. มหาโมคคัลลาน โฉ โส เถโร จาติ มหาโมคคัลลานตเถโร. (มหาโมคคัลลาน + เถโร)
วิเสสนุตตบถกัมมชารยสมาส

มหาโมคคัลลาน โฉ อ.พระมหาโมคคัลลานะด้วย โส อ.พระมหาโมคคัลลานะนั้น เถโร
จ เป็นพระเถระด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ มหาโมคคัลลานตเถโร ชื่อว่ามหาโมคคัลลานตเถโร. (พระมหา-
โมคคัลลานะผู้เถระ, พระมหาโมคคัลลานเถระ)

๒. มหาโมคคัลลานตเถรสส วตถุ มหาโมคคัลลานตเถรวตถุ. (มหาโมคคัลลานตเถโร + วตถุ)
นัญฐิตุปุริสสมาส

วตถุ อ.เรื่อง มหาโมคคัลลานตเถรสส แห่งพระมหาโมคคัลลานะผู้เถระ มหาโมคคัลลานต-
เถรวตถุ ชื่อว่า มหาโมคคัลลานตเถรวตถุ. (เรื่องพระมหาโมคคัลลานเถระ)

ลามสกุการโ

เป็นสมาทวารวันทสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ลาโ โฉ สกุการโ จ ลามสกุการโ. (ลาม + สกุการ)

ลาโ โฉ อ.ลามด้วย สกุการโ จ อ.สักการะด้วย ลามสกุการโ ชื่อว่าลามสกุการ. (ลามและ
สักการะ)

กตกมม

เป็นวิเสสนบุพพบถกัมมชารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

กตญจ ต กมมญจาติ กตกมม. (กต + กมม)

กต จ อ.อันถูกกระทำแล้วด้วย ต อ.อันถูกกระทำแล้วนั้น กมม จ เป็นกรรมด้วย อิติ เพราะ
เหตุนี้ กตกมม ชื่อว่ากตกมม. (กรรมที่ถูกกระทำแล้ว)

เอกจจนฺทนา, ติตติยา

เป็นฉัฏฐีทวีปทตฺลยาธิกรณพหุพีหีสมาส มีวิเคราะห์ว่า

เอโก จนฺโท เยสํติ เอกจจนฺทนา, ติตติยา. (เอก + จนฺท)

จนฺโท อ.ฉนฺท เอโก อันเดียวกัน เยสํ (ติตติยานิ) แห่งเตยริถีย์ ท. เหล่าใด (อติ) มีอยู่
อติ เพราะเหตุนี้ (เต ติตติยา) อ.เตยริถีย์ ท. เหล่านี้ เอกจจนฺทนา ชื่อว่าเอกจจนฺท (มีฉนฺทเป็นอัน
เดียวกัน), ได้แก่เตยริถีย์ทั้งหลาย.

ปริสฺฆาตกมฺม

เป็นฉัฏฐีตฺปริสฺฆมาส โดยมีทติยาตฺปริสฺฆมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ปริสฺ หนตฺติ ปริสฺฆาตโก, ปุคฺคโล. (ปริสฺสทฺทูปท + ทน หิสายํ ในการเบียดเบียน +
ณฺวฺปัจจฺจย) ทติยาตฺปริสฺฆมาส, กิตฺนตฺสมาส, กัตตฺรูป, กัตตฺสาธนะ

(โย ปุคฺคโล) อ.บุคฺคโล หนติ ย่อมฆ่า ปริสฺ ซึ่งบุรุษ อติ เพราะเหตุนี้ (โล ปุคฺคโล)

อ.บุคฺคโลนั้น ปริสฺฆาตโก ชื่อว่าปริสฺฆาตก (ผู้ฆ่าบุรุษ), ได้แก่บุคฺค.

๒. ปริสฺฆาตกสฺส กมฺม ปริสฺฆาตกมฺม. (ปริสฺฆาตก + กมฺม) ฉัฏฐีตฺปริสฺฆมาส

กมฺม อ.กรรม ปริสฺฆาตกสฺส (บุคฺคโลสฺส) แห่งบุคฺค ผู้ฆ่าซึ่งบุรุษ ปริสฺฆาตกมฺม ชื่อว่า
ปริสฺฆาตกมฺม. (กรรมแห่งบุคฺคผู้ฆ่าบุรุษ)

วสนฺภูจฺฉน

เป็นวิเสสนฺบุพพบทกัมมธารยสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

วสนฺภูจฺ ตํ จานฺญจาทิ วสนฺภูจฺฉน. (วสน + จาน)

วสนํ จ อ.อันเป็นที่อยู่ด้วย ตํ อ.อันเป็นที่อยู่นั้น จานํ จ เป็นที่ด้วย อติ เพราะเหตุนี้
วสนฺภูจฺฉน ชื่อว่าวสนฺภูจฺฉน. (ที่เป็นที่อยู่)

ปริกฺขิตตภาโว

เป็นฉัฏฐีตฺปริสฺฆมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปริกฺขิตตสฺส ภาโว ปริกฺขิตตภาโว. (ปริกฺขิตต + ภาว)

ภาโว อ.ความเป็น (อติโน โจรเท) ปริกฺขิตตสฺส แห่งตน เป็นผู้ อันโจร ท. ล้อมรอบแล้ว
ปริกฺขิตตภาโว ชื่อว่าปริกฺขิตตภาว. (ความที่ตนถูกล้อมแล้ว)

กุกุจิกจกุกุโท

เป็นฉฐัฐิปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

กุกุจิกกาย จิกุโท กุกุจิกจกุกุโท. (กุกุจิกา + จิกุท)

จิกุโท อ.ช่อง กุกุจิกกาย แห่งกุกุจิก กุกุจิกจกุกุโท ชื่อว่ากุกุจิกจกุกุโท. (ช่องกุกุจิก)

กณณิกามณทโล

เป็นฉฐัฐิปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

กณณิกาย มณทโล กณณิกามณทโล. (กณณิกา + มณทล)

มณทโล อ.มณทล กณณิกาย แห่งข้อฟ้า กณณิกามณทโล ชื่อว่ากณณิกามณทล. (มณทล แห่งข้อฟ้า)

ปจมมาโล

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปจโม จ โล มาโล จาติ ปจมมาโล. (ปจม + มาล)

ปจโม จ อ.ที่หนึ่งด้วย โล อ.ที่หนึ่งนั้น มาโล จ เป็นเดือนด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ปจม-
มาโล ชื่อว่าปจมมาล. (เดือนที่ ๑)

มชฺฌิมมาโล

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

มชฺฌิมโม จ โล มาโล จาติ มชฺฌิมมาโล. (มชฺฌิม + มาล)

มชฺฌิมโม จ อ.อันมีในท่ามกลางด้วย โล อ.อันมีในท่ามกลางนั้น มาโล จ เป็นเดือนด้วย อิติ
เพราะเหตุนี้ มชฺฌิมมาโล ชื่อว่ามชฺฌิมมาล. (เดือนอันมีในท่ามกลาง, เดือนท่ามกลาง)

ปจจิมมาโล

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปจจิมโม จ โล มาโล จาติ ปจจิมมาโล. (ปจจิม + มาล)

ปจจิมโม จ อ.อันมีในภายหลังด้วย โล อ.อันมีในภายหลังนั้น มาโล จ เป็นเดือนด้วย อิติ
เพราะเหตุนี้ ปจจิมมาโล ชื่อว่าปจจิมมาล. (เดือนอันมีในภายหลัง, เดือนสุดท้าย)

อากาศุณณภาโว

เป็นอวชาตบุพพทกัมมธารยส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

อากาศุณณเมว ภาโว อากาศุณณภาโว. (อากาศุณณ + ภาว)

อากาศุณณ เอว อ.อันคร่ำมานั้นเทียว ภาโว เป็นความเป็น อากาศุณณภาโว ชื่อว่าอากาศุณณภาว.
(ความเป็นคืออันคร่ำมา)

ตณฺหุลกณมตฺตานิ, อฏฺฐิณี

เป็นนัฏฐิทวีปทตฺลยาธิกรณพหุพีทิสฺมาส โดยมีนัฏฐิต์ปปริสฺสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ตณฺหุลสฺส กโณ ตณฺหุลกโณ. (ตณฺหุล + กณ) นัฏฐิต์ปปริสฺสมาส

กโณ อ.ปลาย ตณฺหุลสฺส แห่งข้าวสาร ตณฺหุลกโณ ชื่อว่าตณฺหุลกณ. (ปลายข้าวสาร)

๒. ตณฺหุลกโณ มตฺตา เยสนฺติ ตณฺหุลกณมตฺตานิ, อฏฺฐิณี. (ตณฺหุลกณ + มตฺตา) นัฏฐิ-
ทวีปทตฺลยาธิกรณพหุพีทิสฺมาส

ตณฺหุลกโณ อ.ปลายแห่งข้าวสาร มตฺตา เป็นประมาณ เยสฺ (อฏฺฐิณี) แห่งกระตูก ท.
เหล่าใด (อตฺถิ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (ตานิ อฏฺฐิณี) อ.กระตูก ท. เหล่านี้ ตณฺหุลกณมตฺตานิ
ชื่อว่าตณฺหุลกณมตฺต (มีปลายข้าวสารเป็นประมาณ, ลักว่าประมาณปลายข้าวสาร), ได้แก่กระตูกทั้งหลาย.

คฺมุพฺปิฏฺโจ

เป็นนัฏฐิต์ปปริสฺสมาส มีวิเคราะห์ว่า

คฺมุพฺส ปิฏฺโจ คฺมุพฺปิฏฺโจ. (คฺมุพ + ปิฏฺจ)

ปิฏฺโจ อ.หลัง คฺมุพฺส แห่งกอไม้ คฺมุพฺปิฏฺโจ ชื่อว่าคฺมุพฺปิฏฺจ. (หลังกอไม้)

ฌานเวจฺนํ

เป็นอวชาตบุพพทกัมมธารยส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

ฌานเมว เวจฺนํ ฌานเวจฺนํ. (ฌาน + เวจฺน)

ฌานํ เอว อ.ฌานนั้นเทียว เวจฺนํ เป็นเครื่องประสาณ ฌานเวจฺนํ ชื่อว่าฌานเวจฺน. (เครื่อง
ประสาณคือฌาน)

กาฬลิลลาปะเทโส

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

กาฬลิลลา จ ล่า ปเทโส จาติ กาฬลิลลาปะเทโส. (กาฬลิลลา + ปเทโส)

กาฬลิลลา จ อ.ชื่อว่ากาฬลิลลาด้วย ล่า อ.ชื่อว่ากาฬลิลลานั้น ปเทโส จ เป็นประเทศด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ กาฬลิลลาปะเทโส ชื่อว่ากาฬลิลลาปะเทโส. (ประเทศชื่อว่ากาฬลิลลา)

ปรินิพพานทิวโส

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปรินิพพานญจ ต่ ทิวโส จาติ ปรินิพพานทิวโส. (ปรินิพพาน + ทิวโส)

ปรินิพพาน จ อ.เป็นที่ปรินิพพานด้วย ต่ อ.เป็นที่ปรินิพพานนั้น ทิวโส จ เป็นวันด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ปรินิพพานทิวโส ชื่อว่าปรินิพพานทิวโส. (วันเป็นที่ปรินิพพาน)

นานุปการา, อิติโย

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

นานา ปกาโร ยาสนติ นานุปการา, อิติโย. (นานา + ปการ)

ปกาโร อ.ประการ นานา ต่างๆ ยาส (อิตินิ) แห่งฤทธิ ท. เหล่าใด (อตติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (ตา อิติโย) อ.ฤทธิ ท. เหล่านั้น นานุปการา ชื่อว่านานุปการ (มีประการต่างๆ), ได้แก่ฤทธิทั้งหลาย.

สกลชัมพุทีโป

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สกลโล จ โส ชัมพุทีโป จาติ สกลชัมพุทีโป. (สกล + ชัมพุทีโป)

สกลโล จ อ.ทั้งสิ้นด้วย โส อ.ทั้งสิ้นนั้น ชัมพุทีโป จ เป็นชัมพุทวีปด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ สกลชัมพุทีโป ชื่อว่าสกลชัมพุทีโป. (ชัมพุทวีปทั้งสิ้น)

ปริเยสนตถาย

เป็นจตุตถิปปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปริเยสน์สฺส อตถาย ปริเยสนตถาย. (ปริเยสน + อตถ)
 อตถาย เพื่อประโยชน์ ปริเยสน์สฺส แก่การแสวงหา ปริเยสนตถาย ชื่อว่าปริเยสนตถ. (ประโยชน์
 แก่การแสวงหา)

จารปฺริสา

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า
 จารรา จ เต ปฺริสา จาติ จารปฺริสา. (จาร + ปฺริส)
 จารรา จ อ.ผู้สวดนม ท. ด้วย เต อ.ผู้สวดนม ท. เหล่านี้ ปฺริสา จ เป็นบุรุษด้วย อิติ
 เพราะเหตุนี้ จารปฺริสา ชื่อว่าจารปฺริส. (บุรุษผู้สวดนมทั้งหลาย)

สุราปานํ

เป็นทุติยาตปฺริสสฺมาส, กิตันตสฺมาส, กัตตฺรูป, อธิกรณสาธนะ มีวิเคราะห์ว่า
 สุริ ปฺริวติ เอตถาติ สุราปานํ. (สุราสทฺหุปฺปา + ปา ปาเน ในการดื่ม + ยุปฺจจฺย)
 (ปุคฺคโล) อ.บุคคล ปฺริวติ ย่อมดื่ม สุริ ซึ่งสุรา เอตถ (จาเน) ในที่นั้น อิติ เพราะเหตุนี้
 (เอตฺ จาเน) อ.ที่นั้น สุราปานํ ชื่อว่าสุราปาน. (ที่เป็นที่ดื่มสุรา)

ทฺฎฺจโจโร

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า
 ทฺฎฺจ จ โส โจโร จาติ ทฺฎฺจโจโร. (ทฺฎฺจ + โจโร)
 ทฺฎฺจ จ อ.ผู้ชั่วด้วย โส อ.ผู้ชู้ช้านั้น โจโร จ เป็นโจรด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ทฺฎฺจโจโร
 ชื่อว่าทฺฎฺจโจโร. (โจรผู้ชั่วช้า)

ปทตภาโว

เป็นฉฺฉฐิตปฺริสสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า
 ปทตสฺส ภาโว ปทตภาโว. (ปทต + ภาว)
 ภาโว อ.ความเป็น (มยา) ปทตสฺส (มทาโมคฺคฺลฺลานสฺส) แห่งพระมหาโมคคัลลานะ ผู้อันเรา
 ตีแล้ว ปทตภาโว ชื่อว่าปทตภาว. (ความที่พระมหาโมคคัลลานะเป็นผู้อันเราตีแล้ว)

นคคสมณกา

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

นคคา จ เต สมนกา จาติ นคคสมณกา. (นคค + สมนก)

นคคา จ อ.ผู้เปลี่ยย ท. ด้วย เต อ.ผู้เปลี่ยย ท. เหล่านี้ สมนกา จ เป็นสมณะด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ นคคสมณกา ชื่อว่านคคสมณก. (สมณะผู้เปลี่ยยทั้งหลาย, สมณะเปลี่ยยทั้งหลาย)

ราชงคโณ

เป็นฉัฎฐิตปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

รณโย องคโณ ราชงคโณ. (ราช + องคณ)

องคโณ อ.เนน รณโย แห่งพระราช่า ราชงคโณ ชื่อว่าราชงคณ. (เนนพระราช่า, ลานหลวง, สนามหลวง)

นาภิปปมาณา, อาวาฎา

เป็นฉัฎฐิตปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

นาภิ ปมาณิ เยสนติ นาภิปปมาณา, อาวาฎา. (นาภิ + ปมาณ)

นาภิ อ.สะตือ ปมาณิ เป็นประมาณ เยล (อาวาฎาน) แห่งหลุม ท. เหล่าใด (อติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (เต อาวาฎา) อ.หลุม ท. เหล่านี้ นาภิปปมาณา ชื่อว่านาภิปปมาณ (มีสะตือเป็นประมาณ), ไต้แก่หลุมทั้งหลาย.

ฌามภาโว

เป็นฉัฎฐิตปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ฌามานิ ภาโว ฌามภาโว. (ฌาม + ภาว)

ภาโว อ.ความเป็น (อคคินา) ฌามานิ (ชานน) แห่งชน ท. ผู้อันไฟ ไหมแล้ว ฌามภาโว ชื่อว่าฌามภาว. (ความที่พวกชนถูกไฟไหม้แล้ว)

อยนงคลา

เป็นฉัฎฐิตปปริสสมาส, มัชฌิมโลปะ, ลป วิการคัพท มีวิเคราะห์ว่า

อยสส วิการา นงคลา อยนงคลา. (อย + วิการ + นงคล)

นงฺคลา อ.เถ ท. วิการา อันเป็นวิการ อยสฺส แห่งเหล็ก อยนงฺคลา ชื่อว่าอยนงฺคล. (เถเหล็ก)

ขณฺหาขณฺโฑ

เป็นสมาทานวันทสฺมาล มีวิเคราะห์ว่า

ขณฺโฑ จ อขณฺโฑ จ ขณฺหาขณฺโฑ. (ขณฺห + อขณฺห)

ขณฺโฑ จ อ.ท่อนน้อยด้วย อขณฺโฑ จ อ.ท่อนใหญ่ด้วย ขณฺหาขณฺโฑ ชื่อว่าขณฺหาขณฺห. (ท่อนน้อยและท่อนใหญ่)

สุลาโรปนํ

เป็นทุตียาตปฺปรีสฺสมาล มีวิเคราะห์ว่า

สุลํ อาโรปนํ สูลาโรปนํ. (สูล + อาโรปน)

อาโรปนํ อ.อันยกขึ้น สูลํ สูลฺลว สูลาโรปนํ ชื่อว่าสุลาโรปน. (อันยกขึ้นสู่อลว)

อนนฺรูป, มรณํ

เป็นนนิบาตบุพพทกัมมธารยสฺมาล มีวิเคราะห์ว่า

น อนนฺรูป อนนฺรูป, มรณํ. (น + อนนฺรูป)

(มรณํ) อ.ความตาย อนนฺรูป อันสมควร น หามิได้ อนนฺรูป ชื่อว่าอนนฺรูป (ไม่สมควร), ได้แก่ ความตาย.

ปุพฺพกมฺมํ

เป็นลตฺตมิตฺตปฺปรีสฺสมาล มีวิเคราะห์ว่า

ปุพฺเพ กมฺมํ ปุพฺพกมฺมํ. (ปุพฺพ + กมฺม)

กมฺมํ อ.กรรม ปุพฺเพ ในกาลก่อน ปุพฺพกมฺมํ ชื่อว่าปุพฺพกมฺม. (กรรมในกาลก่อน, บุพพกรรม)

พาราณสีวาลี, กุลปฺตโต

เป็นลตฺตมิตฺตปฺปรีสฺสมาล, กิตฺตนตฺสมาล, กัตตฺรูป, ตลลีสลสาณะ มีวิเคราะห์ว่า

พาราณสียํ วสตี สีเสนาติ พาราณสีวาลี, กุลปฺตโต. (พาราณสีสทฺทูปฺท + วส นิวาเส ในการอยู่ + ณีปัจจย)

(โย กุลบุตรโต) อ.กุลบุตรโต วสติ ย่อมอยู่ พาราณสิย์ ในเมืองพาราณสิ สิ้นเสน โดยปกติ
 อิติ เพราะเหตุนั้น (โส กุลบุตรโต) อ.กุลบุตรนั้น พาราณสิวาสี ชื่อว่าพาราณสิวาสี (ผู้อยู่ในเมือง
 พาราณสิโดยปกติ), ได้แก่กุลบุตร.

โกฏฏนปจนาทีน, กิจจาน

เป็นฉัฏฐีทวีปทตูลยาธิกรณพหุพีทิสมาส โดยมีอิตรโรคทวันทสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหตั้งนี้

๑. โกฏฏนญจ ปจนญจ โกฏฏนปจนาที. (โกฏฏน + ปจน) อิตรโรคทวันทสมาส

โกฏฏน จ อ.การดำด่วย ปจน จ อ.การหุงด่วย โกฏฏนปจนาที ชื่อว่าโกฏฏนปจน. (การ
 ดำและการหุงทั้งหลาย)

๒. โกฏฏนปจนาที อาที เยสนติ โกฏฏนปจนาทีน, กิจจาน. (โกฏฏนปจน + อาที) ฉัฏฐี-
 ทวีปทตูลยาธิกรณพหุพีทิสมาส

โกฏฏนปจนาที อ.การดำและการหุง ท. อาที เป็นต้น เยส (กิจจาน) แห่งกิจ ท. เหล่า
 ไต (สนติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (ดาที กิจจาน) อ.กิจ ท. เหล่านั้น โกฏฏนปจนาทีน ชื่อว่า
 โกฏฏน-ปจนาที (มีการดำและการหุงเป็นต้น), ได้แก่กิจทั้งหลาย.

มาตาปีโตร

เป็นอิตรโรคทวันทสมาส มีวิเคราะหว่า

มาตา จ ปีตา จ มาตาปีโตร. (มาตุ + ปีตุ)

มาตา จ อ.มารดาด้วย ปีตา จ อ.บิดาด้วย มาตาปีโตร ชื่อว่ามาตาปีตุ. (มารดาและบิดา
 ทั้งหลาย)

อมมตาโต

เป็นสมาทารทวันทสมาส มีวิเคราะหว่า

อมมา จ ตาโต จ อมมตาโต. (อมมา + ตาต)

อมมา จ อ.แม่ด้วย ตาโต จ อ.พ่อด้วย อมมตาโต ชื่อว่าอมมตาต. (แม่และพ่อ)

เอกภูจนัน

เป็นอสมาหารทศุสมาส มีวิเคราะห้ว่า
 เอกญจ ตั จานญจติ เอกภูจนัน. (เอก + จาน)
 เอกั จ อ.เตียวกันด้วย ตั อ.เตียวกันนั้น จานัน จ เป็นที่ด้วย อิติ เพราะเหตุั้น เอกภูจนัน
 ชื่อว่าเอกภูจนัน. (ที่เตียวกัน)

พหิตตกาโล

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห้ว่า
 พหิตตญจ ตั กาลอ จาติ พหิตตกาโล. (พหิตต + กาล)
 พหิตตั จ อ.เป็นที่ไปในภายนอกด้วย ตั อ.เป็นที่ไปในภายนอกนั้น กาลอ จ เป็นกาลด้วย
 อิติ เพราะเหตุั้น พหิตตกาโล ชื่อว่าพหิตตกาล. (กาลเป็นที่ไปในภายนอก)

มกจิวกขณฺทานิ

เป็นฉัฎฐิตัปปริสสมาส โดยมีอิตริตริโยคทวันทสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห้ดังนี้
 ๑. มกจิ จ วาโก จ มกจิวกา. (มกจิ + วาก) อิตริตริโยคทวันทสมาส
 มกจิ จ อ.ปานด้วย วาโก จ อ.ปอด้วย มกจิวกา ชื่อว่ามกจิวก. (ปานและปอ
 ทั้งหลาย)
 ๒. มกจิวกานัน ขณฺทานิ มกจิวกขณฺทานิ. (มกจิวก + ขณฺท) ฉัฎฐิตัปปริสสมาส
 ขณฺทานิ อ.ทอน ท. มกจิวกานัน แห่งปานและปอ ท. มกจิวกขณฺทานิ ชื่อว่ามกจิวก-
 ขณฺท. (ทอนปานและปอทั้งหลาย)

ยาคุเณน

เป็นฉัฎฐิตัปปริสสมาส มีวิเคราะห้ว่า
 ยาคุยา เณน ยาคุเณน. (ยาคุ + เณน)
 เณน อ.ฟอง ยาคุยา แห่งข้าวต้ม ยาคุเณน ชื่อว่ายาคุเณน. (ฟองข้าวต้ม)

อนนธมทลลกา

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อนนธา จ เต มทลลกา จาติ อนนธมทลลกา. (อนนธ + มทลลก)

อนนธา จ อ.ผู้บอด ท. ด้วย เต อ.ผู้บอด ท. เหล่านั้น มทลลกา จ เป็นคนแก่ด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ อนนธมทลลกา ชื่อว่าอนนธมทลลก. (คนแก่ผู้บอดทั้งหลาย)

ปุริตปารมี, สดโต

เป็นตติยาทวิทปทตลยาธิกรณพหุพีทลสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปุริตา ปารมีโย เยนาคติ ปุริตปารมี, สดโต. (ปุริตา + ปารมี)

ปารมีโย อ.บารมี ท. เยน (สดเตน) อันลัตว์โต ปุริตา ให้เต็มแล้ว อิติ เพราะเหตุนี้ (โส สดโต) อ.ลัตว์นั้น ปุริตปารมี ชื่อว่าปุริตปารมี (ผู้มีบารมีอันให้เต็มแล้ว), ได้แก่ลัตว์.

อฏวิมชโณ

เป็นจัญฐิตูปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อฏวिया มชโณ อฏวิมชโณ. (อฏวิ + มชโณ)

มชโณ อ.ท่ามกลาง อฏวिया แห่งตง อฏวิมชโณ ชื่อว่าอฏวิมชโณ. (ท่ามกลางตง)

อสุกฏจान

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อสุกฏจ ต จานญจาติ อสุกฏจान. (อสุก + จาน)

อสุก จ อ.โน้นด้วย ต อ.โน้นนั้น จาน จ เป็นที่ด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ อสุกฏจาน ชื่อว่า อสุกฏจาน. (ที่โน้น)

ปตตกาโล

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปตตญจ ต กาลิ จาติ ปตตกาโล. (ปตต + กาล)

ปตต จ อ.เป็นที่ถึงแล้วด้วย ต อ.เป็นที่ถึงแล้วนั้น กาลิ จ เป็นกาลด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ปตตกาโล ชื่อว่าปตตกาล. (กาลเป็นที่ถึงแล้ว)

ปโตทสญญา

เป็นฉฏฐิปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปโตทสส สญญา ปโตทสญญา. (ปโตท + สญญา)

สญญา อ.สัญญาณ ปโตทสส แห่งปฏิัก ปโตทสญญา ชื่อว่าปโตทสญญา. (สัญญาณแห่งปฏิัก)

อุฏฐิตสทโท

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อุฏฐิต จ โส สทโท จาติ อุฏฐิตสทโท. (อุฏฐิต + สทโท)

อุฏฐิต จ อ.อันตั้งขึ้นแล้วด้วย โส อ.อันตั้งขึ้นแล้วนั้น สทโท จ เป็นเสียงด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ อุฏฐิตสทโท ชื่อว่าอุฏฐิตสทโท. (เสียงที่ตั้งขึ้นแล้ว)

โจรสทโท

เป็นฉฏฐิปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

โจรสส สทโท โจรสทโท. (โจร + สทโท)

สทโท อ.เสียง โจรสส แห่งโจร โจรสทโท ชื่อว่าโจรสทโท. (เสียงโจร)

วสสสตสทสสานิ

เป็นฉฏฐิปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

วสสานิ สตสทสสานิ วสสสตสทสสานิ. (วสส + สตสทสส)

สตสทสสานิ อ.แสน ท. วสสานิ แห่งปี ท. วสสสตสทสสานิ ชื่อว่าวสสสตสทสส. (แสนปี)

วิปากาวเสโส

เป็นวิเสสนุตตรบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

วิปากอ จ โส อวเสโส จาติ วิปากาวเสโส. (วิปาก + อวเสโส)

วิปากอ จ อ.วิปากด้วย โส อ.วิปากนั้น อวเสโส จ เป็นวิปากอันเหลือลงด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ วิปากาวเสโส ชื่อว่าวิปากาวเสโส. (วิปากที่เหลือ)

อตุตถาวาสต์

เป็นฉฏฐิตตปุปุริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

อตุตถาวานัน สต์ อตุตถาวาสต์. (อตุตถาว + สต์)

สต์ อ.ร้อย อตุตถาวานัน แห่งอตุตถภาพ ท. อตุตถาวาสต์ ชื่อว่าอตุตถาวาสต์. (๑๐๐ อตุตถภาพ)

กมฺมานุรูป, มรณ

เป็นฉฏฐิตตปุปุริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

กมฺมสฺส อานุรูป กมฺมานุรูป, มรณ. (กมฺม + อานุรูป)

มรณ อ.ความตาย อานุรูป อันสมควร กมฺมสฺส แก่กรรม กมฺมานุรูป ชื่อว่ากมฺมานุรูป (สมควรแก่กรรม), ได้แก่ความตาย.

ตติยีสถานิ

เป็นฉฏฐิตตปุปุริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

ตติยิยานัน สถานิ ตติยีสถานิ. (ตติยิ + สต์)

สถานิ อ.ร้อย ท. ตติยิยานัน แห่งเตียรถีย ท. ตติยีสถานิ ชื่อว่าตติยีสต์. (เตียรถีย ๑๐๐)

อนนยพฺยสน

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยส์มาส โดยมีนิบาตบุพพบทกัมมธารยส์มาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์
ดังนี้

๑. น อโย อนโย. (น + อโย) นิบาตบุพพบทกัมมธารยส์มาส

อโย อ.ความเจริญ น ทามีได้ อนโย ชื่อว่าอนนย. (มิใช่ความเจริญ)

๒. อนนโย จ โส พฺยสนญฺจาติ อนนยพฺยสน. (อนนย + พฺยสน) วิเสสนบุพพบทกัมมธารยส์มาส

อนนโย จ อ.มิใช่ความเจริญด้วย โส อ.มิใช่ความเจริญนั้น พฺยสน จ เป็นความฉิบหาย

ด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ อนนยพฺยสน ชื่อว่าอนนยพฺยสน. (ความฉิบหายมิใช่ความเจริญ)

จิตตกุเขโป

เป็นฉนฺธุฎฐิตูปปุริสฺสมาส มีวิเคราะห์ว่า

จิตตสฺส อุกเขโป จิตตกุเขโป. (จิตต + อุกเขโป)

อุกเขโป อ.ความฟุ้งซ่าน จิตตสฺส แห่งจิต จิตตกุเขโป ชื่อว่าจิตตกุเขโป. (ความฟุ้งซ่านแห่งจิต)

ทูปฺปนโย, ปุคฺคโล

เป็นฉนฺธุฎฐิตูปฺปนโยทูลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ทูลยา ปณฺณา ยสฺสาติ ทูปฺปนโย, ปุคฺคโล. (ท + ปณฺณา)

ปณฺณา อ.ปัญญา ทูลยา อันโทษประทุษร้ายแล้ว ยสฺส (ปุคฺคลสฺส) แห่งบุคคลใด (อดีต) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (โล โปคฺคโล) อ.บุคคลนั้น ทูปฺปนโย ชื่อว่าทูปฺปนโย (ผู้มีปัญญาทราวม), ได้แก่บุคคล.

กายทณฺหาทิวริทิตา, ชีณาสฺวา

เป็นปัญจมีตูปุริสฺสมาส โดยมีตติยาตูปุริสฺสมาส และฉนฺธุฎฐิตูปฺปนโยทูลยาธิกรณพหุพีทิสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. กายทณฺหา ทณฺโท กายทณฺโท. (กาย + ทณฺหา) ตติยาตูปุริสฺสมาส

ทณฺโท อ.อาชญา กายทณฺโท ทางกาย กายทณฺโท ชื่อว่ากายทณฺโท. (อาชญาทางกาย)

๒. กายทณฺโท อาทิ เยสนฺติ กายทณฺหาทโย, ทณฺหา. (กายทณฺหา + อาทิ) ฉนฺธุฎฐิตูปฺปนโยทูลยาธิกรณพหุพีทิสมาส

กายทณฺโท อ.อาชญาทางกาย อาทิ เป็นต้น เยสฺ (ทณฺหานิ) แห่งอาชญา ท. เหล่าใด (อดีต) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (เต ทณฺหา) อ.อาชญา ท. เหล่านั้น กายทณฺหาทโย ชื่อว่ากายทณฺหาทโย (มีอาชญาทางกายเป็นต้น), ได้แก่อาชญาทั้งหลาย.

๓. กายทณฺหาทิวริทิตา กายทณฺหาทิวริทิตา, ชีณาสฺวา. (กายทณฺหาทิวริทิตา + วิริทิต) ปัญจมีตูปุริสฺสมาส

(ชีณาสฺวา) อ.พระชีณาสพ ท. วิริทิตา ผู้เว้นแล้ว กายทณฺหาทิวริทิตา (ทณฺหาทิวริทิต) จากอาชญา ท. มีอาชญาทางกายเป็นต้น กายทณฺหาทิวริทิตา ชื่อว่ากายทณฺหาทิวริทิต (ผู้เว้นจากอาชญาที่มีอาชญาทางกายเป็นต้น), ได้แก่พระชีณาสพทั้งหลาย.

นรปราธา, ชนา

เป็นปัญจมีทวิปทตลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

นคโต อปราธ เยหิตติ นรปราธา, ชนา. (น + อปราธ)

อปราธ อ.ความผิด นคโต ออกไปแล้ว เยหิ (ชเนหิ) จากชน ท. เหล่าใด อิติ เพราะเหตุ
นั้น (เต ชนา) อ.ชน ท. เหล่านั้น นรปราธา ชื่อว่านรปราธ (มีความผิดออกแล้ว, ไม่มีความผิด), ได้แก่
ชนทั้งหลาย.

ทุกขการณานิ

เป็นัญจีสัตตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ทุกขสส การณานิ ทุกขการณานิ. (ทุกข + การณ)

การณานิ อ.เหตุ ท. ทุกขสส แห่งทุกข ทุกขการณานิ ชื่อว่าทุกขการณ. (เหตุแห่งทุกข)

สิสโรคาทีเกทา, เวทนา

เป็นตติยาตตปุริสสมาส โดยมีลัตตมิตตปุริสสมาส และัญจีสทวิปทตลยาธิกรณพหุพีทิสมาสอยู่
ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. สีสโรโค โรโค สีสโรโค. (สิส + โรโค) ลัตตมิตตปุริสสมาส

โรโค อ.โรโค สีส ในศีระษะ สีสโรโค ชื่อว่าสิสโรโค. (โรโคศีระษะ)

๒. สีสโรโค อาทิ เยสนนติ สีสโรคาทโย, โรคา. (สิสโรโค + อาทิ) ัญจีสทวิปทตลยาธิกรณ-
พหุพีทิสมาส

สิสโรโค อ.โรโคในศีระษะ อาทิ เป็นต้น เยส (โรคาน) แห่งโรโค ท. เหล่าใด (อตถิ) มีอยู่
อิติ เพราะเหตุนั้น (เต โรคา) อ.โรโค ท. เหล่านั้น สีสโรคาทโย ชื่อว่าสิสโรคาที (มีโรโคศีระษะเป็นต้น),
ได้แก่โรคทั้งหลาย.

๓. สีสโรคาทีเกทา เกทา สีสโรคาทีเกทา, เวทนา. (สิสโรคาที + เกทา) ตติยาตตปุริสสมาส

(เวทนา) อ.เวทนา เกทา อันต่าง สีสโรคาทีเก (โรคเท) ด้วยโรโค ท. มีโรโคในศีระษะเป็นต้น
สิสโรคาทีเกทา ชื่อว่าสิสโรคาทีเกทา (อันต่างด้วยโรโคมีโรโคศีระษะเป็นต้น), ได้แก่เวทนา.

กัจฉาธิดา, ธน

เป็นตติยชาติปุริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

กัจฉน อธิคต กัจฉาธิดา, ธน. (กัจฉ + อธิคต)

(ธน) อ.ทรัพย์ (บุคคลเลข) อธิคต อันอันบุคคล ถึงทับแล้ว กัจฉน โดยยาก กัจฉาธิดา
ชื่อว่ากัจฉาธิดา (อันบุคคลได้โดยยาก), ได้แก่ทรัพย์.

หตุจเจทาทิก, สรรเภทน

เป็นจัญญูทวิปตฺลยาธิกรณพหุพีทิสมาส โดยมีตติยชาติปุริสส์มาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. หตุจ เจโท หตุจเจโท. (หตุจ + เจท) ตติยชาติปุริสส์มาส

เจโท อ.การตัด หตุจ ซึ่งมี หตุจเจโท ชื่อว่าหตุจเจท. (การตัดมือ)

๒. หตุจเจโท อาทิ ยสฺสาติ หตุจเจทาทิก, สรรเภทน. (หตุจเจท + อาทิ) จัญญู-
ทวิปตฺลยาธิกรณพหุพีทิสมาส

หตุจเจโท อ.การตัดซึ่งมือ อาทิ เป็นต้น ยสฺส (สรรเภทน) แห่งการแตกซึ่งสรีระใด
(อตุติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (ตัด สรรเภทน) อ.การแตกซึ่งสรีระนั้น หตุจเจทาทิก ชื่อว่าหตุจ-
เจทาทิก (มีการตัดมือเป็นต้น), ได้แก่การแตกสรีระ.

ปกฺขหตเอกจกฺขุปีจสฺปิกฺกณิกาวกฺกฺจโรคาทิกเมโท, ทรุกาพาโอ

เป็นตติยชาติปุริสส์มาส โดยมีจัญญูทวิปตฺลยาธิกรณพหุพีทิสมาส จัญญูทวิปตฺลยาธิกรณ-
พหุพีทิสมาส ตติยชาติปุริสส์มาส อิตริตรโยคทวันทสมาส จัญญูตฺปุริสส์มาส วิเสสนบุพพทกัมมชารย-
สมาส อิตริตรโยคทวันทสมาส และจัญญูทวิปตฺลยาธิกรณพหุพีทิสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ปกฺโข ทโต ยสฺสาติ ปกฺขหโต, อาพาโอ. (ปกฺข + ทต) จัญญูทวิปตฺลยาธิกรณ-
พหุพีทิสมาส

ปกฺโข (กาโย) อ.กาย ข้างหนึ่ง ยสฺส (บุคคลส) ของบุคคลใด (โรเคน) ทโต เป็น
กายอันโรคขจัดแล้ว (อตุติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (โล่ บุคคลโล) อ.บุคคลนั้น ปกฺขหโต ชื่อว่าปกฺขหต
(ผู้มีกายข้างหนึ่งอันโรคขจัดแล้ว), ได้แก่บุคคล.

๒. เอกโก จกฺขุ ยสฺสาติ เอกจกฺขุ, ปุคฺคโล. (เอก + จกฺขุ) จัญญูทวิปตฺลยาธิกรณพหุพีทิส-
มาส

จกขุ อ.จกขุ เอโก ข้างเดียว ยสส (บุคคลส) ของบุคคลโต (อติ) มีอยู่ อติ เพราะเหตุนั้น (โส บุคคล) อ.บุคคลนั้น เอกจกขุ ชื่อว่าเอกจกขุ (ผู้มีจกขุข้างเดียว), ได้แก่บุคคล.

๓. ปีเจน สปีปี ปีสปี. (ปีจ + สปี) ตติยัตปริสสมาส

(สปี) อ.ผู้เลือกคลาณไป ปีเจน ด้วยตั้ง ปีสปี ชื่อว่าปีสปี. (ผู้เลือกคลาณไปด้วยตั้ง)

๔. ปกขทโต จ เอกจกขุ จ ปีสปี จ กุณิ จ ปกขทเอกจกขุปีสปีกุณิโย. (ปกขท + เอกจกขุ + ปีสปี + กุณิ) อิตริตรโยคทวันทสมาส

ปกขทโต จ อ.ผู้มีกายข้างหนึ่งอันโรคจัดแล้วด้วย เอกจกขุ จ อ.ผู้มีจกขุข้างเดียวด้วย ปีสปี จ อ.ผู้เลือกคลาณไปด้วยตั้งด้วย กุณิ จ อ.ผู้เป็นง่อยด้วย ปกขทเอกจกขุปีสปีกุณิโย ชื่อว่าปกขทเอกจกขุปีสปีกุณิ. (อัมพาต มีจกขุข้างเดียว ผู้เลือกคลาณไปด้วยตั้ง และผู้ง่อยทั้งหลาย)

๕. ปกขทเอกจกขุปีสปีกุณินิ ภาโว ปกขทเอกจกขุปีสปีกุณิภาโว. (ปกขทเอกจกขุ-ปีสปีกุณิ + ภาว) ัญฐิตปริสสมาส

ภาโว อ.ความเป็น ปกขทเอกจกขุปีสปีกุณินิ (บุคคลาณ) แห่งบุคคล ท. ผู้มีกายข้างหนึ่งอันโรคจัดแล้ว ผู้มีจกขุข้างเดียว ผู้เลือกคลาณไปด้วยตั้ง และผู้ง่อย ท. ปกขทเอกจกขุปีสปีกุณิ-ภาโว ชื่อว่า ปกขทเอกจกขุปีสปีกุณิภาว. (ความเป็นอัมพาต มีจกขุข้างเดียว ความเป็นผู้เลือกคลาณไปด้วยตั้ง ความเป็นง่อย)

๖. กุญจญจ ตํ โรโค จาติ กุญจโรโค. (กุญจ + โรค) วิเสสนบุพพทกัมมอารยสมาส

กุญจ จ อ.เรือนด้วย ตํ อ.เรือนนั้น โรโค จ เป็นโรคด้วย อติ เพราะเหตุนั้น กุญจโรโค ชื่อว่ากุญจโรโค. (โรคเรือน)

๗. ปกขทเอกจกขุปีสปีกุณิภาโว จ กุญจโรโค จ ปกขทเอกจกขุปีสปีกุณิภาว-กุญจโรคา. (ปกขทเอกจกขุปีสปีกุณิภาว + กุญจโรค) อิตริตรโยคทวันทสมาส

ปกขทเอกจกขุปีสปีกุณิภาโว จ อ.ความเป็นแห่งบุคคลผู้มีกายข้างหนึ่งอันโรคจัดแล้ว ผู้มีจกขุข้างเดียว ผู้เลือกคลาณไปด้วยตั้ง และความเป็นแห่งบุคคลผู้ง่อยด้วย กุญจโรโค จ อ.โรคเรือนด้วย ปกขทเอกจกขุปีสปีกุณิภาวกุญจโรคา ชื่อว่าปกขทเอกจกขุปีสปีกุณิภาวกุญจโรค. (ความเป็นอัมพาต มีจกขุข้างเดียว ความเป็นผู้เลือกคลาณไปด้วยตั้ง ความเป็นง่อยและโรคเรือน)

๘. ปกขทเอกจกขุปีสปีกุณิภาวกุญจโรคา อาทิ เยสนติ ปกขทเอกจกขุปีสปีกุณิภาว-กุญจโรคาโท, อาพาธา. (ปกขทเอกจกขุปีสปีกุณิภาวกุญจโรค + อาทิ) ัญฐิตวิพทูลยาธิกรณ-พหุพีทิสมาส

ปกขทเอกจกขุปีสปีกุณิภาวกุญจโรคา อ.ความเป็นแห่งบุคคลผู้มีกายข้างหนึ่งอันโรคจัด

แล้ว ผู้มีจักขุขันธ์เดียว ผู้เลือกคลานไปด้วยตั้ง ความเป็นแห่งบุคคลผู้ง่อยและโรคเรื้อน ท. ปกขทต-
เอกจกขุปีจสปปิกุณิภาวภูฏโรคาทโย ชื่อว่าปกขทตเอกจกขุปีจสปปิกุณิภาวภูฏโรคาทโย (มีอาพาธมีความ
เป็นอัมพาต มีจักขุขันธ์เดียว ความเป็นผู้เลือกคลานไปด้วยตั้ง ความเป็นง่อยและโรคเรื้อนเป็นต้น), ได้แก่
อาพาธทั้งหลาย.

๙. ปกขทตเอกจกขุปีจสปปิกุณิภาวภูฏโรคาทโย เทโท ปกขทตเอกจกขุปีจสปปิกุณิภาว-
ภูฏโรคาทโยเทโท. (ปกขทตเอกจกขุปีจสปปิกุณิภาวภูฏโรคาทโย + เทโท) ตติยัตตปุริสสสมาส

เทโท อ.อันต่าง ปกขทตเอกจกขุปีจสปปิกุณิภาวภูฏโรคาทโย (อาพาธเทโท) ด้วยอาพาธ ท.
มีความเป็นแห่งบุคคลผู้มีกายข้างหนึ่งอันโรคขจัดแล้ว ผู้มีจักขุขันธ์เดียว ผู้เลือกคลานไปด้วยตั้ง ความเป็น
แห่งบุคคลผู้ง่อยและโรคเรื้อนเป็นต้น ปกขทตเอกจกขุปีจสปปิกุณิภาวภูฏโรคาทโยเทโท ชื่อว่าปกขทต-
เอกจกขุปีจสปปิกุณิภาวภูฏโรคาทโยเทโท. (อันต่างด้วยอาพาธมีความเป็นอัมพาต มีจักขุขันธ์เดียว ความเป็น
ผู้เลือกคลานไปด้วยตั้ง ความเป็นง่อยและโรคเรื้อนเป็นต้น)

ครุภาพาโธ

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธรรยสมาส มีวิเคราะหว่า

ครุโก จ โส อาพาโธ จาติ ครุภาพาโธ. (ครุก + อาพาธ)

ครุโก จ อ.หนักด้วย โส อ.หนักนั้น อาพาโธ จ เป็นอาพาธด้วย อิติ เพราะเหตุนี้
ครุภาพาโธ ชื่อว่าครุภาพาธ. (อาพาธหนัก)

ยสวิโลปเสนาปติภูจนาทิจจจินุหนาทิกอ, อุปลศโค

เป็นฉัญฐีทวิปทตูลยาธิกรณพหุพพิทิสมาส โดยมีทติยัตตปุริสสสมาส ฉัญฐีตตปุริสสสมาส ฉัญฐีทวิ-
ปทตูลยาธิกรณพหุพพิทิสมาส ทติยัตตปุริสสสมาส และอิตริตรโยคทวันทิสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหดังนี้

๑. ยส วิโลโป ยสวิโลโป. (ยส + วิโลโป) ทติยัตตปุริสสสมาส

วิโลโป อ.การถอด ยส ซึ่งยศ ยสวิโลโป ชื่อว่ายสวิโลโป. (การถอดยศ)

๒. เสนาปติสฺส จานํ เสนาปติภูจนา. (เสนาปติ + จาน) ฉัญฐีตตปุริสสสมาส

จานํ อ.ตำแหน่ง เสนาปติสฺส แห่งเสนาปติ เสนาปติภูจนา ชื่อว่าเสนาปติภูจนา. (ตำแหน่ง
เสนาปติ)

๓. เสนาปติภูจนา อาทิ ยสฺสาติ เสนาปติภูจนาทิกอ, จานํ. (เสนาปติภูจนา + อาทิ) ฉัญฐี-
ทวิปทตูลยาธิกรณพหุพพิทิสมาส

เสนาปติภูจนานี อ.ตำแหน่งแห่งเสนาบดี อาทิ เป็นต้น ยสฺส (จานสฺส) แห่งตำแหน่งใด (อตฺถิ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (ตํ จานํ) อ.ตำแหน่งนั้น เสนาปติภูจนานาติ ชื่อว่าเสนาปติภูจนานาติ (มีตำแหน่งเสนาบดีเป็นต้น), ได้แก่ตำแหน่ง.

๔. เสนาปติภูจนานาติ อจฺฉินฺทณํ เสนาปติภูจนานาติอจฺฉินฺทณํ. (เสนาปติภูจนานาติ + อจฺฉินฺทณ) ทุตฺติยาตฺตปฺปรีสฺสมาส

อจฺฉินฺทณํ อ.การแย่งชิง เสนาปติภูจนานาติ (จานํ) ซึ่งตำแหน่ง มีตำแหน่งแห่งเสนาบดี เป็นต้น เสนาปติภูจนานาติอจฺฉินฺทณํ ชื่อว่าเสนาปติภูจนานาติอจฺฉินฺทณ. (การแย่งชิงตำแหน่งมีตำแหน่งเสนาบดีเป็นต้น)

๕. ยสฺวิโลโป จ เสนาปติภูจนานาติอจฺฉินฺทณญจ ยสฺวิโลปเสนาปติภูจนานาติอจฺฉินฺทณานิ. (ยสฺ- วิโลป + เสนาปติภูจนานาติอจฺฉินฺทณ) อิตฺตริตรโยคทวันทสฺมาส

ยสฺวิโลโป จ อ.การถอดซึ่งยศด้วย เสนาปติภูจนานาติอจฺฉินฺทณํ จ อ.การแย่งชิงซึ่งตำแหน่ง มีตำแหน่งแห่งเสนาบดีเป็นต้นด้วย ยสฺวิโลปเสนาปติภูจนานาติอจฺฉินฺทณานิ ชื่อว่ายสฺวิโลปเสนาปติภูจนานาติ อจฺฉินฺทณ. (การถอดยศและการแย่งชิงตำแหน่งมีตำแหน่งเสนาบดีเป็นต้นทั้งหลาย)

๖. ยสฺวิโลปเสนาปติภูจนานาติอจฺฉินฺทณานิ อาทิ ยสฺสํยสฺสํ ยสฺวิโลปเสนาปติภูจนานาติ- อจฺฉินฺทณาทิโก, อุปสฺศโค. (ยสฺวิโลปเสนาปติภูจนานาติอจฺฉินฺทณ + อาทิ) จัณฺฐีทวิปทตฺตลยาธิกรณพหุพีทิสฺมาส

ยสฺวิโลปเสนาปติภูจนานาติอจฺฉินฺทณานิ อ.การถอดซึ่งยศและการแย่งชิงซึ่งตำแหน่งมีตำแหน่งแห่งเสนาบดีเป็นต้น ท. อาทิ เป็นต้น ยสฺสํ (อุปสฺศคฺคสฺส) แห่งอุปสรรคใด (สนฺหฺติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (โล อุปสฺศโค) อ.อุปสรรคนั้น ยสฺวิโลปเสนาปติภูจนานาติอจฺฉินฺทณาทิโก ชื่อว่า ยสฺวิโลป- เสนาปติภูจนานาติอจฺฉินฺทณาทิก (มีการถอดยศและการแย่งชิงตำแหน่งมีตำแหน่งเสนาบดีเป็นอาทิเป็นต้น), ได้แก่อุปสรรค.

อติภูจอสฺสฺตอจฺฉินฺทิตฺตปฺพพํ, กมฺมํ

เป็นอรรถดัดตถสฺมาส โดยมีนินบาตบุพพทกัมมธารยสฺมาส นินบาตบุพพทกัมมธารยสฺมาส นินบาตบุพพทกัมมธารยสฺมาส และสฺมาทาทวันทสฺมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. น ทิภูจํ อติภูจํ, กมฺมํ. (น + ทิภูจ) นินบาตบุพพทกัมมธารยสฺมาส (กมฺม) อ.กรรม (อตฺตนา) อันตน ทิภูจํ เห็นแล้ว น หามิได้ อติภูจํ ชื่อว่าอติภูจ (อันตนไม่เห็นแล้ว), ได้แก่กรรม.

๒. น สุตฺติ อสฺสฺสฺติ, กมฺมํ. (น + สุตฺ) นิบาตบุพพบทกัมมธารยสฺมาล
(กมฺม) อ.กรรม (อตตนา) อันตน สุตฺ ได้ยินแล้ว น ทาไมได้ อสฺสฺสฺติ ชื่อว่าอสฺสฺสฺติ (ไม่
ได้ยินแล้ว), ได้แก่กรรม.

๓. น จินฺติตฺติ อจินฺติตฺติ, กมฺมํ. (น + จินฺติต) นิบาตบุพพบทกัมมธารยสฺมาล
(กมฺม) อ.กรรม (อตตนา) อันตน จินฺติตฺติ คิดแล้ว น ทาไมได้ อจินฺติตฺติ ชื่อว่าอจินฺติต (ไม่
คิดแล้ว), ได้แก่กรรม.

๔. อธิฏฺฐจฺจ อสฺสฺสฺตจฺจ อจินฺติตจฺจ อธิฏฺฐจฺจอสฺสฺสฺตอจินฺติตฺติ, กมฺมํ. (อธิฏฺฐ + อสฺสฺสฺต +
อจินฺติต) สฺมาหารทวันทสฺมาล

(กมฺม) อ.กรรม อธิฏฺฐจฺจ จ อันอันตนไม่เห็นแล้วด้วย อสฺสฺสฺต จ อันอันตนไม่ได้ยินแล้วด้วย
อจินฺติตฺติ จ อันอันตนไม่คิดแล้วด้วย อธิฏฺฐจฺจอสฺสฺสฺตอจินฺติตฺติ ชื่อว่าอธิฏฺฐจฺจอสฺสฺสฺตอจินฺติต (อันตนไม่เห็นแล้ว ไม่
ได้ยินแล้วและไม่คิดแล้ว), ได้แก่กรรม.

๕. อธิฏฺฐจฺจอสฺสฺสฺตอจินฺติตฺติ ปุพฺพนฺติ อธิฏฺฐจฺจอสฺสฺสฺตอจินฺติตฺติปุพฺพํ, กมฺมํ. (อธิฏฺฐจฺจอสฺสฺสฺตอจินฺติต +
ปุพฺพ) อยุตตตตสฺมาล

(กมฺม) อ.กรรม (อตตนา) อันตน อธิฏฺฐจฺจอสฺสฺสฺตอจินฺติตฺติ ไม่เห็นแล้ว ไม่ได้ยินแล้วและไม่คิด
แล้ว ปุพฺพํ ในกาลก่อน อิติ เพราะเหตุนี้ อธิฏฺฐจฺจอสฺสฺสฺตอจินฺติตฺติปุพฺพํ ชื่อว่าอธิฏฺฐจฺจอสฺสฺสฺตอจินฺติตฺติปุพฺพ
(อันตนไม่เคยเห็นแล้ว ไม่เคยได้ยินแล้ว และไม่เคยคิดแล้ว), ได้แก่กรรม.

สนธิจฺเจทาธิกมฺมํ

เป็นวิเสสบุพพบทกัมมธารยสฺมาล โดยมีทุตติยาตฺตปฺริสฺสฺมาล และจฺญฺฐิตฺติวิปทฺตลยาธิกรณพหุพีทิสฺมาล
อยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. สนฺธิ เฌโท สนฺธิจฺเจโท. (สนฺธิ + เฌ) ทุตติยาตฺตปฺริสฺสฺมาล

เฌโท อ.การตตฺต สนฺธิ ซึ่งที่ต่อ สนฺธิจฺเจโท ชื่อว่าสนฺธิจฺเจโท. (การตตฺตที่ต่อ)

๒. สนฺธิจฺเจโท อาทิจฺจ ยสฺสฺสาติ สนฺธิจฺเจทาติ, กมฺมํ. (สนฺธิจฺเจโท + อาทิจฺจ) จฺญฺฐิตฺติวิปท-
ตฺตลยาธิกรณพหุพีทิสฺมาล

สนฺธิจฺเจโท อ.การตตฺตซึ่งที่ต่อ อาทิจฺจ เป็นต้น ยสฺสฺ (กมฺมยสฺ) แห่งกรรมใด (อตติ) มีอยู่
อิตติ เพราะเหตุนี้ (ตํ กมฺม) อ.กรรมนั้น สนฺธิจฺเจทาติ ชื่อว่าสนฺธิจฺเจทาติ (มีการตตฺตที่ต่อเป็นต้น), ได้แก่
กรรม.

๓. สนฺธิจฺเจทาติ จ ตํ กมฺมญฺจาติ สนฺธิจฺเจทาติกมฺมํ. (สนฺธิจฺเจทาติ + กมฺม) วิเสส-

บุพพบทกัมมธารยสมาส

สนธิเจตาทิ จ อ.มีการตัดซึ่งที่ต่อเป็นต้นด้วย ต่ อ.มีการตัดซึ่งที่ต่อเป็นต้นนั้น กมม จ เป็นกรรมด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ สนธิเจตาทิกมม ชื่อว่าสนธิเจตาทิกมม. (กรรมมีการตัดที่ต่อเป็นต้น)

ราชปราธกมม

เป็นอวธารณบุพพบทกัมมธารยสมาส โดยมีสัตตมิตต์ปฐิสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหตั้งนี้

๑. รมณเ อปราธ ราชปราธ. (ราช + อปราธ) สัตตมิตต์ปฐิสสมาส

อปราธ อ.ความผิด รมณเ ในพระราช ราชปราธ ชื่อว่าราชปราธ. (ความผิดในพระราช)

๒. ราชปราธเมว กมม ราชปราธกมม. (ราชปราธ + กมม) อวธารณบุพพบทกัมมธารยสมาส

ราชปราธ เหว อ.ความผิดในพระราชานั้นเทียว กมม เป็นกรรม ราชปราธกมม ชื่อว่า ราชปราธกมม. (กรรมคือความผิดในพระราช)

ปมุงคภาโว

เป็นฉฐฐิตต์ปฐิสสมาส มีวิเคราะหที่ว่า

ปมุงคสส ภาโว ปมุงคภาโว. (ปมุงค + ภาว)

ภาโว อ.ความเป็น ปมุงคสส แห่งความเป็นของย้อยยบ ปมุงคภาโว ชื่อว่าปมุงคภาว. (ความเป็นของย้อยยบ)

ปุตติภาโว

เป็นฉฐฐิตต์ปฐิสสมาส มีวิเคราะหที่ว่า

ปุตติสส ภาโว ปุตติภาโว. (ปุตติ + ภาว)

ภาโว อ.ความเป็น ปุตติสส แห่งความเป็อยเนา ปุตติภาโว ชื่อว่าปุตติภาว. (ความเป็นของเป็อยเนา)

องคารภาโว

เป็นฉฐฐิตต์ปฐิสสมาส มีวิเคราะหที่ว่า

องคารสส ภาโว องคารภาโว. (องคาร + ภาว)

ภาโว อ.ความเป็น องคารสส แห่งถ่านเพลิง องคารภาโว ชื่อว่าองคารภาว. (ความเป็นถ่านเพลิง)

กปฺปาสภูจฺจิกาโว

เป็นฉฺฉฐิตฺตปฺปรีสฺสมาส มิวิเคราะห์ว่า
 กปฺปาสภูจฺจิสฺส ภาโว กปฺปาสภูจฺจิกาโว. (กปฺปาสภูจฺจ + ภาว)
 ภาโว อ.ความเป็น กปฺปาสภูจฺจิสฺส แห่งเมล็ดฝ้าย กปฺปาสภูจฺจิกาโว ชื่อว่ากปฺปาสภูจฺจิกา. (ความเป็นเมล็ดฝ้าย)

กปาลขณฺฑาทิกาโว

เป็นฉฺฉฐิตฺตปฺปรีสฺสมาส โดยมีฉฺฉฐิตฺตปฺปรีสฺสมาส และฉฺฉฐิตฺตวิปทฺตลยาธิกรณพหฺพพีทิสฺมาสอยู่ภายใน มิวิเคราะห์ดังนี้

๑. กปาลสฺส ขณฺฑโท กปาลขณฺฑโท. (กปาล + ขณฺฑ) ฉฺฉฐิตฺตปฺปรีสฺสมาส
 ขณฺฑโท อ.ขึ้น กปาลสฺส แห่งกระเบื้อง กปาลขณฺฑโท ชื่อว่ากปาลขณฺฑ. (ขึ้นกระเบื้อง)
๒. กปาลขณฺฑโท อาทึ เยสนฺติ กปาลขณฺฑาทินิ, วตฺตฺนนิ. (กปาลขณฺฑ + อาทึ) ฉฺฉฐิตฺตวิปทฺตลยาธิกรณพหฺพพีทิสฺมาส
 กปาลขณฺฑโท อ.ขึ้นแห่งกระเบื้อง อาทึ เป็นต้น เยสนฺ (วตฺตฺน) แห่งวตฺตฺ ท. เหล่าใด (อตุติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (ตานิ วตฺตฺนนิ) อ.วตฺตฺ ท. เหล่านี้ กปาลขณฺฑาทินิ ชื่อว่ากปาลขณฺฑาทิ มีขึ้นกระเบื้องเป็นต้น, ได้แก่วตฺตฺทั้งหลาย.
๓. กปาลขณฺฑาทินิ ภาโว กปาลขณฺฑาทิกาโว. (กปาลขณฺฑาทิ + ภาว) ฉฺฉฐิตฺตปฺปรีสฺสมาส
 ภาโว อ.ความเป็น กปาลขณฺฑาทินิ (วตฺตฺน) แห่งวตฺตฺ ท. มีขึ้นแห่งกระเบื้องเป็นต้น กปาลขณฺฑาทิกาโว ชื่อว่ากปาลขณฺฑาทิกา. (ความเป็นวตฺตฺมีขึ้นกระเบื้องเป็นต้น)

ทฺวิปทฺจตฺตฺปทา, สตฺตทา

เป็นอิตริตฺตโรคทวันทสฺมาส โดยมีฉฺฉฐิตฺตวิปทฺตลยาธิกรณพหฺพพีทิสฺมาสอยู่ภายใน มิวิเคราะห์ดังนี้

๑. ทฺเว ปทานิ เยสนฺติ ทฺวิปทา, สตฺตทา. (ทฺวิ + ปท) ฉฺฉฐิตฺตวิปทฺตลยาธิกรณพหฺพพีทิสฺมาส
 ปทานิ อ.เท้า ท. ทฺเว สอง เยสนฺ (สตฺตทานิ) แห่งสัตฺวี ท. เหล่าใด (สนฺติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (เต สตฺตทา) อ.สัตฺวี ท. เหล่านี้ ทฺวิปทา ชื่อว่าทฺวิปท (มีสองเท้า), ได้แก่สัตฺวีทั้งหลาย.
๒. จตฺตาริ ปทานิ เยสนฺติ จตฺตฺปทา, สตฺตทา. (จตฺ + ปท) ฉฺฉฐิตฺตวิปทฺตลยาธิกรณพหฺพพีทิสฺมาส

ปทานิ อ.เท้า ท. จตุตตาริ สี่ เยล (สตุตตาน) แห่งลัตว์ ท. เหล่าไต (สนฺติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (เต สตุตตา) อ.ลัตว์ ท. เหล่านี้ จตุปปทา ชื่อว่าจตุปปท (มีสี่เท้า), ได้แก่ลัตว์ทั้งหลาย.

๓. ทวิปทา จ จตุปปทา จ ทวิปทจตุปปทา, สตุตตา. (ทวิปท + จตุปปท) อิตริตรโยค- ทวันทสมาส

(สตุตตา) อ.ลัตว์ ท. ทวิปทา จ ตัวมีเท้าสองด้วย จตุปปทา จ ตัวมีเท้าสี่ด้วย ทวิปท- จตุปปทา ชื่อว่าทวิปทจตุปปท (มีสองเท้าและมีสี่เท้า), ได้แก่ลัตว์ทั้งหลาย.

กาณาทิภาโว

เป็นนิจฐิตูปริสสมาส โดยมีนิจฐิตวิปทตลยาธิกรณพหุพีทิสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. กาณ อาทิ เยสนฺติ กาณาทโย, สตุตตา. (กาณ + อาทิ) นิจฐิตวิปทตลยาธิกรณ- พหุพีทิสมาส

กาณ อ.ลัตว์บอด อาทิ เป็นต้น เยล (สตุตตาน) แห่งลัตว์ ท. เหล่าไต (อตุติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (เต สตุตตา) อ.ลัตว์ ท. เหล่านี้ กาณาทโย ชื่อว่ากาณาทิ (มีลัตว์บอดเป็นต้น), ได้แก่ลัตว์ทั้งหลาย.

๒. กาณาทิน ภาโว กาณาทิภาโว. (กาณาทิ + ภาว) นิจฐิตูปริสสมาส

ภาโว อ.ความเป็น กาณาทิน (สตุตตาน) แห่งลัตว์ ท. มีลัตว์บอดเป็นต้น กาณาทิภาโว ชื่อว่ากาณาทิภาว. (ความเป็นแห่งลัตว์มีลัตว์บอดเป็นต้น)

เอกลัจจรร

เป็นอสมาทาทิศสมาส มีวิเคราะห์ว่า

เอกญจ ตํ ลัจจรรญจาทิ เอกลัจจรร. (เอก + ลัจจรร)

เอก จ อ.หนึ่งด้วย ตํ อ.หนึ่งนั้น ลัจจรร จ เป็นปีด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ เอกลัจจรร ชื่อว่าเอกลัจจรร. (ปีหนึ่ง)

อสนิกคิ

เป็นอวธารณบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อสนิกเยว อคคิ อสนิกคิ. (อสนิ + อคคิ)

อสนิ เอว อ.สายฟ้า อคคิ เป็นไฟ อสนิกคิ ชื่อว่าอสนิกคิ. (ไฟคือสายฟ้า)

เทสนาวสาน์

เป็นฉัฏฐิปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

เทสนาย อวสาน์ เทสนาวสาน์. (เทสนา + อวสาน)

อวสาน์ อ.เป็นที่สิ้นสุดลง เทสนาย แห่งพระเทศนา เทสนาวสาน์ ชื่อว่าเทสนาวสาน. (เป็นที่สิ้นสุดลงแห่งพระเทศนา)

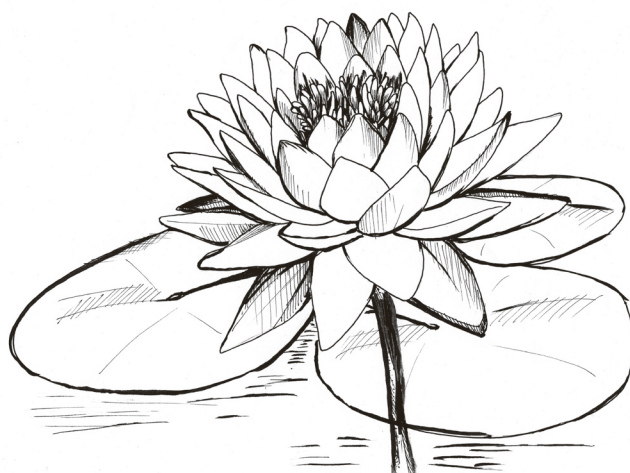
โสตาปัตติผลาทินี

เป็นฉัฏฐิปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

โสตาปัตติผล อาทิ เยส ตานิ โสตาปัตติผลาทินี, อริยผลานิ. (โสตาปัตติผล + อาทิ)

โสตาปัตติผล อ.โสตาปัตติผล อาทิ เป็นต้น เยส (อริยผลานิ) แห่งอริยผล ท. เหล่าใด (อุตติ) มีอยู่, (ตานิ อริยผลานิ) อ.อริยผล ท. เหล่านั้น โสตาปัตติผลาทินี ชื่อว่าโสตาปัตติผลาทิ (มีโสตาปัตติผลเป็นต้น), ได้แก่อริยผลทั้งหลาย.





๘. พหูภณฺทิกภิกฺขุวตฺถ ๗ (๑๑๔)

พหูภณฺทิกภิกฺขุวตฺถ (มยา วุจฺเจเต) ๗

พหูภณฺทิกภิกฺขุวตฺถ อ.เรื่องแห่งภิกษุผู้มีภณฺฑะมาก (มยา) อันข้าพเจ้า
(วุจฺเจเต) จะกล่าว ๗

พหูภณฺทิกภิกฺขุวตฺถ วุตตกัมมะใน วุจฺเจเตฯ อาชยาตบทกัมมวาทก
มยา อนภิกฺทิกตตฺตาใน วุจฺเจเต ๗

๘. เรื่องภิกษุผู้มีภณฺฑะมาก



๑. “น นคฺคจฺริยาติ อิมํ ฐมฺมเทสํ สตุถา เขตฺวเน วิหรนฺโต พหูภณฺทิกํ ภิกฺขุํ อารพฺภ
กเถสิ ๗

สตุถา เขตฺวเน วิหรนฺโต พหูภณฺทิกํ ภิกฺขุํ อารพฺภ “น นคฺคจฺริยาติ อิมํ ฐมฺมเทสํ กเถสิ ๗

สตุถา อ.พระศาสดา วิหรนฺโต เมื่อทรงประทับ เขตฺวเน ในพระวิหารชื่อว่าเขตวัน
อารพฺภ ทรงปรารภ ภิกฺขุํ ซึ่งภิกษุ พหูภณฺทิกํ ผู้มีภณฺฑะมาก กเถสิ ตรัสแล้ว อิมํ
ฐมฺมเทสํ ซึ่งพระธรรมเทศนาคือ “น นคฺคจฺริยาติ” ว่า “น นคฺคจฺริยา” ดังนี้เป็นต้น ๗

พระศาสดา เมื่อทรงประทับอยู่ที่พระเขตวัน ทรงปรารภภิกษุผู้มีภณฺฑะมาก ตรัสพระ-
ธรรมเทศนาคือว่า “น นคฺคจฺริยา” ดังนี้เป็นต้น

สตุถา สุกฺทกตฺตาใน กเถสิฯ อาชยาตบทกตฺตฺวาจก “น นคฺคจฺริยา” สรุปะใน อิติฯ
ศัพท์ อาชยตฺตะใน อิมํ ฐมฺมเทสํ อิมํ วิเสสนะของ ฐมฺมเทสํฯ อวุตตกัมมะใน
กเถสิ เขตฺวเน วิสยาร๑ระใน วิหรนฺโตฯ อัมภันตฺรกีรยาของ สตุถา พหูภณฺทิกํ
วิเสสนะของ ภิกฺขุํฯ อวุตตกัมมะใน อารพฺภฯ สมานกาลกีรยาใน กเถสิ ๗

๒. สวตฺถิวาสี กิเรโก กุฎฺฐมฺพิโก, ภริยา ย กาลกตฺตาย, ปพฺพชิ ๗

สวตฺถิวาสี กิเร เอโก กุฎฺฐมฺพิโก, ภริยา ย กาลกตฺตาย (สมานาย), ปพฺพชิ ๗

กิเร ได้ยินว่า กุฎฺฐมฺพิโก อ.กุฎฺฐมฺพี เอโก คนหนึ่ง สวตฺถิวาสี ผู้อยู่ในเมืองสวตฺถี

โดยปกติ, ภริยาย ครั้นเมื่อภรรยา กาลกตายเป็นผู้มีกาละอันกระทำแล้ว (สมานาย) มีอยู่, **ปพฺพชฺช** บวชแล้ว ฯ

ได้ยินว่า กุฎุมพีคนหนึ่งชาวเมืองสาวัตถี, เมื่อภรรยา ทำกาละแล้ว, ก็บวช

กิริศัพท อนุสสวนัตถะ สวตถุถิวาสี กิติ เอโก กิติ วิเสสนะของ กุฎุมพีโก ๆ สุทรกัตตา ใน ปพฺพชฺช ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก, ภริยาย ลักษณะใน สมานาย ๑ ลักษณะกิริยา กาลกตายเป็น วิกติกัตตาใน สมานาย ๑

๓. โส ปพฺพชนฺโต อตฺตโน ปริเวณญจ อคฺคิสาลญจ ภาณฺทคพฺภญจ กาเรตฺวา สพฺพปี ภาณฺทคพฺภํ สปปิตฺเตลาทีหิ ปฺปูเรตฺวา ปพฺพชฺช ๑

โส (กุฎุมพีโก) ปพฺพชนฺโต (ปุคฺคัล) อตฺตโน ปริเวณ ๑ อคฺคิสาล ๑ ภาณฺทคพฺภํ ๑ กาเรตฺวา สพฺพปี ภาณฺทคพฺภํ สปปิตฺเตลาทีหิ (วตฺถุหิ) ปฺปูเรตฺวา ปพฺพชฺช ๑

โส (กุฎุมพีโก) อ.กุฎุมพีนั้น **ปพฺพชนฺโต** เมื่อบวช (ปุคฺคัล) ยังกุคฺคัล กาเรตฺวา ให้กระทำแล้ว **ปริเวณ** ซึ่งบริเวณ ๑ ด้วย **อคฺคิสาล** ซึ่งโรงแห่งไฟ ๑ ด้วย **ภาณฺทคพฺภํ** ซึ่งห้องแห่งภัณฑะ ๑ ด้วย **อตฺตโน** เพื่อตน **ภาณฺทคพฺภํ** ยังห้องแห่งภัณฑะ **สพฺพปี** แม่ทั้งปวง **ปฺปูเรตฺวา** ให้เต็มแล้ว (วตฺถุหิ) ด้วยวัตถุ ท. **สปปิตฺเตลาทีหิ** มีเนยใสและน้ำมันเป็นต้น **ปพฺพชฺช** บวชแล้ว ฯ

กุฎุมพีนั้น เมื่อจะบวช ใช้คนให้ทำบริเวณ โรงไฟและห้องสำหรับเก็บภัณฑะเพื่อตน ยังห้องสำหรับเก็บภัณฑะแม่ทั้งปวงให้เต็มด้วยวัตถุทั้งหลายมีเนยใสและน้ำมันเป็นต้น แล้วก็บวช

โส วิเสสนะของ กุฎุมพีโก ๆ สุทรกัตตาใน ปพฺพชฺช ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ปพฺพชนฺโต อัปภันตรกิริยาของ กุฎุมพีโก ปุคฺคัล การิตกัมมะใน กาเรตฺวา อตฺตโน สัมปทาน ใน กาเรตฺวา ปริเวณ กิติ อคฺคิสาล กิติ ภาณฺทคพฺภํ กิติ อวุตตกัมมะใน กาเรตฺวา ๑ สามศัพท์ ปทสมุจยัตถะเข้ากับ ปริเวณ อคฺคิสาล และ ภาณฺทคพฺภํ กาเรตฺวา ปุพฺพกาลกิริยาใน ปฺปูเรตฺวา อปิตฺทํ อเปกขัตถะเข้ากับ สพฺพปี วิเสสนะของ ภาณฺทคพฺภํ ๑ การิตกัมมะใน ปฺปูเรตฺวา สปปิตฺเตลาทีหิ วิเสสนะของ วตฺถุหิ ๑ ภาระใน ปฺปูเรตฺวา ๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปพฺพชฺช ๑

๔. ปุพพิชิตวา จ ปน อุตตโน ทาเส ปกุโกสาเปตวา ยถารุจิตฺ ออาหาริ ปจาเปตวา ภูณชิ ฯ

(โส กุฎุมพีโก) ปุพพิชิตวา จ ปน (บุคคัล) อุตตโน ทาเส ปกุโกสาเปตวา (ทาเส อุตตนา) ยถารุจิตฺ ออาหาริ ปจาเปตวา ภูณชิ ฯ

จ ปน ก็แล (โส กุฎุมพีโก) อ.กุฎุมพีนั้น **ปุพพิชิตวา** ครั้นบวชแล้ว (บุคคัล) ยัง บุคคัล **ปกุโกสาเปตวา** ให้ร้องเรียกแล้ว **ทาเส** ซึ่งทาส ท. **อุตตโน** ของตน (ทาเส) ยังทาส ท. **ปจาเปตวา** ให้หุงต้มแล้ว **ออาหาริ** ซึ่งอาหาร (อุตตนา) **ยถารุจิตฺ** อันอัน ตนชอบใจแล้วอย่างไร **ภูณชิ** ฉนั้นแล้ว ฯ

ก็แล กุฎุมพีนั้น ครั้นบวชแล้ว ใช้คนให้เรียกพวกทาสของตน ใช้พวกทาสให้หุงอาหาร ตามความชอบใจ ฉนั้นแล้ว

จ ปน นิปาตสมฺมุหะ โส วิเสสนะของ กุฎุมพีโกๆ สุทธกัตตาใน ภูณชิๆ อาชยาตบท กัตตฺวาจก ปุพพิชิตวา ลักขณัตถะ บุคคัล การิตกัมมะใน ปกุโกสาเปตวา อุตตโน สามีสัมพันธะใน ทาเสๆ อุตตกัมมะใน ปกุโกสาเปตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน ปจาเปตวา ทาเส การิตกัมมะใน ปจาเปตวา อุตตนา อนภิตกัตตาใน ยถารุจิตฺๆ วิเสสนะของ อาหาริๆ อุตตกัมมะใน ปจาเปตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน ภูณชิ ฯ

๕. พหุภณฺโท จ พหุปริกฺขารโ จ อโหสิ; รตฺตี อญฺญํ นิवासนปารุปนํ โหติ, ทิวา อญฺญํ; วิหารปจฺจนฺเต วสตี ฯ

(โส ภิกขุ) พหุภณฺโท จ พหุปริกฺขารโ จ อโหสิ; รตฺตี อญฺญํ นิवासนปารุปนํ โหติ, ทิวา อญฺญํ (นิवासนปารุปนํ โหติ); (โส ภิกขุ) วิหารปจฺจนฺเต วสตี ฯ

(โส ภิกขุ) อ.ภิกษุหนึ่ง **พหุภณฺโท** จ เป็นผู้ที่มีกัณฑ์มากด้วย **พหุปริกฺขารโ** จ เป็นผู้ มีบริขารมากด้วย **อโหสิ** ได้เป็นแล้ว; **นิवासนปารุปนํ** อ.ผ้าเป็นเครื่องนุ่งและผ้าเป็น เครื่องห่ม **อญฺญํ** ผืนอื่น **โหติ** ย่อมมี **รตฺตี** ในเวลากลางคืน, (**นิवासนปารุปนํ**) อ.ผ้า เป็นเครื่องนุ่งและผ้าเป็นเครื่องห่ม **อญฺญํ** ผืนอื่น (**โหติ**) ย่อมมี **ทิวา** ในเวลากลาง วัน; (โส ภิกขุ) อ.ภิกษุหนึ่ง **วสตี** ย่อมอยู่ **วิหารปจฺจนฺเต** ในประเทศปลายแดนแห่ง วิหาร ฯ

ภิกษุหนึ่ง ได้เป็นผู้มีภักเษมาก มีบริขารมาก, ผ้านุ่งและผ้าห่มผืนอื่น ย่อมมีในเวลา กลางคืน, ผ้านุ่งและผ้าห่มผืนอื่น ย่อมมีในเวลากลางวัน, ภิกษุหนึ่ง ย่อมอยู่ในทำยวิหาร โส วิเสสณะของ ภิกษุๆ สุททกัตตาโน อโหสิๆ อาชยاتبทกัตตุวจาก พหุภณโฑ กัตติ พหุปริกขารโ กัตติ วิกตีกัตตาโน อโหสิ จ สองศัพท์ ปทสมุจจยัตถะเข้ากัับ พหุภณโฑ และ พหุปริกขารโ, อยณั วิเสสณะของ นิवासนปารุปนัๆ สุททกัตตาโน โหติๆ อาชยاتب ทกัตตุวจาก รตตี กาลสัตตมีใน โหติ, อยณั วิเสสณะของ นิवासนปารุปนัๆ สุททกัตตา ใน โหติๆ อาชยاتبทกัตตุวจาก ทิวา กาลสัตตมีใน โหติ, โส วิเสสณะของ ภิกษุๆ สุททกัตตาโน วสติๆ อาชยاتبทกัตตุวจาก วิหารปจจนุเต วิสยาระใน วสติ ๕

๖. ตสเสกทิวสั จีวรปจจตุถรณานิ สุกขาเปนุตสส เสนาสนจาริกั อาหิณุทนุตา ภิกขุ ปสสิตุวา “กสสิมานิ อาวุโสติ ปุจจิตวา, “มยหุนติ วุตเต “อาวุโส ภควตา ตีณิ จีวรานิ อนุณฎาตานิ, ตวั จ เอวั อปปีจจนุสส พุททสส สาสเน ปพพชิตวา เอวั พหุปริกขารโ ชาโตติ ตั สตุถุ สนุติกั เนตุวา “ภนุเต อยั ภิกขุ อติพหุภณโฑติ อาโรเจสุ ๕

ตสส (ภิกขุสส) เอกทิวสั จีวรปจจตุถรณานิ สุกขาเปนุตสส เสนาสนจาริกั อาหิณุทนุตา ภิกขุ ปสสิตุวา “กสส อิมานิ (จีวรปจจตุถรณานิ) อาวุโสติ ปุจจิตวา, “มยหุ (อิมานิ จีวร- ปจจตุถรณานิ)” อิติ (วจนเ เตน ภิกขุณา) วุตเต, “อาวุโส ภควตา ตีณิ จีวรานิ อนุณฎาตานิ, ตวั จ เอวั อปปีจจนุสส พุททสส สาสเน ปพพชิตวา เอวั พหุปริกขารโ ชาโต (อสิ)” อิติ (วตุวา) ตั (ภิกขุ) สตุถุ สนุติกั เนตุวา “ภนุเต อยั ภิกขุ อติพหุภณโฑ (โหติ)” อิติ อาโรเจสุ ๕

ภิกขุ อ.ภิกษุ ท. อาหิณุทนุตา ผู้เที่ยวไปอยู่ เสนาสนจาริกั สู้ที่จาริกในเสนาสนะ ตสส (ภิกษุสส) ของภิกษุหนึ่ง จีวรปจจตุถรณานิ สุกขาเปนุตสส ผู้ยังจีวรและผ้า เป็นเครื่องปลาด ท. ให้แห่งอยู่ เอกทิวสั ในวันหนึ่ง ปสสิตุวา เห็นแล้ว ปุจจิตวา ถามแล้ว อิติ ว่า “อาวุโส ดูก่อนท่านผู้มีอายุ อิมานิ (จีวรปจจตุถรณานิ) อ.จีวรและ ผ้าเป็นเครื่องปลาด ท. เหล่านี้ กสส ของใคร” อิติ ดังนี้, (วจนเ) ครั้นเมื่อคำ อิติ ว่า “(อิมานิ จีวรปจจตุถรณานิ) อ.จีวรและผ้าเป็นเครื่องปลาด ท. เหล่านี้ มยหุ ของกระผม” อิติ ดังนี้ (เตน ภิกขุณา) อันภิกษุหนึ่ง วุตเต กล่าวแล้ว, (วตุวา) กล่าว แล้ว อิติ ว่า “อาวุโส ดูก่อนท่านผู้มีอายุ จีวรานิ อ.จีวร ท. ตีณิ สาม ภควตา

อันพระผู้มีพระภาคเจ้า อนุญาติทานิ ทรงอนุญาตแล้ว, จ อหนึ่ง ตวั อ.ท่าน ปุพพิชิตวา บวชแล้ว สาสเน ในพระศาสนา พุทฺธสฺส ของพระพุทธเจ้า อปฺปิจนฺตสฺส ผู้มีความปรารถนาน้อย เอวํ อย่างนี้ พุทฺธิริกฺขาโร เป็นผู้บริวารมาก เอวํ อย่างนี้ ชาโต เป็นผู้เกิดแล้ว (อสิ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ เหตุวา นำไปแล้ว ตํ (ภิกฺขุ) ซึ่งภิกษุนั้น สนฺตํ กิํ สุตฺถํ ของพระศาสดา อาโรเจสฺสุ กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อัยฺ ภิกฺขุ อ.ภิกษุนี้ อติพฺภุภนฺโท เป็นผู้ภักตมะมาก ยิงฺ (โหติ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ฯ

พวกภิกษุพากันเที่ยวไปสู่วิหารในเสนาสนะของภิกษุนั้น ผู้กำลังผึ่งจีวรและผ้าเครื่องปูลาดทั้งหลายให้แห้งอยู่ ในวันหนึ่ง เห็นแล้ว จึงถามว่า “ดูก่อนท่านผู้มีอายุ จีวรและผ้าเครื่องปูลาดเหล่านี้ ของใคร”, เมื่อภิกษุนั้นกล่าวว่า “จีวรและผ้าเครื่องปูลาดเหล่านี้ ของกระผม”, ก็กล่าวว่า “ท่านผู้มีอายุ จีวร ๓ ผืน พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงอนุญาตแล้ว, อหนึ่ง ท่าน บวชแล้วในพระศาสนาของพระพุทธเจ้าผู้มีความมกน้อยอย่างนี้ เกิดเป็นผู้บริวารมากอย่างนี้” ดังนี้แล้ว จึงนำภิกษุนั้นไปสู่วิหารของพระศาสดา กราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภิกษุนี้ เป็นผู้ภักตมะมากยิง”

อาหิณฺฑทฺตนา วิเสสนะของ ภิกฺขุญฺจ สุตฺถกัฏฺตาใน อาโรเจสฺสุฯ อาชยาตบกัฏฺตวาจกตสฺส วิเสสนะของ ภิกฺขุสฺสญฺจ สามิสัมพันธะใน เสนาสนจาริกิํ เอกทิวสํ ทุตฺติยากาล-สัตตมึใน สุกฺขาเปนฺตสฺส จีวรปจฺจตุตฺถณานิ การิตกัมมะใน สุกฺขาเปนฺตสฺสญฺจ วิเสสนะของ ภิกฺขุสฺส เสนาสนจาริกิํ สัมปาปุณฺณียกัมมะใน อาหิณฺฑทฺตนา ปสฺสิตฺตวา ปุพฺพกาล-กิริยาใน ปุจฺฉิตฺตวา “อาวุโส อาลปนะ กสฺส สามิสัมพันธะใน จีวรปจฺจตุตฺถณานิ อิมานิ วิเสสนะของ จีวรปจฺจตุตฺถณานิฯ ลิงคัฏฺถะ” อิติศัพฺท อากาเรใน ปุจฺฉิตฺตวาฯ ปุพฺพกาล-กิริยาใน วตฺตวา, “มยฺหํ สามิสัมพันธะใน จีวรปจฺจตุตฺถณานิ อิมานิ วิเสสนะของ จีวรปจฺจตุตฺถณานิฯ ลิงคัฏฺถะ” อิติศัพฺท สรูปะใน วจเนญฺจ ลักขณะใน วุตฺเตฯ ลักขณ-กิริยา เตน วิเสสนะของ ภิกฺขุญาญฺจ อนภิทกัฏฺตาใน วุตฺเต, “อาวุโส อาลปนะ ตึณิ วิเสสนะของ จีวรานิฯ วุตฺตกัมมะใน อนุญาติทานิฯ กิตฺตบกัฏฺตวาจก ภควตฺตา อนภิทกัฏฺตาใน อนุญาติทานิ, จตฺทํ สัมปินฺหนตฺถะ ตวั สุตฺถกัฏฺตาใน อสิญฺจ อาชยาตบกัฏฺตวาจก เอวํ วิเสสนะของ อปฺปิจนฺตสฺสญฺจ วิเสสนะของ พุทฺธสฺสญฺจ สามิสัมพันธะใน สาสเนฯ วิสยาชาระใน ปุพฺพิชิตฺตวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ชาโต เอวํ กิริยา-

วิเสสนะใน ชาโต พหุปริกษาโร วิกติกัตตานิ ชาโต๑ วิกติกัตตานิ อสิ” อิติศัพท์
 อากาละใน วตวา๑ ปุพพกาลกิริยาใน เนตวา ต วิเสสนะของ ภิกขุ๑ อวุตตกัมมะใน
 เนตวา สตุฏ สามีสัมพันธะใน สนตัก๑ สัมปาปุณเญกัมมะใน เนตวา๑ ปุพพกาลกิริยา
 ใน อาโรเจสุ “ภนเต อาลปนะ อัย วิเสสนะของ ภิกขุ๑ สุทธกัตตานิ โหติ๑ อาขยาต-
 บทกัตตวาจก อติพหุภณ๑ วิกติกัตตานิ โหติ” อิติศัพท์ อากาละใน อาโรเจสุ ๕

๗. สตุฏา “สจจ กิร [ตว] ภิกขุติ ปุจจิตวา, “สจจ ภนเตติ วุตเต, “กสมมา ปน ตว ภิกขุ,
 มยา อปปิจจตาย ฌมเม เทสิเต, เอว พหุภณ๑ ชาโตติ อาห ๕

สตุฏา “สจจ กิร [ตว] (พหุภณ๑ อสิ) ภิกขุติ ปุจจิตวา, “(อห) สจจ (พหุภณ๑ อมฺหิ)
 ภนเตติ (วเจเน เตน ภิกขุ๑) วุตเต, “กสมมา ปน ตว ภิกขุ, มยา (ปุคฺคลสฺส) อปปิจจตาย
 ฌมเม เทสิเต, เอว พหุภณ๑ ชาโต (อสิ)” อิติ อาห ๕

สตุฏา อ.พระศาสดา ปุจจิตวา ตรัสถามแล้ว อิติ ว่า “ภิกขุ ดูก่อนภิกษุ กิร ได้ยินว่า
 (ตว) อ.เธอ (พหุภณ๑) เป็นผู้มึภณ๑มาก (อสิ) ย่อมเป็น สจจ จริงหรือ ?” อิติ
 ดังนี้, (วเจเน) ครั้นเมื่อคำ อิติ ว่า “ภนเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ (อห) อ.ข้าพระองค์
 (พหุภณ๑) เป็นผู้มึภณ๑มาก (อมฺหิ) ย่อมเป็น สจจ จริง” อิติ ดังนี้ (เตน ภิกขุ๑)
 อันภิกษุนั้น วุตเต กราบทูลแล้ว, อาห ตรัสแล้ว อิติ ว่า “ภิกขุ ดูก่อนภิกษุ ปน
 ก็ ตว อ.เธอ, ฌมเม ครั้นเมื่อธรรม มยา อันเรา เทสิเต แสดงแล้ว (ปุคฺคลสฺส)
 อปปิจจตาย เพื่อความเป็น แห่งบุคคล ผู้มีความปรารภน้อย, พหุภณ๑ เป็นผู้
 มึภณ๑มาก เอว อย่างนี้ ชาโต เป็นผู้เกิดแล้ว (อสิ) ย่อมเป็น กสมมา เพราะเหตุ
 อะไร ?” อิติ ดังนี้ ๕

พระศาสดาตรัสถามว่า “ดูก่อนภิกษุ ได้ยินว่า เธอเป็นผู้มึภณ๑มากจริงหรือ ?”, เมื่อ
 ภิกษุนั้นกราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์เป็นผู้มึภณ๑มากจริง”, แล้ว
 ตรัสว่า “ดูก่อนภิกษุ ก็เธอ เมื่อธรรมที่เราแสดง เพื่อความที่บุคคลเป็นผู้มึภณ๑น้อย, เกิด
 เป็นผู้มึภณ๑มากอย่างนี้ เพราะเหตุอะไร ?”

สตุฏาสุทธกัตตานิอาห๑อาขยาตบทกัตตวาจก “ภิกขุ อาลปนะ กิรศัพท์อนุสสวนัตถะ
 ตว สุทธกัตตานิ อสิ๑ อาขยาตบทกัตตวาจก สจจ กิริยาวิเสสนะใน อสิ พหุภณ๑
 วิกติกัตตานิ อสิ” อิติศัพท์ อากาละใน ปุจจิตวา๑ ปุพพกาลกิริยาใน อาห, “ภนเต

อาลปนนะ อหิ สุธกัถตตานิ อมฺหิฯ อาชยตบทกัถตฺตฺวาจก สจฺจํ กิริยาวิเสสฺสนะใน อมฺหิ พหุภุณฺโท วิกตีกัถตตานิ อมฺหิ” อิตฺตํพทํ สฺรุปะไน วจเนฯ ลักขณฺะไน วุตฺเตฯ ลักขณ- กิริยา เตน วิเสสฺสนะของ ภิกฺขุณาฯ อนภิทกัถตตานิ วุตฺเต, “ภิกฺขุ อาลปนนะ ปนศัพทํ วากยารัมภโชตกะ ตฺวํ สุธกัถตตานิ อสิฯ อาชยตบทกัถตฺตฺวาจก กสฺมา เหตุไน อสิ, รมฺเม ลักขณฺะไน เทสิเตฯ ลักขณฺกิริยา มยา อนภิทกัถตตานิ เทสิเต ปุคฺคฺลสฺส ภาวาทิสัมพັນธะไน อปฺปิจฺจตฺตยาฯ สัมปทานไน เทสิเต, เอวํ กิริยาวิเสสฺสนะไน ชาโต พหุภุณฺโท วิกตีกัถตตานิ ชาโตฯ วิกตีกัถตตานิ อสิ” อิตฺตํพทํ อากาเรไน อาห ฯ

๘. โส ดาวตฺตเกเนว กุปีโต “อิมินาทานิ นีหาเรณ จริสฺสามิติ ปารุปนํ จฑฺเตตฺตฺวา ปริสมชฺเฒ เอกจิวโร อฏฺจาสิ ฯ

โส (ภิกฺขุ) ดาวตฺตเกน เอว (การณฺน) กุปีโต “(อหิ) อิมินา อิทานิ นีหาเรณ จริสฺสามิติ (จินฺเตตฺตฺวา) ปารุปนํ จฑฺเตตฺตฺวา ปริสมชฺเฒ เอกจิวโร (หุตฺตฺวา) อฏฺจาสิ ฯ

โส (ภิกฺขุ) อ.ภิกฺษุณฺั้น กุปีโต โกรธแล้ວ (การณฺน) เพราะเหตุ ดาวตฺตเกน เอว อัน มีประมาณฺเพียงนั้ยนั้นทึยว (จินฺเตตฺตฺวา) คิดแล้ວ อิติ ว่า “(อหิ) อ.เรา จริสฺสามิ จักทึยวไป อิมินา นีหาเรณ โดยทํานองนั้ อิทานิ ในกาลนั้” อิติ ดั่งนั้ จฑฺเตตฺตฺวา ทังแล้ວ ปารุปนํ ซึ่งผ้าเป็นเครื่องห่ม เอกจิวโร เป็นผู้มีจิวรผืนเดียว ปริสมชฺเฒ ในท่ามกลางแห่งบริษัท (หุตฺตฺวา) เป็น อฏฺจาสิ ได้ยึนแล้ວ ฯ

ภิกฺษุณฺั้น โกรธเพราะเหตุมีประมาณฺเท่านั้นนั้นทึยว คิดว่า “เราจักทึยวไปโดยทํานอง นั้ในบัดนั้” แล้ວก็ทังผ้าห่ม เป็นผู้มีจิวรผืนเดียวในท่ามกลางบริษัท ได้ยึนแล้ວ

โส วิเสสฺสนะของ ภิกฺขุฯ สุธกัถตตานิ อฏฺจาสิฯ อาชยตบทกัถตฺตฺวาจก เอวศัพทํ อวธารณฺะเข้ากับ ดาวตฺตเกนฯ วิเสสฺสนะของ การณฺนฯ เหตุไน กุปีโตฯ วิเสสฺสนะ ของ ภิกฺขุ “อหิ สุธกัถตตานิ จริสฺสามิฯ อาชยตบทกัถตฺตฺวาจก อิมินา วิเสสฺสนะของ นีหาเรณฯ ตติยาวิเสสฺสนะไน จริสฺสามิ อิทานิ กาลสัถตฺตมิไน จริสฺสามิ” อิตฺตํพทํ อากาเร ไน จินฺเตตฺตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาไน จฑฺเตตฺตฺวา ปารุปนํ อวุตฺตกัมมะไน จฑฺเตตฺตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาไน หุตฺตฺวา ปริสมชฺเฒ วิสยาธาระไน เอกจิวโรฯ วิกตีกัถตตานิ หุตฺตฺวาฯ สมนกาลกิริยาไน อฏฺจาสิ ฯ

๙. อถ นั สตุถา อุปตุถมภยมาโน “นनु ตวั ภิกขุ ปุพเพ หิโรตตปปี คเวสโก ทกรกขสกาเลปี หิโรตตปปี คเวสมาโน ทวาทส วสฺसानิ วิหาสิ; กสฺมา อิทานิ เอวั ครุกะ พุทฺธสาสเน ปพฺพชิตฺวา จตุปฺปริสมชฺเฒ ปารุปนํ จตุเทตฺวา หิโรตตปปี ปหาย จิโตติ ฯ

อถ นั (ภิกขุ) สตุถา อุปตุถมภยมาโน “นनु ตวั ภิกขุ ปุพเพ หิโรตตปปี คเวสโก (หุตฺวา อตุตโน) ทกรกขสกาเลปี หิโรตตปปี คเวสมาโน ทวาทส วสฺसानิ วิหาสิ; (ตวั) กสฺมา อิทานิ เอวั ครุกะ พุทฺธสาสเน ปพฺพชิตฺวา จตุปฺปริสมชฺเฒ ปารุปนํ จตุเทตฺวา หิโรตตปปี ปหาย จิโต (อสิ)” อิติ (อาห) ฯ

อถ ครั้งนั้น สตุถา อ.พระศาสดา อุปตุถมภยมาโน เมื่อทรงเกื้อหนุน นั (ภิกขุ) ซึ่ง ภิกษุ นั้น (อาห) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “ภิกษุ ตุก่อนภิกษุ ตวั อ.เธอ คเวสโก เป็นผู้แสวงหา หิโรตตปปี ซึ่งหิริและโอตตปปะ ปุพเพ ในกาลก่อน (หุตฺวา) เป็น คเวสมาโน เมื่อแสวงหา หิโรตตปปี ซึ่งหิริและโอตตปปะ (อตุตโน) ทกรกขสกาเลปี แม้ในกาล แห่งตน เป็นผีเสื้อน้ำ วิหาสิ อยู่แล้ว วสฺसानิ สิ้นปี ท. ทวาทส สิบสอง นनु มิใช่หรือ ?; อิทานิ ในกาลนี้ (ตวั) อ.เธอ ปพฺพชิตฺวา บวชแล้ว พุทฺธสาสเน ในพระพุทฺธ ศาสนา ครุกะ อันหนัก เอวั อย่างนี้ จตุเทตฺวา ทิ้งแล้ว ปารุปนํ ซึ่งผ้าเป็นเครื่อง ห่ม จตุปฺปริสมชฺเฒ ในท่ามกลางแห่งบริษัทที่ ปหาย ละแล้ว หิโรตตปปี ซึ่งหิริและ โอตตปปะ จิโต เป็นผู้ยี่นแล้ว (อสิ) ย่อมเป็น กสฺมา เพราะเหตุอะไร ?” อิติ ดังนี้ ฯ

ครั้งนั้น พระศาสดาเมื่อทรงเกื้อหนุนภิกษุ นั้น จึงตรัสว่า “ตุก่อนภิกษุ เธอเป็นผู้ แสวงหาหิริและโอตตปปะในกาลก่อน เมื่อจะแสวงหาหิริและโอตตปปะแม้ในกาลที่ตน เป็นผีเสื้อน้ำ อยู่แล้วสิ้น ๑๒ ปี มิใช่หรือ ?, ในกาลนี้ เธอบวชในพระพุทฺธศาสนาอัน หนักอย่างนี้ ทิ้งผ้าห่มในท่ามกลางบริษัท ๔ ละหิริและโอตตปปะ เป็นผู้ยี่นแล้ว เพราะ เหตุอะไร ?”

อถ กาลสัตตมี สตุถา สุทฺธกัตตาโน อาหฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก นั วิเสสนะของ ภิกษุ ๆ อวุตตกัมมะใน อุปตุถมภยมาโนฯ อัปภันตริกิริยาของ สตุถา “ภิกษุ อาลปนะ ตวั สุทฺธกัตตาโน วิหาสิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก นนุคัพฺพํ ปุจจันตตะ ปุพเพ กาล- สัตตมีใน คเวสโก หิโรตตปปี อวุตตกัมมะใน คเวสโกฯ วิกติกัตตาโน หุตฺวาฯ สมาน- กาลกิริยาใน คเวสมาโน อตุตโน สามีสัมพันธะใน ทกรกขสกาเล อปีคัพฺพํ อเปกขัตตะ

เข้ากับ ทกรกษสกาเลจ กาลสัตตมมีใน คเวสมาโน หิโรตตปป์ อวุตตกัมมะใน คเวสมาโนจ อัมภันตกริยาของ ตวั ทวาทส วิเสสนะของ วสุธานีจ อัจฉินตสังโยคะ ใน วิหาลิ, ตวั สุทธกัตตานิ อสิจ อาชยาตบทกัตตวาจก กสุมมา เหตุไฉน อสิ อิทานิ กาลสัตตมมีใน ปพพชิตวา เหว วิเสสนะใน ครุเกจ วิเสสนะของ พุทธสาสเนจ วิสยาธาระ ใน ปพพชิตวาจ ปุพพกาลกิริยาใน ฉนุเทตวา จตูปปริสมชฺเฒ วิสยาธาระใน ฉนุเทตวา ปารุปน อวุตตกัมมะใน ฉนุเทตวาจ ปุพพกาลกิริยาใน ปหาย หิโรตตปป์ อวุตตกัมมะใน ปหายจ สมานกาลกิริยาใน จิโตจ วิกติกัตตานิ อสิ” อิติศัพท์ อาการะ ใน อาห ๗

๑๐. โส สตุถุ วจน สุตวา หิโรตตปป์ ปจจุปฏจาเปตวา ตัง จีวรํ ปารุปีตวา สตุถารํ วนุทิตวา เอกมหนุตํ นิสีทิ ๗

โส (ภิกขุ) สตุถุ วจน สุตวา หิโรตตปป์ ปจจุปฏจาเปตวา ตัง จีวรํ ปารุปีตวา สตุถารํ วนุทิตวา เอกมหนุตํ นิสีทิ ๗

โส (ภิกขุ) อ.ภิกษุณั้น สุตวา ฟังแล้ว วจน ซึ่งพระดำรัส สตุถุ ของพระศาสดา หิโรตตปป์ ยังหิริและโอตตปปะ ปจจุปฏจาเปตวา ให้เข้าไปตั้งไว้เฉพาะแล้ว ปารุปีตวา ห่มแล้ว ตัง จีวรํ ซึ่งจีวรนั้น วนุทิตวา ถวายบังคมแล้ว สตุถารํ ซึ่งพระศาสดา นิสีทิ นั่งแล้ว เอกมหนุตํ ณ ที่สมควรส่วนข้างหนึ่ง ๗

ภิกษุณั้นฟังพระดำรัสของพระศาสดา ยังหิริและโอตตปปะให้เข้าไปตั้งไว้เฉพาะแล้ว ห่มจีวรนั้น ถวายบังคมพระศาสดา แล้วนั่ง ณ ที่สมควร

โส วิเสสนะของ ภิกขุจ สุทธกัตตานิ นิสีทิจ อาชยาตบทกัตตวาจก สตุถุ สามีสัมพันธะ ใน วจนจ อวุตตกัมมะใน สุตวาจ ปุพพกาลกิริยาใน ปจจุปฏจาเปตวา หิโรตตปป์ การิตกัมมะใน ปจจุปฏจาเปตวาจ ปุพพกาลกิริยาใน ปารุปีตวา ตัง วิเสสนะของ จีวรจ อวุตตกัมมะใน ปารุปีตวาจ ปุพพกาลกิริยาใน วนุทิตวา สตุถารํ อวุตตกัมมะใน วนุทิตวาจ ปุพพกาลกิริยาใน นิสีทิ เอกมหนุตํ วิสยาธาระใน นิสีทิ ๗

๑๑. ภิกขุ ตสฺส อตฺถสฺส อาวิภาวนตฺถํ ภควนฺตํ ยาจิสฺสุ ๕

ภิกขุ อ.ภิกษุ ท. ยาจิสฺสุ ทูลขอแล้ว ภควนฺตํ กะพระผู้มีพระภาคเจ้า ตสฺส อตฺถสฺส อาวิภาวนตฺถํ เพื่ออันทรง ยังเนื้อความนั้น ให้มีแจ้ง ๕

พวกภิกษุทูลขอพระผู้มีพระภาคเจ้า เพื่ออันทรงยังเนื้อความนั้นให้แจ่มแจ้ง

ภิกขุ สุทรกัตตาโน ยาจิสฺสุ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ตสฺส วิเสสนะของ อตฺถสฺส ๕ จัณฐิ-
การิตกัมมะใน อาวิภาวนตฺถํ ๕ สัมปทานโน ยาจิสฺสุ ภควนฺตํ อภิตกัมมะใน ยาจิสฺสุ ๕

๑๒. อถ ภควา อตีตํ อาหริตฺวา กเถสิ:

“อตีเต กิร พาราณสีรณฺโณ อคฺคมहेลียา กุจฺฉิมฺหิ โปธิสฺสโต ปฏฺฐิสฺสนฺธิ คณฺหิ ๕

อถ ภควา อตีตํ (วตฺถุ) อาหริตฺวา กเถสิ: (เปิดข้อ ๕๔)

“อตีเต กิร พาราณสีรณฺโณ อคฺคมहेลียา กุจฺฉิมฺหิ โปธิสฺสโต ปฏฺฐิสฺสนฺธิ คณฺหิ ๕

อถ ครั้งนั้น ภควา อ.พระผู้มีพระภาคเจ้า อาหริตฺวา ครั้งทรงนำมาแล้ว อตีตํ (วตฺถุ) ซึ่งเรื่อง อันเป็นไปล่วงแล้ว กเถสิ ตรัสแล้ว อิติ ว่า

“กิร ได้ยินว่า อตีเต ในกาลอันเป็นไปล่วงแล้ว โปธิสฺสโต อ.พระโพธิสัตว์ คณฺหิ ทรงถือเอาแล้ว ปฏฺฐิสฺสนฺธิ ซึ่งปฏฺฐิสฺสนฺธิ กุจฺฉิมฺหิ ในท้อง อคฺคมहेลียา ของพระ-
อัคกรมเหสี พาราณสีรณฺโณ ของพระราชอาญาผู้เป็นใหญ่ในเมืองพาราณสี ๕

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงนำเรื่องอันเป็นอดีตมาตรัสว่า

“ได้ยินว่า ในอดีต พระโพธิสัตว์ทรงถือปฏฺฐิสฺสนฺธิในพระครรภ์ของพระอัคกรมเหสี ของ
พระราชอาญาผู้เป็นใหญ่ในเมืองพาราณสี

อถ กาลสํตตมฺหิ ภควา สุทรกัตตาโน กเถสิ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อตีตํ วิเสสนะของ
วตฺถุ ๕ อวุตตกัมมะใน อาหริตฺวา ๕ สมานกาลกิริยาโน กเถสิ

“กิริสํพทํ อนุสฺสวณฺตเถ อตีเต กาลสํตตมฺหิโน คณฺหิ โปธิสฺสโต สุทรกัตตาโน คณฺหิ ๕
อาชยาตบทกัตตฺวาจก พาราณสีรณฺโณ สามีสัมพันธะใน อคฺคมहेลียา ๕ สามีสัมพันธะ
ใน กุจฺฉิมฺหิ ๕ วิสยาธาระโน คณฺหิ ปฏฺฐิสฺสนฺธิ อวุตตกัมมะใน คณฺหิ ๕

๑๓. ตสฺส นามคหณทิวเส มหิสฺสาสกฺมาโรติสฺส นามํ กรีสฺสุ ฯ

(ฉาตกา) ตสฺส (กุมารสฺส) นามคหณทิวเส “มหิสฺสาสกฺมาโรติ (วจนํ) อสฺส (กุมารสฺส) นามํ กรีสฺสุ ฯ

(ฉาตกา) อ.พระญาติ ท. กรีสฺสุ กระทำแล้ว (วจนํ) ซึ่งคำ อิติ ว่า “มหิสฺสาสกฺมาโร อ.กุมารชื่อว่ามหิสฺสาสะ” อิติ ดังนี้ นามํ ให้เป็นพระนาม อสฺส (กุมารสฺส) ของพระกุมารนั้น นามคหณทิวเส ในวันเป็นที่ถือเอาซึ่งพระนาม ตสฺส (กุมารสฺส) ของพระกุมารนั้น ฯ

พระญาติทั้งหลาย ตั้งคำว่า “มหิสฺสาสกฺมาโร” ให้เป็นพระนามของพระกุมารนั้น ในวันเป็นที่ถือเอาซึ่งพระนามของพระกุมารนั้น

ฉาตกา สุทฺธกัตฺตาใน กรีสฺสุฯ อาขยาตบทกัตฺตฺวาจก ตสฺส วิเสสนะของ กุมารสฺสฯ สามีสัมพันธะใน นามคหณทิวเสฯ กาลสัตฺตมึใน กรีสฺสุ “มหิสฺสาสกฺมาโร ลิงคัตฺถะ” อิติคัปฺพํ สฺสรุปะใน วจนํฯ อวุตตกัมมะใน กรีสฺสุ อสฺส วิเสสนะของ กุมารสฺสฯ สามีสัมพันธะใน นามํฯ วิกตีกัมมะใน กรีสฺสุ ฯ

๑๔. ตสฺส กนิฏฺฐภาตา จนฺทกุมารโ นาม อโหสิ ฯ

ตสฺส (มหิสฺสาสกฺมาโร) กนิฏฺฐภาตา จนฺทกุมารโ นาม อโหสิ ฯ

กนิฏฺฐภาตา อ.พระกนิฏฺฐภาตา ตสฺส (มหิสฺสาสกฺมาโร) ของมหิสฺสาสกฺมาโรนั้น จนฺทกุมารโ นาม เป็นผู้ทรงพระนามว่าจันทกุมาร อโหสิ ได้เป็นแล้ว ฯ

พระกนิฏฺฐภาตาของมหิสฺสาสกฺมาโรนั้น ได้เป็นผู้ทรงพระนามว่าจันทกุมาร

กนิฏฺฐภาตา สุทฺธกัตฺตาใน อโหสิฯ อาขยาตบทกัตฺตฺวาจก ตสฺส วิเสสนะของ มหิสฺสาสกฺมาโรฯ สามีสัมพันธะใน กนิฏฺฐภาตา นามคัปฺพํ สัณฺญาโชตกะเข้ากับ จนฺทกุมารโฯ วิกตีกัตฺตาใน อโหสิ ฯ

๑๕. เตสํ มาตริ กาลกตฺยา ราชา อญฺญํ อคฺคฺมเหสิฏฺฐจาเน จเปสิ ฯ

เตสั (กุมารานั) มาตริ กาลกตายน (สมานาย), ราชาน อญณั (อิตถึ) อคคุมहेสิฏुจाने जपेसि ५

มาตริ ครันเมื่อพระมารดา **เตสั (กุมารานั)** ของพระกุมาร ท. เหล่านั กาลกตายน เป็นผู้มีกาละอันกระทำแล้ว (สมานาย) มีอยู่, ราชาน อ.พระราชาน **จเปสึ** ทรงแต่งตั้ง แล้ว **อญณั (อิตถึ)** ซึ่งหญิงอื่น **อคคุมहेสิฏुจाने** ในตำแหน่งแห่งอัครมहेสิ ५

เมื่อพระมารดาของพระกุมารเหล่านั ทรงทำกาละแล้ว, พระราชานทรงแต่งตั้งหญิงอื่น ไว้ในตำแหน่งอัครมहेสิ

มาตริ ลักษณะใน สมานาย ๑ ลักษณะกิริยาน เตสั วิเสสนะของ กุมารานั ๑ สามีสัมพันธะ ใน มาตริ กาลกตายน วิกตีกัตตายน สมานาย, ราชาน สุทธกัตตายน จเปสึ ๑ อาชยานต-บทกัตตวจาก อญณั วิเสสนะของ อิตถึ ๑ อวุตตกัมมะใน จเปสึ **อคคุมहेสิฏुจाने** วิสยาธาระใน จเปสึ ๫

๑๖. สาปี ปุตุตถั วิชานยิ ๫

สาปี (เทวี) ปุตุตถั วิชานยิ ๫

สาปี (เทวี) อ.พระเทวีแม่นั **วิชานยิ** ทรงประสูติแล้ว **ปุตุตถั** ซึ่งพระโอรส ๫

พระเทวีแม่นั ทรงประสูติพระโอรส

อปีตัพทั อเปกขัตถะเข้ากับ สา ๑ วิเสสนะของ เทวี ๑ สุทธกัตตายน วิชานยิ ๑ อาชยานต-บทกัตตวจาก ปุตุตถั อวุตตกัมมะใน วิชานยิ ๫

๑๗. “สุริยกุมารโรวติสสุ นามั กรีสสุ ๫

(ฅาตกา) “สุริยกุมารโรวติ (วจนั) อสสุ (กุมารสสุ) นามั กรีสสุ ๫

(ฅาตกา) อ.พระญานติ ท. **กรีสสุ** กระทำแล้ว (วจนั) ซึ่งพระดำรัส **อิติ** ว่า “สุริย-กุมารโรวติ อ.พระกุมารชื่อว่าสุริยะ” **อิติ** ดังนี้ **นามั** ให้เป็นพระนาม **อสสุ (กุมารสสุ)** ของพระกุมารนั ๫

พระญานติทั้งหลายตั้งค่านั “สุริยกุมาร” ให้เป็นพระนามของพระกุมารนั

ญาติกา สุทรกัณฑ์ตาใน กรีสุ ๆ อาชยาตบทกัณฑ์ตุวจาก “สุริยกุมารโ ละลิ่งคัณฑ์” อิติคัณฑ์
สรุปะใน วจนั ๆ อวุดตกัณฑ์มะใน กรีสุ อสุส วิเสสนะของ กุมารสุส ๆ สามีสัมพันธะใน
นามั ๆ วิกติกัณฑ์มะใน กรีสุ ๆ

๑๘. ตั ทิสวา ราชา ตุมุโจ “ปุตุตสุส เต วรึ ทมมีติ อาห ๆ

ตั (สุริยกุมาร) ทิสวา ราชา ตุมุโจ “(อห) ปุตุตสุส เต วรึ ทมมีติ อาห ๆ

ราชา อ.พระราชา ทิสวา ทรงเห็นแล้ว ตั (สุริยกุมาร) ซึ่งสุริยกุมารนั้น ตุมุโจ ทรง
ยินดีแล้ว อาห ตรัสแล้ว อิติ ว่า “(อห) อ.เรา ทมมี ย่อมให้ วรึ ซึ่งพร ปุตุตสุส
แก่บุตร เต ของเธอ” อิติ ดังนี้ ๆ

พระราชาทรงเห็นสุริยกุมารนั้น ทรงยินดี ตรัสว่า “เราย่อมให้พรแก่บุตรของเธอ”

ราชา สุทรกัณฑ์ตาใน อาห ๆ อาชยาตบทกัณฑ์ตุวจาก ตั วิเสสนะของ สุริยกุมาร ๆ อวุดต-
กัณฑ์มะใน ทิสวา ๆ ปุพพกาลกิริยาใน ตุมุโจ ๆ วิเสสนะของ ราชา “อห สุทรกัณฑ์ตาใน
ทมมี ๆ อาชยาตบทกัณฑ์ตุวจาก ปุตุตสุส สัมปทานใน ทมมี เต สามีสัมพันธะใน ปุตุตสุส
วรึ อวุดตกัณฑ์มะใน ทมมี” อิติคัณฑ์ อาการะใน อาห ๆ

๑๙. สามี โข เทวี “อิจฉิตกาละ คณหิสสามีติ วตุวา ปุตุตสุส วยปุตุตตุกาละ ราชานั
อาห “เทว มยหึ ปุตุตสุส ชาตกาเล วโร ทินโน, ปุตุตสุส เม รชชั เทหิติ ๆ

สามี โข เทวี “(อห วรสุส มยา) อิจฉิตกาละ คณหิสสามีติ วตุวา ปุตุตสุส วยปุตุตตุกาละ
ราชานั อาห “(ตยา) เทว มยหึ ปุตุตสุส ชาตกาเล วโร ทินโน, (ตุว) ปุตุตสุส เม รชชั เทหิติ ๆ

สามี โข เทวี อ.พระเทวีแม่นั้นแล วตุวา กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “(อห) อ.หม่อมฉัน
คณหิสสามี จักรับ (วรสุส มยา) อิจฉิตกาละ ในกาล แห่งพร เป็นพรอันหม่อมฉัน
ปรารธนาแล้ว” อิติ ดังนี้ อาห กราบทูลแล้ว ราชานั กะพระราชา วยปุตุตตุกาละ
ในกาลเป็นที่ถึงแล้วซึ่งวัย ปุตุตสุส แห่งบุตร อิติ ว่า “เทว ข้าแต่พระองค์ผู้สมมุติเทพ
วโร อ.พร (ตยา) อันพระองค์ ทินโน พระราชทานแล้ว ชาตกาเล ในกาลเป็นที่
ประสูติแล้ว ปุตุตสุส แห่งบุตร มยหึ ของหม่อมฉัน, (ตุว) อ.พระองค์ เทหิ ของ
พระราชทาน รชชั ซึ่งความเป็นแห่งราชา ปุตุตสุส แก่บุตร เม ของหม่อมฉัน” อิติ

ดังนี้ ๕

พระเทวีแม่นั้นแล กราบทูลว่า “หม่อมฉันจ้กรับในกาลที่หม่อมฉันต้องการ” กราบทูล
กะพระราชธา ในกาลที่พระโอรสถึงวัยแล้ววว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้สมมุติเทพ พรที่พระองค์
พระราชทานในกาลที่บุตรของหม่อมฉันประสูติแล้ว, ขอพระองค์จงพระราชทานความ
เป็นพระราชธาแก่บุตรของหม่อมฉันเถิด”

อปีศัพท อเปกขัตถะเข้ากับ สาท วิเสสนะของ เทวีสุ สุธกัตตาใน อาหฯ อาขยาต-
บทกัตตฺวาจก โขศัพท วจนาลังการะ “อห สุธกัตตาใน คณฺหิสฺสามิฯ อาขยาตบท
กัตตฺวาจก วรฺสฺส สามีสัมพันธะใน อิจฺฉิตกาเล มยา อนภิตกัตตาใน อิจฺฉิต-
อิจฺฉิตกาเล กาลสัตตมีใน คณฺหิสฺสามิ” อิตีศัพท อาการะใน วตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน
อาห ปุตฺตสฺส สามีสัมพันธะใน วยฺยปุตฺตกาเลฯ กาลสัตตมีใน อาห ราชานํ อภิต-
กัมมะใน อาห “เทว อาลปนะ วโร วุตตกัมมะใน ทินฺโนฯ กิตบทกัมมวจาก ตยา
อนภิตกัตตาใน ทินฺโน มยฺห สามีสัมพันธะใน ปุตฺตสฺสฯ สามีสัมพันธะใน ชาตกาเลฯ
กาลสัตตมีใน ทินฺโน, ตฺว สุธกัตตาใน เทหิฯ อาขยาตบทกัตตฺวาจก ปุตฺตสฺส
สัมปทานใน เทหิ เม สามีสัมพันธะในปุตฺตสฺส รชฺช อวุตตกัมมะใน เทหิ” อิตีศัพท
อาการะใน อาห ๕

๒๐. ราชธา “มม เทว ปุตฺตา อคฺคิกฺขนฺธา วิย ชลนฺตา วิจรนฺติ, น สกฺกา ตสฺส รชฺช
ทาตฺนฺติ ปฏิกฺขิปฺตฺวาปิ ตํ ปุณฺปุณฺนํ ยาจมานเมว ทิสฺวา “อัย เม ปุตฺตานํ
อนตฺถมฺปิ กรเยยาติ ปุตฺเต ปกุโกสาเปตฺวา “ตาตา อห สฺริยกุมารสฺส ชาตกาเล วร
อทาสี, อิทานิ ตสฺส มาตา รชฺช ยาจติ, อหฺนตฺสฺส น ทาทูกาโม, ตสฺส มาตา
ตุมฺหากํ อนตฺถมฺปิ กรเยย; คจฺฉณ ตุมฺเห อรณฺเณ วสิตฺวา มมจฺเจยนาคณฺตฺวา รชฺช
คณฺเหยฺยาถาติ อฺยุโยเชสิ ๕

ราชธา “มม เทว ปุตฺตา อคฺคิกฺขนฺธา วิย ชลนฺตา วิจรนฺติ, (มยา) น สกฺกา ตสฺส (ปุตฺตสฺส)
รชฺช ทาตฺนฺติ ปฏิกฺขิปฺตฺวาปิ ตํ (เทวี) ปุณฺปุณฺนํ ยาจมานํ เอว ทิสฺวา “อัย (เทวี) เม ปุตฺตานํ
อนตฺถมฺปิ กรเยยาติ (จินฺเตตฺวา ปุคฺคล) ปุตฺเต ปกุโกสาเปตฺวา “ตาตา อห สฺริยกุมารสฺส
ชาตกาเล วร อทาสี, อิทานิ ตสฺส (สฺริยกุมารสฺส) มาตา รชฺช ยาจติ, อห ตสฺส (สฺริยกุมารสฺส)
น ทาทูกาโม (อมฺหิ), ตสฺส (สฺริยกุมารสฺส) มาตา ตุมฺหากํ อนตฺถมฺปิ กรเยย; (ตุมฺเห) คจฺฉณ,

ตุ้มเห อรรถเณ วสิตฺวา มม อจฺเจยน อาคฺนฺตฺวา ราชฺชํ คณฺเหยฺยาถาติ (วตฺวา) อฺยุโยเชสิ ๕

ราชา อ.พระราชชา ปฏิภฺยิปฺตฺวาปิ แม้ทรงห้ามแล้ว อิติ ว่า “ปุตฺตา อ.บุตร ท. เทวสอง มม ของเรา ชลฺหฺตา รุ่งเรืองอยู่ อคฺคิภฺยฺนฺธา วิย ราวกะ อ.กองแห่งไฟ ท. วิจรฺนฺติ ย่อมเที่ยวไป, (มยา) อันเรา น สกฺกา ไม่อาจ ทาตุํ เพื่ออันให้ ราชฺชํ ซึ่งความเป็นแห่งพระราชชา ตสฺส (ปุตฺตสฺส) แก่บุตรนั้น” อิติ ดังนี้ ทิสฺวา ทรงเห็นแล้ว ตํ (เทวี) ซึ่งพระเทวีนั้น ยาจฺมานํ เอว ผู้อันนอนอยู่นั้นเที่ยว ปุณฺปุณฺํ บ่อยๆ (จิหฺเตตฺวา) ทรงดำริแล้ว อิติ ว่า “อโย (เทวี) อ.พระเทวีนี้ กเรยฺย พึ่งกระทำ อนตฺถมฺปิ แม้ซึ่งความฉิบหายมิใช่ประโยชน์ ปุตฺตานํ แก่บุตร ท. เม ของเรา” อิติ ดังนี้ (ปฺคฺคํ) ทรงยังบุคคล ปกฺโกสาเปตฺวา ให้ร้องเรียกแล้ว ปุตฺเต ซึ่งบุตร ท. (วตฺวา) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “ตาตา ดูก่อนพ่อ ท. อหํ อ.เรา อทาสี ได้ให้แล้ว วริ ซึ่งพร ชาตกาเล ในกาลเป็นที่เกิดแล้ว สฺริยกุมารสฺส แห่งสฺริยกุมาร, อิทานิ ในกาลนี้ มาตา อ.มารดา ตสฺส (สฺริยกุมารสฺส) ของสฺริยกุมารนั้น ยาจติ ย่อมขอ ราชฺชํ ซึ่งความเป็นแห่งพระราชชา, อหํ อ.เรา ทาตุกาโม เป็นผู้ใคร่เพื่ออันให้ ตสฺส (สฺริยกุมารสฺส) แก่สฺริยกุมารนั้น (อมฺหิ) ย่อมเป็น น หามิได้, มาตา อ.มารดา ตสฺส (สฺริยกุมารสฺส) ของสฺริยกุมารนั้น กเรยฺย พึ่งกระทำ อนตฺถมฺปิ แม้ซึ่งความฉิบหายมิใช่ประโยชน์ ตุมฺหากํ แก่เจ้า ท., (ตุมฺเห) อ.เจ้า ท. คจฺฉถ จงไป, ตุมฺเห อ.เจ้า ท. วสิตฺวา อยู่แล้ว อรรถเณ ในป่า อาคฺนฺตฺวา มาแล้ว อจฺเจยน ในกาลอันล่วงไป มม แห่งเรา คณฺเหยฺยาถ พึ่งยึดเอา ราชฺชํ ซึ่งความเป็นแห่งพระราชชา” อิติ ดังนี้ อฺยุโยเชสิ ทรงส่งไปแล้ว ๕

พระราชชาแม้ทรงห้ามว่า “บุตรทั้งสองของเรา รุ่งเรืองอยู่ ดูกองไฟทั้งหลาย ย่อมเที่ยวไป, เราไม่อาจเพื่อจะให้ความเป็นพระราชชาแก่บุตรนั้นได้” ทรงเห็นพระเทวีนั้น ผู้อันนอนอยู่นั้นแหละบ่อยๆ ทรงดำริว่า “พระเทวีนี้ พึ่งทำแม้ความฉิบหายแก่บุตรทั้งหลายของเรา” ทรงยังบุคคลให้เรียกบุตรทั้งหลาย ตรัสว่า “ดูก่อนพ่อทั้งหลาย เราได้ให้พรในกาลเป็นที่เกิดแห่งสฺริยกุมาร, ในกาลนี้ มารดาของสฺริยกุมารนั้น ย่อมขอความเป็นพระราชชา, เรา เป็นผู้ไม่ประสงค์เพื่อจะให้แก่สฺริยกุมารนั้น, มารดาของสฺริยกุมารนั้น พึ่งทำแม้ความฉิบหายแก่เจ้าทั้งหลาย, พวกเจ้าจงไป, พวกเจ้าอยู่ในป่าแล้ว มาในกาลที่เราล่วงไป พึ่งยึดเอาความเป็นพระราชชา” ดังนี้แล้ว ก็ทรงส่งไป

ราชา สุทรกัตตาใน อุโยเชสิจ อาชยาตบทกัตตุวาจก “เทว วิเสสณะของ ปุตุตตจ
 สุทรกัตตาใน วิจรรนุติจ อาชยาตบทกัตตุวาจก มม สามีสัมพันธะใน ปุตุตตา อคคิกุ-
 ขนุชา อุปมาลึงคัตตะ วิยศัพท์ อุปมาโชตกะเข้ากับ อคคิกุขนุชา ชลนุตา อัพภันตร-
 กิริยาของ ปุตุตตา, มยา อนภิทกัตตาใน สกกาจ กิริยาบทภาววาจก นศัพท์ ปฏิเสระ
 ใน สกกา ตสฺส วิเสสณะของ ปุตุตตสฺสจ สัมปทานใน ทาตุ รชช อวุตตกัมมะใน ทาตุจ
 ตุมถตสัมปทานใน สกกา” อิติศัพท์ อากาเรใน ปฏิกฺขิปิตฺวา อปีศัพท์ อเปกขัตตะเข้า
 กับ ปฏิกฺขิปิตฺวาจ ปุพพกาลกิริยาใน ทิสฺวา ต วิเสสณะของ เทวีจ อวุตตกัมมะใน ทิสฺวา
 ปุณฺปุณฺ กิริยาวิเสสณะใน ยาจมาน เอวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ ยาจมานจ วิเสสณะของ
 เทวี ทิสฺวา ปุพพกาลกิริยาใน จินฺเตตฺวา “อัย วิเสสณะของ เทวีจ สุทรกัตตาใน กเรยฺยจ
 อาชยาตบทกัตตุวาจก เม สามีสัมพันธะใน ปุตุตตานจ สัมปทานใน กเรยฺย อปีศัพท์
 อเปกขัตตะเข้ากับ อนตฺถจ อวุตตกัมมะใน กเรยฺย” อิติศัพท์ อากาเรใน จินฺเตตฺวาจ
 ปุพพกาลกิริยาใน ปกฺโกสาเปตฺวา ปุคฺคล์ การิตกัมมะใน ปกฺโกสาเปตฺวา ปุตุเต อวุตต-
 กัมมะใน ปกฺโกสาเปตฺวาจ ปุพพกาลกิริยาใน วตฺวา “ตาดตา อาลปนะ อหิ สุทรกัตตา
 ใน อทาสีจ อาชยาตบทกัตตุวาจก สุริยกุมารสฺส สามีสัมพันธะใน ชาตกาเลจ กาล-
 สัตตมีใน อทาสี วร อวุตตกัมมะใน อทาสี, อิทานิ กาลสัตตมีใน ยาจติ มาตา สุทร-
 กัตตาใน ยาจติจ อาชยาตบทกัตตุวาจก ตสฺส วิเสสณะของ สุริยกุมารสฺสจ สัมปทาน
 ใน ยาจติ รชช อวุตตกัมมะใน ยาจติ, อหิ สุทรกัตตาใน อมฺหิจ อาชยาตบทกัตตุวาจก
 ตสฺส วิเสสณะของ สุริยกุมารสฺสจ สัมปทานใน ทาตุกาโม นศัพท์ ปฏิเสรณัตตะ
 ทาตุกาโม วิกตีกัตตาใน อมฺหิ, มาตา สุทรกัตตาใน กเรยฺยจ อาชยาตบทกัตตุวาจก
 ตสฺส วิเสสณะของ สุริยกุมารสฺสจ สามีสัมพันธะใน มาตา ตุมหาก สัมปทานใน กเรยฺย
 อปีศัพท์ อเปกขัตตะเข้ากับ อนตฺถจ อวุตตกัมมะใน กเรยฺย, ตุมเห สุทรกัตตาใน
 คจฺจณจ อาชยาตบทกัตตุวาจก, ตุมเห สุทรกัตตาใน คณฺเหยฺยถจ อาชยาตบท
 กัตตุวาจก อรณฺเณ วิสยาราระใน วสิตฺวาจ ปุพพกาลกิริยาใน อาคณฺตุวา มม สามี-
 สัมพันธะใน อจฺจเยนจ ตติยากาลสัตตมีใน อาคณฺตุวาจ ปุพพกาลกิริยาใน คณฺเหยฺยถ
 รชช อวุตตกัมมะใน คณฺเหยฺยถ” อิติศัพท์ อากาเรใน วตฺวาจ ปุพพกาลกิริยาใน
 อุโยเชสิ ๗

๒๑. เต ปิตโร วนฺทิตฺวา ปาสาทา โอตฺรนฺเต ราชนฺถเน กิพฺมานโ สุริยกุมารโ ทิสฺวา ต

การณ ฌตฺวา เตหิ สหฺธิเยว นิกฺขมิ ฯ

เต (กุมาร) ปิตฺร วนฺทิตฺวา ปาสาทา โอตฺรนฺเต ราชฺงคเณ กิพฺมานิ สฺริยกุมาริ ทิสฺวา
ตํ การณ ฌตฺวา เตหิ (กุมาร) สหฺธิ เอว นิกฺขมิ ฯ

สุริยกุมาร อ.สุริยกุมาร **กีพมานิ** ทรงเล่นอยู่ **ราชวงศ** ที่เนินแห่งพระราชชาติ **ทิสฺวา**
ทรงเห็นแล้ว **เต (กุมาร)** ซึ่งพระกุมาร ท. เหล่านั้น **ปิตฺร วนฺทิตฺวา ปาสาทา**
โอตฺรนฺเต ผู้ทรงถวายบังคมแล้ว ซึ่งพระบิดา เสด็จข้ามลงอยู่ จากปราสาท **ฌตฺวา**
ทรงทราบแล้ว **ตํ การณ** ซึ่งเหตุนั้น **นิกฺขมิ** เสด็จออกไปแล้ว **สหฺธิ เอว กับ เตหิ**
(กุมาร) ด้วยพระกุมาร ท. เหล่านั้นนั้นเกี่ยว ฯ

สุริยกุมารทรงเล่นที่ลานหลวง ทรงเห็นพระกุมารเหล่านั้น ผู้ถวายบังคมพระบิดาแล้ว
เสด็จข้ามลงจากปราสาท ทรงทราบเหตุนั้นแล้ว เสด็จออกไปพร้อมกับกุมารเหล่านั้น
นั้นแหละ

กีพมานิ วิเสสฺนะของ สฺริยกุมาริ ๑ สฺทกตฺตานิ นิกฺขมิ ๑ อาชฺยาตบทกตฺตฺวาจก
เต วิเสสฺนะของ กุมาร ๑ อวฺตตกัมมะไน ทิสฺวา ปิตฺร อวฺตตกัมมะไน วนฺทิตฺวา ๑
ปฺพพกาลกิริยาไน โอตฺรนฺเต ปาสาทา อปาทานไน โอตฺรนฺเต ๑ วิเสสฺนะของ กุมาร
ราชฺงคเณ วิสยาธาระไน กิพฺมานิ ทิสฺวา ปฺพพกาลกิริยาไน ฌตฺวา ตํ วิเสสฺนะของ
การณ ๑ อวฺตตกัมมะไน ฌตฺวา ๑ ปฺพพกาลกิริยาไน นิกฺขมิ เตหิ วิเสสฺนะของ
กุมาร ๑ สหฺตถตฺติยาเข้ากับ สหฺธิ เอวตฺพท์ อวฺชารณะเข้ากับ สหฺธิ ๑ กิริยาสมวาเย
ไน นิกฺขมิ ฯ

๒๒. เตสํ หิมวฺนตํ ปวิฏฺจกาเล โพิสฺสตุโต มคฺคา โอกฺกมฺม อณฺณตฺรสมิ รุกฺขมฺมูเล นิสฺสิตฺวา
สฺริยกุมาริ อาห “ตาท เอตํ สฺริ คนฺตฺวา นหาตฺวา จ ปิวิตฺวา จ อมฺหากิปี
ปทฺมินิปตฺเตหิ อุทกํ อาหาราติ ฯ

เตสํ (กุมาร) หิมวฺนตํ ปวิฏฺจกาเล โพิสฺสตุโต มคฺคา โอกฺกมฺม อณฺณตฺรสมิ รุกฺขมฺมูเล
นิสฺสิตฺวา สฺริยกุมาริ อาห “(ตุ) ตาท เอตํ สฺริ คนฺตฺวา นหาตฺวา จ ปิวิตฺวา จ อมฺหากิปี
ปทฺมินิปตฺเตหิ อุทกํ อาหาราติ ฯ

ปวิฏฺจกาเล ในกาลเป็นที่เสด็จเข้าไปแล้ว **หิมวฺนตํ** สู่ป่าหิมพานต์ **เตสํ (กุมาร)**

แห่งพระกุมาร ท. เหล่านั้น โพรสิตโต อ.พระโพธิสัตว์ โอกกุมม ก้าวลงแล้ว มคคา จากหนทาง นิสิติตวา นั้งแล้ว รุกขมูเล ที่โคนแห่งต้นไม้ อญญตรสุมี ต้นใด ต้นหนึ่ง อาห ตรัสแล้ว สุริยกุมาริ กะสุริยกุมาร อิติ ว่า “ตาด ตูก่อนพ่อ (ตุวิ) อ.เธอ คนตุวา ไปแล้ว เอต สริ สู่สระน้ำนั้น นหาตุวา จ อาบแล้วด้วย ปิวิตวา จ ตีม แล้วด้วย อาหร จงนำมา อุทกั ซึ่งน้ำ ปทุมินิปตเตหิ ด้วยใบแห่งบัว ท. อมหากัปี แม่แก่เรา ท.” อิติ ดังนี้ ๕

ในกาลเป็นที่เสด็จเข้าไปสู่ป่าหิมพานต์ของพระกุมารเหล่านั้น พระโพธิสัตว์ก้าวลงจาก หนทาง นั้งที่โคนต้นไม้ ต้นใดต้นหนึ่ง ตรัสกะสุริยกุมารว่า “ตูก่อนพ่อ เธอไปสู่สระนั้น อาบและตีม แล้วจงนำน้ำมาด้วยใบบัวทั้งหลาย แม่แก่พวกเรา”

โพรสิตโต สุททกัตตาใน อาหฤ อาชยาตบทกัตตุวาจก เตส วิเสสนะของ กุมารานัง สามีสัมพันธะใน ปวิฏจกาเล หิมวนต์ สัมปาปุกุณียกัมมะใน ปวิฏจกาเล กาลสัตตมิใน อาห มคคา อปาทานใน โอกกุมมๆ ปุพพกาลกิริยาใน นิสิติตวา อญญตรสุมี วิเสสนะ ของ รุกขมูเลๆ วิสยาธาระใน นิสิติตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน อาห สุริยกุมาริ อกถิตกัมมะใน อาห “ตาด อาลปนะ ตุวิ สุททกัตตาใน อาหฤๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก เอต วิเสสนะของ สริๆ สัมปาปุกุณียกัมมะใน คนตุวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน นหาตุวาๆ กิติ ปิวิตวา กิติ ปุพพกาลกิริยาใน อาหร จ สองศัพท ปทสมุจจยัตถะเข้ากับ นหาตุวา และ ปิวิตวา อปีศัพท อเปกชัตถะเข้ากับ อมหากัๆ สัมปทานใน อาหร ปทุมินิปตเตหิ ภาระใน อาหร อุทกั อวุตตกัมมะใน อาหร” อิติศัพท อาการะใน อาห ๕

๒๓. โส ปน สโร เวสฺสวณฺสฺส สนฺติกา เอเกน ทกรกฺขเสน ลทฺโธ โหติ ๕

ปน ก็ โส สโร อ.สระน้ำนั้น เอเกน ทกรกฺขเสน ลทฺโธ เป็นสระน้ำอันมีเสื่อน้ำตน หนึ่ง ได้แล้ว สนฺติกา จากสำนัก เวสฺสวณฺสฺส ของท้าวเวสสุวัณ โหติ ย่อมเป็น ๕

ก็สระน้ำนั้น เป็นสระที่ฝึเสื่อน้ำตนหนึ่งได้จากสำนักของท้าวเวสสุวัณ

ปนศัพท วากยารัมภชิตกะ โส วิเสสนะของ สโรๆ สุททกัตตาใน โหติๆ อาชยาตบท กัตตุวาจก เวสฺสวณฺสฺส สามีสัมพันธะใน สนฺติกาๆ อปาทานใน ลทฺโธ เอเกน วิเสสนะ ของ ทกรกฺขเสนๆ อนภินิตกัตตาใน ลทฺโธๆ วิกติกัตตาใน โหติ ๕

๒๔. เวสสุวาณ จ ตั อหา “จเปตฺวา เทวธมฺมชานนเกเยว อญฺเณ อิมํ สรํ โอตฺรนฺตฺติ, เต ขาทิตฺตํ ลภสฺสิตฺติ ฯ”

เวสสุวาณ จ ตั (ทกรกขสั) อหา “จเปตฺวา เทวธมฺมชานนเก เอว (ชเน) อญฺเณ (ชนา) อิมํ สรํ โอตฺรนฺตฺติ, (ตฺว) เต (ชเน) ขาทิตฺตํ ลภสฺสิตฺติ ฯ”

จ ก็ เวสสุวาณ อ.ท้าวเวสสุวรรณ อหา ตรัสแล้ว ตั (ทกรกขสั) กะผีเสื้อน้ำนั้น อิติ ว่า “อญฺเณ (ชนา) อ.ชน ท. เหล่าอื่น โอตฺรนฺตฺติ ย่อมข้ามลง อิมํ สรํ สู้สระน้ำนี้ จเปตฺวา เว้น (ชเน) ซึ่งชน ท. เทวธมฺมชานนเก เอว ผู้รู้ซึ่งเทวธรรมนั้นเทียว, (ตฺว) อ.ท่าน ลภสฺสิตฺติ ย่อมได้ ขาทิตฺตํ เพื่ออันเคี้ยวกิน เต (ชเน) ซึ่งชน ท. เหล่านั้น” อิติ ดังนี้ ฯ

ก็ท้าวเวสสุวรรณตรัสกะผีเสื้อน้ำนั้นว่า “พวกชนเหล่าอื่น ย่อมข้ามลงสู่สระน้ำนี้ เว้นพวกชนผู้รู้เทวธรรมเท่านั้น, ท่านย่อมได้เพื่อจะเคี้ยวกินพวกชนเหล่านั้น”

จศัพท์ วากยารัมภโชตกะ เวสสุวาณ สุทฺธกตฺตํใน อหาฯ อาขยาตบทกตฺตฺวาจาก ตั วิเสสนะของ ทกรกขสัฯ ออกถิตกัมมะใน อหา “อญฺเณ วิเสสนะของ ชนาฯ สุทฺธกตฺตํใน โอตฺรนฺตฺติฯ อาขยาตบทกตฺตฺวาจาก จเปตฺวา วิเสสนะของ ชนา เอวศัพท์ อวธารณะเข้า กับ เทวธมฺมชานนเกฯ วิเสสนะของ ชเนฯ อวุตตกัมมะใน จเปตฺวา อิมํ วิเสสนะของ สรํฯ สัมปวาปุณฺณียกัมมะใน โอตฺรนฺตฺติ, ตฺวํ สุทฺธกตฺตํใน ลภสฺสิตฺติฯ อาขยาตบทกตฺตฺวาจาก เต วิเสสนะของ ชเนฯ อวุตตกัมมะใน ขาทิตฺตํฯ ตุมฺตถสัมปทานใน ลภสฺสิตฺติ” อิติศัพท์ อากาโรใน อหา ฯ

๒๕. ตโต ปฏฺจาย โส ตํ สรํ โอตฺถนฺนโณตฺถนฺน เทวธมฺเม ปุจฺฉิตฺวา อชานนฺเต ขาทิตฺติ ฯ

ตโต (กาลโต) ปฏฺจาย โส (ทกรกขโส) ตํ สรํ โอตฺถนฺนโณตฺถนฺน (ชเน) เทวธมฺเม ปุจฺฉิตฺวา อชานนฺเต (ชเน) ขาทิตฺติ ฯ

โส (ทกรกขโส) อ.ผีเสื้อน้ำนั้น ปุจฺฉิตฺวา ถามแล้ว เทวธมฺเม ซึ่งเทวธรรม ท. (ชเน) กะชน ท. โอตฺถนฺนโณตฺถนฺน ผู้ทั้งข้ามลงแล้วผู้ทั้งข้ามลงแล้ว ตํ สรํ สู้สระน้ำนั้น ขาทิตฺติ ย่อมเคี้ยวกิน (ชเน) ซึ่งชน ท. อชานนฺเต ผู้ไม่รู้อยู่ ปฏฺจาย จำเดิม ตโต (กาลโต) แต่กาลนั้น ฯ

ผีเสื้อน้ำนั้น ถ้ามหากรรมทั้งหลาย กะชนทั้งหลายผู้ทั้งข้ามลงแล้วๆ สู้สระน้ำนั้น ย่อม
เคี้ยวกินพวกชนผู้ไม่รู้ อยู่ จำเดิมแต่กาลนั้น

โส วิเสสนะของ ทกรกขโสๆ สุกถกัตตาใน ขาทติๆ อาชยาตบทกัตตวาจาก ตโต
วิเสสนะของ กาลโตๆ อปาทานใน ปฏุจายๆ กิริยาวิเสสนะใน ขาทติ ต วิเสสนะ
ของ สร้ๆ สัมปาปฎิณีกัมมะใน โอตินุโณตินุณเณๆ วิเสสนะของ ชเนๆ ออกถิตกัมมะใน
ปุจจติตวา เทวธมเม อวุตตกัมมะใน ปุจจติตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน ขาทติ อชานนเต
วิเสสนะของ ชเนๆ อวุตตกัมมะใน ขาทติ ๕

๒๖. สूरियกุมารโรวปี ตํ สรํ อวิมสิตวาว โอตริ, เตन จ “เทวธมเม ชานาสีติ ปุจจติโต
“เทวธมมา นาม จนุทิมสุริยาติ อาห ๕

สूरियกุมารโรวปี ตํ สรํ อวิมสิตวาว โอตริ, (โส สूरियกุมารโรว) เตน (ทกรกขเสน) จ “(ตวํ)
เทวธมเม ชานาสีติ ปุจจติโต “เทวธมมา นาม จนุทิมสุริยาติ อาห ๕

สूरियกุมารโรวปี แม อ.สूरियกุมาร อวิมสิตวาว ไม่พิจารณาแล้วเที่ยว ตํ สรํ ซึ่งสระน้ำ
นั้น โอตริ ข้ามลงแล้ว, จ หนึ่ง (โส สूरियกุมารโรว) อ.สूरियกุมารนั้น เตน (ทกรกขเสน)
ปุจจติโต ผู้อันผีเสื้อน้ำนั้น ถ้ามแล้ว อิติ ว่า “(ตวํ) อ.ท่าน ชานาสี ย่อมรู้ เทวธมเม
ซึ่งเทวธรรม ท. หรือ ?” อิติ ดังนี้ อาห กล่าวแล้ว อิติ ว่า “จनुทิมสุริยา อ.พระจันทร์
และพระอาทิตย์ ท. เทวธมมา นาม ชื่อว่าเทวธรรม” อิติ ดังนี้ ๕

แมสूरियกุมาร ไม่ทันพิจารณาสระน้ำนั้นนั้นแหละ ข้ามลงแล้ว, หนึ่ง สूरियกุมารนั้น ถูก
ผีเสื้อน้ำนั้นถ้ามแล้ว ว่า “ท่านย่อมรู้เทวธรรมทั้งหลายหรือ ?” ก็กล่าวว่า “พระจันทร์
และพระอาทิตย์ ชื่อว่าเทวธรรม”

อปีศัพทํ อเปกขัตถะเข้ากับ สूरियกุมารโรวๆ สุกถกัตตาใน โอตริๆ อาชยาตบทกัตตวาจาก
ตํ วิเสสนะของ สร้ๆ อวุตตกัมมะใน อวิมสิตวา เอวศัพทํ อวชารณะเข้ากับ อวิมสิตวาๆ
ปุพพกาลกิริยาใน โอตริ, จศัพทํ สัมปิณทนต์ถะ โส วิเสสนะของ สूरियกุมารโรวๆ สุกถ-
กัตตาใน อาหๆ อาชยาตบทกัตตวาจาก เตน วิเสสนะของ ทกรกขเสนๆ อนภินทิตกัตตา
ใน ปุจจติโต “ตวํ สุกถกัตตาใน ชานาสีๆ อาชยาตบทกัตตวาจาก เทวธมเม อวุตตกัมมะ
ใน ชานาสี” อิติศัพทํ อาการะใน ปุจจติโตๆ วิเสสนะของ สूरियกุมารโรว “นามศัพทํ สัญญา-

โศกทะเข้ากับ เทวธมมา ๆ วิเสสณะของ จนุทิมสุริยา ๆ ลิงคัตตะ” อิติศัพท์ อากาเรใน
อาห ๕

๒๗. อถ หนิ “ตุวิ เทวธมเม น ชานาสีติ อุทกั ปเวเสตวา อตุตโน ภวเน จเปสิ ๕

อถ หนิ (สุริยกุมารั ทกรกขโส) “ตุวิ เทวธมเม น ชานาสีติ (วตุวา ตั สุริยกุมารั) อุทกั
ปเวเสตวา อตุตโน ภวเน จเปสิ ๕

อถ ครั้งนั้น (ทกรกขโส) อ.ผีเสื้อน้ำ (วตุวา) กล่าวแล้ว หนิ (สุริยกุมารั) กะสุริยกุมาร
นั้น อิติ ว่า “ตุวิ อ.ท่าน น ชานาสี ย่อมไม่รู้ เทวธมเม ซึ่งเทวธรรม ท.” อิติ ดังนี้
(ตั สุริยกุมารั) ยังสุริยกุมารนั้น ปเวเสตวา ให้เข้าไปแล้ว อุทกั สู้่น้ำ จเปสิ พักไว้
แล้ว ภวเน ในภพ อตุตโน ของตน ๕

ครั้งนั้น ผีเสื้อน้ำกล่าวกะสุริยกุมารนั้นว่า “ท่านย่อมไม่รู้เทวธรรมทั้งหลาย” จึงให้สุริย-
กุมารนั้นเข้าไปสู่น้ำ พักไว้ในภพของตน

อถ กาลสัตตมี ทกรกขโส สุททกัตตาใน จเปสิ ๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก หนิ วิเสสณะของ
สุริยกุมารั ๆ อกถิตกัมมะใน วตุวา “ตุวิ สุททกัตตาใน ชานาสี ๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก
เทวธมเม อตุตตกัมมะใน ชานาสี นศัพท์ ปฏิเสธะใน ชานาสี” อิติศัพท์ อากาเรใน
วตุวา ๆ ปุพพกาลกิริยาใน ปเวเสตวา ตั วิเสสณะของ สุริยกุมารั ๆ การิตกัมมะใน
ปเวเสตวา อุทกั สัมปาปุณียกัมมะใน ปเวเสตวา ๆ ปุพพกาลกิริยาใน จเปสิ อตุตโน
สามีสัมพันธะใน ภวเน ๆ วิสยาธาระใน จเปสิ ๕

๒๘. โพรสิตโตปิ ตั จิรายนตุ ทิสวา จนุทกุมารั เปเสสิ ๕

โพรสิตโตปิ ตั (สุริยกุมารั) จิรายนตุ ทิสวา จนุทกุมารั เปเสสิ ๕

โพรสิตโตปิ แม อ.พระโพธิสัตว์ ทิสวา ทรงเห็นแล้ว ตั (สุริยกุมารั) ซึ่งสุริยกุมาร
นั้น จิรายนตุ ผู้ประพฤติช้อย เปเสสิ ทรงส่งไปแล้ว จนุทกุมารั ซึ่งจันทกุมาร ๕

แม้พระโพธิสัตว์ทรงเห็นสุริยกุมารนั้น ผู้ประพฤติช้อย จึงทรงส่งจันทกุมารไป

อพิศัพท์ อเปกขัตตะเข้ากับ โพรสิตโต ๆ สุททกัตตาใน เปเสสิ ๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก

ดี กิติ จิรายนต์ กิติ วิเสสณะของ สุริยกุมารัง อวุตตกัมมะใน ทิสฺวาๆ ปุพพกาลกิริยา
ใน เปเสสิ จนฺทกุมารัง อวุตตกัมมะใน เปเสสิ ฯ

๒๗. โสปี เตน “เทวธมฺเม ชานาสีติ ปุจฺฉิตฺโต “เทวธมฺมา นาม จตฺสฺโส ทิสฺวาติ อาห ฯ

โสปี (จนฺทกุมารโ) เตน (ทกรกฺขเสน “ตุว) เทวธมฺเม ชานาสีติ ปุจฺฉิตฺโต “เทวธมฺมา นาม
จตฺสฺโส ทิสฺวาติ อาห ฯ

โสปี (จนฺทกุมารโ) อ.จันทกุมารมณฺเณ เตน (ทกรกฺขเสน) ปุจฺฉิตฺโต ผู้อันผีเสื่อน้ำ
นั้น ถามแล้ว อิติ ว่า “(ตุว) อ.ท่าน ชานาสี ย่อมรู้ เทวธมฺเม ซึ่งเทวธรรม ท. หรือ ?”
อิติ ดั่งนี้ อาห กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ทิสฺวา อ.ทิส ท. จตฺสฺโส สี่ เทวธมฺมา นาม
ชื่อว่าเทวธรรม” อิติ ดั่งนี้ ฯ

จันทกุมารมณฺเณ ถูกผีเสื่อน้ำนั้นถามแล้วว่า “ท่านย่อมรู้เทวธรรมทั้งหลายหรือ ?” ก็
กล่าวว่า “ทิสฺวาทั้ง ๔ ชื่อว่าเทวธรรม”

อปีศัพทํ อเปกขัตถะเข้ากับ โสๆ วิเสสณะของ จนฺทกุมารโๆ สฺวทกัตตาใน อาหๆ
อาชยตบทกัตตฺวาจก เตน วิเสสณะของ ทกรกฺขเสนๆ อนภิตกัตตาใน ปุจฺฉิตฺโต “ตุว
สฺวทกัตตาใน ชานาสีๆ อาชยตบทกัตตฺวาจก เทวธมฺเม อวุตตกัมมะใน ชานาสี”
อิตีศัพทํ อาการะใน ปุจฺฉิตฺโตๆ วิเสสณะของ จนฺทกุมารโ “นามศัพทํ สัญญาชิตกะเข้า
กับ เทวธมฺมาๆ กิติ จตฺสฺโส กิติ วิเสสณะของ ทิสฺวาๆ ลิงคัตถะ” อิตีศัพทํ อาการะใน
อาห ฯ

๓๐. ทกรกฺขโส ตมฺปิ อุกํ ปเวเสตฺวา ตเถว จเปสิ ฯ

ทกรกฺขโส ตมฺปิ (จนฺทกุมารัง) อุกํ ปเวเสตฺวา ตเถว จเปสิ ฯ

ทกรกฺขโส อ.ผีเสื่อน้ำ ตมฺปิ (จนฺทกุมารัง) ยังจันทกุมารมณฺเณ ปเวเสตฺวา ให้เข้าไป
แล้ว อุกํ สูน้ำ จเปสิ พักไว้แล้ว ตเถว เหว เหมือนอย่างนั้นนั้นเทียว ฯ

ผีเสื่อน้ำยังจันทกุมารมณฺเณให้เข้าไปสูน้ำ พักไว้แล้วเหมือนอย่างนั้นนั้นแหละ

ทกรกฺขโส สฺวทกัตตาใน จเปสิๆ อาชยตบทกัตตฺวาจก อปีศัพทํ อเปกขัตถะเข้ากับ

ตัจ วิเสสณะของ จนุทกุมารัจ การิตกัมมะใน ปเวเสตวา อุทกั สัมปาปุณียกัมมะใน ปเวเสตวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน จเปสิ เอวศัพท อวธารณะเข้ากับ ตถาฯ กิริยาวิเสสณะ ใน จเปสิ ฯ

๓๑. โภทิสตุโต, ตสฺมีปี จิรายนฺเต, “อนฺตราเยน ภวิตพฺพนฺติ สยํ คนฺตฺวา ทฺวิหนฺนปี โอตฺรณปทํ ทิสฺวา “อัย สโร รกฺขสปรคฺคหิตฺติ ฅตฺวา ขคฺคํ สนฺนยฺหิตฺวา ฐนฺุ คเหตุวฺวา อฏฺฐจาสี ฯ

โภทิสตุโต, ตสฺมีปี (จนุทกุมาร) จิรายนฺเต, “อนฺตราเยน ภวิตพฺพนฺติ (จินฺเตตฺวา) สยํ คนฺตฺวา ทฺวิหนฺนปี (กุมาราน) โอตฺรณปทํ ทิสฺวา “อัย สโร รกฺขสปรคฺคหิตฺติ (โหติ)” อิติ ฅตฺวา ขคฺคํ สนฺนยฺหิตฺวา ฐนฺุ คเหตุวฺวา อฏฺฐจาสี ฯ

โภทิสตุโต อ.พระโภทิสฺตฺว, ตสฺมีปี (จนุทกุมาร) ครั้นเมื่อจันทกุมารเมื่อนั้น จิรายนฺเต ประพฤติช้ำอยู่, (จินฺเตตฺวา) ทรงดำริแล้ว อิติ ว่า “อนฺตราเยน อันอันตราย ภวิตพฺพํ พิงฺมี” อิติ ดั่งนี้ คนฺตฺวา เสด็จไปแล้ว สยํ ด้วยตนเอง ทิสฺวา ทรงเห็นแล้ว โอตฺรณปทํ ซึ่งรอยเท้าเป็นที่ข้ำมลง (กุมาราน) แห่งกุมาร ท. ทฺวิหนฺนปี แม่ทั้งสอง ฅตฺวา ทรงทราบแล้ว อิติ ว่า “อัย สโร อ.สระน้ำนี้ รกฺขสปรคฺคหิตฺติ เป็นสระน้ำอัน ฝึเสื่อน้ำถือเอารอบแล้ว (โหติ) ย่อมเป็น” อิติ ดั่งนี้ สนฺนยฺหิตฺวา ทรงผูกสอดแล้ว ขคฺคํ ซึ่งพระขรรค์ คเหตุวฺวา ถือเอาแล้ว ฐนฺุ ซึ่งธนู อฏฺฐจาสี ได้ยื่นแล้ว ฯ

พระโภทิสฺตฺว, เมื่อจันทกุมารเมื่อนั้นประพฤติช้ำอยู่, ทรงดำริว่า “อันตรายพิงฺมี” จึง เสด็จไปด้วยตนเอง ทรงเห็นรอยเท้าที่ข้ำมลงของกุมารแม่ทั้งสอง ทรงทราบว่า “สระ น้ำนี้ เป็นสระที่ฝึเสื่อน้ำครอบครองแล้ว” จึงทรงผูกสอดพระขรรค์ ถือเอาธนูได้ยื่นแล้ว

โภทิสตุโต สฺุทกัตตฺวาใน อฏฺฐจาสีฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก, อปีศัพท อเปกษัตถะเข้ากับ ตสฺมีฯ วิเสสณะของ จนุทกุมารฯ ลักษณะใน จิรายนฺเตฯ ลักษณะกิริยา, “อนฺตราเยน อนภิตกัตตฺวาใน ภวิตพฺพํ กิตบทภาวฺวาจก” อิติศัพท อากาเรใน จินฺเตตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน คนฺตฺวา สยํ ภาระใน คนฺตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน ทิสฺวา อปีศัพท อเปกษัตถะเข้ากับ ทฺวิหนฺนฯ วิเสสณะของ กุมารานฯ สามีสัมพันธะใน โอตฺรณปทํฯ อวุตตกัมมะใน ทิสฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน ฅตฺวา “อัย วิเสสณะของ สโรฯ สฺุทกัตตฺวาใน โหติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก รกฺขสปรคฺคหิตฺติ วิกตีกัตตฺวาใน โหติ” อิติศัพท อากาเร

ใน ฅตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน สนฺนยฺหิตฺวาฯ ขคฺคํ อวุตตกัมมะใน สนฺนยฺหิตฺวาฯ
 ปุพฺพกาลกิริยาใน คเหตฺุวาฯ ฅนฺํ อวุตตกัมมะใน คเหตฺุวาฯ สฺมานกาลกิริยาใน อฏฺฐจาสิ ฯ

๓๒. รกฺขโส ตํ อโนตรนฺตํ ทิสฺวา วนภมฺมิกปฺริสเวเสนาคนฺตฺวา อาห “โภ ปฺริส ตฺวํ
 มคฺคกิลนฺโต กสฺมา อิมํ สรํ โอตริตฺวา นหาตฺวา จ ปิวิตฺวา จ ภิสฺมุพฺพาล
 ขาทิตฺวา ปุปฺผานิ ปิลนฺธิตฺวา น คจฺฉสิตี ฯ

รกฺขโส ตํ (โพธิสฺตตํ) อโนตรนฺตํ ทิสฺวา วนภมฺมิกปฺริสเวเสนาคนฺตฺวา อาห “โภ ปฺริส ตฺวํ
 มคฺคกิลนฺโต กสฺมา อิมํ สรํ โอตริตฺวา นหาตฺวา จ ปิวิตฺวา จ ภิสฺมุพฺพาล ขาทิตฺวา ปุปฺผานิ
 ปิลนฺธิตฺวา น คจฺฉสิตี ฯ

รกฺขโส อ.ผีเสื้อน้ำ ทิสฺวา เห็นแล้ว ตํ (โพธิสฺตตํ) ซึ่งพระโพธิสัตว์นั้น อโนตรนฺตํ
 ผู้ไม่ข้ามลงอยู่ อาคนฺตฺวา มาแล้ว วนภมฺมิกปฺริสเวเสนา ด้วยเพศแห่งบุรุษผู้กระทำ
 ซึ่งการงานในป่า อาห กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ปฺริส เนาะบุรุษ โภ ผู้เจริญ ตฺวํ อ.ท่าน
 มคฺคกิลนฺโต ผู้เหน็ดเหนื่อยแล้วในหนทาง อิมํ สรํ โอตริตฺวา นหาตฺวา จ
 ปิวิตฺวา จ ภิสฺมุพฺพาล ขาทิตฺวา ปุปฺผานิ ปิลนฺธิตฺวา น คจฺฉสิ ย่อมไม่ข้าม
 ลงแล้ว สู้สระนี้ อาบแล้วด้วย ตีมแล้วแล้ว เคี้ยวกินแล้ว ซึ่งเงาแห่งบัว ท. ประดับแล้ว
 ซึ่งดอกไม้ ท. ไป กสฺมา เพราะเหตุอะไร ?” อิติ ดังนี้ ฯ

ผีเสื้อน้ำเห็นพระโพธิสัตว์นั้น ผู้ไม่ข้ามลง จึงมาด้วยเพศของบุรุษผู้ทำงานในป่า กล่าว
 ว่า “เนาะบุรุษผู้เจริญ ท่านผู้เหน็ดเหนื่อยในหนทาง ย่อมไม่ข้ามลงสู้สระน้ำนี้ อาบน้ำ
 และตีม แล้วจึงเคี้ยวกินเงาบัวทั้งหลาย ประดับดอกไม้ทั้งหลาย แล้วจึงไป เพราะเหตุ
 อะไร ?”

รกฺขโส สุกฺทกัตฺตานิ อาหฯ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก ตํ กิตฺติ อโนตรนฺตํ กิตฺติ วิเสสนะของ
 โพธิสฺตตํฯ อวุตตกัมมะใน ทิสฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาคนฺตฺวา วนภมฺมิกปฺริสเวเสนา
 ภคฺคณฺเใน อาคนฺตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาห “โภ วิเสสนะของ ปฺริสฯ อาลปนฺนะ ตฺวํ
 สุกฺทกัตฺตานิ คจฺฉสิฯ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก มคฺคกิลนฺโต วิเสสนะของ ตฺวํ กสฺมา
 เหตุใด คจฺฉสิ อิมํ วิเสสนะของ สรํฯ สัมปาปฺญฺนียกัมมะใน โอตริตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยา
 ใน นหาตฺวาฯ กิตฺติ ปิวิตฺวา กิตฺติ ปุพฺพกาลกิริยาใน ขาทิตฺวา จ สองศัพท์ ปทสมฺมจยัตตะ

เข้ากับ นหาตวา และ ปิวิตวา ภิสมุพาละ อวุตตกัมมะใน ขาทิตวาๆ ปุพพกาลกิริยา
ใน ปิลนุชิตวา ปุปฺผานิ อวุตตกัมมะใน ปิลนุชิตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน คจฺจนสิ นคฺคัพพ
ปฏิเสธนตถะ” อิตคฺคัพพ อาการะใน อาห ๕

๓๓. โพรธิตโต ตํ ทิสฺวาว “เอโส ยฺกฺโขติ ฌตฺวา “ตยา เม ภาตโร คหิตาติ อาห ๕

โพรธิตโต ตํ (รฺกฺขสฺ) ทิสฺวาว “เอโส (ปุริโส) ยฺกฺโข (โหติ)” อิติ ฌตฺวา “ตยา เม ภาตโร
คหิตาติ อาห ๕

โพรธิตโต อ.พระโพรธิตฺวํ ทิสฺวาว ทรงเห็นแล้วเทียว ตํ (รฺกฺขสฺ) ซึ่งผีเสื้อน้ำนั้น
ฌตฺวา ทรงทราบแล้ว อิติ ว่า “เอโส (ปุริโส) อ.บุรุษนั้น ยฺกฺโข เป็นยักษ์ (โหติ)
ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ อาห ตรัสแล้ว อิติ ว่า “ภาตโร อ.น้องชาย ท. เม ของเรา ตยา
อันท่าน คหิตา จับแล้วหรือ ?” อิติ ดังนี้ ๕

พระโพรธิตฺวํทรงเห็นแล้วเทียวซึ่งผีเสื้อน้ำนั้น ทรงทราบว่า “บุรุษนั้น เป็นยักษ์” จึง
กล่าวว่า “น้องชายทั้งหลายของเรา ท่านจับไปหรือ ?”

โพรธิตโต สฺุทฺทกตฺตาใน อาหๆ อาชยาตบทกตฺตฺวาจก ตํ วิเสสนะของ รฺกฺขสฺๆ อวุตต-
กัมมะใน ทิสฺวา เหวคฺคัพพ อวธารณะเข้ากับ ทิสฺวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน ฌตฺวา “เอโส
วิเสสนะของ ปุริโสๆ สฺุทฺทกตฺตาใน โหติๆ อาชยาตบทกตฺตฺวาจก ยฺกฺโข วิกตฺกตฺตาใน
โหติ” อิตคฺคัพพ อาการะใน ฌตฺวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน อาห “ภาตโร วุตตกัมมะใน
คหิตาๆ กิตบทกมฺวาจก ตยา อนภิตกตฺตาใน คหิตา เม สามีสัมพันธะใน ภาตโร”
อิตคฺคัพพ อาการะใน อาห ๕

๓๔. “อาม มยา คหิตาติ ๕

(ยฺกฺโข) “อาม มยา (เต ภาตโร) คหิตาติ (อาห) ๕

(ยฺกฺโข) อ.ยักษ์ (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “อาม ครับ (ภาตโร) อ.น้องชาย ท. (เต)
ของท่าน มยา อันข้าพเจ้า คหิตา จับแล้ว” อิติ ดังนี้ ๕

ยักษ์กล่าวว่า “ครับ น้องชายทั้งหลายของท่าน ข้าพเจ้าจับไป”

ยกุลโฆ สุททกัตตาใน อาหะ อาชยาตบทกัตตุวาจก “อาม สัมปฏิจฉนัตถะ ภาตโร วุตต-
กัมมะใน คหิตาๆ กิตบทกัมมวาจก มยา อนภิตกัตตาใน คหิตา เต สามีสัมพันธะใน
ภาตโร” อิตีศัพท์ อาการะใน อาห ๕

๓๕. “กัการณาติ ๕

(โพธิสตโต) “กัการณา (ตยา เม ภาตโร คหิตา)” อิติ (ปุจฉิ) ๕

(โพธิสตโต) อ.พระโพธิสัตว์ (ปุจฉิ) ตรัสถามแล้ว อิติ ว่า “(ภาตโร) อ.น้องชาย ท.
(เม) ของเรา (ตยา) อันท่าน (คหิตา) จับแล้ว กัการณา เพราะเหตุอะไร ?” อิติ
ดังนี้ ๕

พระโพธิสัตว์ตรัสถามว่า “น้องชายทั้งหลายของเรา ท่านจับไปเพราะเหตุอะไร ?”

โพธิสตโต สุททกัตตาใน ปุจฉิๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก “ภาตโร วุตตกัมมะใน คหิตาๆ
กิตบทกัมมวาจก กัการณา เหตุใน คหิตา ตยา อนภิตกัตตาใน คหิตา เม สามี-
สัมพันธะใน ภาตโร” อิตีศัพท์ อาการะใน ปุจฉิ ๕

๓๖. “อหิ อิมิ สริ โอตินฺณเณ ลภามิติ ๕

(ยกุลโฆ) “อหิ อิมิ สริ โอตินฺณเณ (ชเน) ลภามิติ (อาห) ๕

(ยกุลโฆ) อ.ยักษ์ (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “(อหิ) อ.ข้าพเจ้า ลภามิ ย่อมได้ (ชเน)
ซึ่งชน ท. โอตินฺณเณ ผู้ข้ามลงแล้ว อิมิ สริ สู่สระน้ำนี้” อิติ ดังนี้ ๕

ยักษ์กล่าวว่า “ข้าพเจ้าย่อมได้พวกชนผู้ข้ามลงสู่สระน้ำนี้”

ยกุลโฆ สุททกัตตาใน อาหะ อาชยาตบทกัตตุวาจก “อหิ สุททกัตตาใน ลภามิๆ
อาชยาตบทกัตตุวาจก อิมิ วิเสสชะของ สริๆ สัมปาปฺณียกัมมะใน โอตินฺณเณๆ
วิเสสชะของ ชเนๆ อวุตตกัมมะใน ลภามิ” อิตีศัพท์ อาการะใน อาห ๕

๓๗. “กั ปน สพฺเพเว ลภาสิตติ ๕

(โพธิสตโต “ตุว”) กั ปน สพฺเพเว เอว (ชเน) ลภาสิตติ (ปุจฉิ) ๕

(โพธิสตุโต) อ.พระโพธิสัตว์ (ปุจฉิ) ตรัสถามแล้ว อิติ ว่า “ปน ก็ (ตุ) อ.ท่าน ลภสิ ย่อมได้ (ชเน) ซึ่งชน ท. สพุเพ เอว ทั้งปวงนั้นเกี่ยว ก็ หรือ ?” อิติ ดังนี้ ฯ

พระโพธิสัตว์ตรัสถามว่า “ก็ท่านย่อมได้พวกชนทั้งปวงเชี่ยวชาญหรือ ?”

โพธิสตุโต สุกถกัตตานิ ปุจฉิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “ปนศัพท วากยารัมภโชตกะ ตฺวํ สุกถกัตตานิ ลภสิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ก็ศัพท ปุจฉนัตถะ เอวศัพท อวธารณะเข้ากับ สพุเพฯ วิเสสนะของ ชเนฯ อวุตตกัมมะใน ลภสิ” อิติศัพท อาการะ ใน ปุจฉิ ฯ

๓๘. “เทวธมฺเม ชานนเก จเปตฺวา อวเสเส ลภามิติ ฯ

(ยกุโข “อหํ) เทวธมฺเม ชานนเก (ชเน) จเปตฺวา อวเสเส (ชเน) ลภามิติ (อาห) ฯ

(ยกุโข) อ.ยักษ์ (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “(อหํ) อ.ข้าพเจ้า ลภามิ ย่อมได้ (ชเน) ซึ่ง ชน ท. อวเสเส ผู้เหลือลง จเปตฺวา เว้น (ชเน) ซึ่งชน ท. ชานนเก ผู้รู้ เทวธมฺเม ซึ่งเทวธรรม ท.” อิติ ดังนี้ ฯ

ยักษ์กล่าวว่า “ข้าพเจ้า ย่อมได้พวกชนผู้เหลือ เว้นพวกชนผู้รู้เทวธรรมทั้งหลาย”

ยกุโข สุกถกัตตานิ อาหฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “อหํ สุกถกัตตานิ ลภามิฯ อาชยาตบ ทกัตตฺวาจก เทวธมฺเม อวุตตกัมมะใน ชานนเกฯ วิเสสนะของ ชเนฯ อวุตตกัมมะ ใน จเปตฺวาฯ วิเสสนะของ ชเน อวเสเส วิเสสนะของ ชเนฯ อวุตตกัมมะใน ลภามิ” อิติศัพท อาการะใน อาห ฯ

๓๙. “อตฺถิ ปน เต เทวธมฺเมหิ อตุโถติ ฯ

(โพธิสตุโต) “อตฺถิ ปน เต เทวธมฺเมหิ อตุโถติ (อาห) ฯ

(โพธิสตุโต) อ.พระโพธิสัตว์ (อาห) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “ปน ก็ อตุโถ อ.ความต้องการ เทวธมฺเมหิ ด้วยเทวธรรม ท. อตุถิ มีอยู่ เต แก่ท่านหรือ ?” อิติ ดังนี้ ฯ

พระโพธิสัตว์ตรัสว่า “ก็ความต้องการด้วยเทวธรรมทั้งหลาย มีอยู่แก่ท่านหรือ ?”

โพธิสตุโต สุทธกัตตานิ อหาฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “ปนศัพท วากยารัมภชิตกะ
 อตุโถ สุทธกัตตานิ อตุถิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก เต สัมปทานไน อตุถิ เทวธมฺเมหิ
 ตติยาวิเสสเนไน อตุโถ” อิติศัพท อากาเรไน อหา ฯ

๔๐. “อาม อตุถิติ ฯ

(ยกุโข) “อาม (มยฺหิ เทวธมฺเมหิ อตุโถ) อตุถิติ (อหา) ฯ

(ยกุโข) อ.ยักษ (อหา) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “อาม คุรับ (อตุโถ) อ.ความต้องการ
 (เทวธมฺเมหิ) ด้วยเทวธรรม ท. อตุถิ มีอยู่ มยฺหิ แก่ข้าพเจ้า” อิติ ดังนี้ ฯ

ยักษกล่าวว่า “คุรับ ความต้องการด้วยเทวธรรมทั้งหลาย มีอยู่แก่ข้าพเจ้า”

ยกุโข สุทธกัตตานิ อหาฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “อาม สัมปฏิจจันตถะ อตุโถ สุทธ-
 กัตตานิ อตุถิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก มยฺหิ สัมปทานไน อตุถิ เทวธมฺเมหิ ตติยา-
 วิเสสเนไน อตุโถ” อิติศัพท อากาเรไน อหา ฯ

๔๑. “อหิ กเถสสามิติ ฯ

(โพธิสตุโต) “อหิ กเถสสามิติ (อหา) ฯ

(โพธิสตุโต) อ.พระโพธิสัตว์ (อหา) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “อหิ อ.เรา กเถสสามิ จัก
 กล่าว” อิติ ดังนี้ ฯ

พระโพธิสัตว์ตรัสว่า “เราจักกล่าว”

โพธิสตุโต สุทธกัตตานิ อหาฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “อหิ สุทธกัตตานิ กเถสสามิฯ
 อาชยาตบทกัตตฺวาจก” อิติศัพท อากาเรไน อหา ฯ

๔๒. “เตนหิ กเถหิติ ฯ

(ยกุโข) “เตนหิ (ตุว) กเถหิติ (อหา) ฯ

(ยกุโข) อ.ยักษ (อหา) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “เตนหิ ถ้าอย่างนั้น (ตุว) อ.ท่าน กเถหิ

ของจงกล่าว” อิติ ดังนี้ ฯ

ยักษ์กล่าวว่า “ถ้าอย่างนั้น เชิญท่านกล่าว”

ยกุโข สุทรกัตตาใน อาหฺย อาชยาตบทกัตตุวจาก “เตนหิ อูยโยชนัถะ ตุวั สุทรกัตตา
ใน กเถหิยฺ อาชยาตบทกัตตุวจาก” อิติศัพท์ อาการะใน อาหฺ ฯ

๔๓. “น สกุกา กิลิฏฺจคตฺเตน กเถตฺนุติ ฯ

(โพธิสตุโต “มยา) น สกุกา กิลิฏฺจคตฺเตน กเถตฺนุติ (อาห) ฯ

(โพธิสตุโต) อ.พระโพธิสัตว์ (อาห) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “(มยา) อันเรา กิลิฏฺจคตฺเตน
มีร่างกายอันเศร้าหมองแล้ว น สกุกา ไม่อาจ กเถตุ์ เพื่ออันกล่าว” (อิติ) ดังนี้ ฯ

พระโพธิสัตว์ตรัสว่า “เรามีร่างกายที่เศร้าหมอง ไม่อาจเพื่อจะกล่าวได้”

โพธิสตุโต สุทรกัตตาใน อาหฺย อาชยาตบทกัตตุวจาก “มยา อนภิตกัตตาใน สกุกา
กิริยาบททาววจาก นศัพท์ ปฏิเสระใน สกุกา กิลิฏฺจคตฺเตน วิเสสนะของ มยา กเถตุ์
ตุ้มตถสัมปทานใน สกุกา” อิติศัพท์ อาการะใน อาหฺ ฯ

๔๔. ยกุโข โพธิสตุตฺตํ นหาเปตฺวา ปาณียํ ปาเยตฺวา อลงฺกริตฺวา อลงฺกตมณฺฑปมฺชฺเฒ
ปลลฺงกํ อาโรเปตฺวา สยมสฺส ปาทมฺมุเล นิสฺสีทิ ฯ

ยกุโข โพธิสตุตฺตํ นหาเปตฺวา ปาณียํ ปาเยตฺวา อลงฺกริตฺวา อลงฺกตมณฺฑปมฺชฺเฒ ปลลฺงกํ
อาโรเปตฺวา สยํ อสฺส (โพธิสตุตฺตสฺส) ปาทมฺมุเล นิสฺสีทิ ฯ

ยกุโข อ.ยักษ์ โพธิสตุตฺตํ ยังพระโพธิสัตว์ นหาเปตฺวา ให้อาบแล้ว ปาเยตฺวา ให้ตี
แล้ว ปาณียํ ซึ่งน้ำอันบุคคลพึงตี อลงฺกริตฺวา ประดับแล้ว อาโรเปตฺวา ยกขึ้นแล้ว
ปลลฺงกํ สู้บัลลังก์ อลงฺกตมณฺฑปมฺชฺเฒ ในท่ามกลางแห่งมณฑปอันถูกประดับแล้ว
นิสฺสีทิ นั่งแล้ว ปาทมฺมุเล ที่ใกล้แห่งเท้า อสฺส (โพธิสตุตฺตสฺส) ของพระโพธิสัตว์นั้น
สยํ ด้วยตนเอง ฯ

ยักษ์เชิญพระโพธิสัตว์ให้อาบน้ำ ให้ตีน้ำ ประดับแล้ว ก็ยกขึ้นสู้บัลลังก์ในท่ามกลาง

มณฑปที่ถูกประดับแล้ว นั่งแล้ว ณ ที่ใกล้เท้าของพระโพธิสัตว์นั้นด้วยตนเอง

ยกุโข สุทรรกัตตานิ นิสิตีๆ อาชยาตบหกัตตวาจก โพธิสตุตฺ การิตกัมมะใน
 นหาเปตฺวา และ ปาเยตฺวา นหาเปตฺวา ปุพพกาลกิริยาใน ปาเยตฺวา ปานีญ อวุตต-
 กัมมะใน ปาเยตฺวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน อลงฺกิตฺวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน อาโรเปตฺวา
 อลงฺกตมณฑปมชฺเฒ วิสยาธาระใน อาโรเปตฺวา ปลลฺงกั สัมปาปฺถึญกัมมะใน
 อาโรเปตฺวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน นิสิตี สยั ภาระใน นิสิตี อสฺส วิเสสนะของ
 โพธิสตุตฺสสุๆ สามีสัมพันธะใน ปาทมฺเญๆ วิสยาธาระใน นิสิตี ๫

๔๕. อถ นั โพธิสตุโต “สกุจจํ สุณาหิตี วตฺวา อิมั คาทมาห
 “หิริโอดตฺปฺสฺมฺปนฺหา สุกฺกธมฺมสมาหิตา
 สนฺโต สปฺปริสา โลเก ‘เทวธมฺมาติ วุจฺเจเรติ ๫

อถ นั (ยกุขั) โพธิสตุโต “(ตุว) สกุจจํ สุณาหิตี วตฺวา อิมั คาทั อาห
 “หิริโอดตฺปฺสฺมฺปนฺหา สุกฺกธมฺมสมาหิตา
 สนฺโต สปฺปริสา (ชนา ปณฺทิตฺเตน) โลเก ‘เทวธมฺมาติ วุจฺเจเรติ ๫

อถ ครั้งนั้น โพธิสตุโต อ.พระโพธิสัตว์ วตฺวา ตรัสแล้ว นั (ยกุขั) กะยักษันั้น อิติ
 ว่า “(ตุว) อ.ท่าน สุณาหิ จงฟัง สกุจจจํ โดยเคารพ” อิติ ดังนี้ อาห ตรัสแล้ว อิมั
 คาทั ซึ่งพระคาถานี้ อิติ ว่า

“(ชนา) อ.ชน ท. หิริโอดตฺปฺสฺมฺปนฺหา ผู้ถึงพร้อมแล้วด้วย
 หิริและโอดตฺปฺปะ สุกฺกธมฺมสมาหิตา ผู้ตั้งมั่นด้วยดีในธรรม
 อันขาว สนฺโต ผู้สงบแล้ว สปฺปริสา ผู้เป็นสัตบุรุษ
 (ปณฺทิตฺเตน) อันบัณฑิต วุจฺเจเร ย่อมเรียก อิติ ว่า ‘เทว-
 ธมฺมา ผู้มีเทวธรรม’ อิติ ดังนี้ โลเก ในโลก” อิติ ดังนี้ ๫

ครั้งนั้น พระโพธิสัตว์ตรัสกะยักษันั้นว่า “เชิญท่านฟังโดยเคารพเถิด” ดังนี้ แล้วตรัส
 พระคาถานี้ว่า

“พวกชนผู้ถึงพร้อมด้วยหิริและโอดตฺปฺปะ ผู้ตั้งมั่นในธรรมอัน
 ขาว(กุศลธรรม) ผู้สงบแล้ว ผู้เป็นสัตบุรุษ อันบัณฑิตย่อมเรียก
 ว่าผู้มีเทวธรรม ในโลก”

อด กาลสัตตมมี โพธิสัตตโต สุทรกัตตนาใน อาหฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก นํ วิเสสณะ
ของ ยกฺขิงฺฯ อภกิตกัมมะใน วตฺวา “ตฺวํ สุทรกัตตนาใน สฺนนาหิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก
สกุภจจํ กิริยาวิเสสณะใน สฺนนาหิ” อิติศัพทํ อากาละใน วตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาห
อิมํ วิเสสณะของ คาถิงฺฯ อวุตตกัมมะใน อาห

“หิริโอดตฺปสมฺปนฺนา กิตฺติ สุกฺกธมฺมสมาหิตา กิตฺติ สฺนฺโต กิตฺติ
สปรฺปริสา กิตฺติ วิเสสณะของ ชนาฯ วุตตกัมมะใน วุจฺจเรฯ
อาชยาตบทกัมมฺวาจาก โลเก วิสยาธาระใน วุจฺจเร ปณฺฑิตฺเตน
อนภิกิตกัตตนาใน วุจฺจเร ‘เทวธมฺมา’ สฺรฺปะใน อิติฯ ศัพทํ
อากาละใน วุจฺจเร” อิติศัพทํ สฺรฺปะใน อิมํ คาถิงฺฯ

๔๖. ยกฺโข อิมํ ธมฺมเทสนํ สุตฺวา ปสนฺโน โพธิสัตตํ อาห “ปณฺฑิต อหฺนฺเต ปสนฺโน เอกํ
ภาตฺรํ ทมฺมิ, กตฺรํ อานมิตฺติ ฯ

ยกฺโข อิมํ ธมฺมเทสนํ สุตฺวา ปสนฺโน โพธิสัตตํ อาห “ปณฺฑิต อหฺ เต ปสนฺโน เอกํ ภาตฺรํ
ทมฺมิ, (อหฺ) กตฺรํ (ภาตฺรํ) อานมิตฺติ ฯ

ยกฺโข อ.ยักฺษํ สุตฺวา พิงฺแล้ว อิมํ ธมฺมเทสนํ ซึ่งธรรมเทศนาหฺนี้ ปสนฺโน เลื่อมใส
แล้ว อาห กล่าวแล้ว โพธิสัตตํ กะพระโพธิสัตตํ อิติ ว่า “ปณฺฑิต ข้าแต่ปณฺฑิต อหฺ
อ.ข้าพเจ้า ปสนฺโน เลื่อมใสแล้ว เต ต่อท่าน ทมฺมิ ย่อมให้ ภาตฺรํ ซึ่งน้องชาย เอกํ
คนหนึ่ง, (อหฺ) อ.ข้าพเจ้า อานมิตฺติ จะนำมา กตฺรํ (ภาตฺรํ) ซึ่งน้องชายคนไหน ?”
อิติ ดั่งนี้ ฯ

ยักฺษํฟังธรรมเทศนาหฺนี้แล้ว เลื่อมใส กล่าวกะพระโพธิสัตตํว่า “ข้าแต่ปณฺฑิต ข้าพเจ้า
เลื่อมใสต่อท่าน ย่อมให้น้องชายคนหนึ่ง, ข้าพเจ้าจะนำน้องชายคนไหนมา”

ยกฺโข สุทรกัตตนาใน อาหฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก อิมํ วิเสสณะของ ธมฺมเทสนิงฺฯ
อวุตตกัมมะใน สุตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปสนฺโนฯ วิเสสณะของ ยกฺโข โพธิสัตตํ
อภกิตกัมมะใน อาห “ปณฺฑิต อาลปะนะ อหฺ สุทรกัตตนาใน ทมฺมิฯ อาชยาตบท
กัตตฺวาจาก เต สัมปะทานใน ปสนฺโนฯ วิเสสณะของ อหฺ เอกํ วิเสสณะของ ภาตฺริงฺฯ
อวุตตกัมมะใน ทมฺมิ, อหฺ สุทรกัตตนาใน อานมิตฺติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก กตฺรํ วิเสสณะ

ของ ภาตริฏ อวุตตกัมมะใน อาเนมิ” อิติศัพท์ อาการะใน อาห ๗

๔๗. “กนิฏจ อานะหิตี ๗

(โพธิสตุโต “ตุวั) กนิฏจ อานะหิตี (อาห) ๗

(โพธิสตุโต) อ.พระโพธิสัตว์ (อาห) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “(ตุวั) อ.ท่าน อานะหิตี จงนำมา กนิฏจ ซึ่งน้องชายผู้น้อยที่สุด” อิติ ดังนี้ ๗

พระโพธิสัตว์ตรัสว่า “เชิญท่านนำน้องชายคนเล็กมาเถิด”

โพธิสตุโต สุททกัตตาใน อาห ๗ อาชยาตบทกัตตุวาจก “ตุวั สุททกัตตาใน อานะหิตี ๗ อาชยาตบทกัตตุวาจก กนิฏจ อวุตตกัมมะใน อานะหิตี” อิติศัพท์ อาการะใน อาห ๗

๔๘. “ปณทิต ตวั เกวลั ทเวธมเม ชานาสีเยว, น ปน เตสุ วุตตลีสิตี ๗

(ยกุโข) “ปณทิต ตวั เกวลั ทเวธมเม ชานาสี เอว, (ตุวั) น ปน เตสุ (ทเวธมเมสุ) วุตตลีสิตี (อาห) ๗

(ยกุโข) อ.ยักษ์ (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ปณทิต ข้าแต่บัณฑิต ตวั อ.ท่าน ชานาสี เอว ย่อมรู้แน่เทียว ทเวธมเม ซึ่งทเวธมม ท. เกวลั อย่างเด็ยว, ปน แต่วว่า (ตุวั) อ.ท่าน น วุตตลีสิตี ย่อมไม่ประพฤติ เตสุ (ทเวธมเมสุ) ในทเวธมม ท. เหล่านั้น” อิติ ดังนี้ ๗

ยักษ์กล่าวว่า “ข้าแต่บัณฑิต ท่านย่อมรู้ทเวธมมทั้งหลายอย่างเด็ยวเท่านั้น, แต่วว่า ท่านย่อมไม่ประพฤติในทเวธมมเหล่านั้น”

ยกุโข สุททกัตตาใน อาห ๗ อาชยาตบทกัตตุวาจก “ปณทิต อาลปนะ ตวั สุททกัตตาใน ชานาสี ๗ อาชยาตบทกัตตุวาจก เกวลั กิริยาวิเสสนะใน ชานาสี ทเวธมเม อวุตตกัมมะใน ชานาสี เอวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ ชานาสี, ปนศัพท์ วิเสสชิตตะ ตวั สุททกัตตาใน วุตตลีสิตี ๗ อาชยาตบทกัตตุวาจก นศัพท์ ปฏิเสธะใน วุตตลีสิตี เตสุ วิเสสนะของ ทเวธมเมสุ ๗ วิสยาราระใน วุตตลีสิตี” อิติศัพท์ อาการะใน อาห ๗

๔๙. “ก็การณาคือ ๒

(โพธิสตุโต) “ก็การณา (ตฺวั เอวํ วเทสิ)” อิติ (ปุจฺฉิ) ๒

(โพธิสตุโต) อ.พระโพธิสัตว์ (ปุจฺฉิ) ตรัสถามแล้ว อิติ ว่า “(ตฺวั) อ.ท่าน (วเทสิ) ย่อมกล่าว (เอวํ) อย่างนี้ ก็การณา เพราะเหตุอะไร ?” อิติ ดังนี้ ๒

พระโพธิสัตว์ตรัสถามว่า “ท่านย่อมกล่าวอย่างนี้ เพราะเหตุอะไร ?”

โพธิสตุโต สุธกัถตาใน ปุจฺฉิฯ อาชยาตบทกัถตฺวาจก “ตฺวั สุธกัถตาใน วเทสิฯ อาชยาตบทกัถตฺวาจก ก็การณา เหตุใน วเทสิ เอวํ กิริยาวิเสสนะใน วเทสิ” อิติศัพท์ อากาละใน ปุจฺฉิ ๒

๕๐. “ยสฺมา เขฎฺฐจํ จเปตฺวา กนิฏฺฐจํ อาหาราเปตฺวา เขฎฺฐจาปจายิกกมฺมํ น กโรสฺสึติ ๒

(ยกุโข) “ยสฺมา (ตฺวั มํ) เขฎฺฐจํ จเปตฺวา กนิฏฺฐจํ อาหาราเปตฺวา เขฎฺฐจาปจายิกกมฺมํ น กโรสฺสิ, (ตสฺมา อหํ เอวํ วทามิ)” อิติ (อาห) ๒

(ยกุโข) อ.ยักษ์ (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “(ตฺวั) อ.ท่าน (มํ) ยังข้าพเจ้า อาหาราเปตฺวา ให้นำมาแล้ว กนิฏฺฐจํ ซึ่งน้องชายผู้น้อยที่สุด จเปตฺวา เว้น เขฎฺฐจํ ซึ่งน้องชายผู้เจริญ ที่สุด น กโรสฺสิ ย่อมไม่กระทำ เขฎฺฐจาปจายิกกมฺมํ ซึ่งกรรมแห่งบุคคลผู้ประพฤติ อ่อนน้อมต่อบุคคลผู้เจริญที่สุด ยสฺมา เพราะเหตุใด, (ตสฺมา) เพราะเหตุนั้น (อหํ) อ.ข้าพเจ้า (วทามิ) ย่อมกล่าว (เอวํ) อย่างนี้” อิติ ดังนี้ ๒

ยักษ์กล่าวว่า “ท่านยังข้าพเจ้าให้นำน้องชายคนเล็กมา เว้นน้องชายคนโต ย่อมไม่ ทำกรรมแห่งผู้ประพฤติอ่อนน้อมต่อผู้เจริญที่สุด เพราะเหตุใด, เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้า ย่อมกล่าวอย่างนี้”

ยกุโข สุธกัถตาใน อาหฯ อาชยาตบทกัถตฺวาจก “ตฺวั สุธกัถตาใน กโรสฺสิฯ อาชยาตบทกัถตฺวาจก ยสฺมา เหตุใน กโรสฺสิ มํ การิตกัมมะใน อาหาราเปตฺวา เขฎฺฐจํ อวุตตกัมมะ ใน จเปตฺวาฯ กิริยาวิเสสนะใน อาหาราเปตฺวา กนิฏฺฐจํ อวุตตกัมมะใน อาหาราเปตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน กโรสฺสิ เขฎฺฐจาปจายิกกมฺมํ อวุตตกัมมะใน กโรสฺสิ นศัพท์ ปฏิเสธะใน กโรสฺสิ, ตสฺมา เหตุวิตถะ อหํ สุธกัถตาใน วทามิฯ อาชยาตบทกัถตฺวาจก เอวํ กิริยา-

วิเสสนะใน วทามิ” อิติศัพท์ อาการะใน อาห ๫

๕๑. “เทวธมฺเม อหิ ยกฺข ชานามิ, เตสุ จ วตฺตามิ; มยฺหิ เอตํ นิสฺสาย อิมํ อรณฺณํ
ปวิฏฺฐา, เอตฺตสฺส หิ อตฺถาย อมฺหากํ ปิตฺรํ เอตฺตสฺส มาตา รชฺชํ ยาจิ, อมฺหากมฺปน
ปีตา ตํ วรํ อทตฺวา อมฺหากํ อนฺรฺกฺษณตฺถาย อรณฺณวาสํ อนฺุชานิ, โส กุมารโ
อนิวตฺติตฺวา อมฺเหหิ สทฺธิ อากโต; ‘ตํ อรณฺณเ เอโก ยกฺโข ขาทตีติ วุตฺเตปิ,
น โกจิ สทฺทฺทิสฺสติ; เตนาหิ คฺรทฺทภยภีโต ตเมว อาหาราเปมีติ ๫

(โพธิสตุโต) “เทวธมฺเม อหิ ยกฺข ชานามิ (จ), เตสุ (เทวธมฺเมสุ) จ วตฺตามิ; มยฺหิ เอตํ
(กนิฏฺฐ) นิสฺสาย อิมํ อรณฺณํ ปวิฏฺฐา (อมฺห), เอตฺตสฺส (กนิฏฺฐสฺส) หิ อตฺถาย อมฺหากํ ปิตฺรํ
เอตฺตสฺส (กนิฏฺฐสฺส) มาตา รชฺชํ ยาจิ, อมฺหากํ ปน ปีตา ตํ วรํ อทตฺวา อมฺหากํ อนฺรฺกฺษณตฺถาย
อรณฺณวาสํ อนฺุชานิ, โส กุมารโ อนิวตฺติตฺวา อมฺเหหิ สทฺธิ อากโต; ‘ตํ (กนิฏฺฐ) อรณฺณเ
เอโก ยกฺโข ขาทตีติ (วจเน มยา) วุตฺเตปิ, น โกจิ สทฺทฺทิสฺสติ; เตน อหิ คฺรทฺทภยภีโต (ตว)
ตํ เอว (กนิฏฺฐ) อาหาราเปมีติ (อาห) ๫

(โพธิสตุโต) อ.พระโพธิสัตว์ (อาห) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “ยกฺข ดูก่อนยักษ์ อหิ อ.เรา
ชานามิ ย่อมรู้ เทวธมฺเม ซึ่งเทวธรรม ท. (จ) ด้วย วตฺตามิ ย่อมประพฤติ เตสุ
(เทวธมฺเมสุ) ในเทวธรรม ท. เหล่านั้น จ ด้วย; หิ เพราะว่า มยฺหิ อ.เรา ท. นิสฺสาย
อาศัยแล้ว เอตํ (กนิฏฺฐ) ซึ่งน้องชายผู้น้อยที่สุดนั้น ปวิฏฺฐา เป็นผู้เข้าไปแล้ว อิมํ
อรณฺณํ สู่ป่านี้ (อมฺห) ย่อมเป็น, หิ ด้วยว่า มาตา อ.มารดา เอตฺตสฺส (กนิฏฺฐสฺส)
ของน้องชายผู้น้อยที่สุดนั้น ยาจิ ทูลขอแล้ว รชฺชํ ซึ่งความเป็นแห่งพระราชชา ปิตฺรํ
กะพระบิดา อมฺหากํ ของเรา ท. อตฺถาย เพื่อประโยชน์ เอตฺตสฺส (กนิฏฺฐสฺส) แก่
น้องชายผู้น้อยที่สุดนั้น, ปน แต่ว่า ปีตา อ.พระบิดา อมฺหากํ ของเรา ท. อทตฺวา
ไม่พระราชทานแล้ว ตํ วรํ ซึ่งพรนั้น อนฺุชานิ ทรงอนุญาตแล้ว อรณฺณวาสํ ซึ่งการ
อยู่ในป่า อนฺรฺกฺษณตฺถาย เพื่อประโยชน์แก่การตามรักษา อมฺหากํ ซึ่งเรา ท., โส
กุมารโ อ.กุมารนั้น อนิวตฺติตฺวา ไม่กลับแล้ว อากโต มาแล้ว สทฺธิ กับ อมฺเหหิ ด้วย
เรา ท., (วจเน) ครั้นเมื่อคำ อิติ ว่า ‘เอโก ยกฺโข อ.ยักษ์ตนหนึ่ง ขาทติ ย่อมเคี้ยว
กิน ตํ (กนิฏฺฐ) ซึ่งน้องชายผู้น้อยที่สุดนั้น อรณฺณเ ในป่า” อิติ ดังนี้ (มยา) อันเรา
วุตฺเตปิ แม้กล่าวแล้ว, โกจิ อ.ใครๆ น สทฺทฺทิสฺสติ จักไม่เชื่อ; เตน เพราะเหตุนั้น

อหิ อ.เรา ครหภยภีโต ผู้กลัวแล้วแต่ภยคือการตีเตียน (ต้ว) ยังทำน อาหาราเปมิ
ยอมให้นำมา ตั เอว (กนิฏจ) ซึ่งน้องชายผู้น้อยที่สุดนั้นนั่นเทียว” อิติ ดังนี้ ฯ

พระโพธิสัตว์ตรัสว่า “ดูก่อนยักษ์ เรายอมรู้เทวธรรมทั้งหลายและยอมประพฤตินใน
เทวธรรมทั้งหลายเหล่านั้น, เพราะว่าพวกเราอาศัยน้องชายคนเล็กนั้น เป็นผู้เข้าไปสู่
ป่านี้, ด้วยว่า มารดาของน้องชายคนเล็กนั้น ทูลขอรัชสมบัติกะพระบิดาของพวกเรา
เพื่อประโยชน์แก่น้องชายคนเล็กนั้น, แต่ว่าพระบิดาของพวกเรา ไม่พระราชทานพร
นั้น ทรงอนุญาตการอยู่ในป่า เพื่อประโยชน์แก่การตามรักษาพวกเรา, กุมารนั้น ไม่
กลับ มาพร้อมๆกับพวกเรา, แม้เมื่อเรากล่าวว่า “ยักษ์ตนหนึ่ง ย่อมเคี้ยวกินน้องชายคน
เล็กนั้นในป่า”, ใครๆ ก็จักไม่เชื่อ, เพราะฉะนั้น เรากลัวภัยแต่ข้อครหา จึงให้ท่านนำ
น้องชายคนเล็กนั้นนั่นแหละมา”

โพธิสัตว์โต สุทธกัตตาใน อาหจฺ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “ยกุช อาลปนะ อหิ สุทธกัตตา
ใน ชานามิ และ วุตตคามิ ชานามิ กิติ วุตตคามิ กิติ อาชยาตบทกัตตฺวาจก เทวธมฺเม
อวุตตกัมมะใน ชานามิ เตสุ วิเสสณะของ เทวธมฺเมสุจฺ วิสยาธาระใน วุตตคามิ จศัพท
ปทสมฺมจยัตถะเข้ากับ เทวธมฺเม ชานามิ และ เตสุ เทวธมฺเมสุ วุตตคามิ, หิศัพท
เหตุโชตกะ มยฺ สุทธกัตตาใน อมฺหจฺ อาชยาตบทกัตตฺวาจก เอตฺ วิเสสณะของ
กนิฏจจฺ อวุตตกัมมะใน นิสฺสายจฺ ปุพพกาลกิริยาใน ปวิฏจจา อิมฺ วิเสสณะของ อรณฺณจฺ
สัมปทาปฺณียกัมมะใน ปวิฏจจฺ วิกิตกัตตาใน อมฺห, หิศัพท ผลโชตกะ มาตา สุทธกัตตา
ใน ยาจิจฺ อาชยาตบทกัตตฺวาจก เอตฺสฺ วิเสสณะของ กนิฏจฺสฺ สัมปทานใน
อตุถายจฺ สัมปทานใน ยาจิ อมฺหากํ สามีสัมพันธะใน ปิตฺรจฺ อกถิตกัมมะใน ยาจิ
เอตฺสฺ วิเสสณะของ กนิฏจฺสฺ สัมปทานใน ยาจิ รชฺชฺ อวุตตกัมมะใน ยาจิ, ปนศัพท
ปักขันตรโชตกะ ปิตา สุทธกัตตาใน อนุชานิจฺ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อมฺหากํ
สามีสัมพันธะใน ปิตา ตํ วิเสสณะของ วรฺจฺ อวุตตกัมมะใน อทตฺวาจฺ ปุพพกาลกิริยาใน
อนุชานิ อมฺหากํ ญฺฐิจฺ อวุตตกัมมะใน อนุรฺกฺษณ- อนุรฺกฺษณตุถาย สัมปทานใน อนุชานิ
อรณฺณวาสํ อวุตตกัมมะใน อนุชานิ, โส วิเสสณะของ กุมาโรจฺ สุทธกัตตาใน อาคโตจฺ
กิตบทกัตตฺวาจก อนิวตฺติตฺวา ปุพพกาลกิริยาใน อาคโต อมฺเหหิ สหัตถตฺติยาเข้ากับ
สทฺธิจฺ กิริยาสมฺวาเยใน อาคโต, “เอโก วิเสสณะของ ยกุชฺจฺ สุทธกัตตาใน ชาทิจฺ
อาชยาตบทกัตตฺวาจก ตํ วิเสสณะของ กนิฏจฺจฺ อวุตตกัมมะใน ชาทติ อรณฺณ

วิสาขาระใน ขาทติ” อิตีศัพท สรุปะใน วจเนญ ลักษณะใน วุตเตญ ลักษณะกิริยา
มยา อนภิกขิตกัตตาใน วุตเต อปีศัพท อเปกขัตถะเข้ากับ วุตเต, โกจิ สุธกัตตาใน
สททหิสฺสตีญ อาขยาตบทกัตตฺวาจก นศัพท ปฏิสฺสธะใน สททหิสฺสตี, เตน เหตุวัตถะ
อหิ เหตุกัตตาใน อาหาราเปมิญ อาขยาตบทเหตุกัตตฺวาจก ครทภยภีโต วิเสสนะ
ของ อหิ ตว การิตกัมมะใน อาหาราเปมิ เอวศัพท อวธารณะเข้ากับ ตญ วิเสสนะของ
กนิฏฺจญ อวุตตกัมมะใน อาหาราเปมิ” อิตีศัพท อาการะใน อาห ๫

๕๒. ยกุโข โพรธิตตฺสส ปสีทิตฺวา “สาธฺ ปณฺทิต ตฺวเมว เทวธมฺเม ชานาสี, เทวธมฺเมสุ
จ วุตตสีตี เทวปี ภาตโร อาเนตฺวา อทาสี ๫

ยกุโข โพรธิตตฺสส ปสีทิตฺวา “สาธฺ ปณฺทิต ตวฺ เอว เทวธมฺเม ชานาสี, เทวธมฺเมสุ จ
วุตตสีตี (วตฺวา) เทวปี ภาตโร อาเนตฺวา อทาสี ๫

ยกุโข อ.ยักรัษ ปสีทิตฺวา เลื่อมใสแล้ว **โพรธิตตฺสส** ต่อพระโพธิสัตว์ (วตฺวา) กล่าว
แล้ว **อิตี** ว่า “**ปณฺทิต** ข้าแต่บัณฑิต **สาธฺ** อ.ดีละ **ตวฺ** เอว อ.ท่านนั้นเทียว **ชานาสี**
ย่อมรู้ **เทวธมฺเม** ซึ่งเทวธรรม ท. (จ) ด้วย, **วุตตสี** ย่อมประพฤติ **เทวธมฺเมสุ** ใน
เทวธรรม ท. จ ด้วย” **อิตี** ดังนี้ **อาเนตฺวา** นำมาแล้ว **ภาตโร** ซึ่งน้องชาย ท. **เทวปี**
แม่สอง **อทาสี** ได้ให้แล้ว ๫

ยักรัษเลื่อมใสต่อพระโพธิสัตว์ กล่าวว่า “ข้าแต่บัณฑิต ดีละ, ท่านนั้นแหละย่อมรู้
เทวธรรมทั้งหลายและประพฤติในเทวธรรมทั้งหลาย” จึงนำน้องชายแม่ทั้งสองคนมา
ได้ให้แล้ว

ยกุโข สุธกัตตาใน อทาสีญ อาขยาตบทกัตตฺวาจก โพรธิตตฺสส สัมปทานใน
ปสีทิตฺวาญ ปุพพกาลกิริยาใน วตฺวา “ปณฺทิต อาลปนะ สาธฺ ลิงคัตถะ, เอวศัพท
อวธารณะเข้ากับ ตวฺญ สุธกัตตาใน ชานาสี และ วุตตสี ชานาสี กิติ วุตตสี กิติ
อาขยาตบทกัตตฺวาจก เทวธมฺเม อวุตตกัมมะใน ชานาสี, เทวธมฺเมสุ วิสาขาระใน
วุตตสี จศัพท ปทสมฺมจยัตถะเข้ากับ เทวธมฺเม ชานาสี และ เทวธมฺเมสุ วุตตสี”
อิตีศัพท อาการะใน วตฺวาญ ปุพพกาลกิริยาใน อาเนตฺวา อปีศัพท อเปกขัตถะเข้ากับ
เทวญ วิเสสนะของ ภาตโรญ อวุตตกัมมะใน อาเนตฺวาญ ปุพพกาลกิริยาใน อทาสี ๫

๕๓. อถ นั โพรธิสตุโต ยกฺขภาเว อาทินวํ กเถตฺวา ปญฺจสุ สีเลสุ ปติฏฺฐาเปสิ ฯ
 อถ นั (ยกฺข) โพรธิสตุโต ยกฺขภาเว อาทินวํ กเถตฺวา ปญฺจสุ สีเลสุ ปติฏฺฐาเปสิ ฯ
 อถ ครั้งนั้น โพรธิสตุโต อ.พระโพธิสัตว์ กเถตฺวา ตรัสแล้ว อาทินวํ ซึ่งโทษ ยกฺข-
 ภาเว ในความเป็นแห่งยักษ นั (ยกฺข) ทรงยังยักษนั้น ปติฏฺฐาเปสิ ให้ตั้งอยู่เฉพาะ
 แล้ว สีเลสุ ในศีล ท. ปญฺจสุ ห้า ฯ

ครั้งนั้น พระโพธิสัตว์ตรัสโทษในความเป็นยักษ ทรงให้ยักษตั้งอยู่ในศีล ๕ แล้ว

อถ กาลสัตตมึ โพรธิสตุโต เหตุกัตฺตาใน ปติฏฺฐาเปสิ ฯ อาชยาตบทเหตุกัตฺตฺวาจาก
 นั วิเสสนะของ ยกฺข ฯ การิตกัมมะใน ปติฏฺฐาเปสิ ยกฺขภาเว วิสยาธาระใน กเถตฺวา
 อาทินวํ อวุตตกัมมะใน กเถตฺวา ฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปติฏฺฐาเปสิ ปญฺจสุ วิเสสนะของ
 สีเลสุ ฯ วิสยาธาระใน ปติฏฺฐาเปสิ ฯ

๕๔. โส เตน สุสัวิหิตารุกฺโข ตสฺมึ อรณฺเณ วสิตฺวา, ปิตริ กาลกเต, ยกฺขํ อาทาย พาราณสี
 คนฺตฺวา รชฺชํ คเหตฺวา จนฺทกุมารสฺส อฺปรชฺชํ ทตฺวา สุริยกุมารสฺส เสนาปติฏฺฐาณํ
 ทตฺวา ยกฺขสฺส รมณีนเย จาเน อายตน์ กาทเรตฺวา, ยถา โส ลากคฺคปฺตฺโต
 โหติ; ตถา อกาลสิ ฯ

โส (โพธิสตุโต) เตน (ยกฺขเชน) สุสัวิหิตารุกฺโข ตสฺมึ อรณฺเณ วสิตฺวา, ปิตริ กาลกเต (สนฺเต),
 ยกฺขํ อาทาย พาราณสี คนฺตฺวา รชฺชํ คเหตฺวา จนฺทกุมารสฺส อฺปรชฺชํ ทตฺวา สุริยกุมารสฺส
 เสนาปติฏฺฐาณํ ทตฺวา (ปุคฺคล) ยกฺขสฺส รมณีนเย จาเน อายตน์ กาทเรตฺวา, ยถา โส (ยกฺโข)
 ลากคฺคปฺตฺโต โหติ; ตถา อกาลสิ" (อิติ) ฯ (เปิดข้อ ๑๒)

โส (โพธิสตุโต) อ.พระโพธิสัตว์นั้น เตน (ยกฺขเชน) สุสัวิหิตารุกฺโข ผู้มีการอารักขา
 อันยักษนั้น จัดแจงดีแล้ว วสิตฺวา อยู่แล้ว ตสฺมึ อรณฺเณ ในป่านั้น, ปิตริ ครั้นเมื่อ
 พระบิดา กาลกเต เป็นผู้มีกาละอันกระทำแล้ว (สนฺเต) มีอยู่, อาทาย ทรงพาเอา
 แล้ว ยกฺข ซึ่งยักษ คนฺตฺวา เสด็จไปแล้ว พาราณสี สู่เมืองพาราณสี คเหตฺวา
 ทรงรับเอาแล้ว รชฺชํ ซึ่งความเป็นแห่งพระราช ทตฺวา พระราชทานแล้ว อฺปรชฺชํ
 ซึ่งความเป็นแห่งอุปราช จนฺทกุมารสฺส แก่จันทกุมาร ทตฺวา พระราชทานแล้ว
 เสนาปติฏฺฐาณํ ซึ่งตำแหน่งแห่งเสนาบดี สุริยกุมารสฺส แก่สุริยกุมาร (ปุคฺคล) ทรง

ยังบุคคล การเรตฺวา ให้กระทำแล้ว อายตน์ ซึ่งศาลเจ้า จาเน ในที่ รมณียะ อัน
บุคคลพึงรึนรมย์ ยกฺขสุส เพื่อยักษ์ อกาสิ ได้ทรงกระทำแล้ว ตถา โดย-, โส
(ยกฺโข) อ.ยักษ์นั้น ลากคฺคปฺตฺโต เป็นผู้ถึงแล้วซึ่งลากอันเลิศ โหติ ย่อมเป็น ยถา
โดยประการใด, -ประการนั้น” (อิตติ) ดังนี้ ๕

พระโพธิสัตว์นั้น มียักษ์จัดแจงการอารักขาอย่างดี อยู่ในป่านั้น, เมื่อพระบิดาสวรรคต
แล้ว, ทรงพาเอายักษ์เสด็จไปสู่เมืองพาราณสี ทรงรับเอารัชสมบัติ พระราชทานความ
เป็นอุปราชแก่จันทกุมาร พระราชทานตำแหน่งเสนาบดีให้แก่สุริยกุมาร รับสั่งให้สร้าง
ศาลเจ้าในที่นารึนรมย์เพื่อยักษ์ ได้ทรงทำโดยประการที่ยักษ์นั้น จะเป็นผู้ถึงความ
เป็นผู้มีลากอันเลิศ” ดังนี้

โส วิเสสนะของ โปธิสตุโตๆ สุททกัตตาใน อกาสิๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก เตน
วิเสสนะของ ยกฺเขนๆ อนภิตกัตตาใน สฺสูวิทิต- สฺสูวิทิตารกฺโข วิเสสนะของ โปธิสตุโต
ตฺสูมี วิเสสนะของ อรณฺเณ วิสยาธาระใน วสิตฺวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน อาทาย, ปิตริ
ลักขณะใน สนฺเตๆ ลักขณกิริยา กาลกเต วิกติกัตตาใน สนฺเต, ยกฺข อวุตตกัมมะใน
อาทายๆ สมนกาลกิริยาใน คนฺตฺวา พาราณสี สัมปาปฺณียกัมมะใน คนฺตฺวาๆ ปุพพ-
กาลกิริยาใน คเหตุวา รชช อวุตตกัมมะใน คเหตุวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน ทตฺวา
จนฺทกุมารสุส สัมปทานใน ทตฺวา อฺปรชช อวุตตกัมมะใน ทตฺวาๆ ปุพพกาลกิริยา
ใน ทตฺวา สุริยกุมารสุส สัมปทานใน ทตฺวา เสนาปติภูจัน อวุตตกัมมะใน ทตฺวาๆ
ปุพพกาลกิริยาใน การेतฺวา ปุคฺคัลล การิตกัมมะใน การेतฺวา ยกฺขสุส สัมปทานใน
การेतฺวา รมณียะ วิเสสนะของ จาเนๆ วิสยาธาระใน การेतฺวา อายตน์ อวุตตกัมมะใน
การेतฺวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน อกาสิ, โส วิเสสนะของ ยกฺโขๆ สุททกัตตาใน โหติๆ
อาชยาตบทกัตตฺวาจก ยถา ปการัตตะ ลากคฺคปฺตฺโต วิกติกัตตาใน โหติ, ตถา
ปการัตตะ” อิตติศัพท์ อาการะใน กเถสิ ๕

๕๕. สตุถา อิมํ ฐมฺมเทสนํ อหริตฺวา ชาตกํ สโมชานะสิ “ตทา โส ทกรกฺขโส พหุภณฺฑิก-
ภิกฺขุ อโหสิ, สุริยกุมารโ อานนฺโท, จนฺทกุมารโ สารีปฺตฺโต, มหิสฺสาสกุมาโร
อหเมวาติ ๕

สตุถา อิมํ ฐมฺมเทสนํ อหริตฺวา ชาตกํ สโมชานะสิ “ตทา โส ทกรกฺขโส (อิทานิ) พหุภณฺฑิก-

ภิกษุ อโหสิ, (ตทา) สุริยกุมาร (อิทานิ) อานนุโท (อโหสิ), (ตทา) จันทกุมาร (อิทานิ) สาริปุตโต (อโหสิ), (ตทา) มหิสสาสกุมาร (อิทานิ) อหัง เอว (อโหสิ)” อิติ ฯ

สตถา อ.พระศาสดา อahrtitvā ครั้นทรงนำมาแล้ว อิมิ ธรรมเทศน์ ซึ่งพระธรรมเทศนาที่ ชาตกั ทรงยังชาตก อิติ ว่า “โส ทกรกขโส อ.ผีเสื้อน้ำนั้น ตทา ในกาลนั้น พหุภณฺฑิกภิกขุ เป็นภิกษุผู้มีภักตมะมาก อโหสิ ได้เป็นแล้ว (อิทานิ) ในกาลนี้, สุริยกุมาร อ.สุริยกุมาร (ตทา) ในกาลนั้น อานนุโท เป็นพระอานนท (อโหสิ) ได้เป็นแล้ว (อิทานิ) ในกาลนี้, จันทกุมาร อ.จันทกุมาร (ตทา) ในกาลนั้น สาริปุตโต เป็นพระสาริปุต (อโหสิ) ได้เป็นแล้ว (อิทานิ) ในกาลนี้, มหิสสาสกุมาร อ.มหิสสาสกุมาร (ตทา) ในกาลนั้น อหัง เอว เป็นเรานั้นเทียว (อโหสิ) ได้เป็นแล้ว (อิทานิ) ในกาลนี้” อิติ ดังนี้ สโมธานะสิ ให้ประชุมลงแล้ว ฯ

พระศาสดา ครั้นทรงนำพระธรรมเทศนามาแล้ว ทรงประชุมชาตกว่า “ผีเสื้อน้ำนั้น ในคราวนั้น ได้เป็นภิกษุผู้มีภักตมะมากในกาลนี้, สุริยกุมารในคราวนั้น ได้เป็นพระอานนทในกาลนี้, จันทกุมารในคราวนั้น ได้เป็นพระสาริปุตในกาลนี้ มหิสสาสกุมารในคราวนั้น ได้เป็นเรานั้นเองในกาลนี้”

สตถา เหตุกัตตทาใน สโมธานะสิฯ อาขยาตบทเหตุกัตตวาจก อิมิ วิเสสณะของ ธรรมเทศน์ฯ อวุตตกัมมะใน อahrtitvāฯ ลักขณฺตถะ ชาตกั การิตกัมมะใน สโมธานะสิ “โส วิเสสณะของ ทกรกขโสฯ สุตทกัตตทาใน อโหสิฯ อาขยาตบทกัตตวาจก ตทา กาลสัตตมีใน ทกรกขโส อิทานิ กาลสัตตมีใน อโหสิ พหุภณฺฑิกภิกขุวิกิตกัตตทาใน อโหสิ, สุริยกุมาร สุตทกัตตทาใน อโหสิฯ อาขยาตบทกัตตวาจก ตทา กาลสัตตมีใน สุริยกุมาร อิทานิ กาลสัตตมีใน อโหสิ อานนุโท วิกิตกัตตทาใน อโหสิ, จันทกุมาร สุตทกัตตทาใน อโหสิฯ อาขยาตบทกัตตวาจก ตทา กาลสัตตมี จันทกุมาร อิทานิ กาลสัตตมีใน อโหสิ สาริปุตโต วิกิตกัตตทาใน อโหสิ, มหิสสาสกุมาร สุตทกัตตทาใน อโหสิฯ อาขยาตบทกัตตวาจก ตทา กาลสัตตมีใน มหิสสาสกุมาร อิทานิ กาลสัตตมี ใน อโหสิ เอวศัพท อวธารณะเข้ากับ อหัง วิกิตกัตตทาใน อโหสิ” อิติศัพท สรุปะใน ชาตกั ฯ

.....

๕๖. เอรวิ สตุถา ซาตกั กเถตุวา “เอรวิ ตูว์ ภิกขุ ปุพเพ เทวธมเม คเวสมานโน หิโรตตปฺปสมฺปนฺโน วิจริตฺวา อิทานิ จตฺตปฺริสมชฺเฒ อิมินา นีหาเรณ จตุวา มม ปฺรโต ‘อปฺปิจฺโณมฺหิตี วทฺโต อยฺตตํ อกาสิ; น หิ สาฏกปฏิกฺเขปาติมตฺเตน สมฺโน นาม โหตีติ วตุวา อนฺุสนฺธิ ชฺเฆตุวา ธมฺมํ เทเสนฺโต อิมํ คาถมาห

“น นคฺคจฺริยา, น ชฏฺา, น ปงฺกา,
 นานาสกา ตณฺุทิลสายิกา วา
 รโชชุลลํ อุกฺกุฏิกปฺปธานํ
 โสเธนฺติ มจฺจํ อวิติณฺณกงฺขนฺติ ฯ

เอรวิ สตุถา ซาตกั กเถตุวา “เอรวิ ตูว์ ภิกขุ ปุพเพ เทวธมเม คเวสมานโน หิโรตตปฺปสมฺปนฺโน วิจริตฺวา อิทานิ จตฺตปฺริสมชฺเฒ อิมินา นีหาเรณ จตุวา มม ปฺรโต ‘(อหํ) อปฺปิจฺโณ อมฺหิตี วทฺโต อยฺตตํ (กมฺมํ) อกาสิ; น หิ (ปฺุคฺคโล) สาฏกปฏิกฺเขปาติมตฺเตน (การณฺน) สมฺโน นาม โหตีติ วตุวา อนฺุสนฺธิ ชฺเฆตุวา ธมฺมํ เทเสนฺโต อิมํ คาถํ อาห

“น นคฺคจฺริยา (โสเธนฺติ มจฺจํ อวิติณฺณกงฺขํ),
 น ชฏฺา (โสเธนฺติ มจฺจํ อวิติณฺณกงฺขํ),
 น ปงฺกา (โสเธนฺติ มจฺจํ อวิติณฺณกงฺขํ),
 น อานาสกา (วา) ตณฺุทิลสายิกา วา
 รโชชุลลํ (วา) อุกฺกุฏิกปฺปธานํ (วา)
 โสเธนฺติ มจฺจํ อวิติณฺณกงฺขนฺติ ฯ

สตุถา อ.พระศาสดา กเถตุวา ครั้นตรัสแล้ว ซาตกั ซึ่งซาตก เอรวิ อย่างนี้ วตุวา ตรัสแล้ว อิติ ว่า “ภิกขุ ดูก่อนภิกษุ ตูว์ อ.เธอ คเวสมานโน เมื่อแสวงหา เทวธมเม ซึ่งเทวธรรม ท. หิโรตตปฺปสมฺปนฺโน ผู้ถึงพร้อมแล้วด้วยหิริและโอตตปฺปะ วิจริตฺวา เทียวไปแล้ว ปุพเพ ในกาลก่อน เอรวิ อย่างนี้ จตุวา ยินแล้ว อิมินา นีหาเรณ โดย ทำนองนี้ จตฺตปฺริสมชฺเฒ ในท่ามกลางแห่งบริษัทสี่ วทฺโต กล่าวอยู่ อิติ ว่า ‘(อหํ) อ.เรา อปฺปิจฺโณ เป็นผู้มีคความปรารถนาน้อย อมฺหิ ย่อมเป็น’ อิติ ดังนี้ ปฺรโต ในที่ข้างหน้า มม ของเรา อกาสิ ได้กระทำแล้ว (กมฺมํ) ซึ่งกรรม อยฺตตํ อันไม่ สมควรแล้ว อิทานิ ในกาลนี้; หิ เพราะว่ (ปฺุคฺคโล) อ.บุคคล สมฺโน นาม ชื่อ ว่เป็นสมณะ (การณฺน) เพราะเหตุ สาฏกปฏิกฺเขปาติมตฺเตน สักว่อาการมีการ ห้ามซึ่งผ้าสาฎกเป็นต้น โหติ ย่อมเป็น น หามิได้” อิติ ดังนี้ อนฺุสนฺธิ ชฺเฆตุวา

ธมฺมํ เทเสหฺโต เมื่อทรง สืบต่อ ซึ่งอนุสนธิ แสดง ซึ่งธรรม อาห ตรัสแล้ว อิมํ คาถํ ซึ่งพระคาถานี้ อิติ ว่า

“**หคฺคจริยา** อ.ความประพฤติโดยความเป็นคนเปลือย (**มจฺจํ**) ยังสัตว์ผู้จะตาย (**อวิตถุณฺณกฺขํ**) ผู้มีความสงสัยอันยังไม่ข้ามแล้ว (**โสเรติ**) ย่อมให้หมดจด **น** หามิได้, **ชฎา** อ.ชฎา (**มจฺจํ**) ยังสัตว์ผู้จะตาย (**อวิตถุณฺณกฺขํ**) ผู้มีความสงสัยอันยังไม่ข้ามแล้ว (**โสเรติ**) ย่อมให้หมดจด **น** หามิได้, **ปญฺกา** อ.เปือกตม ท. (**มจฺจํ**) ยังสัตว์ผู้จะตาย (**อวิตถุณฺณกฺขํ**) ผู้มีความสงสัยอันยังไม่ข้ามแล้ว (**โสเรติ**) ย่อมให้หมดจด **น** หามิได้, **อนาสกา** อ.การไม่กิน (**วา**) ก็ดี **ตณฺหิตลสายิกา** อ.การนอนที่ภาคพื้น **วา** ก็ดี **โรชชุลฺล** อ.ความเป็นแห่งบุคคลผู้ไล้ทาด้วยน้ำอันเจือแล้วด้วยธุลี (**วา**) ก็ดี **อุกุกฺกุฏิกปฺปฺรณํ** อ.ความเพียรแห่งบุคคลผู้ปรารถแล้วโดยความเป็นแห่งบุคคลผู้กระหย่ง (**วา**) ก็ดี (**มจฺจํ**) ยังสัตว์ผู้จะตาย **อวิตถุณฺณกฺขํ** ผู้มีความสงสัยอันยังไม่ข้ามแล้ว **โสเรติ** ย่อมให้หมดจด **น** หามิได้” อิติ ดังนี้ ฯ

พระศาสดาครั้งทรงตรัสชาดกอย่างนี้แล้ว ตรัสว่า “ดูก่อนภิกษุ เธอเมื่อแสวงหาเทวธรรมทั้งหลายในกาลก่อนอย่างนี้ ถึงพร้อมแล้วด้วยหิริและโอตตปปะ เทียวไปแล้ว บัดนี้ ยืนในท่ามกลางบริษัท ๔ โดยทำนองนี้ กล่าวในที่ข้างหน้าของเราว่า ‘เราเป็นผู้มักน้อย’ ได้ทำกรรมที่ไม่เหมาะสมแล้ว, เพราะว่าบุคคล เป็นผู้ชื่อว่าสมณะเพราะเหตุสักว่าการห้ามผ้าสาฎกเป็นต้น หามิได้” ดังนี้ เมื่อทรงสืบต่ออนุสนธิแสดงธรรม จึงตรัสพระคาถานี้ว่า

“ความประพฤติโดยความเป็นคนเปลือย ไม่สามารถยังสัตว์ผู้ยังไม่ข้ามความสงสัยให้หมดจดได้, ชฎา ก็ไม่สามารถยังสัตว์ผู้ยังไม่ข้ามความสงสัยให้หมดจดได้, เปือกตมทั้งหลาย ก็ไม่สามารถยังสัตว์ผู้ยังไม่ข้ามความสงสัยให้หมดจดได้, การไม่กินก็ดี การนอนที่ภาคพื้นก็ดี ความเป็นผู้ไล้ทาด้วยน้ำที่เจือด้วยธุลีก็ดี ความเพียรของผู้ปรารถโดยความเป็นผู้กระหย่งก็ดี

ก็ไม่สามารถยังสัตว์ผู้ยังไม่ข้ามความสงสัยให้หมดจดได้”

สตถา สุทธกัตตาใน อาหจฺ อาชยตบทกัตตฺวาจก เหวํ กิริยาวิเสสนะใน กเถตฺวา
 ชาตกํ อวุตตกัมมะใน กเถตฺวาจฺ ลักขณัตถะ “ภิกฺขุ อาลปนะ ตฺวํ สุทธกัตตาใน
 อกาสิจฺ อาชยตบทกัตตฺวาจก เหวํ กิริยาวิเสสนะใน คเวสมานโน ปุพฺเพ กาลสัตตมี
 ใน คเวสมานโน เทวธมฺเม อวุตตกัมมะใน คเวสมานโนจฺ อัมภันตฺรกิริยาของ ตฺวํ
 หิโรตฺตปฺปสมฺปนฺโน วิเสสนะของ ตฺวํ วิจฺริตฺวา ปุพฺพกาลกิริยาใน จตฺวา อิทานิ
 กาลสัตตมีใน จตฺวา จตฺปฺปฺริสมชฺเฒ วิสยาธาระใน จตฺวา อิมินา วิเสสนะของ
 นีหาเรนจฺ ตติยาวิเสสนะใน จตฺวาจฺ ปุพฺพกาลกิริยาใน วทฺนฺโต มม สามีสัมพันธะ
 ในปุโรโตจฺ วิสยาธาระใน วทฺนฺโต ‘อหํ สุทธกัตตาใน อมุหิจฺ อาชยตบทกัตตฺวาจก
 อปฺปิจฺโน วิกตีกัตตาใน อมุหิ’ อิติศัพฺทํ อาการะใน วทฺนฺโตจฺ อัมภันตฺรกิริยาของ ตฺวํ
 อยฺยตฺตํ วิเสสนะของ กมฺมจฺ อวุตตกัมมะใน อกาสิ, หิศัพฺทํ เหตุชฺตทกะ ปุคฺคโล
 สุทธกัตตาใน โหติจฺ อาชยตบทกัตตฺวาจก นศัพฺทํ ปฏฺวิเสระใน โหติ สาฏฺก-
 ปฏฺวิกุเขปาหิมตฺเตน วิเสสนะของ การเถนจฺ เหตุใน โหติ นามศัพฺทํ สัณฺญาชฺตทกะ
 เข้ากับ สมฺโนจฺ วิกตีกัตตาใน โหติ” อิติศัพฺทํ อาการะใน วตฺวาจฺ ปุพฺพกาลกิริยาใน
 ฆฏฺเตตฺวา อนุสนฺธิ อวุตตกัมมะใน ฆฏฺเตตฺวาจฺ สมานกาลกิริยาใน เทเสนฺโต ฐมฺม
 อวุตตกัมมะใน เทเสนฺโตจฺ อัมภันตฺรกิริยาของ สตถา อิมิ วิเสสนะของ คาทจฺ
 อวุตตกัมมะใน อาห

“นคฺคจฺริยา เหตุกัตตาใน โสเชติจฺ อาชยตบทเหตุกัตตฺวาจก
 นศัพฺทํ ปฏฺวิเสรณัตถะ อวิติณฺณกฺงฺขิ วิเสสนะของ มจฺจจฺ การิต-
 กัมมะใน โสเชติ, ชฏฺฐา เหตุกัตตาใน โสเชติจฺ อาชยตบทเหตุ-
 กัตตฺวาจก นศัพฺทํ ปฏฺวิเสรณัตถะ อวิติณฺณกฺงฺขิ วิเสสนะของ
 มจฺจจฺ การิตกัมมะใน โสเชติ, ปงฺกา เหตุกัตตาใน โสเชนฺติจฺ
 อาชยตบทเหตุกัตตฺวาจก นศัพฺทํ ปฏฺวิเสรณัตถะ อวิติณฺณ-
 กฺงฺขิ วิเสสนะของ มจฺจจฺ การิตกัมมะใน โสเชนฺติ, อนาสกา กิติ
 ตณฺฑิลสายิกา กิติ รชฺชชฺลลํ กิติ อุกฺกุฏฺฏิกปฺปฺธานํ กิติ
 เหตุกัตตาใน โสเชนฺติจฺ อาชยตบทเหตุกัตตฺวาจก นศัพฺทํ
 ปฏฺวิเสรณัตถะ วา สีศัพฺทํ ปทสมฺมจฺจยัตถะเข้ากับ อนาสกา
 ตณฺฑิลสายิกา รชฺชชฺลลํ และ อุกฺกุฏฺฏิกปฺปฺธานํ อวิติณฺณกฺงฺขิ

วิเสสณะของ มจจัจจ การิตกัมมะใน โสเชนฺติ” อิติศัพทํ สรุปะไน
อิมิ คาคํ ๗

๕๗. ตตฺถ นานาสกาทิ: น อนาสกา, ภตฺตปฏิกุเขโปติ อตุโถ ๗

ตตฺถ (ปะเทศุ) “นานาสกาทิ: (ปะทสฺส) “น อนาสกา” (อิติ ปทจฺเจโท ปณฺทิตฺเตน กาทพุโพ),
“ภตฺตปฏิกุเขโปติ อตุโถ ๗

(ปะทจฺเจโท) อ.การตัดซึ่งบพ “น อนาสกา” อิติ ว่า “น อนาสกา” ดังนี้ ตตฺถ
(ปะเทศุ) “นานาสกาทิ (ปะทสฺส) แห่ง- ในบพ ท. เหล่านี้หนา -บพว่า “นานาสกา”
ดังนี้ (ปณฺทิตฺเตน) อันบัณฑิต (กาทพุโพ) ฟังกระทำ, อตุโถ อ.อธิบาย อิติ ว่า
“ภตฺตปฏิกุเขโป อ.การห้ามซึ่งภักดี” อิติ ดังนี้ ๗

บรรดาบพเหล่านี้ บพว่า “นานาสกา” บัณฑิตฟังทำการตัดบพว่า น อนาสกา,
อธิบายว่า การห้ามภักดี

ปะทจฺเจโท วุตตกัมมะใน กาทพุโพๆ กิตบพกัมมวจาก ตตฺถ วิเสสณะของ ปะเทศุๆ
นิทธารณะใน ปะทสฺส “นานาสกา” สรุปะไน อิติๆ ศัพทํ สรุปะไน ปะทสฺสๆ นิทธารณียะ
และสามีสัมพันธ์ใน ปะทจฺเจโท “น อนาสกา” สรุปะไน อิติๆ ศัพทํ สรุปะไน ปะทจฺเจโท
ปณฺทิตฺเตน อนภิตกัตตาใน กาทพุโพ, “ภตฺตปฏิกุเขโป ลิงคัตถะ” อิติศัพทํ สรุปะไน
อตุโถๆ ลิงคัตถะ ๗

๕๘. ตณฺทิลสายิกาทิ: ภูมิสยํ ๗

ภูมิสยํ อ.การนอนบนภาคพื้น ตณฺทิลสายิกาทิ ชื่อว่าตณฺทิลสายิกา ๗

การนอนที่ภาคพื้น ชื่อว่าตณฺทิลสายิกา

ตณฺทิลสายิกา สรุปะไน อิติๆ ศัพทํ สัณฺญาไซตกะเข้ากับ ตณฺทิลสายิกา ภูมิสยํ
ลิงคัตถะ ๗

๕๙. โรชชุลฺลนฺติ: กทฺทมเลปนากาเรน สรีเร สนนิจิตฺโร ๗

“**รโฆชลลหุติ:** กททมเลปนากาเรน สรีเร (ปคฺคเลน) สนนิจิตรโฆ ๗

(ปคฺคเลน) สนนิจิตรโฆ อ.ฐลีอันบุคคลสังสมด้วยดีแล้ว **สรีเร** ในสรีระ **กททม-**
เลปนากาเรน โดยอาการคืออันไล้ทาด้วยเปือกตม **รโฆชลลหุติ** ชื่อวารโฆชลล ๗

ฐลีที่บุคคลสังสมดีแล้วในสรีระ โดยอาการคือไล้ทาด้วยเปือกตม ชื่อวารโฆชลล

รโฆชลล ฐรูปะใน อิติ๗ ศัพท์ สัญญาโชตกะเข้ากับ รโฆชลล กททมเลปนากาเรน
ตติยาวิเสสณะใน สนนิจิตรโฆ สรีเร วิสยาชาระใน สนนิจิตรโฆ ปคฺคเลน อนภิทกั
กัตตานิ สนนิจิต- สนนิจิตรโฆ ลิงคัตตะ ๗

๖๐. **อุกุกุฏิกปฺปธานหุติ:** อุกุกุฏิกภาเวน อารทฐวิริย ๗

“**อุกุกุฏิกปฺปธานหุติ:** อุกุกุฏิกภาเวน (ปคฺคเลน) อารทฐวิริย ๗

(ปคฺคเลน) อารทฐวิริย อ.ความเพียรอันบุคคลปรารภแล้ว **อุกุกุฏิกภาเวน** โดย
ความเป็นแห่งบุคคลผู้กระหย่ง **อุกุกุฏิกปฺปธานหุติ** ชื่อว่าอุกุกุฏิกปฺปธาน ๗

ความเพียรที่บุคคลปรารภแล้ว โดยความเป็นผู้กระหย่ง ชื่อว่าอุกุกุฏิกปฺปธาน

อุกุกุฏิกปฺปธาน ฐรูปะใน อิติ๗ ศัพท์ สัญญาโชตกะเข้ากับ อุกุกุฏิกปฺปธาน อุกุกุฏิก-
ภาเวน ตติยาวิเสสณะใน อารทฐวิริย๗ ลิงคัตตะ ปคฺคเลน อนภิทกัตตานิ อารทฐ- ๗

๖๑. อิทํ วุตตํ โหติ “โย หิ มจฺโจ ‘เอวํ อหํ โลกนีสฺสรณสงฺฆาตํ สุทฺธิ ปาปฺปณีสฺสามีติ
อิเมสุ นคฺคจฺริยาทีสุ ยงฺกิญฺจิ สมาทาย วตฺเตยฺย, โส เกวลํ มิจฺฉาทสฺสนนฺนเจว
วทฺเฒยฺย กิลมถสฺส จ ภาคี อสฺส; น หิ เอตานิ สฺสมาทินฺนานิ อฏฺฐวตฺตูกาย
กงฺขาย อวิตฺติณฺณภาเวน อวิตฺติณฺณกงฺขํ มจฺจํ โสเชนฺตีติ ๗

อิทํ (อตุฏฐป ภาควตา) วุตตํ โหติ “โย หิ มจฺโจ ‘เอวํ อหํ โลกนีสฺสรณสงฺฆาตํ สุทฺธิ
ปาปฺปณีสฺสามีติ (จินฺเตตฺวา) อิเมสุ นคฺคจฺริยาทีสุ (วตฺเตสุ) ยงฺกิญฺจิ (วตฺตํ) สมาทาย วตฺเตยฺย,
โส (มจฺโจ) เกวลํ มิจฺฉาทสฺสนนฺน เจว วทฺเฒยฺย กิลมถสฺส จ ภาคี อสฺส; น หิ เอตานิ
(วตฺตานิ ปคฺคเลน) สฺสมาทินฺนานิ อฏฺฐวตฺตูกาย กงฺขาย (อตุตฺตนา) อวิตฺติณฺณภาเวน
อวิตฺติณฺณกงฺขํ มจฺจํ โสเชนฺตีติ ๗

อิหฺม (อตุฏฐรูป) อ.เนื้อความนี้ อิติ ว่า “หิ กิ โย มจฺโจ อ.สัตว์ผู้จะตายใด (จินฺเตตฺวา) คิดแล้ว อิติ ว่า ‘อหฺ อ.เรา ปาปฺณิสฺสามิ จกฺกิงฺ สุกฺขิ ซึ่งความหมดจด โลก-นิสฺสรณสงฺฆาตํ อันอันบัณฑิตกล่าวแล้วว่าการสลัดออกจากโลก เอวฺ อยาํนี้’ อิติ ดังนี้ สมาทาย วตฺเตยฺย พิงฺสมาทานแล้วประพฤติ อิมेषฺ นคฺคจฺริยาทีสุ (วตฺเตสุ) ยงฺกิญฺจิ (วตฺตํ) ซึ่ง-ในวัตร ท. มีความประพฤติโดยความเป็นคนเปลือยเป็นต้น เหล่านี้หนา -วัตรอย่างใดอย่างหนึ่ง, โส (มจฺโจ) อ.สัตว์ผู้จะตายนั้น มิจฺฉาทสฺสนํ ยังความเห็นผิด วทฺเตยฺย พิงฺให้เจริญ เจว ด้วยนั้นเทียว ภาคี เป็นผู้มีส่วน กิลมถสฺส แห่งความลำบาก จ ด้วย อสฺส พิงฺเป็น เกวลฺ อยาํเดียว; หิ เพราะวา เอตานิ (วตฺตานิ) อ.วัตร ท. เหล่านี้ (ปคฺคเลน) สฺสมาทินุหนานิ อันอันบุคคลสมาทานดีแล้ว มจฺจํ ยังสัตว์ผู้จะตาย อวิติณฺณกฺงฺขิ ผู้มีความสงสัยอันไม่ข้ามพ้นแล้ว อฏฺฐวตฺตูกาย กงฺขาย (อตุตฺตนา) อวิติณฺณภาเวณ เพราะความที่ แห่งความสงสัย อันมีวัตรฎฺแปด เป็นธรรมชาติอันตน ไม่ข้ามพ้นแล้ว โสเธนฺหุติ ย่อมให้หมดจด น หามิได้” อิติ ดังนี้ (ภควตา) วุตฺตํ เป็นคำอธิบาย อันพระผู้มีพระภาคเจ้า ตรัสแล้ว โหติ ย่อมเป็น ฯ

มีคำอธิบายที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ว่า “ก็สัตว์ใด คิดว่า ‘เราจักถึงความบริสุทธิ์ กล่าวคือการแล่นออกจากโลกอย่างนี้’ ดังนี้ แล้วสมาทานประพฤติวัตรอย่างใดอย่างหนึ่งในบรรดาวัตรมีความประพฤติโดยความเป็นผู้เปลือยเป็นต้น, สัตว์นั้น พิงยังความเห็นผิดให้เจริญนั้นแหละ และพิงเป็นผู้มีส่วนแห่งความลำบากล้วนๆ, เพราะวา วัตรเหล่านั้น ที่บุคคลสมาทานดีแล้ว ยังสัตว์ผู้มีความสงสัยที่ยังข้ามพ้นไม่ได้ เพราะความที่ความสงสัยมีวัตร ๘ เป็นธรรมชาติที่ตนยังข้ามพ้นไม่ได้ให้หมดจด หามิได้”

อิหฺม วิเสสนะของ อตุฏฐรูปฺ สุทฺธกตฺตานิ โหติฯ อาชยาตบทกตฺตฺวาจก ภควตา อนภิตกตฺตานิ วุตฺตํ วิกิตกตฺตานิ โหติ “หิตฺัพทํ วากยารมฺภโชตฺตะก โย วิเสสนะของ มจฺโจฯ สุทฺธกตฺตานิ วตฺเตยฺยฯ อาชยาตบทกตฺตฺวาจก ‘อหฺ สุทฺธกตฺตานิ ปาปฺณิสฺสามิฯ อาชยาตบทกตฺตฺวาจก เอวฺ กิริยาวิเสสนะใน ปาปฺณิสฺสามิ โลกนิสฺสรณ-สงฺฆาตํ วิเสสนะของ สุกฺขิฯ สัมปาปฺณิยกัมมะใน ปาปฺณิสฺสามิ’ อิติศัพท์ อากาเรใน จินฺเตตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน สมาทาย อิมेषฺ กิตฺติ นคฺคจฺริยาทีสุ กิตฺติ วิเสสนะของ วตฺเตสุฯ นิทธารณะใน ยงฺกิญฺจิ วตฺตํ ยงฺกิญฺจิ วิเสสนะของ วตฺตํฯ นิทธารณียะและ อวุตฺตกัมมะใน สมาทายฯ สมานกาลกิริยาใน วตฺเตยฺย, โส วิเสสนะของ มจฺโจฯ เหตุกตฺตานิ วทฺเตยฺย และสุทฺธกตฺตานิ ใน อสฺส วทฺเตยฺย อาชยาตบทเหตุกตฺตฺวาจก

อสุส อาชยตบทกัตตฺวจาก เกวลํกิริยาวิเสสนะใน วฑฺฒเยยฺย และ อสุส มิจฺฉาทสฺสนํ
 การิตกัมมะใน วฑฺฒเยยฺย กิลมถสฺสสามีสัมพันธะใน ภาศึฏฺฐ วิกตีกัตตทาใน อสุส เอวคัพฺพ
 อวธารณะเข้ากับ จฏฺฐ สองคัพฺพปทสมุจจยัตถะเข้ากับ เกวลํ มิจฺฉาทสฺสนํ วฑฺฒเยยฺย
 และ กิลมถสฺส ภาศึ อสุส, หิตคัพฺพ เหตุโขตตะ เอตานิ วิเสสนะของ วตฺตทานิฏฺฐ เหตุ-
 กัตตทาใน โสเชนฺตึฏฺฐ อาชยตบทเหตุกัตตฺวจาก นคัพฺพ ปฏฺฐิเสชนัตถะ ปุคฺคเลน
 อนภิทกัตตทาใน สฺสุมาทินฺนทานิฏฺฐ วิเสสนะของ วตฺตทานิ อฏฺฐจวตฺตฎฺฎาย วิเสสนะของ
 กงฺขายฏฺฐ ภาวาทิสัมพันธะใน อวิติณฺณภาเวณ อตฺตนา อนภิทกัตตทาใน อวิติณฺณ-
 อวิติณฺณภาเวณ เหตุใน โสเชนฺตึ อวิติณฺณกงฺข วิเสสนะของ มจฺจฏฺฐ การิตกัมมะใน
 โสเชนฺตึ” อิตคัพฺพ สฺรูปะใน อิํ อตฺตฎฺฎรูป ๕

๖๒. เทสनावसानะ พหุ โสตาปตฺตติผลาทินิ ปาปฺปณฺเฐสุติ ๕

เทสनावसानะ พหุ (ชนา) โสตาปตฺตติผลาทินิ (อริยผลานิ) ปาปฺปณฺเฐสุติ อิติ ๕

เทสनावसानะ ในกาลเป็นที่สิ้นสุดลงแห่งพระเทศนา (ชนา) อ.ชน ท. พหุ มาก
 ปาปฺปณฺเฐสุติ บรรลุแล้ว (อริยผลานิ) ซึ่งอริยผล ท. โสตาปตฺตติผลาทินิ มีโสตาปตฺตติ-
 ผลเป็นต้น อิติ ดังนี้แล ๕

เวลาจบพระเทศนา ชนจำนวนมากบรรลุอริยผลทั้งหลายมีโสตาปตฺตติผลเป็นต้น ดังนี้
 แล

เทสनावसानะ กาลสํตตมีใน ปาปฺปณฺเฐสุติ พหุ วิเสสนะของ ชนาฏฺฐ สฺุททกัตตทาใน
 ปาปฺปณฺเฐสุติ อาชยตบทกัตตฺวจาก โสตาปตฺตติผลาทินิ วิเสสนะของ อริยผลานิฏฺฐ
 สัมปาปฺปณฺเฐสุติกัมมะใน ปาปฺปณฺเฐสุติ อิตคัพฺพ สฺมาปนะ ๕

พหุภณฺฑทิกภิกฺขุขวตฺตฎ ๕

พหุภณฺฑทิกภิกฺขุขวตฺตฎ (นิฏฺฐจิตฺ) ๕

พหุภณฺฑทิกภิกฺขุขวตฺตฎ อ.เรื่องแห่งภิกษุผู้มีภณฺฑะมาก (นิฏฺฐจิตฺ) จบแล้ว ๕

พหุภณฺฑทิกภิกฺขุขวตฺตฎ สฺุททกัตตทาใน นิฏฺฐจิตฺฏ กิตบทกัตตฺวจาก ๕

จบเรื่องภิกษุผู้มีภณฺฑะมาก

วิเคราะห์ศัพท์กิตติ์ สมาส และศัพท์อิตติ

พหูพจน์ภิกษุขุด

เป็นนิจฐิต์ปปริสสมาส โดยมีวิเสสนบุพพบทกัมมชารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. พหูนิ จ ตานิ ภณฺทานิ จาติ พหุภณฺทานิ. (พหู + ภณฺท) วิเสสนบุพพบทกัมมชารย-
สมาส

พหูนิ จ อ.มาก ท. ด้วย ตานิ อ.มาก ท. เหล่านั้น ภณฺทานิ จ เป็นภักษะด้วย อิตติ
เพราะเหตุนี้ พหุภณฺทานิ ชื่อว่าพหุภณฺท. (ภักษะมาก)

๒. พหุภณฺทานิ อสฺส อตฺถิตติ พหุภณฺทิกโก, ภิกฺขุ. (พหุภณฺท + อิกฺปจฺจย) อัสสฺสอิตติอิตติ
พหุภณฺทานิ อ.ภักษะมาก ท. อสฺส (ภิกฺขุสฺส) ของภิกษุนี้ อตฺถิ มีอยู่ อิตติ เพราะเหตุ
นี้ (โส ภิกฺขุ) อ.ภิกษุนี้ พหุภณฺทิกโก ชื่อว่าพหุภณฺทิก (ผู้มีภักษะมาก), ได้แก่ภิกษุ.

๓. พหุภณฺทิกโก จ โส ภิกฺขุ จาติ พหุภณฺทิกภิกฺขุ. (พหุภณฺทิก + ภิกฺขุ) วิเสสนบุพพบท
กัมมชารยสมาส

พหุภณฺทิกโก จ อ.ผู้มีภักษะมากด้วย โส อ.ผู้มีภักษะมากนั้น ภิกฺขุ จ เป็นภิกษุด้วย
อิตติ เพราะเหตุนี้ พหุภณฺทิกภิกฺขุ ชื่อว่าพหุภณฺทิกภิกฺขุ. (ภิกษุผู้มีภักษะมาก)

๔. พหุภณฺทิกภิกฺขุสฺส วตฺตุ พหุภณฺทิกภิกฺขุขุด. (พหุภณฺทิกภิกฺขุ + ภิกฺขุ) นิจฐิต์ปปริส-
สมาส

วตฺตุ อ.เรื่อง พหุภณฺทิกภิกฺขุสฺส แห่งภิกษุผู้มีภักษะมาก พหุภณฺทิกภิกฺขุขุด ชื่อว่า
พหุภณฺทิกภิกฺขุขุด. (เรื่องภิกษุผู้มีภักษะมาก)

สาวตติวาสี, กุฎุมพีโก

เป็นลัตตมิต์ปปริสสมาส, กิตันตสมาส, กัตตรูป, ตัสลีสลสาธนะ มีวิเคราะห์ว่า

สาวตติย วสตี สีเสนาติ สาวตติวาสี, กุฎุมพีโก. (สาวตติสทูปปท + วส นิวาเส ในการ
อยู่ + ณีปจฺจย)

(โย กุฎุมพีโก) อ.กุฎุมพีโต วสตี ย่อมอยู่ สาวตติย ในเมืองสาวตติ สีเสน โดยปกติ อิตติ
เพราะเหตุนี้ (โส กุฎุมพีโก) อ.กุฎุมพีนี้ สาวตติวาสี ชื่อว่าสาวตติวาสี (ผู้อยู่ในเมืองสาวตติโดย
ปกติ), ได้แก่กุฎุมพี.

กาลกตา, ภริยา

เป็นตติยาทวีปทูลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 กาลไ โกโต ยายาติ กาลกตา, ภริยา. (กาล + กต)
 กาลไ อ.กาละ ยาย (ภริยาย) อันภรรยาโต โกโต กระทำแล้ว อิติ เพราะเหตุนี้ (สา
 ภริยา) อ.ภรรยาอัน กาลกตา ชื่อว่ากาลกตา (ผู้มีกาละอันทำแล้ว, ผู้ทำกาละแล้ว), ได้แก่ภรรยา.

อคคิสาลา

เป็นฉฐฐิต์ปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 อคคิสล สาลา อคคิสาลา. (อคคิ + สาลา)
 สาลา อ.โรง อคคิสล แห่งไฟ อคคิสาลา ชื่อว่าอคคิสาลา. (โรงไฟ, เรือนไฟ)

ภณทคพโม

เป็นทุตติยาตปุริสสมาส, มังฆเณโลปสมาส, ลป จปนคัพท มีวิเคราะห์ว่า
 ภณทานิ จปน คพโม ภณทคพโม. (ภณท + คพม)
 คพโม อ.ห้อง จปน เป็นที่เก็บ ภณทานิ ซึ่งภณทท. ภณทคพโม ชื่อว่าภณทคพม. (ห้อง
 เป็นที่เก็บภณทท)

สปปิตลทานิ, วตถุณิ

เป็นฉฐฐิต์ทวีปทูลยาธิกรณพหุพีทิสมาส โดยมีอิตริตรโยคทวันทสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. สปปิ จ เตลญจ สปปิตลทานิ. (สปปิ + เตล) อิตริตรโยคทวันทสมาส
 สปปิ จ อ.เนยใสด้วย เตล จ อ.น้ำมันด้วย สปปิตลทานิ ชื่อว่าสปปิตล. (เนยใสและ
 น้ำมันทั้งหลาย)
๒. สปปิตลทานิ อาทิ เยสนุติ สปปิตลทานิ, วตถุณิ. (สปปิตล + อาทิ) ฉฐฐิต์ทวีป-
 ทูลยาธิกรณพหุพีทิสมาส
 สปปิตลทานิ อ.เนยใสและน้ำมัน ท. อาทิ เป็นต้น เยส (วตถุณ) แห่งวตถุ ท. เหล่าใด
 (สนุติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (ทานิ วตถุณิ) อ.วตถุ ท. เหล่านี้ สปปิตลทานิ ชื่อว่าสปปิตลทานิ
 (มีเนยใสและน้ำมันเป็นต้น), ได้แก่วตถุทั้งหลาย.

ยถารุจิต์

เป็นนิบาตบุพพะ อพยยภาวสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ยํ ยํ รุจิต์ ยถารุจิต์. (ยถา + รุจิต)

รุจิต์ อ.ความช่อบใจ ยํ ยํ ไตย ยถารุจิต์ ชื่อว่ายถารุจิต. (ความช่อบใจไตย, ตามความช่อบใจ)

พหุภณฺโท, ภิกฺขุ

เป็นฉัฏฐีทวีปทตฺลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

พหุณี ภณฺทานิ ยสฺสํติ พหุภณฺโท, ภิกฺขุ. (พหุ + ภณฺท)

ภณฺทานิ อ.กัณเฑาะ ท. พหุณี มาก ยสฺส (ภิกฺขุสฺส) แห่งภิกฺขุไต (สนฺติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (โส ภิกฺขุ) อ.ภิกฺขุนี้ พหุภณฺโท ชื่อว่าพหุภณฺท (ผู้มีกัณเฑาะมาก), ได้แก่ภิกฺขุ.

พหุปริกฺขารโ, ภิกฺขุ

เป็นฉัฏฐีทวีปทตฺลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

พหุ ปริกฺขารา ยสฺสํติ พหุปริกฺขารโ, ภิกฺขุ. (พหุ + ปริกฺขาร)

ปริกฺขารา อ.บริหาร ท. พหุ มาก ยสฺส (ภิกฺขุสฺส) แห่งภิกฺขุไต (สนฺติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (โส ภิกฺขุ) อ.ภิกฺขุนี้ พหุปริกฺขารโ ชื่อว่าพหุปริกฺขาร (ผู้มีบริหารมาก), ได้แก่ภิกฺขุ.

นิวาสนปรารุปนํ

เป็นสมาทานทวนทสมาส มีวิเคราะห์ว่า

นิวาสนญจ ปรารุปนญจ นิวาสนปรารุปนํ. (นิวาสน + ปรารุปน)

นิวาสนํ จ อ.ผ้าเป็นเครื่องนุ่งด้วย ปรารุปนํ จ อ.ผ้าเป็นเครื่องท่มด้วย นิวาสนปรารุปนํ ชื่อว่านิวาสนปรารุปน. (ผ้าเป็นเครื่องนุ่งและผ้าเป็นเครื่องท่ม)

วิหารปจฺจนโต

เป็นฉัฏฐีตฺปฺริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

วิหารสฺส ปจฺจนโต วิหารปจฺจนโต. (วิหาร + ปจฺจนต)

ปจฺจนโต อ.ที่อันเป็นปลายแดน วิหารสฺส แห่งวิหาร วิหารปจฺจนโต ชื่อว่าวิหารปจฺจนต. (ที่ปลาย

แดนแห่งวิหาร, ท้ายวิหาร)

จีวรปัจจตุรณานิ

เป็นอิติไตรโยคทวันทสมาส มีวิเคราะห์ว่า

จีวรญจ ปัจจตุรณญจ จีวรปัจจตุรณานิ. (จีวร + ปัจจตุรณ)

จีวร จ อ.จีวรด้วย ปัจจตุรณ จ อ.ผ้าเป็นเครื่องลาดด้วย จีวรปัจจตุรณานิ ชื่อว่าจีวร-
ปัจจตุรณ. (จีวรและผ้าเป็นเครื่องลาดทั้งหลาย)

เสนาสนจาริกโก

เป็นสัตตมัตตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

เสนาสนเน จาริกโก เสนาสนจาริกโก. (เสนาสน + จาริก)

จาริกโก อ.ที่เป็นที่เที่ยวไป เสนาสนเน ในเสนาสนะ เสนาสนจาริกโก ชื่อว่าเสนาสนจาริก. (ที่เที่ยว
ไปในเสนาสนะ)

อบปิจโจ, พุทโธ

เป็นฉัญฐิวิปทตุลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อบปา อิจฉา ยสส์ลาติ อบปิจโจ, พุทโธ. (อบปา + อิจฉา)

อิจฉา อ.ความปรารถนา อบปา น้อย ยสส์ (พุทโธสส์) แห่งพระพุทธเจ้าโต (อติ) มีอยู่ อติ
เพราะเหตุนี้ (โล่ พุทโธ) อ.พระพุทธเจ้านั้น อบปิจโจ ชื่อว่าอบปิจ (มีความปรารถนาล้น, มีความ
มักน้อย), ได้แก่พระพุทธเจ้า.

อติพหุภณโฑ, ภิกขุ

เป็นฉัญฐิวิปทตุลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อติพหุนิ ภณชานิ ยสส์ลาติ อติพหุภณโฑ, ภิกขุ. (อติพหุ + ภณช)

ภณชานิ อ.ภณช ท. อติพหุนิ มากยิ่ง ยสส์ (ภิกขุสส์) แห่งภิกษุใด (สนติ) มีอยู่ อติ
เพราะเหตุนี้ (โล่ ภิกขุ) อ.ภิกษุนั้น อติพหุภณโฑ ชื่อว่าอติพหุภณ (ผู้มีภณชมากยิ่ง), ได้แก่ภิกษุ.

อปฺปิจฺจตา

เป็นภาวตฺถิต มิวีเคราะหฺว่า

๑. อปฺปา อิจฺฉา ยสฺสาติ อปฺปิจฺโจ, พุทฺโธ. (อปฺปา + อิจฺฉา) ฌณฺฐิตฺวิปทฺตุลยาธิกรณ-
พทฺพิทิสฺมาส

อิจฺฉา อ.ความปรารถนา อปฺปา น้อย ยสฺส (พุทฺธสฺส) แห่งพระพุทฺธเจ้าโต (อตฺถิ) มี
อยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (โส พุทฺโธ) อ.พระพุทฺธเจ้านั้น อปฺปิจฺโจ ชื่อว่าอปฺปิจฺจ (มีความปรารถนาลด,
มีความมักน้อย), ได้แก่พระพุทฺธเจ้า.

๒. อปฺปิจฺจสฺส ภาวโ วิ อปฺปิจฺจตา. (อปฺปิจฺจ + ตาปัจจยฺ) ภาวตฺถิต

ภาวโ อ.ความเป็น อปฺปิจฺจสฺส (พุทฺธสฺส) แห่งพระพุทฺธเจ้า ผู้มีความปรารถนาลด
อปฺปิจฺจตา ชื่อว่าอปฺปิจฺจตา. (ความที่พระพุทฺธเจ้าทรงมีความปรารถนาลด, ความที่พระพุทฺธเจ้าทรงมี
ความมักน้อย)

ปริสฺมชฺโณ

เป็นฌณฺฐิตฺปฺริสฺสฺมาส มิวีเคราะหฺว่า

ปริสฺสาย มชฺโณ ปริสฺมชฺโณ. (ปริสฺสา + มชฺโณ)

มชฺโณ อ.ท่ามกลาง ปริสฺสาย แห่งบริษัท ปริสฺมชฺโณ ชื่อว่าปริสฺมชฺโณ. (ท่ามกลางบริษัท)

เอกจิวโร, ภิกฺขุ

เป็นฌณฺฐิตฺวิปทฺตุลยาธิกรณพทฺพิทิสฺมาส มิวีเคราะหฺว่า

เอกํ จิวโร ยสฺสาติ เอกจิวโร, ภิกฺขุ. (เอก + จิวโร)

จิวโร อ.จิวร เอก ฝืนเดียว ยสฺส (ภิกฺขุสฺส) แห่งภิกฺขุโต (อตฺถิ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้
(โส ภิกฺขุ) อ.ภิกฺขุนั้น เอกจิวโร ชื่อว่าเอกจิวร (มีจิวรฝืนเดียว), ได้แก่ภิกฺขุ.

ทโรตฺตปฺปิ

เป็นสฺมาทรรทวนทสฺมาส มิวีเคราะหฺว่า

ทโร จ โอตฺตปฺปิจฺจ ทโรตฺตปฺปิ. (ทโร + โอตฺตปฺปิ)

ทโร จ อ.ทโรด้วย โอตฺตปฺปิ จ อ.โอดตป้ด้วย ทโรตฺตปฺปิ ชื่อว่าทโรตฺตปฺปิ. (ทโรและ
โอดตป้, ความสะอาดอบาปและความเกรงกลัวบาป)

ทกรกษสกาโล

เป็นฉัฎฐิตุปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ทกรกษสสส กาโล ทกรกษสกาโล. (ทกรกษส + กาโล)

กาโล อ.กาล ทกรกษสสส (อตุตโน) แห่งตน เป็นผีเสื้อน้ำ ทกรกษสกาโล ชื่อว่าทกรกษสกาล.
(กาลที่ตนเป็นผีเสื้อน้ำ)

จตุปปริสสมชุโณ

เป็นฉัฎฐิตุปุริสสมาส โดยมีอสมาหารทิสมาอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. จตสโล ปริสา จตุปปริสา. (จตุ + ปริสา) อสมาหารทิสมา
ปริสา อ.บริษัท ท. จตสโล สี่ จตุปปริสา ชื่อว่าจตุปปริสา. (บริษัท ๔)

๒. จตุปปริสานิ มชุโณ จตุปปริสสมชุโณ. (จตุปปริสา + มชุโณ) ฉัฎฐิตุปุริสสมาส
มชุโณ อ.ท่ามกลาง จตุปปริสานิ แห่งบริษัทสี่ ท. จตุปปริสสมชุโณ ชื่อว่าจตุปปริสสมชุโณ.
(ท่ามกลางบริษัท ๔)

นามคทณทิวโส

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส โดยมีฉัฎฐิตุปุริสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. นามสส คทณิ นามคทณิ. (นาม + คทณ) ฉัฎฐิตุปุริสสมาส
คทณิ อ.เป็นที่ถือเอา นามสส ซึ่งชื่อ นามคทณิ ชื่อว่านามคทณ. (เป็นที่ถือเอาชื่อ, ตั้งชื่อ)

๒. นามคทณญจ ตํ ทิวโส จาติ นามคทณทิวโส. (นามคทณ + ทิวโส) วิเสสนบุพพท-
กัมมธารยสมาส

นามคทณิ จ อ.เป็นที่ถือเอาซึ่งชื่อด้วย ตํ อ.เป็นที่ถือเอาซึ่งชื่อนั้น ทิวโส จ เป็นวันด้วย
อิติ เพราะเหตุนี้ นามคทณทิวโส ชื่อว่านามคทณทิวโส. (วันเป็นที่ถือเอาซึ่งชื่อ, วันตั้งชื่อ)

กนิฏฐภาตา

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

กนิฏฐโ จ โส ภาตา จาติ กนิฏฐภาตา. (กนิฏฐ + ภาตา)

กนิฏฐโ จ อ.ผู้น้อยที่สุดด้วย โส อ.ผู้น้อยที่สุดนั้น ภาตา จ เป็นน้องชายด้วย อิติ เพราะ
เหตุนี้ กนิฏฐภาตา ชื่อว่ากนิฏฐภาตา. (น้องชายผู้น้อยที่สุด, น้องชายคนเล็ก)

อศุคคตมเทสิฎฐจ้าน

เป็นนัจฎฐิต์ปุริสสมาส มีวิเคราะห้ว่า

อศุคคตมเทสิฎฐา จ้าน อศุคคตมเทสิฎฐจ้าน. (อศุคคตมเทสิ + จ้าน)

จ้าน อ.ตำแหน่ง อศุคคตมเทสิฎฐา แห่งอศุคคตมเทสิ อศุคคตมเทสิฎฐจ้าน ชื่อว่าอศุคคตมเทสิฎฐจ้าน. (ตำแหน่งอศุคคตมเทสิ)

อิจจนิตกาล

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห้ว่า

อิจจนิตตญ ต กาล จาติ อิจจนิตกาล. (อิจจนิต + กาล)

อิจจนิต จ อ.เป็นที่ถูกปรารภณาแล้วด้วย ต อ.เป็นที่ถูกปรารภณาแล้วนั้น กาล จ เป็นกาลด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ อิจจนิตกาล ชื่อว่าอิจจนิตกาล. (กาลเป็นที่ปรารภณาแล้ว)

วยปุตตกาล

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส โดยมีทุตยาด์ปุริสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห้ดังนี้

๑. วย ปตต วยปุตต, กาล. (วย + ปตต) ทุตยาด์ปุริสสมาส

(กาล) อ.กาล ปตต เป็นที่ถึงแล้ว วย ซึ่ง้วย วยปุตต ชื่อว่าวยปุตต (เป็นที่ถึง้วย), ได้แก่กาล.

๒. วยปุตตตญ ต กาล จาติ วยปุตตกาล. (วยปุตตต + กาล) วิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส

วยปุตตต จ อ.เป็นที่ถึงแล้วซึ่ง้วยด้วย ต อ.เป็นที่ถึงแล้วซึ่ง้วยนั้น กาล จ เป็นกาลด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ วยปุตตตกาล ชื่อว่าวยปุตตตกาล. (กาลเป็นที่ถึง้วย)

ชาตกาล

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห้ว่า

ชาตตญ ต กาล จาติ ชาตกาล. (ชาต + กาล)

ชาต จ อ.เป็นที่ประสูติแล้วด้วย ต อ.เป็นที่ประสูติแล้วนั้น กาล จ เป็นกาลด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ชาตกาล ชื่อว่าชาตกาล. (กาลเป็นที่ประสูติ, กาลเป็นที่เกิด)

อคติกขนธา

เป็นฉฐฐีตูปุริสสมาส มีวิเคราะหว่า

อคติสส ขนธา อคติกขนธา. (อคติ + ขนธ)

ขนธา อ.กอง ท. อคติสส แห่งไฟ อคติกขนธา ชื่อว่าอคติกขนธ. (กองไฟ)

ทาทุกาโม, ราชา

เป็นฉฐฐีตูปุริสสมาส, กิตันตสมาส, กัตตรูป, กัตตูลาณะ มีวิเคราะหว่า

ทาทู กาเมตีติ ทาทุกาโม, ราชา. (ทาทูลัพทูป + กมุ กนฺติย ในความใคร่ + ณปัจจย)
(โย ราชา) อ.พระราชชาติ กาเมตี ย่อมทรงใคร่ ทาทู เพื่ออันพระราชทาน อิติ เพราะเหตุ
นั้น (โล ราชา) อ.พระราชานั้น ทาทุกาโม ชื่อว่าทาทูกาม (ผู้ทรงประสงค์เพื่อจะพระราชทาน), ได้แก่
พระราช่า.

อนตโต

เป็นนิบาตบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะหว่า

น อตโต อนตโต. (น + อตต)

อตโต อ.ประโยชน์ น ทามิได้ อนตโต ชื่อว่าอนตต. (ความลึบหายมิใช่ประโยชน์)

ราชงคโณ

เป็นฉฐฐีตูปุริสสมาส มีวิเคราะหว่า

รณโย องคโณ ราชงคโณ. (ราช + องคณ)

องคโณ อ.เนิน รณโย แห่งพระราช่า ราชงคโณ ชื่อว่าราชงคณ. (เนินแห่งพระราช่า, ลานหลวง,
สนามหลวง)

ปวิฏฐกาโล

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะหว่า

ปวิฏฐณจ ต กาลิ จาติ ปวิฏฐกาโล. (ปวิฏฐ + กาล)

ปวิฏฐ จ อ.เป็นที่เข้าไปแล้วด้วย ต อ.เป็นที่เข้าไปแล้วนั้น กาลิ จ เป็นกาลด้วย อิติ เพราะ
เหตุนี้ ปวิฏฐกาโล ชื่อว่าปวิฏฐกาล. (กาลเป็นที่เข้าไปแล้ว)

รุกขมุข

เป็นภิกษุผู้ดีปรีดาสมาส มีวิเคราะห์ว่า

รุกขสฺส มุขํ รุกขมุขํ. (รุกข + มุข)

มุขํ อ.โคณ รุกขสฺส แห่งต้นไม้ รุกขมุขํ ชื่อว่ารุกขมุข. (โคณต้นไม้)

ปทุมนิปตตานิ

เป็นภิกษุผู้ดีปรีดาสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปทุมณสฺส นิปตตานิ ปทุมนิปตตานิ. (ปทุม + นิปตต)

นิปตตานิ อ.ไบ ท. ปทุมณสฺส แห่งประทุม ปทุมนิปตตานิ ชื่อว่าปทุมนิปตต. (ไบประทุม)

เทวธมมชานนกา, ชนา

เป็นทวยชาติปรีดาสมาส โดยมีภิกษุผู้ดีปรีดาสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. เทวานํ ธมฺมา เทวธมฺมา. (เทว + ธมฺม) ภิกษุผู้ดีปรีดาสมาส

ธมฺมา อ.ธรรม ท. เทวานํ ของเทวดา ท. เทวธมฺมา ชื่อว่าเทวธมฺม. (ธรรมของเทวดา, เทวธรรม)

๒. เทวธมฺเม ชานนฺตํ เทวธมฺมชานนกา, ชนา. (เทวธมฺมสทฺฐูปปท + ฌา อวโพธเน ใน การรู้ + ฌญัจจย) ทวยชาติปรีดาสมาส, กิตินตสมาส, กัตตฺรูป, กัตตฺสาธนะ

(เย ชนา) อ.ชน ท. เหล่าใด ชานนฺติ ย่อมรู้ เทวธมฺเม ซึ่งเทวธรรม ท. อิติ เพราะเหตุ นั้น (เต ชนา) อ.ชน ท. เหล่านั้น เทวธมฺมชานนกา ชื่อว่าเทวธมฺมชานนกา (ผู้รู้เทวธรรม), ได้แก่ ชนทั้งหลาย.

โอดิณฺโณติณฺณา, ชนา

เป็นวิเสสโนภยบทกัมมธรรยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

โอดิณฺณา จ เต โอดิณฺณา จาติ โอดิณฺโณติณฺณา, ชนา. (โอดิณฺณ + โอดิณฺณ)

เต (ชนา) อ.ชน ท. เหล่านั้น โอดิณฺณา จ ข้ามลงแล้วด้วย โอดิณฺณา จ ข้ามลงแล้วด้วย อิติ เพราะเหตุ นั้น โอดิณฺโณติณฺณา ชื่อว่าโอดิณฺโณติณฺณ (ทั้งข้ามลงแล้วทั้งข้ามลงแล้ว), ได้แก่ ชนทั้งหลาย.

โอดรณปท

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

โอดรณญจ ตํ ปทญจาติ โอดรณปท. (โอดรณ + ปท)

โอดรณํ จ อ.เป็นที่ข้ามลงด้วย ตํ อ.เป็นที่ข้ามลงนั้น ปทํ จ เป็นรอยเท้าด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ โอดรณปทํ ชื่อว่าโอดรณปท. (รอยเท้าเป็นที่ข้ามลง)

รกขสปริคคทิตโต, สโร

เป็นตติยาตปปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

รกขเสน ปริคคทิตโต รกขสปริคคทิตโต, สโร. (รกขส + ปริคคทิต)

(สโร) อ.สระน้ำ รกขเสน ปริคคทิตโต อันอันตีเสื่อน้ำ ถือเอารอบแล้ว รกขสปริคคทิตโต ชื่อว่า รกขสปริคคทิต (อันตีเสื่อน้ำครอบครองแล้ว), ไต่แก่สระน้ำ.

วนกมมิกปุริสเวโส

เป็นัญฐิตปปุริสสมาส โดยวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. วเน กมมํ วนกมมํ. (วน + กมม) สัตตมิตปปุริสสมาส

กมมํ อ.การงาน วเน ในป่า วนกมมํ ชื่อว่าวนกมม. (การงานในป่า)

๒. วนกมมํ กโรตีติ วนกมมิโก, ปุริโส. (วนกมม + ฦกบัจจย) สังกฐฐาทิอเนกัตถตทิต

(โย ปุริโส) อ.บุรุษใด กโรตีติ ย่อมกระทำ วนกมมํ ซึ่งการงานในป่า อิติ เพราะเหตุนี้ (โส ปุริโส) อ.บุรุษนั้น วนกมมิโก ชื่อว่าวนกมมิก (ผู้ทำการงานในป่า), ไต่แก่บุรุษ.

๓. วนกมมิโก จ โส ปุริโส จาติ วนกมมิกปุริโส. (วนกมมิก + ปุริส) วิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส

วนกมมิโก จ อ.ผู้กระทำซึ่งการงานในป่าด้วย โส อ.ผู้กระทำซึ่งการงานในป่านั้น ปุริโส

จ เป็นบุรุษด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ วนกมมิกปุริโส ชื่อว่าวนกมมิกปุริส. (บุรุษผู้ทำการงานในป่า)

๔. วนกมมิกปุริสสส เวโส วนกมมิกปุริสเวโส. (วนกมมิกปุริส + เวส) ัญฐิตปปุริสสมาส

เวโส อ.เพศ วนกมมิกปุริสสส แห่งบุรุษผู้กระทำซึ่งการงานในป่า วนกมมิกปุริสเวโส ชื่อว่า วนกมมิกปุริสเวส. (เพศแห่งบุรุษผู้ทำการงานในป่า)

มคฺคกิลนฺโต, โปธิสฺสโต

เป็นสัตตมัตตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

มคฺเค กิลนฺโต มคฺคกิลนฺโต, โปธิสฺสโต. (มคฺค + กิลนฺโต)

(โปธิสฺสโต) อ.พระโพธิสัตว์ กิลนฺโต ผู้เหน็ดเหนื่อยแล้ว มคฺเค ในหนทาง มคฺคกิลนฺโต ชื่อว่า มคฺคกิลนฺโต (ผู้เหน็ดเหนื่อยในหนทาง), ได้แก่พระโพธิสัตว์.

ภิสฺมฺพาล

เป็นฉัฏฐัตตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ภิสฺสฺ ภุมฺพาลา ภิสฺมฺพาลา. (ภิสฺ + มฺพาล)

มฺพาลา อ.เง่า ท. ภิสฺสฺ แห่งบัว ภิสฺมฺพาลา ชื่อว่าภิสฺมฺพาล. (เง่าบัว)

กิลิฏฺจคฺคโต, โปธิสฺสโต

เป็นฉัฏฐัตตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

กิลิฏฺจ คฺคตํ ยสฺสํวาทิ กิลิฏฺจคฺคโต, โปธิสฺสโต. (กิลิฏฺจ + คฺคต)

คฺคตํ อ.ร่างกาย กิลิฏฺจ อันเศร้าหมองแล้ว ยสฺส (โปธิสฺสโต) ของพระโพธิสัตว์โต (อดีต) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (โล โปธิสฺสโต) อ.พระโพธิสัตว์นั้น กิลิฏฺจคฺคโต ชื่อว่ากิลิฏฺจคฺคต (ผู้มีร่างกาย อันเศร้าหมองแล้ว), ได้แก่พระโพธิสัตว์.

อลงฺกตมณฺหาปมฺขุโณ

เป็นฉัฏฐัตตปุริสสมาส โดยมีวิเสสนบุพพบทกัมมชารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. อลงฺกตญจ ตํ มณฺหาปญฺจาติ อลงฺกตมณฺหาป. (อลงฺกต + มณฺหาป) วิเสสนบุพพบทกัมมชารยสมาส

อลงฺกตํ จ อ.อันถูกประดับแล้วด้วย ตํ อ.อันถูกประดับแล้วนั้น มณฺหาปํ จ เป็นมณฺหาป ด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ อลงฺกตมณฺหาป ชื่อว่าอลงฺกตมณฺหาป. (มณฺหาปที่ถูกประดับแล้ว)

๒. อลงฺกตมณฺหาปสฺส มฺขุโณ อลงฺกตมณฺหาปมฺขุโณ. (อลงฺกตมณฺหาป + มฺขุโณ) ฉัฏฐัตตปุริสสมาส

มฺขุโณ อ.ท่ามกลาง อลงฺกตมณฺหาปสฺส แห่งมณฺหาปอันถูกประดับแล้ว อลงฺกตมณฺหาปมฺขุโณ

ชื่อว่าอลงกตมณฑปมชฺฌ. (ท่ามกลางมณฑปที่ถูกประดับแล้ว)

ปาทมูลิ

เป็นฉัตตมัตตปฐิสสมาส มีวิเคราะหฺว่า

ปาทสฺส มูลิ ปาทมูลิ. (ปาท + มูล)

มูลิ อ.โกสิ ปาทสฺส แห่งเท่า ปาทมูลิ ชื่อว่าปาทมูล. (โกสิเท่า)

ทิริโอดตปฺปสมฺปนฺนา, สฺปฺปริสา

เป็นตติยาตตปฐิสสมาส โดยมีสมาหารทวันทมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหฺดังนี้

๑. ทิริ จ โอดตปฺปจ ทิริโอดตปฺปิ. (ทิริ + โอดตปฺปิ) สมาหารทวันทมาส

ทิริ จ อ.ทิริด้วย โอดตปฺปิ จ อ.โอดตปฺปะด้วย ทิริโอดตปฺปิ ชื่อว่าทิริโอดตปฺปิ. (ทิริและโอดตปฺปะ)

๒. ทิริโอดตปฺเปน สมฺปนฺนา ทิริโอดตปฺปสมฺปนฺนา, สฺปฺปริสา. (ทิริโอดตปฺปิ + สมฺปนฺน) ตติยาตตปฐิสสมาส

(สปฺปริสา) อ.ลัตตบฺรุษ ท. สมฺปนฺนา ผู้ถึงพร้อมแล้ว ทิริโอดตปฺเปน ด้วยทิริและโอดตปฺปะ ทิริโอดตปฺปสมฺปนฺนา ชื่อว่าทิริโอดตปฺปสมฺปนฺน (ผู้ถึงพร้อมด้วยทิริและโอดตปฺปะ), ได้แก่ลัตตบฺรุษทั้งหลาย.

สุกฺกชฺมมสมาหิตา, สฺปฺปริสา

เป็นลัตตมัตตปฐิสสมาส โดยมีวิเสสนบฺพพบทกัมมชารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหฺดังนี้

๑. สุกฺกา จ เต ชฺมมา จาติ สุกฺกชฺมมา. (สุกฺก + ชฺมม) วิเสสนบฺพพบทกัมมชารยสมาส

สุกฺกา จ อ.อันขาว ท. ด้วย เต อ.อันขาว ท. เหล่านั้น ชฺมมา จ เป็นธรรมด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ สุกฺกชฺมมา ชื่อว่าสุกฺกชฺมม. (ธรรมขาว, กุศลธรรม)

๒. สุกฺกชฺมเมสุ สมาหิตา สุกฺกชฺมมสมาหิตา, สฺปฺปริสา. (สุกฺกชฺมม + สมาหิต) ลัตตมัตตปฐิสสมาส

(สปฺปริสา) อ.ลัตตบฺรุษ ท. สมาหิตา ผู้ตั้งมั่นด้วยดีแล้ว สุกฺกชฺมเมสุ ในธรรมอันขาว ท. สุกฺกชฺมมสมาหิตา ชื่อว่าสุกฺกชฺมมสมาหิต (ผู้ตั้งมั่นด้วยดีในธรรมขาว, ผู้ตั้งมั่นด้วยดีในกุศลธรรม)

เทวธมมา, สปุริสา

เป็นนัฏฐิทวีปทตลยาธิกรณพหุพีทิสมาล มีวิเคราะหว่า
 เทวสส ธมมา เยสนุติ เทวธมมา, สปุริสา. (เทว + ธมม)
 ธมมา อ.ธรรม ท. เทวสส ของเทวตา เยส (สปุริสานิ) แห่งสตับรูษ ท. เหล่าไต (สนุติ)
 มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (เต สปุริสา) อ.สตับรูษ ท. เหล่านั้น เทวธมมา ชื่อว่าเทวธมม (ผู้มีธรรม
 ของเทวตา, ผู้มีเทวธรรม), ได้แก่อสัตบุรุษทั้งหลาย.

เชฏฐาปจายิกกมม

เป็นนัฏฐิตสปุริสสมาล มีวิเคราะหดังนี้

๑. เชฏฐสส อปจายิ เชฏฐาปจายิ. (เชฏฐ + อปจาย) จตุตถิตสปุริสสมาล
 อปจายิ อ.ความอ่อนน้อม เชฏฐสส (บุคคลสส) ต่อบุคคล ผู้เจริญที่สุด เชฏฐาปจายิ
 ชื่อว่าเชฏฐาปจาย. (ความอ่อนน้อมต่อผู้เจริญที่สุด)
๒. เชฏฐาปจายิ จรตติ เชฏฐาปจายิกิ, ปุคคโล. (เชฏฐาปจาย + ฦกัจจย) สั้งสังฐาติ-
 ฦกัตตตติ
 (ยิ ปุคคโล) อ.บุคคลไต จรติ ย่อมประพฤติ เชฏฐาปจายิ ซึ่งความอ่อนน้อมต่อบุคคล
 ผู้เจริญที่สุด อิติ เพราะเหตุนั้น (โส ปุคคโล) อ.บุคคลนั้น เชฏฐาปจายิกิ ชื่อว่าเชฏฐาปจายิก
 (ผู้ประพฤติอ่อนน้อมต่อผู้เจริญที่สุด), ได้แก่อบุคคล.
๓. เชฏฐาปจายิกสส กมม เชฏฐาปจายิกกมม. (เชฏฐาปจายิก + กมม) นัฏฐิตสปุริสสมาล
 กมม อ.กรรม เชฏฐาปจายิกสส (บุคคลสส) แห่งบุคคลผู้อ่อนน้อมต่อบุคคลผู้เจริญที่สุด
 เชฏฐาปจายิกกมม ชื่อว่าเชฏฐาปจายิกกมม. (กรรมแห่งบุคคลผู้อ่อนน้อมต่อผู้เจริญที่สุด)

อนรรฆชนตถาย

เป็นจตุตถิตสปุริสสมาล มีวิเคราะหว่า
 อนรรฆชนสส อตถาย อนรรฆชนตถาย. (อนรรฆชน + อตถ)
 อตถาย เพื่อประโยชน์ อนรรฆชนสส แก่การตามรักษา อนรรฆชนตถาย ชื่อว่าอนรรฆชนตถ.
 (ประโยชน์แก่การตามรักษา)

อรณณวาโส

เป็นลัตตมิตต์ปุปริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

อรณณ วาโส อรณณวาโส. (อรณณ + วาโส)

วาโส อ.การอยู่ อรณณ ในป่า อรณณวาโส ชื่อว่าอรณณवास. (การอยู่ในป่า)

ครทภยภีโต, โภธิสต์โต

เป็นปัญจมิตต์ปุปริสส์มาส โดยมีอวธารณบุพพทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ครทเมว ภยฺ ครทภยฺ. (ครท + ภย) อวธารณบุพพทกัมมธารยสมาส

ครทฺ เอว อ.การติเตียนนั้นเที่ยว ภยฺ เป็นภยฺ ครทภยฺ ชื่อว่าครทภย. (ภยฺคือการติเตียน)

๒. ครทภยสฺมา ภีโต ครทภยภีโต, โภธิสต์โต. (ครทภย + ภีโต) ปัญจมิตต์ปุปริสส์มาส

(โภธิสต์โต) อ.พระโพธิสัตว์ ภีโต ผู้กลัวแล้ว ครทภยสฺมา แต่ภยฺคือการติเตียน ครทภย-
ภีโต ชื่อว่าครทภยภีโต (ผู้กลัวแต่ภยฺคือการติเตียน), ได้แก่พระโพธิสัตว์.

ยภขภาโว

เป็นฉฏฐมิตต์ปุปริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

ยภขสฺส ภาโว ยภขภาโว. (ยภข + ภาว)

ภาโว อ.ความเป็น ยภขสฺส แห่งยภขฺ ยภขภาโว ชื่อว่ายภขภาว. (ความเป็นยภข)

สุสฺวิทิตารกฺโข, โภธิสต์โต

เป็นจตุตถิตวิปทตฺลยาธิกรณพหุพพิทิสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

สุสฺวิทิตา อารกฺขา ยสฺสาติ สุสฺวิทิตารกฺโข, โภธิสต์โต. (สุสฺวิทิตา + อารกฺขา)

อารกฺขา อ.การอารักขา (ยภฺเขน) สุสฺวิทิตา อันอันยภขฺ จิตฺแจตฺแล้ว ยสฺส (โภธิสต์ตฺสฺส)

แก่พระโพธิสัตว์ใด (อดีต) มีอยู่ อิตฺ เพราะเหตุนั้น (โส โภธิสต์โต) อ.พระโพธิสัตว์นั้น สุสฺวิทิตา-
รกฺโข ชื่อว่าสุสฺวิทิตารกฺโข (ผู้มีการอารักขานันยภขฺจิตฺแจตฺแล้ว), ได้แก่พระโพธิสัตว์.

กาลกโต, ปีตา

เป็นตติยาทวิปทตฺลยาธิกรณพหุพพิทิสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

กาลโล กโต เยนติ กาลกโต, ปิตา. (กาล + กต)

กาลโล อ.กาละ เยน (ปิตรา) อันปิตาโต กโต กระทำแล้ว อิติ เพราะเหตุนี้ (โล ปิตา)
อ.ปิตานัน กาลกโต ชื่อว่ากาลกต (ผู้มีกาละอันทำแล้ว, ผู้ทำกาละแล้ว), ได้แก่ปิตา.

เสนาปติภูจัน

เป็นฉนฺธิรูปปุริสสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

เสนาปติสฺส จันฺ เสนาปติภูจัน. (เสนาปติ + จัน)

จัน อ.ตำแหน่ง เสนาปติสฺส แห่งเสนาปตี เสนาปติภูจัน ชื่อว่าเสนาปติภูจัน. (ตำแหน่ง
เสนาปตี)

ลามคคปตโต, ยกโ

เป็นทุตียาตปุริสสฺมาส โดยมีวิเสสนุตตรบทกัมมธารยสฺมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ลาโม จ โล อคฺโค จาติ ลามคฺโค. (ลาม + อคฺค) วิเสสนุตตรบทกัมมธารยสฺมาส

ลาโม จ อ.ลามด้วย โล อ.ลามันนั้น อคฺโค จ เป็นเลิศด้วย อิติ เพราะเหตุนี้
ลามคฺโค ชื่อว่าลามคค. (ลามอันเลิศ)

๒. ลามคคํ ปตโต ลามคคปตโต, ยกโ. (ลามคค + ปตโต) ทุตียาตปุริสสฺมาส

(ยกโ) อ.ยกษ์ ปตโต ผู้ถึงแล้ว ลามคคํ ซึ่งลามอันเลิศ ลามคคปตโต ชื่อว่า
ลามคคปตต (ผู้ถึงลามอันเลิศ), ได้แก่ยกษ์.

สาฎกปฏิกเขปาติมตฺ, การณ

เป็นฉนฺธิรูปทตฺลยาธิกรณพหุพีทิสฺมาส โดยมีทุตียาตปุริสสฺมาส และฉนฺธิรูปทตฺลยาธิกรณ-
พหุพีทิสฺมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. สาฎกํ ปฏิกเขโป สาฎกปฏิกเขโป. (สาฎก + ปฏิกเขโป) ทุตียาตปุริสสฺมาส

ปฏิกเขโป อ.การห้าม สาฎกํ ซึ่งผ้าสาฎก สาฎกปฏิกเขโป ชื่อว่าสาฎกปฏิกเขโป. (การห้าม
ผ้าสาฎก)

๒. สาฎกปฏิกเขโป อาทิ เยสนฺติ สาฎกปฏิกเขปาทย, อาการา. (สาฎกปฏิกเขโป + อาทิ)

ฉนฺธิรูปทตฺลยาธิกรณพหุพีทิสฺมาส

สาฎกปฏิภเวโป อ.การห้ามซึ่งผ้าสาฎก อาทิ เป็นต้น เยล (อาการาน) แห่งอาการ ท. เหล่าใด (อตติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (เต อาการา) อ.อาการ ท. เหล่านั้น สาฎกปฏิภเวปาทยอ ชื่อว่าสาฎกปฏิภเวปาติ (มีการห้ามผ้าสาฎกเป็นต้น), ได้แก่อาการทั้งหลาย.

๓. สาฎกปฏิภเวปาทยอ มตดา ยสฺสาติ สาฎกปฏิภเวปาติมตติ, การณ. (สาฎกปฏิภเวปาติ + มตดา) ัญฐิตฺวิปทฺตุลยาธิกรณพหุพีทิสฺมาล

สาฎกปฏิภเวปาทยอ (อาการา) อ.อาการ ท. มีการห้ามซึ่งผ้าสาฎกเป็นต้น มตดา เป็นประมาณ ยสฺล (การณสฺล) แห่งเหตุใด (สนฺติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (ติ การณ) อ.เหตุนี้ สาฎกปฏิภเวปาติมตติ ชื่อว่าสาฎกปฏิภเวปาติมตติ (มีอาการมีการห้ามผ้าสาฎกเป็นต้นเป็นประมาณ, ลักว่าอาการมีการห้ามผ้าสาฎกเป็นต้น), ได้แก่เหตุ.

นคฺคจฺริยา

เป็นตติยาตปฺปฺริสฺสฺมาล มีวิเคราะหฺว่า

นคฺเคน จฺริยา นคฺคจฺริยา. (นคฺค + จฺริยา)

จฺริยา อ.ความประพฤติ นคฺเคน โดยความเป็นคนเปลือย นคฺคจฺริยา ชื่อว่านคฺคจฺริยา. (ความประพฤติโดยความเป็นคนเปลือย)

ตณฺฑิลสํายิกา

เป็นสัดตมิตปฺปฺริสฺสฺมาล มีวิเคราะหฺว่า

ตณฺฑิเล สํายิกา ตณฺฑิลสํายิกา. (ตณฺฑิล + สํายิกา)

สํายิกา อ.การนอน ตณฺฑิเล บนแผ่นดิน ตณฺฑิลสํายิกา ชื่อว่าตณฺฑิลสํายิกา. (การนอนบนแผ่นดิน)

รชชฺลลํ

เป็นตติยาตปฺปฺริสฺสฺมาล มีวิเคราะหฺว่า

รเชน สฺลฺลจฺจํ ชฺลลํ รชชฺลลํ. (รช + ชฺลล)

ชฺลลํ อ.ความเป็นแห่งบุคคลผู้ไล้ทาด้วยน้ำ สฺลฺลจฺจํ อันเจือแล้ว รเชน ด้วยตุลฺลี รชชฺลลํ ชื่อว่า รชชฺลล. (ความเป็นบุคคลผู้ไล้ทาด้วยน้ำที่เจือด้วยตุลฺลี)

อุกุกุฎฐิกปุปธานัง

เป็นตติยชาติปุปริสส์มาส มีวิเคราะหว่า

อุกุกุฎฐิกเกณ อารทุณิ ปธานัง อุกุกุฎฐิกปุปธานัง. (อุกุกุฎฐิก + ปธาน)

ปธานัง อ.ความเพียร (ปุคฺคฺเลน) อารทุณิ อันบุคคลปรารถนาแล้ว อุกุกุฎฐิกเกณ โดยความเป็นแห่ง
บุคคลผู้กระหยัง อุกุกุฎฐิกปุปธานัง ชื่อว่าอุกุกุฎฐิกปุปธาน. (ความเพียรที่บุคคลปรารถนาโดยความเป็นบุคคล
ผู้กระหยัง)

ภตตปฏิกฺเขโป

เป็นตติยชาติปุปริสส์มาส มีวิเคราะหว่า

ภตตํ ปฏิกฺเขโป ภตตปฏิกฺเขโป. (ภตต + ปฏิกฺเขป)

ปฏิกฺเขโป อ.การห้าม ภตตํ ซึ่งภักดี ภตตปฏิกฺเขโป ชื่อว่าภตตปฏิกฺเขป. (การห้ามภักดี)

ภุมิสฺสนิ

เป็นลัตตมีตปุปริสส์มาส มีวิเคราะหว่า

ภุมิยํ สฺสนิ ภุมิสฺสนิ. (ภุมิ + สฺสน)

สฺสนิ อ.การนอน ภุมิยํ บนภาคพื้น ภุมิสฺสนิ ชื่อว่าภุมิสฺสนิ. (การนอนบนภาคพื้น)

กทฺทมเลปนากาโร

เป็นอวธารณบุพพบทกัมมธารยสมาส โดยมีตติยชาติปุปริสส์มาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหดังนี้

๑. กทฺทมเมณ เลปนํ กทฺทมเลปนํ. (กทฺทม + เลปน) ตติยชาติปุปริสส์มาส

เลปนํ อ.อันไ้ทำ กทฺทมเมณ ด้วยเปือกตม กทฺทมเลปนํ ชื่อว่ากทฺทมเลปน. (อันไ้ทำ
ด้วยเปือกตม)

๒. กทฺทมเลปนเมว อากาโร กทฺทมเลปนากาโร. (กทฺทมเลปน + อากาโร) อวธารณบุพพบท
กัมมธารยสมาส

กทฺทมเลปนํ เอว อ.อันไ้ทำด้วยเปือกตมนั้นเทียว อากาโร เป็นอากาโร กทฺทม-
เลปนากาโร ชื่อว่ากทฺทมเลปนากาโร. (อากาโรคืออันไ้ทำด้วยเปือกตม)

สนฺนิจิตฺโร, ปุคฺคโล

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มิวีเคราะห์ว่า

สนฺนิจิตฺโร จ โส ไรโร จาติ สนฺนิจิตฺโร. (สนฺนิจิต + ไร)

สนฺนิจิตฺโร จ อ.อันบุคคลสั่งสมแล้วด้วยดีด้วย โส อ.อันบุคคลสั่งสมแล้วด้วยดีนั้น ไรโร จ เป็น
 ฐลิตฺตํ อิติ เพราะเหตุนี้ สนฺนิจิตฺโร ชื่อว่าสนฺนิจิตฺโร. (ฐลิตฺตํบุคคลสั่งสมแล้วด้วยดี, ฐลิตฺตํสั่งสมแล้ว)

อุกฺกุฏิกภาโว

เป็นฉฐฐิตฺตํปุริสสมาส มิวีเคราะห์ว่า

อุกฺกุฏิกสฺส ภาโว อุกฺกุฏิกภาโว. (อุกฺกุฏิก + ภาว)

ภาโว อ.ความเป็น อุกฺกุฏิกสฺส (ปุคฺคสฺส) แห่งบุคคล ผู้กระหย่ง อุกฺกุฏิกภาโว ชื่อว่า
 อุกฺกุฏิกภาว. (ความเป็นผู้กระหย่ง)

อารทฺธวิริโย, ปุคฺคโล

เป็นตติยาทวิปทฺตลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มิวีเคราะห์ว่า

อารทฺธํ วิริยํ เยนาคิ อารทฺธวิริโย, ปุคฺคโล. (อารทฺธ + วิริย)

วิริยํ อ.ความเพียร เยน (ปุคฺคเลน) อันบุคคลใด อารทฺธํ ปรารภแล้ว อิติ เพราะเหตุนี้ (โส
 ปุคฺคโล) อ.บุคคลนั้น อารทฺธวิริโย ชื่อว่าอารทฺธวิริโย (มีความเพียรอันปรารภแล้ว, ปรารภความเพียร
 แล้ว), ได้แก่บุคคล.

โลกนฺิสฺสรณสงฺฆาตา, สฺฐติ

เป็นสัมภาวนาบุพพทกัมมธารยสมาส โดยมีปัญจมีตฺตํปุริสสมาสอยู่ภายใน มิวีเคราะห์ดังนี้

๑. โลกสฺมา นิสฺสรณํ โลกนฺิสฺสรณํ. (โลก + นิสฺสรณ) ปัญจมีตฺตํปุริสสมาส

นิสฺสรณํ อ.การแล่นออกไป โลกสฺมา จากโลก โลกนฺิสฺสรณํ ชื่อว่าโลกนฺิสฺสรณ. (การแล่น
 ออกจากโลก, การสลัดออกจากโลก)

๒. โลกนฺิสฺสรณํ อิติ สงฺฆาตา โลกนฺิสฺสรณสงฺฆาตา, สฺฐติ. (โลกนฺิสฺสรณ + สงฺฆาตา)

สัมภาวนาบุพพทกัมมธารยสมาส

สฺฐติ อ.ความหมดจด (ปณฺธิเตน) สงฺฆาตา อันอันบัณฑิตกล่าวแล้ว โลกนฺิสฺสรณํ อิติ

ว่าเป็นการแล่นออกจากโลก โลกนิสสรณสงฆาตา ชื่อว่าโลกนิสสรณสงฆาตา (กล่าวคือการแล่นออกไปจากโลก, กล่าวคือการสลัดออกจากโลก), ได้แก่ความหมดจด.

นคฺคจริยาทีนํ, วัตตานิ

เป็นจัญญูทวิปทตุลยาธิกรณพหุพีทิสมาส โดยมิตติยาตปุริสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหฺ์ดังนี้

๑. นคฺเคน จริยา นคฺคจริยา. (นคฺค + จริยา)

จริยา อ.ความประพฤติ นคฺเคน โดยความเป็นคนเปลือย นคฺคจริยา ชื่อว่านคฺคจริยา. (ความประพฤติโดยความเป็นคนเปลือย)

๒. นคฺคจริยา อาทํ เยสนนํ นคฺคจริยาทีนํ, วัตตานิ. (นคฺคจริยา + อาทํ) จัญญูทวิปทตุลยาธิกรณพหุพีทิสมาส

นคฺคจริยา อ.ความประพฤติโดยความเป็นคนเปลือย อาทํ เป็นต้น เยสนํ (วัตตานิ) แห่ง วัตตร ท. เหล่าใด (อตฺถิ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (ตานิ วัตตานิ) อ.วัตตร ท. เหล่านี้ นคฺคจริยาทีนํ ชื่อว่านคฺคจริยาทีนํ (มีความประพฤติโดยความเป็นคนเปลือยเป็นต้น), ได้แก่วัตตรทั้งหลาย.

อฏฺฐวตฺตกา, กงฺขา

เป็นจัญญูทวิปทตุลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะหฺ์ว่า

อฏฺฐ วัตตฺตนิ ยสฺสาติ อฏฺฐวตฺตกา, กงฺขา. (อฏฺฐ + วัตตฺต)

วัตตฺตนิ อ.วัตตฺต ท. อฏฺฐ แปรต ยสฺสา (กงฺขา) แห่งความสงสัยใด (สนนํ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (สํ กงฺขา) อ.ความสงสัยนั้น อฏฺฐวตฺตกา ชื่อว่าอฏฺฐวตฺตกา (มีวัตตฺต ๘), ได้แก่ความสงสัย.

อวิตฺตฺตภาโว

เป็นจัญญูตปุริสสมาส โดยมีนนิบาตบุพพทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหฺ์ดังนี้

๑. น วิตฺตฺตภาโว อวิตฺตฺตภาโว, กงฺขา. (น + วิตฺตฺตภาโว) นนิบาตบุพพทกัมมธารยสมาส

(กงฺขา) อ.ความสงสัย วิตฺตฺตภาโว ข้ามพ้นแล้ว น ทาไมได้ อวิตฺตฺตภาโว ชื่อว่าอวิตฺตฺตภาโว (ไม่ข้ามพ้นแล้ว), ได้แก่ความสงสัย.

๒. อวิตฺตฺตภาโว ภาโว อวิตฺตฺตภาโว. (อวิตฺตฺตภาโว + ภาโว) จัญญูตปุริสสมาส

ภาโว อ.ความเป็น อวิตฺตฺตภาโว (กงฺขา) แห่งความสงสัย อันอันตนไม่ข้ามพ้นแล้ว อวิตฺตฺตภาโว ชื่อว่าอวิตฺตฺตภาโว. (ความที่ความสงสัยเป็นธรรมชาติอันตนยังไม่ข้ามพ้นแล้ว)

อวิตินณกงโซ, มจโจ

เป็นนัญฐิตวิปทูลยาธิกรณพหุพีทิสมาส โดยมึนนิบาตบุพพทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มี
วิเคราะห้ดังนี้

๑. น วิติณณา อวิตินณา, กงขา. (น + วิติณณา) นิบาตบุพพทกัมมธารยสมาส
(กงขา) อ.ความสงสัย วิติณณา ข้ามพันแล้ว น ทามิได้ อวิตินณา ชื่อว่าอวิตินณา (ไม่
ข้ามพันแล้ว), ได้แก้ความสงสัย.

๒. อวิตินณา กงขา ยสสาติ อวิตินณกงโซ, มจโจ. (อวิตินณา + กงขา) นัญฐิตวิปท-
ตูลยาธิกรณพหุพีทิสมาส

กงขา อ.ความสงสัย อวิตินณา อันไม่ข้ามพันแล้ว ยสส (มจจลล) แห่งลัตว์ผู้จะตายใด
(อตุติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (โส มจโจ) อ.ลัตว์ผู้จะตายนั้น อวิตินณกงโซ ชื่อว่าอวิตินณกงข
(ผู้มีความสงสัยอันไม่ข้ามพันแล้ว, ผู้ยังไม่ข้ามพันความสงสัย), ได้แก้ลัตว์.

เทสนาวสานั

เป็นนัญฐิตปุปริสสมาส มีวิเคราะห้ว่า

เทสนาย อวสานั เทสนาวสานั. (เทสนา + อวสาน)

อวสานั อ.เป็นที่ลึนลุดลง เทสนาย แห่งพระเทศนา เทสนาวสานั ชื่อว่าเทสนาวสาน. (เป็นที่ลึน
ลุดลงแห่งพระเทศนา, เวลาจบพระเทศนา)

โสตาปตติผลาทีน, อริยผลานิ

เป็นนัญฐิตวิปทูลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห้ว่า

โสตาปตติผล อาทิ เยลั ตานิ โสตาปตติผลาทีน, อริยผลานิ. (โสตาปตติผล + อาทิ)

โสตาปตติผล อ.โสตาปตติผล อาทิ เป็นต้น เยลั (อริยผลานิ) แห่งอริยผล ท. เหล่าใด
(อตุติ) มีอยู่, ตานิ (อริยผลานิ) อ.อริยผล ท. เหล่านั้น โสตาปตติผลาทีน ชื่อว่าโสตาปตติผลาทิ
(มีโสตาปตติผลเป็นต้น), ได้แก้อริยผลทั้งหลาย.

๙. สนฺตติมหามตฺตวตฺต ๗ (๑๑๕)

สนฺตติมหามตฺตวตฺต (มยา วุจฺจเต) ๗

สนฺตติมหามตฺตวตฺต อ.เรื่องแห่งมหาอำมาตย์ชื่อว่าสันตติ (มยา) อันข้าพเจ้า
(วุจฺจเต) จะกล่าว ๗

สนฺตติมหามตฺตวตฺต วุตตกัมมะใน วุจฺจเตฯ อาชยาตบทกัมมวาทก
มยา อนภิหิตกัตตาใน วุจฺจเต ๗

๙. เรื่องสันตติมหาอำมาตย์



๑. “อลงฺกโต เจปิ สมญฺจเรยฺยาติ อิมํ ฌมฺมเทสํ สตุถา เซตวเน วิหรนฺโต
สนฺตติมหามตฺตํ อารพฺภ กเถสิ ๗

สตุถา เซตวเน วิหรนฺโต สนฺตติมหามตฺตํ อารพฺภ “อลงฺกโต เจปิ สมญฺจเรยฺยาติ อิมํ
ฌมฺมเทสํ กเถสิ ๗

สตุถา อ.พระศาสดา วิหรนฺโต เมื่อทรงประทับ เขตวเน ในพระวิหารชื่อว่าเซตวัน
อารพฺภ ทรงปรารภ สนฺตติมหามตฺตํ ซึ่งมหาอำมาตย์ชื่อว่าสันตติ กเถสิ ตรัสแล้ว
อิมํ ฌมฺมเทสํ ซึ่งพระธรรมเทศานี้ “อลงฺกโต เจปิ สมญฺจเรยฺยาติ ว่า “อลงฺกโต
เจปิ สมญฺจเรยฺย” ดังนี้เป็นต้น ๗

พระศาสดา เมื่อทรงประทับอยู่ในพระเซตวัน ทรงปรารภสนฺตติมหาอำมาตย์ ตรัสพระ-
ธรรมเทศานี้ว่า “อลงฺกโต เจปิ สมญฺจเรยฺย” ดังนี้เป็นต้น

สตุถา สุกฺกัตตาใน กเถสิฯ อาชยาตบทกัตตวาทก “อลงฺกโต เจปิ สมญฺจเรยฺย”
สรุปะใน อิติฯ ศัพท์ อาชยัตถะใน อิมํ ฌมฺมเทสํ อิมํ วิเสสนะของ ฌมฺมเทสํฯ
อวุตตกัมมะใน กเถสิ เซตวเน วิสยาธาระใน วิหรนฺโตฯ อัมภันตริกิริยาของ สตุถา
สนฺตติมหามตฺตํ อวุตตกัมมะใน อารพฺภฯ สมานกาลกิริยาใน กเถสิ ๗

.....
.....

๒. โส หิ เอกสมึ กाले रम्ये पसेनकिगोसलसुस पञ्जुत् गुपितं वृषमेतुवा आकटो च
 โส (สนุดติมหามตุโต) หิ เอกสมึ กाले रम्ये पसेनकिगोसलसुस पञ्जुत् (โจเรहि) गुपितं
 वृषमेतुवा आकटो च

หิ दंजจะกล่าวโดยพิสดาร โส (สนุดติมหามตุโต) อ.มหาอำมาตย์ชื่อว่าสันตตินั้น
 ปञ्जुत् ยังปัจจันตชนบท รम्ये ของพระราชชา ปसेนकिगोसलसुส พระนามว่า
 ปसेนकिโกส (โจเรहि) गुपितं อันอันโจร ท. ให้กำเริบแล้ว वृषमेतुवा ให้เข้าไปสงบ
 แล้ว आकटो มาแล้ว เอกสมึ กाले ในกาลหนึ่ง ๆ

ดंजจะกล่าวโดยพิสดาร สันตติมหาอำมาตย์นั้น ยังปัจจันตชนบทของพระราชชาพระ
 นามว่าปसेนकिโกสที่พวกโจรให้กำเริบ ให้เข้าไปสงบแล้ว มาแล้วในกาลหนึ่ง

หิตัพทं विदुषा चोत्तरे सो विसेसनेषु สนुदतिमहामตุโต सुत्थกัตตาใน आकटो
 गितपत्तकत्तुवाจก एकस्मि विसेसनेषु काले कालसत्तमीने आकटो रम्ये सामि-
 सम्पन्नेषु पञ्जुत् पसेनकिगोसलसुस सन्नुवाविसेसनेषु रम्ये पञ्जुत् कारितकम्म
 ने वृषमेतुवा जोरेहि अनिहितकत्ताने गुपितेषु विसेसनेषु पञ्जुत् वृषमेतुवा
 पुपफकालकिरियाใน आकटो च

๓. อถสสุ ราชชา तुग्गुजे सत्तुत् ทิวसानิ रชชํ ทตุวา ऐकं नञ्जคित्तकुसल्लं อิตถิ อทาสि च

อถ อสสุ (สนุดติมหามตุตสสุ) ราชชา तुग्गुजे सत्तुत् ทิวसानि रชชํ ทตุวา ऐकं नञ्जคित्तकुसल्लं อิตถิ
 อทาสि च

อถ ครั้งนั้น ราชชา อ.พระราชชา तुग्गुजे ทรงยินดีแล้ว อสสุ (สนุดติมหามตุตสสุ)
 ต่อมหาอำมาตย์ชื่อว่าสันตตินั้น ทตุวา พระราชทานแล้ว รชชํ ซึ่งความเป็นแห่ง
 พระราชชา ทิวसानิ ลินวัน ท. สत्तुत् เจ็ด อทาสิ ได้พระราชทานแล้ว อิตถิ ซึ่งหญิง
 นञ्जคิต्तकुसल्लं ผู้ฉลาดในการพ้อนและการขับ ऐकं คนหนึ่ง ๆ

ครั้งนั้น พระราชชาทรงยินดีต่อสันตติมหาอำมาตย์นั้น ทรงพระราชทานรัชสมบัติ ๗ วัน
 ได้พระราชทานหญิงผู้ฉลาดในการพ้อนรำและการขับร้องคนหนึ่ง

อถ กาลสत्तमी ราชชา सुत्थกัตตาใน ओत्तरेषु आषयात्पत्तकत्तुवाจก असु विसेसने

ของ สันตติมหาอำมาตย์ สัมปทานใน ทศวา ตูฏุโจ วิเสสณะของ ราชา สตุต วิเสสณะ
ของ ทิวสานิๆ อัจฉันตสังโยคะใน ทศวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน อทาสิ เอก์ กิติ นัจจ-
คิตกุสล์ กิติ วิเสสณะของ อิตถิๆ อวุตตกัมมะใน อทาสิ ฯ

๔. โส สตุต ทิวสานิ สุรามทมตุโต หุตวา สตุตเม ทิวเส สพุพาลงการปฏิมณฺหิโต
หตุถิกขนุชวรคโต นหานตติถถิ คจจนฺโต สตุถาริ ปินฺทหาย ปวิสหนฺติ ทวารนฺตเร
ทิสฺวา หตุถิกขนุชวรคโตว สีสิ จาเลตฺวา วนฺทิ ฯ

โส (สันตติมหาอำมาตย์) สตุต ทิวสานิ สุรามทมตุโต หุตวา สตุตเม ทิวเส สพุพาลงการ-
ปฏิมณฺหิโต หตุถิกขนุชวรคโต นหานตติถถิ คจจนฺโต สตุถาริ ปินฺทหาย ปวิสหนฺติ ทวารนฺตเร
ทิสฺวา หตุถิกขนุชวรคโตว สีสิ จาเลตฺวา วนฺทิ ฯ

โส (สันตติมหาอำมาตย์) อ.มหาอำมาตย์ชื่อว่าสันตตินั้น สุรามทมตุโต เป็นผู้มาแล้ว
ด้วยความเมาเพราะสุรา ทิวสานิ สิ้นวัน ท. สตุต เจ็ด หุตวา เป็น สพุพาลงการ-
ปฏิมณฺหิโต ผู้ประดับแล้วด้วยเครื่องประดับทั้งปวง ทิวเส ในวัน สตุตเม ที่เจ็ด
หตุถิกขนุชวรคโต ผู้ไปแล้วบนคอแห่งข้างตัวประเสริฐ คจจนฺโต ไปอยู่ นหาน-
ตติถถิ สู้ทำเป็นที่อาบ ทิสฺวา เห็นแล้ว สตุถาริ ซึ่งพระศาสดา ปวิสหนฺติ ผู้เสด็จเข้าไป
อยู่ ปินฺทหาย เพื่อบิณฑบาต ทวารนฺตเร ในระหว่างแห่งประตู หตุถิกขนุชวรคโตว
ผู้ไปแล้วบนคอแห่งข้างตัวประเสริฐเที่ยว สีสิ ยังศิระษะ จาเลตฺวา ให้ไหวแล้ว วนฺทิ
ถวายบังคมแล้ว ฯ

สันตติมหาอำมาตย์นั้น เป็นผู้เมาด้วยความเมาเพราะสุรา สิ้น ๗ วัน ประดับด้วยเครื่อง
ประดับทั้งปวง ในวันที่ ๗ ผู้ไปบนคอข้างตัวประเสริฐ ไปสู่ท่าอาบน้ำ เห็นพระศาสดาผู้
กำลังเสด็จเข้าไปเพื่อบิณฑบาตในระหว่างประตู ผู้ไปบนคอข้างตัวประเสริฐนั้นแหละ
ยังศิระษะให้ไหวถวายบังคมแล้ว

โส วิเสสณะของ สันตติมหาอำมาตย์ๆ สุททกัตตาใน วนฺทิๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก สตุต
วิเสสณะของ ทิวสานิๆ อัจฉันตสังโยคะใน สุรามทมตุโตๆ วิกติกัตตาใน หุตวาๆ สมาน-
กาลกิริยาใน สพุพาลงการปฏิมณฺหิโต สตุตเม วิเสสณะของ ทิวเสๆ กาลสัตตมีใน
สพุพาลงการปฏิมณฺหิโตๆ กิติ หตุถิกขนุชวรคโต กิติ วิเสสณะของ สันตติมหาอำมาตย์

นหानติตถ์ สัมปาปญ์นัยกัมมะใน คจจุนโตๆ อัภันตรกิริยาของ สนุดติมหามตโต
 สตุถาร์ อวุตตกัมมะใน ทิสฺวา ปิณฑาย สัมปทานใน ปวิสนตฺๆ วิเสสณะของ สตุถาร์
 ทวารนุเตร วิสยาธาระใน ทิสฺวาๆ สมานกาลกิริยาใน หตฺถิกฺขนฺชวรคโต เอวคัพท
 อวชารณะเข้ากับ หตฺถิกฺขนฺชวรคโตๆ วิเสสณะของ สนุดติมหามตโต สีสํ การิตกัมมะ
 ใน จาเลตฺวาๆ สมานกาลกิริยาใน วนฺทึ ๕

๕. สตุถา สิตํ กตฺวา, “โก นุ โข ฆนฺเต สิตปาตุกรรมเหตุติ อานนฺทตฺเถเรน ปุฏฺโฐ
 สิตการณํ อจิกฺขนฺโต อาห “ปสฺส อานนฺท สนุดติมหามตฺตํ, อชฺชเว สพฺพการณ-
 ปฏิมณฺฑลิตฺว มม สนฺติกํ อคณฺตฺวา จตฺตูปทิกคาถาวसानเ อรหตฺตํ ปตฺวา สตุต-
 ตาลมตฺเต อากาเส นิสฺสิตฺวา ปรีนินฺพพายิสฺสตีติ ๕

สตุถา สิตํ กตฺวา, “โก นุ โข ฆนฺเต สิตปาตุกรรมเหตุ (โหติ)” อิติ อานนฺทตฺเถเรน ปุฏฺโฐ
 สิตการณํ อจิกฺขนฺโต อาห “(ตฺวํ) ปสฺส อานนฺท สนุดติมหามตฺตํ, (โส สนุดติมหามตฺโต) อชฺช
 เว สพฺพการณปฏิมณฺฑลิตฺว มม สนฺติกํ อคณฺตฺวา จตฺตูปทิกคาถาวसानเ อรหตฺตํ ปตฺวา
 สตุตตาลมตฺเต อากาเส นิสฺสิตฺวา ปรีนินฺพพายิสฺสตีติ ๕

สตุถา อ.พระศาสดา กตฺวา ทรงกระทำแล้ว สิตํ ซึ่งการแยม อานนฺทตฺเถเรน
 ปุฏฺโฐ ผู้อันพระอานนฺทผู้เถระ ทูลถามแล้ว อิติ ว่า “ฆนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ
 โก นุ โข อ.อะไรหนอแล สิตปาตุกรรมเหตุ เป็นเหตุแห่งการกระทำซึ่งการแยม
 ให้ปรากฏ (โหติ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ อจิกฺขนฺโต เมื่อตรัสบอก สิตการณํ ซึ่ง
 เหตุแห่งการแยม อาห ตรัสแล้ว อิติ ว่า “อานนฺท ตุก่อนอานนฺท (ตฺวํ) อ.เธอ
 ปสฺส จงดู สนุดติมหามตฺตํ ซึ่งมหาอำมาตย์ชื่อว่าสันตติ, (โส สนุดติมหามตฺโต)
 อ.มหาอำมาตย์ชื่อว่าสันตตินั้น สพฺพการณปฏิมณฺฑลิตฺว ผู้ประดับแล้วด้วยอาภรณ์
 ทั้งปวงเทียว อชฺช เว ในวันนี้หนั้นเทียว อคณฺตฺวา มาแล้ว สนฺติกํ ผู้สำนัก
 มม ของเรา ปตฺวา บรรลุแล้ว อรหตฺตํ ซึ่งความเป็นแห่งพระอรหันต์ จตฺตูปทิก-
 คาถาวसानเ ในกาลเป็นที่สิ้นสุดลงแห่งคาถาอันประกอบด้วยบทสี่ นิสฺสิตฺวา นั่งแล้ว
 อากาเส ในอากาศ สตุตตาลมตฺเต อันมีลำตาลเจ็ดเป็นประมาณ ปรีนินฺพพายิสฺสตี
 จักปรีนินฺพพาน” อิติ ดังนี้ ๕

พระศาสดาทรงทำการแยม ถูกพระอานนฺทผู้เถระทูลถามว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ

อะไรหนอแล เป็นเหตุแห่งการทำการแยมให้ปรากฏ” เมื่อตรัสบอกเหตุแห่งการแยม จึงตรัสว่า “ดูก่อนอาณนที เธอจงดูสันตติมหาอำมาตย์, สันตติมหาอำมาตย์นั้น ผู้ประดับด้วยอาภรณ์ทั้งปวงนั้นแหละ ในวันนี้แหละ มาสู่สำนักของเรา บรรลุพระอรหัต ในกาลเป็นที่สิ้นสุดแห่งคาถาที่ประกอบด้วยบท ๔ นังบนอากาศมี ๗ ชั่วลำตาลเป็น ประมาณ จักปรีนิพพาน”

สตถา สุทธกัตตาใน อาหะ อาชยาตบทกัตตวาจก ลิต์ อวุตตกัมมะใน กตวาจก ปุพพ-
กาลกิริยาใน ปุฏโจ “ภนฺเต อาลปนะ โภ สุทธกัตตาใน โหติฯ อาชยาตบทกัตตวาจก
นุคัพพํ ปุจจันตถะ โชคัพพํ วจนาลังการะ ลิตปาตุกรรมเหตุ วิกตีกัตตาใน โหติ”
อิติคัพพํ อากาเรใน ปุฏโจ อาณนทตเถเรน อนภิตกัตตาใน ปุฏโจฯ วิเสสนะของ
สตถา ลิตการณํ อวุตตกัมมะใน อาจิกขนฺโตฯ อัปภันตรกิริยาของ สตถา “อาณนท
อาลปนะ ตูวํ สุทธกัตตาใน ปสฺสฯ อาชยาตบทกัตตวาจก สนตติมหามตฺตํ อวุตต-
กัมมะใน ปสฺส, โส วิเสสนะของ สนตติมหามตฺโตฯ สุทธกัตตาใน ปรีนิพพายิสฺสตีฯ
อาชยาตบทกัตตวาจก เอวคัพพํ อวชารณะเข้ากับ อชฺชฯ กาลสัตตมีใน สพฺพภาภณ-
ปฏิมณฺฑลิต เอวคัพพํ อวชารณะเข้ากับ สพฺพภาภณปฏิมณฺฑลิตฯ วิเสสนะของ
สนตติมหามตฺโต มม สามีสัมพันธะใน สนฺติกํฯ สัมปาปฺญีเยกัมมะใน อาคนฺตวาจก
ปุพพกาลกิริยาใน ปตฺวา จตฺตูปทิกกาถวาสาเน กาลสัตตมีใน ปตฺวา อรหตฺตํ
สัมปาปฺญีเยกัมมะใน ปตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน นิสีทิตฺวา สตฺตตาลมตฺเต วิเสสนะ
ของ อากาเสฯ วิชยาชาระใน นิสีทิตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน ปรีนิพพายิสฺสตี” อิติคัพพํ
อากาเรใน อาห ๕

๖. มหาชน เถเรน สทฺธิ กเถนตฺสสฺส สตฺถุ วจนํ อสฺโสสิ ๕

มหาชน อ.มหาชน อสฺโสสิ ได้ฟังแล้ว วจนํ ซึ่งพระดำรัส สตฺถุ ของพระศาสดา
กเถนตฺสสฺส ผู้ตรัสอยู่ สทฺธิ กับ เถเรน ด้วยพระเถระ ๕

มหาชนได้ฟังพระดำรัสของพระศาสดาผู้ตรัสอยู่กับด้วยพระเถระ

มหาชน สุทธกัตตาใน อสฺโสสิฯ อาชยาตบทกัตตวาจก เถเรน สหัตถตติยาเข้ากับ
สทฺธิฯ กิริยาสมวายะใน กเถนตฺสสฺสฯ วิเสสนะของ สตฺถุฯ สามีสัมพันธะใน วจนํฯ
อวุตตกัมมะใน อสฺโสสิ ๕

๗. ตตถ มิจฉาทิฏฐิจกา จินตยีสฺสู “ปสฺสถ สมณสฺส โคตมสฺส กิริยํ, มุขมตฺตเมว ภาสติ, อชฺช กิเรส เอวํ สุรามทมตฺโต ยถาลงฺกโตว ตสฺส สนฺติเก ฌมฺมํ สุตฺวา ปรีนิพฺพายิสฺสติ; อชฺช นํ มุสฺสาวาทน นิคฺคณฺหิสฺสามาติ ฯ”

ตตถ (ชเนสฺ) มิจฉาทิฏฐิจกา (ชนา) จินตยีสฺสู “(ตุมฺเห) ปสฺสถ สมณสฺส โคตมสฺส กิริยํ, (สมโณ) โคตโม) มุขมตฺตํ เอว (วจนฺ) ภาสติ, อชฺช กิเร เอโส (สนฺตติมหามตฺโต) เอวํ สุรามทมตฺโต ยถาลงฺกโตว ตสฺส (สมณสฺส โคตมสฺส) สนฺติเก ฌมฺมํ สุตฺวา ปรีนิพฺพายิสฺสติ; (มยํ) อชฺช นํ (สมณฺ โคตมํ) มุสฺสาวาทน นิคฺคณฺหิสฺสามาติ ฯ”

ตตถ (ชเนสฺ) มิจฉาทิฏฐิจกา (ชนา) อ.- ในชน ท. เหล่านี้หนนา -ชน ท. ผู้มีความเห็นผิด จินตยีสฺสู คิดแล้ว อิติ ว่า “(ตุมฺเห) อ.ท่าน ท. ปสฺสถ จงดู กิริยํ ซึ่งกิริยาสมณสฺส ของพระสมณะ โคตมสฺส ผู้โคตม, (สมโณ) อ.พระสมณะ (โคตโม) ผู้โคตม ภาสติ ย่อมตรัส (วจนฺ) ซึ่งคำ มุขมตฺตํ เอว สักว่าปากนั้นเที่ยว, กิเร ได้ยินว่า เอโส (สนฺตติมหามตฺโต) อ.มหาอำมาตย์ชื่อว่าสันตตินั้น สุรามทมตฺโต เมแล้วด้วยความเมาเพราะสุรา เอวํ อย่างนี้ ยถาลงฺกโตว ผู้ประดับแล้วอย่างไรเที่ยว สุตฺวา ฟังแล้ว ฌมฺมํ ซึ่งธรรม สนฺติเก ในสำนัก ตสฺส (สมณสฺส โคตมสฺส) ของพระสมณะ ผู้โคตมนั้น ปรีนิพฺพายิสฺสติ จักปรีนิพพาน อชฺช ในวันนี้; (มยํ) อ.เรา ท. นิคฺคณฺหิสฺสาม จักขม นํ (สมณฺ โคตมํ) ซึ่งพระสมณะ ผู้โคตมนั้น อชฺช ในวันนี้ มุสฺสาวาทน ด้วยการกล่าวเท็จ” อิติ ดังนี้ ฯ”

บรรดาชนเหล่านั้น พวกชนผู้เป็นมิจฉาทิฏฐิ พวกกันคิดว่า “พวกท่านจงดูกิริยาของพระสมณะผู้โคตม, พระสมณะผู้โคตม ย่อมตรัสคำสักว่าปากเท่านั้น, ได้ยินว่า สันตติ-มหาอำมาตย์นั้น เมแล้วด้วยความเมาเพราะสุราอย่างนี้ ผู้ตามทีประดับแล้วนั้นแหละ ฟังธรรมในสำนักของพระสมณะผู้โคตมนั้น จักปรีนิพพานในวันนี้, พวกเราจักข่มพระสมณะผู้โคตมนั้นในวันนี้ ด้วยมุสฺสาวาท”

ตตถ วิเสสนะของ ชเนสฺๆ นิทธารณะใน มิจฉาทิฏฐิจกา ชนา มิจฉาทิฏฐิจกา วิเสสนะของ ชนาๆ นิทธารณะยะและสุททกัตตาใน จินตยีสฺสูๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก “ตุมฺเห สุททกัตตาใน ปสฺสถๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก สมณสฺส สามีสัมพันธะใน กิริยํ โคตมสฺส วิเสสนะของ สมณสฺส กิริยํ อวุตตกัมมะใน ปสฺสถ, สมโณ สุททกัตตาใน

ภาสติฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก โคตโม วิเสสณะของ สมโณ เอวคัพพ อวธารณะเข้า กับ มุขมตตต วิเสสณะของ วจนง อวุตตกัมมะใน ภาสติ, กิรคัพพ อนุสสวนัตถะ อชช กาลสัตตมีใน ปรีนิพพายีสุสตี เอโส วิเสสณะของ สนตติมหามตโตฯ สุทธกัตตาใน ปรีนิพพายีสุสตีฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก เอว กิริยาวิเสสณะใน สุรามทตโตฯ กิติ ยถาลงกโต กิติ วิเสสณะของ สนตติมหามตโต เอวคัพพ อวธารณะเข้ากับ ยถาลงกโต ตสส กิติ โคตมสส กิติ วิเสสณะของ สมณสสุฯ สามีสัมพันธะใน สนตติเกฯ วิสยาธาระใน สุตวา ฐมม อวุตตกัมมะใน สุตวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน ปรีนิพพายีสุสตี, มย สุทธกัตตาใน นิคคณหิสสามฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก อชช กาลสัตตมีใน นิคคณหิสสาม น กิติ โคตม กิติ วิเสสณะของ สมณฯ อวุตตกัมมะใน นิคคณหิสสาม มุสวาเวทน ภาระใน นิคคณหิสสาม” อิติคัพพ อาการะใน จินตยีสุฯ

๘. สมมาทิกุจิกา จินตยีสุ “อโห พุทธาน มหาภูภาโว, อชช พุทธลีพหุเจว สนตติ-
มหามตตลีพหุจ ทฏจ ลภิสสามาติฯ

สมมาทิกุจิกา (ชนา) จินตยีสุ “อโห พุทธาน มหาภูภาโว, (มย) อชช พุทธลีพหุ เจว
สนตติมหามตตลีพหุ จ ทฏจ ลภิสสามาติฯ

(ชนา) อ.ชน ท. สมมาทิกุจิกา ผู้มีความเห็นชอบ จินตยีสุ คิดแล้ว อิติ ว่า “อโห โอ
มหาภูภาโว อ.อานูภาพใหญ่ พุทธาน ของพระพุทเจ้า ท., (มย) อ.เรา ท. ลภิสสาม
จักได้ ทฏจ เพื่ออันดู พุทธลีพหุ เจว ซึ่งการเยื้องกรายแห่งพระพุทเจ้าด้วยนั้น
เทียว สนตติมหามตตลีพหุ จ ซึ่งการเยื้องกรายแห่งมหาอำมาตย์ชื่อว่าสันตติด้วย
อชช ในวันนี้” อิติ ดังนี้ฯ

พวกชนผู้เป็นสัมมาทิกุจิกิ พวกกันคิดว่า “โอ อานูภาพใหญ่ของพระพุทเจ้าทั้งหลาย,
พวกเราจักได้เพื่อจะดูการเยื้องกรายของพระพุทเจ้าด้วยนั้นแหละ การเยื้องกราย
ของสันตติมหาอำมาตย์ด้วย ในวันนี้”

สมมาทิกุจิกา วิเสสณะของ ชนาฯ สุทธกัตตาใน จินตยีสุฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก
“อโห อัจฉริยัตถะ พุทธาน สามีสัมพันธะใน มหาภูภาโวฯ ลิงคัตถะ, มย สุทธกัตตาใน
ลภิสสามฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก อชช กาลสัตตมีใน ลภิสสาม พุทธลีพหุ กิติ

สนุดติมหามตฺตลีพฺหํ กิตฺติ อวุตตกัมมะใน ทฏฺฐํ เอวศัพฺพํ อวธารณะเข้ากับ จจฺ
 สองศัพฺพํ ปทสมฺมจยัตถะเข้ากับ พุทฺธลีพฺหํ และ สนุดติมหามตฺตลีพฺหํ ทฏฺฐํ ตุมตฺถ-
 สัมปทานใน ลภิสฺสาม” อิตฺตฺพทฺ อากาละใน จินฺตยีสฺสุ ๕

๙. สนุดติมหามตฺโตปิ นหานตฺตเถ ทิวสภาคํ อุทกกีฬํ กิฬิตฺวา อุยฺยานํ คนฺตฺวา
 อาปานญุมิยํ นิสฺสิทฺ ๕

สนุดติมหามตฺโตปิ แม อ.มหาอำมาตย์ชื่อว่าสันตติ **กิฬิตฺวา** เล่นแล้ว **อุทกกีฬํ** เล่น
 ในน้ำ **ทิวสภาคํ** ตลอดส่วนแห่งวัน **นหานตฺตเถ** ที่ทำเป็นที่อาบ **คนฺตฺวา** ไปแล้ว
อุยฺยานํ สู่อุทยาน **นิสฺสิทฺ** นั่งแล้ว **อาปานญุมิยํ** ที่ภาคพื้นเป็นที่ดื่ม ๕

แม้สันตติมหาอำมาตย์เล่นกีฬาในน้ำตลอดทั้งวัน ที่ทำอาบน้ำ ไปสู่อุทยานแล้ว นั่งที่
 ภาคพื้นเป็นที่ดื่ม

อปีศัพฺพํ อเปกขัตถะเข้ากับ สนุดติมหามตฺโตจฺ สุทฺธกัตตาใน นิสฺสิทฺจฺ อาชยาตบท
 กัตตฺวาจก นหานตฺตเถ วิสยาธาระใน กิฬิตฺวา ทิวสภาคํ อัจจันตสังโยคะใน กิฬิตฺวา
 อุทกกีฬํ กิริยาวิเสสณะใน กิฬิตฺวาจฺ ปุพฺพกาลกิริยาใน คนฺตฺวา อุยฺยานํ สัมปาปฺถึญ-
 กัมมะใน คนฺตฺวาจฺ ปุพฺพกาลกิริยาใน นิสฺสิทฺ อาปานญุมิยํ วิสยาธาระใน นิสฺสิทฺ ๕

๑๐. สาปี อิตฺถิ รุจฺคมชฺเฒ โอตริตฺวา นจฺจคิตฺตํ ทสฺเสตฺตุ อารภิ, ตสฺสา สรีริลฺฬุหาย
 ทสฺสนตฺถิ สตฺตาทํ อปฺปาหารตฺยา ตํทิวสํ นจฺจคิตฺตํ ทสฺสยมานาย อนฺโตกฺกุจฺฉิยํ
 สตฺถกฺวาตา สมฺภูจฺยา หทยมฺสํ กนฺติตฺวา อคมฺสฺสุ ๕

สาปี อิตฺถิ รุจฺคมชฺเฒ โอตริตฺวา นจฺจคิตฺตํ ทสฺเสตฺตุ อารภิ, ตสฺสา (อิตฺถิยา) สรีริลฺฬุหาย
 ทสฺสนตฺถิ (อตฺตโน) สตฺตาทํ อปฺปาหารตฺยา ตํทิวสํ นจฺจคิตฺตํ ทสฺสยมานาย อนฺโตกฺกุจฺฉิยํ
 สตฺถกฺวาตา สมฺภูจฺยา หทยมฺสํ กนฺติตฺวา อคมฺสฺสุ ๕

สาปี อิตฺถิ อ.หญิงแม่นั้น **โอตริตฺวา** ข้ามลงแล้ว **รุจฺคมชฺเฒ** ในท่ามกลางแห่งที่
 ฟ้อนรำ **อารภิ** เริ่มแล้ว **ทสฺเสตฺตุ** เพื่ออันแสดง **นจฺจคิตฺตํ** ซึ่งการฟ้อนและการขับร้อง,
สตฺถกฺวาตา อ.ลมมีพิษเพียงดั่งศัสตราท. **สมฺภูจฺยา** ตั้งขึ้นพร้อมแล้ว **อนฺโตกฺกุจฺฉิยํ**
 ในภายในแห่งท้อง **ตสฺสา (อิตฺถิยา)** ของหญิงนั้น **ทสฺสยมานาย** ผู้แสดงอยู่ **นจฺจคิตฺตํ**

ซึ่งการพ้อนและการขับร้อง **ต๋ิวส์** ในวันนั้น (**อตุตโน**) **อปปาหารตาย** เพราะความที่แห่งตน เป็นผู้ที่มีอาหารน้อย **สตุดาห์** ตลอดวันเจ็ด **ทสุสนตุถ์** เพื่ออันแสดง **สรีรลีพุหาย** ซึ่งการเยื้องกรายแห่งสรีระ **กนุดิตวา** ตัดแล้ว **หทยมส์** ซึ่งเนื้อแห่งหทัย **อคมส์** ได้ไปแล้ว ฯ

หญิงแม้นั้น ข้ามลงในท่ามกลางที่พ้อนรำ เริ่มเพื่อจะแสดงการพ้อนรำและการขับร้อง ลมมีพิษดุจศัสตรา ตั้งขึ้นในภายในท้องของหญิงนั้น ผู้แสดงการพ้อนรำและการขับร้องในวันนั้น เพราะว่าตนมีอาหารน้อยตลอดสัปดาห์ เพื่ออันแสดงการเยื้องกรายแห่งสรีระ ได้ตัดเนื้อหัวใจไปแล้ว

อปีศัพท์ อเปกขัตตะเข้ากับ **สา** วิเสสนะของ **อิตถิ** สุทรกัตตาใน อารภิ อาชยาตบ ทกัตตฺวาจก รุจคมชฺเฒ **วิสยาธาระ**ใน **โตรีตฺวา** ปุพพกาลกิริยาใน อารภิ **นจจคิต์** อวุตตกัมมะใน **ทสุเสตุ** ตุมัตตสัมปทานใน อารภิ, **สตถกวาตา** สุทรกัตตาใน **อคมส์** อาชยาตบ ทกัตตฺวาจก **ตสุสา** วิเสสนะของ **อิตถิ** ยาย **สามีสัมพันธะ**ใน **อนโตกุจฉิ** **สรีรลีพุหาย** **ฉฺฉุจฺฉิ** อวุตตกัมมะใน **ทสุสนตุถ์** สัมปทานใน **อปปาหารตาย** **อตุตโน** ภาวาทิสัมพันธะใน **อปปาหารตาย** **สตุดาห์** **อัจฉนตสังโยคะ**ใน **อปปาหารตาย** ฤเหตุใน **สมุฏจาย** **ต๋ิวส์** **ทุดิยา** กาลสัตตมิใน **ทสุสมานาย** **นจจคิต์** อวุตตกัมมะใน **ทสุสมานาย** วิเสสนะของ **อิตถิ** **อนโตกุจฉิ** **วิสยาธาระ**ใน **สมุฏจาย** ปุพพกาลกิริยาใน **กนุดิตวา** **หทยมส์** อวุตตกัมมะใน **กนุดิตวา** **สมานกาลกิริยา**ใน **อคมส์** ฯ

๑๑. **สา** **ตังณณเฒ** **มุเชน** **เจว** **อกุชชี** **จ** **วิวฏฺเฐ** **กาลมกาสิ** ฯ

สา (**อิตถิ**) **ตังณ** **เฒ** **มุเชน** **เจว** **อกุชชี** **จ** **วิวฏฺเฐ** **กาล** **อกาสิ** ฯ

สา (**อิตถิ**) **อหญิง**นั้น **มุเชน** **เจว** ด้วยทั้งปากด้วยนั้นเทียว **อกุชชี** **จ** ด้วยทั้งนัยน์ตา **ท** ด้วย **วิวฏฺเฐ** **อันถน**แล้ว **อกาสิ** ได้กระทำแล้ว **กาล** ซึ่งกาละ **ตังณ** **เฒ** ในขณะนั้นนั้นเทียว ฯ

หญิงนั้น ด้วยทั้งปากและมีนัยน์ตาทั้งหลายนั้นแหละ ที่ถนออก ได้ทำกาละในขณะนั้นนั้นแหละ

สา วิเสสนะของ **อิตถิ** สุทรกัตตาใน **อกาสิ** อาชยาตบ ทกัตตฺวาจก **เฒศัพท์**

อวชารณะเข้ากับ ตัขณัฏ ทุติยากาลสัตตมีใน อกาลสิ มุเชน กิติ อกุขิหิ กิติ อิตถัมภูตะ
ของ อิตถึ เอวคัพท์ อวชารณะเข้ากับ จจ สอองคัพท์ ปทสมุจจยัตถะเข้ากับ มุเชน และ
อกุขิหิ วิวภูเหหิ วิเสสนะของ มุเชน และ อกุขิหิ กาลั อวุตตกัมมะใน อกาลสิ ๕

๑๒. สนุตติมหามตฺโต “อุปชาเรถ นนุติ วตฺวา, “นิริทุธา สามิติ วุตฺตมตฺเตเยว
พลวโสเกน อภิภูโต ๕

สนุตติมหามตฺโต “(ตุมฺเห) อุปชาเรถ น (อิตถึ)” อิติ วตฺวา, “(สา อิตถึ) นิริทุธา สามิติ (วเจเน
ชเนหิ) วุตฺตมตฺเต เอว (สนฺเต), พลวโสเกน อภิภูโต ๕

สนุตติมหามตฺโต อ.มหาอำมาตย์ชื่อว่าสันตติ วตฺวา กล่าวแล้ว อิติ ว่า “(ตุมฺเห)
อ.ท่าน ท. อุปชาเรถ จงใคร่ครวญ น (อิตถึ) ซึ่งหญิงนั้น” อิติ ดังนี้, (วเจเน) ครั้น
เมื่อคำ อิติ ว่า “สามิ ข้าแต่ นาย (สา อิตถึ) อ.หญิงนั้น นิริทุธา ดับแล้ว” อิติ ดังนี้
(ชเนหิ) วุตฺตมตฺเต เอว เป็นคำ สักว่า อันชน ท. กล่าวแล้วนั้นเทียว (สนฺเต) มีอยู่,
พลวโสเกน อันความเศร้าโศกอันมีกำลัง อภิภูโต ครอบงำแล้ว ๕

สันตติมหาอำมาตย์กล่าวว่า “พวกท่านจงใคร่ครวญหญิงนั้น”, เมื่อพวกชนสักว่ากล่าว
แล้วเทียวว่า “ข้าแต่ นาย หญิงนั้นดับแล้ว”, ก็ถูกความเศร้าโศกอันมีกำลังครอบงำแล้ว

สนุตติมหามตฺโต วุตตกัมมะใน อภิภูโต ๕ กิตบทกัมมวจาก “ตุมฺเห สุทธกัตตานิ
อุปชาเรถ ๕ อาชยตบทกัตตวจาก น วิเสสนะของ อิตถึ ๕ อวุตตกัมมะใน อุปชาเรถ”
อิตถึคัพท์ อาการะใน วตฺวา ๕ ปุพพกาลกิริยาใน อภิภูโต, “สามิ อาลปะนะ สา วิเสสนะ
ของ อิตถึ ๕ สุทธกัตตานิ นิริทุธา ๕ กิตบทกัตตวจาก” อิตถึคัพท์ สรุปะเน วเจเน ๕
ลักษณะใน สนฺเต ๕ ลักษณะกิริยา ชเนหิ อนภิหิตกัตตานิ วุตฺต- เอวคัพท์ อวชารณะ
เข้ากับ วุตฺตมตฺเต ๕ วิกติกัตตานิ สนฺเต, พลวโสเกน อนภิหิตกัตตานิ อภิภูโต ๕

๑๓. ตัขณณฺเวยสฺส สตุตฺตาหิ ปิตฺสุรา ตตฺตกปาเล อุกทพินฺทุ วิย ปริกฺขยํ อคฺมาสิ ๕

ตัขณัฏ เอว อสฺส (สนุตติมหามตฺตสฺส) สตุตฺตาหิ ปิตฺสุรา (ปริกฺขยํ คจฺจนฺต) ตตฺตกปาเล
อุกทพินฺทุ วิย ปริกฺขยํ อคฺมาสิ ๕

อสฺส (สนุตติมหามตฺตสฺส) ปิตฺสุรา อ.สุรา อันมหาอำมาตย์ชื่อว่าสันตตินั้น ตีม

แล้ว **สตตาทิ** ตลอดวันเจ็ด **อคมาสิ** ได้ถึงแล้ว **ปริกขยิ** ซึ่งความสิ้นไปรอบ **ตัมณิ** เหว ในขณะที่นั้นนั้นเทียว **อุทกพิณฑุ** **วिय** **ราวกะ** **อ.หยาดแห่งน้ำ** **ตตตกปาเล** **บน** **กระเบื้องอันร้อนแล้ว** (**คจจนุติ**) **อันถึงอยู่** (**ปริกขยิ**) ซึ่งความสิ้นไปรอบ ๗

สุราที่สันตติมหาอำมาตย์นั้นดื่มตลอดหนึ่งสัปดาห์ ได้ถึงความสิ้นไปรอบในขณะที่นั้นนั้นเอง **ดุจหยาดน้ำที่กระเบื้องร้อนถึงความสิ้นไปรอบอยู่ขณะนั้น**

ปีตสุรา สุทรกัตตาใน อคมาสิฯ อาชยาตบทกัตตุวาก **เอวศัพท** **อวธารณะ** เข้ากับ **ตัมณิ** ทุติยากาลสัตตมิใน อคมาสิ **อสุส** **วิเสส**นะของ **สนุตติมหามตตตสุ**ฯ **ฉัญฉฐิ**-**อนภิตกัตตาใน** **ปีต-** **สตตาทิ** **อัจฉนตสังโยคะ**ใน **ปีต-** **ปริกขยิ** **สัมปาปุณียกัมมะ** ใน **คจจนุติ**ฯ **วิเสส**นะของ **อุทกพิณฑุ** **ตตตกปาเล** **อุปลิเลสิกาธาระ**ใน **อุทกพิณฑุ**ฯ **อุปมาลึงคัตตะ** **วियศัพท** **อุปมา** **ไซตตะ**เข้ากับ **ปริกขยิ** **คจจนุติ** **ตตตกปาเล** **อุทกพิณฑุ** **ปริกขยิ** **สัมปาปุณียกัมมะ**ใน **อคมาสิ** ๗

๑๔. โส “น เม อิมิ โสกัง อญโณ นิพพาเปตุ สุกขิสฺสติ อญฺจตุร ตถาคเตนาติ พลกายปริวุโต สายณฺหสมเย สตุถุ สนฺติกั คนฺตฺวา วนฺทิตฺวา เอวมาห “ภนฺเต เอวรูโป เม โสโก อุปฺปนฺโน, ‘ตํ เม ตุมฺहे นิพพาเปตุ สุกขิสฺสเถธาติ อาคโตมฺหิ, ปฏฺฐิสฺสณฺ เม โหเถธาติ ๗

โส (สนุตติมหามตฺโต) “น เม อิมิ โสกัง อญโณ (ปุคฺคโล) นิพพาเปตุ สุกขิสฺสติ อญฺจตุร ตถาคเตนาติ (จินฺเตตฺวา) พลกายปริวุโต สายณฺหสมเย สตุถุ สนฺติกั คนฺตฺวา วนฺทิตฺวา เอว มาห “ภนฺเต เอวรูโป เม โสโก อุปฺปนฺโน, (อห) ‘ตํ (โสกัง) เม ตุมฺहे นิพพาเปตุ สุกขิสฺสเถธาติ (จินฺตเนน) อาคโต อมฺหิ, (ตุมฺहे) ปฏฺฐิสฺสณฺ เม โหเถธาติ ๗

โส (สนุตติมหามตฺโต) อ.มหาอำมาตย์ชื่อว่าสันตตินั้น (จินฺเตตฺวา) คิดแล้ว **อิติ** ว่า “**อญโณ (ปุคฺคโล)** อ.บุคคลอื่น **อญฺจตุร** **วัน** **ตถาคเตน** จากพระตถาคต **น** **สุกขิสฺสติ** **จัก**ไม่อาจ **เม อิมิ โสกัง นิพพาเปตุ** เพื่ออัน ยังความเศร้าโศกนี้ ของเรา ให้ดับ” **อิติ** **ตั้ง**นี้ **พลกายปริวุโต** **ผู้**อันหมุ่มแห่งกำลังพลแวดล้อมแล้ว **คนฺตฺวา** **ไป**แล้ว **สนฺติกั** **สู่**สำนัก **สตุถุ** ของพระศาสดา **สายณฺหสมเย** ในสมัยเป็นที่สิ้นไปแห่งวัน **วนฺทิตฺวา** **ถวาย**บังคมแล้ว **อาห** **กราบ**ทูลแล้ว **เอว** **อย่าง**นี้ **อิติ** ว่า “**ภนฺเต** **ข้า**แต่ **พระ**องค์ผู้เจริญ **โสโก** **อ.**ความเศร้าโศก **เอวรูโป** **อัน**มีอย่างนี้เป็นรูป **อุปฺปนฺโน** **เกิด**

ขึ้นแล้ว เม แก่ข้าพระองค์, (อห) อ.ข้าพระองค์ อาคโต เป็นผู้มาแล้ว (จินตเนห) ด้วยอันคิด อิติ ว่า ‘ตุมุเห อ.พระองค์ สกฺขิสฺสสจ จักอาจ ตํ (โสภ) เม นิพฺพาเปตุํ เพื่ออัน ยังความเศร้าโศกนั้น ของข้าพระองค์ ให้ดับ’ อิติ ดังนี้ อมุหิ ย่อมเป็น, (ตุมุเห) อ.พระองค์ ปฏิสรณํ เป็นที่พึ่งเฉพาะ เม ของข้าพระองค์ โหถ ของจงเป็น” อิติ ดังนี้ ๕

สันตติมหาอำมาตย์นั้น คิดว่า “บุคคลอื่น จักไม่อาจเพื่อจะยังความเศร้าโศกนี้ของเราให้ดับได้ เว้นจากพระตถาคต” ถูกกำลังพลแวดล้อม ไปสู่สำนักของพระศาสดาในสมัยเย็น ถวายบังคม กราบทูลอย่างนี้ว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ความเศร้าโศกของข้าพระองค์อันเห็นปานนี้ เกิดขึ้นแล้ว, ข้าพระองค์เป็นผู้มาด้วยอันคิดว่า ‘พระองค์จักอาจเพื่อจะยังความเศร้าโศกนี้ของข้าพระองค์ให้ดับได้’, ขอพระองค์จงเป็นที่พึ่งของข้าพระองค์เถิด”

โส วิเสสนะของ สนฺตติมหามตุโตจฺ สุทฺธกัตตาใน อาหจฺ อาชยตบทกัตตุวาจก “อญฺโณ วิเสสนะของ ปุคฺคโลจฺ สุทฺธกัตตาใน สกฺขิสฺสสฺสจฺ อาชยตบทกัตตุวาจก นคัพฺทํ ปฏิเสระใน สกฺขิสฺสสฺสตี เม สามีสัมพันธะใน โสภํ อิมํ วิเสสนะของ โสภํจฺ การิตกัมมะใน นิพฺพาเปตุํจฺ ตุมตฺถสัมปทานใน สกฺขิสฺสสฺสตี อญฺญตฺร กิริยาวิเสสนะใน สกฺขิสฺสสฺสตี ตถาคเตน ตติยาอปาทานใน อญฺญตฺร” อิติศัพฺทํ อาการะใน จินฺเตตฺวาจฺ ปุพฺพกาลกิริยาใน พลกายปริวฺตุโตจฺ วิเสสนะของ สนฺตติมหามตุโต สายณฺหสมเย กาลสัตตมึใน คนฺตุวา สตฺถุ สามีสัมพันธะใน สนฺตติกํจฺ สัมปาปฺญณียกัมมะใน คนฺตุวาจฺ ปุพฺพกาลกิริยาใน วฺนฺทิตฺวาจฺ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาห เอวํ กิริยาวิเสสนะใน อาห “ภนฺเต อาลปนะเอวรฺูโป วิเสสนะของ โสภโกจฺ สุทฺธกัตตาใน อฺุปฺปนโนจฺ กิตบทกัตตุวาจก เม สัมปทานใน อฺุปฺปนโน, อหํ สุทฺธกัตตาใน อมุหิจฺ อาชยตบทกัตตุวาจก ‘ตุมุเห สุทฺธกัตตาใน สกฺขิสฺสสฺสจฺ อาชยตบทกัตตุวาจก ตํ วิเสสนะของ โสภํจฺ การิตกัมมะใน นิพฺพาเปตุํ เม สามีสัมพันธะใน โสภํ นิพฺพาเปตุํ ตุมตฺถสัมปทานใน สกฺขิสฺสสฺสตี’ อิติศัพฺทํ สฺรฺูปใน จินฺตเนนจฺ ภาระใน อาคโตจฺ วิกิตกัตตาใน อมุหิ, ตุมฺเห สุทฺธกัตตาใน โหถจฺ อาชยตบทกัตตุวาจก ปฏิสรณํ วิกิตกัตตาใน โหถ เม สามีสัมพันธะใน ปฏิสรณํ” อิติศัพฺทํ อาการะใน อาห ๕

๑๕. อถ นั สตุถา “โสภัง นิพพาเปตุ์ สมตถสเสว สนฺตีกั อากโตสิ, อิมิสฺสา หิ อิตฺถิยา อิมินาว การณฺน มตกาเล ทว โรทฺหตฺสฺส ปคฺขริตอสนฺนุหิ จตฺตุนฺน มหาสมฺมทฺทาน์ อุกทโกโต อติเรกตรานีติ วตฺวา อิมั คากมาห

“ยั ปุพฺเพ, ตั วิโสเสหิ, ปจฺจนา เต มาหุ กิณฺจหนั,
มฺขเม เจ โน คหฺเสสฺสสิ, อุปสนฺโต จริสฺสสีติ ฯ

อถ นั (สนฺตติมหาตฺต) สตุถา “(ตฺว) โสภัง นิพพาเปตุ์ สมตถสฺส เอว (ปคฺคสฺส) สนฺตีกั อากโต อสิ, อิมิสฺสา หิ อิตฺถิยา อิมินาว การณฺน มตกาเล ทว โรทฺหตฺสฺส ปคฺขริตอสนฺนุหิ จตฺตุนฺน มหาสมฺมทฺทาน์ อุกทโกโต อติเรกตรานี (โหนฺติ)” อิติ วตฺวา อิมั คากมา

“ยั ปุพฺเพ (กิณฺจหนั อหุ, ตฺว) ตั (กิณฺจหนั) วิโสเสหิ, ปจฺจนา เต มา อหุ กิณฺจหนั,
(ตฺว) มฺขเม เจ (กิณฺจหนั) โน คหฺเสสฺสสิ, (ตฺว) อุปสนฺโต จริสฺสสีติ ฯ

อถ ครั้ํนั สตุถา อ.พระศาสดา วตฺวา ตรัสแล้ว นั (สนฺตติมหาตฺต) กะมหาอำมาตย์ชื่อว่าสันตตินั้น อิติ ว่า “(ตฺว) อ.เธอ อากโต เป็นผู้มาแล้ว สนฺตีกั สู้สำนัก (ปคฺคสฺส) ของบุคคล สมตถสฺส เอว ผู้สามารถนั้นเที่ยว โสภัง นิพพาเปตุ์ เพื่ออันยังความเศร้าโศก ให้ดับ อสิ ย่อมเป็น, หิ จริงอยู่ ปคฺขริตอสนฺนุหิ อ.น้ำตาอันไหล ออกแล้ว ท. ทว ของเธอ โรทฺหตฺสฺส ผู้ร้องให้อยู่ มตกาเล ในกาลเป็นที่ตายแล้ว อิมิสฺสา อิตฺถิยา แห่งหญิงนี้ อิมินาว การณฺน เพราะเหตุนี้เที่ยว อติเรกตรานี เป็นน้ำอันยิ่งกว่า อุกทโกโต กว่าน้ำ มหาสมฺมทฺทาน์ แห่งมหาสมฺมทฺท ท. จตฺตุนฺน สี (โหนฺติ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ อาก ตรัสแล้ว อิมั คากมา ซึ่งพระศาสดานี้ อิติ ว่า

“(กิณฺจหนั) อ.กิเลสชาติเป็นเครื่องกังวล ปุพฺเพ ในกาลก่อน ยั ไต (อหุ) ได้มีแล้ว, (ตฺว) อ.เธอ ตั (กิณฺจหนั) ยังกิเลสชาติเป็นเครื่องกังวลนั้น วิโสเสหิ จงให้เหือดแห้ง, กิณฺจหนั อ.กิเลสชาติเป็นเครื่องกังวล มา อหุ อย่าได้มีแล้ว เต แก่เธอ ปจฺจนา ในภายหลัง, เจ หากว่า (ตฺว) อ.เธอ โน คหฺเสสฺสสิ จักไม่ถือเอา (กิณฺจหนั) ซึ่งกิเลสชาติเป็นเครื่องกังวล มฺขเม ในท่ามกลางไซ้, ตฺว อ.เธอ อุปสนฺโต เข้าไปสงบแล้ว จริสฺสสิ จักเที่ยวไป” อิติ ดังนี้ ฯ

ครั้ํนั พระศาสดาตรัสกะสันตติมหาอำมาตย์นั้นว่า “เธอเป็นผู้มาสู่สำนักของบุคคล

ผู้สามารถเพื่อจะยังความเศร้าโศกให้ดับนั้นแหละ, แท้จริง น้ำตาที่ไหลออกทั้งหลายของเธอผู้ร้องให้อยู่ในกาลเป็นที่ตายของหญิงนี้ เพราะเหตุนี้แหละ เป็นน้ำมากยิ่งขึ้นกว่า กว่ำน้ำแห่งมหาสมุทรทั้ง ๔” ดังนี้ แล้วตรัสพระคาถานี้ว่า

“กิเลสชาติเป็นเครื่องกังวลในกาลก่อนได้มีแล้ว, เธอจงยัง
กิเลสชาติเป็นเครื่องกังวลนั้นให้เหือดแห้งไป, กิเลสชาติเป็น
เครื่องกังวล อย่าได้มีแก่เธอในภายหลัง, หากว่าเธอจักไม่ถือ
เอากิเลสชาติเป็นเครื่องกังวลในท่ามกลางไซ้, เธอเข้าไปสงบ
แล้ว จักเที่ยวไป”

อถ กาลสัตตมี สตุถา สุทธกัตตานิ อาหุ อาชยาตบทกัตตุวจาก น วิเสสนะของ
สนตติมหามตตุง อภิตกัมมะใน วตวา “ตุว สุทธกัตตานิ อสิ อาชยาตบทกัตตุวจาก
โสภ การิตกัมมะใน นิพพาเปตุง ตุมตถสัมปทานใน สมตถสุส เอวคัพท อวธารณะเข้า
กับ สมตถสุส วิเสสนะของ ปุคฺคผลสุส สามีสัมพันธะใน สนติกัง สัมปาปฏินียกัมมะ
ใน อาคโตฏ วิกติกัตตานิ อสิ, หิตัพท ทัพทกรณชิตกะ ปคฺขริตอสฺสุนิ สุทธกัตตา
ใน โหนติจ อาชยาตบทกัตตุวจาก อิมิสฺสา วิเสสนะของ อิตถิยา วิเสสนะของ
มตกาเล เอวคัพท อวธารณะเข้ากับ อิมินา วิเสสนะของ การณใน โรทนต์สุส
มตกาเล กาลสัตตมีใน โรทนต์สุส วิเสสนะของ ตว สามีสัมพันธะใน ปคฺขริตอสฺสุนิ
จตุหน วิเสสนะของ มหาสมุทฺทานัง สามีสัมพันธะใน อุกโตฏ อปาทานใน
อติเรกตรานิจ วิกติกัตตานิ โหนติ” อิตคัพท อาการะใน วตวา ปุพพกาลกิริยาใน
อาห อิม วิเสสนะของ คากัง อุตตกัมมะใน อาห

“ย วิเสสนะของ กิณฺจณัง สุทธกัตตานิ อหุ อาชยาตบท
กัตตุวจาก ปุพเพ กาลสัตตมีใน กิณฺจณ, ตว เหตุกัตตานิ
วิโสเสหิจ อาชยาตบทเหตุกัตตุวจาก ต วิเสสนะของ กิณฺจณัง
การิตกัมมะใน วิโสเสหิ, กิณฺจณ สุทธกัตตานิ อหุ อาชยาต-
บทกัตตุวจาก ปจฺจนา กาลสัตตมีใน อหุ เต สัมปทานใน อหุ
มาคัพท ปฏิสฺเสระใน อหุ, เจคัพท ปริกัปปัตถะ ตว สุทธกัตตา
ใน คหฺเสสฺสิจ อาชยาตบทกัตตุวจาก มชฺเฒ วิสยาราระใน
คหฺเสสฺสิ กิณฺจณ อุตตกัมมะใน คหฺเสสฺสิ โนคัพท ปฏิสฺเสระใน
คหฺเสสฺสิ, ตว สุทธกัตตานิ จริสฺสฺสิจ อาชยาตบทกัตตุวจาก

อุปสมุท วิเสสนะของ ตูว์” อิติศัพท์ สรุประใน อิมิ คากั ๗

๑๖. คากาปริโยसानะ สนุตติมหามตุโต อรหตุตฺ ปตฺวา อตฺตโน อายุสงฺขาริ โอลิเกนฺโต ตสฺส อปฺปวตฺตณภาวํ ฅตฺวา สตุถาริ อาห “ภนฺเต ปรีนิพฺพานํ เม อนุชานาถาติ ๗
- คากาปริโยसानะ สนุตติมหามตุโต อรหตุตฺ ปตฺวา อตฺตโน อายุสงฺขาริ โอลิเกนฺโต ตสฺส (อายุสงฺขารสฺส) อปฺปวตฺตณภาวํ ฅตฺวา สตุถาริ อาห “(ตุมฺเห) ภนฺเต ปรีนิพฺพานํ เม อนุชานาถาติ ๗

คากาปริโยसानะ ในกาลเป็นที่สิ้นสุดลงรอบแห่งพระคากา **สนุตติมหามตุโต** อ.มหาอำมาตย์ชื่อว่าสันตติ **ปตฺวา** บรรลุแล้ว **อรหตุตฺ** ซึ่งความเป็นแห่งอรหันต์ **โอลิเกนฺโต** ตรวจดูอยู่ **อายุสงฺขาริ** ซึ่งอายุสังขาร **อตฺตโน** ของตน **ฅตฺวา** รู้แล้ว **อปฺปวตฺตณภาวํ** ซึ่งความเป็นคืออันไม่เป็นไปทั่ว **ตสฺส (อายุสงฺขารสฺส)** แห่งอายุสังขารนั้น **อาห** กราบทูลแล้ว **สตุถาริ** กะพระศาสดา **อิติ** ว่า “**ภนฺเต** ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ **(ตุมฺเห)** อ.พระองค์ **อนุชานาถ** ของจงทรงอนุญาต **ปรีนิพฺพานํ** ซึ่งการปรีนิพพาน **เม** แก่ข้าพระองค์เถิด” **อิติ** ดังนี้ ๗

ในกาลจบพระคากา **สันตติมหาอำมาตย์**บรรลุพระอรหัตต์ ตรวจดูอายุสังขารของตน รู้ความไม่เป็นไปแห่งอายุสังขารนั้น จึงกราบทูลพระศาสดาว่า “**ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ** ขอพระองค์จงทรงอนุญาตการปรีนิพพานแก่ข้าพระองค์เถิด”

คากาปริโยसानะ กาลสัตตมีใน อาห สนุตติมหามตุโต สุทฺทกัตตาใน อาห ๗ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อรหตุตฺ สัมปาปฺณียกัมมะใน ปตฺวา ๗ ปุพฺพกาลกิริยาใน โอลิเกนฺโต อตฺตโน สามีสัมพันธะใน อายุสงฺขาริ ๗ อวุตตกัมมะใน โอลิเกนฺโต ๗ อัปฺภันตรกิริยาของ สนุตติมหามตุโต ตสฺส วิเสสนะของ อายุสงฺขารสฺส ๗ สามีสัมพันธะใน อปฺปวตฺตณภาวํ ๗ อวุตตกัมมะใน ฅตฺวา ๗ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาห สตุถาริ อภิติตกัมมะใน อาห “**ภนฺเต** อาลปนะ **ตุมฺเห** สุทฺทกัตตาใน อนุชานาถ ๗ อาชยาตบทกัตตฺวาจก **ปรีนิพฺพานํ** อวุตตกัมมะใน อนุชานาถ **เม** สัมปทานใน อนุชานาถ” **อิติศัพท์** อาการะใน อาห ๗

๑๗. สตุถา เตน กตกมฺมํ ชานนฺโตปิ “มุสวาเวเน นิคฺคณฺหนตุถิ สนฺนิปติตา มิจฺฉาภิฏฺฐิกา

โอกาส น ลภิสฺสนฺติ, ‘พุทฺธสิพฺพญฺเจว สนฺตติมหามตฺตสิพฺพญฺจ ปสฺสิสฺสามาติ
สนฺนิปติตา สมฺมาทิฏฺฐิกา อิมินา กตกมฺมํ สุตฺวา ปุณฺณเยสุ อาทริ กริสฺสนฺตีติ
สลฺลภฺเขตฺวา “เตนฺหิ ตยา กตกมฺมํ มยฺหิ กเถหิ, กเถนฺโต จ ภูมียํ จิโต
อกเถตฺวา สตฺตตาลมตฺเต อากาเส จิโต กเถหีติ อาห ๕

สตฺธา เตน (สนฺตติมหามตฺเตน) กตกมฺมํ ชานนฺโตปิ “มฺุสฺวาเวทน นิคฺคณฺหนตฺถํ สนฺนิปติตา
มิจฺฉาทิฏฺฐิกา (ชนา) โอกาส น ลภิสฺสนฺติ, ‘(มยฺ) พุทฺธสิพฺพญฺ เจว สนฺตติมหามตฺตสิพฺพญฺ จ
ปสฺสิสฺสามาติ (จินฺตเนน) สนฺนิปติตา สมฺมาทิฏฺฐิกา (ชนา) อิมินา (สนฺตติมหามตฺเตน) กตกมฺมํ
สุตฺวา ปุณฺณเยสุ อาทริ กริสฺสนฺตีติ สลฺลภฺเขตฺวา “เตนฺหิ (ตฺว) ตยา กตกมฺมํ มยฺหิ กเถหิ, (ตฺว)
กเถนฺโต จ ภูมียํ จิโต อกเถตฺวา สตฺตตาลมตฺเต อากาเส จิโต กเถหีติ อาห ๕

สตฺธา อ.พระศาสดา ชานนฺโตปิ แม้ทรงทราบอยู่ เตน (สนฺตติมหามตฺเตน) กตกมฺมํ
ซึ่งกรรม อันมหาอำมาตย์ชื่อว่าสันตตินั้น กระทำแล้ว สลฺลภฺเขตฺวา ทรงกำหนดแล้ว
อิติ ว่า “(ชนา) อ.ชน ท. มิจฺฉาทิฏฺฐิกา ผู้มีความเห็นผิด สนฺนิปติตา ผู้ประชุมกัน
แล้ว นิคฺคณฺหนตฺถํ เพื่ออันข่ม มฺุสฺวาเวทน ด้วยการกล่าวเท็จ น ลภิสฺสนฺติ จักไม่
ได้ โอกาส ซึ่งโอกาส, (ชนา) อ.ชน ท. สมฺมาทิฏฺฐิกา ผู้มีความเห็นชอบ สนฺนิปติตา
ผู้ประชุมกันแล้ว (จินฺตเนน) ด้วยอันคิด อิติ ว่า ‘(มยฺ) อ.เรา ท. ปสฺสิสฺสาม จักดู
พุทฺธสิพฺพญฺ เจว ซึ่งการเยื้องกรายของพระพุทฺธเจ้าด้วยนั้นเทียว สนฺตติมหามตฺต-
สิพฺพญฺ จ ซึ่งการเยื้องกรายของมหาอำมาตย์ชื่อว่าสันตติด้วย’ อิติ ดังนี้ สุตฺวา ฟัง
แล้ว อิมินา (สนฺตติมหามตฺเตน) กตกมฺมํ ซึ่งกรรม อันมหาอำมาตย์ชื่อว่าสันตตินั้น
กระทำแล้ว กริสฺสนฺติ จักกระทำ อาทริ ซึ่งความเอื้อเพื่อ ปุณฺณเยสุ ในบุญ ท.” อิติ
ดังนี้ อาห ตรัสแล้ว อิติ ว่า “เตนฺหิ ถ้าอย่างนั้น (ตฺว) อ.เธอ กเถหิ จงบอก ตยา
กตกมฺมํ ซึ่งกรรม อันเธอ กระทำแล้ว มยฺหิ แก่เรา, จ อนึ่ง (ตฺว) อ.เธอ กเถนฺโต
เมื่อบอก จิโต ยินแล้ว ภูมียํ ที่ภาคพื้น อกเถตฺวา ไม่บอกแล้ว จิโต ยินแล้ว
อากาเส ในอากาศ สตฺตตาลมตฺเต อันมีต้นตาลเจ็ดเป็นประมาณ กเถหิ จงบอก”
อิติ ดังนี้ ๕

พระศาสดาแม้ทรงทราบกรรมที่สันตติมหาอำมาตย์นั้นทำแล้ว ทรงกำหนดว่า “พวก
ชนที่เป็นมิจฺฉาทิฏฺฐิ ผู้ประชุมกันเพื่อจะข่มด้วยมฺุสฺวาเวทน จักไม่ได้อีก, พวกชนที่เป็น
สมฺมาทิฏฺฐิ ผู้ประชุมกันด้วยอันคิดว่า ‘พวกเราจักชมการเยื้องกรายของพระพุทฺธเจ้า

และการเยื้องกรายของสันตติมหาอำมาตย์นั้นแหละ” ฟังกรรมที่สันตติมหาอำมาตย์นี้
 ทำแล้ว จักทำความเอื้อเฟื้อในบุญทั้งหลาย” จึงตรัสว่า “ถ้าเช่นนั้น เธอจงบอกกรรม
 ที่เธอทำแล้วแก่เรา, อนึ่ง เธอเมื่อบอก ยืนที่ภาคพื้น ไม่บอกแล้ว ยืนในอากาศ
 มีประมาณ ๗ ลำตาล จงบอกเถิด”

สตถา สุทธกัตตาในอาหฺว อาชยาตบทกัตตฺวาจก เตนวิเสสณะของ สนฺตติมหาตฺเตนญ
 อนภิตกัตตาใน กต- กตกมฺมํ อวุตตกัมมะใน ชานนฺโต อปิตฺทํ อเปกขัตถะเข้ากับ
 ชานนฺโตญ อัมภันตฺรกีรียาของ สตถา “สนฺนิปติตา กิตฺติ มิจฺฉาภิภูจิกา กิตฺติ วิเสสณะ
 ของ ชนาญ สุทธกัตตาใน ลภิสฺสนฺติญ อาชยาตบทกัตตฺวาจก มุสวาเวทน ภาระใน
 นิคฺคณฺหนตฺถํ สัมปทานใน สนฺนิปติตา โอภาสํ อวุตตกัมมะใน ลภิสฺสนฺติ นคฺพิทํ
 ปฏิเสระใน ลภิสฺสนฺติ, สนฺนิปติตา กิตฺติ สมฺมาภิภูจิกา กิตฺติ วิเสสณะของ ชนาญ สุทธกัตตา
 ใน กริสฺสนฺติญ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ‘มยฺ สุทธกัตตาใน ปสฺสิสฺสามญ อาชยาตบท-
 กัตตฺวาจก พุทฺธลึพฺหํ กิตฺติ สนฺตติมหาตฺตลึพฺหํ กิตฺติ อวุตตกัมมะใน ปสฺสิสฺสาม
 เอวคฺพิทํ อวธารณะเข้ากับ จจฺย สองคฺพิทํ ปทสมฺมจยัตถะเข้ากับ พุทฺธลึพฺหํ และ
 สนฺตติมหาตฺตลึพฺหํ’ อิตฺติคฺพิทํ สฺรุปะไน จินฺตเนนญ ภาระใน สนฺนิปติตา อิมินา
 วิเสสณะของ สนฺตติมหาตฺเตนญ อนภิตกัตตาใน กต- กตกมฺมํ อวุตตกัมมะใน
 สุตฺวาญ ปุพฺพกาลกีรียาใน กริสฺสนฺติ ปุณฺณเยสุ วิสยาธาระใน อาทฺรญ อวุตตกัมมะใน
 กริสฺสนฺติ” อิตฺติคฺพิทํ อาการะใน สลฺลกฺเขตฺวาญ ปุพฺพกาลกีรียาใน อาห “เตนหิ
 อุกฺโขชนัตถะ ตฺวํ สุทธกัตตาใน กเถหิญ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ตยา อนภิตกัตตาใน
 กต- กตกมฺมํ อวุตตกัมมะใน กเถหิ มยฺหํ สัมปทานใน กเถหิ, จคฺพิทํ สัมปิณฺหนัตถะ
 ตฺวํ สุทธกัตตาใน กเถหิญ อาชยาตบทกัตตฺวาจก กเถนฺโต อัมภันตฺรกีรียาของ ตฺวํ
 ภูมิมยฺ วิสยาธาระใน จิโตญ วิเสสณะของ ตฺวํ อกเถตฺวาญ ปุพฺพกาลกีรียาใน จิโต สตฺต-
 ตาลมตฺเต วิเสสณะของ อากาเสญ วิสยาธาระใน จิโตญ วิเสสณะของ ตฺวํ” อิตฺติคฺพิทํ
 อาการะใน อาห ๕

๑๘. โส “สาธุ ภาเนตฺติ สตฺถารํ วนฺทิตฺวา เอกตาลปฺปมาณํ อุกฺคกมฺมํ โอรุหิตฺวา ปฺน
 สตฺถารํ วนฺทิตฺวา อุกฺคจฺจนฺโต ปฏิปาฏิยา สตฺตตาลปฺปมาณํ อากาเส ปฺลลฺงเกน
 นิสิตฺติวา “สุณฺณถ เม ภาเนตฺ ปุพฺพกมฺมนฺติ อาห: “อิโต เอกนฺวฺเต กปฺเป วิปฺสฺสิ
 พุทฺธกาเล พนฺธุมนฺตฺนคเร เอกสมฺมึ กุเล นิพฺพตฺติตฺวา จินฺเตสฺสิ ‘กินฺนุ โข ปเรสฺ

เจหนั วา ปีพณั วา อกรณกมฺมุนฺติ อุปฺชาเรนฺโต ปุณฺณเยสุ โขสนกมฺมํ ทิสฺวา ตโต
 ปฏฺจาย ตํ กมฺมํ กโรนฺโต มหาชนํ สฺมาทเปตฺวา ‘ปุณฺณานิ กโรถ, อุโปสถทิวเสสุ
 อุโปสถํ สฺมาทียถ, ทานํ เทถ, ฌมฺมํ สุณฺณถ; พุทฺธรตนาทีหิ สทิสฺสํ อณฺณํ นาม นตฺถิ,
 ตินฺณํ รตนาณํ สกฺกาโร กโรถาติ อุกุโฆเสนฺโต วิจรามิ; ตสฺส มยฺหํ สทฺทํ สุตฺวา
 พุทฺธปิตา พนฺธุโฆ มหาราชา มํ ปกฺโกสาเปตฺวา ‘ตาท กิ กโรนฺโต วิจรสฺสิตฺติ
 ปุจฺจิตฺวา, ‘เทว ตินฺณํ รตนาณํ คุณํ ปกาเสตฺวา มหาชนํ ปุณฺณกมฺเมสุ
 สฺมาทเปนฺโต วิจรามิตฺติ วุตฺเต, ‘กตฺถ นิสินฺโน วิจรสฺสิตฺติ ปุจฺจิตฺวา, ‘ปทฺสาว เทวาทิ
 วุตฺเต, ‘ตาท น ตฺวํ เหวํ วิจริตฺตุ อรหฺสิ, อิมํ ปุปฺผทามํ ปิลนฺธิตฺวา อสฺสปีฏฺเจ
 นิสินฺโน วิจราติ มยฺหํ มุตฺตาทามสทิสฺสํ ปุปฺผทามํ ทตฺวา ทนฺตํ อสฺสํ อทาสิ: ถถ มํ
 รณฺญา ทินฺนปรีหาเรณ ตเถว อุกุโฆเสตฺวา วิจรณฺตํ ปุณฺปิ ราชสา ปกฺโกสาเปตฺวา
 ‘ตาท กิ กโรนฺโต วิจรสฺสิตฺติ ปุจฺจิตฺวา, ‘ตเทว เทวาทิ วุตฺเต, ‘ตาท อสฺโสปี เต
 นานุจฺฉวิโก, อิธ นิสฺสิตฺวา วิจราติ จตฺตฺสิณฺชวฺยตฺตํ รถํ อทาสิ: ตตฺติยวาเรปิ เม ราชสา
 สทฺทํ สุตฺวา ปกฺโกสาเปตฺวา ‘ตาท กิ กโรนฺโต วิจรสฺสิตฺติ ปุจฺจิตฺวา, ‘ตเทว เทวาทิ
 วุตฺเต, ‘ตาท รโถปิ เต นานุจฺฉวิโกติ มยฺหํ มหนฺตํ โภคํ มหาปสาชณฺณจ ทตฺวา
 เอกํ หตฺถิ อทาสิ: สุวาทํ สพฺพภาภรณปฏฺฏิมณฺฑลิตโต หตฺถิกฺขนฺเช นิสฺสิตฺวา อสฺสิตฺวสฺส-
 สหฺสฺसानิ ฌมฺมโฆสฺสกมฺมํ อกาสิ; ตสฺส เม เอตฺตํ กาลํ กายโต จนฺทนคฺนฺโห
 วายติ, มฺขโต อุปฺปลคฺนฺโห วายติ; อิทํ มยา กตฺกมฺมุนฺติ ฯ

โส (สนฺตติมหามตฺโต) “สาธุ ภาณเตติ (สมฺปฏฺฏิจฺจิตฺวา) สตฺถารํ วนฺทิตฺวา เอกตาลปฺปมาณํ
 (อากาสํ) อุกฺคฺมม อโรหิตฺวา ปุณฺ สตฺถารํ วนฺทิตฺวา อุกฺคฺจฺฉนฺโต ปฏฺฏิปาฏฺฐิยา สตฺตตาลปฺปมาณ
 อากาเส ปลฺลงฺเกน นิสฺสิตฺวา “(ตฺมุเห) สุณฺณถ เม ภาณเต ปุพฺพกมฺมุนฺติ (วตฺวา) อาห: “(อหํ)
 อิตโต (ภทฺทกปฺโต) เอกนฺวเต กปฺเป วิปฺสฺสิพุทฺธกาเล พนฺธุมฺตึนคฺเร เอกสฺมี กุเล นิพฺพตฺติตฺวา
 จินฺเตสิ ‘กิ (กมฺมํ) นุ โข ปเรสฺ (ชนานํ) เจหนั วา ปีพณั วา อกรณกมฺมํ (โหติ)” อิติ
 อุปฺชาเรนฺโต ปุณฺณเยสุ โขสนกมฺมํ ทิสฺวา ตโต (กาลโต) ปฏฺจาย ตํ กมฺมํ กโรนฺโต มหาชนํ
 สฺมาทเปตฺวา ‘(ตฺมุเห) ปุณฺณานิ กโรถ, (ตฺมุเห) อุโปสถทิวเสสุ อุโปสถํ สฺมาทียถ, (ตฺมุเห) ทานํ
 เทถ, (ตฺมุเห) ฌมฺมํ สุณฺณถ; พุทฺธรตนาทีหิ (รตเนหิ) สทิสฺสํ อณฺณํ (รตนํ) นาม นตฺถิ, (ตฺมุเห)
 ตินฺณํ รตนาณํ สกฺกาโร กโรถาติ อุกุโฆเสนฺโต วิจรามิ; ตสฺส มยฺหํ สทฺทํ สุตฺวา พุทฺธปิตา
 พนฺธุโฆ มหาราชา (ปุคฺคฺล) มํ ปกฺโกสาเปตฺวา ‘(ตฺว) ตาท กิ (กมฺม) กโรนฺโต วิจรสฺสิตฺติ
 ปุจฺจิตฺวา, ‘(อหํ) เทว ตินฺณํ รตนาณํ คุณํ ปกาเสตฺวา มหาชนํ ปุณฺณกมฺเมสุ สฺมาทเปนฺโต

วิจารณ์ดี (วจน มยา) วุฑฺเต, '(ตุ) กตถ (จาเน) นิสฺนโน วิจารณ์ดี ปุจฺจิตฺวา, '(อ) ปทสว (วิจารณ์) เทวาทิ (วจน มยา) วุฑฺเต, 'ตาท น ตฺว เอิ วิจฺจิตฺ อรหสิ, (ตุ) อิม ปุพฺพทามํ ปิลนฺธิตฺวา อสฺสปฏิจฺเจ นิสฺนโน วิจารณ์ดี (วตฺวา) มยฺหํ มุตฺตาทามสทิสํ ปุพฺพทามํ ทตฺวา (ปุคฺคเลน) ทนฺตํ อสฺสํ อทาสิ: อถ (ปุคฺคล) มํ รณฺณา ทินฺนปริหาเรน ตถา เอิ อุกฺโขเสตฺวา วิจารณ์ดี ปุณฺปิ ราชา ปกฺโกสาเปตฺวา '(ตุ) ตาท กิ (กมฺม) กโรนฺโต วิจารณ์ดี ปุจฺจิตฺวา, '(อ) ตํ เอิ (โฆสนกมฺม กโรนฺโต วิจารณ์ดี) เทวาทิ (วจน มยา) วุฑฺเต, 'ตาท อสฺโสปี เต น อนุจฺฉวิโก (โหติ), (ตุ) อิท (รณ) นิสฺสิทิตฺวา วิจารณ์ดี (วตฺวา) จตฺตฺสิทฺตฺวตฺตํ รณํ อทาสิ: ตตฺติยวเรปี เม ราชา สทฺทํ สุตฺวา (ปุคฺคล) ปกฺโกสาเปตฺวา '(ตุ) ตาท กิ (กมฺม) กโรนฺโต วิจารณ์ดี ปุจฺจิตฺวา, '(อ) ตํ เอิ (โฆสนกมฺม กโรนฺโต วิจารณ์ดี) เทวาทิ (วจน มยา) วุฑฺเต, 'ตาท โรถปี เต น อนุจฺฉวิโก (โหติ)" อิติ (วตฺวา) มยฺหํ มหนฺตํ โภคํ (จ) มหาปสาธนํ จ ทตฺวา เอกํ หตฺถิ อทาสิ: โส อํ สพฺพพารณปฏิมณฺหิตฺวา หตฺถิกฺขนฺเช นิสฺสิทิตฺวา อสฺสิทิวสฺส- สหสฺसानิ ฐมฺมโฆสกกมฺม อทาสิ; ตสฺส เม เอตฺตํ กาลํ กายโต จนฺทนคฺนฺโช วายติ, มุขโต อุปฺปลคฺนฺโช วายติ; อิทํ (กมฺม) มยา กตฺกมฺม (โหติ)" อิติ ฯ

โส (สันตติมหาอำมาตย์) อ.มหาอำมาตย์ชื่อว่าสันตตินั้น (สมปฏิจฺจิตฺวา) รับพร้อมแล้ว อิติ ว่า "ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ สารุ อ.ดีละ" อิติ ดังนี้ วนฺทิตฺวา ถวายบังคมแล้ว สตฺถาริ ซึ่งพระศาสดา อุกฺคฺมม เหาะขึ้นไปแล้ว (อากาศ) สู้อากาศ เอกतालปฺปมาณํ มีลำตาลต้นหนึ่งเป็นประมาณ โอรฺหิตฺวา ลงแล้ว วนฺทิตฺวา ถวายบังคมแล้ว สตฺถาริ ซึ่งพระศาสดา ปุณ อิก อุกฺคฺจฺฉนฺโต เหาะขึ้นไปอยู่ นิสฺสิทิตฺวา หนึ่งแล้ว อากาเส ในอากาศ สตฺตतालปฺปมาณํ มีลำตาลเจ็ดเป็นประมาณ ปฏิปาฏิยา ตามลำดับ ปลลฺงเกน โดยบัลลังก์ (วตฺวา) กราบทูลแล้ว อิติ ว่า "ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ (ตุมฺเห) อ.พระองค์ สุณนถ ขอจงสดับ ปุพฺพกมฺม ซึ่งกรรมในกาลก่อน เมของข้าพระองค์" อิติ ดังนี้ อาห กราบทูลแล้ว อิติ ว่า "(อ) อ.ข้าพระองค์ นีพฺพตฺติตฺวา บังเกิดแล้ว กุเล ในตระกูล เอกสฺมิ ตระกูลหนึ่ง พนฺธุมตีนคเร ในพระนครชื่อว่าพันธุมดี วิปฺสฺสิทฺตฺวา ในกาลแห่งพระพุทธเจ้าพระนามว่าวิปฺสฺสิทฺตฺวา กปฺเป ในกัปปิ เอกนฺวเต แก้วสิบเอ็ด อิตฺ (กทฺทกปฺปโต) แต่ภัทฺรกัปปินี้ จินฺเตสฺสิ คิดแล้ว อิติ ว่า 'กิ (กมฺม) นุ โข อ.กรรมอะไรหนอแล อกรรมกมฺม เป็นการทำงานอันไม่กระทำ เจทฺหนฺ วา ซึ่งการตัดหรือ ปิพฺสนฺ วา หรือว่าซึ่งการเบียดเบียน ปเรสฺสิ (ชานน) ซึ่งชน ท. เหล่าอื่น (โหติ) ย่อมเป็น' อิติ ดังนี้ อุปฺธาเรนฺโต ไคร่ครวญอยู่

ทิสฺวา เห็นแล้ว โขสนกมฺม ซึ่งกรรมคือการปาวร้อง ปุญฺเญสุ ในบุญ ท. กโรหฺโต
 กระทำอยู่ ตํ กมฺม ซึ่งกรรมนั้น ปญฺจาย จำเดิม ตโต (กาลโต) แต่กาลนั้น
 สมบาทเปตฺวา ชักชวนแล้ว มหาชน ซึ่งมหาชน อุคฺโขเมเสหฺโต วิจารณ์ ย่อมเที่ยว
 ปาวร้องอยู่ อิติ ว่า '(ตุมฺเห) อ.ท่าน ท. กโรธ จงกระทำ ปุญฺญาหิ ซึ่งบุญ ท.,
 (ตุมฺเห) อ.ท่าน ท. สมทียถ จงสมทาทน อุโปสถิ ซึ่งอุโบสถ อุโปสทิวเสสุ ในวัน
 แห่งอุโบสถ ท., (ตุมฺเห) อ.ท่าน ท. เทถ จงถวาย ทาน ซึ่งทาน, (ตุมฺเห) อ.ท่าน ท.
 สุนาท จงฟัง ธมฺม ซึ่งธรรม, อญฺญิ (รัตน) นาม ชื่อ อ.รัตนะอื่น สทิสฺ อั้นเช่นกับ
 พุทฺธรัตนาทิ (รัตน) ด้วยรัตนะ ท. มีรัตนะคือพระพุทธเจ้าเป็นต้น นตฺถิ ย่อม
 ไม่มี, (ตุมฺเห) อ.ท่าน ท. กโรธ จงกระทำ สกฺกาโร ซึ่งสักการะ รัตนานํ แก่รัตนะ ท.
 ตินฺนํ สาม' อิติ ดังนี้; มหาราชฯ อ.พระราชฯผู้ใหญ่ พหฺรุโธ พระนามว่าพันธุ
 มะ พุทฺธปีตา ผู้เป็นพระบิดาของพระพุทธเจ้า สุตฺวา ทรงสดับแล้ว สทฺทํ ซึ่งเสียง
 ตสฺส มยฺหํ ของข้าพระองค์นั้น (ปุคฺคฺล) ทรงยังบุคคล ปกฺโกสาเปตฺวา ให้ร้องเรียก
 แล้ว มํ ซึ่งข้าพระองค์ ปุจฺฉิตฺวา ตรัสถามแล้ว อิติ ว่า 'ตาด ดูก่อนพ่อ (ตุว) อ.เธอ
 กโรหฺโต วิจารณ์ ย่อมเที่ยวกระทำอยู่ ก็ (กมฺม) ซึ่งกรรมอะไร?' อิติ ดังนี้, (วจฺเห)
 ครั้นเมื่อคำ อิติ ว่า 'เทว ข้าแต่พระองค์ผู้สมมุติเทพ (อห) อ.ข้าพระองค์ ปกาเสตฺวา
 ประกาศแล้ว คุณํ ซึ่งคุณ รัตนานํ ของรัตนะ ท. ตินฺนํ สาม สมบาทเปหฺโต วิจารณ์
 ย่อมเที่ยวไปชักชวนอยู่ มหาชน ซึ่งมหาชน ปุญฺญกมฺเมสุ ในกรรมอันเป็นบุญ ท.' อิติ
 ดังนี้ (มยา) อันข้าพระองค์ วุตฺเต กราบทูลแล้ว, ปุจฺฉิตฺวา ตรัสถามแล้ว อิติ ว่า '(ตุว)
 อ.เธอ นิสฺสินฺโน นิ่งแล้ว กตฺถ (จาเห) ในที่ไหน วิจารณ์ ย่อมเที่ยวไป' อิติ ดังนี้, (วจฺเห)
 ครั้นเมื่อคำ อิติ ว่า 'เทว ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ (อห) อ.ข้าพระองค์ (วิจารณ์) ย่อมเที่ยวไป
 ปทสฺวา ด้วยเท้าเที่ยว' อิติ ดังนี้ (มยา) อันข้าพระองค์ วุตฺเต กราบทูลแล้ว, (วตฺวา)
 ตรัสแล้ว อิติ ว่า 'ตาด ดูก่อนพ่อ ตุว อ.เธอ อรหฺสิ ย่อมควร วิจารณ์ เพื่ออันเที่ยวไป
 เอรุ อย่างนี้ น หามิได้, (ตุว) อ.เธอ ปิลนฺธิตฺวา ประดับแล้ว อิมํ ปุปฺพทามํ ซึ่งพวง
 แห่งดอกไม้ นิสฺสินฺโน นิ่งแล้ว อสฺสปิฏฺเจ บนหลังแห่งม้า วิจารณ์ จงเที่ยวไป' อิติ ดังนี้
 ทตฺวา พระราชทานแล้ว ปุปฺพทามํ ซึ่งพวงแห่งดอกไม้ มุตฺตาทามสทิสฺ อั้นเช่นกับ
 ด้วยพวงแห่งแก้วมุกดา อทาสิ ได้พระราชทานแล้ว อสฺสํ ซึ่งม้า (ปุคฺคฺเลน) ทนฺตํ
 ตัวอันบุคคลฝึกแล้ว มยฺหํ แก่ข้าพระองค์: อถ ครั้งนั้น ราชฯ อ.พระราชฯ (ปุคฺคฺล)
 ทรงยังบุคคล ปกฺโกสาเปตฺวา ให้ร้องเรียกแล้ว มํ ซึ่งข้าพระองค์ รมฺญา ทินฺน-

ปริหาเรน ตถา เอว อุกุโฆเสตวา วิจรหตุ ผู้เที่ยวป่าวร้องอยู่แล้ว เหมือนอย่างนั้น
 นั้นเที่ยว ด้วยเครื่องบริหาร อันพระราชา พระราชทานแล้ว ปุณปิ แม้อีก ปุจฉิตวา
 ตรัสถามแล้ว อิติ ว่า ‘ตาด ดูก่อนพ่อ (ตุ) อ.เธอ กโรหโต วิจรสิ ย่อมเที่ยวกระทำ
 อยู่ ก็ (กมฺ) ซึ่งกรงานอะไร’ อิติ ดังนี้, (วเจ) ครั้นเมื่อคำ อิติ ว่า ‘เทว ข้าแต่
 พระองค์ผู้สมมุติเทพ (อห) อ.ข้าพระองค์ (กโรหโต วิจรามิ) ย่อมเที่ยวกระทำอยู่
 ต่ เอว (โฆสนกมฺ) ซึ่งกรรมคือการป่าวร้องนั้นนั่นเที่ยว’ อิติ ดังนี้ (มยา)
 อันข้าพระองค์ วุตเต กราบทูลแล้ว, (วตุวา) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “ตาด ดูก่อนพ่อ
 อสฺโสปี แม้อ.ม้า อหฺจวิโก เป็นสัตว์สมควร เต แก่เธอ (โหติ) ย่อมเป็น น หามิได้,
 (ตุ) อ.เธอ นิสิติตวา นั่งแล้ว อิธ (รเถ) บนรถนี้ วิจร จงเที่ยวไป’ อิติ ดังนี้
 อทาสี ได้พระราชทานแล้ว รถ ซึ่งรถ จตุสิทฺธวยุตฺต อันเทียมแล้วด้วยม้าสินธพสี่
 ตัว: ตติยวาเรปี แม้นในวาระที่สาม ราชา อ.พระราชา สุตวา ทรงสดับแล้ว สทฺท
 ซึ่งเสียง เม ของข้าพระองค์ (ปุคฺล) ทรงยังบุคคล ปกโกสาเปตวา ให้ร้องเรียก
 แล้ว ปุจฉิตวา ตรัสถามแล้ว อิติ ว่า ‘ตาด ดูก่อนพ่อ (ตุ) อ.เธอ กโรหโต วิจรสิ
 ย่อมเที่ยวกระทำอยู่ ก็ (กมฺ) ซึ่งกรรมอะไร?’ อิติ ดังนี้, (วเจ) ครั้นเมื่อคำ อิติ
 ว่า ‘เทว ข้าแต่พระองค์ผู้สมมุติเทพ (อห) อ.ข้าพระองค์ (กโรหโต วิจรามิ) ย่อม
 เที่ยวกระทำอยู่ ต่ เอว (โฆสนกมฺ) ซึ่งกรงานคือการป่าวร้องนั้นนั่นเที่ยว’ อิติ
 ดังนี้ (มยา) อันข้าพระองค์ วุตเต กราบทูลแล้ว, (วตุวา) ตรัสแล้ว อิติ ว่า ‘ตาด
 ดูก่อนพ่อ รโถปี แม้อ.รถ อหฺจวิโก เป็นของสมควร เต แก่เธอ (โหติ) ย่อม
 เป็น น หามิได้’ อิติ ดังนี้ ทตุวา พระราชทานแล้ว โภคฺ ซึ่งโภคะ มหฺนฺตฺ อัน
 ใหญ่ (จ) ด้วย มหาปสาธน์ จ ซึ่งเครื่องประดับใหญ่ด้วย อทาสี ได้พระราชทาน
 แล้ว หตฺถิ ซึ่งช้าง เอก์ เชือกหนึ่ง มยฺหฺ แก่ข้าพระองค์: โส อหฺ อ.ข้าพระองค์นั้น
 สพฺพากรณปฏิมณฺฑิต ผู้ประดับแล้วด้วยอาภรณ์ทั้งปวง นิสิติตวา นั่งแล้ว หตฺถิกุ-
 ขนฺธฺ บนคอแห่งช้าง อทาสี ได้กระทำแล้ว ฐมฺมโฆสกกมฺ ซึ่งกรรมแห่งบุคคล
 ผู้ป่าวประกาศซึ่งธรรม อสฺตีวสฺสสทฺสฺสาณิ สิ้นพันแห่งปีแปดสิบ ท.; จนฺทคนฺโธ
 อ.กลืนแห่งจันทน์ วายติ ย่อมพุ่งออก กายโต จากกาย ตสฺส เม ของข้าพระองค์
 นั้น กาลํ สิ้นกาล เอตฺตกํ มีประมาณเท่านี้, อุปลคฺนฺโธ อ.กลืนของดอกอุบล
 วายติ ย่อมพุ่งออก มุขโต จากปาก; อิหฺ (กมฺ) อ.กรรมนี้ มยา กตกมฺ เป็นกรรม
 อันข้าพระองค์ กระทำแล้ว (โหติ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ๕

สันตติมหาอำมาตย์นั้นทูลรับว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระเจ้าข้า” ถวายบังคมพระ-
 ศาสดา เหาะขึ้นสู่อากาศมีลำตาลหนึ่งเป็นประมาณ ลงแล้ว ถวายบังคมพระศาสดาอีก
 เหาะขึ้นไปอยู่ หนึ่งใ้อากาศมีลำตาลเจ็ดเป็นประมาณตามลำดับ โดยบัลลังก์ กราบทูล
 ว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระองค์จงสดับบุพกรรมของข้าพระองค์เถิด” แล้วกราบ
 ทูลว่า “ข้าพระองค์บังเกิดในตระกูลหนึ่ง ในพันธุมดินคร ในกาลพระพุทธเจ้าพระนาม
 ว่าวิปัสสี ในกัปปีที่ ๙๑ แต่ภักทกัปนี้ คิดแล้วว่า ‘กรรมอะไรหนอแล เป็นกรรมที่ไม่
 ทำการตัดหรือการเบียดเบียนพวกรชนเหล่าอื่น’ ใคร่ครวญอยู่ เห็นกรรมคือการปาวร้อง
 ในบุญทั้งหลาย จึงทำกรรมนั้น จำเดิมแต่กาลนั้น ชักชวนมหาชน เทียวปาวร้องอยู่ว่า
 ‘พวกท่านจงทำบุญทั้งหลาย, พวกท่านจงสมทานอุโบสถในวันอุโบสถทั้งหลาย, พวก
 ท่านจงถวายทาน, พวกท่านจงฟังธรรม, ชื่อว่ารัตนะอื่น เช่นกับตัวรัตนะทั้งหลาย
 มีพุทธรัตนะเป็นต้น ย่อมไม่มี, พวกท่านจงทำสักการะแก่พระรัตนตรัย’ ดังนี้, พระ-
 ราชารู้ใหญ่พระนามว่าพันธุมะผู้เป็นพระพุทธรูปิตา ทรงสดับเสียงของข้าพระองค์นั้น
 รับสั่งให้เรียกข้าพระองค์ ตรัสถามว่า ‘ดูก่อนพ่อ เธอยอมเที่ยวกระทำกรรมอะไรหรือ
 ?’, เมื่อข้าพระองค์กราบทูลว่า ‘ข้าแต่พระองค์ผู้สมมุติเทพ ข้าพระองค์ประกาศคุณ
 ของพระรัตนตรัย ย่อมเทียวชักชวนมหาชนในบุญกรรมทั้งหลาย’, ก็ตรัสถามว่า ‘เธอ
 หนึ่ง ณ ที่ไหน ย่อมเทียวไป’, เมื่อข้าพระองค์กราบทูลว่า ‘ข้าแต่พระองค์ผู้สมมุติเทพ
 ข้าพระองค์ยอมเทียวไปด้วยเท้าเทียว’, ก็ตรัสว่า ‘ดูก่อนพ่อ เธอยอมไม่ควรรเพื่อจะ
 เทียวไปอย่างนี้, เธอประดับพวงดอกไม้หนึ่ง บนหลังม้าแล้วจึงเทียวไปเถิด’ ดังนี้ แล้ว
 จึงพระราชทานพวงดอกไม้อันเช่นกับพวงแก้วมุกดา ได้พระราชทานม้าตัวที่บุคคล
 ฝึกแล้วแก่ข้าพระองค์, ครั้งนั้น พระราชารับสั่งให้เรียกข้าพระองค์ผู้เทียวปาวร้องอยู่
 เหมือนอย่างนั้นนั้นแหละ ด้วยเครื่องบริหารที่พระราชทานแม่อีก ตรัสถาม
 ว่า ‘ดูก่อนพ่อ เธอยอมเทียวทำอะไรอยู่’, เมื่อข้าพระองค์กราบทูลว่า ‘ข้าแต่พระองค์
 ผู้สมมุติเทพ ข้าพระองค์ยอมเทียวทำการคือการปาวร้องนั้นนั้นแหละ’, ก็ตรัสว่า
 ‘ดูก่อนพ่อ แม้ม้าเป็นสัตว์สมควรแก่เธอ หามิได้, เธอหนึ่งบนรถนี้ จงเทียวไปเถิด’ ดังนี้
 ได้พระราชทานรถที่เทียมด้วยม้าสินธพ ๔ ตัว, แม้ในวาระที่ ๓ พระราชาทรงสดับเสียง
 ของข้าพระองค์ รับสั่งให้เรียก แล้วตรัสถามว่า ‘ดูก่อนพ่อ เธอยอมเทียวทำอะไรอยู่’,
 เมื่อข้าพระองค์กราบทูลว่า ‘ข้าแต่พระองค์ผู้สมมุติเทพ ข้าพระองค์ยอมเทียวทำการ
 คือการปาวร้องนั้นนั้นแหละ’, ก็ตรัสว่า ‘ดูก่อนพ่อ แม้รถก็ไม่สมควรแก่เธอ’ ดังนี้

แล้วพระราชทานโศกะใหญ่ และเครื่องประดับใหญ่ แล้วได้พระราชทานช้างหนึ่งเชือก แก่ข้าพระองค์, ข้าพระองค์นั้น ประดับด้วยอาภรณ์ทั้งปวง นั่งบนคอช้าง ได้ทำกรรม ของบุคคลผู้ป่าวประกาศธรรม, กลิ่นจันทร์ ย่อมพุ่งออกจากกายของข้าพระองค์นั้น ตลอดกาลมีประมาณเท่านี้, กลิ่นดอกอุบลย่อมพุ่งออกจากปาก, กรรมนี้เป็นบุพพกรรม ที่ข้าพระองค์ทำแล้ว”

โส วิเสสณะของ สันตติมหาตฤๅตฤๅ สุธรรกัตตาใน อาหฤๅ อาชยาดบทกัตตฤๅจก “ภนุเต อาลปนะ สารุ ลิงคัตถะ” อิติศัพทฤๅ อาการะใน สมปฏิจจนิตฤๅจก ปุพพกาลกิริยาใน วนุทิตฤๅจก สตุถารฤๅ อวุตตกัมมะใน วนุทิตฤๅจก ปุพพกาลกิริยาใน อุกคุมมเอกतालปฺปมาณฤๅ วิเสสณะของ อากาสฤๅจก สัมปาปฏินียกัมมะใน อุกคุมมฤๅจก ปุพพกาลกิริยาใน โอโรหิตฤๅจก ปุพพกาลกิริยาใน วนุทิตฤๅจก ปุณศัพทฤๅ กิริยาวิเสสณะใน วนุทิตฤๅจก สตุถารฤๅ อวุตตกัมมะใน วนุทิตฤๅจก ปุพพกาลกิริยาใน อุกคจจณฤๅจก อัมภันตริกิริยาของ สันตติมหาตฤๅตฤๅ ปฏิปาฏิยา ตติยาวิเสสณะใน นิสสิทิตฤๅจก สตุตतालปฺปมาณวิเสสณะของ อากาเสจก วิสยาธาระใน นิสสิทิตฤๅจก ปลลลจเกน ตติยาวิเสสณะใน นิสสิทิตฤๅจก ปุพพกาลกิริยาใน วตฤๅ “ภนุเต อาลปนะ ตุมहे สุธรรกัตตาใน สุธนถฤๅ อาชยาดบทกัตตฤๅจก เม สามีสัมพันธะใน ปุพพกมมฤๅจก อวุตตกัมมะใน สุธนถ” อิติศัพทฤๅ อาการะใน วตฤๅจก ปุพพกาลกิริยาใน อาหฤๅ “อหฤๅ สุธรรกัตตาใน จินุเตสิ และ วิจรามิ จินุเตสิ กิติ วิจรามิ กิติ อาชยาดบทกัตตฤๅจก อิตโต วิเสสณะของ ภททกปฺปโตจก อปาทานใน เอกนวุเตจก วิเสสณะของ กปฺปเปจก กาลสัตตมิมิใน นิพพตติตฤๅจก วิปสสิพุททกาเล กาลสัตตมิมิใน นิพพตติตฤๅจก พนุชุมตินคเร วิสยาธาระใน นิพพตติตฤๅจก เอกสมมิ วิเสสณะของ กุเลจก วิสยาธาระใน นิพพตติตฤๅจก ปุพพกาลกิริยาใน จินุเตสิ ‘กิติ วิเสสณะของ กมมฤๅจก สุธรรกัตตาใน โหติจก อาชยาดบทกัตตฤๅจก นุศัพทฤๅ สังกปฺปตถะ ไชศัพทฤๅ วจนาลังการะปเรสิ วิเสสณะของ ชนानฤๅจก จัญญูอวุตตกัมมะใน เจทนฤๅ และ ปิพพนฤๅจก กิติ ปิพพนฤๅจก อวุตตกัมมะใน อกรณกมมฤๅจก วา สองศัพทฤๅ ปทวิกปฺปตถะเข้ากัป เจทนฤๅ และ ปิพพนฤๅจก อกรณกมมฤๅจก วิกติกัตตาใน โหติ’ อิติศัพทฤๅ อาการะใน จินุเตสิ อุปชาเรนุโต อัมภันตริกิริยาของ อหฤๅ ปุณญะเส วิสยาธาระใน โฆสนกมมฤๅจก อวุตตกัมมะใน ทิสฺวาจก ปุพพกาลกิริยาใน กโรนุโต ตโต วิเสสณะของ กาลโตจก อปาทานใน ปฏจายจก กิริยาวิเสสณะใน กโรนุโต ตมิ วิเสสณะของ กมมฤๅจก อวุตตกัมมะใน กโรนุโตจก อัมภันตริกิริยาของ อหฤๅ มหาชนฤๅ อวุตตกัมมะใน สมาทเปตฤๅจก ปุพพกาลกิริยาใน อุกโฆเสนุโต ‘ตุมहे สุธรร-

กัตตานิ กโรถย อาชยตบทกัตตฺวาจก ปุณฺณานิ อวุตตกัมมะเน กโรถ, ตุมฺเห สุทฺธ-
 กัตตานิ สมายิตถย อาชยตบทกัตตฺวาจก อุโปสถทิวเสสุ กาลสัตตมึเน สมายิตถ
 อุโปสถ อวุตตกัมมะเน สมายิตถ, ตุมฺเห สุทฺธกัตตานิ เทถย อาชยตบทกัตตฺวาจก
 ทานํ อวุตตกัมมะเน เทถ, ตุมฺเห สุทฺธกัตตานิ สฺุณฺณถย อาชยตบทกัตตฺวาจก
 ฐมมํ อวุตตกัมมะเน สฺุณฺณถ, สทิสํ กิตฺติ อญฺญํ กิตฺติ วิเสสณะของ รตนํ นามศัพฺท
 สัญฺญาชิตกะเข้ากัษ รตนํย สุทฺธกัตตานิ นตฺถิย กิริยาบทกัตตฺวาจก พุทฺธรตนานทึหิ
 วิเสสณะของ รตนเหีย ตติยาวิเสสณะเน สทิสํ, ตุมฺเห สุทฺธกัตตานิ กโรถย อาชยต-
 บทกัตตฺวาจก ตินฺณณํ วิเสสณะของ รตนานํย สัมปทานเน กโรถ สกุการํ อวุตตกัมมะ
 เน กโรถ' อิตศัพฺท อาการะเน อุกุโฆเสนฺโตย อัมภันตริกิริยาของ อหํ; พุทฺธปิตา
 วิเสสณะของ มหาราชา พนฺธุโฆ สัญฺญาวิเสสณะของ มหาราชาย สุทฺธกัตตานิ
 อทาสีย อาชยตบทกัตตฺวาจก ตสฺส วิเสสณะของ มยฺหํย สามีสัมพันธะเน สทฺทํย
 อวุตตกัมมะเน สุตฺวาย ปุพฺพกาลกิริยานे ปกุกโกสาเปตฺวา ปุคฺคลํ การิตกัมมะเน
 ปกุกโกสาเปตฺวา มํ อวุตตกัมมะเน ปกุกโกสาเปตฺวาย ปุพฺพกาลกิริยานे ปุจฺฉิตฺวา 'ตาท
 อาลปนะ ตฺวํ สุทฺธกัตตานิ วิจฺรลีย อาชยตบทกัตตฺวาจก กิ วิเสสณะของ กมฺมํย
 อวุตตกัมมะเน กโรนฺโตย อัมภันตริกิริยาของ ตฺวํ' อิตศัพฺท อาการะเน ปุจฺฉิตฺวา
 ปุพฺพกาลกิริยานे ปุจฺฉิตฺวา, 'เทว อาลปนะ อหํ สุทฺธกัตตานิ วิจฺรลีย อาชยตบ
 ทกัตตฺวาจก ตินฺณณํ วิเสสณะของ รตนานํย สามีสัมพันธะเน คฺุณฺย อวุตตกัมมะเน
 ปกาเสตฺวาย ปุพฺพกาลกิริยานे สมาทเปนฺโต มหาชนํ อวุตตกัมมะเน สมาทเปนฺโต
 ปุณฺณกมฺเมสุ วิสยาธาระเน สมาทเปนฺโตย อัมภันตริกิริยาของ อหํ' อิตศัพฺท สฺรุปะเน
 วจเนย ลักขณะเน วุตเตย ลักขณกิริยา มยา อนภิทกัตตานิ วุตเต, 'ตฺวํ สุทฺธกัตตานิ
 เน วิจฺรลีย อาชยตบทกัตตฺวาจก กตฺถ วิเสสณะของ จาเนย วิสยาธาระเน นิสินฺโนย
 วิเสสณะของ ตฺวํ' อิตศัพฺท อาการะเน ปุจฺฉิตฺวาย ปุพฺพกาลกิริยานे วตฺวา, 'เทว
 อาลปนะ อหํ สุทฺธกัตตานิ วิจฺรลีย อาชยตบทกัตตฺวาจก เอวศัพฺท อวธารณะเข้า
 กัษ ปทสาย ภาระเน วิจฺรลีย' อิตศัพฺท สฺรุปะเน วจเนย ลักขณะเน วุตเตย ลักขณกิริยา
 มยา อนภิทกัตตานิ วุตเต, 'ตาท อาลปนะ ตฺวํ สุทฺธกัตตานิ อรหลีย อาชยตบ
 ทกัตตฺวาจก นศัพฺท ปฏฺฐิเสธะเน อรหลีย เอวํ กิริยาวิเสสณะเน วิจฺริตฺย ตุมฺตถสัมปทานเน
 อรหลีย, ตฺวํ สุทฺธกัตตานิ วิจฺรย อาชยตบทกัตตฺวาจก อิมํ วิเสสณะของ ปุพฺพทามํย
 อวุตตกัมมะเน ปิลนฺธิตฺวาย ปุพฺพกาลกิริยานे นิสินฺโน อสฺสปิฏฺเจ อุปสิเลสิกาธาระเน

นิสินโน๑ วิเสสนะของ ตูว์' อิตติศัพท์ อาการะใน วตุวา๑ ปุพพกาลกิริยาใน ทตุวา มยหฺ
 สัมปทานใน อทาสี มุตตาทามสทิสฺ วิเสสนะของ ปุพพทามมฺ๑ อวุตตกัมมะใน ทตุวา๑
 ปุพพกาลกิริยาใน อทาสี ปุคฺคเลน อนภิตกัตตานิ ทนฺต๑ วิเสสนะของ อสุสฺ๑
 อวุตตกัมมะใน อทาสี; อถ กาลสฺตตมี ราชสา สุททกัตตานิ อทาสี๑ อาชยาตบท
 กัตตตุวจาก ปุคฺคลํ การิตกัมมะใน ปกฺโกสาเปตฺวา มํ อวุตตกัมมะใน ปกฺโกสาเปตฺวา
 รณฺฎา อนภิตกัตตานิ ทินฺน- ทินฺนปริหาเรน ภาระใน อุกฺโขมเสตฺวา เอวตฺศัพท์
 อวธารณะเข้ากับ ตถา๑ กิริยาวิเสสนะใน อุกฺโขมเสตฺวา๑ สมานกาลกิริยาใน วิจารณ์๑
 วิเสสนะของ มํ อปีตฺศัพท์ อเปกขตฺตละเข้ากับ ปุณ๑ กิริยาวิเสสนะใน ปกฺโกสาเปตฺวา๑
 ปุพพกาลกิริยาใน ปุจฺฉิตฺวา 'ตาท อาลปนะ ตูว์ สุททกัตตานิ วิจารณ์๑ อาชยาตบท
 กัตตตุวจาก ก็ วิเสสนะของ กมฺม๑ อวุตตกัมมะใน กโรนฺโต๑ อัมภันตริกิริยาของ ตูว์'
 อิตติศัพท์ อาการะใน ปุจฺฉิตฺวา๑ ปุพพกาลกิริยาใน วตุวา, 'เทว อาลปนะ อหํ สุททกัตตานิ
 ใน วิจารณ์๑ อาชยาตบทกัตตตุวจาก เอวตฺศัพท์ อวธารณะเข้ากับ ต๑ วิเสสนะของ
 โฆสนกมฺม๑ อวุตตกัมมะใน กโรนฺโต๑ อัมภันตริกิริยาของ อหํ' อิตติศัพท์ สรุปะใน
 วจเน๑ ลักษณะใน วุตฺเต๑ ลักษณะกิริยา มยา อนภิตกัตตานิ วุตฺเต, 'ตาท อาลปนะ
 อปีตฺศัพท์ อเปกขตฺตละเข้ากับ อสุสฺ๑ สุททกัตตานิ โหติ๑ อาชยาตบทกัตตตุวจาก เต
 สัมปทานใน อนุจฺฉวิโก๑ วิกิตกัตตานิ โหติ นตฺศัพท์ ปฏฺิเสชนตฺตละ, ตูว์ สุททกัตตานิ
 วิจารณ์๑ อาชยาตบทกัตตตุวจาก อิทฺ วิเสสนะของ รเถ๑ อุปสิเลสิกาธาระใน นิสฺสิทิตฺวา'
 อิตติศัพท์ อาการะใน วตุวา๑ ปุพพกาลกิริยาใน อทาสี จตุสฺสินฺทวฺยตฺตํ วิเสสนะของ รถ๑
 อวุตตกัมมะใน อทาสี: อปีตฺศัพท์ อเปกขตฺตละเข้ากับ ตติยวาเร๑ กาลสฺตตมีใน อทาสี
 ราชสา สุททกัตตานิ อทาสี๑ อาชยาตบทกัตตตุวจาก เม สามีสัมพันธะใน สทฺท๑
 อวุตตกัมมะใน สตุวา๑ ปุพพกาลกิริยาใน ปกฺโกสาเปตฺวา ปุคฺคลํ การิตกัมมะใน
 ปกฺโกสาเปตฺวา๑ ปุพพกาลกิริยาใน ปุจฺฉิตฺวา 'ตาท อาลปนะ ตูว์ สุททกัตตานิ
 วิจารณ์๑ อาชยาตบทกัตตตุวจาก ก็ วิเสสนะของ กมฺม๑ อวุตตกัมมะใน กโรนฺโต๑
 อัมภันตริกิริยาของ ตูว์' อิตติศัพท์ อาการะใน ปุจฺฉิตฺวา๑ ปุพพกาลกิริยาใน วตุวา,
 'เทว อาลปนะ อหํ สุททกัตตานิ วิจารณ์๑ อาชยาตบทกัตตตุวจาก เอวตฺศัพท์ อวธารณะ
 เข้ากับ ต๑ วิเสสนะของ โฆสนกมฺม๑ อวุตตกัมมะใน กโรนฺโต๑ อัมภันตริกิริยาของ
 อหํ' อิตติศัพท์ สรุปะใน วจเน๑ ลักษณะใน วุตฺเต๑ ลักษณะกิริยา มยา อนภิตกัตตานิ
 วุตฺเต, 'ตาท อาลปนะ อปีตฺศัพท์ อเปกขตฺตละเข้ากับ รโถ๑ สุททกัตตานิ โหติ๑ อาชยาต-

บทกัตตฺวาจาก เตสํปทานโน อนุจฺจวิโก นคฺคํ ปฏฺฐิเสชนตฺถะ อนุจฺจวิโก วิกตีกตฺตา
 ในโหติ” อิติศัพทํ อากาเรโน วตฺวาจฺ ปุพฺพกาลกิริยาใน ทตฺวา มยหํ สัมปทานโน อทาสี
 มหนตฺ วิเสสณะของ โภคํจฺ กิตฺติ มหาปสาธนํ กิตฺติ อวุตตกัมมะใน ทตฺวา จ สองศัพทํ
 ปทสมุจจยตฺถะเข้ากับ มหนตฺ โภคํ และ มหาปสาธนํ ทตฺวา ปุพฺพกาลกิริยาใน อทาสี
 เอกํ วิเสสณะของ หตฺถีจฺ อวุตตกัมมะใน อทาสี, โส วิเสสณะของ อหํจฺ สุตฺรกตฺตาใน
 อทาสีจฺ อาชยตบทกัตตฺวาจาก สพฺพภาภณปฏฺฐิมณฺชิโต วิเสสณะของ อหํ หตฺถิกุขนฺเช
 อฺปฺสฺสิลลสิกาธาระใน นิสฺสิทิตฺวาจฺ ปุพฺพกาลกิริยาใน อทาสี อสฺสิทิวสฺสสทฺสฺสทานิ อัจจันต-
 สังโยคะใน อทาสี ฐมฺมโฆสกกมฺมํ อวุตตกัมมะใน อทาสี, จนฺทนคฺคนฺโร สุตฺรกตฺตา
 ใน วายติจฺ อาชยตบทกัตตฺวาจาก ตสฺสวิเสสณะของ เมจฺ สามีสัมพันธะใน กายโต
 เอตฺตกํ วิเสสณะของ กาลจฺ อัจจันตสังโยคะใน วายติ กายโต อปาทานโน วายติ,
 อฺปฺปลคฺคนฺโร สุตฺรกตฺตาใน วายติจฺ อาชยตบทกัตตฺวาจาก มุขโต อปาทานโน วายติ,
 อิหํ วิเสสณะของ กมฺมจฺ สุตฺรกตฺตาใน โหติจฺ อาชยตบทกัตตฺวาจาก มยา อนภิกฺขิต-
 กตฺตาใน กต- กตกมฺมํ วิกตีกตฺตาใน โหติ” อิติศัพทํ อากาเรโน อาห ๕

๑๙. เหว โส อตฺตโน ปุพฺพกมฺมํ กเถตฺวา อากาเส นิสฺสิโนว เตโชธาตฺุ สฺมาปชฺชิตฺวา
 ปรีนินฺพพายิ ๕

เอว โส (สนฺตติมหามตฺโต) อตฺตโน ปุพฺพกมฺมํ กเถตฺวา อากาเส นิสฺสิโนว เตโชธาตฺุ
 สฺมาปชฺชิตฺวา ปรีนินฺพพายิ ๕

โส (สนฺตติมหามตฺโต) อ.มหาอำมาตย์ชื่อว่าสันตตินั้น กเถตฺวา กล่าวแล้ว ปุพฺพ-
 กมฺมํ ซึ่งกรรมในกาลก่อน อตฺตโน ของตน นิสฺสิโนว นั่งแล้วเที่ยว อากาเส ใน
 อากาเส สฺมาปชฺชิตฺวา เข้าแล้ว เตโชธาตฺุ ซึ่งเตโชธาตฺุ ปรีนินฺพพายิ ปรีนินฺพพานแล้ว
 เหว ด้วยประการฉะนี้ ๕

สันตติมหาอำมาตย์นั้น กล่าวบุพพกรรมของตน นั่งแล้วเที่ยวในอากาเส เข้าเตโชธาตฺุ
 ปรีนินฺพพานแล้ว ด้วยประการฉะนี้

โส วิเสสณะของ สนฺตติมหามตฺโตจฺ สุตฺรกตฺตาใน ปรีนินฺพพายิจฺ อาชยตบทกัตตฺวาจาก
 เหว ปกัรตฺถะ อตฺตโน สามีสัมพันธะใน ปุพฺพกมฺมจฺ อวุตตกัมมะใน กเถตฺวาจฺ

บุพพกาลกิริยาใน นิสินุโน อากาเส วิสยาธาระใน นิสินุโน เอวศัพท์ อวธารณะ
เข้ากับ นิสินุโนๆ วิเสสนะของ สันตติมหาอำมาตย์ เตโชชาติ สัมปาปุกนิยัมมะใน
สมาปชชิตวาๆ บุพพกาลกิริยาใน ปรินิพพายี ฯ

๒๐. สรีเร ชาลา อุกฺกุจฺหิตฺวา มํสฺโลหิตํ ฌาเปสิ ฯ

ชาลา อ.เปลวไฟ อุกฺกุจฺหิตฺวา ตั้งขึ้นแล้ว สรีเร ในสรีระ มํสฺโลหิตํ ยังเนื้อและเลือด
ฌาเปสิ ให้ไหม้แล้ว ฯ

เปลวไฟตั้งขึ้นในสรีระ ยังเนื้อและเลือดให้ไหม้แล้ว

ชาลา เหตุกัตตาใน ฌาเปสิๆ อาชยาตบทเหตุกัตตฺวาจก สรีเร วิสยาธาระใน
อุกฺกุจฺหิตฺวาๆ บุพพกาลกิริยาใน ฌาเปสิ มํสฺโลหิตํ การิตกัมมะใน ฌาเปสิ ฯ

๒๑. สุมฺนปฺปฺผานิ วิย ชาติโย อวสิสิสฺสุ ฯ

ชาติโย อ.ชาติ ท. สุมฺนปฺปฺผานิ วิย รวากะ อ.ดอกมะลิ ท. อวสิสิสฺสุ เหลือลงแล้ว ฯ

ชาติทั้งหลาย ดุจดอกมะลิทั้งหลาย เหลือลงแล้ว

ชาติโย สุธกัตตาใน อวสิสิสฺสุๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก สุมฺนปฺปฺผานิ อุปมาลึงคัตตะ
วียศัพท์ อุปมาโชตกะเข้ากับ สุมฺนปฺปฺผานิ ฯ

๒๒. สตุถา สฺสุทฺวตฺถํ ปสาเรสิ ฯ

สตุถา อ.พระศาสดา ปสาเรสิ ทรงคลี้ออกแล้ว สฺสุทฺวตฺถํ ซึ่งผ้าอันหมดจดแล้ว ฯ

พระศาสดาทรงคลี้ออก

สตุถา สุธกัตตาใน ปสาเรสิๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก สฺสุทฺวตฺถํ อวุตตกัมมะใน
ปสาเรสิ ฯ

๒๓. ชาติโย ตตฺถ ปตีสิ ฯ

ชาตฺโย ตตฺถ (สฺทฺฐวตฺถ) ปตฺตีสุ ๗

ชาตฺโย อ.ชาตฺ ท. ปตฺตีสุ ตกแล้ว ตตฺถ (สฺทฺฐวตฺถ) บนฝ้าอันหมจดจแล้วนั้น ๗

ชาตฺทั้งหลาย ตกลงบนฝ้าที่หมจดจนั้น

ชาตฺโย สฺทฺฐกัถตาใน ปตฺตีสุ ๗ อาชยาตบทกัถตฺวาจก ตตฺถ วิเสสนะของ สฺทฺฐวตฺถ ๗
อุปสิเลสิกาธาระใน ปตฺตีสุ ๗

๒๔. ตา ปกฺขิปิตฺวา จาตุมฺมหาปเถ ฐปฺ การสิ “มหาชน วนฺทิตฺวา ปุณฺณภาคี ภวิสฺสตีติ ๗
(สตฺถา) ตา (ชาตฺโย) ปกฺขิปิตฺวา (ปุคฺคฺล) จาตุมฺมหาปเถ ฐปฺ การสิ “มหาชน วนฺทิตฺวา
ปุณฺณภาคี ภวิสฺสตีติ (จินฺตเนน) ๗

(สตฺถา) อ.พระศาสดา ปกฺขิปิตฺวา ทรงใส่เข้าไปแล้ว ตา (ชาตฺโย) ซึ่งชาตฺ ท. เหล่า
นั้น (ปุคฺคฺล) ทรงยังบุคคล การสิ ให้กระทำแล้ว ฐปฺ ซึ่งสฺฐป จาตุมฺมหาปเถ
ในทางใหญ่สี่แพร่ง (จินฺตเนน) ด้วยอันทรงดำริ อิติ ว่า “มหาชน อ.มหาชน
วนฺทิตฺวา ไหวแล้ว ปุณฺณภาคี เป็นผู้มีส่วนแห่งบุญ ภวิสฺสตี จักเป็น” อิติ ดังนี้ ๗

พระศาสดาทรงใส่ชาตฺเหล่านั้นเข้าไป รับสั่งให้ทำสฺฐปในทางใหญ่ ๔ แพร่ง ด้วยทรง
ดำริว่า “มหาชนไหวแล้ว จักเป็นผู้มีส่วนแห่งบุญ”

สตฺถา เหตุกัถตาใน การสิ ๗ อาชยาตบทเหตุกัถตฺวาจก ตา วิเสสนะของ ชาตฺโย ๗
อฺวตฺตกัถมะใน ปกฺขิปิตฺวา ๗ ปุพฺพกาลกิริยาใน การสิ ปุคฺคฺล การิตกัถมะใน การสิ
จาตุมฺมหาปเถ วิสยาธาระใน การสิ ฐปฺ อฺวตฺตกัถมะใน การสิ “มหาชน สฺทฺฐกัถตา
ใน ภวิสฺสตี ๗ อาชยาตบทกัถตฺวาจก วนฺทิตฺวา ปุพฺพกาลกิริยาใน ภวิสฺสตี ปุณฺณภาคี
วิกิตกัถตาใน ภวิสฺสตี” อิติศัพท์ สฺฐปะใน จินฺตเนน ๗ ภาระใน การสิ ๗

๒๕. ภิกฺขุ ฐมฺมสภายํ กถํ สมฺภูจาเปสฺสุ “อาวุโส สนฺตติมฺหามตฺโต เอกคาถาวसानเ อรหฺตฺตํ
ปตฺวา อลงฺกตปฏฺยตฺโตว อากาเส นิสฺสิตฺวา ปรีนฺพุทฺโต: กิณฺนุ โข เอตํ ‘สมฺโณติ
วตฺตํ วฏฺฏติ อฺุทาหุ ‘พฺราหฺมโณติ ๗

ภิกฺขุ ฐมฺมสภายํ กถํ สมฺภูจาเปสฺสุ “อาวุโส สนฺตติมฺหามตฺโต เอกคาถาวसानเ อรหฺตฺตํ ปตฺวา

อลงกตปฏิยตุโต อากาเส นิสีทิตวา ปรีนิพพุโต: (ปุคฺคเลน) กิณฺหุ โข เอตฺ (สนฺตติมหาตตฺ) ‘สมฺโณติ วตฺตํ วัฏฺฏติ อุกาหุ (ปุคฺคเลน เอตฺ สนฺตติมหาตตฺ) ‘พฺราหฺมโณ’ (อิติ วตฺตํ วัฏฺฏติ)” อิติ ๙

ภิกขุ อ.ภิกษุ ท. ถัด ยังวาจาเป็นเครื่องกล่าว อิติ ว่า “อาวุธี ดูก่อนท่านผู้มีอายุ สันตติมหาอำมาตย์ อ.มหาอำมาตย์ชื่อว่าสันตติ ปตฺวา บรรลุแล้ว อรหตฺตํ ซึ่งความเป็นแห่งพระอรหันต์ เอกคาถาวสาเน ในกาลเป็นที่สิ้นสุดลงแห่งคาถาเดียว อลงกตปฏิยตุโต ผู้ทั้งประดับแล้วทั้งตกแต่งแล้วเทียว นิสีทิตวา นั่งแล้ว อากาเส ในอากาศ ปรีนิพพุโต ปรีนิพพานแล้ว: (ปุคฺคเลน) เอตฺ (สนฺตติมหาตตฺ) ‘สมฺโณติ วตฺตํ อ.อัน อันบุคคล เรียก ซึ่งมหาอำมาตย์ชื่อว่าสันตตินั้น ว่า ‘อ.สมณะ’ ดังนี้ วัฏฺฏติ ย่อมควร กิณฺหุ โข หรือหนอแล อุกาหุ หรือว่า (ปุคฺคเลน เอตฺ สนฺตติมหาตตฺ) ‘พฺราหฺมโณ’ (อิติ วตฺตํ) อ.อัน อันบุคคล เรียก ซึ่งมหาอำมาตย์ชื่อว่าสันตตินั้น ว่า ‘อ.พราหมณ์’ ดังนี้ (วัฏฺฏติ) ย่อมควร” อิติ ดังนี้ สมุฏฺจาเปสฺสุ ให้ตั้งขึ้นพร้อมแล้ว ฌมฺมสภาย ในโรงเป็นที่กล่าวและเป็นที่แสดงซึ่งธรรม ๙

พวกภิกษุสนทนากันในธรรมสภาว่า “ดูก่อนท่านผู้มีอายุ สันตติมหาอำมาตย์ บรรลุพระอรหัตในเวลากลางคาถาหนึ่ง ผู้ทั้งประดับทั้งตกแต่งแล้วเทียว นั่งในอากาศ ปรีนิพพานแล้ว, การที่บุคคลเรียกสันตติมหาอำมาตย์นั้นว่า ‘สมณะ’ ย่อมควรหรือหนอแล หรือว่าการที่บุคคลเรียกสันตติมหาอำมาตย์นั้นว่า ‘พราหมณ์’ จึงควร”

ภิกขุ เหตุกัตตาใน สมุฏฺจาเปสฺสุ อาชยตบทเหตุกัตตฺวาจก ฌมฺมสภาย วิสยาธาระใน สมุฏฺจาเปสฺสุ ถัด การิตกัมมะใน สมุฏฺจาเปสฺสุ “อาวุธี ฮาลปนะ สนฺตติมหาตตฺ สุกฺทกัตตาใน ปรีนิพพุโต กิตบทกัตตฺวาจก เอกคาถาวสาเน กาลสัตตมีใน ปตฺวา อรหตฺตํ สัมปาปุณฺณียกัมมะใน ปตฺวาฯ สมานกาลกิริยาใน อลงกตปฏิยตุโต เอวคัพฺพ อวธารณะ เข้ากับ อลงกตปฏิยตุโตฯ วิเสสณะของ สนฺตติมหาตตฺ อากาเส วิสยาธาระใน นิสีทิตวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปรีนิพพุโต, วตฺตํ ตุมฺถกัตตาใน วัฏฺฏติฯ อาชยตบทกัตตฺวาจก ปุคฺคเลน อนภิหิตกัตตาใน วตฺตํ กิณฺหุคัพฺพ ปุจฺฉนัตถะ โขคัพฺพ วจนาลังการะ เอตฺ วิเสสณะของ สนฺตติมหาตตฺฯ อวุตตกัมมะใน วตฺตํ ‘สมฺโณ ลิงคัตถะ’ อิติคัพฺพ อากาธาระใน วตฺตํ, อุกาหุ ปุจฺฉนัตถะ วตฺตํ ตุมฺถกัตตาใน วัฏฺฏติฯ อาชยตบทกัตตฺวาจก ปุคฺคเลน อนภิหิตกัตตาใน วตฺตํ เอตฺ วิเสสณะของ สนฺตติ-

มหามตฺตํ อวตตกัมมะใน วตฺตํ ‘พฺรหฺมโณ ลิงคตฺถะ’ อิตฺตํ อากาเรใน วตฺตํ
อิตฺตํ สฺรูปะใน กถํ ๕

๒๖. สตฺถา อากนฺตฺวา “กาย นฺตฺถ ภิภฺชเว เอตฺรหิ กถาย สนนฺนินฺนาติ ปุจฺฉิตฺวา,
‘อิมาย นามาทิ วุตฺเต, “ภิภฺชเว มม ปุตฺตํ ‘สมโณติปิ วตฺตํ วฏฺฏติ, ‘พฺรหฺมโณติปิ
วตฺตํ วฏฺฏติเยวาทิ วตฺวา อนฺสหนฺธี ชฺฆตฺวา ฐมฺมํ เทเสนฺโต อิมํ กถมาห

“อลงฺกโต เจปิ สมญฺจเรยย
สนฺโต ทนฺโต นียโต พฺรหฺมจารี
สพฺเพสุ ภูเตสุ นิธาย ทณฺท์,
โส พฺรหฺมโณ โส สมโณ ส ภิภฺชติ ๕

สตฺถา อากนฺตฺวา “(ตฺมฺเห) กาย นฺ อตฺถ ภิภฺชเว เอตฺรหิ กถาย สนนฺนินฺนาติ ปุจฺฉิตฺวา,
‘(มยฺ เอตฺรหิ) อิมาย นาม (กถาย สนนฺนินฺนา อมฺห)” อิติ (วจฺเน เตหิ ภิภฺชติ) วุตฺเต, “ภิภฺชเว
(ปุคฺคเลน) มม ปุตฺตํ ‘สมโณติปิ วตฺตํ วฏฺฏติ, (ปุคฺคเลน มม ปุตฺตํ) ‘พฺรหฺมโณติปิ วตฺตํ
วฏฺฏติ เอว” อิติ วตฺวา อนฺสหนฺธี ชฺฆตฺวา ฐมฺมํ เทเสนฺโต อิมํ คถํ อาก

“อลงฺกโต เจปิ (ปุคฺคโล) สมฺ จเรยย
สนฺโต ทนฺโต นียโต พฺรหฺมจารี
สพฺเพสุ ภูเตสุ นิธาย ทณฺท์,
โส (ปุคฺคโล) พฺรหฺมโณ (โหติ), โส (ปุคฺคโล) สมโณ (โหติ),
โส (ปุคฺคโล) ภิภฺช (โหติ)” อิติ ๕

สตฺถา อ.พระศาสดา อากนฺตฺวา เสด็จมาแล้ว ปุจฺฉิตฺวา ตรัสถามแล้ว อิติ ว่า
“ภิภฺชเว ดูก่อนภิภฺช ท. (ตฺมฺเห) อ.เชอ ท. สนนฺนินฺนา เป็นผู้หนึ่งประชุมกันแล้ว
กถาย ด้วยวาจาเป็นเครื่องกล่าว กาย นฺ อะไรหนอ อตฺถ ย่อมมี เอตฺรหิ ในกาลนี้”
อิติ ดั่งนี้, (วจฺเน) ครั้นเมื่อคำ อิติ ว่า “(มยฺ) อ.ข้าพระองค์ ท. (สนนฺนินฺนา) เป็นผู้หนึ่ง
ประชุมกันแล้ว (กถาย) ด้วยวาจาเป็นเครื่องกล่าว อิมาย นาม ชื่อนี้ (อมฺห) ย่อมมี
(เอตฺรหิ) ในกาลนี้” อิติ ดั่งนี้ (เตหิ ภิภฺชติ) อันภิภฺช ท. เหล่านั้น วุตฺเต กราบทูล
แล้ว, วตฺวา ตรัสแล้ว อิติ ว่า “ภิภฺชเว ดูก่อนภิภฺช ท. (ปุคฺคเลน) มม ปุตฺตํ
‘สมโณติปิ วตฺตํ อ.อัน อันบุคคล เรียก ซึ่งบุตร ของเรา ว่า ‘อ.สมณะ’ ดั่งนี้บ้าง

วฏฏติ ย่อมควร, (บุคคลเลน มม ปุตต์) ‘พราหมณ์โณติปี วตุตุ อ.อัน อันบุคคล เรียก ซึ่งบุตรของเรา ว่า ‘อ.พราหมณ์’ ดังนี้บ้าง วฏฏติ เอว ย่อมควรนั้นเทียว” อิติ ดังนี้ อนุสนธิ ฆฎฎวา ธมมฺ เทเสโนโต เมื่อทรง สืบต่อ ซึ่งอนุสนธิ แสดง ซึ่งธรรม อาห ตรีสแล้ว อิมฺ คาลํ ซึ่งพระคาถานี้ อิติ ว่า

“เจปิ แม้หากว่า (บุคคลโล) อ.บุคคล อลงกโต ผู้ประดับแล้ว
 สหโต ผู้สงบแล้ว ทนโต ผู้ฝึกแล้ว นียโต ผู้แน่นอนแล้ว
 พุรหมจารี ผู้ประพฤติซึ่งธรรมอันประเสริฐโดยปกติ นิธาย
 วางแล้ว ทนุทํ ซึ่งอาชญา ภูเตสุ ในสัตว์ ท. สพฺเพสุ ทั้งปวง
 จเรยฺย ฟิงประพฤติ สมํ สม่าเสมอไซร์, โส (บุคคลโล) อ.บุคคล
 นั้น พุรหมโณ เป็นพราหมณ์ (โหติ) ย่อมเป็น, โส (บุคคลโล)
 อ.บุคคลนั้น สมโณ เป็นสมณะ (โหติ) ย่อมเป็น, โส (บุคคลโล)
 อ.บุคคลนั้น ภิกฺขุ เป็นภิกษุ (โหติ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ฯ

พระศาสดาเสด็จมา ตรัสถามว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลาย เป็นผู้หนึ่งประชุมกันด้วยเรื่องอะไรหนอ ย่อมมีในกาลนี้”, เมื่อพวกภิกษุเหล่านั้นกราบทูลว่า “ด้วยเรื่องชื่อนี้” ดังนี้, ก็ตรัสว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย การที่บุคคลเรียกบุตรของเราว่า ‘สมณะ’ ดังนี้บ้าง ย่อมควร, การที่บุคคลเรียกบุตรของเราว่า ‘พราหมณ์’ ดังนี้บ้าง ย่อมควรนั้นเทียว” เมื่อทรงสืบต่ออนุสนธิแสดงธรรม จึงตรัสพระคาถานี้ว่า

“แม้หากว่า บุคคลผู้ประดับแล้ว ผู้สงบแล้ว ผู้ฝึกแล้ว ผู้แน่นอนแล้ว ผู้ประพฤติพรหมจรรย์โดยปกติ วางอาชญาในสัตว์ทั้งหลายทั้งปวง ฟิงประพฤติสม่าเสมอไซร์, บุคคลนั้น เป็นพราหมณ์, บุคคลนั้น เป็นสมณะ, บุคคลนั้น เป็นภิกษุ”

สตถา สุททกัตตาใน อาหฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก อาคนตุวา ปุพพกาลกิริยาใน ปุจฺฉิตฺวา “ภิกฺขเว อาลปนะ ตุมฺเห สุททกัตตาใน อตฺถฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก กายวิเสสณะของ กถาย นุคฺคัพทํ ปุจฺฉนฺตถะ เอตฺรหิ กาลสฺตตฺมึใน อตฺถ กถาย ภาวะใน สนฺนินฺนนาฯ วิกตีกัตตาใน อตฺถ” อิติคัพทํ อากาเรใน ปุจฺฉิตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน วตุวา, “มยฺ สุททกัตตาใน อมฺหฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก เอตฺรหิ กาลสฺตตฺมึใน อมฺหนามคัพทํ สฺญญาไซตฺถกะเข้ากัป อิมายฯ วิเสสณะของ กถายฯ ภาวะใน สนฺนินฺนนาฯ

วิกตีกัตตาใน อมห” อิตีศัพท์ สรุปะใน วจเนญ ลักษณะใน วุตเตจ ลักษณะกิริยา เตหิ วิเสสณะของ ภิกขุหิๆ อนภิตกัตตาใน วุตเต, “ภิกขเว อาลปะนะ วตตุ ตุมัตถกัตตาใน วฏฏติๆ อาขยاتبทกัตตุวจาก ปุคคเลน อนภิตกัตตาใน วตตุ มม สามีสัมพันธะ ใน ปุตตุๆ อุตตกัมมะใน วตตุ ‘สมโณ ลิงคัตถะ’ อิตีศัพท์ อากาละใน วตตุ อปีศัพท์ อเปกขัตถะเข้ากับ สมโณติ, วตตุ ตุมัตถกัตตาใน วฏฏติๆ อาขยاتبทกัตตุวจาก ปุคคเลน อนภิตกัตตาใน วตตุ มม สามีสัมพันธะใน ปุตตุๆ อุตตกัมมะใน วตตุ ‘พราหฺมโณ ลิงคัตถะ’ อิตีศัพท์ อากาละใน วตตุ อปีศัพท์ อเปกขัตถะเข้ากับ พราหฺมโณติ เอวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ วฏฏติ” อิตีศัพท์ อากาละใน วตวๆ ปุพพกาลกิริยาใน อฏฏวา อนสนฺธิ อุตตกัมมะใน อฏฏวาๆ สมานกาลกิริยาใน เทเสนฺโต ฌมฺม อุตตกัมมะใน เทเสนฺโตๆ อภิฆันตรกิริยาของ สตุถา อิมิ วิเสสณะ ของ คาคํ อุตตกัมมะใน อาห

“อปีศัพท์ อเปกขัตถะเข้ากับ เจจ ศัพท์ ปริกัปปัตถะ อลงฺกโต กิติ สนฺโต กิติ ทนฺโต กิติ นียโต กิติ พุรหฺมจารี กิติ วิเสสณะ ของ ปุคคโลๆ สุตทกัตตาใน จเรยยๆ อาขยاتبทกัตตุวจาก สมํ กิริยาวิเสสณะใน จเรยย สพฺเพสุ วิเสสณะของ ฏฺเตสุๆ วิสยาธาระใน นิธายๆ ปุพพกาลกิริยาใน จเรยย ทนฺทํ อุตตกัมมะใน นิธาย, โส วิเสสณะของ ปุคคโลๆ สุตทกัตตาใน โหติๆ อาขยاتبทกัตตุวจาก พุราหฺมโณ วิกตีกัตตาใน โหติ, โส วิเสสณะของ ปุคคโลๆ สุตทกัตตาใน โหติๆ อาขยاتبทกัตตุวจาก สมโณ วิกตีกัตตาใน โหติ, โส วิเสสณะของ ปุคคโลๆ สุตทกัตตาใน โหติๆ อาขยاتبทกัตตุวจาก ภิกขุ วิกตีกัตตาใน โหติ” อิตีศัพท์ สรุปะใน อิมิ คาคํ ๕

๒๗. ตตุถ อลงฺกโตติ: วตถาภารณปฏิมณฺหิโต ๕

ตตุถ (ปะเทสุ) “อลงฺกโตติ: (ปะทสฺส) “วตถาภารณปฏิมณฺหิโต” (อติ อตุโถ) ๕

(อตุโถ) อ.อรรธ (อติ) ว่า “วตถาภารณปฏิมณฺหิโต ผู้ประดับแล้วด้วยผ้าและอาภรณ์” (อติ) ดังนี้ ตตุถ (ปะเทสุ) “อลงฺกโตติ (ปะทสฺส) แห่ง- ในบท ท. เหล่านั้นหนา -บท

ว่า “อลงกโต” ดังนี้ ฯ

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า “อลงกโต” ความว่า ผู้ประดับด้วยผ้าและอาภรณ์

ตตถ วิเสสณะของ ปเทสุๆ นิทธารณะใน ปทสสุ “อลงกโต” สรุปะใน อิติๆ ศัพท์ สรุปะใน ปทสสุๆ นิทธารณียะและสามีสัมพันธะใน อตโต “วตถาภรณปฏิมณฺหิตโต วิเสสณะของ ปุคฺคโล” อิติศัพท์ สรุปะใน อตโตๆ ลิงคัตถะ ฯ

๒๘. ตสฺสโต “วตถาลงฺการาที่หิ อลงกโต เจปิ ปุคฺคโล ภายาทิหิ สมญจเรยฺย รากาทิวุปลเมน สนฺโต อินฺทฺริยทมเนน ทนฺโต จตุมมคฺคณิยาเมน นียโต เสฏฺฐจจริยาย พุรหมจาริ ภายทณฺฑาทินฺ โอโรปิตตาย สพฺเพสุ ภูเตสุ นิชาย ทณฺฑํ, โส เอวรูปุพาหิตปาปตฺตา ‘พฺราหฺมณฺณติปิ สมิตปาปตฺตา ‘สมณฺณติปิ ภินฺนภิเลสฺตฺตา ‘ภิกฺขุติปิ วตฺตพฺโพเยวาติ ฯ

ตสฺส (คากาวจนฺสฺส) อตโต “วตถาลงฺการาที่หิ (วตถฺหิ) อลงกโต เจปิ ปุคฺคโล ภายาทิหิ (ทวารเห) สมํ จเรยฺย รากาทิวุปลเมน สนฺโต อินฺทฺริยทมเนน ทนฺโต จตุมมคฺคณิยาเมน นียโต เสฏฺฐจจริยาย พุรหมจาริ (อตตนา) ภายทณฺฑาทินฺ (ทณฺฑาน) โอโรปิตตาย สพฺเพสุ ภูเตสุ นิชาย ทณฺฑํ, โส เอวรูปุ (ปุคฺคโล ปณฺธิเตน ปุคฺคลสฺส) พาหิตปาปตฺตา ‘พฺราหฺมณฺณติปิ (วตฺตพฺโพ ปณฺธิเตน ปุคฺคลสฺส) สมิตปาปตฺตา ‘สมณฺณติปิ (วตฺตพฺโพ ปณฺธิเตน ปุคฺคลสฺส) ภินฺนภิเลสฺตฺตา ‘ภิกฺขุติปิ วตฺตพฺโพ เอว” อิติ (ปณฺธิเตน เวทิตพฺโพ) ฯ

อตโต อ.นี้ข้อความ ตสฺส (คากาวจนฺสฺส) แห่งคำอันเป็นพระคานานั้น อิติ ว่า “เจปิ แม้หากว่า ปุคฺคโล อ.บุคคล อลงกโต ผู้ประดับแล้ว (วตถฺหิ) ด้วยวัตถุ ท. วตถาลงฺการาที่หิ มีผ้าและเครื่องประดับเป็นต้น สนฺโต ชื่อว่าผู้สงบแล้ว รากาทิวุปลเมน เพราะการเข้าไปสงบวิเศษแห่งกิเลสมีรากะเป็นต้น ทนฺโต ชื่อว่าผู้ฝึกแล้ว อินฺทฺริยทมเนน เพราะการฝึกซึ่งอินทริย์ นียโต ชื่อว่าผู้แน่นอนแล้ว จตุมมคฺคณิยาเมน เพราะความแน่นอนในมรรคสี่ พุรหมจาริ ชื่อว่าผู้ประพฤติซึ่งพรหมจรรย์ โดยปกติ เสฏฺฐจจริยาย เพราะความประพฤติอันประเสริฐที่สุด นิชาย วางแล้ว ทณฺฑํ ซึ่งอาชญา ภูเตสุ ในสัตว์ ท. สพฺเพสุ ทั้งปวง (อตตนา) ภายทณฺฑาทินฺ (ทณฺฑาน) โอโรปิตตาย เพราะความที่ แห่งอาชญา ท. มีอาชญาทางกายเป็นต้น เป็นอาชญา

อันตนวางลงแล้ว จเรยย ฟิงประพฤติ สม่ สม่่าเสมอ (ทวาทเรหิ) ทางทวาร ท. ภายาทิหิ มีกายเป็นต้นไซรั, โส (ปุกุคโล) อ.บุคคลนั้น เอวรูโป คือว่าผู้มีอย่างนี้เป็น รูป (ปณฺทิตน) อันบัณฑิต (วตฺตพฺโพ) ฟิงเรียก อิติ ว่า ‘พฺรหฺมณฺ อ.พฺรหฺมณฺ’ อิติปิ ดั่งนี้บ่าง (ปุกุคฺลสฺส พหิตปาปตฺตา เพราะความที่ แห่งบุคคล เป็นผู้มีบาป อันลอยแล้ว (ปณฺทิตน) อันบัณฑิต (วตฺตพฺโพ) ฟิงเรียก อิติ ว่า ‘สมฺณ อ.สมณะ’ อิติปิ ดั่งนี้บ่าง (ปุกุคฺลสฺส) สมิตปาปตฺตา เพราะความที่ แห่งบุคคล เป็นผู้มีบาปอัน สงบแล้ว (ปณฺทิตน) อันบัณฑิต วตฺตพฺโพ เอว ฟิงเรียกนั้นเทียว อิติ ว่า ‘ภิกฺขุ อ.ภิกษุ’ อิติปิ ดั่งนี้บ่าง (ปุกุคฺลสฺส) ภินฺทิกเลสฺตฺตา เพราะความที่ แห่งบุคคล เป็น ผู้มีกิเลสอันทำลายแล้ว” อิติ ดั่งนี้ (ปณฺทิตน) อันบัณฑิต (เวทิตพฺโพ) ฟิงทราบ ๕

บัณฑิตฟิงทราบเนื้อความแห่งคำที่เป็นพระคาถานั้นว่า “แม้หากว่า บุคคลผู้ประดับ แล้วด้วยวัตถุทั้งหลายมีผ้าและเครื่องประดับเป็นต้น ชื่อว่าผู้สงบแล้ว เพราะการเข้าไป สงบกิเลสมีราคะเป็นต้น ชื่อว่าผู้ฝึกแล้ว เพราะการฝึกอินทรีย์ ชื่อว่าผู้แน่นอนแล้ว เพราะความแน่นอนในมรรค ๔ ชื่อว่าผู้ประพฤติพรมจรรย์โดยปกติ เพราะความ ประพฤติประเสริฐที่สุด วางอาชญาในสัตว์ทั้งหลายทั้งปวง เพราะความที่อาชญาทั้ง หลายมีอาชญาทางกายเป็นต้น เป็นอาชญาอันตนวางลงแล้ว ฟิงประพฤติสม่าเสมอ ทางทวารทั้งหลายมีกายเป็นต้นไซรั, บุคคลนั้น คือว่าผู้เห็นปานนี้ บัณฑิตฟิงเรียกว่า ‘พฺรหฺมณฺ’ ดั่งนี้บ่าง เพราะความที่บุคคลเป็นผู้มีบาปอันลอยแล้ว บัณฑิตฟิงเรียก ว่า ‘สมณะ’ ดั่งนี้บ่าง เพราะความที่บุคคลเป็นผู้มีบาปอันสงบแล้ว บัณฑิตฟิงเรียกนั้น เทียวว่า ‘ภิกษุ’ ดั่งนี้บ่าง เพราะความที่บุคคลเป็นผู้มีกิเลสอันทำลายแล้ว”

อตฺโต วุตตกัมมะเน เวทิตพฺโพ ๑ กิตบทกัมมวจาก ตสฺส วิเสสณะของ คาทาวจนสฺส ๑ สามีสัมพันธะใน อตฺโต “อปีศัพทฺ อเปกขัตถะเข้ากับ เจจ ๑ ศัพทฺ ปริกัปปัตถะ อลงฺกโต วิเสสณะของ ปุกุคโล ๑ สุทฺธกัตตาใน จเรยย ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก วตฺตาลงฺการาทิหิ วิเสสณะของ วตฺตฺทฺหิ ๑ กรณะใน อลงฺกโต ภายาทิหิ วิเสสณะของ ทวาทเรหิ ๑ ตติยา- วิเสสณะใน จเรยย สม่ กิริยาวิเสสณะใน จเรยย ราคาทิวุปสเมน เหตุไฉน สนฺโต ๑ วิเสสณะของ ปุกุคโล อินฺทฺริยทมเนน เหตุไฉน ทนฺโต ๑ วิเสสณะของ ปุกุคโล จตุม- มคฺคินิยามเนน เหตุไฉน นิยฺโต ๑ วิเสสณะของ ปุกุคโล เสฏฺฐจจิริยา เหตุไฉน พฺรหฺมจาริ ๑ วิเสสณะของ ปุกุคโล อตฺตนา อนภิตกัตตาใน โอโรปิต- ภายทณฺทาทินิ วิเสสณะ

ของ ทนุทาน์ๆ ภาวาทิสัมพันธะใน โอโรปิตตายนๆ เหตุใน นิธาย สพฺเพสุ วิเสสณะ
 ของ ภูเตสฺสุๆ วิสยาธาระใน นิธายๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน จเรยฺย ทนุทํ อวุตตกัมมะ
 ใน นิธาย ราคาทิวูปสมเนน สันฺณญี สนฺโต สันฺณญา อินฺทฺริยทมเนน สันฺณญี ทนฺโต สันฺณญา
 จตุมฺมคฺคณิยาเมเนน สันฺณญี นิยฺโต สันฺณญา เสฏฺฐจฺริยาเยน สันฺณญี พฺรหฺมจฺจาโร สันฺณญา
 กายทนุทาทินํ โอโรปิตตายน สันฺณญี สพฺเพสุ ภูเตสฺสุ นิธาย ทนุทํ สันฺณญา, โส กิตฺติ
 เอวฺรุโป กิตฺติ วิเสสณะของ ปุคฺคโลๆ วุตตกัมมะใน วุตตพฺโพๆ สิปฺท กิตฺตทกัมมวจาก
 โส วิวริยะใน เอวฺรุโปๆ วิวฺรณะ ปณฺทิตฺเตน อนภิตกัตตฺตานิ วุตตพฺโพ ปุคฺคลสฺส
 ภาวาทิสัมพันธะใน พาทิตฺตปาปตฺตยาๆ เหตุใน วุตตพฺโพ ‘พฺรหฺมโณ ลิงคัตถะ’
 อิตฺตฺพทํ อากาเรใน วุตตพฺโพ อปิตฺททํ อเปกขัตถะเข้ากัปป พฺรหฺมโณติ ปุคฺคลสฺส
 ภาวาทิสัมพันธะใน สมิตฺตปาปตฺตยาๆ เหตุใน วุตตพฺโพ ‘สมโณ ลิงคัตถะ’ อิตฺตฺพทํ
 อากาเรใน วุตตพฺโพ อปิตฺททํ อเปกขัตถะเข้ากัปป สมโณติ ปณฺทิตฺเตน อนภิตกัตตฺตานิ
 ใน วุตตพฺโพ ปุคฺคลสฺส ภาวาทิสัมพันธะใน ภินฺนภิเลสฺตฺตยาๆ เหตุใน วุตตพฺโพ ‘ภิกฺขุ
 ลิงคัตถะ’ อิตฺตฺพทํ อากาเรใน วุตตพฺโพ อปิตฺททํ อเปกขัตถะเข้ากัปป ภิกฺขุติ เอวคฺทฺพทํ
 อวธารณะเข้ากัปป วุตตพฺโพ” อิตฺตฺพทํ สฺรุปะเนน อตุโถ ปณฺทิตฺเตน อนภิตกัตตฺตานิ
 เวทิตพฺโพ ๕

๒๙. เทสฺนาวสาเน พหุ โสตาปตฺติผลาทินิ ปาปฺุณฺิสฺสูติ ๕

เทสฺนาวสาเน พหุ (ชนา) โสตาปตฺติผลาทินิ (อริยผลานิ) ปาปฺุณฺิสฺสู อิติ ๕

เทสฺนาวสาเน ในกาลเป็นที่สิ้นสุดลงแห่งพระเทศนา (ชนา) อ.ชน ท. พหุ มาก
 ปาปฺุณฺิสฺสู บรรลุแล้ว (อริยผลานิ) ซึ่งอริยผล ท. โสตาปตฺติผลาทินิ มีโสตาปตฺติ-
 ผลเป็นต้น อิติ ดังนี้แล ๕

เวลาจบพระเทศนา ชนจำนวนมากบรรลุอริยผลทั้งหลายมีโสตาปตฺติผลเป็นต้น ดังนี้
 แล

เทสฺนาวสาเน กาลสัตตมฺมีใน ปาปฺุณฺิสฺสู พหุ วิเสสณะของ ชนาๆ สุกฺทกัตตฺตานิ
 ปาปฺุณฺิสฺสูๆ อาชยตบทกัตตฺตวจาก โสตาปตฺติผลาทินิ วิเสสณะของ อริยผลานิๆ
 สัมปาปฺุณฺิยกัมมะใน ปาปฺุณฺิสฺสู อิตฺตฺพทํ สมานปะ ๕

สนุดติมหามตฺตวตฺตฺถุ ฯ

สนุดติมหามตฺตวตฺตฺถุ (นินฺนิจิตฺ) ฯ

สนุดติมหามตฺตวตฺตฺถุ อ.เรื่องแห่งมหาอำมาตย์ชื่อว่าสันตติ (นินฺนิจิตฺ) จบแล้ว ฯ

สนุดติมหามตฺตวตฺตฺถุ สุทฺธกัถตาโน นินฺนิจิตฺ ๑ กิตฺตทกัถตฺตวาทก ๑

จบเรื่องสันตติมหาอำมาตย์



วิเคราะห์ศัพท์กิตติ์ สมาสและศัพท์ิต

สันตติมหาอำมาตย์

เป็นฉันทวิธานศัพท์สันตติ โดยมิวิเศษสนบุพพบทกัมมหารยสมาอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. สันตติ จ โส มหามตโต จาติ สันตติมหาอำมาตย์. (สันตติ + มหามตโต) วิเศษสนบุพพ-
บทกัมมหารยสมา

สันตติ จ อ.ชื่อว่าสันตติด้วย โส อ.ชื่อว่าสันตตินั้น มหามตโต จ เป็นมหาอำมาตย์ด้วย
อิติ เพราะเหตุนี้ สันตติมหาอำมาตย์ ชื่อว่าสันตติมหาอำมาตย์. (มหาอำมาตย์ชื่อว่าสันตติ, สันตติมหาอำมาตย์)

๒. สันตติมหาอำมาตย์ วตตุ สันตติมหาอำมาตย์. (สันตติมหาอำมาตย์ + วตตุ) ฉันทวิธาน-
ศัพท์สันตติ

วตตุ อ.เรื่อง สันตติมหาอำมาตย์ แห่งมหาอำมาตย์ชื่อว่าสันตติ สันตติมหาอำมาตย์
ชื่อว่าสันตติมหาอำมาตย์. (เรื่องมหาอำมาตย์ชื่อว่าสันตติ, เรื่องสันตติมหาอำมาตย์)

นจจคีตกุลลา, อิตถิ

เป็นฉันทวิธานศัพท์สันตติ โดยมิวิเศษสนบุพพบทกัมมหารยสมาอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. นจจญจ คีตญจ นจจคีตานิ. (นจจ + คีต) อิตถิวิธานศัพท์สันตติ

นจจ จ อ.การพ่อนรำด้วย คีต จ อ.การขับร้องด้วย นจจคีตานิ ชื่อว่านจจคีต. (การ
พ่อนรำและการขับร้องทั้งหลาย)

๒. นจจคีเตสุ กุลลา นจจคีตกุลลา, อิตถิ. (นจจคีต + กุลลา) ฉันทวิธานศัพท์สันตติ

(อิตถิ) อ.หญิง กุลลา ผู้ฉลาด นจจคีเตสุ ในการพ่อนรำและการขับร้อง ท. นจจคีต-
กุลลา ชื่อว่านจจคีตกุลลา (ผู้ฉลาดในการพ่อนรำและการขับร้อง), ได้แก่หญิง.

สุรามทมตโต, สันตติมหาอำมาตย์

เป็นฉันทวิธานศัพท์สันตติ โดยมิวิเศษสนบุพพบทกัมมหารยสมาอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. สุราย มโท สุรามโท. (สุรา + มท) ฉันทวิธานศัพท์สันตติ

มโท อ.ความเมา สุราย เพราะสุรา สุรามโท ชื่อว่าสุรามท. (ความเมาเพราะสุรา)

๒. สุรามเทน มตโต สุรามทมตโต, สันตติมหาอำมาตย์. (สุรามท + มตโต) ฉันทวิธานศัพท์สันตติ

(สันตติมหาอำมาตย์) อ.มหาอำมาตย์ชื่อว่าสันตติ มตโต เมาแล้ว สุรามเทน ด้วยความเมา

เพราะสุรา สุรามทมตโต ชื่อว่าสุรามทมตต (เมตด้วยความเมาเพราะสุรา), ได้แก่มันตติมหาอำมาตย์.

สหพาลงการปฏิมณฺหิตโต, สมนตติมหาตโต

เป็นตติยาตปปริสสมาส โดยมีวิเสสนบุพพทกัมมชารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. สหฺเพ จ เต อลงฺการา จาติ สหฺพาลงการา. (สหฺพ + อลงฺการ) วิเสสนบุพพทกัมมชารยสมาส

สหฺเพ จ อ.ทั้งปวง ท. ด้วย เต อ.ทั้งปวง ท. เหล่านั้น อลงฺการา จ เป็นเครื่องประดับด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ สหฺพาลงการา ชื่อว่าสหฺพาลงการ. (เครื่องประดับทั้งปวง)

๒. สหฺพาลงการเรหิ ปฏิมณฺหิตโต สหฺพาลงการปฏิมณฺหิตโต, สมนตติมหาตโต. (สหฺพาลงการ + ปฏิมณฺหิต) ตติยาตปปริสสมาส

(สมนตติมหาตโต) อ.มหาอำมาตย์ชื่อว่าสันตติ ปฏิมณฺหิตโต ผู้ประดับแล้ว สหฺพาลงการเรหิ ด้วยเครื่องประดับทั้งปวง ท. สหฺพาลงการปฏิมณฺหิตโต ชื่อว่าสหฺพาลงการปฏิมณฺหิต (ผู้ประดับด้วยเครื่องประดับทั้งปวง), ได้แก่มันตติมหาอำมาตย์.

หตติกฺขณฺวรวรตโต, สมนตติมหาตโต

เป็นสัตตมัตปปริสสมาส โดยมีจัญฐิตปปริสสมาส และวิเสสนุตตรบทกัมมชารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. หตติสฺส ขนฺโธ หตติกฺขณฺโธ. (หตติ + ขนฺธ) จัญฐิตปปริสสมาส

ขนฺโธ อ.คย หตติสฺส แห่งข้าง หตติกฺขณฺโธ ชื่อว่าหตติกฺขณฺโธ. (คยข้าง)

๒. หตติกฺขณฺโธ จ โส วโร จาติ หตติกฺขณฺวโร. (หตติกฺขณฺธ + วร) วิเสสนุตตรบทกัมมชารยสมาส

หตติกฺขณฺโธ จ อ.คยแห่งข้างด้วย โส อ.คยแห่งข้างนั้น วโร จ เป็นเชือกประเสริฐด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ หตติกฺขณฺวโร ชื่อว่าหตติกฺขณฺวโร. (คยข้างเชือกประเสริฐ)

๓. หตติกฺขณฺวเร คโต หตติกฺขณฺวรวรตโต, สมนตติมหาตโต. (หตติกฺขณฺวโร + คต) สัตตมัตปปริสสมาส

(สมนตติมหาตโต) อ.มหาอำมาตย์ชื่อว่าสันตติ คโต ผู้ไปแล้ว หตติกฺขณฺวเร บนคยแห่งข้างตัวประเสริฐ หตติกฺขณฺวรวรตโต ชื่อว่าหตติกฺขณฺวรวรต (ผู้ไปบนคยข้างตัวประเสริฐ), ได้แก่มันตติมหาอำมาตย์.

นทานตติต

เป็นวิเสสบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 นทานตติ ตํ ตติตติตติ นทานตติตติ. (นทาน + ตติต)
 นทานํ จ อ.เป็นที่อาบด้วย ตํ อ.เป็นที่อาบนั้น ตติตติ จ เป็นทำด้วย อิติ เพราะเหตุนี้
 นทานตติตติ ชื่อว่านทานตติตติ. (ทำเป็นที่อาบนั้น)

ทวารนตรี

เป็นจัญญิต์ปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 ทวารสส อนตรี ทวารนตรี. (ทวาร + อนตรี)
 อนตรี อ.ระหว่าง ทวารสส แห่งประตู ทวารนตรี ชื่อว่าทวารนตรี. (ระหว่างประตู)

สิตปาตุกรรมเหตุ

เป็นจัญญิต์ปปริสสมาส โดยมีจัญญิต์ปปริสสมาส และจัญญิต์ปปริสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. สิตสส กรรม สิตกรรม. (สิต + กรรม) จัญญิต์ปปริสสมาส
 กรรม อ.การกระทำ สิตสส ซึ่งการแยม สิตกรรม ชื่อว่าสิตกรรม. (การกระทำการแยม)
๒. สิตปาตุ กรรม สิตปาตุกรรม. (สิตปาตุ + กรรม) จัญญิต์ปปริสสมาส
 กรรม อ.การกระทำ สิตปาตุ ซึ่งการแยมให้ปรากฏ สิตปาตุกรรม ชื่อว่าสิตปาตุกรรม. (การ
 ทำการแยมให้ปรากฏ)
๓. สิตปาตุกรรมสส เหตุ สิตปาตุกรรมเหตุ. (สิตปาตุกรรม + เหตุ) จัญญิต์ปปริสสมาส
 เหตุ อ.เหตุ สิตปาตุกรรมสส แห่งการกระทำซึ่งการแยมให้ปรากฏ สิตปาตุกรรมเหตุ
 ชื่อว่าสิตปาตุกรรมเหตุ. (เหตุแห่งการทำการแยมให้ปรากฏ)

สิตกรรม

เป็นจัญญิต์ปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 สิตสส กรรม สิตกรรม. (สิต + กรรม)
 กรรม อ.เหตุ สิตสส แห่งการแยม สิตกรรม ชื่อว่าสิตกรรม. (เหตุแห่งการแยม)

จตุปปทิกคากาวสาน

เป็นฉัฏฐิปุริสสมาส โดยมีวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. จตุตารี ปทานิ จตุปปท. (จตุ + ปท) สสมาททิกคสมาส
ปทานิ อ.บท ท. จตุตารี สี่ จตุปปท ชื่อว่าจตุปปท. (๔ บท)
๒. จตุปปเทณ นิยุตตา จตุปปทิกา, คาถา. (จตุปปท + ฌกปัจจย) สังสัฎฐาทิอเนกัตถัตถิต
(คาถา) อ.คาถา นิยุตตา อันประกอบแล้ว จตุปปเทณ ด้วยบทสี่ จตุปปทิกา ชื่อว่า
จตุปปทิกา (ประกอบด้วยบทสี่, มี ๔ บท, มี ๔ บาท), ได้แก่คาถา.
๓. จตุปปทิกา จ ส่า คาถา จาติ จตุปปทิกคาถา. (จตุปปทิกา + คาถา) วิเสสน-
บุพพบทกัมมธารยสมาส
จตุปปทิกา จ อ.อันประกอบแล้วด้วยบทสี่ด้วย ส่า อ.อันประกอบแล้วด้วยบทสี่นั้น คาถา
จ เป็นคาถาด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น จตุปปทิกคาถา ชื่อว่าจตุปปทิกคาถา. (คาถาอันประกอบด้วยบท ๔,
คาถาที่ประกอบด้วย ๔ บาท)
๔. จตุปปทิกคาถาย อวสานิ จตุปปทิกคากาวสานิ. (จตุปปทิกคาถา + อวสานิ) ฉัฎฐิ-
ตปุริสสมาส
อวสานิ อ.กาลเป็นที่สิ้นสุดลง จตุปปทิกคาถาย แห่งคาถาอันประกอบแล้วด้วยบทสี่
จตุปปทิกคากาวสานิ ชื่อว่าจตุปปทิกคากาวสานิ. (กาลอวสานิแห่งคาถาที่ประกอบด้วยบท ๔)

สตุตตาลมตโต, อากาโล

เป็นฉัฎฐิวทิตุลาธิกรณพหุพีทิสมาส โดยมีอสมาททิกคสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. สตุต ตาลา สตุตตาลา. (สตุต + ตาล) อสมาททิกคสมาส
ताला อ.ลำताल ท. สตุต เจต สตุตตาลา ชื่อว่าสตุตตาล. (๗ ลำताल)
๒. สตุตตาลา มตตา ยสสาติ สตุตตาลมตโต, อากาโล. (สตุตตาล + มตตา) ฉัฎฐิ-
ทิวทิตุลาธิกรณพหุพีทิสมาส
สตุตตาลา อ.ลำतालเจต ท. มตตา เป็นประมาณ ยสส (อากาสส) แห่งอากาศใด
(สนธิ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (โล อากาโล) อ.อากาศนั้น สตุตตาลมตโต ชื่อว่าสตุตตาลมตโต
(มี ๗ ลำतालเป็นประมาณ, ลักว่า ๗ ลำताल), ได้แก่อากาศ.

มุขมตต์, วจน

เป็นฉันทวิทวิปทตลยาธิกรณพหุพีทิสมาล มีวิเคราะห์ว่า
 มุข มตตา ยสฺสาติ มุขมตต์, วจน. (มุข + มตตา)
 มุข อ.ปาก มตตา เป็นประมาณ ยสฺส (วจนสฺส) แห่งคำไต (อติ) มีอยู่ อติ เพราะเหตุ
 นั้น (ตฺ วจน) อ.คำนั้น มุขมตต์ ชื่อว่ามุขมตต์ (มีปากเป็นประมาณ, ลักว่าปาก), ได้แก่คำ.

ยถาลงกโต, สันตติมหามตโต

เป็นปาทีบุพพทกัมมธารยสมาล มีวิเคราะห์ว่า
 โย โย อลงกโต ยถาลงกโต, สันตติมหามตโต. (ยถา + อลงกต)
 (สันตติมหามตโต) อ.มหาอำมาตย์ชื่อว่าสันตติ อลงกโต ผู้ถูกประดับแล้ว โย โย ไตย
 ยถาลงกโต ชื่อว่ายถาลงกต (ตามที่ประดับแล้ว), ได้แก่สันตติมหาอำมาตย์.

มหานุกาโว

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาล มีวิเคราะห์ว่า
 มหนโต จ โส อานุกาโว จาติ มหานุกาโว. (มหนต + อานุกา)ว)
 มหนโต จ อ.มากด้วย โส อ.มากนั้น อานุกาโว จ เป็นอานุกาพด้วย อติ เพราะเหตุ
 มหานุกาโว ชื่อว่ามหานุกา. (อานุกาพมาก)

พทุธสีพฺทา

เป็นฉันทวิทวิปทตลยาธิกรณพหุพีทิสมาล มีวิเคราะห์ว่า
 พทุธสฺส สีพฺทา พทุธสีพฺทา. (พทุธ + สีพฺทา)
 สีพฺทา อ.การเยื้องกราย พทุธสฺส แห่งพระพทุธเจ้า พทุธสีพฺทา ชื่อว่าพทุธสีพฺทา. (การ
 เยื้องกรายแห่งพระพทุธเจ้า)

สันตติมหามตตสีพฺทา

เป็นฉันทวิทวิปทตลยาธิกรณพหุพีทิสมาล มีวิเคราะห์ว่า
 สันตติมหามตตสฺส สีพฺทา สันตติมหามตตสีพฺทา. (สันตติมหามตต + สีพฺทา)

ลีฬหา อ.การเยื้องกราย สันตติมหามตตลล์ แห่งมหาอำมาตย์ชื่อว่าสันตติ สันตติมหามตต-
ลีฬหา ชื่อว่าสันตติมหามตตลีฬหา. (การเยื้องกรายแห่งมหาอำมาตย์ชื่อว่าสันตติ)

ทิวสภาคโค

เป็นฉัฏฐิตตปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ทิวสลล์ ภาคโค ทิวสภาคโค. (ทิวส + ภาค)

ภาคโค อ.ส่วน ทิวสลล์ แห่งวัน ทิวสภาคโค ชื่อว่าทิวสภาค. (ส่วนแห่งวัน)

อุทกกีฬ

เป็นลัตตมิตตปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อุทเก กีฬ อุทกกีฬ. (อุทก + กีฬ)

กีฬ อ.เล่น อุทเก ในน้ำ อุทกกีฬ ชื่อว่าอุทกกีฬ. (เล่นในน้ำ)

อาปานภูมิ

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อาปานญจ ตั ภูมิ จาติ อาปานภูมิ. (อาปาน + ภูมิ)

อาปานัน จ อ.เป็นที่ตัมกินด้วย ตั อ.เป็นที่ตัมกินนั้น ภูมิ จ เป็นภาคพื้นด้วย อิติ เพราะเหตุ
นั้น อาปานภูมิ ชื่อว่าอาปานภูมิ. (ภาคพื้นเป็นที่ตัมกิน)

รงคมชฺโณ

เป็นฉัฏฐิตตปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

รงคลล์ มชฺโณ รงคมชฺโณ. (รงค + มชฺโณ)

มชฺโณ อ.ท่ามกลาง รงคลล์ แห่งที่พื่อนร่า รงคมชฺโณ ชื่อว่ารงคมชฺโณ. (ท่ามกลางที่พื่อนร่า)

สรริลีฬหา

เป็นฉัฏฐิตตปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สรริลล์ ลีฬหา สรริลีฬหา. (สรริ + ลีฬหา)

ลีฬหา อ.การเยื้องกราย สรรีรส์ แห่งสรีระ สรรีลีฬหา ชื่อว่าสรีลีฬหา. (การเยื้องกรายสรีระ)

สดตาห

เป็นสมามหารทิดุสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สดต อทา สดตาห. (สดต + อท)

อทา อ.วัน ท. สดต เจ็ด สดตาห ชื่อว่าสดตาห. (๗ วัน, หนึ่งสัปดาห์)

อปปาหารตา

เป็นภาวัตถิต มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. อปปไป อาทาโร ยสสาติ อปปาหารโร, อตดา. (อปป + อาทาโร) ภูมิฐิตวิปทตุลยาธิ-
กรรมพหุพีทิสมาส

อาทาโร อ.อาทาโร อปปไป น้อย ยสส (อตตโน) แห่งตนใด (อตติ) มีอยู่ อิติ เพราะ
เหตุนั้น (โล อตดา) อ.ตนนั้น อปปาหารโร ชื่อว่าอปปาหาร (มีอาหารน้อย), ได้แก่ตน.

๒. อปปาหารสส ภาวอ อปปาหารตา. (อปปาหาร + ตาปัจจย) ภาวัตถิต

ภาวอ อ.ความเป็น อปปาหารสส (อตตโน) แห่งตน มีอาหารน้อย อปปาหารตา ชื่อว่า
อปปาหารตา. (ความที่ตนมีอาหารน้อย)

อนโตกัจฉิ

เป็นอมาทิปรัตปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

กัจฉิยา อนโต อนโตกัจฉิ. (กัจฉิ + อนโต)

อนโต ในภายใน กัจฉิยา แห่งท้อง อนโตกัจฉิ ชื่อว่าอนโตกัจฉิ. (ภายในท้อง)

สดตถกวาตา

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

๑. สดตถกั อิว วิสึ เยสนนติ สดตถกา, วาตา. (สดตถก + อปัจจย) สันสิฐฐาทิอเนกัตถิต

วิสึ อ.พิษ สดตถกั อิว เพียงตั้งศีลตรา เยสึ (วาตาน) แห่งลม ท. เหล่าใด (อตติ)
มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (เต วาตา) อ.ลม ท. เหล่านั้น สดตถกา ชื่อว่าสดตถก (มีพิษตุงศีลตรา), ได้แก่
ลมทั้งหลาย.

๒. สตุถกา จ เต วาตา จาติ สตุถกาวาตา. (สตุถก + วาต) วิเสสนบุพพบทกัมมธารย-
สมาส

สตุถกา จ อ.เพียงตั้งคัสตรา ท. ด้วย เต อ.เพียงตั้งคัสตรา ท. เหล่านั้น วาตา จ
เป็นลมด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ สตุถกาวาตา ชื่อว่าสตุถกาวาต. (ลมมีพิษตุงคัสตราทั้งหลาย)

ททยมส์

เป็นฉฐฐิตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ททยสส์ มส์ ททยมส์. (ททย + มส์)

มส์ อ.เนื่อ ททยสส์ แห่งททัย ททยมส์ ชื่อว่าททยมส์. (เนื่อททัย)

วุดตมตต์, วจน

เป็นฉฐฐิตวิปทตลยาธิกรณพหุพิทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

วุดต มตตา ยสส์าติ วุดตมตต์, วจน. (วุดต + มตตา)

(วจน) อ.คำ (ชเนท) วุดต อันอันชน ท. กล่าวแล้ว มตตา เป็นประมาณ ยสส์ (วจนสส์)
แห่งคำใด (อตุติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (ต วจน) อ.คำนั้น วุดตมตต์ ชื่อว่าวุดตมตต์ (มีคำ
อันพวกชนกล่าวแล้วเป็นประมาณ, ลักว่าอันพวกชนกล่าวแล้ว), ได้แก่คำ.

พลวโลโก

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

พลวา จ โส โสโก จาติ พลวโลโก. (พลวณตุ + โสโก)

พลวา จ อ.อันมีกำลังด้วย โส อ.อันมีกำลังนั้น โสโก จ เป็นความโคกด้วย อิติ เพราะเหตุ
นี้ พลวโลโก ชื่อว่าพลวโลโก. (ความโคกมีกำลัง)

ปีตสุรา

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปีตา จ ล่า สุรา จาติ ปีตสุรา. (ปีตา + สุรา)

(สนตติมหามตเตน) ปีตา จ อ.อันมหาอำมาตย์ชื่อว่าสนตติตัมแล้วด้วย ล่า อ.อันมหาอำมาตย์

ชื่อว่าสันตติตัมแล้วนั้น สุรา จ เป็นสุราด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ปิตสุรา ชื่อว่าปิตสุรา. (สุราที่สันตติ-
มหาอำมาตย์ตัมแล้ว)

ตตตกปาโล

เป็นวิเศษนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า
ตตโต จ โส กปาโล จาติ ตตตกปาโล. (ตตต + กปาโล)
ตตโต จ อ.อันร้อนแล้วด้วย โส อ.อันร้อนแล้วนั้น กปาโล จ เป็นกระเบื้องด้วย อิติ เพราะ
เหตุนี้ ตตตกปาโล ชื่อว่าตตตกปาโล. (กระเบื้องที่ร้อนแล้ว)

อุทกพินทุ

เป็นฉนฺฐิตฺตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า
อุทกสฺส พินทุ อุทกพินทุ. (อุทก + พินทุ)
พินทุ อ.หยาด อุทกสฺส แห่งน้ำ อุทกพินทุ ชื่อว่าอุทกพินทุ. (หยาดน้ำ)

ผลกายปริวุโต, สนฺตติมหามตฺโต

เป็นตติยาตฺตปุริสสมาส โดยมีฉนฺฐิตฺตปุริสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. พลานํ กาโย ผลกาโย. (พล + กาย) ฉนฺฐิตฺตปุริสสมาส
กาโย อ.ห่ม พลานํ แห่งกำลังพล ท. ผลกาโย ชื่อว่าผลกาย. (ห่มแห่งกำลังพล)
๒. พลกาเยน ปริวุโต ผลกายปริวุโต, สนฺตติมหามตฺโต. (ผลกาย + ปริวุต) ตติยาตฺตปุริส
สมาส

(สนฺตติมหามตฺโต) อ.มหาอำมาตย์ชื่อว่าสันตติ พลกาเลน ปริวุโต ผู้อันห่มแห่งกำลังพล
แวดล้อมแล้ว พลกายปริวุโต ชื่อว่าผลกายปริวุต (ผู้อันห่มกำลังพลแวดล้อมแล้ว), ได้แก่สันตติ-
มหาอำมาตย์.

สายณฺหสมโย

เป็นวิเศษนบุพพทกัมมธารยสมาส โดยมีอมาทิปรตฺตปุริสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. อหฺสฺส สายํ สายณฺหํ. (อห + สาย) อมาทิปรตฺตปุริสสมาส
สายํ อ.เป็นที่ลื่นไป อหฺสฺส แห่งวัน สายณฺหํ ชื่อว่าสายณฺห. (เป็นที่ลื่นไปแห่งวัน, เวลาเย็น)

๒. สายณโท จ โส สมโย จาติ สายณทสมโย. (สายณท + สมโย)
 สายณโท จ อ.เป็นที่ล้นไปแห่งวันด้วย โส อ.เป็นที่ล้นไปแห่งวันนั้น สมโย จ เป็นสมัยด้วย
 อิติ เพราะเหตุนี้ สายณทสมโย ชื่อว่าสายณทสมโย. (สมัยเป็นที่ล้นไปแห่งวัน, เวลาเย็น)

มตกาโล

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 มตญจ ต กาลิ จาติ มตกาโล. (มต + กาล)
 มต จ อ.เป็นที่ตายแล้วด้วย ต อ.เป็นที่ตายแล้วนั้น กาลิ จ เป็นกาลด้วย อิติ เพราะเหตุ
 นี้ มตกาโล ชื่อว่ามตกาล. (กาลเป็นที่ตายแล้ว)

ปคฺขริตอสุณิ

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 ปคฺขริตานิ จ ตานิ อสุณิ จาติ ปคฺขริตอสุณิ. (ปคฺขริต + อสุณิ)
 ปคฺขริตานิ จ อ.อันไหลออกแล้ว ท. ด้วย ตานิ อ.อันไหลออกแล้ว ท. เหล่านี้ อสุณิ จ
 เป็นน้ำตาด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ปคฺขริตอสุณิ ชื่อว่าปคฺขริตอสุณิ. (น้ำตาที่ไหลออกแล้วทั้งหลาย)

อติเรกตรานิ, อุกทานิ

วิเสสตัดทิต มีวิเคราะห์ว่า
 อิมานิ อิมล วิเสเสน อติเรกานีติ อติเรกตรานิ, อุกทานิ. (อติเรก + ทรปัจจย)
 อิมานิ (อุกทานิ) อิมล (อุกทานิ) อ.- แห่งน้ำ ท. เหล่านี้หนา -น้ำ ท. เหล่านี้ อติเรกานิ
 เป็นน้ำอันยิ่ง วิเสเสน โดยพิเศษ (โทหุตติ) ย่อมเป็น อิติ เพราะเหตุนี้ อติเรกตรานิ ชื่อว่าอติเรกตร
 (อันยิ่งกว่า), ได้แก่น้ำทั้งหลาย.

คาตาปริโยสานิ

เป็นฉฏฐิตปฺปรัสสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 คาตาย ปริโยสานิ คาตาปริโยสานิ. (คาตา + ปริโยสาน)
 ปริโยสานิ อ.กาลเป็นที่สิ้นสุดลงรอบ คาตาย แห่งพระคาตา คาตาปริโยสานิ ชื่อว่าคาตา-
 ปริโยสานิ. (กาลเป็นที่สิ้นสุดลงรอบแห่งพระคาตา, เวลาจบพระคาตา)

อุปวัตตตนาภาโว

เป็นอวชาธณบุพพทกัมมธารยส์มาส โดยมึนนิบาตบุพพทกัมมธารยส์มาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห้
ดังนี้

๑. น ปวัตตตน์ อุปวัตตตน์. (น + ปวัตตต) นิบาตบุพพทกัมมธารยส์มาส
ปวัตตตน์ อ.อันเป็นไป น ทาห้ได้ อุปวัตตตน์ ชื่อว่าอุปวัตตต. (อันไม่เป็นไป)
๒. อุปวัตตตนเมว ภาโว อุปวัตตตนาภาโว. (อุปวัตตตน + ภาว) อวชาธณบุพพทกัมมธารย-
ส์มาส

อุปวัตตตน์ เอว อ.อันไม่เป็นไปนั้นเทียว ภาโว เป็นความเป็น อุปวัตตตนาภาโว ชื่อว่า
อุปวัตตตนาภาว. (ความเป็นคืออันไม่เป็นไป)

กตกมม

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยส์มาส มีวิเคราะห้ว่า

กตญจ ตํ กมมญจจาติ กตกมม. (กต + กมม)

กตํ จ อ.อันถูกกระทำแล้วด้วย ตํ อ.อันถูกกระทำแล้วนั้น กมมํ จ เป็นกรรมด้วย อิติ เพราะ
เหตุนี้ กตกมม ชื่อว่ากตกมม. (กรรมที่ถูกกระทำแล้ว, กรรมที่ทำไว้แล้ว)

เอกतालปฺปมาณ, จาน

เป็นัญญูวิปทตฺลยาธิกรณพหุพีทิสมาส โดยมีอสมาหทารทิสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห้ดังนี้

๑. เอก โจ โส ตาโล จาติ เอกตาโล. (เอก + ตาล) อสมาหทารทิสมาส

เอก โจ อ.หนึ่งด้วย โส อ.หนึ่งนั้น ตาโล จ เป็นลำตาลด้วย อิติ เพราะเหตุนี้
เอกตาโล ชื่อว่าเอกताल. (ลำตาลหนึ่ง)

๒. เอกตาโล ปมาณ ยสฺสาติ เอกतालปฺปมาณ, จาน. (เอกताल + ปมาณ) ัญญูวิปท-
ตฺลยาธิกรณพหุพีทิสมาส

เอกตาโล อ.ลำตาลหนึ่ง ปมาณ เป็นประมาณ ยสฺส (จานสฺส) แห่งที่ใด (อตุติ) มีอยู่
อิติ เพราะเหตุนี้ (ตํ จาน) อ.ที่นั้น เอกतालปฺปมาณ ชื่อว่าเอกतालปฺปมาณ (มีลำตาลหนึ่ง
เป็นประมาณ), ได้แก่ที่.

ปุพพกมม

เป็นลัตตมัตตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปุพเพ กมม ปุพพกมม. (ปุพเพ + กมม)

กมม อ.กรรม ปุพเพ ในกาลก่อน ปุพพกมม ชื่อว่าปุพพกมม. (กรรมในกาลก่อน, บุพพกรรม)

วิปลสิพุทธกาโล

เป็นฉฐฐิตปุริสสมาส โดยมีวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. วิปลสิ จ โส พุทโธ จาติ วิปลสิพุทโธ. (วิปลสิ + พุทโธ) วิเสสนบุพพทกัมมธารย-
สมาส

วิปลสิ จ อ.พระนามว่าวิปลสิด้วย โส อ.พระนามว่าวิปลสินั่น พุทโธ จ เป็นพระพุทเจ้า
ด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ วิปลสิพุทโธ ชื่อว่าวิปลสิพุท. (พระพุทเจ้าพระนามว่าวิปลสิ)

๒. วิปลสิพุทธสส กาล วิปลสิพุทธกาโล. (วิปลสิพุท + กาล) ฉฐฐิตปุริสสมาส
กาล อ.กาล วิปลสิพุทธสส แห่งพระพุทเจ้าพระนามว่าวิปลสิ วิปลสิพุทธกาโล ชื่อว่า
วิปลสิพุทธกาล. (กาลแห่งพระพุทเจ้าพระนามว่าวิปลสิ)

อกรรมกมม

เป็นอวธารณบุพพทกัมมธารยสมาส โดยมีนนิบาตบุพพทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์
ดังนี้

๑. น กรรม อกรรม. (น + กรรม) นนิบาตบุพพทกัมมธารยสมาส

กรรม อ.การกระทำ น ทาไมได้ อกรรม ชื่อว่าอกรรม. (การไม่กระทำ)

๒. อกรรมเมว กมม อกรรมกมม. (อกรรม + กมม) อวธารณบุพพทกัมมธารยสมาส

อกรรม เอว อ.การไม่กระทำนั้นเทียว กมม เป็นกรรม อกรรมกมม ชื่อว่าอกรรมกมม.
(กรรมคือการไม่กระทำ)

โฆสนกมม

เป็นอวธารณบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

โฆสนเมว กมม โฆสนกมม. (โฆสน + กมม)

โฆสน เอว อ.การป่าวร้องนั้นเทียว กมม เป็นกรรม โฆสนกมม ชื่อว่าโฆสนกมม. (กรรมคือการ

ป่าวรวง)

อุโปสถทิวสา

เป็นฉัฏฐิตุปุริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

อุโปสถสส ทิวสา อุโปสถทิวสา. (อุโปสถ + ทิวส)

ทิวสา อ.วัน ท. อุโปสถสส แห่งอุโปสถ อุโปสถทิวสา ชื่อว่าอุโปสถทิวส. (วันอุโปสถ)

พทุธรัตนาทินี, รัตนานี

เป็นฉัฏฐิตวิปทูลยาธิกรณพทุพพิทิสมาส โดยมีอวชาธนบุพพทกัมมธารยส์มาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. พทุโธเยว รัตนํ พทุธรัตนํ. (พทุธ + รัตน) อวชาธนบุพพทกัมมธารยส์มาส

พทุโธ เอว อ.พระพทุธเจ้านั้นเทียว รัตนํ เป็นรัตนะ พทุธรัตนํ ชื่อว่าพทุธรัตน. (รัตนะ คือพระพทุธเจ้า, พทุธรัตนะ)

๒. พทุธรัตนํ อาทิ เยสนฺติ พทุธรัตนาทินี, รัตนานี. (พทุธรัตน + อาทิ) ฉัฏฐิตวิปท-

ตุลยาธิกรณพทุพพิทิสมาส

พทุธรัตนํ อ.รัตนะคือพระพทุธเจ้า อาทิ เป็นต้น เยสํ (รัตนานํ) แห่งรัตนะ ท. เหล่าใด (อตฺถิ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (ตานี รัตนานี) อ.รัตนะ ท. เหล่านี้ พทุธรัตนาทินี ชื่อว่าพทุธรัตนาทิ (มีรัตนะคือพระพทุธเจ้าเป็นต้น), ได้แก่รัตนะทั้งหลาย.

ปุณณกมฺมานิ

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

ปุณณานี จ ตานี กมฺมานิ จาติ ปุณณกมฺมานิ. (ปุณณ + กมฺม)

ปุณณานี จ อ.อันเป็นบุญ ท. ด้วย ตานี อ.อันเป็นบุญ ท. เหล่านี้ กมฺมานี จ เป็นกรรม ด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ปุณณกมฺมานิ ชื่อว่าปุณณกมฺม. (กรรมที่เป็นบุญทั้งหลาย, บุญกรรมทั้งหลาย)

ปุปฺพทาโม

เป็นฉัฏฐิตุปุริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

ปุปฺพสฺส ทาโม ปุปฺพทาโม. (ปุปฺพ + ทาโม)

ทาโม อ.พวง ปุပ္ผลสั แห่งดอกไม้ ปุပ္ผลทาโม ชื่อว่าปุပ္ผลทาม. (พวงดอกไม)

อสนปิฏโจ

เป็นฉัฎฐิตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อสนสั ปิฏโจ อสนปิฏโจ. (อสน + ปิฏ)

ปิฏโจ อ.หลัง อสนสั ของม้า อสนปิฏโจ ชื่อว่าอสนปิฏจ. (หลังม้า)

มุตตาทามสทิส, ปุပ္ผลทาโม

เป็นตติยัตปุริสสมาส โดยมีฉัฎฐิตปุริสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. มุตตตาย ทาโม มุตตาทาโม. (มุตตา + ทาม) ฉัฎฐิตปุริสสมาส
ทาโม อ.พวง มุตตตาย แห่งแก้วมุกดา มุตตาทาโม ชื่อว่ามุตตาทาม. (พวงแก้วมุกดา)

๒. มุตตาทาเมน สทิส มุตตาทามสทิส, ปุပ္ผลทาโม. (มุตตาทาม + สทิส) ตติยัตปุริสสมาส

(ปุပ္ผลทาโม) อ.พวงแห่งดอกไม้ สทิส อันเข้ากับ มุตตาทาเมน ด้วยพวงแห่งแก้วมุกดา มุตตาทามสทิส ชื่อว่ามุตตาทามสทิส (เช่นกับพวงแก้วมุกดา), ได้แก่พวงดอกไม้.

ทินนปริหาโร

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ทินโน จ โส ปริหาโร จาติ ทินนปริหาโร. (ทินน + ปริหาร)

ทินโน จ อ.อันอันพระราชาพระราชทานแล้วด้วย โส อ.อันอันพระราชาพระราชทานแล้วนั้น
ปริหาโร จ เป็นเครื่องบริหารด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น ทินนปริหาโร ชื่อว่าทินนปริหาร. (เครื่องบริหาร
ที่พระราชาพระราชทานแล้ว)

จตุสินธุชุตโต, รโถ

เป็นตติยัตปุริสสมาส โดยมีอสมาหารทิกุสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. จตตารโ สินธุชา จตุสินธุชา. (จตุ + สินธุ) อสมมาหารทิกุสมาส
สินธุชา อ.ม้าสินธพ ท. จตตารโ สัตว์ จตุสินธุชา ชื่อว่าจตุสินธุ. (ม้าสินธพ ๔ ตัว)

๒. จตุสินธุเวทิจ ชุตโต จตุสินธุชุตโต, รโถ. (จตุสินธุ + ชุตต) ตติยัตปุริสสมาส

รโถ อ.รถ ยุตุโต อันเทียมแล้ว จตุลินธเวทิต ด้วยม้าลินธพลีตัว ท. จตุลินธเวตุโต ชื่อว่า จตุลินธเวตุต (เทียมด้วยม้าลินธพ ๔ ตัว), ได้แก่รถ.

ตติยวโร

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 ตติโย จ โส วโร จาติ ตติยวโร. (ตติย + วาร)
 ตติโย จ อ.ที่สามด้วย โส อ.ที่สามนั้น วโร จ เป็นวาระด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ตติย-
 วโร ชื่อว่าตติยวาร. (วาระที่สาม, ครั้งที่ ๓)

สหพมารณปฏิมณฺหิโต, อหฺ

เป็นตติยัตปปริสสมาส โดยมีวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. สหพานิ จ ตานิ อามรณานิ จาติ สหพมารณานิ. (สหพ + อามรณ) วิเสสน-
 บุพพทกัมมธารยสมาส
 สหพานิ จ อ.ทั้งปวง ท. ด้วย ตานิ อ.ทั้งปวง ท. เหล่านี้ อามรณานิ จ เป็นอามรณ
 ด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ สหพมารณานิ ชื่อว่าสหพมารณ. (อามรณทั้งปวงทั้งหลาย)
๒. สหพมารณเณหิ ปฏิมณฺหิโต สหพมารณปฏิมณฺหิโต, อหฺ. (สหพมารณ + ปฏิมณฺหิต)
 ตติยัตปปริสสมาส
 อหฺ อ.เรา ปฏิมณฺหิโต ผู้ประดับแล้ว สหพมารณเณหิ ด้วยอามรณทั้งปวง ท.
 สหพมารณปฏิมณฺหิโต ชื่อว่าสหพมารณปฏิมณฺหิต (ผู้ประดับด้วยอามรณทั้งปวง), ได้แก่เรา.

หตฺถิกฺขณฺโ

เป็นจัญญูัตปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 หตฺถิสฺส ขณฺโ หตฺถิกฺขณฺโ. (หตฺถิ + ขณฺ)

ขณฺโ อ.คอ หตฺถิสฺส แห่งข้าง หตฺถิกฺขณฺโ ชื่อว่าหตฺถิกฺขณฺ. (คอข้าง)

อสีติวสฺสทสฺสานิ

เป็นจัญญูัตปปริสสมาส โดยมีอสมาทารทิสมาอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. อสัติ วสฺสํ อสัติวสฺสํ. (อสัติ + วสฺส) อสฺมาทาททคฺคฺสฺมาล
วสฺสํ อ.ปี ท. อสัติ แปรลึบ อสัติวสฺสํ ชื่อว่าอสัติวสฺส. (แปรลึบปี)
๒. อสัติวสฺสํ สทฺสฺสํ อสัติวสฺสสทฺสฺสํ. (อสัติวสฺส + สทฺสฺส) ญฺฐิตฺตปฺปฺริสฺสํ
สทฺสฺสํ อ.พัน ท. อสัติวสฺสํ แห่งปีแปรลึบ ท. อสัติวสฺสสทฺสฺสํ ชื่อว่าอสัติวสฺส-
สทฺสฺส. (๘๐,๐๐๐ ปี)

ธมฺมโฆสฺกกมฺ

เป็นญฺฐิตฺตปฺปฺริสฺสํ โดยมิตฺติยาตฺตปฺปฺริสฺสํอยู่ภายใน มีวิเคราะหฺดังนี้

๑. ธมฺม โฆสฺตติ ธมฺมโฆสฺโก, ปุคฺคโล. (ธมฺมสทฺทฺทฺท + สฺส สทฺท ในการทําลีเยง +
ณฺวฺปฺจจฺย) ทฺติยาตฺตปฺปฺริสฺสํ, กิตฺตลสฺมาล, กัตตฺรูป, กัตตฺลสฺมาล
(โย ปุคฺคโล) อ.บุคฺคโล โฆสฺติ ย่อมป่าวร้อง ธมฺม ซึ่งธรรม อิติ เพราะเหตุนี้ (โล
ปุคฺคโล) อ.บุคฺคโลนั้น ธมฺมโฆสฺโก ชื่อว่าธมฺมโฆสฺก (ผู้ป่าวร้องธรรม), ได้แก่บุคฺคโล.
๒. ธมฺมโฆสฺกสฺส กมฺ ธมฺมโฆสฺกกมฺ. (ธมฺมโฆสฺก + กมฺ) ญฺฐิตฺตปฺปฺริสฺสํ
กมฺ อ.กรรม ธมฺมโฆสฺกสฺส (ปุคฺคลสฺส) แห่งบุคฺคโล ผู้ป่าวร้องซึ่งธรรม ธมฺมโฆสฺกกมฺ
ชื่อว่าธมฺมโฆสฺกกมฺ. (กรรมแห่งผู้ป่าวร้องธรรม)

จหนฺนคฺนฺ

เป็นญฺฐิตฺตปฺปฺริสฺสํ มีวิเคราะหฺว่า

จหนฺนสฺส คฺนฺ จหนฺนคฺนฺ. (จหนฺน + คฺนฺ)

คฺนฺ อ.กลืน จหนฺนสฺส แห่งจหนฺน จหนฺนคฺนฺ ชื่อว่าจหนฺนคฺนฺ. (กลืนจหนฺน)

อุปฺปลคฺนฺ

เป็นญฺฐิตฺตปฺปฺริสฺสํ มีวิเคราะหฺว่า

อุปฺปลสฺส คฺนฺ อุปฺปลคฺนฺ. (อุปฺปล + คฺนฺ)

คฺนฺ อ.กลืน อุปฺปลสฺส แห่งตอกอุปฺล อุปฺปลคฺนฺ ชื่อว่าอุปฺปลคฺนฺ. (กลืนตอกอุปฺล)

มฺสฺลิตฺ

เป็นสฺมาทาททวันทลสฺมาล มีวิเคราะหฺว่า

มัสถุจ โลหิตถุจ มัสโลหิตต์. (มัส + โลหิต)

มัส จ อ.เนื้อด้วย โลหิต จ อ.เลือดด้วย มัสโลหิตต์ ชื่อว่ามัสโลหิตต์. (เนื้อและเลือด)

สุทฺธวตฺถ

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะหว่า

สุทฺธถุจ ตํ วตฺถจจาติ สุทฺธวตฺถ. (สุทฺธ + วตฺถ)

สุทฺถ จ อ.อันหมดจดแล้วด้วย ตํ อ.อันหมดจดแล้วนั้น วตฺถ จ เป็นผ้าด้วย อิติ เพราะเหตุ
นั้น สุทฺธวตฺถ ชื่อว่าสุทฺธวตฺถ. (ผ้าอันหมดจดแล้ว)

จาทุมมหาปโต

เป็นอสมาหารทิกุสมาส โดยมีวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหดังนี้

๑. มหนโต จ โส ปโต จาติ มหาปโต. (มหนต + ปต) วิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส
มหนโต จ อ.ใหญ่ด้วย โส อ.ใหญ่นั้น ปโต จ เป็นหนทางด้วย อิติ เพราะเหตุ
นั้น มหาปโต ชื่อว่ามหาปโต. (หนทางใหญ่)

๒. จตฺตารโ มหปตา จาทุมมหาปตา. (จตฺ + มหาปต) อสมหาหารทิกุสมาส
มหาปตา อ.หนทางใหญ่ ท. จตฺตารโ ลี จาทุมมหาปตา ชื่อว่าจาทุมมหาปโต. (หนทางใหญ่
๔ แพร้ง)

ปุณฺณภาติ, มหาชโน

เป็นอัสสตีตตีตติต มีวิเคราะหว่า

๑. ปุณฺณสส ภาโค ปุณฺณภาโค. (ปุณฺณ + ภาค) จัณฐิตปุริสสมาส

ภาโค อ.ส่วน ปุณฺณสส แห่งบุญ ปุณฺณภาโค ชื่อว่าปุณฺณภาค. (ส่วนบุญ)

๒. ปุณฺณภาโค อสส อตตีติ ปุณฺณภาติ, มหาชโน. (ปุณฺณภาค + อีปจัจย) อัสสตีตตีตติต

ปุณฺณภาโค อ.ส่วนแห่งบุญ อสส (มหาชนสส) แห่งมหาชนนั้น อตตี มีอยู่ อิติ เพราะ
เหตุนี้ (โส มหาชโน) อ.มหาชนนั้น ปุณฺณภาติ ชื่อว่าปุณฺณภาติ (ผู้มีส่วนบุญ), ได้แก่มหาชน.

เอกคาถาวสาน

เป็นจัณฐิตปุริสสมาส โดยมีอสมาหารทิกุสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหดังนี้

๑. เอกา จ สำ คาถา จาติ เอกคาถา. (เอกา + คาถา) อสมหารทศุสมาส
เอกา จ อ.หนึ่งด้วย สำ อ.หนึ่งนั้น คาถา จ เป็นคาถาด้วย อิติ เพราะเหตุนี้
เอกคาถา ชื่อว่าเอกคาถา. (คาถาหนึ่ง)
๒. เอกคาถาย อวสานํ เอกคาถาวสานํ. (เอกคาถา + อวสาน) ญัฎฐิตปฺปฺริสฺสมาส
อวสานํ อ.กาลเป็นที่สิ้นสุดลง เอกคาถาย แห่งคาถาหนึ่ง เอกคาถาวสานํ ชื่อว่าเอก-
คาถาวสาน. (กาลเป็นที่สิ้นสุดลงแห่งคาถาหนึ่ง, เวลาจบหนึ่งคาถา)

อลงกตปฏิยตโต, สนั่นตติมหามตโต

เป็นวิเสสโนภยบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า
อลงกโต จ โส ปฏิยตโต จาติ อลงกตปฏิยตโต, สนั่นตติมหามตโต. (อลงกต + ปฏิยต)
โส (สั่นตติมหามตโต) อ.มหาอำมาตย์ชื่อว่าสันตตินั้น อลงกโต จ ผู้ประดับแล้วด้วย
ปฏิยตโต จ ผู้ตกแต่งแล้วด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ อลงกตปฏิยตโต ชื่อว่าอลงกตปฏิยต (ผู้ทั้งประดับ
แล้วทั้งตกแต่งแล้ว), ได้แก่สันตติมหาอำมาตย์.

พรมหารี, ปุคคโล

เป็นทติยัตปฺปฺริสฺสมาส, กิตันตสมาส, กัตตรูป, ตัสสิสสาธนะ มีวิเคราะห์ว่า
พรมํ จรติ ลีเลนาติ พรมหารี, ปุคคโล. (พรมสททูปปท + จร จรณ ในการประพฤติ
+ ณีปัจจย)
(โย ปุคคโล) อ.บุคคลใด จรติ ย่อมประพฤติ พรมํ ซึ่งธรรมอันประเสริฐ ลีเลน โดยปกติ
อิติ เพราะเหตุนี้ (โส ปุคคโล) อ.บุคคลนั้น พรมหารี ชื่อว่าพรมหารี (ผู้ประพฤติธรรมอันประเสริฐ
โดยปกติ), ได้แก่บุคคล.

วตถาภรณปฏิมณฺหิตโต, ปุคคโล

เป็นตติยัตปฺปฺริสฺสมาส โดยมีอิตรียคทวันทสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้
๑. วตถญจ อภรณญจ วตถาภรณานิ. (วตถ + อภรณ) อิตริตรียคทวันทสมาส
วตถํ จ อ.ผ้าด้วย อภรณํ จ อ.อภรณ์ด้วย วตถาภรณานิ ชื่อว่าวตถาภรณ. (ผ้าและ
อภรณ์ทั้งหลาย)

๒. วตถาภรณเทหิ ปฏิมณฺหิตโต วตถาภรณปฏิมณฺหิตโต, ปุคฺคโล. (วตถาภรณ + ปฏิมณฺหิตโต)
ตติยาตฺปปริสฺสมาส

(ปุคฺคโล) อ.บุคฺคล ปฏิมณฺหิตโต ผู้ประดັบแล้ว วตถาภรณเทหิ ตัวยผ้าและอาภรณ์ ท.
วตถาภรณปฏิมณฺหิตโต ชื่อว่าวตถาภรณปฏิมณฺหิต (ผู้ประดັบตัวยผ้าและอาภรณ์) ได้แก่บุคฺคล.

วตถาลงการาทีน, วตถุณี

เป็นจัญญูทวิปทูลยาธิกรณพหุพพีทิสมาส โดยมีอิติตรีโยคทวันทสมาอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. วตถถญจ อลงกาโร จ วตถาลงการา. (วตถ + อลงการ) อิติตรีโยคทวันทสมา

วตถํ จ อ.ผ้าตัวย อลงกาโร จ อ.เครื่องประดับตัวย วตถาลงการา ชื่อว่าวตถาลงการ.
(ผ้าและเครื่องประดับทั้งหลาย)

๒. วตถาลงการา อาทิ เยสนฺติ วตถาลงการาทีน, วตถุณี. (วตถาลงการ + อาทิ) จัญญู-
ทวิปทูลยาธิกรณพหุพพีทิสมาส

วตถาลงการา อ.ผ้าและเครื่องประดับ ท. อาทิ เป็นต้น เยสํ (วตถุณี) แห่งวตถุ ท. เหล่า
ไต (สนฺติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (ตานิ วตถุณี) อ.วตถุ ท. เหล่านั้น วตถาลงการาทีน ชื่อว่า
วตถาลงการาที (มีผ้าและเครื่องประดับเป็นต้น), ได้แก่วตถุทั้งหลาย.

กายาทีน, ทวารานิ

เป็นจัญญูทวิปทูลยาธิกรณพหุพพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

กาโย อาทิ เยสนฺติ กายาทีน, ทวารานิ. (กาย + อาทิ)

กาโย อ.กาย อาทิ เป็นต้น เยสํ (ทวารานิ) แห่งทวาร ท. เหล่าไต (อตฺติ) มีอยู่ อิติ เพราะ
เหตุนี้ (ตานิ ทวารานิ) อ.ทวาร ท. เหล่านี้ กายาทีน ชื่อว่ากายาที (มีกายเป็นต้น), ได้แก่ทวาร
ทั้งหลาย.

ราคาทิวุปสโม

เป็นจัญญูตฺปปริสฺสมาส โดยมีจัญญูทวิปทูลยาธิกรณพหุพพีทิสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ราโค อาทิ เยสนฺติ ราคาทโย, กิเลสํ. (ราคา + อาทิ) จัญญูทวิปทูลยาธิกรณ-
พหุพพีทิสมาส

ราโค อ.ราคา อาทิ เป็นต้น เยสํ (กิเลสํ) แห่งกิเลส ท. เหล่าไต (อตฺติ) มีอยู่ อิติ
เพราะเหตุนี้ (เต กิเลสํ) อ.กิเลส ท. เหล่านี้ ราคาทโย ชื่อว่าราคาที (มีราคาเป็นต้น), ได้แก่กิเลส

ทั้งหลาย.

๒. ราคาที่นี้ รูปสโม ราคาทีรูปสโม. (ราคาที + รูปสม) ัญฐิตูปุริสสมาส
รูปสโม อ.การเข้าไปสงบวิเศษ ราคาที่นี้ (กิเลส่าน) แห่งกิเลส ท. มีราคาเป็นต้น
ราคาทีรูปสโม ชื่อว่าราคาทีรูปสม. (การเข้าไปสงบกิเลสมีราคาเป็นต้น)

อินทริยทมน

เป็นัญฐิตูปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อินทริยานัน ทมน อินทริยทมน. (อินทริย + ทมน)

ทมน อ.การฝึก อินทริยานัน ซึ่งอินทริย ท. อินทริยทมน ชื่อว่าอินทริยทมน. (การฝึกอินทริย)

จตุมมคคณิยาโม

เป็นลัตตมิตูปุริสสมาส โดยมีอสมหารทคูลมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. จตตารอ มคคา จตุมมคคา. (จตุ + มคค) อสมหารทคูลมาส

มคคา อ.มรรค ท. จตตารอ ลี จตุมมคคา ชื่อว่าจตุมมคค. (มรรค ๔)

๒. จตุมมคคคสุ นิยาโม จตุมมคคคณิยาโม. (จตุมมคค + นิยาม) ลัตตมิตูปุริสสมาส

นิยาโม อ.ความแน่นอน จตุมมคคคสุ ในมรรคลี ท. จตุมมคคคณิยาโม ชื่อว่าจตุมมคคคณิยาม.
(ความแน่นอนในมรรค ๔)

เสฏฐจริยา

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

เสฏฐจ จ ล่า จริยา จาติ เสฏฐจริยา. (เสฏฐจ + จริยา)

เสฏฐจ จ อ.อันประเสริฐที่สุดด้วย ล่า อ.อันประเสริฐที่สุดนั้น จริยา จ เป็นความประพฤติ
ด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ เสฏฐจริยา ชื่อว่าเสฏฐจริยา. (ความประพฤติอันประเสริฐที่สุด)

กายทณทาทโย, ทณทา

เป็นัญฐิตูปุริสสมาส โดยมีตติยาตูปุริสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. กาเยน ทณโท กายทณโท. (กาย + ทณท) ตติยาตูปุริสสมาส

ทณโท อ.อาชญา กาเยน ทางกาย กายทณโท ชื่อว่ากายทณท. (อาชญาทางกาย)

๒. กายทนต์ อาทิ เยสนุติ กายทนต์ทโย, ทนต์ท. (กายทนต์ + อาทิ) ัจฉฐี-
ทวิปทตฺลยาธิกรณพหุพีหีสมาส

กายทนต์ อ.อำมาตย์ทางกาย อาทิ เป็นต้น เยสนุ (ทนต์ท) แห่งอำมาตย์ ท. เหล่าใด
(อตุติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (เต ทนต์ท) อ.อำมาตย์ ท. เหล่านั้น กายทนต์ทโย ชื่อว่า
กายทนต์ท (มีอำมาตย์ทางกายเป็นต้น), ได้แก่อำมาตย์ทั้งหลาย.

โอโรปิตตา

เป็นภาวัตถิต มิวีเคราะห์ว่า

โอโรปิตานั ภาโว โอโรปิตตา. (โอโรปิต + ตาปัจจย)

ภาโว อ.ความเป็น (อตุตนา) โอโรปิตานั (ทนต์ท) แห่งอำมาตย์ ท. อันอันตน วางแล้ว
โอโรปิตตา ชื่อว่าโอโรปิตตา. (ความที่อำมาตย์เป็นอำมาตย์อันตนวางแล้ว)

พาทิตปาปตต์

เป็นภาวัตถิต มิวีเคราะห์ว่า

๑. พาทิต ปาปิ เยนติ พาทิตปาโป, ปุคฺคโล. (พาทิต + ปาป) ตติยาทวิปทตฺลยาธิกรณ-
พหุพีหีสมาส

ปาปิ อ.บาป เยน (ปุคฺคเลน) อันบุคคลใด พาทิต ลอยแล้ว อิติ เพราะเหตุนั้น (โล
ปุคฺคโล) อ.บุคคลนั้น พาทิตปาโป ชื่อว่าพาทิตปาป (ผู้มีบาปอันลอยแล้ว), ได้แก่บุคคล.

๒. พาทิตปาปสฺส ภาโว พาทิตปาปตต์. (พาทิตปาป + ตตปัจจย) ภาวัตถิต

ภาโว อ.ความเป็น พาทิตปาปสฺส (ปุคฺคลสฺส) แห่งบุคคล ผู้มีบาปอันลอยแล้ว พาทิต-
ปาปตต์ ชื่อว่าพาทิตปาปตต์. (ความที่บุคคลเป็นผู้มีบาปอันลอยแล้ว)

สมิตปาปตต์

เป็นภาวัตถิต มิวีเคราะห์ว่า

๑. สมิต ปาปิ ยสฺสาติ สมิตปาโป, ปุคฺคโล. (สมิต + ปาป) ัจฉฐีทวิปทตฺลยาธิกรณพหุ-
พีหีสมาส

ปาปิ อ.บาป ยสฺส (ปุคฺคลสฺส) ของบุคคลใด สมิต ระบุแล้ว อิติ เพราะเหตุนั้น (โล
ปุคฺคโล) อ.บุคคลนั้น สมิตปาโป ชื่อว่าสมิตปาป (ผู้มีบาปอันระบุแล้ว), ได้แก่บุคคล.

๒. สมิติปาปสฺส ภาวโ สมิติปาปตฺต. (สมิติปาป + ตตฺปัจจย) ภาวตฺทิต

ภาวโ อ.ความเป็น สมิติปาปสฺส (บุคคลสฺส) แห่งบุคคล ผู้มีบาปอันระงับแล้ว สมิติ-
ปาปตฺต ชื่อว่าสมิติปาปต. (ความที่บุคคลเป็นผู้มีบาปอันระงับแล้ว)

ภินฺนกิเลสตฺต

เป็นภาวตฺทิต มีวิเคราะห์ว่า

๑. ภินฺโน กิเลสฺ เยนติ ภินฺนกิเลสฺ, ปุคฺคโล. (ภินฺน + กิเลส) ตติยาทวีปทูลยาธิ
กรรม-พหุพีทิสมาส

กิเลสฺ อ.กิเลสฺ เยน (บุคคลเณ) อันบุคคลใด ภินฺน ทำลายแล้ว อิติ เพราะเหตุนี้
(โส ปุคฺคโล) อ.บุคคลนั้น ภินฺนกิเลสฺ ชื่อว่าภินฺนกิเลส (ผู้มีกิเลสอันทำลายแล้ว), ได้แก่บุคคล.

๒. ภินฺนกิเลสสฺส ภาวโ ภินฺนกิเลสตฺต. (ภินฺนกิเลส + ตตฺปัจจย) ภาวตฺทิต

ภาวโ อ.ความเป็น ภินฺนกิเลสสฺส (บุคคลสฺส) แห่งบุคคล ผู้มีกิเลสอันทำลายแล้ว
ภินฺนกิเลสตฺต ชื่อว่าภินฺนกิเลสต. (ความที่บุคคลเป็นผู้มีกิเลสอันทำลายแล้ว)

เทสนาวสานํ

เป็นฉฺฐิตฺตปฺริสฺสมาส มีวิเคราะห์ว่า

เทสนาย อวสานํ เทสนาวสานํ. (เทสนา + อวสาน)

อวสานํ อ.เป็นที่สิ้นสุดลง เทสนาย แห่งพระเทศนา เทสนาวสานํ ชื่อว่าเทสนาวสาน. (เป็นที่สิ้นสุด
ลงแห่งพระเทศนา, เวลาจบพระเทศนา)

โสตาปตฺติผลาทินิ, อริยผลานิ

เป็นฉฺฐิตฺตวีปทูลยาธิกรรมพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

โสตาปตฺติผลํ อาทิ เยสํ ตานิ โสตาปตฺติผลาทินิ, อริยผลานิ. (โสตาปตฺติผล + อาทิ)

โสตาปตฺติผลํ อ.โสตาปตฺติผล อาทิ เป็นต้น เยสํ (อริยผลานิ) แห่งอริยผล ท. เหล่าใด
(อตฺถิ) มีอยู่, ตานิ (อริยผลานิ) อ.อริยผล ท. เหล่านั้น โสตาปตฺติผลาทินิ ชื่อว่าโสตาปตฺติผลาทิ
(มีโสตาปตฺติผลเป็นต้น), ได้แก่อริยผลทั้งหลาย.

๑๐. ปิไลติกตฺเถรวตฺถุ ๗ (๑๑๖)

ปิไลติกตฺเถรวตฺถุ (มยา วุจฺจเต) ๗

ปิไลติกตฺเถรวตฺถุ อ.เรื่องแห่งพระปิไลติกะผู้เถระ (มยา) อันข้าพเจ้า
(วุจฺจเต) จะกล่าว ๗

ปิไลติกตฺเถรวตฺถุ วุตตกัมมะใน วุจฺจเตฯ อาชยาตบทกัมมวาจก
มยา อนภิหิตกัตตาใน วุจฺจเต ๗

๑๐. เรื่องพระปิไลติเถระ



๑. “หิรินเสโร ปุริโสติ อิมํ ฌมฺมเทสํ สตุถา เขตวเน วิหรนฺโต ปิไลติกตฺเถรํ อารพุก
กเถสิ ๗

สตุถา เขตวเน วิหรนฺโต ปิไลติกตฺเถรํ อารพุก “หิรินเสโร ปุริโสติ อิมํ ฌมฺมเทสํ กเถสิ ๗

สตุถา อ.พระศาสดา วิหรนฺโต เมื่อทรงประทับ เขตวเน ในพระวิหารชื่อว่าเขตวัน
อารพุก ทรงปรารภ ปิไลติกตฺเถรํ ซึ่งพระปิไลติกะผู้เถระ กเถสิ ตรัสแล้ว อิมํ ฌมฺม-
เทสํ ซึ่งพระธรรมเทศนาคือ “หิรินเสโร ปุริโสติ ว่า “หิรินเสโร ปุริโส” ดังนี้เป็นต้น ๗

พระศาสดาเมื่อทรงประทับอยู่ในพระเขตวัน ทรงปรารภพระปิไลติเถระ ตรัสพระ-
ธรรมเทศนาคือว่า “หิรินเสโร ปุริโส” ดังนี้เป็นต้น

สตุถา สุกทกัตตาใน กเถสิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “หิรินเสโร ปุริโส” สรุปะเน อิติฯ
ศัพท์ อาชยัตถะใน อิมํ ฌมฺมเทสํ อิมํ วิเสสนะของ ฌมฺมเทสํฯ อุตตกัมมะใน
กเถสิ เขตวเน วิสยาธาระใน วิหรนฺโตฯ อัปภันตรกิริยาของ สตุถา ปิไลติกตฺเถรํ
อุตตกัมมะใน อารพุกฯ สมานกาลกิริยาใน กเถสิ ๗

.....

๒. เอกสมิํ หิ ทิวเส อานนฺตฺเถโร เอกํ ปิไลติกขณฺณินฺวตฺถํ กปาลํ อาทาย ภิกฺขุชย
จรณฺตํ ทารกํ ทิสฺวา “กิณฺเต เอวํ วิจริตฺวา ชีวิตฺโต ปพฺพชฺชาน น อุตฺตราติ วตฺวา,
“ภนฺเต โโก มํ ปพฺพาเชสฺสตีติ วุตฺเต, “อหํ ปพฺพาเชสฺสามิติ ตํ อาทาย วิหารํ
คนฺตฺวา สหตฺถา นหาเปตฺวา กมฺมฏฺฐานํ ทตฺวา ปพฺพาเชสิ ๗

เอกสมิ หิ ทิวเส อานนุทเถโร เอกํ ปิโลติกขณฺทนิวตฺถํ กปาลํ อาทาย ภิกฺขาย จรณฺตํ
 ทารกํ ทิสฺวา “กึ เต เอวํ วิจริตฺวา ซีวิตโต ปพฺพชฺชา น อุตฺตรา (โหติ)” อิติ วตฺวา,
 “ภนฺเต โโก มํ ปพฺพาเชสฺสตีติ (วจเน เตน ทารเกน) วุตฺเต, “อหํ (ตํ) ปพฺพาเชสฺสามีติ
 (วตฺวา) ตํ (ทารกํ) อาทาย วิหารํ คนฺตฺวา (ตํ ทารกํ) สหตฺถา นหาเปตฺวา กมฺมฏฺฐานํ ทตฺวา
 (ตํ ทารกํ) ปพฺพาเชสิ ๕

หิ ดังจะกล่าวโดยพิสดาร เอกสมิ ทิวเส ในวันหนึ่ง อานนุทเถโร อ.พระอานนท
 ผู้เถระ ทิสฺวา เห็นแล้ว ทารกํ ซึ่งเด็กชาย เอกํ คนหนึ่ง ปิโลติกขณฺทนิวตฺถํ ผู้นั่ง
 แล้วด้วยท่อนแห่งผ้าเก่า กปาลํ อาทาย ภิกฺขาย จรณฺตํ ผู้ถือเอาแล้ว ซึ่งกระเบื้อง
 เทียวไปอยู่ เพื่อภิกษา วตฺวา กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ปพฺพชฺชา อ.การบวช เต ของเธอ
 อุตฺตรา เป็นภิกษาอันยิ่งกว่า เอวํ วิจริตฺวา ซีวิตโต กว่า การเทียวไป อย่างนี้ แล้วจึง
 เป็นอยู่ (โหติ) ย่อมเป็น น หามิได้ กึ หรือ ?” อิติ ดังนี้, (วจเน) ครั้นเมื่อคำ อิติ ว่า
 “ภนฺเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ โโก อ.ใคร มํ ยังกระผม ปพฺพาเชสฺสตี จักให้บวช” อิติ
 ดังนี้ (เตน ทารเกน) อันเด็กชายนั้น วุตฺเต กล่าวแล้ว, (วตฺวา) กล่าวแล้ว อิติ ว่า
 “อหํ อ.เรา (ตํ) ยังเธอ ปพฺพาเชสฺสามี จักให้บวช” อิติ ดังนี้ อาทาย พาเอาแล้ว ตํ
 (ทารกํ) ซึ่งเด็กชายนั้น คนฺตฺวา ไปแล้ว วิหารํ สฺวีหาร (ตํ ทารกํ) ยังเด็กชายนั้น
 นหาเปตฺวา ให้อาบแล้ว สหตฺถา ด้วยมือของตน ทตฺวา ให้แล้ว กมฺมฏฺฐานํ ซึ่ง
 กรรมฐาน (ตํ ทารกํ) ยังเด็กชายนั้น ปพฺพาเชสิ ให้บวชแล้ว ๕

ดังจะกล่าวโดยพิสดาร ในวันหนึ่ง พระอานนทเถระ เห็นเด็กชายคนหนึ่ง ผู้นั่งท่อนผ้า
 เก่า ผู้ถือกระเบื้องกำลังเทียวไปเพื่อภิกษา กล่าวว่า “การบวชของเธอ เป็นภิกษายิ่ง
 กว่า กว่า การเทียวไปอย่างนี้แล้วจึงเป็นอยู่ หามิได้หรือ ?”, เมื่อเด็กชายนั้นกล่าวว่า
 “ใครจักให้กระผมบวช”, ก็กล่าวว่า “เราจักให้เธอบวช” ก็พาเอาเด็กชายนั้นไปสู่วิหาร
 ยังเด็กชายนั้นให้อาบน้ำด้วยมือของตน ให้กรรมฐาน แล้วยังเด็กชายนั้นให้บวช

หิตฺพหํ วิตถารโชตกะ เอกสมิ วิเสสนะของ ทิวเสฯ กาลสัตตมีใน ปพฺพาเชสิ
 อานนุทเถโร เหตุกัตฺตาใน ปพฺพาเชสิฯ อาชยาตบเหตุกัตฺตฺวาจก เอกํ กิติ ปิโลติก-
 ขณฺทนิวตฺถํ กิติ วิเสสนะของ ทารกํ กปาลํ อวุตตกัมมะใน อาทายฯ สมานกาลภิกษา
 ใน จรณฺตํ ภิกฺขาย สัมปทานใน จรณฺตํฯ วิเสสนะของ ทารกํฯ อวุตตกัมมะใน ทิสฺวาฯ
 ปพฺพกาลภิกษาใน วตฺวา “ปพฺพชฺชา สฺฐกัตฺตาใน โหติฯ อาชยาตบเหตุกัตฺตฺวาจก

ก็ศัพท์ ปุจฉนัตถะ เต สามีสัมพันธะใน ปุพพชชา เหว่ กิริยาวิเสสณะใน วิจิริตฺวาฯ
 ปุพพกาลกิริยาใน ชีวิตโตฯ อปาทานใน อุตฺตรา นศัพท์ ปฏิเสธนัตถะ อุตฺตรา
 วิกติกัตตาใน โหติ” อิติศัพท์ อากาเรใน วตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน วตฺวา, “ภนฺเต
 อาลปนะ โภ เหตุกัตตาใน ปุพพาเชสฺสติฯ อาชยาตบทเหตุกัตตฺวาจก มํ การิตกัมมะ
 ใน ปุพพาเชสฺสติ” อิติศัพท์ สรุปะเน วจเนฯ ลักษณะใน วุตฺเตฯ ลักษณะกิริยา เตน
 วิเสสณะของ ทารเกนฯ อนภิทกัตตาใน วุตฺเต, “อหํ เหตุกัตตาใน ปุพพาเชสฺสามิฯ
 อาชยาตบทเหตุกัตตฺวาจก ตํ การิตกัมมะใน ปุพพาเชสฺสามิ” อิติศัพท์ อากาเรใน
 วตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน อาทาย ตํ วิเสสณะของ ทารกํฯ อวุตตกัมมะใน อาทายฯ
 สมานกาลกิริยาใน คนฺตฺวา วิหาริ สัมปาปุณฺเณกัมมะใน คนฺตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน
 นหาเปตฺวา ตํ วิเสสณะของ ทารกํฯ การิตกัมมะใน นหาเปตฺวา สหตฺถา ภาวะใน
 นหาเปตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน ทตฺวา กมฺมฏฺจานํ อวุตตกัมมะใน ทตฺวาฯ ปุพพกาล-
 กิริยาใน ปุพพาเชสิ ตํ วิเสสณะของ ทารกํฯ การิตกัมมะใน ปุพพาเชสิ ฯ

๓. เตน ปน นีวตฺถปิไลติกขณฺหํ ปสาเรตฺวา โอลิเกนฺโต ปริสฺสวานกรณมตฺตมฺปิ
 คยฺหุปรคํ กณฺจิ ปเทสํ อทิสฺวา กปาเลน สทฺธิ เอกิสฺสา รุกฺขสาชาย จเปสิ ฯ

(อานนฺตเถโร) เตน (ทารเกน) ปน นีวตฺถปิไลติกขณฺหํ ปสาเรตฺวา โอลิเกนฺโต ปริสฺสวาน-
 กรณมตฺตมฺปิ คยฺหุปรคํ กณฺจิ ปเทสํ อทิสฺวา กปาเลน สทฺธิ เอกิสฺสา รุกฺขสาชาย จเปสิ ฯ

ปน ก็ (อานนฺตเถโร) อ.พระอานนฺตผู้เถระ **ปสาเรตฺวา** คลื่นออกแล้ว **เตน (ทารเกน)**
นีวตฺถปิไลติกขณฺหํ ซึ่งท่อนแห้งผ้าเก่า อันเด็กชายนั้น นุ่งแล้ว **โอลิเกนฺโต** แลดูอยู่
อทิสฺวา ไม่เห็นแล้ว **ปเทสํ** ซึ่งประเทศ **กณฺจิ** อะไรๆ **คยฺหุปรคํ** อันเข้าถึงซึ่งความ
 เป็นวัตถุอันบุคคลพึงถือเอา **ปริสฺสวานกรณมตฺตมฺปิ** แม้สักว่าเป็นเครื่องกระทำซึ่ง
 ผ้าเป็นเครื่องกรอง **จเปสิ** วางไว้แล้ว **รุกฺขสาชาย** ที่กิ่งของต้นไม้ **เอกิสฺสา** กิ่งหนึ่ง
สทฺธิ กับ **กปาเลน** ด้วยกระเบื้อง ฯ

ก็พระอานนฺตเถระคลื่นท่อนผ้าเก่าที่เด็กชายนั้นนุ่งออกแล้ว แลดู ไม่เห็นประเทศอะไรๆ
 ที่เข้าถึงความเป็นของอันบุคคลพึงถือเอาแม้สักว่าทำเป็นเครื่องกรองน้ำ จึงวางไว้ที่กิ่ง
 ไม้กิ่งหนึ่ง พร้อมกับกระเบื้อง

ปนศัพท์วากยารัมภโศตกะ อานนทตเถโร สุทธกัตตาใน จเปสิฯ อาชยาตบทกัตตวาจาก
 เตน วิเสสนะของ ทารเกนฯ อนภิตกัตตาใน นิวตถ- นิวตถปิไลติกขณฺหํ อวุตตกัมมะ
 ใน ปสาเรตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน โอโลเกนฺโตฯ อัพภันตรกิริยาของ อานนทตเถโร
 อปีศัพท์ อเปกขัตถะเข้ากับ ปริสฺสาวนกรณมตฺตํ กิติ คยฺหุปกํ กิติ กณฺจि กิติ วิเสสนะ
 ของ ปเทสฺสํ อวุตตกัมมะใน ทิสฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน จเปสิ กปาเลน สหัตถตติยา
 เข้ากับ สทฺธิฯ กิริยาสมวายะใน จเปสิ เอกิสฺสา วิเสสนะของ รุกฺขสาชายฯ วิสยาธาระ
 ใน จเปสิ ฯ

๔. โส ปพฺพชิตฺวา ลทฺฐปสมฺปโท พุทฺธานํ อุปฺปนฺนลาภสฺสกาเรํ ปริภุญฺชมาโน มหคฺขมาณี
 จีวรานิ อจฺฉาเทตฺวา วิจฺรนฺโต ญฺลสรีโร หุตฺวา อุกฺกณฺจิตฺวา “กึ เม ชนฺสฺส
 สทฺธาเทยฺยํ นีวาเสตฺวา วิจฺรณฺน, อตฺตโน ปิไลติกเมว นีวาเสสฺสามิตี ตํ จานํ
 คนฺตฺวา ปิไลติกํ คเหตฺวา “อหิริก นิลฺลชฺช เอรูปฺปานํ วตฺถานํ อจฺฉาตฺนญฺจานํ
 ปหาย อิมํ ปิไลติกขณฺหํ นีวาเสตฺวา กปาเลหฺโต ภิภุชฺช จริตฺตํ อิจฺฉสฺสีตี ตํ
 อารมฺมณํ กตฺวา อตฺตนาเว อตฺตนาเว โวเวทึ ฯ

โส (ทารโก) ปพฺพชิตฺวา ลทฺฐปสมฺปโท พุทฺธานํ อุปฺปนฺนลาภสฺสกาเรํ ปริภุญฺชมาโน มหคฺขมาณี
 จีวรานิ อจฺฉาเทตฺวา วิจฺรนฺโต ญฺลสรีโร หุตฺวา อุกฺกณฺจิตฺวา “กึ (ปโยชน) เม ชนฺสฺส สทฺธา-
 เทยฺยํ (วตฺถ) นีวาเสตฺวา วิจฺรณฺน, (อห) อตฺตโน ปิไลติกํ เหว นีวาเสสฺสามิตี (จินฺเตตฺวา)
 ตํ จานํ คนฺตฺวา ปิไลติกํ คเหตฺวา “(ตฺว) อหิริก นิลฺลชฺช เอรูปฺปานํ วตฺถานํ อจฺฉาตฺนญฺจานํ
 ปหาย อิมํ ปิไลติกขณฺหํ นีวาเสตฺวา กปาเลหฺโต (หุตฺวา) ภิภุชฺช จริตฺตํ อิจฺฉสฺสีตี ตํ
 (ปิไลติกขณฺหํ) อารมฺมณํ กตฺวา อตฺตนาเว อตฺตนาเว โวเวทึ ฯ

โส (ทารโก) อ.เด็กชายนั้น ปพฺพชิตฺวา บวชแล้ว ลทฺฐปสมฺปโท ผู้มีอุปสมบทอันได้
 แล้ว ปริภุญฺชมาโน ฉินอยู่ อุปฺปนฺนลาภสฺสกาเรํ ซึ่งลาภและสักการะอันเกิดขึ้นแล้ว
 พุทฺธานํ แก่พระพุทฺธเจ้าและสาวก ท. อจฺฉาเทตฺวา ห่มแล้ว จีวรานิ ซึ่งจีวร ท.
 มหคฺขมาณี อันมีค่ามาก วิจฺรนฺโต เทียวไปอยู่ ญฺลสรีโร เป็นผู้มีสิริระอันอันวัน หุตฺวา
 เป็น อุกฺกณฺจิตฺวา เปื่อหน่ายแล้ว (จินฺเตตฺวา) คิดแล้ว อิติ ว่า “กึ (ปโยชน)
 อ.ประโยชน์อะไร ชนฺสฺส สทฺธาเทยฺยํ (วตฺถ) นีวาเสตฺวา วิจฺรณฺน ด้วยการ นุ่ง ซึ่ง
 ผ้า อันชน พึงถวายด้วยศรัทธา แล้วจึงเทียวไป เม แก่เรา, (อห) อ.เรา นีวาเสสฺสามิ

จักนุง ปิไลติกั เอว ซึ่งผ้าแก่นั้นเที่ยว อุตตโน ของตน” อิติ ดังนี้ คนดูวา ไป แล้ว ตั จานั สู้ที่นั่น คเหตวา ถือเอาแล้ว ปิไลติกั ซึ่งผ้าเก่า กตวา กระทำแล้ว ตั (ปิไลติกขณทั) ซึ่งท่อนแห่งผ้าแก่นั้น อารมมณั ให้เป็นอารมณั โอวทิก กล่าว สอนแล้ว อุตตทานั ซึ่งตน อุตตนาหว ด้วยตนเที่ยว อิติ ว่า “อหิริกั เนาะบุคคลผู้ไม่มีความละอาย นิลลชช ผู้มีความละอายออกแล้ว (ตวั) อ.ท่าน อิจฉสิ ย่อมปรารถนา เอวรูปานั วตถานั อจฉาทนกฎจานั ปหาย อิมั ปิไลติกขณทั นีวาเสตวา กपालหตุโถ (หตุวา) ภิกขาย จริตุั เพื่ออัน ละแล้ว ซึ่งที่เป็นที่หมั ซึ่งผ้า ท. อันมี อย่างนี้เป็นรูป นุงแล้ว ซึ่งท่อนแห่งผ้าแก่นี้ เป็นผู้มีกระเบื้องในมือ เป็น เที่ยวไป เพื่อ ภิกษาหรือ ?” อิติ ดังนี้ ฯ

เด็กชายนั้นบวชแล้ว ได้อุปสมบทแล้ว ฉันทลามและสักการะที่เกิดขึ้นแก่พระพุทธเจ้า และสาวกทั้งหลาย หมัจิวรทั้งหลายที่มีค่ามาก เที่ยวไปอยู่ เป็นผู้มีสิริระอ้วนถ้วน เปื่อ หน่ายแล้ว คิดว่า “ประโยชน์อะไรด้วยการนุงผ้าที่ชนพึงถวายด้วยศรัทธาแล้วจึงเที่ยว ไป แก่เรา, เราจักนุงผ้าเก่าของตนนั้นแหละ” ดังนี้ ไปสู้ที่นั่น ถือเอาผ้าเก่า ทำท่อน ผ้าแก่นั้นให้เป็นอารมณั กล่าวสอนตนด้วยตนนั้นแหละว่า “เนาะผู้ไม่มีความละอาย ผู้ปราศจากความละอาย ท่านย่อมปรารถนาเพื่อจะสละที่เป็นที่หมัผ้าทั้งหลาย อันเห็น ปานนี้ นุงท่อนผ้าแก่นี้ มีกระเบื้องในมือเที่ยวไปเพื่อภิกษาหรือ”

โส วิเสสนะของ ทารโกๆ สุทธกัตตานิ โอวทิกๆ อาชยาตบทกัตตวาจก ปุพพิชิตวา ปุพพิกาลกิริยาใน ลทร- ลทรูปสมปโท วิเสสนะของ ทารโก พุทธานั สัมปทานใน อุปปนุน- อุปปนุนลามสกุการั อวุตตกัมมะใน ปริภุญชมาโนๆ อัพภันตริกิริยาของ ทารโก มหคฺขานิ วิเสสนะของ จิวรานิๆ อวุตตกัมมะใน อจฉาเทตวาๆ ปุพพิกาล- กิริยาใน วิจรนุโตๆ อัพภันตริกิริยาของ ทารโก ฐลสิโร วิกติกัตตานิ หตุวาๆ สมาน- กาลกิริยาใน อุกกณฉิตวาๆ ปุพพิกาลกิริยาใน จินเตตวา “ก็ วิเสสนะของ ปโยชนัๆ ลิงคัตถะ เม สัมปทานใน ปโยชนั ชนสฺส ฉนฺฐีอุณภินทิกัตตานิ -เทยย สทฺธาเทยยั วิเสสนะของ วตถัๆ อวุตตกัมมะใน นีวาเสตวาๆ ปุพพิกาลกิริยาใน วิจรณนๆ ตติยา- วิเสสนะใน ปโยชนั, อหิ สุทธกัตตานิ นีวาเสตฺสสามิๆ อาชยาตบทกัตตวาจก อุตตโน สามีสัมพันธะใน ปิไลติกั เอวศัพทั อวธารณะเข้ากับ ปิไลติกัๆ อวุตตกัมมะใน นีวาเสตฺสสามิ” อิติศัพทั อากาเรใน จินเตตวาๆ ปุพพิกาลกิริยาใน คนดูวา ตั วิเสสนะ

ของ จาน์ๆ สัมปาปุณียกัมมะใน คนุตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน คเหตุวา ปิโลติก อุตต-
กัมมะใน คเหตุวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน กตุวา “นิลลชช วิเสสณะของ อหิริกๆ อาลปะนะ
ตุวั สุทธกัตตาใน อิจฉสิๆ อาชยาตบทกัตตุวาจาก เอวรูปานัน วิเสสณะของ วตถานันๆ
ฉัญญีอุตตกัมมะใน อจฉาทนฏจันันๆ อุตตกัมมะใน ปหายๆ ปุพพกาลกิริยาใน
นิวาเสตุวา อิมัน วิเสสณะของ ปิโลติกขณันๆ อุตตกัมมะใน นิวาเสตุวาๆ ปุพพกาล-
กิริยาใน หุตวา กपालหตุโถ วิกติกัตตาใน หุตวาๆ สมานกาลกิริยาใน จริตุ กิกขาย
สัมปทานใน จริตุๆ ตุมัตถสัมปทานใน อิจฉสิ” อิตติศัพท์ อาการะใน โอวาทิ ตัง วิเสสณะ
ของ ปิโลติกขณันๆ อุตตกัมมะใน กตุวา อารมมณัน วิกติกัมมะใน กตุวาๆ สมาน-
กาลกิริยาใน โอวาทิ เอวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ อตุตนาๆ ภาระใน โอวาทิ อตุตนา
อุตตกัมมะใน โอวาทิ ๕

๕. โอวาทนุตสเสว ปนสฺส จิตฺตํ ปสฺสีทึ ๕

โอวาทนุตสเสว เอว ปน อสฺส (เถรสฺส) จิตฺตํ ปสฺสีทึ ๕

ปน ก็ **จิตตํ** อ.จิต **อสฺส (เถรสฺส)** ของพระเถระนั้น **โอวาทนุตสเสว** เอว ผู้กล่าวสอน
อยู่นั้นเทียว **ปสฺสีทึ** เลื่อมใสแล้ว ๕

ก็จิตของพระเถระนั้นผู้กล่าวสอนอยู่นั้นแหละ เลื่อมใสแล้ว

ปนศัพท์ วากยารัมภชไตกะ จิตตํ สุทธกัตตาใน ปสฺสีทึๆ อาชยาตบทกัตตุวาจาก เอว-
ศัพท์ อวธารณะเข้ากับ โอวาทนุตสเสวๆ กิติ อสฺส กิติ วิเสสณะของ เถรสฺสๆ สามีสัม-
พันธะใน จิตตํ ๕

๖. โส ตํ ปิโลติกํ ตตฺถ เอว ปฏฺฐิสฺสามेतฺวา นีวตฺติตฺวา วิหารเมว คโต ๕

โส (เถโร) ตํ ปิโลติกํ ตตฺถ เอว (จําเน) ปฏฺฐิสฺสามेतฺวา นีวตฺติตฺวา วิหารํ เอว คโต ๕

โส (เถโร) อ.พระเถระนั้น **ปฏฺฐิสฺสามेतฺวา** เก็บงำแล้ว **ตํ ปิโลติกํ** ซึ่งผ้าแก่นั้น **ตตฺถ**
เอว (จําเน) ในที่นั้นนั้นเทียว **นีวตฺติตฺวา** กลับแล้ว **คโต** ไปแล้ว **วิหารํ** เอว สู้วิหาร
นั้นเทียว ๕

พระเถระนั้น เก็บงำผ้าแก่นั้นไว้ในที่นั้นนั้นแหละ กลับแล้ว ไปสู่วิหารนั้นเที่ยว

โส วิเสสณะของ เถโร๑ สุทธกัตตานิ คโต๑ กิตตทกัตตวาจก ตัง วิเสสณะของ
ปิไลติกั๑ อวุตตกัมมะใน ปฏิสาเมตวา เอวคัพพ อวธารณะเข้ากับ ตตถ๑ วิเสสณะของ
จาเน๑ วิสยาธาระใน ปฏิสาเมตวา๑ ปุพพกาลกิริยาใน นีวตติตวา๑ ปุพพกาลกิริยาใน
คโต เอวคัพพ อวธารณะเข้ากับ วิหารั๑ สัมปาปุณียกัมมะใน คโต ๕

๗. โส กติปาหจฺเจยน ปุณ อุกฺกณฺจิตฺวา ตเถว วตฺวา นีวตฺติ, ปุณฺปิ ตเถวาทิ ๕

โส (เถโร) กติปาหจฺเจยน ปุณ อุกฺกณฺจิตฺวา ตเถว เอว วตฺวา นีวตฺติ, ปุณฺปิ (อุกฺกณฺจิตฺวา)
ตเถว เอว (วตฺวา นีวตฺติ) อิติ ๕

โส (เถโร) อ.พระเถระนั้น อุกฺกณฺจิตฺวา เบื่อหน่ายแล้ว ปุณ อีก กติปาหจฺเจยน
โดยอันล่วงไปแห่งวันเล็กน้อย วตฺวา กล่าวแล้ว ตเถว เอว เหมือนอย่างนั้นนั้นเที่ยว
นีวตฺติ กลับแล้ว, (อุกฺกณฺจิตฺวา) เบื่อหน่ายแล้ว ปุณฺปิ แม้อีก (วตฺวา) กล่าวแล้ว
ตเถว เอว เหมือนอย่างนั้นนั้นเที่ยว (นีวตฺติ) กลับแล้ว อิติ ดังนี้แล ๕

พระเถระนั้น เบื่อหน่ายแล้วอีก โดยผ่านไป ๒-๓ วัน กล่าวแล้วเหมือนอย่างนั้นนั้น
แหละ กลับแล้ว, เบื่อหน่ายแล้วแม้อีก กล่าวแล้วเหมือนอย่างนั้นนั้นแหละ กลับแล้ว
ดังนี้แล

โส วิเสสณะของ เถโร๑ สุทธกัตตานิ นีวตฺติ๑ สองบท อาชยาตตทกัตตวาจก
กติปาหจฺเจยน ตติยาวิเสสณะใน อุกฺกณฺจิตฺวา ปุณ กิริยาวิเสสณะใน อุกฺกณฺจิตฺวา๑
ปุพพกาลกิริยาใน วตฺวา เอวคัพพ อวธารณะเข้ากับ ตเถว๑ กิริยาวิเสสณะใน วตฺวา๑
ปุพพกาลกิริยาใน นีวตฺติ, อปีคัพพ อเปกขัตถะเข้ากับ ปุณ๑ กิริยาวิเสสณะใน
อุกฺกณฺจิตฺวา๑ ปุพพกาลกิริยาใน วตฺวา เอวคัพพ อวธารณะเข้ากับ ตเถว๑ กิริยา-
วิเสสณะใน วตฺวา๑ ปุพพกาลกิริยาใน นีวตฺติ” อิติคัพพ สฺมาปณะ ๕

๘. ตัง เอวํ อปฺราปรี วิจฺรณฺตํ ทิสฺวา ภิกฺขุ “กหํ อวฺสุ คจฺจนฺตีติ ปุจฺจนฺติ ๕

ตัง (ปิไลติกเถระ) เอวํ อปฺราปรี วิจฺรณฺตํ ทิสฺวา ภิกฺขุ “(ตวํ) กหํ (จาเน) อวฺสุ คจฺจนฺตีติ
ปุจฺจนฺติ ๕

ภิกขุ อ.ภิกษุ ท. ทิสฺวา เห็นแล้ว ตํ (ปิไลติกตฺเถรํ) ซึ่งพระปิไลติกะผู้เถระนั้น
 วิจฺรณฺตํ ผู้เที่ยวไปอยู่ อปรารปฺรํ ไปๆ มาๆ เอวํ อย่างนี้ ปุจฺจนฺตํ ย่อมถาม อิติ ว่า
 “อาวุโส ดูก่อนท่านผู้มีอายุ (ตฺวํ) อ.ท่าน คจฺจนฺตํ ย่อมไป กหํ (จาเน) ในที่ไหน ?”
 อิติ ดังนี้ ฯ

พวกภิกษุเห็นพระปิไลติกเถระนั้น ผู้เที่ยวไปอยู่ไปๆ มาๆ อย่างนี้ ย่อมถามว่า “ดูก่อน
 ท่านผู้มีอายุ ท่านยอมไปในที่ไหน ?”

ภิกขุ สุทฺธกัถตาโน ปุจฺจนฺตํ อาชยาตบทกัถตฺวาจก ตํ วิเสสนะของ ปิไลติกตฺเถรํ
 อวุตตกัถมะโน ทิสฺวา เอวํ กิริยาวิเสสนะโน วิจฺรณฺตํ อปรารปฺรํ กิริยาวิเสสนะโน
 วิจฺรณฺตํ วิเสสนะของ ปิไลติกตฺเถรํ ทิสฺวา ปุพฺพกาลกิริยาโน ปุจฺจนฺตํ “อาวุโส อาลปะนะ
 ตฺวํ สุทฺธกัถตาโน คจฺจนฺตํ อาชยาตบทกัถตฺวาจก กหํ วิเสสนะของ จาเนฯ วิสยาธาระ
 โน คจฺจนฺตํ” อิติศัพท์ อากาเรโน ปุจฺจนฺตํ ฯ

๙. โส “อาจริยสฺส สนฺติกํ คจฺจามาวิโสติ วตฺวา เอเตเนว นีหาเรณ อตฺตโน
 ปิไลติกขณฺฑเมว อารมฺมณํ กตฺวา อตฺตानํ นิสฺเสเชตฺวา กติปาเหเนว อรหตฺตํ
 ปาปฺณิ ฯ”

โส (เถโร “อหํ) อาจริยสฺส สนฺติกํ คจฺจามิ อาวุโสติ วตฺวา เอเตน เอว นีหาเรณ อตฺตโน
 ปิไลติกขณฺฑํ เอว อารมฺมณํ กตฺวา อตฺตานํ นิสฺเสเชตฺวา กติปาเหเนว เอว อรหตฺตํ ปาปฺณิ ฯ”

โส (เถโร) อ.พระเถระนั้น วตฺวา กล่าวแล้ว อิติ ว่า “อาวุโส ดูก่อนท่านผู้มีอายุ ท.
 (อหํ) อ.กระผม คจฺจามิ ย่อมไป สนฺติกํ สู้สำนัก อาจริยสฺส ของอาจารย์” อิติ
 ดังนี้ กตฺวา กระทำแล้ว ปิไลติกขณฺฑํ เอว ซึ่งท่อนแห่งผ้าเก่า อตฺตโน ของตนนั้น
 เทียว อารมฺมณํ ให้เป็นอารมณฺ์ นิสฺเสเชตฺวา ห้ามแล้ว อตฺตานํ ซึ่งตน เอเตน เอว
 นีหาเรณ โดยทำนองนี้นั้นเทียว ปาปฺณิ บรรลุแล้ว อรหตฺตํ ซึ่งความเป็นแห่งพระ-
 อรหันต์ กติปาเหเนว เอว โดยวันเล็กน้อยนั้นเทียว ฯ

พระเถระนั้น กล่าวว่า “ดูก่อนท่านผู้มีอายุทั้งหลาย กระผมยอมไปสู่นักของอาจารย์”
 ดังนี้ แล้วทำท่อนผ้าเก่าของตนนั้นแหละ ให้เป็นอารมณฺ์ ห้ามตนโดยทำนองนี้นั้นเอง
 บรรลุพระอรหัต โดย ๒-๓ วันนั้นเทียว

โส วิเสสณะของ เถโร๑ สุททกัตตานิ ปาปุณิ๑ อาชยาตบทกัตตวาจก “อาวุโส อาลปนะ
 อหิ สุททกัตตานิ คจฉามิ๑ อาชยาตบทกัตตวาจก อัจริยสุส สามีสัมพันธะใน
 สนฺติกั๑ สัมปาปุณียกัมมะใน คจฉามิ” อิติศัพท์ อาการะใน วตุวา๑ ปุพพกาลกิริยาใน
 กตฺวา เอวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ เอเตน๑ วิเสสณะของ นีหาเรน๑ ตติยาวิเสสณะใน
 กตฺวา อุตฺตโน สามีสัมพันธะใน ปิไลติกขณฺท์ เอวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ ปิไลติก-
 ขณฺท์๑ อวุตตกัมมะใน กตฺวา อารมฺมณฺ วิกตีกัมมะใน กตฺวา๑ ปุพพกาลกิริยาใน
 นิเสเชตฺวา อุตฺตานิ อวุตตกัมมะใน นิเสเชตฺวา๑ ปุพพกาลกิริยาใน ปาปุณิ เอวศัพท์
 อวธารณะเข้ากับ กติปาเหน๑ ตติยาวิเสสณะใน ปาปุณิ อรหฺตฺตํ สัมปาปุณียกัมมะใน
 ปาปุณิ ๕

๑๐. ภิกขุ อาหํสุ “กี อาวุโส น อิทานิ อัจริยสุส สนฺติกั คจฉลฺสิ, นนุ อยํ ตว
 วิจรณมคฺโคติ ๕

ภิกขุ อาหํสุ “(ตฺว) กี อาวุโส น อิทานิ อัจริยสุส สนฺติกั คจฉลฺสิ, นนุ อยํ (มคฺโค) ตว
 วิจรณมคฺโค (โหติ)” อิติ ๕

ภิกขุ อ.ภิกษุ ท. อาหํสุ กล่าวแล้ว อิติ ว่า “อาวุโส ดูก่อนท่านผู้มีอายุ (ตฺว) อ.ท่าน
 น คจฉลฺสิ ย่อมไม่ไป สนฺติกั สู้สำนัก อัจริยสุส ของอาจารย์ อิทานิ ในกาลนี้
 กี หรือ ?, อยํ (มคฺโค) อ.หนทางนี้ วิจรณมคฺโค เป็นหนทางเป็นที่เที่ยวไป ตว
 ของท่าน (โหติ) ย่อมเป็น นนุ มิใช่หรือ ?” อิติ ดังนี้ ๕

พวกภิกษุกล่าวว่า “ดูก่อนผู้มีอายุ ท่านยอมไม่ไปสู่นักของอาจารย์ในกาลนี้หรือ ?
 หนทางนี้ เป็นหนทางเป็นที่เที่ยวไปของท่าน มิใช่หรือ ?”

ภิกขุ สุททกัตตานิ อาหํสุ๑ อาชยาตบทกัตตวาจก “อาวุโส อาลปนะ ตฺว สุททกัตตานิ
 ใน คจฉลฺสิ๑ อาชยาตบทกัตตวาจก กิศัพท์ ปุจฉนฺตถะ นศัพท์ ปฏิเสธะใน คจฉลฺสิ
 อิทานิ กาลสัตตมึใน คจฉลฺสิ อัจริยสุส สามีสัมพันธะใน สนฺติกั๑ สัมปาปุณียกัมมะใน
 คจฉลฺสิ, อยํ วิเสสณะของ มคฺโค๑ สุททกัตตานิ โหติ๑ อาชยาตบทกัตตวาจก นนุศัพท์
 ปุจฉนฺตถะ ตว สามีสัมพันธะใน วิจรณมคฺโค๑ วิกตีกัตตานิ โหติ” อิติศัพท์ อาการะ
 ใน อาหํสุ ๕

๑๑. “อาวุโส อาจารย์เยน สหุรี สัสสะเค สติ คโตมหิ, อิทานิ ปน เม จินฺโน สัสสะโค, เตนสฺส สนฺติกํ น คจฺจามิตี ๗

(เถโร) “อาวุโส อาจารย์เยน สหุรี สัสสะเค สติ, (อห) คโต อมฺหิ, อิทานิ ปน เม จินฺโน สัสสะโค, เตน (อห) อสฺส (อาจริยสฺส) สนฺติกํ น คจฺจามิตี (อาห) ๗

(เถโร) อ.พระเถระ (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “อาวุโส ดูก่อนท่านผู้มีอายุ สัสสะเค ครั้นเมื่อความเกี่ยวข้อง สหุรี กับ อาจารย์เยน ด้วยอาจารย์ สติ มีอยู่, (อห) อ.กระผม คโต เป็นผู้ไปแล้ว อมฺหิ ย่อมเป็น, ปน แต่ว่า อิทานิ ในกาลนี้ สัสสะโค อ.ความ เกี่ยวข้อง เม อันกระผม จินฺโน ตัดแล้ว, เตน เพราะเหตุนั้น (อห) อ.กระผม น คจฺจามิ ย่อมไม่ไป สนฺติกํ สู่สำนัก อสฺส (อาจริยสฺส) ของอาจารย์นั้น” อิติ ดังนี้ ๗

พระเถระกล่าวว่า “ดูก่อนท่านผู้มีอายุ เมื่อความเกี่ยวข้องกับด้วยอาจารย์มีอยู่, กระผม เป็นผู้ไปแล้ว, แต่ในกาลนี้ ความเกี่ยวข้อง กระผมตัดขาดแล้ว, เพราะเหตุนั้น กระผม จึงไม่ไปสู่นักของอาจารย์นั้น”

เถโร สุทฺธกัถตาใน อาห ๗ อาชยาตบทกัถตฺวาจก “อาวุโส อาลปนะ สัสสะเค ลักขณะ ใน สติ ๗ ลักขณกิริยา อาจารย์เยน สหัตถตติยาเข้ากับ สหุรี ๗ กิริยาสมวายะใน สัสสะเค, อห สุทฺธกัถตาใน อมฺหิ ๗ อาชยาตบทกัถตฺวาจก คโต วิกตีกัถตาใน อมฺหิ, ปนศัพท วิเสสชิตตะ อิทานิ กาลสัตตมีใน จินฺโน สัสสะโค วุตตกัมมะใน จินฺโน ๗ กิตบทกัมมวจาก เม อนภินิทกัถตาใน จินฺโน, เตน เหตุวัตตะ อห สุทฺธกัถตาใน คจฺจามิ ๗ อาชยาตบทกัถตฺวาจก อสฺส วิเสสนะของ อาจริยสฺส ๗ สามีสัมพันธะใน สนฺติก ๗ สัมปาปญญีกัมมะใน คจฺจามิ นศัพท ปฏิสเสระใน คจฺจามิ” อิติศัพท อากาเรใน อาห ๗

๑๒. ภิกฺขุ ตถาคตสฺส อารโจะสุ “ภนฺเต ปีโลติกตฺเถโร อญฺญํ พุยากรโตรีตี ๗

ภิกฺขุ อ.ภิกษุ ท. อารโจะสุ กราบทูลแล้ว ตถาคตสฺส แก่พระตถาคต อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ปีโลติกตฺเถโร อ.พระปีโลติกเถระ พุยากรโรตี ย่อมพยากรณ์ อญฺญํ ซึ่งพระอรหันต์ผลอันบุคคลพึงรู้ทั่ว” อิติ ดังนี้ ๗

พวกภิกษุกราบทูลแต่พระตถาคตว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระปีโลติกเถระ ย่อมพยากรณ์พระอรหันต์ผล”

ภิกขุ สุทรกัตตานิ อารโจะสุ ๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก ตถาคตสุส สัมปทานใน
 อารโจะสุ “ภนฺเต อาลปนะ ปิไลติกเถโร สุทรกัตตานิ พุยากโรติ ๆ อาชยาตบท
 กัตตุวจาก อญญํ อวุตตกัมมะใน พุยากโรติ” อิติศัพท์ อาการะใน อารโจะสุ ฯ

๑๓. “กิมหา ภิกขเวติ ฯ

(สตถา “ปิไลติโก) ก็ (วจน) อาห ภิกขเวติ (ปุจฉิ) ฯ

(สตถา) อ.พระศาสดา (ปุจฉิ) ตรัสถามแล้ว อิติ ว่า “ภิกขเว ดูก่อนภิกษุ ท.
 (ปิไลติโก) อ.ภิกษุชื่อว่าปิไลติกะ อาห กล่าวแล้ว ก็ (วจน) ซึ่งคำอะไร ?” อิติ ดังนี้ ฯ

พระศาสดาตรัสถามว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย พระปิไลติกะกล่าวคำอะไร ?”

สตถา สุทรกัตตานิ ปุจฉิ ๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก “ภิกขเว อาลปนะ ปิไลติโก
 สุทรกัตตานิ อาห ๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก ก็ วิเสสนะของ วจน ๆ อวุตตกัมมะใน
 อาห” อิติศัพท์ อาการะใน ปุจฉิ ฯ

๑๔. “อิทนนาม ภนฺเตติ ฯ

(ภิกขุ “ปิไลติกเถโร) อิท นาม (วจน อาห) ภนฺเตติ (อาหฺสุ) ฯ

(ภิกขุ) อ.ภิกษุ ท. (อาหฺสุ) กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ
 (ปิไลติกเถโร) อ.พระปิไลติกะผู้เถระ (อาห) กล่าวแล้ว (วจน) ซึ่งคำ อิท นาม
 ชื่อนี้” อิติ ดังนี้ ฯ

พวกภิกษุกราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระปิไลติเถระกล่าวคำชื่อนี้”

ภิกขุ สุทรกัตตานิ อาหฺสุ ๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก “ภนฺเต อาลปนะ ปิไลติกเถโร
 สุทรกัตตานิ อาห ๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก นามศัพท์ สัญญาโชตกะเข้ากับ อิท ๆ
 วิเสสนะของ วจน ๆ อวุตตกัมมะใน อาห” อิติศัพท์ อาการะใน อาหฺสุ ฯ

๑๕. ตํ สุตวา สตถา “อาม ภิกขเว, มม ปุตุโต, สํสคฺเค สติ, อัจริยสุส สนฺติกํ คโต,
 อิทานิ ปนฺสส สํสคฺโค ฉินฺโน, อตฺตนาเว อตฺตานิ นิสฺเซตฺวา อรหฺตตํ ปตุโตติ

วตุวา อีมา คากา อภาสิ

“หิริหิเสโร ปุริโส โภจิ โลกสมิ วิชชติ,
โย นัททำ อปโพเธติ อสุโส ภทโร กสามิว;
อสุโส ยถา ภทโร กสานิวิฏโฐ
อาตานิโน สเวคิโน ภวาท;
สทฐาย สีเลน จ วีริเยน จ
สมาธิหา ธมฺมวินิจฺจนเยน จ
สมฺปนฺนวิชฺชาจรณา ปฏิสฺสตา
ปหฺสฺสท ทุกฺขมิตฺ อหฺปฺกนฺติ ฯ

ตี (วจน) สุตฺวา สตฺถา “อาม ภิกฺขเว (เอว) มม ปฺตฺโต, สฺสคฺเค สติ, อจฺริยสฺส สนฺติกํ คโต,
อิทานิ ปน อสฺส (มม ปฺตฺตฺสฺส) สฺสคฺโค จินฺโน, (โส มม ปฺตฺโต) อตฺตนาเว อตฺตานิ นิสฺเรตฺวา
อหฺตฺตี ปฺตฺโตติ วตุวา อีมา คากา อภาสิ

“หิริหิเสโร ปุริโส โภจิ โลกสมิ วิชชติ,
โย (ปฺคฺคฺโล) นัททำ อปโพเธติ อสุโส ภทโร กสา อิว (อปฺหรนฺโต),
(โส ปฺคฺคฺโล ทูลลโก โหติ);

อสุโส ยถา ภทโร (สารถินา) กสานิวิฏโฐ (อาตปฺปํ กโรติ),
(เอว) ตุมฺเห) อาตานิโน สเวคิโน ภวาท;
(ตุมฺเห) สทฐาย (จ) สีเลน จ วีริเยน จ
สมาธิหา (จ) ธมฺมวินิจฺจนเยน จ (สมนฺนาคตา หุตฺวา)
สมฺปนฺนวิชฺชาจรณา ปฏิสฺสตา (หุตฺวา)
ปหฺสฺสท ทุกฺขํ อิทํ อหฺปฺกนฺติ ฯ

สตฺถา อ.พระศาสดา สุตฺวา ทรงสตีบแล้ว ตี (วจน) ซึ่งค่านั้น วตุวา ตรัสแล้ว
อิตี ว่า “ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. อาม เออ (เอว) อ.อย่างนั้น, ปฺตฺโต อ.บุตร มม
ของเรา, สฺสคฺเค ครั้นเมื่อความเกี่ยวข้อง สติ มีอยู่, คโต ไปแล้ว สนฺติกํ สู้สำนัก
อจฺริยสฺส ของอาจารย์, ปน แต่ว่า อิทานิ ในกาลนี้ สฺสคฺโค อ.ความเกี่ยวข้อง
อสฺส (มม ปฺตฺตฺสฺส) อันบุตรของเรา นั้น จินฺโน ตัดได้แล้ว, (โส มม ปฺตฺโต) อ.บุตร
ของเรา นั้น นิสฺเรตฺวา ห้ามแล้ว อตฺตานิ ซึ่งตน อตฺตนาเว ด้วยตนเอง ปฺตฺโต

บรรลุแล้ว อรหัตตัม ซึ่งความเป็นแห่งพระอรหันต์” อิติ ดังนี้ อภาสิ ได้ตรัสแล้ว
อิมมา คาคา ซึ่งพระคาคา ท. เหล่านี้ อิติ ว่า

“ปุริโส อ.บุรุษ หิริหิเสโร ผู้ห้ามซึ่งอกุศลวิตกด้วยหิริ โภจิ
บางคน วิชชติ จะมี โลกสุมี ในโลก, โย (บุคคล) อ.บุคคล
โต นิทุทฺติ อปโพเธติ บรรเทา ซึ่งความหลับ ตื่นอยู่ อสุโส อิว
เพียงดัง อ.ม้า ภาโร ตัวเจริญ (อปพรนโต) หลบอยู่ กสา
ซึ่งแส้ ท., (โส บุคคล) อ.บุคคลนั้น (ทูลลโก) เป็นผู้อัน
บุคคลหาได้โดยยาก (โหติ) ย่อมเป็น; อสุโส อ.ม้า ภาโร ตัว
เจริญ (สารถินา) กสาณวิภูโจ ตัวอันนายสารถิ หวดแล้วด้วย
แส้ (กโรติ) ย่อมกระทำ (อาตปฺป) ซึ่งความเพียร ยถา
ฉนฺโต, (ตุมฺเห) อ.เธอ ท. อาตปิโน เป็นผู้มีความเพียรเป็น
เครื่องยังกิเลสให้ร้อนทั่ว สเวคิโน เป็นผู้มีความสังเวช ภาถ
จงเป็น (เอว) ฉนฺนัณ; (ตุมฺเห) อ.เธอ ท. (สมนฺนาคตา) เป็น
ผู้มาตามพร้อมแล้ว สทฺธาเย ด้วยศรัทธา (จ) ด้วย สีเลน
ด้วยศีล จ ด้วย วิริเยน ด้วยความเพียร จ ด้วย สมานินา
ด้วยสมาธิ (จ) ด้วย ธมฺมวินิจฺจนเยน ด้วยการวินิจฉัยซึ่งธรรม
จ ด้วย (หุตฺวา) เป็น สมฺปนฺนวิชชาจรณา เป็นผู้วิวิชาและ
จรณะอันถึงพร้อมแล้ว ปฏิสฺสตา เป็นผู้มึสติเฉพาะ (หุตฺวา)
เป็น ปหสฺสธ จักละ อิทํ ทุกฺขํ ซึ่งความทุกข์นี้ อนฺนปฺปกํ อัน
ไม่น้อย” อิติ ดังนี้ ฯ

พระศาสดาทรงสดับค่านั้นแล้ว ตรัสว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เออ อย่างนั้น, บุตร
ของเรา, ครั้นเมื่อความเกี่ยวข้องมีอยู่, ไปสู่สำนักของอาจารย์, แต่ในกาลนี้ ความ
เกี่ยวข้อง อันบุตรของเรานั้น ตัดได้แล้ว, บุตรของเรานั้น ห้ามตนด้วยตนที่เดียว บรรลุ
พระอรหัต” ดังนี้ ได้ตรัสพระคาคาเหล่านี้ว่า

“บุรุษผู้ห้ามอกุศลวิตกด้วยหิริบางคนจะมีในโลก, บุคคลโต
บรรเทาความหลับตื่นอยู่ ดุจม้าตัวเจริญ หลบแส้ทั้งหลายอยู่,
บุคคลนั้น เป็นผู้หาได้โดยยาก, ม้าตัวเจริญ ตัวที่นายสารถิ

หวดด้วยแล้ ย่อมทำความเพียร ฉันทใด, พวกเธอเป็นผู้มีความ
เพียรเป็นเครื่องยังกิเลสให้ร้อน เป็นผู้มีความสังเวช ฉันทนั้น;
พวกเธอประกอบด้วยศรัทธา ศีล ความเพียร สมาธิ และการ
วินิจฉัยธรรม เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยวิชาและจรณะ เป็นผู้ที่มีสติ
เฉพาะ จักละความทุกข์นี้อันไม่น้อยเลย”

สตถา สุทธกัตตทาใน อภาสิจ อายยาตบทกัตตตุวาจก ตัง วิเสสณะของ วจันญ อวุตตกัมมะ
ใน สุตวาจก ปุพพกาลกิริยาใน วตฺวา “ภิกฺขเว อาลปนนะ อาม สัมปฏิจจันตถะ เอว
สัจจวาจกสิงคัตถะ, ปุตฺโต สุตฺกัตตทาใน คโตจ กิตฺตบทกัตตตุวาจก มม สามีสัมพันธะใน
ปุตฺโต, สัสสะเค ลักษณะใน สติจ ลักษณะกิริยา, อัจฉริยสฺส สามีสัมพันธะใน สนฺตีกัง
สัมปปาปฺปณียกัมมะใน คโต, ปนคัพพทัง วิเสสชิตฺตเก อิทานิ กาลสัตตมิมิใน ฉินฺโน
สัสสะโค วุตตกัมมะใน ฉินฺโนจ กิตฺตบทกัมมวาจก อสฺส วิเสสณะของ ปุตฺตสฺสจ ฉินฺนุ
อนภิตกัตตทาใน ฉินฺโน มม สามีสัมพันธะใน ปุตฺตสฺส, โส วิเสสณะของ ปุตฺโตจ
สุทธกัตตทาใน ปุตฺโตจ กิตฺตบทกัตตตุวาจก มม สามีสัมพันธะใน ปุตฺโต เอวคัพพ
อวชารณะเข้ากับ อตฺตนาจ ภาระใน นิเสชตฺวา อตฺตนา อวุตตกัมมะใน นิเสชตฺวาจ
ปุพพกาลกิริยาใน ปุตฺโต อรหตฺตัง สัมปปาปฺปณียกัมมะใน ปุตฺโต” อิตฺตัพพ อากาเรใน
วตฺวาจก ปุพพกาลกิริยาใน อภาสิ อิมา วิเสสณะของ คธาจ อวุตตกัมมะใน อภาสิ

“หิรินิเสช กัตติ โภจ กัตติ วิเสสณะของ ปุริโสจ สุตฺกัตตทาใน
วิชฺชติจ อายยาตบทกัตตตุวาจก โลกสฺมิมิ วิชฺชาธาระใน วิชฺชติ,
โย วิเสสณะของ ปุคฺคโลจ สุตฺกัตตทาใน อปโปเชติจ อายยาต-
บทกัตตตุวาจก นินฺทอ อวุตตกัมมะใน อป- ภทฺโร วิเสสณะของ
อสฺโสจ อุมมาลึงคัตถะ กสา อวุตตกัมมะใน อปฺพรนฺโตจ
วิเสสณะของ อสฺโส อิวคัพพทัง อุมมาชิตฺตเกเข้ากับ อสฺโส ภทฺโร
กสา อปฺพรนฺโต, โส วิเสสณะของ ปุคฺคโลจ สุตฺกัตตทาใน
โหติจ อายยาตบทกัตตตุวาจก ทุลฺลโก วิกิตกัตตทาใน โหติ;
ภทฺโร วิเสสณะของ อสฺโสจ สุตฺกัตตทาใน กโรติจ อายยาตบท
กัตตตุวาจก ยถา อุมมาชิตฺตเก สารถินา อนภิตกัตตทาใน
นินฺทอ กสานินฺทอ วิเสสณะของ อสฺโส อาตปฺป อวุตตกัมมะ
ใน กโรติ, ตุมฺเห สุตฺกัตตทาใน ภวถจ อายยาตบทกัตตตุวาจก

เอวี่ อุปเมยยไซตกะ อาตปิโน กิติ สัเวคิโน กิติ วิกติกัตตาใน
 ภาวถ; ตุมเห สุทฐกัตตาใน ปหสฺสถฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก
 สทฺธา ย กิติ สีเลน กิติ วีริเยน กิติ สมานินา กิติ ฌมม-
 วินิจฺจนเณน กิติ ตติยาวิเสสณะใน สมณฺหาคตา จ ห้าศัพท
 ปทสมฺมจยัตถะเข้ากับ สทฺธา ย สีเลน วีริเยน สมานินา และ
 ฌมมวินิจฺจนเณน สมณฺหาคตา วิกติกัตตาใน หุตฺวาฯ สมาน-
 กาลกิริยาใน หุตฺวา สมปนฺนวิชฺชาจรณา กิติ ปฏิสฺสตา กิติ
 วิกติกัตตาใน หุตฺวาฯ สมานกาลกิริยาใน ปหสฺสถ อิทํ กิติ
 อนุปฺปกํ กิติ วิเสสณะของ ทุกข์ฯ อวุตตกัมมะใน ปหสฺสถ”
 อิติศัพทํ สรุปะใน อีมา คาถา ฯ

๑๖. ตตฺถ “อนฺโต อุปฺปนฺนํ อกุสลวิตกฺกํ หิริยา นิเสเชตฺติ หิรินิเสโส ฯ

ตตฺถ (คาถายํ “โย ปุคฺคโล) อนฺโต อุปฺปนฺนํ อกุสลวิตกฺกํ หิริยา นิเสเชติ อิติ (โส ปุคฺคโล)
 หิรินิเสโส” (อิติ วิคฺคโห ปณฺหิตเณน กาทพฺโพ) ฯ

(วิคฺคโห) อ.การวิเคราะห์ อิติ ว่า “(โย ปุคฺคโล) อ.บุคคลใด นิเสเชติ ย่อมห้าม
 อกุสลวิตกฺกํ ซึ่งอกุสลวิตก อุปฺปนฺนํ อันเกิดขึ้นแล้ว อนฺโต ในภายใน หิริยา ด้วยหิริ
 อิติ เพราะเหตุนั้น (โส ปุคฺคโล) อ.บุคคลนั้น หิรินิเสโส ชื่อว่าหิรินิเสส” (อิติ) ดังนี้
 ตตฺถ (คาถายํ) ในพระคาถานั้น (ปณฺหิตเณน) อันบัณฑิต (กาทพฺโพ) พึงกระทำ ฯ

บัณฑิตพึงทำการวิเคราะห์ว่า “บุคคลใด ย่อมห้ามอกุสลวิตกที่เกิดขึ้นแล้วในภายใน
 ด้วยหิริ เพราะเหตุนี้ บุคคลนั้น ชื่อว่าหิรินิเสส” ในพระคาถานั้น

วิคฺคโห วุตตกัมมะใน กาทพฺโพฯ กิตบทกัมมวจาก ตตฺถ วิเสสณะของ คาถายํฯ
 วิสยาธาระใน วิคฺคโห “โย วิเสสณะของ ปุคฺคโลฯ สุทฐกัตตาใน นิเสเชติฯ อาชยาตบท
 กัตตฺวาจก อนฺโต วิสยาธาระใน อุปฺปนฺนํฯ วิเสสณะของ อกุสลวิตกฺกํฯ อวุตตกัมมะ
 ใน นิเสเชติ หิริยา ภาระใน นิเสเชติ อิติศัพทํ เหตุวัตถะ โส วิเสสณะของ ปุคฺคโลฯ
 ลิงคัตถะ หิรินิเสโส สัจญฺญาวิเสสณะของ ปุคฺคโล” อิติศัพทํ สรุปะใน วิคฺคโห ปณฺหิตเณน
 อนภิตกัตตาใน กาทพฺโพ ฯ

๑๗. โภจิ โลกสุมิหุติ: เอวรูปุ ปุคคโล ทูลลโก โภจิเทว โลกสุมิ วิชชติ ๕

“โภจิ โลกสุมิหุติ: (ปททวยสส) “เอวรูปุ ปุคคโล ทูลลโก โภจิ เอว โลกสุมิ วิชชติ” (อิติ อตุโถ) ๕

(อตุโถ) อ.อรรถ (อิติ) ว่า “ปุคคโล อ.บุคคล เอวรูปุ ผู้มีอย่างนี้เป็นรูปุ ทูลลโก เป็นผู้อันบุคคลหาได้โดยยาก โภจิ เอว ชื่อว่าบางคนนั้นเที่ยว วิชชติ จะมี โลกสุมิ ในโลก” (อิติ) ดังนี้ (ปททวยสส) แห่งหมวดสองแห่งบท “โภจิ โลกสุมิหุติ ว่า “โภจิ โลกสุมิ” ดังนี้ ๕

สองบทว่า “โภจิ โลกสุมิ” ความว่า บุคคลผู้เห็นปานนี้ เป็นผู้หาได้ยาก ชื่อว่าบางคนเท่านั้น จะมีในโลก

“โภจิ โลกสุมิ” สรูปะใน อิติ๑ ศัพท์ สรูปะใน ปททวยสส๑ สามีสัมพันธะใน อตุโถ “เอวรูปุ วิเสสณะของ ปุคคโล๑ สุททกัตตาใน วิชชติ๑ อาชยตบทกัตตวาจาก ทูลลโก กิติ โภจิ กิติ วิเสสณะของ ปุคคโล เอวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ โภจิ โลกสุมิ วิสยาธาระ ใน วิชชติ ทูลลโก สัญญี โภจิเทว สัญญา” อิติศัพท์ สรูปะใน อตุโถ๑ ลิงคัตถะ ๕

๑๘. โย นิททหุติ: โย อปฺปมตฺโต สมณธมฺมํ กโรนฺโต อตฺตโน อุปฺปนฺนํ นิทฺทํ อปฺพรนฺโต พุชฺฌตฺติ อปฺโพเชติ ๕

“โย นิททหุติ: (ปททวยสส) “โย (ปุคคโล) อ.บุคคลใด อปฺปมตฺโต สมณธมฺมํ กโรนฺโต อตฺตโน อุปฺปนฺนํ นิทฺทํ อปฺพรนฺโต พุชฺฌติ อิติ (โส ปุคคโล นิทฺทํ) อปฺโพเชติ” (อิติ อตุโถ) ๕

(อตุโถ) อ.อรรถ (อิติ) ว่า “โย (ปุคคโล) อ.บุคคลใด อปฺปมตฺโต ไม่ประมาทแล้ว กโรนฺโต กระทำอยู่ สมณธมฺมํ ซึ่งสมณธรรม อปฺพรนฺโต นำไปปราศอยู่ นิทฺทํ ซึ่ง ความหลับ อุปฺปนฺนํ อันเกิดขึ้นแล้ว อตฺตโน แก่ตน พุชฺฌติ ย่อมตื่น อิติ เพราะเหตุ นั้น (โส ปุคคโล) อ.บุคคลนั้น (นิทฺทํ) อปฺโพเชติ ชื่อว่าบรรเทา ซึ่งความหลับ ตื่น อยู่” (อิติ) ดังนี้ (ปททวยสส) แห่งหมวดสองแห่งบท “โย นิททหุติ ว่า “โย นิททํ” ดังนี้ ๕

สองบทว่า “โย นิททํ” ความว่า บุคคลใด ไม่ประมาทแล้ว ทำสมณธรรม นำไปปราศ

ซึ่งความหลับที่เกิดขึ้นแก่ตน ย่อมตื่น เพราะเหตุนั้น บุคคลนั้น ชื่อว่าบรรเทาความหลับตื่นอยู่”

“โย นิททำ” สรุปะไน อิติจ ศัพท สรุปะไน ปททวยสสุจ สามีสัมพันธะไน อตุโถ “โย วิเสสณะของ ปุคฺคโลจ สุททกัตตไน พุชฺฌติจ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อปฺปมตฺโต วิเสสณะของ ปุคฺคโล สมณธมฺม อวุตตกัมมะไน กโรนฺโตจ อัมภันตริกิริยาของ ปุคฺคโล อตุตโน สามีสัมพันธะไน อฺปฺปนฺนจ วิเสสณะของ นิททำจ อวุตตกัมมะไน อปฺพรนฺโตจ อัมภันตริกิริยาของ ปุคฺคโล อิติศัพท เหตุวัตถะ โส วิเสสณะของ ปุคฺคโลจ สุททกัตตไน อปฺโพเชติจ อาชยาตบทกัตตฺวาจก นิททำ อวุตตกัมมะไน อปฺโพเชติ นิททำ อปฺพรนฺโต พุชฺฌติ สัญญี อปฺโพเชติ สัญญา” อิติศัพท สรุปะไน อตุโถจ ลิงคัตถะ ๕

๑๙. กสามิวาติ: ยถา ภทฺโร อสุโส อตุตฺตนิ ปตฺมานํ กสํ อปฺพรติ อตุตฺตนิ ปติตฺตํ น เทติ; โย เอวํ นิททำ อปฺโพเชติ, โส ทุลฺลโกติ อตุโถ ๕

“กสามิวาติ: (ปทสฺส) “ยถา ภทฺโร อสุโส อตุตฺตนิ ปตฺมานํ กสํ อปฺพรติ อตุตฺตนิ ปติตฺตํ น เทติ; โย (ปุคฺคโล) เอวํ นิททำ อปฺโพเชติ, โส (ปุคฺคโล) ทุลฺลโก (โหติ)” อิติ อตุโถ ๕

อตุโถ อ.อรรถ อิติ ว่า “อสุโส อ.มัว ภทฺโร ตัวเจริญฺญ อปฺพรติ หลบหลีกอยู่ กสํ ซึ่ง แล้ ปตฺมานํ อันตกไปอยู่ อตุตฺตนิ ในตน น เทติ คือว่ายอมไม่ให้ ปติตฺตํ เพื่ออันตกไป อตุตฺตนิ ในตน ยถา ฉนฺใด; โย (ปุคฺคโล) อ.บุคคลใด นิททำ อปฺโพเชติ บรรเทา ซึ่งความหลับ ตื่นอยู่, เอวํ ฉนฺนั้น, โส (ปุคฺคโล) อ.บุคคลนั้น ทุลฺลโก เป็นผู้อันบุคคล หาได้โดยยาก (โหติ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “กสามิวาติ ว่า “กสามิว” ดังนี้ ๕

บทว่า “กสามิว” ความว่า มัวตัวเจริญฺญ หลบหลีกแล้ที่ตกไปในตน คือว่ายอมไม่ให้เพื่อ จะตกไปในตน ฉนฺใด, บุคคลใด บรรเทาความหลับตื่นอยู่ ฉนฺนั้น, บุคคลนั้น เป็นผู้หา ได้โดยยาก

“กสามิว” สรุปะไน อิติจ ศัพท สรุปะไน ปทสฺสจ สามีสัมพันธะไน อตุโถ “ภทฺโร วิเสสณะของ อสุโสจ สุททกัตตไน อปฺพรติ แล้ เทติ อปฺพรติ กิติ เทติ กิติ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ยถา อฺปฺมาโชตกะ อตุตฺตนิ วิสยาระไน ปตฺมานํจ วิเสสณะของ กสํจ

อวุตตกัมมะใน อปพรตติ อตตนิ วิสยาธาระใน ปติตฺตํ ตุมตถสัมปทานใน เทติ นตฺถิ
 ปฏิเสระใน เทติ อตตนิ ปตมานํ กสํ อปพรตติ วิวริยะใน อตตนิ ปติตฺตํ น เทติ
 วิวระ, โย วิเสสณะของ ปุคฺคโลจฺ สุททกัตตาใน อปโปเชติจฺ อาชยาตบทกัตตฺวาจก
 เอวํ อูปเมยยชิตกะ นิทฺทํ อวุตตกัมมะใน อปโปเชติ, โส วิเสสณะของ ปุคฺคโลจฺ สุทท-
 กัตตาใน โหติจฺ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ทุลฺลภา วิกติกัตตาใน โหติ” อิติศัพฺทํ สรุปะใน
 อตฺโตจฺ ลิงคัตถะ ๗

๒๐. ทุติยคาถาย อยํ สงฺเขปตฺโต “ภิกฺขเว ยถา ภทฺโร อสุโส ปมาทมาคมฺม กสาย
 นิวิฏฺโจะ ‘อหฺมปิ นาม กสาย ปหโตติ อปรภาเค อาตปฺปํ กโรติ; เอวํ ตุมฺเหปิ
 อาตปิโน สํเวคิโน ภวถ; เอวํภูตา โลกียโลกุตฺตราย ทฺวิชาย สทฺชาย จ
 จตฺตฺปาริสฺสุทฺธิสฺสเลน จ กายิกเจตสิกวิริเยน จ อฏฺฐสฺมาปตฺติสฺมาธินา จ การณ-
 การณชานนลฺกฺษณเณน จ ฐมฺมวินิจฺจนเณน สมฺนฺนาคตา หุตฺวา ติสฺสนฺนํ วา อฏฺฐจฺนฺนํ
 วา วิชฺชานํ ปญฺจทสฺนฺนญฺจ จรณานํ สมฺปตฺติยา สมฺปนฺนวิชฺชาจรณา อูปฏฺฐิตสฺส-
 สติตฺตาย ปฏิสฺสตา หุตฺวา อิหํ อนปฺปกํ วฏฺฏทฺทุกฺขํ ปชฺหิสฺสเถติ ๗

ทุติยคาถาย อยํ สงฺเขปตฺโต “ภิกฺขเว ยถา ภทฺโร อสุโส ปมาทํ อาคมฺม (สารถินา) กสาย
 นิวิฏฺโจะ ‘อหฺมปิ นาม (สามินา) กสาย ปหโต (อมฺหิ)’ อิติ (จินฺเตตฺตฺวา) อปรภาเค อาตปฺปํ
 กโรติ; เอวํ ตุมฺเหปิ อาตปิโน สํเวคิโน ภวถ; (ตุมฺเห) เอวํภูตา โลกียโลกุตฺตราย ทฺวิชาย
 สทฺชาย จ จตฺตฺปาริสฺสุทฺธิสฺสเลน จ กายิกเจตสิกวิริเยน จ อฏฺฐสฺมาปตฺติสฺมาธินา จ การณการณ-
 ชานนลฺกฺษณเณน จ ฐมฺมวินิจฺจนเณน สมฺนฺนาคตา หุตฺวา ติสฺสนฺนํ วา อฏฺฐจฺนฺนํ วา วิชฺชานํ (จ)
 ปญฺจทสฺนฺนํ จ จรณานํ สมฺปตฺติยา สมฺปนฺนวิชฺชาจรณา (อตฺตโน) อูปฏฺฐิตสฺสติตฺตาย ปฏิสฺสตา
 หุตฺวา อิหํ อนปฺปกํ วฏฺฏทฺทุกฺขํ ปชฺหิสฺสเถติ (ปญฺชิตฺเตน เวทิตฺตฺวา) ๗

อยํ สงฺเขปตฺโต อ.เนื่อความโดยย่อนี้ ทุติยคาถาย ในพระคาถาที่ ๒ อิติ ว่า “ภิกฺขเว
 ดูก่อนภิกษุ ท. อสุโส อ.ม้า ภทฺโร ตัวเจริญฺ อาคมฺม อาศัยแล้ว ปมาทํ ซึ่งความพลั้ง
 เผลอ (สารถินา) นิวิฏฺโจะ ตัวอันนายสารถิ หวดแล้ว กสาย ด้วยแล้ว (จินฺเตตฺตฺวา)
 คิดแล้ว อิติ ว่า “อหฺมปิ นาม ชื่อแม่ อ.เรา (สามินา) ปหโต เป็นผู้ อันเจ้าของ หวด
 แล้ว กสาย ด้วยแล้ว (อมฺหิ) ย่อมเป็น’ อิติ ดังนี้ กโรติ ย่อมกระทำ อาตปฺปํ ซึ่ง
 ความเพียร อปรภาเค ในกาลอันเป็นส่วนอื่นอีก ยถา จันไต; ตุมฺเหปิ แม่ อ.เธอ ท.

อาตาศิโหน เป็นผู้มีความเพียรเป็นเครื่องยังกิเลสให้ร้อนทั่ว สัเวคิโหน เป็นผู้มีความสังเวช ภวถ จงเป็น เอว จันนั้น; (ตุมุเห) อ.เธอ ท. เอวภูตา ผู้เป็นแล้วอย่างนี้ สมณุหาคตา เป็นผู้มาตามพร้อมแล้ว สทุราย ด้วยศรัทธา ทูริธาย อันมีอย่างสอง โลกียโลกุตตราย อันเป็นโลกิยะและโลกุตตระ จ ด้วย จตฺปาริสฺสุทฺธิสึเลน จ ด้วย ปาริสฺสุทฺธิสึลลํด้วย กายิกเจตสิกวิริเยน จ ด้วยความเพียรอันเป็นไปทางกายและอันเป็นไปทางใจด้วย อฏฺฐสมฺมาปตฺติสมฺมาธิหา จ ด้วยสมาธิคือสมาบัติแปดด้วย ธมฺม-วิหิจฺจนเณ ด้วยการวินิจฉัยซึ่งธรรม การณาการณชานนลกุขเณน จ อันมีการรู้ซึ่งเหตุและสิ่งอันมิใช่เหตุเป็นลักษณะด้วย หุตฺวา เป็น สมฺปนฺนวิชฺชาจรณา เป็นผู้ มีวิชาและจรณะอันถึงพร้อมแล้ว สมฺปตฺติยา เพราะความถึงพร้อม วิชฺชานํ แห่ง วิชา ท. ติสฺสฺสนฺหนํ วา สามหรือ อฏฺฐนฺหนํ วา หรือว่าแปด (จ) ด้วย จรณานํ แห่งจรณะ ท. ปญฺจทสนฺหนํ จ สิบห้าด้วย ปฏฺิสุสฺตา เป็นผู้ที่มีสติเฉพาะ (อตฺตโน) อฺุปฏฺิจิตฺตสฺสตีตาย เพราะความที่ แห่งตน เป็นผู้ที่มีสติอันเข้าไปตั้งไว้เฉพาะแล้ว หุตฺวา เป็น ปชฺหิสฺสฺสท จักละ อิทํ วัฏฺฏทฺทุกฺขํ ซึ่งทุกขในวัฏฏะนี้ อนฺนปฺปกํ อันไม่น้อย” อิติ ดํงนี้ (ปณฺฑิตเณ) อันบัณฑิต (เวทิตฺตพฺโพ) ฟังทราบ ๕

บัณฑิตฟังทราบเนื้อความโดยสังเขปนี้ในพระคาถาที่ ๒ ว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ม้าตัวเจริญ อาศัยความพลั้งเผลอ ถูกนายสารถีหวดด้วยแส้ คิดว่า ‘ชื่อแม่เรา เป็นผู้ถูกเจ้าของหวดด้วยแส้แล้ว’ ในกาลต่อมา ทำความเพียร จันใด, แม่เธอทั้งหลาย จงเป็นผู้มีความเพียรเป็นเครื่องยังกิเลสให้ร้อน มีความสังเวช จันนั้น, เธอทั้งหลาย เป็นแล้วอย่างนี้ เป็นผู้ประกอบด้วยศรัทธา อันมี ๒ อย่างที่เป็นโลกิยะและโลกุตตระ ด้วยปาริสฺสุทฺธิสึล ๔ ด้วยความเพียรที่เป็นไปทางกายและเป็นไปทางใจ ด้วยสมาธิคือสมาบัติ ๘ ด้วยการวินิจฉัยธรรม มีการรู้เหตุและสิ่งมิใช่เหตุเป็นลักษณะ เป็นผู้ มีวิชาและจรณะอันถึงพร้อมแล้ว เพราะความถึงพร้อมแห่งวิชา ๓ หรือ ๘ และจรณะ ๑๕ เป็นผู้ที่มีสติเฉพาะ เพราะว่าตนเป็นผู้ที่มีสติอันเข้าไปตั้งไว้แล้ว จักละวัฏฏทฺทุกฺขํ อันไม่น้อยนี้ได้”

อัย วิเสสนะของ สงฺเขปตฺโต ๑ วุตตกัมมะใน เวทิตฺตพฺโพ ๑ กิตฺตทกัมมวาทก ๑ ทฺติยคาคาย วิเสสนะใน สงฺเขปตฺโต “ภิกฺขเว อาลปนะ ภาทโร วิเสสนะของ อสฺส๑ สฺสทกตฺตทาน กโรตี ๑ อาชยาตบทกตฺตวาทก ๑ ยถา อฺุปมาโชตกะ ปมาทํ อวุตตกัมมะใน อากมฺม ๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน นิวิฏฺโจ สารถินา อนภิตกตฺตทานิ นิวิฏฺโจ กสาย ๑ ภาระเน

นิวิฏโจะ วิเสสณะของ อสุโส ‘นามศัพท์ สัญญาโชตกะเข้ากับ อหุมปิ อปิตัพท อเปกขัตตะเข้ากับ อหิง สุทธกัตตานิ อมุหิง อาชยาตบทกัตตวาจก สามินา อนภิตกัตตานิ ปหโต กสาย ภาวะใน ปหโต วิกติกัตตานิ อมุหิ’ อิตติศัพท์ อาการะใน จินฺเตตฺวาจ ปุพพกาลกิริยาใน กโรติ อปรภาเค กาลสัตตมีใน กโรติ อาตปฺป อวุตตกัมมะใน กโรติ; อปิตัพท อเปกขัตตะเข้ากับ ตุมฺเหจฺจ สุทธกัตตานิ ภวถจฺจ อาชยาตบทกัตตวาจก เอรฺ อูปเมยโยชตกะ อาดาปิโน กิติ สัเวคิโน กิติ วิกติกัตตานิ ภวถ; ตุมฺเห สุทธกัตตานิ ปชหิสฺสถจฺจ อาชยาตบทกัตตวาจก เอรฺภูตา วิเสสณะของ ตุมฺเห โลภียโลกุตฺตราย กิติ ทูริชาย กิติ วิเสสณะของ สทฺธายจฺจ กิติ จตุปาริสฺสุทฺธิสึเลน กิติ กายิกเจตสิกวิริเยน กิติ อฏฺฐสมาปฺตติสมาธินา กิติ ฌมฺมวินิจฺจนเยน กิติ ตติยาวิเสสณะ ใน สมฺนฺนาคตา การณการณชานนลกฺขณฺเนน วิเสสณะของ ฌมฺมวินิจฺจนเยน สมฺนฺนาคตา วิกติกัตตานิ หุตฺวา จ หัศศัพท์ ปทสมฺมจยัตตะเข้ากับ โลภียโลกุตฺตราย ทูริชาย สทฺธาย, จตุปาริสฺสุทฺธิสึเลน, กายิกเจตสิกวิริเยน, อฏฺฐสมาปฺตติสมาธินา และการณการณชานนลกฺขณฺเนน ฌมฺมวินิจฺจนเยน, หุตฺวา สมานกาลกิริยาใน หุตฺวา ติสฺสนฺนํ กิติ อฏฺฐจฺจนํ กิติ วิเสสณะของ วิชฺชานํจฺจ สามีสัมพันธะใน สมฺปตฺติยา วา สองศัพท์ ปทสมฺมจยัตตะเข้ากับ ติสฺสนฺนํ และ อฏฺฐจฺจนํ ปณฺจทสนฺนํ วิเสสณะของ จรณานํจฺจ สามีสัมพันธะใน สมฺปตฺติยา จ สองศัพท์ ปทสมฺมจยัตตะเข้ากับ ติสฺสนฺนํ วา อฏฺฐจฺจนํ วา วิชฺชานํ และ ปณฺจทสนฺนํ จรณานํ สมฺปตฺติยา เหตุไฉน สมฺปนฺนวิชฺชาจรณจฺจ วิกติกัตตานิ หุตฺวา อตฺตโน ภาวาทิสัมพันธะใน อฺปฏฺฐจิตฺตสฺสตีตยาจฺจ เหตุไฉน ปฏฺฐิสฺสตาจฺจ วิกติกัตตานิ หุตฺวาจฺจ ปุพพกาลกิริยาใน ปชหิสฺสถ อิํ กิติ อนปฺปกํ กิติ วิเสสณะของ วฏฺฐทฺทุกฺขํ อวุตตกัมมะใน ปชหิสฺสถ” อิตติศัพท์ สรุปะใน อัย สงฺเขปฺตฺโต ปณฺหิตฺเตน อนภิตกัตตานิ เวทิตฺพุโป ๕

๒๑. เทสनावसानะ พหุ โสตาปตฺติผลาทีนึ ปาปุณฺนีสูติ ๕

เทสनावसानะ พหุ (ชนา) โสตาปตฺติผลาทีนึ (อริยผลานึ) ปาปุณฺนีสู อิติ ๕

เทสनावसानะ ในกาลเป็นที่สิ้นสุดลงแห่งพระเทศนา (ชนา) อ.ชน ท. พหุ มาก ปาปุณฺนีสู บรรลุแล้ว (อริยผลานึ) ซึ่งอริยผล ท. โสตาปตฺติผลาทีนึ มีโสตาปตฺติผลเป็นต้น อิติ ดังนี้แล ๕

เวลาจบพระเทศนา ชนจำนวนมากบรรลุอริยมผลทั้งหลายมีโสดาปัตติผลเป็นต้น ดังนี้
แล้ว

เทศนาว่าสาเน กาลสัตตมมีใน ปาปุณีสู พหู วิเสสนะของ ชนาๆ สุทธกัตตาใน
ปาปุณีสูๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก โสตาปัตติผลาทีนิ วิเสสนะของ อริยมผลานีๆ
สัมปาปุณียกัมมะใน ปาปุณีสู อิตีศัพท์ สมာปนะ ๕

.....

ปิไลติกเถรวตถุ ๕

ปิไลติกเถรวตถุ (นิฎฐิตัง) ๕

ปิไลติกเถรวตถุ อ.เรื่องแห่งพระปิไลติกะผู้เถระ (นิฎฐิตัง) จบแล้ว ๕

ปิไลติกเถรวตถุ สุทธกัตตาใน นิฎฐิตังๆ กิตบทกัตตุวาจก ๕

จบเรื่องพระปิไลติกเถระ



วิเคราะห์ศัพท์กิตก สมาส และตัทธิต

ปิไลติกตเถรวตตุ

เป็นฉัฎฐิตปปริสสมาส โดยมีวิเสสนุตตบถกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ปิไลติกโก จ โส เถโร จาติ ปิไลติกตเถโร. (ปิไลติก + เถร) วิเสสนุตตบถกัมมธารย-
สมาส

ปิไลติกโก จ อ.พระปิไลติกะด้วย โส อ.พระปิไลติกะนั้น เถโร จ เป็นพระเถระด้วย อิติ
เพราะเหตุนี้ ปิไลติกตเถโร ชื่อว่าปิไลติกตเถร. (พระปิไลติกะผู้เถระ, พระปิไลติกเถระ)

๒. ปิไลติกตเถรสส วตตุ ปิไลติกตเถรวตตุ. (ปิไลติกตเถร + วตตุ) ฉัฎฐิตปปริสสมาส
วตตุ อ.เรื่อง ปิไลติกตเถรสส แห่งพระปิไลติกะผู้เถระ ปิไลติกตเถรวตตุ ชื่อว่า
ปิไลติกตเถรวตตุ. (เรื่องพระปิไลติกเถระ)

ปิไลติกขณฺขนิวตฺโต, ทารโก

เป็นตติยาทวีปทตฺลยาธิกรณพทุพพิทิสมาส โดยมีฉัฎฐิตปปริสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ปิไลติกสฺส ขณฺโข ปิไลติกขณฺโข. (ปิไลติก + ขณฺข) ฉัฎฐิตปปริสสมาส

ขณฺโข อ.ท่อน ปิไลติกสฺส แห่งผ้าเก่า ปิไลติกขณฺโข ชื่อว่าปิไลติกขณฺโข. (ท่อนผ้าเก่า)

๒. ปิไลติกขณฺโข นิวตฺโต เยนาคิ ปิไลติกขณฺขนิวตฺโต, ทารโก. (ปิไลติกขณฺโข + นิวตฺต)

ตติยาทวีปทตฺลยาธิกรณพทุพพิทิสมาส

ปิไลติกขณฺโข อ.ท่อนแห่งผ้าเก่า เยน (ทารเกณ) อันเด็กไต่ นิวตฺโต นุ่งแล้ว อิติ เพราะ
เหตุนี้ (โส ทารโก) อ.เด็กนั้น ปิไลติกขณฺขนิวตฺโต ชื่อว่าปิไลติกขณฺขนิวตฺโต (มีท่อนผ้าเก่าที่นุ่งแล้ว),
ได้แก่เด็ก,

นิวตฺตปิไลติกขณฺโข

เป็นฉัฎฐิตปปริสสมาส โดยมีวิเสสนบุพพบถกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. นิวตฺโต จ โส ปิไลติกโก จาติ นิวตฺตปิไลติกโก. (นิวตฺต + ปิไลติก) วิเสสนบุพพบท-
กัมมธารยสมาส

(ทารเกณ) นิวตฺโต จ อ.อันอันเด็กนุ่งแล้วด้วย โส อ.อันอันเด็กนุ่งแล้วนั้น ปิไลติกโก จ
เป็นผ้าเก่าด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ นิวตฺตปิไลติกโก ชื่อว่านิวตฺตปิไลติก. (ผ้าเก่าที่เด็กนุ่งแล้ว)

๒. นินวตถปิไลติกสฺส ขณฺโฑ นินวตถปิไลติกขณฺโฑ. (นินวตถปิไลติก + ขณฺโฑ) จันฺฏฐิตฺตํปุริสฺสมาส ขณฺโฑ อ.ท่อน นินวตถปิไลติกสฺส แห่งผ้าเก่าอันอันเด็กนุ่งแล้ว นินวตถปิไลติกขณฺโฑ ชื่อว่า นินวตถปิไลติกขณฺโฑ. (ท่อนผ้าเก่าที่เด็กนุ่งแล้ว)

ปริสฺสํวณกรณมตฺโต, ปเทโส

เป็นจันฺฏฐิตฺตํปุริสฺสมาส โดยมิตฺติยาตํปุริสฺสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ปริสฺสํวณํ กรณํ ปริสฺสํวณกรณํ. (ปริสฺสํวณ + กรณ) ทุตติยาตํปุริสฺสมาส

กรณํ อ.เป็นเครื่องกระทำ ปริสฺสํวณํ ซึ่งผ้าเป็นเครื่องกรอง ปริสฺสํวณกรณํ ชื่อว่า ปริสฺสํวณกรณ. (เป็นเครื่องทำผ้าเป็นเครื่องกรอง)

๒. ปริสฺสํวณกรณํ มตฺตา ยสฺสํวณ ปริสฺสํวณกรณมตฺโต, ปเทโส. (ปริสฺสํวณกรณ + มตฺตา) จันฺฏฐิตฺตํปุริสฺสมาส

ปริสฺสํวณกรณํ อ.เป็นเครื่องกระทำซึ่งผ้าเป็นเครื่องกรอง มตฺตา เป็นประมาณ ยสฺสํวณ (ปเทสฺส) แห่งประเทศใด (อดีต) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (โส ปเทโส) อ.ประเทศนั้น ปริสฺสํวณกรณมตฺโต ชื่อว่าปริสฺสํวณกรณมตฺต (มีเป็นเครื่องทำผ้าเป็นเครื่องกรองเป็นประมาณ, ลักกว่าเป็นเครื่องทำผ้าเป็นเครื่องกรอง), ได้แก่ประเทศ.

คยฺหุปโค, ปเทโส

๑. คเหตุพฺพนฺติ คยฺหํ, วตฺถุ. (คท อุปาทานะ ในการถือเอา + ญฺยบัจจ) กัมมรูป, กัมม- สํวณ

(วตฺถุ) อ.วัตฺถุ (บุคคล) อันบุคคล คเหตุพฺพํ พึงถือเอา อิติ เพราะเหตุนี้ (ตํ วตฺถุ) อ.วัตฺถุนั้น คยฺหํ ชื่อว่าคยฺห (พึงถือเอา), ได้แก่วัตฺถุ.

๒. อุปคจฺจตีติ อุปโค, ปเทโส. (อุป + คมฺ คตฺมฺทิ ในการไป + ฏฺยบัจจ) กัตตฺรูป, กัตตฺ- สํวณ

(โย ปเทโส) อ.ประเทศใด อุปคจฺจตีติ ย่อมเข้าถึง อิติ เพราะเหตุนี้ (โส ปเทโส) อ.ประเทศนั้น อุปโค ชื่อว่าอุปค (เข้าถึง), ได้แก่ประเทศ.

๓. คยฺหํ อุปโค คยฺหุปโค, ปเทโส. (คยฺห + อุปค) ทุตติยาตํปุริสฺสมาส

(ปเทโส) อ.ประเทศ อุปโค อันเข้าถึง คยฺหํ (วตฺถุ) ซึ่งความเป็นวัตฺถุ อันบุคคล พึงถือเอา คยฺหุปโค ชื่อว่าคยฺหุปค (เข้าถึงความเป็นวัตฺถุอันบุคคลพึงถือเอา), ได้แก่ประเทศ.

รุกขสาขา

เป็นฉัฏฐีตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

รุกขลสา สาขา รุกขสาขา. (รุกข + สาข)

สาข อ.กิง รุกขลสา ของต้นไม้ รุกขสาขา ชื่อว่ารุกขสาขา. (กิงต้นไม้)

ลทฐุปสมปโท, ทารโก

เป็นตติยาทวีปทตฺลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ลทฐา อุปสมปทา เยนติ ลทฐุปสมปโท, ทารโก. (ลทฐา + อุปสมปทา)

อุปสมปทา อ.การอุปสมบท เยน (ทารเกณ) อันเด็กโต ลทฐา ได้แล้ว อิติ เพราะเหตุนี้ (โส ทารโก) อ.เด็กนั้น ลทฐุปสมปโท ชื่อว่าลทฐุปสมปท (ผู้มีการอุปสมบทอันได้แล้ว, ผู้ได้อุปสมบทแล้ว), ได้แก่เด็ก.

อุปปนฺนลามสกุกาโร

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส โดยมีสมาทานวันทสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ลาม โฉ สกุกาโร ฉ ลามสกุกาโร. (ลาม + สกุการ) สมาทานวันทสมาส

ลาม โฉ อ.ลามด้วย สกุกาโร ฉ อ.สักการะด้วย ลามสกุกาโร ชื่อว่าลามสกุการ. (ลาม และสักการะ)

๒. อุปปนฺโน ฉ โส ลามสกุกาโร จาติ อุปปนฺนลามสกุกาโร. (อุปปนฺน + ลามสกุการ)

วิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส

อุปปนฺโน ฉ อ.อันเกิดขึ้นแล้วด้วย โส อ.อันเกิดขึ้นแล้วนั้น ลามสกุกาโร ฉ เป็นลามและสักการะด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ อุปปนฺนลามสกุกาโร ชื่อว่าอุปปนฺนลามสกุการ. (ลามและสักการะ อันเกิดขึ้นแล้ว)

มทฺคฺขมานิ, จีวรานิ

เป็นฉัฏฐีทวีปทตฺลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

มทฺหนโต อคฺโข เยสนฺติ มทฺคฺขมานิ, จีวรานิ. (มทฺหนต + อคฺข)

อคฺโข อ.ค่า มทฺหนโต มาก เยสฺ (จีวรานิ) แห่งจีวร ท. เหล่าใด (อติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (ตานิ จีวรานิ) อ.จีวร ท. เหล่านี้ มทฺคฺขมานิ ชื่อว่ามทฺคฺข (มีค่ามาก), ได้แก่จีวรทั้งหลาย.

อจฺจนาทนญจ ตํ จานญจจติ อจฺจนาทนญจจัน. (อจฺจนาทน + จาน)
 อจฺจนาทนํ จ อ.เป็นที่ท่มด้วย ตํ อ.เป็นที่ท่มนั้น จานํ จ เป็นที่ด้วย อิติ เพราะเหตุนี้
 อจฺจนาทนญจจัน ชื่อว่าอจฺจนาทนญจจัน. (ที่เป็นที่ท่ม)

ปิไลติกขณฺโฑ

เป็นฉฺฉฐิตฺตปฺปฺริสฺสมาส มีวิเคราะหฺว่า

ปิไลติกสฺส ขณฺโฑ ปิไลติกขณฺโฑ. (ปิไลติก + ขณฺโฑ)

ขณฺโฑ อ.ท่อน ปิไลติกสฺส แห่งผ้าเก่า ปิไลติกขณฺโฑ ชื่อว่าปิไลติกขณฺโฑ. (ท่อนผ้าเก่า)

กपालหตฺโต, ตฺวํ

เป็นทวิปททินนาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะหฺว่า

กปาโล หตฺตสฺมี ยสฺสํติ กपालหตฺโต, ตฺวํ. (กपाल + หตฺต)

กปาโล อ.กระเบื้อง หตฺตสฺมี ในมือ ยสฺส (ตุยฺห) ของท่านใด (อตุติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุ
 นั้น (โล ตฺว) อ.ท่านนั้น กपालหตฺโต ชื่อว่ากपालหตฺต (ผู้มีกระเบื้องในมือ), ได้แก่ท่าน.

กติปาหจฺจโย

เป็นฉฺฉฐิตฺตปฺปฺริสฺสมาส โดยมีวิเสสนบุพพทกัมมธารยสฺมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหฺดังนี้

๑. กติปิ อหํ กติปาหํ. (กติปิ + อห) วิเสสนบุพพทกัมมธารยสฺมาส

อหํ อ.วัน กติปิ อันเล็กนอย กติปาหํ ชื่อว่ากติปาห. (วันเล็กนอย, เพียงสองสามวัน)

๒. กติปาหสฺส อจฺจโย กติปาหจฺจโย. (กติกปาห + อจฺจย) ฉฺฉฐิตฺตปฺปฺริสฺสมาส

อจฺจโย อ.อันลวงไป กติปาหสฺส แห่งวันเล็กนอย กติปาหจฺจโย ชื่อว่ากติปาหจฺจย. (ผ่านไปสอง
 สามวัน)

กติปาหํ

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสฺมาส มีวิเคราะหฺว่า

กติปิ อหํ กติปาหํ. (กติปิ + อห)

อหํ อ.วัน กติปิ อันเล็กนอย กติปาหํ ชื่อว่ากติปาห. (วันเล็กนอย, เพียงสองสามวัน)

วิจารณ์มคฺโค

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธรรยสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 วิจารณ์จบ ต่ มคฺโค จาติ วิจารณ์มคฺโค. (วิจารณ์ + มคฺค)
 วิจารณ์ จ อ.เป็นที่เที่ยวไปด้วย ต่ อ.เป็นที่เที่ยวไปนั้น มคฺโค จ เป็นหนทางด้วย อิติ เพราะ
 เหตุนั้น วิจารณ์มคฺโค ชื่อว่าวิจารณ์มคฺค. (หนทางเป็นที่เที่ยวไป)

ทริณเสโธ, ปุคฺคโล

เป็นตติยาดัตตปริสสสมาส, กิตันตสมาส, กัตตรูป, กัตตสาธนะ มีวิเคราะห์ว่า
 ทิริยา นิเสธะตีติ ทริณเสโธ, ปุคฺคโล. (ทริสทูปปท + นิ + ลีธู วารณ ในกาหาม + ณ
 ปัจจัย)
 (โย ปุคฺคโล) อ.บุคฺคโล นิเสธะติ ย่อมห้าม ทิริยา ด้วยทิริ อิติ เพราะเหตุนี้ (โล ปุคฺคโล)
 อ.บุคฺคโลนั้น ทริณเสโธ ชื่อว่าทริณเสโธ (ผู้ห้ามด้วยทิริ), ได้แก่บุคฺคล.

กสาณินวิภูโจ, อสโส

เป็นตติยาดัตตปริสสสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 กสาณิน วิภูโจ กสาณินวิภูโจ, อสโส. (กสา + วิภูจ)
 อสโส อ.ม่า (สารธินา) วิภูโจ ตัวอันนายสารธิ ทวดแล้ว กสาณิน ด้วยแล้ว กสาณินวิภูโจ
 ชื่อว่ากสาณินวิภูจ (ตัวที่ผูกนายสารธิทวดด้วยแล้ว), ได้แก่ก่า.

อาตานิโน, ตุมเท

เป็นอัสนัตติตติยิต มีวิเคราะห์ว่า
 อาตานิโน เตลล อตุตติ อาตานิโน, ตุมเท. (อาตานิ + อีปัจจัย)
 อาตานิโน อ.ความเพียรเป็นเครื่องยังกิเลสให้ร้อนทั่ว เตลล (ตุมหาก) ของท่าน ท. เหล่านั้น อตุตติ
 มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (เต ตุมเท) อ.ท่าน ท. เหล่านั้น อาตานิโน ชื่อว่าอาตานิโน (ผู้มีความเพียร
 เป็นเครื่องยังกิเลสให้ร้อนทั่ว), ได้แก่ท่านทั้งหลาย.

สเวคิโน, ตุมเท

เป็นอัสสัถิตัตถิต มีวิเคราะห์ว่า

สเวโค เตส อตถิติ สเวคิโน, ตุมเท. (สเวค + อัสจัจย)

สเวโค อ.ความสลต เตส (ตุมหาก) ของท่าน ท. เหล่านั้น อตถิ มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (เต ตุมเท) อ.ท่าน ท. เหล่านั้น สเวคิโน ชื่อว่าสเวคิ (ผู้มีความสลต, ผู้มีความล้งเวจ), ได้แก่ท่านทั้งหลาย.

ธมมวินิจจโย

เป็นทุตียาตปปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ธมม วิวินิจฉัยโย ธมมวินิจฉัยโย. (ธมม + วินิจฉัย)

วินิจฉัยโย อ.การวินิจฉัยโย ธมม ซึ่งธรรม ธมมวินิจฉัยโย ชื่อว่าธมมวินิจฉัยโย. (การวินิจฉัยธรรม)

สมปนนวนิชชาจรณา, ตุมเท

เป็นฉฐฐวิปทตุลยาธิกรณพหุพีทิสมาส โดยมีอิตรียคทวันทสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. วิชชา จ จรณานิ จ วิชชาจรณานิ. (วิชชา + จรณ) อิตรียคทวันทสมาส

วิชชา จ อ.วิชชา ท. ด้วย จรณานิ จ อ.จรณะ ท. ด้วย วิชชาจรณานิ ชื่อว่าวิชชาจรณ. (วิชชาและจรณะทั้งหลาย)

๒. สมปนนานิ วิชชาจรณานิ เยสนติ สมปนนวนิชชาจรณา, ตุมเท. (สมปนน + วิชชาจรณ)

ฉฐฐวิปทตุลยาธิกรณพหุพีทิสมาส

วิชชาจรณานิ อ.วิชชาและจรณะ ท. สมปนนานิ อันถึงพร้อมแล้ว เยส (ตุมหาก) ของท่าน ท. เหล่าใด (สนติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (เต ตุมเท) อ.ท่าน ท. เหล่านั้น สมปนนวนิชชาจรณา ชื่อว่าสมปนนวนิชชาจรณ (ผู้มีวิชชาและจรณะอันถึงพร้อมแล้ว, ผู้ถึงพร้อมด้วยวิชชาและจรณะแล้ว), ได้แก่ท่านทั้งหลาย.

อกุสลวิตุกโก

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส โดยมีนินิบาดบุพพทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. น กุสล อกุสล. (น + กุสล) นินิบาดบุพพทกัมมธารยสมาส

กุลล์ อ.กุลล์ น หามีได้ อกุลล์ ชื่อว่าอกุลล์. (ไม่ใช่กุลล์, ตรงกันข้ามกับกุลล์, อกุลล์)

๒. อกุลล์ลณจ ตํ วิตกโก จาติ อกุลล์ลวิตกโก. (อกุลล์ + วิตก) วิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส

อกุลล์ จ อ.อันเป็นอกุลล์ด้วย ตํ อ.อันเป็นอกุลล์นั้น วิตกโก จ เป็นวิตกด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ อกุลล์ลวิตกโก ชื่อว่าอกุลล์ลวิตกโก. (วิตกอันเป็นอกุลล์, อกุลล์ลวิตก)

ทุดิยคาถา

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ทุดิยา จ ล่า คาถา จาติ ทุดิยคาถา. (ทุดิยา + คาถา)

ทุดิยา จ อ.ที่สองด้วย ล่า อ.ที่สองนั้น คาถา จ เป็นคาถาด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ทุดิยคาถา ชื่อว่าทุดิยคาถา. (คาถาที่ ๒)

สงฺเขปตฺโต

เป็นตติยาดัตตปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สงฺเขปน อตฺโต สงฺเขปตฺโต. (สงฺเขป + อตฺต)

อตฺโต อ.เนื้อความ สงฺเขปน โดยสงฺเขป สงฺเขปตฺโต ชื่อว่าสงฺเขปตฺโต. (เนื้อความโดยสงฺเขป)

อปรภาโค

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อปรโร จ โส ภาโค จาติ อปรภาโค. (อปร + ภาค)

อปรโร จ อ.อื่นอีกด้วย โส อ.อื่นอีกนั้น ภาโค จ เป็นส่วนด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ อปรภาโค ชื่อว่าอปรภาค. (ส่วนอื่นอีก)

โลกิยโลกุตตฺรา, สทฺธา

เป็นสมาหารทวนทสมาส มีวิเคราะห์ว่า

โลกิยา จ โลกุตตฺรา จ โลกิยโลกุตตฺรา, สทฺธา. (โลกิยา + โลกุตตฺรา)

โลกิยา จ อ.อันเป็นโลกิยะด้วย โลกุตตฺรา จ อ.อันเป็นโลกุตตฺระด้วย โลกิยโลกุตตฺรา ชื่อว่าโลกิยโลกุตตฺรา (อันเป็นโลกิยะและโลกุตตฺระ), ได้แก่ศรัทธา.

ทวิธา, สทธา

เป็นฉัญฐีทวิพทตูลยาธิกรณพหุพีหีสมาส มีวิเคราะห์ว่า

เทว วิธา ยสสาติ ทวิธา, สทธา. (ทวิ + วิธ)

วิธา อ.อย่าง ท. เทว สอง ยสสา (สทธาย) แห่งศรัทธาใด (สนฺติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุ
นั้น (สา สทธา) อ.ศรัทธานั้น ทวิธา ชื่อว่าทวิธา (มี ๒ อย่าง), ได้แก่ศรัทธา.

กายิกเจตสิกวิริย

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส โดยมีสมาหารทวันทสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. กายเนน ปวตตตีติ กายิก, วิริย. (กาย + ฌกปัจจย) สัจฉัญฐาทิอเนกัตถตติ
(วิริย) อ.ความเพียร ปวตตติ ย่อมเป็นไป กายเนน ทางกาย อิติ เพราะเหตุนี้ กายิก
ชื่อว่ากายิก (อันเป็นไปทางกาย), ได้แก่ความเพียร.

๒. เจตสา ปวตตตีติ เจตสิก, วิริย. (เจต + ฌกปัจจย) สัจฉัญฐาทิอเนกัตถตติ
(วิริย) อ.ความเพียร ปวตตติ ย่อมเป็นไป เจตสา ทางใจ อิติ เพราะเหตุนี้ เจตสิก
ชื่อว่าเจตสิก (อันเป็นไปทางใจ), ได้แก่ความเพียร.

๓. กายิกญจ เจตสิกญจ กายิกเจตสิก. (กายิก + เจตสิก) สสมาหารทวันทสมาส
(วิริย) อ.ความเพียร กายิก จ อันเป็นไปทางกายด้วย เจตสิก จ อันเป็นไปทางใจด้วย
กายิกเจตสิก ชื่อว่ากายิกเจตสิก (อันเป็นไปทางกายและเป็นไปทางใจ), ได้แก่ความเพียร.

๔. กายิกเจตสิกญจ ต วิริยญจติ กายิกเจตสิกวิริย. (กายิกเจตสิก + วิริย) วิเสสน-
บุพพบทกัมมธารยสมาส

กายิกเจตสิก จ อ.อันเป็นไปทางกายและเป็นไปทางใจด้วย ต อ.อันเป็นไปทางกายและเป็น
ไปทางใจนั้น วิริย จ เป็นความเพียรด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ กายิกเจตสิกวิริย ชื่อว่ากายิกเจตสิกวิริย.
(ความเพียรที่เป็นไปทางกายและเป็นไปทางใจ)

อฏฐสมาปตติสมาธิ

เป็นอวธารณบุพพบทกัมมธารยสมาส โดยมีอสมาหารทิสมาสอยู่ภายใน วิเคราะห์ดังนี้

๑. อฏฐ สสมาปตติโย อฏฐสมาปตติโย. (อฏฐ + สสมาปตติ) อสมาหารทิสมาส
สมาปตติโย อ.สมาบัติ ท. อฏฐ แปด อฏฐสมาปตติโย ชื่อว่าอฏฐสมาปตติ. (สมาบัติ ๘)

๒. อฏฺฐสฺมาปตฺติโยเยว สฺมาธิ อฏฺฐสฺมาปตฺติสฺมาธิ. (อฏฺฐสฺมาปตฺติ + สฺมาธิ) อวธารณ-
บุพพทกัณฺหมธารยสฺมาส

อฏฺฐสฺมาปตฺติโย เอว อ.สฺมาปฺติแปกต ท. นั้นเทียว สฺมาธิ เป็นสฺมาธิ อฏฺฐสฺมาปตฺติสฺมาธิ
ชื่อว่าอฏฺฐสฺมาปตฺติสฺมาธิ. (สฺมาธิคือสฺมาปฺติ ๘)

การณการณชานนลกฺขณ, ธมฺมวินิจฺจโย

เป็นจัญญิตฺวิปทฺตุลยาธิกรณพหุพพิทิสฺมาส โดยมึนนิบาตบุพพทกัณฺหมธารยสฺมาส อิตฺริตรโยค-
ทวันทสฺมาส และจัญญิตฺปฺริสฺมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหฺตั้งนี้

๑. น การณ อการณ. (น + การณ) นิบาตบุพพทกัณฺหมธารยสฺมาส

การณ อ.เหตุ น หามิได้ อการณ ชื่อว่าอการณ. (มิใช่เหตุ, เรื่องมิใช่เหตุ)

๒. การณญจ อการณญจ การณการณานิ. (การณ + อการณ) อิตฺริตรโยคทวันทสฺมาส

การณ จ อ.เหตุด้วย อการณ จ อ.เรื่องมิใช่เหตุด้วย การณการณานิ ชื่อว่า
การณการณ. (เหตุและเรื่องมิใช่เหตุทั้งหลาย)

๓. การณการณชานน ชานนํ การณการณชานนํ. (การณการณ + ชานน) จัญญิตฺปฺริสฺมาส

ชานนํ อ.อันรู้ การณการณชานนํ ซึ่งเหตุและเรื่องมิใช่เหตุ ท. การณการณชานนํ ชื่อว่า
การณการณชานน. (อันรู้เหตุและเรื่องมิใช่เหตุ)

๔. การณการณชานนํ ลกฺขณํ ยสฺสาติ การณการณชานนลกฺขณ, ธมฺมวินิจฺจโย.

(การณการณชานน + ลกฺขณ) จัญญิตฺวิปทฺตุลยาธิกรณพหุพพิทิสฺมาส

การณการณชานนํ อ.อันรู้ซึ่งเหตุและเรื่องมิใช่เหตุ ลกฺขณํ เป็นลักษณะ ยสฺส (ธมฺม-
วินิจฺจยสฺส) แห่งการวินิจฉัยซึ่งธรรมใด (อตฺถิ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (โล โส ธมฺมวินิจฺจโย) อ.การ
วินิจฉัยซึ่งธรรมนั้น การณการณชานนลกฺขณ ชื่อว่าการณการณชานนลกฺขณ (มีอันรู้เหตุและเรื่องมิใช่
เหตุเป็นลักษณะ), ได้แก่การวินิจฉัยธรรม.

อุปฺปจฺจิตฺสฺสติตา

เป็นภาวตฺทิตฺต มีวิเคราะหฺตั้งนี้

๑. อุปฺปจฺจิตฺตา สฺติ ยสฺสาติ อุปฺปจฺจิตฺสฺสติ, อตฺตา. (อุปฺปจฺจิตฺตา + สฺติ) จัญญิตฺวิปทฺตุลยาธิ-
กรณพหุพพิทิสฺมาส

สฺติ อ.สติ อุปฺปจฺจิตฺตา อันเข้าไปตั้งไว้แล้ว ยสฺส (อตฺตโน) ของตนใด (อตฺถิ) มีอยู่ อิติ

เพราะเหตุนี้ (โส อตฺตา) อ.ตนั้น อุกฺกิตฺตฺสฺสตี ชื่อว่าอุกฺกิตฺตฺสฺสตี (ผู้มีสติอันเข้าไปตั้งไว้แล้ว), ได้แก่
ตน.

๒. อุกฺกิตฺตฺสฺสตีสฺส ภาโว อุกฺกิตฺตฺสฺสตีตา. (อุกฺกิตฺตฺสฺสตี + ตาปัจจย) ภาวตฺทิต
ภาโว อ.ความที่ อุกฺกิตฺตฺสฺสตีสฺส (อตฺตโน) แห่งตน ผู้มีสติอันเข้าไปตั้งไว้แล้ว อุกฺกิตฺต-
สฺสตีตา ชื่อว่าอุกฺกิตฺตฺสฺสตีตา. (ความที่ตนเป็นผู้มีสติอันเข้าไปตั้งไว้แล้ว)

วณฺณทุกข

เป็นสัตตมิตฺตปฺปรีสฺสมาส มีวิเคราะหว่า

วณฺณ ทุกข วณฺณทุกข. (วณฺณ + ทุกข)

ทุกข อ.ทุกข วณฺณ ในวณฺณ วณฺณทุกข ชื่อว่าวณฺณทุกข. (ทุกขในวณฺณ)

เทสนาวสาน

เป็นจฺญฐิตฺตปฺปรีสฺสมาส มีวิเคราะหว่า

เทสนาย อวสาน เทสนาวสาน. (เทสนา + อวสาน)

อวสาน อ.เป็นที่ล้นสุดลง เทสนาย แห่งพระเทศนา เทสนาวสาน ชื่อว่าเทสนาวสาน. (เป็นที่ล้น
สุดลงแห่งพระเทศนา)

โสตาปตฺติผลาทีน, อริยผลาน

เป็นจฺญฐิตฺตวิปทฺตฺลยาธิกรณพหุพีทิสฺมาส มีวิเคราะหว่า

โสตาปตฺติผล อาที เยสฺ ตานิ โสตาปตฺติผลาทีน, อริยผลาน. (โสตาปตฺติผล + อาที)

โสตาปตฺติผล อ.โสตาปตฺติผล อาที เป็นต้น เยสฺ (อริยผลาน) แห่งอริยผล ท. เหล่าใด
(อตฺติ) มีอยู่, ตานิ (อริยผลาน) อ.อริยผล ท. เหล่านั้น โสตาปตฺติผลาทีน ชื่อว่าโสตาปตฺติผลาที
(มีโสตาปตฺติผลเป็นต้น), ได้แก่อริยผลทั้งหลาย.

๑๑. สุขสามเณรวตถุ ๗ (๑๑๗)

สุขสามเณรวตถุ (มยา วุจเจเต) ๗

สุขสามเณรวตถุ อ.เรื่องแห่งสามเณรชื่อว่าสุข (มยา) อันข้าพเจ้า
(วุจเจเต) จะกล่าว ๗

สุขสามเณรวตถุ วุตตกัมมะใน วุจเจเตฯ อาชยาตบทกัมมวจาก
มยา อนภิกขิตกัตตานิ วุจเจเต ๗

๑๑. เรื่องสุขสามเณร



๑. “อุทกั หิ นยฺหฺติ เหนฺตติกาติ อิมํ ฌมฺมเทสฺนํ สตุถา เชตวเน วิหรนฺโต สุขสามเณรํ
อารพฺภ กเถสิ ๗

สตุถา เชตวเน วิหรนฺโต สุขสามเณรํ อารพฺภ “อุทกั หิ นยฺหฺติ เหนฺตติกาติ อิมํ ฌมฺมเทสฺนํ
กเถสิ ๗

สตุถา อ.พระศาสดา วิหรนฺโต เมื่อทรงประทับ เชตวเน ในพระวิหารชื่อว่าเชตวัน
อารพฺภ ทรงปรารภ สุขสามเณรํ ซึ่งสามเณรชื่อว่าสุข กเถสิ ตรัสแล้ว อิมํ ฌมฺม-
เทสฺนํ ซึ่งพระธรรมเทศนาคือ “อุทกั หิ นยฺหฺติ เหนฺตติกาติ ว่า “อุทกั หิ นยฺหฺติ
เหนฺตติกา” ดังนี้ เป็นต้น ๗

พระศาสดาเมื่อทรงประทับอยู่ในพระเชตวัน ทรงปรารภสามเณรชื่อว่าสุข ตรัสพระ-
ธรรมเทศนาคือว่า “อุทกั หิ นยฺหฺติ เหนฺตติกา” ดังนี้ เป็นต้น ๗

สตุถา สุทกัตตานิ กเถสิฯ อาชยาตบทกัตตวจาก “อุทกั หิ นยฺหฺติ เหนฺตติกา”
สรุปะเน อิติฯ ศัพท์ อาทยัตถะใน อิมํ ฌมฺมเทสฺนํ อิมํ วิเสสชะของ ฌมฺมเทสฺนํฯ
อวุตตกัมมะใน กเถสิ เชตวเน วิสยาธาระใน วิหรนฺโตฯ อัพภันตริกิริยาของ สตุถา
สุขสามเณรํ อวุตตกัมมะใน อารพฺภฯ สมานกาลกิริยาใน กเถสิ ๗

.....

๒. อติตสมิ หิ พาราณสีเสฏฺฐิโน คนฺธกุมารโ นาม ปุตุโต อโหสิ ฯ

หิ ดังจะกล่าวโดยพิสดาร **อติตสมิ** ในกาลอันเป็นไปล่วงแล้ว **ปุตุโต** อ.บุตร **คนฺธ-
กุมารโ** นาม ชื่อว่าคนธกุมาร **พาราณสีเสฏฺฐิโน** ของเศรษฐีผู้อยู่ในเมืองพาราณสี
อโหสิ ได้มีแล้ว ฯ

ดังจะกล่าวโดยพิสดาร ในอดีตกาล บุตรชื่อว่าคนธกุมารของเศรษฐีผู้อยู่ในเมือง
พาราณสี ได้มีแล้ว

หิตัพฺพํ วิตถารชิตกะ อติตสมิ กาลสํตตมิโน อโหสิ นามศัพฺพํ สํญญาชิตกะเข้า
กับ คนธกุมารโ วิเสสนะของ ปุตุโต ๆ สุกทกัตตนาใน อโหสิ ๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก
พาราณสีเสฏฺฐิโน สามีสัมพันธะใน ปุตุโต ฯ

๓. ราชา, ตสฺส ปิตริ กาลกเต, ตํ ปกุโกสาเปตฺวา สมสฺสาเสตฺวา มหนฺเตน สกฺกาเรน
ตสฺเสว เสฏฺฐิจฺจุจําหนํ อทาสิ ฯ

ราชา, ตสฺส (คนธกุมารสฺส) ปิตริ กาลกเต (สนฺเต, ปุคฺคํ) ตํ (คนธกุมารํ) ปกุโกสาเปตฺวา
(ตํ คนธกุมารํ) สมสฺสาเสตฺวา มหนฺเตน สกฺกาเรน ตสฺส เอว (คนธกุมารสฺส) เสฏฺฐิจฺจุจําหนํ
อทาสิ ฯ

ราชา อ.พระราชา, **ปิตริ** ครั้นเมื่อบิดา **ตสฺส (คนธกุมารสฺส)** ของกุมารชื่อว่าคนธ
นั้น **กาลกเต** เป็นผู้มีกาละอันกระทำแล้ว (**สนฺเต**) มีอยู่, (**ปุคฺคํ**) ทรงยังบุคคล
ปกุโกสาเปตฺวา ให้ร้องเรียกแล้ว **ตํ (คนธกุมารํ)** ซึ่งกุมารชื่อว่าคนธนั้น (**ตํ คนธ-
กุมารํ**) ทรงยังกุมารชื่อว่าคนธนั้น **สมสฺสาเสตฺวา** ให้หายใจคล่องแล้ว **อทาสิ** ได้
พระราชทานแล้ว **เสฏฺฐิจฺจุจําหนํ** ซึ่งตำแหน่งแห่งเศรษฐี **ตสฺส เอว (คนธกุมารสฺส)**
แก่กุมารชื่อว่าคนธนั้นนั้นเทียว **สกฺกาเรน** ด้วยสักการะ **มหนฺเตน** อันใหญ่ ฯ

พระราชา, เมื่อบิดาของคนธกุมารนั้น ทำกาละแล้ว, รับสั่งให้เรียกคนธกุมารนั้น ทรง
ปลอบใจคนธกุมารนั้น ได้พระราชทานตำแหน่งเศรษฐีแก่คนธกุมารนั้นนั้นแหละ ด้วย
สักการะใหญ่

ราชา สุกทกัตตนาใน อทาสิ ๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก, ปิตริ ลักษณะใน สนฺเต ๆ ลักษณะ-

กิริยา ตสุส วิเสสณะของ คนธกุมารสุสๆ สามีสัมพันธะใน ปิตริ กาลกเต วิกตีกัตตาใน สนฺเต, ปุคฺคัล การิตกัมมะใน ปกฺโกสาเปตฺวา ตํ วิเสสณะของ คนธกุมารึๆ อวุตต- กัมมะใน ปกฺโกสาเปตฺวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน สมฺมสุสาเสตฺวา ตํ วิเสสณะของ คนธกุมารึๆ การิตกัมมะใน สมฺมสุสาเสตฺวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน อทาสิ มหฺนฺเตน วิเสสณะของ สกฺกาเรณๆ ภาระเณใน อทาสิ เอวคัพฺพ อวธฺวาระเข้ากัปฺ ตสุสๆ วิเสสณะ ของ คนธกุมารสุสๆ สัมปทานใน อทาสิ เสฏฺฐิจฺจุจฺฉานํ อวุตตกัมมะใน อทาสิ ฯ

๔. โส ตโต ปฏฺจาย “คนฺธเสฏฺฐิจฺฉิตฺติ ปญฺณายิ ฯ

โส (คนธกุมารโ) ตโต (กาลโต) ปฏฺจาย “คนฺธเสฏฺฐิจฺฉิตฺติ ปญฺณายิ ฯ

โส (คนธกุมารโ) อ.กุมารชื่อว่าคัณธะนั้น ปญฺณายิ ปรากฏแล้ว อิติ ว่า “คนฺธเสฏฺฐิจฺฉิตฺติ อ.เศรษฐีชื่อว่าคัณธะนั้น” อิติ ดังนี้ ปฏฺจาย จำเดิม ตโต (กาลโต) แต่กาลนั้น ฯ

คัณธกุมารนั้น ปรากฏแล้วว่า “คัณธเศรษฐี” ดังนี้ จำเดิมแต่กาลนั้น

โส วิเสสณะของ คนธกุมารโๆ สุกฺกตฺตาใน ปญฺณายิๆ อาขยตบทกัตฺตฺวาจก ตโต วิเสสณะของ กาลโตๆ อปาทานใน ปฏฺจายๆ กิริยาวิเสสณะใน ปญฺณายิ “คนฺธเสฏฺฐิจฺฉิตฺติ” อิติศัพท์ อากาเรใน ปญฺณายิ ฯ

๕. อถ สฺส ฆณฺฑาทคาริโก ชนคพฺพทวารั วิวริตฺวา “สามิ อิทฺเต เต เอตฺตํ ปิตุ ชนฺ, เอตฺตํ ปิตามหาทีนฺนฺติ นีหริตฺวา ทสฺเสสิ ฯ

อถ สฺส (คนธเสฏฺฐิจฺฉิน) ฆณฺฑาทคาริโก ชนคพฺพทวารั วิวริตฺวา “สามิ อิทฺ เต เอตฺตํ ปิตุ ชนฺ, เอตฺตํ ปิตามหาทีนฺ (ฆาตกาณฺ ชน)” อิติ (วจนฺ) นีหริตฺวา ทสฺเสสิ ฯ

อถ ครั้งนั้น ฆณฺฑาทคาริโก อ.บุรุษผู้ประกอบแล้วในเรือนคลัง สฺส (คนธเสฏฺฐิจฺฉิน) ของเศรษฐีชื่อว่าคัณธะนั้น วิวริตฺวา เปิดแล้ว ชนคพฺพทวารั ซึ่งประตูแห่งห้องเป็นที่ เก็บซึ่งทรัพย์ นีหริตฺวา นำออกแล้ว ทสฺเสสิ แสดงแล้ว (วจนฺ) ด้วยคำ อิติ ว่า “สามิ ข้าแต่ นาย ชนฺ อ.ทรัพย์ ปิตุ ของบิดา เต ของท่าน เอตฺตํ มีประมาณเท่านี้ อิทฺ นี้, (ชนฺ) อ.ทรัพย์ (ฆาตกาณฺ) ของญาติ ท. ปิตามหาทีนฺ มีปูเป็นต้น เอตฺตํ มีประมาณเท่านี้” อิติ ดังนี้ ฯ

ครั้งนั้น ขุนคลังของคันทะเศรษฐีนั้น เปิดประตูห้องทรัพย์ นำออกแล้ว แสดงแล้วด้วย คำว่า “ข้าแต่ นาย ทรัพย์ของบิดาของท่าน มีประมาณเท่านี้, ทรัพย์ของเหล่าญาติมีปู เป็นตัน มีประมาณเท่านี้”

อถ กาลสัตตมี ภณฑาคาริโก สุทธกัตตาใน ทสเสสิฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก อสสุ วิเสสนะของ คนุชเสฏฐิโนฯ สามีสัมพันธะใน ภณฑาคาริโก ธนคพภทวาร อวุตต- กัมมะใน วิวริตวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน นีหริตวา “สามิ อาลปนะ อิทํ กิติ เอตตํ กิติ วิเสสนะของ ธนํฯ ลิงคัตถะ เต สามีสัมพันธะใน ปิตุฯ สามีสัมพันธะใน ธนํ, เอตตํ กิติ วิเสสนะของ ธนํฯ ลิงคัตถะ ปิตามหาทีนํ วิเสสนะของ ฌาตกาณํฯ สามีสัมพันธะใน ธนํ” อิตีศัพทํ สรุปะใน วจเนนํฯ ภาระเนน นีหริตวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน ทสเสสิ ฯ

๖. โส ธนราสี โอลิเกตวา อาห “กิมปน เต อิมํ ธนํ คเหตุวา น คมีสุติ ฯ

โส (เสฏฐิ) ธนราสี โอลิเกตวา อาห “กิ ปน เต (ฌาตกา) อิมํ ธนํ คเหตุวา น คมีสุติ ฯ

โส (เสฏฐิ) อ.เศรษฐีนั้น โอลิเกตวา แลดูแล้ว ธนราสี ซึ่งกองแห่งทรัพย์ อาห กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ปน กิ เต (ฌาตกา) อ.ญาติ ท. เหล่านั้น อิมํ ธนํ คเหตุวา น คมีสุ ไม่ถือเอา ซึ่งทรัพย์นี้ แล้วจึงไปแล้ว กิ หรือ ?” อิติ ดังนี้ ฯ

เศรษฐีนั้น แลดูกองทรัพย์ กล่าวว่า “ก็พวกญาติเหล่านั้น ไม่ถือเอาทรัพย์นี้แล้วจึงไป หรือ ?”

โส วิเสสนะของ เสฏฐิฯ สุทธกัตตาใน อาหฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก ธนราสี อวุตต- กัมมะใน โอลิเกตวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน อาห “ปนศัพทํ วากยารัมภโชตกะ เต วิเสสนะของ ฌาตกาฯ สุทธกัตตาใน อคมีสุฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก กิตัพทํ ปุจจนัตถะ อิมํ วิเสสนะของ ธนํฯ อวุตตกัมมะใน คเหตุวาฯ สมานกาลกิริยาใน คมีสุ นศัพทํ ปฎิเสระใน คมีสุ” อิตีศัพทํ อาการะใน อาห ฯ

๗. “สามิ ธนํ คเหตุวา คตา นาม นตฺถิ, อตฺตนา กตํ กุสลากุสลเมว हि อาทาย สตุตา คจฺจนุตฺตีติ ฯ

(โส ภณฑาคาริโก) “สามิ ธนํ คเหตุวา คตา (ชนา) นาม นตฺถิ, อตฺตนา กตํ กุสลากุสลํ เอว

หิ อาทาย สตุตา คจฺจนฺตํติ (อาห) ฯ

(โส ภณฺฑาทคาริโก) อ.บุรุษผู้ประกอบแล้วในเรือนคณฺถนั้น (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “สามี ข้าแต่นาย (ชนา) นาม ชื่อ อ.ชน ท. ฌนํ คเหตุวา คตา ผู้ถือเอา ซึ่ง ทรัพย์ แล้วจึงไปแล้ว นตฺถิ ย่อมไม่มี, หิ จริงอยู่ สตุตา อ.สัตฺว์ ท. อาทาย ถือเอา แล้ว กุสลากุสลํ เอว ซึ่งกุศลและอกุศลนั้นเทียว อตฺตนา กตํ อันอันตนกระทำแล้ว คจฺจนฺติ ย่อมไป” อิติ ดังนี้ ฯ

ขุนคณฺถนั้นกล่าวว่า “ข้าแต่ นาย ธรรมเนียมว่าพวกชนผู้ถือเอาทรัพย์แล้วจึงไป ย่อมไม่มี, แท้จริง พวกสัตฺว์ถือเอากุศลและอกุศลที่ตนทำไว้เท่านั้น ย่อมไป”

โส วิเสสนะของ ภณฺฑาทคาริโกฯ สุทฺถกัตฺตนาใน อาหฯ อาชยาตบทกัตฺตวาจก “สามี อาลปนนะ คตา วิเสสนะของ ชนา นามศัพท์ สัณฺญาโชตกะเข้ากับ ชนาฯ สุทฺถกัตฺตนาใน นตฺถิฯ กิริยาตบทกัตฺตวาจก ฌนํ อวุตตกัตฺตมะใน คเหตุวาฯ สมานกาลกิริยาใน คตา, หิศัพท์ ทัพพិกรณโชตกะ สตุตา สุทฺถกัตฺตนาใน คจฺจนฺติฯ อาชยาตบทกัตฺตวาจก อตฺตนา อนภิหิตกัตฺตนาใน กตํฯ วิเสสนะของ กุสลากุสลํ เอวศัพท์ อวชารณะเข้ากับ กุสลากุสลํฯ อวุตตกัตฺตมะใน อาทายฯ สมานกาลกิริยาใน คจฺจนฺติ” อิติศัพท์ อากาโร ใน อาห ฯ

๘. โส จินฺเตสิ “เต พาลตาย ฌนํ สนฺจาเปตฺวา ปหาย คตา, อหฺมฺปนเตํ คเหตุวา คมิสฺสามีติ; เอวํ ปน จินฺเตนฺโต ‘ทานํ วา ทสฺสามิ ปุชฺชํ วา กริสฺสามีติ อจินฺเตตฺวา ‘อิหํ สพฺพํ ขาทิตฺวา คมิสฺสามีติ จินฺเตสิ ฯ

โส (เสฏฺฐิ) จินฺเตสิ “เต (ฃาตกา อตฺตโน) พาลตาย ฌนํ สนฺจาเปตฺวา ปหาย คตา, อหฺ ปน เอตํ (ฌนํ) คเหตุวา คมิสฺสามีติ; (เสฏฺฐิ) เอวํ ปน จินฺเตนฺโต ‘(อหฺ) ทานํ วา ทสฺสามิ ปุชฺชํ วา กริสฺสามีติ อจินฺเตตฺวา ‘(อหฺ) อิหํ สพฺพํ (ฌนํ) ขาทิตฺวา คมิสฺสามีติ จินฺเตสิ ฯ

โส (เสฏฺฐิ) อ.เศรษฐีนั้น จินฺเตสิ คิดแล้ว อิติ ว่า “เต (ฃาตกา) อ.ญาติ ท. เหล่า นั้น ฌนํ ยังทรัพย์ สนฺจาเปตฺวา ให้ตั้งไว้ด้วยดีแล้ว ปหาย ละทิ้งแล้ว คตา ไปแล้ว (อตฺตโน) พาลตาย เพราะความที่ แห่งตน เป็นคนเขลา, ปน ส่วนว่า อหฺ อ.เรา คเหตุวา ถือเอาแล้ว เอตํ (ฌนํ) ซึ่งทรัพย์นั้น คมิสฺสามิ จักไป” อิติ ดังนี้; ปน

ก็ (เสฏฐิ) อ.เศรษฐี จินฺเตนฺโต คิดอยู่ เอวํ อย่างนี้ อจินฺเตตฺวา ไม่คิดแล้ว อิติ ว่า “(อหํ) อ.เรา ทสฺสามิ จักถวายน ทานํ ซึ่งทาน วา หรือ วา หรือว่า กริสฺสามิ จักกระทำ ปุชฺ ซึ่งการบูชา” อิติ ดังนี้ จินฺเตสิ คิดแล้ว อิติ ว่า “(อหํ) อ.เรา ขาทิตฺวา เคี้ยวกินแล้ว อิทํ (ธนํ) ซึ่งทรัพย์นี้ สพฺพํ ทั้งปวง คมิสฺสามิ จักไป” อิติ ดังนี้ ฯ

เศรษฐีนั้นคิดว่า “พวกญาติเหล่านั้น ยังทรัพย์ให้ตั้งไว้ด้วยดี ละทิ้งแล้วก็ไป เพราะความที่ตนเป็นคนโง่, ส่วนเราถือเอาทรัพย์นั้น จักไป” ดังนี้, ก็เศรษฐีเมื่อคิดอย่างนี้ ไม่คิดว่า “เราจักถวายน ทาน หรือจักทำการบูชา” คิดว่า “เราเคี้ยวกินทรัพย์นี้ทั้งปวง จักไป”

โส วิเสสณะของ เสฏฐิ ๆ สุททกัตตาใน จินฺเตสิ ๆ อาชยตบทกัตตฺวาจก “เต วิเสสณะของ ฆาตกา ๆ สุททกัตตาใน คตา ๆ กิตบทกัตตฺวาจก อตุตโน ภาวาทิสัมพันธะใน พาลตาย ๆ เหตุใด คตา ชนํ การิตกัมมะใน สณฺจาเปตฺวา ๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปหาย ๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน คตา, ปนศัพฺพํ ปักขันตรโฆตกะ อหํ สุททกัตตาใน คมิสฺสามิ ๆ อาชยตบทกัตตฺวาจก เอตํ วิเสสณะของ ชนํ ๆ อวุตตกัมมะใน คเหตุว ๆ สมานกาลกิริยาใน คมิสฺสามิ” อิติศัพท์ อากาเรใน จินฺเตสิ, ปนศัพฺพํ วากยารัมภโฆตกะ เสฏฐิ สุททกัตตาใน จินฺเตสิ ๆ อาชยตบทกัตตฺวาจก เอวํ กิริยาวิเสสณะใน จินฺเตนฺโต ๆ อัมภันตรกิริยาของ เสฏฐิ “อหํ สุททกัตตาใน ทสฺสามิ และ กริสฺสามิ ทสฺสามิ ก็ดี กริสฺสามิ ก็ดี อาชยตบทกัตตฺวาจก ทานํ อวุตตกัมมะใน ทสฺสามิ ปุชฺ อวุตตกัมมะใน กริสฺสามิ วา สองศัพท์ ปทวิกัปปีตตะเข้ากับ ทานํ ทสฺสามิ และ ปุชฺ กริสฺสามิ” อิติศัพท์ อากาเรใน อจินฺเตตฺวา ๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน จินฺเตสิ “อหํ สุททกัตตาใน คมิสฺสามิ ๆ อาชยตบทกัตตฺวาจก อิทํ ก็ดี สพฺพํ ก็ดี วิเสสณะของ ชนํ ๆ อวุตตกัมมะใน ขาทิตฺวา ๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน คมิสฺสามิ” อิติศัพท์ อากาเรใน อาห ฯ

๙. โส สตสฺหสฺสํ วิสฺสชฺเชตฺวา ผลิกมยํ นหานโกฏฺฐกํ กาเรสิ, สตสฺหสฺสํ ทตฺวา ผลิกมยเมว นหานผลกํ, สตสฺหสฺสํ ทตฺวา นิสฺสันทปลฺลงกํ, สตสฺหสฺสํ ทตฺวา โภชนปาตี, สตสฺหสฺสเมว ทตฺวา โภชนภูจฺจาเน มณฺฑปํ กาเรสิ, สตสฺหสฺสํ ทตฺวา โภชนปาติยา อาสิตฺตกุปฺธานํ กาเรสิ, สตสฺหสฺสเสเนว เคเห สีหปญฺชรั สณฺจาเปสิ,

อดุดโน ปาตราชตฤาย สหสฺสํ อทาสี, สายมาสตฤายปี สหสฺสเมว, ปุณฺณมีทิวเส
 ปน โภชนตฤาย สตสหสฺสํ ทาเปสิ, ตํ ภตฺตํ ภูณฺชนทิวเส สตสหสฺสํ วิสฺสชฺเชตฺวา
 นครํ อลงฺกกริตฺวา เภริญจาราเปสิ “คณฺฐเสฏฺฐจิสฺส กิร ภตฺตภูณฺชนลีพฺหํ โอลเเกตุติ ฯ
 โส (เสฏฺฐจิสฺส) สตสหสฺสํ วิสฺสชฺเชตฺวา (ปุคฺคํ) ผลิกมยฺ นหานโกฏฺฐกํ กาเรสิ, สตสหสฺสํ
 ทตฺวา (ปุคฺคํ) ผลิกมยฺ เอว นหานผลกํ (กาเรสิ), สตสหสฺสํ ทตฺวา (ปุคฺคํ) นิสิตนปลลฺงกํ
 (กาเรสิ), สตสหสฺสํ ทตฺวา (ปุคฺคํ) โภชนปาตี (กาเรสิ), สตสหสฺสํ เอว ทตฺวา (ปุคฺคํ)
 โภชนภูจฺาเน มณฺฑปํ กาเรสิ, สตสหสฺสํ ทตฺวา (ปุคฺคํ) โภชนปาติยา อาสิตฺตฤกฺุปรานํ
 กาเรสิ, สตสหสฺสเสน เอว เคเห สึหปญฺชรํ สณฺจาเปสิ, อดุดโน ปาตราชตฤาย สหสฺสํ อทาสี,
 สายมาสตฤายปี สหสฺสํ เอว (อทาสี), ปุณฺณมีทิวเส ปน (ปุคฺคํ) โภชนตฤาย สตสหสฺสํ
 ทาเปสิ, ตํ ภตฺตํ ภูณฺชนทิวเส สตสหสฺสํ วิสฺสชฺเชตฺวา นครํ อลงฺกกริตฺวา เภรี จาราเปสิ
 “(มหาชโน) คณฺฐเสฏฺฐจิสฺส กิร ภตฺตภูณฺชนลีพฺหํ โอลเเกตุติ (ฉาปนเหตุกํ) ฯ

โส (เสฏฺฐจิสฺส) อ.เศรชฺฐีนั้น วิสฺสชฺเชตฺวา สละแล้ว สตสหสฺสํ ซึ่งแสนแห่งทรัพย์
 (ปุคฺคํ) ยังบุคคล กาเรสิ ให้กระทำแล้ว นหานโกฏฺฐกํ ซึ่งซุ้มเป็นที่อาบ ผลิกมยฺ
 อันเป็นนิการแห่งแก้วผลึก, ทตฺวา ให้แล้ว สตสหสฺสํ ซึ่งแสนแห่งทรัพย์ (ปุคฺคํ)
 ยังบุคคล (กาเรสิ) ให้กระทำแล้ว นหานผลกํ ซึ่งแผ่นกระดานเป็นที่อาบ ผลิกมยฺ
 เอว อันเป็นนิการแห่งแก้วผลึกนั้นเทียว, ทตฺวา ให้แล้ว สตสหสฺสํ ซึ่งแสนแห่งทรัพย์
 (ปุคฺคํ) ยังบุคคล (กาเรสิ) ให้กระทำแล้ว นิสิตนปลลฺงกํ ซึ่งบัลลังก์เป็นที่นั่ง,
 ทตฺวา ให้แล้ว สตสหสฺสํ ซึ่งแสนแห่งทรัพย์ (ปุคฺคํ) ยังบุคคล (กาเรสิ) ให้
 กระทำแล้ว โภชนปาตี ซึ่งถาดแห่งโภชนะ, ทตฺวา ให้แล้ว สตสหสฺสํ เอว ซึ่ง
 แสนแห่งทรัพย์นั้นเทียว (ปุคฺคํ) ยังบุคคล กาเรสิ ให้กระทำแล้ว มณฺฑปํ ซึ่งปะรำ
 โภชนภูจฺาเนในที่เป็นที่บริโภค, ทตฺวา ให้แล้ว สตสหสฺสํ ซึ่งแสนแห่งทรัพย์ (ปุคฺคํ)
 ยังบุคคล กาเรสิ ให้กระทำแล้ว อาสิตฺตฤกฺุปรานํ ซึ่งเชิงเป็นที่รองซึ่งวัตถุอันบุคคล
 รดแล้ว โภชนปาติยา แห่งถาดแห่งโภชนะ, สึหปญฺชรํ ยังสิหปญฺชร สณฺจาเปสิ
 ให้ตั้งไว้ด้วยดีแล้ว เคเห ในเรือน สตสหสฺสเสน เอว ด้วยแสนแห่งทรัพย์นั้นเทียว,
 อทาสี ได้ให้แล้ว สหสฺสํ ซึ่งพันแห่งทรัพย์ ปาตราชตฤาย เพื่อประโยชน์แก่อาหาร
 อันบุคคลพึงกินในเวลาเช้า อดุดโน ของตน, (อทาสี) ได้ให้แล้ว สหสฺสํ เอว ซึ่ง
 พันแห่งทรัพย์นั้นเทียว สายมาสตฤายปี แม้เพื่อประโยชน์แก่อาหารอันบุคคลพึงกิน

ในเวลาเย็น, ปน แต่ว่า (บุคคล) ยังบุคคล ทาเปสิ ให้ให้แล้ว สดสหัสส์ ซึ่งแสนแห่งทรัพย์ โภชนตถาย เพื่อประโยชน์แก่โภชณะ ปุณณมีทิวเส ในวันแห่งดิถีเป็นที่เต็ม, วิสฺสชฺเขตฺวา สละแล้ว สดสหัสส์ ซึ่งแสนแห่งทรัพย์ ภูฏชนทิวเส ในวันเป็นที่บริโภค ตํ กตฺตํ ซึ่งภัตตรนั้น อลงกริตฺวา ประดับแล้ว นครี ซึ่งเมือง เกรี ยังกลอง จาราเปสิ ให้เที่ยวไปแล้ว (ยาปนเหตุก) มีอันให้รู้- อิติ ว่า “กิริ ได้ยินว่า (มหาน) อ.มหาน โอโลเกตุ จงแลดู กตฺตภูฏชนลีฬหิ ซึ่งการเยื้องกรายแห่งการบริโภคซึ่งภัตต คณฺธเสฏฺฐิสฺส ของเศรษฐีชื่อว่าคันธะ” อิติ ดังนี้ -เป็นเหตุ ๗

เศรษฐีนั้นสละทรัพย์หนึ่งแสน ใช้บุคคลให้สร้างซุ้มอาบน้ำที่สำเร็จแล้วด้วยแก้วผลึก, ให้ทรัพย์หนึ่งแสน ใช้บุคคลให้สร้างแผ่นเป็นที่อาบน้ำที่สำเร็จแล้วด้วยแก้วผลึกนั้นแหละ, ให้ทรัพย์หนึ่งแสน ใช้บุคคลให้ทำบัลลังก์เป็นที่นั่ง, ให้ทรัพย์หนึ่งแสน ใช้บุคคลให้ทำถาดโภชณะ, ให้ทรัพย์หนึ่งแสนนั้นแหละ ใช้บุคคลให้ทำมณฑปในที่เป็นที่บริโภค, ให้ทรัพย์หนึ่งแสน ใช้บุคคลให้ทำเชิงรองวัตถุที่บุคคลรดแล้วแห่งถาดโภชณะ, ยังสีหบัญชรให้ตั้งไว้ด้วยดีแล้วในเรือน ด้วยทรัพย์หนึ่งแสนนั้นแหละ, ได้ให้ทรัพย์หนึ่งพันเพื่อประโยชน์แก่อาหารเช้าของตน, ได้ให้ทรัพย์หนึ่งพันนั้นแหละ แม้เพื่อประโยชน์แก่อาหารเย็น, แต่ในวันดิถีเพ็ญ ใช้บุคคลให้ให้ทรัพย์หนึ่งแสน เพื่อประโยชน์แก่โภชณะ, สละทรัพย์หนึ่งแสนในวันเป็นที่บริโภคภัตตรนั้น ประดับเมืองยังกลองให้เที่ยวไปมีอันให้รู้ว่า “ได้ยินว่า ขอมหานจงแลดูการเยื้องกรายแห่งการบริโภคภัตตรของคันธเศรษฐี” ดังนี้เป็นเหตุ

โส วิเสสฺนะของ เสฏฺฐี๗ เหตุกัตตาใน กาเรสิ สณฺจาเปสิ ทาเปสิ และ จาราเปสิ และ สุกฺทกัตตาใน อทาสี กาเรสิ ห่าบทกัถิ สณฺจาเปสิ กัถิ ทาเปสิ กัถิ จาราเปสิ กัถิ อาขยาตบเหตุกัตตฺวาจก อทาสี สองบท อาขยาตบเหตุกัตตฺวาจก สดสหัสส์ อวุตตกัมมะใน วิสฺสชฺเขตฺวา๗ ปุพฺพกาลกิริยาใน กาเรสิ ปุคฺคัล การิตกัมมะใน กาเรสิ ผลิกมย วิเสสฺนะของ นหฺนโกฏฺฐกั๗ อวุตตกัมมะใน กาเรสิ, สดสหัสส์ อวุตตกัมมะใน ทตฺวา๗ ปุพฺพกาลกิริยาใน กาเรสิ ปุคฺคัล การิตกัมมะใน กาเรสิ เอวคัพฺพ อวธฺธารณะเข้ากับ ผลิกมย๗ วิเสสฺนะของ นหฺนผลกั๗ อวุตตกัมมะใน กาเรสิ, สดสหัสส์ อวุตตกัมมะใน ทตฺวา๗ ปุพฺพกาลกิริยาใน กาเรสิ ปุคฺคัล การิตกัมมะใน กาเรสิ นิสฺสีทนปลฺลงฺกั อวุตตกัมมะในกาเรสิ, สดสหัสส์อวุตตกัมมะในทตฺวา๗ปุพฺพกาลกิริยาในกาเรสิ ปุคฺคัล

การิตกัมมะใน การเรสิ โภชนปาตี อุตตกัมมะใน การเรสิ, เอวคัพพ์ อวธารณะเข้ากับ สตสหัสส์ๆ อุตตกัมมะใน ทตฺวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน การเรสิ ปุคฺคัล การิตกัมมะใน การเรสิ โภชนภูจฺจาเน วิสยาธาระใน การเรสิ มณฺหป อุตตกัมมะใน การเรสิ, สตสหัสส์ อุตตกัมมะใน ทตฺวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน การเรสิ ปุคฺคัล การิตกัมมะใน การเรสิ โภชนปาติยา สามีสัมพันธะใน อาสิตฺตกุปฺธาน์ๆ อุตตกัมมะใน การเรสิ, เอวคัพพ์ อวธารณะเข้ากับ สตสหัสเสนๆ ภาระใน สณฺจาเปสิ เคเห วิสยาธาระใน สณฺจาเปสิ สีหปณฺชริ อุตตกัมมะใน สณฺจาเปสิ, อุตฺตโน สามีสัมพันธะใน ปาตฺราสตุถายๆ สัมปทานใน อทาสิ สหสฺส อุตตกัมมะใน อทาสิ, อปีคัพพ์ อเปกขัตถะเข้ากับ สายมาสตุถายๆ สัมปทานใน อทาสิ เอวคัพพ์ อวธารณะเข้ากับ สหสฺสๆ อุตตกัมมะใน อทาสิ, ปนคัพพ์ วิเสสโชตกะ ปุณฺณมีทิวเส กาลสัตตมีใน ทาเปสิ ปุคฺคัล การิตกัมมะใน ทาเปสิ โภชนตุถาย สัมปทานใน ทาเปสิ สตสหัสส์ อุตตกัมมะใน ทาเปสิ, ตํ วิเสสนะของ ภาตฺตํๆ อุตตกัมมะใน ภูณฺชน- ภูณฺชนทิวเส กาลสัตตมีใน วิสฺสชฺเชตฺวา สตสหัสส์ อุตตกัมมะใน วิสฺสชฺเชตฺวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน อลงฺกิริตฺวา นครํ อุตตกัมมะใน อลงฺกิริตฺวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน จาราเปสิ เภริ การิตกัมมะใน จาราเปสิ “กิริคัพพ์ อนุสฺสวานตฺถะ มหาชนโน สุทฺธกัตฺตาใน โอลฺเกตฺตุๆ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจาก คณฺธเสฏฺฐิจฺจิสสามีสัมพันธะใน ภาตฺตภูณฺชนลีพฺห์ๆ อุตตกัมมะใน โอลฺเกตฺตุ” อิติคัพพ์ สฺรุปะใน ฌาปนเหตุกัๆ กิริยาวิเสสนะใน จาราเปสิ ๕

๑๐. มหาชนโน มณฺจาทิมณฺจํ พนฺธิตฺวา สนนฺปิติ ๕

มหาชนโน อ.มหาชน พนฺธิตฺวา ผูกแล้ว มณฺจาทิมณฺจํ ซึ่งเต็ยงและเต็ยงซ้อน สนนฺปิติ ประชุมกันแล้ว ๕

มหาชนผูกเต็ยงซ้อนเต็ยง ประชุมกันแล้ว

มหาชนโน สุทฺธกัตฺตาใน สนนฺปิติๆ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจาก มณฺจาทิมณฺจํ อุตตกัมมะใน พนฺธิตฺวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน สนนฺปิติ ๕

๑๑. โสปี สตสหัสฺสคฺฆนเก นหฺนโกฏฺฐนเก สตสหัสฺสคฺฆนเก ผลเก นิสีทิตฺวา โสพสฺหิ คณฺโชรทกฺขณฺเหทฺหิ นหาตฺวา ตํ สีหปณฺชริ วิวริตฺวา ตสฺมี ปลุลงฺเก นิสีทิตฺวา ๕

โสปี (เสฏฐิ) สตสหสฺสคฺขณเก นหานโกฏฺฐเก สตสหสฺสคฺขณเก ผลเก นิสฺสิทฺวา โสพสฺสิ
คนฺโรทกขมฺเฏหิ นหาคฺวา ตํ สึหปญฺชํ วิวริตฺวา ตสฺมี ปลฺลงฺเก นิสฺสิทฺ ๗

โสปี (เสฏฐิ) อ.เศรชฺฐิแมฺนํ นิสฺสิทฺวา นํงฺแล้ว ผลเก บนแผ่นกระดาน สต-
สหสฺสคฺขณเก อันมีค่าแสนหนึ่ง นหานโกฏฺฐเก ที่ซุ่มเป็นที่อาบ สตสหสฺสคฺขณเก
อันมีค่าแสนหนึ่ง นหาคฺวา อาบแล้ว คนฺโรทกขมฺเฏหิ ด้วยหม้ออันเต็มแล้วด้วยน้ำ
อันเจือด้วยของหอม ท. โสพสฺสิ สิบหก วิวริตฺวา เปิดแล้ว ตํ สึหปญฺชํ ซึ่งสึห-
บัญญัติ นั้น นิสฺสิทฺ นํงฺแล้ว ตสฺมี ปลฺลงฺเก บนบัลลังก์นั้น ๗

เศรชฺฐิแมฺนํ นํงฺบนแผ่นกระดานอันมีค่าหนึ่งแสน ที่ซุ่มเป็นที่อาบอันมีค่าหนึ่งแสน
อาบด้วยหม้อที่เต็มด้วยน้ำหอมทั้งหลาย ๑๖ หม้อ เปิดสึหบัญญัติ นั้น นํงฺบนบัลลังก์นั้น

อปีศัพทํ อเปกขัตถะเข้ากับ โส ๗ วิเสสนะของ เสฏฐิ ๗ สุททกัตตาใน นิสฺสิทฺ ๗ อาชยาต-
บทกัตตฺวาจาก สตสหสฺสคฺขณเก วิเสสนะของ นหานโกฏฺฐเก ๗ วิสยาธาระใน นิสฺสิทฺวา
สตสหสฺสคฺขณเก วิเสสนะของ ผลเก ๗ อุปฺสิเลสิกาธาระใน นิสฺสิทฺวา ๗ ปุพฺพกาลกิริยา
ใน นหาคฺวา โสพสฺสิ วิเสสนะของ คนฺโรทกขมฺเฏหิ ๗ ภาวะใน นหาคฺวา ๗ ปุพฺพกาล-
กิริยาใน วิวริตฺวา ตํ วิเสสนะของ สึหปญฺชํ ๗ อวุตตกัมมะใน วิวริตฺวา ๗ ปุพฺพกาล-
กิริยาใน นิสฺสิทฺ ตสฺมี วิเสสนะของ ปลฺลงฺเก ๗ อุปฺสิเลสิกาธาระใน นิสฺสิทฺ ๗

๑๒. อถ สฺส ตสฺมี อาสิตฺตฺกฺุปรานํ ตํ ปาตี จเปตฺวา สตสหสฺสคฺขณกํ โภชนํ วทฺฒฺเสุ ๗

อถ อสฺส (เสฏฐิโน สุทา) ตสฺมี อาสิตฺตฺกฺุปรานํ ตํ ปาตี จเปตฺวา สตสหสฺสคฺขณกํ โภชนํ
วทฺฒฺเสุ ๗

อถ ครั้งนั้น (สุทา) อ.พ่อครัว ท. จเปตฺวา วางไว้แล้ว ตํ ปาตี ซึ่งถาดนั้น ตสฺมี
อาสิตฺตฺกฺุปรานํ บนเชิงเป็นที่รองซึ่งวัตถุอันบุคคลรดแล้วนั้น วทฺฒฺเสุ ตักแล้ว
โภชนํ ซึ่งโภชนะ สตสหสฺสคฺขณกํ อันมีค่าแสนหนึ่ง อสฺส (เสฏฐิโน) เพื่อเศรชฺฐิ
นั้น ๗

ครั้งนั้น พวกพ่อครัววางถาดนั้นไว้บนเชิงรองวัตถุที่บุคคลรดแล้วนั้น ตักโภชนะอันมี
ค่าหนึ่งแสนเพื่อเศรชฺฐินั้น

อด กาลสัตตมมี สุทา สุททกัตตาใน วฑุฒเสสุ่ๆ อาชยาตบทกัตตุวาจาก อสุส วิเสสณะของ
เสฏฐิโนๆ สัมปทานใน วฑุฒเสสุ่ ตสมี วิเสสณะของ อาสิตตกุปธาเนๆ วิสยาธาระใน
จเปตวา ต่ วิเสสณะของ ปาตีๆ อวุตตกัมมะใน จเปตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน วฑุฒเสสุ่
สทสทสคณนกำ วิเสสณะของ โภชน์ๆ อวุตตกัมมะใน วฑุฒเสสุ่ ๫

๑๓. โส นาฏกิตถิปริวโต เอวรูปาย สมปตติยา ต่ โภชน์ ภูณชติ ๫

โส (คณฐเสฏฐิ) นาฏกิตถิปริวโต เอวรูปาย สมปตติยา ต่ โภชน์ ภูณชติ ๫

โส (คณฐเสฏฐิ) อ.เศรฐฐิที่ชื่อว่าคัณฐนั้น นาฏกิตถิปริวโต ผู้อันหญิงนักฟ้อน
แวดล้อมแล้ว ภูณชติ ย่อมบริโภค ต่ โภชน์ ซึ่งโภชน์นั้น สมปตติยา ด้วยสมบัติ
เอวรูปาย อันมีอย่างนี้เป็นรูป ๫

คัณฐเศรฐฐินั้น ถูกหญิงนักฟ้อนแวดล้อมแล้ว ย่อมบริโภคโภชน์นั้น ด้วยสมบัติอัน
เห็นปานนี้

โส วิเสสณะของ คณฐเสฏฐิๆ สุททกัตตาใน ภูณชติๆ อาชยาตบทกัตตุวาจาก นาฏกิตถิ-
ปริวโต วิเสสณะของ คณฐเสฏฐิ เอวรูปาย วิเสสณะของ สมปตติยาๆ ภาวะใน ภูณชติ
ต่ วิเสสณะของ โภชน์ๆ อวุตตกัมมะใน ภูณชติ ๫

๑๔. อปเรน สมเยน เอโก คามิกมณฺุสโส อตฺตโน ปริพฺพยาทรณตฺถิ ทารุอาทีนิ ยานเก
ปฏฺชิปีตฺวา นคริ คณฺุตฺวา สหายกสฺส เคเห นิवासํ คณฺุหิ ๫

อปเรน สมเยน เอโก คามิกมณฺุสโส อตฺตโน ปริพฺพยาทรณตฺถิ ทารุอาทีนิ (วตฺถุณี) ยานเก
ปฏฺชิปีตฺวา นคริ คณฺุตฺวา สหายกสฺส เคเห นิवासํ คณฺุหิ ๫

อปเรน สมเยน ในสมัยอื่นอีก คามิกมณฺุสโส อ.มณฺุษย์ผู้อยู่ในหมู่บ้าน เอโก คนหนึ่ง
ปฏฺชิปีตฺวา ใส่เข้าไปแล้ว (วตฺถุณี) ซึ่งวัดฤท. ทารุอาทีนิ มีพื้นเป็นต้น ยานเก
บนยานน้อย ปริพฺพยาทรณตฺถิ เพื่ออันนำมาซึ่งเสบียง อตฺตโน แก่ตน คณฺุตฺวา
ไปแล้ว นคริ สู่เมือง คณฺุหิ ถือเอาแล้ว นิवासํ ซึ่งที่เป็นที่พัก เคเห ในเรือน
สหายกสฺส ของสหาย ๫

ในสมัยอื่นอีก มนุษย์ผู้อยู่ในหมู่บ้านคนหนึ่ง ใส่วัตถุทั้งหลายมีพื้นเป็นต้นบนยานน้อย เพื่อจะนำมาเป็นเสบียงแก่ตน ไปสู่เมือง ถือเอาที่พักในเรือนของสหาย

อปเรน วิเสสนะของ สมเยนๆ ตติยากาลสัตตมีใน คณฺหิ เอโก วิเสสนะของ คามิกมนุสฺโสๆ สุททกัตตาใน คณฺหิๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อตฺตโน สัมปทานใน ปริพฺพยาทรณตฺถ์ๆ สัมปทานใน ปกฺขิปิตฺวา ทารุอาทีนึ วิเสสนะของ วตฺถุณีๆ อวฺตต- กัมมะใน ปกฺขิปิตฺวา ยานเก อฺปสิเลสิกาธาระใน ปกฺขิปิตฺวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน คณฺตฺวา นครี สัมปาปฺถึยกัมมะใน คณฺตฺวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน คณฺหิ สหายกสฺส สามีสัมพันธะใน เคเหๆ วิสยาธาระใน นิवास์ๆ อวฺตตกัมมะใน คณฺหิ ๫

๑๕. ตทา ปน ปุณฺณมีทิวโส โหติ ๫

ปน ก็ ตทา อ.กาลนั้น ปุณฺณมีทิวโส เป็นวันแห่งดีเป็นที่เต็ม โหติ ย่อมเป็น ๫
ก็กาลนั้น เป็นวันดีดีเพ็ญ

ปนศัพท วากยารัมภโศตกะ ตทา สัตตมีปัจจัตตะใน โหติๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ปุณฺณมีทิวโส วิกติกัตตาใน โหติ ๫

๑๖. “คณฺธเสฏฺฐิโน ภูณฺชนลีพฺหํ โอลเเกตุติ นคร เภริญจาราเปสฺสุ ๫

(ชนา“ มหาชโน) คณฺธเสฏฺฐิโน ภูณฺชนลีพฺหํ โอลเเกตุติ (ฃาปนเหตุกั) นคร เภรี จาราเปสฺสุ ๫

(ชนา) อ.ชน ท. เภรี ยังกลอง จาราเปสฺสุ ให้เที่ยวไปแล้ว นคร ในเมือง (ฃาปน- เหตุกั) มีอันให้รู้- อิติ ว่า “(มหาชโน) อ.มหาชน โอลเเกตุ จงแลดู ภูณฺชนลีพฺหํ ซึ่งการเยื้องกรายแห่งการบริโภค คณฺธเสฏฺฐิโน ของเศรษฐีชื่อว่าคันธะ” อิติ ดังนี้ -เป็นเหตุ ๫

พวกชนยังกลองให้เที่ยวไปในเมืองมีอันให้รู้ว่า “ขอมหาชนจงแลดูการเยื้องกรายแห่ง การบริโภคของคันธเศรษฐี” ดังนี้เป็นเหตุ

ชนา เหตุกัตตาใน จาราเปสฺสุๆ อาชยาตบทเหตุกัตตฺวาจก “มหาชโน สุททกัตตาใน โอลเเกตุๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก คณฺธเสฏฺฐิโน สามีสัมพันธะใน ภูณฺชนลีพฺห์ๆ

อวดตักมมะใน โอลิเกตุ” อิตศัพท สรุปะใน ญาปนเหตุกัๆ กิริยาวิเสสนะใน จาราเปสุ
นคเร วิสยาธาระใน จาราเปสุ เภรี การิตกัมมะใน จาราเปสุ ๕

๑๗. อถ หนั สหายโก อาห “สมม คนธเสฏฐิโน เต ภูณชนลัฬหา ทิฏฐปุพพาติ ๕

อถ หนั (คามวาสี ปุริสั) สหายโก อาห “สมม คนธเสฏฐิโน เต ภูณชนลัฬหา ทิฏฐปุพพา
(โหติ)” อติ ๕

อถ ครั้งนั้น สหายโก อ.สหาย อาห กล่าวแล้ว หนั (คามวาสี ปุริสั) กะบุรุษ ผู้อยู่
ในหมู่บ้านโดยปกตินั้น อติ ว่า “สมม แนะสหายผู้มีฐานะอันเสมอ ภูณชนลัฬหา
อ.การเยื้องกรายแห่งการบริโภค เต ทิฏฐปุพพา เป็นกิริยา อันท่าน เห็นแล้วในกาล
ก่อน (โหติ) ย่อมเป็นหรือ ?” อติ ดังนี้ ๕

ครั้งนั้น สหายกล่าวกะบุรุษผู้เป็นชาวบ้านนั้นว่า “แนะสหายผู้มีฐานะอันเสมอ การ
เยื้องกรายแห่งการบริโภค เป็นกิริยาที่ท่านเคยเห็นแล้วหรือ ?”

อถ กาลสัตตมี สหายโก สุทธกัตตาใน อาหๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก หนั กัดี คามวาสี
กัดี วิเสสนะของ ปุริสัๆ ออกิตกัมมะใน อาห “สมม อาลปนะ ภูณชนลัฬหา สุทธกัตตา
ใน โหติๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก คนธเสฏฐิโน สามีสัมพันธะใน ภูณชนลัฬหา เต
อนภิตกัตตาใน ทิฏฐ- ทิฏฐปุพพา วิกติกัตตาใน โหติ” อิตศัพท อาการะใน อาห ๕

๑๘. “น ทิฏฐปุพพา สมมาติ ๕

(คามวาสี ปุริสั “คนธเสฏฐิโน เม ภูณชนลัฬหา) น ทิฏฐปุพพา (โหติ) สมมาติ (อาห) ๕

(คามวาสี ปุริสั) อ.บุรุษ ผู้อยู่ในหมู่บ้านโดยปกติ (อาห) กล่าวแล้ว อติ ว่า “สมม
แนะสหายผู้มีฐานะอันเสมอ (ภูณชนลัฬหา) อ.การเยื้องกรายแห่งการบริโภค (คนธ-
เสฏฐิโน) ของเศรษฐีชื่อว่าคัณะ (เม) ทิฏฐปุพพา เป็นกิริยา อันกระผม เห็นแล้ว
ในกาลก่อน (โหติ) ย่อมเป็น น หามีได้” อติ ดังนี้ ๕

บุรุษผู้เป็นชาวบ้านกล่าวว่า “แนะสหายผู้มีฐานะอันเสมอ การเยื้องกรายแห่งการบริโภค
ของคัณะเศรษฐี เป็นกิริยาอันกระผมไม่เคยเห็นแล้ว”

คามวาสี วิเสสณะของ ปุริโสจ สุธรกัตตทาใน อาหจ อาชยาตบทกัตตวาจก “สมม อาลปนะ ภูณชนลีพหา สุธรกัตตทาใน โหติจ อาชยาตบทกัตตวาจก คนธเสฏฐิจโน สามีสัมพันธะใน ภูณชนลีพหา เม อนภิตกัตตทาใน ทิฏฐ- นคัพพ ปฏิสเรนัตถะ ทิฏฐปพพา วิกิตกัตตทาใน โหติ” อิติคัพพ อาการะใน อาห ๫

๑๙. “เตนหิ สมม เอหิ, คจฉาม; อัย นครี เภรี จรติ, มหาสมปตตี ปสฺสิสฺสามาติ ๫

(อิตโร สหาโย) “เตนหิ สมม (ตฺว) เอหิ, (มย) คจฉาม; อัย นครี เภรี จรติ, (มย) มหาสมปตตี ปสฺสิสฺสามาติ (อาห) ๫

(อิตโร สหาโย) อ.สหายนอภนี้ (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “สมม ณะสหายผู้มีฐานะ อันเสมอ เตนหิ ถ้าอย่างนั้น (ตฺว) อ.ท่าน เอหิ จงมา, (มย) อ.เรา ท. คจฉาม จะไป; อัย เภรี อ.กลองนี้ จรติ ย่อมเที่ยวไป นครี สู่เมือง, (มย) อ.เรา ท. ปสฺสิสฺสาม จักดู มหาสมปตตี ซึ่งสมบัติใหญ่” อิติ ดังนี้ ๫

สหายนอภนี้ กล่าวว่า “ณะสหายผู้มีฐานะอันเสมอ ถ้าอย่างนั้น เชิญท่านมาเถิด, พวกเราจะไปกัน, กลองนี้ ย่อมเที่ยวไปสู่เมือง, พวกเราจักดูสมบัติใหญ่”

อิตโร วิเสสณะของ สหาโยจ สุธรกัตตทาใน อาหจ อาชยาตบทกัตตวาจก “สมม อาลปนะ เตนหิ อูโยชนัตถะ ตฺว สุธรกัตตทาใน เอหิจ อาชยาตบทกัตตวาจก, มย สุธรกัตตทาใน คจฉามจ อาชยาตบทกัตตวาจก, อัย วิเสสณะของ เภรีจ สุธรกัตตทาใน จรติจ อาชยาตบทกัตตวาจก นครี สัมปาปฺณียกัมมะใน จรติ, มย สุธรกัตตทาใน ปสฺสิสฺสามจ อาชยาตบทกัตตวาจก มหาสมปตตี อวุตตกัมมะใน ปสฺสิสฺสาม” อิติคัพพ อาการะใน อาห ๫

๒๐. นครวาสี ชนปทํ คเหตุวา อคมาสิ ๫

นครวาสี (สหาโย) ชนปทํ (ปฺริส) คเหตุวา อคมาสิ ๫

(สหาโย) อ.สหาย นครวาสี ผู้อยู่ในเมืองโดยปกติ คเหตุวา พาเอาแล้ว (ปฺริส) ซึ่งบุรุษ ชนปทํ ผู้อยู่ในชนบท อคมาสิ ได้ไปแล้ว ๫

สหายผู้เป็นชาวเมือง พาเอาบุรุษผู้เป็นชาวชนบท ไปได้ไปแล้ว

นครวาสี วิเสสณะของ สหายโยๆ สุทรกัถตาใน อคมาสิๆ อาชยาตบทกัถตุวจาก ชนปท
วิเสสณะของ ปุริสัๆ อวุตตกัถมะใน คเหตุวาวๆ สมานกาลกิริยาใน อคมาสิ ๕

๒๑. มหาชนโนปี มญจาติมญจ อภิรุหิตวา ปสฺสติ ๕

มหาชนโนปี แม่ อ.มหาชน **อภิรุหิตวา** ขึ้นเฉพาะแล้ว **มญจาติมญจ** สู้เตียงและเตียง
ซ้อน **ปสฺสติ** ย่อมดู ๕

แม่มหาชนก็ขึ้นสู้เตียงและเตียงซ้อน ย่อมดู

อพิศัพท อเปกษัตถะเข้ากับ มหาชนโนๆ สุทรกัถตาใน ปสฺสติๆ อาชยาตบทกัถตุวจาก
มญจาติมญจ สัมปวาปุณียกัถมะใน อภิรุหิตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน ปสฺสติ ๕

๒๒. คามวาสี ภตฺตคณฺฐ ฌายิตฺตวาว นครวาสี อาห “มยฺหํ เอตาย ปาติยา ภตฺตปิณฺฑเท
ปีปาสา ชาตาทิ ๕

คามวาสี (ปุริโส) ภตฺตคณฺฐ ฌายิตฺตวาว นครวาสี (สหาย) อาห “มยฺหํ เอตาย ปาติยา
ภตฺตปิณฺฑเท ปีปาสา ชาตาทิ ๕

คามวาสี (ปุริโส) อ.บุรุษ ผู้อยู่ในหมู่บ้านโดยปกติ **ฌายิตฺตวาว** สุดดมแล้วเที่ยว
ภตฺตคณฺฐ ซึ่งกลั่นแห่งภัตร **อาห** กล่าวแล้ว **(สหาย)** กะสหาย **นครวาสี** ผู้อยู่ใน
เมืองโดยปกติ **อิติ** ว่า “**ปีปาสา** อ.ความกระหาย **ภตฺตปิณฺฑเท** ในก้อนแห่งภัตร
เอตาย ปาติยา ในถาดนั้น **ชาตา** เกิดแล้ว **มยฺหํ** แก่กระผม” **อิติ** ดังนี้ ๕

บุรุษผู้เป็นชาวบ้าน สุดดมแล้วนั้นแหละซึ่งกลั่นภัตร กล่าวกะสหายผู้เป็นชาวเมืองว่า
“ความกระหายในก้อนภัตรในถาดนั้น เกิดแก่กระผม”

คามวาสี วิเสสณะของ ปุริโสๆ สุทรกัถตาใน อาหๆ อาชยาตบทกัถตุวจาก ภตฺตคณฺฐ
อวุตตกัถมะใน ฌายิตฺตวาว เอวศัพท อวธารณะเข้ากับ ฌายิตฺตวาวๆ ปุพพกาลกิริยาใน
อาห นครวาสี วิเสสณะของ สหายโยๆ อกถิตกัถมะใน อาห “ปีปาสา สุทรกัถตาใน
ชาตาๆ กิตบทกัถตุวจาก มยฺหํ สัมปทานใน ชาตา เอตาย วิเสสณะของ ปาติยาๆ

วิสาขาระใน ภาตตปิณทๆ วิสาขาระใน ชาตา” อิตีศัพท์ อาการะใน อาห ๫

๒๓. “สมม มา เอต ปตถยิ, น สกกา ลทฐนติ ๫

(อิตโร สหาโย “ตุว) สมม มา เอต (ภาตตปิณท) ปตถยิ, (ตยา) น สกกา ลทฐนติ (อาห) ๫

(อิตโร สหาโย) อ.สหายนอกรนี้ (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “สมม เนะสหายผู้มีฐานะอันเสมอ (ตุว) อ.ท่าน มา ปตถยิ อย่างปรารภนาแล้ว เอต (ภาตตปิณท) ซึ่งก่อนแห่งภัตร์นั้น, (ตยา) อันท่าน น สกกา ไม่อาจ ลทฐ เพื่ออันได้” อิติ ดังนี้ ๫

สหายนอกรนี้กล่าวว่า “เนะสหายผู้มีฐานะอันเสมอ ท่านอย่าปรารภนาก่อนภัตร์นั้นเลย, ท่านไม่อาจเพื่อจะได้”

อิตโร วิเสสณะของ สหาโยๆ สุตทกัตตาใน อาหๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก “สมม อาลปนะ ตุว สุตทกัตตาใน ปตถยิๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก มาศัพท์ ปฏิเสระใน ปตถยิ เอต วิเสสณะของ ภาตตปิณทๆ อวุตตกัมมะใน ปตถยิ, ตยา อนภิตกัตตาใน สกกาๆ กิริยาบทภาววาจก นศัพท์ ปฏิเสระใน สกกา ลทฐ ตุมัตถสัมปทานใน สกกา” อิตีศัพท์ อาการะใน อาห ๫

๒๔. “สมม อลภนโต น ชีวิสุสามีติ ๫

(โส คามวาสี ปุริโส “อห) สมม อลภนโต น ชีวิสุสามีติ (อาห) ๫

(โส คามวาสี ปุริโส) อ.บุรุษ ผู้อยู่ในหมู่บ้านโดยปกตินั้น (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “สมม เนะสหายผู้มีฐานะอันเสมอ (อห) อ.กระผม อลภนโต เมื่อไม่ได้ น ชีวิสุสามิ จักไม่เป็นอยู่” อิติ ดังนี้ ๫

บุรุษผู้เป็นชาวบ้านนั้น กล่าวว่า “เนะสหายผู้มีฐานะอันเสมอ กระผมเมื่อไม่ได้ จักไม่เป็นอยู่”

โส กิติ คามวาสี กิติ วิเสสณะของ ปุริโสๆ สุตทกัตตาใน อาหๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก “สมม อาลปนะ อห สุตทกัตตาใน ชีวิสุสามิๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก อลภนโต อัมภันตรกิริยาของ อห นศัพท์ ปฏิเสระใน ชีวิสุสามิ” อิตีศัพท์ อาการะใน อาห ๫

๒๕. โส ตํ ปฏิพาหิตุํ อสกุโกนุโต ปริสปรियนุเต จตุวา “น मामิ ते सामितिं तिग्ษत्तुं महासทุทं निज्जाเรत्तวา, “โก ऐโสति वृत्ते, “अहं सामितिं च

โส (สหาโย) ตํ (คามวาสี ปุริส) ปฏิพาหิตุํ อสกุโกนุโต ปริสปรियนุเต จตุวา “(อห) น मामิ ते सामितिं तिग्ษत्तुं महासทุทं निज्जाเรत्तวา, “โก ऐโสति (วเจเน เสฏฺฐจิณา) वृत्ते, “अहं सामितिं (आह) च

โส (สหาโย) อ.สหายนั้น อสกุโกนุโต ไม่อาจอยู่ ปฏิพาหิตุํ เพื่ออันห้าม ตํ (คามวาสี ปุริส) ซึ่งบุรุษ ผู้อยู่ในหมู่บ้านโดยปกตินั้น จตุวา ยินแล้ว ปริสปรियนุเต ในที่สุตรอบแห่งบริษัท นิจฺจาเรत्ตวา เปล่งแล้ว มหาสทุทํ ซึ่งเสียงอันดัง तिग्ษत्तुं สามครั้ง อิติ ว่า “สามิ ข้าแต่ นาย (อห) อ.กระผม น मामิ ย่อม นอบน้อม เต แก่ท่าน” อิติ ดังนี้, (วเจเน) ครั้นเมื่อคำ อิติ ว่า “โก ऐโส อ.ไครนั้น” อิติ ดังนี้ (เสฏฺฐจิณา) อัน เศรษฐี วृत्เต กล่าวแล้ว, (आह) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “สามิ ข้าแต่ นาย อห อ.กระผม” อิติ ดังนี้ ๕

สหายนั้น ไม่อาจเพื่อจะห้ามบุรุษผู้เป็นชาวบ้านนั้นได้ ยินทำยบริษัท แล้วเปล่งเสียงดัง ๓ ครั้งว่า “ข้าแต่ นาย กระผม ย่อม นอบน้อม แก่ท่าน”, เมื่อ เศรษฐี กล่าว ว่า “ไครนั้น”, ก็ กล่าว ว่า “ข้าแต่ นาย กระผม”

โส วิเสสนะของ สหาโย ๑ สุททกัตตาใน อาห ๑ อาขยาตบทกัตตฺวาจก ตํ กิติ คามวาสี กิติ วิเสสนะของ ปุริส ๑ อวุตตกัมมะใน ปฏิพาหิตุํ ๑ ตุมตถสัมปทานใน อสกุโกนุโต ๑ อัปภันตรกิริยาของ สหาโย ปริสปรियนุเต วิสยาธาระใน จตุวา ๑ ปุพพกาลกิริยาใน นิจฺจาเรत्ตวา “สามิ อาลปนะ อห สุททกัตตาใน น मामิ ๑ อาขยาตบทกัตตฺวาจก เต สัมปทานใน น मामิ” อิติศัพท์ อาการะใน นิจฺจาเรत्ตวา तिग्ษत्तुं กิริยาวิเสสนะใน นิจฺจาเรत्ตวา มหาสทุทํ อวุตตกัมมะใน นิจฺจาเรत्ตวา ๑ ปุพพกาลกิริยาใน อาห, “ऐโส วิเสสนะของ โก ๑ ลิงคัตถะ” อิติศัพท์ สรุปะใน วเจเน ๑ ลักษณะใน วृत्เต ๑ ลักษณะกิริยา เสฏฺฐจิณา อนภินทกัตตาใน วृत्เต, “สามิ อาลปนะ อห ลิงคัตถะ” อิติศัพท์ อาการะใน อาห ๕

๒๖. “กั เอตनुติ ๕

(เสฏฐิ) “ก็ เอต (การณ)” อิติ (ปุจฉิ) ๫

(เสฏฐิ) อ.เศรษฐิ (ปุจฉิ) ถามแล้ว อิติ ว่า “เอต (การณ) อ.เหตุณ กิ อะไร ?” อิติ
ดังนี้ ๫

เศรษฐิถามว่า “เหตุณอะไร ?”

เสฏฐิ สุธกัตตาใน ปุจฉิฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก “กิ กิติ เอต กิติ วิเสสนะของ
การณฺย ลิงคัตถะ” อิติศัพท์ อาการะใน ปุจฉิ ๫

๒๗. “อัย เอโก คามวาสี ตุมหากํ ปาติยํ ภตฺตปิณฺฑเฑ ปิปาสํ อุปฺปาเทสิ, เอกํ ภตฺตปิณฺฑํ
ทาเปถาติ ๫

(โส สหาโย) “อัย เอโก คามวาสี (ปุริโส) ตุมหากํ ปาติยํ ภตฺตปิณฺฑเฑ ปิปาสํ อุปฺปาเทสิ,
(ตุมเห ปุคฺคล) เอกํ ภตฺตปิณฺฑํ ทาเปถาติ (อาห) ๫

(โส สหาโย) อ.สหายณ (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “(ปุริโส) อ.บุรุษ คามวาสี ผู้อยู่
ในหมู่บ้านโดยปกติ เอโก คนหนึ่ง อัย นี้ ปิปาสํ ยังความกระหาย ภตฺตปิณฺฑเฑ ใน
กัณแห่งภตฺต ปาติยํ ในถาด ตุมหากํ ของท่าน อุปฺปาเทสิ ให้เกิดขึ้นแล้ว, (ตุมเห)
อ.ท่าน (ปุคฺคล) ยังบุคคล ทาเปถ ของจงให้ให้ ภตฺตปิณฺฑํ ซึ่งกัณแห่งภตฺต เอกํ
กัณหนึ่ง” อิติ ดังนี้ ๫

สหายณกล่าวว่า “บุรุษผู้เป็นชาวบ้านคนหนึ่งนี้ ยังความกระหายในกัณภตฺตในถาด
ของท่านให้เกิดขึ้นแล้ว ขอท่านจงใช้บุคคลให้ให้กัณภตฺตกัณหนึ่งเกิด”

โส วิเสสนะของ สหาโยฯ สุธกัตตาใน อาหฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก “อัย กิติ เอโก
กิติ คามวาสี กิติ วิเสสนะของ ปุริโสฯ เหตุกัตตาใน อุปฺปาเทสิฯ อาชยาตบทเหตุ
กัตตุวจาก ตุมหากํ สามีสัมพันธะใน ปาติยํฯ วิสยาธาระใน ภตฺตปิณฺฑเฑฯ วิสยาธาระ
ใน ปิปาสํฯ การิตกัมมะใน อุปฺปาเทสิ, ตุมเห เหตุกัตตาใน ทาเปถฯ อาชยาตบทเหตุ
กัตตุวจาก ปุคฺคล การิตกัมมะใน ทาเปถ เอกํ วิเสสนะของ ภตฺตปิณฺฑํฯ อวุตตกัมมะ
ใน ทาเปถ” อิติศัพท์ อาการะใน อาห ๫

๒๘. “น สกกา ลทฐนุติ ๕

(เสฏฐิ “ตยา) น สกกา ลทฐนุติ (อาห) ๕

(เสฏฐิ) อ.เศรษฐี (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “(ตยา) อันท่าน น สกกา ไม่อาจ ลทฐุ เพื่ออันได้” อิติ ดังนี้ ๕

เศรษฐีก้าวว่า “ท่านไม่อาจเพื่อจะได้”

เสฏฐิ สุทรกัตตาใน อาห ๕ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “ตยา อนภิตกัตตาใน สกกา ๕ กิริยาตบทวาจก นศัพท ปฏิสระใน สกกา ลทฐุ ตุมตถสัมปทานใน สกกา” อิตศัพท อาการะใน อาห ๕

๒๙. “กั สมม สุตฺนเตติ ๕

(โส สหาโย) “กั สมม สุตฺ เต (วจน)” อิติ (อาห) ๕

(โส สหาโย) อ.สหายนัน (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “สมม แนะสหายผู้มีฐระอันเสมอ (วจน) อ.คำ เต อันท่าน สุตฺ ฟังแล้ว กั หรือ” อิติ ดังนี้ ๕

สหายนันกล่าววว่า “แนะสหายผู้มีฐระอันเสมอ คำอันท่านฟังแล้วหรือ ?”

โส วิเสสนะของ สหาโย ๕ สุทรกัตตาใน อาห ๕ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “สมม อาลปะนะ วจน วุตตกัมมะใน สุตฺ ๕ กิตบทกัมมวาจก กัศัพท ปุจฉนัตถะ เต อนภิตกัตตาใน สุตฺ” อิตศัพท อาการะใน อาห ๕

๓๐. “สมม สุตฺมเม, อปีจ ลภนโต ชีวิสุสามิ, อลภนตฺสฺส เม มรณํ ภวิสุสตีติ ๕

(โส ปุริโส) “สมม สุตฺ เม (วจน), อปีจ (อห) ลภนโต ชีวิสุสามิ, อลภนตฺสฺส เม มรณํ ภวิสุสตีติ (อาห) ๕

(โส ปุริโส) อ.บุรุษนัน (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “สมม แนะสหายผู้มีฐระอันเสมอ (วจน) อ.คำ เม อันกระผม สุตฺ ฟังแล้ว, อปีจ อีกอย่างหนึ่ง (อห) อ.กระผม ลภนโต เมื่อได้ ชีวิสุสามิ จักเป็นอยู่, มรณํ อ.ความตาย ภวิสุสติ จักมี เม แก่กระผม

อลภนุตสฺส ผู้ไม่ได้อยู่” อิติ ดังนี้ ฯ

บุรุษนั้นกล่าวว่า “แน่ะสหายผู้มีฐานะอันเสมอ คำอันกระผมฟังแล้ว, อีกอย่างหนึ่ง กระผม เมื่อได้ จักเป็นอยู่, ความตายจักมีแก่กระผมผู้เมื่อไม่ได้”

โส วิเสสณะของ ปุริโส๑ สุทรกัตตทาใน อาห๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “สมฺม อาลปนะ วจนํ วุตตกัมมะใน สุต๑ กิตตบทกัมมวาก เม อนภิตกัตตทาใน สุต๑, อปิจ อปรนัย อหํ สุทรกัตตทาใน ชีวิสุสสามิ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ลภนุโต อัปภันตริกิริยาของ อหํ, มรณํ สุทรกัตตทาใน ภวิสฺสติ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อลภนุตสฺส วิเสสณะของ เม๑ สัมปทานใน ภวิสฺสติ” อิติศัพท์ อากาละใน อาห ฯ

๓๑. โส ปุน วิวริ “อัย กิร สามิ อลภนุโต มริสฺสติ, ชีวิตมสฺส เทถาติ ฯ

โส (สหาโย) ปุน วิวริ “อัย (ปุริโส) กิร สามิ อลภนุโต มริสฺสติ, (ตุมฺเห) ชีวิตํ อสฺส (ปุริสฺส) เทถาติ ฯ

โส (สหาโย) อ.สหายนั้น วิวริ ร้องแล้ว ปุน อีก อิติ ว่า “สามิ ข้าแต่ นาย กิร ได้ยิน ว่า อัย (ปุริโส) อ.บุรุษนี้ อลภนุโต เมื่อไม่ได้ มริสฺสติ จักตาย, (ตุมฺเห) อ.ท่าน เทถ ขอจงให้ ชีวิตํ ซึ่งชีวิต อสฺส (ปุริสฺส) แก่บุรุษนั้น” อิติ ดังนี้ ฯ

สหายนั้นร้องอีกว่า “ข้าแต่ นาย ได้ยินว่า บุรุษนี้ เมื่อไม่ได้ จักตาย, ขอท่านจงให้ชีวิต แก่บุรุษนั้น”

โส วิเสสณะของ สหาโย๑ สุทรกัตตทาใน วิวริ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ปุน กิริยาวิเสสณะ ใน วิวริ “สามิ อาลปนะ กิรศัพท์ อนุสสวณัตถะ อัย วิเสสณะของ ปุริโส๑ สุทรกัตตทาใน มริสฺสติ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อลภนุโต อัปภันตริกิริยาของ ปุริโส, ตุมฺเห สุทรกัตตทา ใน เทถ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ชีวิตํ อวุตตกัมมะใน เทถ อสฺส วิเสสณะของ ปุริสฺส๑ สัมปทานใน เทถ” อิติศัพท์ อากาละใน วิวริ ฯ

๓๒. “อมฺโภ ภตฺตปิณฺโท นาม สตมฺปิ อคฺขติ สตทฺวยมฺปิ อคฺขติ, โย โย ยาจติ, ตสฺส ตสฺส ทมฺมาโน กิมหํ ภูณฺชิสฺสามิตี ฯ

(เสฏฐิ) “อมุโภ ภตฺตปิณฺโฑ นาม สตมฺปิ อคฺขติ สตทวยมฺปิ อคฺขติ, โย โย (ปฺคุคฺโล) ยาจติ, ตสฺส ตสฺส (ปฺคุคฺลสฺส) ททมาโน ก็ อหิ ภูณฺชิสฺสามิตี (อาห) ๕

(เสฏฐิ) อ.เศรษฐิ (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “อมุโภ ดูก่อนท่านผู้เจริญ ภตฺตปิณฺโฑ นาม ชื่อ อ.ก่อนแห่งภตฺตร อคฺขติ ย่อมถึงค่า สตมฺปิ ซึ่งหนึ่งร้อยบ้าง อคฺขติ ย่อมถึงค่า สตทวยมฺปิ ซึ่งหมวดสองแห่งร้อยบ้าง, โย โย (ปฺคุคฺโล) อ.บุคคลใดๆ ยาจติ ย่อมขอ, อหิ อ.เรา ททมาโน เมื่อให้ ตสฺส ตสฺส (ปฺคุคฺลสฺส) แก่บุคคลนั้นๆ ภูณฺชิสฺสามิ จักบริโภค ก็ ซึ่งอะไร ?” อิติ ดังนี้ ๕

เศรษฐิกล่าวว่า “ดูก่อนท่านผู้เจริญ ชื่อว่าก่อนภตฺตร ย่อมถึงค่าหนึ่งร้อยบ้าง ย่อมถึงค่าสองร้อยบ้าง, บุคคลใดๆ ย่อมขอ, เราเมื่อให้แก่บุคคลนั้นๆ จักบริโภคอะไร ?”

เสฏฐิ สุทฺธกัตฺตานิ อาหฯ อาชยตบทกัตฺตวาจก “อมุโภ อาลปนะ นามศัพฺทํ สัณฺญา-โชตกะเข้ากับ ภตฺตปิณฺโฑฯ สุทฺธกัตฺตานิ อคฺขติฯ สองบท อาชยตบทกัตฺตวาจก อปิศัพฺทํ อเปกชัตตะเข้ากับ สตฺฯ อวุตตกัมมะใน อคฺขติ อปิศัพฺทํ อเปกชัตตะเข้ากับ สตทวยมฺฯ อวุตตกัมมะใน อคฺขติ, โย โย วิเสสนะของ ปฺคุคฺโลฯ สุทฺธกัตฺตานิ ยาจติฯ อาชยตบทกัตฺตวาจก, อหิ สุทฺธกัตฺตานิ ภูณฺชิสฺสามิฯ อาชยตบทกัตฺตวาจก ตสฺส ตสฺส วิเสสนะของ ปฺคุคฺลสฺสฯ สัมปทานใน ททมาโนฯ อัปภันตฺรกีรยาของ อหิ ก็ศัพฺทํ อวุตตกัมมะใน ภูณฺชิสฺสามิ” อิติศัพฺทํ อากาเรใน อาห ๕

๓๓. “สามิ อยํ อลภนฺโต มริสฺสติ, ชีวิตมฺสฺส เทถาติ ๕

(โส สหาโย) “สามิ อยํ (ปฺริโส) อลภนฺโต มริสฺสติ, (ตุมฺเห) ชีวิตํ อสฺส (ปฺริสฺส) เทถาติ (อาห) ๕

(โส สหาโย) อ.สหายนั้น (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “สามิ ข้าแต่ นาย อยํ (ปฺริโส) อ.บุรุษนี้ อลภนฺโต เมื่อไม่ได้ มริสฺสติ จักตาย, (ตุมฺเห) อ.ท่าน เทถ ของจงให้ ชีวิตํ ซึ่งชีวิต อสฺส (ปฺริสฺส) แก่บุรุษนั้น” อิติ ดังนี้ ๕

สหายนั้นกล่าวว่า “ข้าแต่ นาย บุรุษนี้ เมื่อไม่ได้ จักตาย, ขอท่านจงให้ชีวิตแก่บุรุษนั้น”

โส วิเสสนะของ สหาโยฯ สุทฺธกัตฺตานิ อาหฯ อาชยตบทกัตฺตวาจก “สามิ อาลปนะ

อัย วิเสสณะของ ปุริโส๑ สุททกัตตานิ มริสสุตติ๑ อาชยาดบทกัตตวาจก อลภนโต
 อัพภันตรกิริยาของ ปุริโส, ตุมเห สุททกัตตานิ เทถ๑ อาชยาดบทกัตตวาจก ชีวิต
 อวุตตกัมมะใน เทถ อสสุ วิเสสณะของ ปุริสสุส๑ สัมปทานใน เทถ” อิติศัพท์ อาการะ
 ใน อาห ๫

๓๔. “น สกกา มุชา ลหุ๑, ยทิ ปน อลภนโต น ชีวิสสุติ, ตีณิ สัจจรานิ มม
 เคเห ภตี กโรตุ, เอกมสสุ ภตตปาตี ทาเปสสามิติ ๫

(เสฎฐิ “เตน ปุริเสน) น สกกา มุชา ลหุ๑, ยทิ ปน (โส ปุริโส) อลภนโต น ชีวิสสุติ, (โส
 ปุริโส) ตีณิ สัจจรานิ มม เคเห ภตี กโรตุ, (อห ปุคคล) เอก อสสุ (ปุริสสุส) ภตตปาตี
 ทาเปสสามิติ (อาห) ๫

(เสฎฐิ) อ.เศรชฐิ (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “(เตน ปุริเสน) อันบุรุษนั้น น สกกา ไม่
 อาจ ลหุ๑ เพื่ออันได้ มุชา เปลา, ปน ก็ ยทิ ติว่า (โส ปุริโส) อ.บุรุษนั้น อลภนโต
 เมื่อไม่ได้ น ชีวิสสุติ จักไม่เป็นอยู่ไซร์, (โส ปุริโส) อ.บุรุษนั้น กโรตุ จงกระทำ
 ภตี ซึ่งการรับจ้าง เคเห ในเรือน มม ของเรา สัจจรานิ สิ้นปี ท. ตีณิ สาม, (อห)
 อ.เรา (ปุคคล) ยังบุคคล ทาเปสสามิ จักให้ให้ ภตตปาตี ซึ่งถาดแห่งภตตร เอก
 ถาดหนึ่ง อสสุ (ปุริสสุส) แก่บุรุษนั้น” อิติ ดังนี้ ๫

เศรชฐิกล่าวว่า “บุรุษนั้นไม่อาจเพื่อจะได้ฟรี, ก็ถ้าบุรุษนั้น เมื่อไม่ได้ จักไม่เป็นอยู่ไซร์,
 บุรุษนั้น จงทำการรับจ้างในเรือนของเราสิ้น ๓ ปี, เราจักยังบุคคลให้ให้ถาดภตตรถาด
 หนึ่งแก่บุรุษนั้น”

เสฎฐิ สุททกัตตานิ อาห๑ อาชยาดบทกัตตวาจก “เตน วิเสสณะของ ปุริเสน๑
 อนภิตกัตตานิ สกกา๑ กิริยาบทภาววาจก นศัพท์ ปฏิเสธะใน สกกา มุชา กิริยา-
 วิเสสณะใน ลหุ๑๑ ตุมัตตสัมปทานใน สกกา, ปนศัพท์ วากยารัมภชิตกะ ยทิศัพท์
 ปริกัปตตะ โส วิเสสณะของ ปุริโส๑ สุททกัตตานิ ชีวิสสุติ๑ อาชยาดบทกัตตวาจก
 อลภนโต อัพภันตรกิริยาของ ปุริโส นศัพท์ ปฏิเสธะใน ชีวิสสุติ, โส วิเสสณะของ
 ปุริโส๑ สุททกัตตานิ กโรตุ๑ อาชยาดบทกัตตวาจก ตีณิ วิเสสณะของ สัจจรานิ๑
 อัจจันตสังโยคะใน กโรตุ มม สามีสัมพันธะใน เคเห๑ วิสยาธาระใน กโรตุ ภตี อวุตต-
 กัมมะใน กโรตุ, อห เหตุกัตตานิ ทาเปสสามิ๑ อาชยาดบทเหตุกัตตวาจก ปุคคล

การิตกัมมะใน ทาเปสฺสามิ เอกํ วิเสสฺนะของ ภตฺตปาตี๑ อวฺตตกัมมะใน ทาเปสฺสามิ
อสุส วิเสสฺนะของ ปฺริสฺสุส๑ สัมปทานใน ทาเปสฺสามิ” อิติศัพท์ อากาเรใน อาห ๕

๓๕. ความวาลี ตํ สุตฺวา “เอวํ โหตุ สมฺมาติ สหายกํ วตฺวา ปุตฺตทาร์ ปหาย
“ภตฺตปาตีอตุถาย ตีณิ สํวจฺจรานิ ภตี กริสฺสามีติ เสฏฺฐิสุสฺส เคะหํ ปาวีสิ ๕

ความวาลี (ปุริโส) ตํ (วจน) สุตฺวา “เอวํ (การณ) โหตุ สมฺมาติ สหายกํ วตฺวา ปุตฺตทาร์ ปหาย
“(อห) ภตฺตปาตีอตุถาย ตีณิ สํวจฺจรานิ ภตี กริสฺสามีติ (จินฺเตตฺวา) เสฏฺฐิสุสฺส เคะหํ ปาวีสิ ๕

(ปุริโส) อ.บุรุษ ความวาลี ผู้อยู่ในหมู่บ้านโดยปกติ สุตฺวา ฟังแล้ว ตํ (วจน) ซึ่งคำ
นั้น วตฺวา กล่าวแล้ว สหายกํ กะสหาย อิติ ว่า “สมฺม ณะสหายผู้มีฐานะอันเสมอ
เอวํ (การณ) อ.เหตุอย่างนี้ โหตุ จงยกไว้” อิติ ดังนี้ ปหาย ละแล้ว ปุตฺตทาร์ ซึ่ง
บุตรและภรรยา (จินฺเตตฺวา) คิดแล้ว อิติ ว่า “(อห) อ.เรา กริสฺสามิ จักกระทำ ภตี
ซึ่งการรับจ้าง สํวจฺจรานิ สิ้นปี ท. ตีณิ สาม ภตฺตปาตีอตุถาย เพื่อประโยชน์แก่
ภตฺตปาตี” อิติ ดังนี้ ปาวีสิ ได้เข้าไปแล้ว เคะหํ สู้เรือน เสฏฺฐิสุสฺส ของเศรษฐี ๕

บุรุษผู้เป็นชาวบ้านฟังคำนั้นแล้ว ก็กล่าวกะสหายว่า “ณะสหายผู้มีฐานะอันเสมอ เหตุ
อย่างนี้ จงยกไว้” ละบุตรภรรยา คิดว่า “เราจักทำการรับจ้างสิ้น ๓ ปี เพื่อประโยชน์แก่
ภตฺตปาตี” แล้วได้เข้าไปสู่เรือนของเศรษฐี

ความวาลี วิเสสฺนะของ ปฺริโส๑ สุทฺธกัตฺตานิ ปาวีสิ๑ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก ตํ วิเสสฺนะ
ของ วจน๑ อวฺตตกัมมะใน สุตฺวา๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน วตฺวา “สมฺม อาลปนะ เอวํ
วิเสสฺนะของ การณ๑ สุทฺธกัตฺตานิ โหตุ๑ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก” อิติศัพท์ อากาเรใน
วตฺวา สหายกํ อภิตกัมมะใน วตฺวา๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปหาย ปุตฺตทาร์ อวฺตต-
กัมมะใน ปหาย๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน จินฺเตตฺวา “อห สุทฺธกัตฺตานิ กริสฺสามิ๑ อาชยาต-
บทกัตฺตฺวาจก ภตฺตปาตีอตุถาย สัมปทานใน กริสฺสามิ ตีณิ วิเสสฺนะของ สํวจฺจรานิ๑
อัจจันตสังโยคะใน กริสฺสามิ ภตี อวฺตตกัมมะใน กริสฺสามิ” อิติศัพท์ อากาเรใน
จินฺเตตฺวา๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปาวีสิ เสฏฺฐิสุสฺส สามีสัมพันธะใน เคะห๑ สัมปาปฺถึน-
กัมมะใน ปาวีสิ ๕

๓๖. โส ภดี กโรนโต สพุพกิจจاني สุกกัจจ อกาสิ, เคเห วา อรณเณ วา ทิวา วา รตตี วา กตตพพกมมานิ กตานิ เอว ปณณายีสู ๕

โส (ปุริโส) ภดี กโรนโต สพุพกิจจاني สุกกัจจ อกาสิ, (อตุตนา) เคเห วา อรณเณ วา ทิวา วา รตตี วา กตตพพกมมานิ (เตน ปุริเสน) กตานิ เอว ปณณายีสู ๕

โส (ปุริโส) อ.บุรุษนั้น กโรนโต เมื่อกระทำ ภดี ซึ่งการรับจ้าง อกาสิ ได้กระทำแล้ว สพุพกิจจاني ซึ่งกิจทั้งปวง ท. สุกกัจจ โดยเคารพ, (อตุตนา) กตตพพกมมานิ อ.การงาน อันตน ฟังกระทำ ท. เคเห วา ในเรือนหรือ อรณเณ วา หรือว่าในป่า ทิวา วา ในเวลากลางวันหรือ รตตี วา หรือว่าในเวลากลางคืน (เตน ปุริเสน) กตานิ เอว อันอันบุรุษนั้น กระทำแล้วนั้นเที่ยว ปณณายีสู ปรากฏแล้ว ๕

บุรุษนั้น เมื่อทำการรับจ้าง ได้ทำกิจทั้งปวงทั้งหลายโดยเคารพ, การงานที่ตนพึงทำ ทั้งหลาย ในบ้านหรือในป่า ในเวลากลางวันหรือในเวลากลางคืน อันบุรุษนั้นทำแล้ว ทั้งนั้น ปรากฏแล้ว

โส วิเสสนะของ ปุริโส๑ สุททกัตตาใน อกาสิ๑ อาชยาตบทกัตตวาจก ภดี อวุตต-
กัมมะใน กโรนโต๑ อัพภันตรกิริยาของ ปุริโส สพุพกิจจاني อวุตตกัมมะใน อกาสิ
สุกกัจจ กิริยาวิเสสนะใน อกาสิ, กตตพพกมมานิ สุททกัตตาใน ปณณายีสู๑ อาชยาต-
บทกัตตวาจก อตุตนา อนภิตกัตตาใน กตตพพ- เคเห กดี อรณเณ กดี วิสยาธาระ
ใน กตตพพ- วา สองศัพท์ ปทวิกัปปัตตะเข้ากับ เคเห และ อรณเณ ทิวา กดี รตตี
กดี กาลสัตตมีใน กตตพพ- วา สองศัพท์ ปทวิกัปปัตตะเข้ากับ ทิวา และ รตตี เตน
วิเสสนะของ ปุริเสน๑ อนภิตกัตตาใน กตานิ เอวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ กตานิ๑
วิเสสนะของ กตตพพกมมานิ ๕

๓๗. “ภตตภติโกติ วุตเต, สกลนคเร ปณณายิ ๕

(โส ปุริโส), “ภตตภติโกติ (วจน มหาชเนน) วุตเต, สกลนคเร ปณณายิ ๕

(โส ปุริโส) อ.บุรุษนั้น, (วจน) ครั้นเมื่อคำ อิติ ว่า “ภตตภติโก อ.นายภตตภติกะ”
อิติ ดังนี้ (มหาชเนน) อันมหาชน วุตเต กล่าวแล้ว, ปณณายิ ปรากฏแล้ว สกลนคเร
ในเมืองทั้งสี่ ๕

บุรุษนั้น, เมื่อมหาชนกล่าวว่า “นายภัตตภติกะ” ดังนี้, ก็ปรากฏในเมืองทั้งสิ้น

โส วิเสสณะของ ปุริโสๆ สุทธกัตตานิ ปญญาปิย อาชยาตบทกัตตวาจก, “ภตตภติกโก
ลึงกัตตอะ” อิติศัพท์ สรุปะเน วจเนๆ ลักษณะใน วุตเตๆ ลักษณะกิริยา มหาชเนน
อนภิตกัตตานิ วุตเต, สกลนคเร วิสยาธาระเน ปญญาปิย ฯ

๓๘. อถ สสุ ทิวเสสุ ปริปุณเณสุ ภตตเวยยาวฎิโก “ภตตภติกสสุ สามิ ทิวโส ปริปุณเณ,
ทุกกริ เตน กตติ ตีณิ สัจจรานิ ภตติ กโรนุเตน, เอกมปิ กมมึ น สงโกปิต-
ปุพพุนติ อาห ฯ

อถ สสุ (ภตตภติกสสุ) ทิวเสสุ ปริปุณเณสุ ภตตเวยยาวฎิโก (ปุริโส) “ภตตภติกสสุ สามิ
ทิวโส ปริปุณเณ, ทุกกริ (กมมึ) เตน (ภตตภติกเณ) กตติ ตีณิ สัจจรานิ ภตติ กโรนุเตน,
เอกมปิ กมมึ น (เตน ภตตภติกเณ) สงโกปิตปุพพิ (โหติ)” อิติ อาห ฯ

อถ ครั้งนั้น ทิวเสสุ ครั้งเมื่อวัน ท. สสุ (ภตตภติกสสุ) ของนายภัตตภติกะนั้น
ปริปุณเณสุ เต็มรอบแล้ว, ภตตเวยยาวฎิโก (ปุริโส) อ.บุรุษ ผู้ประกอบแล้วด้วยความ
ความชวนชวายเป็นภัตตร อาห กล่าวแล้ว อิติ ว่า “สามิ ข้าแต่ นาย ทิวโส อ.วัน
ภตตภติกสสุ ของนายภัตตภติกะ ปริปุณเณ เต็มรอบแล้ว, (กมมึ) อ.กรรม ทุกกริ
อันบุคคลกระทำได้โดยยาก เตน (ภตตภติกเณ) อันนายภัตตภติกะนั้น กโรนุเตน
ผู้กระทำอยู่ ภตติ ซึ่งการรับจ้าง สัจจรานิ สิ้นปี ท. ตีณิ สาม กตติ กระทำแล้ว, กมมึ
อ.กรรม เอกมปิ แม้อย่างหนึ่ง (เตน ภตตภติกเณ) สงโกปิตปุพพิ เป็นกรรม อัน
นายภัตตภติกะนั้น ให้กำเริบแล้วในกาลก่อน (โหติ) ย่อมเป็น น หามิได้” อิติ ดังนี้ ฯ

ครั้งนั้น เมื่อวันทั้งหลายของนายภัตตภติกะนั้น เต็มรอบแล้ว, บุรุษผู้ประกอบด้วย
ความชวนชวายเป็นภัตตรกล่าวว่า “ข้าแต่ นาย วันของนายภัตตภติกะ เต็มรอบแล้ว,
กรรมที่บุคคลกระทำได้โดยยาก อันนายภัตตภติกะนั้นผู้ทำการรับจ้างสิ้น ๓ ปี ทำแล้ว,
กรรมแม้อย่างหนึ่ง เป็นกรรมที่นายภัตตภติกะนั้นไม่เคยให้กำเริบแล้ว”

อถ กาลสัตตมี ภตตเวยยาวฎิโก วิเสสณะของ ปุริโสๆ สุทธกัตตานิ อาหๆ อาชยาต-
บทกัตตวาจก สสุ วิเสสณะของ ภตตภติกสสุๆ สามิสัมพันธ์ใน ทิวเสสุๆ ลักษณะ
ใน ปริปุณเณสุๆ ลักษณะกิริยา “สามิ อาลปะนะ ทิวโส สุทธกัตตานิ ปริปุณเณๆ

กิตบทกัตตวจาก ภาตตภตติกสฺสฯ สามีสัมพันธะใน ทิวโส, ทุฏฺกร วิเสสณะของ กมฺมํฯ
 วุตตกัมมะใน กตํฯ กิตบทกัมมวจาก เตน วิเสสณะของ ภาตตภตติเกนฯ อนภิต-
 กัตตาใน กตํ ตีณิ วิเสสณะของ สํวจฺจรานิฯ อัจจันตสังโยคะใน กโรนฺเตน ภาตี อวุตต-
 กัมมะใน กโรนฺเตนฯ วิเสสณะของ ภาตตภตติเกน, อปิตฺทํ อเปกขตตะเข้ากับ เอกํฯ
 วิเสสณะของ กมฺมํฯ สฺุทฺธกัตตาใน โหติฯ อาชยตบทกัตตวจาก นคฺทํ ปรฺุทฺธิเสธนตตะ
 เตน วิเสสณะของ ภาตตภตติเกนฯ อนภิตกัตตาใน สงฺโกปิต- สงฺโกปิตปฺุพฺพํ วิกตีกัตตา
 ใน โหติ” อิติตฺทํ อากาเรใน อาห ฯ

๓๙. อถสฺส เสฏฺฐิ อตฺตโน สายมาสปาตฺราสตุถาย เทว สหสฺसानิ ตสฺส ปาตฺราสตุถาย
 สหสฺสนฺติ ตีณิ สหสฺसानิ ทาเปตฺวา อาห “อชฺช มยฺหํ กตฺตพฺพปฺริหารํ ตสฺเสว
 กโรถาติ; วตฺวา จ ปน จเปตฺวา เอกํ จินฺตามณิ นาม ปิยภริยํ อวเสสชนมฺปิ
 “อชฺช ตเมว ปริวารธาติ วตฺวา สพฺพํ สมฺปตฺตี ตสฺส นียยาเทสิ ฯ

อถ อสฺส (ภาตตเวยฺยาวภฺิกสฺส ปุคฺคล) เสฏฺฐิ “อตฺตโน สายมาสปาตฺราสตุถาย เทว สหสฺसानิ
 ตสฺส (ภาตตภตติกสฺส) ปาตฺราสตุถาย สหสฺสนฺติ ตีณิ สหสฺसानิ ทาเปตฺวา อาห “(ตฺมฺเห) อชฺช
 (ตฺมฺเห) มยฺหํ กตฺตพฺพปฺริหารํ ตสฺส เอว (ภาตตภตติกสฺส) กโรถาติ; (เสฏฺฐิ) วตฺวา จ ปน
 จเปตฺวา เอกํ จินฺตามณิ นาม ปิยภริยํ อวเสสชนมฺปิ “(ตฺมฺเห) อชฺช ตํ เอว (ภาตตภตติก)
 ปริวารธาติ วตฺวา สพฺพํ สมฺปตฺตี ตสฺส (ภาตตภตติกสฺส) นียยาเทสิ ฯ

อถ ครั้งนั้น เสฏฺฐิ อ.เศรชฺฐิ (ปุคฺคล) ยังบุคฺคล ทาเปตฺวา ให้ให้แล้ว สหสฺसानิ
 ซึ่งพันแห่งทรีพฺย ท. ตีณิ สาม อิติ คือ “สหสฺसानิ ซึ่งพันแห่งทรีพฺย ท. เทว
 สอง สายมาสปาตฺราสตุถาย เพื่อประโยชน์แก่อาหารอันบุคฺคลพึงกินในเวลาเย็น
 และอาหารอันบุคฺคลพึงกินในเวลาเช้า อตฺตโน ของตน สหสฺส ซึ่งพันแห่งทรีพฺย
 ปาตฺราสตุถาย เพื่อประโยชน์แก่อาหารอันบุคฺคลพึงกินในเวลาเช้า ตสฺส (ภาตต-
 ภตติกสฺส) ของนายภตตภตติเกนั้น” อสฺส (ภาตตเวยฺยาวภฺิกสฺส) แก่บุรุษผู้ประกอบ
 แล้วด้วยความชวนชวายในภตฺตรนั้น อาห กล่าวแล้ว อิติ ว่า “อชฺช ในวันนี้ (ตฺมฺเห)
 อ.ท่าน ท. กโรถ จงกระทำ (ตฺมฺเห) กตฺตพฺพปฺริหารํ ซึ่งการบริหาร อันท่าน ท.
 พึงกระทำ มยฺหํ แก่เรา ตสฺส เอว (ภาตตภตติกสฺส) แก่นายภตตภตติเกนั้นนั้นเทียว”
 อิติ ดังนี้; จ ปน ก็แล (เสฏฺฐิ) อ.เศรชฺฐิ วตฺวา ครั้นกล่าวแล้ว วตฺวา กล่าวแล้ว

อวเสสชนมปิ แม่กะชนผู้เหลือหลง จเปตวา เว้น ปิยภริยัม ซึ่งภรรยาผู้เป็นที่รัก
จินตามณีนี นาม ชื่อว่าจินตามณีนี เอกัง คนหนึ่ง อิติ ว่า “อชฺช ในวันนี้ (ตุมุเห)
อ.ท่าน ท. ปรีวาเรถ จงแวดล้อมม ตัง เอว (ภตฺตภตฺติกั) ซึ่งนายภักตภตติกะนั้นนั้น
เที่ยว” อิติ ดังนี้ นียยาเทสิ มอบให้แล้ว สมฺปตฺติ ซึ่งสมบัติ สพฺพํ ทั้งปวง ตสฺส
(ภตฺตภตฺติกสฺส) แก่นายภักตภตติกะนั้น ๆ

ครั้งนั้น เศรษฐีจึงบอกคนให้ให้ทรัพย์ ๓,๐๐๐ แก่ผู้ขวนขวายในภักตรนั้น คือ “๒,๐๐๐
เพื่อประโยชน์แก่อาหารเย็นและอาหารเช้าของตน ๑,๐๐๐ เพื่อประโยชน์แก่อาหาร
เช้าของนายภักตภตติกะนั้น” กล่าววว่า “พวกท่านจงทำการบริหารที่พวกท่านพึงทำแก่
เรา แก่นายภักตภตติกะนั้น ในวันนี้”, ก็แลเศรษฐีครั้งนั้นกล่าวแล้ว กล่าวแม่กะชนที่เหลือ
เว้นภรรยาผู้เป็นที่รักชื่อว่าจินตามณีนีคนหนึ่งว่า “พวกท่าน จงแวดล้อมนายภักตภตติกะนั้น
นั้นแหละในวันนี้” มอบสมบัติทั้งปวงแก่นายภักตภตติกะนั้น

อถ กาลสัตตมิมิ เสฏฺฐิ สุกฺกตฺตานิ อาหฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก อสฺส วิเสสณะของ
ภตฺตเวยฺยาววฺภิกสฺสฯ สัมปทานใน ทาเปตวา ปุคฺคัล การิตกัมมะใน ทาเปตวา “อตุตโณ
สายมาสปาตฺราสตุถาย เทว สหสฺसानิ ตสฺส ปาตฺราสตุถาย สหสฺส” สรุปะไน
อิตฺติฯ ศัพฺทํ สรุปะไน ตีณิ สหสฺसानิ ตีณิ วิเสสณะของ สหสฺसानิฯ อวุตตกัมมะ
ใน ทาเปตวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาห “ตุมุเห สุกฺกตฺตานิ กโรถฯ อาชยาตบท
กัตฺตฺวาจก อชฺช กาลสัตตมิมิใน กโรถ ตุมฺเหหิ อนภินิหิตกัตฺตานิ กตฺตพฺพ- มยฺหํ
สัมปทานใน กตฺตพฺพ- กตฺตพฺพปฺริหาริ อวุตตกัมมะใน กโรถ เอวศัพฺทํ อวชารณะ
เข้ากับ ตสฺสฯ วิเสสณะของ ภตฺตภตฺติกสฺสฯ สัมปทานใน กโรถ” อิติศัพฺทํ อาการะใน
อาห; จ ปน นิปาตสมฺมุหะ เสฏฺฐิ สุกฺกตฺตานิ นียยาเทสิฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก
วตฺวา ลักขณัตถะ จเปตวา กิริยาวิเสสณะใน วตฺวา เอกัง วิเสสณะของ ปิยภริยัม นามศัพฺทํ
สัณฺญาไซตตะเข้ากับ จินตามณีนีฯ วิเสสณะของ ปิยภริยัมฯ อวุตตกัมมะใน จเปตวา
อปีศัพฺทํ อเปกขัตถะเข้ากับ อวเสสชนนํฯ อภินิหิตกัมมะใน วตฺวา “ตุมุเห สุกฺกตฺตานิ
ปรีวาเรถฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก อชฺช กาลสัตตมิมิใน ปรีวาเรถ เอวศัพฺทํ อวชารณะ
เข้ากับ ตํฯ วิเสสณะของ ภตฺตภตฺติกัฯ อวุตตกัมมะใน ปรีวาเรถ” อิติศัพฺทํ อาการะใน
วตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน นียยาเทสิ สพฺพํ วิเสสณะของ สมฺปตฺติฯ อวุตตกัมมะใน
นียยาเทสิ ตสฺส วิเสสณะของ ภตฺตภตฺติกสฺสฯ สัมปทานใน นียยาเทสิ ฯ

๔๐. โส เสฏฺฐิโน นหาโนทเกน ตตฺถ เอว โภฏฺจเก ตสฺมี ผลเก นิสฺสิโน นหาตุวา ตสฺเสว นีวาสนสาฎฺเเก นีวาเสตุวา ตสฺเสว ปลฺลงฺเก นิสฺสิทิ ฯ

โส (ภตฺตภตฺติโก) เสฏฺฐิโน นหาโนทเกน ตตฺถ เอว โภฏฺจเก ตสฺมี ผลเก นิสฺสิโน นหาตุวา ตสฺส เอว (เสฏฺฐิโน) นีวาสนสาฎฺเเก นีวาเสตุวา ตสฺส เอว (เสฏฺฐิโน) ปลฺลงฺเก นิสฺสิทิ ฯ

โส (ภตฺตภตฺติโก) อ.นายภตฺตภตฺติเกนั้ นิสฺสิโน นั้แล้ว ตสฺมี ผลเก บนแผ่นกระดาน นั้ ตตฺถ เอว โภฏฺจเก ที่ซั้มนั้ นั้เทียว นหาตุวา อาบแล้ว นหาโนทเกน ด้วย น้ำเป็นเครื่องอาบน้ำ เสฏฺฐิโน ของเศรษฐี นีวาเสตุวา นุ้แล้ว นีวาสนสาฎฺเเก ซึ่งผ้าสาฎกเป็นเครื่องนุ้ ท. ตสฺส เอว (เสฏฺฐิโน) ของเศรษฐีนั้นนั้เทียว นิสฺสิทิ นั้แล้ว ปลฺลงฺเก บนบัลลังก์ ตสฺส เอว (เสฏฺฐิโน) ของเศรษฐีนั้นนั้เทียว ฯ

นายภตฺตภตฺติเกนั้ นั้บนแผ่นกระดานนั้น ที่ซั้มนั้ นั้แหละ อาบด้วยน้ำอาบของ เศรษฐี นุ้ผ้าสาฎกเป็นเครื่องนุ้ทั้งหลายของเศรษฐีนั้นนั้แหละ นั้แล้วบนบัลลังก์ ของเศรษฐีนั้นนั้แหละ

โส วิเสสนะของ ภตฺตภตฺติโกๆ สุกทกั้ตตาใน นิสฺสิทิๆ อาชยาตบทกั้ตตุวาจก เสฏฺฐิโน สามีสัมพันธะใน นหาโนทเกนๆ ภาระใน นหาตุวา เอวคั้พท์ อวชารณะเข้ากั้บ ตตฺถๆ วิเสสนะของ โภฏฺจเกๆ วิสยาชาระใน ผลเก ตสฺมี วิเสสนะของ ผลเกๆ อุปสิเลสิกาชาระ ใน นิสฺสิโนๆ วิเสสนะของ ภตฺตภตฺติโก นหาตุวา ปุพพกาลกิริยาใน นีวาเสตุวา เอวคั้พท์ อวชารณะเข้ากั้บ ตสฺสๆ วิเสสนะของ เสฏฺฐิโนๆ สามีสัมพันธะใน นีวาสน-สาฎฺเเกๆ อวตตกั้มมะใน นีวาเสตุวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน นิสฺสิทิ เอวคั้พท์ อวชารณะ เข้ากั้บ ตสฺสๆ วิเสสนะของ เสฏฺฐิโนๆ สามีสัมพันธะใน ปลฺลงฺเกๆ อุปสิเลสิกาชาระใน นิสฺสิทิ ฯ

๔๑. เสฏฺฐิปี นคร เภริญจาราเปสิ “ภตฺตภตฺติโก คนฺธเสฏฺฐิสฺส เคะเห ตีณิ สั้วจจฺรานิ ภตฺติ กตุวา ภตฺตปาตี ลภิ, ตสฺส ภูณฺชนสมฺปตฺตี โอลิเกนฺตุติ ฯ

เสฏฺฐิปี นคร เภรี จาราเปสิ “ภตฺตภตฺติโก คนฺธเสฏฺฐิสฺส เคะเห ตีณิ สั้วจจฺรานิ ภตฺติ กตุวา ภตฺตปาตี ลภิ, (ชนา) ตสฺส (ภตฺตภตฺติกสฺส) ภูณฺชนสมฺปตฺตี โอลิเกนฺตุติ (ฉาปนเหตุกั้) ฯ

เสฏฺฐิปี แม้ อ.เศรษฐี เภรี ยังกลอง จาราเปสิ ให้เทียวไปแล้ว นคร ในเมือง

(ฃาปนเหตุกั) มีอันให้รู้- อิติ ว่า “ภตตภตติโก อ.นายภตตภตติกะ กตฺวา กระทำแล้ว ภตติ ซึ่งการรับจ้าง สัวจจรรานิ ลัันปี ท. ตีณิ สาม เคเห ในเรือณ คนุเสฏฐิจิสฺส ของเศรษฐีซึ่งว่าคัันระ ลภิ ได้แล้ว ภตตปาตี ซึ่งถาดแห่งภัตฺร, (ชนา) อ.ชน ท. โอโลเกนตุ จงแลดู ภุณฺชนสมฺปตฺตี ซึ่งสมบัตติแห่งการบริโภค ตสฺส (ภตตภตติกสฺส) ของนายภตตภตติกะนั้น” อิติ ดังนี้ -เป็นเหตุ ๫

แม้เศรษฐีให้ยังกลองเที่ยวไปในเมืองมีอันให้รู้ว่า “นายภตตภตติกะ ทำการรับจ้างลััน ๓ ปี ในเรือณของคัันธเศรษฐี ได้ถาดภัตฺร, พวกชนจงแลดูสมบัตติแห่งการบริโภคของนายภตตภตติกะนั้นเถิด”

อปีศัพท์ อเปกขัตถะเข้ากับ เสฏฐีจึ เหตุกัตตทาใน จาราเปสิจึ อาชยาตบทเหตุ- กัตตฺวาจก นคเร วิสยาธาระใน จาราเปสิ เภรี การิตกั้มมะใน จาราเปสิ “ภตตภตติโก สุทธกัตตทาใน ลภิจึ อาชยาตบทกัตตฺวาจก คนุเสฏฐิจิสฺส สามีสัมพันธะใน เคเหจึ วิสยาธาระใน กตฺวา ตีณิ วิเสสนะของ สัวจจรรานิจึ อัจจันตสังโยคะใน กตฺวา ภตติ อวุตตกั้มมะใน กตฺวาจึ ปุพพกาลกิริยาใน ลภิ ภตตปาตี อวุตตกั้มมะใน ลภิ, ชนา สุทธกัตตทาใน โอโลเกนตุจึ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ตสฺส วิเสสนะของ ภตตภตติกสฺสจึ สามีสัมพันธะใน ภุณฺชนสมฺปตฺตีจึ อวุตตกั้มมะใน โอโลเกนตุ” อิติศัพท์ สรุปะใน ฃาปนเหตุกัจึ กิริยาวิเสสนะใน จาราเปสิ ๫

๔๒. มหาชน มญฺจาติมญฺจํ อภิริหิตฺวา ปสฺสตี ๫

มหาชน อ.มหาชน อภิริหิตฺวา ขึ้นเฉพาะแล้ว มญฺจาติมญฺจํ สู้เต็ยงและเต็ยงชัอน ปสฺสตี ย่อมดู ๫

มหาชนขึ้นสู้เต็ยงและเต็ยงชัอน ย่อมดู

มหาชน สุทธกัตตทาใน ปสฺสตีจึ อาชยาตบทกัตตฺวาจก มญฺจาติมญฺจํ สัมปาปุณียกั้มมะ ใน อภิริหิตฺวาจึ ปุพพกาลกิริยาใน ปสฺสตี ๫

๔๓. คามวาสิสฺส โอโลกิโตโลกิตญฺจานั กมฺปนากการปฺปตฺตํ อโหสิ ๫

คามวาสิสฺส (ปฺริสฺส) โอโลกิโตโลกิตญฺจานั กมฺปนากการปฺปตฺตํ อโหสิ ๫

คามวาสีสสุ (ปริสสสุ) โอลิกโตโลกิตฎุจัน อ.ที่ อันบุรุษ ผู้อยู่ในหมู่บ้านโดยปกติ
ทั้งแลดูแล้วทั้งแลดูแล้ว กมฺปนากการปฺตตํ เป็นที่อันถึงแล้วซึ่งอาการคืออันไหว
อโหสิ ได้เป็นแล้ว ฯ

สถานที่ที่บุรุษผู้เป็นชาวบ้านทั้งแลดูแล้วทั้งแลดูแล้ว ได้ถึงอาการคืออันไหว

โอลิกโตโลกิตฎุจัน สุททกัตตาใน อโหสิฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก คามวาสีสสุ
วิเสสนะของ ปริสสสุฯ จัฎฐือนภิตกัตตาใน โอลิกโตโลกิต- กมฺปนากการปฺตตํ
วิกตีกัตตาใน อโหสิ ฯ

๔๔. นาฎกา ตํ ปริวารेतฺวา อฎุจัสสุ ฯ

นาฎกา ตํ (ภตฺตภตฺติกํ) ปริวารेतฺวา อฎุจัสสุ ฯ

นาฎกา อ.นัภพอน ท. ปริวารेतฺวา อฎุจัสสุ ได้ยึนแวดลัอมแล้ว ตํ (ภตฺตภตฺติกํ)
ซึ่งนายภตฺตภตฺติกะนั้นัน ฯ

พวคนัภพอนได้ยึนแวดลัอมนายภตฺตภตฺติกะนั้นัน

นาฎกา สุททกัตตาใน อฎุจัสสุฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก ตํ วิเสสนะของ ภตฺตภตฺติกัฯ
อวุตตกัมมะใน ปริวารेतฺวาฯ สมานกาลกิริยาใน อฎุจัสสุ ฯ

๔๕. ตสฺส ปุโรโต ภตฺตปาตี วฑฺฒเตตฺวา จปยีสฺสุ ฯ

(สุทา) ตสฺส (ภตฺตภตฺติกสฺส) ปุโรโต ภตฺตปาตี วฑฺฒเตตฺวา จปยีสฺสุ ฯ

(สุทา) อ.พอครว ท. วฑฺฒเตตฺวา ยกแล้ว ภตฺตปาตี ซึ่งถาดแห่งภตฺตร จปยีสฺสุ วางไว้
แล้ว ปุโรโต ในที่ข้างหน้า ตสฺส (ภตฺตภตฺติกสฺส) ของนายภตฺตภตฺติกะนั้นัน ฯ

พอครวทั้งหลาย ยกถาดภตฺตรวางไว้ในที่ข้างหน้าของนายภตฺตภตฺติกะนั้นัน

สุทา สุททกัตตาใน จปยีสฺสุฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก ตสฺส วิเสสนะของ ภตฺตภตฺติกสฺสุฯ
สามีสัมพันธะใน ปุโรโตฯ วิสยาธาระใน วฑฺฒเตตฺวา ภตฺตปาตี อวุตตกัมมะใน
วฑฺฒเตตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน จปยีสฺสุ ฯ

๔๖. อถสูส หตถโรจนเวลาย คณฐมาทเน เอโก ปจเจกพุทฺโธ สตุตเม ทิวเส สมาปตฺติโต
วฺภูจาย “กตถ นุ โข อชฺช ภิกฺขวาทถาย คจฺฉามิตี อุปชาเรนฺโต ฆตฺตภตฺติกั
อทฺทส ๕

อถ อสูส (ฆตฺตภตฺติกสูส) หตถโรจนเวลาย คณฐมาทเน เอโก ปจเจกพุทฺโธ สตุตเม ทิวเส
สมาปตฺติโต วฺภูจาย “(อห) กตถ (จانه) นุ โข อชฺช ภิกฺขวาทถาย คจฺฉามิตี อุปชาเรนฺโต
ฆตฺตภตฺติกั อทฺทส ๕

อถ ครั้งนั้น ปจเจกพุทฺโธ อ.พระปัจเจกพุทธเจ้า เอโก รูปหนึ่ง คณฐมาทเน ที่ภูเข
ชื่อว่าคณฐมาทเน วฺภูจาย ออกแล้ว สมาปตฺติโต จากสมาบัติ ทิวเส ในวัน สตุตเม
ที่เจ็ด หตถโรจนเวลาย ในเวลาเป็นที่ล้างซึ่งมีอ อสูส (ฆตฺตภตฺติกสูส) ของนาย
ฆตฺตภตฺติกะนั้น อุปชาเรนฺโต ใครครวญอยู่ อิติ ว่า “(อห) อ.เรา คจฺฉามิ จะไป
ภิกฺขวาทถาย เพื่อประโยชน์แก่การเที่ยวไปเพื่ออภิกษา อชฺช ในวันนี้ กตถ (จانه)
นุ โข ในที่ไหนหนอแล” อิติ ดังนี้ อทฺทส ได้เห็นแล้ว ฆตฺตภตฺติกั ซึ่งนายฆตฺตภตฺติกะ ๕

ครั้งนั้น พระปัจเจกพุทธเจ้ารูปหนึ่ง ที่ภูเขาคณฐมาทเน ออกแล้วจากสมาบัติในวันที่ ๗
ในเวลาเป็นที่ล้างมือของนายฆตฺตภตฺติกะนั้น ใครครวญอยู่ว่า “เราจะไปเพื่อประโยชน์
แก่การเที่ยวไปเพื่ออภิกษาในวันนี้ ในที่ไหนหนอแล” ดังนี้ ได้เห็นนายฆตฺตภตฺติกะ

อถ กาลสัตฺตมี เอโก วิเสสนะของ ปจเจกพุทฺโธ ๕ สุตฺรกัตฺตานิ อทฺทส ๕ อาชยาต-
บทกัตฺตวาทจก อสูส วิเสสนะของ ฆตฺตภตฺติกสูส ๕ สามีสัมพันธะใน หตถโรจนเวลาย ๕
กาลสัตฺตมีใน วฺภูจาย คณฐมาทเน วิสยาระใน ปจเจกพุทฺโธ สตุตเม วิเสสนะของ
ทิวเส ๕ กาลสัตฺตมีใน วฺภูจาย สมาปตฺติโต อปาทานใน วฺภูจาย ๕ ปุพพกาลกิริยา
ใน อุปชาเรนฺโต “อห สุตฺรกัตฺตานิ คจฺฉามิ ๕ อาชยาตบอทกัตฺตวาทจก กตถ วิเสสนะ
ของ จانه ๕ วิสยาระใน คจฺฉามิ นุคัพฺพ ปุจฉนัตถะ โขคัพฺพ วจนาลังการะ อชฺช
กาลสัตฺตมีใน คจฺฉามิ ภิกฺขวาทถายสัมปทานใน คจฺฉามิ” อิติคัพฺพ อาการะใน
อุปชาเรนฺโต ๕ อัปกันทรกิริยาของ ปจเจกพุทฺโธ ฆตฺตภตฺติกั อวุตตกัมมะใน อทฺทส ๕

๔๗. อถ โส “อัยฺย ดีณิ สัวจฺฉรานิ ฆตฺติ กตฺวา ฆตฺตปาตี ลภิ, อตฺถิ นุ โข เอตสูส
สทฺธา นตฺถิตฺติ อุปชาเรนฺโต “อตฺถิตฺติ ฆตฺวา “สทฺธาปิ เอกจฺเจ สงฺคหฺ กาทุ น

สกุโกนุติ, สกุขิสฺสติ นุ โข เม สงฺคหํ กาทุนุติ จินฺเตตฺวา [อถ นฺ] “สกุขิสฺสติ เจว มม จ สงฺคหการณํ นิสฺสาย มหาสมฺปตฺติํ ลภิสฺสตีติ ฅตฺวา จีวรํ ปารุปีตฺวา ปตฺตมาทาย เวหาสํ อพฺภุคฺคณฺตฺวา ปริสนฺตเรณ คณฺตฺวา ตสฺส ปฺรโต จิตฺเมว อตฺตทานํ ทสฺเสสิ ๕

อถ โส (ปจฺเจกพฺพุโ) “อຍ (ภตฺตภทฺติโก) ติณิ สํวจฺจราณี ภทฺติ กตฺวา ภตฺตปาตี ลภิ, อตฺถิ นุ โข เอตฺสฺส (ภตฺตภทฺติกสฺส) สทฺธา (อุทาทุ เอตฺสฺส ภตฺตภทฺติกสฺส สทฺธา) นตฺถิติ อฺุปราราเณโต “(เอตฺสฺส ภตฺตภทฺติกสฺส สทฺธา) อตฺถิติ ฅตฺวา “สทฺธาปี เอกจฺเจ (ปฺุคฺคลา) สงฺคหํ กาทฺุ น สกุโกนุติ, (เอโส ภตฺตภทฺติโก) สกุขิสฺสติ นุ โข เม สงฺคหํ กาทุนุติ จินฺเตตฺวา [อถ นฺ] “(เอโส ภตฺตภทฺติโก) สกุขิสฺสติ เจว มม จ สงฺคหการณํ นิสฺสาย มหาสมฺปตฺติํ ลภิสฺสตีติ ฅตฺวา จีวรํ ปารุปีตฺวา ปตฺตํ อาทาย เวหาสํ อพฺภุคฺคณฺตฺวา ปริสนฺตเรณ คณฺตฺวา ตสฺส (ภตฺตภทฺติกสฺส) ปฺรโต จิตฺ เหว อตฺตทานํ ทสฺเสสิ ๕

อถ ครั้งนั้น โส (ปจฺเจกพฺพุโ) อ.พระปัจเจกพฺพุทฺธเจ้านั้น อฺุปราราเณโต ไคร่ครวญ อยู่ อิติ ว่า “อຍ (ภตฺตภทฺติโก) อ.นายภตฺตภทฺติกะนั้นี้ กตฺวา กระทำแล้ว ภทฺติ ซึ่ง การรับจ้าง สํวจฺจราณี ลินฺปี ท. ติณิ สาม ลภิ ได้แล้ว ภตฺตปาตี ซึ่งภทฺติแห่งภทฺตร, สทฺธา อ.ศรัทฺธา เอตฺสฺส (ภตฺตภทฺติกสฺส) ของนายภตฺตภทฺติกะนั้นั้น อตฺถิ นุ โข มีอยู่ หรือหนอแล (อุทาทุ) หรือว่า (สทฺธา) อ.ศรัทฺธา (เอตฺสฺส ภตฺตภทฺติกสฺส) ของนาย ภตฺตภทฺติกะนั้นั้น นตฺถิ ย่อมไม่มี” อิติ ดังนี้ ฅตฺวา รู้แล้ว อิติ ว่า “(สทฺธา) อ.ศรัทฺธา (เอตฺสฺส ภตฺตภทฺติกสฺส) ของนายภตฺตภทฺติกะนั้นั้น อตฺถิ มีอยู่ อิติ ดังนี้ จินฺเตตฺวา คิดแล้ว อิติ ว่า “เอกจฺเจ (ปฺุคฺคลา) อ.บุคคล ท. บางพวก สทฺธาปี แม้มีศรัทฺธา น สกุโกนุติ ย่อมไม่อาจ กาทฺุ เพื่ออันกระทำ สงฺคหํ ซึ่งการสงฺเคราะห์, (เอโส ภตฺตภทฺติโก) อ.นายภตฺตภทฺติกะนั้นั้น สกุขิสฺสติ นุ โข จักอาจหรือหนอแล กาทฺุ เพื่อ อันกระทำ สงฺคหํ ซึ่งการสงฺเคราะห์ เม แก่เรา” อิติ ดังนี้ ฅตฺวา รู้แล้ว อิติ ว่า “(เอโส ภตฺตภทฺติโก) อ.นายภตฺตภทฺติกะนั้นั้น สกุขิสฺสติ เจว จักอาจด้วยนั้นเทียว ลภิสฺสติ จักได้ มหาสมฺปตฺติ ซึ่งสมบัติอันใหญ่ นิสฺสาย เพราะอาศัย สงฺคหการณํ ซึ่งเหตุแห่งการสงฺเคราะห์ มม ซึ่งเรา จ ด้วย” อิติ ดังนี้ ปารุปีตฺวา ห่มแล้ว จีวร ซึ่งจีวร อาทาย ถือเอาแล้ว ปตฺตํ ซึ่งบาตร อพฺภุคฺคณฺตฺวา เหาะขึ้นแล้ว เวหาสํ สู่อากาศ คณฺตฺวา ไปแล้ว ปริสนฺตเรณ โดยระหว่างแห่งบริษัท ทสฺเสสิ แสดงแล้ว

อดุดานห์ ซึ่งตน จิตต์ เหว ผู้ยืนแล้วนั้นเทียว ปุโรโตในที่ข้างหน้า ตสุส (ภตตภติกสุส) ของนายภตตภติกะนั้น ๆ

ครั้งนั้น พระปัจเจกพุทธเจ้านั้น ไคร่ครวญอยู่ว่า “นายภตตภติกะนี้ ทำการรับจ้างสิ้น ๓ ปี ได้ถาดภัต, ศรัทธาของนายภตตภติกะนั้น มีอยู่หรือหนอแล หรือว่าศรัทธาของนายภตตภติกะนั้น ไม่มี” รู้แล้วว่า “ศรัทธาของนายภตตภติกะนั้น มีอยู่” คิดแล้วว่า “บุคคลทั้งหลายบางพวกแม้มีศรัทธา ย่อมไม่อาจเพื่อจะทำการสงเคราะห์, นายภตตภติกะนั้น จักอาจเพื่อจะทำการสงเคราะห์แก่เราหรือหนอแล” รู้แล้วว่า “นายภตตภติกะนั้น จักอาจด้วยนั้นเทียว จักได้สมบัติใหญ่ เพราะอาศัยเหตุแห่งการสงเคราะห์ซึ่งเราด้วย” ดังนี้ ห่มจีวร ถือเอาบาตร เหาะขึ้นไปสู่อากาศ ไปโดยระหว่างบริษัท แสดงตนผู้ยืนแล้ว ณ ที่ข้างหน้าของนายภตตภติกะนั้นนั้นแหละ

อถ กาลสัตตมี โส วิเสสนะของ ปจฺเจกพุทฺโธฯ สุทฺธกัตฺตานิ ทสฺเสสิฯ อาชยาตบทกัตฺตวาจก “อัย วิเสสนะของ ภตตภติกโกฯ สุทฺธกัตฺตานิ ลภีฯ อาชยาตบทกัตฺตวาจก ดีณิ วิเสสนะของ สัจจฉรานิฯ อัจจันตสังโยคเณใน กตฺวา ภดี อวุตตกัมมะใน กตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ลภี ภตตปาตี อวุตตกัมมะใน ลภี, สทฺธา สุทฺธกัตฺตานิ อตฺถิฯ อาชยาตบทกัตฺตวาจก นุคฺคัพพํ สังกัปปัตถะ โชคฺคัพพํ วจนาลังการะ เอตฺตสุ วิเสสนะของ ภตตภติกสุสฯ สามีสัมพันธะใน สทฺธา อุทฺทาหุ ปุจฺจันตถะ สทฺธา สุทฺธกัตฺตานิ นตฺถิฯ กิริยาตบทกัตฺตวาจก เอตฺตสุ วิเสสนะของ ภตตภติกสุสฯ สามีสัมพันธะใน สทฺธา” อิติคฺคัพพํ อาการะใน อุปฺชาเรนฺโตฯ อัมภันตฺรกิริยาของ ปจฺเจกพุทฺโธ “สทฺธา สุทฺธกัตฺตานิ อตฺถิฯ อาชยาตบทกัตฺตวาจก เอตฺตสุ วิเสสนะของ ภตตภติกสุสฯ สามีสัมพันธะใน สทฺธา” อิติคฺคัพพํ อาการะใน ฃตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน จินฺเตตฺวา “อปิ-คฺคัพพํ อเปกขัตถะเข้ากับ สทฺธาฯ กิตฺติ เอกจฺเจ กิตฺติ วิเสสนะของ ปุคฺคฉลาฯ สุทฺธกัตฺตานิ สกฺโกนฺธุติฯ อาชยาตบทกัตฺตวาจก สงฺคหํ อวุตตกัมมะใน กาคฺตุฯ ตุมฺมัตถสัมปทานใน สกฺโกนฺธุติ นคฺคัพพํ ปฏฺฐิเสธะใน สกฺโกนฺธุติ, เอโส วิเสสนะของ ภตตภติกโกฯ สุทฺธกัตฺตานิ สกฺขิสฺสติฯ อาชยาตบทกัตฺตวาจก นุคฺคัพพํ สังกัปปัตถะ โชคฺคัพพํ วจนาลังการะ เม สัมปทานใน กาคฺตุ สงฺคหํ อวุตตกัมมะใน กาคฺตุฯ ตุมฺมัตถสัมปทานใน สกฺขิสฺสติ” อิติคฺคัพพํ อาการะใน จินฺเตตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ฃตฺวา “เอโส วิเสสนะของ ภตตภติกโกฯ สุทฺธกัตฺตานิ สกฺขิสฺสติ และ ลภีสฺสติ สกฺขิสฺสติ กิตฺติ ลภีสฺสติ กิตฺติ

อาชยาตบทกัตตฺวาจก มม จัฏฐิอฺวตฺตกัมมะใน สงฺคหการณฺญ อวตฺตกัมมะใน นิสฺสายจฺ
 เหตุโน ลภิสฺสตี มหาสมฺปตฺตี อวตฺตกัมมะใน ลภิสฺสตี เอวคฺคัพทฺ อวชารณะเข้ากัปป จจฺ
 สองคฺคัพทฺ ปทสมฺมจยฺตถะเข้ากัปป สกฺขิสฺสตี และ มม สงฺคหการณฺญ นิสฺสาย มหาสมฺปตฺตี
 ลภิสฺสตี” อิติคฺคัพทฺ อาการะโน ฉตฺวาจฺ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปารุปีตฺวา จิวฺร อวตฺตกัมมะ
 ใน ปารุปีตฺวาจฺ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาทาย ปตฺตํ อวตฺตกัมมะใน อาทายจฺ สมาน-
 กาลกิริยาใน อพฺภุคฺคณตฺวา เวหาสิ สัมปาปฺตฺนียกัมมะใน อพฺภุคฺคณตฺวาจฺ ปุพฺพกาล-
 กิริยาใน คณตฺวา ปริสนฺตเรณ ตติยาวิเสสนะใน คณตฺวาจฺ ปุพฺพกาลกิริยาใน ทสฺเสสิ
 ตสฺส วิเสสนะของ ภตฺตภทฺติกสฺสจฺ สามีสัมพันธะใน ปุโรโตจฺ วิชยาชาระโน จิตฺ เอวคฺคัพทฺ
 อวชารณะเข้ากัปป จิตฺจฺ วิเสสนะของ อตฺตทานฺจฺ อวตฺตกัมมะใน ทสฺเสสิ ฯ

๔๘. โส ปจฺเจกพฺพุทฺธิ ทิสฺวา จินฺตฺสิ “อหํ ปุพฺเพ อทินฺนภาเวณ เอกิสฺสา ภตฺตปาติยา
 อตฺถาย ตีณิ สํวจฺจรานิ ปฺรเคเห ภตี อกาสิ, อิทานิ เม อิทํ ภตฺตํ เอกเรตฺติณฺ-
 ทิวํ รกฺขเยยฺย, สเจ ปน ตํ อยฺยสฺส ทสฺสามิ; อเนกานิ กปฺปโกฏฺฐิสฺสทฺธานิ รกฺขิสฺสตี,
 อยฺยสฺเสว นํ ทสฺสามีติ ฯ

โส (ภตฺตภทฺติโก) ปจฺเจกพฺพุทฺธิ ทิสฺวา จินฺตฺสิ “อหํ (ตสฺส ทานสฺส มยา) ปุพฺเพ อทินฺนภาเวณ
 เอกิสฺสา ภตฺตปาติยา อตฺถาย ตีณิ สํวจฺจรานิ ปฺรเคเห ภตี อกาสิ, อิทานิ เม อิทํ ภตฺตํ
 เอกเรตฺติณฺทิวํ รกฺขเยยฺย, (อหํ) สเจ ปน ตํ (ภตฺตํ) อยฺยสฺส ทสฺสามิ; (ตํ ทานํ) อเนกานิ
 กปฺปโกฏฺฐิสฺสทฺธานิ รกฺขิสฺสตี, (อหํ) อยฺยสฺส เอว นํ (ภตฺตํ) ทสฺสามีติ ฯ

โส (ภตฺตภทฺติโก) อ.นายภตฺตภทฺติเกนํ ทิสฺวา เห็นแล้ว ปจฺเจกพฺพุทฺธิ ซึ่งพระปัจเจก-
 พุทฺธเจ้า จินฺตฺสิ คิดแล้ว อิติ ว่า “อหํ อ.เรา อกาสิ ได้กระทำแล้ว ภตี ซึ่งการ
 รับจ้าง ปฺรเคเห ในเรือนของบุคคลอื่น สํวจฺจรานิ สันปี ท. ตีณิ สาม อตฺถาย
 เพื่อประโยชน์ ภตฺตปาติยา แก่เถาตแห่งภตฺตร เอกิสฺสา เถาตหนึ่ง (ตสฺส ทานสฺส
 มยา) ปุพฺเพ อทินฺนภาเวณ เพราะความที่ แห่งทานนั้น เป็นของอันเรา ไม่ให้แล้ว
 ในกาลก่อน, อิทานิ ในกาลนี้ อิทํ ภตฺตํ อ.ภตฺตรนี้ เม ของเรา รกฺขเยยฺย พึงรักษา
 เอกเรตฺติณฺทิวํ สันคินและวันหนึ่ง, ปน แต่ว่า สเจ ถ้าว่า (อหํ) อ.เรา ทสฺสามิ
 จักถวาย ตํ (ภตฺตํ) ซึ่งภตฺตรนั้น อยฺยสฺส แก่พระคุณเจ้าไซรั, (ตํ ทานํ) อ.ทาน
 นั้น รกฺขิสฺสตี จักรักษา กปฺปโกฏฺฐิสฺสทฺธานิ สันพันแห่งโกฏฺฐิแห่งกัปปี ท. อเนกานิ

มิใช่หนึ่ง, (อห) อ.เรา ทสุสามิ จักถวาย น้ (ภตต์) ซึ่งภตตรนั้น อยยสุส เอเว แก่พระคุณเจ้านั้นเทียว” อิติ ดังนี้ ฯ

นายภตตภตติกะนั้น เห็นพระปัจเจกพุทธเจ้า คิดว่า “เราได้ทำการรับจ้างในเรือนของผู้อื่น สิ้น ๓ ปี เพื่อประโยชน์แก่ภตตภตตรหนึ่งภตต เพราะความที่ทานนั้นเป็นของอันเราไม่ให้แล้วในกาลก่อน, ในกาลนี้ ภตตรนี้ของเรา พึงรักษาสิ้นคืนและวันหนึ่ง, แต่ถ้าเราจักถวายภตตรนั้นแก่พระคุณเจ้าไซ้, ทานนั้น จักรักษาสิ้นหลายพันโกฏิก็ปปี, เราจักถวายภตตรนั้นแก่พระคุณเจ้านั้นแหละ”

โส วิเสสณะของ ภตตภตติโกๆ สุทธกัตตาใน จินฺเตสิๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ปจฺเจก- พุทฺธๆ อวุตตกัมมะใน ทิสฺวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน จินฺเตสิ “อหฺ สุทธกัตตาใน อกาสิๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ตสฺส วิเสสณะของ ทานสฺสๆ ภาวาทิสัมพันธะใน อทินฺนภาเวน มยา อนภิตกัตตาใน อทินฺน- ปุพฺเพ กาลสัตตมีใน อทินฺนภาเวนๆ เหตุใน อกาสิ เอภิสฺสา วิเสสณะของ ภตตปาติยาๆ สัมปทานใน อตฺถายๆ สัมปทานใน อกาสิ ติณฺ วิเสสณะของ สัจจจฺรานิๆ อัจจันตสังโยคะใน อกาสิ ปรเคเห วิสยาธาระใน อกาสิ ภตฺติ อวุตตกัมมะใน อกาสิ, อิทานิ กาลสัตตมีใน รุกฺเขยฺย อิทํ วิเสสณะของ ภตตๆ สุทธกัตตาใน รุกฺเขยฺยๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก เม สามิสัมพันธะใน ภตต เอกรตฺติทิวํ อัจจันตสังโยคะใน รุกฺเขยฺย, ปนศัพฺทํ วิเสสโชนทกะ สเจศฺพํ ปรักปัดถะ อหฺ สุทธกัตตาใน ทสฺสามิๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ตํ วิเสสณะของ ภตตๆ อวุตต- กัมมะใน ทสฺสามิ อยฺยสุส สัมปทานใน ทสฺสามิ, ตํ วิเสสณะของ ทานๆ สุทธกัตตา ใน รุกฺขิสฺสติๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อนเภานิ วิเสสณะของ กปฺปโกฏิสทฺสฺทานิๆ อัจจันตสังโยคะใน รุกฺขิสฺสติ, อหฺ สุทธกัตตาใน ทสฺสามิๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก เอวศัพฺทํ อวธาธนะเข้ากับ อยฺยสุสๆ สัมปทานใน ทสฺสามิ น้ วิเสสณะของ ภตตๆ อวุตตกัมมะใน ทสฺสามิ” อิติศัพฺทํ อากาธะใน จินฺเตสิ ฯ

๔๙. โส ติณฺ สัจจจฺรานิ ภตฺติ กตฺวา ลทฺฐภตตปาติโต เอภิปิณฺฑมฺปิ มุขะ อฏฺฐเปตฺตวาว ตณฺหํ วิโนเทตฺวา สยเมว ปาตี อุกฺขิปิตฺวา ปจฺเจกพุทฺธสฺส สนฺตีกิ คณฺตฺวา ปาตี อณฺณสุส หตฺถะ ทตฺวา ปณฺจปติฏฺฐิจิเตน วนฺทิตฺวา ปาตี วามหตฺถเณน คเหตุวา ทกฺขิณฺหตฺถเณน ตสฺส ปตฺเต ภตตํ อากิริ ฯ

โส (ภตตภตติโก อตตนา) ตีณิ สัจจรานิ ภตติ กตวา ลหุภตตปาติโต เอกปิณฺทมปิ มุเข อฏฺฐเปตฺตวาว ตณฺหํ วิโนเทตฺตวา สยํ เอว ปาตี อุกฺขิปีตฺตวา ปจฺเจกพุทฺธสฺส สนฺติกํ คนฺตฺตวา ปาตี อญฺญสฺส (ปุคฺคสฺส) หตฺเถ ทตฺตวา ปญฺจปติฏฺฐิตฺเตน วนฺทิตฺตวา ปาตี วามหตฺเถน คเหตฺตวา ทกฺขิณหตฺเถน ตสฺส (ปจฺเจกพุทฺธสฺส) ปตฺเต ภตฺตํ อากิริ ๕

โส (ภตตภตติโก) อ.นายภตตภตติเกนั้น อฏฺฐเปตฺตวาว ไม่วางไว้แล้วเที่ยว เอก-ปิณฺทมปิ แม่ซึ่งก่อนข้าวก่อนหนึ่ง (อตตนา) ตีณิ สัจจรานิ ภตติ กตวา ลหุภตตปาติโต จากถาดแห่งภัตร อันตน กระทำ ซึ่งการรับจ้าง สิ้นปี ท. สาม แล้ว จึงได้แล้ว มุเข ในปาก วิโนเทตฺตวา บรรเทาแล้ว ตณฺหํ ซึ่งความอยาก อุกฺขิปีตฺตวา ยกขึ้นแล้ว ปาตี ซึ่งถาด สยํ เอว ด้วยตนเองนั้นเที่ยว คนฺตฺตวา ไปแล้ว สนฺติกํ สู้สำนัก ปจฺเจกพุทฺธสฺส ของพระปัจเจกพุทธเจ้า ทตฺตวา ให้แล้ว ปาตี ซึ่งถาด หตฺเถ ในมือ อญฺญสฺส (ปุคฺคสฺส) ของบุคคลอื่น วนฺทิตฺตวา ไหวแล้ว ปญฺจปติฏฺฐิตฺเตน ด้วยอันตั้งไว้เฉพาะซึ่งองค์ห้า คเหตฺตวา รับแล้ว ปาตี ซึ่งถาด วามหตฺเถน ด้วยมือ ข้างซ้าย อากิริ เกรียลงแล้ว ภตฺตํ ซึ่งภัตร ปตฺเต ในบาตร ตสฺส (ปจฺเจกพุทฺธสฺส) ของพระปัจเจกพุทธเจ้านั้น ทกฺขิณหตฺเถน ด้วยมือข้างขวา ๕

นายภตตภตติเกนั้น ไม่วางแม่แต่ข้าวก่อนเที่ยวเที่ยวจากถาดภัตรที่ตนทำการรับจ้าง สิ้น ๓ ปีได้แล้วไว้ในปาก บรรเทาความอยาก ยกถาดขึ้นด้วยตนเองทีเดียว ไปสู่นักของพระปัจเจกพุทธเจ้า ให้ถาดในมือของบุคคลอื่น ไหวด้วยเบญจางคประดิษฐ์ รับเอาถาดด้วยมือข้างซ้าย เกรียภัตรลงในบาตรของพระปัจเจกพุทธเจ้าด้วยมือข้างขวา

โส วิเสสนะของ ภตตภตติโกๆ สุทฺธกตฺตนา อากิริๆ อาชยาตบทกตฺตวาจก อตตนา อนภิตกตฺตนาใน ลหุ- ตีณิ วิเสสนะของ สัจจรานิๆ อัจจันตสังโยคะใน กตวา ภตติ อุตตกัมมะใน กตวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน ลหุ- ลหุภตตปาติโตๆ อปาทานใน เอกปิณฺทํ อปีคัพฺทํ อเปกขตฺตเวเข้ากับ อฏฺฐเปตฺตวา มุเข วิสยาธาระใน อฏฺฐเปตฺตวา เอวคัพฺทํ อวธารณะเข้ากับ เอกปิณฺทํๆ อุตตกัมมะใน อฏฺฐเปตฺตวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน วิโนเทตฺตวา ตณฺหํ อุตตกัมมะใน วิโนเทตฺตวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน อุกฺขิปีตฺตวา เอวคัพฺทํ อวธารณะเข้ากับ สยํๆ ภาระใน อุกฺขิปีตฺตวา ปาตี อุตตกัมมะใน อุกฺขิปีตฺตวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน คนฺตฺตวา ปจฺเจกพุทฺธสฺส สามีสัมพันธะใน สนฺติกํๆ สัมปาปฺถนียกัมมะใน คนฺตฺตวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน ทตฺตวา ปาตี อุตตกัมมะใน ทตฺตวา อญฺญสฺส วิเสสนะ

ของ ปุคฺคฺลสฺส๑ สามีสัมพันธ์ใน เหตุ๑ วิชาธรร๑ใน ทตฺวา๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน
 วนฺทิตฺวา ปรณฺยปรตฺถิฏฺฐิตฺถน ภาวะใน วนฺทิตฺวา๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน คเหตุ๑ ปรตฺถิ
 อวฺตตกัมม๑ใน คเหตุ๑ วามเหตุ๑ ภาวะใน คเหตุ๑๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน อากิริ
 ทกฺขินเหตุ๑ ภาวะใน อากิริ ติสฺส วิเสสน๑ของ ปจฺเจกพุทฺธสฺส๑ สามีสัมพันธ์ใน
 ปรตฺเต๑ วิชาธรร๑ใน อากิริ ปรตฺตํ อวฺตตกัมม๑ใน อากิริ ๕

๕๐. ปจฺเจกพุทฺโธ ปรตฺตสฺส อฺปฺทฺตสฺสกาเล ปรตฺตํ เหตุ๑ ปรทฺธิ ๕

ปจฺเจกพุทฺโธ อ.พระปัจเจกพุทธเจ้า ปรทฺธิ ปิดแล้ว ปรตฺตํ ซึ่งบาตร เหตุ๑ ด้วยมือ
 อฺปฺทฺตสฺสกาเล ในกาลเป็นที่เหลืออันเข้าไปด้วยทั้งกึ่ง ปรตฺตสฺส แห่งภัตฺร ๕

พระปัจเจกพุทธเจ้าใช้มือปิดบาตร ในกาลที่ภัตฺรเหลือครึ่งหนึ่ง

ปจฺเจกพุทฺโธ สุทฺธกัตฺตาใน ปรทฺธิ๑ อาชยาดบทกัตฺตฺวาจก ปรตฺตสฺส สามีสัมพันธ์ใน
 อฺปฺทฺตสฺสกาเล๑ กาลสัตตมึใน ปรทฺธิ ปรตฺตํ อวฺตตกัมม๑ใน ปรทฺธิ เหตุ๑ ภาวะใน
 ปรทฺธิ ๕

๕๑. อถ นํ โส อาห “ภนฺเต เอโกว ปฏฺวีโส น สกฺกา ทฺวิธา กาคฺคํ, มา มํ อธิ
 โลเก สงฺคณฺหาถ, ปรโลเก สงฺคหฺเมว กโรถ, สวาเสสฺสํ อกฺตฺวา นิรวเสสฺสเมว
 ทสฺสามีติ ๕

อถ นํ (ปจฺเจกพุทฺธ) โส (ปรตฺตภทฺติโก) อาห “ภนฺเต เอโกว ปฏฺวีโส (มยา) น สกฺกา ทฺวิธา
 กาคฺคํ, (ตฺมฺเห) มา มํ อธิ โลเก สงฺคณฺหาถ, (ตฺมฺเห) ปรโลเก สงฺคหฺ เอว กโรถ, (อหํ ปรตฺตํ)
 สวาเสสฺสํ อกฺตฺวา นิรวเสสฺส เอว (ปรตฺตํ) ทสฺสามีติ ๕

อถ ครั้งนั้น โส (ปรตฺตภทฺติโก) อ.นายภทฺตภทฺติกะนั้น อาห กล่าวแล้ว นํ (ปจฺเจก-
 พุทฺธ) กะพระปัจเจกพุทธเจ้านั้น อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ปฏฺวีโส อ.ส่วน
 เอโกว ส่วนเดียวเที่ยว มยา อันกระผม น สกฺกา ไม่อาจ กาคฺคํ เพื่ออันกระทำ
 ทฺวิธา โดยส่วนสอง, (ตฺมฺเห) อ.ท่าน มา สงฺคณฺหาถ จงอย่าสงเคราะห์ มํ ซึ่งกระผม
 อธิ โลเก ในโลกนี้, (ตฺมฺเห) อ.ท่าน กโรถ จงกระทำ สงฺคหฺ เอว ซึ่งการสงเคราะห์
 นั้นเที่ยว ปรโลเก ในโลกอื่น, (อหํ) อ.กระผม อกฺตฺวา ไม่กระทำแล้ว (ปรตฺตํ) ซึ่ง

ภคฺตร สาวเสสฺ ให้เป็นไปกับด้วยส่วนอันเหลือลง ทสฺสามิ จักถวาย (ภคฺตฺ) ซึ่งภคฺตร นีรวเสสฺ เอว อันมีส่วนเหลือลงออกแล้วนั้นเทียว” อิติ ดังนี้ ฯ

ครั้งนั้น นายภคฺตภคฺติภคฺนั้น กล่าวกะพระปัจเจกพุทธเจ้านั้นว่า “ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ส่วนเดียวเท่านั้น กระผมไม่อาจเพื่อจะทำเป็น ๒ ส่วนได้, ขอท่านจงอย่าสงเคราะห์กระผมในโลกนี้, ขอท่านจงทำการสงเคราะห์ในโลกอื่นนั่นแหละ, กระผมไม่ทำให้ภคฺตรเป็นไปกับด้วยส่วนที่เหลือ จักถวายภคฺตรอันไม่มีส่วนเหลือที่เดียว”

อถ กาลสัตตมี โส วิเสสนะของ ภคฺตภคฺติโกจฺ สุทฺธกัตฺตาใน อาหจฺ อาชยาดบท กัตฺตฺวาจก นํ วิเสสนะของ ปจฺเจกพุทธจฺ อภิตกัมมะใน อาห “ภนฺเต อาลปนนะ เอวคัฟฺท อวชารณะเข้ากับ เอโกจฺ วิเสสนะของ ปฏิวิโสจฺ วุตตกัมมะใน สกฺกาจฺ กิริยาบทกัมมวาก มยา อนภิตกัตฺตาใน สกฺกา นคัฟฺท ปฏิเสชฺใน สกฺกา ทฺวิธา ตติยาวิเสสนะใน กาคุจฺ ตุมตฺถสัมฺปทานใน สกฺกา, ตุมฺเห สุทฺธกัตฺตาใน สงฺคณฺหาถจฺ อาชยาดบทกัตฺตฺวาจก มาคัฟฺท ปฏิเสชฺใน สงฺคณฺหาถ มํ อวุตตกัมมะใน สงฺคณฺหาถ อิทฺ วิเสสนะของ โลกจฺ วิชยชาระใน สงฺคณฺหาถ, ตุมฺเห สุทฺธกัตฺตาใน กโรถจฺ อาชยาดบทกัตฺตฺวาจก ปฺรโลเก วิชยชาระใน กโรถ เอวคัฟฺท อวชารณะเข้ากับ สงฺคหฺจฺ อวุตตกัมมะใน กโรถ, อหํ สุทฺธกัตฺตาใน ทสฺสามิจฺ อาชยาดบทกัตฺตฺวาจก ภคฺตฺ อวุตตกัมมะใน อกฺตฺวา สาวเสสฺ วิกติกัมมะใน อกฺตฺวาจฺ ปุพฺพกาลกิริยาใน ทสฺสามิ เอวคัฟฺท อวชารณะเข้ากับ นีรวเสสฺจฺ วิเสสนะของ ภคฺตจฺ อวุตตกัมมะใน ทสฺสามิ” อิติคัฟฺท อาการะใน อาห ฯ

๕๒. อตฺตโน หิ โถกมฺปิ อนวเสเสตฺวา ทินฺนํ นีรวเสสนฺนาม, ตํ มหฺปผลํ โหติ ฯ

(ปุคฺคเลน) อตฺตโน หิ โถกมฺปิ อนวเสเสตฺวา ทินฺนํ (ทานํ) นีรวเสสฺ นาม (โหติ), ตํ (ทานํ) มหฺปผลํ โหติ ฯ

หิ จริงอยู่ (ปุคฺคเลน) ทินฺนํ (ทานํ) อ.ทาน อันบุคคล ให้แล้ว อนวเสเสตฺวา ไม่ให้เหลือลง อตฺตโน เพื่อตน โถกมฺปิ แม้หน้อยหนึ่ง นีรวเสสฺ นาม ชื่อว่าเป็นทาน มีส่วนเหลือลงออกแล้ว (โหติ) ย่อมเป็น, ตํ (ทานํ) อ.ทานนั้น มหฺปผลํ เป็นทาน มีผลมาก โหติ ย่อมเป็น ฯ

แท้จริง ทานที่บุคคลให้แล้ว ไม่เหลือไว้เพื่อตนเองแต่เพียงน้อย ซื่อว่าเป็นทานไม่มีส่วนเหลือ, ทานนั้น เป็นทานมีผลมาก

หิรัญญ์ ทัพพีกรณโชตกะ ทินน์ วิเสสณะของ ทาน่ๆ สุทธกัตตาใน โหติๆ อาชยาตบ ทกัตตวาจาก ปุคฺคเลน อนภิตกัตตาใน ทินน์ อตฺตโน สัมปทานใน อนวเสเสตฺวา อปิตฺทํ อเปกขัตตะเข้ากับ โถก่ๆ กิริยาวิเสสณะใน อนวเสเสตฺวาๆ กิริยาวิเสสณะใน ทินน์ นามศัพทํ สัญญาโชตกะเข้ากับ นิรวเสส่ๆ วิกตีกัตตาใน โหติ, ตํ วิเสสณะของ ทาน่ๆ สุทธกัตตาใน โหติๆ อาชยาตบ ทกัตตวาจาก มหปฺผลํ วิกตีกัตตาใน โหติ ๕

๕๓. โส ตถา กโรนฺโต สพฺพํ ทตฺวา ปฺน วนฺทิตฺวา “ภนฺเต เอกํ ภตฺตปาตี นิสฺสาย ตีณิ สํวจฺจรานิ เม ปฺรเคเห ภตี กโรนฺเตน ทฺกขํ อหฺนฺตุ, อิทานิ เม นิพฺพตฺตฎฺฎาเน สุขเมว โหตุ, ตุมฺเหหิ ทิฏฺฐธมฺมสฺเสว ภาตี ภเวยฺยนฺติ อาห ๕

โส (ภตฺตภตฺติโก) ตถา กโรนฺโต สพฺพํ (ภตฺต) ทตฺวา ปฺน วนฺทิตฺวา “ภนฺเต เอกํ ภตฺตปาตี นิสฺสาย ตีณิ สํวจฺจรานิ เม ปฺรเคเห ภตี กโรนฺเตน ทฺกขํ อหฺนฺตุ, อิทานิ เม นิพฺพตฺตฎฺฎาเน สุขํ เอว โหตุ, (อหฺ) ตุมฺเหหิ ทิฏฺฐธมฺมสฺส เอว ภาตี ภเวยฺยนฺติ อาห ๕

โส (ภตฺตภตฺติโก) อ.นายภัตตภตติกะนั้น กโรนฺโต กระทำอยู่ ตถา เหมือนอย่างนั้น ทตฺวา ถวายแล้ว (ภตฺต) ซึ่งภตฺร สพฺพํ ทั้งปวง วนฺทิตฺวา ไหว้แล้ว ปฺน อีก อาห กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ทฺกขํ อ.ความทักข เม อันกระผม กโรนฺเตน ผู้กระทำอยู่ ภตี ซึ่งการรับจ้าง ปฺรเคเห ในเรือนของบุคคลอื่น สํวจฺจรานิ สิ้นปี ท. ตีณิ สาม นิสฺสาย เพราะอาศัย ภตฺตปาตี ซึ่งเถาแห่งภตฺร เอกํ เถาหนึ่ง อหฺนฺตุ เสวยแล้ว, อิทานิ ในกาลนี้ สุขํ เอว อ.ความสุขนั้นเกี่ยว โหตุ จึงมี นิพฺพตฺตฎฺฎาเน ในที่เป็นที่บังเกิดแล้ว เม แก่กระผม, (อหฺ) อ.กระผม ภาตี เป็นผู้มี ส่วน ตุมฺเหหิ ทิฏฺฐธมฺมสฺส เอว แห่งธรรม อันท่าน เห็นแล้วนั้นเกี่ยว ภเวยฺย พึ่งเป็น” อิติ ดังนี้ ๕

นายภัตตภตติกะนั้น ทำอยู่เหมือนอย่างนั้น ถวายภตฺรทั้งปวง ไหว้อีก กล่าวว่ “ข้าแต่ ท่านผู้เจริญ ความทักข กระผมผู้ทำการรับจ้างในเรือนของผู้อื่นสิ้น ๓ ปี เพราะอาศัย เถาภตฺรเถาหนึ่ง เสวยแล้ว, ในกาลนี้ สุขุแทนั้น จึงมีแก่กระผม ในที่เป็นที่ บังเกิดแล้ว, กระผม พึ่งเป็นผู้มีส่วนแห่งธรรมที่ท่านเห็นแล้วนั้นแหละ”

โส วิเสสณะของ ภตตภทโกฏ สุธกัถตตอใน ออหฏ ออชยอตบทกัถตตวอจก ตถอ
 กัรียอวโเสสณะใน กโรนุโถฏ อัพภันตรกัรียอของ ภตตภทโก สพพ วิเสสณะของ ภตตฏ
 อวตตกัมมะใน ทตวอฏ ปุพพกอลกัรียอใน วนุทิตวอ ปุณ กัรียอวโเสสณะใน วนุทิตวอ
 ปุพพกอลกัรียอใน ออห “ภนุเต ออลปนะ ทุกขั วตตกัมมะใน อนุภุตฏ กัถบทกัมม-
 วอจก เอก วิเสสณะของ ภตตปอติฏ อวตตกัมมะใน นิสสยอๆ เหตุใน กโรนุเตน ตัณน
 วิเสสณะของ สัวจจณรนอฏ อัจจันตสังโยคะใน กโรนุเตน เม อนภุทกัถตตอใน อนุภุตฏ
 ปเรเคเห วิสยอชอระใน กโรนุเตน ภตติ อวตตกัมมะใน กโรนุเตนๆ วิเสสณะของ เม,
 อิทอน กอลสัถตตมอใน โหตุ เอวศัพท อวชอระนอชอกับ สขัๆ สุธกัถตตอใน โหตุๆ
 ออชยอตบทกัถตตวอจก เม สัมปทอนใน โหตุ นัพพตตภุจจอน วิสยอชอระใน โหตุ,
 อห สุธกัถตตอใน ภเวยยัๆ ออชยอตบทกัถตตวอจก ตุมเหทอ อนภุทกัถตตอใน ทัฎฐจ-
 เอวศัพท อวชอระนอชอกับ ทัฎฐจรมมสสๆ สอมีสัมพันธะใน ภอติๆ วักทกัถตตอใน
 ภเวยยั” อิตติศัพท ออการะใน ออห ๕

๕๔. ปจเจกพุกุโธ “เอว โหตุ, จินุตามณิ วีย เต สพพกอเม ททมอณอ สงกปโป
 ปุณณจณโท วีย ปรีปุเรณุตตุติ อนุโมทน กโรนุโถ

“อิจจันตึ ปตถิตึ ตยหิ	ชึปปเมว สมิชชตฺต,
สพเพ ปุเรณุตฺต สงกปโป	จณโท ปณณรโส ยถา,
อิจจันตึ ปตถิตึ ตยหิ	ชึปปเมว สมิชชตฺต,
สพเพ ปุเรณุตฺต สงกปโป	มณิ ชอติโรโส ยถาติ

วตวอ “อัย มหออโน ยวอ คนุชมอทนปพพตคมนา ม สสสนุโถว ตัฎฐจตุติ อธิฎฐจาย
 ออกาเสน คนุชมอทน อคมาสิ ๕

ปจเจกพุกุโธ “เอว (ตยอ ปตถิตปตถณอ) โหตุ, จินุตามณิ วีย เต สพพกอเม (ภอเค)
 ททมอณอ สงกปโป ปุณณจณโท วีย ปรีปุเรณุตตุติ (วตวอ) อนุโมทน กโรนุโถ

“(ตยอ) อิจจันตึ (ตยอ) ปตถิตึ (ผล) ตยหิ	ชึปปอ เอว สมิชชตฺต,
สพเพ ปุเรณุตฺต สงกปโป	จณโท ปณณรโส ยถา,
(ตยอ) อิจจันตึ (ตยอ) ปตถิตึ (ผล) ตยหิ	ชึปปอ เอว สมิชชตฺต,
สพเพ ปุเรณุตฺต สงกปโป	มณิ ชอติโรโส ยถาติ

วตวอ “อัย มหออโน ยวอ คนุชมอทนปพพตคมนา ม สสสนุโถว ตัฎฐจตุติ อธิฎฐจาย

อากาศเสน คณฺฐมาทน์ อคมาสิ ฯ

ปจฺเจกพุทฺโธ อ.พระปัจเจกพุทธเจ้า (วตฺวา) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “เอวํ (ตยา ปตฺถิตฺตปตฺถนา) อ.ความปรารถนาอันท่านปรารถนาแล้วอย่างนี้ โทตฺต จงสำเร็จ, สงฺกปฺปา อ.ความดำริ ท. ททมาทา เมื่อให้ สพฺพกาเม (โกเค) ซึ่งโกคะ ท. อันน่าใคร่ทั้งปวง เต แก่ท่าน จินฺตตามณิ วีย ราวกะ อ.แก้วจินตตามณี ปริปุเรนฺตฺต จงเต็มรอบ ปุณฺณจฺนุโท วีย ราวกะ อ.พระจันทร์อันเต็มแล้ว” อิติ ดังนี้ กโรหฺโต เมื่อกระทำ อหุโมทน์ ซึ่งการอนุโมทนา วตฺวา กล่าวแล้ว อิติ ว่า

“(ผล) อ.ผล (ตยา) อิจฺฉิตฺตํ อันอันท่านต้องการแล้ว (ตยา) ปตฺถิตฺตํ อันอันท่านปรารถนาแล้ว สมฺมิชฺฌตฺต จงสำเร็จ ขิปฺปิ เอว พลันนํเทยว ตฺยฺหํ แก่ท่าน, สงฺกปฺปา อ.ความดำริ ท. สพฺเพ ทั้งปวง ปุเรนฺตฺต จงเต็ม จนุโท ยถา ราวกะ อ.พระจันทร์ ปณฺณรโส อันมีในคติที่ ๑๕,

(ผล) อ.ผล (ตยา) อิจฺฉิตฺตํ อันอันท่านต้องการแล้ว (ตยา) ปตฺถิตฺตํ อันอันท่านปรารถนาแล้ว สมฺมิชฺฌตฺต จงสำเร็จ ขิปฺปิ เอว พลันนํเทยว ตฺยฺหํ แก่ท่าน, สงฺกปฺปา อ.ความดำริ ท. สพฺเพ ทั้งปวง ปุเรนฺตฺต จงเต็ม มณิ ยถา ราวกะ อ.แก้วมณี ไชตฺริโส ชื่อว่าไชตฺริส” อิติ ดังนี้

อธิฏฺฐาย อธิษฐานแล้ว อิติ ว่า “ออยฺ มหาชโน อ.มหาชนนี้ ปสฺสนฺโตว เห็นอยู่เทียว มํ ซึ่งเรา ยาว เพียงใด คณฺฐมาทน์ปพฺพตคฺคมา แต่การไปสู่ภูเขาคือว่าคณฺฐมาทน์ ติฏฺฐตฺต จงดำรงอยู่” อิติ ดังนี้ อคมาสิ ได้ไปแล้ว คณฺฐมาทน์ สู่ภูเขาคือว่าคณฺฐมาทน์ อากาศเสน ทางอากาศ ฯ

พระปัจเจกพุทธเจ้ากล่าวว่า “ความปรารถนาที่ท่านปรารถนาแล้วอย่างนี้ ขอจงสำเร็จ, ความดำริทั้งหลาย เมื่อให้โกคะทั้งหลายที่น่าใคร่ทั้งปวงแก่ท่าน ดุจแก้วจินตตามณี ขอจงเต็มรอบ ดุจพระจันทร์วันเพ็ญ” ดังนี้ เมื่อทำการอนุโมทนา กล่าวแล้วว่า

“ขอผลที่ท่านต้องการแล้ว ปรารถนาแล้ว จงสำเร็จแก่ท่าน ฌับพลันนั้นเทียว, ขอความดำริทั้งหลายทั้งปวง จงเต็มที่ ดุจพระจันทร์ ๑๕ คำ,

ขอผลที่ท่านต้องการแล้ว ปรารถนาแล้ว จงสำเร็จแก่ท่าน
จับพลันนั้นเทียว, ขอความดำริทั้งหลายทั้งปวง จงเต็มที
ดุจแก้วมณีโชติรส” ดังนี้

อธิษฐานแล้วว่า “ขอมหาชนนี้ เห็นเราเทียวเพียงใดแต่การไปสู่ภูเขาคันธมาทน์ จงยืน
อยู่” ดังนี้ แล้วได้ไปสู่ภูเขาคันธมาทน์ทางอากาศ

ปัจเจกพุทฺโธ สุทธกัตตาใน อคมาสิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “เอวํ วิเสสณะของ
ปตฺถิตปตฺถนาฯ สุทธกัตตาใน โหตุฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ตยา อนภิตกัตตาใน
ปตฺถิต-, สงฺกปฺปา สุทธกัตตาใน ปรีปุเรนฺตฺฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก จินฺตามณิ
อุปมาลึงคัตถะ วยศัพฺทํ อุปมาโชตกะเข้ากับ จินฺตามณิ เต สัมปทานใน ทมมานา
สพฺพกาเม วิเสสณะของ โภเคฯ อวุตตกัมมะใน ทมมานาฯ อัมภันตริกิริยาของ
สงฺกปฺปา ปุณฺณจฺนุโท อุปมาลึงคัตถะ วยศัพฺทํ อุปมาโชตกะเข้ากับ ปุณฺณจฺนุโท”
อิตฺตัพฺทํ อากาเรใน วตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน กโรนฺโต อนฺโมทนํ อวุตตกัมมะใน
กโรนฺโตฯ อัมภันตริกิริยาของ ปจฺเจกพุทฺโธ

“อิจฺฉิตํ กิตฺติ ปตฺถิตํ กิตฺติ วิเสสณะของ ผลํฯ สุทธกัตตาใน
สมิขฺฆตฺตฺฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ตยา สองบท อนภิตกัตตา
ใน อิจฺฉิตํ และ ปตฺถิตํ ตฺยหํ สัมปทานใน สมิขฺฆตฺตฺ เอวศัพฺทํ
อวธารณะเข้ากับ ขิปฺปํฯ กิริยาวิเสสณะใน สมิขฺฆตฺตฺ, สพฺเพ
วิเสสณะของ สงฺกปฺปาฯ สุทธกัตตาใน ปุเรนฺตฺฯ อาชยาตบท
กัตตฺวาจก ปณฺณโรโส วิเสสณะของ จนฺโทฯ อุปมาลึงคัตถะ
ยถาศัพฺทํ อุปมาโชตกะเข้ากับ จนฺโท ปณฺณโรโส,

อิจฺฉิตํ กิตฺติ ปตฺถิตํ กิตฺติ วิเสสณะของ ผลํฯ สุทธกัตตาใน
สมิขฺฆตฺตฺฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ตยา สองบท อนภิตกัตตา
ใน อิจฺฉิตํ และ ปตฺถิตํ ตฺยหํ สัมปทานใน สมิขฺฆตฺตฺ เอวศัพฺทํ
อวธารณะเข้ากับ ขิปฺปํฯ กิริยาวิเสสณะใน สมิขฺฆตฺตฺ, สพฺเพ
วิเสสณะของ สงฺกปฺปาฯ สุทธกัตตาใน ปุเรนฺตฺฯ อาชยาตบท
กัตตฺวาจก โชติโรโส สัณฺญาวิเสสณะของ มณิฯ อุปมาลึงคัตถะ
ยถาศัพฺทํ อุปมาโชตกะเข้ากับ มณิ โชติโรโส”

อิตฺตัพฺทํ อากาเรใน วตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อธิฏฺฐาย อัย วิเสสณะของ มหาชนฺ

สุทธกัตตานิ ตัญญุตัญ อาชยาตบทกัตตวาจก ยาวศัพท กิริยาวิเสสนะใน ปสฺสนุโต
 คนฺธมาทนปพฺพตคมนา อปาทานโน ยาว มํ อวุตตกัมมะใน ปสฺสนุโต เอวศัพท
 อวชารณะเข้ากับ ปสฺสนุโตจ อัมภันตริกิริยาของ มหาชโน” อิตศัพท อากาเรใน
 อธิฏฺฐายจ ปุพฺพกาลกิริยาใน อคมาสิ อากาเสน ตติยาวิเสสนะใน อคมาสิ คนฺธมาทน
 สัมปาปฏฺเญกัมมะใน อคมาสิ ฯ

๕๕. มหาชโนปิ นํ ปสฺสนุโตว อฏฺฐาสิ ฯ

มหาชโนปิ นํ (ปจฺเจกพุทฺธ) ปสฺสนุโตว อฏฺฐาสิ ฯ

มหาชโนปิ แม อ.มหาชน ปสฺสนุโตว อฏฺฐาสิ ได้ยืนดูอยู่แล้วเทียว นํ (ปจฺเจก-
 พุทฺธ) ซึ่งพระปัจเจกพุทธเจ้านั้น ฯ

แม่มหาชนได้ยืนดูอยู่แล้วเทียวซึ่งพระปัจเจกพุทธเจ้านั้น

อปีศัพท อเปกขัตถะเข้ากับ มหาชโนจ สุทธกัตตานิ อฏฺฐาสิจ อาชยาตบทกัตตวาจก
 นํ วิเสสนะของ ปจฺเจกพุทฺธจ อวุตตกัมมะใน ปสฺสนุโต เอวศัพท อวชารณะเข้ากับ
 ปสฺสนุโตจ อัมภันตริกิริยาของ มหาชโน ฯ

๕๖. โส ตตฺถ คนฺตฺวา ตํ ปิณฺฑปาทํ ปญฺจสตาณํ ปจฺเจกพุทฺธานํ วิภิชิตฺวา อทาสี ฯ

โส (ปจฺเจกพุทฺธ) ตตฺถ (จาเน) คนฺตฺวา ตํ ปิณฺฑปาทํ ปญฺจสตาณํ ปจฺเจกพุทฺธานํ วิภิชิตฺวา
 อทาสี ฯ

โส (ปจฺเจกพุทฺธ) อ.พระปัจเจกพุทธเจ้านั้น คนฺตฺวา ไปแล้ว ตตฺถ (จาเน) ในที่นั้น
 วิภิชิตฺวา อทาสี ได้แบ่งถวายแล้ว ตํ ปิณฺฑปาทํ ซึ่งบิณฑบาตนั้น ปจฺเจกพุทฺธานํ
 แก่พระปัจเจกพุทธเจ้า ท. ปญฺจสตาณํ ผู้มีร้อยห้าเป็นประมาณ ฯ

พระปัจเจกพุทธเจ้านั้น ไปในที่นั้น ได้แบ่งถวายบิณฑบาตนั้นแก่พระปัจเจกพุทธเจ้า
 ประมาณ ๕๐๐ รูป

โส วิเสสนะของ ปจฺเจกพุทฺธจ สุทธกัตตานิ อทาสีจ อาชยาตบทกัตตวาจก ตตฺถ
 วิเสสนะของ จาเนจ วิสยาชาระไน คนฺตฺวาจ ปุพฺพกาลกิริยาใน วิภิชิตฺวา ตํ วิเสสนะ

ของ ปิณฑปาตํ อวุตตกัมมะใน วิภชิตฺวา ปญจสถานํ วิเสสณะของ ปจฺเจกพุทฺธานํ
สัมปทานใน วิภชิตฺวาฯ สมานกาลกิริยาใน อทาสี ฯ

๕๗. สพุเพ อตฺตโน ปโหนกํ คณฺหีสุ ฯ

สพุเพ (ปจฺเจกพุทฺธา) อตฺตโน ปโหนกํ (ปิณฑปาตํ) คณฺหีสุ ฯ

(ปจฺเจกพุทฺธา) อ.พระปัจเจกพุทธเจ้า ท. สพุเพ ทั้งปวง คณฺหีสุ รับแล้ว
(ปิณฑปาตํ) ซึ่งบิณฑบาต ปโหนกํ อันเพียงพอ อตฺตโน แก่ตน ฯ

พระปัจเจกพุทธเจ้าทั้งหลายทั้งปวง รับเอาบิณฑบาตที่เพียงพอสำหรับตน

สพุเพ วิเสสณะของ ปจฺเจกพุทฺธาฯ สุทธกัตตาใน คณฺหีสุฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก
อตฺตโน สัมปทานใน ปโหนกํฯ วิเสสณะของ ปิณฑปาตํ อวุตตกัมมะใน คณฺหีสุ ฯ

๕๘. “อโป ปิณฑปาโต กถํ ปโหตีติ น จินฺเตตฺตพฺพํ ฯ

(เกนจิ) “อโป ปิณฑปาโต กถํ ปโหตีติ น จินฺเตตฺตพฺพํ ฯ

(เกนจิ) อันใครๆ น จินฺเตตฺตพฺพํ ไม่ควรคิด อิติ ว่า “ปิณฑปาโต อ.บิณฑบาต
อโป อันน้อย ปโหติ จะเพียงพอ กถํ อย่างไร ?” อิติ ดังนี้ ฯ

ใครๆ ไม่ควรคิดว่า “บิณฑบาตนิดหน่อย จะเพียงพอได้อย่างไร ?”

เกนจิ อนภินทิตกัตตาในจินฺเตตฺตพฺพํฯ กิตฺตบทภาวฺวาจาก “อโป วิเสสณะของ ปิณฑปาโตฯ
สุทธกัตตาใน ปโหติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก กถํ ปุจฺฉนฺตเถ” อิติศัพท์ อากาเรใน
จินฺเตตฺตพฺพํ นศัพท์ ปฏิเสธะใน จินฺเตตฺตพฺพํ ฯ

๕๙. จตฺตารี ทิ อจินฺเตยฺยานิ วุตฺตานิ, ตตฺตรายํ ปจฺเจกพุทฺธวิสโยติ ฯ

จตฺตารี ทิ (ปุคฺคเลน) อจินฺเตยฺยานิ (การณานิ ภควตา) วุตฺตานิ, ตตฺต (จตุสุ ปุคฺคเลน
อจินฺเตยฺเยสุ การณฺสุ) อโย (ปิณฑปาโต) ปจฺเจกพุทฺธวิสโย (โหติ) อิติ ฯ

ทิ จริงอยู่ (การณานิ) อ.เหตุ ท. (ปุคฺคเลน) อจินฺเตยฺยานิ อันอันบุคคลไม่พึงคิด

จตุตถาริ สี่ (ภควตา) อันพระผู้มีพระภาคเจ้า วุตตานิ ตรัสแล้ว, ตตฺร (จตุสุ
 ปุคฺคเลน อจินฺเตยฺเยสุ การณฺสุ) อัย (ปิณฺทปาโต) อ.- ในเหตุ ท. อันอันบุคคล
 ไม่พึงคิด ท. สี่ เหล่านั้นหนา -บิณฑบาตนี้ ปจฺเจกพุทฺธวิสโย เป็นวิสัยของพระ-
 บัณฑิตเจ้า (โหติ) ย่อมเป็น อิติ ดังนี้แล ฯ

แท้จริง เหตุทั้งหลายที่บุคคลไม่พึงคิด ๔ ประการ พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสแล้ว, บรรดา
 เหตุที่บุคคลไม่พึงคิด ๔ ประการเหล่านั้น บิณฑบาตนี้ เป็นวิสัยของพระปัจเจกพุทธ
 เจ้า ดังนี้แล

หิตฺัพทํ ทัพทํกรณฺโชตกะ จตุตถาริ กิติ อจินฺเตยฺยานิ กิติ วิเสสฺนฺของ การณฺนิญ
 วุตตกัมมฺใน วุตตานิญ กิตตทกัมมวจาก ปุคฺคเลน อนภิตกัตตานิ อจินฺเตยฺยานิ
 ภควตา อนภิตกัตตานิ วุตตานิ, ตตฺร กิติ จตุสุ กิติ อจินฺเตยฺเยสุ กิติ วิเสสฺนฺของ
 การณฺสุญ นิทธารณฺใน อัย ปิณฺทปาโต อัย วิเสสฺนฺของ ปิณฺทปาโตญ นิทธารณฺเย
 และสุททกัตตานิ โหติญ อาชยาตบทกัตตวจาก ปุคฺคเลน อนภิตกัตตานิ
 อจินฺเตยฺเยสุ ปจฺเจกพุทฺธวิสโย วิทกัตตานิ โหติ อิติศัพท์ สมานปะ ฯ

๖๐. มหาชน ปจฺเจกพุทฺธานํ ปิณฺทปาตํ วิภชิตฺวา ทียมานํ ทิสฺวา สาธุการสฺหฺสุสานิ
 ปวตฺเตสิ, อสนิปาตสฺทโท วีย อโหสิ ฯ

มหาชน (ปจฺเจกพุทฺธเณ) ปจฺเจกพุทฺธานํ ปิณฺทปาตํ วิภชิตฺวา ทียมานํ ทิสฺวา สาธุการ-
 สหฺสุสานิ ปวตฺเตสิ, (สฺทโท) อสนิปาตสฺทโท วีย อโหสิ ฯ

มหาชน อ.มหาชน ทิสฺวา เห็นแล้ว ปิณฺทปาตํ ซึ่งบิณฑบาต (ปจฺเจกพุทฺธเณ)
 ปจฺเจกพุทฺธานํ วิภชิตฺวา ทียมานํ อันอันพระปัจเจกพุทธเจ้า แบ่งถวายอยู่แล้ว แก่
 พระปัจเจกพุทธเจ้า ท. สาธุการสฺหฺสุสานิ ยังพันแห่งสาธุการ ท. ปวตฺเตสิ ให้เป็น
 ไปทั่วแล้ว, (สฺทโท) อ.เสียง อสนิปาตสฺทโท วีย เป็นราวกะว่าเสียงแห่งการตกไป
 แห่งสายฟ้า อโหสิ ได้เป็นแล้ว ฯ

มหาชนเห็นบิณฑบาตที่พระปัจเจกพุทธเจ้าแบ่งถวายแก่พระปัจเจกพุทธเจ้าทั้งหลาย
 ยังสาธุการหนึ่งพัน ให้เป็นไปแล้ว, เสียงได้เป็นดุจเสียงอสนีบาต

มหาชน เหตุกัตตานิ ปวตฺเตสิญ อาชยาตบทเหตุกัตตวจาก ปจฺเจกพุทฺธเณ อนภิต-

กัตตานิ ทียมานัน ปุจเจกพุทธานัน สัมปทานโน วิภชิตฺวา ปิณฺฑปาตํ อวุตตกัมมะ
 ใน ทิสฺวา วิภชิตฺวาฯ สมานกาลกิริยาโน ทียมานันฯ วิเสสนะของ ปิณฺฑปาตํ ทิสฺวา
 ปุพฺพกาลกิริยาโน ปวตฺเตสิ สาธุการสหฺสฺสานิ การิตกัมมะโน ปวตฺเตสิ, สทฺโท
 สุทฺธกัตตานิ อโหสิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อสนิปาตสทฺโท อุปฺมาวิกิตกัตตานิ
 อโหสิ วยศัพฺท อุปฺมาโชตกะเข้ากับ อสนิปาตสทฺโท ฯ

๖๑. ตํ สุตฺวา คนฺธเสฏฺฐิ จินฺเตสิ “ภตฺตภทฺติโก มยา ทินฺนสมฺปตฺตี ชาเรตุํ นาสฺกฺขิ มณฺเณ,
 เตนายํ มหาชนโน ปริหาสิ กโรนฺโต อุนฺหนตฺตีติ ฯ

ตํ (สทฺทํ) สุตฺวา คนฺธเสฏฺฐิ จินฺเตสิ “ภตฺตภทฺติโก มยา ทินฺนสมฺปตฺตี ชาเรตุํ น อสฺกฺขิ มณฺเณ,
 เตน อยํ มหาชนโน ปริหาสิ กโรนฺโต อุนฺหนตฺตีติ ฯ

คนฺธเสฏฺฐิ อ.เศรษฐีชื่อว่าคณฺธะ สุตฺวา ฟังแล้ว ตํ (สทฺทํ) ซึ่งเสียงนั้น จินฺเตสิ คิด
 แล้ว อิติ ว่า “ภตฺตภทฺติโก อ.นายภตฺตภทฺติกะ น อสฺกฺขิ มณฺเณ เห็นจะไม่ได้้อจแล้ว
 ชาเรตุํ เพื่ออันทรงไว้ มยา ทินฺนสมฺปตฺตี ซึ่งสมบัติ อันเรา ให้แล้ว, เตน เพราะ
 เหตุนั้น อยํ มหาชนโน อ.มหาชนนี้ กโรนฺโต กระทำอยู่ ปริหาสิ ซึ่งการเยาะเย้ย
 อุนฺหนตฺติ ย่อมบันลือขึ้น” อิติ ดังนี้ ฯ

คณฺธเศรษฐีฟังเสียงนั้นแล้ว ก็คิดว่า “นายภตฺตภทฺติกะ เห็นจะไม่ได้้อจเพื่อจะทรง
 สมบัติที่เราให้ไว้, เพราะเหตุนั้น มหาชนนี้ ทำการเยาะเย้ยอยู่ ย่อมบันลือขึ้น”

คนฺธเสฏฺฐิ สุทฺธกัตตานิ จินฺเตสิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ตํ วิเสสนะของ สทฺทํฯ
 อวุตตกัมมะโน สุตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาโน จินฺเตสิ “ภตฺตภทฺติโก สุทฺธกัตตานิ อสฺกฺขิฯ
 อาชยาตบทกัตตฺวาจก มยา อนภิตกัตตานิ ทินฺน- ทินฺนสมฺปตฺตี อวุตตกัมมะโน
 ชาเรตุํ ตุมัตถสัมปทานโน อสฺกฺขิ นศฺพฺท ปรฺกฺกฺเสระโน อสฺกฺขิ มณฺเณ สันสยฺตถะ, เตน
 เหตุวตถะ อยํ วิเสสนะของ มหาชนโนฯ สุทฺธกัตตานิ อุนฺหนตฺติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก
 ปริหาสิ อวุตตกัมมะโน กโรนฺโตฯ อัปฺภันตฺรกิริยาของ มหาชนโน” อิติศัพฺท อากาเรโน
 จินฺเตสิ ฯ

๖๒. โส ปวตฺติชานนตฺถิ มนุสฺเส เปเสสิ ฯ

โส (คณฺหเสฏฺฐิ) ปวตฺติชานนตฺถิ มนุสฺเส เปเสสิ ฯ

โส (คณฺหเสฏฺฐิ) อ.เศรษฺฐิชื่อว่าคัณฺธะนั้น เปเสสิ ส่งไปแล้ว มนุสฺเส ซึ่งมนุษย์ ท. ปวตฺติชานนตฺถิ เพื่ออันรู้ซึ่งความเป็นไปทั่ว ฯ

คัณฺธเศรษฺฐินั้น ส่งพวกมนุษย์ไปเพื่ออันรู้ความเป็นไปทั่ว

โส วิเสสณะของ คณฺหเสฏฺฐิฯ สุทฺธกัตฺตานิ เปเสสิฯ อาชยตบทกัตฺตวาจก ปวตฺติ-
ชานนตฺถิ สัมปทานใน เปเสสิ มนุสฺเส อวุตตกัมมะใน เปเสสิ ฯ

๖๓. เต อากนฺตฺวา “สมฺปตฺติชารณโก นาม สามิ เอวรฺอุป โหตีติ วตฺวา ตํ ปวตฺตี
อาโรเจสุํ ฯ

เต (มนุสฺสา) อากนฺตฺวา “สมฺปตฺติชารณโก (ปุคฺคโล) นาม สามิ เอวรฺอุป โหตีติ วตฺวา
ตํ ปวตฺตี อาโรเจสุํ ฯ

เต (มนุสฺสา) อ.มนุษย์ ท. เหล่านั้น อากนฺตฺวา มาแล้ว วตฺวา กล่าวแล้ว อิติ ว่า
“สามิ ข้าแต่ นาย (ปุคฺคโล) นาม ชื่อ อ.บุคคล สมฺปตฺติชารณโก ผู้ทรงไว้ซึ่งสมบัติ
เอวรฺอุป เป็นผู้ มีอย่างนี้เป็นรูป โหติ ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ อาโรเจสุํ บอกแล้ว ตํ
ปวตฺตี ซึ่งความเป็นไปทั่วนั้น ฯ

พวกมนุษย์เหล่านั้น มาแล้ว กล่าวว่า “ข้าแต่ นาย ชื่อว่าบุคคลผู้ทรงสมบัติ เป็นผู้เห็น
ปานนี้” บอกความเป็นไปทั่วนั้น

เต วิเสสณะของ มนุสฺสาฯ สุทฺธกัตฺตานิ อาโรเจสุํฯ อาชยตบทกัตฺตวาจก อากนฺตฺวา
ปุพฺพกาลกิริยาใน วตฺวา “สามิ อาลปนะ สมฺปตฺติชารณโก วิเสสณะของ ปุคฺคโล
นามศัพท์ สัณฺญาชิตกะเข้ากับ ปุคฺคโลฯ สุทฺธกัตฺตานิ โหติฯ อาชยตบทกัตฺตวาจก
เอวรฺอุป วิกติกัตฺตานิ โหติ” อิติศัพท์ อากาเรใน วตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาโรเจสุํ
ตํ วิเสสณะของ ปวตฺตีฯ อวุตตกัมมะใน อาโรเจสุํ ฯ

๖๔. เสฏฺฐิ ตํ สุตฺวา ปญฺจวณฺณนาย ปิตฺติยา ฌุจฺจสิโร หุตฺวา “อโห ทุกฺกัโร เตน กตฺ,
อหิ เอตฺตํ กาลํ เอวรฺูปาย สมฺปตฺติยา จิตฺโต กิณฺณิ ทาตุํ นาสกฺขินฺติ ตํ

ปุกโกสาเปตฺวา “สจฺจํ กิร ตยา อิทนฺนาม กตฺนฺติ ปุจฺจิตฺวา, “อาม สามิตฺติ วุตฺเต,
“หนฺท สหสฺสํ คเหตุวาทว ทาเน มยฺหมปิ ปตฺตี เทหิตฺติ อาห ๕

เสฏฺฐี ตํ (วจนฺ) สุตฺวา ปญฺจวณฺณาย ปิตฺติยา ผุฏฺฐสรีโร หุตฺวา “อโห ทุกฺกรํ (กมฺม) เตน
(ภตฺตภตฺติเกน) กตํ, อหํ เอตฺตํ กาลํ เอวรูปาย สมฺปตฺติยา จิตฺโต กิณฺจ (วตฺถุ) ทาทุํ น
อสฺกฺขี” อิติ (จินฺเตตฺวา ปุคฺคํ) ตํ (ภตฺตภตฺติกํ) ปุกโกสาเปตฺวา “สจฺจํ กิร ตยา อิทํ นาม
(กมฺม) กตฺนฺติ ปุจฺจิตฺวา, “อาม สามิ (เอว)” อิติ (วจนฺ ภตฺตภตฺติเกน) วุตฺเต, “หนฺท (ตฺว)
สหสฺสํ คเหตุวาทว ทาเน มยฺหมปิ ปตฺตี เทหิตฺติ อาห ๕

เสฏฺฐี อ.เศรชฺฐี สุตฺวา ฟังแล้ว ตํ (วจนฺ) ซึ่งคํานั้น ปญฺจวณฺณาย ปิตฺติยา ผุฏฺฐ-
สรีโร เป็นผู้มึสรีระ อันปิตฺติ อันมีวรรณะห้า กระทบแล้ว หุตฺวา เป็นแล้ว (จินฺเตตฺวา)
คิดแล้ว อิติ ว่า “อโห โอ ทุกฺกรํ (กมฺม) อ.กรรม อันบุคคลกระทำได้โดยยาก เตน
(ภตฺตภตฺติเกน) อันนายภตฺตภตฺติเกนั้น กตํ กระทำแล้ว, อหํ อ.เรา จิตฺโต ดำรงอยู่
แล้ว สมฺปตฺติยา ในสมบัติ เอวรูปาย อันมีอย่างนี้เป็นรูป กาลํ สิ้นกาล เอตฺตํ
อันมีประมาณเท่านี้ น อสฺกฺขี ไม่ได้อาจแล้ว ทาทุํ เพื่ออันถวาย กิณฺจ (วตฺถุ) ซึ่ง
วัตถุอะไรๆ” อิติ ดังนี้ (ปุคฺคํ) ยังบุคคล ปุกโกสาเปตฺวา ให้ร้องเรียกแล้ว ตํ
(ภตฺตภตฺติกํ) ซึ่งนายภตฺตภตฺติเกนั้น ปุจฺจิตฺวา ถามแล้ว อิติ ว่า “กิร ไตฺยินฺวา อิทํ
นาม (กมฺม) อ.กรรมชื่อนี้ ตยา อันท่าน กตํ กระทำแล้ว สจฺจํ จริงหรือ?” อิติ ดังนี้,
(วจนฺ) ครั้นเมื่อคํ่า อิติ ว่า “สามิ ข้าแต่ นาย อาม ครับ (เอว) อ.อย่างนั้น” อิติ ดังนี้
(ภตฺตภตฺติเกน) อันนายภตฺตภตฺติเก วุตฺเต กล่าวแล้ว, อาห กล่าวแล้ว อิติ ว่า “หนฺท
เอาเถิด (ตฺว) อ.ท่าน คเหตุวาทว ถือเอาแล้ว สหสฺสํ ซึ่งพันแห่งทรัพย์ เทหิ ของจงให้
ปตฺตี ซึ่งส่วนบุญ ทาเน ในเพราะทาน ตว ของท่าน มยฺหมปิ แม้แก่เรา” อิติ ดังนี้ ๕

เศรชฺฐีฟังคํ่านั้นแล้ว เป็นผู้มึสรีระอันปิตฺติมีวรรณะ ๕ กระทบแล้ว คิดว่า “โอ กรรม
ที่บุคคลทำได้ยาก นายภตฺตภตฺติเกนั้นทำแล้ว, เราดำรงอยู่ในสมบัติอันเห็นปานนี้ สิ้น
กาลมีประมาณเท่านี้ ไม่ได้อาจแล้วเพื่อจะถวายวัตถุอะไรๆ” ดังนี้ ใช้คนให้เรียกนาย
ภตฺตภตฺติเกนั้น ถามว่า “ไตฺยินฺวา กรรมชื่อนี้ ท่านทำแล้ว จริงหรือ?”, เมื่อนายภตฺต-
ภตฺติเกกล่าวว่า “ข้าแต่ นาย ครับ”, ก็กล่าวว่า “เอาเถอะ ท่านถือเอาทรัพย์หนึ่งพัน แล้ว
จงให้ส่วนบุญในเพราะทานของท่าน แม้แก่เรา”

เสฏฐิ์ สุทรกัถตาใน อาหจฺ อาชยาตบทกัถตุวจาก ตํ วิเสสณะของ วจันญํ อวุตตกัถมมะ
 ใน สุตุววาจฺ ปุพพกาลกิริยาใน หุตฺวา ปณจวณฺณาย วิเสสณะของ ปิตฺยาจฺ อนภิท-
 กัถตาใน ฝุฏฺจ- ฝุฏฺจสรโร วิกตีกัถตาใน หุตฺวาจฺ ปุพพกาลกิริยาใน จินฺเตตฺวา “โอโห
 อัจฉริยัถตะ ทุกฺกรํ วิเสสณะของ กมฺมํจฺ วุตตกัถมมะใน กตํจฺ กิตบทกัถมมวจาก เตน
 วิเสสณะของ ฆตฺตภทฺติเกนจฺ อนภิทกัถตาใน กตํ, อหํ สุทรกัถตาใน อสฺกขีจฺ อาชยาต-
 บทกัถตุวจาก เอตฺตกํ วิเสสณะของ กาลํจฺ อัจจันตสังโยคะใน จิโต เอวรูปาย วิเสสณะ
 ของ สมฺปตฺติยาจฺ วิสยาชาระใน จิโตจฺ วิเสสณะของ อหํ กิณฺจจิ วิเสสณะของ วตฺถุจฺ
 อวุตตกัถมมะใน ทาตุจฺ ตุมฺถตสฺมปทานใน อสฺกขี นศฺพทํ ปฏฺฐิเสธะใน อสฺกขี” อิตฺติศฺพทํ
 อาการะใน จินฺเตตฺวาจฺ ปุพพกาลกิริยาใน ปกฺโกสาเปตฺวา ปุคฺคลํ การิตกัถมมะใน
 ปกฺโกสาเปตฺวา ตํ วิเสสณะของ ฆตฺตภทฺติกํจฺ อวุตตกัถมมะใน ปกฺโกสาเปตฺวาจฺ ปุพพ-
 กาลกิริยาใน ปุจฺฉิตฺวา “กิริศฺพทํ อนุสฺสวณฺตตะ นามศฺพทํ สัณฺญาชิตฺตะเข้ากับ อิทํจฺ
 วิเสสณะของ กมฺมํจฺ วุตตกัถมมะใน กตํจฺ กิตบทกัถมมวจาก สจฺจจฺ กิริยาวิเสสณะใน กตํ
 ตยา อนภิทกัถตาใน กตํ” อิตฺติศฺพทํ อาการะใน ปุจฺฉิตฺวาจฺ ปุพพกาลกิริยาใน อาห,
 “สามิ อาลปนะ อาม สัมปฏฺิจฉนฺตตะ เอวํ สัจจวจากลึงคัถตะ” อิตฺติศฺพทํ สฺรูปะใน
 วจเนจฺ ลักขณะใน วุตฺเตจฺ ลักขณกิริยา ฆตฺตภทฺติเกน อนภิทกัถตาใน วุตฺเต, “หนฺท
 อูยโยชนฺตตะ ตวํ สุทรกัถตาใน เทหิจฺ อาชยาตบทกัถตุวจาก สหสฺสํ อวุตตกัถมมะใน
 คเหตฺวาจฺ ปุพพกาลกิริยาใน เทหิ ตว สามิสัมพันธะใน ทาเนจฺ นิमितตสัถตฺตมมีใน เทหิ
 อปีศฺพทํ อเปกขัถตะเข้ากับ มยฺหํจฺ สัมปทานใน เทหิ ปตฺตี อวุตตกัถมมะใน เทหิ”
 อิตฺติศฺพทํ อาการะใน อาห ๕

๖๕. โส ตถา อกาสิ ๕

โส (ฆตฺตภทฺติโก) ตถา อกาสิ ๕

โส (ฆตฺตภทฺติโก) อ.นายภัดตภทฺติเกนััน อกาสิ ได้กระทำแล้ว ตถา เหมือนอย่างนั้น ๕
 นายภัดตภทฺติเกนััน ได้ทำเหมือนอย่างนั้น

โส วิเสสณะของ ฆตฺตภทฺติโกจฺ สุทรกัถตาใน อกาสิจฺ อาชยาตบทกัถตุวจาก ตถา
 กิริยาวิเสสณะใน อกาสิ ๕

๖๖. เสฎฐีปิสส สพุพ อตฺตโน สนฺตกั มชฺเฌ ภินฺทิตฺวา อทาสี ๕

เสฎฐีปิ อสฺส (ภตฺตภตฺติกสฺส) สพุพ อตฺตโน สนฺตกั มชฺเฌ ภินฺทิตฺวา อทาสี ๕

เสฎฐีปิ แม้ อ.เศรษฐี **ภินฺทิตฺวา** แบ่งแล้ว **สนฺตกั** ซึ่งของอันเป็นของมีอยู่ **อตฺตโน** ของตน **สพุพ** ทั้งปวง **มชฺเฌ** ในท่ามกลาง **อทาสี** ได้ให้แล้ว **อสฺส (ภตฺตภตฺติกสฺส)** แก่นายภัตตภตติกะนั้น ๕

แม้เศรษฐี แบ่งของที่มีอยู่ของตนทั้งปวงครึ่งหนึ่ง ได้ให้แก่นายภัตตภตติกะนั้น

อปีศัพทํ อเปกขัตถะเข้ากับ เสฎฐีจฺจ สฺสทกัตฺตาใน อทาสีจฺจ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจาก อสฺส วิเสสนะของ ภตฺตภตฺติกสฺสจฺจ สัมปทานใน อทาสี สพุพ วิเสสนะของ สนฺตกั อตฺตโน สามีสัมพันธะใน สนฺตกัจฺจ อวฺตตกัมมะใน ภินฺทิตฺวา มชฺเฌ วิสยาธาระใน ภินฺทิตฺวาจฺจ ปุพพกาลกิริยาใน อทาสี ๕

๖๗. จตฺสฺโส หิ สมฺปทา นาม “วตฺตฺสุมฺปทา ปจฺจยสมฺปทา เจตนาสมฺปทา คุณาติเรก-สมฺปทาติ ๕

หิ ก็ **สมฺปทา** นาม ชื่อ อ.สัมปทา ท. **จตฺสฺโส** สี่ **อิตฺติ** คือ “**วตฺตฺสุมฺปทา** อ.วตฺตฺ-สัมปทา **ปจฺจยสมฺปทา** อ.ปัจจยสัมปทา **เจตนาสมฺปทา** อ.เจตนาสัมปทา **คฺุณา-ติเรกสมฺปทา** อ.คฺุณาติเรกสัมปทา” ๕

ก็ชื่อว่าสัมปทา ๔ คือ **วตฺตฺสุมฺปทา** **ปจฺจยสมฺปทา** **เจตนาสมฺปทา** **คฺุณาติเรกสัมปทา**”

หิตัพทํ วากยารัมภโชตกะ จตฺสฺโส วิเสสนะของ สมฺปทา นามศัพท์ สัญญาโชตกะ เข้ากับ สมฺปทาจฺจ ลิงคัตถะ “**วตฺตฺสุมฺปทา** **ปจฺจยสมฺปทา** **เจตนาสมฺปทา** **คฺุณาติเรก-สมฺปทา**” สรุปะใน อิตฺติจฺจ ศัพท์ สรุปะใน จตฺสฺโส สมฺปทา ๕

๖๘. ตตฺถ นิโรธสมาปฺตติโร อรหา วา อนาคามี วา ทกฺขิณฺเฌยโย วตฺตฺสุมฺปทา นาม, ปจฺจยानํ ฌมฺเมน สเมน อฺุปฺปตฺติ ปจฺจยสมฺปทา นาม, ทานโต ปุพฺเพ ทานกาเล ปจฺจนาภาเคติ ตีสุ กาลฺลสุ เจตนาโย โสมนสฺสสทคตฺตณฺณสมฺปยุตฺตภาโว เจตนา-สมฺปทา นาม, ทกฺขิณฺเฌยยสฺส ปน สมาปฺตติโต วุฏฺฐิตภาโว คฺุณาติเรกสมฺปทา

นามาติ ฯ

ตตถ (จตุสฺส สมฺปทาสุ) นิโรธสมาปตฺติโร อรหา วา อนาคามี วา ทกฺขิณฺเญโย (ปฺกคฺโล) วตฺถุสมฺปทา นาม (โหติ), ปจฺจยฺยานํ ฐมฺเมน สเมน อุปฺปตฺติ ปจฺจยสมฺปทา นาม (โหติ), “ทานโต ปุพฺเพ ทานกาเล ปจฺจนาภาเคติ ตีสุ กาลेषु เจตนา ย โสมนสฺสสทฺตตฺตยาณสมฺปยุตฺต- ภาโว เจตนาสมฺปทา นาม (โหติ), ทกฺขิณฺเญยฺสส (ปฺกคฺลสฺส) ปน สมาปตฺติโต วุฏฺฐิตภาโว คุณาติเรกสมฺปทา นาม (โหติ) อิติ ฯ

(ปฺกคฺโล) อ.บุคคล ทกฺขิณฺเญโย ผู้ควรซึ่งทักษิณา อรหา วา คือ อ.พระอรหันต์ หรือ อนาคามี วา หรือว่า คือ อ.พระอนาคามี นิโรธสมาปตฺติโร ผู้ควรแก่นิโรธ- สมาบัติ ตตถ (จตุสฺส สมฺปทาสุ) วตฺถุสมฺปทา นาม ชื่อว่าเป็น- ในสัมปทา ท. สี่ เหล่านั้นหนา -วตฺถุสมฺปทา (โหติ) ย่อมเป็น, อุปฺปตฺติ อ.การเกิดขึ้น ฐมฺเมน โดย ธรรม สเมน โดยสม่าเสมอ ปจฺจยฺยานํ แห่งปัจจย ท. ปจฺจยสมฺปทา นาม ชื่อว่า เป็นปัจจยสัมปทา (โหติ) ย่อมเป็น, เจตนา ย โสมนสฺสสทฺตตฺตยาณสมฺปยุตฺตภาโว อ.ความที่ แห่งเจตนา เป็นสภาวะอันประกอบพร้อมแล้วด้วยญาณอันสทฺตแล้วด้วย โสมนัส กาลेषุ ในกาล ท. ตีสุ สาม อิติ คือ “ปุพฺเพ ในกาลก่อน ทานโต แต่การให้ ทานกาเล ในกาลเป็นที่ให้ ปจฺจนาภาเค ในกาลอันเป็นส่วนในภายหลัง” เจตนา- สมฺปทา นาม ชื่อว่าเป็นเจตนาสัมปทา (โหติ) ย่อมเป็น, ปน ส่วนว่า ทกฺขิณฺเญยฺสส (ปฺกคฺลสฺส) สมาปตฺติโต วุฏฺฐิตภาโว อ.ความที่ แห่งบุคคล ผู้ควรซึ่งทักษิณา เป็นผู้ ออกแล้ว จากสมาบัติ คุณาติเรกสมฺปทา นาม ชื่อว่าเป็นคุณาติเรกสัมปทา (โหติ) ย่อมเป็น อิติ ดังนี้แล ฯ

บุคคลผู้ควรทักษิณา คือ พระอรหันต์หรือพระอนาคามีผู้ควรแก่นิโรธสมาบัติ บรรดา สัมปทาทั้ง ๔ เหล่านั้น ชื่อว่าเป็นวตฺถุสมฺปทา, การเกิดขึ้นโดยธรรม โดยสม่าเสมอ แห่งปัจจยทั้งหลาย ชื่อว่าเป็นปัจจยสัมปทา, ความที่เจตนาเป็นสภาวะที่ประกอบด้วย ญาณอันสทฺตด้วยโสมนัสในกาลทั้ง ๓ คือ ในกาลก่อนแต่การให้ ในกาลเป็นที่ให้ ใน กาลภายหลัง ชื่อว่าเป็นเจตนาสัมปทา, ส่วนความที่บุคคลผู้ควรทักษิณา เป็นผู้ ออก แล้วจากสมาบัติ ชื่อว่าเป็นคุณาติเรกสัมปทา ดังนี้แล

นิโรธสมาปตฺติโร วิเสสนะของ อรหา และ อนาคามี อรหา ก็ดี อนาคามี ก็ดี วิเสสลาภของ ปฺกคฺโล ทกฺขิณฺเญโย วิเสสนะของ ปฺกคฺโล ๆ สุทฺธกตฺตนาใน โหติ ๆ

อาชยาดบทกัตตุวจาก ตตถ กัถิ จตุสุ กัถิ วิเสสนะของ สมปทาสุๆ นิทธารณะใน
 วตุถสมปทา วา สองศัพท ปทวิกัปปัตถะเข้ากับ อรหา และ อนาคามี นามศัพท
 สัญญาโชตกะเข้ากับ วตุถสมปทาๆ นิทธารณัยะและวิกติกัตตาใน โหติ, อุปฺปตติ
 สุททกัตตาใน โหติๆ อาชยาดบทกัตตุวจาก ปจฺจยानั สามีสัมพันธะใน อุปฺปตติ
 ฐมเมณ กัถิ สเมณ กัถิ ตติยาวิเสสนะใน อุปฺปตติ นามศัพท สัญญาโชตกะเข้ากับ
 ปจฺจยสมปทาๆ วิกติกัตตาใน โหติ, โสมนสฺสสหคตฅาณสมฺปยุตฺตภาโว สุททกัตตา
 ใน โหติๆ อาชยาดบทกัตตุวจาก “ทานโต อปาทานใน ปุพฺพเพๆ กัถิ ทานกาละ กัถิ
 ปจฺจนาภาเค กัถิ” สรุปะใน อิติๆ ศัพท สรุปะใน ทีสุ กาละสุ ทีสุ วิเสสนะของ กาละสุๆ
 กาลสัตตมีใน โสมนสฺสสหคตฅาณสมฺปยุตฺตภาโว เจตนา ยภาวาทิสัมพันธะใน
 โสมนสฺสสหคตฅาณสมฺปยุตฺตภาโว นามศัพท สัญญาโชตกะเข้ากับ เจตนาสมปทาๆ
 วิกติกัตตาใน โหติ, ปนศัพท ปักขันตรโชตกะ วุฏฺฐิตภาโว สุททกัตตาใน โหติๆ
 อาชยาดบทกัตตุวจาก ทกฺขิณเณยฺยสุ วิเสสนะของ ปุคฺคลสุสุๆ ภาวาทิสัมพันธะ
 ใน วุฏฺฐิตภาโว สฺมาปตฺติโต อปาทานใน วุฏฺฐิต- นามศัพท สัญญาโชตกะเข้ากับ
 คุณฺดาติเรกสมปทาๆ วิกติกัตตาใน โหติ อิติศัพท สฺมาปนะ ๕

๖๙. อิมสุส จ “ขีณาสโว ปจฺเจกพุทฺโธ ทกฺขิณเณยฺโย, ภตฺติ กตฺวา ลทฺฐภาเวณ ปจฺจโย
 ฐมฺมโต อุปฺปนฺโน, ทีสุ กาละสุ เจตนา ปริสุทฺธา, สฺมาปตฺติโต วุฏฺฐิตมตฺโต
 ปจฺเจกพุทฺโธ คุณฺดาติเรโกติ จตฺสฺโสปี สมปทา นิปฺพนฺนา, เอตาสฺ อานุกาเวณ ทิฏฺฐเจว
 ฐมฺเม มหาสมฺปตฺติ ปาปฺณาติ; ตสฺมา โส เสฏฺฐิโน สนฺติกา สมฺปตฺติ ลภติ ๕

อิมสุส (ภตฺตภตฺติกสุส) จ “ขีณาสโว ปจฺเจกพุทฺโธ ทกฺขิณเณยฺโย (โหติ, ตสฺส ปจฺจยสุส เตน
 ภตฺตภตฺติเกณ) ภตฺติ กตฺวา ลทฺฐภาเวณ ปจฺจโย ฐมฺมโต อุปฺปนฺโน, ทีสุ กาละสุ เจตนา
 ปริสุทฺธา, สฺมาปตฺติโต วุฏฺฐิตมตฺโต ปจฺเจกพุทฺโธ คุณฺดาติเรโก (โหติ)” อิติ จตฺสฺโสปี สมปทา
 นิปฺพนฺนา, (ภตฺตภตฺติโก) เอตาสฺ (จตฺสฺสนฺนํ สมปทานํ) อานุกาเวณ (สตฺเตน) ทิฏฺฐเจว ฐมฺเม
 มหาสมฺปตฺติ ปาปฺณาติ; ตสฺมา โส (ภตฺตภตฺติโก) เสฏฺฐิโน สนฺติกา สมฺปตฺติ ลภติ ๕

จ กั สมปทา อ.สัมปทา ท. จตฺสฺโสปี แมสิ อิติ คือ “ปจฺเจกพุทฺโธ อ.พระปัจเจก-
 พุทฺธเจ้า ขีณาสโว ผู้เป็นพระขีณาสพ ทกฺขิณเณยฺโย เป็นผู้ควรรซึ่งทักษิณา (โหติ)
 ย่อมเป็น, ปจฺจโย อ.ปัจจย อุปฺปนฺโน เกิดขึ้นแล้ว ฐมฺมโต โดยธรรม (ตสฺส

ปัจเจกสุส เตน ฆตตมตติเกน) ภาติ กตฺวา ลทฺฐภาเวน เพราะความที่ แห่งปัจเจกนั้น เป็นปัจเจก อันนายภตตมตติเกนั้น กระทำแล้ว ซึ่งการรับจ้าง ได้แล้ว, เจตนา อ.เจตนา กาลเสสุ ในกาล ท. ตีสู สาม ปริสุทฺธา หมตจจรอบแล้ว, ปจฺเจกพุทฺโธ อ.พระปัจเจกพุทฺธเจ้า วุฏฺฐิตมตฺโต ผู้สักว่าออกแล้ว สมာปตฺติโต จากสมาบตี คุณาติเรโก เป็นผู้มีคุณอันยิ่ง (โหติ) ย่อมเป็น” นิปฺพนฺนา สำเร็จแล้ว อิมสุส (ฆตตมตติกสุส) แก่นายภตตมตติเกนี้, (ฆตตมตติโก) อ.นายภตตมตติเก ปาปฺภณฺนาติ ย่อมถึง มหาสมฺปตฺติ ซึ่งสมบัติอันใหญ่ ฐมฺเม ในธรรม (สตุเตน) ทิฏฺฐเจว อันอันสัตว์เห็นแล้วนั้นเที่ยว อาณฺุภาเวน เพราะอาณฺุภาพ เอตาสฺ (จตฺตฺสนฺหํ สมฺปทานํ) แห่งสัมปทา ท. สี่ เหล่านั้น, ตสฺมา เพราะเหตุนี้ โส (ฆตตมตติโก) อ.นายภตตมตติเกนั้น ลภติ ย่อมได้ สมฺปตฺติ ซึ่งสมบัติ สหฺตฺติกา จากสำนัก เสฏฺฐิโน ของเศรษฐี ๕

ก็สัมปทาแมทั้ง ๔ คือ “พระปัจเจกพุทฺธเจ้าผู้เป็นพระชีณาสพ เป็นทักษิณียบุคคล, ปัจเจกเกิดขึ้นโดยธรรม เพราะความที่ปัจเจกนั้น เป็นของอันนายภตตมตติเกนั้น ทำการรับจ้างแล้วจึงได้แล้ว, เจตนาในกาลทั้ง ๓ ปริสุทฺธแล้ว, พระปัจเจกพุทฺธเจ้าผู้สักว่า ออกแล้วจากสมาบตี เป็นคุณาติเรก” สำเร็จแล้วแก่นายภตตมตติเกนี้, นายภตตมตติเก ถึงสมบัติใหญ่ในทิวฏฐธรรมนั่นเอง เพราะอาณฺุภาพแห่งสัมปทาทั้ง ๔ เหล่านี้, เพราะ ฉะนั้น นายภตตมตติเกนี้ จึงได้สมบัติจากสำนักของเศรษฐี

จศฺพท์ วากยารมฺภชตฺตะกะ อปีศฺพท์ อเปกขตฺตะเข้ากับ จตฺตฺโสจฺ วิเสสนะของ สมฺปทาฯ สุทฺธกตฺตาใน นิปฺพนฺนาฯ กิตฺตบทกตฺตฺวาจก อิมสุส วิเสสนะของ ฆตตมตติกสุสฯ สัมปทานใน นิปฺพนฺนา “ชีณาสโว วิเสสนะของ ปจฺเจกพุทฺโธฯ สุทฺธกตฺตาใน โหติฯ อาชยตบทกตฺตฺวาจก ทกฺขิณฺเยโย วิกิตฺกตฺตาใน โหติ, ปจฺจโย สุทฺธกตฺตาใน อุปฺปนฺโนฯ กิตฺตบทกตฺตฺวาจก ตสฺส วิเสสนะของ ปจฺเจกสุสฯ ภาวาทิสัมพันธะใน ลทฺฐภาเวน เตน วิเสสนะของ ฆตตมตติเกนฯ อนภิตกตฺตาใน ลทฺฐ- ภาติ อวุตตกัมมะ ใน กตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ลทฺฐภาเวนฯ เหตุใน อุปฺปนฺโน ฐมฺมโต ตติยาวิเสสนะ ใน อุปฺปนฺโน, เจตนา สุทฺธกตฺตาใน ปริสุทฺธาฯ กิตฺตบทกตฺตฺวาจก ตีสู วิเสสนะของ กาลเสสุฯ กาลสัตฺตมีใน เจตนา, วุฏฺฐิตมตฺโต วิเสสนะของ ปจฺเจกพุทฺโธฯ สุทฺธกตฺตาใน โหติฯ อาชยตบทกตฺตฺวาจก สมာปตฺติโต อปาทานใน วุฏฺฐิต- คุณาติเรโก วิกิตฺกตฺตาใน โหติ” อิตฺติศฺพท์ สรุปะใน จตฺตฺโสปี สมฺปทา, ฆตตมตติโก สุทฺธกตฺตาใน ปาปฺภณฺนาติฯ

อาชยาตบทกัตตฺวาจก เอตาสํ กิติ จตฺสสนฺนํ กิติ วิเสสนะของ สมปทานํฯ สามีสัมพันธะใน อาณาภาเวนฯ เหตุโน ปาปฺณาติ สตุเตน อนภิตกัตตาโน ทิฏฺเฐ เอวคัพทํ อวธารณะเข้ากับ ทิฏฺเฐฯ วิเสสนะของ ฌมเมฯ วิสยาธาระโน ปาปฺณาติ มหาสมฺปตฺตี สัมปาปฺณียกัมมะโน ปาปฺณาติ, ตสฺมา เหตุวัตถะ โส วิเสสนะของ ฆตฺตภทฺติโกฯ สฺุทฺธกัตตาโน ลภทฺติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก เสฏฺฐิโน สามีสัมพันธะใน สนฺติกาฯ อปาทานโน ลภทฺติ สมฺปตฺตี อวฺุตตกัมมะโน ลภทฺติ ฯ

๗๐. อปรภาเค จ ราชานปี อิมินา กตกมฺมํ สุตฺวา ตํ ปกฺโกสาเปตฺวา สหสฺสํ ทตฺวา ปตฺตี คเหตุวา ตุฏฺฐมานโส มหนฺตํ โภคํ ทตฺวา เสฏฺฐิจฺจุจฺจานํ อทาสี ฯ

อปรภาเค จ ราชานปี อิมินา (ฆตฺตภทฺติเกน) กตกมฺมํ สุตฺวา (ราชปฺริสฺ) ตํ (ฆตฺตภทฺติกํ) ปกฺโกสาเปตฺวา สหสฺสํ ทตฺวา ปตฺตี คเหตุวา ตุฏฺฐมานโส มหนฺตํ โภคํ ทตฺวา เสฏฺฐิจฺจุจฺจานํ อทาสี ฯ

จ ก็ อปรภาเค ในกาลอันเป็นส่วนอื่นอีก ราชานปี แม้ อ.พระราชาน สุตฺวา ทรงสดับ แล้ว อิมินา (ฆตฺตภทฺติเกน) กตกมฺมํ ซึ่งกรรม อันนายภทฺตภทฺติเกนั้ กระทำแล้ว (ราชปฺริสฺ) ทรงยังราชบรุษ ปกฺโกสาเปตฺวา ให้ร้องเรียกแล้ว ตํ (ฆตฺตภทฺติกํ) ซึ่ง นายภทฺตภทฺติเกนั้ ทตฺวา พระราชทานแล้ว สหสฺสํ ซึ่งพันแห่งทรัพย์ คเหตุวา ทรงรับเอาแล้ว ปตฺตี ซึ่งส่วนบุญ ตุฏฺฐมานโส ผู้มีพระทัยอันทรงยินดีแล้ว ทตฺวา พระราชทานแล้ว โภคํ ซึ่งโภคะ มหนฺตํ อันใหญ่ อทาสี ได้พระราชทานแล้ว เสฏฺฐิจฺจุจฺจานํ ซึ่งตำแหน่งแห่งเศรษฐี ฯ

ก็ในกาลต่อมา แม้พระราชานทรงสดับกรรมที่นายภทฺตภทฺติเกนั้ทำแล้ว รับสั่งให้ราชบรุษ ร้องเรียกนายภทฺตภทฺติเกนั้ พระราชทานทรัพย์หนึ่งพัน ทรงรับเอาส่วนบุญ ทรงมี พระทัยยินดีแล้ว พระราชานโภคะใหญ่ ได้พระราชานตำแหน่งเศรษฐี

จคัพทํ วากยารัมภโฆตฺถะ อปรภาเค กาลสฺตตฺมึโน อทาสี อปิตฺทํ อเปกขตฺถะเข้ากับ ราชานฯ สฺุทฺธกัตตาโน อทาสีฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อิมินา วิเสสนะของ ฆตฺตภทฺติเกนฯ อนภิตกัตตาโน กต- กตกมฺมํ อวฺุตตกัมมะโน สุตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาโน ปกฺโกสาเปตฺวา ราชปฺริสฺ ภาริตกัมมะโน ปกฺโกสาเปตฺวา ตํ วิเสสนะของ ฆตฺตภทฺติกํฯ อวฺุตตกัมมะโน ปกฺโกสาเปตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาโน ทตฺวา สหสฺสํ อวฺุตตกัมมะโน

ทตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน คเหตุวฯ ปตฺตี อวุตตกัมมะใน คเหตุวฯ ปุพฺพกาลกิริยา
ใน ทตฺวา ตุฏฺฐมานโส วิเสสนะของ ราชฯ มหนตฺ วิเสสนะของ โภคฺฯ อวุตตกัมมะใน
ทตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อทาสี เสฏฺฐิจฺฉานํ อวุตตกัมมะใน อทาสี ฯ

๗๑. “ภตฺตภตฺติกเสฏฺฐิจฺฉิตฺตส นามํ อโหสิ ฯ

“ภตฺตภตฺติกเสฏฺฐิจฺฉิตฺต (วจนํ) อสฺส (เสฏฺฐิจฺฉิตฺต) นามํ อโหสิ ฯ

(วจนํ) อ.คำ อิติ ว่า “ภตฺตภตฺติกเสฏฺฐิจฺฉ อ.เศรษฐีชื่อว่าภตฺตภตฺติกะ” อิติ ดังนี้ นามํ
เป็นชื่อ อสฺส (เสฏฺฐิจฺฉิตฺต) ของเศรษฐีนั้น อโหสิ ได้เป็นแล้ว ฯ

คำว่า “ภตฺตภตฺติกเศรษฐี” ได้เป็นชื่อของเศรษฐีนั้น

“ภตฺตภตฺติกเสฏฺฐิจฺฉ ลิงคัตถะ” อิตฺตํภทฺ สรุปะใน วจนํฯ สุททกัตตาใน อโหสิฯ อาชยาตบท
กัตตฺวาจาก อสฺส วิเสสนะของ เสฏฺฐิจฺฉิตฺตฯ สามีสัมพันธะใน นามํฯ วิกติกัตตาใน อโหสิ ฯ

๗๒. โส คนฺธเสฏฺฐจินา สทฺธิ สหาโย หุตฺวา เอกโต ขาทนฺโต ปิวฺนฺโต ยาวตายุกํ
จตฺวา ตโต จุโต เทวโลเก นิพฺพตฺติตฺวา เอกํ พุทฺทนฺตรํ ทิพฺพสมฺปตฺตี อนุกฺวิตฺวา
อิมสฺมี พุทฺธูปฺปาเท สวาทฺถิยํ สารีปฺตฺตตฺเถรสฺส อุปฺภูจากฺกุเล ปฏฺิสนฺธิ คณฺหิ ฯ

โส (ภตฺตภตฺติโก) คนฺธเสฏฺฐจินา สทฺธิ สหาโย หุตฺวา เอกโต ขาทนฺโต ปิวฺนฺโต ยาวตายุกํ
จตฺวา ตโต (อตฺตภวโต) จุโต เทวโลเก นิพฺพตฺติตฺวา เอกํ พุทฺทนฺตรํ ทิพฺพสมฺปตฺตี อนุกฺวิตฺวา
อิมสฺมี พุทฺธูปฺปาเท สวาทฺถิยํ สารีปฺตฺตตฺเถรสฺส อุปฺภูจากฺกุเล ปฏฺิสนฺธิ คณฺหิ ฯ

โส (ภตฺตภตฺติโก) อ.เศรษฐีชื่อว่าภตฺตภตฺติกะนั้น สหาโย เป็นสหาย สทฺธิ กับ คนฺธ-
เสฏฺฐจินา ด้วยเศรษฐีชื่อว่าคันธะ หุตฺวา เป็น ขาทนฺโต เกี่ยวกินอยู่ ปิวฺนฺโต ดื่มอยู่
เอกโต โดยความเป็นอันเดียวกัน จตฺวา ดำรงอยู่แล้ว ยาวตายุกํ สิ้นกาลกำหนด
เพียงใดแห่งอายุ จุโต เคลื่อนแล้ว ตโต (อตฺตภวโต) จากอตฺตภพนั้น นิพฺพตฺติตฺวา
บังเกิดแล้ว เทวโลเก ในเทวโลก อนุกฺวิตฺวา เสวยแล้ว ทิพฺพสมฺปตฺตี ซึ่งสมบัติ
อันเป็นทิพย์ พุทฺทนฺตรํ สิ้นพุทฺทนฺตร เอกํ หนึ่ง คณฺหิ ถือเอาแล้ว ปฏฺิสนฺธิ ซึ่ง
ปฏฺิสนฺธิ อุปฺภูจากฺกุเล ในตระกูลแห่งอุปฺภูจาก สารีปฺตฺตตฺเถรสฺส ของพระสารีบุตร
ผู้เถระ สวาทฺถิยํ ในเมืองสวาทฺถิ อิมสฺมี พุทฺธูปฺปาเท ในกาลเป็นที่เสด็จอุปฺบัติขึ้น

แห่งพระพุทธเจ้าพระองค์นี้ ๕

ภักตภคติกเศรชฐีนัน เป็นสหายกับด้วยคันชเศรชฐี เคี้ยวกินอยู่ ตีมอยู่โดยความเป็นอันเดียวกัน ดำรงอยู่ตราบเท่าอายุ เคลื่อนจากอัทภานัน บังเกิดในเทวโลก เสวยทิพยสมบัติสิ้นหนึ่งพุทธันดร ถือเอาปฏิสนธิในตระกูลอุปัฏฐากของพระสารีบุตรเถระในเมืองสาวัตถี ในพุทธรูปบาทกาลนี้

โส วิเสสณะของ ภคตภคติกโก ๆ สุทฐกัตตทาใน คณฺหิ ๆ อาชยตบทกัตตวาทจกคณฺชเสฏฐจินา สหัตถตตติยาเข้ากับ สทฐิ ๆ ทัพพสมวายะใน สหาโย ๆ วิคคิกัตตทาใน หุตวาทจ สมานกาลกิริยาใน ชาทนฺโต เอกโต ตติยาวิเสสณะใน ชาทนฺโต และ ปิวนฺโต ชาทนฺโต กิติ ปิวนฺโต กิติ อัพภันตรกิริยาของ ภคตภคติกโก ยาวตายุ กั อัจจันตสังโยคะใน จตวาทจ ปุพพกาลกิริยาใน จุโต ตโต วิเสสณะของ อตตภวาทจ อปาทานใน จุโต ๆ วิเสสณะของ ภคตภคติกโก เทวโลก วิสยาธาระใน นิพพตติตวาทจ ปุพพกาลกิริยาใน อนุภวิตวา เอก วิเสสณะของ พุทฐนฺตร ๆ อัจจันตสังโยคะใน อนุภวิตวา ทิพพสมปตติ อวุตตกัมมะใน อนุภวิตวา ๆ ปุพพกาลกิริยาใน คณฺหิ อิมสฺมี วิเสสณะของ พุทฐรูปาทะย กาลสัตตมีใน คณฺหิ สวตถุถิย วิสยาธาระใน คณฺหิ สารีปุตตตเถรสุส สามีสัมพันธะใน อุปฏฐากกุเล ๆ วิสยาธาระใน คณฺหิ ๕

๗๓. อถสุส มาตา ลทฐคพฺภปริหารา กติปาหจฺจเยน “อโห วตาทํ ปญฺจสเทหิ ภิกฺขุหิ สทฐิ สารีปุตตตเถรสุส สตรสโภชนํ ทตฺวา กาสายวตถนินฺวตฺถา สุวณฺณสรกํ อาทาย อาสนปรียนฺเต นิสินฺนา เตสํ ภิกฺขุณฺ อัจฺฉินฺนุจเสสกํ ภุญฺเชยฺยนฺติ โทหพิณี หุตฺวา ตเถว กตฺวา โทหพิ ปฏฺวิโนเทสิ ๕

อถ อสุส (กุมารสุส) มาตา ลทฐคพฺภปริหารา กติปาหจฺจเยน “อโห วต อหํ ปญฺจสเทหิ ภิกฺขุหิ สทฐิ สารีปุตตตเถรสุส สตรสโภชนํ ทตฺวา กาสายวตถนินฺวตฺถา สุวณฺณสรกํ อาทาย อาสนปรียนฺเต นิสินฺนา เตสํ ภิกฺขุณฺ อัจฺฉินฺนุจเสสกํ (ภคต) ภุญฺเชยฺยนฺติ โทหพิณี หุตฺวา ตเถว เอว กตฺวา โทหพิ ปฏฺวิโนเทสิ ๕

อถ ครั้งนั้น มาตา อ.มารดา อสุส (กุมารสุส) ของเด็กนั้น ลทฐคพฺภปริหารา ผู้มีเครื่องบริหารซึ่งครรรกอันได้แล้ว โทหพิณี เป็นหญิงแพ่ทออง อิติ ว่า “อโห วต

โอหนอ อหิ อ.เรา ทดฺวา ถวายแล้ว สตรสโกชนํ ซึ่งโกชนะอันประกอบแล้วด้วยรส
หนึ่งร้อย สาริปุตฺตตฺเถรสุส แก่พระสาริปุตฺตรผู้เถระ สหฺริ กับ ภิกฺขุหิ ด้วยภิกษุ ท.
ปญฺจสฺเตหิ ผู้มีร้อยห้าเป็นประมาณ กาสายวตฺถนิตฺตกา ผู้มีผ้ากาสายะอันนุ่งแล้ว
อาทาย ถือเอาแล้ว สุวณฺณสรกํ ซึ่งชั้นอันเป็นวิหารแห่งทอง นิลินฺหา นึ่งแล้ว
อาสนปรียนฺเต ในที่สุตรอบแห่งอาสนะ ภูญฺเชยฺยํ ฟิงบริโภค อัจฺฉิฏฺจเสสกํ
(ภตฺตํ) ซึ่งภัตตร อันเป็นเดนอันเหลือ เตสํ ภิกฺขุหํ ของภิกษุ ท. เหล่านั้น” อิติ ดังนี้
กตฺติปาหฺจเยน โดยอันล่วงไปแห่งวันเล็กน้อย หุตฺวา เป็นแล้ว กตฺวา กระทำแล้ว
ตถา เอว เหมือนอย่างนั้นนั้นเทียว ปฏฺวิโนเทสิ บรรเทาแล้ว โทหฺพิ ซึ่งความแพ้
ท้อง ฯ

ครั้งนั้น มารดาของเด็กนั้น ได้เครื่องบริหารกรรมแล้ว เป็นหญิงแพ้ท้องว่า “โอหนอ
เราถวายโกชนะประกอบด้วยรสหนึ่งร้อยแก่พระสาริปุตฺตรเถระพร้อมกับภิกษุประมาณ
๕๐๐ รูป นุ่งผ้ากาสายะ ถือเอาชั้นทอง นึ่งท้ายอาสนะ ฟิงบริโภคภัตตรที่เหลือที่เป็นเดน
ของภิกษุเหล่านั้น” ดังนี้ โดยกาลอันล่วงไป ๒-๓ วัน แล้วทำเหมือนอย่างนั้นนั้นแหละ
บรรเทาความแพ้ท้องแล้ว

อถ กาลสํตฺตมี มาตา สุทฺธกตฺตาใน ปฏฺวิโนเทสิฯ อาชยาตบทกตฺตฺวาจก อสุส
วิเสสฺนะของ กุมารสุสฯ สามีสัมพันธฺะใน มาตา ลทฺธคพฺภปริหารา วิเสสฺนะของ มาตา
กตฺติปาหฺจเยน ตติยาวิเสสฺนะใน โทหฺพินี้ “อโห อัจฉริยตฺถะ วตฺตํพํ สังกปป์ตฺถะ
อหิ สุทฺธกตฺตาใน ภูญฺเชยฺยํ อาชยาตบทกตฺตฺวาจก ปญฺจสฺเตหิ วิเสสฺนะของ ภิกฺขุหิฯ
สทฺตตฺติยาเข้ากับ สหฺริฯ ทัพพสมวายะใน สาริปุตฺตตฺเถรสุสฯ สัมปทานใน ทดฺวา
สตรสโกชนํ อวุตฺตกัมมะใน ทดฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน กาสายวตฺถนิตฺตกาฯ วิเสสฺนะ
ของ มาตา สุวณฺณสรกํ อวุตฺตกัมมะใน อาทายฯ สมานกาลกิริยาใน นิลินฺหา
อาสนปรียนฺเต วิสยาธาระใน นิลินฺหาฯ วิเสสฺนะของ มาตา เตสํ วิเสสฺนะของ ภิกฺขุหํฯ
สามีสัมพันธฺะใน อัจฉิฏฺจเสสกํฯ วิเสสฺนะของ ภตฺตํฯ อวุตฺตกัมมะใน ภูญฺเชยฺยํ”
อิตฺติศํพํ สรุปะใน โทหฺพินี้ฯ วิกตฺกตฺตาใน หุตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน กตฺวา เอว-
ตํพํ อวธารณะเข้ากับ ตถาฯ กิริยาวิเสสฺนะใน กตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปฏฺวิโนเทสิ
โทหฺพิ อวุตฺตกัมมะใน ปฏฺวิโนเทสิ ฯ

.....

๗๔. สา เสสมงคเลสุปี ตถารูปเมว ทานํ ทตฺวา ปุตุตฺตํ วิชายิตฺวา นามคหณทิวเส
“ปุตุตฺตสฺส เม ภนฺเต สิग्ขาปทานิ เทถาติ เถรํ อห ๕

สา (มาตา) เสสมงคเลสุปี ตถารูปํ เอว ทานํ ทตฺวา ปุตุตฺตํ วิชายิตฺวา นามคหณทิวเส
“(ตุเม) ปุตุตฺตสฺส เม ภนฺเต สิग्ขาปทานิ เทถาติ เถรํ อห ๕

สา (มาตา) อ.มารดานัน ทตฺวา ถวายแล้ว ทานํ ซึ่งทาน ตถารูปํ เอว อันมีรูป
เหมือนอย่างนั้นนั่นเทียว เสสมงคเลสุปี แม้ในมงคลที่เหลือ ท. วิชายิตฺวา คลอด
แล้ว ปุตุตฺตํ ซึ่งบุตร อห กล่าวแล้ว เถรํ กะพระเถระ อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่ท่าน
ผู้เจริญ (ตุเม) อ.ท่าน เทถ ของจงให้ สิग्ขาปทานิ ซึ่งสิกขาบท ท. ปุตุตฺตสฺส
แก่บุตร เม ของดิฉัน” อิติ ดังนี้ นามคหณทิวเส ในวันเป็นที่ถือเอาซึ่งชื่อ ๕

มารดานัน ถวายทานอันเห็นปานนั้นนั่นแหละแม้ในมงคลที่เหลือทั้งหลาย คลอดบุตร
ในวันเป็นที่ตั้งชื่อ กล่าวกะพระเถระว่า “ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ขอท่านจงให้สิกขาบททั้ง
หลายแก่บุตรของดิฉันเถิด”

สา วิเสสนะของ มาตาฯ สุททกัตตาใน อหฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อปิตฺทํ
อเปกขัตตะเข้ากับ เสสมงคเลสุฯ วิสยาธาระใน ทตฺวา เอวคัพทํ อวธารณะเข้ากับ
ตถารูปํฯ วิเสสนะของ ทานํฯ อวุตตกัมมะใน ทตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน วิชายิตฺวา
ปุตุตฺตํ อวุตตกัมมะใน วิชายิตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน อห นามคหณทิวเส กาลสัตตมี
ใน อห “ภนฺเต อาลปนะ ตุเม สุททกัตตาใน เทถฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ปุตุตฺตสฺส
สัมปทานใน เทถ เม สามีสัมพันธะใน ปุตุตฺตสฺส สิग्ขาปทานิ อวุตตกัมมะใน เทถ”
อิติตฺทํ อาการะใน อห เถรํ อกถิตกัมมะใน อห ๕

๗๕. เถโร “กิมสฺส นามนฺติ ปุจฺฉิตฺวา, “ภนฺเต ปุตุตฺตสฺส เม ปฏิสนฺธิคหณโต ปฏฺจาย
อิมสฺมี เคะเห กสฺสจฺจิ ทุกฺขนฺนาม น ภฺตปฺพุพฺ, เตเนวสฺส ‘สฺขกฺุมารโรวฺว นามํ
ภวิสฺสตีติ วุตเต, ตเทวสฺส นามํ คเหตฺวา สิग्ขาปทานิ อทาสิ ๕

เถโร “ก็ (วจน) อสฺส (กุมารสฺส) นามํ (โหติ)” อิติ ปุจฺฉิตฺวา, “ภนฺเต ปุตุตฺตสฺส เม ปฏิสนฺธิ-
คหณโต ปฏฺจาย อิมสฺมี เคะเห กสฺสจฺจิ ทุกฺขํ นาม น ภฺตปฺพุพฺ (โหติ), เตเนว อสฺส
(กุมารสฺส) ‘สฺขกฺุมารโรวฺว’ อิติ เอว (วจน) นามํ ภวิสฺสตีติ (วจน ตาย กุมารสฺส มาตรา) วุตเต,

ต๋ เอว (วจน) อสุส (กุมารสุส) นาม (กตวา) คเหตุวา สิขยาปทานิ อทาสิ ฯ

เถโร อ.พระเถระ ปุจฉิตวา ถามแล้ว อิติ ว่า “กั (วจน) อ.คำอะไร นาม เป็นชื่อ อสุส (กุมารสุส) ของเด็กนั้น (โหติ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้, (วจน) ครั้นเมื่อคำ อิติ ว่า “ภนุเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ทุกข์ นาม ชื่อ อ.ความทุกข์ กสุสจิ ของใครๆ อิมสูมิ เคเห ในเรือนนี้ ภูตปุพพิ เป็นสภาพมีแล้วในกาลก่อน ปฏฺจาย จำเดิม ปฏิสนธิคคณโต แต่กาลเป็นที่ถือเอาซึ่งปฏิสนธิ ปุตตสุส แห่งบุตร เม ของดิฉน (โหติ) ย่อม มี น นามได้, เตน เอว เพราะเหตุนี้มันเกี่ยว (วจน) อ.คำ อิติ ว่า ‘สุขกุมารโ อ.เด็กชื่อว่าสุข’ อิติ เอว ดังนี้มันเกี่ยว นาม เป็นชื่อ อสุส (กุมารสุส) ของเด็กนั้น ภวิสสุติ จักเป็น” อิติ ดังนี้ (ตาย กุมารสุส มาตรา) อันมารดาของเด็กนั้น วุตเต กล่าวแล้ว, คเหตุวา ถือเอาแล้ว ต๋ เอว (วจน) ซึ่งคำนั้นมันเกี่ยว (กตวา) กระทำ นาม ให้เป็นชื่อ อสุส (กุมารสุส) ของเด็กนั้น อทาสิ ได้ให้แล้ว สิขยาปทานิ ซึ่งสิขยาบท ท. ฯ

พระเถระถามว่า “คำอะไร เป็นชื่อของเด็กนั้น”, เมื่อมารดาของเด็กนั้นกล่าวว่า “ข้าแต่ ท่านผู้เจริญ ชื่อว่าความทุกข์ของใครๆ ในเรือนนี้ ไม่เคยมีแล้ว จำเดิมแต่กาลเป็นที่ ถือเอาปฏิสนธิแห่งบุตรของดิฉน, เพราะฉะนั้นมันแหละ คำว่า ‘เด็กชายสุข’ จักเป็น ชื่อของเด็กนั้น” ดังนี้, ถือเอาคำนั้นมันแหละทำให้เป็นชื่อของเด็กนั้น ได้ให้สิขยาบท ทั้งหลายแล้ว

เถโร สุทธกัตตาโน อทาสิจ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “กั วิเสสนะของ วจนํ สุทธกัตตาโน โหติจ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อสุส วิเสสนะของ กุมารสุสจ สามีสัมพันธะโน นามํจ วิกติกัตตาโน โหติ” อิติศัพท์ อากาเรโน ปุจฉิตวาจ ปุพพกาลกิริยาโน คเหตุวา, “ภนุเต อาลปนะ นามศัพท์ สัญญาโชตกะเข้ากับ ทุกข์จ สุทธกัตตาโน โหติจ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ปุตตสุส สามีสัมพันธะโน ปฏิสนธิคคณโต เม สามีสัมพันธะโน ปุตตสุส ปฏิสนธิคคณโต อปาทานโน ปฏฺจายจ กิริยาวิเสสนะโน ภูตปุพพิ อิมสูมิ วิเสสนะของ เคเหจ วิสยาธาระโน กสุสจจ สามีสัมพันธะโน ทุกข์ นศัพท์ ปฏิเสษนัตถะ ภูตปุพพิ วิกติกัตตาโน โหติ, เอวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ เตนจ เหตุวัตถะ วจนํ สุทธกัตตาโน ภวิสสุติจ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อสุส วิเสสนะของ กุมารสุสจ สามีสัมพันธะโน นาม ‘สุขกุมารโ ลิงคัตถะ’ เอวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ อิติจ ศัพท์ สรุปะโน วจนํ

นาม วิกตีกัตตาใน ภวิสสตี” อิตติศัพท์ สรุปะใน วจเนญ ลักษณะใน วุตเตญ ลักษณะกิริยา ตาย วิเสสณะของ มาตรา กุมารสสุ สามีสัมพันธะใน มาตราญ อนภิตีกัตตาใน วุตเต, เอวคัพท อวธารณะเข้ากัปป ตังญ วิเสสณะของ วจันญ อวุตตกัมมะใน คเหตุวา อสสุ วิเสสณะของ กุมารสสุ สามีสัมพันธะใน นามังญ วิกตีกัมมะใน กตวาญ กิริยาวิเสสณะใน คเหตุวาญ ปุพพกาลกิริยาใน อทาสี สิขุขาปทานิ อวุตตกัมมะใน อทาสี ๕

๗๖. ตทา เอวมสสุ มาตุ “นาหิ มม ปุตตสสุ อชฺฌาสยฺ ภินฺทิสฺสามีติ จิตฺตํ อุปฺปชฺชติ ๕

ตทา เอว อสสุ (กุมารสสุ) มาตุ “น อหิ มม ปุตตสสุ อชฺฌาสยฺ ภินฺทิสฺสามีติ จิตฺตํ อุปฺปชฺชติ ๕

ตทา ในกาลนั้น จิตฺตํ อ.จิต อิติ ว่า “อหิ อ.เรา น ภินฺทิสฺสามิ จักไม่ทำลาย อชฺฌาสยฺ ซึ่งอัยยาศัย ปุตตสสุ ของบุตร มม ของเรา” อิติ ดังนี้ **อุปฺปชฺชติ** เกิดขึ้น แล้ว มาตุ แก่มารดา **อสสุ (กุมารสสุ)** ของเด็กนั้น เอว อยางนี้ ๕

ในกาลนั้น จิตฺวา “เราจักไม่ทำลายอัยยาศัยของบุตรของเรา” ดังนี้ เกิดขึ้นแล้วแก่ มารดาของกุมารนั้นอยางนี้

ตทา กาลสัตตมีใน อุปฺปชฺชติ จิตฺตํ สุททกัตตาใน อุปฺปชฺชติญ อายยาตบทกัตตฺวาจาก เอว กิริยาวิเสสณะใน อุปฺปชฺชติ อสสุ วิเสสณะของ กุมารสสุ สามีสัมพันธะใน มาตุญ สัมปทานใน อุปฺปชฺชติ “อหิ สุททกัตตาใน ภินฺทิสฺสามิญ อายยาตบทกัตตฺวาจาก นคัพท ปฏฺวิเสระใน ภินฺทิสฺสามิ มม สามีสัมพันธะใน ปุตตสสุ สามีสัมพันธะใน อชฺฌาสยฺญ อวุตตกัมมะใน ภินฺทิสฺสามิ” อิตติศัพท์ สรุปะใน จิตฺตํ ๕

๗๗. สทา ตสฺสุ กณฺณวิชฺฌนมนฺจฺฉลาทีสุปี ตเถว ทานํ อทาสี ๕

สทา (มาตา) ตสฺสุ (กุมารสสุ) กณฺณวิชฺฌนมนฺจฺฉลาทีสุปี (มฺจฺฉเลสุ) ตเถว ทานํ อทาสี ๕

สทา (มาตา) อ.มารดานั้น อทาสี ได้ถวายแล้ว ทานํ ซึ่งทาน ตเถว เอว เหมือนอยาง นั้นนั้นเทียว (มฺจฺฉเลสุ) ในมจฺฉล ท. กณฺณวิชฺฌนมนฺจฺฉลาทีสุปี แม้มีมจฺฉลคือการ เจาะซึ่งหุเป็นต้น ตสฺสุ (กุมารสสุ) ของเด็กนั้น ๕

มารดานั้น ได้ถ่ายทอดเหมือนอย่างนั้นนั่นแหละ แม้ในมงคลทั้งหลายมีมงคลคือการ
เจาะหูเป็นต้น ของเด็กนั้น

สา วิเสสนะของ มาตาสุ สุธกัถตาใน อทาสี อชยาดบทกัถตุวจาก ตสฺส วิเสสนะ
ของ กุมารสฺส สามีสัมพันธะใน กณฺณวิชฌนมงฺคลาทีสุ อปีศัพฺท อเปกขัถตะเข้ากับ
กณฺณวิชฌนมงฺคลาทีสุ วิเสสนะของ มงฺคเลสุ วิสยาราระใน อทาสี เอวศัพฺท
อวธารณะเข้ากับ ตถา กิริยาวิเสสนะใน อทาสี ทาน อวุตตกัมมะใน อทาสี ฯ

๗๘. กุมารโรวปี สตุตฺวสุสิกกาเล “อิจฺฉามหิ อมฺม เถรสฺส สนฺติเก ปพฺพชิตฺตุนฺติ อาห ฯ

กุมารโรวปี (อตุตโน) สตุตฺวสุสิกกาเล “อิจฺฉามิ อหิ อมฺม เถรสฺส สนฺติเก ปพฺพชิตฺตุนฺติ อาห ฯ

กุมารโรวปี แม้อ.เด็ก อาห กล่าวแล้ว อิติ ว่า “อมฺม ข้าแต่แม่ อหิ อ.กระผม อิจฺฉามิ
ย่อมปรารธนา ปพฺพชิตฺตุนฺติ เพื่ออันบวช สนฺติเก ในสำนัก เถรสฺส ของพระเถระ” อิติ
ดังนี้ (อตุตโน) สตุตฺวสุสิกกาเล ในกาล แห่งตน เป็นผู้มีกาลฝนเจ็ด ฯ

แม้อ.เด็กก็กล่าวว่า “ข้าแต่แม่ กระผมยอมปรารธนาเพื่อจะบวชในสำนักของพระเถระ”
ในกาลที่ตนมีกาลฝน ๗ ขวบ

อปีศัพฺท อเปกขัถตะเข้ากับ กุมารโรว สุธกัถตาใน อาห อชยาดบทกัถตุวจาก
อตุตโน สามีสัมพันธะใน สตุตฺวสุสิกกาเล กาลสัถตฺตมีใน อาห “อมฺม อาลปนะ อหิ
สุทธกัถตาใน อิจฺฉามิ อชยาดบทกัถตุวจาก เถรสฺส สามีสัมพันธะใน สนฺติเก
วิสยาราระใน ปพฺพชิตฺตุนฺติ ตุมถตฺตสัมปทานใน อิจฺฉามิ” อิติศัพฺท อาการะใน อาห ฯ

๗๙. สา “สาธุ ตาต, นาหิ ตว อชฺชมาสยํ ภินฺทิสฺสामीติ เถโร นิมนฺเตตฺตวา โภเชตฺตวา “ภนฺเต
ปุตฺโต เม ปพฺพชิตฺตุนฺติ อิจฺฉติ, อิมานํ สายณฺหสมเย วิหารํ อาเนสฺสामीติ เถโร
อุยโยเชตฺตวา ฌาตเก สนฺนิปาเตตฺตวา “ปุตฺตสฺส เม คิหิกาเล กตฺตพฺพกิจฺจํ อชฺชเว
กิริสฺสามาติ วตฺวา ปุตฺตํ อลงฺกริตฺตวา มหนฺเตน สิโรโสภคฺเคน วิหารํ เนตฺวา เถรสฺส
นียยาเทสิ ฯ

สา (มาตา) “สาธุ ตาต, น อหิ ตว อชฺชมาสยํ ภินฺทิสฺสामीติ (วตฺวา) เถโร นิมนฺเตตฺตวา
(เถโร) โภเชตฺตวา “ภนฺเต ปุตฺโต เม ปพฺพชิตฺตุนฺติ อิจฺฉติ, อิมํ (ปุตฺตํ) อหิ สายณฺหสมเย วิหารํ

อาเนสสามีติ (วตฺวา) เถรํ อฺยุโยเชตฺวา ฆาตเก สนฺนิปาเตตฺวา “(มยํ อมฺเหหิ) ปุตฺตสฺส เม คิหิกาลे กตฺตพฺพกิจฺจํ อชฺช เหว กริสฺสามาติ วตฺวา ปุตฺตํ อลงฺกริตฺวา มหนฺเตน สิริโสภคฺเคน วิหารํ เนตฺวา เถรสฺส นียยาเทสิ ๕

สา (มาตา) อ.มารดานั้น (วตฺวา) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ตาต ตูก่อนพ่อ สาธุ อ.ดีละ, อหํ อ.เรา น ภินฺทิสฺสามิ จักไม่ทำลาย อชฺชมาสยํ ซึ่งอชฺชาศัย ตว ของเจ้า” อิติ ดังนี้ นิมนฺเตตฺวา นิมนต์แล้ว เถรํ ซึ่งพระเถระ (เถรํ) ยังพระเถระ โภเชตฺวา ให้ ฉันทแล้ว (วตฺวา) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ปุตฺโต อ.บุตร เม ของดิฉัน อิจฺฉติ ย่อมปรารถนา ปพฺพชิตุํ เพื่ออันบวช, อหํ อ.ดิฉัน อาเนสฺสามิ จักนำมา อิมํ (ปุตฺตํ) ซึ่งบุตรนี้ วิหารํ สฺสูวิหาร สายณฺหสมเย ในสมัยเป็นที่สิ้นไป แห่งวัน” อิติ ดังนี้ อฺยุโยเชตฺวา ส่งไปแล้ว เถรํ ซึ่งพระเถระ ฆาตเก ยังญาติ ท. สนฺนิปาเตตฺวา ให้ประชุมกันแล้ว วตฺวา กล่าวแล้ว อิติ ว่า “(มยํ) อ.เรา ท. กริสฺสาม จักกระทำ (อมฺเหหิ) กตฺตพฺพกิจฺจํ ซึ่งกิจ อันเรา ท. พิงกระทำ ปุตฺตสฺส เม คิหิกาลे ในกาล แห่งบุตร ของเรา เป็นคฤหฺสฺถ์ อชฺช เหว ในวันนี้มันเกี่ยว” อิติ ดังนี้ อลงฺกริตฺวา ประดับแล้ว ปุตฺตํ ซึ่งบุตร เนตฺวา นำไปแล้ว วิหารํ สฺสูวิหาร สิริโสภคฺเคน ด้วยความงามอันเป็นสิริอันเลิศ มหนฺเตน อันใหญ่ นียยาเทสิ มอบให้ แล้ว เถรสฺส แก่พระเถระ ๕

มารดานั้น กล่าวว่า “ตูก่อนพ่อ ดีละ, เราจักไม่ทำลายอชฺชาศัยของเจ้า” นิมนต์พระเถระ นิมนต์พระเถระให้ฉันทแล้ว กล่าวว่า “ข้าแต่ท่านผู้เจริญ บุตรของดิฉัน ย่อมปรารถนา เพื่อจะบวช, ดิฉันจักนำบุตรนี้มาสู่วิหารในเวลาเย็น” ส่งพระเถระแล้ว เชิญญาติทั้งหลายให้ประชุมกัน กล่าวแล้วว่า “พวกเราจักทำกิจที่พวกเราควรทำ ในกาลที่บุตรของเราเป็นคฤหฺสฺถ์ในวันนี้มันแหละ” ประดับบุตร นำไปสู่วิหารด้วยความงามอันเป็นสิริอันเลิศใหญ่ มอบให้แก่พระเถระแล้ว

สา วิเสสนะของ มาตาฯ สฺสูทกตฺตาใน นียยาเทสิฯ อาชยาตบทกตฺตฺวาจก “ตาต อาลปนะ สาธุ ลิงคิตฺตะ, อหํ สฺสูทกตฺตาใน ภินฺทิสฺสามิฯ อาชยาตบทกตฺตฺวาจก นคฺทฺทํ ปฏฺฐิสฺสเระใน ภินฺทิสฺสามิ ตว สามีสัมพันธะใน อชฺชมาสยํ อวุตตกัมมะใน ภินฺทิสฺสามิ” อิติคฺทฺทํ อาการะใน วตฺวาฯ ปพฺพกาลกิริยาใน นิมนฺเตตฺวา เถรํ อวุตตกัมมะใน นิมนฺเตตฺวาฯ ปพฺพกาลกิริยาใน โภเชตฺวา เถรํ การิตกัมมะใน โภเชตฺวาฯ

ปุพพกาลกิริยาใน วตฺวา “ภนฺเต อาลปนฺนะ ปุตุโต สุทฺธกัตฺตานิ อิจฺจติฯ อาขยาตบท กัตฺตฺวาจก เม สามีสัมพันธฺใน ปุตุโต ปพฺพชิตฺตุ ตุมตฺถสฺมปทานน อิจฺจติ, อหํ สุทฺธกัตฺตานิ อาเนสุสสามิฯ อาขยาตบทกัตฺตฺวาจก อิมํ วิเสสนฺของ ปุตุตฺตํ อวุตตกัมมฺใน อาเนสุสสามิ สายณฺหสมเย กาลสัตฺตมิมิ อาเนสุสสามิ วิหารํ สัมปาปฺณียกัมมฺใน อาเนสุสสามิ” อิติศัพฺท อากาเรใน วตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน อุกฺโขเชตฺวา เถโร อวุตตกัมมฺใน อุกฺโขเชตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน สนฺนิปาเตตฺวา ฌาตเก การิตกัมมฺใน สนฺนิปาเตตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน วตฺวา “มยํ สุทฺธกัตฺตานิ กริสฺสามฯ อาขยาตบท กัตฺตฺวาจก อมฺเหติ อนภิตฺกัตฺตานิ กตฺตพฺพ- ปุตุตฺตสฺส สามีสัมพันธฺใน คิหิกาลे เม สามีสัมพันธฺใน ปุตุตฺตสฺส คิหิกาลे กาลสัตฺตมิมิใน กตฺตพฺพกิจฺจํ อวุตตกัมมฺใน กริสฺสาม เหวศัพฺท อวธารณฺเข้ากัป อชฺชฯ กาลสัตฺตมิมิใน กริสฺสาม” อิติศัพฺท อากาเรใน วตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน อลงฺกริตฺวา ปุตุตฺ อวุตตกัมมฺใน อลงฺกริตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน เนตฺวา มหนฺเตน วิเสสนฺของ สิริโสภณฺเคนฯ กรณฺใน เนตฺวา วิหารํ สัมปาปฺณียกัมมฺใน เนตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน นิยฺยาเทสิ เถรสฺส สัมปทานน นิยฺยาเทสิ ฯ

๘๐. เถโรปี ตํ “ตาท ปพฺพชฺชา นาม ทุกฺกรา, สกฺขิสฺสสิ อภิมิตฺตุนฺติ วตฺวา, “กริสฺสามิ โว ภนฺเต โอวาทนฺติ วุตฺเต, กมฺมฏฺจานํ ทตฺวา ปพฺพาเชสิ ฯ

เถโรปี ตํ (กุมารํ) “ตาท ปพฺพชฺชา นาม ทุกฺกรา (โหติ, ตฺวํ) สกฺขิสฺสสิ อภิมิตฺตุนฺติ วตฺวา, “(อหํ) กริสฺสามิ โว ภนฺเต โอวาทนฺติ (วเจเน เตน กุมารเณ) วุตฺเต, กมฺมฏฺจานํ ทตฺวา (ตํ กุมารํ) ปพฺพาเชสิ ฯ

เถโรปี แม้อ.พระเถระ วตฺวา กล่าวแล้ว ตํ (กุมารํ) กะเต็กนั้ อิติ ว่า “ตาท ดูก่อน ฟ่อ ปพฺพชฺชา นาม ชื่อ อ.การบวช ทุกฺกรา เป็นกิริยาอันบุคคลกระทำได้โดยยาก (โหติ) ย่อมเป็น, (ตฺวํ) อ.เธอ สกฺขิสฺสสิ จักอาจ อภิมิตฺตุนฺติ เพื่ออันยินดียิ่งหรือ ?” อิติ ดั่งนี้, (วเจเน) ครั้นเมื่อคำ อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ (อหํ) อ.กระผม กริสฺสามิ จักกระทำ โอวาทํ ซึ่งโอวาท โว ของท่าน” อิติ ดั่งนี้ (เตน กุมารเณ) อันเต็กนั้ วุตฺเต กล่าวแล้ว, ทตฺวา ให้แล้ว กมฺมฏฺจานํ ซึ่งกรรมฐาน (ตํ กุมารํ) ยังเต็กนั้ ปพฺพาเชสิ ให้บวชแล้ว ฯ

แม้พระเถระกล่าวว้เด็กนั้นว่า “ดูก่อนพ้อ ชื่อว่าการบวช เป็นกิริยาที่บุคคลทำได้โดยยาก, เธอจักอาจเพื่อจะยินดียิ่งหรือ?”, เมื่อเด็กนั้นกล่าวว่า “ข้าแต่ท่านผู้เจริญ กระผมจักทำโอวาทของท่าน” ดังนี้, ให้กรรมฐาน ยังเด็กนั้นให้บวชแล้ว

อปิตัพท อเปกขัตถะเข้ากับ เถโรจ เหตุกัตตาใน ปพพาเชสิจ อาชยาดบทเหตุกัตตฺวาจก ตํ วิเสสณะของ กุมารจ ออกิตกัมมะใน วตุวา “ตาด อาลปนะ นามคัพท สัญญาโชตกะเข้ากับ ปพพชชาจ สฺทฐกัตตาใน โหติจ อาชยาดบทกัตตฺวาจก ทุกุกราวิกิตกัตตาใน โหติ, ตฺวํ สฺทฐกัตตาใน สกฺขิสฺสสิจ อาชยาดบทกัตตฺวาจก อภิรมิตฺตุมัตถสัสมปานใน สกฺขิสฺสสิ” อิตคัพท อาการะใน วตุวาจ ปุพพกาลกิริยาใน ทตุวา, “ภนฺเต อาลปนะ อหิ สฺทฐกัตตาใน กริสฺสามิจ อาชยาดบทกัตตฺวาจก โว สามีสัมพันธะใน โอวาทจ อวุตตกัมมะใน กริสฺสามิ” อิตคัพท สฺรฺปะใน วจเนจ ลักษณะใน วุตเตจ ลักษณะกิริยา เตน วิเสสณะของ กุมารเนจ อนภิทกัตตาใน วุตเต, กम्मฺญจานอวุตตกัมมะใน ทตุวาจ ปุพพกาลกิริยาใน ปพพาเชสิ ตํ วิเสสณะของ กุมารจ การิตกัมมะใน ปพพาเชสิ ๕

๘๑. มาตาปีตโรปีสฺส ปพพชชาสกุการํ กรโณดา อนฺโตวิหาเรเยว สตุตทาหิ พุทฺธปฺมุขสฺส ภิกฺขุสงฺฆสฺส สตรสโกชนํ ทตุวา สายํ อตุตโน เคะหิ อคมฺสฺ ๕

มาตาปีตโรปี อสฺส (สามเณรสฺส) ปพพชชาสกุการํ กรโณดา อนฺโตวิหาเร เหว สตุตทาหิ พุทฺธปฺมุขสฺส ภิกฺขุสงฺฆสฺส สตรสโกชนํ ทตุวา สายํ อตุตโน เคะหิ อคมฺสฺ ๕

มาตาปีตโรปี แม อ.มารดาและบิดา ท. อสฺส (สามเณรสฺส) ของสามเณรนั้น กรโณดา กระทำอยู่ ปพพชชาสกุการํ ซึ่งสักการะในเพราะการบวช ทตุวา ถวายแล้ว สตรสโกชนํ ซึ่งโกชนะอันประกอบแล้วด้วยรสหนึ่งร้อย ภิกฺขุสงฺฆสฺส แก่หุมุแห่งภิกษุ พุทฺธปฺมุขสฺส มีพระพุทฺธเจ้าเป็นประมุข สตุตทาหิ ตลอดวันเจ็ด อนฺโตวิหาเร เหว ในภายในแห่งวิหารนั้นเที่ยว อคมฺสฺ ได้ไปแล้ว เคะหิ สู่เรือน อตุตโน ของตน สายํ ในเวลาเย็น ๕

แม่มารดาและบิดาของสามเณรนั้น ทำสักการะในเพราะการบวช ถวายโกชนะที่ประกอบด้วยรสหนึ่งร้อย แก่ภิกษุสงฆ์มีพระพุทฺธเจ้าเป็นประมุข ตลอดหนึ่งสัปดาห์

ในภายในวิหารนั้นแหละ แล้วได้ไปสู่วรณะของตนในเวลาเย็น

อปีศัพท อเปกขัตถะเข้ากับ มาตาปิตโรฯ สุทธกัตตาใน อคมฺสฺย อาชยาตบทกัตตฺวาจก อสฺส วิเสสนะของ สามเณรสุตฺย สามีสัมพันธะใน มาตาปิตโร ปุพฺพชฺชาสกุการิ อวุตตกัมมะใน กโรนฺตฺยาฯ อพฺภันตฺรกริยาของ มาตาปิตโร เอวคัพท อวชฺชาตถะเข้ากับ อนฺโตวิหาเรฯ วิสยาชาระใน ทตฺวา สุตฺตาหิ อัจจันตสังโยคะใน ทตฺวา พุทฺธปฺปมฺขสุตฺย วิเสสนะของ ภิกฺขุสงฺฆสุตฺย สัมปทานใน ทตฺวา สตรสโกชนํ อวุตตกัมมะใน ทตฺวาฯ ปุพฺพกาลกริยาใน อคมฺสฺย สายํ กาลสัตตมฺิใน อคมฺสฺย อตฺตโน สามีสัมพันธะใน เคาหํฯ สัมปาปฺณียกัมมะใน อคมฺสฺย ฯ

๘๒. อฏฺฐเม ทิวเส สารีปฺตุตฺตเถโร, ภิกฺขุสงฺฆเม คามํ ปิณฺฑาย ปวิฏฺฐเจ, วิหาเร กตฺตพฺพกิจฺจํ กตฺวา สามเณรํ ปตฺตจิวรํ คาหาเปตฺวา คามํ ปิณฺฑาย ปาวิสฺสิ ฯ

อฏฺฐเม ทิวเส สารีปฺตุตฺตเถโร, ภิกฺขุสงฺฆเม คามํ ปิณฺฑาย ปวิฏฺฐเจ, (อตฺตนา) วิหาเร กตฺตพฺพกิจฺจํ กตฺวา สามเณรํ ปตฺตจิวรํ คาหาเปตฺวา คามํ ปิณฺฑาย ปาวิสฺสิ ฯ

ทิวเส ในวัน **อฏฺฐเม** ที่แปด **สารีปฺตุตฺตเถโร** อ.พระสารีบุตรผู้เถระ, **ภิกฺขุสงฺฆเม** ครั้นเมื่อหมู่แห่งภิกษุ **ปวิฏฺฐเจ** เข้าไปแล้ว **คามํ** สู้หมู่บ้าน **ปิณฺฑาย** เพื่อบิณฑบาต, **กตฺวา** กระทำแล้ว **(อตฺตนา)** **กตฺตพฺพกิจฺจํ** ซึ่งกิจ อันตน พึ่งกระทำ **วิหาเร** ในวิหาร **สามเณรํ** ยังสามเณร **คาหาเปตฺวา** ให้ถือเอาแล้ว **ปตฺตจิวรํ** ซึ่งบาตรและจิวร **ปาวิสฺสิ** ได้เข้าไปแล้ว **คามํ** สู้หมู่บ้าน **ปิณฺฑาย** เพื่อบิณฑบาต ฯ

ในวันที่ ๘ พระสารีบุตรเถระ, เมื่อภิกษุสงฆ์เข้าไปสู่มุมบ้านเพื่อบิณฑบาต, ทำกิจที่ตนควรทำในวิหาร ใช้สามเณรให้ถือเอาบาตรและจิวร ได้เข้าไปสู่มุมบ้านเพื่อบิณฑบาต

อฏฺฐเม วิเสสนะของ ทิวเสฯ กาลสัตตมฺิใน ปาวิสฺสิ สารีปฺตุตฺตเถโร สุทธกัตตาใน ปาวิสฺสิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก, ภิกฺขุสงฺฆเม ลักษณะใน ปวิฏฺฐเจฯ ลักษณะกริยา คามํ สัมปาปฺณียกัมมะใน ปวิฏฺฐเจ ปิณฺฑาย สัมปทานใน ปวิฏฺฐเจ, อตฺตนา อนภิตกัตตาใน กตฺตพฺพ- วิหาเร วิสยาชาระใน กตฺตพฺพกิจฺจํฯ อวุตตกัมมะใน กตฺวาฯ ปุพฺพกาล- กริยาใน คาหาเปตฺวา สามเณรํ การิตกัมมะใน คาหาเปตฺวา ปตฺตจิวรํ อวุตตกัมมะใน คาหาเปตฺวาฯ ปุพฺพกาลกริยาใน ปาวิสฺสิ คามํ สัมปาปฺณียกัมมะใน ปาวิสฺสิ ปิณฺฑาย

สัมปทานใน ปาวลิตี ๗

๘๓. สามเณโร อนุตรามคฺเค มาติกาทีนึ ทิสฺวา ปณฺฑิตสามเณโร วีย เถโร ปุจฺฉิ ๗

สามเณโร อนุตรามคฺเค มาติกาทีนึ (จานานึ) ทิสฺวา ปณฺฑิตสามเณโร วีย เถโร ปุจฺฉิ ๗

สามเณโร อ.สามเณร ทิสฺวา เห็นแล้ว (จานานึ) ซึ่งที่ ท. มาติกาทีนึ มีเหมืองเป็นต้น อนุตรามคฺเค ในระหว่างแห่งหนทาง ปุจฺฉิ ถามแล้ว เถโร ซึ่งพระเถระ ปณฺฑิตสามเณโร วีย รวากะ อ.สามเณรชื่อว่าบัณฑิต ๗

สามเณรเห็นที่ทั้งหลายมีเหมืองเป็นต้นในระหว่างทาง จึงถามพระเถระ ดูบัณฑิตสามเณร

สามเณโร สุทฺธกัตฺตานิ ปุจฺฉิ ๗ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก อนุตรามคฺเค วิสยาราระในทิสฺวา มาติกาทีนึ วิเสสณะของ จานานึ ๗ อวุตตกัมมะใน ทิสฺวา ๗ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปุจฺฉิ ปณฺฑิตสามเณโร อุปมาลึงคัตถะ วิยคัพฺพ์ อุปมาโชตกะเข้ากับ ปณฺฑิตสามเณโร เถโร อวุตตกัมมะใน ปุจฺฉิ ๗

๘๔. เถโรปี ตสฺส ตเถว พุยาภาสิ ๗

เถโรปี ตสฺส (สามเณรสฺส) ตถา เอว พุยาภาสิ ๗

เถโรปี แม้อ.พระเถระ พุยาภาสิ พยากรณ์แล้ว ตถา เอว เหมือนอย่างนั้นนั่นเทียว ตสฺส (สามเณรสฺส) แก่สามเณรนั้น ๗

แม้พระเถระ พยากรณ์เหมือนอย่างนั้นนั่นแหละแก่สามเณรนั้น

อปีคัพฺพ์ อเปกขัตถะเข้ากับ เถโร ๗ สุทฺธกัตฺตานิ พุยาภาสิ ๗ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก ตสฺส วิเสสณะของ สามเณรสฺส ๗ สัมปทานใน พุยาภาสิ เอวคัพฺพ์ อวธารณะเข้ากับ ตถา ๗ กิริยาวิเสสณะใน พุยาภาสิ ๗

๘๕. สามเณโร ตานึ ตานึ การณานึ สุตฺวา “สเจ ตุมฺเห อตฺตโน ปตฺตจิวโร คณฺเหยยาถ, อหํ นีวตฺเตยฺยนฺติ วตฺวา, เถเรน ตสฺส อชฺฌาสยํ อภินฺทิตฺวา “อาหฺร เม

ปุตตจิวรนุติ ปุตตจิวเร คหิตเต, เถร์ วนุทิตวา นิวุตตมาโน “ภนฺเต มยุหิ อาหาริ
อาหารมานา สตรสโกชนิ อหเรยยาถาติ อห ๗

สามเณโร ตานิ ตานิ การณานิ สุตฺวา “สเจ ตุมฺเห อตฺตโน ปุตตจิวริ คณฺเหยยาถ, อหิ
นิวุตเตยฺยนุติ วตฺวา, เถเรน ตสฺส (สามเณรสฺส) อชฺฌาสยิ อภินฺทิตวา “(ตุํ) อาหาร เม
ปุตตจิวรนุติ (วตฺวา) ปุตตจิวเร คหิตเต, เถร์ วนุทิตวา นิวุตตมาโน “(ตุํ) ภนฺเต มยุหิ
อาหาริ อาหารมานา สตรสโกชนิ อหเรยยาถาติ อห ๗

สามเณโร อ.สามเณร สุตฺวา ฟังแล้ว การณานิ ซึ่งเหตุ ท. ตานิ ตานิ เหล่า
นั้นๆ วตฺวา กล่าวแล้ว อิติ ว่า “สเจ ถ้าว้า ตุมฺเห อ.ท่าน คณฺเหยยาถ ฟังถือเอา
ปุตตจิวริ ซึ่งบาตรและจิวร อตฺตโน ของตนไซริ, อหิ อ.กระผม นิวุตเตยฺย ฟังกลับ”
อิติ ดังนี้, ปุตตจิวเร ครั้นเมื่อบาตรและจิวร เถเรน อันพระเถระ อภินฺทิตวา ไม่
ทำลายแล้ว อชฺฌาสยิ ซึ่งอัยยาศัย ตสฺส (สามเณรสฺส) ของสามเณรนั้น (วตฺวา)
กล่าวแล้ว อิติ ว่า “(ตุํ) อ.เชอ อาหาร จงนำมา ปุตตจิวริ ซึ่งบาตรและจิวร
เม ของเรา” อิติ ดังนี้ คหิตเต ถือเอาแล้ว, วนุทิตวา ไหว้แล้ว เถร์ ซึ่งพระเถระ
นิวุตตมาโน เมื่อกลับ อห ภาท กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ (ตุํ) เ
อ.ท่าน อาหารมานา เมื่อนำมา อาหาริ ซึ่งอาหาร มยุหิ เพื่อกระผม อหเรยยาถ
ฟังนำมา สตรสโกชนิ ซึ่งโภชนะอันประกอบแล้วด้วยรสหนึ่งร้อย” อิติ ดังนี้ ๗

สามเณรฟังเหตุเหล่านั้นๆ กล่าวว่า “ถ้าว้าท่านฟังรับเอาบาตรและจิวรของตนไซริ,
กระผมฟังกลับ”, เมื่อพระเถระไม่ทำลายอัยยาศัยของสามเณรนั้น กล่าวว่า “เชอจงนำ
บาตรและจิวรของเรา” แล้วรับเอาบาตรและจิวร, จึงไหว้พระเถระ เมื่อกลับ ก็กล่าว
ว่า “ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ท่านเมื่อนำอาหารมาเพื่อกระผม ฟังนำโภชนะที่ประกอบด้วย
รสหนึ่งร้อยมา”

สามเณโร สุทฺธกัตตาโน อห ๗ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ตานิ สองบท วิเสสนะของ
การณานิๆ อวุตตกัมมะโน สุตฺวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาโน วตฺวา “สเจตฺถิ ปริกัปปัตถะ
ตุํ) สุทฺธกัตตาโน คณฺเหยยาถๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อตฺตโน สามีสัมพันธะโน
ปุตตจิวริๆ อวุตตกัมมะโน คณฺเหยยาถ, อหิ สุทฺธกัตตาโน นิวุตเตยฺยิๆ อาชยาต-
บทกัตตฺวาจก” อิติศัพท์ อากาเรโน วตฺวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาโน วนุทิตวา, ปุตตจิวเร
ลักษณะโน คหิตเตๆ ลักษณะกิริยา เถเรน อนภินฺทิตกัตตาโน คหิตเต ตสฺส วิเสสนะของ

สามเณรสุธๆ สามีสัมพันธะใน อชฎาสยัๆ อุตตกัมมะใน อภินทิตวาๆ ปุพพกาล-
 กิริยาใน วตฺวา “ตฺวํ สุทธกัตตาใน อาหารๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก เม สามีสัมพันธะ
 ใน ปตฺตจิวรึๆ อุตตกัมมะใน อาหาร” อิตศัพทํ อาการะใน วตฺวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน
 คหิตเต, เถรึ อุตตกัมมะใน วนทิตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน นินวตฺตมาโนๆ อัมภันตร-
 กิริยาของ สามเณโร “ภนฺเต อาลปนะ ตุมฺเห สุทธกัตตาใน อาหารเรยยาถๆ อาชยาต-
 บทกัตตฺวาจก มยฺหํ สัมปทานใน อาหารมานา อาหารึ อุตตกัมมะใน อาหารมานาๆ
 อัมภันตรกิริยาของ ตุมฺเห สตรสโกชนํ อุตตกัมมะใน อาหารเรยยาถ” อิตศัพทํ อาการะ
 ใน อาห ๕

๘๖. “กุโธ ตํ ลภิสฺสามีติ ๕

(เถโร “อหํ” กุโธ (จานโต) ตํ (สตรสโกชนํ) ลภิสฺสามีติ (ปุจฺฉิ) ๕

(เถโร) อ.พระเถระ (ปุจฺฉิ) ถามแล้ว อิติ ว่า “(อหํ) อ.เรา ลภิสฺสามิ จักได้ ตํ
 (สตรสโกชนํ) ซึ่งโกชนะอันประกอบแล้วด้วยรสหนึ่งร้อยนั้น กุโธ (จานโต) แต่
 ที่ไหน?” อิติ ดังนี้ ๕

พระเถระถามว่า “เราจักได้โกชนะที่ประกอบด้วยรสหนึ่งร้อยนั้น แต่ที่ไหน?”

เถโร สุทธกัตตาใน ปุจฺฉิๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “อหํ สุทธกัตตาใน ลภิสฺสามิๆ
 อาชยาตบทกัตตฺวาจก กุโธ วิเสสนะของ จานโตๆ อปาทานใน ลภิสฺสามิ ตํ วิเสสนะ
 ของ สตรสโกชนํๆ อุตตกัมมะใน ลภิสฺสามิ” อิตศัพทํ อาการะใน ปุจฺฉิ ๕

๘๗. “อตฺตโน ปุญฺเณน อลภนฺตา มม ปุญฺเณน ลภิสฺสถ ภนฺเตติ ๕

(สามเณโร “ตุมฺเห” อตฺตโน ปุญฺเณน อลภนฺตา มม ปุญฺเณน ลภิสฺสถ ภนฺเตติ (อาห) ๕

(สามเณโร) อ.สามเณร (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ (ตุมฺเห)
 อ.ท่าน อลภนฺตา เมื่อไม่ได้ ปุญฺเณน ด้วยบุญ อตฺตโน ของตน ลภิสฺสถ จักได้
 ปุญฺเณน ด้วยบุญ มม ของกระผม” อิติ ดังนี้ ๕

สามเณรกล่าวว่า “ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ท่านเมื่อไม่ได้ด้วยบุญของตน จักได้ด้วยบุญของ

กระผม”

สามเณโร สุทรกัตตาใน อาหๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก “ภนุเต อาลปนนะ ตุมเห สุทรกัตตาใน ลภิสสุถๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก อตุตโน สามีสัมพันธะใน ปุณเณนๆ ภาระใน อลภนุตาๆ อัพภันตรกิริยาของ ตุมเห มม สามีสัมพันธะใน ปุณเณนๆ ภาระใน ลภิสสุถ” อิติศัพท์ อาการะใน อาห ๕

๘๘. อถสุส เถโร กุญจิกั ทตุวา คามั ปิณทหาย ปาวิลิ ๕

อถ อสุส (สามเณรสสุ) เถโร กุญจิกั ทตุวา คามั ปิณทหาย ปาวิลิ ๕

อถ ครั้งนั้น เถโร อ.พระเถระ ทตุวา ให้แล้ว กุญจิกั ซึ่งกุญแจ อสุส (สามเณรสสุ) แก่สามเณรนั้น ปาวิลิ ได้เข้าไปแล้ว คามั สู้หมู่บ้าน ปิณทหาย เพื่อบิณฑบาต ๕

ครั้งนั้น พระเถระให้กุญแจแก่สามเณรนั้น ได้เข้าไปสู่หมู่บ้าน เพื่อบิณฑบาต

อถ กาลสัตตมี เถโร สุทรกัตตาใน ปาวิลิๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก อสุส วิเสสนะของ สามเณรสสุๆ สัมปทานใน ทตุวา กุญจิกั อวุตตกัมมะใน ทตุวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน ปาวิลิ คามั สัมปาปญเญกัมมะใน ปาวิลิ ปิณทหาย สัมปทานใน ปาวิลิ ๕

๘๙. โส วิหารั คนตุวา เถรสสุ คพุกั วิวริตุวา ปวิสิตวา ทวารั ปิธาย อตุตโน กาเย ฃาณั โอตาระตุวา นิสีทิ ๕

โส (สามเณโร) วิหารั คนตุวา เถรสสุ คพุกั วิวริตุวา ปวิสิตวา ทวารั ปิธาย อตุตโน กาเย ฃาณั โอตาระตุวา นิสีทิ ๕

โส (สามเณโร) อ.สามเณรนั้น คนตุวา ไปแล้ว วิหารั สู่วิหาร วิวริตุวา เปิดแล้ว คพุกั ซึ่งห้อง เถรสสุ ของพระเถระ ปวิสิตวา เข้าไปแล้ว ปิธาย ปิดแล้ว ทวารั ซึ่ง ประตู ฃาณั ยังฃาณั โอตาระตุวา ให้ข้ามลงแล้ว กาเย ในกาย อตุตโน ของตน นิสีทิ นั่งแล้ว ๕

สามเณรนั้น ไปสู่วิหาร เปิดห้องของพระเถระ เข้าไปแล้ว ปิดประตู นั่งยังฃาณัให้ข้ามลงในกายของตนแล้ว

โส วิเสสณะของ สามเณโรจ สุกทกัตตาใน นิสีทิจ อาชยาตบทกัตตุวจาก วิหารี
 สัมปาปฎิเญกัมมะใน คนุตวาจ ปุพพกาลกิริยาใน วิวริตวา เถรสส สามีสัมพันธะใน
 คพุกัจ อุตตตกัมมะใน วิวริตวาจ ปุพพกาลกิริยาใน ปวิสิตวาจ ปุพพกาลกิริยาใน
 ปิชาย ทวารี อุตตตกัมมะใน ปิชายจ ปุพพกาลกิริยาใน โอตาเรตวา อุตตโน สามี-
 สัมพันธะใน กาเยจ วิสยาธาระใน โอตาเรตวา ฌาณ การิตกัมมะใน โอตาเรตวาจ
 สมานกาลกิริยาใน นิสีทิจ ๕

๙๐. ตสฺส คุณเตเชน สกุกสฺส อาสนํ อุณฺหการี ทสฺเสสิ ๕

ตสฺส (สามเณรสฺส) คุณเตเชน สกุกสฺส อาสนํ อุณฺหการี ทสฺเสสิ ๕

อาสนํ อ.อาสนะ สกุกสฺส ของท้าวสักกะ ทสฺเสสิ แสดงแล้ว อุณฺหการี ซึ่งอาการ
 อันร้อน คุณเตเชน เพราะเดชแห่งคุณ ตสฺส (สามเณรสฺส) ของสามเณรนั้น ๕

อาสนะของท้าวสักกะ แสดงอาการอันร้อน เพราะเดชแห่งคุณของสามเณรนั้น

อาสนํ สุกทกัตตาใน ทสฺเสสิจ อาชยาตบทกัตตุวจาก ตสฺส วิเสสณะของ สามเณรสฺสจ
 สามีสัมพันธะใน คุณเตเชนจ เหตุไฉน ทสฺเสสิ สกุกสฺส สามีสัมพันธะใน อาสนํ
 อุณฺหการี อุตตตกัมมะใน ทสฺเสสิ ๕

๙๑. สกุกโก “กินฺนุ โข เอตฺนฺติ โอลฺเกนฺโต สามเณโร ทิสฺวา “สุขสามเณโร อุปชฌายสฺส
 ปตฺตจิวโร ทตฺวา ‘สมณธมฺมํ กริสฺสามีติ นีวตฺโต, มยา ตตฺถ คนฺตุํ วมฺภูตฺตีติ
 จินฺเตตฺวา จตฺตาโร มหาราช ปกฺโกสาเปตฺวา “คจฺจถ ตาตา, วิหารสฺส อุปวเน
 ทุสฺสทเท สกฺเณ ปลาเปถาติ อุโยเชสิ ๕

สกุกโก “กินฺนุ โข เอตํ (การณํ)” อิติ โอลฺเกนฺโต สามเณโร ทิสฺวา “สุขสามเณโร อุปชฌายสฺส
 ปตฺตจิวโร ทตฺวา ‘(อหํ) สมณธมฺมํ กริสฺสามีติ (จินฺตเนน) นีวตฺโต, มยา ตตฺถ (จาเน) คนฺตุํ
 วมฺภูตฺตีติ จินฺเตตฺวา (เทวตํ) จตฺตาโร มหาราช ปกฺโกสาเปตฺวา “(ตุเม) คจฺจถ ตาตา,
 (ตุเม) วิหารสฺส อุปวเน ทุสฺสทเท สกฺเณ ปลาเปถาติ (วจเนน) อุโยเชสิ ๕

สกุกโก อ.ท้าวสักกะ โอลฺเกนฺโต ทรงตรวจดูอยู่ อิติ ว่า “เอตํ (การณํ) อ.เหตุ
 นั้น กินฺนุ โข อะไรหนอแล” อิติ ดังนี้ ทิสฺวา ทรงเห็นแล้ว สามเณโร ซึ่งสามเณร

จินตเตตวา ทรงดำริแล้ว อิติ ว่า “สุขสามเณโร อ.สามเณรชื่อว่าสุข ทตฺวา ให้แล้ว ปตฺตจิวริ ซึ่งบาตรและจีวร อุปชฌายสุส แก่พระอุปัชฌาย์ นิวตฺโต กลับแล้ว (จินตเนน) ด้วยอันคิด อิติ ว่า ‘(อห) อ.เรา กริสฺสามิ จักกระทำ สมณธมฺม ซึ่งสมณธรรม’ อิติ ดังนี้, มยา ตตฺถ (จาเน) คนตุํ อ.อัน อันเรา ไป ในที่นั้น วฏฺฏติ ย่อมควร” อิติ ดังนี้ (เทวต) ยังเทวดา ปกฺโกสาเปตฺวา ให้เรียกแล้ว มหาราช ซึ่งท้าวมหาราช ท. จตฺตาโร สี อฺยุโยเชสิ ทรงส่งไปแล้ว (วจเนน) ด้วยพระดำรัส อิติ ว่า “ตาตา ดูก่อนพ่อ ท. (ตฺมุเห) อ.ท่าน ท. คจฺจถ จงไป, (ตฺมุเห) อ.ท่าน ท. สกฺุณ ยังนก ท. ทฺุสฺสทฺุเท ตัวมีเสียงอันโทษประทุษร้ายแล้ว อุปฺวเน ในที่ใกล้แห่งป่า วิหารสุส แห่งวิหาร ปลาเปถ จงให้หนีไป” อิติ ดังนี้ ๕

ท้าวสักกะทรงตรวจดูว่า “เหตุนั้น อะไรหนอแล” ทรงเห็นสามเณร แล้วทรงดำริว่า “สุขสามเณรให้บาตรและจีวรแก่พระอุปัชฌาย์ กลับแล้วด้วยอันคิดว่า ‘เราจักทำสมณธรรม’ ดังนี้, การที่เราไปในที่นั้น ย่อมควร” ดังนี้ ทรงรับสั่งให้ร้องเรียกท้าวมหาราช ทั้ง ๔ ทรงส่งไปแล้วด้วยพระดำรัสว่า “ดูก่อนพ่อทั้งหลาย พวกท่านจงไป, ขอพวกท่าน จงยังพวกนกที่มีเสียงรบกวนในป่าใกล้วิหารให้หนีไปเถิด”

สกฺโก สุทฺทกัตฺตานิ อฺยุโยเชสิฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก “เอตํ วิเสสนะของ การณฺญ ลิงคัตตะ กิณฺุ ปุจฉนัตตะ โชศัพฺท วจนาลังการะ” อิติศัพฺท อาการะไน โอลเณนโตฯ อัพฺพันตฺรกริยาของ สกฺโก สามเณร อฺวุตตกัมมะไน ทิสฺวาฯ ปุพฺพกาลกริยาไน จินฺเตตฺวา “สุขสามเณโร สุทฺทกัตฺตานิ นิวตฺโตฯ กิตบทกัตฺตฺวาจก อุปชฌายสุส สัมปทานไน ทตฺวา ปตฺตจิวริ อฺวุตตกัมมะไน ทตฺวาฯ ปุพฺพกาลกริยาไน นิวตฺโต ‘อหฺ สุทฺทกัตฺตานิ กริสฺสามิฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก สมณธมฺม อฺวุตตกัมมะไน กริสฺสามิ’ อิติศัพฺท สฺรุปะไน จินฺตเนนฯ กรณะไน นิวตฺโต, คนตุํ ตฺมุตถกัตฺตานิ วฏฺฏติฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก มยา อนภิตกัตฺตานิ คนตุํ ตตฺถ วิเสสนะของ จาเนฯ วิสยาธาระไน คนตุํ” อิติศัพฺท อาการะไน จินฺเตตฺวาฯ ปุพฺพกาลกริยาไน ปกฺโกสาเปตฺวา เทวตฺ การิตกัมมะไน ปกฺโกสาเปตฺวา จตฺตาโร วิเสสนะของ มหาราชฯ อฺวุตตกัมมะไน ปกฺโกสาเปตฺวาฯ ปุพฺพกาลกริยาไน อฺยุโยเชสิ “ตาตา อาลปะนะ ตฺมุเห สุทฺทกัตฺตานิ คจฺจถฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก, ตฺมุเห เหตุกัตฺตานิ ปลาเปถฯ อาชยาตบทเหตุกัตฺตฺวาจก วิหารสุส สามีสัมพันธะไน อุปฺวเนฯ วิสยาธาระไน สกฺุณ ทฺุสฺสทฺุเท

วิเสสณะของ สกุณเฏฏ การิตกัมมะใน ปลาเปถ” อิติศัพท์ สรุปะใน วจเนนฏ ภาระใน
อุยโยเชสิ ๗

๙๒. เต ตถา กตฺวา สมฺนตฺตา อารกฺขํ คณฺหีสุ ๗

เต (มหาราชาน) ตถา กตฺวา สมฺนตฺตา อารกฺขํ คณฺหีสุ ๗

เต (มหาราชาน) อ.ท้าวมหาราช ท. เหล่านั้น **กตฺวา** ทรงกระทำแล้ว **ตถา** เหมือน
อย่างนั้น **คณฺหีสุ** ทรงถือเอาแล้ว **อารกฺขํ** ซึ่งการอารักขา **สมฺนตฺตา** ในที่โดยรอบ ๗

ท้าวมหาราชเหล่านั้น ทรงทำเหมือนอย่างนั้นแล้ว ทรงถือเอาการอารักขาในที่โดย
รอบ

เต วิเสสณะของ มหาราชานเฏฏ สุกทกัตตานิ คณฺหีสุฏฏ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ตถา
กิริยาวิเสสณะใน กตฺวาฏฏ สมานกาลกิริยาใน คณฺหีสุ สมฺนตฺตา วิสยาชาระใน คณฺหีสุ
อารกฺขํ อวุตตกัมมะใน คณฺหีสุ ๗

๙๓. จนฺทิมสุริเย “อตฺตโน วิมานานิ คณฺหิตฺวา ติฏฺฐถาติ อาณาเปสิ ๗

(สกุโก) จนฺทิมสุริเย “(ตุมฺเห) อตฺตโน วิมานานิ คณฺหิตฺวา ติฏฺฐถาติ อาณาเปสิ ๗

(สกุโก) อ.ท้าวสักกะ **อาณาเปสิ** ทรงรับสั่งแล้ว **จนฺทิมสุริเย** ซึ่งจันทเทพบุตรและ
สุริยเทพบุตร ท. **อติ** ว่า “**(ตุมฺเห)** อ.เธอ ท. **คณฺหิตฺวา** ยึดเอาแล้ว **วิมานานิ** ซึ่ง
วิมาน ท. **อตฺตโน** ของตน **ติฏฺฐถ** จงดำรงอยู่” **อติ** ดังนี้ ๗

ท้าวสักกะทรงรับสั่งจันทเทพบุตรและสุริยเทพบุตรว่า “ขอพวกท่านยึดวิมานทั้งหลาย
ของตนเอาไว้แล้วจงดำรงอยู่เถิด”

สกุโก สุกทกัตตานิ อาณาเปสิฏฏ อาชยาตบทกัตตฺวาจก จนฺทิมสุริเย อวุตตกัมมะใน
อาณาเปสิ “ตุมฺเห สุกทกัตตานิ ติฏฺฐถฏฏ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อตฺตโน สามีสัมพันธ
ใน วิมานานิฏฏ อวุตตกัมมะใน คณฺหิตฺวาฏฏ สมานกาลกิริยาใน ติฏฺฐถ” อิติศัพท์ อาการะ
ใน อาณาเปสิ ๗

๙๔. เตปิ ตถา กรีสฺสุ ฯ

เตปิ (จหนฺทิมสุรียา) ตถา กรีสฺสุ ฯ

เตปิ (จหนฺทิมสุรียา) อ.จันทเทพบุตรและสุรียเทพบุตร ท. แม่เหล่านั้น กรีสฺสุ กระทำ
แล้ว ตถา เหมือนอย่างนั้น ฯ

จันทเทพบุตรและสุรียเทพบุตรแม่เหล่านั้น ทำเหมือนอย่างนั้น

อปีศัพทํ อเปกขัตถะเข้ากัฏ เตจฺ วิเสสณะของ จหนฺทิมสุรียาจฺ สุททกัตตาใน กรีสฺสุจฺ
อาชยาตบทกัตตฺวาจก ตถา กิริยาวิเสสณะใน กรีสฺสุ ฯ

๙๕. สยมฺปิ อาวิณฺชนภูจฺจาเน อารกฺขํ คณฺหิ ฯ

(สกุโก) สยมฺปิ อาวิณฺชนภูจฺจาเน อารกฺขํ คณฺหิ ฯ

(สกุโก) อ.ท้าวสักกะ คณฺหิ ทรงถือเอาแล้ว อารกฺขํ ซึ่งการอารักขา อาวิณฺชนภูจฺจาเน
ในที่แห่งสายยู สยมฺปิ แม้ด้วยพระองค์เอง ฯ

ท้าวสักกะทรงถือเอาการอารักขาในที่สายยู แม้ด้วยพระองค์เอง

สกุโก สุททกัตตาใน คณฺหิจฺ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อปีศัพทํ อเปกขัตถะเข้ากัฏ สยฺจ
กรณะใน คณฺหิ อาวิณฺชนภูจฺจาเน วิสยาธาระใน คณฺหิ อารกฺขํ อวุตตกัมมะใน คณฺหิ ฯ

๙๖. วิหาโร สนฺนิสินฺโน นีรโว อโหสิ ฯ

วิหาโร อ.วิหาร สนฺนิสินฺโน เป็นประเทศอันหนึ่งแล้ว นีรโว เป็นประเทศมีเสียงออก
แล้ว อโหสิ ได้เป็นแล้ว ฯ

วิหาร ได้เป็นประเทศที่สงบ เป็นประเทศปราศจากเสียง

วิหาโร สุททกัตตาใน อโหสิจฺ อาชยาตบทกัตตฺวาจก สนฺนิสินฺโน กิตฺติ นีรโว กิตฺติ วิกิตฺติ-
กัตตาใน อโหสิ ฯ

๙๗. สามเณโร เอกคฺเคน จิตฺเตน วิปัสสนํ วฑฺฒเตตฺวา ตีณิ มคฺคผลานิ ปาปฺปณิ ๕

สามเณโร อ.สามเณร จิตฺเตน มีจิต เอกคฺเคน อันมีอารมณ์เป็นหนึ่ง วิปัสสนํ ยัง
วิปัสสนา วฑฺฒเตตฺวา ให้เจริญแล้ว ปาปฺปณิ บรรลุแล้ว มคฺคผลานิ ซึ่งมรรคและผล ท.
ตีณิ สาม ๕

สามเณร มีจิตมีอารมณ์เป็นหนึ่ง เจริญวิปัสสนา บรรลุมรรคและผลทั้งหลาย ๓

สามเณโร สุทฺธกัตฺตาโน ปาปฺปณิ ๑ อาชยตบทกัตฺตฺวาจกฺ เอกคฺเคน วิเสสนะของ
จิตฺเตน ๑ อิตถัมภุเตของ สามเณโร วิปัสสนํ การิตกัมมะใน วฑฺฒเตตฺวา ๑ ปุพฺพกาล-
กิริยาใน ปาปฺปณิ ตีณิ วิเสสนะของ มคฺคผลานิ สัมปาปฺปณิยกัมมะใน ปาปฺปณิ ๕

๙๘. เถโร สามเณเรน “สตรสโกชนํ อหเรยยาถาติ วุตฺโต “กสฺส นฺุ โข ฆเร สกฺกา
ลทฺฐนฺุติ โอลิเกนฺุโต เอกํ อชฺฌาสมยสมฺปนฺนํ อุปฺภูจกฺกฺลํ ทิสฺวา ตตฺถ คนฺุตฺวา
“ภนฺุเต สารฺฐ โว กตํ อชฺช อิศากจฺจนฺุเตหีติ เตหิ ตฺฐจฺมานเสหิ ปตฺตํ คเหตฺวา
นีสีทาเปตฺวา ยาคุชฺชชกํ ทตฺวา ยาว ภตฺตกาเล ฆมฺมกถํ ยาจิโต เตสํ สาราณียํ
ฆมฺมกถํ กเถตฺวา กาลํ สลฺลภฺเขตฺวา เทสนํ นิฏฺฐาเปสิ ๕

เถโร สามเณเรน “(ตุเม) สตรสโกชนํ อหเรยยาถาติ วุตฺโต “(มยา) กสฺส นฺุ โข ฆเร
สกฺกา ลทฺฐนฺุติ โอลิเกนฺุโต เอกํ อชฺฌาสมยสมฺปนฺนํ อุปฺภูจกฺกฺลํ ทิสฺวา ตตฺถ (จาเน)
คนฺุตฺวา “ภนฺุเต สารฺฐ (กมฺม) โว กตํ อชฺช อิศ (จาเน) อากจฺจนฺุเตหีติ (วตฺวา) เตหิ (ชเนหิ)
ตฺฐจฺมานเสหิ ปตฺตํ คเหตฺวา (เถร) นีสีทาเปตฺวา ยาคุชฺชชกํ ทตฺวา ยาว ภตฺตกาเล ฆมฺมกถํ
ยาจิโต เตสํ (ชานน) สาราณียํ ฆมฺมกถํ กเถตฺวา กาลํ สลฺลภฺเขตฺวา เทสนํ นิฏฺฐาเปสิ ๕

เถโร อ.พระเถระ สามเณเรน วุตฺโต ผู้อันสามเณร กล่าวแล้ว อิติ ว่า “(ตุเม)
อ.ท่าน อหเรยยาถ ฟังนำมา สตรสโกชนํ ซึ่งโกชนะอันประกอบแล้วด้วยรสหนึ่ง
ร้อย” อิติ ดังนี้ โอลิเกนฺุโต ตรวจดูอยู่ อิติ ว่า “(มยา) อันเรา สกฺกา อาจ ลทฺฐํ
เพื่ออันได้ ฆเร ในเรือน กสฺส นฺุ โข ของใครหนอแล” อิติ ดังนี้ ทิสฺวา เห็นแล้ว
อุปฺภูจกฺกฺลํ ซึ่งตระกูลผู้ปฏิญาณ อชฺฌาสมยสมฺปนฺนํ ผู้ถึงพร้อมแล้วด้วยอัยยาศัย
เอกํ ตระกูลหนึ่ง คนฺุตฺวา ไปแล้ว ตตฺถ (จาเน) ในที่นั้น “ภนฺุเต สารฺฐ (กมฺม) โว
กตํ อชฺช อิศ (จาเน) อากจฺจนฺุเตหีติ (วตฺวา) เตหิ (ชเนหิ) ตฺฐจฺมานเสหิ ปตฺตํ

คเหตฺวา (เถรี) นิสีทาเปตฺวา ยาคฺชชฺชกั ทตฺวา ยาว ภตฺตกาเล ฌมฺมกถิ
 ยาจิตฺตํ ผู้อันชน ท. เหล่านั้น ผู้มีใจอันยินดีแล้ว กล่าวแล้ว ว่า “ข้าแต่ท่านผู้เจริญ
 อ.กรรม อันดี อันท่าน ผู้มาอยู่ ในที่นี้ ในวันนี้ กระทำแล้ว” ดังนี้ รับแล้ว ซึ่งบาตร
 ยังพระเถระ ให้นั่งแล้ว ถวายแล้ว ซึ่งข้าวยาและของอันบุคคลพึงเคี้ยว อาราธนา
 แล้ว ซึ่งวาทาเป็นเครื่องกล่าวซึ่งธรรม เพียงใด แต่กาลแห่งภัตต กถิตฺวา กล่าวแล้ว
 ฌมฺมกถิ ซึ่งวาทาเป็นเครื่องกล่าวซึ่งธรรม สาราณียํ อันเป็นที่ตั้งแห่งการยังกันและ
 กันให้ระลึกถึง เตสํ (ชนานํ) แก่ชน ท. เหล่านั้น สลฺลภฺเขตฺวา กำหนดแล้ว กาล
 ซึ่งกาล เทสนํ ยังเทศนา นิฏฺฐาเปสิ ให้จบแล้ว ฯ

พระเถระ ถูกสามเณรกล่าวว่า “ขอท่านพืงนำโภชนะที่ประกอบด้วยรสหนึ่งร่อยมา”
 ตรวจดูอยู่ว่า “เราอาจเพื่อจะได้ในเรือนของใครหนอแล” เห็นตระกูลอุปัฏฐากผู้ถึง
 พร้อมด้วยอัครยาศัยตระกูลหนึ่ง ไปในที่นั้น ถูกพวกชนเหล่านั้น ผู้มีใจยินดีแล้ว กล่าว
 ว่า “ข้าแต่ท่านผู้เจริญ กรรมดีที่ท่านมาในที่นี้ในวันนี้ กระทำแล้ว” ดังนี้ รับเอาบาตร
 นิมนต์พระเถระให้นั่งแล้ว ถวายข้าวยาและของควรเคี้ยว อาราธนาธรรมกถา จนถึง
 กาลแห่งภัตต กล่าวธรรมกถาอันเป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึง แก่พวกชนเหล่านั้น
 กำหนดกาลแล้ว ยังเทศนาให้จบแล้ว

เถโร เหตุกัตตทาเน นิฏฺฐาเปสิฯ อาชยาตบทเหตุกัตตฺวาจก สามเณเรน อนภิตกัตตทา
 ใน วุตฺโต “ตุมฺเห สุทฺธกัตตทาเน อาหเรยยาถฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก สตรสโภชน
 อวุตตกัมมะเน อาหเรยยาถ” อิตฺตํ อากาเรเน วุตฺโตฯ วิเสสฺนํของ เถโร “มยา
 อนภิตกัตตทาเน สกฺกาฯ กิริยาบทภาววาทก สสฺส สามีสัมพันธฺเน ฆเร นุคฺคํ
 ปุจฺฉนฺตถะ โชคฺคํ วจนาลังการะ ฆเร วิสยาธาระเน ลทฺฐุํ ตุมฺตถสัมปทานใน
 สกฺกา” อิตฺตํ อากาเรเน โอลเณนฺโตฯ อํภันตริกิริยาของ เถโร เอกํ กิตฺติ อชฺฉาสมย-
 สมฺปนฺนํ กิตฺติ วิเสสฺนํของ อุปฺภจกกุลฺฯ อวุตตกัมมะเน ทิสฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน
 คนฺตฺวา ตตฺถ วิเสสฺนํของ จาเนฯ วิสยาธาระเน คนฺตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ยาจิตฺต
 “ภนฺเต อาลปนะ สาธุ วิเสสฺนํของ กมฺมํฯ วุตตกัมมะเน กตฺฯ กิตฺตบทกัมมวาทก โว
 อนภิตกัตตทาเน กตฺ อชฺช กาลสฺตตฺตมิเน อาคจฺฉนฺเตหิ อิทฺ วิเสสฺนํของ จาเนฯ
 วิสยาธาระเน อาคจฺฉนฺเตหิฯ วิเสสฺนํของ โว” อิตฺตํ อากาเรเน วตฺวาฯ ปุพฺพกาล-
 กิริยาใน คเหตฺวา เตหิ กิตฺติ ตุมฺจฺจมานเสหิ กิตฺติ วิเสสฺนํของ ชเนหิฯ อนภิตกัตตทาเน

ยาจิต ปรตต์ อุตตกัมมะใน คเหตุวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน นิสีทาเปตวา เถร์ การิต-
กัมมะใน นิสีทาเปตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน ทตวา ยาคุชชกั อุตตกัมมะใน ทตวาๆ
ปุพพกาลกิริยาใน ยาจิต ยาวศัพท์ กิริยาวิเสสนะใน ยาจิต ฆตตกาสา อปาทาน
ใน ยาว ฆมมกถ์ อุตตกัมมะใน ยาจิตๆ วิเสสนะของ เถโร เตสั วิเสสนะของ
ชนาน์ๆ สัมปทานใน กเถตวา สาราณียั วิเสสนะของ ฆมมกถ์ๆ อุตตกัมมะใน
กเถตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน นิฏฐาเปสิ กาลั อุตตกัมมะใน สลลกุเขตวาๆ ปุพพกาล-
กิริยาใน นิฏฐาเปสิ เทสนั การิตกัมมะใน นิฏฐาเปสิ ฯ

๘๙. อถสฺส สตรสโกชนั ทตวา ตั อาทาย คนฺตุกามั เถร์ ทิสฺวา “ภฺยชถ ภนฺเต, อปรมฺปิ
ทสฺสามาติ เถร์ โภเชตฺวา ปุณฺ ปตฺตปุริ อทฺสุ ฯ

อถ (เต ชนา) อสฺส (เถรสฺส) สตรสโกชนั ทตวา ตั (โภชนั) อาทาย คนฺตุกามั เถร์ ทิสฺวา
“(ตฺุมฺเห) ภฺยชถ ภนฺเต, (มยฺ) อปรมฺปิ (โภชนั) ทสฺสามาติ (วตฺวา) เถร์ โภเชตฺวา ปุณฺ
ปตฺตปุริ (โภชนั) อทฺสุ ฯ

อถ ครั้งนั้น (เต ชนา) อ.ชน ท. เหล่านั้น ทตวา ถวายแล้ว สตรสโกชนั ซึ่งโภชนะ
อันประกอบแล้วด้วยรสหนึ่งร้อย อสฺส (เถรสฺส) แก่พระเถระนั้น ทิสฺวา เห็นแล้ว
เถร์ ซึ่งพระเถระ ตั (โภชนั) อาทาย คนฺตุกามั ผู้ใคร่เพื่ออัน ถือเอา ซึ่งโภชนะนั้น
แล้วจึงไป (วตฺวา) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ (ตฺุมฺเห) อ.ท่าน
ภฺยชถ ของจงฉัน, (มยฺ) อ.ข้าพเจ้า ท. ทสฺสาม จักถวาย (โภชนั) ซึ่งโภชนะ อปรมฺปิ
แม่อื่นอีก” อิติ ดังนี้ เถร์ ยังพระเถระ โภเชตฺวา ให้ฉันแล้ว อทฺสุ ได้ถวายแล้ว
(โภชนั) ซึ่งโภชนะ ปตฺตปุริ อันยังบาตรให้เต็ม ปุณฺ อีก ฯ

ครั้งนั้น พวกชนเหล่านั้น ถวายโภชนะที่ประกอบด้วยรสหนึ่งร้อยแก่พระเถระนั้น เห็น
พระเถระผู้ใคร่เพื่อจะถือเอาโภชนะนั้นแล้วจึงไป จึงกล่าวว่า “ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ขอ
ท่านจงฉัน, พวกข้าพเจ้าจักถวายโภชนะแม่อื่นอีก” ดังนี้ นิมนต์พระเถระให้ฉันแล้ว ได้
ถวายโภชนะเต็มบาตรอีก

อถ กาลสัตตมึ เต วิเสสนะของ ชนาๆ สุททกัตตาใน อทฺสุๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก
อสฺส วิเสสนะของ เถรสฺสๆ สัมปทานใน ทตวา สตรสโกชนั อุตตกัมมะใน ทตวาๆ
ปุพพกาลกิริยาใน อาทาย ตั วิเสสนะของ โภชนัๆ อุตตกัมมะใน อาทายๆ สมาน-

กาลกิริยาใน คนตุกามี่ วิเสสณะของ เถรี ๆ อวุตตกัมมะใน ทิสฺวา ๆ ปุพพกาลกิริยา
ใน วตฺวา “ภนฺเต อาลปนฺเน ตุมฺเห สุทฺธกัตฺตาใน ภูณฺชถ ๆ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก,
มยฺ สุทฺธกัตฺตาใน ทสฺสาม ๆ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก อปีศัพฺท อเปกขัตฺถะเข้ากับ อปรึ ๆ
วิเสสณะของ โภชนึ ๆ อวุตตกัมมะใน ทสฺสาม” อิติศัพฺท อาการะใน วตฺวา ๆ ปุพพกาล-
กิริยาใน โภเชตฺวา เถรี การิตกัมมะใน โภเชตฺวา ๆ ปุพพกาลกิริยาใน อทฺสฺ ปุณศัพฺท
กิริยาวิเสสณะใน อทฺสฺ ปตฺตปุริ วิเสสณะของ โภชนึ ๆ อวุตตกัมมะใน อทฺสฺ ๆ

๑๐๐. เถโร ตํ อาทาย “สามเณโร เม ฉาโตติ ตฺริตฺตฺริโต วิหารํ ปายาสี ๕

เถโร ตํ (โภชน) อาทาย “สามเณโร เม ฉาโตติ (จินฺตเนน) ตฺริตฺตฺริโต วิหารํ ปายาสี ๕

เถโร อ.พระเถระ อาทาย ถือเอาแล้ว ตํ (โภชน) ซึ่งโภชนะนั้น ตฺริตฺตฺริโต ผู้ทั้งถ้วน
แล้วผู้ทั้งถ้วนแล้ว (จินฺตเนน) ด้วยอันคิด อิติ ว่า “สามเณโร อ.สามเณร เม ของ
เรา ฉาโต หิวแล้ว” อิติ ดังนี้ ปายาสี ได้ดำเนินไปแล้ว วิหารํ สฺววิหาร ๕

พระเถระถือเอาโภชนะนั้น ผู้ทั้งถ้วนแล้ว ๆ ด้วยอันคิดว่า “สามเณรของเราหิวแล้ว” ได้
ดำเนินไปแล้วสู่วิหาร

เถโร สุทฺธกัตฺตาใน ปายาสี ๆ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก ตํ วิเสสณะของ โภชนึ ๆ อวุตต-
กัมมะใน อาทาย ๆ สมานกาลกิริยาใน ตฺริตฺตฺริโต “สามเณโร สุทฺธกัตฺตาใน ฉาโต ๆ
กิตบทกัตฺตฺวาจก เม สามีสัมพันธะใน สามเณโร” อิติศัพฺท สฺรูปะใน จินฺตเนน ๆ ภาวะ
ใน ตฺริตฺตฺริโต ๆ วิเสสณะของ เถโร วิหารํ สัมปาปุณฺเณยกัมมะใน ปายาสี ๕

๑๐๑. ตํทิวสํ สตุถา ปาโตว นิกฺขมิตฺวา คนฺธกฺฎิยํ นิสินฺโน อวชฺเชสิ “อชฺช สุขสามเณโร
อุพฺพชฌายสฺส ปตฺตจิวริํ ทตฺวา ‘สมณธมฺมํ กริสฺสามีติ นิวตฺโต, นิปฺพนฺนํ นุ โข
ตสฺส กิจฺจนฺติ, โส ตินฺนเวยว มคฺคผลลาภํ ปตฺตภาวํ ทิสฺวา อุตฺตริปี อุพฺพชารเณโต
“สฺกฺขิสฺสตายํ อชฺช อรหตฺตํ ปาปุณฺตี, สารีปฺตฺโต ปน ‘สามเณโร เม ฉาโตติ
เวเคน ภาตฺตํ อาทาย นิกฺขมตี, สเจ อิมสฺมี อรหตฺตํ อปฺปตฺเต ภาตฺตํ อาหริสฺสตี,
อิมสฺส อนฺตรราย ภาวิสฺสตี; มยา คนฺธวา ทวารโกฏฺจเก อารกฺขํ คณฺหิตุํ วฏฺฏตีติ
จินฺเตตฺวา คนฺธกฺฎิโต นิกฺขมม ทวารโกฏฺจเก จตฺวา อารกฺขํ คณฺหี ๕

ตํทิวสํ สตุถา ปาโตว นิกขमितฺวา คนฺธกุฎฺถิยํ นิสินฺโน อวชฺชเชสิ “อชฺช สุขสามเณโร
 อุปชฌายสฺส ปตฺตจิวโร ทตฺวา ‘(อหํ) สมณธมฺมํ กริสฺสามีติ (วตฺวา) นิวตฺโต, นิปฺพนํ นุ โข
 ตสฺส (สามเณรสฺส) กิจฺจุนฺติ, โส (สตุถา เตน สามเณเรน) ติณฺณํ เอว มคฺคผลานํ ปตฺตภาวํ
 ทิสฺวา อุตฺตรีปิ อุปฺชาเรนฺโต “สกุขิสฺสติ อยํ (สามเณโร) อชฺช อรหตฺตํ ปาปฺณิตฺตํ, สารีปฺตฺโต
 ปน ‘สามเณโร เม ฉาโตติ (จินฺเตตฺวา) เวเคน ฆตฺตํ อาทาย นิกขมฺติ, สเจ อิมสฺมि
 (สามเณเร) อรหตฺตํ อปฺปตฺเต (สารีปฺตฺโต) ฆตฺตํ อหริสฺสติ, อิมสฺส (สามเณรสฺส) อนฺตราย
 ภวิสฺสติ; มยา คนฺตฺวา ทฺวารโกฏฺฐเก อารกฺขํ คณฺหิตฺตํ วฏฺฐตีติ จินฺเตตฺวา คนฺธกุฎฺถิโต นิกขมฺม
 ทฺวารโกฏฺฐเก จตฺวา อารกฺขํ คณฺหิ ฯ”

ตํทิวสํ ในวันนั้น สตุถา อ.พระศาสดา นิกขमितฺวา เสด็จออกไปแล้ว ปาโตว ใน
 เวลาเช้าเทียว นิสินฺโน ประทับนั่งแล้ว คนฺธกุฎฺถิยํ ในพระคันธกุฎฺธิ อวชฺชเชสิ ทรง
 ไคร่ครวญแล้ว อิติ ว่า “อชฺช ในวันนี้ สุขสามเณโร อ.สามเณรชื่อว่าสุข ทตฺวา ให้
 แล้ว ปตฺตจิวโร ซึ่งบาตรและจีวร อุปชฌายสฺส แก่พระอุปชฌาย์ (วตฺวา) กล่าวแล้ว
 อิติ ว่า ‘(อหํ) อ.กระผม กริสฺสามิ จักกระทำ สมณธมฺมํ ซึ่งสมณธรรม’ อิติ ดังนี้
 นิวตฺโต กลับแล้ว, กิจฺจํ อ.กิจ ตสฺส (สามเณรสฺส) ของสามเณรนั้น นิปฺพนํ นุ
 โข สำเร็จแล้วหรือหนอแล” อิติ ดังนี้, โส (สตุถา) อ.พระศาสดานั้น ทิสฺวา ทรงเห็น
 แล้ว (เตน สามเณเรน) ติณฺณํ เอว มคฺคผลานํ ปตฺตภาวํ ซึ่งความที่ แห่งมรรค
 และผล ท. สามเณรนั้น เทียว เป็นสภาวะ อันสามเณรนั้น บรรลุแล้ว อุปฺชาเรนฺโต ทรง
 ไคร่ครวญอยู่ อุตฺตรีปิ แม้ยิ่งขึ้น จินฺเตตฺวา ทรงดำริแล้ว อิติ ว่า “อัย (สามเณโร)
 อ.สามเณรนี้ สกุขิสฺสติ จักอาจ ปาปฺณิตฺตํ เพื่ออันบรรลุ อรหตฺตํ ซึ่งความเป็นแห่ง
 พระอรหันต์ อชฺช ในวันนี้, ปน ส่วนว่า สารีปฺตฺโต อ.พระสารีบุตร (จินฺเตตฺวา) คิด
 แล้ว อิติ ว่า ‘สามเณโร อ.สามเณร เม ของเรา ฉาโต หิวแล้ว’ อิติ ดังนี้ อาทาย
 ถือเอาแล้ว ฆตฺตํ ซึ่งภัตร นิกขมฺติ ย่อมออกไป เวเคน โดยเร็ว, สเจ ถ้าว่า อิมสฺมि
 (สามเณเร) ครั้นเมื่อสามเณรนี้ อปฺปตฺเต ไม่บรรลุแล้ว อรหตฺตํ ซึ่งความเป็นแห่ง
 พระอรหันต์ (สารีปฺตฺโต) อ.พระสารีบุตร อหริสฺสติ จักนำมา ฆตฺตํ ซึ่งภัตรไซ้,
 อนฺตราย อ.อันตราย ภวิสฺสติ จักมี อิมสฺส (สามเณรสฺส) แก่สามเณรนี้; มยา
 คนฺตฺวา ทฺวารโกฏฺฐเก อารกฺขํ คณฺหิตฺตํ อ.อัน อันเรา ไปแล้ว ถือเอา ซึ่งการอารักขา
 ที่ชุ่มแห่งประตุ วฏฺฐติ ย่อมควร” อิติ ดังนี้ นิกขมฺม เสด็จออกไปแล้ว คนฺธกุฎฺถิโต
 จากพระคันธกุฎฺธิ จตฺวา ประทับยืนแล้ว ทฺวารโกฏฺฐเก ที่ชุ่มแห่งประตุ คณฺหิ ทรง

ถือเอาแล้ว อารกข์ ซึ่งการอารักขา ฯ

ในวันนั้น พระศาสดาเสด็จออกไปแต่เช้าตรู่ ประทับนั่งในพระคันธกุฎี ทรงใคร่ครวญว่า “ในวันนี้ สุขสามเณรให้บาตรและจีวรแก่พระอุปัชฌาย์ กล่าวว่า ‘กระผมจักทำสมณธรรม’ ดังนี้ กลับแล้ว, กิจของสามเณรนั้น สำเร็จแล้วหรือหนอแล”, พระศาสดานั้น ทรงเห็นความที่มรรคและผล ๓ เท่านั้น เป็นสภาวะอันสามเณรนั้นบรรลุแล้ว ทรงใคร่ครวญแม้ให้ยิ่ง ทรงดำริว่า “สามเณรนี้จักอาจเพื่อจะบรรลุพระอรหัตต์ในวันนี้, ส่วนพระสารีบุตร คิดว่า ‘สามเณรของเราหิวแล้ว’ ถือเอาภัตต ย่อมออกไปโดยเร็ว, ถ้าว่าเมื่อสามเณรนี้ยังไม่บรรลุพระอรหัตต์, พระสารีบุตรจักนำภัตตมาไซ้, อันตรายจักมีแก่สามเณรนี้, การที่เราไปถือเอาการอารักขาที่ชุ่มประตุ ย่อมควร” ดังนี้ เสด็จออกไปแล้วจากพระคันธกุฎี ประทับยืนที่ชุ่มประตุ ทรงถือเอาการอารักขาแล้ว

ตํิวสํ ทุตฺติยากาลสัตตมฺเิใน อวชฺเชสิ สตุถา สุทฺธกัตฺตานิ อวชฺเชสิฯ อาชยาตบทกัตฺตวาจก เอวคัปฺทํ อวชฺชารณเะเข้ากับ ปาโตฯ กาลสัตตมฺเิใน นิภฺขมิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน นิสินฺโน คนฺธกุฎฺถิยํ วิสยาชารณเะใน นิสินฺโนฯ วิเสสนะของ สตุถา “อชฺช กาลสัตตมฺเิใน นิวตฺโต สุขสามเณโร สุทฺธกัตฺตานิ นิวตฺโตฯ กิตฺตบทกัตฺตวาจก อุปชฺฌายสุสสัมปทานใน ทตฺวา ปตฺตจิวโร อวุตฺตกัมฺมะใน ทตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน วตฺวา ‘อหํ สุทฺธกัตฺตานิ กริสฺสามิฯ อาชยาตบทกัตฺตวาจก สมณธมฺมํ อวุตฺตกัมฺมะใน กริสฺสามิ’ อิติคัปฺทํ อากาเรใน วตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน นิวตฺโต, กิจจํ สุทฺธกัตฺตานิ นิปฺพนฺนํฯ กิตฺตบทกัตฺตวาจก นุคัปฺทํ สังกัปปตฺถะ โชคัปฺทํ วจนาลังการะ ตสฺส วิเสสนะของ สามเณรสฺสฯ สามีสัมพันธะใน กิจจํ” อิติคัปฺทํ อากาเรใน อวชฺเชสิ, โส วิเสสนะของ สตุถาฯ สุทฺธกัตฺตานิ คณฺหิฯ อาชยาตบทกัตฺตวาจก เตน วิเสสนะของ สามเณเรนฯ อนภิตฺตกัตฺตานิ ปตฺต- เอวคัปฺทํ อวชฺชารณเะเข้ากับ ตินฺนํฯ วิเสสนะของ มคฺคผลานํฯ ภาวาทิสัมพันธะใน ปตฺตภาวํฯ อวุตฺตกัมฺมะใน ทิสฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อุปฺชาเรนฺโต อปีคัปฺทํ อเปกขัตฺถะเข้ากับ อุตฺตริฯ กิริยาวิเสสนะใน อุปฺชาเรนฺโตฯ อัปฺภันฺตรกิริยาของ สตุถา “อัย วิเสสนะของ สามเณโรฯ สุทฺธกัตฺตานิ สกฺขิสฺสฺสติฯ อาชยาตบทกัตฺตวาจก อชฺช กาลสัตตมฺเิใน สกฺขิสฺสฺสติ อรหฺตฺตํ สัมปาปฺุณฺเียกัมฺมะใน ปาปฺุณฺเียกัมฺมะใน สกฺขิสฺสฺสติ, ปนคัปฺทํ ปักขันฺตรโชตกะ สารีปฺุโต สุทฺธกัตฺตานิ นิภฺขมิตฺติฯ อาชยาตบทกัตฺตวาจก ‘สามเณโร สุทฺธกัตฺตานิ ฉาโตฯ กิตฺตบ-

กัตตฺวาจก เม สามีสัมพันธะใน สามเณโร' อิติศัพท์ อากาละใน จินฺเตตฺวาจก ปุพฺพกาล-
 กิริยาใน อาทาย เวเคน ตติยาวิเสสณะใน อาทาย ภตฺตํ อวุตตกัมมะใน อาทายจก
 สมานกาลกิริยาใน นิทฺขมตติ, สเจตฺพทํ ปริกัปปัตตเถ อิมสฺมึ วิเสสณะของ สามเณเรจก
 ลักษณะใน อปฺปตฺเตจก ลักษณะกิริยา อรหตฺตํ สัมปาปฺณียกัมมะใน อปฺปตฺเต, สารีปฺตฺโต
 สุกฺทกัตตานิ อาหริสฺสตีจก อาชยตบทกัตตฺวาจก ภตฺตํ อวุตตกัมมะใน อาหริสฺสตี,
 อนฺตรายโย สุกฺทกัตตานิ ภวิสฺสตีจก อาชยตบทกัตตฺวาจก อิมสฺส วิเสสณะของ
 สามเณรสฺส สัมปทานใน ภวิสฺสตี, คณฺหิตฺตํ ตุมฺตถกัตตานิ วฏฺฏตีจก อาชยตบท
 กัตตฺวาจก มยา อนภิตกัตตานิ คณฺหิตฺตํ คณฺทฺวา ปุพฺพกาลกิริยาใน คณฺหิตฺตํ ทวาร-
 โภจฺจเก วิสยาชาระใน คณฺหิตฺตํ อารกฺขํ อวุตตกัมมะใน คณฺหิตฺตํ อิติศัพท์ อากาละใน
 จินฺเตตฺวาจก ปุพฺพกาลกิริยาใน นิทฺขมม คณฺทฺกฺวโตะ อปาทานใน นิทฺขมมจก ปุพฺพกาล-
 กิริยาใน จตฺวา ทวารโภจฺจเก วิสยาชาระใน จตฺวาจก ปุพฺพกาลกิริยาใน คณฺหิ อารกฺขํ
 อวุตตกัมมะใน คณฺหิ ฯ

๑๐๒. เถโรปี ภตฺตํ อาหริ ฯ

เถโรปี แม อ.พระเถระ อาหริ นำมาแล้ว ภตฺตํ ซึ่งภตฺตร ฯ

ฝ่ายพระเถระนำภตฺตรมาแล้ว

อปีศัพท์ อเปกขัตตเถเข้ากับ เถโรจก สุกฺทกัตตานิ อาหริจก อาชยตบทกัตตฺวาจก ภตฺตํ
 อวุตตกัมมะใน อาหริ ฯ

๑๐๓. อถ นึ เหมจฺจา วุตฺตนเยเนว จตฺตารो ปญฺเห ปุจฺฉิ ฯ

อถ นึ (เถรี สตุถา มยา) เหมจฺจา วุตฺตนเยเน เอว จตฺตารो ปญฺเห ปุจฺฉิ ฯ

อถ ครั้งนั้น (สตุถา) อ.พระศาสดา ปุจฺฉิ ตรัสถามแล้ว ปญฺเห ซึ่งปัญหา ท. จตฺตารो
 สึ นึ (เถรี) กะพระเถระนั้น (มยา) เหมจฺจา วุตฺตนเยเน เอว โดยนัยแห่งคำ
 อันข้าพเจ้า กล่าวแล้ว ในภายใต้ นั้นเทียว ฯ

ครั้งนั้น พระศาสดาตรัสถามปัญหา ๔ ข้อ กะพระเถระนั้น โดยนัยที่ข้าพเจ้ากล่าวแล้ว
 ในข้างล่างนั้นแหละ

อด กาลสัตตมมี สตถา สุททกัตตาใน ปุจฉิฯ อาชยาตบทกัตตุวาจก น วิเสสณะของ
เถรีฯ ออกถิตกัมมะใน ปุจฉิ มยา อนภิตกัตตาใน วุตต- เหมฐา วิสยาธาระใน
วุตตนเยน เอวคัพท อวธารณะเข้ากัป วุตตนเยนฯ ตติยาวิเสสณะใน ปุจฉิ จตุตาโร
วิเสสณะของ ปญเหฯ อวุตตกัมมะใน ปุจฉิ ฯ

๑๐๔. ปญหวิสชชนาวसानะ สามเณโร อรหตุต ปาปุณิ ฯ

ปญหวิสชชนาวसानะ ในกาลเป็นที่สิ้นสุดลงแห่งการแก้ซึ่งปัญหา **สามเณโร**
อ.สามเณร **ปาปุณิ** บรรลุแล้ว **อรหตุต** ซึ่งความเป็นแห่งพระอรหันต์ ฯ

ในเวลาจบการแก้ปัญหา สามเณรบรรลุพระอรหันต์

ปญหวิสชชนาวसानะ กาลสัตตมมีใน ปาปุณิ สามเณโร สุททกัตตาใน ปาปุณิฯ อาชยาต-
บทกัตตุวาจก อรหตุต สัมปาปุณิยกัมมะใน ปาปุณิ ฯ

๑๐๕. สตถา เถรี อามนุเตตฺวา “คจฺจ สารีปฺตุต, สามเณรสุส เต ภาตฺตํ เทหิติ อาห ฯ

สตถา เถรี อามนุเตตฺวา “(ตุว) คจฺจ สารีปฺตุต, (ตุว) สามเณรสุส เต ภาตฺตํ เทหิติ อาห ฯ

สตถา อ.พระศาสดา **อามนุเตตฺวา** ตรัสเรียกแล้ว **เถรี** ซึ่งพระเถระ **อาห** ตรัสแล้ว
อิติ ว่า “**สารีปฺตุต** ดูก่อน**สารีปฺตุต** (ตุว) อ.เธอ **คจฺจ** จงไป, (ตุว) อ.เธอ **เทหิ** จงให้
ภาตฺตํ ซึ่งภัต **สามเณรสุส** แก่สามเณร **เต** ของเธอ” **อิติ** ดังนี้ ฯ

พระศาสดาตรัสเรียกพระเถระ ตรัสว่า “ดูก่อน**สารีปฺตุต** เธอจงไป, เธอจงให้ภัตแก่
สามเณรของเธอเถิด”

สตถา สุททกัตตาใน อาหฯ อาชยาตบทกัตตุวาจก เถรี อวุตตกัมมะใน อามนุเตตฺวาฯ
ปุพพกาลกิริยาใน อาห “**สารีปฺตุต** อาลปนะ **ตุว** สุททกัตตาใน คจฺจฯ อาชยาตบท
กัตตุวาจก, **ตุว** สุททกัตตาใน เทหิฯ อาชยาตบทกัตตุวาจก **สามเณรสุส** สัมปทานใน
เทหิ **เต** สามีสัมพันธะใน **สามเณรสุส** **ภาตฺตํ** อวุตตกัมมะใน **เทหิ**” **อิติ**ศัพท์ อากา
ระใน อาห ฯ

๑๐๖. เถโร คนุตวา ทวาริ อาโกฏฐสิ ๗

เถโร อ.พระเถระ คนุตวา ไปแล้ว อาโกฏฐสิ เคาะแล้ว ทวาริ ซึ่งประตุ ๗

พระเถระไปแล้ว เคาะประตุแล้ว

เถโร สุทธกัตตาใน อาโกฏฐสิ๗ อาชยาตบทกัตตุวจาก คนุตวา ปุพพกาลกิริยาใน อาโกฏฐสิ ทวาริ อุตตกัมมะใน อาโกฏฐสิ ๗

๑๐๗. สามเณโร นิกุมมิตวา อุปัชฌายสุส วุตตํ กตวา, “ภตตกิจจํ กโรหิติ วุตเต, เถรสสุ ภตเตน อนตติภวาวิ ฌตวา สตตวสุสิโก กุมารโ ทังขณณเฆว อรหตตํ ปตโต นีจาสนนุจัน ปจจเวกขนโต ภตตกิจจํ กตวา ปตตํ ໄ໓วิ ๗

สามเณโร นิกุมมิตวา อุปัชฌายสุส วุตตํ กตวา, “(ตุวิ) ภตตกิจจํ กโรหิติ (วเจเน เถเรน) วุตเต, เถรสสุ ภตเตน อนตติภวาวิ ฌตวา สตตวสุสิโก กุมารโ (หุตวา) ทังขณ เหว อรหตตํ ปตโต นีจาสนนุจัน ปจจเวกขนโต ภตตกิจจํ กตวา ปตตํ ໄ໓วิ ๗

สามเณโร อ.สามเณร นิกุมมิตวา ออกไปแล้ว กตวา กระทำแล้ว วุตตํ ซึ่งวัตร อุปัชฌายสุส แก่พระอุปัชฌาย, (วเจเน) ครั้นเมื่อคำ อิติ ว่า “(ตุวิ) อ.เธอ กโรหิติ จงกระทำ ภตตกิจจํ ซึ่งกิจด้วยภัตร์” อิติ ดังนี้ (เถเรน) อันพระเถระ วุตเต กล่าว แล้ว, ฌตวา รู้แล้ว เถรสสุ ภตเตน อนตติภวาวิ ซึ่งความที่ แห่งพระเถระ เป็นผู้ ไม่มีความต้องการ ด้วยภัตร์ กุมารโ เป็นกุมาร สตตวสุสิโก ผู้มีกาลฝนเจ็ด (หุตวา) เป็น ปตโต บรรลุแล้ว อรหตตํ ซึ่งความเป็นแห่งพระอรหันต์ ทังขณ เหว ในขณะนั้น นั้นเทียว ปจจเวกขนโต พิจารณาอยู่ นีจาสนนุจัน ซึ่งที่แห่งอาสนะอันต่ำ กตวา กระทำแล้ว ภตตกิจจํ ซึ่งกิจด้วยภัตร์ ໄ໓วิ ล้างแล้ว ปตตํ ซึ่งบาตร ๗

สามเณรออกไปแล้ว ทำวัตรแก่พระอุปัชฌาย, เมื่อพระเถระกล่าวว่า “เธอจงทำภัตร์- กิจเถิด” ดังนี้, รู้ความที่พระเถระเป็นผู้ไม่มีความต้องการด้วยภัตร์ เป็นเด็กมีกาลฝน ๗ ขวบ บรรลุพระอรหันต์ในขณะนั้นนั้นแหละ พิจารณาที่แห่งอาสนะที่ต่ำ ทำภัตร์กิจ แล้ว ก็ล้างบาตร

สามเณโร สุทธกัตตาใน ໄ໓วิ๗ อาชยาตบทกัตตุวจาก นิกุมมิตวา ปุพพกาลกิริยาใน

กตวา อุปชฌายสุส สัมปทานใน กตวา วุตต อุตตกัมมะใน กตวาฯ ปุพพกาลกิริยา
 ใน ฌตวา, “ตวํ สุทนต์กัตตานิ กโรหิฯ อาชยาตบทกัตตวาจก ภตตกัจจํ อุตตกัมมะ
 ใน กโรหิ” อิตตัพพํ สรุปะเน วจเนฯ ลักษณะใน วุตเตฯ ลักษณะกิริยา เถเรน อนภิต-
 กัตตานิ วุตเต, เถรสสุ ภาวาทิสัมพันธะใน อนตติกภาวํ ภตเตน ตติยาวิเสสณะใน
 อนตติก- อนตติกภาวํ อุตตกัมมะใน ฌตวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน หุตวา สตุตตวสุสิโก
 วิเสสณะของ กุมารโฯ วิกตีกัตตานิ หุตวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน ปตโต เหวตัพพํ
 อวธารณะเข้ากับ ตังคณํฯ หุตติยากาลสัตตมิมิใน ปตโต อรหตตํ สัมปาปุณียกัมมะใน
 ปตโตฯ วิเสสณะของ สามเณโร นีจาสนภูจัน อุตตกัมมะใน ปจจเวกขนโตฯ
 อัมภันตกริยาของ สามเณโร ภตตกัจจํ อุตตกัมมะใน กตวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน
 โหวิ ปตตํ อุตตกัมมะใน โหวิ ฯ

.....
 ๑๐๘. ตสุมี กाल จตตารโ มหาราชาโน อารกขํ วิสสุชเชสุ ฯ

ตสุมี กาล ในกาลนั้น **มหาราชาโน** อ.ท้าวมหาราช **ท.** **จตตารโ** สี่ **วิสสุชเชสุ**
 ทรงปล่อยแล้ว **อารกขํ** ซึ่งการอารักขา ฯ

ในกาลนั้น ท้าวมหาราชทั้ง ๔ ทรงปล่อยการอารักขา

ตสุมี วิเสสณะของ กาลฯ กาลสัตตมิมิใน วิสสุชเชสุ จตตารโ วิเสสณะของ มหาราชาโนฯ
 สุทนต์กัตตานิ วิสสุชเชสุฯ อาชยาตบทกัตตวาจก อารกขํ อุตตกัมมะใน วิสสุชเชสุ ฯ

.....
 ๑๐๙. จนุทิมสุริยาปี วิมานานิ มุญจิสฺสุ ฯ

จนุทิมสุริยาปี แม้ อ.จันทเทพบุตรและสุริยเทพบุตร **ท.** **มุญจิสฺสุ** ปล่อยแล้ว **วิมานานิ**
 ซึ่งวิมาน **ท.** ฯ

แม้จันทเทพบุตรและสุริยเทพบุตร ก็ปล่อยวิมานทั้งหลาย

อปีตัพพํ อเปกขัตถะเข้ากับ จนุทิมสุริยาฯ สุทนต์กัตตานิ มุญจิสฺสุฯ อาชยาตบ
 กัตตวาจก วิมานานิ อุตตกัมมะใน มุญจิสฺสุ ฯ

๑๑๐. สกุกอปี อาวิณชณภูจาเน อารกขั วิสฺสชฺเชสิ ๕

สกุกอปี แม้ อ.ท้าวสักกะ **วิสฺสชฺเชสิ** ทรงปล่อยแล้ว **อารกขั** ซึ่งการอารักขา **อาวิณชณภูจาเน** ในที่แห่งสายยู ๕

แม้ท้าวสักกะ ทรงปล่อยการอารักขาที่สายยู

อปีศัพท์ อเปกขัตถะเข้ากับ สกุกอ ๆ สุกทกัตตาใน วิสฺสชฺเชสิ ๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก อาวิณชณภูจาเน วิสยาธาระใน วิสฺสชฺเชสิ อารกขั อวุตตกัมมะใน วิสฺสชฺเชสิ ๕

๑๑๑. สุริโย นภมฺชฺฉิ อติกุกนฺโตเยว ปญฺณายิ ๕

สุริโย อ.พระอาทิตย์ **อติกุกนฺโต** เหว ก้าวล่วงแล้วนั้นเทียว **นภมฺชฺฉิ** ซึ่งท่ามกลาง แห่งท้องฟ้า **ปญฺณายิ** ปรากฏแล้ว ๕

พระอาทิตย์ เคลื่อนคล้อยท่ามกลางท้องฟ้าแล้วนั้นแหละ ปรากฏแล้ว

สุริโย สุกทกัตตาใน ปญฺณายิ ๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก นภมฺชฺฉิ อวุตตกัมมะใน อติกุกนฺโต เหวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ อติกุกนฺโต ๆ วิเสสนะของ สุริโย ๕

๑๑๒. ภิกฺขุ “สายณฺโห ปญฺณายติ, สามเณเรณ อิทาเนว ฆตฺตกิจฺจํ กตฺ; กิ นุ โข อชฺช ปุพฺพณฺโห พลวา ชาโต, สายณฺโห มนฺโทติ วทิสฺสุ ๕

ภิกฺขุ “สายณฺโห ปญฺณายติ, สามเณเรณ อิทานิ เหว ฆตฺตกิจฺจํ กตฺ; กิ นุ โข อชฺช ปุพฺพณฺโห พลวา ชาโต, สายณฺโห มนฺโท (โหติ)” อิติ วทิสฺสุ ๕

ภิกฺขุ อ.ภิกษุ ท. **วทิสฺสุ** กล่าวแล้ว **อิติ** ว่า “**สายณฺโห** อ.เวลาเย็นแห่งวัน **ปญฺณายติ** ย่อมปรากฏ, **ฆตฺตกิจฺจํ** อ.กิจด้วยภัตร **สามเณเรณ** อันสามเณร **กตฺ** กระทำแล้ว **อิทานิ** เหว ในกาลนี้นั้นเทียว; **อชฺช** ในวันนี้ **ปุพฺพณฺโห** อ.เบื้องต้นแห่งวัน **พลวา** เป็นกาลมีกำลัง **ชาโต** เกิดแล้ว, **สายณฺโห** อ.เวลาเย็นแห่งวัน **มนฺโท** เป็นกาลน้อย (**โหติ**) ย่อมเป็น **กิ นุ โข** เพราะเหตุอะไรหนอแล” **อิติ** ดังนี้ ๕

พวกภิกษุพากันกล่าวว่า “เวลาเย็น ปรากฏแล้ว, ภัตรกิจ อันสามเณรทำแล้วในกาลนี้นั้นแหละ, ในวันนี้ เวลาเช้า เกิดมีกำลัง, เวลาเย็น มีน้อย เพราะเหตุอะไรหนอแล”

ภิกขุ สุทรกัถตาใน วทีสุๆ อาชยาตบทกัถตฺวาจก “สายณฺโห สุทรกัถตาใน ปญญาติๆ อาชยาตบทกัถตฺวาจก, ภตฺตกัจจํ วุตตกัถมมะใน กตัง กิตบทกัถมฺวาจก สามเณเรน อนภิตกัถตาใน กตํ เอวคัพฺพํ อวธารณะเข้ากับ อิทานิๆ กาลสัถตฺตมีใน กตํ, อชฺช กาลสัถตฺตมีใน ชาโต ปุพฺพณฺโห สุทรกัถตาใน ชาโตๆ กิตบทกัถตฺวาจก กิถัพฺพํ ปุจฉนัถตะ นุคัพฺพํ สังกัปปัถตะ ไชคัพฺพํ วจนาลังการะ พลวา วิกิตกัถตาใน ชาโต, สายณฺโห สุทรกัถตาใน โหติๆ อาชยาตบทกัถตฺวาจก มนฺโห วิกิตกัถตาใน โหติ” อิตคัพฺพํ อาการะใน วทีสุ ๕

๑๑๓. สตฺถา อากนฺตฺวา “กาย นุคฺถ ภิกฺขเว เอตฺรหิ กถาย สนฺนิสิณฺนาติ ปุจฉิตฺวา, “ภนฺเต อชฺช ปุพฺพณฺโห พลวา ชาโต, สายณฺโห มนฺโห; สามเณเรน อิทาเนว ภตฺตํ ภูตฺตํ, อถ จ ปน สฺริโย นภมฺชฉฺฉํ อติกกนฺโต ปญญาติติ วุตเต, “ภิกฺขเว เอวเมว โหติ ปุณฺณวณฺตานิ สมณธมฺมํ กรณฺกาละ, อชฺช หิ จตฺตารโ มหาราชาโน สมนฺตา อารกฺขํ คณฺหีสุ, จนฺทิมสฺริยา วิมานานิ คเหตุวา อฏฺฐังสุ, สกฺโก อวิณฺชนเก อารกฺขํ คณฺหิ, อหฺมปิ ทฺวารโกฏฺฐจเก อารกฺขํ คณฺหี; อชฺช สุขสามเณโร มาติกาย อุกกั ทฺรนฺเต อสุกาเร อสุ อชฺชํ กโรนฺเต ตจฺฉเก จกฺกาทีนึ กโรนฺเต ทิสฺวา อตฺตานิ ทเมตฺวา อรหฺตฺตํ ปตฺโตติ วตฺวา อิมํ คาถมาห

“อุกฺกํ หิ นยฺนฺติ เหนฺตติกา,
อสุกาธา นมยฺนฺติ เตชฺชนํ,
ทาร์จฺ นมยฺนฺติ ตจฺฉกา,
อตฺตานิ ทมยฺนฺติ สุพฺพตาติ ๕

สตฺถา อากนฺตฺวา “(ตุมฺเห) กาย นุคฺถ ภิกฺขเว เอตฺรหิ กถาย สนฺนิสิณฺนาติ ปุจฉิตฺวา, “ภนฺเต อชฺช ปุพฺพณฺโห พลวา ชาโต, สายณฺโห มนฺโห (ชาโต); สามเณเรน อิทานิ เอว ภตฺตํ ภูตฺตํ, อถ (ภาเว สนฺเต) จ ปน สฺริโย นภมฺชฉฺฉํ อติกกนฺโต ปญญาติติ (วจนะ เตหิ ภิกฺขุหิ) วุตเต, “ภิกฺขเว เอว เอว โหติ ปุณฺณวณฺตานิ (ปุคฺคลานิ) สมณธมฺมํ กรณฺกาละ, อชฺช หิ จตฺตารโ มหาราชาโน สมนฺตา อารกฺขํ คณฺหีสุ, จนฺทิมสฺริยา วิมานานิ คเหตุวา อฏฺฐังสุ, สกฺโก อวิณฺชนเก อารกฺขํ คณฺหิ, อหฺมปิ ทฺวารโกฏฺฐจเก อารกฺขํ คณฺหี; อชฺช สุขสามเณโร (ชเน) มาติกาย อุกกั ทฺรนฺเต อสุกาเร (ชเน) อสุ อชฺชํ กโรนฺเต ตจฺฉเก (ชเน) จกฺกาทีนึ (วตฺถุณิ) กโรนฺเต ทิสฺวา อตฺตานิ ทเมตฺวา อรหฺตฺตํ ปตฺโตติ วตฺวา อิมํ คาถ อห

“อุทกั ทิ นยหุติ เหตุติกา (ชนา),
 อสุการา (ชนา) นมยหุติ เตชน,
 ทารุ นมยหุติ ตจจกา (ชนา),
 อตตานิ ทมยหุติ สุพพตา (ชนา)” อิติ ๗

สตถา อ.พระศาสดา อาคนุตวา เสด็จมาแล้ว ปุจฺฉิตวา ตรัสถามแล้ว อิติ ว่า
 “ภิกขเว ดูก่อนภิกษุ ท. (ตุมฺเห) อ.เธอ ท. สนนฺสิสนฺหา เป็นผู้ซึ่งประชุมกันแล้ว
 กถาย ด้วยวาจาเป็นเครื่องกล่าว กาย หุ อะไรหนอ อตถ ย่อมมี เอตฺรหิ ในกาล
 นี้” อิติ ดังนี้, (วจฺเห) ครั้นเมื่อคำ อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อชฺช
 ในวันนี้ ปุพฺพณฺโห อ.เบื้องต้นแห่งวัน พลวา เป็นกालมีกำลัง ชาโต เกิดแล้ว,
 สายณฺโห อ.เวลาเย็นแห่งวัน มนฺโท เป็นกาลน้อย (ชาโต) เกิดแล้ว, ฆตฺตํ อ.ภัตฺร
 สามเณเรณ อันสามเณร ฆตฺตํ จันแล้ว อิทานิ เอว ในกาลนี้นั้นเทียว, จ ปน
 ก็แล อถ (ภาเว) ครั้นเมื่อความเป็นอย่างนั้น (สหนฺเต) มีอยู่, สุริโย อ.พระอาทิตย์
 อติภฺนฺโต ก้าวล่วงแล้ว นภมฺชฺฉํ ซึ่งท่ามกลางแห่งท้องฟ้า ปญฺญาติ ย่อม
 ปรากฏ” อิติ ดังนี้ (เตหิ ภิกขุหิ) อันภิกษุ ท. เหล่านั้น วุตฺเต กราบทูลแล้ว, วตฺวา
 ตรัสแล้ว อิติ ว่า “ภิกขเว ดูก่อนภิกษุ ท. เอวํ เอว อ.อย่างนั้นนั้นเทียว โหติ
 ย่อมมี ภรณกาเล ในกาลเป็นที่กระทำ สมณธมฺมํ ซึ่งสมณธรรม (ปุคฺคฺลานํ) ของ
 บุคฺคฺล ท. ปุญฺญวณฺฺทานํ ผู้มีบุญ, หิ จริจฺอยู่ อชฺช ในวันนี้ มหาราชานโ อ.ท้าว
 มหาราช ท. จตฺตารโ สึ คณฺหิสฺสุ ถือเอาแล้ว อารกฺขํ ซึ่งการอารักขา สมฺนฺตา ใน
 ที่โดยรอบ, จนฺทิมฺสุริยา อ.จันทเทพบุตรและสุริยเทพบุตร ท. คเหตุวา ยึดเอาแล้ว
 วิมานานิ ซึ่งวิมาน ท. อฏฺฐจฺสุ ได้ดำรงอยู่แล้ว, สกฺโก อ.ท้าวสักกะ คณฺหิ ถือเอาแล้ว
 อารกฺขํ ซึ่งการอารักขา อาวิญฺชนเก ที่สายยู, อหฺมฺปิ แม้อ.เรา คณฺหิ ถือเอาแล้ว
 อารกฺขํ ซึ่งการอารักขา ทวารโกฏฺฐเก ที่ซุ้มแห่งประตู; อชฺช ในวันนี้ สุขสามเณโร
 อ.สามเณรชื่อว่าสุข ทิสฺวา เห็นแล้ว (ชเห) ซึ่งชน ท. หรฺนฺเต ผู้นำไปอยู่ อุทกั
 ซึ่งน้ำ มาติกาย ด้วยเหมือง (ชเห) ซึ่งชน ท. อสุกาเร ผู้กระทำซึ่งลูกศร กโรนฺเต
 ผู้กระทำอยู่ อฺสุ ซึ่งลูกศร อชฺุ ให้ตรง (ชเห) ซึ่งชน ท. ตจฺจเก ผู้ถาก กโรนฺเต
 ผู้กระทำอยู่ (วตฺถุหิ) ซึ่งวัตถุ ท. จกฺกาทีนํ มีล้อเป็นต้น ทเมตฺวา ฝึกแล้ว อตฺตานิ
 ซึ่งตน ปตฺโต บรรลุแล้ว อรหฺตฺตํ ซึ่งความเป็นแห่งพระอรหันต์” อิติ ดังนี้ อาห
 ตรัสแล้ว อิมํ คาถํ ซึ่งพระคาถานี้ อิติ ว่า

“ที ก็ (ชนา) อ.ชน ท. เหตุติกา ผู้นำไป นยหฺนติ ย่อมนำไป
 อุทกั ซึ่งน้ำ, (ชนา) อ.ชน ท. อสุการา ผู้กระทำซึ่งลูกศร
 นมยหฺนติ ย่อมตัด เตชนั ซึ่งลูกศร, (ชนา) อ.ชน ท. ตจจกา
 ผู้ถาก นมยหฺนติ ย่อมถาก ทารุ ซึ่งไม้, (ชนา) อ.ชน ท.
 สัพพตา ผู้อันบุคคลว่าได้โดยง่าย ทมยหฺนติ ย่อมฝีก อดตานั
 ซึ่งตน” อิติ ดังนี้ ฯ

พระศาสดาเสด็จมาแล้ว ตรัสถามว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย พวกเธอเป็นผู้นั่งประชุมกัน
 ด้วยเรื่องอะไรหนอ ย่อมมีในกาลนี้, เมื่อพวกภิกษุเหล่านั้นกราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์
 ผู้เจริญ ในวันนี้ ช่วงเช้าของวัน เป็นเวลาที่กำลัง, ช่วงเย็นของวัน มีเวลาน้อย, ภัต อั้น
 สามเณรฉันแล้วในกาลนี้นั้นแหละ, ก็แล ครั้นเมื่อความเป็นอย่างนั้นมีอยู่, พระอาทิตย์
 ค่อยท่ามกลางท้องฟ้า ย่อมปรากฏ”, ตรัสว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อย่างนั้นนั้นแหละ
 ย่อมมีในกาลเป็นที่ทำสมณธรรมของบุคคลผู้มีบุญทั้งหลาย, จริงอยู่ ในวันนี้ ท้าว
 มหาราชทั้ง ๔ ถี้อเอการอารักขาในที่โดยรอบ, จันทเทพบุตรและสุริยเทพบุตร ได้ยึด
 เอาวิมานทั้งหลายดำรงอยู่, ท้าวสักกะถี้อเอการอารักขาที่สายยู, แม้เราก็ถี้อเอการ
 อารักขาที่ซุ้มประตู, ในวันนี้ สามเณรชื่อว่าสุขเห็นพวกชนผู้นำน้ำไป กำลังไขน้ำ พวก
 ชนผู้เป็นช่างศร ผู้กำลังตัดลูกศรให้ตรง พวกชนผู้เป็นช่างถาก กำลังทำวัตถุทั้งหลาย
 มีล้อเป็นต้น ฝีกตนแล้ว ก็บรรลुพระอรหัต” ดังนี้ จึงตรัสพระคาถานี้ว่า

“ก็พวกชนผู้นำน้ำไป ย่อมไขน้ำ, พวกชนผู้เป็นช่างศร ย่อมตัด
 ลูกศร, พวกชนผู้เป็นช่างถาก ย่อมถากไม้, พวกชนผู้ว่ากล่าว
 ได้โดยง่าย ย่อมฝีกตน”

สตถา สุททกัตตาใน อาหจฺ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อาคนฺตฺวา ปุพพกาลกิริยาใน
 ปุจฺจิตฺวา “ภิกฺขเว อาลปนะ ตุมฺहे สุททกัตตาใน อตฺถจฺ อาชยาตบทกัตตฺวาจก กาย
 วิเสสณะของ กถาย นุคฺคัพพํ ปุจฺจนฺตถะ เอตฺรหิ กาลสฺสํตมฺมีใน อตฺถ กถาย ภาวะใน
 สนฺนิสิณฺหาจฺ วิกตีกัตตาใน อตฺถ” อิติคฺคัพพํ อากาเรใน ปุจฺจิตฺวาจฺ ปุพพกาลกิริยาใน
 วตฺวา, “ภนฺเต อาลปนะ อชฺช กาลสฺสํตมฺมีใน ชาโต ปุพพณฺโห สุททกัตตาใน ชาโตจฺ
 กิตบทกัตตฺวาจก พลฺวา วิกตีกัตตาใน ชาโต, สายณฺโห สุททกัตตาใน ชาโตจฺ กิตบท-
 กัตตฺวาจก มนฺโท วิกตีกัตตาใน ชาโต, ฆตฺตํ วุตตกัมมะใน ฆตฺตจฺ กิตบทกัมมฺวาจก

สามณเเรน อนภินิหิตกัตตาใน ภุตตํ เอวคัพพํ อวธารณะเข้ากับ อิทานิจฺ กาลสัตตมึใน
 ภุตตํ, จ ปน นิปาตสมฺมุหะ อถ วิเสสณะของ ภาเวจฺ ลักษณะใน สนฺเตจฺ ลักษณะกิริยา,
 สุริโย สุทธกัตตาใน ปญญาตติจฺ อาชยาตบทกัตตฺวาจก นภมฺชฌํ อวุตตกัมมะใน
 อติกกนฺโตจฺ วิเสสณะของ สุริโย” อิติคัพพํ สรุปะเน วจเนจฺ ลักษณะใน วุตเตจฺ ลักษณะ
 กิริยา เตหิ วิเสสณะของ ภิกฺขุหิจฺ อนภินิหิตกัตตาใน วุตเต, “ภิกฺขเว อาลปะเน เอวคัพพํ
 อวธารณะเข้ากับ เอวํจฺ สุทธกัตตาใน โหติจฺ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ปุณฺณวนฺตานํ
 วิเสสณะของ ปุคฺคณานํจฺ สามีสัมพันธะใน กรณกาเล สมณชมฺมํ อวุตตกัมมะใน
 กรณกาเลจฺ กาลสัตตมึใน โหติ, หิตัพพํ ทัพพหิกรณชฺตทกะ อชฺช กาลสัตตมึใน คณฺหิสุ
 จตฺตารโ วิเสสณะของ มหาราชาโนจฺ สุทธกัตตาใน คณฺหิสุจฺ อาชยาตบทกัตตฺวาจก
 สมณฺตา วิสยาธาระใน คณฺหิสุ อารกฺขํ อวุตตกัมมะใน คณฺหิสุ, จนฺทิมสุริยา สุทธ-
 กัตตาใน อฏฺฐังสุจฺ อาชยาตบทกัตตฺวาจก วิมานานิ อวุตตกัมมะใน คเหตุวาจฺ สมาน-
 กาลกิริยาใน อฏฺฐังสุ, สกฺโก สุทธกัตตาใน คณฺหิจฺ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อาวิญฺชนเก
 วิสยาธาระใน คณฺหิ อารกฺขํ อวุตตกัมมะใน คณฺหิ, อปีคัพพํ อเปกขัตถะเข้ากับ อหํจฺ
 สุทธกัตตาใน คณฺหิจฺ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ทวารโกฏฺฐเก วิสยาธาระใน คณฺหิ
 อารกฺขํ อวุตตกัมมะใน คณฺหิ; อชฺช กาลสัตตมึใน ปตฺโต สุขสามณเโร สุทธกัตตาใน
 ปตฺโตจฺ กิตบทกัตตฺวาจก ชเน อวุตตกัมมะใน ทิสฺวา มาติกาย กรณะใน หรณฺเต
 อุกกํ อวุตตกัมมะใน หรณฺเตจฺ วิเสสณะของ ชเน อุกฺกาเร วิเสสณะของ ชเนจฺ อวุตต-
 กัมมะใน ทิสฺวา อุกฺสู อวุตตกัมมะใน กโรนฺเต อุกฺสู วิกิตกัมมะใน กโรนฺเตจฺ วิเสสณะ
 ของ ชเน ตจฺจเก วิเสสณะของ ชเนจฺ อวุตตกัมมะใน ทิสฺวา จกฺกาทีนํ วิเสสณะของ
 วตฺถุณิจฺ อวุตตกัมมะใน กโรนฺเตจฺ วิเสสณะของ ชเน ทิสฺวา ปุพฺพกาลกิริยาใน
 ทเมตฺวา อตฺตานํ อวุตตกัมมะใน ทเมตฺวาจฺ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปตฺโต อรหตฺตํ
 สัมปาปุณฺเณยกัมมะใน ปตฺโต” อิติคัพพํ อากาเรใน วตฺวาจฺ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาห
 อิมํ วิเสสณะของ คาคํจฺ อวุตตกัมมะใน อาห

“หิตัพพํ วากยารัมภชฺตทกะ เนตฺติกา วิเสสณะของ ชนาจฺ สุทธ-
 กัตตาใน นยฺนฺติจฺ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อุกกํ อวุตตกัมมะใน
 นยฺนฺติ, อุกฺกาเร วิเสสณะของ ชนาจฺ สุทธกัตตาใน นมยฺนฺติจฺ
 อาชยาตบทกัตตฺวาจก เตชนํ อวุตตกัมมะใน นมยฺนฺติ,
 ตจฺจกา วิเสสณะของ ชนาจฺ สุทธกัตตาใน นมยฺนฺติจฺ อาชยาต-

บทกัตตฺวาจาก ทารุ อวุตตกัมมะใน นมยฺนฺติ, สุพฺพตา วิเสสนะ
ของ ชนาฯ สุทฺธกัตตฺวาใน ทมยฺนฺติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก
อตฺตานํ อวุตตกัมมะใน ทมยฺนฺติ” อิติศัพฺท สฺรุปะใน อิมํ คาถํ ๕

๑๑๔. ตตฺถ “สุพฺพตาติ: สุวทา สุเชน โอวทิตพฺพา อนุสาสิตพฺพาติ อตฺโถ ๕

ตตฺถ (ปเทศ) “สุพฺพตาติ: (ปทสฺส) “สุวทา (ปฺคฺคเลน) สุเชน โอวทิตพฺพา (ปฺคฺคเลน)
อนุสาสิตพฺพาติ อตฺโถ ๕

อตฺโถ อ.อรรถ อิติ ว่า “สุวทา ผู้อันบุคคลกล่าวได้โดยง่าย (ปฺคฺคเลน) โอวทิตพฺพา
คือว่าผู้อันบุคคลพึงกล่าวสอน (ปฺคฺคเลน) อนุสาสิตพฺพา ผู้อันบุคคลพึงพรา้สอน
สุเชน โดยง่าย” อิติ ดังนี้ ตตฺถ (ปเทศ) “สุพฺพตาติ (ปทสฺส) แห่ง- โนบท ท. เหล่า
นั้นหนา -บทว่า “สุพฺพตา” ดังนี้ ๕

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า “สุพฺพตา” ความว่า ผู้ที่บุคคลว่ากล่าวได้โดยง่าย คือว่าผู้
บุคคลพึงกล่าวสอน ผู้ที่บุคคลพึงพรา้สอนได้โดยง่าย

ตตฺถ วิเสสนะของ ปเทศฯ นิทธารณะใน ปทสฺส “สุพฺพตา” สฺรุปะใน อิติฯ ศัพฺท สฺรุปะ
ใน ปทสฺสฯ นิทธารณียะและสามีสัมพันธ์ใน อตฺโถ “สุวทา กิติ โอวทิตพฺพา กิติ
อนุสาสิตพฺพา กิติ วิเสสนะของ ชนา ปฺคฺคเลน สองบท อนภิตกัตตฺวาใน โอวทิตพฺพา
และ อนุสาสิตพฺพา สุเชน ตติยาวิเสสนะใน โอวทิตพฺพา และ อนุสาสิตพฺพา” อิติศัพฺท
สรุปะใน อตฺโถฯ ลิงคัตถะ ๕

๑๑๕. เสสิ เหฎฺฐา วุตฺตณฺยเมว ๕

เสสิ (วจนํ มยา) เหฎฺฐา วุตฺตณฺย เอว (โหติ) ๕

เสสิ (วจนํ) อ.คำที่เหลือ (มยา) เหฎฺฐา วุตฺตณฺย เอว เป็นคำมีนัยอันข้าพเจ้า กล่าว
แล้ว ในภายใต้นั้นเทียว (โหติ) ย่อมเป็น ๕

คำที่เหลือ เป็นคำมีนัยที่ข้าพเจ้ากล่าวแล้วในภายใต้นั้นแหละ

เสสิ วิเสสนะของ วจนํฯ สุทฺธกัตตฺวาใน โหติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก มยา อนภิต-

กัตตาใน วุตต- เหฏฐา วิสยาธาระใน วุตตณยิ เอวคัพพิ อวธารณะเข้ากับ วุตตณยิ
วิกติกัตตาใน โหติ ฯ

๑๑๖. เทสनावसानะ พหุ โสตาปัตติผลาทีนิ ปาปุณิสฺสูติ ฯ

เทสनावसानะ พหุ (ชนา) โสตาปัตติผลาทีนิ (อริยผลานิ) ปาปุณิสฺสู อิติ ฯ

เทสनावसानะ ในกาลเป็นที่สิ้นสุดลงแห่งพระเทศนา (ชนา) อ.ชน ท. พหุ มาก
ปาปุณิสฺสู บรรลุแล้ว (อริยผลานิ) ซึ่งอริยผล ท. โสตาปัตติผลาทีนิ มีโสตาปัตติ-
ผลเป็นต้น อิติ ดังนี้แล ฯ

เวลาจบพระเทศนา ชนจำนวนมากบรรลุอริยผลทั้งหลายมีโสตาปัตติผลเป็นต้น ดังนี้
แล

เทสनावसानะ กาลสัตตมีใน ปาปุณิสฺสู พหุ วิเสสนะของ ชนาฯ สุทธกัตตาใน
ปาปุณิสฺสูฯ อาชยาตบทกัตตุวาจก โสตาปัตติผลาทีนิ วิเสสนะของ อริยผลานิฯ
สัมปาปุณียกัมมะใน ปาปุณิสฺสู อิตีคัพพิ สมาปนะ ฯ

สุขสามเณรวตฺถุ ฯ

สุขสามเณรวตฺถุ (นิฎฺฐิตํ) ฯ

สุขสามเณรวตฺถุ อ.เรื่องแห่งสามเณรชื่อว่าสุข (นิฎฺฐิตํ) จบแล้ว ฯ

สุขสามเณรวตฺถุ สุทธกัตตาใน นิฎฺฐิตํฯ กิตบทกัตตุวาจก ฯ

จบเรื่องสามเณรชื่อว่าสุข

ทณฺฑทวคฺควณฺณนา นิฎฺฐิตา ฯ

ทณฺฑทวคฺควณฺณนา อ.วาจาเป็นเครื่องพรรณนาซึ่งเนื้อความแห่งวรรค
อันบัณฑิตกำหนดแล้วด้วยอาชญา นิฎฺฐิตา จบแล้ว ฯ

ทณฺฑทวคฺควณฺณนา สุทธกัตตาใน นิฎฺฐิตาฯ กิตบทกัตตุวาจก ฯ

จบอรรถกถาพรรณนาทัณฑวรรค

ทสโม วคฺโค ฯ

ทสโม วคฺโค (นิกฺขิโต) ฯ

วคฺโค อ.วรรค ทสโม ที่ ๑๐ (นิกฺขิโต) จบแล้ว ฯ

ทสโม วิเสสนะของ วคฺโคๆ สุกฺกัตตาใน นิกฺขิโตๆ กิตฺตทกัตุวจาก ฯ

จบวรรคที่ ๑๐



วิเคราะห์ศัพท์กิตก์ สมาสและตัทธิต

สุขสามเณรวตถุ

เป็นฉัฎฐิตุปุริสสมาส โดยมีวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. สุข โฉ จ โส สามเณโร จาติ สุขสามเณโร. (สุข + สามเณร) วิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส

สุข โฉ จ อ.ชื่อว่าสุขด้วย โส อ.ชื่อว่าสุขนั้น สามเณโร จ เป็นสามเณรด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ สุขสามเณโร ชื่อว่าสุขสามเณร. (สามเณรชื่อว่าสุข)

๒. สุขสามเณรสส วตถุ สุขสามเณรวตถุ. (สุขสามเณร + วตถุ) ฉัฎฐิตุปุริสสมาส
วตถุ อ.เรื่อง สุขสามเณรสส แห่งสามเณรชื่อว่าสุข สุขสามเณรวตถุ ชื่อว่าสุขสามเณรวตถุ. (เรื่องสามเณรชื่อว่าสุข, เรื่องสุขสามเณร)

กาลกโต, ปิตา

เป็นตติยาทวีปทตูลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

กาลโ กโต เยนาคิ กาลกโต, ปิตา. (กาล + กต)

กาลโ อ.กาละ เยน (ปิตรา) อันปิตาโต กโต กระทำแล้ว อิติ เพราะเหตุนี้ (โส ปิตา)
อ.ปิตานั้น กาลกโต ชื่อว่ากาลกต (ผู้มีกาละอันทำแล้ว, เสียชีวิตแล้ว), ได้แก่ปิตา.

เสฎฐิจิฉาน

เป็นฉัฎฐิตุปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

เสฎฐิจิสส ฉาน เสฎฐิจิฉาน. (เสฎฐิจี + ฉาน)

ฉาน อ.ตำแหน่ง เสฎฐิจิสส แห่งเศรษฐี เสฎฐิจิฉาน ชื่อว่าเสฎฐิจิฉาน. (ตำแหน่งเศรษฐี)

ภณฐาคาโรโก

เป็นสังสัฎฐาทิอเนกัตถตัทธิต มีวิเคราะห์ว่า

ภณฐาคาเร นิยุตโต ภณฐาคาโรโก, ปุคคโ. (ภณฐาคาเร + นิกัจฉัย)

ปุคคโ อ.บุคคล นิยุตโต ผู้ประกอบแล้ว ภณฐาคาเร ที่เรือนคลัง ภณฐาคาโรโก ชื่อว่าภณฐาคาโรโก (ผู้ประกอบที่เรือนคลัง, ขุนคลัง), ได้แก่บุคคล.

อนคพภทวาร

เป็นฉันทบัญญัติปฐพีรสสมาส โดยมีทุตติยาตปฐพีรสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. อนัน จปนัน คพภโณ อนคพภโณ. (อน + คพภ) ทุตติยาตปฐพีรสสมาส, มัชฌิมโลปะคพภโณ อ.ห้อง จปนัน เป็นที่เก็บ อนัน ซึ่งทรัพย์ อนคพภโณ ชื่อว่าอนคพภ. (ห้องเป็นที่เก็บทรัพย์)
๒. อนคพภภัสส ทวาร อนคพภทวาร. (อนคพภ + ทวาร) ฉันทบัญญัติปฐพีรสสมาส ทวาร อ.ประตุ อนคพภภัสส แห่งห้องเป็นที่เก็บซึ่งทรัพย์ อนคพภทวาร ชื่อว่าอนคพภทวาร. (ประตุห้องเป็นที่เก็บทรัพย์)

ปิตามทาทโย, ชนา

เป็นฉันทวิพทตูลยาธิกรณพหุพีหีสมาส มีวิเคราะห์ว่า

- ปิตามโท อาทิ เยสนนติ ปิตามทาทโย, ชนา. (ปิตามท + อาทิ)
 ปิตามโท อ.ปุ อาทิ เป็นต้น เยสน (ชานัน) แห่งชน ท. เหล่าใด (อดีต) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุ
 นั้น (เต ชนา) อ.ชน ท. เหล่านั้น ปิตามทาทโย ชื่อว่าปิตามทาทิ (มีปุเป็นต้น), ได้แก่ชนทั้งหลาย.

อนราลี

เป็นฉันทบัญญัติปฐพีรสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

- อนลล ราลี อนราลี. (อน + ราลี)
 ราลี อ.กอง อนลล แห่งทรัพย์ อนราลี ชื่อว่าอนราลี. (กองทรัพย์)

กุศลากุศล

เป็นสมาหารทวันทสมาส มีวิเคราะห์ว่า

- กุศลญจ อกุศลญจ กุศลากุศล. (กุศล + อกุศล)
 กุศล จ อ.กุศลด้วย อกุศล จ อ.อกุศลด้วย กุศลากุศล ชื่อว่ากุศลากุศล. (กุศลและอกุศล)

พาลตา

เป็นภาวัตถิต มิวีเคราะห์ว่า

พาลสุล ภาโว พาลตา. (พาล + ตาปัจจัย)

ภาโว อ.ความเป็น พาลสุล (อตฺตโน) แห่งตน ผู้เป็นคนพาล พาลตา ชื่อว่าพาลตา. (ความเป็นแห่งคนพาล, ความเป็นคนโง่)

ผลิกมย, นทานโกฏจก

เป็นสังสฎฐาทิอเนกัตถิต มิวีเคราะห์ว่า

ผลิกสุล วิกาโร ผลิกมย, นทานโกฏจก. (ผลิก + มยปัจจัย)

นทานโกฏจก อ.ชุ่มเป็นที่อาบ วิกาโร อันเป็นวิการ ผลิกสุล แห่งแก้วผลิก ผลิกมย ชื่อว่าผลิกมย (อันเป็นวิการแห่งแก้วผลิก), ได้แก่ชุ่มเป็นที่อาบ.

นทานโกฏจก

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มิวีเคราะห์ว่า

นทานญจ ต โฏฏจกญจติ นทานโกฏจก. (นทาน + โฏฏจก)

นทาน ญ อ.เป็นที่อาบด้วย ต อ.เป็นที่อาบนั้น โฏฏจก ญ เป็นชุ่มด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ นทานโกฏจก ชื่อว่านทานโกฏจก. (ชุ่มเป็นที่อาบ)

นทานผลก

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มิวีเคราะห์ว่า

นทานญจ ต ผลกญจติ นทานผลก. (นทาน + ผลก)

นทาน ญ อ.เป็นที่อาบด้วย ต อ.เป็นที่อาบนั้น ผลก ญ เป็นแผ่นกระดานด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ นทานผลก ชื่อว่านทานผลก. (แผ่นกระดานเป็นที่อาบ, แผ่นเป็นที่อาบ)

นีสิตนปลลจโก

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มิวีเคราะห์ว่า

นีสิตนญจ ต ปลลจโก จาติ นีสิตนปลลจโก. (นีสิตน + ปลลจก)

นิสิตนํ จ อ.เป็นที่นั่งด้วย ตํ อ.เป็นที่นั่งนั้น ปลุลงโก จ เป็นบัลลังก์ด้วย อิติ เพราะเหตุนี้
นิสิตนปลุลงโก ชื่อว่านิสิตนปลุลงก. (บัลลังก์เป็นที่นั่ง)

โกชนปาติ

เป็นฉนฺสูตํปฺริสฺสํมาส มีวิเคราะห์ว่า

โกชนสลฺ ปาติ โกชนปาติ. (โกชน + ปาติ)

ปาติ อ.ถาต โกชนสลฺ แห่งโกชนะ โกชนปาติ ชื่อว่าโกชนปาติ. (ถาตโกชนะ)

โกชนฏจานํ

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสํมาส มีวิเคราะห์ว่า

โกชนฏจ ตํ จานญจาทิ โกชนฏจานํ. (โกชน + จาน)

โกชนํ จ อ.เป็นที่บริโภคด้วย ตํ อ.เป็นที่บริโภคนั้น จานํ จ เป็นที่ด้วย อิติ เพราะเหตุนี้
โกชนฏจานํ ชื่อว่าโกชนฏจาน. (ที่เป็นที่บริโภค)

อาสิตตกุปธานํ

เป็นทุตียาตํปฺริสฺสํมาส มีวิเคราะห์ว่า

อาสิตตกํ อุปธานํ อาสิตตกุปธานํ. (อาสิตตก + อุปธาน)

อุปธานํ อ.ภาชนะเป็นที่รองรับ อาสิตตกํ (วัตถุ) ซึ่งวัตถุอันบุคคลรดทั่วแล้ว อาสิตตกุปธานํ
ชื่อว่าอาสิตตกุปธาน. (ภาชนะเป็นที่รองรับวัตถุที่บุคคลรดแล้ว, ภาชนะรองสำหรับล้าง)

ปาตราชตถาย

เป็นจตุตถิตํปฺริสฺสํมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปาตราชสลฺ อตถาย ปาตราชตถาย. (ปาตราช + อตถ)

อตถาย เพื่อประโยชน์ ปาตราชสลฺ แก่อาหารอันบุคคลพึงกินในเวลาเช้า ปาตราชตถาย ชื่อว่า
ปาตราชตถ. (ประโยชน์แก่อาหารที่บุคคลพึงกินในเวลาเช้า, เพื่อประโยชน์แก่อาหารเช้า)

สายมาสตถาย

เป็นจตุตถัตตปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สายมาสสส อตถาย สายมาสตถาย. (สายมาส + อตถ)

อตถาย เพื่อประโยชน์ สายมาสสส แก่อาหารอันบุคคลพึงกินในเวลาเย็น สายมาสตถาย ชื่อว่า สายมาสตถ. (ประโยชน์แก่อาหารที่บุคคลพึงกินในเวลาเย็น, เพื่อประโยชน์แก่อาหารเย็น)

ปุณณมีทิวโส

เป็นจตุตถัตตปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปุณณมียา ทิวโส ปุณณมีทิวโส. (ปุณณมี + ทิวโส)

ทิวโส อ.วัน ปุณณมียา (ตติยา) แห่งตติ เป็นที่เต็มแล้ว ปุณณมีทิวโส ชื่อว่าปุณณมีทิวโส. (วันแห่งตติเป็นที่เต็ม, วันเพ็ญ)

โกชนตถาย

เป็นจตุตถัตตปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

โกชนสส อตถาย โกชนตถาย. (โกชน + อตถ)

อตถาย เพื่อประโยชน์ โกชนสส แก่โกชนะ โกชนตถาย ชื่อว่าโกชนตถ. (ประโยชน์แก่โกชนะ)

ภุณชนทิวโส

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ภุณชนนจ ต ทิวโส จาติ ภุณชนทิวโส. (ภุณชน + ทิวโส)

ภุณชนน จ อ.เป็นที่บริโภคด้วย ต อ.เป็นที่บริโภคนั้น ทิวโส จ เป็นวันด้วย อิติ เพราะเหตุ นั้น ภุณชนทิวโส ชื่อว่าภุณชนทิวโส. (วันเป็นที่บริโภค)

ภตตภุณชนลีฬหา

เป็นจตุตถัตตปปริสสมาส โดยมีจตุตถัตตปปริสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ภตตสส ภุณชนน ภตตภุณชนน. (ภตต + ภุณชน) จตุตถัตตปปริสสมาส

ภุณชนน อ.การบริโภค ภตตสส ซึ่งภัตต ภตตภุณชนน ชื่อว่าภตตภุณชนน. (การบริโภคภัตต)

๒. ภาตตมฤณชณสฺส ลีฬหฺวา ภาตตมฤณชณลีฬหฺวา. (ภาตตมฤณชณ + ลีฬหฺวา) ญฺญูตีตฺตปฺปรีสสฺมาล
ลีฬหฺวา อ.การเยื้องกราย ภาตตมฤณชณสฺส แห่งการบริโภคซึ่งภัตฺร ภาตตมฤณชณลีฬหฺวา ชื่อว่า
ภาตตมฤณชณลีฬหฺวา. (การเยื้องกรายแห่งการบริโภคภัตฺร)

มณฺจาทิมณฺจ

เป็นสมามหารทวันทสฺมาล มีวิเคราะหฺว่า
มณฺจ โฉ จ อติมณฺจ โฉ จ มณฺจาทิมณฺจ. (มณฺจ + อติมณฺจ)
มณฺจ โฉ จ อ.เตียงด้วย อติมณฺจ โฉ จ อ.เตียงซ้อนด้วย มณฺจาทิมณฺจ ชื่อว่ามณฺจาทิมณฺจ. (เตียง
และเตียงซ้อน)

สฺตสฺทสฺสคฺคณกํ, นทานโกฏฺจกํ

เป็นญฺญูตีทวิปทตฺลยาธิกรณพทฺพิทิสฺมาล มีวิเคราะหฺว่า
สฺตสฺทสฺสํ อคฺคณกํ ยสฺสาตี สฺตสฺทสฺสคฺคณกํ, นทานโกฏฺจกํ. (สฺตสฺทสฺส + อคฺคณก)
อคฺคณกํ อ.ค่า สฺตสฺทสฺสํ แสนหนึ่ง ยสฺส (นทานโกฏฺจกสฺส) แห่งซ้มเป็นที่อาบ (อติ) มีอยู่
อติ เพราะเหตุนั้น (ต้ นทานโกฏฺจก) อ.ซ้มเป็นที่อาบนั้น สฺตสฺทสฺสคฺคณกํ ชื่อว่าสฺตสฺทสฺสคฺคณก (มีค่า
หนึ่งแสน), ได้แกซ้มเป็นที่อาบน้ำ.

คณฺโธทกมฺภา

เป็นตติยาตฺตปฺปรีสสฺมาล โดยมีวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสฺมาลอยู่ภายใน มีวิเคราะหฺตั้งนี้
๑. คณฺธญฺจ ตํ อุทกมฺภาติ คณฺโธทกํ. (คณฺธ + อุทก) วิเสสนบุพพบทกัมมธารยสฺมาล
คณฺธ จ อ.หอมด้วย ตํ อ.หอมนั้น อุทกํ จ เป็นน้ำด้วย อติ เพราะเหตุนี้ คณฺโธทกํ
ชื่อว่าคณฺโธทก. (น้ำหอม)
๒. คณฺโธทเกน ปุณฺณภา มฺภา คณฺโธทกมฺภา. (คณฺโธทก + มฺภา) มัจฺเจมโลปะ, ลป ปุณฺณ
คัพท
มฺภา อ.หม้อ ท. ปุณฺณภา อันเต็มแล้ว คณฺโธทเกน ด้วยน้ำหอม คณฺโธทกมฺภา ชื่อว่า
คณฺโธทกมฺภา. (หม้อที่เต็มด้วยน้ำหอมทั้งหลาย)

นาฏกิตติปริวโต, เสฏฐิ

เป็นตติยชาติปุริสสมาส โดยมีวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. นาฏกา จ ตา อิตติโย จาติ นาฏกิตติโย. (นาฏกา + อิตติ) วิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส

นาฏกา จ อ.นักฟอน ท. ด้วย ตา อ.นักฟอน ท. เหล่านั้น อิตติโย จ เป็นหญิงด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น นาฏกิตติโย ชื่อว่านาฏกิตติ. (หญิงนักฟอนทั้งหลาย)

๒. นาฏกิตติที ปริวโต นาฏกิตติปริวโต, เสฏฐิ. (นาฏกิตติ + ปริวโต) ตติยชาติปุริสสมาส (เสฏฐิ) อ.เศรษฐิ นาฏกิตติที อันหญิงนักฟอน ท. ปริวโต แวดล้อมแล้ว นาฏกิตติปริวโต ชื่อว่านาฏกิตติปริวโต (ผู้อันหญิงนักฟอนแวดล้อมแล้ว), ไต่แก่เศรษฐิ.

คามิกมนุสโส

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. คาเม วสตีติ คามิก, มนุสโส. (คาม + ฌิกปัจจย) สังสฺฐฐาทิอเนกัตถตติติ (โย มนุสโส) อ.มนุษย์โต วสตี ย่อมอยู่ คาเม ในหมู่บ้าน อิติ เพราะเหตุนั้น (โส มนุสโส) อ.มนุษย์นั้น คามิก ชื่อว่าคามิก (ผู้อยู่ในหมู่บ้าน, ชาวบ้าน), ไต่แก่มนุษย์.

๒. คามิก จ โส มนุสโส จาติ คามิกมนุสโส. (คามิก + มนุสโส) วิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส

คามิก จ อ.ผู้อยู่ในหมู่บ้านด้วย โส อ.ผู้อยู่ในหมู่บ้านนั้น มนุสโส จ เป็นมนุษย์ด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น คามิกมนุสโส ชื่อว่าคามิกมนุสโส. (มนุษย์ผู้อยู่ในหมู่บ้าน, มนุษย์ผู้เป็นชาวบ้าน)

ปริพพยาทรณ

เป็นตติยชาติปุริสสมาส มีวิเคราะห์ทั่ว

ปริพพย อาทรณ ปริพพยาทรณ. (ปริพพย + อาทรณ)

อาทรณ อ.อันนำมา ปริพพย ซึ่งเสปียง ปริพพยาทรณ ชื่อว่าปริพพยาทรณ. (อันนำมาซึ่งเสปียง)

ทารุอาทีนิ, วตถุณี

เป็นจัญฐิวิทูปทตลยาธิกรณพหุพีทิสสมาส มีวิเคราะห์ทั่ว

ทารุ อาทิ เยสนุติ ทารุอาทีน, วัตถุนิ. (ทารุ + อาทิ)

ทารุ อ.พิน อาทิ เป็นต้น เยส (วัตถุนิ) แห่งวัตถุ ท. เหล่าใด (อดีต) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุ
นั้น (ตานิ วัตถุนิ) อ.วัตถุ ท. เหล่านั้น ทารุอาทีน ชื่อว่าทารุอาทิ (มีพินเป็นต้น), ได้แก่วัตถุทั้งหลาย.

ภุชณลีฬหา

เป็นภุชณลีฬหาปฐมาส มีวิเคราะห์ว่า

ภุชณลีฬหา ลีฬหา ภุชณลีฬหา. (ภุชณ + ลีฬหา)

ลีฬหา อ.การเยื้องกราย ภุชณลีฬหา แห่งการบริโภาค ภุชณลีฬหา ชื่อว่าภุชณลีฬหา. (การ
เยื้องกรายแห่งการบริโภาค, ลีลาการบริโภาค)

ทิจจุปปุพพา, ภุชณลีฬหา

เป็นอุยตตตถมาส มีวิเคราะห์ว่า

ทิจจุ ปุพพนติ ทิจจุปปุพพา, ภุชณลีฬหา. (ทิจจุ + ปุพพ)

(ภุชณลีฬหา) อ.การเยื้องกรายแห่งการบริโภาค (ตยา) อันท่าน ทิจจุ เห็นแล้ว ปุพพ ใน
กาลก่อน อิติ เพราะเหตุนี้ ทิจจุปปุพพา ชื่อว่าทิจจุปปุพพา (เคยเห็นแล้ว), ได้แก่การเยื้องกรายแห่งการ
บริโภาค)

มหาสมปตติ

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

มหนตี จ ส่า สมปตติ จาติ มหาสมปตติ. (มหนตี + สมปตติ)

มหนตี จ อ.ใหญ่ด้วย ส่า อ.ใหญ่ขึ้น สมปตติ จ เป็นสมบัติด้วย อิติ เพราะเหตุนี้
มหาสมปตติ ชื่อว่ามหาสมปตติ. (สมบัติใหญ่)

นครวาสี, สหายโก

เป็นสัตตมัตปฐมาส, กิตันตสมาส, กัตตรูป, ตัสสีสสาธนะ มีวิเคราะห์ว่า

นคร เวสตี สีเลนาติ นครวาสี, สหายโก. (นครสทูปปท + เวส นินาเส ในการอยู่ + ณี
ปัจจย)

(โย สหายโก) อ.สหายโต วสติ ย่อมอยู่ นคร ในเมือง สีเลน โดยปกติ อิติ เพราะเหตุ
นั้น (โส สหายโก) อ.สหายนั้น นครวาสี ชื่อว่านครวาสี (ผู้อยู่ในเมืองโดยปกติ, ชาวเมือง), ได้แก่สหาย.

คามวาสี, มนุสโส

เป็นสัตตมัตปุริสสมาส, กิตันตสมาส, กัตตรูป, ตัสสีสสาธนะ มีวิเคราะห์ว่า
คาเม วสติ สีเลนาติ คามวาสี, สหายโก. (คามสทูปปท + วส นิวาเส ในการอยู่ + ติ
ปัจจัย)

(โย สหายโก) อ.สหายโต วสติ ย่อมอยู่ คาเม ในหมู่บ้าน สีเลน โดยปกติ อิติ เพราะเหตุ
นั้น (โส สหายโก) อ.สหายนั้น คามวาสี ชื่อว่าคามวาสี (ผู้อยู่ในหมู่บ้านโดยปกติ, ชาวบ้าน), ได้แก่
สหาย.

ภตตคนโธ

เป็นฉัญฐิตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า
ภตตสส คนโธ ภตตคนโธ. (ภตต + คนธ)
คนโธ อ.กลีน ภตตสส แห่งภัตถ ภตตคนโธ ชื่อว่าภตตคนธ. (กลีนภัตถ)

ภตตปิณโท

เป็นฉัญฐิตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า
ภตตสส ปิณโท ภตตปิณโท. (ภตต + ปิณท)
ปิณโท อ.ก้อน ภตตสส แห่งภัตถ ภตตปิณโท ชื่อว่าภตตปิณท. (ก้อนภัตถ)

ปริสปริยนโต

เป็นฉัญฐิตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า
ปริสสาย ปริยนโต ปริสปริยนโต. (ปริสา + ปริยนต)
ปริยนโต อ.ที่สุ่ครอบ ปริสสาย แห่งบริษัท ปริสปริยนโต ชื่อว่าปริสปริยนต. (ที่สุ่ครอบแห่งบริษัท,
ทำบริษัท)

สัดทวย

เป็นฉันทลักษณ์ประสมสามสัมผัส มีวิเคราะห์ที่ว่า

สัดานัน ทวย สัดทวย. (สัด + ทวย)

ทวย อ.ทวมวดสอง สัดานัน แห่งร้อย ท. สัดทวย ชื่อว่าสัดทวย. (สองร้อย)

ภตตปาติ

เป็นฉันทลักษณ์ประสมสามสัมผัส มีวิเคราะห์ที่ว่า

ภตตสส ปาติ ภตตปาติ. (ภตต + ปาติ)

ปาติ อ.ถาด ภตตสส แห่งภัตต ภตตปาติ ชื่อว่าภตตปาติ. (ถาดภัตต)

ปุตตทาวโร

เป็นสัทอักษรพยางค์สามสัมผัส มีวิเคราะห์ที่ว่า

ปุตโต จ ทาวโร จ ปุตตทาวโร. (ปุตต + ทาวโร)

ปุตโต จ อ.บุตรด้วย ทาวโร จ อ.ภรรยาด้วย ปุตตทาวโร ชื่อว่าปุตตทาวโร. (บุตรและภรรยา)

ภตตปาติอุตถาย

เป็นจตุตถิตีประสมสามสัมผัส โดยมีฉันทลักษณ์ประสมสามสัมผัสอยู่ใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ภตตสส ปาติ ภตตปาติ. (ภตต + ปาติ) ฉันทลักษณ์ประสมสามสัมผัส

ปาติ อ.ถาด ภตตสส แห่งภัตต ภตตปาติ ชื่อว่าภตตปาติ. (ถาดภัตต)

๒. ภตตปาติยา อุตถาย ภตตปาติอุตถาย. (ภตตปาติ + อุตถ) จตุตถิตีประสมสามสัมผัส

อุตถาย เพื่อประโยชน์ ภตตปาติยา แก่ถาดแห่งภัตต ภตตปาติอุตถาย ชื่อว่าภตตปาติ-
อุตถ. (ประโยชน์แก่ถาดภัตต)

สหพกิจจานิ

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธรรยสามสัมผัส มีวิเคราะห์ที่ว่า

สหพพานิ จ ตานิ กิจจานิ จาติ สหพกิจจานิ. (สหพ + กิจจ)

สหพพานิ จ อ.ทั้งปวง ท. ด้วย ตานิ อ.ทั้งปวง ท. เหล่านั้น กิจจานิ จ เป็นกิจด้วย อิติ
เพราะเหตุนี้ สหพกิจจานิ ชื่อว่าสหพกิจจ. (กิจทั้งปวงทั้งหลาย)

กตตพพกมฺมานิ

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสฺมาส มีวิเคราะหว่า

กตตพพานิ จ ตานิ กมฺมานิ จาติ กตตพพกมฺมานิ. (กตตพพ + กมม)

กตตพพานิ จ อ.อํนบุคคสพิงกระทำ ท. ด้วย ตานิ อ.อํนบุคคสพิงกระทำ ท. เหล่านี้
กมฺมานิ จ เป็นการงานด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ กตตพพกมฺมานิ ชื่อว่ากตตพพกมม. (การงานที่บุคคล
พิงทำทั้งหลาย)

สกลนคร

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสฺมาส มีวิเคราะหว่า

สกลญจ ตํ นครญจาติ สกลนคร. (สกล + นคร)

สกล จ อ.ทังลิ้นด้วย ตํ อ.ทังลิ้นนั้น นคร จ เป็นเมืองด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ สกลนคร
ชื่อว่าสกลนคร. (เมืองทังลิ้น)

ภตตเวยฺยาววฺภิก

เป็นสังสัฎฐาทิอเนกัตถตํทิต มีวิเคราะหดังนี้

๑. ภตเต เวยฺยาววฺภิก ภตตเวยฺยาววฺภิก. (ภตต + เวยฺยาววฺภิก) สัตตมิตํปฺริสสฺมาส

เวยฺยาววฺภิก อ.การชวนชวาย ภตเต ในภตฺตร ภตตเวยฺยาววฺภิก ชื่อว่าภตตเวยฺยาววฺภิก. (การ
ชวนชวายในภตฺตร)

๒. ภตตเวยฺยาววฺภิก นิยุตโต ภตตเวยฺยาววฺภิก, ปุคฺคโล. (ภตตเวยฺยาววฺภิก + ฅกปจจย)

สังสัฎฐาทิอเนกัตถตํทิต

(ปุคฺคโล) อ.บุคคล นิยุตโต ผู้ประกอบแล้ว ภตตเวยฺยาววฺภิก ในการชวนชวายในภตฺตร

ภตตเวยฺยาววฺภิก ชื่อว่าภตตเวยฺยาววฺภิก (ผู้ประกอบในการชวนชวายในภตฺตร), ใต้แก่บุคคล.

สงฺโกปิตฺตพฺพ, กมฺม

เป็นอยุตตตธสฺมาส มีวิเคราะหว่า

สงฺโกปิตํ ปุพฺพนฺติ สงฺโกปิตฺตพฺพ, กมฺม. (สงฺโกปิต + ปุพฺพ)

(กมฺม) อ.การงาน (ภตตภติเกน) อํนนายภตตภติเก สงฺโกปิตํ ให้กำเริบแล้ว ปุพฺพ ในกาล

ก่อน อิติ เพราะเหตุนี้ สงโกปิตบุพพ ชื่อว่าสงโกปิตบุพพ (อันนายภักตมตติกะเคยให้กำเริบแล้ว), ได้แก่
 การงาน.

สายมาสปาตราสตุถาย

เป็นจตุตถิปุริสสมาส โดยมีอิติรโยคทวันทสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. สายมาโส จ ปาตราโส จ สายมาสปาตราสา. (สายมาส + ปาตราส) อิติรโยค-
 ทวันทสมาส

สายมาโส จ อ.อาหารอันบุคคลพึงกินในเวลาเย็นด้วย ปาตราโส จ อ.อาหารอันบุคคล
 พึงกินในเวลาเช้าด้วย สายมาสปาตราสา ชื่อว่าสายมาสปาตราส. (อาหารเย็นและอาหารเช้าทั้งหลาย)

๒. สายมาสปาตราสานิ อุตถาย สายมาสปาตราสตุถาย. (สายมาสปาตราส + อุตถ) จตุตถิ-
 ปุริสสมาส

อุตถาย เพื่อประโยชน์ สายมาสปาตราสานิ แก่อาหารอันบุคคลพึงกินในเวลาเย็นและอาหาร
 อันบุคคลพึงกินในเวลาเช้า ท. สายมาสปาตราสตุถาย ชื่อว่าสายมาสปาตราสตุถ. (ประโยชน์แก่อาหาร
 เย็นและอาหารเช้า)

กตตพพปริหาโร

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

กตตพโพ จ โส ปริหาโร จาติ กตตพพปริหาโร. (กตตพพ + ปริหาร)

กตตพโพ จ อ.อันท่าน ท. พึงกระทำด้วย โส อ.อันท่าน ท. พึงกระทำนั้น ปริหาโร จ เป็นการ
 บริหารด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ กตตพพปริหาโร ชื่อว่ากตตพพปริหาร. (การบริหารที่พวกท่านพึงทำ)

อวเสสชโน

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อวเสโส จ โส ชโน จาติ อวเสสชโน. (อวเสส + ชน)

อวเสโส จ อ.ผู้เหลือลงด้วย โส อ.ผู้เหลือลงนั้น ชโน จ เป็นชนด้วย อิติ เพราะเหตุนี้
 อวเสสชโน ชื่อว่าอวเสสชน. (ชนผู้เหลือ)

ปิยภริยา

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปิยา จ ส่า ภริยา จาติ ปิยภริยา. (ปิยา + ภริยา)

ปิยา จ อ.ผู้เป็นที่รักด้วย ส่า อ.ผู้เป็นที่รักนั้น ภริยา จ เป็นภรรยาด้วย ปิยภริยา ชื่อว่า
ปิยภริยา. (ภรรยาผู้เป็นที่รัก)

นทานอก

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

นทานญจ ตํ อุกทญจาติ นทานอก. (นทาน + อุกท)

นทานํ จ อ.เป็นเครื่องอาบด้วย ตํ อ.เป็นเครื่องอาบนั้น อุกทํ จ เป็นน้ำด้วย อิติ เพราะ
เหตุนี้ นทานอก ชื่อว่านทานอก. (น้ำเป็นเครื่องอาบ)

นิวาสนสาฎกา

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

นิวาสนานิ จ ตานิ สาฎกา จาติ นิวาสนสาฎกา. (นิวาสน + สาฎก)

นิวาสนานิ จ อ.อันเป็นเครื่องนุ่ง ท. ด้วย ตานิ อ.อันเป็นเครื่องนุ่ง ท. เหล่านั้น สาฎกา จ
เป็นผ้าสาฎกด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ นิวาสนสาฎกา ชื่อว่านิวาสนสาฎก. (ผ้าสาฎกเป็นเครื่องนุ่ง, ผ้า)

ภุณชนสมปตติ

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ภุณชนสส สมปตติ ภุณชนสมปตติ. (ภุณชน + สมปตติ)

สมปตติ อ.สมบัติ ภุณชนสส แห่งการบริโภค ภุณชนสมปตติ ชื่อว่าภุณชนสมปตติ. (สมบัติ
แห่งการบริโภค)

โอลกิตโตลกิตฎจาน

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส โดยมีวิเสสนในภพทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. โอลกิตญจ ตํ โอลกิตญจาติ โอลกิตโตลกิต, จาน. (โอลกิต + โอลกิต) วิเสสนใน-
ภพทกัมมธารยสมาส

ต๋ (จานน์) อ.ที่นั่น โอลิกิต๋ จ อันอันนายภัตตภทิกะแลดูแล้วด้วย โอลิกิต๋ จ อันอันนายภัตตภทิกะแลดูแล้วด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น โอลิกิต๋โอลิกิต๋ ชื่อว่าโอลิกิต๋โอลิกิต (อันนายภัตตภทิกะทั้งแลดูแล้วทั้งแลดูแล้ว), ได้แก่ที่.

๒. โอลิกิต๋โอลิกิต๋ จ ต๋ จานญจาติ โอลิกิต๋โอลิกิตฏจानน์. (โอลิกิต๋โอลิกิต + จานน์) วิเสสนบุพพทกัम्मชารยสัมาส

โอลิกิต๋โอลิกิต๋ จ อ.อันนายภัตตภทิกะทั้งแลดูแล้วทั้งแลดูแล้วด้วย ต๋ อ.อันนายภัตตภทิกะทั้งแลดูแล้วทั้งแลดูแล้วนั้น จานน์ จ เป็นที่ด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น โอลิกิต๋โอลิกิตฏจानน์ ชื่อว่าโอลิกิต๋โอลิกิตฏจानน์. (ที่อันนายภัตตภทิกะทั้งแลดูแล้วทั้งแลดูแล้ว)

กมฺปนากการปุตต๋, จานน์

เป็นหุตติยาต๋ปุริสสัมาส โดยมีอชารณบุพพทกัम्मชารยสัมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห้ตั้งนี้

๑. กมฺปนเมว อากาโร กมฺปนากาโร. (กมฺปน + อากาโร) อชารณบุพพทกัम्मชารยสัมาส กมฺปนํ เอว อ.อันหวั่นไทวั้นเทียว อากาโร เป็นอากาโร กมฺปนากาโร ชื่อว่ากมฺปนากการ. (อากาโรคืออันหวั่นไทว)

๒. กมฺปนากการํ ปุตต๋ กมฺปนากการปุตต๋, จานน์. (กมฺปนากการ + ปุตต) หุตติยาต๋ปุริสสัมาส (จานน์) อ.ที่ ปุตต๋ ถึงแล้ว กมฺปนากการํ ซึ่งอากาโรคืออันหวั่นไทว กมฺปนากการปุตต๋ ชื่อว่ากมฺปนากการปุตต (ถึงอากาโรคืออันหวั่นไทว), ได้แก่ที่.

หตุถโชรวนเวลา

เป็นวิเสสนบุพพทกัम्मชารยสัมาส โดยมีฉัฎฐีต๋ปุริสสัมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห้ตั้งนี้

๑. หตุถานํ โชรวนํ หตุถโชรวนํ. (หตุถ + โชรวน) ฉัฎฐีต๋ปุริสสัมาส โชรวนํ อ.เป็นที่ล่าง หตุถานํ ซึ่งมีอ ท. หตุถโชรวนํ ชื่อว่าหตุถโชรวน. (เป็นที่ล่างมือ)

๒. หตุถโชรวนญจ ต๋ เวลา จาติ หตุถโชรวนเวลา. (หตุถโชรวน + เวลา) วิเสสนบุพพทกัम्मชารยสัมาส

หตุถโชรวนํ จ อ.เป็นที่ล่างซึ่งมือด้วย ต๋ อ.เป็นที่ล่างซึ่งมือนั้น เวลา จ เป็นเวลาด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น หตุถโชรวนเวลา ชื่อว่าหตุถโชรวนเวลา. (เวลาเป็นที่ล่างมือ)

ภิกขุจากรตถาย

เป็นจตุตถัตถิปุริสสมาส โดยมีจตุตถัตถิปุริสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ภิกขุขาย จาโร ภิกขุจาโร. (ภิกขุ + จาร) จตุตถัตถิปุริสสมาส
จาโร อ.การเที่ยวไป ภิกขุขาย เพื่อภิกษา ภิกขุจาโร ชื่อว่าภิกขุจากร. (การเที่ยวไปเพื่อ
ภิกษา)
๒. ภิกขุจากรสส อตถาย ภิกขุจากรตถาย. (ภิกขุจากร + อตถ) จตุตถัตถิปุริสสมาส
อตถาย เพื่อประโยชน์ ภิกขุจากรสส แก่การเที่ยวไปเพื่อภิกษา ภิกขุจากรตถาย ชื่อว่า
ภิกขุจากรตถ. (ประโยชน์แก่การเที่ยวไปเพื่อภิกษา)

สังคหการณ

เป็นจตุตถัตถิปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

- สังคหสส การณ สังคหการณ. (สังคห + การณ)
การณ อ.เหตุ สังคหสส แห่งการสังเคราะห์ สังคหการณ ชื่อว่าสังคหการณ. (เหตุแห่งการ
สังเคราะห์)

ปริสนตร

เป็นจตุตถัตถิปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

- ปริสาย อนตร ปริสนตร. (ปริสา + อนตร)
อนตร อ.ระหว่าง ปริสาย แห่งบริษัท ปริสนตร ชื่อว่าปริสนตร. (ระหว่างบริษัท)

อทินนภาโว

เป็นจตุตถัตถิปุริสสมาส โดยมีนินบาตบุพพทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. น ทินน อทินน, ทาน. (น + ทินน) นินบาตบุพพทกัมมธารยสมาส
(ทาน) อ.ทาน (มยา) อันเรา ทินน ให้แล้ว น หามีได้ อทินน ชื่อว่าอทินน (ไม่ให้แล้ว),
ได้แก่ทาน.
๒. อทินนสส ภาโว อทินนภาโว. (อทินน + ภาว) จตุตถัตถิปุริสสมาส
ภาโว อ.ความเป็น อทินนสส (ทานสส) แห่งทาน อันเรา ไม่ให้แล้ว อทินนภาโว ชื่อว่า
อทินนภาว. (ความที่ทานเป็นของอันเราไม่ให้แล้ว)

เอกรัตตินทิว

เป็นอสนมหาตริศุสุมาส โดยมิอสนมหาตริศุสุมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. รตติ จ ทิวา จ รตตินทิว. (รตติ + ทิวา) สมหาตริศุสุมาส
รตติ จ อ.คืนด้วย ทิวา จ อ.วันด้วย รตตินทิว ชื่อว่ารตตินทิว. (คืนและวัน)
๒. เอกภจ ต รตตินทิวภจติ เอกรัตตินทิว. (เอก + รตตินทิว) อสนมหาตริศุสุมาส
เอก จ อ.หนึ่งด้วย ต อ.หนึ่งนั้น รตตินทิว จ เป็นคืนและวันด้วย อิติ เพราะเหตุนี้
เอกรัตตินทิว ชื่อว่าเอกรัตตินทิว. (คืนและวันหนึ่ง)

กบปโกฏิสหสนาน

เป็นจัญญิตปปริสสมาส โดยมีจัญญิตปปริสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. กบปาน โกฏิ กบปโกฏิ. (กบป + โกฏิ) จัญญิตปปริสสมาส
โกฏิ อ.โกฏิ กบปาน แห่งกับปี ท. กบปโกฏิ ชื่อว่ากบปโกฏิ. (โกฏิกับปี)
๒. กบปโกฏินี้ สหสนาน กบปโกฏิสหสนาน. (กบปโกฏิ + สหสนาน) จัญญิตปปริสสมาส
สหสนาน อ.พัน ท. กบปโกฏินี้ แห่งโกฏิแห่งกับปี ท. กบปโกฏิสหสนาน ชื่อว่ากบปโกฏิ-
สหสนาน. (พันโกฏิกับปี)

ลหุภตตปาดิ

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส โดยมีจัญญิตปปริสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ภตตสส ปาดิ ภตตปาดิ. (ภตต + ปาดิ) จัญญิตปปริสสมาส
ปาดิ อ.ถาด ภตตสส แห่งภตตร ภตตปาดิ ชื่อว่าภตตปาดิ. (ถาดภตตร)
๒. ลหุธา จ ส่า ภตตปาดิ จาติ ลหุภตตปาดิ. (ลหุธา + ภตตปาดิ) วิเสสนบุพพท-
กัมมธารยสมาส
ลหุธา จ อ.อันตนได้แล้วด้วย ส่า อ.อันตนได้แล้วนั้น ภตตปาดิ จ เป็นถาดแห่งภตตร
ด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ลหุภตตปาดิ ชื่อว่าลหุภตตปาดิ. (ถาดภตตรที่ตนได้แล้ว)

เอกปิณฑุ

เป็นอสนมหาตริศุสุมาส มีวิเคราะห์ว่า

เอโก จ โส ปิณฺโฑ จาติ เอกปิณฺโฑ. (เอก + ปิณฺฑ)

เอโก จ อ.หนึ่งด้วย โส อ.หนึ่งนั้น ปิณฺโฑ จ เป็นก่อนด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ เอกปิณฺโฑ
ชื่อว่าเอกปิณฺฑ. (ก่อนหนึ่ง, หนึ่งก่อน)

ปญจปติฏฺฐิต

เป็นทุตียาตปฺปรีสฺสมาส, มํชฺฌโลปะ, ลบ องคคัพท มิวีเคราะหฺว่า

ปญจ องคานิ ปติฏฺฐิต ปญจปติฏฺฐิต. (ปญจ + องค + ปติฏฺฐิต)

ปติฏฺฐิต ตังไว้เฉพาะแล้ว องคานิ ซึ่งองคฺ ท. ปญจ ท้า ปญจปติฏฺฐิต ชื่อว่าปญจปติฏฺฐิต.
(ตั้งไว้เฉพาะซึ่งองคฺ ๕, เบญจางคประดิษฐ์)

วามหตฺโต

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสฺมาส มิวีเคราะหฺว่า

วามอ จ โส หตฺโต จาติ วามหตฺโต. (วาม + หตฺต)

วามอ จ อ.เบื้องซ้ายด้วย โส อ.เบื้องซ้ายนั้น หตฺโต จ เป็นมือด้วย อิติ เพราะเหตุนี้
วามหตฺโต ชื่อว่าวามหตฺต. (มือเบื้องซ้าย)

ทกฺขิณหตฺโต

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสฺมาส มิวีเคราะหฺว่า

ทกฺขิณอ จ โส หตฺโต จาติ ทกฺขิณหตฺโต. (ทกฺขิณ + หตฺต)

ทกฺขิณอ จ อ.เบื้องขวาด้วย โส อ.เบื้องขวานั้น หตฺโต จ เป็นมือด้วย อิติ เพราะเหตุนี้
ทกฺขิณหตฺโต ชื่อว่าทกฺขิณหตฺต. (มือเบื้องขวา)

อุปทฺตมเสสกาโล

เป็นกัมมฐิตปฺปรีสฺสมาส โดยมิวีสสนบุพพบทกัมมธารยสฺมาสอยู่ภายใน มิวีเคราะหฺตั้งนี้

๑. อุปทฺโต อ จ โส เสโส จาติ อุปทฺตมเสส. (อุปทฺต + เสส) วิเสสนบุพพบทกัมมธารย-
สมาส

อุปทฺโต อ จ อ.อันเข้าไปกึ่งหนึ่งด้วย โส อ.อันเข้าไปกึ่งหนึ่งนั้น เสโส จ เป็นอันเหลือ

ด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ อุปุทฺตมเสสโล ชื่อว่าอุปุทฺตมเสส (อันเหลือเข้าไปกึ่งหนึ่ง, เหลือครึ่งหนึ่ง)
 ๒. อุปุทฺตมเสสสส กาล อุปุทฺตมเสสกาล. (อุปุทฺตมเสส + กาล) ภูมิรัฐิปุริสสมาส
 กาล อ.กาล อุปุทฺตมเสสสส (ภตตสส) แห่งภัตฺร อันเหลืออันเข้าไปกึ่งหนึ่ง อุปุทฺตมเสส-
 กาล ชื่อว่าอุปุทฺตมเสสกาล. (กาลแห่งภัตฺรอันเหลือครึ่งหนึ่ง)

สาวเสส, ภตต

เป็นสหบุพพบทพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 สท อวเสสเน ย วัตตตีติ สาวเสส, ภตต. (สท + อวเสส)
 ย (ภตต) อ.ภัตฺรใด วัตตตี ย่อมเป็นไป สท กับ อวเสสเน ด้วยส่วนอันเหลือลง อิติ เพราะ
 เหตุนี้ (ต ภตต) อ.ภัตฺรนั้น สาวเสส ชื่อว่าสาวเสส (มีส่วนเหลือ), ได้แก่ภัตฺร.

นิรวเสส, ภตต

เป็นบัญญัติพิพทตลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 นิคคโต อวเสส อสฺมาติ นิรวเสส, ภตต. (นิ + อวเสส)
 อวเสส อ.เหลือลง นิคคโต ไปปราศแล้ว อสฺมา (ภตตสฺมา) จากภัตฺรนั้น อิติ เพราะเหตุนี้
 (ต ภตต) อ.ภัตฺรนั้น นิรวเสส ชื่อว่านิรวเสส (มีส่วนเหลือออก, ไม่เหลือ), ได้แก่ภัตฺร.

นิพพตตฏจาน

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 นิพพตตฏจ ต ฏจานญจาทิ นิพพตตฏจาน. (นิพพตต + ฏจ)
 นิพพตต จ อ.เป็นที่บังเกิดแล้วด้วย ต อ.เป็นที่บังเกิดแล้วนั้น ฏจ จ เป็นที่ด้วย อิติ เพราะ
 เหตุนี้ นิพพตตฏจาน ชื่อว่านิพพตตฏจาน. (ที่เป็นที่บังเกิดแล้ว)

ทิกฺขจธมโม

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 ทิกฺขจ จ โส ธมโม จาทิ ทิกฺขจธมโม. (ทิกฺขจ + ธมม)
 ทิกฺขจ จ อ.อันสัตว์เห็นแล้วด้วย โส อ.อันสัตว์เห็นแล้วนั้น ธมโม จ เป็นธรรมด้วย อิติ
 เพราะเหตุนี้ ทิกฺขจธมโม ชื่อว่าทิกฺขจธมม. (ธรรมที่สัตว์เห็นแล้ว, ทิกฺขจธรรม, ชำตินี้)

สหพพกามา, วิภวา

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สหพเพ จ เต กามา จาติ สหพพกามา, วิภวา. (สหพ + กาม)

สหพเพ จ อ.ทั้งปวง ท. ด้วย เต อ.ทั้งปวง ท. เหล่านั้น กามา จ เป็นสัมปัตติอันบุคคลพึงใคร่ ด้วย อิติ เพราะเหตุฉะนั้น สหพพกามา ชื่อว่าสหพพกาม (อันบุคคลพึงใคร่ทั้งปวง), ได้แก่สัมปัตติทั้งหลาย.

ปุณณจนโท

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปุณณโณ จ โส จนโท จาติ ปุณณจนโท. (ปุณณ + จนท)

ปุณณโณ จ อ.อันเต็มแล้วด้วย โส อ.อันเต็มแล้วนั้น จนโท จ เป็นพระจันทร์ด้วย อิติ เพราะเหตุฉะนั้น ปุณณจนโท ชื่อว่าปุณณจนท. (พระจันทร์อันเต็มแล้ว, พระจันทร์เพ็ญ)

คณธมาทนปพพตคมนิ

เป็นทุตียาตปปริสสมาส โดยวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. คณธมาทโน จ โส ปพพโต จาติ คณธมาทนปพพโต. (คณธมาทน + ปพพโต) วิเสสน-บุพพทกัมมธารยสมาส

คณธมาทโน จ อ.ชื่อว่าคณธมาทนด้วย โส อ.ชื่อว่าคณธมาทนนั้น ปพพโต จ เป็นภูเขา ด้วย อิติ เพราะเหตุฉะนั้น คณธมาทนปพพโต ชื่อว่าคณธมาทนปพพโต. (ภูเขาชื่อว่าคณธมาทน)

๒. คณธมาทนปพพต คมนิ คณธมาทนปพพตคมนิ. (คณธมาทนปพพโต + คมนิ) ทุตียา-ตปปริสสมาส

คมนิ อ.การไป คณธมาทนปพพต สู้ภูเขาชื่อว่าคณธมาทน คณธมาทนปพพตคมนิ ชื่อว่าคณธมาทนปพพตคมนิ. (การไปสู้ภูเขาชื่อว่าคณธมาทน)

ปจเจกพททวิสโย

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปจเจกพททวิสโย วิสโย ปจเจกพททวิสโย. (ปจเจกพทท + วิสโย)

วิสโย อ.วิสัย ปจเจกพททวิสโย แห่งพระปัจเจกพททเจ้า ปจเจกพททวิสโย ชื่อว่าปจเจกพททวิสโย.

(วิสัยของพระปัจเจกพุทธเจ้า)

สาธการสหสาลี

เป็นภุมมิตตปุริสสมาส มีวิเคราะหว่า

สาธการาน สหสาลี สาธการสหสาลี. (สาธการ + สหสาลี)

สหสาลี อ.พัน ท. สาธการาน แห่งสาธการ ท. สาธการสหสาลี ชื่อว่าสาธการสหสาลี.
(สาธการหนึ่งพัน)

อนินปาตสทโท

เป็นภุมมิตตปุริสสมาส โดยมีภุมมิตตปุริสสมาสอยูภายใน มีวิเคราะหดังนี้

๑. อนินยา ปาโต อนินปาโต. (อนิน + ปาโต) ภุมมิตตปุริสสมาส

ปาโต อ.การตกไป อนินยา แห่งสายฟ้า อนินปาโต ชื่อว่าอนินปาต. (การตกไปแห่ง
สายฟ้า, อนินบาต)

๒. อนินปาตสท สทโท อนินปาตสทโท. (อนินปาต + สทโท) ภุมมิตตปุริสสมาส

สทโท อ.เสียง อนินปาตสท แห่งการตกไปแห่งสายฟ้า อนินปาตสทโท ชื่อว่าอนินปาตสทโท.
(เสียงแห่งการตกไปแห่งสายฟ้า, เสียงอนินบาต)

ทินนสมปตติ

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะหว่า

ทินนา จ ส่า สมปตติ จาติ ทินนสมปตติ. (ทินนา + สมปตติ)

ทินนา จ อ.อันเราให้แล้วด้วย ส่า อ.อันเราให้แล้วนั้น สมปตติ จ เป็นสมบัตติด้วย อิติ เพราะ
เหตุนี้ ทินนสมปตติ ชื่อว่าทินนสมปตติ. (สมบัตติที่เราให้แล้ว)

ปวตติชานน

เป็นภุมมิตตปุริสสมาส มีวิเคราะหว่า

ปวตติยา ชานน ปวตติชานน. (ปวตติ + ชานน)

ชานน อ.อันรู้ ปวตติยา ซึ่งความเป็นไปทั่ว ปวตติชานน ชื่อว่าปวตติชานน. (อันรู้ความเป็นไปทั่ว)

สมปตติชารณโก, ปุคฺคโล

เป็นตติยชาติปุริสสมาส, กิตันตสมาส, กัตตุรูป, กัตตุสาธนะ มีวิเคราะห์ว่า
สมปตติ ชารณีติ สมปตติชารณโก, ปุคฺคโล. (สมปตติสททุปปท + ธร ชารณ ในการทรง
ไว้ + อนุปัจจัย)

(โย ปุคฺคโล) อ.บุคคลใด ชารณี ย่อมทรงไว้ สมปตติ ซึ่งสมบัติ อิติ เพราะเหตุนั้น (โล
ปุคฺคโล) อ.บุคคลนั้น สมปตติชารณโก ชื่อว่าสมปตติชารณก (ผู้ทรงไว้ซึ่งสมบัติ), ได้แก่บุคคล.

ปญจวณฺณา, ปิตี

เป็นฉฐฐีทวีปทตฺลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า
ปญจ วณฺณา ยสฺสาติ ปญจวณฺณา, ปิตี. (ปญจ + วณฺณ)
วณฺณา อ.วรรณะ ท. ปญจ ห้า ยสฺสา (ปิตียา) แห่งปิตีใด (สนฺติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุ
นั้น (สา ปิตี) อ.ปิตินั้น ปญจวณฺณา ชื่อว่าปญจวณฺณา (มีวรรณะ ๕), ได้แก่ปิตี.

มุจฺจสิริโร, (เสฏฺฐิ)

เป็นฉฐฐีทวีปทตฺลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า
มุจฺจํ สิริโร ยสฺสาติ มุจฺจสิริโร, เสฏฺฐิ. (มุจฺจ + สิริโร)
สิริโร อ.สิริระ ยสฺส (เสฏฺฐิสฺส) แห่งเศรษฐีใด (ปิตียา) มุจฺจํ อันอันปิตี กระทบแล้ว อิติ
เพราะเหตุนั้น (โล เสฏฺฐิ) อ.เศรษฐีนั้น มุจฺจสิริโร ชื่อว่ามุจฺจสิริโร (ผู้มีสิริระอันปิตีกระทบแล้ว), ได้แก่
เศรษฐี.

วตฺตฺสมปทา

เป็นตติยชาติปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า
วตฺตฺนา สมปทา วตฺตฺสมปทา. (วตฺตฺ + สมปทา)
สมปทา อ.ความถึงพร้อม วตฺตฺนา ตัววัตตฺ วตฺตฺสมปทา ชื่อว่าวตฺตฺสมปทา. (ความถึงพร้อม
ตัววัตตฺ)

ปจฺจยสมปทา

เป็นตติยชาติปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปัจเจกชน สมุททา ปัจเจกชนสมุททา. (ปัจเจกชน + สมุททา)

สมุททา อ.ความถึงพร้อม ปัจเจกชน ด้วยปัจเจกชน ปัจเจกชนสมุททา ชื่อว่าปัจเจกชนสมุททา. (ความถึงพร้อมด้วยปัจเจกชน)

เจตนาสมุททา

เป็นตติยชาติปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

เจตนา สมุททา เจตนาสมุททา. (เจตนา + สมุททา)

สมุททา อ.ความถึงพร้อม เจตนา ด้วยเจตนา เจตนาสมุททา ชื่อว่าเจตนาสมุททา. (ความถึงพร้อมด้วยเจตนา)

คุณาติเรกสมุททา

เป็นตติยชาติปุริสสมาส โดยมีวิเศษสนุตรบทกัมมธรรยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. คุณ โฉ โส อติเรโก จาติ คุณาติเรโก. (คุณ + อติเรก) วิเศษสนุตรบทกัมมธรรย-
สมาส

คุณ โฉ อ.คุณด้วย โส อ.คุณนั้น อติเรโก จ เป็นคุณอันยิ่งด้วย อติ เพราะเหตุนี้
คุณาติเรโก ชื่อว่าคุณาติเรก. (คุณอันยิ่ง)

๒. คุณาติเรก สมุททา คุณาติเรกสมุททา. (คุณาติเรก + สมุททา) ตติยชาติปุริสสมาส

สมุททา อ.ความถึงพร้อม คุณาติเรก ด้วยคุณอันยิ่ง คุณาติเรกสมุททา ชื่อว่า
คุณาติเรกสมุททา. (ความถึงพร้อมด้วยคุณอันยิ่ง)

นิโรธสมาปตติรโห, บุคคโล

เป็นตติยชาติปุริสสมาส, กิตันตสมาส, กัตตรูป, กัตตสาธนะ มีวิเคราะห์ว่า

นิโรธสมาปตติ อรหตีติ นิโรธสมาปตติรโห, บุคคโล. (นิโรธสมาปตติสทูปปท + อรห
โยเคย ในความสมควร + อปัจเจก)

(โย บุคคโล) อ.บุคคลใด อรหตีติ ย่อมควร นิโรธสมาปตติ ซึ่งนิโรธสมาบัติ อติ เพราะเหตุ
นั้น (โส บุคคโล) อ.บุคคลนั้น นิโรธสมาปตติรโห ชื่อว่านิโรธสมาปตติรโห (ผู้ควรนิโรธสมาบัติ), ได้แก่
บุคคล.

ทกฺขิณฺเอยโย

เป็นสังสัฎฐาที่อเนกัตถัตถิต มีวิเคราะห์ว่า
 ทกฺขิณฺ อรหตีติ ทกฺขิณฺเอยโย, ปจฺเจกพุทฺโธ. (ทกฺขิณฺ + เณยฺยปัจจย)
 (ปจฺเจกพุทฺโธ) อ.พระปัจเจกพุทธเจ้า อรหตี ย่อมควร ทกฺขิณฺ ซึ่งทักษิณฺ อิติ เพราะเหตุนี้
 ทกฺขิณฺเอยโย ชื่อว่าทกฺขิณฺเอยโย (ผู้ควรทักษิณฺ), ได้แก่พระปัจเจกพุทธเจ้า.

ทานกาโล

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 ทานญจ ตํ กาโล จาติ ทานกาโล. (ทาน + กาล)
 ทานํ จ อ.เป็นที่ให้ด้วย ตํ อ.เป็นที่ให้กัน กาลो จ เป็นกาลด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ทาน-
 กาโล ชื่อว่าทานกาล. (กาลเป็นที่ให้)

โสมนสฺสสทคตญาณสมฺปยุตฺตาโว

เป็นภัญญิตูปุริสสมาส โดยมีตติยาตูปุริสสมาส วิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส และตติยา-
 ตูปุริสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. โสมนสฺสเสณ สทคตํ โสมนสฺสสทคตํ, ญาณํ. (โสมนสฺส + สทคต) ตติยาตูปุริสสมาส
 (ญาณํ) อ.ญาณ สทคตํ อันสทคตแล้ว โสมนสฺสเสณ ด้วยความโสมนสฺส โสมนสฺสสทคต
 ชื่อว่าโสมนสฺสสทคต (อันสทคตด้วยความโสมนสฺส), ได้แก่ญาณ.

๒. โสมนสฺสสทคตญจ ตํ ญาณญจาติ โสมนสฺสสทคตญาณํ. (โสมนสฺสสทคต + ญาณ)
 วิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส

โสมนสฺสสทคตํ จ อ.อันสทคตแล้วด้วยความโสมนสฺสด้วย ตํ อ.อันสทคตแล้วด้วยความ
 โสมนสฺสนั้น ญาณํ จ เป็นญาณด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ โสมนสฺสสทคตญาณํ ชื่อว่าโสมนสฺสสทคตญาณ.
 (ญาณอันสทคตแล้วด้วยความโสมนสฺส)

๓. โสมนสฺสสทคตญาณเณน สมฺปยุตฺตา โสมนสฺสสทคตญาณสมฺปยุตฺตา, เจตนา. (โสมนสฺส-
 สทคตญาณ + สมฺปยุตฺตา), ตติยาตูปุริสสมาส

(เจตนา) อ.เจตนา สมฺปยุตฺตา อันประกอบพร้อมแล้ว โสมนสฺสสทคตญาณเณน ด้วยญาณ
 อันสทคตแล้วด้วยความโสมนสฺส โสมนสฺสสทคตญาณสมฺปยุตฺตา ชื่อว่าโสมนสฺสสทคตญาณสมฺปยุตฺตา.

(อันสัมปยุตด้วยญาณอันสทรรคแล้วด้วยความโสมนัส)

๔. โสมนัสสทศตญาณสมปยุตตาย ภาโว โสมนัสสทศตญาณสมปยุตตภาโว. (โสมนัสส-
สทศตญาณสมปยุตตา + ภาว) ัญญัติปปริสสมาส

ภาโว อ.ความเป็น โสมนัสสทศตญาณสมปยุตตาย (เจตนา) แห่งเจตนา อันประกอบ
พร้อมแล้วด้วยญาณอันสทรรคแล้วด้วยความโสมนัส โสมนัสสทศตญาณสมปยุตตภาโว ชื่อว่าโสมนัส-
สทศตญาณสมปยุตตภาว. (ความที่เจตนาเป็นสภาพสัมปยุตด้วยญาณอันสทรรคแล้วด้วยความโสมนัส)

วุจจิตภาโว

เป็นัญญัติปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

วุจจิตสส ภาโว วุจจิตภาโว. (วุจจิต + ภาว)

ภาโว อ.ความเป็น วุจจิตสส (ทุกขิณชยสส บุคคลสส) แห่งบุคคล ผู้ควรซึ่งทักษิณา ผู้ออก
แล้ว วุจจิตภาโว ชื่อว่าวุจจิตภาว. (ความเป็นบุคคลผู้ควรทักษิณาเป็นผู้ออกแล้ว)

ลทฐภาโว

เป็นัญญัติปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ลทฐสส ภาโว ลทฐภาโว. (ลทฐ + ภาว)

ภาโว อ.ความเป็น (อตุตนา) ลทฐสส (ปัจจยสส) แห่งปัจจย อันตน ได้แล้ว ลทฐภาโว
ชื่อว่าลทฐภาว. (ความที่ปัจจยเป็นของอันตนได้แล้ว)

วุจจิตมตโต, ปจเจกพุทโธ

เป็นัญญัติวิปทตุลยาธิกรณพหุพีหิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

วุจจิต มตตา ยสสาติ วุจจิตมตโต, ปจเจกพุทโธ. (วุจจิต + มตตา)

วุจจิต อ.การออก มตตา เป็นประมาณ ยสส (ปัจเจกพุทฐสส) แห่งพระปัจเจกพุทฐเจ้าใต้
(อตุติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (โส ปจเจกพุทโธ) อ.พระปัจเจกพุทฐเจ้านั้น วุจจิตมตโต ชื่อว่า
วุจจิตมตต (ผู้มีการออกเป็นประมาณ, ผู้ลกว่าออกแล้ว), ได้แก่พระปัจเจกพุทฐเจ้า.

มหาสมปตติ

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 มหุตติ จ ส่า สมปตติ จาติ มหาสมปตติ. (มหุตติ + สมปตติ)
 มหุตติ จ อ.ใหญ่ด้วย ส่า อ.ใหญ่ขึ้น สมปตติ จ เป็นสมบัติด้วย อิติ เพราะเหตุนี้
 มหาสมปตติ ชื่อว่ามหาสมปตติ. (สมบัติใหญ่)

อปรภาโค

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 อปรโร จ โส ภาโค จาติ อปรภาโค. (อปร + ภาค)
 อปรโร จ อ.อื่นอีกด้วย โส อ.อื่นอีกนั้น ภาโค จ เป็นส่วนด้วย อิติ เพราะเหตุนี้
 อปรภาโค ชื่อว่าอปรภาค. (ส่วนอื่นอีก)

กตกมม

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 กตญจ ต กมมญจาติ กตกมม. (กต + กมม)
 กต จ อ.อันถูกกระทำแล้วด้วย ต อ.อันถูกกระทำแล้วนั้น กมม จ เป็นกรรมด้วย อิติ เพราะ
 เหตุนี้ กตกมม ชื่อว่ากตกมม. (กรรมที่ถูกกระทำแล้ว)

ตุฏฐมานโส, ฆตตภติโก

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 ตุฏฐจ มานล ฆลลาคติ ตุฏฐมานโส, ฆตตภติโก. (ตุฏฐ + มานล)
 มานล อ.ใจ ตุฏฐจ อันยินดีแล้ว ฆลล (ฆตตภติกัล) แห่งนายฆตตภติกะไต (อตุติ) มีอยู่
 อิติ เพราะเหตุนี้ (โส ฆตตภติโก) อ.นายฆตตภติกะไตนี้ ตุฏฐมานโส ชื่อว่าตุฏฐมานล (ผู้มีใจอันยินดี
 แล้ว), ได้แก่นายฆตตภติกะ.

เสฏฐิจูจัน

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

เสฏฐิสิส จานั เสฏฐิสิสจานั. (เสฏฐิสิ + จาน)

จานั อ.ตำแหน่ง เสฏฐิสิส แห่งเศรษฐิสิ เสฏฐิสิสจานั ชื่อว่าเสฏฐิสิสจานั. (ตำแหน่งเศรษฐิสิ)

ยาวตายุกั

เป็นนิบาตบุพพะกะ อัพยยิภาวสมาส มีวิเศระหวั

อายุสิส ยตติโก ปริจเจโท ยาวตายุกั. (ยาวตา + อายุ)

ปริจเจโท อ.การกำหนด ยตติโก อันมีประมาณเพียงใด อายุสิส แห่งอายุ ยาวตายุกั ชื่อว่า ยาวตายุกั. (กำหนดเพียงใดแห่งอายุ, トラบเท่าอายุ)

ทิพพสมปตติ

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเศระหวั

ทิพพา จ ส่า สมปตติ จาติ ทิพพสมปตติ. (ทิพพา + สมปตติ)

ทิพพา จ อ.อันเป็นทิพยด้วย ส่า อ.อันเป็นทิพยนั้น สมปตติ จ เป็นสมบัตติด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ทิพพสมปตติ ชื่อว่าทิพพสมปตติ. (สมบัตติอันเป็นทิพย)

พุทธอุปปาโท

เป็นนัฎฐิตัปปุริสสมาส มีวิเศระหวั

พุททสิส อุปปาโท พุทธอุปปาโท. (พุทท + อุปปาท)

อุปปาโท อ.กาลเป็นที่อุบัตติขึ้น พุททสิส แห่งพระพุททเจ้า พุทธอุปปาโท ชื่อว่าพุททอุปปาท. (กาลเป็นที่อุบัตติขึ้นแห่งพระพุททเจ้า)

อุปปจจากกุลั

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเศระหวั

อุปปจจากณจ ตั กุลณจาติ อุปปจจากกุลั. (อุปปจจาก + กุล)

อุปปจจากั จ อ.ผู้อุปฐากด้วย ตั อ.ผู้อุปฐากนั้น กุลั จ เป็นตระกูลด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ อุปปจจากกุลั ชื่อว่าอุปปจจากกุล. (ตระกูลผู้อุปฐาก)

ลทศคพุมบริหารา, มาตา

เป็นตติยาทวีปทตลยาธิกรณพหุพีหีสมาส โดยมีทุตียาตปุริสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. คพุมั ปริหาโร คพุมปริหาโร. (คพุม + ปริหาร) ทุตียาตปุริสสมาส

ปริหาโร อ.เครื่องบริหาร คพุมั ซึ่งกรรม คพุมปริหาโร ชื่อว่าคพุมบริหาร. (เครื่องบริหาร กรรม)

๒. ลทุโธ คพุมปริหาโร ยายาติ ลทศคพุมบริหารา, มาตา. (ลทศ + คพุมบริหาร) ตติยาทวีปทตลยาธิกรณพหุพีหีสมาส

คพุมปริหาโร อ.เครื่องบริหารซึ่งกรรม ยาย (มาตรา) อันมารดาไต ลทุโธ ได้แล้ว อิติ เพราะเหตุนั้น (สา มาตา) อ.มารดานั้น ลทศคพุมบริหารา ชื่อว่าลทศคพุมบริหารา (ผู้มีเครื่องบริหาร กรรมอันได้แล้ว), ได้แก่มารดา.

กติปาทจโย

เป็นฉัญฐิตปุริสสมาส โดยมีวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. กติปี อหิ กติปาหิ. (กติปี + อห) วิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส

อหิ อ.วัน กติปี อันเล็กน้อย กติปาหิ ชื่อว่ากติปาห. (วันเล็กน้อย, เพียงสองสามวัน)

๒. กติปาทสส อจจโย กติปาทจโย. (กติปาท + อจจโย) ฉัญฐิตปุริสสมาส

อจจโย อ.อันล่วงไป กติปาทสส แห่งวันเล็กน้อย กติปาทจโย ชื่อว่ากติปาทจโย. (ผ่านไป สองสามวัน)

ปญจสตา, ภิกขุ

เป็นฉัญฐิตวีปทตลยาธิกรณพหุพีหีสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปญจ สตานิ มตดา เยสนุติ ปญจสตา, ภิกขุ. (ปญจ + สต + มตดา)

สตานิ อ.ร้อย ท. ปญจ ทำ มตดา เป็นประมาณ เยส (ภิกขุณี) แห่งภิกษุ ท. เหล่าใด (สนุติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (เต ภิกขุ) อ.ภิกษุ ท. เหล่านั้น ปญจสตา ชื่อว่าปญจสตา (มี ๕๐๐ คนเป็นประมาณ, มีประมาณ ๕๐๐ คน), ได้แก่ภิกษุทั้งหลาย.

สตรสโกชนิ

เป็นตติยาตปุริสสมาส โดยมีอสมาหารทิสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. สดฺ รสา สตรสา. (สด + รส) อสมาทวารทิสฺมาล
 รสา อ.รส ท. สดฺ หนึ่งร้อย สตรสา ชื่อว่าสตรส. (รสหนึ่งร้อย)
๒. สตรเสทึ ยุตุตฺ โภชนํ สตรสโภชนํ. (สตรส + โภชน) ตติยาตฺปปริสฺมาล
 โภชนํ อ.โภชนะ ยุตุตฺ อันประกอบแล้ว สตรเสทึ ด้วยรสหนึ่งร้อย ท. สตรสโภชนํ ชื่อว่า
 สตรสโภชน. (โภชนะที่ประกอบด้วยรสหนึ่งร้อย)

กาสาวยตถนิเวตฺตา, อหํ

เป็นตติยาทวิปทตฺลยาธิกรณพหุพีทิสฺมาล มีวิเคราะห์ว่า
 กาสาวยตถํ นิเวตฺถํ ยายาติ กาสาวยตถนิเวตฺตา, อหํ. (กาสาวยตถ + นิเวตถ)
 กาสาวยตถํ อ.ผ้ากาสาเย ยาย (มยา) อันเราใด นิเวตถํ นุ่งแล้ว อิติ เพราะเหตุนี้ (สา
 อหํ) อ.เรานั้น กาสาวยตถนิเวตฺตา ชื่อว่ากาสาวยตถนิเวตฺตา (ผู้มีผ้ากาสาเยอันนุ่งแล้ว, ผู้นุ่งผ้ากาสาเย
 แล้ว), ได้แก่เรา.

สุวณฺณสรฺกํ

เป็นฉฺฉฐิตฺปปริสฺมาล มีวิเคราะห์ว่า
 สุวณฺณสฺส วิกาโร สรฺกํ สุวณฺณสรฺกํ. (สุวณฺณ + สรฺก)
 สรฺกํ อ.ขัน วิกาโร อันเป็นวิการ สุวณฺณสฺส แห่งทอง สุวณฺณสรฺกํ ชื่อว่าสุวณฺณสรฺก. (ขันทอง)

อาสนปรียนฺโต

เป็นฉฺฉฐิตฺปปริสฺมาล มีวิเคราะห์ว่า
 อาสนานํ ปริยนฺโต อาสนปรียนฺโต. (อาสน + ปริยนฺต)
 ปริยนฺโต อ.ที่สุตรอบ อาสนานํ แห่งอาสนะ ท. อาสนปรียนฺโต ชื่อว่าอาสนปรียนฺต. (ที่สุตรอบ
 แห่งอาสนะ, อาสนะสุดท้าย)

อุจฺฉิฏฺฐเสสฺกํ, ฆตฺตํ

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสฺมาล มีวิเคราะห์ว่า
 อุจฺฉิฏฺฐญฺจ ตํ เสสฺกญฺจาติ อุจฺฉิฏฺฐเสสฺกํ, ฆตฺตํ. (อุจฺฉิฏฺฐ + เสส)

อุจฺฉิฏฺฐํ จ อ.อันเป็นเตนด้วย ตํ อ.อันเป็นเตนนั้น เสสกํ จ เป็นของเหลือด้วย อิติ เพราะเหตุ นั้น อุจฺฉิฏฺฐเสสกํ ชื่อว่าอุจฺฉิฏฺฐเสสก (อันเหลืออันเป็นเตน), ได้แก่ภัตร.

เสสมงฺคลานิ

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

เสล่านิ จ ตานิ มงฺคลานิ จาติ เสสมงฺคลานิ. (เสล + มงฺคล)

เสล่านิ จ อ.ที่เหลือ ท. ด้วย ตานิ อ.ที่เหลือ ท. เหล่า นั้น มงฺคลานิ จ เป็นมงคลด้วย อิติ เพราะเหตุ นั้น เสสมงฺคลานิ ชื่อว่าเสสมงฺคล. (มงคลที่เหลือทั้งหลาย)

นามคทณทิวโส

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส โดยมีจฺฉิฏฺฐิตฺตปฺปรีสฺสมาลอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. นามสฺส คทณํ นามคทณํ. (นาม + คทณ) จฺฉิฏฺฐิตฺตปฺปรีสฺสมาล

คทณํ อ.เป็นที่ถือเอา นามสฺส ซึ่งชื่อ นามคทณํ ชื่อว่านามคทณ. (เป็นที่ถือเอาชื่อ)

๒. นามคทณญจ ตํ ทิวโส จาติ นามคทณทิวโส. (นามคทณ + ทิวโส) วิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส

นามคทณํ จ อ.เป็นที่ถือเอาซึ่งชื่อด้วย ตํ อ.เป็นที่ถือเอาซึ่งชื่อนั้น ทิวโส จ เป็นวันด้วย อิติ เพราะเหตุ นั้น นามคทณทิวโส ชื่อว่านามคทณทิวโส. (วันเป็นที่ถือเอาชื่อ)

ปฏิสนฺธิคทณํ

เป็นจฺฉิฏฺฐิตฺตปฺปรีสฺสมาล มีวิเคราะห์ว่า

ปฏิสนฺธิยา คทณํ ปฏิสนฺธิคทณํ. (ปฏิสนฺธิ + คทณ)

คทณํ อ.การถือเอา ปฏิสนฺธิยา ซึ่งปฏิสนฺธิ ปฏิสนฺธิคทณํ ชื่อว่าปฏิสนฺธิคทณ. (การถือเอา ปฏิสนฺธิ)

กถณวิชฺฌณมงฺคลาทีน, มงฺคลานิ

เป็นจฺฉิฏฺฐิตฺตปฺปรีสฺสมาล โดยที่มีจฺฉิฏฺฐิตฺตปฺปรีสฺสมาล และอวธารณบุพพทกัมมธารยสมาลอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. กณฺณานํ วิชฺฌณํ กณฺณวิชฺฌณํ. (กณฺณ + วิชฺฌณ) จมฺญฐิตฺตปฺปิริสฺสํมาล
วิชฺฌณํ อ.การเจาะ กณฺณานํ ซึ่งหฺนุ ท. กณฺณวิชฺฌณํ ชื่อว่ากณฺณวิชฺฌณ. (การเจาะหฺนุ)
๒. กณฺณวิชฺฌณเมว มงฺคลํ กณฺณวิชฺฌณมงฺคลํ. (กณฺณวิชฺฌณ + มงฺคล) อวธารณบุพพท
กัมมธารยสํมาล
กณฺณวิชฺฌณํ เอว อ.การเจาะซึ่งหฺนุนั้นเทียว มงฺคลํ เป็นมงฺคล กณฺณวิชฺฌณมงฺคลํ ชื่อว่า
กณฺณวิชฺฌณมงฺคล. (มงฺคลคือการเจาะหฺนุ)
๓. กณฺณวิชฺฌณมงฺคลํ อาทิจฺ เยสฺนุติ กณฺณวิชฺฌณมงฺคลาทินิ, มงฺคลาณิ. (กณฺณวิชฺฌณมงฺคล
+ อาทิจ) จมฺญฐิตฺตวิปทตฺตยาธิกรณพทฺทพพิทิสํมาล
กณฺณวิชฺฌณมงฺคลํ อ.มงฺคลคือการเจาะซึ่งหฺนุ อาทิจ เป็นต้น เยสฺ (มงฺคลาณิ) แห่งมงฺคล
ท. เหล่าใด (อตฺถิ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (ดาณิ มงฺคลาณิ) อ.มงฺคล ท. เหล่านี้ กณฺณวิชฺฌณ-
มงฺคลาทินิ ชื่อว่ากณฺณวิชฺฌณมงฺคลาทิจ (มีมงฺคลคือการเจาะหฺนุเป็นต้น), ได้แก่มงฺคลทั้งหลาย.

สัตตวสุลิกกาโล

เป็นจมฺญฐิตฺตปฺปิริสฺสํมาล มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. สัตต วสุลํ สัตตวสุลํ. (สัตต + วสุล) อสฺมาทาทิคุสํมาล
วสุลํ อ.กาลฝน ท. สัตต เจต สัตตวสุลํ ชื่อว่าสัตตวสุล. (เจตปี, เจตขวบ)
๒. สัตตวสุลํ อสฺล อตฺถิตติ สัตตวสุลิก, สามเณโร. (สัตตวสุล + อิกปัจจัจย) อัสสัตติ-
ตฺทิต
สัตตวสุลํ อ.กาลฝนเจต ท. อสฺล (สามเณรสฺล) ของสามเณรนั้น อตฺถิ มีอยู่ อิติ
เพราะเหตุนี้ สัตตวสุลิก ชื่อว่าสัตตวสุลิก (มีกาลฝนเจต, มีอายุ ๗ ขวบ), ได้แก่สามเณร.
๓. สัตตวสุลิกสฺส กาลิ สัตตวสุลิกกาโล. (สัตตวสุลิก + กาล) จมฺญฐิตฺตปฺปิริสฺสํมาล
กาโล อ.กาล สัตตวสุลิกสฺส (อตฺตโน) แห่งตน มีกาลฝนเจต สัตตวสุลิกกาโล ชื่อว่า
สัตตวสุลิกกาล. (กาลแห่งตนมีกาลฝน ๗, กาลแห่งตนมีอายุ ๗ ขวบ)

สายณฺทสมโย

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสํมาล โดยมีอมาทิจปฺรตฺตปฺปิริสฺสํมาลอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. อทสฺสํ สายํ สายณฺท. (อท + สาย) อมาทิจปฺรตฺตปฺปิริสฺสํมาล
สายํ อ.เป็นที่ลื่นไป อทสฺสํ แห่งวัน สายณฺท ชื่อว่าสายณฺท. (เป็นที่ลื่นไปแห่งวัน)

๒. สายณโท จ โส สมโย จาติ สายณทสมโย. (สายณท + สมย)
 สายณโท จ อ.เป็นที่ล้นไปแห่งวันด้วย โส อ.เป็นที่ล้นไปแห่งวันนั้น สมโย จ เป็นสมัยด้วย
 อิติ เพราะเหตุนี้ สายณทสมโย ชื่อว่าสายณทสมย. (สมัยเป็นที่ล้นไปแห่งวัน, เวลาเย็น)

กตตพพกิจจ

- เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 กตตพพญจ ต กิจจญจาติ กตตพพกิจจ. (กตตพพ + กิจจ)
 กตตพพ จ อ.อันพึงถูกกระทำด้วย ต อ.อันพึงถูกกระทำนั้น กิจจ จ เป็นกิจด้วย อิติ เพราะ
 เหตุนี้ กตตพพกิจจ ชื่อว่ากตตพพกิจจ. (กิจที่บุคคลควรทำ)

สิริโสภาค

- เป็นวิเสสนุตตรบทกัมมธารยสมาส โดยมีวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้
๑. สิริ จ ส่า โสภา จาติ สิริโสภา. (สิริ + โสภา) วิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส
 สิริ จ อ.อันเป็นสิริด้วย ส่า อ.อันเป็นสิรินั้น โสภา จ เป็นความงามด้วย อิติ เพราะ
 เหตุนี้ สิริโสภา ชื่อว่าสิริโสภา. (ความงามอันเป็นสิริ)
 ๒. สิริโสภา จ ส่า อคฺโค จาติ สิริโสภาคฺโค. (สิริโสภา + อคฺค) วิเสสนุตตรบทกัมม-
 ธารยสมาส
 สิริโสภา จ อ.ความงามอันเป็นสิริด้วย ส่า อ.ความงามอันเป็นสิรินั้น อคฺโค จ เป็นเลิศ
 ด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ สิริโสภาคโค ชื่อว่าสิริโสภาคค. (ความงามอันเป็นสิริอันเลิศ)

ทุกกรา, ปพพชชา

- เป็นกัมมรูป, กัมมสาธนะ มีวิเคราะห์ว่า
 ทุกเจน กรียตติ ทุกกรา, ปพพชชา. (ท + กร กรณ ในการกระทำ + ชปัจจย)
 (ปพพชชา) อ.การบวช (บุคคลเลน) อันบุคคล กรียติ ย่อมกระทำ ทุกเจน โดยยาก อิติ เพราะ
 เหตุนี้ ทุกกรา ชื่อว่าทุกกรา (อันบุคคลทำได้โดยยาก), ได้แก่การบวช.

มาตาปิตโร

เป็นอิตริตรโยคทวันทสมาส มีวิเคราะห์ว่า

มาตา จ ปิตา จ มาตาปิตโร. (มาตุ + ปิตุ)

มาตา จ อ.มารดาด้วย ปิตา จ อ.บิดาด้วย มาตาปิตโร ชื่อว่ามาตาปิตุ. (มารดาและบิดา
ทั้งหลาย)

ปพพชฺชาสกกาโร

เป็นสัตตมิตปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปพพชฺชา ย สกกาโร ปพพชฺชาสกกาโร. (ปพพชฺชา + สกการ)

สกกาโร อ.สักการะ ปพพชฺชา ย ในเพราะการบวช ปพพชฺชาสกกาโร ชื่อว่าปพพชฺชาสกการ. (สัก
การะในเพราะการบวช)

อนโตวิหาร

เป็นนิบาตบุพพะ อพยยภาวสมาส มีวิเคราะห์ว่า

วิหารสส อนโต อนโตวิหาร. (อนโต + วิหาร)

อนโต ในภายใน วิหารสส แห่งวิหาร อนโตวิหาร ชื่อว่าอนโตวิหาร. (ภายในวิหาร)

พุทฺธปมฺโข, ภิกฺขุสงฺฆโ

เป็นฉฺฉฐิตวิพทตฺลยาธิกรณพทพพิทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

พุทฺธ ปมฺโข ยสสาติ พุทฺธปมฺโข, ภิกฺขุสงฺฆโ. (พุทฺธ + ปมฺข)

พุทฺธ อ.พระพุทธเจ้า ปมฺโข เป็นประมุข ยสส (ภิกฺขุสงฺฆสส) แห่งหมู่แห่งภิกษุใด (อดีต)
มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (โส ภิกฺขุสงฺฆโ) อ.หมู่แห่งภิกษุนั้น พุทฺธปมฺโข ชื่อว่าพุทฺธปมฺข
(มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข), ได้แก่ภิกษุสงฆ์.

ภิกฺขุสงฺฆโ

เป็นฉฺฉฐิตปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ภิกฺขุนํ สงฺฆโ ภิกฺขุสงฺฆโ. (ภิกฺขุ + สงฺฆ)

สงฺฆโ อ.หมู่ ภิกฺขุนํ แห่งภิกษุ ท. ภิกฺขุสงฺฆโ ชื่อว่าภิกฺขุสงฺฆ. (หมู่ภิกษุ, ภิกษุสงฆ์)

อฏฺจโม, ทิวโส

เป็นสังขยาตทัตติ มิวิเคราะห์ว่า

อฏฺจนุํ ปุโรเณ อฏฺจโม, ทิวโส. (อฏฺจ + มัจฉัย)

(ทิวโส) อ.วัน ปุโรเณ อันเป็นเหตุเต็ม อฏฺจนุํ แห่งแปต ท. อฏฺจโม ชื่อว่าอฏฺจม (ที่แปต),
ได้แก่วัน.

อนตรามคฺค

เป็นนิบาตบุพพะ อพยยัภาวสฺมาส มิวิเคราะห์ว่า

มคฺคสฺส อนตรา อนตรามคฺค. (อนตรา + มคฺค)

อนตรา ในระหว่าง มคฺคสฺส แห่งหนทาง อนตรามคฺค ชื่อว่าอนตรามคฺค. (ระหว่างทาง)

มาติกาทีน, จานานิ

เป็นฉฺฐิตวิปทฺตลยาธิกรณพหุพีหิสฺมาส มิวิเคราะห์ว่า

มาติกา อาทิ เยสนฺติ มาติกาทีน, จานานิ. (มาติกา + อาทิ)

มาติกา อ.เหมือง อาทิ เป็นต้น เยส (จานานิ) แห่งที่ ท. เหล่าใด (อตฺถิ) มีอยู่ อิติ เพราะ
เหตุนั้น (ตานิ จานานิ) อ.ที่ ท. เหล่านั้น มาติกาทีน ชื่อว่ามาติกาที (มีเหมืองเป็นต้น), ได้แก่ที่ทั้งหลาย.

ปตฺตจิวริ

เป็นสมฺมาทรวนทสฺมาส มิวิเคราะห์ว่า

ปตฺโต จ จิวรญจ ปตฺตจิวริ. (ปตฺต + จิวริ)

ปตฺโต จ อ.บาตรด้วย จิวริ จ อ.จิวริด้วย ปตฺตจิวริ ชื่อว่าปตฺตจิวริ. (บาตรและจิวริ)

คุณเตโช

เป็นฉฺฐิตปฺปฺริสฺสฺมาส มิวิเคราะห์ว่า

คุณสฺส เตโช คุณเตโช. (คุณ + เตช)

เตโช อ.เตช คุณสฺส แห่งคุณ คุณเตโช ชื่อว่าคุณเตช. (เตชแห่งคุณ)

อุณหากาโร

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 อุณหโท จ โส อากาโร จาติ อุณหากาโร. (อุณห + อากาโร)
 อุณหโท จ อ.อันร้อนด้วย โส อ.อันร้อนนั้น อากาโร จ เป็นอาการด้วย อิติ เพราะเหตุนี้
 อุณหากาโร ชื่อว่าอุณหากาโร. (อาการอันร้อน)

อุปนํ

เป็นอุปสัคคบุพพกะ อัพยยิวาสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 วนสฺส สมีปี อุปนํ. (อุป + วน)
 สมีปี อ.ที่ใกล้ วนสฺส แห่งป่า อุปนํ ชื่อว่าอุปน. (ใกล้ป่า)

ทุสฺสททา, สกฺกนา

เป็นจัญฐิตวิปทตฺถยาธิกรณพหุพีหิตสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 ทุฏฺโฐ สทฺโท เยสนฺติ ทุสฺสททา, สกฺกนา. (ท + สท)
 สทฺโท อ.เสียง ทุฏฺโฐ อันโทษประทุษร้ายแล้ว เยสฺ (สกฺกนา) แห่งนก ท. เหล่าใด (อติ)
 มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (เต สกฺกนา) อ.นก ท. เหล่านี้ ทุสฺสททา ชื่อว่าทุสฺสท (มีเสียงอันโทษ
 ประทุษร้ายแล้ว), ได้แก่นกทั้งหลาย.

จณฺทิมสุริยา

เป็นอิติริตรโยคทวันทสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 จณฺทิมมา จ สุริโย จ จณฺทิมสุริยา. (จณฺทิม + สุริโย)
 จณฺทิมมา จ อ.พระจันทร์ด้วย สุริโย จ อ.พระอาทิตย์ด้วย จณฺทิมสุริยา ชื่อว่าจณฺทิมสุริย.
 (พระจันทร์และพระอาทิตย์)

อาวิณฺชนจฺฉานํ

เป็นจัญฐิตปฺปฺริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 อาวิณฺชนสฺส จานํ อาวิณฺชนจฺฉานํ. (อาวิณฺชน + จาน)

จาน อ.ที่ อาวิญชน์สส แห่งสาขาย อาวิญชน์ญจัน ชื่อว่าอาวิญชน์ญจัน. (ที่แห่งสาขาย)

เอกคค์, จิตต์

เป็นนัญญูทวิปทตลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

เอก อคคค์ ยสส์ส่าติ เอกคค์, จิตต์. (เอก + อคคค์)

อคคค์ อ.อารมณฺ์ เอก เป็นหนึ่ง ยสส์ (จิตตสส) แห่งจิตไต (อติ) มีอยู่ อติ เพราะเหตุนี้ (ต้ จิตต์) อ.จิตนั้น เอกคค์ ชื่อว่าเอกคค์ (มีอารมณฺ์เป็นหนึ่ง), ได้แก่จิต.

มคคผลานิ

เป็นอิตริตรโยคทวันทสมาส มีวิเคราะห์ว่า

มคคตา จ ผลานิ จ มคคผลานิ. (มคค + ผล)

มคคตา จ อ.มรรค ท. ตัวย ผลานิ จ อ.ผล ท. ตัวย มคคผลานิ ชื่อว่ามคคผล. (มรรคและผลทั้งหลาย)

อชฌมาสยสมปนฺน, อุปฏจากกุล

เป็นตติยาตปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อชฌมาสย สมนฺน อชฌมาสยสมปนฺน, อุปฏจากกุล. (อชฌมาสย + สมนฺน)

(อุปฏจากกุล) อ.ตระกูลผู้บุฏจาก สมนฺน ผู้ถึงพร้อมแล้ว อชฌมาสย ตัวยอชฌมาสย อชฌมาสยสมปนฺน ชื่อว่าอชฌมาสยสมปนฺน (ผู้ถึงพร้อมด้วยอชฌมาสย), ได้แก่ตระกูลอุปฏจาก.

ตฏจมานสา, ชนา

เป็นนัญญูทวิปทตลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ตฏจจ มานลฺ์ เยสนฺติ ตฏจจมานสา, ชนา. (ตฏจจ + มานลฺ์)

มานลฺ์ อ.ใจ ตฏจจ อันยิตแล้ว เยสนฺ (ชาน) แห่งชน ท. เหล่าไต (อติ) มีอยู่ อติ เพราะเหตุนี้ (เต ชนา) อ.ชน ท. เหล่านี้ ตฏจจมานสา ชื่อว่าตฏจจมานลฺ์ (มีใจยิตแล้ว), ได้แก่ชนทั้งหลาย.

ยาคุขุขุขุ

เป็นสมุทธานุชาตวันทสมุทธานุชาต มีวิเคราะหว่า

ยาคุ จ ขุขุขุขุขุ ยาคุขุขุขุ. (ยาคุ + ขุขุขุ)

ยาคุ จ อ.ข้าวยาคุด้วย ขุขุขุ จ อ.ของอันบุคคลพึงเคี้ยวด้วย ยาคุขุขุขุ ชื่อว่ายาคุขุขุ.
(ข้าวยาคุและของเคี้ยว)

ภตตกาโล

เป็นจตุตถิปุริสสมุทธานุชาต มีวิเคราะหว่า

ภตตสส กาล ภตตกาโล. (ภตต + กาล)

กาล อ.กาล ภตตสส แห่งภตต ภตตกาโล ชื่อว่าภตตกาล. (กาลแห่งภตต)

คนตุกามา, เถโร

เป็นจตุตถิปุริสสมุทธานุชาต, กิตันตสมุทธานุชาต, กัตตรูป, กัตตสาธนะ มีวิเคราะหว่า

คนตุ กามาตีติ คนตุกามา, เถโร. (คนตุลหุขุขุ + กมา กนตย ในความใคร่ + ฌปจจย)

(โย เถโร) อ.พระเถระใด กามาติ ย่อมใคร่ คนตุ เพื่ออันไป อิติ เพราะเหตุนั้น (โส เถโร)

อ.พระเถระนั้น คนตุกามา ชื่อว่าคนตุกามา (ผู้ใคร่เพื่อจะไป, ผู้ประสงค์เพื่อจะไป), ได้แก่พระเถระ.

ปตตปุริ, ภตต

เป็นทุตติยาตปุริสสมุทธานุชาต มีวิเคราะหว่า

ปตต ปุริ ปตตปุริ, ภตต. (ปตต + ปุริ)

(ภตต) อ.ภตต ปตต ปุริ อันยังบาตรให้เต็ม ปตตปุริ ชื่อว่าปตตปุริ (อันยังบาตรให้เต็ม),
ได้แก่ภตต.

ตุริตตุริโต, เถโร

เป็นวิเสสโนภยบทกัมมธรรยสมุทธานุชาต มีวิเคราะหว่า

ตุริโต จ โส ตุริโต จาติ ตุริตตุริโต, เถโร. (ตุริต + ตุริต)

โส (เถโร) อ.เถระนั้น ตุริโต จ ผู้ต่วนด้วย ตุริโต จ ผู้ต่วนด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น

ตุริตตุริโต ชื่อว่าตุริตตุริต (ผู้ทั้งต่วนผู้ทั้งต่วน), ได้แก่พระเถระ.

ปตตภาโว

เป็นฉัฏฐิตปฺปฺริสฺสมาส มีวิเคราะหว่า
 ปตตทานิ ภาโว ปตตภาโว. (ปตต + ภาว)
 ภาโว อ.ความเป็น (สามเณเรน) ปตตทานิ (มคตผลานิ) แห่งมรรคและผล ท. อันอันสามเณร
 บรรลุแล้ว ปตตภาโว ชื่อว่าปตตภาว. (ความที่มรรคและผลเป็นสภาวะธรรมอันสามเณรบรรลุแล้ว)

อปฺปตฺโต, สามเณโร

เป็นนิบาตบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะหว่า
 น ปตฺโต อปฺปตฺโต, สามเณโร. (น + ปตต)
 (สามเณโร) อ.สามเณร ปตฺโต บรรลุแล้ว น ทาไมได้ อปฺปตฺโต ชื่อว่าอปฺปตต (ไม่บรรลุแล้ว),
 ได้แก่สามเณร.

ทวารโกฏฺจกั

เป็นฉัฏฐิตปฺปฺริสฺสมาส มีวิเคราะหว่า
 ทวารสฺส โกฏฺจกั ทวารโกฏฺจกั. (ทวาร + โกฏฺจก)
 โกฏฺจกั อ.ซุ่ม ทวารสฺส แห่งประตู ทวารโกฏฺจกั ชื่อว่าทวารโกฏฺจก. (ซุ่มประตู)

วุดตฺนโย

เป็นฉัฏฐิตปฺปฺริสฺสมาส มีวิเคราะหว่า
 วุดตฺสฺส นโย วุดตฺนโย. (วุดต + นย)
 นโย อ.นัย (มยา) วุดตฺสฺส (วจนสฺส) แห่งคำ อันข้าพเจ้า กล่าวแล้ว วุดตฺนโย ชื่อว่าวุดตฺนย.
 (นัยที่ข้าพเจ้ากล่าวแล้ว)

ปญฺทวิสฺซุชฺชนาวสานั

เป็นฉัฏฐิตปฺปฺริสฺสมาส โดยมีทุตียาตปฺปฺริสฺสมาสอยูภายใน มีวิเคราะหดังนี้
 ๑. ปญฺท วิสฺซุชฺชนั ปญฺทวิสฺซุชฺชนั. (ปญฺท + วิสฺซุชฺชน) ทุตียาตปฺปฺริสฺสมาส
 วิสฺซุชฺชนั อ.การแก้ ปญฺท ซึ่งปัญหา ปญฺทวิสฺซุชฺชนั ชื่อว่าปญฺทวิสฺซุชฺชน. (การแก้ปัญหา)
 ๒. ปญฺทวิสฺซุชฺชนสฺส อวสานั ปญฺทวิสฺซุชฺชนาวสานั. (ปญฺทวิสฺซุชฺชน + อวสาน) ฉัฏฐิตปฺปฺริสฺสมาส

อวสานี อ.กาลเป็นที่ล้นสุดลง ปญทวิสหขณสฺส แห่งการแก้ซึ่งปัญหา ปญทวิสหขณาวสานี
ชื่อว่าปญทวิสหขณาวสาน. (กาลเป็นที่ล้นสุดลงแห่งการแก้ปัญหา)

ภตตกิจจํ

เป็นตติยาดัตตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ภตเตน กิจจํ ภตตกิจจํ. (ภตต + กิจจ)

กิจจํ อ.กิจ ภตเตน ด้วยภตฺร ภตตกิจจํ ชื่อว่าภตตกิจจ. (กิจด้วยภตฺร, ภตฺรกิจ)

อนตติกภาโว

เป็นจตุริตตปุริสสมาส โดยมีนนิบาตบุพพทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. อตโต อสฺส อตตีติ อตติโก, เถโร. (อตต + อิกปัจจย) อัสสตีตตีตตี

อตโต อ.ความต้องการ อสฺส (เถรสฺส) แห่งพระเถระนั้น อตติ มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้
(โส เถโร) อ.พระเถระนั้น อตติโก ชื่อว่าอตติก (ผู้มีความต้องการ), ได้แก่พระเถระ.

๒. น อตติโก อนตติโก, เถโร. (น + อตติก) นนิบาตบุพพทกัมมธารยสมาส

(เถโร) อ.พระเถระ อตติโก ผู้มีความต้องการ น หามีได้ อนตติโก ชื่อว่าอนตติก (ผู้ไม่มี
ความต้องการ), ได้แก่พระเถระ.

๓. อนตติกสฺส ภาโว อนตติกภาโว. (อนตติก + ภาว) จตุริตตปุริสสมาส

ภาโว อ.ความเป็น อนตติกสฺส (เถรสฺส) แห่งพระเถระ ผู้ไม่มีความต้องการ อนตติกภาโว
ชื่อว่าอนตติกภาว. (ความที่พระเถระเป็นผู้ไม่มีความต้องการ)

สตตวสฺสโก, สามเณโร

เป็นอัสสตีตตีตตี มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. สตต วสฺसानิ สตตวสฺसानิ. (สตต + วสฺส) อสฺมาหารทิกุสฺมาส

วสฺसानิ อ.กาลฝน ท. สตต เจต สตตวสฺसानิ ชื่อว่าสตตวสฺส. (เจตปี, เจตขวบ)

๒. สตตวสฺसानิ อสฺส อตตีติ สตตวสฺสโก, สามเณโร. (สตตวสฺส + อิกปัจจย) อัสสตี-
ตตีตตี

สตตวสฺसानิ อ.กาลฝนเจต ท. อสฺส (สามเณรสฺส) ของสามเณรนั้น อตติ มีอยู่ อิติ
เพราะเหตุนี้ สตตวสฺสโก ชื่อว่าสตตวสฺสโก (มีกาลฝนเจต, มีอายุ ๗ ขวบ), ได้แก่สามเณร.

นิจาสนญจานัน

เป็นฉนัญฐิตปปริสสมาส โดยมีวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. นิจญจ ตํ อาสนญจาทิ นิจาสน. (นิจ + อาสน) วิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส
 นิจ จ อ.ต่ำด้วย ตํ อ.ต่ำนั้น อาสน จ เป็นอาสนะด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ นิจาสน
 ชื่อว่านิจาสน. (อาสนะต่ำ)
๒. นิจาสนสฺส จานัน นิจาสนญจานัน. (นิจาสน + จาน) ฉนัญฐิตปปริสสมาส
 จานัน อ.ที่ นิจาสนสฺส แห่งอาสนะต่ำ นิจาสนญจานัน ชื่อว่านิจาสนญจานัน. (ที่แห่งอาสนะต่ำ)

นภมชฺโณ

เป็นฉนัญฐิตปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

นภสฺส มชฺโณ นภมชฺโณ. (นภ + มชฺณ)

มชฺโณ อ.ท่ามกลาง นภสฺส แห่งท้องฟ้า นภมชฺโณ ชื่อว่านภมชฺณ. (ท่ามกลางท้องฟ้า)

ปุพพณฺโห

เป็นอมาทิปรตปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อหสฺส ปุพฺพํ ปุพพณฺโห. (อห + ปุพพ)

ปุพฺพํ อ.เบื้องต้น อหสฺส แห่งวัน ปุพพณฺโห ชื่อว่าปุพพณฺห. (เบื้องต้นแห่งวัน, เวลาเช้า)

สายณฺโห

เป็นอมาทิปรตปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อหสฺส สายํ สายณฺโห. (อห + สาย)

สายํ อ.เป็นที่ล้นไป อหสฺส แห่งวัน สายณฺโห ชื่อว่าสายณฺห. (เป็นที่ล้นไปแห่งวัน, เวลาเย็น)

พลวา, ปุพพณฺโห

เป็นอัสสตีตติตติต มีวิเคราะห์ว่า

พลํ อสฺส อตตีติ พลวา, ปุพพณฺโห. (พล + วนตุปัจจย)

พลํ อ.กำลัง อสฺส (ปุพพณฺหสฺส) แห่งเบื้องต้นแห่งวันนั้น อตติ มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้

(โล่ ปุพพณฺโฑ) อ.เบื้องต้นแห่งวันนั้น พลวา ชื่อว่าพลวณฺตุ (ผู้มีกำลัง), ได้แก่เวลาเช้า.

ปุณฺณวณฺตา, ชนา

เป็นอัสสัถิตติตติตติ มีวิเคราะห์ว่า

ปุณฺณํ เตลฺลํ อตฺถิตฺติ ปุณฺณวณฺตา, ชนา. (ปุณฺณ + วณฺตุปัจจัย)

ปุณฺณํ อ.บุญ เตลฺลํ (ชนา) แห่งชน ท. เหล่านั้น อตฺถิตฺติ มีอยู่ อิติ เพราะเหตุ นั้น (เต ชนา) อ.ชน ท. เหล่านั้น ปุณฺณวณฺตา ชื่อว่าปุณฺณวณฺตุ (ผู้มีบุญ), ได้แก่ชนทั้งหลาย.

กรณกาล

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธรรยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

กรณญจ ตํ กาล จาติ กรณกาล. (กรณ + กาล)

กรณํ จ อ.เป็นที่กระทำด้วย ตํ อ.เป็นที่กระทำนั้น กาล จ เป็นกาลด้วย อิติ เพราะเหตุ นั้น กรณกาล ชื่อว่ากรณกาล. (กาลเป็นที่ทำ)

จกุกาทีน, วตฺตุนิ

เป็นฉนฺทวิทวิทตูลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

จกุกํ อาทิ เยสนฺติ จกุกาทีน, วตฺตุนิ. (จกุก + อาทิ)

จกุกํ อ.ล้อย อาทิ เป็นต้น เยสนฺติ (วตฺตุนิ) แห่งวตฺตุนิ ท. เหล่าใด (อตฺถิตฺติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุ นั้น (ตานิ วตฺตุนิ) อ.วตฺตุนิ ท. เหล่านั้น จกุกาทีน ชื่อว่าจกุกาทีน (มีล้อยเป็นต้น), ได้แก่วตฺตุนิทั้งหลาย.

อุสุการา

เป็นทุตติยาตฺปปริสสมาส, กิตันตลสมาส, กัตตฺรูป, กัตตฺสาธนะ มีวิเคราะห์ว่า

อุสุํ กโรนฺติตฺติ อุสุการา, ชนา. (อุสุทฺทฺรูป + กร กรณ ในการกระทำ + ญปัจจัย)

(เย ชนา) อ.ชน ท. เหล่าใด กโรนฺติ ย่อมกระทำ อุสุ ซึ่งลูกศร อิติ เพราะเหตุ นั้น (เต ชนา) อ.ชน ท. เหล่านั้น อุสุการา ชื่อว่าอุสุการ (ผู้ทำลูกศร, ช้างศร), ได้แก่ชนทั้งหลาย.

เทสนาวสาน

เป็นนัฎฐิต์ปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 เทสนาย อวสาน เทสนาวสาน. (เทสนา + อวสาน)
 อวสาน อ.เป็นที่สิ้นสุดลง เทสนาย แห่งพระเทศนา เทสนาวสาน ชื่อว่าเทสนาวสาน. (เป็นที่สิ้นสุดลงแห่งพระเทศนา)

โสตาปัตติผลาทินี, อริยผลานิ

เป็นนัฎฐิต์วิปทูลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 โสตาปัตติผล อาทิ เยส ตานิ โสตาปัตติผลาทินี, อริยผลานิ. (โสตาปัตติผล + อาทิ)
 โสตาปัตติผล อ.โสตาปัตติผล อาทิ เป็นต้น เยส (อริยผลานิ) แห่งอริยผล ท. เหล่าใด (อุตถิ) มีอยู่, ตานิ (อริยผลานิ) อ.อริยผล ท. เหล่านั้น โสตาปัตติผลาทินี ชื่อว่าโสตาปัตติผลาทิ (มีโสตาปัตติผลเป็นต้น), ได้แก่อริยผลทั้งหลาย.

ทณทวคควณณนา

เป็นนัฎฐิต์ปุริสสมาส โดยมีตติยาด์ปุริสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. วณณเถติ เอตยาติ วณณนา. (วณณ วิตถาเร ในการขยายความ + เณปัจจย + ยุปัจจย + อปัจจย) กัตตุรูป, กรณสาธนะ
 (ปณชิต) อ.บัณฑิต วณณเถติ ย่อมพรรณนา เอตยา (วาจา) ด้วยวาจานั้น อิติ เพราะเหตุนั้น (เอสวา วาจา) อ.วาจานั้น วณณนา ชื่อว่าวณณนา. (วาจาเป็นเครื่องพรรณนา)
๒. ทณทวค สลลกุชิต วคโค ทณทวคโค. (ทณท + สลลกุชิต + วคค) ตติยาด์ปุริสสมาส, มัชฌิมโลปะ ลป สลลกุชิตคัพท
 วคโค อ.วรรค (ปณชิต) สลลกุชิต อัมบัณฑิต กำหนดแล้ว ทณทวค ด้วยอาชญา ทณทวคโค ชื่อว่าทณทวคค. (วรรคที่บัณฑิตกำหนดด้วยอาชญา)
๓. ทณทวคคสลล วณณนา ทณทวคควณณนา. (ทณทวคค + วณณนา) นัฎฐิต์ปุริสสมาส
 วณณนา อ.วาจาเป็นเครื่องพรรณนา ทณทวคคสลล ซึ่งวรรคอัมบัณฑิตกำหนดแล้ว ด้วยอาชญา ทณทวคควณณนา ชื่อว่าทณทวคควณณนา. (วาจาเป็นเครื่องพรรณनावรรคที่บัณฑิตกำหนดด้วยอาชญา)

คำศัพท์กริยานำรู้
กริยาคุณพากย์และกริยาในระหว่าง (อาชยาต-กิตก์)



อกำลั	อ + กร กรณ ในการกระทำ + อุ	ได้กระทำแล้ว
อกาลิ	อ + กร กรณ ในการกระทำ + อี	ได้กระทำแล้ว
อกาลิ	อ + กร กรณ ในการกระทำ + อี	ได้กระทำแล้ว
อกุโกสตี	ฮา + กุส อกุโกส ในการดำ + อ + ตี	ยอมดำ
อกุขมาเปนต์	น + ขมุ ขนุติย์ ในความอดทน + ณาเป + อนต	ไม่ (ยัง...) ให้อดโทษอยู่
อคมัลล	อ + คมุ คติมทิ ในการไป + อุ	ได้ไปแล้ว
อคมาลิส	อ + คมุ คติมทิ ในการไป + อี	ได้ไปแล้ว
อคคณหนต	น + คท อุปาทาเน ในการถือเอา + ณา + อนต	ไม่ถือเอาอยู่, เมื่อไม่ถือเอา
อคคเหตุวา	น + คท อุปาทาเน ในการถือเอา + ตวา	ไม่ถือเอาแล้ว
อคคเหตุลิส	อ + คท อุปาทาเน ในการถือเอา + ณา + อี	ได้ถือเอาแล้ว
อคคเหตุลิส	อ + คท อุปาทาเน ในการถือเอา + อี	ได้ถือเอาแล้ว
อคคมุติ	อคคมุ มุเลย ในความมีมูลค่า + อ + ตี	ยอมถึงค่า, ย่อมมีราคา
อจินตยิตวา	น + จินต จินตาย ในความคิด + ฌย + ตวา	ไม่คิดแล้ว (จ.)
อจินเตตวา	น + จินต จินตาย ในความคิด + ฌ + ตวา	ไม่คิดแล้ว, ไม่ดำริแล้ว (จ.)
อจินเตยย	น + จินต จินตาย ในความคิด + ฌ + ฌย	(อัน...) ไม่พิจิตร (จ.)
อจจาทเหตุวา	ฮา + จท อปวารณ ในการปกปิด + ฌ + ตวา	หุงต้มแล้ว (จ.)
อชานนตี	น + ฌา อวโพธเน ในการรู้ + ณา + อนต + (อ)	รู้, เมื่อรู้
อชฌาวลิสลตี	อติ + ฮา + วล นิวาเส ในการอยู่ + ลลตี	จักอยู่ครอง
อญณาลิส	อ + ฌา อวโพธเน ในการรู้ + ณา + อี	ได้รู้แล้ว
อญจตวา	น + จา คตินิวตติมทิ ในการห้ามการไป + ตวา	ไม่ยื่นแล้ว, ไม่ดำรงอยู่แล้ว
อญจลล	อ + จา คตินิวตติมทิ ในการห้ามการไป + อุ	ได้ยื่นแล้ว
อญจาลิส	อ + จา คตินิวตติมทิ ในการห้ามการไป + ต	ได้ยื่นอยู่แล้ว, ได้ดำรงอยู่แล้ว
อญจเปตวา	น + ฌป ฌปน ในการตั้งไว้ + ฌ + ตวา	ไม่ตั้งไว้แล้ว, ไม่วางไว้แล้ว
อติกกนต	อติ + กมุ ปทวิกุเจเป ในการก้าวเท้า + ต	ก้าวล่วงแล้ว
อตุถ	อล ภาวิ ในความมี,ความเป็น + อ + ฌ	ยอมมี, ย่อมเป็น, จงมี, จงเป็น

อตุถนุต	อา + ทร วิตุถาเร ในการแผ่ไป + อ + อนุต	ปูลาตอยู่, เมื่อปูลาต
อตุถริตวา	อา + ทร อตุถรเณ ในการปูลาต + ตวา	ปูลาตแล้ว
อตุถิ	อส ภูวิ ในความมี, ความเป็น + อ + ติ	มีอยู่
อทตวา	น + ทา ทาเน ในการให้ + ตวา	ไม่ให้แล้ว
อทฺส	อ + ทา ทาเน ในการให้ + อฺ	ได้ให้แล้ว
อทาลี	อ + ทา ทาเน ในการให้ + อี	ได้ให้แล้ว
อททล	อ + ทิส เปกฺขเณ ในการดู, เห็น + อ + อํ	ได้เห็นแล้ว
อททล	อ + ทิส เปกฺขเณ ในการดู, เห็น + อ + อา	ได้เห็นแล้ว
อธิฏฺจาย	อติ + จา คตินิวตติมฺหิ ในการห้ามการไป + ตวา	อธิษฐานแล้ว
อธิวตถ	อติ + วส นิวาเส ในการอยู่ + ต	ผู้อยู่แล้ว, ผู้สิงอยู่แล้ว
อธิวาเสตวา	อติ + วส นิวาเส ในการอยู่ + เณ + ตวา	(ยัง...) ให้อยู่ทับแล้ว
อธิวาเสลฺล	อติ + วส นิวาเส ในการอยู่ + เณ + อฺ	(ยัง...) ให้อยู่ทับแล้ว
อนวเสเสตวา	น + อว + ลิส อสพฺพยุชฺเณ ในการไม่ประกอบทั้งปวง + เณ + ตวา (ยัง...) ไม่ให้เหลือลงแล้ว	
อนาจิฏฺจิตวา	น + อา + จิฏฺจ วยตฺตยํ วาจาญํ ในการพูดขัด + ตวา	ไม่บอกแล้ว
อนาโรเจตวา	น + อา + รุจ เทสเน ในการแสดง + เณ + ตวา	ไม่บอกแล้ว (จ.)
อนิจฺจนุต	น + อิลฺล อิจฺจายํ ในความปรารถนา + อ + อนุต	ไม่ปรารถนาอยู่, เมื่อไม่ปรารถนา
อนิจฺจนุตตี	น + อิลฺล อิจฺจายํ ในความปรารถนา + อ + อนุต + (อ)	ไม่ปรารถนาอยู่, เมื่อไม่ปรารถนา
อนิวตฺติตวา	น + นิ + วตฺต วตฺตเน ในความเป็นไป + ตวา	ไม่กลับแล้ว
อนิสิตฺติตวา	น + นิ + สท คตฺยาวสาเน ในการสิ้นการไป + ตวา	ไม่นั่งแล้ว
อนุคฺคตวา	อนุ + คมฺ คตฺมฺหิ ในการไป + ตวา	ตามไปแล้ว
อนุขานาถ	อนุ + ณา อวโพธเน ในการรู้ + นา + ถ	จงอนุญาต
อนุขานี	อนุ + ณา อวโพธเน ในการรู้ + นา + อี	อนุญาตแล้ว
อนุญญาต	อนุ + ณา อวโพธเน ในการรู้ + ต	(อัน...) อนุญาตแล้ว
อนุปฺปตต	อนุ + ป + อป ปาปเน ในการให้ถึง + ต	ถึงแล้วตามลำดับ
อนุพฺพนฺธิตวา	อนุ + พฺพนฺ พฺพนฺเน ในการผูก + ตวา	ติดตามแล้ว
อนุภวฺนฺติ	อนุ + ภู อนุภวเน ในการเสวย + อ + อนุติ	ย่อมเสวย
อนุภวฺมาน	อนุ + ภู อนุภวเน ในการเสวย + อ + มาน	เสวยอยู่, เมื่อเสวย
อนุภวฺนฺติตวา	อนุ + ภู อนุภวเน ในการเสวย + ตวา	เสวยแล้ว

อนุญาติ	อนุ + ญาติ ในความมี,ความเป็น + ต	(อัน...) เสวยแล้ว
อนุโภกลี	อนุ + ภา อนุภวเน ในการเสวย + อี	เสวยแล้ว
อนุญญชิลล์สาม	อนุ + ญช โยเค ในการประกอบ + ลล์สาม	จักตามประกอบ
อนุรทษนต	อนุ + รทษ รทษณ ในการรักษา + อ + อนุต	ตามรักษาอยู่, เมื่อตามรักษา
อนุลลิตพพ	อนุ + ลล อนุลลิจิมท ในการพราสาอน + ตพพ	(อัน...) พิงพราสาอน
อนุลล์รมานา	อนุ + ลล คติมท ในการไป + อ + มาน	ระลึกถึงอยู่, เมื่อระลึกถึง
อนุตรธายี	อนุตร + ธา อทลล์เน ในการไม่เห็น + ย + อี	หายไปแล้ว, อันตรธานไปแล้ว
อนุววย	อนุ + วา คติมท ในการไป + ตวา	อาศัยแล้ว
อนนตรนต	น + อว + ตร ตรณ ในการข้าม + อ + อนุต	ไม่ข้ามลงอยู่, เมื่อไม่ข้ามลง
อนนโลเกตวา	น + โลก ทลล์เน ในการดู + ณ + ตวา	ไม่แลดูแล้ว, ไม่ตรวจดูแล้ว (จ.)
อปคจฉิ	อป + คม คติมท ในการไป + อี	ไปปราศแล้ว
อปชิต	อป + ชี ชเย ในความขณะ + ต	แพ้แล้ว
อปเนตวา	อป + นี นเย ในการนำไป + ตวา	นำไปปราศแล้ว
อปโพเจติ	อป + พุช ญาณ ในความรู้ + ณ + ต	นำไปปราศซึ่งความหลับตื่นอยู่
อปโลเกตวา	อป + โลก ทลล์เน ในการดู,เห็น + ณ + ตวา	บอกมาแล้ว, อ้างมาแล้ว (จ.)
อปลล์นต	ทิลล์ เปกษณ ในการดู,เห็น + อ + อนุต	ไม่เห็นอยู่, เมื่อไม่เห็น
อปปฏิวิฉิตตวา	น + ปติ + วิช ตาพเน ในการแทงตลอด + ย + ตวา	ไม่แทงตลอดแล้ว
อปทรนต	อป + ทร ทรณ ในการนำไป + อ + อนุต	นำไปปราศอยู่, เมื่อนำไปปราศ
อปปตต	น + ป + อป ปาปน ในการถึง + ต	ไม่ถึงแล้ว, ไม่บรรลุแล้ว
อปปตวา	น + ป + อป ปาปน ในการถึง,บรรลุ + ตวา	ไม่ถึงแล้ว, ไม่บรรลุแล้ว
อปปทฏจ	น + ป + ทลล์ อปปีติมท ในความไม่ยินดี + ต	ไม่ประทุษร้ายแล้ว
อปปมตต	น + ป + มท อุมมาเท ในความบ้า + ต	ไม่ประมาทแล้ว
อปโปเจลี	อา + ปุจ ลีโยเค ในการประกอบ + ณ + อี	ปรบแล้ว (จ.)
อปโปเจลี	อา + ปุจ ลีโยเค ในการประกอบ + ณ + อี	ปรบแล้ว (จ.)
อปพุกคณตวา	อภี + อ + คม คติมท ในการไป + ตวา	เหาะขึ้นไปแล้ว, ฟุ้งขึ้นไปแล้ว
อภิวลล์	อ + ภู ลิตตาย ในความมี,ความเป็น + ลล์	จักได้มีแล้ว, จักได้เป็นแล้ว
อภาลี	อ + ภาล วิยตติย วาจาณ ในการพูดชัด + อี	ได้ภาษิตแล้ว, ได้ตรัสแล้ว
อภินทิตวา	น + ภีท วิทารณ ในการทำลาย + ตวา	ไม่ทำลายแล้ว

อภิมุต	อภิ + ภู สัตตยาข์ ในความมี,ความเป็น + ต	(อัน...) ครอบงำแล้ว
อภิมิตฺวา	อภิ + รมุ ก็พ่าย ในการเล่น + ตฺวา	ยินดียิ่งแล้ว
อภिरุยฺห	อภิ + รุห ช่นเน ในการเกิด + ตฺวา	ขึ้นเฉพาะแล้ว
อภिरุหนฺติ	อภิ + รุห ช่นเน ในการเกิด + อ + อนุติ	ย่อมขึ้นเฉพาะ
อภिरุหนฺตุ	อภิ + รุห ช่นเน ในการเกิด + อ + อนุตฺ	จงขึ้นเฉพาะ
อภिरุทฺติ	อภิ + รุห ช่นเน ในการเกิด + อี	ขึ้นเฉพาะแล้ว
อภिरุทฺติวฺวา	อภิ + รุห ช่นเน ในการเกิด + ตฺวา	ขึ้นเฉพาะแล้ว
อภิสํขริตฺวา	อภิ+สํ+ กร กรณ ในการกระทำ + ตฺวา	ตกแต่งแล้ว, ประงแต่งแล้ว
อภิทรนฺติ	อภิ + ทร ทรณ ในการนำไป + อ + อนุติ	ย่อมนำไปเฉพาะ
อภฺยชิตฺวา	น + ภูชฺ พยวทรณ ในกลืนกิน + ตฺวา	ไม่บริโภคแล้ว
อมาเรตฺวา	น + มร ปาณจาเค ในการสละชีวิต + เณ + ตฺวา	ไม่ (ยัง...) ใหตายแล้ว
อมฺห	หฺ ุ สัตตยาข์ ในความมี, ความเป็น + อ + ม	ย่อมมี, ย่อมเป็น
อมฺหา	อส ภาวิ ในความมี,ความเป็น + มฺหา	เป็นแล้ว
อมฺหิ	หฺ ุ สัตตยาข์ ในความมี, ความเป็น + อ + มิ	ย่อมมี, ย่อมเป็น
อยฺตุต	น + อยฺช โยเค ในการไม่ประกอบ + ต	ไม่ควรแล้ว
อรทฺสิ	อรท โยเคเย ในความสมควร + อ + สิ	ย่อมควร
อลงฺกต	อลํ + กร กรณ ในการกระทำ + ต	(อัน...) ประดับแล้ว
อลงฺกิริตฺวา	อลํ + กร กรณ ในการกระทำ + โอ + ตฺวา	ประดับแล้ว
อลงฺกโรนฺติ	อลํ + กร กรณ ในการกระทำ + โอ + อนุติ	ย่อมประดับ
อลภานฺต	น + ลภ ลาภ ในการได้ + อ + อนุต	ไม่ได้อยู่, เมื่อไม่ได้
อลภมาน	น + ลภ ลาภ ในการได้ + อ + มาน	ไม่ได้อยู่, เมื่อไม่ได้
อวตฺตณฺ	อว + ตร อวตฺตรณ ในการท่วมทับ + ต	(อัน...) ท่วมทับแล้ว, ฟาดแล้ว
อวตฺตรนฺต	อว + ตร วิตฺตารา ในการแผ่ไป + อ + อนุต	ท่วมทับอยู่, เมื่อท่วมทับ
อวตฺตรมาน	อว + ตร อตฺตรณ ในการปลูลาด + อ + มาน	ท่วมทับอยู่, เมื่อท่วมทับ
อวลฺลิสฺ	อว + ลิส อสพฺพยฺชฺชน ในการไม่ประกอบทั้งปวง + อฺ ุ	เหลือลงแล้ว
อวิกฺกณฺต	น + วิ + กิ ทพฺพวินิมเย ในการแลกเปลี่ยนด้วยทรัพย์ +ณ+อนุต	ไม่ขายอยู่
อวิชฺชฺมาน	น + วิท ภาเว ในความมี,ความเป็น + ย + มาน	ไม่มีอยู่
อวิสฺทนฺตี	น + วิ + สท สทเน ในความอดกลั้น +อ+อนุต+(อฺ)	ไม่อาจอยู่, ไม่อดกลั้นอยู่

อวิมลิตวา	น + มาน วิมลัน ในการพิจารณา + ส + ตวา	ไม่พิจารณาแล้ว
อโวจ	อ + วจ วิยตติยัม วาจาย ในการพูดชัด + อี / โ	ได้กล่าวแล้ว
อสังโกหนุต	น + สก สัตติมฺหิ ในความอาจ, สามารถ + โอ+อนุต	ไม่อาจอยู่, เมื่อไม่อาจ
อสังโกหนุตี	น + สก สัตติมฺหิ ในความอาจ + โอ + อนุต + (อี)	ไม่อาจอยู่, เมื่อไม่อาจ
อสังกฺขิ	อ + สก สัตติมฺหิ ในความอาจ + อุณา + อี	ได้อาจแล้ว, ได้สามารถแล้ว
อสังกฺขี	น + สก สัตติมฺหิ ในความอาจ, สามารถ + อี	ได้อาจแล้ว, ได้สามารถแล้ว
อสังกฺขีล	อ + สก สัตติมฺหิ ในความอาจ + อุณา + อุม	ได้อาจแล้ว, ได้สามารถแล้ว
อสมาทิต	น + ล + อ + ฐา ฐาเรน ในการทรงไว้ + ต	ไม่ตั้งมั่นแล้ว
อสมทานา	น + สท สทเน ในความอดกลั้น + อ+มาน+(อา)	ไม่อดทนอยู่, ไม่อดกลั้นอยู่
อสิ	หุ สัตตาย ในความมี, ความเป็น + อ + ลี	ย่อมมี, ย่อมเป็น
อสิล	อสิ ภาวิ ในความมี, ความเป็น + อ + เอยย	พึงมี, พึงเป็น
อสิลุตวา	น + ลุ ส่วน ในการฟัง + ตวา	ไม่ฟังแล้ว
อสิลลิต	อ + ลุ ส่วน ในการฟัง + ณา + อี	ได้ฟังแล้ว
อหุ	อ + หุ สัตตาย ในความมี, ความเป็น + อี	ได้มีแล้ว, ได้เป็นแล้ว
อหุมฺหา	อ + หุ สัตตาย ในความมี, ความเป็น + มฺหา	ได้มีแล้ว, ได้เป็นแล้ว
อหุล	อ + หุ สัตตาย ในความมี, ความเป็น + อุม	ได้มีแล้ว, ได้เป็นแล้ว
อโหสิ	อ + หุ สัตตาย ในความมี, ความเป็น + อี	ได้มีแล้ว, ได้เป็นแล้ว
อโหสิล	อ + หุ สัตตาย ในความมี, ความเป็น + อี	ได้มีแล้ว, ได้เป็นแล้ว
อาภิริ	อา + ภิร วิภิรเณ ในการเกลี่ย + อี	เกลี่ยลงแล้ว
อาภิริตวา	อา + ภิร วิภิรเณ ในการเกลี่ย + ตวา	เกลี่ยลงแล้ว
อาโกฏเฐสิ	อา + โกฎ เณน ในการตัด + เณ + ตวา	เคาะแล้ว (จ.)
อาคจฺจติ	อา + คมฺ คติมฺหิ ในการไป + อ + ติ	ย่อมไป
อาคจฺจนุต	อา + คมฺ คติมฺหิ ในการไป + อ + อนุต	ไปอยู่, เมื่อไป
อาคจฺจมาน	อา + คมฺ คติมฺหิ ในการไป + อ + มาน	มาอยู่, เมื่อมา
อาคจฺจิ	อา + คมฺ คติมฺหิ ในการไป + อี	มาแล้ว
อาคจฺเจยยาลิ	อา + คมฺ คติมฺหิ ในการไป + อ + เอยยาลิ	พึงมา
อาคต	อา + คมฺ คติมฺหิ ในการไป + ต	มาแล้ว
อาคมยมาน	อา + คมฺ อธิวสน ในความอดกลั้น + ฌย + มาน	คอยทำอยู่, รอคอยอยู่ (จ.)

อาคम्म	อา + คมฺ คติมฺทึ ในการไป + ตฺวา	มาแล้ว, อาศัยแล้ว
อาคเมทึ	อา + คมฺ อธิวาสนเ ในความอดทน + เณ + ทึ	จงคอยท่า, จงรอคอย (จ.)
อาจิกฺขณฺต	อา + จิกฺข วยตฺตึยฺ วาจายฺ ในการพูดชัด + อ + อนุต	บอกอยู่, เมื่อบอก
อาจิกฺขิ	อา + จิกฺข วยตฺตึยฺ วาจายฺ ในการพูดชัด + อึ	บอกแล้ว
อาจิกฺขิตฺวา	อา + จิกฺข วยตฺตึยฺ วาจายฺ ในการพูดชัด + ตฺวา	บอกแล้ว
อาจิกฺขิสฺสลิ	อา + จิกฺข วยตฺตึยฺ วาจายฺ ในการพูดชัด + สฺสลิ	จับบอก
อาจิกฺขี	อา + จิกฺข วยตฺตึยฺ วาจายฺ ในการพูดชัด + อึ	บอกแล้ว
อาจิกฺขิสฺ	อา + จิกฺข วยตฺตึยฺ วาจายฺ ในการพูดชัด + อฺ	บอกแล้ว
อาจิกฺเขยฺยาถ	อา + จิกฺข วยตฺตึยฺ วาจายฺ ในการพูดชัด + อ+เอยฺยาถ	พึงบอก
อาณตฺต	อาณ เพลสเน ในการส่งไป + ต	(อัน...) ส่งบังคับแล้ว
อาณาเปลิ	อาณ อาณตฺตึยฺ ในการบังคับ + ณาเป + อึ	สั่งแล้ว, บังคับแล้ว (กัตตุรูป)
อาณาเปสฺ	อาณ เพลสเน ในการส่งไป + ณาเป + อฺ	สั่งบังคับแล้ว (กัตตุรูป)
อาทาย	อา + ทา อาทาเน ในการถือเอา + ตฺวา	พาเอาแล้ว, ถือเอาแล้ว, ยึดแล้ว
อาทิตฺต	อา + ทึป ทิตฺติมฺทึ ในความรุ่งเรือง + ต	(อัน...) ติดทั่วแล้ว
อาณยฺส	อา + หนี นเย ในการนำไป + อฺ	นำมาแล้ว
อาณาเปตฺวา	อา + หนี นเย ในการนำไป + ณาเป + ตฺวา	(ยัง...) ให้นำมาแล้ว
อาเนต	อา + หนี นเย ในการนำไป + ต	(อัน...) นำมาแล้ว
อาเนตฺวา	อา + หนี นเย ในการนำไป + ตฺวา	นำมาแล้ว
อาเนมิ	อา + หนี นเย ในการนำไป + อ + มิ	ข้อมนำมา
อาเนสฺสาม	อา + หนี นเย ในการนำไป + สฺสาม	จักนำมา
อาเนสฺสามิ	อา + หนี นเย ในการนำไป + สฺสามิ	จักนำมา
อาเนทึ	อา + หนี นเย ในการนำไป + อ + ทึ	จงนำมา
อาปชฺชติ	อา + ปท คติมฺทึ ในการไป + ย + ตึ	ข้อมถึง, ข้อมต้อง
อาปุจฺฉิมฺทา	อา + ปุจฺฉ ปุจฺฉเน ในการถาม + มฺทา	อ้าลาแล้ว, ถามโดยเอื้อเพื่อแล้ว
อาปุจฺฉิสฺสามิ	อา + ปุจฺฉ ปุจฺฉเน ในการถาม + สฺสามิ	จักอ้าลา, จักถามโดยเอื้อเพื่อ
อาปุจฺฉิสฺ	อา + ปุจฺฉ ปุจฺฉเน ในการถาม + อฺ	อ้าลาแล้ว, ถามโดยเอื้อเพื่อแล้ว
อาภต	อา + ภร โปสเน ในการเลี้ยงดู + ต	(อัน...) นำมาแล้ว
อาภนฺตฺตฺวา	อา + มนฺต อาภนฺตเน ในการเรียก + เณ + ตฺวา	เรียกแล้ว (จ.)

อายาจิต	อา + ยาจ ยาจเน ในการขอ + ต	(อัน...) อ้อนวอนแล้ว, บวงสรวงแล้ว
อารพม	อา + รพ รพสเส ในการเริ่มต้น + ตวา	เริ่มแล้ว, ปรารภแล้ว
อารภนต	อา + รพ รพสเส ในการเริ่มต้น + อ + หนต	เริ่มอยู่, ปรารภอยู่, เมื่อปรารภ
อารภิ	อา + รพ รพสเส ในการเริ่มต้น + อี	เริ่มต้นแล้ว
อารภิสฺ	อา + รพ รพสเส ในการเริ่มต้น + อฺ	เริ่มแล้ว, ปรารภแล้ว
อาราเชตฺ	อา + ราธ โตสเน ในความยินดี + เณ + ตฺ	เพื่ออัน (ยัง...) ให้อินดี
อาราเชตวา	อา + ราธ โตสเน ในความยินดี + เณ + ตวา	(ยัง...) ให้อินดีแล้ว
อาราเชลฺ	อา + ราธ โตสเน ในความยินดี + เณ + อี	(ยัง...) ให้อินดีแล้ว
อาราเชลฺสํามิ	อา + ราธ โตสเน ในความยินดี + เณ + สํามิ	(ยัง...) จักให้อินดี
อารุยฺ	อา + รุท ชนเน ในการเกิด + ตวา	ขึ้นแล้ว
อาโรจยฺ	อา + รุจ เทสเน ในการสว่าง, แสดง + ฌย + อฺ	บอกแล้ว (จ.)
อาโรจิต	อา + รุจ เทสเน ในการกล่าว, แสดง + เณ + ต	(อัน...) บอกแล้ว
อาโรเจตพพ	อา + รุจ เทสเน ในการสว่าง, แสดง + เณ + ตพพ	(อัน...) พึ่งบอก (จ.)
อาโรเจตวา	อา + รุจ เทสเน ในการสว่าง, แสดง + เณ + ตวา	บอกแล้ว (จ.)
อาโรเจลฺ	อา + รุจ เทสเน ในการบอก, แสดง + เณ + อี	บอกแล้ว (จ.)
อาโรเจลฺ	อา + รุจ เทสเน ในการสว่าง, แสดง + เณ + อฺ	บอกแล้ว (จ.)
อาโรเจลฺสํามิ	อา + รุจ เทสเน ในการสว่าง, แสดง + เณ + สํามิ	จักบอก (จ.)
อาโรเปตวา	อา + รุท ชนเน ในการเกิด + เณ + ตวา	ยกขึ้นแล้ว (จ.)
อาลิจิตฺวา	อา + ลิตฺ คเต ในการไป + ตวา	กอดแล้ว
อาโลเลติ	อา + โลฬ อุมมาเท ในความบ้า, หลง + อ + ติ	ข่อมคน, ข่อมกวน
อวชฺเชตฺวา	อา + วชฺช อวชฺชเน ในการไคร้ครวญ + เณ + ตวา	ไคร้ครวญแล้ว, พิจารณาแล้ว (จ.)
อวชฺเชนต	อา + วชฺช อวชฺชเน ในการไคร้ครวญ + เณ + หนต	ไคร้ครวญอยู่, เมื่อไคร้ครวญ (จ.)
อวชฺเชลฺ	อา + วชฺช อวชฺชเน ในการไคร้ครวญ + เณ + อี	ไคร้ครวญแล้ว, พิจารณาแล้ว (จ.)
อวิชฺชํมานา	อา + วิท ภาเว ในความมี, ความเป็น + ย + มาน	เวียนอยู่, เมื่อเวียน
อาลิจฺยจิ	อา + ลิจฺ มรเณ ในการไหล, รต, รัต + อี	รดแล้ว, รัตแล้ว, ทยอดแล้ว
อาลิจฺยจิตฺวา	อา + ลิจฺ มรเณ ในการไหล, รต, รัต + ตวา	รดแล้ว, รัตแล้ว
อาลิจฺต	อา + ลิจฺ มรเณ ในการไหล, รต, รัต + ต	(อัน...) รดแล้ว, รัตแล้ว
อาท	พฺรุ วยิตฺตฺยํ วาจายํ ในการพูดชัด + อ + อ	กล่าวแล้ว

อาทฏ	อา + ทร ทรณ ในการนำไป + ต	(อัน...) นำมาแล้ว
อาทร	อา + ทร ทรณ ในการนำไป + อ + ทิ	จงนำมา
อาทริติ	อา + ทร ทรณ ในการนำไป + อ + ทิ	ข้อมนำมา
อาทริถ	อา + ทร ทรณ ในการนำไป + อ + ถ	จงนำมา
อาทริมาน	อา + ทร ทรณ ในการนำไป + อ + มาน	นำมาอยู่, เมื่อนำมา
อาทริเปตวา	อา + ทร ทรณ ในการนำไป + ณาเป + ตวา	(ยัง...) ให้นำมาแล้ว
อาทริเปมิ	อา + ทร ทรณ ในการนำไป + ณาเป + มิ	(ยัง...) ข้อมให้นำมา
อาทริ	อา + ทร ทรณ ในการนำไป + อี	นำมาแล้ว
อาทริตุ	อา + ทร ทรณ ในการนำไป + ตุ	เพื่ออันนำไป
อาทริตวา	อา + ทร ทรณ ในการนำไป + ตวา	นำมาแล้ว
อาทริสฺสตี	อา + ทร ทรณ ในการนำไป + สฺสตี	จักนำมา
อาทริสฺ	อา + ทร ทรณ ในการนำไป + สฺ	นำมาแล้ว
อาทริเยย	อา + ทร ทรณ ในการนำไป + อ + เยย	พึงนำมา
อาทริเยยถ	อา + ทร ทรณ ในการนำไป + อ + เยยถ	พึงนำมา
อาทิสฺ	พฐ วิยตติย วาจาย ในการพูดชัด + อ + อฺ	กล่าวแล้ว
อาทิตฺทหนต	อา + ทิตฺ คติมฺทิ ในการไป + อ + หนต	เที่ยวไปอยู่, เมื่อเที่ยวไป
อิจฺจติ	อิสฺ อิจฺจาย ในความปรารถนา + อ + ทิ	ข้อมปรารถนา
อิจฺจหนต	อิสฺ อิจฺจาย ในความปรารถนา + อ + หนต	ปรารถนาอยู่, เมื่อปรารถนา
อิจฺจลฺ	อิสฺ อิจฺจาย ในความปรารถนา + อ + ลฺ	ข้อมปรารถนา
อิจฺจามิ	อิสฺ อิจฺจาย ในความปรารถนา + อ + มิ	ข้อมต้องการ, ข้อมปรารถนา
อิจฺจนิ	อิสฺ อิจฺจาย ในความปรารถนา + อี	ปรารถนาแล้ว
อิจฺจิต	อิสฺ อิจฺจาย ในความปรารถนา + ต	(อัน...) ปรารถนาแล้ว
อิจฺจิสฺ	อิสฺ อิจฺจาย ในความปรารถนา + อฺ	ปรารถนาแล้ว, ต้องการแล้ว
อุกฺกณฺจิตวา	อุ + กฺกฺจฺ อชฺฌยเน ในความเกียจคร้าน + ตวา	เบื่อหน่ายแล้ว, กระสั่นขึ้นแล้ว
อุกฺกณฺจิต	อุ + กฺกฺจฺ อชฺฌยเน ในความเกียจคร้าน + ต	เบื่อหน่ายแล้ว, กระสั่นขึ้นแล้ว
อุกฺกณฺจิตวา	อุ + กฺกฺจฺ อชฺฌยเน ในความเกียจคร้าน + ตวา	เบื่อหน่ายแล้ว, กระสั่นขึ้นแล้ว
อุกฺกฺปิตวา	อุ + จิปี โนทเน ในการชัดไป + ตวา	ยกขึ้นแล้ว
อุกฺกฺปิสฺ	อุ + จิปี โนทเน ในการชัดไป + อฺ	ยกขึ้นแล้ว

อุคคจจนุต	อุ + คมุ คติมฺติ ในการไป + อ + อนุต	เหาะขึ้นอยู่, ขึ้นไปอยู่
อุคคณฺหาเปตฺวา	อุ + คท อุปาทาเน ในการถือเอา + ณฺหา + ณาเป+ตฺวา(ยัง...) ให้เรียนเอาแล้ว	
อุคคณฺหิตพฺพ	อุ + คท อุปาทาเน ในการถือเอา + ณฺหา + ตพฺพ	(อัน...) พึ่งเรียนเอา
อุคคณฺหิสฺสํสามิ	อุ + คท อุปาทาเน ในการถือเอา + ณฺหา + สฺสํสามิ	จักเรียนเอา
อุคคมฺม	อุ + คมุ คติมฺติ ในการไป + ตฺวา	เหาะขึ้นไปแล้ว, ขึ้นไปแล้ว
อุคคทิต	อุ + คท อุปาทาเน ในการถือเอา + ณฺหา + ต	(อัน...) เรียนเอาแล้ว
อุคคทริสฺ	อุ + ทริ นิตฺเร ในการกลืนกิน + อุ	เงี้ยวแล้ว
อุคฺโหมเสตฺวา	อุ + ฆุสฺ ฆทฺเท ในการทำเสียง + ฌ + ตฺวา	ป่าวร้องแล้ว (จ.)
อุคฺโหมเสนฺต	อุ + ฆุสฺ ฆทฺเท ในการทำเสียง + ฌ + อนต	ป่าวร้องอยู่, เมื่อป่าวร้อง (จ.)
อุชฺชฺลนฺตี	อุ + ชฺล ทิตฺติมฺติ ในความรุ่งเรือง + อ+อนต+(อฺ)	โพล่งขึ้นอยู่, เมื่อโพล่งขึ้น
อุชฺฌายิตฺวา	อุ + ฌ ฉินฺตํ ในความคิด, พงฺ, ฌ + ตฺวา	ยกโทษแล้ว
อุชฺฌายิสฺ	อุ + ฌ ฉินฺตํ ในความคิด, พงฺ, ฌ + อุ	ยกโทษแล้ว
อุฏฺฐิตฺวา	อุ + ฐา คตฺนิตฺติมฺติ ในการห้ามการไป + ตฺวา	ลุกขึ้นแล้ว
อุฏฺฐิสฺ	อุ + ฐา คตฺนิตฺติมฺติ ในการห้ามการไป + อุ	ลุกขึ้นแล้ว
อุฏฺฐาย	อุ + ฐา คตฺนิตฺติมฺติ ในการห้ามการไป + ตฺวา	ลุกขึ้นแล้ว
อุฏฺฐิต	อุ + ฐา คตฺนิตฺติมฺติ ในการห้ามการไป + ต	ตั้งขึ้นแล้ว
อุฏฺฐิตฺวา	อุ + ฐา คตฺนิตฺติมฺติ ในการห้ามการไป + ตฺวา	ลุกขึ้นแล้ว
อุฏฺฐเท	อุ + ฐา คตฺนิตฺติมฺติ ในการห้ามการไป + อ + ทิ	จงลุกขึ้น
อุทฺปาติ	อุ + อ + ปท คติมฺติ ในการไป + ย + อี	ได้เกิดขึ้นแล้ว
อุหนฺทติ	อุ + นท อพฺยตฺตสฺทฺเท ในการทำเสียงไม่ชัด + อ + ติ	ข่อมบรرسือขึ้น
อุปฺกกฺกฺจ	อุป + กฺกฺจ ปาเก ในการทุง, ต้ม + ต	ตั้งใกล้แล้ว
อุปฺภฺจิตฺวา	อุป + ฐา คตฺนิตฺติมฺติ ในการห้ามการไป + ตฺวา	บำรุงแล้ว, อุปฺภฺจฺจฺกแล้ว
อุปฺภฺจฺจฺตํ	อุป + ฐา คตฺนิตฺติมฺติ ในการห้ามการไป + ตํ	เพื่ออันบำรุง
อุปฺภฺจฺจฺนต	อุป + ฐา คตฺนิตฺติมฺติ ในการห้ามการไป + อ+อนต	บำรุงอยู่, อุปฺภฺจฺจฺกอยู่, ปรากฏอยู่
อุปฺภฺจฺจฺสํสามิ	อุป + ฐา คตฺนิตฺติมฺติ ในการห้ามการไป + สฺสํสามิ	จักบำรุง, จักปรากฏ
อุปฺตฺถมฺภยฺมาน	อุป + ฏมฺภ อวารณฺ ในการค้า, ยัน, ปิดกั้น + ฌนฺย+มฺน (ยัง...) ให้ค้าจนอยู่	
อุปฺธฺเรตฺวา	อุป + ธร อุปฺธฺรณฺ ในการไคร้ครวญ + ฌ + ตฺวา	ไคร้ครวญแล้ว, พิจารณาแล้ว (จ.)
อุปฺธฺเรต	อุป + ธร อุปฺธฺรณฺ ในการไคร้ครวญ + ฌ + ต	จงไคร้ครวญ (จ.)

อุปธาเรหุต	อุป + ธร อุปธาเรณ ในการไคร์ครวญ + ณ + อนุต	ไคร์ครวญอยู่, เมื่อไคร์ครวญ (จ.)
อุปนิธาย	อุป+นิ+ ธา ธารณ ในการทรงไว้ + ตวา	พาดแล้ว
อุปนิสสาช	อุป + นิ + สิ สเย ในการนอน + ตวา	เข้าไปอาศัยแล้ว
อุปนีต	อุป + นี นเย ในการนำไป + ต	(อัน...) นำเข้าไปแล้ว
อุปปชชติ	อุป + ปท คติมทิ ในการไป + ย + ติ	ยอมเข้าถึง
อุปสงกมิ	อุป + ส + กมุ ปทวิกุเขเป ในการก้าวเท้า + อี	เข้าไปทาแล้ว
อุปสงกมิตวา	อุป+ส+ กมุ ปทวิกุเขเป ในการก้าวเท้า + ตวา	เข้าไปทาแล้ว
อุปสนุต	อุป + สมุ อุปสเม ในการเข้าไปสงบ + ต	เข้าไปสงบแล้ว
อุปสมมตติ	อุป + สมุ อุปสเม ในการเข้าไปสงบ + ย + ติ	ยอมเข้าไปสงบ
อุปทต	อุป + ทน ทิสาย ในการเบียดเบียน + ต	(อัน...) ขจัดแล้ว
อุปปชชติ	อุ + ปท คติมทิ ในการไป + ย + ติ	ยอมเกิดขึ้น
อุปปชชชุตติ	อุ + ปท คติมทิ ในการไป + ย + อนุต	ยอมเกิดขึ้น
อุปปชชช	อุ + ปท คติมทิ ในการไป + ย + อี	เกิดขึ้นแล้ว
อุปปชชชิสติ	อุ + ปท คติมทิ ในการไป + ย + สิสติ	จักเกิดขึ้น, จักอุปบัติขึ้น
อุปปชชชิสติ	อุ + ปท คติมทิ ในการไป + ย + สิสติ	จักเกิดขึ้น, จักอุปบัติขึ้น
อุปปชชชชย	อุ + ปท คติมทิ ในการไป + ย + อยย	พึงเกิดขึ้น, พึงอุปบัติขึ้น
อุปปตติตวา	อุ + ปต ปตเน ในการตกไป + ตวา	โผล่ขึ้นแล้ว, เหาะขึ้นไปแล้ว
อุปปนุ	อุ + ปท คติมทิ ในการไป + ต	เกิดขึ้นแล้ว
อุปปพพชชุต	อุ + ป + วช คติมทิ ในการไป + อ + อนุต	ลึกลง, เมื่อลึกลง (ลาลิกขา)
อุปปพพชชิต	อุ + ป + วช คติมทิ ในการไป + ต	ลึกลงแล้ว (ลาลิกขาแล้ว)
อุปปาทิต	อุ + ปท คติมทิ ในการไป + ณ + ต	(อัน...) ให้เกิดขึ้นแล้ว
อุปปาเทติ	อุ + ปท คติมทิ ในการไป + ณ + ติ	(ยัง...) ยอมให้เกิดขึ้น
อุปปาเทตวา	อุ + ปท คติมทิ ในการไป + ณ + ตวา	(ยัง...) ให้เกิดขึ้นแล้ว
อุปปาเทสิ	อุ + ปท คติมทิ ในการไป + ณ + อี	(ยัง...) ให้เกิดขึ้นแล้ว
อุปปาเทสสามิ	อุ + ปท คติมทิ ในการไป + ณ + สสามิ	(ยัง...) จักให้เกิดขึ้น
อุปปีเพตวา	อุ + ปีพ ปีพเน ในการบีบคั้น + ณ + ตวา	บีบคั้นแล้ว, ย่นแล้ว, ค้ำแล้ว
อุพพาเทตวา	อุ + พาท ปยตเน ในความพยายาม + ตวา	เง้อขึ้นแล้ว
อุยโยชิต	อุ + ยช โยเค ในการประกอบ + ณ + ต	(อัน...) ส่งไปแล้ว (จ.)

อุยโยเซตฺวา	อุ + ยุชฺ โยเค ในการประกอบ + เณ + ตฺวา	ส่งไปแล้ว (จ.)
อุยโยเซสิ	อุ + ยุชฺ โยเค ในการประกอบ + เณ + สี	ส่งไปแล้ว (จ.)
อุยโยเซสิ	อุ + ยุชฺ โยเค ในการประกอบ + เณ + อัง	ส่งไปแล้ว (จ.)
อุสฺสํติ	อุ + สฺท ยตเน ในความพยายาม + อี	อาจแล้ว, อุตสาหะแล้ว
เอเรสิ	อีร กมฺปเน ในความท้วนไทว + เณ + สี	(ยัง...) ย่อมให้ท้วนไทว
เอสาน	เอส ปริเยสเน ในการแสวงหา + อ + มาน	แสวงหาอยู่, เมื่อแสวงหา
เอหิ	ฮา + อี คติมฺหิ ในการไป + อ + ทิ	จงมา
โอภิรฺนต	อว + กิร วิกริณเ ในการเกลี้ย + อ + อนุต	เกลี้ยลงอยู่, โปรยลงอยู่
โอภุกฺมิ	อว + กมฺ ปทวิกฺเขเป ในการก้าวเท้า + อี	ก้าวลงแล้ว
โอภุกฺมม	อว + กมฺ ปทวิกฺเขเป ในการก้าวเท้า + ตฺวา	ก้าวลงแล้ว
โอภุกฺมม	อว + กมฺ ปทวิกฺเขเป ในการก้าวเท้า + ตฺวา	ก้าวลงแล้ว
โอตฺรต	อว + ตฺร ตฺรณ ในการข้าม + อ + ท	จงข้ามลง
โอตฺรนต	อว + ตฺร ตฺรณ ในการข้าม + อ + อนุต	ข้ามลงอยู่, เมื่อข้ามลง
โอตฺรนติ	อว + ตฺร ตฺรณ ในการข้าม + อ + อนุติ	ย่อมข้ามลง
โอตฺรามิ	อว + ตฺร ตฺรณ ในการข้าม + อ + มิ	จะข้ามลง
โอตฺริ	อว + ตฺร ตฺรณ ในการข้าม + อี	ข้ามลงแล้ว
โอตฺริตฺ	อว + ตฺร ตฺรณ ในการข้ามไป + ตฺ	เพื่ออันข้ามลง
โอตฺริตฺวา	อว + ตฺร ตฺรณ ในการข้าม + ตฺวา	ข้ามลงแล้ว
โอตาเรตฺวา	อว + ตฺร ตฺรณ ในการข้าม + เณ + ตฺวา	(ยัง...) ให้ข้ามลงแล้ว
โอติณฺณ	อว + ตฺร ตฺรณ ในการข้าม + ต	ข้ามลงแล้ว
โอนามेतฺวา	อว + นมฺ นเต ในการโน้มลง + เณ + ตฺวา	(ยัง...) ให้น้อมลงแล้ว, ก้มลงแล้ว
โอโรปิต	อว + รุท โอนเต ในการโน้มลง + ต	ข้ามลงแล้ว
โอโรทิตฺวา	อว + รุท โอนเต ในการโน้มลง + ตฺวา	ข้ามลงแล้ว
โอโลกยฺมาน	อว + โลก ทสฺสเน ในการดู, เห็น + เณ+มาน+(ฮา)	แลดูอยู่, ตรวจดูอยู่ (จ.)
โอโลกेतฺวา	อว + โลก ทสฺสเน ในการดู, เห็น + เณ + ตฺวา	แลดูแล้ว, ตรวจดูแล้ว (จ.)
โอโลกนฺต	อว + โลก ทสฺสเน ในการดู, เห็น + เณ + อนุต	แลดูอยู่, ตรวจดูอยู่ (จ.)
โอโลกนฺตี	อว + โลก ทสฺสเน ในการดู, เห็น + เณ+อนุต+(อี)	แลดูอยู่, ตรวจดูอยู่ (จ.)
โอโลกนฺตุ	อว + โลก ทสฺสเน ในการดู, การเห็น + เณ + อนุต	จงแลดู, จงตรวจดู (จ.)

โอสโลเกติ	อว + โสลก ทสฺสเน ในการดู, การเห็น + เณ + ทิ	จงแลดู, จงตรวจดู (จ.)
โอสทนต์	อว + วท วากุเย ในการพูด + อ + อนุต	กล่าวสอนอยู่, โสวาทอยู่
โอสทิต	อว + วท วากุเย ในการพูด + อี	กล่าวสอนแล้ว, โสวาทแล้ว
โอสทิตตพพ	อว + วท วากุเย ในการพูด + ตพพ	(อัน...) ฟังกล่าวสอน, ฟังโอสวาท
โอสกุกมาน	อว + สกุก คเต ในการไป + อ + มาน	ล้อมลงอยู่, เมื่อล้อม
โอสกุกิตวา	อว + สกุก คเต ในการไป + ตวา	ถอยลงแล้ว
โอสร์นติ	อว + สร์ คติย ในการไป + อ + อนุติ	ยอมประมุขลง
โอสทาเรติ	อว + ทร ทรเณ ในการนำไป + เณ + ทิ	ยอมปลงลง (จ.)
กต	กร กรเณ ในการกระทำ + ต	(อัน...) กระทำแล้ว
กตตพพ	กร กรเณ ในการกระทำ + ตพพ	(อัน...) ฟังกระทำ
กตวา	กร กรเณ ในการกระทำ + ตวา	กระทำแล้ว
กถยมาน	กถ กถเน ในการกล่าว + ฌย + มาน	กล่าวอยู่, เมื่อกล่าว (จ.)
กถาเปตวา	กถ กถเน ในการกล่าว + ฌาเป + ตวา	(ยัง...) ให้ออกแล้ว
กถาเปสฺสามิ	กถ กถเน ในการกล่าว + ฌาเป + สฺสามิ	(ยัง...) จักให้กล่าว
กถิต	กถ กถเน ในการกล่าว + เณ + ต	(อัน...) กล่าวแล้ว (จ.)
กถेतฺตุ	กถ กถเน ในการกล่าว + เณ + ตฺตุ	เพื่ออันกล่าว (จ.)
กถेतวา	กถ กถเน ในการกล่าว + เณ + ตวา	กล่าวแล้ว (จ.)
กถเถ	กถ กถเน ในการกล่าว + เณ + ถ	จงบอก (จ.)
กถนุต	กถ กถเน ในการกล่าว + เณ + อนุต	กล่าวอยู่, เมื่อกล่าว (จ.)
กถนุตติ	กถ กถเน ในการกล่าว + เณ + อนุต + (อ)	กล่าวอยู่, เมื่อกล่าว (จ.)
กถมิ	กถ กถเน ในการกล่าว + เณ + มิ	ยอมกล่าว (จ.)
กถลสิ	กถ กถเน ในการกล่าว + เณ + ลสิ	กล่าวแล้ว, ตรัสแล้ว (จ.)
กถลสิ	กถ กถเน ในการกล่าว + เณ + ลสิ	กล่าวแล้ว (จ.)
กถลฺสู	กถ กถเน ในการกล่าว + เณ + ลฺสู	กล่าวแล้ว (จ.)
กถลฺสามิ	กถ กถเน ในการกล่าว + เณ + ลฺสามิ	จักกล่าว (จ.)
กถเท	กถ กถเน ในการกล่าว + เณ + ทิ	จงกล่าว (จ.)
กนติตวา	กติ เณเณ ในการตัด + ตวา	ตัดแล้ว
กปฺเปตวา	กปฺป วิธิมฺหิ ในการจัดแจง + เณ + ตวา	สำเร็จแล้ว (จ.)

กปฺเปลี	กปฺป วิธิมติ ในการจัดแจง + เณ + อี	สำเร็จแล้ว (จ.)
กปฺเปลฺลํ	กปฺป วิธิมติ ในการจัดแจง + เณ + อฺ	สำเร็จแล้ว (จ.)
กยฺริรา	กร กรณ ในการกระทำ + ยฺริ + เอยฺย	พึงกระทำ
กยฺริ	กร กรณ ในการกระทำ + อี/โ	กระทำแล้ว
กยฺริตฺวา	กร กรณ ในการกระทำ + ตฺวา	กระทำแล้ว
กยฺริสฺสตี	กร กรณ ในการกระทำ + สฺสตี	จักกระทำ
กยฺริสฺสถ	กร กรณ ในการกระทำ + สฺสถ	จักกระทำ
กยฺริสฺสาม	กร กรณ ในการกระทำ + สฺสาม	จักกระทำ
กยฺริสฺสามิ	กร กรณ ในการกระทำ + สฺสามิ	จักกระทำ
กยฺริสฺ	กร กรณ ในการกระทำ + อฺ	กระทำแล้ว
กเรยฺย	กร กรณ ในการกระทำ + โ + เอยฺย	พึงกระทำ
กเรยฺยถ	กร กรณ ในการกระทำ + โ + เอยฺยถ	พึงกระทำ
กโรตี	กร กรณ ในการกระทำ + โ + ตี	ย่อมกระทำ
กโรถ	กร กรณ ในการกระทำ + โ + ถ	ย่อมกระทำ, จงกระทำ
กโรตุ	กร กรณ ในการกระทำ + โ + ตุ	จงกระทำ
กโรนฺตุ	กร กรณ ในการกระทำ + โ + นฺตุ	กระทำอยู่, เมื่อกระทำ
กโรนฺตี	กร กรณ ในการกระทำ + โ + นฺตี + (อ)	กระทำอยู่, เมื่อกระทำ
กโรม	กร กรณ ในการกระทำ + โ + ม	ย่อมกระทำ
กโรมิ	กร กรณ ในการกระทำ + โ + มิ	ย่อมกระทำ
กโรสิ	กร กรณ ในการกระทำ + โ + สิ	ย่อมกระทำ
กโรหิ	กร กรณ ในการกระทำ + โ + หิ	จงกระทำ
กส่าเปตฺวา	กสิ วิเลขเน ในการขีดเขียน + ณาเป + ตฺวา	(ยัง...) ให้ไถแล้ว
กสิตฺวา	กสิ วิเลขเน ในการขีดเขียน + ตฺวา	ไถแล้ว
กาตุ	กร กรณ ในการกระทำ + ตฺ	เพื่ออันกระทำ
การาเปลี	กร กรณ ในการกระทำ + ณาเป + อี	(ยัง...) ให้กระทำแล้ว
การิต	กร กรณ ในการกระทำ + ณะ + ต	(อัน...) ให้กระทำแล้ว
การเวตฺวา	กร กรณ ในการกระทำ + ณะ + ตฺวา	(ยัง...) กระทำแล้ว
การเวยฺย	กร กรณ ในการกระทำ + ณะ + เอยฺย	(ยัง...) พึงให้กระทำ

กาเรลี	กร กรณ ในการกระทำ + ณ + อี	(ยัง...) กระทำแล้ว
กิลนุต	กิลมู เขต ในความลำบาก + ต	เหน็ดเหนื่อยแล้ว, ลำบากแล้ว
กิลมลี	กิลมู เขต ในความลำบาก + อ + ลี	ข้อมลำบาก
กิลเมติ	กิลมู เขต ในความลำบาก + ณ + ตี	(ยัง...) ข้อมให้ลำบาก
กิลัญจ	กิลิส มลิน ในความเศร้าหมอง + ต	เศร้าหมองแล้ว
กีฬนุต	กีฬ กีฬาย ในการเล่น + อ + อนุต	เล่นอยู่, เมื่อเล่น
กีฬมาน	กีฬ กีฬาย ในการเล่น + อ + มาน	เล่นอยู่, เมื่อเล่น
กีฬิตวา	กีฬ กีฬาย ในการเล่น + ตวา	เล่นแล้ว
กฤษณุต	กฤษ โภเป ในความโกรธ + ย + อนุต	ข้อมโกรธ
กฤษณิตวา	กฤษ โภเป ในความโกรธ + (ย) + ตวา	โกรธแล้ว
กฤษุต	กฤษ โภเป ในความโกรธ + ต	โกรธแล้ว
กูปิต	กูป โภเป ในความโกรธ + (ณ) + ต	โกรธแล้ว, (อัน...) ให้กำเริบแล้ว
โกฏญตวา	โกฏญ เจทเน ในการตัด, ทบ + ณ + ตวา	ทบแล้ว (จ.)
ขมต	ขมู ขนติย์ ในความอดทน + อ + ต	จงอดโทษ
ขมลี	ขมู ขนติย์ ในความอดทน + อ + ลี	ข้อมอดโทษ
ขมาเปตวา	ขมู สทเน ในความอดกลั้น + ณ + เป + ตวา	(ยัง...) ให้อดโทษแล้ว
ขมามิ	ขมู ขนติย์ ในความอดทน + อ + มิ	ข้อมอดโทษ
ขมาหิ	ขมู ขนติย์ ในความอดทน + อ + หิ	จงอดโทษ
ขลิต	ขล จลเน ในความท้อแท้ + ต	พลังพลาดแล้ว
ขาหติ	ขาห ภกฺขณ ในการกิน + อ + ตี	ข้อมเคี้ยวกิน
ขาหนุต	ขาห ภกฺขณ ในการกิน + อ + อนุต	เคี้ยวกินอยู่
ขาหิตุ	ขาห ภกฺขณ ในการกิน + ตุ	เพื่ออันเคี้ยวกิน
ขาหิตวา	ขาห ภกฺขณ ในการเคี้ยวกิน + ตวา	เคี้ยวกินแล้ว
จิป	จิป โนทเน ในการขัดไป + อี	โยนไปแล้ว, ขวางไปแล้ว, ขัดไปแล้ว
จิปิตวา	จิป โนทเน ในการขัดไป + อี	โยนไปแล้ว, ขัดไปแล้ว, ขวางไปแล้ว
จีณ	จี ขเย ในความสิ้นไป + ต	สิ้นไปแล้ว
เจเปตวา	จิป โนทเน ในการขัดไป + ณ + ตวา	(ยัง...) ให้สิ้นไปแล้ว
เจเปนุต	จิป โนทเน ในการขัดไป + ณ + อนุต	(ยัง...) ข้อมให้สิ้นไป

คจจ	คมุ คติมฺหิ ในการไป + อ + ทิ	จงไป
คจจติ	คมุ คติมฺหิ ในการไป + อ + ทิ	ย่อมไป
คจจถ	คมุ คติมฺหิ ในการไป + อ + ถ	จงไป
คจจนฺต	คมุ คติมฺหิ ในการไป + อ + นฺต	ไปอยู่, เมื่อไป
คจจนฺตี	คมุ คติมฺหิ ในการไป + อ + นฺต + (อี)	ไปอยู่, เมื่อไป
คจจมานา	คมุ คติมฺหิ ในการไป + อ + มาน + (อา)	ไปอยู่, เมื่อไป
คจจลล	คมุ คติมฺหิ ในการไป + อ + ลล	ย่อมมา
คจจมา	คมุ คติมฺหิ ในการไป + อ + ม	จะไป
คจจเยยฺย	คมุ คติมฺหิ ในการไป + อ + เยยฺย	พึงไป
คณฺท	คท อุปาทาเน ในการถือเอา + ณฺทา + ทิ	จงถือเอา
คณฺทถ	คท อุปาทาเน ในการถือเอา + ณฺทา + ถ	จงถือเอา
คณฺทนฺต	คท อุปาทาเน ในการถือเอา + ณฺทา + นฺต	ถือเอาอยู่, เมื่อถือเอา
คณฺทาทิ	คท อุปาทาเน ในการถือเอา + ณฺทา + ทิ	ย่อมถือเอา
คณฺทามิ	คท อุปาทาเน ในการถือเอา + ณฺทา + มิ	ย่อมถือเอา
คณฺทาถ	คท อุปาทาเน ในการถือเอา + ณฺทา + ถ	ย่อมถือเอา
คณฺทาเปสฺสํสามิ	คท อุปาทาเน ในการถือเอา + ณฺทาเป + สฺสํสามิ	(ยัง...) จักให้ถือเอา, จักให้เรียนเอา
คณฺทาลิ	คท อุปาทาเน ในการถือเอา + ณฺทา + ลิ	ย่อมถือเอา
คณฺทาทิ	คท อุปาทาเน ในการถือเอา + ณฺทา + ทิ	จงถือเอา, จงเรียนเอา
คณฺทหิ	คท อุปาทาเน ในการถือเอา + ณฺทา + หิ	รับเอาแล้ว, ถือเอาแล้ว, จับแล้ว
คณฺทิตฺวา	คท อุปาทาเน ในการถือเอา + ณฺทา + ตฺวา	รับเอาแล้ว, จับแล้ว, พาเอาแล้ว
คณฺทหิ	ท อุปาทาเน ในการถือเอา + ณฺทา + หิ	รับเอาแล้ว, จับแล้ว, พาเอาแล้ว
คณฺทหิสฺสุ	คท อุปาทาเน ในการถือเอา + ณฺทา + หิสฺสุ	ถือเอาแล้ว
คณฺทเทยฺยถ	คท อุปาทาเน ในการถือเอา + ณฺทา + เทยฺยถ	พึงถือเอา
คณฺทเทยฺยลล	คท อุปาทาเน ในการถือเอา + ณฺทา + เทยฺยลล	พึงถือเอา
คต	คมุ คติมฺหิ ในการไป + ต	ไปแล้ว
คณฺตพฺพ	คมุ คติมฺหิ ในการไป + ตพฺพ	(อัน...) พึ่งไป, ครวไป
คณฺตฺวา	คมุ คติมฺหิ ในการไป + ตฺวา	ไปแล้ว
คมิสฺสตี	คมุ คติมฺหิ ในการไป + สฺสตี	จักไป

คมิษฐ์สถ	คมุ คติมุทิตี ในการไป + สถ	จักไป
คมิษฐ์สนุติ	คมุ คติมุทิตี ในการไป + สถสนุติ	จักไป
คมิษฐ์สาม	คมุ คติมุทิตี ในการไป + สถสาม	จักไป
คมิษฐ์สามิ	คมุ คติมุทิตี ในการไป + สถสามิ	จักไป
คมิษฐ์	คมุ คติมุทิตี ในการไป + อุ	ไปแล้ว
ครทิสถ	ครท นิหุทายํ ในการตีเตียน + สถ	จักตีเตียน
คเวล์มาน	คเวล์ มคฺคเน ในการแสวงหา + อ + มาน	แสวงหาอยู่, เมื่อแสวงหา
คทิต	คท อุปาทาเน ในการถือเอา + ต	(อัน...) จับแล้ว, ถือเอาแล้ว
คเหตุวา	คท อุปาทาเน ในการถือเอา + ตวา	จับแล้ว, พาเอาแล้ว, เรียงเอาแล้ว
คเทสฺสลี	คท อุปาทาเน ในการถือเอา + สฺสลี	จักถือเอา
คาทาเปตวา	คท อุปาทาเน ในการถือเอา + ณาเป + ตวา	(ยัง...) ให้ถือเอาแล้ว
คฺณิต	คฺณ สงฺขยาเน ในการนับ + ฌ + ต	(อัน...) คำนวณแล้ว
ฆฏฺเตวา	ฆฏ ฆฏฺฏเน ในการสืบทอด + ฌ + ตวา	สืบทอดแล้ว, พยายามแล้ว (จ.)
ฆาเตตฺวา	ทห ทิสฺสายํ ในความเบียดเบียน + ฌ + ตวา	ฆ่าแล้ว (จ.), (ยัง...) ให้ฆ่าแล้ว
ฆาตเย	ทห ทิสฺสายํ ในความเบียดเบียน + ฌย + อยฺย	(ยัง...) พึงให้ฆ่า
ฆาเตตฺตพฺพ	ทห ทิสฺสายํ ในความเบียดเบียน + ฌ + ตพฺพ	(อัน...) พึงให้ฆ่า
ฆาเตลี	ทห ทิสฺสายํ ในการเบียดเบียน + ฌ + อี	ฆ่าแล้ว (จ.)
ฆายิตฺวา	ฆา คฺนฺโธปาทาเน ในการถือเอาซึ่งกลิ่น + ย + ตวา	สูดดมแล้ว (ที., ฎ.)
จกฺกมมานา	กมุ ปทวิกฺเขเป ในการก้าวเท้า + อ + มาน	จกกรมอยู่, เมื่อจกกรม
จรติ	จร จรณ ในการเที่ยวไป + อ + ติ	ย่อมเที่ยวไป, ย่อมประพฤติ
จรนฺต	จร จรณ ในการเที่ยวไป + อ + อนฺต	เที่ยวไปอยู่, เมื่อเที่ยวไป
จราม	จร จรณ ในการเที่ยวไป + อ + ม	จักเที่ยวไป, จักประพฤติ
จริตฺวา	จร จรณ ในการเที่ยวไป + ตวา	เที่ยวไปแล้ว
จริสฺสลี	จร จรณ ในการเที่ยวไป + สฺสลี	จักเที่ยวไป, จักประพฤติ
จริสฺสามิ	จร จรณ ในการเที่ยวไป + สฺสลี	จักเที่ยวไป, จักประพฤติ
จริสฺ	จร จรณ ในความประพฤติ + อุ	ประพฤติแล้ว, เที่ยวไปแล้ว
จเรยฺย	จร จรณ ในการเที่ยวไป + อ + อยฺย	พึงเที่ยวไป, พึงประพฤติ
จลิตา	จล กมุเปเน ในความทวนไหว + ต	ทวนไหวแล้ว

จลีลู่	จล กมฺปน ในความห้วนไทว + อู่	ห้วนไทวแล้ว
จิตวา	จ จวเน ในการเคลื่อน + ตวา	เคลื่อนแล้ว
จาราปีต	จร จรณ ในการเที่ยวไป + ณาเป + ต	(อัน...) ให้เที่ยวไปแล้ว
จาราเปลี	จร จรณ ในการเที่ยวไป + ณาเป + อี	(ยัง...) ให้เที่ยวไปแล้ว
จาเลตวา	จล กิจจลเน ในความห้วนไทวเล็กน้อย + ณ + ตวา	(ยัง...) ให้ไทวแล้ว
จินตยมานา	จินต จินตย ในความคิด + ณย + มาน	คิดอยู่, เมื่อคิด (จ.)
จินตยิ	จินต จินตย ในความคิด + ณย + อี	คิดแล้ว (จ.)
จินตยิลู่	จินต จินตย ในความคิด + ณย + อู่	คิดแล้ว (จ.)
จินเตตพพ	จินต จินตย ในความคิด + ณ + ตพพ	(อัน...) พังคิด, พังตำริ (จ.)
จินเตตวา	จินต จินตย ในความคิด + ณ + ตวา	คิดแล้ว, ตำริแล้ว (จ.)
จินเตนต	จินต จินตย ในความคิด + ณ + อนต	คิดอยู่, เมื่อคิด (จ.)
จินเตมิ	จินต จินตย ในความคิด + ณ + มิ	ข้อมคิด (จ.)
จินเตลี	จินต จินตย ในความคิด + ณ + อี	คิดแล้ว, ตำริแล้ว (จ.)
จินเตลี	จินต จินตย ในความคิด + ณ + อี	คิดแล้ว, ตำริแล้ว (จ.)
จินเตลู่	จินต จินตย ในความคิด + ณ + อู่	คิดแล้ว, ตำริแล้ว (จ.)
จिरายนต	จिर + อาย + อนต	ประพฤติเข้าอยู่, เมื่อประพฤติเข้า
จขุขิต	จขุข ฆขุขเน ในการทิ้ง + ณ + ต	(อัน...) ทิ้งแล้ว (จ.)
จขุเขตวา	จขุข ฆขุขเน ในการทิ้ง + ณ + ตวา	ทิ้งแล้ว (จ.)
จขุเขสสาม	จขุข ฆขุขเน ในการทิ้ง + ณ + สสาม	จกทิ้ง (จ.)
จขุเขสสามิ	จขุข ฆขุขเน ในการทิ้ง + ณ + สสามิ	จกทิ้ง (จ.)
จชาติ	จชา ฆชาทสนี ในการปกปิด, ให้อุ้ม + ต	หิวแล้ว
จนิทติ	จिति ทวิธากรณ ในการทำให้เป็นสองส่วน + อ + ต	ข้อมตัด
จนิทนต	จिति ทวิธากรณ ในการทำให้เป็นสองส่วน + อ + อนต	ตัดอยู่, เมื่อตัด
จนิทนติ	จिति ทวิธากรณ ในการทำให้เป็นสองส่วน + อ + อนติ	ข้อมตัด
จนิททิ	จिति ทวิธากรณ ในการทำให้เป็นสองส่วน + อี	ตัดแล้ว
จนิทติตุ	จिति ทวิธากรณ ในการทำให้เป็นสองส่วน + ตุ	เพื่ออันตัด
จนิทติตวา	จिति ทวิธากรณ ในการทำให้เป็นสองส่วน + ตวา	ตัดแล้ว
จนิทติสสามิ	จिति ทวิธากรณ ในการทำให้เป็นสองส่วน + สสามิ	จกตัด

ฉินที	ฉินที ทวีธาการณ ในการทำให้เป็นสองส่วน + อี	ตัดแล้ว
ฉินน	ฉินที ทวีธาการณ ในการทำให้เป็นสองส่วน + ต	ตัดแล้ว, ขาดแล้ว
शलนุต	शल ทิตติย ในความรุ่งเรือง อ + อนุต	รุ่งเรืองอยู่, เมื่อรุ่งเรือง
ช่าต	ชน ชนเน ในการเกิด + ต	เกิดแล้ว
ช่านนุต	ฉา อวโพธเน ในการรู้ + นา + อนุต	รู้อยู่, เมื่อรู้
ช่านมาน	ฉา อวโพธเน ในการรู้ + นา + มาน	รู้อยู่, เมื่อรู้
ช่านาติ	ฉา อวโพธเน ในการรู้ + นา + ตี	ย่อมรู้
ช่านาถ	ฉา อวโพธเน ในการรู้ + นา + ถ	ย่อมรู้, จงรู้
ช่านาม	ฉา อวโพธเน ในการรู้ + นา + ม	ย่อมรู้
ช่านามิ	ฉา อวโพธเน ในการรู้ + นา + มิ	ย่อมรู้
ช่านาลี	ฉา อวโพธเน ในการรู้ + นา + ลี	ย่อมรู้
ช่านาที	ฉา อวโพธเน ในการรู้ + นา + ที	จงรู้
ชานิสฺสตี	ฉา อวโพธเน ในการรู้ + นา + สฺสตี	จักรู้
ชานิสฺสामी	ฉา อวโพธเน ในการรู้ + นา + สฺสामी	จักรู้
ชานเญย	ฉา อวโพธเน ในการรู้ + นา + เญย	พึงรู้
ช่าเลตวา	शल ทิตติมฺหิ ในความรุ่งเรือง + เณ + ตวา	(ยัง...) ให้โพลงแล้ว
จีต	จี ชเย ในความชนะ + ต	(อัน...) ชนะแล้ว
จันนุต	จี ชเย ในความชนะ + นา + อนุต	ชนะอยู่, เมื่อชนะ
จันนาติ	จี ชเย ในความชนะ + นา + ตี	ย่อมชนะ
จันนิตวา	จี ชเย ในความชนะ + นา + ตวา	ชนะแล้ว
จีเน	จี ชเย ในความชนะ + นา + เญย	พึงชนะ
จีเนญย	จี ชเย ในความชนะ + นา + เญย	พึงชนะ
ชีวถ	ชีว ปาณธารณ ในการทรงไว้ซึ่งชีวิต + อ + ถ	จงเป็นอยู่
ชีวนุต	ชีว ปาณธารณ ในการทรงไว้ซึ่งชีวิต + อ + อนุต	เป็นอยู่อยู่, เมื่อเป็นอยู่
ชีวามา	ชีว ปาณธารณ ในการทรงไว้ซึ่งชีวิต + อ + มาน	เป็นอยู่อยู่, เมื่อเป็นอยู่
ชีวลี	ชีว ปาณจาเต ในการสละชีวิต + อ + ลี	ย่อมเป็นอยู่
ชีวลิสฺสตี	ชีว ปาณธารณ ในการทรงไว้ซึ่งชีวิต + สฺสตี	จักเป็นอยู่
ชีวลิสฺสามี	ชีว ปาณธารณ ในการทรงไว้ซึ่งชีวิต + สฺสามี	จักเป็นอยู่

ชี้เว	ชี้ว ปาณธารณ ในการทรงไว้ซึ่งชีวิต + อ + เอยย	พึงเป็นอยู่
ฉาปิด	ฉเม จินตายุ ในการคิด,เพ่ง,เผา + ฉาเป + ต	(อัน...) ให้เผาแล้ว, ให้ไหม้แล้ว
ฉาปิยามาน	ฉเม จินตายุ ในความคิด,เพ่ง,เผา + ฉาเป+ย+มาน	(อัน...) ให้ไหม้อยู่, เผาอยู่
ฉาเปตวา	ฉเม จินตายุ ในการคิด,เพ่ง,เผา + ฉาเป + ตวา	(ยัง...) ให้เผาแล้ว, ให้ไหม้แล้ว
ฉาเปลี	ฉเม จินตายุ ในการคิด,เพ่ง,เผา + ฉาเป + อี	(ยัง...) ให้เผาแล้ว, ให้ไหม้แล้ว
ฉาม	ฉเม จินตายุ ในความคิด,เพ่ง,เผา + ต	(อัน...) ไหม้แล้ว
ฉายติ	ฉเม จินตายุ ในความคิด,เพ่ง,เผา + อ + ต	ย่อมไหม้
ฉายนติ	ฉเม จินตายุ ในความคิด,เพ่ง,เผา + อ + อนติ	ย่อมไหม้
ฉายิ	ฉเม จินตายุ ในความคิด,เพ่ง,เผา + อี	ไหม้แล้ว
ญตวา	ญา ฮวโพธเน ในการรู้ + ตวา	รู้แล้ว
จตวา	จา คตินิวตติมฺหิ ในการห้ามกาไป + ตวา	ยืนอยู่แล้ว, ดำรงอยู่แล้ว
จปิด	ถป ถปเน ในการวางไว้,ตั้งไว้ + เณ + ต	(อัน...) วางไว้แล้ว, ตั้งไว้แล้ว (จ.)
จปิยามาน	ถป ถปเน ในการตั้งไว้ + เณ + ย + มาน	(อัน...) ตั้งไว้อยู่, วางไว้อยู่ (จ.)
จเปตวา	ถป ถปเน ในการวางไว้,ตั้งไว้ + เณ + ตวา	วางไว้แล้ว,ตั้งไว้แล้ว,เก็บไว้แล้ว (จ.)
จปนฺต	ถป ถปเน ในการตั้งไว้ + เณ + อนฺต	ตั้งไว้อยู่, วางไว้อยู่, เก็บไว้อยู่ (จ.)
จเปลี	ถป ถปเน ในการตั้งไว้ + เณ + ตวา	พักไว้แล้ว, วางไว้แล้ว, เว้น (จ.)
จเปลุ์	ถป ถปเน ในการตั้งไว้ + เณ + อุ์	ตั้งไว้แล้ว,วางไว้แล้ว,เก็บไว้แล้ว (จ.)
จสฺสตี	จา คตินิวตติมฺหิ ในการห้ามการไป + สฺสตี	จักยืน, จักตั้งอยู่, จักดำรงอยู่
จสฺสสามิ	จา คตินิวตติมฺหิ ในการห้ามการไป + สฺสสามิ	จักยืน, จักดำรงอยู่
จิต	จา คตินิวตติมฺหิ ในการห้ามกาไป + ต	ยืนอยู่แล้ว, ดำรงอยู่แล้ว
จปยีสุ์	ถป ถปเน ในการตั้งไว้ + ฌย + อุ์	ตั้งไว้แล้ว, วางไว้แล้ว (จ.)
ทยฺหนฺต	ทท ทาท ในความร้อน + ย + อนฺต	ไหม้อยู่
ทยฺทฺมาน	ทท ทาท ในความร้อน + ย + มาน	(อัน...) ไหม้อยู่
ทยฺทฺเร	ทท ทาท ในความร้อน + ย + อนฺเต	(อัน...) ย่อมไหม้
ทฺสํเปตี	ทฺส ทฺสเน ในการกัด + ฉาเป + ต	(ยัง...) ย่อมให้กัด
ทฺสํเปตุ์	ทฺส ทฺสเน ในการกัด + ฉาเป + ตุ์	เพื่ออัน (ยัง...) ให้กัด
ทฺสํเปตวา	ทฺส ทฺสเน ในการกัด + ฉาเป + ตวา	(ยัง...) ให้กัดแล้ว
ทฺสํปนฺต	ทฺส ทฺสเน ในการกัด + ฉาเป + อนฺต	(ยัง...) ให้กัดอยู่, เมื่อให้กัด

ทลี	ทลี ทลีเน ในกากรัก + อี	กัถแล้ว
ทลีตุ	ทลี ทลีเน ในกากรัก + ตุ	เพืออันกัถ
ททติ	ทท ทาทเห ในความเร้าร้อน + อ + ตี	ย้อมใหม่
ตจณนต	ตจณ ตนุกรณ ในกาทำให้บาง + อ + อนต	ถากอยู่, เมื่อถาก
ตจณิส	ตจณ ตนุกรณ ในกาทำให้บาง, ถาก, ไส้ + อ + อุต	ถากแล้ว
ตชชิต	ตชช ภาสเน ในกาต่ำ, ช่มชู + เณ + ต	คูกคามแล้ว, ช่มชูแล้ว (จ.)
ตปติ	ตป ทาทเห ในความเร้าร้อน + ย + ตี	ย้อมเตือตร้อน (ท.)
	ตป ปีณเน ในความอ้อม + อ + ตี	ย้อมอ้อม
ตสนติ	ตส ภาเย ในความกัถ + อ + ตี	ย้อมสะตั้ง
ติฏจติ	จา คตินิวตติมิท ในกาทำกาไป + อ + ตี	ย้อมยีน, ย้อมต่างอยู่
ติฏจตุ	จา คตินิวตติมิท ในกาทำกาไป + อ + ต	จงยีนอยู่, จงตำรงอยู่, จงหยุดอยู่
ติฏจถ	จา คตินิวตติมิท ในกาทำกาไป + อ + ถ	จงยีนอยู่, จงตำรงอยู่, จงหยุดอยู่
ติฏจนติ	จา คตินิวตติมิท ในกาทำกาไป + อ + อนติ	ย้อมยีน, ย้อมตำรงอยู่
ตุฏจ	ตุส ปิติมท ในความยีนตี + ย + ต	ยีนตีแล้ว
ตุสสิสสิติ	ตุส ปิติมท ในความยีนตี + ย + สสิติ	จักยีนตี
ทกชิสสิ	ทิส เพกชเน ในกาดู, เห็น + สสิ	จักเห็น
ทตวา	ทท ทาเน ในกาให้ + ตวา	ให้แล้ว
ททมาน	ทท ทาเน ในกาให้ + อ + มาน	ให้อยู่, เมื่อให้
ทททย	ทท ทาเน ในกาให้ + อ + ทย	พึงให้
ทนต	ทม ทมเน ในกาฝึก + ต	ฝึกแล้ว
ทมยนติ	ทม ทมเน ในกาฝึก + ณย + อนติ	ย้อมฝึก, ย้อมช่ม, ย้อมทรมาน
ทมมิ	ทท ทาเน ในกาให้ + อ + มิ	ย้อมให้
ทเมตวา	ทม ทมเน ในกาฝึก + เณ + ตวา	ฝึกแล้ว, ช่มแล้ว, ทรมานแล้ว
ทสสิติ	ทท ทาเน ในกาให้ + สสิติ	จักให้, จักถวาย
ทสสนติ	ทท ทาเน ในกาให้ + สสนติ	จักให้
ทสสยมาน	ทิส อจจารเน ในกาสด, แสดง + ณย + มาน	แสดงอยู่, เมื่อแสดง (จ.)
ทสสาม	ทท ทาเน ในกาให้ + สสาม	จักให้
ทสสามิ	ทท ทาเน ในกาให้ + สสามิ	จักให้

ทลฺเสตฺวา	ทิสฺ อัจจารณ ในกาลสวด,แสดง + เณ + ตฺวา	แสดงแล้ว (จ.)
ทลฺเสลฺลิตฺ	ทิสฺ อัจจารณ ในกาลสวด,แสดง + เณ + อี	แสดงแล้ว (จ.)
ทลฺเสทฺทิตฺ	ทิสฺ อัจจารณ ในกาลสวด,แสดง + เณ + ทิ	จงแสดง (จ.)
ทาตพฺพ	ทา ทาเน ในกาลให้ + ตพฺพ	(อัน...) พึงให้, ควรให้
ทาเปตฺวา	ทา ทาเน ในกาลให้ + ณาเป + ตฺวา	(ยัง...) ให้ให้แล้ว
ทาเปถ	ทา ทาเน ในกาลให้ + ณาเป + ถ	(ยัง...) จงให้ให้
ทาเปลฺลิตฺ	ทา ทาเน ในกาลให้ + ณาเป + อี	(ยัง...) ให้ให้แล้ว
ทาเปลฺลิตฺสํมิ	ทา ทาเน ในกาลให้ + ณาเป + ลฺลิตฺสํมิ	(ยัง...) จักให้ให้
ทัญฺจ	ทิสฺ เปกฺขณ ในกาลดู,เห็น + ต	(อัน...) เห็นแล้ว
ทินฺน	ทา ทาเน ในกาลให้ + ต	(อัน...) ให้แล้ว
ทิสฺฺวา	ทิสฺ เปกฺขณ ในกาลดู,เห็น + ตฺวา	เห็นแล้ว, ฝ่าแล้ว
ทิสฺลฺลิตฺ	ทิสฺ เปกฺขณ ในกาลดู,เห็น + ย + อนุติ	ย่อมปรากฏ
ทียมาน	ทา ทาเน ในกาลให้ + ย + มาน	(อัน...) ให้อยู่, เมื่อให้
ทฺพฺพภามิ	ทฺพฺ ทิสฺสํมิ ในความเบียดเบียน	ย่อมประทุษร้าย
ทฺลฺลิตฺ	ทฺลฺล อปปีตมฺทิตฺ ในความไม่ยินดี + ย + ต	ย่อมประทุษร้าย
เทติ	ทา ทาเน ในกาลให้ + อ + ต	ย่อมให้
เทถ	ทา ทาเน ในกาลให้ + อ + ถ	ย่อมให้, จงให้
เทนฺต	ทา ทาเน ในกาลให้ + อ + อนุติ	ย่อมให้
เทลฺลิตฺ	ทา ทาเน ในกาลให้ + อ + ลิตฺ	ย่อมให้
เทลฺลิต	ทิสฺ อัจจารณ ในกาลสวด,แสดง + เณ + ต	(อัน...) แสดงแล้ว (จ.)
เทลฺลิตฺ	ทิสฺ อัจจารณ ในกาลสวด,แสดง + เณ + ต	ย่อมแสดง (จ.)
เทลฺลิตฺ	ทิสฺ อัจจารณ ในกาลสวด,แสดง + เณ + ต	ขอจงแสดง (จ.)
เทลฺลิตฺ	ทิสฺ อัจจารณ ในกาลสวด,แสดง + เณ + ต	แสดงแล้ว (จ.)
เทลฺลิต	ทิสฺ อัจจารณ ในกาลสวด,แสดง + เณ + ถ	ขอจงแสดง (จ.)
เทลฺลิต	ทิสฺ อัจจารณ ในกาลสวด,แสดง + เณ + อนุต	แสดงอยู่, เมื่อแสดง (จ.)
เทลฺลิต	ทิสฺ อัจจารณ ในกาลสวด,แสดง + เณ + อี	แสดงแล้ว (จ.)
เททิต	ทา ทาเน ในกาลให้ + อ + ทิ	จงให้
ธารทิต	ธร ธารณ ในกาลทรงไว้ + เณ + ทิ	จงทรงไว้ (จ.)

โธวนฺติ	โธวฺ โธวเน ในการชำระ + อนฺต + อี	ล้างอยู่, เมื่อล้าง
โธวี	โธวฺ โธวเน ในการล้าง + อี	ล้างแล้ว, ชำระแล้ว
โธวีตฺวา	โธวฺ โธวเน ในการล้าง + ตฺวา	ล้างแล้ว, ชำระแล้ว
นฏฺจ	นสฺ วินาเส ในความพินาศ + ต	พินาศแล้ว, หนีตายแล้ว
นทนฺต	นท นทเน ในการบ้นสีอ + อ + อนฺต	บ้นสีออยู่, เมื่อบ้นสีอ
นหมยนฺติ	นมุ นเต ในการน้อมกาย + ฌย + อนฺติ	ย้อมตัด (จ.)
นหมามิ	นมุ นเต ในการน้อมกาย + อ + มิ	ย้อมนอบน้อม
นमित	นมุ นเต ในการน้อมกาย + ต	ม้วนแล้ว, พับแล้ว, น้อมแล้ว
นमितฺวา	นมุ นเต ในการน้อมกาย + ตฺวา	ม้วนแล้ว, พับแล้ว, น้อมแล้ว
นยฺนฺติ	นี นเย ในการนำไป + อ + อนฺติ	ย้อมนำไป
นยฺยิสฺ	นี นเย ในการนำไป + อฺ	นำไปแล้ว
นสฺลิสฺลสฺติ	นสฺ วินาเส ในความพินาศ + ย + ลฺสฺติ	จักหนีตาย, จักพินาศ
นทาตฺวา	นทา โสเจยเย ในการอาบน้ำ + ตฺวา	อาบน้ำแล้ว, สระน้ำแล้ว
นทาปิต	นทา โสเจยเย ในการอาบน้ำ + ฌาเป + ต	(อัน...) ให้อาบแล้ว, ให้สร้างแล้ว
นาเสสฺสํสามิ	นสฺ วินาเส ในความพินาศ + ฌ + ลฺสํสามิ	(ยัง...) จักให้หนีตาย, จักให้พินาศ
นทาเปตฺวา	นทา โสเจยเย ในการอาบน้ำ + ฌาเป + ตฺวา	(ยัง...) ให้อาบแล้ว
นาเสตี	นสฺ วินาเส ในความพินาศ + ฌ + ที	(ยัง...) จงให้หนีตาย, จงให้พินาศ
นิกฺขนาเปตฺวา	นิ + ขนฺ อวทารเณ ในการตุ + ฌาเป + ตฺวา	(ยัง...) ให้ฝั่งไว้แล้ว
นิกฺขนฺต	นิ + กมุ ปทวิกฺเขเป ในการก้าวเท้า + ต	ออกไปแล้ว
นิกฺขมตี	นิ + กมุ ปทวิกฺเขเป ในการก้าวเท้า + อ + ตี	ย้อมออกไป
นิกฺขมถ	นิ + กมุ ปทวิกฺเขเป ในการก้าวเท้า + อ + ถ	จงออกไป
นิกฺขมฺนฺต	นิ + กมุ ปทวิกฺเขเป ในการก้าวเท้า + อ + อนฺต	ออกไปอยู่, เมื่อออกไป
นิกฺขมาน	นิ + กมุ ปทวิกฺเขเป ในการก้าวเท้า + อ + มาน	ออกไปอยู่, เมื่อออกไป
นิกฺขมิ	นิ + กมุ ปทวิกฺเขเป ในการก้าวเท้า + อี	ออกไปแล้ว
นิกฺขมิตฺวา	นิ + กมุ ปทวิกฺเขเป ในการก้าวเท้า + ตฺวา	ออกไปแล้ว
นิกฺขมฺยิสฺ	นิ + กมุ ปทวิกฺเขเป ในการก้าวเท้า + อฺ	ออกไปแล้ว
นิกฺขมฺม	นิ + กมุ ปทวิกฺเขเป ในการก้าวเท้า + ตฺวา	ออกไปแล้ว
นิตฺจฺจฺนตี	นิ + ตมุ คตฺมฺหิ ในการไป + อ + ตี	ย้อมถึง

นิคตณฺหิสุสาม	นิ + คท อุบาทุหาเน ในการถือเอา + ณฺหา + สุสาม	จักข่ม
นิจฺจารยมาน	นิ + จร ลัสเย ในความสงสัย + ณฺย + มาน	เปล่งอยู่, เมื่อเปล่ง (จ.)
นิจฺจาเรตฺวา	นิ + จร ลัสเย ในความสงสัย + ณฺ + ตฺวา	เปล่งแล้ว (จ.)
นิจฺจาเรสิ	นิ + จร ลัสเย ในความสงสัย + ณฺ + ฮี	เปล่งแล้ว (จ.)
นิฏฺฐาเปตฺวา	นิ + ฐา คตินิวตติมฺหิ ในการห้ามการไป + ณฺาเป + ตฺวา	(ยัง...) ให้สำเร็จแล้ว
นิฏฺฐิต	นิ + ฐา คตินิวตติมฺหิ ในการห้ามการไป + ต	จบแล้ว, สำเร็จแล้ว
นิฏฺฐาเปสิ	นิ + ฐา คตินิวตติมฺหิ ในการห้ามการไป + ณฺาเป + ฮี	(ยัง...) ให้สำเร็จแล้ว
นิคฺคริตฺตพฺพ	นิ + ทร อจฺจาทเน ในการปกปิด + ตพฺพ	(อัน...) พึงช่วยเหลือ, พึงถอนออก
นิคฺคริตฺตํ	นิ + ทร อจฺจาทเน ในการปกปิด + ตํ	เพื่ออันช่วยเหลือ, เพื่ออันถอนออก
นิทฺทายิตฺวา	นิทฺทา + ฮาย + ตฺวา	ประพุดติหลับแล้ว
นิธาย	นิ + ธา ธารณฺ ในการทรงไว้ + ตฺวา	วางแล้ว
นิปฺชฺชาเปตฺวา	นิ + ปท คติมฺหิ ในการไป + (ย) + ณฺาเป + ตฺวา	(ยัง...) ให้นอนแล้ว
นิปฺชฺชาเปสุํ	นิ + ปท คติมฺหิ ในการไป + ณฺาเป + ฮุํ	(ยัง...) ให้นอนแล้ว
นิปฺชฺชิ	นิ + ปท คติมฺหิ ในการไป + ย + ฮี	นอนแล้ว, หมอบแล้ว
นิปฺชฺชิตฺวา	นิ + ปท คติมฺหิ ในการไป + (ย) + ตฺวา	นอนแล้ว, หมอบแล้ว
นิปฺนฺน	นิ + ปท คติมฺหิ ในการไป + ต	นอนแล้ว
นิปฺนฺน	นิ + ปท คติมฺหิ ในการไป + ต	สำเร็จแล้ว
นิพฺพตฺต	นิ + วตุ วตฺตเน ในความเป็นไป + ต	บังเกิดแล้ว
นิพฺพตฺติ	นิ + วตุ วตฺตเน ในการเป็นไป + ฮี	บังเกิดแล้ว
นิพฺพตฺติตฺวา	นิ + วตุ วตฺตเน ในการเป็นไป + ตฺวา	บังเกิดแล้ว
นิพฺพตฺติสฺสตี	นิ + วตุ วตฺตเน ในการเป็นไป + สฺสตี	จักบังเกิด
นิพฺพตฺตีสฺสุ	นิ + วตุ วตฺตเน ในการเป็นไป + ฮุํ	บังเกิดแล้ว
นิพฺพตฺเตตฺตพฺพ	นิ + วตุ วตฺตเน ในการเป็นไป + ณฺ + ตพฺพ	(อัน...) พึงให้บังเกิด
นิพฺพตฺเตตฺตํ	นิ + วตุ วตฺตเน ในการเป็นไป + ณฺ + ตํ	เพื่ออัน (ยัง...) ให้บังเกิด
นิพฺพตฺเตตฺตฺวา	นิ + วตุ วตฺตเน ในการเป็นไป + ณฺ + ตฺวา	(ยัง...) ให้บังเกิดแล้ว
นิพฺพตฺเตยฺยาม	นิ + วตุ วตฺตเน ในการเป็นไป + ณฺ + เอยฺยาม	(ยัง...) พึงให้บังเกิด
นิพฺพตฺเตสิ	นิ + วตุ วตฺตเน ในการเป็นไป + ณฺ + ฮี	(ยัง...) ให้บังเกิดแล้ว
นิพฺพาเปสุสาม	นิ + วา คติมฺหิ ในการไป + ณฺาเป + สุสาม	(ยัง...) จักให้ดับ

นิพพาเปสฺสํสามิ	นิ + วา คติมุทิตี ในการไป + ณาเป + สฺสํสามิ	(ยัง...) จักให้ดับ
นิมนฺติต	นิ + มนฺต นิมนฺตเน ในการกราบไหว้ + เณ + ต	(อัน...) นิมนต์แล้ว, เชื้อเชิญแล้ว (จ.)
นิมนฺเตตฺวา	นิ + มนฺต นิมนฺตเน ในการเชื้อเชิญ + เณ + ตฺวา	นิมนต์แล้ว (จ.)
นิมนฺเตสิ	นิ + มนฺต นิมนฺตเน ในการเชื้อเชิญ + เณ + อี	นิมนต์แล้ว (จ.)
นิมฺมเถตฺวา	นิ + มถ วิโลพฺเน ในการกวณ + ตฺวา	สีแล้ว
นิยฺยาเทสิ	นิ + ยต นียฺยาตเน ในการมอบให้ + เณ + อี	มอบให้แล้ว (จ.)
นิยฺยาทยฺสิ	นิ + ยต นียฺยาตเน ในการมอบให้ + ฌย + อํ	มอบให้แล้ว (จ.)
นิยฺยาเทตฺวา	นิ + ยต นียฺยาตเน ในการมอบให้ + เณ + ตฺวา	มอบให้แล้ว (จ.)
นิยฺยาเทสิ	นิ + ยต นียฺยาตเน ในการมอบให้ + เณ + อี	มอบให้แล้ว (จ.)
นิริชฺฌนฺติ	นิ + รุช อวารเณ ในการปิดกั้น + ย + อนฺติ	ย่อมดับ
นิริชฺฌ	นิ + รุช อวารเณ ในการปิดกั้น + ต	ดับแล้ว
นิวตฺต	นิ + วตฺ อวตฺตเน ในการเป็นไป + อ + ทิ	จงกลับ
นิวตฺตนฺตุ	นิ + วตฺ วตฺตเน ในการเป็นไป + อ + อนฺตุ	จงกลับ
นิวตฺตมาน	นิ + วตฺ วตฺตเน ในการเป็นไป + อ + มาน	กลับอยู่, เมื่อกลับ
นิวตฺติ	นิ + วตฺ อวตฺตเน ในการเป็นไป + อี	กลับแล้ว
นิวตฺติตุ	นิ + วตฺ อวตฺตเน ในการเป็นไป + ตุ	เพื่ออันกลับ
นิวตฺติตฺวา	นิ + วตฺ อวตฺตเน ในการเป็นไป + ตฺวา	กลับแล้ว
นิวตฺเตติ	นิ + วตฺ วตฺตเน ในความเป็นไป + เณ + ติ	(ยัง...) ย่อมให้กลับ
นิวตฺเตตุ	นิ + วตฺ อวตฺตเน ในการเป็นไป + เณ + ตุ	เพื่ออัน (ยัง...) ให้กลับ
นิวตฺเตตฺวา	นิ + วตฺ วตฺตเน ในการเป็นไป + เณ + ตฺวา	(ยัง...) ให้กลับแล้ว
นิวตฺเตยฺย	นิ + วตฺ อวตฺตเน ในการเป็นไป + เณ + อยฺย	(ยัง...) พึงให้กลับ
นิวตฺเตสฺสํสามิ	นิ + วตฺ อวตฺตเน ในการเป็นไป + เณ + สฺสํสามิ	(ยัง...) จักให้กลับ
นิวารยิตฺถ	นิ + วร อวารเณ ในการปกปิด + ฌย + อา	ห้ามแล้ว (จ.)
นิวาเรตฺวา	นิ + วร อวารเณ ในการปิดกั้น + เณ + ตฺวา	ห้ามแล้ว
นิวาเสตฺวา	นิ + วสฺ นิวาเส ในการนุ่ง + เณ + ตฺวา	นุ่งแล้ว (จ.)
นิวาเสสฺสํสามิ	นิ + วสฺ อจฺฉาตเน ในการนุ่งห่ม + เณ + สฺสํสามิ	จักนุ่ง (จ.)
นิวิจฺจ	นิ + วิสฺ ปเวสฺเน ในการเข้าไป + ต	หลบแล้ว
นินฺนํ	นิ + สฺท คตฺยาวัสํเน ในการสิ้นสุดการไป + ต	นั่งแล้ว

นิสีท	นิ + สท คตยวสาเน ในการสิ้นสุดการไป +อ+ทิ	จงนั่ง
นิสีทมาน	นิ + สท คตยวสาเน ในการสิ้นสุดการไป +อ+มาน	นั่งอยู่, เมื่อนั่ง
นิสีทาเปตวา	นิ + สท คตยวสาเน ในการสิ้นสุดการไป +ณาเป+ตวา	(ยัง...) ให้นั่งแล้ว
นิสีทิ	นิ + สท คตยวสาเน ในการสิ้นสุดการไป + อี	นั่งแล้ว
นิสีทิตวา	นิ + สท คตยวสาเน ในการสิ้นสุดการไป + ตวา	นั่งแล้ว
นิสีทิสฺ	นิ + สท คตยวสาเน ในการสิ้นสุดการไป + อฺ	นั่งแล้ว
นิสล่าย	นิ + ลี สเย ในการนอน + ตวา	อาศัยแล้ว
นิเสธติ	นิ + ลีตุ วารณ ในการห้าม,ปฏิเสธ + เณ + ติ	ข่อมห้าม, ข่อมปฏิเสธ (จ.)
นิเสธตวา	นิ + ลีตุ วารณ ในการห้าม,ปฏิเสธ + เณ + ตวา	ห้ามแล้ว, ปฏิเสธแล้ว (จ.)
นียมาน	นีย นเย ในการนำไป + ย + มาน	(อัน...) นำไปอยู่, เมื่อนำไป
นียลิต	นีย นเย ในการนำไป + ย + เล	(อัน...) นำไปอยู่, เมื่อนำไป
นียทร	นีย + ทร ทรณ ในการนำไป + อ + ทิ	จงนำออกไป
นียทรถ	นีย + ทร ทรณ ในการนำไป + อ + ถ	จงนำออกไป
นียทรนต	นีย + ทร ทรณ ในการนำไป + อ + อนต	นำออกไปอยู่, เมื่อนำออกไป
นียทริตวา	นีย + ทร ทรณ ในการนำไป + ตวา	นำออกไปแล้ว
นุหาคตวา	นุหา โสธเน ในการทำให้หมดจด + ตวา	อาบแล้ว
เนติ	นีย นเย ในการนำไป + อ + ติ	ข่อมนำไป
เนตวา	นีย นเย ในการนำไป + ตวา	นำไปแล้ว
เนทิต	นีย นเย ในการนำไป + อ + ทิ	จงนำไป
ปกาสเสตวา	ป + กาส ปกาสเน ในการประกาศ + เณ + ตวา	ประกาศแล้ว (จ.)
ปกุกมิตวา	ป + กมุ ปทวิกุเจเป ในการก้าวเท้า + ตวา	ทลิกไปแล้ว
ปกุกมิลฺ	ป + กมุ ปทวิกุเจเป ในการก้าวเท้า + อฺ	ทลิกไปแล้ว
ปกุกกามิ	ป + กมุ ปทวิกุเจเป ในการก้าวเท้า + อี	ทลิกไปแล้ว
ปกุโกสติ	ป + กุส อวทาเน ในการร้องเรียก + อ + ติ	ข่อมเรียก
ปกุโกสาเปตวา	ป + กุส อวทาเน ในการร้องเรียก +ณาเป+ตวา	(ยัง...) ใ้ร้องเรียกแล้ว
ปกุขนทิต	ปกุขนท เวคคตติย ในการไปเร็ว + อี	แล่นไปแล้ว
ปกุขนทิตวา	ปกุขนท เวคคตติย ในการไปเร็ว + ตวา	แล่นไปแล้ว
ปกุขิปติ	ป + ขิป โนทเน ในการขัดไป + อ + ติ	ข่อมใส่เข้าไป

ปกฺกชฺปนฺต	ป + จิป โนทเน ในการช้ตไป + อ + อนฺต	ใส่เข้าไปอยู่, เมื่อใส่เข้าไป
ปกฺกชฺปิ ตฺวา	ป + จิป โนทเน ในการช้ตไป + ตฺวา	ใส่เข้าไปแล้ว
ปจฺถ	ปจ ปาเถ ในการทฺง, ตัม + อ + ถ	จงทฺง, จงตัม
ปจฺจาเป ตฺวา	ปจ ปาเถ ในการทฺง, ตัม + ณาเป + ตฺวา	(ย้ง...) ใ้ทฺงแล้ว, ใ้ไ้หม้แล้ว
ปจฺติ ตฺวา	ปจ ปาเถ ในการทฺง, ตัม + ตฺวา	ทฺงแล้ว, ตัมแล้ว, ไ้หม้แล้ว
ปจฺจติ	ปจ ปาเถ ในการทฺง, ตัม + ย + ติ	ย้อมไ้หม้ (ทฺ.)
ปจฺจเว กฺขณฺต	ปติ+อว+ อิกฺข ทลฺสนฺงเกสฺ ในการตฺและทําเครื่งทฺหมาย + อ + อนฺต	พิจารณาอยู่
ปจฺจาคมิ	ปติ + อา + คมฺ คตฺมฺทฺ ในการไป + อี	กั้บมาแล้ว
ปจฺจาสี สฺนฺต	ปติ+อา+ ลี ส อิจฺฉายํ ในควมปรารธนา + อ + อนฺต	ทฺวังเฉพาอยู่, เมื่อทฺวังเฉพา
ปจฺจาสี สฺนฺติ	ปติ+อา+ ลี ส อิจฺฉายํ ในควมปรารธนา + อ + อนฺติ	ย้อมทฺวังเฉพา
ปจฺจปฺกฺกฺจาเป ตฺวา	ปติ+อุป+จฺา คตฺนิตฺตฺมฺทฺ ในการทํมการไป + ณาเป+ตฺวา	(ย้ง...) ใ้เข้าไปตั้งไว้เฉพาแล้ว
ปจฺจชฺชฺ	ป + ฉฺทฺ ฉฺชฺเน ในการช้ตไป + ย + อี	ตฺช้ตแล้ว (ทฺ.)
ปณฺตต	ป + ฌป นิกฺกชฺปน ในการใส่เข้าไป + ต	(อัน...) ปุลาตแล้ว, บัญญฺติแล้ว
ปณฺตฺวาเป ตฺวา	ป + ฌป นิกฺกชฺปน ในการใส่เข้าไป + ฌ + ตฺวา	ปุลาตแล้ว, บัญญฺติแล้ว (จ.)
ปณฺตฺยาติ	ป + ฌา อวโพธเน ในการรู้ + ย + ติ	ย้อมปรากฏ (ทฺ.)
ปณฺตฺยาณฺติ	ป + ฌา อวโพธเน ในการรู้ + ย + อนฺติ	ย้อมปรากฏ (ทฺ.)
ปณฺตฺยาณฺมาน	ป + ฌา อวโพธเน ในการรู้ + ย + มาณ	ปรากฏอยู่, เมื่อปรากฏ (ทฺ.)
ปณฺตฺยาณฺ	ป + ฌา อวโพธเน ในการรู้ + ย + อี	ปรากฏแล้ว (ทฺ.)
ปณฺตฺยาณฺสฺ	ป + ฌา อวโพธเน ในการรู้ + ย + อฺ	ปรากฏแล้ว (ทฺ.)
ปฏฺกฺกนฺต	ปติ + กมฺ ปทฺวิกฺเจเป ในการกั้วท้ + ต	กั้วกั้บแล้ว, ทยกั้บแล้ว
ปฏฺกฺกมฺสฺ	ปติ + กมฺ ปทฺวิกฺเจเป ในการกั้วท้ + อฺ	กั้วกั้บแล้ว, ทยกั้บแล้ว
ปฏฺกฺกชฺต	ปติ + จิป โนทเน ในการช้ตไป + อี	(อัน...) ทํมแล้ว, ปฏฺเสธแล้ว
ปฏฺกฺกชฺปิ	ปติ + จิป โนทเน ในการช้ตไป + อี	ทํมแล้ว, ปฏฺเสธแล้ว
ปฏฺกฺกชฺปิ ตฺวา	ปติ + จิป โนทเน ในการช้ตไป + ตฺวา	ทํมแล้ว, ปฏฺเสธแล้ว
ปฏฺกฺกชฺทาเป ตฺวา	ปติ + ฌท อปฺวารเณ ในการปกฺปิด + ณาเป + ตฺวา	(ย้ง...) ใ้ปกฺปิดแล้ว, ใ้กั้บแล้ว
ปฏฺกฺกชฺทาเป ตฺวา	ปติ + ฌท อปฺวารเณ ในการปกฺปิด + ตฺวา	ปกฺปิดแล้ว, กั้บแล้ว (จ.)
ปฏฺกฺกชฺทาเป ลี	ปติ + อีสฺ อิจฺฉายํ ในควมปรารธนา + ณาเป+ออี	(ย้ง...) ใ้รับเฉพาแล้ว
ปฏฺกฺกชฺทยา ลี	ปติ + อีสฺ อิจฺฉายํ ในควมปรารธนา + อ+อฺเยยาลี	พึงรับ

ปฏิบัติ	ปฏิบัติ + ษศค ไปสเน ในการเลี้ยงดู + อี	ปฏิบัติแล้ว, ประณิบัติแล้ว
ปฏิบัติ	ปฏิบัติ + ษศค ไปสเน ในการเลี้ยงดู + ต	(อัน...) ปฏิบัติแล้ว, ประณิบัติแล้ว
ปฏิบัติสนุติ	ปฏิบัติ + ษศค ไปสเน ในการเลี้ยงดู + สสนุติ	จักประณิบัติ, จักปฏิบัติ, จักเลี้ยงดู
ปฏิบัติษนุติ	ปฏิบัติ + ปท คติมติ ในการไป + ย + ษนุติ	ดำเนินไปอยู่, ปฏิบัติอยู่ (ที.)
ปฏิบัติ	ปฏิบัติ + ปท คติมติ ในการไป + อี	ดำเนินไปแล้ว, ปฏิบัติแล้ว
ปฏิบัติสนุติ	ปฏิบัติ+ป+ สมนุ วิสสาเส ในความคุ้นเคย + อ + ตี	ย่อมระงับ
ปฏิบัติสนุติ	ปฏิบัติ + ป + สมนุ วิสสาเส ในความคุ้นเคย +อ+ต	จงระงับ
ปฏิบัติมุตติ	ปฏิบัติ + มชิต ภูสเน ในการประดับ + ต	(ประดับแล้ว
ปฏิบัติต	ปฏิบัติ + ยตี วายาเม ในความพยายาม + ต	(อัน...) ตระเตรียมแล้ว, จัดแจงแล้ว
ปฏิบัติเตตวา	ปฏิบัติ + ยต นิยยาตเน ในการมอบให้ + ญ + ตวา	ตระเตรียมแล้ว, จัดแจงแล้ว (จ.)
ปฏิบัติเตสสามิ	ปฏิบัติ + ยต นิยยาตเน ในการมอบให้ +ญ+สสามิ	จักตระเตรียม, จักจัดแจง (จ.)
ปฏิบัติภ	ปฏิบัติ + ลภ ลาภ ในการได้ + อ + ทิ	จงได้เฉพาะ
ปฏิบัติภ	ปฏิบัติ + ลภ ลาภ ในการได้ + อี	ได้เฉพาะแล้ว
ปฏิบัติษนุติ	ปฏิบัติ + วท วิทยตติย วาจารย์ ในการพูดชัด + อ + ษนุติ	ฟังกล่าวตอบ
ปฏิบัติษนุติ	ปฏิบัติ + วิธ ตาพเน ในการแทง + ย + ษนุติ	แทงตลอดอยู่, เมื่อแทงตลอด
ปฏิบัติษนุติ	ปฏิบัติ + วิธ ตาพเน ในการแทง + ย + ตุ	เพื่ออันแทงตลอด
ปฏิบัติโนเทสิ	ปฏิบัติ + วิ + นุท โนทเน ในการชัดไป + ญ + อี	บรรเทาแล้ว (จ.)
ปฏิบัติสามเมตวา	ปฏิบัติ + สม ปติสามมทติ ในการเก็บงำ + ญ + ตวา	เก็บงำแล้ว (จ.)
ปฏิบัติสนุติเตตวา	ปฏิบัติ + สสุ สวเน ในการฟัง + ญา + ตวา	ฟังตอบแล้ว, บวงสรวงแล้ว
ปฏิบัติษนุติ	ปฏิบัติ + หน ทิสาย ใน การเบียดเบียน + ย + ษนุติ	ฟังกระทบ
ปฏิบัติ	ปฏิบัติ + หน ทิสาย ในการเบียดเบียน + ต	กระทบแล้ว
ปฏิบัติทาสี	ปฏิบัติ + อ + ทา ทาเน ในการให้ + อี	ได้ให้คำตอบแล้ว, ได้ให้ตอบแทนแล้ว
ปตนุติ	ปต ปตเน ในการตกไป + อ + ษนุติ	ตกไปอยู่, ล้มลงอยู่
ปตนุติ	ปต ปตเน ในการตกไป + อ + ษนุติ	ย่อมตกไป, ย่อมล้มลง
ปตมาน	ปต ปตเน ในการตกไป + อ + มาน	ตกไปอยู่, ล้มลงอยู่, เมื่อล้มลง
ปติ	ปต ปตเน ในการตกไป + อี	ตกไปแล้ว, ล้มลงแล้ว
ปติภูจติ	ปติ + จา คตินิวตติมทติ ในการห้ามการไป + อี	ตั้งอยู่เฉพาะแล้ว, ดำรงอยู่เฉพาะแล้ว
ปติภูจติเตตวา	ปติ + จา คตินิวตติมทติ ในการห้ามการไป + ตวา	ตั้งอยู่เฉพาะแล้ว

ปติฏจาเปตวา	ปติ + จา คตินิวตติมฺหิ ในการห้ามการไป + ณาเป+ตวา	(ยัง...) ให้ตั้งอยู่เฉพาะแล้ว
ปติฏจาย	ปติ + จา คตินิวตติมฺหิ ในการห้ามการไป + ตวา	ตั้งไว้เฉพาะแล้ว, ประดิษฐานแล้ว
ปติต	ปต ปตเน ในการตกไป + ต	ตกไปแล้ว, ล้มลงแล้ว
ปติฏจทิสฺ	ปติ + จา คตินิวตติมฺหิ ในการห้ามการไป + อฺ	ตั้งอยู่เฉพาะแล้ว
ปติฏจาเปลิ	ปติ + จา คตินิวตติมฺหิ ในการห้ามการไป + ณาเป+อิ	(ยัง...) ให้ตั้งอยู่เฉพาะแล้ว
ปติตวา	ปต ปตเน ในการตกไป + ตวา	ตกไปแล้ว, ล้มลงแล้ว
ปติสฺ	ปต ปตเน ในการตกไป + อฺ	ตกไปแล้ว, ล้มลงแล้ว
ปตต	ป + อป ปาปน ในการให้ถึง + ต	ถึงแล้ว, บรรลุแล้ว, (อัน...) ถึงแล้ว
ปตตพพ	ป + อป ปาปน ในการให้ถึง + ตพพ	(อัน...) ฟังถึง, ฟังบรรลุ
ปตตยหนต	ปตต ปตตเน ในความปรารภณา + ฌย + หนต	ปรารภณาอยู่, เมื่อปรารภณา (จ.)
ปตตยมาน	ปตต ปตตเน ในความปรารภณา + ฌย + มาน	ปรารภณาอยู่, เมื่อปรารภณา (จ.)
ปตตยิ	ปตต ปตตเน ในความปรารภณา + ฌย + อี	ปรารภณาแล้ว (จ.)
ปตตริ	ป + ทร อตฺตรณ ในการปูลาด + อี	ปูลาดแล้ว
ปตตริตวา	ป + ทร อตฺตรณ ในการปูลาด + ตวา	ปูลาดแล้ว
ปตตติต	ปตต ปตตเน ในความปรารภณา + ฌย + ต	(อัน...) ปรารภณาแล้ว (จ.)
ปตตเตตวา	ปตต ปตตเน ในความปรารภณา + ฌย + ตวา	ปรารภณาแล้ว (จ.)
ปตตเตหนต	ปตต ปตตเน ในความปรารภณา + ฌย + หนต	ปรารภณาอยู่, เมื่อปรารภณา (จ.)
ปตตเตหนติ	ปตต ปตตเน ในความปรารภณา + ฌย + หนติ	ข้อมปรารภณา (จ.)
ปตวา	ป + อป ปาปน ในการถึง + ตวา	ถึงแล้ว, บรรลุแล้ว
ปเตยย	ปต ปตเน ในการตกไป + อ + อยย	ฟังตกไป, ฟังล้มลง
ปเตยยฺ	ปต ปตเน ในการตกไป + อ + อยยฺ	ฟังตกไป, ฟังล้มลง
ปทฺสฺสนต	ป + ทฺส อปฺปิตฺมฺหิ ในความไม่ยินดี + ย + ตวา	ประทุษร้ายอยู่, เมื่อประทุษร้าย
ปทฺสฺลิตวา	ป + ทฺส อปฺปิตฺมฺหิ ในความไม่ยินดี + (ย) + ตวา	ประทุษร้ายแล้ว
ปทฺสฺณีตวา	ป + ทฺส ชาคเร ในการตื่น + (ย) + ตวา	ตื่นแล้ว
ปพพชาเปลิ	ป + วช คติมฺหิ ในการไป + ณาเป + อี	(ยัง...) ให้บวชแล้ว
ปพพชาทิ	ป + วช คติมฺหิ ในการไป + อ + ทิ	จงบวช
ปพพชี	ป + วช คติมฺหิ ในการไป + อี	บวชแล้ว, บรรพชาแล้ว
ปพพชิต	ป + วช คติมฺหิ ในการไป + ต	บวชแล้ว

ปพพชิตฺวา	ป + วชฺ คติมฺหิ ในการไป + ตฺวา	บวชแล้ว, บรรพชาแล้ว
ปพพชิสฺสตี	ป + วชฺ คติมฺหิ ในการไป + สฺสตี	จักบวช
ปพพชิสฺสําม	ป + วชฺ คติมฺหิ ในการไป + สฺสําม	จักบวช
ปพพชิสฺสํามิ	ป + วชฺ คติมฺหิ ในการไป + สฺสํามิ	จักบวช
ปพพชิสฺสุ	ป + วชฺ คติมฺหิ ในการไป + อฺ	บวชแล้ว, บรรพชาแล้ว
ปพพพาเซตฺวา	ป + วชฺ คติมฺหิ ในการไป + เณ + ตฺวา	(ยัง...) ให้บวชแล้ว
ปพพพาเซถ	ป + วชฺ คติมฺหิ ในการไป + เณ + ถ	(ยัง...) จงให้บวช
ปพพพาเซลิ	ป + วชฺ คติมฺหิ ในการไป + เณ + อี	(ยัง...) ให้บวชแล้ว
ปพพพาเซลฺ	ป + วชฺ คติมฺหิ ในการไป + เณ + อฺ	(ยัง...) ให้บวชแล้ว
ปพพพาเซสฺสตี	ป + วชฺ คติมฺหิ ในการไป + เณ + สฺสตี	(ยัง...) จักให้บวช
ปพพพาเซสฺสําม	ป + วชฺ คติมฺหิ ในการไป + เณ + สฺสําม	(ยัง...) จักให้บวช
ปพพพาเซสฺสํามิ	ป + วชฺ คติมฺหิ ในการไป + เณ + สฺสํามิ	(ยัง...) จักให้บวช
ปมชฺชลิ	ป + มท อุมฺมาเท ในความบ้ำ + ย + ลี	ย่อมประมาท (ท.)
ปโยเชสิ	ป + ยชฺ โยเค ในการประกอบ + เณ + อี	ประกอบแล้ว (จ.)
ปราชิต	ปรา + ชี ชเย ในความช้ + เณ + ต	(อัน...) ให้พ่ายแพ้แล้ว
ปริกสฺสมาน	ปริ + กสฺส กพฺตฺย ในความลาก, ชักมา, ฆุดมา + อ + มาน คร่าไปรอบอยู่	
ปริกชิตฺต	ปริ + ชิป โนทเน ในการช้ + ต	(อัน...) ล้อมแล้ว
ปริกชิปฺนต	ปริ + ชิป โนทเน ในการช้ + อ + อนต	แวดล้อมอยู่, เมื่อแวดล้อม
ปริกชิปาเปตฺวา	ปริ + ชิป โนทเน ในการช้ + ณาเป + ตฺวา	(ยัง...) ให้ล้อมแล้ว
ปริกชิปิตฺวา	ปริ + ชิป โนทเน ในการช้ + ตฺวา	ล้อมแล้ว
ปริกชิปิสุ	ปริ + ชิป โนทเน ในการช้ + อฺ	ล้อมแล้ว
ปริจรนฺต	ปริ + จร จรเณ ในความประพตติ + อ + อนต	บำเรออยู่, เมื่อบำเรอ
ปริจรามิ	ปริ + จร จรเณ ในความประพตติ + อ + มิ	ย่อมบำเรอ, ย่อมปรนนิบัติ
ปริจเร	ปริ + จร จรเณ ในความประพตติ + อ + เอยย	พึงบำเรอ
ปริจเรยฺย	ปริ + จร จรเณ ในความประพตติ + อ + เอยย	พึงบำเรอ
ปริจจฺจนฺต	ปริ + จชฺ จาเค ในการสละ + อ + อนต	บริจาคอยู่, เมื่อบริจาค
ปริจจชิตฺวา	ปริ + จชฺ จาเค ในการสละ + ตฺวา	สละรอบแล้ว, บริจาคแล้ว
ปริจจชิสฺสุ	ปริ + จชฺ จาเค ในการสละ + อฺ	สละรอบแล้ว, บริจาคแล้ว

ปริจฺฉินฺทิตฺวา	ปริ + ฉิธิ ทฺวิธการณ ในการทำให้เป็นสองส่วน + ตฺวา	กำหนดแล้ว
ปริจฺฉินฺน	ปริ + ฉิธิ ทฺวิธการณ ในการทำให้เป็นสองส่วน + ต	(อัน...) กำหนดแล้ว
ปริทฺธิ	ปริ + ธา อจฺฉาทเน ในการนุ่งห่ม + อี	นุ่งห่มแล้ว
ปริเทวณฺต	ปริ + เทว เทวเน ในการร้องไห้ + อ + อนุต	คร่ำครวญอยู่, เมื่อคร่ำครวญ
ปริเทวณฺตี	ปริ + เทว เทวเน ในการร้องไห้ + อ + อนุต + (อี)	คร่ำครวญอยู่, เมื่อคร่ำครวญ
ปริเทวี	ปริ + เทว เทวเน ในการร้องไห้ + อี	คร่ำครวญแล้ว
ปริเทเวสี	ปริ + เทว เทวเน ในการร้องไห้ + อ + ลี	ย่อมคร่ำครวญ
ปรินิพฺพายี	ปริ + นิ + วา คตฺมฺทฺธิ ในการไป + อี	ปรินิพพานแล้ว
ปรินิพฺพายิสฺสตี	ปริ + นิ + วา คตฺมฺทฺธิ ในการไป + สฺสตี	จักปรินิพพาน
ปรินิพฺพายิสฺสาลี	ปริ + นิ + วา คตฺมฺทฺธิ ในการไป + สฺสาลี	จักปรินิพพาน
ปรินิพฺพายิสฺสามิ	ปริ + นิ + วา คตฺมฺทฺธิ ในการไป + สฺสามิ	จักปรินิพพาน
ปรินิพฺพุต	ปริ + นิ + วา คตฺมฺทฺธิ ในการไป + ต	ปรินิพพานแล้ว
ปริปุณฺณ	ปริ + ปุร ปุรณ ในการให้เต็ม + ต	เต็มรอบแล้ว, บริบูรณ์แล้ว
ปริปุเรนฺตุ	ริ + ปุร ปุรณ ในการให้เต็ม + เณ + อนุต	จงเต็มรอบ (จ.), จงให้เต็มรอบ
ปริพฺภมฺมิ	ปริ + ภฺม อวฺวฏฺจิต ในการทมนไป + อี	ทมนไปรอบแล้ว
ปริภาสิตฺวา	ปริ + ภาส อุกฺโกเส ในการตำ + ตฺวา	บริภาษแล้ว
ปริภุญฺชฺมาน	ปริ + ภุช พฺยวฺทฺรณ ในกสิณกิน + อ + มาน	บริโภคอยู่, เมื่อบริโภค
ปริเยสฺนฺต	ปริ + เอส ปริเยสเน ในการแสวงหา + อ + อนุต	แสวงหาอยู่, เมื่อแสวงหา
ปริเยสฺมาน	ปริ + เอส ปริเยสเน ในการแสวงหา + อ + มาน	แสวงหาอยู่, เมื่อแสวงหา
ปริเยสฺสาทิ	ปริ + เอส ปริเยสเน ในการแสวงหา + อ + ทิ	จงแสวงหา
ปริวตฺเตตฺวา	ปริ + วตฺ วตฺตเน ในการเป็นไป + เณ + ตฺวา	(ยัง...) ให้เป็นไปรอบแล้ว
ปริวารेतฺวา	ปริ + วร อวฺวรณ ในการปิดกั้น + เณ + ตฺวา	แวดล้อมแล้ว (จ.)
ปริวารเถ	ปริ + วร อวฺวรณ ในการปิดกั้น + เณ + ถ	จงแวดล้อม (จ.)
ปริวารेषฺสุ	ปริ + วร อวฺวรณ ในการปิดกั้น + เณ + อฺ	แวดล้อมแล้ว (จ.)
ปริวีสิตฺวา	ปริ + วิส โปสเน ในการเลี้ยงดู + ตฺวา	อ้างคาสแล้ว, เลี้ยงดูแล้ว
ปริวฺต	ปริ + วร อวฺวรณ ในการปกปิด + ต	(อัน...) แวดล้อมแล้ว
ปริทฺหายิสฺสตี	ปริ + ทา ทานฺย ในความเสื่อม + สฺสตี	จักเสื่อม
ปลาเปต	ปลาเย ปลายเน ในการหนีไป + ณาเป + ต	(ยัง...) หนีไป

ปลายนุติ	ปลาย ปลายเน ในการหนีไป + อ + อนุติ	ข้อมหนีไป
ปลายสลฺ	ปลาย ปลายเน ในการหนีไป + อ + สลฺ	จงหนีไป
ปลายิตฺ	ปลาย ปลายเน ในการหนีไป + ตฺ	เพื่ออันหนีไป
ปลิวเจตฺวา	ปรี + เวฐ พนธเน ในการผูก + เณ + ตฺวา	พันแล้ว, ผูกแล้ว
ปวตเตลี	ป + วตต วตตเน ในการเป็นไป + เณ + อี	(ยัง...) ให้เป็นไปแล้ว
ปวิฏฺจ	ป + วิส ปเวสเน ในการเข้าไป + ต	เข้าไปแล้ว
ปวิสถ	ป + วิส ปเวสเน ในการเข้าไป + อ + ถ	จงเข้าไป
ปวิสหนต	ป + วิส ปเวสเน ในการเข้าไป + อ + หนต	เข้าไปอยู่, เมื่อเข้าไป
ปวิสหนตี	ป + วิส ปเวสเน ในการเข้าไป + อ + หนต + (อี)	เข้าไปอยู่, เมื่อเข้าไป
ปวิสิตฺวา	ป + วิส ปเวสเน ในการเข้าไป + ตฺวา	เข้าไปแล้ว
ปวิสิสลฺตี	ป + วิส ปเวสเน ในการเข้าไป + สลฺตี	จักเข้าไป
ปเวธิ	ป + เวธ กมุปน ในความท้วนไหว + อี	ลั่นสะท้านแล้ว
ปเวเชนติ	ป + เวธ กมุปน ในความท้วนไหว + อ + อนุติ	ข้อมลั่นสะท้าน
ปเวเสตฺวา	ป + วิส ปเวสเน ในการเข้าไป + เณ + ตฺวา	(ยัง...) ให้เข้าไปแล้ว
ปลสนฺ	ป + สท ปลสาเท ในความเลื่อมใส + ต	เลื่อมใสแล้ว
ปลสาเรตฺวา	ป + สร คติมุทิ ในการไป + เณ + ตฺวา	เหยียดออกแล้ว, คลี่ออกแล้ว (จ.)
ปลสาเรลี	ป + สร คติมุทิ ในการไป + เณ + ตฺวา	เหยียดออกแล้ว, คลี่ออกแล้ว (จ.)
ปลีทติ	ป + สท ปลสาเท ในความเลื่อมใส + อ + ติ	ข้อมเลื่อมใส
ปลีทิต	ป + สท ปลสาเท ในความเลื่อมใส + อี	เลื่อมใสแล้ว
ปลีทิตฺวา	ป + สท ปลสาเท ในความเลื่อมใส + ตฺวา	เลื่อมใสแล้ว
ปลสล	ทิส เปกฺษเณ ในการดู, เห็น + อ + ทิ	จงดู, จงเห็น, จงเฝ้า
ปลสลตี	ทิส เปกฺษเณ ในการดู, เห็น + อ + ติ	ข้อมเห็น
ปลสลถ	ทิส เปกฺษเณ ในการดู, เห็น + อ + ถ	จงดู, จงเห็น
ปลสลนต	ทิส เปกฺษเณ ในการดู, เห็น + อ + หนต	เห็นอยู่, เมื่อเห็น
ปลสลามิ	ทิส เปกฺษเณ ในการดู, เห็น + อ + มิ	ข้อมดู, ข้อมเห็น, ข้อมเฝ้า
ปลสลาทิ	ทิส เปกฺษเณ ในการดู, เห็น + อ + ทิ	จงดู, จงเห็น
ปลสลี	ทิส เปกฺษเณ ในการดู, เห็น + อี	เห็นแล้ว, เยี่ยมแล้ว, เฝ้าแล้ว
ปลสลิตฺวา	ทิส เปกฺษเณ ในการดู, เห็น + ตฺวา	เห็นแล้ว

ปลุสลิสรสาม	ทิส เพกขเถ ในการดู,เห็น + สรสาม	จักเห็น, จักเฝ้า
ปทขีสสรต	ป + ทา จาเค ในการสรละ + สรต	จักละ, จักสรละ
ปทฏ	ป + ทร ปทาเร ในการตี + ต	(อัน...) เคาละแล้ว, ตีแล้ว
ปทต	ป + ทน ทีสาย ในความเบียดเบียน + ต	(อัน...) ขจัดแล้ว
ปทรต	ป + ทร ปทาเร ในการตี + อ + ต	จงเคาละ, จงตี, จงประหาร
ปทรนต	ป + ทร ปทาเร ในการประหาร + อ + อนต	ประหารอยู่, เมื่อประหาร
ปทรนติ	ป + ทร ปทาเร ในการตี + อ + อนติ	ยอมตี, ย่อมเคาละ, ย่อมประหาร
ปทราม	ป + ทร ปทาเร ในการตี + อ + ม	ยอมตี, ย่อมเคาละ, ย่อมประหาร
ปทริ	ป + ทร ปทาเร ในการตี + อี	เคาละแล้ว, ตีแล้ว, ประหารแล้ว
ปทริตพพ	ป + ทร ปทาเร ในการตี + ตพพ	(อัน...) ฟังตี, ฟังประหาร, ฟังเคาละ
ปทริตวา	ป + ทร ปทาเร ในการตี + ตวา	ตีแล้ว, ประหารแล้ว, ขวิดแล้ว
ปทริ	ป + ทร ปทาเร ในการตี + อี	เคาละแล้ว, ตีแล้ว, ประหารแล้ว
ปทริสร	ป + ทร ปทาเร ในการตี + อัง	ตีแล้ว
ปทสรต	ป + ทา จาเค ในการสรละ + สรต	จักละ, จักสรละ
ปทตัง	ป + ทา จาเค ในการสรละ + ตัง	เพื่ออันละ
ปทหาย	ป + ทา จาเค ในการสรละ + ตวา	ละแล้ว, สรละแล้ว, ประทานแล้ว
ปทินนต	ป + ทิ คติมทิ ในการไป + ณ + อนต	ส่งไปอยู่, เมื่อส่งไป
ปทินิ	ป + ทิ คติมทิ ในการไป + ณ + อี	ส่งไปแล้ว
ปทินิสสามิ	ป + ทิ คติมทิ ในการไป + ณ + สรสามิ	จักส่งไป
ปทิต	ป + ทิ คติมทิ ในการไป + ต	(อัน...) ส่งไปแล้ว
ปทิน	ป + ทา จาเค ในการสรละ + ต	(อัน...) ละแล้ว, สรละแล้ว
ปโทติ	ป + หู สตตาย ในความมี,ความเป็น + อ + ต	ยอมเพียงพอ
ปาเชติ	ปช คติมทิ ในการไป + ณ + ต	ยอมขับไป, ย่อมต้อนไป (จ.)
ปาเชนติ	ปช คติมทิ ในการไป + ณ + อนติ	ยอมขับไป, ย่อมต้อนไป (จ.)
ปาเตตวา	ปต ปตเน ในการตกไป + ณ + ตวา	(ยัง...) ใหตกไปแล้ว
ปาเตนติ	ปต ปตเน ในการตกไป + ณ + อนติ	(ยัง...) ย่อมให้ตกไป
ปาเตสิ	ปต ปตเน ในการตกไป + ณ + อี	(ยัง...) ใหตกไปแล้ว
ปาปุนาติ	ป + อป ปาปน ในการให้ถึง + อุนา + ต	ยอมถึง, ย่อมบรรลุ

ปาปุณาดิ	ป + อป ปาปุณเน ในการถึง,บรรลฺ + ณา + ติ	ย่อมถึง, ย่อมบรรลฺ
ปาปุณาดิ	ป + อป ปาปุณเน ในการให้ถึง + อฺณา + ติ	ย่อมถึง, ย่อมบรรลฺ
ปาปุณิ	ป + อป ปาปเน ในการถึง + อฺณา + อี	ถึงแล้ว, บรรลฺแล้ว
ปาปุณิสฺสํสามิ	ป + อป ปาปุณเน ในการให้ถึง + อฺณา + สฺสามิ	จักถึง, จักบรรลฺ
ปาปุณิสฺ	ป + อป ปาปเน ในการถึง + อฺณา + อฺ	ถึงแล้ว, บรรลฺแล้ว
ปาปุณเ	ป + อป ปาปุณเน ในการให้ถึง + อฺณา + เอยฺย	พึงถึง, พึงบรรลฺ
ปาเปสิ	ป + อป ปาปุณเน ในการถึง + ณะ + อี	(ยัง...) ให้ถึงแล้ว, ให้บรรลฺแล้ว
ปายาลิ	ป + อ + ยา คติมุทิ ในการไป + อี	ได้ดำเนินไปแล้ว
ปาเยตฺวา	ปา ปาเน ในการตี๋ม + ณะ + ตฺวา	(ยัง...) ให้ตี๋มแล้ว
ปารุปีตฺวา	ปา + วร อวารณเ ในการปิดกั้น	ท่มแล้ว
ปารุปีสฺสามิ	ปา + วร อวารณเ ในการปิดกั้น + สฺสามิ	จักท่ม
ปาวิลิ	ป + อ + วิสฺ เปวสเน ในการเข้าไป + อี	ได้เข้าไปแล้ว
ปิทฺติ	อปิ + ธา อจฺจาทเน ในการปกปิด + อี	ปิดแล้ว
ปิทฺติตฺวา	อปิ + ธา อจฺจาทเน ในการปกปิด + ตฺวา	ปิดแล้ว
ปิลฺลิตฺวา	ปิลฺลิตฺ อลงฺกาเร ในการประดັบ,ตกแต่ง + ตฺวา	ประดັบแล้ว
ปิว	ปา ปาเน ในการตี๋ม + อ + ติ	จงตี๋ม
ปิวนฺต	ปา ปาเน ในการตี๋ม + อ + อนฺต	ตี๋มอยู่, เมื่อตี๋ม
ปิวิ	ปา ปาเน ในการตี๋ม + อี	ตี๋มแล้ว
ปิวิตฺวา	ปา ปาเน ในการตี๋ม + ตฺวา	ตี๋มแล้ว
ปีต	ปา ปาเน ในการตี๋ม + ต	(อัน...) ตี๋มแล้ว
ปุจฺจ	ปุจฺจ ปุจฺจเน ในการถาม + อ + ติ	จงถาม
ปุจฺจถ	ปุจฺจ ปุจฺจเน ในการถาม + อ + ถ	จงถาม
ปุจฺจนฺต	ปุจฺจ ปุจฺจเน ในการถาม + อ + อนฺต	ถามอยู่, เมื่อถาม
ปุจฺจนฺตฺติ	ปุจฺจ ปุจฺจเน ในการถาม + อ + อนฺต + (อฺ)	ถามอยู่, เมื่อถาม
ปุจฺจาม	ปุจฺจ ปุจฺจเน ในการถาม + อ + ม	ย่อมถาม, จงถาม
ปุจฺจามิ	ปุจฺจ ปุจฺจเน ในการถาม + อ + มิ	ถามอยู่, ย่อมถาม, จะถาม
ปุจฺจาทิ	ปุจฺจ ปุจฺจเน ในการถาม + อ + ติ	จงถาม
ปุจฺจฺจ	ปุจฺจ ปุจฺจเน ในการถาม + อี	ถามแล้ว

ปุจฉิต	ปุจฉ ปุจฉเน ในการถาม + ต	(อัน...) ถามแล้ว
ปุจฉิตวา	ปุจฉ ปุจฉเน ในการถาม + ตวา	ถามแล้ว
ปุจฉิสฺสตี	ปุจฉ ปุจฉเน ในการถาม + สฺสตี	จักถาม
ปุจฉิสฺสนฺตี	ปุจฉ ปุจฉเน ในการถาม + สฺสนฺตี	จักถาม
ปุจฉิสฺสามี	ปุจฉ ปุจฉเน ในการถาม + สฺสามี	จักถาม
ปุจฉิสฺ	ปุจฉ ปุจฉเน ในการถาม + อฺ	ถามแล้ว
ปุจฉยยาตี	ปุจฉ ปุจฉเน ในการถาม + อ + เอยยาตี	ฟังถาม
ปุฏฺจ	ปุฏฺจ ปุฏฺจเน ในการถาม + ต	(อัน...) ถามแล้ว
ปุณฺณ	ปุณฺ ปุณฺเน ในการเต็ม + ต	เต็มแล้ว
ปุชฺเย	ปุชฺ ปุชฺยํ ในการบูชา + ฌย + เอยย	ฟังบูชา (จ.)
ปุชฺเณต	ปุชฺ ปุชฺยํ ในการบูชา + ฌ + อนฺต	บูชาอยู่, เมื่อบูชา (จ.)
ปุชฺเยย	ปุชฺ ปุชฺยํ ในการบูชา + ฌ + เอยย	ฟังบูชา (จ.)
ปุรยมาณ	ปุร ปุรฺเน ในการเต็ม + ฌย + มาณ	(ยัง...) ให้เต็มอยู่, เมื่อให้เต็ม
ปุเรตวา	ปุร ปุรฺเน ในการเต็ม + ฌ + ตวา	(ยัง...) ให้เต็มแล้ว
ปุเรนฺตุ	ปุร ปุรฺเน ในการเต็ม + ฌ + อนฺตุ	(ยัง...) จงให้เต็ม
เปสฺตี	เปสฺ เปสฺเน ในการส่งไป + ฌ + ต	(อัน...) ส่งไปแล้ว (จ.)
เปสฺเตตวา	เปสฺ เปสฺเน ในการส่งไป + ฌ + ตวา	ส่งไปแล้ว (จ.)
เปสฺเสตี	เปสฺ เปสฺเน ในการส่งไป + ฌ + อี	ส่งไปแล้ว (จ.)
โปเณนฺต	โปถ ปรียาปเณ ในความสามารถเบียดเบียน + ฌย+อนฺต	โบายอยู่, เมื่อโบาย, เมื่อตี (จ.)
โปเถสฺตี	โปถ ปรียาปเณ ในความสามารถเบียดเบียน + ฌย+ออี	โบายแล้ว, ตีแล้ว (จ.)
โปสฺยีสฺ	โปสฺ โปสฺเน ในการเลี้ยงดู + ฌย + อฺ	เลี้ยงดูแล้ว (จ.)
ผรนฺต	ผร ผรฺเน ในการแผ่ไป + อ + อนฺต	แผ่ไปอยู่, เมื่อแผ่ไป
ผริตฺวา	ผร ผรฺเน ในการแผ่ไป + ตวา	แผ่ไปแล้ว
ผุฏฺจ	ผุสฺ สฺมฺผลฺเส ในการกระทบ + ต	(อัน...) กระทบแล้ว
ผุสฺเยยฺ	ผุสฺ สฺมฺผลฺเส ในการกระทบ + อ + เอยย	ฟังกระทบ, ฟังสัมผัส, ฟังถูกต้อง
พนฺธาตี	พนฺธ พนฺธเน ในการผูก + อ + ทิ	จงผูก, จงมัด
พนฺธิตฺวา	พนฺธ พนฺธเน ในการผูก + ตวา	ผูกแล้ว, มัดแล้ว
พุชฺฌตี	พุชฺ ฌาเณ ในความรู้ + ย + ติ	ย่อมรู้, ย่อมตรัสรู้

พฤษ์ณนติ	พฤษ์ ณาณ ในความรู้ + ย + อนนติ	ย่อมรู้, ย่อมตรัสรู้
พยากโรติ	วิ + อา + กร กรณ ในการกระทำ + โอ + ติ	ย่อมพยากกรณี
พยากกาลิ	วิ + อ + กร กรณ ในการกระทำ + อี	พยากกรณีแล้ว
ภณิสฺ	ภณ วิยตติย วาจาย ในการพูดชัด + อฺ	กล่าวแล้ว, ลวดแล้ว
ภวถ	ภู สัตตาย ในความมี,ความเป็น + อ + ถ	จงมี, จงเป็น
ภवाद	ภู สัตตาย ในความมี,ความเป็น + อ + ถ	จงมี, จงเป็น (ทีฆะเพื่อรักษานันท์)
ภวิตัพพ	ภู สัตตาย ในความมี,ความเป็น + ตัพพ	พึงมี, พึงเป็น
ภวิตุํ	ภู สัตตาย ในความมี,ความเป็น + ตุํ	เพื่ออันเป็น
ภวิสฺสติ	ภู สัตตาย ในความมี,ความเป็น + สฺสติ	จักมี, จักเป็น
ภวิสฺสถ	ภู สัตตาย ในความมี,ความเป็น + สฺสถ	จักมี, จักเป็น
ภวิสฺสนติ	ภู สัตตาย ในความมี,ความเป็น + สฺสติ	จักมี, จักเป็น
ภวิสฺสลิ	ภู สัตตาย ในความมี, ความเป็น + สฺสลิ	จักมี, จักเป็น
ภวิสฺสาม	ภู สัตตาย ในความมี,ความเป็น + สฺสาม	จักมี, จักเป็น
ภเวยฺยํ	ภู สัตตาย ในความมี,ความเป็น + อ + เอยฺย	พึงมี, พึงเป็น
ภเวยฺย	ภู สัตตาย ในความมี,ความเป็น + อ + เอยฺย	พึงมี, พึงเป็น
ภสฺสหนฺต	ภสฺส ภสฺสเน ในการโอบ + อ + หนฺต	โอบอยู่, เมื่อโอบ
ภสฺสลิ	ภสฺส ภสฺสเน ในการโอบ + อี	โอบแล้ว
ภายติ	ภี ภเย ในความกลัว + อ + ติ	ย่อมกลัว
ภายถ	ภี ภเย ในความกลัว + อ + ถ	ย่อมกลัว, จงกลัว
ภายนฺติ	ภี ภเย ในความกลัว + อ + อนฺติ	ย่อมกลัว
ภายาม	ภี ภเย ในความกลัว + อ + ม	ย่อมกลัว
ภายามิ	ภี ภเย ในความกลัว + อ + มิ	ย่อมกลัว
ภายิสฺสติ	ภี ภเย ในความกลัว + สฺสติ	จักกลัว
ภาสฺติ	ภาส วิยตติย วาจาย ในการพูดชัด + อ + ติ	ย่อมกล่าว, ย่อมภาษิต
ภาสเ	ภาส วิยตติย วาจาย ในการพูดชัด + อ + เอยฺย	พึงกล่าว
ภาสเยย	ภาส วิยตติย วาจาย ในการพูดชัด + อ + เอยฺย	พึงกล่าว
ภิชฺชนฺต	ภิติ ภิชฺชเน ในการแตก + ย + หนฺต	แตกอยู่, เมื่อแตก
ภิชฺชนฺติ	ภิติ ภิชฺชเน ในการแตก + ย + หนฺต + อี	แตกไปอยู่, เมื่อแตกไป

ภิชฺชํมาน	ภิท ภิชฺชเน ในการแตก + ย + มาน	แตกไปอยู่, เมื่อแตกไป
ภิชฺชิตฺวา	ภิท ภิชฺชเน ในการแตก + ย + ตฺวา	แตกแล้ว
ภิชฺชํ	ภิท ภิชฺชเน ในการแตก + ย + อี	แตกแล้ว
ภินฺทิตฺวา	ภิท วิทธารณ ในการทำลาย + ตฺวา	ทำลายแล้ว
ภินฺทิสฺสํามิ	ภิท วิทธารณ ในการทำลาย + สฺสํามิ	จกทำลาย
ภินฺทิสฺ	ภิท วิทธารณ ในการทำลาย + อฺ	ทำลายแล้ว
ภินฺ	ภิท ภิชฺชเน ในการแตก + ต	แตกแล้ว, อับปางแล้ว
ภุญฺชต	ภุช พยวทรณ ในกลืนกิน + อ + ต	จงบริโภค
ภุญฺชํ	ภุช พยวทรณ ในกลืนกิน + อี	บริโภคแล้ว
ภุญฺชิตฺวา	ภุช พยวทรณ ในการกลืนกิน + ตฺวา	กินแล้ว, บริโภคแล้ว, ฉนแล้ว
ภุญฺชิสฺสํนฺติ	ภุช พยวทรณ ในกลืนกิน + สฺสํนฺติ	จกบริโภค
ภุญฺชิสฺสําม	ภุช พยวทรณ ในกลืนกิน + สฺสําม	จกบริโภค
ภุญฺชเยยฺยํ	ภุช พยวทรณ ในกลืนกิน + อ + เอยฺยํ	พึงบริโภค
ภุจฺต	ภุช พยวทรณ ในกลืนกิน + ต	(อัน...) บริโภคแล้ว
ภโงเขตฺวา	ภุช พยวทรณ ในกลืนกิน + เณ + ตฺวา	(ยัง...) ให้บริโภคแล้ว
มกฺขิต	มกฺข มกฺขเน ในการลูบไล้ + เณ + ต	เปื้อนแล้ว
มกฺขเขตฺวา	มกฺข มกฺขเน ในการลูบไล้ + เณ + ตฺวา	ลูบไล้แล้ว (จ.)
มกฺขเขตฺวา	มกฺข สโยชเน ในการทา,ลูบไล้ + ตฺวา	ทาแล้ว, ลูบไล้แล้ว
มณฺณมมาน	มณ ณาณ ในควมรู้ + ย + มาน	สำคัญอยู่, เมื่อสำคัญ (ท)
มณฺณมมานา	มณ ณาณ ในควมรู้ + ย + มาน + (อา)	สำคัญอยู่, เมื่อสำคัญ (ท).
มต	มร ปาณจาเต ในการสละชีวิต + ต	ตายแล้ว
มตก	มร ปาณจาเต ในการสละชีวิต + ต + (ก)	ตายแล้ว
มทฺทต	มทฺท มทฺทเน ในการเหยียบ, ยํายี + อ + ต	จงเหยียบ, จงยํายี
มทฺทต	มทฺท มทฺทเน ในการเหยียบ, ยํายี + อ + ต	จงเหยียบ, จงยํายี
มทฺททาปิต	มทฺท มทฺทเน ในการเหยียบ, ยํายี + ณาเป + ต	(อัน...) ให้เหยียบแล้ว, ให้ยํายีแล้ว
มทฺทิตต	มทฺท มทฺทเน ในการเหยียบ, ยํายี + ตฺวา	เหยียบแล้ว, ยํายีแล้ว
มนฺเตตฺวา	มนฺต คุตตภาสเน ในการกล่าวคุ่มครอง + เณ + ตฺวา	ปรึกษาแล้ว (จ.)
มรฺนฺติ	มร ปาณจาเต ในการสละชีวิต + อ + นฺติ	ยอมตาย

มริตพพ	มร ปาณจาเค ในการสละชีวิต + ตพพ	(อัน...) พังตาย
มริสส์ติ	มร ปาณจาเค ในการสละชีวิต + สส์ติ	จกัตาย
มริสส์ามิ	มร ปาณจาเค ในการสละชีวิต + สส์ามิ	จกัตาย
มาเปตวา	มาป มาปเน ในการนมิต + เณ + ตวา	นมิตแล้ว, สร้างแล้ว (จ.)
มาราเปสส์าม	มร ปาณจาเค ในการสละชีวิต + ณาเป + สส์าม	(ยัง...) จกัให้ตาย
มาริต	มร ปาณจาเค ในการสละชีวิต + เณ + ต	(อัน...) ให้ตายแล้ว
มารियมาน	มร ปาณจาเค ในการสละชีวิต + เณ + มาน	(อัน...) ให้ตายอยู่
มาเรตุ้	มร ปาณจาเค ในการสละชีวิต + เณ + ตุ้	เพื่ออัน (ยัง...) ให้ตาย
มาเรตวา	มร ปาณจาเค ในการสละชีวิต + เณ + ตวา	(ยัง...) ให้ตายแล้ว
มาเรถ	มร ปาณจาเค ในการสละชีวิต + เณ + ถ	(ยัง...) จงให้ตาย
มาเรนุต	มร ปาณจาเค ในการสละชีวิต + เณ + อนุต	(ยัง...) ให้ตายอยู่, เมื่อให้ตาย
มาเรมิ	มร ปาณจาเค ในการสละชีวิต + เณ + มิ	(ยัง...) ย่อมให้ตาย
มาเรสิ	มร ปาณจาเค ในการสละชีวิต + เณ + สิ	(ยัง...) ให้ตายแล้ว
มาเรสิ้	มร ปาณจาเค ในการสละชีวิต + เณ + สิ้	(ยัง...) ให้ตายแล้ว
มาเรสส์ติ	มร ปาณจาเค ในการสละชีวิต + เณ + สส์ติ	(ยัง...) จกัให้ตาย
มาเรสส์ามิ	มร ปาณจาเค ในการสละชีวิต + เณ + สส์ามิ	(ยัง...) จกัให้ตาย
มาเรท	มร ปาณจาเค ในการสละชีวิต + เณ + ท	(ยัง...) จงให้ตาย
มินาถ	มา มาเน ในการวัด, ชั่ง, ตวง + นา + ถ	จงนับ
มิลาต	มิเล กนฺตีสงฺขเย ในความสิ้นไปแห่งความส่วยงาม + ต	เที่ยวห่างแล้ว
มุจฺจนฺติ	มุจ โมกฺเช ในความพ้น + ย + อนุติ	พ้นอยู่, ย่อมพ้น, จะพ้น (ที.)
มุญฺจิตฺวา	มุจ โมจฺเณ ในการปล่อย + ตวา	ปล่อยแล้ว, เปลี่ยนแล้ว
มุตฺต	มุจ โมกฺเช ในความพ้น + ต	พ้นแล้ว
โมทติ	มุท โมทเน ในความบังเหิง + อ + ต	ย่อมบังเหิง
ยชฺชนฺต	ยช ปุชฺชาย ในการบูชา + อ + อนุต	บูชาอยู่, เมื่อบูชา
ยชฺชนฺติ	ยช ปุชฺชาย ในการบูชา + อ + อนุติ	ย่อมบูชา
ยชฺชามิ	ยช ปุชฺชาย ในการบูชา + อ + มิ	ย่อมบูชา
ยชฺเชถ	ยช ปุชฺชาย ในการบูชา + อ + ถ (เอถ)	ย่อมบูชา, จงบูชา, พึงบูชา
ยาจติ	ยาจ ยาจเน ในการขอ + อ + ต	ย่อมขอ

ยาจมาน	ยาจ ยาจเน ในการขอ + อ + มาน	ขออยู่, เมื่อขอ
ยาจิ	ยาจ ยาจเน ในการขอ + อี	ขอแล้ว, อ้อนวอนแล้ว
ยาจิต	ยาจ ยาจเน ในการขอ + ต	(อัน...) ขอแล้ว, อ้อนวอนแล้ว
ยาจิตฺวา	ยาจ ยาจเน ในการขอ + ตฺวา	ขอแล้ว, อ้อนวอนแล้ว
ยาจิยมาน	ยาจ ยาจเน ในการขอ + ย + มาน	(อัน...) ขออยู่, เมื่อขอ, เมื่ออ้อนวอน
ยาจิสฺสุ	ยาจ ยาจเน ในการขอ + อฺ	ขอแล้ว, อ้อนวอนแล้ว, ขอร้องแล้ว
ยาทิ	ยา คติมุทิต ในการไป + อ + ทิ	จงไป
ยุดต	ยฺช โยเค ในการประกอบ + ต	ประกอบแล้ว
รทฺขนต	รทฺช รทฺชเณ ในการรักษา + อ + หนด	รักษาอยู่, เมื่อรักษา
รทฺชมาน	รทฺช รทฺชเณ ในการรักษา + อ + มาน	รักษาอยู่, เมื่อรักษา
รทฺชาทิ	รทฺช รทฺชเณ ในการรักษา + อ + ทิ	จงรักษา
รทฺชิสฺสตี	รทฺช รทฺชเณ ในการรักษา + สฺสตี	จ้กรักษา
รทฺชเยย	รทฺช รทฺชเณ ในการรักษา + อ + เยย	พึงรักษา
รชิตฺวา	รชฺ ราเค ในการข้อม,กำหนด + ตฺวา	ข้อมแล้ว
รชฺชตี	รชฺ ไรเค ในการเสียดแทง + ย + ตี	ข้อมเสียดแทง
โรทฺขนต	รทฺช อสฺสุวิโมจเน ในการปล่อยหน้าตา + อ + หนด	ร้องให้อยู่, เมื่อร้องไห้
โรทฺขนตี	รทฺช อสฺสุวิโมจเน ในการปล่อยหน้าตา +อ+อนต+(อ)	ร้องให้อยู่, เมื่อร้องไห้
ลจฺฉลตี	ลภ ลภเณ ในการได้ + สฺลตี	จ้กได้
ลจฺฉลามิ	ลภ ลภเณ ในการได้ + สฺลลามี	จ้กได้
ลทฺธ	ลภ ลภเณ ในการได้ + ต	(อัน...) ได้แล้ว
ลทฺธาน	ลภ ลภเณ ในการได้ + ตฺวา	ได้แล้ว
ลทฺธํ	ลภ ลภเณ ในการได้ + ตํ	เพื่ออันได้
ลภเต	ลภ ลภเณ ในการได้ + อ + เต	ข้อมได้
ลภนต	ลภ ลภเณ ในการได้ + อ + หนด	ได้อยู่, เมื่อได้
ลภนตี	ลภ ลภเณ ในการได้ + อ + หนตี	ข้อมได้
ลภลตี	ลภ ลภเณ ในการได้ + อ + ลี	ข้อมได้
ลภลามี	ลภ ลภเณ ในการได้ + อ + มิ	ข้อมได้
ลภล	ลภ ลภเณ ในการได้ + อี	ได้แล้ว

ลภิตวา	ลภ ลาภะ ในการได้ + ตวา	ได้แล้ว
ลภิสฺสติ	ลภ ลาภะ ในการได้ + สฺสติ	จักได้
ลภิสฺสถ	ลภ ลาภะ ในการได้ + สฺสถ	จักได้
ลภิสฺสหนฺติ	ลภ ลาภะ ในการได้ + สฺสหนฺติ	จักได้
ลภิสฺสลิ	ลภ ลาภะ ในการได้ + สฺสลิ	จักได้
ลภิสฺสาม	ลภ ลาภะ ในการได้ + สฺสาม	จักได้
ลภิสฺสามิ	ลภ ลาภะ ในการได้ + สฺสามิ	จักได้
ลภี	ลภ ลาภะ ในการได้ + อี	ได้แล้ว
ลภีสุ	ลภ ลาภะ ในการได้ + อู	ได้แล้ว
ลภยฺย	ลภ ลาภะ ในการได้ + อ + เอยฺย	พึงได้
วภฺขามิ	วภ วยตฺตยํ วาจาญํ ในการพูดชัด + สฺสามิ	จักกล่าว
วภฺเจตฺวา	วภฺจ วภฺจเน ในการลวง + เณ + ตวา	ลวงแล้ว, หลอกแล้ว (จ.)
วภฺเจสฺสามิ	วภฺจ วภฺจเน ในการหลอกลวง + เณ + สฺสามิ	จักลวง (จ.)
วภฺภูติ	วภฺ วยฺภูเน ในความสมควร + อ + ติ	ย่อมสมควร, ย่อมทมนุไป
วภฺตฺติ	วภฺตฺม วภฺตฺมเน ในความเจริญ + อ + ติ	ย่อมเจริญ
วภฺตฺนฺติ	วภฺตฺม วภฺตฺมเน ในความเจริญ + อ + หนฺติ	ย่อมเจริญ
วภฺตฺมาน	วภฺตฺม วภฺตฺมเน ในความเจริญ + อ + มาน	เจริญอยู่, เมื่อเจริญ
วภฺตฺมิต	วภฺตฺม วภฺตฺมเน ในการเจริญ + ต	เจริญแล้ว, เต็มโตแล้ว
วภฺตฺเมตฺวา	วภฺตฺม วภฺตฺมเน ในความเจริญ + เณ + ตวา	(ยัง...) ให้เจริญแล้ว, คดแล้ว (จ.)
วภฺตฺเมยฺย	วภฺตฺม วภฺตฺมเน ในความเจริญ + เณ + ตวา	(ยัง...) พึงให้เจริญ, พึงคด (จ.)
วภฺตฺเมสุ	วภฺตฺม วภฺตฺมเน ในความเจริญ + เณ + อู	(ยัง...) ให้เจริญแล้ว, คดแล้ว (จ.)
วตฺตพฺพ	วต วยตฺตยํ วาจาญํ ในการพูดชัด + ตพฺพ	(อัน...) พึงกล่าว
วตฺตมาน	วตฺต วตฺตเน ในการเป็นไป + อ + มาน	เป็นไปอยู่, เมื่อเป็นไป
วตฺตลิ	วตฺต วตฺตเน ในการเป็นไป + อ + ลี	ย่อมเป็นไป, ย่อมประพฤติ
วตฺตามิ	วตฺต วตฺตเน ในการเป็นไป + อ + มิ	ย่อมเป็นไป, ย่อมประพฤติ
วตฺตํ	วต วยตฺตยํ วาจาญํ ในการพูดชัด + ตํ	เพื่ออันกล่าว
วตฺเตยฺย	วตฺต วตฺตเน ในการเป็นไป + อ + เอยฺย	พึงเป็นไป, พึงประพฤติ
วตฺวา	วต วยตฺตยํ วาจาญํ ในการพูดชัด + ตวา	กล่าวแล้ว, ตรัสแล้ว

วทติ	วท วิยตติยํ วาจายํ ในการพูดชัด + อ + ติ	ย่อมกล่าว
วทนต	วท วิยตติยํ วาจายํ ในการพูดชัด + อ + อนต	กล่าวอยู่, เมื่อกล่าว
วทนติ	วท วิยตติยํ วาจายํ ในการพูดชัด + อ + อนติ	ย่อมกล่าว
วทีสุ	วท วิยตติยํ วาจายํ ในการพูดชัด + อ + อํ	กล่าวแล้ว
วทถ	วท วิยตติยํ วาจายํ ในการพูดชัด + อ + ถ	ย่อมกล่าว, จงกล่าว
วทยุยาสิ	วท วิยตติยํ วาจายํ ในการพูดชัด + อ + เอยฺยาสี	ฟังกล่าว
วทลสิ	วท วิยตติยํ วาจายํ ในการพูดชัด + อ + ลี	ย่อมกล่าว
วทเทหิ	วท วิยตติยํ วาจายํ ในการพูดชัด + อ + ทิ	จงกล่าว
วติตฺวา	วท ทิสายํ ในการเบียดเบียน + ตฺวา	ฆ่าแล้ว
วทนทต	วทนท วทนท ในการไต้หวัน + อ + อนต	ไต้หวันอยู่, เมื่อไต้หวัน
วททาปิต	วทนท วทนท ในการไต้หวัน + ณาเป + ต	(อัน...) ให้ไต้หวันแล้ว
วททาเปสุ	วทนท วทนท ในการไต้หวัน + ณาเป + อํ	(ยัง...) ให้ไต้หวันแล้ว
วททาหิ	วทนท วทนท ในการกราบไต้หวัน + อ + ทิ	จงไต้หวัน, จงกราบไต้หวัน
วทเทหิ	วทนท วทนท ในการไต้หวัน + อี	ไต้หวันแล้ว
วททิต	วทนท วทนท ในการไต้หวัน + ต	(อัน...) ไต้หวันแล้ว
วททิตฺตุ	วทนท วทนท ในการกราบไต้หวัน + ตํ	เพื่ออันกราบไต้หวัน
วททิตฺวา	วทนท วทนท ในการไต้หวัน + ตฺวา	ไต้หวันแล้ว, กราบไต้หวันแล้ว
วตญเชยฺยาสี	วตจฺชิ ปริโณคฺคมฺหิ ในการใช้สอย + อ + เอยฺยาสี	ฟังใช้สอย
วตติ	วต นิวาเส ในการอยู่ + อ + ติ	ย่อมอยู่
วตฺนต	วต นิวาเส ในการอยู่ + อ + อนต	อยู่อยู่, เมื่ออยู่
วตฺนติ	วต นิวาเส ในการอยู่ + อ + อนติ	ย่อมอยู่
วตฺตํ	วต นิวาเส ในการอยู่ + ตํ	เพื่ออันอยู่
วตฺตฺวา	วต นิวาเส ในการอยู่ + ตฺวา	อยู่แล้ว
วตฺสฺนต	วตฺสฺสุ เสเก ในการรต, รัต + อ + อนต	ตกอยู่, เมื่อตก
วทยติ	วท คตฺติมฺหิ ในการไป + อ + ติ	ย่อมพัดไป
วทยมนต	วทยม อุตฺสํสาเท ในความพยายาม + อ + อนต	พยายามอยู่, เมื่อพยายาม
วาเสสุ	วต นิวาเส ในการอยู่ + ณา + อํ	(ยัง...) ให้อยู่แล้ว
วิกุกีฉนต	วิ + กิ ทพฺพวิณฺมเย ในการแลกเปลี่ยนด้วยทรัพย์ + ณา + อนต	ขายอยู่, เมื่อขาย

วิกิณนุติ	วิ + กิ ทพพวิณิมเย ในการแลกเปลี่ยนด้วยทรัพย์ + ณา + อนุติ ย่อมขยาย	
วิกิณิตตวา	วิ + กิ ทพพวิณิมเย ในการแลกเปลี่ยนด้วยทรัพย์ + ตตวาขยายแล้ว	
วิกิกริตตวา	วิ + กิร วิกิกริณ ในการเกลี้ย, เร็ยราย + ตตวา	สยายแล้ว, เกลี้ยแล้ว, เร็ยรายแล้ว
วิกุขมุกิตตวา	วิ + ขมุก ปติพทุธ ในการข่มไว้ + ตตวา	ข่มไว้แล้ว
วิจร	วิ + จร จรณ ในการเที่ยวไป + อ + ทิ	จงเที่ยวไป
วิจรติ	วิ + จร จรณ ในการเที่ยวไป + อ + ทิ	ย่อมเที่ยวไป
วิจรนุต	วิ + จร จรณ ในการเที่ยวไป + อ + อนุต	เที่ยวไปอยู่, เมื่อเที่ยวไป
วิจรนุติ	วิ + จร จรณ ในการเที่ยวไป + อ + อนุติ	ย่อมเที่ยวไป
วิจรนุตี	วิ + จร จรณ ในการเที่ยวไป + อ + อนุต + (อิ)	เที่ยวไปอยู่, เมื่อเที่ยวไป
วิจรลสิ	วิ + จร จรณ ในการเที่ยวไป + อ + ลสิ	ย่อมเที่ยวไป
วิจรามิ	วิ + จร จรณ ในการเที่ยวไป + อ + มิ	ย่อมเที่ยวไป
วิจริ	วิ + จร จรณ ในการเที่ยวไป + อี	เที่ยวไปแล้ว
วิจริตตวา	วิ + จร จรณ ในการเที่ยวไป + ตตวา	เที่ยวไปแล้ว
วิจริสฺสติ	วิ + จร จรณ ในการเที่ยวไป + สฺสติ	จักเที่ยวไป
วิชาตา	วิ + ชน ชนเน ในการเกิด + ต + (อา)	คลอดแล้ว
วิชายิ	วิ + ชน ชนเน ในการเกิด + ย + อี	คลอดแล้ว (ท.)
วิชายิตตวา	วิ + ชน ชนเน ในการเกิด + ย + ตตวา	คลอดแล้ว (ท.)
วิชฺชติ	วิท ภาเว ในควมมี,ความเป็น + ย + ทิ	มีอยู่
วิชฺชมาน	วิท ภาเว ในควมมี,ความเป็น + ย + มาน	มีอยู่
วิชฺฌิตตวา	วิธ ตาพเน ในการแทง + ย + ตตวา	แทงแล้ว, เจาะแล้ว, แกะแล้ว (ท.)
วิชฺฌิสฺสนุติ	วิธ ตาพเน ในการแทง + ย + สฺสนุติ	จักทิ่มแทง, จักแทงตลอด
วิชฺฌิสฺสุ	วิธ ตาพเน ในการแทง + ย + อฺ	แทงแล้ว, เจาะแล้ว, แกะแล้ว (ท.)
วิตถาเรตตวา	วิ + ทร วิตถาเร ในการแผ่ไป + ทร + ตตวา	(ยัง...) ใ้แผ่ไปแล้ว
วินสเสยย	วิ + นส วินาส ในควมพินาศ + ย + อยย	พินาศไป, พินาศหายแล้ว
วิโนเทตตวา	วิ + นุท วิโนเทน ในการบรรเทา + ทร + ตตวา	บรรเทาแล้ว (จ.)
วิปปฏิปชฺช	วิ + ปติ + ปท คติมฺท ในการไป + ย + อี	ปฏิบัติผิดแล้ว
วิพภมฺิสฺสามิ	วิ + ภมฺุ อนุวฏฺุจิเต ในการไม่ดำรงอยู่ + สฺสามิ	จักลึกลับ
วิภชฺติ	วิ + ภช ภาเค ในการแบ่ง + อ + ทิ	ย่อมแบ่ง

วิภังคิ	วิ + ภง ในกาแบ่ง + ตวา	แบ่งแล้ว
วิรวนต	วิ + รุ สทุเท ในกาทำเสียง + อ + อนต	ร้องอยู่
วิรวนติ	วิ + รุ สทุเท ในกาทำเสียง + อ + อนติ	ย่อมรู้
วิรวี	วิ + รุ สทุเท ในกาทำเสียง + อี	ร้องแล้ว
วิรวีสุ	วิ + รุ สทุเท ในกาทำเสียง + อู	ร้องแล้ว
วิโรจติ	วิ + รุจ ทิตติมทิ ในความรุ่งเรือง + อ + ติ	ย่อมรุ่งเรือง, ย่อมรุ่งโรจน์
วิลปนติ	วิ + ลป วากเย ในกาพูด + อ + อนต + อี	บ่นเพ้ออยู่, เมื่อบ่นเพ้อ
วิลิมปีตุ	วิ + ลิป เลปน ในกาฉาบ,ทา,ลูบไล้ + ตุ	เพ้ออันลูบไล้
วิลุมปีตวา	วิ + ลุป วิลุมปน ในกาแย้ง,ปล้น + ตวา	ปล้นแล้ว, แย้งแล้ว
วิวฏ	วิ + วร อวารณ ในกาปกปิด + ต	เปิดแล้ว
วิวิตวา	วิ + วร อวารณ ในกาปิดกั้น + ตวา	เปิดแล้ว
วิสฺสชฺชิตตพ	วิ + สฺชชี จาเค ในกาสละ + เณ + ตพ	(อัน...) พึงแก้ (จ.)
วิสฺสชฺชิตตวา	วิ + สฺชชี จาเค ในกาสละ + เณ + ตวา	แก้แล้ว, เปล่งแล้ว, สละแล้ว (จ.)
วิสฺสชฺชเชสิ	วิ + สฺชชี จาเค ในกาสละ + เณ + อี	แก้แล้ว, เปล่งแล้ว, สละแล้ว (จ.)
วิสฺสชฺชเชสุ	วิ + สฺชชี จาเค ในกาสละ + เณ + อู	แก้แล้ว, เปล่งแล้ว, สละแล้ว (จ.)
วิสฺสชฺชเชสนฺติ	วิ + สฺชชี จาเค ในกาสละ + เณ + สฺสนฺติ	จักปล่อย, จักสละ, จักเปล่ง (จ.)
วิสฺสชฺชเชสนฺสิ	วิ + สฺชชี จาเค ในกาสละ + เณ + สฺสนฺสิ	จักปล่อย, จักสละ, จักเปล่ง (จ.)
วิสฺสชฺชเชสนฺสาม	วิ + สฺชชี จาเค ในกาสละ + เณ + สฺสนฺสาม	จักปล่อย, จักสละ, จักเปล่ง (จ.)
วิสฺสชฺชเชสนฺสามิ	วิ + สฺชชี จาเค ในกาสละ + เณ + สฺสนฺสามิ	จักแก้ (จ.)
วิสฺสชฺจ	วิ + สฺชชี จาเค ในกาสละ + ต	(อัน...) ปล่อยแล้ว, สละแล้ว
วิสฺสมิสนฺสาม	วิ + สมฺ เจเท ในความลำบาก + สฺสาม	จักพักผ่อน
วิสฺสมิสนฺสามิ	วิ + สมฺ พยาทุเล ในการรบกวน + สฺสามิ	จักพักผ่อน
วิโสธเย	วิ + สฺธ สฺทุธย ในความหมดจด + ธน + เอยย	(ยัง...) พึงให้หมด
วิโสธตวา	วิ + สฺธ สฺทุธย ในความหมดจด + เณ + ตวา	(ยัง...) ให้หมดแล้ว
วิโสเสทิ	วิ + สฺส สฺสฺสเน ในความเที่ยว,แห่ง + เณ + ทิ	(ยัง...) ให้เหือดแห่ง
วิหริติ	วิ + หร นิวาเส ในกาอยู่ + อ + ติ	ย่อมอยู่
วิหริต	วิ + หร นิวาเส ในกาอยู่ + อ + อนต	อยู่อยู่, เมื่ออยู่, เมื่อประทับ
วิหริติ	วิ + หร นิวาเส ในกาอยู่ + อ + อนติ	ย่อมอยู่

วิหาลี	วิ + ทร นิวาเส ในการอยู่ + อี	อยู่แล้ว
วิหีสติ	วิ + ทิส ทิสเน ในการเบียดเบียน + อ + ตี	ข่มเบียดเบียน
วิเทจยมาน	วิ + เทจ พาธเน ในการเบียดเบียน + ย + มาน	(อัน...) เบียดเบียนอยู่
วิเทเจติ	วิ + เทจ พาธเน ในการเบียดเบียน + อ + ตี	ข่มเบียดเบียน
วีชมาน	วีช พิงเน ในการพัด + อ + มาน	พัดอยู่, เมื่อพัด
วีชาหิ	วีช พิงเน ในการพัด + อ + ทิ	จงพัด
วีชยมาน	วีช พิงเน ในการพัด + ย + มาน	(อัน...) พัดอยู่, เมื่อพัด
วีดินาเมลี	วิ + อติ + นมุ นเต ในการน้อมไป + เณ + อี	(ยัง...) ให้น้อมไปล่วงหน้าแล้ว
วีดิวตต	วิ + อติ + วตุ วตตเน ในความเป็นไป + ต	เป็นไปล่วงหน้าแล้ว, ผ่านไปแล้ว
วุจจติ	วจ วิยตติย วาจาย ในการพูดชัด + ย + เต	(อัน...) ข่อมกล่าว
วุจจมาน	วจ วิยตติย วาจาย ในการพูดชัด + ย + มาน	(อัน...) กล่าวอยู่, เมื่อกล่าว
วุจจเร	วจ วิยตติย วาจาย ในการพูดชัด + ย + อนูเต	(อัน...) ข่อมกล่าว, ข่อมเรียก
วุจฺจ	วสฺส เสเก ในการรต,รต + ต	(อัน...) ตกแล้ว
วุจฺจาย	วิ + อุ + จา คตินิวตติมฺหิ ในการห้ามการไป + ตวา	ออกแล้ว
วุจฺจิจติ	วิ + อุ + จา คตินิวตติมฺหิ ในการห้ามการไป + ต	ออกแล้ว
วุตต	วจ วิยตติย วาจาย ในการพูดชัด + ต	(อัน...) กล่าวแล้ว
วุตถ	วสฺ นิวาเส ในการอยู่ + ต	อยู่แล้ว
วุพฺห	วท ปาปเน ในการให้ถึง + ต	(อัน...) นำไปแล้ว, พัดไปแล้ว
วุปลมิลลิตติ	วิ + อุป + สมุ อุปสฺเม ในการเข้าไปสงบ + ลลิตติ	จักเข้าไปสงบวิเศษ
วุปลมฺมตติ	วิ + อุป + สมุ อุปสฺเม ในความสงบ + ย + ตี	ข่อมเข้าไปสงบประจักษ์วิเศษ
วุปลเมตฺวา	วิ + อุป + สมุ อุปสฺเม ในความสงบ + เณ + ตวา	(ยัง...) ให้อเข้าไปสงบประจักษ์วิเศษแล้ว
เวจยมาน	เวจ เวจเน ในการพัน,รัด + ฌย + มาน	ม้วนอยู่, พันอยู่ (จ.)
เวเจตฺวา	เวจ เวจเน ในการพัน,รัด + เณ + ตวา	ประสานแล้ว, ผูกแล้ว (จ.)
เวทิตฺตพฺพ	วิท ฌาเณ ในความรู้ + เณ + ตพฺพ	(อัน...) พึงทราบ, พึงรู้ (จ.)
โวโรเปนฺติ	วิ + อว + รูป ฌเนเน ในการเกิด + เณ + อนฺติ	ข่อมปลงลง (จ.)
ล็กฺกฺกฺณฺย	ล็ก สตฺติมฺหิ ในความอาจ + อุณฺหา + เอยฺย	พึงอาจ, พึงสามารถ
ล็กฺกฺกฺณฺย	ล็ก สตฺติมฺหิ ในความอาจ,สามารถ + อุณฺหา + เอยฺย	พึงอาจ, พึงสามารถ
ล็กฺโกติ	ล็ก สตฺติมฺหิ ในความอาจ + โอ + ตี	ข่อมอาจ, ข่อมสามารถ

สักโกนุต	สัก สัตติมุท ในความอาจ + โอ + อนุต	อาจอยู่, เมื่ออาจ
สักโกนุตติ	สัก สัตติมุท ในความอาจ,สามารถ + โอ + อนุตติ	ยอมอาจ, ย่อมสามารถ
สักโกม	สัก สัตติมุท ในความอาจ + โอ + ม	ยอมอาจ, ย่อมสามารถ
สักโกมิ	สัก สัตติมุท ในความอาจ,สามารถ + โอ + มิ	ยอมอาจ, ย่อมสามารถ
สักโกสิ	สัก สัตติมุท ในความอาจ,สามารถ + โอ + สิ	ยอมอาจ, ย่อมสามารถ
สักขิสฺสติ	สัก สัตติมุท ในความอาจ + สฺสติ	จักอาจ, จักสามารถ
สักขิสฺสถ	สัก สัตติมุท ในความอาจ,สามารถ + สฺสถ	จักอาจ, จักสามารถ
สักขิสฺสนฺติ	สัก สัตติมุท ในความอาจ,สามารถ + สฺสนฺติ	จักอาจ, จักสามารถ
สักขิสฺสาม	สัก สัตติมุท ในความอาจ,สามารถ + สฺสาม	จักอาจ, จักสามารถ
สักขิสฺสลิ	สัก สัตติมุท ในความอาจ,สามารถ + สฺสลิ	จักอาจ, จักสามารถ
สักขิสฺสามิ	สัก สัตติมุท ในความอาจ + สฺสามิ	จักอาจ, จักสามารถ
สังกขุณฺณิตฺวา	ลํ + กขุณฺ อากขุณฺเน ในการตั้ง,จุด,คร่า + ตฺวา	คร่าไปพร้อมแล้ว
สังขุภิ	ลํ + ขุภิ สฺญจเล ในความทวนไหว + ฮิ	กระฉ่อนแล้ว, กระเพื่อมแล้ว
สังคณฺหนต	ลํ + คท อุปาทาเน ในการถือเอา + ญทา + ท	จงส่งเคราะห์
สังคณฺหนตถ	ลํ + คท อุปาทาเน ในการถือเอา + ญทา + ท	จงส่งเคราะห์
สญฺญาเปตุ	ลํ + ญา อวโพธเน ในการรู้ + ญาเป + ตุ	เพื่ออัน(ยัง...) ให้ยินยอม, ให้รู้พร้อม
สญฺจณฺณิต	ลํ + จณฺณ ปิสนฺเน ในการบด + ณ + ต	(อัน...) เป็นจนแล้ว, บดด้วยดีแล้ว
สญฺขานฺนฺติ	ลํ + ญา อวโพธเน ในการรู้ + นา + อนุต + (ฮิ)	จำได้อยู่, เมื่อจำได้
สญฺทิต	ลํ + ทิ คตฺติมุท ในการไป + ต	ประกอบแล้ว
สญฺทิตถ	ลํ + ทิ คตฺติมุท ในการไป + ต	ประกอบแล้ว
สณฺจาสิ	ลํ + จา คตฺตินิวตฺติมุท ในการห้ามการไป + ฮิ	ตั้งอยู่พร้อมแล้ว, ตั้งอยู่ด้วยดีแล้ว
สณฺจายฺมาน	ลํ + จา คตฺตินิวตฺติมุท ในการห้ามการไป + ญาปย+มาน	(ยัง...) ให้ตั้งไว้พร้อมอยู่
สณฺจายฺเปตฺวา	ลํ + จา คตฺตินิวตฺติมุท ในการห้ามการไป + ญาเป+ตฺวา	(ยัง...) ให้ตั้งไว้พร้อมแล้ว
สณฺจายฺเปสิ	ลํ + จา คตฺตินิวตฺติมุท ในการห้ามการไป + ญาเป+ฮิ	(ยัง...) ให้ตั้งไว้พร้อมแล้ว
สทฺททิตฺวา	ลํ + ฐา สทฺททเน ในความเชื่อ + ตฺวา	เชื่อแล้ว, ศรัทธาแล้ว
สทฺททิสฺสติ	ลํ + ฐา สทฺททเน ในความเชื่อ + สฺสติ	จักเชื่อ
สทฺททิสฺสนฺติ	ลํ + ฐา สทฺททเน ในความเชื่อ + สฺสนฺติ	จักเชื่อ
สทฺททิสฺสามิ	ลํ + ฐา สทฺททเน ในความเชื่อ + สฺสามิ	จักเชื่อ

สัททเหตุยฺ	ล + ธา สัททเหตุ ในความเชื่อ + อ + เอยฺ	พึงเชื่อ
สนฺต	อสนฺ ภาวิ ในความมี,ความเป็น + อ + อนฺต	มีอยู่
สนฺตชฺเชตฺวา	ล + ตชฺช ภาสฺสเน ในการดำ่ว่า, ช่มชู้ + เณ + ตฺวา	ชู้แล้ว, ตะคอกใส่แล้ว (จ.)
สนฺติ	อสนฺ ภาวิ ในความมี,ความเป็น + อ + อนฺติ	มีอยู่
สนฺธาเรตฺ	ล + ธร ธารเณ ในการทรงไว้ + เณ + ตฺ	เพื่ออันทรงไว้พร้อม (จ.)
สนฺนยุทิตฺวา	ล + นท พนฺธเน ในการผูกสอด + ย + ตฺวา	ผูกสอดแล้ว
สนฺนิปตฺนฺติ	ล + นิ + ปต ปตเน ในการตกไป + อ + อนฺติ	ย่อมประชุมกัน
สนฺนิปตฺนฺตุ	ล + นิ + ปต ปตเน ในการตกไป + อ + อนฺตุ	จงประชุมกัน
สนฺนิปติ	ล + นิ + ปต ปตเน ในการตกไป + อี	ประชุมกันแล้ว
สนฺนิปตติ	ล + นิ + ปต ปตเน ในการตกไป + ต	ประชุมกันแล้ว
สนฺนิปติตฺวา	ล + นิ + ปต ปตเน ในการตกไป + ตฺวา	ประชุมกันแล้ว
สนฺนิปติสฺสนฺติ	ล + นิ + ปต ปตเน ในการตกไป + สฺสนฺติ	จักประชุม
สนฺนิปตีสฺ	ล + นิ + ปต ปตเน ในการตกไป + อฺ	ประชุมกันแล้ว
สนฺนิปาเตตฺวา	ล + นิ + ปต ปตเน ในการตกไป + เณ + ตฺวา	(ยัง...) ให้ประชุมกันแล้ว
สนฺนินิสนฺ	ล + นิ + สท คตฺยาวสาเน ในการสิ้นสุดการไป + ต	นั่งประชุมกันแล้ว, จับเจ้าแล้ว, ส่งบั้งแล้ว
สนฺนเนทิตฺวา	ล + นท พนฺธเน ในการผูก + ตฺวา	คล้องแล้ว
สฺมนฺนาคต	ล + อนฺ + อา + คมฺ คตฺมฺทิ ในการไป + ต	มาตามพร้อมแล้ว, ประกอบแล้ว
สฺมฺสฺสาเสตฺวา	ล + อา + สฺส ปาณเน ในการทลายใจ + เณ + ตฺวา	(ยัง...) ให้ทลายใจคล่องแล้ว
สฺมาทเปตฺวา	ล + อา + ทา ทาเน ในการให้ + ณาเป + ตฺวา	ชักชวนแล้ว (กัตุรูป)
สฺมาทเปนฺต	ล + อา + ทา ทาเน ในการให้ + ณาเป + ตฺวา	ชักชวนอยู่ (กัตุรูป)
สฺมาทาย	ล + อา + อา อาทาเน ในการถือเอา + ตฺวา	สฺมาทานแล้ว
สฺมาทียต	ล + อา + อา อาทาเน ในการถือเอา + ย + ต	จงสฺมาทาน, จงถือเอาด้วยดี
สฺมาปชฺช	ล + อา + ปท คตฺมฺทิ ในการไป + ย + อี	เข้าแล้ว
สฺมาปชฺชิตฺวา	ล + อา + ปท คตฺมฺทิ ในการไป + (ย) + ตฺวา	เข้าแล้ว
สฺมาปนฺน	ล + อา + ปท คตฺมฺทิ ในการไป + ต	ถึงแล้ว, บรรลุแล้ว
สฺมาทิต	ล + อา + ธา ฏปนเน ในการตั้งไว้ + ต	ตั้งมั่นด้วยดีแล้ว
สฺมิชฺฌตฺ	ล + อธิ อิทฺธิย ในความสำเร็จ + ย + ต	จงสำเร็จ

สัมภูจาเปลุ	ลั+อุ+ จา คตินิวตติมฺหิ ในการห้ามการไป + ณาเป+อุ	(ยัง...) ให้ตั้งขึ้นพร้อมแล้ว
สัมภูจาช	ลั + อุ + จา คตินิวตติมฺหิ ในการห้ามการไป + ตวา	ลุกขึ้นพร้อมแล้ว
สัมภูจิตา	ลั + อุ + จา คตินิวตติมฺหิ ในการห้ามการไป + ต	ตั้งขึ้นพร้อมแล้ว
สัมปฏิบัติตวา	ลั + ปติ + อิลฺ อิจฺฉาย ในความปรารถนา + ตวา	รับพร้อมแล้ว
สัมปัตต	ลั + ปท คติมฺหิ ในการไป + ต	ถึงพร้อมแล้ว
สัมปริปุณฺณ	ลั + ปริ + ปุร ปุรฺณ ในการเต็ม + ต	เต็มรอบพร้อมแล้ว, สัมบูรณ์แล้ว
สัมปริวตฺตมานา	ลั+ปริ+ วตฺ อวตฺตเน ในการเป็นไป + มาน + (อา)	หมุนเป็นไปรอบอยู่, เมื่อหมุนไปรอบ
สัมภาเวลุ	ลั + ภู สฺตฺตาย ในความมี,ความเป็น + ณะ + อุ	ยกย่องแล้ว
สัมมสนฺต	ลั + มส วิมฺสน ในการพิจารณา + อ + อนุต	พิจารณาอยู่, เมื่อพิจารณา
สัมมิถฺชิตฺวา	ลั + อธิชฺ กมฺปน ในความทวนไหว + ตวา	คู่แล้ว
สโมธานล	ลั+อว+ ธา ธารฺณ ในการทรงไว้ + ณะ + นา + อ	(ยัง...) ให้ตั้งลงพร้อมแล้ว, (ยัง...) ให้ประชุมลง, ประชุม
สรฺนต	สรฺ คติจิฺนฺตฺย ในการไปและคิด + อ + อนุต	ระลึกถึงอยู่, เมื่อระลึกถึง
สรฺิตฺวา	สรฺ จินฺตฺย ในความคิด + ตวา	ระลึกได้แล้ว, ระลึกถึงแล้ว
สลฺลภฺเขตฺวา	ลั + ลภฺช องฺกฺย ในการทำเครื่องหมาย + ณะ+ตวา	กำหนดแล้ว (จ.)
สลฺลภฺเขล	ลั + ลภฺช องฺกฺย ในการทำเครื่องหมาย + ณะ+อ	กำหนดแล้ว (จ.)
สฺวิทฺทิต	ลั + วิ + ธา กรฺณ ในการกระทำ + อ + ต	ยอมจัดแจง, ย่อมตระเตรียม
สฺวิทฺทิตฺวา	ลั + วิ + ธา กรฺณ ในการกระทำ + ตวา	จัดแจงแล้ว, ตระเตรียมแล้ว
ลัเวชฺสํลํมิ	ลั + วิช ฺภยกมฺเป ในความกลัว, ทวนไหว + ณะ+ลํลํมิ	(ยัง...) จักให้สังเวช
ลัสนฺทล	ลั + สนฺท ลัสนฺทเน ในการเทียบเคียง + ณะ + อ	เทียบเคียงแล้ว (จ.)
ลัสรฺนต	ลั + สรฺ คติย ในการไป + อ + อนุต	ท่องเที่ยวไปอยู่, เมื่อท่องเที่ยวไป
ลํเรตฺวา	สรฺ จินฺตฺย ในความคิด + ณะ + ตวา	(ยัง...) ให้ระลึกแล้ว
ลิกฺขิตฺตพฺพ	ลิกฺข วิชฺโชปาทาเน ในการถือเอาซึ่งวิชา + ตพฺพ	(อัน...) พึงศึกษา
ลฺกฺขาเปนฺต	ลฺกฺข อนาถเร ในความไม่เอื้อเพื่อ + ณาเป + อนุต	(ยัง...) ให้ห่างอยู่
ลฺกฺขนฺต	ลฺกฺ สวเน ในการฟัง + ณา + อนุต	ฟังอยู่, เมื่อฟัง
ลฺกฺณาถ	ลฺกฺ สวเน ในการฟัง + ณา + ถ	ยอมฟัง, จงฟัง
ลฺกฺณาท	ลฺกฺ สวเน ในการฟัง + ณา + ท	จงฟัง
ลฺกฺณิตฺวาน	ลฺกฺ + ณา + ตฺวาน	ฟังแล้ว

สุด	สุด ส่วเน ในการฟัง + ต	(อัน...) ฟังแล้ว
สุดต	สุดป ส่วยเน ในการนอน + ต	หลับแล้ว
สุดวา	สุด ส่วเน ในการฟัง + ตวา	ฟังแล้ว, สดับแล้ว
สุดสมาทินน	สุด + ส + อา + ทา อาทาเน ในการถือเอา + ต	สมาทานด้วยดีแล้ว, ถือเอาด้วยดีแล้ว
สุดสูติตวา	สุดสู สุดสูสเน ในความเที่ยวแห่ง + ย + ตวา	ชู้บดมแล้ว, เข็ดตแห่งแล้ว
สูสูยนต	สูสู + ณย + อนต	ประพตีสูสูอยู่, เมื่อประพตีสูสู
เสวสูสู	เสวู เสววย ในการเสพ + อ + สูสู	จงเสพ
โสจสิ	สูจ โสเก ในความเคร้าโคก + อ + สิ	ย่อมเคร้าโคก
โสจ	สูจ โสเก ในความเคร้าโคก + อี	เคร้าโคกแล้ว
โสเชตุ	วิ + สูต สูทตย ในความหมตจต + ณ + ต	เพื่ออัน (ยัง...) ให้หมตจต
โสเชนติ	สูต สูทตย ในความหมตจต + ณ + อนติ	(ยัง...) ย่อมให้หมตจต
โสสูสาม	สุด ส่วเน ในการฟัง + สูสาม	จักฟัง
หนาเปยย	หน ที่ส่าย ในความเบียดเบียน + ณาเป + เปยย	(ยัง...) ฟังให้เบียดเบียน, ฟังให้ฆ่า
หนะย	หน ที่ส่าย ในความเบียดเบียน + อ + เปยย	ฟังเบียดเบียน, ฟังฆ่า
ทรนต	ทร ทรณ ในการนำไป + อ + อนต	นำไปอยู่, เมื่อนำไป
ทริ	ทร ทรณ ในการนำไป + อี	นำไปแล้ว
ทริสู	ทร ทรณ ในการนำไป + อ	นำไปแล้ว, ถอดออกแล้ว
ทลนต	ทล ทาเส ในการหัวเราะ + อ + อนต	หัวเราะอยู่, เมื่อหัวเราะ
ทิสติ	ทิส ทิสเน ในความเบียดเบียน + อ + ต	ย่อมเบียดเบียน
ทุด	ทุด โทมเน ในการบูชาัญญ, เช่นไหว้ + ต	(อัน...) บูชาแล้ว, บวงสรวงแล้ว
ทุดวา	ทุด สัตตาย ในความมี, ความเป็น + ตวา	มีแล้ว, เป็นแล้ว
โทติ	ทุด สัตตาย ในความมี, ความเป็น + อ + ต	ย่อมมี, ย่อมเป็น
โทตุ	ทุด สัตตาย ในความมี, ความเป็น + อ + ต	จงมี, จงเป็น, จงยกไว้, จงสำเร็จ
โทถ	ทุด สัตตาย ในความมี, ความเป็น + อ + ถ	จงมี, จงเป็น
โทนติ	ทุด สัตตาย ในความมี, ความเป็น + อ + อนติ	ย่อมมี, ย่อมเป็น
โทท	ทุด สัตตาย ในความมี, ความเป็น + อ + ท	จงมี, จงเป็น

บรรณานุกรม

- พระพุทธโฆษาจารย์. **ธมฺมปทฎกถา (ทุดิโย ภาโค)**. พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.
- พระพุทธโฆษาจารย์. **ธมฺมปทฎกถา (ปญจโม ภาโค)**. พิมพ์ครั้งที่ ๓๗, กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.
- พระสิริสุขมิ่งคณเถระ, **ธมฺมปทฎกถากาถาโยชนา**, พิมพ์เนื่องในโอกาส หม่อมอุบล ยุคล ณ อยุธยา เจริญชนมายุครบ ๘๐ ปี, ๒๕๔๖.
- พระวราสัมโพธิมหาเถระ, **ธมฺมปทฎกถากา**, ศิษย์หลวงพ่อวัดปากน้ำ นำโดยพระธรรมปัญญาบดี อุปถัมภ์ พิมพ์โดยเสด็จพระราชกุศลในงานพระราชทานเพลิงศพ พระวิสุทธาธิบติ (สง่า ปภัสสรมหาเถระ ป.ธ. ๘), ๒๕๓๕.
- พระกัจจายนเถระ. **กัจจายนพุยากรณ**. กรุงเทพมหานคร : วิจัยพัฒนาการพิมพ์, ๒๕๔๐.
- พระพุทธปปิยเถระ. **ปทฐปสิทฺธิ**. พระมหาธิติพงษ์ อุตตมปญโญ ปรีวรต, กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ประยูรสาส์นไทย การพิมพ์, ๒๕๕๙.
- พระวิสุทธาจารย์มหาเถระ. **ชาตวัตถสังคหปาฐนีสสยะ**. พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพมหานคร : บริษัท ฐานการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๕๙.
- พระธรรมโมลี (สมศักดิ์ อุปสโม), **งานวิจัยการศึกษาเชิงวิเคราะห์ พระคาถาธรรมบท เล่ม ๑**, กรุงเทพมหานคร, โรงพิมพ์พิทักษ์อักษร, ๒๕๔๕.
- บุญสืบ อินสาร, **พจนานุกรมบาลี - ไทย ธรรมบทภาค ๑ - ๔**, กรุงเทพฯ : บริษัทอมรินทร์พริ้น-ติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๕๕.
- , **ธรรมบท ภาค ๕ แปลโดยพยัญชนะ**, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์และทำปกเจริญผล, ๒๕๕๓.
- อุทิศ ศิริวรรณ, ดร., **ธรรมบทภาคที่ ๕ แปลโดยพยัญชนะ**, กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เลียงเชียง, ๒๕๕๐.
- ฉบับภูมิพลโลกิขุ, **ธรรมบทและธมฺมปทฎกถา (บาลี-ไทย) ภาค ๕**, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ภูมิพลโลกิขุ, ๒๕๕๑.
- สำนักเรียนพระปริยัติธรรม วัดพระธรรมกาย, **ธรรมบท ภาคที่ ๕**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เลียงเชียง, ๒๕๕๘.

พระมหาดิพนธ์ อุดมปัญญา, วากยสัมพันธ์ (ทักษะการใช้ภาษาบาลี ๒), กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหมิตรพรินต์ติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด, ๒๕๕๗.

———, โครงสร้างลักษณะต่างๆ ของภาษาบาลี ๑ (ทักษะการใช้ภาษาบาลี ๓), กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหมิตรพรินต์ติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด, ๒๕๕๗.

———, โครงสร้างลักษณะต่างๆ ของภาษาบาลี ๒ (ทักษะการใช้ภาษาบาลี ๔), กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหมิตรพรินต์ติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด, ๒๕๕๗.

———, โครงสร้างลักษณะต่างๆ ของภาษาบาลี ๓ (ทักษะการใช้ภาษาบาลี ๕), กรุงเทพมหานคร, บริษัท สหมิตรพรินต์ติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด, ๒๕๕๗.

———, **รูปสัททิตีปนี**, กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ประยูรสาส์นไทย การพิมพ์, ๒๕๖๐.

พระมหานิชยม อุดมโต, หลักสูตรย่อ บาลีไวยากรณ์ ฉบับสมบูรณ์, กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เลี้ยง เชียง, ๒๕๔๙.

ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔ เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๗ รอบ ๕ ธันวาคม ๒๕๕๔, กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๕๖

ประวัติผู้แปลและสัมพันธ

ชื่อ-ฉายา	พระมหาธิติพงษ์ อุดตมปญโญ (เข้มสันเทียะ)
วัน/เดือน/ปีเกิด	เกิด วันที่ ๒๘ เดือนมีนาคม พุทธศักราช ๒๕๑๔
สถานที่เกิด	บ้านเลขที่ ๕๑ หมู่ ๓ ตำบลมะค่า อำเภอโนนไทย จังหวัดนครราชสีมา
อุปถัมภ์	วันที่ ๒ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๓๔ ณ พัทธสีมาวัดถนนโพธิ์ ตำบลถนนโพธิ์ อำเภอโนนไทย จังหวัดนครราชสีมา
ประวัติการศึกษา	เปรียญธรรม ๗ ประโยค ชั้นนักศึกษบาลีใหญ่ (สอบได้อันดับที่ ๑) สำนักเรียนวัดท่ามะโอ ตำบลเวียงเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ปริญญาพุทธศาสตรบัณฑิต คณะมนุษยศาสตร์ (จิตวิทยา) เกียรตินิยมอันดับหนึ่ง ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาบาลี (มจร.)
ประวัติการทำงาน ที่อยู่ปัจจุบัน	ครูสอนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม-บาลี และบาลีใหญ่ วัดสุทธาโกชน์ ๓๙ ถนนฉลองกรุง แขวงลาดยาว เขตลาดกระบัง กรุงเทพมหานคร ๑๐๕๒๐
ผลงาน	๑. รูปลัทธิที่ปณี ๒. ไวยากรณ์บาลีเบื้องต้น ๓. กัจจายนสูตรปาฐะ แปลสูตรพร้อมอุทาหรณ์ ๔. ทักษะการใช้ภาษาบาลี ๑ หลักการแปลขั้นพื้นฐาน ร่วมกับคณะ ๕. ทักษะการใช้ภาษาบาลี ๒ วากยสัมพันธ์ ๖. ทักษะการใช้ภาษาบาลี ๓ โครงสร้างลักษณะต่างๆ ของภาษาบาลี ๑ ๗. ทักษะการใช้ภาษาบาลี ๔ โครงสร้างลักษณะต่างๆ ของภาษาบาลี ๒ ๘. ทักษะการใช้ภาษาบาลี ๕ วิธีการแปลอรรถกถา ๙. ทักษะการใช้ภาษาบาลี ๖ วิธีการแต่งประโยคภาษาบาลี ๑๐. นามาชยาตรูปพิธาน (วิธีทำตัวรูปของนามบทและอาชยาตบท) ๑๑. ภิกขุปาติโมกข์แปล พร้อมภาคีสำหรับวินิจฉัยสิกขาบท ๑๒. มังคลัตถที่ปณีแปล ภาค ๑ ๑๓. มิลินทปัญหาปกรณ์แปล ๑๔. ธรรมบทอรรถกถาแปลและสัมพันธ ภาค ๑ ๑๕. ธรรมบทอรรถกถาแปลและสัมพันธ ภาค ๒ ๑๖. ธรรมบทอรรถกถาแปลและสัมพันธ ภาค ๓ ๑๗. ธรรมบทอรรถกถาแปลและสัมพันธ ภาค ๔

